

LJUBLJANSKI ZVON

Fr. [illegible]

Ljubljana

1908.

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

UREDIL

DR. FR. ZBAŠNIK

XXVIII. LETNIK

1908.

V LJUBLJANI

TISK „NARODNE TISKARNE“ V LJUBLJANI.

KAZALO.

I. Pesmi.

Stran

Anka. *Milan Pugelj* 489, 552
Balada o lepi Urški. *A. Aškerc* 96
Beatrice. *Vojeslav Molè* 552, 635
Bog, porosi. *C. Golar* 131
Bolnik. *I. C.* 577
Carigrajske vizije. *Ljudmila Poljanec* 102, 396
Carmen. *Oton Zupančič* 705
Dolgove vračujem. *Avg. Strniša* 272
Domovina. *Vojeslav Molè* 86
Dvogovor. *Vojeslav Molè* 594
Elegija. *Vojeslav Molè* 635
Helena. *Vojeslav Molè* 263
Igra. *Oton Zupančič* 734
Iz dnevnika. *Oton Zupančič* 706
„Jerala", II. poglavje. *Oton Zupančič* 16
Jesen. *Milan Pugelj* 331, 461
Kamen modrih. *Vladimir Levstik* 323
Kar hrast šumi. *Vladimir Levstik:*
Moj prapor 28
V uri tesnobe 28
Sonetje 28
Alkejska 30
Kondotir 30
Karkoli 31
Vi drugi 31
Kosec. *Kristina* 569
Kot albatros. *Vojeslav Molè* 346
Križ v polju. *Vojeslav Molè* 433
Ljubimca. *Milan Pugelj* 756

Stran

Maggiolata. *Vojeslav Molè* 544
Maksima. *Vladimir Levstik* 280
Marici na grob. *Griša* 36
Moj Bog. *Vladimir Levstik* 449
Moja pot. *Vojeslav Molè* 339
Moja sreča. *Vladimir Levstik* 257
Mrak. *Milan Pugelj* 280
Narodna. *Petruška* 746
Naš dan. *Ksaver Meško* 15
Nevihta. *C. Golar* 73
Neznanemu. *Koritnik* 697
O rožah in o dekletu. *C. Golar* 272
Ob morju. *Vojeslav Molè* 211
Ob solnčnem zatonu. *Vojeslav Molè* 617
Ob trudnem smehu. *Vladimir Levstik* 356
Oj pene, morske pene. *Márica II.* 8
Pesem. *C. Golar* 672
Pesem brez besed. *Vojeslav Molè* 414
Pesem o beli hišici. *C. Golar* 746
Pesmi o Smrti. *Anton Gradnik:*
Vseh mrtvih dan 543
Rožni grm 543
Mors victrix 543
Pesnikova smrt. *Vojeslav Molè* 309
Po vasi. *I. Glonar* 73
Pomladne slutnje. *M. P. Nataša* 593
Posoda življenja. *Vojeslav Molè* 456
Pozdrav iz daljave. *Ksaver Meško* 180
Pri kiparju Bernekerju. *Oton Zupančič* 513
Razpoloženje. *Koritnik* 697
Rdeče rože. *Márica II.* 607
Rendez-vous. *A. Aškerc* 1
Ribniška čarovnica. *A. Aškerc* 212
Satan v posetih. *Milan Pugelj* 321
Sicilski kitici: Vela roža. Gozdni grad. *Pavel Golob* . . . 477
Skrivnost. *Vojeslav Molè* 363
Smeh. *Vojeslav Molè* 485
Sonet. *I. C.* 385
Sonet. *Oton Zupančič* 728
Soneti. *Vladimir Levstik* 65, 600, 641, 716

Stran
„Spomini“ (odlomek iz cikla). *Vojeslav Molè* 649
Spoznanje. *Vojeslav Molè* 331
Spoznanje. *Mitroška* 559
Sveti Izidor. *Milan Pugelj* 457
Tako in obratno. *Sobjeslav* 79
Tri ptice. *Vladimir Levstik* 204
Trio. *Milan Pugelj* 129
„Tristan“ (odlomek iz cikla). *Vojeslav Molè* 368
V album. *Milan Pugelj* 257
V album. *Nataša* 323
V spominsko knjigo. *Vojeslav Molè* 167
V mrtvaščnici. *A. Funtek* 658
V življenje. *C. Golar* 689
Verzi. *Vladimir Levstik:*
Kralj 193
Mlada Laïs 193
Maksima 194
Stud 194
Bajke o mladosti 194
Verzi. *Vojeslav Molè* 48
Vesoljstva utrinek. *Rusmir* 734
Vida. *Milan Pugelj* 237
Zaprla si oči. *Griša* 43

II. Dramatski spis.

Vampir. Komedija. *Adolf Robida* 113, 153

III. Leposlovni spisi.

Aforizmi. *Vladimir Levstik* 374
Dninarica Liza. *Vladimir Levstik* 49
Dogodek s potovanja. *Zofka Kveder-Jelovšek* 357, 415
Iz dolgega časa. *Dr. Ivo Šorli* 642, 735
Iz starih zapiskov. *Podlimbarski* 44, 107, 168, 232, 297, 364,
422, 486, 553, 618, 683, 729
Izza kongresa (nadaljevanje in konec). *Dr. Ivan Tavčar* . . 4, 66
Jakobovo hudodelstvo. *Ivan Cankar* 273
Konec. *Zofka Kveder-Jelovšek* 37
Matija in njegova ljubezen. *Milan Pugelj* . . . 289, 340, 407
Med gorami. *Milan Pugelj* 470, 526, 578

Stran

Na podružnici. *Josip Premk* 608, 673
Najžalostnejša noč. *Ksaver Meško* 725
Nevesta. *Dr. Ivo Šorli* 434, 478
Plameneče srce. *Janko K. S.* 490, 560, 595
Pogled v bodočnost. *Milan Pugelj* 690, 747
Pravična kazen božja. *Ivan Cankar* 21, 80, 132, 195
Signora Bianca. *Ivan Lah* 174, 225
Sodoma. *Fr. Strnad* 238, 305, 369, 428, 496, 545
Sredi noči. *F. J. Dolinar* 631, 662
Ulica umirajočih. *Ivan Cankar* 707
V gaju. *Vladko Kuret* 258, 324, 386, 450
Večna ljubezen. *C. Golar* 624

IV. Članki.

Kopitar in Vuk Karadžić. *Dr. M. Murko* 281, 347
Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva.
Dr. Dragan Šanda 32, 99, 163
Satura (Ljubljana, „Romarska“ Prešernova). *L. Pintar* 243, 310, 375
Slavna in bedna Italija. *Dr. Jos. Tominšek* . 9, 74, 139, 205, 264
332, 399, 462, 534, 585, 650, 717
Slovanski shod v Pragi. *Dr. Bogumil Vošnjak* 601, 666
Slovenska znanstvena organizacija in naše vseučiliško vprašanje.
Dr. Karel Hinterlechner 87, 147
Staroslovenski grobovi v Bohinju. *Dr. V. Šmid* 104
Trubar Primož. *Dr. Ivan Merhar* 514
Zanimiv versko-kulturni preokret v Bosni. *Dr. Fr. Ilešič* . . 439

V. Književne novosti.

Andrijašević Niko: Slike i priče iz Neretvanske krajine. *Dr. Jos. Tominšek* 573
Archiv für slavische Philologie. XXIX. zvezek (za Slovence zanimive publikacije T. Matića) 317
Arnold Gjuro: Čeznuća i maštenja. Pjesme. *Dr. Jos. Tominšek* 572
Aškerc Anton: Jadranski biseri. *Anton Trstenjak* 181
Balkanska književnost v nemščini. *Janko Bratina* 699
Besedni red v govoru. Anton Breznik. *Dr. L.* 446, 506
„Brodkovski odvetnik“. Vaclav Beneš-Šumavski — Petrić. *Dr. Jos. Tominšek* 571, 637

Stran

Cankar Ivan:
„Pohujšanje v dolini šentflorjanski“ 54
„Zgodbe iz doline šentflorjanske“. *Dr. Ivan Merhar* . 117
„Carniola“ (Trubar) 446
Časopis za zgodovino in narodopisje. *Dr. Fr. Ilešič* 254, 571, 637
Českoslovinský slovnik. Ant. Zavadil 700
Die Zukunft Oesterreichs-Ungarns und die Haltung der Grossmächte. Scotus Viator — Elsa Brockhausen. *Dr. M. Murko* 56
Dobra gospodinja. Minka Govekar 571
Družba sv. Jeronima 761
Družba sv. Mohorja 636
„Džungula“. Rudyard Kipling — Fr. K. 760
„Gorski venec“. Peter II. Petrović-Njeguš. Prevel R. Perušek. *Dr. Jos. Tominšek* 381
Gregorčič S.: „Poezije“. *Dr. Jos. Tominšek* 443, 759
Havliček. Em. Chalupný 383
Hrvatska Matica 382
Ilustrovani vodja po Beogradu. S. J. Obradović. *Dr. Jos. Tominšek* 574
„Jadranski biseri“. A. Aškerc. *Anton Trstenjak* 181
Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti . . . 319, 383
Kamniške ali Savinske Alpe, njih zgradba in njih lice. Ferd. Seidl. (Matica Slovenska.) *Dr. Jos. Tominšek* . . . 503
Kette Dragotin: Poezije 636
Knjigovodstvo. Ivan Podlesnik 54
Književna izdanja društva hrvatskih srednješkolskih profesora. *P.* 318
Kobzar. Izbrane pesmi Tarasa Ševčenka. Prevel Josip Abram 55
Koledar „Družbe sv. Cirila in Metoda“ 761
Koledar sokolski 761
„Komunistični manifest“: Karel Marx — Friderik Engelo. Prel. M. I—Č 120
Konstantinov Aleko: Baj Ganju (nemški prevod). *Janko Bratina* 700
Kranjčevića Silvija najnovejše pesniško delo 508
Kratka zgodovina slovenskega naroda. Pavel Poljanec . . 698
Lah Ivan: Vaška kronika. *C. O. N.* 117
Leposlovna knjižnica „Kat. bukvarne“: „Mož Simone“. „Hajdamaki“ 382
Macher Ivan: Prirodopis živalstva. *Dr. P. Grošelj* . . 119, 182
Magjer Rud. Fr.: „Zapisci sa sela“. „Porivi“. „Rasad“. *Dr. Jos. Tominšek* 318, 698, 699

Stran
„Malo življenje“. Dr. Fr. Detela 54
Meško Ksaver: „Na Poljani“. *Dr. Jos. Tominšek* 315
Metamorfoze. Publije Ovidije Nason — T. Maretić. *Dr. Jos. Tominšek* 638
„Na Poljani“. Meško Ksaver. *Dr. Jos. Tominšek* 315
Najhujši sovražniki (nalezljive bolezni). Rado Murnik . . 251
Narodna založba 117, 571
Navodilo h kartografičnim osnovam. Jos. Kožuh 251
Nazor Vladimir: „Krvavi dan“. *Dr. Fr. Ilešič* 186
Nova pravna knjiga 761
O kulturnem pomenu slovenske reformacije. Dr. Ivan Prijatelj 636
Obrtno zakonodajstvo. H. Podkrajšek. *—a—* 54
Osnovni nauki o narodnem gospodarstvu. Valentin Žun . . 761
„Pavluša“. Slov. narodne pesmi s Ptujskega polja 382
„Pohujšanje v dolini šentflorjanski“. Ivan Cankar 54
Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v ljudski šoli. (Slov. Šolska Matica.) Dr. J. Bezjak. *Dr. Fr. Ilešič* . . 571
Pravna knjižnica poljudna. Dr. Ed. Volčič 54, 761
Prelog Matija dr. Dr. Karel Verstovšek 636
Prešeren France dr.: „Poezije“ 759
Rasad. Štivo za mladež. *Dr. Jos. Tominšek* 699
Reforma mature. Dr. Jos. Tominšek. (V hrvaščini) 317
Reformacija in socijalni boji slovenskih kmetov. Abditus . . 636
Sakuntalâ ali „Prstan spoznanja“. Kâlidâsa — Dr. K. Glaser 382
„Samogovori“. Oton Zupančič 759
Slepa ljubezen. Anton Pesek 317
Slovenska Matica:
Kamniške ali Savinske Alpe. Ferd. Seid. *Dr. Jos. Tominšek* 503
Zabavna knjižnica. XIX. *Dr. Ivan Merhar* . . . 444, 504
Zbornik. VIII. zv. *Dr. Jos. Tominšek* 117, 183
Slovenska Šolska Matica 251, 571
Slovenske narodne pesmi s Ptujskega polja. „Pavluša“ . . 382
Slovenski kmečki koledar za l. 1908 54
Slovensko-Amerikanski koledar za l. 1908 55
Slovensko-nemška meja na Koroškem. Ante Beg. *Josip Wester* 379
Šemonddin Sarajlić: „Razija“ 762
Ševčenka Tarasa izbrane pesmi. Kobzar. Prevel Josip Abram 55
Smid Valter: Die Reihengräber von Krainburg. *Anton Jeršinovič* 120
Šolska izvestja za 1907/8 508

Stran

Šolska reforma. Dr. Dragotin Lončar 382
Štrekelj dr. in njegove jezikoslovne razprave. *Dr. Jos. Tominšek* 185
Tolstoj: Ana Karenina. Jetnik v Kavkazu. Starec. Koliko zemlje potrebuje človek. Kazaki 55, 698
Tomić J. E.: Manja dela. *Dr. Jos. Tominšek* 573
Trdine Janeza zbrani spisi. V. knjiga. Bajke in povesti . . 444
Trgovski koledar za l. 1908. 698
Trnski. Josip Milaković 55
Trubar Primož in naša reformacija. Kulturno-historična študija 317
Uvod v narodno gospodarstvo. Vekoslav Kukovec 508
Vida Jerajeva: Pesmi. *Dr. Jos. Tominšek* 444, 570
Zbirka znamenitih povesti: „Brodkovski odvetnik“. V. Beneš-Šumavski — Petrić. *Dr. Jos. Tominšek* 571, 637
Zbornik za narodni život in običaje južnih Slovena. *Dr. Jos. Tominšek* 383
„Ze slovanskych hor“. Spominska knjiga Češke podružnice S. P. D. *Dr. V. Foerster* 55
Zgodbe iz doline šentflorjanske. Ivan Cankar. *Dr. Ivan Merhar* 117, 249, 314
Zgodovina Jarenine v Slov. goricah in zajedno kmetskega stanu na Spod. Štajerskem. Gabriel Majcen 636
„Zločin in kazen“. Fr. M. Dostojevski — Vl. Levstik . . . 117
Znanstvena knjižnica „Omladine“ 317, 507
Zupančič Oton: „Samogovori“ 759

VI. Glasba.

Aljaža Jakoba skladbe 122
„Glasbene Matice“ koncerti v Ljubljani. *Dr. V. Foerster* 121, 763
Idrijske narodne pesmi. Zorko Prelovec 122
Koncert pevske zveze moravskih učiteljev v Ljubljani. *Dr. V. Foerster* 58
Koncert sester Vere in Nadežde Černijevskih v Ljubijani. *Dr. V. Foerster* 58
„Novi akordi“. *Dr. V, Foerster* 762
Parme Viktorja novi skladbi 383
Slava domovini. Spevoigra. Anton Kosi 446
Slovenske narodne pesmi. Mirko Bajuk 383
Volariča Hrabroslava novi skladbi. *Janko Leban* 251

VII. Gledišče.

Stran

Slovensko gledišče:

A. Dramske predstave. *Dr. Fr. Zbašnik* 60, 123, 188, 252, 639, 700

„Daemon Venus“ („Mary“, „Velika laž“, „Vampir“). A. Robida. *Dr. Fr. Zbašnik* 252

„Mati“. Ksaver Meško. *Dr. Fr. Zbašnik* 763

„Na smrt obsojeni“. Ksaver Meško. *Dr. Fr. Zbašnik* . 124

„Pohujšanje v dolini šentflorjanski“. Ivan Cankar. *Dr. Fr. Zbašnik. Vladimir Levstik* 123, 126

„V somraku“. A. Robida. *Dr. Fr. Zbašnik* 60

B. Operne in operetne predstave: *Dr. Fr. Zbašnik* 60, 124, 189 253, 639, 701

„Madame Butterfly“. Giacomo Puccini. *Dr. V. Foerster* 701

„Mazepa“. Adam Minhejmer. *Dr. V. Foerster* . . . 253

„Nečak“. Viktor Parma. *Dr. V. Foerster* 61

„Rusalka“. Anton Dvořák. *Dr. V. Foerster* 189

„Samson in Dalila“. Saint Saëns. *Dr. V. Foerster* . . 764

VIII. Upodabljajoča umetnost.

Rašica Marko. *A. H. O.* 59

Repič Al. kipar odlikovan. *A. H. O.* 59

Slovenska moderna umetnost, pomen razstav in kritik. *A. Repič* 122, 187

Slovenski umetniki na tujem 122

Umetniški paviljon v Ljubljani 508

IX. Med revijami.

„Brankovo Kolo“ (Trubar. „Gorski venec“ Peruškov. „Ljublj. Zvon“. Glasbena Matica Slov.). *Dr. Jos. Tominšek* 255, 384 575

„Delavski list“ 190

„Glas Matice Hrvatske“ (Književnost slovenska. „Mogu li jezici malih naroda biti organima nauke“.) *Dr. Jos. Tominšek* 384, 702

„Korošec“, slovenski tednik 62

„La Revue Slave“ 255

„Mlada Hrvatska“, glasilo hrv. dijaštva 127

Moderni Revue. Dr. D. 127

Stran

Národopisný Věstník československý (o pradomovini Slovanov). *Dr. Jos. Tominšek* 575
„Proletarec", delavsko glasilo v Ameriki 190
„Savremenik" (Kette, Muren, Aškerc, Meško, „Novice" . . .). *Dr. Jos. Tominšek* 191, 384, 510
„Savremenik" in „Matica Hrvatska". *Dr. Jos. Tominšek* . . 510
Slavjanskija Izvěstija (prevodi in ocene slovenskih pesnikov). *Dr. Jos. Tominšek* 127
„Slovanský Přehled" (Kette). *Dr. Fr. Ilešič* 255
„Slovenski Branik" 255
„Srpski Književni Glasnik" (Aškerc, Cankar, „Gorski venec" Peruškov, „Ljub. Zvon", Slov. Matica . . .) *Dr. Jos. Tominšek* 255, 384, 575
Świat Słowiński, poljska smotra. *Dr. Fr. Ilešič* . . . 190
Trdinovi „Bahovi huzarji in Iliri" in varaždinski list „Naše pravice". *Dr. Fr. I.* 254
„Zvono", hrv. smotra. *Dr. Jos. Tominšek* 255

X. Splošni pregled.

Andrejeva Leonida drame: „Človeško življenje", „Mir in vojna", „Revolucija" 320
Asan-aginica v W. Scottovem prevodu. *Dr. Jos. Tominšek* . 704
Björson Björnsterne, petinsedemdesetletnica njegova . . . 64
Bleiweisova nagrada za urejevanje „Novic". *Dr. I. L.* . . . 767
† Bogišić Baldo dr. 320
Borštnika Ign. umetniška petindvajsetletnica 63
Cankar Iv. v finščini 63
Cesarjev spomenik v Ljubljani 446
† Čech Svatopluk 192
Čeških naravoslovcev in zdravnikov četrti shod v Pragi. *Dr. Karel Hinterlechner* 765
Družba sv. Mohorja 576
† Fajgelj Danilo 703
Frankopan Franjo Krsto kot slovenski pisatelj. *Dr. Fr. Ilešič* . 447
Gorkega Maksima drama „Zadnji" 320
„Gorski venec". *Dr. Fr. Ilešič* 447
Gregorčič Simon v koledarju „Društva svetojeronimskega". *Dr. Fr. Ilešič* 127
Gregorčiča Simona nagrobnik in spominska plošča . . . 511
Gregorčičeve „Poezije" v izdaji „Družbe sv. Mohorja" . . 62

Stran

Havliček in Slovenci: Dr. Jos. Karásek. *Dr. Fr. Ilešič* . . 128
† Ipavec Avgust dr. 575
„Istorija najnovije slovenačke književnosti“. Dr. Iv. Prijatelj. *Dr. Fr. I.* 63
Jagić Vatroslav dr. vitez 765
Jagića Vatroslava dr. sedemdesetletnica 511
Jugoslovanska umetniška razstava 384
Katalog slovenskih skladbenih del 703
Kersnik Janko v srbskem prevodu 62
Kranjčević S Strahimir 765
† Marjanović Danilo. *Dr. Fr. Ilešič* 256
† Matavulj Simo 256
Meško Ksaver v Čehih 63
Narodna založba 320
„Narodni delavec“, glasilo „Narodne delavske organizacije“ v Trstu 576
Organizacija našega znanstvenega dela 319
„Otrok“ (razstava) 128, 640
Prešernovega soneta nemški prevod. *Janko Bratina* . . . 703
Prevodi iz tujih jezikov 63, 128
„Promet in gostilna“, glasilo „Dež. zveze za tujski promet na Kranjskem“ 576
Slovanska stenografija. *Dr. Fr. Ilešič* 448
Slovanski kongres v Pragi 512
Slovanskih časnikarjev shod v Ljubljani. *Rasto P.* 512, 576
„Slovenska Matica“ 64, 256, 319, 384, 640, 703
Slovenski pesniki v italijanskem prevodu. *F. Pl.* 448
† Šuman Josip 640
Tolstega osemdesetletnica 640
Trubarjeva štiristoletnica in spomenik 446, 512
† Wyspianski Stanislav. *G.* 63
Zagrebško gledišče 576
Zajčeva nova opereta „Seoskí plemić“ 320
Zupančič Oton v hrv. prevodu. *Dr. Fr. Ilešič* 192

Popravki 192, 704
Listnica uredništva 64, 128, 256, 320, 384, 640
Vabilo na naročbo 768

Rendez-vous.

Njen prvi rendez-vous . . . Nedeljsko jutro . . .
Trd, debel sneg pokriva mestni park
in solnce sije nanj gosposko hladno.

Iz mufa vzame pismo, ga razgane
in čita ga še enkrat. Obsorej,
ji včeraj pisal je, da pride sem.
In pismu je priložil svoj portret.
Obraz njegov ni lep, podoba ni
iz modnega žurnala res nikakšna,
pa moški je in diha energijo.

Pred tedni tremi bila je prejela
od njega prvo pismo. Srečal jo
na ulici je bil nekoč slučajno,
pa kar gredoč zaljubil se je v njo.
Izvedel je od znancev njen naslov
in pisma so ji priletavala
v predmestno tiho stanovanje kakor
golobčki beli. Čitala je mnogo,
romane in novele, pa zato
predstavljala si taka-le je pisma
ljubezenska popolnoma drugačna!
Premalo zdela so se ji goreča!

Nikoli nič priseg o neomajni
zvestobi „večni“ in o takih frazah!
Zato pa bila pametna so, resna,
še preveč resna pisma ta! Ne, to
gotovo ni nikakšen lahkoživček,
ne veseljak, ki svet mu je plesišče,
življenje pa zabava! Ne, trdó
si mora kruha služiti njen znanec.
Otožnost tiha in globoka bol
je plavala nad vsakim takim listom.
Najdaljše pisanje pa je današnje,
najdaljše in nemara najglobočje!
Brez nje ne more več živeti, piše.
Ustvaril rad bi si ognjišče svoje . . .
Oh, če že pisati ji zna tako
lepo in modro, jasno, razborito —
kako šele govoril bode ž njo!

Tu, tam prikaže se šetalec kak
na gazi gladki in široki. Sneg
mu škriplje pod nogami. Črne vrane
kričijo v zraku in posedajo
po golih lipah in kostanjih lačne . . .

Sestanka ura je odbila davno.
Počasi stopa gor in dol po poti,
kjer sniti ž njo se ji obeta v pismu.
Ozira se, stiskaje roke v mufu . . .
Zdaj! Tam prihaja on! Kajneda? Res je!
Podoba se ujema ž njim povsem,
celo v obleki. Oh, kako srcé
trepeče v prsih ji! To on je — ženin!
Po dolgih brkih se drži mu ivje.
Zdaj šinil mu smehljaj je čez obraz,
smehljaj ljubezni, sreče in veselja . . .

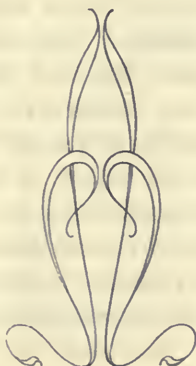
In ona stopi mu naproti prva,
saj zdi se ji, da on boječ nekako
se bliža . . . „Dobro jutro, Vladimir!“
pozdravi ga in seže mu v rokó . . .

In on jo gleda, gleda jo molčé . . .
„Bog živi te!“ ponavlja svoj pozdrav . . .
A on — molčí pa se ji le smehljá . . .
„Kaj to pomeni? Nič ne govoriš?“
osupla vpraša ga, začudena . . .
A on pokaže le na usta svoja —
in strašni znak presune ji srcé,
da vzkrikne in omahne: „Gluhonem!“ . . .

In on stoji pred njo potrt, pobit . . .
Ah, na obličju njenem žalostnem
tragedijo vso vidi svojo revež.
In šele zdaj občuti vso bridkost
življenja svojega in vso nesrečo!
Ljubezen šele mu odprla je
pogled v prepad, ki loči ga od drugih
ljudi, prepad globoki, temni, večni,
ki loči tudi ga od ljubice . . .
Zakaj, zakaj je šel na rendez-vous!

Oči se mu odpró široko, divje
in usta zvija nekaj mu ko krč.
Zakričati, zatuliti bi hotel
v obupu silnem svojem — pa ne more!
Gorje! Saj še povedati ne more
ji sam, kako neskončno je nesrečen!
Le nečloveški glas še prigrgra
iz ust mu nemih — in surovo sune
dekleta proč od sebe . . . Zblaznel je.

A. Aškerc.

Izza kongresa.

Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Dalje.)

o sta bila nekaj kozarčkov izpraznila ter pogasila najhujšo žejo, sta opazila, da družbi nista dobrodošla. Malo sta bila v stiski.

„Dobro je vino!“ je jecljal Ciril, „le pij ga, Bile!“

„Dobro in rado teče!“ je pritrdil Cumpe.

Takrat se je oglasil Zupan: „Vidite, visokost, to je naše svečeništvo!“

Te besede so razkačile Erbežnika: „Privošči nama kapljico vina, Zupan! Saj ga Bog res ni ustvaril samo zate!“

Obrnil se je proti Cumpetu: „Grdo naju gledajo, Bile! Zdi se mi tako!“

„Naj, če hočejo,“ je godrnjal Bile, „vino je pa le dobro!“

Ali Zupan si ni dal zatlačiti ust: „To je naša duhovščina, knez! Ko se je obdrgnila in obrabila v življenju, jo vrže škof v kot prav kakor staro metlo. Na stara leta mora naše svečeništvo beračiti, če noče od glada poginiti!“

Ciril in Bile sta med tem prav pridno pila in vince jima je zlezlo v možgane.

„Kdo berači?“ se je zadrl Erbežnik. „Morda z Biletom pri prijatelju Smoletu ne veljava ravno toliko kolikor ti, Zupan?“

Tudi Cumpe se je oglasil: „Kaj boš godel, Zupan? Si ti morda na svetu že kaj skusil? Ničesar! Malo tistega svetega pisma trgaš lemenatarjem, pa je vse! Midva s Cirilom sva pa Bogu služila! Ti boš nama očital, da beračiva! Spaka!“

Kadar je bil Bile Cumpe vinjen, je bil v govorici zelo oduren in tudi klel je rad. V tistem hipu je udaril z roko po mizi: „Ti boš nama očital, da beračiva! Ti črni hudič, ti!“

Zupan je lahkodušno prenesel ta izbruh. Pristopil je k Erbežniku, mu zavihal rokav ter izpregovoril: „Vedel sem, da danes nimaš srajce!“

Podoben užaljenemu kralju se je dvignil gospod Ciril s svojega sedeža: „Odriniva, Bile! Tu naju žalijo!“

Tudi Bile je vstal: „Poštenemu duhovniku najhujši sovražnik je — far!“

„Izpijva pa pojdiva!“

Pograbila sta vsak svojo kupo ter jo izpraznila pred odhodom.

„Saj sva bila tako k Piškotki namenjena!“ je govoril Ciril. „Že zadnjič me je povabila. Včeraj je klala. A Piškotka je ženska, ki tudi božjim duhovnikom kaj privošči! Pojdi, Bile!“

Odkorakala sta proti vratom. Ondi sta se še enkrat ozrla, prav kakor bi pričakovala, da ju hišni gospodar poprosi, naj še ostaneta. Ko pa se ni nič takega pripetilo, je pobral vsak svoj cilinder. Med vrati je Erbežnik še zaklical: „Zupan, na stara leta boš tudi stradal! Če Bog da!“

„Amen!“ je dodal Bile.

Knez Volkonski je strme opazoval to epizodo.

Ko sta bila stara duhovnika odšla, je ponovil svoje vprašanje: „Kdo vam bodi spasitelj, če ne svečeniki?“

Zupan se je zasmejal: „Saj ste jih ravnokar videli naše svečenike!“

„Govorimo resno!“ ga je karal Smole. „Večkrat smo se že pečali s tem vprašanjem, svetlost! Dostikrat smo razpravljali o tem, je li mogoče, da duhovščina reši mali naš narod.“

„Duhovščina,“ se je oglasil Jereb oblastno, „nikdar ne!“

„Kako da ne?“ se je zajezil Metelko.

„Ker je preenostranska!“ je odgovoril Prešeren.

„Ker je prehlepna!“ je vpil Jereb.

„In ker je premalo olikana!“ se je vmešal Kastelic.

Metelko je še dalje branil svoje statišče: „Kdo vam pa piše knjige?“

„Sedaj nam pride s svojim Vodnikom!“ je odgovoril Prešeren, ki je po navadi mladine v nič deval starejše. „Bolje bi bilo, da bi svojih knjig ne bil pisal ta Vodnik!“

„Prav res, bolje bi bilo, da je ni pisal rovtarske svoje proze!“ je pritrdil Kastelic.

„Tiho!“ se je vsilil Zupan. „Vi ste govorili, sedaj bom pa jaz govoril, jaz, ki sem sam duhovnik in sem tudi dosti pametnejši od vas! Vprašali ste, je li mogoče, da duhovščina reši mali naš narod! Odgovarjam vam, da duhovščina nikdar nikjer še ni rešila nikakih narodov. Pozobala jih je pa žè mnogo! Ha!“

Metelko je zastokal: „Tako govori katoličan in duhovnik!“

„Pojdi h Gruberju,“ je kričal Zupan, „da te napravi za konsistorijalnega svetnika, ti sladka voda ti! Jaz pa ostanem pri tem: duhovščina ne! Morda so premalo olikani, moj Bog, vi tudi niste modrosti žrli z največjo žlico; morda so pohlepni, pa tudi vi iztegate prste za denarjem; morda so še kaj drugega, ali vsak človek ima kri pod svojo kožo! Ne udrihajte mi po duhovniku, dosti je revčkov v talarju in usmiljenja so vredni “

„Potem se pa strinjaš z Metelkom?“ je vprašal Kastelic zaničljivo.

„Ne, prijatelj šleva! Duhovščina ne! Zakaj ne? Kaj pa je duhovščina? Ali je to morda kak stan? Pri moji duši, slepo in mrtvo orodje smo v rokah svojih škofov. Plug smo v roki teh škofov in delati moramo le tisto, kar ti hočejo. Delati in misliti! To je revščina, da Bog pomagaj! Da bi pa nas naši škofje rešili, v to pa niti Metelko ne veruje!“

„Verujem!“ je kričal Metelko.

„Pojdi se solit, ti že tako komaj čakaš, da postaneš kanonik. Gruber nas bo rešil in tisti, katerega dobimo za njim! Naš Avguštin se je prisladkal sedaj našemu cesarju v srce in Metternich ga prav kmalu napravi za kardinala ali pa vsaj za nadškofa. Oni v Trstu že preži, da pride k jaslicam svetega Miklavža. Volk bo nam vsem in trgal nas bo in mesaril nas bo. Vi pa se bodete tresli kakor šibica na vodi, volk vas bo zvijal okrog svojih kempljev; vladala vas bodeta škof in babnica njegova! Punctum!“

Zaničljivo je dostavil: „Taki črvi naj nam rešijo domovino!“

Metelko je zdihoval: „Kdo pa? Povej vendar, kdo pa?“

„Ne osebe, ideje nas rešijo! Slovanstvo!“

„Kaj slovanstvo, — ilirščina!“

„Ne slovanstvo, ne ilirščina! Nemštvo!“

„Tepci!“

S to besedo je Zupan zaključil razgovor.

Knezu Volkonskemu je postalo pretesno v tej družbi.

„Odriniti moram!“ je del hišnemu gospodarju. „Ob šestih mi je nastopiti službo pri veličanstvu!“

Zahvaljeval se je za vljudno vabilo in za poučne razgovore.

„Razočarani nas zapuščate, svetlost! Morda ste več pričakovali od naše družbe?“

Knez se je zamislil: „Za nekaj se bodete morali zediniti!“

„Pač res!“ je viknil Metelko. „Dosedaj smo bili edini samo v needinosti!“

Volkonski se je poslovil od vsakega posebej. Smole kot hišni gospodar ga je spremil do stopnic. Oni v sobi so nekaj časa molčali. Končno pa je izpregovoril Zupan: „Eh, dobro smo mu jo povedali. Zdaj bo vsaj vedel, kakšni smo kranjski fantje! Mi bomo pa še malo pili.“ —

Konec.

Wir sind mit einem Werke nieder gekommen, zu dem jeder ehrliche Mann ohne Erröten sich bekennen darf. Wir haben eine große Epoche durchgemacht, groß, weil sie schwer zu leiten war. Mehr als groß ist das Resultat der hergestellten Einigkeit zwischen denjenigen, die zum Willen und zur That die Macht besitzen.

Iz Metternichovih zapiskov.

Kongres je bil dognan. Dne 21. maja je odrinil cesar Franc iz Ljubljane. „Nebo je bilo oblačno,“ piše naš kronist, „in ob polenajstih dopoldne je pričelo deževati. In nato je deževalo do večera ‚als ob der Himmel mit den Bewohnern Laibachs über die Abreise des innigstgeliebten Landesvaters und der besten Landesmutter weinte‘.“

Ista kronika nam dalje pripoveduje: „Odpotovali so ob polsedmih zjutraj. Ljubljančani si niso mogli odreči veselja, da bi še enkrat ne videli svojega oboževanega vladarja in svoje najboljše cesarice. Daleč po Celovški cesti se je širila čakajoča množica. Nekaj izmed vedno zvestih meščanov ljubljanskih se je peljalo celo do Medvod, da so se kolikor mogoče najpozneje poslovili od veličanstev.

Od mesta dalje in še precej časa po Komercijalni cesti sta se vozili veličanstvi mimo prepevajočih šolskih dečkov, ki so jima klicali stokraten valete. Vsak deček je imel v eni roki bel robec, v drugi pa zeleno vejico. Tam, kjer se je pričela vrsta šolske mladine, potem v sredi in kjer se je vrsta končala, so bili postavljeni mični slavoloki iz zelenega vejevja in krasnega cvetja. Skozi te slavoloke sta se odpeljali veličanstvi s svojim spremstvom, potem ko sta skoraj pet mesecev bivali v Ljubljani. Naši blagoslovi so ju spremljali! Pred odhodom je daroval cesar godbi barona Wimpffena pehote 3600 gld., istotako je obdaroval godbo graničarskega polka, ki je bil za kongresa nastanjen v Ljubljani. Kapelnik, ki je vodil Wimpffenovo godbo, pa je dobil 100 cekinov. Hrvaškemu bataljanu, ki

je bil del posadke, je veličanstvo naklonilo 2600 gld., bataljonu Reuss-Plauen pa 600 gld. Dalje je dobil škof Gruber od cesarice zlat križec, njegov dvorni kaplan pa zlato tobačnico. Končno sta dobila nunska samostana v Ljubljani in Škofji Loki podobo njenega veličanstva cesarice v prav lepem zlatem okviru."

In to je bilo vse! Ljubljančanom se je videlo dosti premalo, ker so pričakovali mnogo več. —

(Konec prihodnjič.)

Oj pene, morske pene . . .

Dve ladjici po morju sta veslali . . .
Ni zate znala moja,
ni zame znala tvoja,
valovi pa so drugo k drugi gnali,
oj gnali brez pokoja . . .
In sredi morja hudournega
in sredi morja, sredi burnega,
ko brezdno morja se odkriva
in besno val nebo zaliva
in ko vsemir brezsilno stoka,
je bila najina poroka . . .

* *
*

Ljudje so rekli, da je greh,
a midva sva iz ladjic dveh
le eno si zgradila
in skupaj se vozila.

A ti si bil nevešč mornar,
pustil si ladjico v nemar:
razbil si njo in mene,
oj pene, morske pene . . .

Márica II.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

I. Potujmo con amore.

akaj je popotovanje tako nedosežno zanimivo, zanimivejše nego katerokoli drugo razvedrilo in učilo? Zato, ker se na potovanju vtisne najnavadnejšemu predmetu in najenostavnejšemu dogodku vsled novosti, iznenadbe in nepričakovanja pečat znamenitosti ali celo čudovitosti. Če grem v tujino, se čutim upravičenega, da zahtevam videti in slišati vedno kaj novega. Novo mi je pa tudi to, kar je — kdo bi si mislil? — podobno domačemu. Ko sedimo v Milanu v kavarni in vidimo tu kramljati pri kavi ali sladoledu ljudi prav tako kakor v dunajski kavarni nasproti dvorne opere, se nam zdi to kaj novo in „tuje“: začudimo se in si to spoznanje hitro zabeležimo v dnevnik. Ko stojimo v Rimu na Angelskem mostu in strmimo doli na Tibero, skoraj ne verjamemo svojim očem, da ta reka teče, kakor pač teko reke, in da spominja nekoliko na Dravo; tuje se nam zdi to domačinstvo, skoraj bolj tuje nego stari, temni „Angelski grad“ s svojo dvetisočletno zgodovino, ta stavba, ki v svojem slogu in namenu nima para na svetu. — In šetamo se na starih sicilskih tleh, na kolodvoru v Mesini; kupimo si lahko pri avtomatu bonbončkov ali tehtamo svoje kilograme kakor na kateremkoli večjem kolodvoru pri nas: „Kdo bi si to mislil?“ — Splezamo po prahu in gorki lavi na vrh Vesuva; še preden se utegnemo ozreti okrog in — navzdol v silno žrelo, že je treba izprazniti kozarec močnega vina, ki ga nam prijazno, preprijazno ponuja oskrbnik majhne utice za eno liro, in treba je drago plačati vodnika — kakor pri nas, če se popnemo na vrh gore ali gorice — „Neverjetno!“

Zemlja je okrogla, kajpada! in ljudje so vsi otroci človeških mater, seveda! Toda vse tiste sličnosti zopet niso sličnosti. Vino „Chianti“ n. pr. morem piti tudi v Ljubljani, saj ga dunajska Leibenfrostova tvrdka razpošilja povsod; a prijatelj, pij to vino ondi, kjer je ta zlata kapljica zagledala luč sveta, v solnčni njegovi majki Toskaniji, potem boš vedel, koliko je vredna prava domovina, in spoznal boš, da je domovina le ena. Tega te nauči — tujina . . .

Zunanji, končni uspehi morejo biti isti ali si vsaj podobni, a različen je okoliš, različni so pogoji; teh ne vidimo o prvem iznenadenju zaradi nepričakovane sličnosti uspehov, a zavedamo se jih in kmalu jih spoznamo, bivajoč med tujci in pozorno motreč njih ozemlje in življenje. Znani pojavi v tujem okrožju — to nas preseneča izprva.

A take sličnosti nas s tujino tudi vežejo, često kmalu intimno. V „Ambrozijanski knjižnici“ v Milanu sem našel može, ki so tam prav tako bili zamaknjeni v svoj knjižni svet kakor v katerikoli znanstveni knjižnici pri nas . . . Prisedel bi k njim in vzel pero v roko kakor v dunajski vseučiliški knjižnici; a po delu? Po delu pa bi stopil tja na Stolni trg (Piazza del duomo) pred krasni milanski „Dom“; a na Dunaju bi se šetal po tudi krasnem — Ringu: to sta dva ločena sveta! Baš ta razlikovitost poleg onih sličnosti nas tako privablja, da se kmalu počutimo povsod kot zemljani-občani in ne kot tujci nepristopneži. Le nekoliko prilagodljivosti je treba. Za svojo osebo moram priznati, da sem se v Italiji čutil domačega takoj, ko sem zapustil Benetke, prvo svojo postojanko v Italiji. O Benetkah pripominjam pa že tu, da se mi zde kaj malo italijanske; saj je tu vse umerjeno edino le po potrebah tujcev, torej po nekaki mešanici vpliva vseh evropskih kulturnih narodov. Ko pa sem v tistih tednih (meseca julija in avgusta leta 1907.), ki sem jih odločil za svojo Italijo, prehodil in prevozil glavne proge in točke vse Italije in Sicilije in sem po zelo kratkih presledkih prehajal iz kraja v kraj, v vedno nove, tuje razmere, se mi je vendar zdelo, da povsod prihajam k znancem.

Da so mi bili vsi ti „znanci“ všeč, tega ne bom trdil; treba je poznati italijansko vsiljivo prijaznost! Sicer: če greš med tujce, moraš računati z upravičeno ureditvijo sveta, da ni povsod vse uravnano tako, kakor smo vajeni zdoma, in moramo uvaževati, da bi tujci imeli isto pravico, nam očitati kake neprikladne naše navade, ako mi očitamo njim njihne. In Italijan je vkljub vsi svoji nadležnosti ter premeteni in ciganski jezičnosti v bistvu le še kavalir in z mirno resnostjo se doseže pri njem več nego s severnjaško robatostjo. Ker je vrhutega za tujstvo povsod poskrbljeno, je hitro mogoče gibati se na kateremkoli znamenitejšem kraju popolnoma sigurno. A poznati je treba sredstva; zato je prvi pogoj, da zna tujec laščino vsaj toliko, da razume navadne napise, oklice, vozne rede itd. in da more zastavljati vsaj enostavna vprašanja. Srečaval sem v Italiji pač potnike, ki niso umeli ne besedice laške — dva sta bila

seveda Madjara — no, in „potovali“ so tudi ti v Rim in dalje; a povsod so jih skubli; v večjih mestih si mora tak tujec najti posebnega vodnika („guida“), ki potem ž njim seveda počenja, kar hoče. Prikladnejši so vodniki za večje družbe; po vseh muzejih, po znamenitih cerkvah, pred slavnimi spomeniki vidiš vodnike, kako vodijo krdela tujcev od točke do točke, učeč in predavajoč. Največkrat obstoji taka družba iz Angležev; v Veroni pa sem n. pr. naletel tudi na češke izletnike, ki so se na kolodvoru pogajali in pogodili s takim vodnikom. — Kdor pa hoče biti sam svoj gospod in uživati zanimivosti svobodno, ta se pouči iz kateregakoli tiskanega vodnika, katere in kakšne znamenitosti se nahajajo tam in tam, vtisni si v glavo za orientacijo splošni načrt dotičnega kraja, in mogel se bo gibati tudi po največjih italijanskih mestih, kakor bi bil doma, ne da bi mu bilo treba povpraševati po potu, po ulicah, po legi poslopij, po kolodvorih.

Italijanska mesta so vsa stara, historična, imajo povsod dokaj značilnosti, pozorovitih poslopij, nenavadnih zgradb, prirodnih posebnosti in sploh na vseh krajih in koncih očitnih postojank za oko, tako da je orientacija sila lahka, ker nudi vsak kraj s svojo okolico drugačno pozorišče. Posebno velika ta mesta tudi niso. Zato moram reči, da nisem bil v nobenem večjem avstrijskem ali nemškem mestu tako hitro — že prvo uro — udomačen kakor tu. Prijetno je tudi, ker ima vsako mesto kako glavno ulico (corso) ali kak glavni trg, kamor se steka ves promet in kamor so umerjene vse ostale prometne žile. V Napolju si je treba zapomniti izprva le trg „Piazza del Plebiscito“ ter dve ulici: „Via Roma“ in „Corso Umberto“, in na varnem si; v Rimu, ki je sploh stavljen zelo pregledno, že zadostuje proga Tibere (Tevere) in „Corso Vittorio Emanuele“ s podaljškom „Via Nazionale“, ki vežeta glavni kolodvor z Vatikanom; v Benetkah boš sicer presedel največ časa na Markovem trgu in prešetal na krasnem obrežju „Riva degli Schiavoni“, a svoja pota boš uravnaval z vožnjo po „Canal grande“; v Milanu je središče v vsakem oziru „Piazza del Duomo“, od koder se razhajajo ulice kakor žarki iz gorišča do kolobarja cest, ki obdaja mestni centrum nekako tako kakor dunajski Ring Štefanovo cerkev. Takisto je v Firenciji osredje „Piazza del Duomo“; vendar se to lahkoživo mesto ni zadovoljilo z enim središčem, ampak ima nekak osrednji trikotnik: glava mu je omenjeni trg, srce „Piazza Vittorio Emanuele“, a — rekel bi — obisti „Piazza d. Signoria“; kajti tu so že često izbruhnile in po malem še tu in v bližini izbruhajo dan-

današnji človeške strasti. Kakor v Rimu Tibera, tako je v Firenciji reka Arno kaj prijetna opora pri orientovanju. — V Genovi se določuje ves položaj po smeri morske obali; v novejšem delu mesta nam moreta služiti za izhodišče tudi „Piazza Deferrari“ in „Via Venti Settembre“. — Podobno v Palermu.

Take glavne poteze naj si tujec zapomni; potem pa kar med ljudstvo, kakor bi bil v domačem mestu! Čim manj se pozna, da smo tujci, tem bolje in tem laglje bomo opravili namen svojega potovanja. Le tujec je izpostavljen vsiljivemu nadlegovanju, ki presega včasi res vse meje in postane tem hujše, čim bolj se ga skušamo z dejanskim odporom ubraniti. Tudi v svoji opravi skušajmo biti domačinom kolikor mogoče podobni, in nobeden italijanski prodajalec vžigalic, jermenov, nožev, ključalnic, jerbasov, pahljač in drugih potrebnih in nepotrebnih stvari, često tudi živih predmetov zelo dvomljive vrednosti, nobeden nam ne bo stopal na pete in nas nagovarjal v nemščini, francoščini in angleščini.

„Nikoli več se za potovanje ne napravim tako,“ sem si med potovanjem prisegal neštetokrat, ko so me po moji napol planinski opravi in po platneni čepici preko vsake ulice že od daleč spoznali za tujca in so me ob ugodnih križiščih obdajali mladi in stari ponudniki, fantiči, razcapani možici, ženščad vseh letnikov in etiket in povrhu še — fijakarski konji. V takem položaju pomaga edino to sredstvo: „Nikar se razburjati!“ Res, v drevenju glavnih prometnih ulic nas te sitne srake kmalu zapuste in nas sploh ne motijo posebno; saj spadajo v vse okrožje. Zelo neprijetno nas pa tak stvor, ki je barantač, berač in sirena vse obenem, poriva v prozo italijanske vsakdanjosti tedaj, kadar v poetičnem razpoloženju uživamo vsi zamaknjeni krasoto južnega neba in južne umetnosti . . .

Na živahnem Ferdinandovem trgu v Napolju — tu se le prerivajte, nadležneži, k meni tujcu! Vaš trud je zaman, vaše kretnje so zame le zanimive... Ko pa sem stal v mesečni noči ob Napoljskem zalivu, tik ob morju, na širokem šetališču onostran krasnih nasadov („Villa Nazionale“) in sem zrl na krasno morje, na svetlo mesto nad seboj, na temni Vesuv, stal zatopljen v „neme misli“, čisto sam, kajti ljudstvo se je zateklo gori v mesto na korso — tedaj sem bil res tako hud, da sem postal žalosten, ko se izpod sence bližnje palme utrne človeška podoba in mi, nič hudega slutečemu, ponuja šop razglednic za pol lire. Rekel nisem ne besedice, niti stereotipnega „niente“, a mož me je pogledal in je menda na mojih očeh spoznal, kaj je zakrivil; in kar se mi ni zgodilo niti prej niti

slej, umaknil se je brez vsega, sicer neizogibnega besedovanja; tiho je rekel: „Scusi!“ (Oprostite!) in ni ga bilo več! To me je tako iznenadilo, da sem ga pozabil poklicati nazaj . . . Mislil pa potem nisem več na krasoto Napoljskega zaliva, preslišal sem razposajeno govorjenje valov, nisem videl bajno razsvetljenih vil in zabavišč ob vznožju Napoljskega Golovca: „Posilipa“, a spremljal sem v duhu Italijana, ki me je tako nenadoma zmotil, in prvikrat mi je zazvenela v srcu struna človečnosti z glasom usmiljenja s tem ob vsi slavi in vsem blesku in bogastvu bednim ljudstvom, z ljudstvom dveh slojev: bogatašev in beračev.

Nisem več zaničeval povprek vseh teh „beračev“. Res, njih zunanji nastop nas dirne neprijetno in njih vsiljivost zbuja pri tem in onem ogorčenost. Kaj pa, ko se temu privadiš? In ni li ta krik in vik pri tem ljudstvu tudi v prvi vrsti navada? Kdo pa ve, kaj se krije za to kričečo zunanjostjo? Morda celo prava nežnost in dovzetnost za globoko čuvstvovanje, samo da je prikrita in zaradi življenske borbe ne more na dan . . . Kaj pa, če kriči ta mož v hvalo svojega blaga zato, ker mu stradajo deca in žena? V njegovem revnem stanovanju morda vlada prav tako tiha nežnost kakor v javnosti krik... Morda! Morda tudi ne! — Bodi to kakorkoli, jaz ne pozabim nikoli tistega tako čudovito sporazumnega in skromnega „scusi“. In naj bo to tudi le eden slučaj, zadosten je, da ne obsojamo tega ljudstva v celoti.

Razočaruje nas često, ko doživimo drastične primerljaje, kako služi tem ljudem krasota njih dežele, umetniška popolnost njih spomenikov in zgodovinska slava na vse rafinirane in naivne načine le kot sredstvo za dobavo denarcev. Ko sem v Rimu z bližnje, nekoliko vzvišene ceste občudoval orjaške ostanke „koliseja“, ki bi ga na prvi pogled moral spoznati že od daleč vsak naš drugošolec, ali ni pristopil k meni bosonog potomec slavnih Rimljanov, kažoč mi naivno nesramno z desno roko na rjavo poslopje kolisejsko, češ: „Gospod! To je kolisej!“, a levo mi moleč od druge strani in vmes s celim telesom, zlasti z očmi, podpirajoč izšepetano prošnjo: „Un soldo, signore!“

Kaj hočemo? Ali se naj smejemo naivnemu brezobzirnežu, ali mu naj zažugamo s palico? Videl sem že oboje. Najčešče pa je tretje: tujec seže v žep in prešteje drobiž; srečen je beraček, če se je tujec preskrbel zjutraj z dovolj veliko pestjo tistih nerodno težkih petic in desetic! — Pripeti pa se tudi četrto: videl sem na svoje oči, kako je neki tujec takemu prosilcu — ne bodi len — pripeljal

prav gorko zaušnico. A kaj se zgodi? Izza vseh oglov in razvalin so se zbirali taki rimski plebejci in frčali so proti tujcu odlomki marmorja, ki je bil obsekan pred 2000 leti, odkrhline iz starih mozaikov, pa tudi nečedni odpadki iz najnovejše, sveže dobe: tisti tujec je bil v onem kraju nemogoč!

Vendar se tudi to ljudstvo včasi zaveda veličine svoje preteklosti in neprecenljive notranje cene svojih spomenikov. Bilo je proti večeru, ko sem stopal v Rimu po staroslavnem Palatinskem griču. Tam na robu, odkoder se vidi tako dobro na starorimski „forum", je stal preprost domačin nepremično in je zrl, zrl z dušo in s telesom, tja po večnem mestu, utopljenem v rumenkast svit. Šel sem mimo njega, spoznal sem po znaku, da je vodnik, a ni se mi ponudil. Le „krasno!" mi je prikimal, ko sem postal blizu njega. — Prehodil sem pri drugi priliki zopet enkrat sv. Petra cerkev. Več družb je s svojimi vodniki ogledovalo njene krasote. Neko angleško družbo je vodil prileten mož, ki je z malomarnim glasom razkladal, kdove kolikič, neštevilne znamenitosti. Ko družba odide in moža izplača, kam je šel? Pred prekrasno Michelangelovo „Pietà"! S sklenjenimi rokami je pokleknil pred umotvor in ga je gledal in gledal — kolikič pač! — in zdelo se mi je, da se mu oko solzi! . . . Tako se je pač odškodoval za stokratno ponavljanje istih razlag, ki je ž njimi predočeval krasote te cerkve objestnim tujcem, hotečim v dobri uri „zaužiti" vse umetnine prve cerkve vesoljne zemlje.

Ni dvoma: tudi domačini cenijo idealno vrednost zakladov svoje dežele, celo tisti, ki o njih tega niti ne pričakujemo. Pomisliti pa moramo, da popotniki kot tujci hitro sklepamo preenostransko o vsem narodu po izkušnjah, ki jih imamo vsled pretežne dotike z le tistimi prebivalci, katerih poklic in zaslužek je občevanje s tujci. Res je v Italiji, ki ponekod živi sploh le od tujcev, posebno mnogo prebivalcev omenjene vrste; a preostaja še vendar dovolj drugih, ki ne spadajo k tem slojem, in te moramo tudi motriti, če hočemo soditi pravično.

Ako prenagljeno posplošujemo svojo sodbo, kaj se nam bo pripetilo? Da sodimo o Italiji in Italijanih prav tako enostransko, kakor je (po Goetheju) sodil baje preprost Napoljanec (Napolitanec) o nas severjanih in naših odnošajih, češ, da je pri nas „vedno sneg, da so hiše lesene, da vlada silna nevednost, denarja pa je dovolj!" (Sempre neve, case di legno, gran ignoranza, ma denari assai.)

Potujmo torej po ti čudoviti deželi z odprtimi očmi in s pravičnim srcem, z zmislom za slavno preteklost teh zgodovinskih tal, pa tudi za ljudi in odnošaje, ki so vzklili iz stare slave do današnje višine ali pa padli do današnje nižine, spoznavajmo preteklost iz sedanjosti in naopak! Ne potujmo pa tako kakor tisti profesor, ki je na svojem ženitvanjskem potovanju v Italiji peljal svojo ženko na prostor, kjer je pred Krist. r. baje stala Ciceronova vila, in se je tu globoko zamislil, rekoč: „Kako znamenito je, draga Elza, prvikrat stati tu na tleh Ciceronove vile in preudarjati, zakaj je ta slavni pisatelj tako silno rad rabil — constructio accusativi cum infinitivo . . .“

(Dalje prihodnjič.)

Naš dan.

Že pada v prepade zagozdne noč,
že vstaja na vztoku dan,
in kmet vstaja ž njim, ker čaka poljé,
da razorje ga čil in močan.

Da vseje seme in upov tisoč
v drhtečo zemeljsko grud,
da vseje svoj pot in vse svoje moči,
vsega dneva pekočega trud . . .

O bratje, iz spanja, iz brezplodnih sanj!
Že čaka naš dom razoran.
Vse moči svoje duše vsejmo vanj,
ker zdaj sije veliki naš dan!

Ksaver Meško.

Drugo poglavje „Jerale“.

Kaj stočeta vola? I, rada otave bi vola!
Kaj jočejo kola? — I, rada masti bi kola!
Počakajte, voli in kola, saj tam pri Dobravi,
pri lepi vasici, se pot pod večer nam ustavi.

Vdal se je Čade, brez misli pod jarmom se vpira,
v debele se gube mu koža na vratu nabira,
nič več ne ozira za pašo se niti za hladom,
ne brani se muham več niti pikačem obadom,
in komaj da včasih potrpno z očesom mežikne,
če suličar drzen že vendar preljuto ga pikne.
A Jelen je drugi! Nevtrudno mi z repom opleta,
če vidi le bilko ob poti, on je ne zameta;
kakopa zato kaj z bičem dobi za nameček
in polno ima že čez rebra nabrisanih preček;
pa Jelen zato ne odneha od grešne navade:
„Lej, Čade ne krade, in vendar i njemu kaj pade,
ker padati mora, pa bodi pošten ali tat —
a krivi smo sami: kaj v kambo vteknili smo vrat!
Za morjem, moj dragi, ej, tamkaj poljane so širne,
tam bratov se naših družine še pasejo mirne;
na tisoče volov v svobodi! Tam vol je gospod,
zato plemenit je še tam in ponosen naš rod.
Ravnina grmi, kadar četa čez njo se pomika,
rogovi štrlijo, kot sulice v solncu svetlika
se njih neupognjena ost.
Neznan jim je jarem jahač, tuj bič poganjač . . .
Lej, Čade moj, brate, tako ti je tam!
Pod kožo me sram je; premisli, kako je pa nam!
Rogove imamo i mi — a kje je prostost!“

Odgovora Čade ne da, kot bil bi gluh.
Vse druga prašanja njegov prežveka duh:
a vredno je mahati z repom zaradi muh?
Težavno prašanje; in konečni rezultat?
Od kraja do konca — vsem treba zaviti bi vrat.

A Jelen za čelom še dalje filozofira
in zraven po svetu se v levo in pravo ozira.

Kot lice kozavo je grapav ves kraj naokrog;
ko svet je oral, tu plug je privzdignil Bog:
Kopina je šipku in brinju je praprot soseda;
to niso ovčice — to kamenja pase se čreda;
tam — daleč — dva starca v pogovoru tajnem stojita —
hej, kdaj sta živela? Sedaj sta oba kamenita.
Ali bil si zamišljen, Gospod, ko si hodil tod,
da na plug si pozabíl, pozabil na seme in plod,
ali bil si zlovoljen. ko šel si tod mimo, Gospod?

Sedijo popotniki, tiho na vozu sedijo,
njíh misli so težke, kot kamen jim teme tiščijo.
Čez skalnate prage se muči kolo, odskakuje,
prevagne se klanec in drugi že hrbet vzdiguje;
odpre se daljava očem, pa se skrije spet,
kot gnal bi počasi ogromne valove ta svet.
Kdo vi ste, popotniki? Čujte, naznanite,
odkod ste prišli in v kateri kraj kanite?
Hej, Pavel voznik! Saj zdi se mi, da te poznam!
In Trdička Kata! In Bara Bubaševa! Kam?
Da je prilika druga, bi rekel: na božjo pot;
a na Brezje romamo in na Trsat vse drugod.
Pa s kožami trgovati začeli ste zdaj?
Le prašuj, saj le ne izveš, kako in kaj.
Ne dajo odgovora, tiho na kožah sedijo,
lehti na kolena, obraze v dlani tiščijo.

Vrh Ljutega Brega nad cesto kamen strmí,
nanj z bičem pokaže voznik in spregovori:
„Tu zvrnil hudič je največje svoje zlo,
odtod je ta svet proklet — na, Jelen, bó!"
in Jelen in Čade vsak po eno dobita čez kolk,
da ne vesta zakaj — in družba pogrezne se v molk.

Vsem misli iz glave je zdaj izpodrinil hudič —
po klancih teh pokal v davnini njegov je bič.
Kovačem Podbrežcem to bilo je znamenje,
da klešče in kladiva brž pometali so stran,
kot da jih železje zapeklo je hipoma v dlan:

čez reber, navkreber!
Kot črni kozli so lezli čez kamenje.
Da, kozli! Samo na oko! A po čudi ovčice:
krog konj pripregó se, poprimejo za ročice,
in — hi! — preko Ljutega Brega hudičev voz!
Par konj tej strmini ne bilo nikoli bi kos:
ne vem, so li kje še taka napeta tla,
a voz natovorjen visoko, visoko zlà!
To so bili Podbrežci, kovači brezbožniki,
pomagači hudiču in verni njegovi podložniki.
Tam spodaj ob reki so rudo kopali, topili,
tam spodaj orodje kovali, orožje kalili.
Vsa globoka dolina kot velik zvon je pela,
vsa globoka dolina vesela črnega dela.
Ni bilo za rudo jim muke, skrbi prav nič,
vse žile podzemske poznal je pritlikav možic,
grbin bil to sajavec, Dimek imenovan,
od samega vraga Podbrežcem za službo poslan.
Po cel dan brez dela pohajala mala pokveka,
po hišah hodila in pila na latvice mleka,
vrščale so babe: „Uh, mrcina ti neveljava!“
in „Skledoliz!“ in „Grba debeloglava!“
Še rajši po skalnih votlinah se Dimek je skrival,
tam ure presnival in od brezdelja počival,
poslušal oddaleč kladiv pojoče udarce,
po glasu je ločil kovače mladiče in starce.
Pod jezom tam doli ves skljućen tolče Madronič,
njegovemu kladivu z onkraj odbija Stonič;
tako govorita čez reko: „Bom še, bom!“
a Stonič se roga mu s kladivom: „Bom, pa s kom!“
Andreja čuj! Mladó mu po naklu kladivo pleše,
da kakor žareč vodomet izpod njega se kreše:
„Boš, Metka, plenk, v nedeljo prišlà, plenk, plenk?“
„„Prišla bi že, plenk, če v žepu bo cvenk, cvenk, cvenk!““
Martina mu Črnega kladivo ročno odpeva.
Obema kovačema en glas v duši odmeva,
samo da Martin na srce bije Urški
in Lenki in Cilki — vrag vedi — on ljubi po turški.

A kadar je ruda pošla: „No, Dimek, kaj bo?“
On modro je nagnil glavo: „Bo že kako!“

In kladvece majhno vzela je v roke pokveka,
a babe krog njega, vsaka po latvico mleka,
za njim pa Podbrežci v sprevodu, nobeden presiv,
nobeden presključen v hrbet, ne v noge prekriv;
zapelo ni kladivo, jeknilo jeklo v dolini,
kot v praznik bilo je ta dan vse Podbrežje v tišini.
Natihem ugibali so med seboj možje,
kje bilo bi novih žil. „Tam, kraj vodé,
pod jelšami, veste, se skala rdeče poceja,
tri tedne že pazim,“ modruje kovačem Jelínič,
„če tam bi poskusil, potem pa za dolgo skrbi nič.“
„„Jelinič, besede so naše kot mačja preja:
Kar maček je na zapečku tri tedne napredel,
za to ne bo tkalec nikoli za stative sedel.““
Primero Movrinovo hitro je Barič pobral:
„In Dimek i danes bo svojo prejo tkal!“
Momljal je Jelinič nekaj pod svoj kljun
(tak nos je imel), a nič mu ne bo pomagalo —
še dolgo bo smeha v Podbrežju na ta račun,
in „Mačji Prelec“ — ime bo do smrti držalo.
Nekomu pridevek je bil skozi mozeg šinil
pa mu zdrknil z jezika, še predno dodobra je zinil.

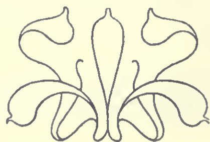
A čuj! Trk, trk! Zdaj vsak je ušesa napel,
iztegnil vrat: je Dimek že z delom pričel?
Ne, mimogrede je potrkal ob kamen samo.
Pred babami gre. Kot sovi mu sije oko,
in tih in tajinstven je ves in sam med vsemi kot sova.
Je danes smešna debela glava njegova?
Vsem zdi omotana se v turban skrivnostnih sanj
in kakor v veličje duhá vse gleda vanj.
Ustavil se je — vse sapo pridržuje.
Trk, trk na skalo. Zaprl je oči, prisluškuje,
kot da sluša odgovor globin. Z roko odmahne,
potegne čez čelo z dlanjo, si globoko oddahne;
naprej . . . In spet je udaril mimogredé,
šel naprej, pa se vrnil; v skalo posluša molče;
glej, vanjo prašuje in zopet posluša in — kaj?
ni mu sinilo v lice kakor notranji smehljaj?
Vsi gledajo tajni pogovor brez besed,

strme; tak čitalca zre tihega analfabet,
na obrazu njegovem išče vsebine sled.
Zravnal se je Dimek in naravnal korak
navzgor, čvrst, brz in krepak,
tam več ne poskuša, ne sluša — skale odkruši
in izpod nje se črno rude podruši.
Med Podbrežci ni vzklika, podmolklo le mrmranje:
po dolgem brezvetrju v hrastih šepetanje —
ne upajo še si šumeti; v tišino odeti
so še jim vrhovi, z mamečo mrežo opeti.
Še Dimek je duh, še enkrat vzplamti mu v očeh
tajnostno in tiho, čez lice prebegne mu smeh,
potem pa odpade mu turban veličja, in glej,
pred njimi je smešen debeloglavec kot prej,
kot prej neznatna, sajava, mala pokveka;
v zahvalo ponujajo babe mu sladkega mleka,
a jutri bo zopet mrcina neveljava
in skledoliz in grba debeloglava.

Hej, da, tako je bilo!
Sedaj pa je vse zapuščeno in vse mrtvó,
ves glas se preselil je iz Podbreške doline —
drugod zdaj plavži gore, hrumijo turbine.
A prašaj Pavla zakaj, on ve za odgovor:
hudič je kriv — tu zvrnil je ves svoj tovor.

Tako vsaka glava je zase v mislih molčala,
le kolesa v ta molk so pesem svojo škripala.
Brez kril je čas, onemogel se plazi po tleh,
kdaj padeš, večer, da solnca ne bo več v očeh?
Čez dolgo de Čade Jelenu počasi in resno,
kot voli baš govore: „Zares, nam je tesno,
a kar misliš takole ti, Jelen, vse skupaj ni nič:
saj le vso modrost izpod kože iztepe ti bič.“
To pot pa odgovor obdržal si v srcu je Jelen —
ah, v duši bilo mu je, kakor da žvečil bi pelin . . .

Oton Zupančič.

Pravična kazen božja.

Spisal **Ivan Cankar.**

I.

o se zmrači, utihne nenadoma vsa dolina šentflorjanska. Komaj od tod, komaj od ondod se še oglasi zamolkel klic, komaj tu, komaj tam še dremlje samotna luč; iz tihe vode, pod vrbami speče, še zamrmra mehurček, včasi vztrepeče svetla vešča nad njo. Na belo cesarsko cesto sije lepše, srcu slajše nego jasni dan, blagoslovljeno nočno nebo; človeku se zdi, da sliši zvezde, kako se pogovarjajo; tako so blizu. In tihe so visoke črne jagnedi ob cesti; temno listje drhti, ne oglasi se . . . Kaj tam? Potoku, med lokami skritemu, se je hudo zasanjalo; zavzdihnil je, utihnil . . . V takih nočeh se rodi v srcu romarja, samotno potujočega, koprnenje po domovini in po ljubici; mirno, v smehljaju vzdihujoče koprnenje, sladko kakor utešenje samo.

Kdo moti to noč, tihih sladkosti polno? Dolina šentflorjanska, ki je bila zaspala ob mraku, govori v sanjah naglas, vesele in prešerne besede. Krčma je svetla; tam sede za pogrnjeno mizo čestiti rodoljubi ter si nazdravljajo in odzdravljajo s prijetnožarečimi obrazi, z visokokipečimi napitnicami. Vsi so tam: krivonosi, brbljavi dacar, ki je z grehi tako obložen, da se mu kolena tresejo, pa se drži nedolžno, kakor da bi bil boter vsem svetnikom; rodoljubni, prijetnorejeni župan, ki gleda v kozarec in mežika, ker se mu že nekoliko dremlje; in veseli notar, junak ob vinu, ki stoji ter govori napitnice v latinskem jeziku, kadar odbije enajsta ura; in tam je tudi modri in zaslužni učitelj Šviligoj, rodoljub čistega srca in visokih misli. Ampak med njimi vsemi sedi Šobar, bogati Šobar, ki se mu odkrivajo glave na sto sežnjev daleč. Prileten gospod je, nekoliko že siv in plešast, toda plečat in postaven, ne trebušen, pa tudi ne izstradan; kadar hodi, bi se mu človek spoštljivo umaknil, postal ob cesti ter se priklonil do pasu; kadar sedi, je podoben zaslužniku in imenitniku, ki se je bil iz ljudomilosti ponižal do svojih pisarjev in hlapcev. In vendar je njegov obraz nad vse prijazen in prikupen, takorekoč — kakor maziljen, ves bel je, človek bi mislil, da je z mlekom

umit; kadar se nasmehne, se razleze v okrogle, tolste, mehke gube, ustnice pa se tako napno in zakrožijo, kakor da bi hotele poljubljati; in oči gledajo sladko, izprašujejo neizmerno ljubeznivo: „Kako se ti godi, prijatelj? O, kako žal mi je, da se ti godi slabo! Daj, razjokaj se na mojih prsih!“ . . . In res bi se človek razjokal ob besedah, iz tihega srca kipečih. Kako šele, da bi slišalo uho ta maziljeni glas! Narahlo so se odpirala usta, počasi, narahlo so kapale z jezika medene besede . . . zamižal bi človek in srkal!

Če bi tisto noč romal popotnik po dolini šentflorjanski in če bi stopil k svetlemu oknu ter pogledal v krčmo, bi videl, kako se je vzdignil prekanjeni dacar, obliznil si vinske ustnice ter pomežiknil z brljavimi očmi. In če bi ostal radovedni popotnik še nadalje pred oknom, bi slišal, kako je govoril dacar, hinavec, poslednjo zdravico.

Narahlo je potrkal s prstanom ob kozarec; župan se je vzdramil ter je široko odprl trudne oči, tudi učitelj Šviligoj je stresel z glavo, kakor da bi odganjal nadležno muho.

„Tako pa je torej ločitev blizu — oj bridka ločitev!“ je izpregovoril dacar s hinavskim, smolastojokavim glasom.

„Vsi pojdemo, vsi pojdemo!“ je zavzdihnil zaspani župan, nagnil je glavo postrani ter sklenil roke na mizi.

„Kam pojdemo?“ ga je ošvrknil hudobni dacar. „O gospodu Šobarju govorim in o njegovi ženitbi, ne pa o tvoji smrti, zaspanost trebušna! . . . Res, ne bo ga več med nami, nič več ne bomo videli prijaznega obraza njegovega, nič več ne slišali njegovega milega glasu; komaj če se prikaže kakor zvezda repatica stoletnica!“

Učitelj Šviligoj je pogledal dacarja in je zmajal z glavo, tudi Šobar sam je nekoliko privzdignil obrvi; dacar pa se ni zmenil.

„Zakaj prelepo mlado nevesto, da tako rečem: najlepšo cvetico iz doline šentflorjanske si je bil izbral naš prijatelj Šobar . . . oprostite mi, da ga v svoji ošabnosti imenujem prijatelja, ampak odbila je enajsta ura . . . in te cvetice, Bog jo blagoslovi, blagoslovi tudi njeno lepoto —“

In v svoji nespodobnosti je dacar zacmokal ter si obliznil tenke ustnice.

„. . . te cvetice pač ne bo vlačil na semenj, tudi je ne bo vtikal v gumbnico, da bi jo hodil v krčmo kazat poželjivim očem!“

„Molči, goba pijana!“ ga je ozmerjal notar. „Jezik se ti opleta, pa ne veš, kaj gobezdaš!“

Dacar pa se ni zmenil, še pogledal ni.

„Še štirinajst dni bomo uživali sladkost njegovega obraza in njegove besede; še štirinajst dni, pa nikoli več. Zakaj poznamo ga, Šobarja prekanjenca, sladkosneda prevejanega! Pod suknjo bo skril tisto nad vse blagodišečo cvetico, pa pojde in jo presadi v paradiž ter zaklene duri z deveterimi ključi in jih zapečati z deveterimi pečati. Kakor je že storil, ko smo mislili, da je v Italiji in v Rimu na pobožni romarski poti . . .“

„Kaj se ti je zbledlo?“ je vzkliknil Šobar sam; učitelj Šviligoj pa je strogo pogledal ter je vzdignil kazalec.

Prihuljeno se je ozrl dacar izpod rumenih obrvi, hinavsko se je začudil.

„Ne . . . kdo je rekel, da je bil v Rimu, na romarski poti? O, v paradižu je bil — da bi jaz bil v takem!“

„Ne trapi, trapa!“ se je razjezil notar.

Dacar pa je prijel kozarec ter ga je vzdignil v tako slovesnem in širokem kolobarju, da so prijeli kozarce tudi vsi drugi rodoljubi; celo Šobar sam se je zmotil — roka je posegla, Bog vedi kako.

„Zatorej pijmo, zatorej častimo ga, predno pojde v Rim!“

Samo učitelj Šviligoj je iztegnil roko, pa jo je umaknil in se je tako razsrdil, da se je razlilo vino po mizi. Tam je stal dacar, hinavec; z levico se je ščegetal pod brado, v desnici pa je držal kozarec in je pil, dokler ni izpil do dna. Nato se je ozrl tako nedolžno, kakor da je bil odmolil očenaš . . .

Bog vedi, kaj bi se bilo pripetilo v tistem trenotku, ko bi nenadoma ne bil nekdo zavriskal v dolini, tako zvonko in prešerno, da so se vsi ozrli proti oknu. Ob nespodobni napitnici dacarjevi se je bilo Šobarju nagubančilo čelo, pa se je ob prešernem vriskanju nagubančilo še bolj; tudi učitelj Šviligoj je pogledal resno in žalostno, notar pa je trenil z očesom ter namrgodil nos, kakor da bi si mislil: „Kaj me briga! Naj smrdi gnoj, če se mu zdi, da ne more drugače!“ Samo dacar se je nasmehnil tako široko in tako hudobno, da so se brljave oči popolnoma izgubile med gubami in da so se raztegnile tenke ustnice od ušesa do ušesa.

„Pa vstanimo!“ je rekel Šobar in nejevolja je obsenčila njegov prijazni obraz.

Vstali so vsi, pa so spoznali nenadoma, da ne stoje na trdnem in na varnem, temveč da se izprehajajo vse štiri stene v kolobarju in da se izba ziblje, kakor na rahlo vzburkanih valovih. Spogledali so se in so molčali. Kaj bi spodoben človek govoril, če je tako? Ampak dacar je zaplesal sredi izbe, pobrcal je z eno nogo, nato

še z drugo ter je mežikal od lica do lica. No, Bog z njim, grešnikom, in z njegovo poslednjo uro! . . .

Učitelj Šviligoj se je ozrl sredi ceste in je videl, da je sam. Ni se več natanko spominjal, kako je bil odprl duri, kako je stopil na cesto in kako se je poslovil. Vse je bilo zelo daleč, kakor da se je vršilo pred mnogimi leti. Samo dacarja se je še spominjal in njegove dolge, suhe noge, ki je švignila nenadoma visoko proti stropu. Močno je stresel z glavo, tako da se je opotekel in da so se splašile ter blisnile daleč navzkriž vse bele zvezde nebeške. Takrat pa se je sam nad seboj razhudil učitelj Šviligoj in sram ga je bilo. Trdo je stopil in naravnost je gledal s srepim očesom; toda kakor je gledal naravnost, se je polagoma začela premikati vsa svetla cesta: sukala se je na desno stran v velikem loku, os pa je bila natanko tam, kjer je stal učitelj Šviligoj; in s cesto so se napotile tudi visoke črne jagnedi.

„Kam?“ je vzkliknil Švilogoj in se je začudil. V tistem trenotku pa se je romarica cesta pobliskoma vrnila v svojo strugo in jagnedi so stale tam tako mirno in spodobno, kakor da se nič posebnega ni pripetilo. Zvezdice so gledale na dolino šentflorjansko in so mežikale; jadrno je hitel beli ščip med njimi, toda če se je ozrlo nanj sanjavo oko, je stal tam, kjer je stal poprej; hitel je, prihitel ni nikamor.

Z modro skrbjo je meril učitelj Šviligoj svojo dolgo in težko pot ter je mislil globoke misli.

„Kako skrivnostna in nad vse čudna je ta noč nocoj! Zdi se mi, Bog nas varuj, da sem se upijanil in da se samo zategadelj izprehajajo po lokah te črne jagnedi in da se pogovarjajo zvezde, ki jih nisem slišal prej nikoli . . . in da je dvoje ščipov, dvoje belih ščipov na nebu: hitita, lovita se kakor dvoje razposajenih paglavcev za cerkvijo, pa se ne ujameta na vekomaj! . . .

Kje sem se upijanil, odkod sem prikolovratil v ta lepi in čudni kraj? Dacar je uganjal nespodobnosti in je tudi nespodobnosti govoril . . . veliko bo njegovo kesanje nekoč in njegovo vpitje! Ampak kdo mu bo pomagal, razbojniku . . . kaj bi mu jaz hitel na pomoč, ko se mi opletajo noge? . . . Res čudno je in neverjetno, da blodijo taki hudodelci po tej blagoslovljeni in pobožni dolini šentflorjanski! Kje je čednost, kako se imenuje, ki bi ne cvetla v popolni lepoti ob tej beli cesti, pod temi visokimi jagnedmi? Rodoljubje . . . kje kipi enako po vsi prostrani domovini? Stare šege, od očetov in dedov posvečene, žive v neomadeževani čistosti v teh neoskrunjenih

krajih. Nejevernost, prešestvovanje, napuh, lakomnost . . . kdo jim ve imena vsem skritim in očitnim grehom, ki razsajajo kakor kuga po nesrečnih tujih deželah? O dolina šentflorjanska, ti sveta, od Boga izmed vseh izbrana in s krono deviško kronana! . . . Ampak tudi tebe niso pozabili brezbožni izkušnjavci, tudi tebe niso izgrešili. Že dacar, ta krivonosec, je bil naravnost od satana poslan, pa ni nič opravil, ker je pijanec . . . Glej, kam sta se napotila ščipa? Čisto drugam sta jo zasuknila . . . Stojta, pravim!“

Komaj je vzkliknil, se je opotekel tako čudno, da je planil z razprostrtima rokama proti jagnedi ob cesti; v tistem trenotku sta se strnila ščipa v enega, in tisti je stal mirno med zvezdami ter je gledal osupel na učitelja Šviligoja, ki je slonel ob jagnedi in je ugibal, kaj se je bilo pripetilo.

Ampak ko je ugibal, je ugledal v daljavi nekaj tako nenavadnega in zanimivega, da so se vrnile v njegovo splošno pamet vse misli ter se razvrstile, kakor se je spodobilo. Tik kraj ceste, v senci razbojnikov, je romal človek s tako čudnim bremenom, da je učitelj Šviligoj na stežaj odprl oči. Črn človek je bil, hodil je upognjen in je prenašal s težavo visoko lestev; šel je ob drugi strani, pa ni videl Švligoja, ki je stal teman ob temni jagnedi.

„Oj hudodelec!“ je izpreletelo učitelja Šviligoja. „Bog je vedel, zakaj mi je poslal to pijanost; zmerom so pravična njegova pota!“

Kolikor bolj je gledal, toliko bolj se je čudil. Črni razbojnik nikakor ni bil podobon razbojniku, temveč suknjo je imel z dolgimi škrici, na glavi pa trd klobuk, ki je visel zaradi lestve nekoliko postrani. Tudi stopal ni več prihuljeno, samo nerodno in vegasto, ker je težko nosil.

In Bog je prižgal svetlo luč v Šviligojevih mislih.

„Oj Peter Muha, oj ti kujon, kakor ti svet še ni prenašal enakega: kam si se napotil po hudobnih opravilih?“

Tako je vzkliknil rodoljubni učitelj v svojem osuplem srcu; ponočni razbojnik pa ni nič slišal in nič slutil, temveč romal je dalje s svojim tovorom, kakor da bi ne bilo na svetu ne greha, ne čednosti; včasi je prislonil lestev ob jagned in je malo počival, zmenil pa se ni ne za Šviligoja in ne za nikogar.

Obadva — samotni živi duši sredi vesoljnega spanja, obadva — samotna mehurčka iz temne vode, samotni vešči nad njo; ščip, tako svetal, da je obžaril vso dolino, je videl samo dvoje nemirnih senc in se je smehljal; tiho so se bližale zvezde druga drugi in so šepetale . . .

„Glej, na vas jo je zavil, na mojo pot jo je zavil!“ se je začudil učitelj Šviligoj. „Kako se ščeperi preko ceste njegova dolga senca! — Kam pač jo je zavil?“

In jo je krenil za njim.

Tiho so stale tam nizke hiše, vsa okna so bila zagrnjena in učitelju Švilogoju se je včasi zazdelo, da sliši zamolklo smrčanje; polovica pota je bila v senci, polovica v beli mesečini; blagoopojen vonj je puhtel z vrtov in od polja.

Ob potoku, rahlo šumečem, se je vzdigalo visoko, črno poslopje, zakleti grajščini podobno. Na cesto ni bilo ne vrat, ne oken; po ozki stezi za potokom je prišel človek do ogromnih težkih vrat, ki so bila zmerom zaklenjena; okna, majhna in temna, so gledala visoko izpod strme strehe na potok in na vrt.

Razbojnik je šel okoli hiše, prislonil je lestev na visoko leseno ograjo in je plezal do vrha; ko je sedel na ograji, je potegnil lestev za sabo in obadva, razbojnik in lestev, sta izginila na vrt.

Učitelj Švíligoj se je čudoma čudil.

„Kaj? Kaj ni to zakleti dom mlade neveste Šobarjeve? Kaj ni tisto okence tam . . . kaj ni njeno tisto svetlo okence? Kaj se ni včasi prikazal tam obraz, tako neskončno lep, da bi se še staro srce nasmehnilo ob prijetnih spominih? . . . Glej, lestev je pristavil, glej, po lestvi pleza, naravnost proti njenemu okencu pleza . . . že se je prijel za rob z obena rokama, že poskuša, da bi se vzpel... o hudodelec, prešestnik!“

Vzklikniti je hotel učitelj Švíligoj, že je odprl usta, pa se mu je zateknilo v grlu od same velike osuplosti. Razbojnik je bil skočil na okno in je skočil v izbo, pa ga ni pozdravil strah in krik, temveč pozdravilo ga je dvoje prijazno iztegnjenih rok.

Tako je bil učitelj Švíligoj priča očitnega pohujšanja in njegovo čisto srce je bilo polno bolesti.

Najprej sta se obedve črni senci v oknu tako tesno strnili, da je učitelj Švíligoj komaj razločil drugo od druge; nato sta nenadoma izginili, prikazali sta se spet daleč na nasprotni svetli steni, veliki in strahotni, in sta ugasnili pobliskoma, kakor da je bil kdo luč upihnil. Nič ni razodevalo, da je sovraštvo med njima. Glej, tam se je spet zgenilo kakor črna roka; švignila je bežna senca od zagrinjala ob oknu in nato preko stene, kakor da je bil stopil kdo z urnim korakom proti durim.

Učitelj Švíligoj je stal za plotom in je poslušal; pa je pošumeval potok in besede so se razgubile na vrtu, predno so prišle do

plota. Tako je bilo učitelju, kakor da stoji pred žarko razsvetljenim platnom, na katerem igrajo žive sence nemo komedijo ... objemajo se, beže, prihajajo, izginjajo . . . vse tiho, nerazumljivo.

Nenadoma je ugasnila v oknu luč, samo še mesečina je sijala na sivi zid. V oknu se je prikazal črnec, upognil je život, iztegnil je nogo in je stopil na lestev. Takrat mu je posvetila bela mesečina v obraz in tako jasen in razločen je bil, prejasen skoro in prerazločen, kakor podoba od belega kamena.

Oprezno se je umaknil učitelj Šviligoj, z dolgimi koraki je premeril cesto in se je potuhnil v senco. Nekoliko sram ga je bilo, zakaj nikoli poprej se še ni bil potuhnil, ker je bil spodoben in resen rodoljub.

Podoba iz kamena se je zgenila, izluščila se je iz zida; razbojnik zapeljivec se ni nič okrenil, nič se ni poslovil, splezal je na vrt; okno se ni zaprlo za njim pa tudi nikogar ni bilo, da bi se prikazal ter pozdravljal z roko. Zazibala se je lestev, zibala se je preko vrta, prislonila se je na plot. Na plotu se je prikazal prešestnik, ročno je skočil na cesto, niti opotekel se ni, lestev pa je pustil tam, da je videlo lahko vsako zijalo, če je prišlo mimo: „Glejte, ljudje božji, tukaj se je vršil greh, vršilo se je vasovanje in pohujšanje!“

Senca ponočnjakova je utonila v temi, nenadoma pa se je razleglo po vsi dolini šentflorjanski prešerno ukanje: grešnik je oznanjal svojo čast in slavo. Tu se je odprlo okno, tam se je odprlo okno, zmajala je težka glava, zlovoljno so zamrmrale zaspane ustnice; župnik, ki je bil star in je imel lahko spanje, se je okrenil v postelji, zavzdihnil je in se je pokrižal ter je molil očenaš za nevernika.

„Znamenja hudih dogodkov in velikega pohujšanja!“ je pomislil učitelj Šviligoj in težko mu je bilo pri srcu. Ozrl se je poslednjikrat proti oknu; tam se je prikazala senca v svetli mesečini, mirno je stala; in učitelju se je zdelo, da se je nagnila glava, da se je vzdignilo dvoje rok ter pokrilo bel obraz. In kakor je pošumeval potok pod zakletim gradom, je stal učitelj Šviligoj in je poslušal in strah ga je bilo: zakaj zdelo se mu je, da je slišal vzdih, iztisnjen iz bolnega srca . . .

Tudi sam je zavzdihnil. Preko doline šentflorjanske je dihnil veter od juga in črne jagnedi so vztrepetale.

(Dalje prihodnjič.)

Kar hrast šumi.

Moj prapor.

Moj prapor s tolpo ne vihra,
moj prapor trojnih barv ne nosi,
moj prapor pomoči ne prosi,
moj se besedam ne proda.

Moj prapor se je čedi skril:
mar vržem naj pred trume glupe,
kar duh usod iz svoje kupe
je v struge mojih misli vlil?

Moj prapor moje so oči,
in kdor ume, ta v njih naj čita:
na dnu njih zmot je krona skrita,
kdor jo doseže, jo dobi!

V uri tesnobe.

Čez polja se vihar vali,
čez divji gozd, čez plaho seč,
Bog skril je v temno dlan oči
in siplje bliske z ljutih pleč.

Vali se ploha čez ravan,
in jaz grem sredi tujih žit
in nimam, da bi šel vedrit . . .
Pa bi se plašil? Poj, cigan!

Sonetje.

I.

Sejal sem stihe v svoje sive dni,
sejal sem jih med ure hrepenenja,
v bežečo srečo, v solnčni soj življenja,
moj smeh in moja solza so bili.

V ljubezni beli, v trepečoči sli
cveteli so iz tajnega drhtenja,
ki s krogi slutenj dušo vso prepenja
in venča greh in blaženost greni.

Razsipal stihe sem po geslu mer,
ki solnca jih zvenijo na oboku,
po taktu večnih sfernih harmonij.

Molitev moja so, brst mojih ver
in težki moj confiteor: v njih toku
kres s plamenečim Bogom govori.

II.

Kaj so mi čuda Mohameda, Krista
in kar prorokov božjih nam slavé,
pred ritmom, ki se radost in gorje
stopita vanj, da vznikne pesem čista!

Spet se rodita, ista vendar nista:
tako se črne rude oplode
s čarobno formulo pod čas temé,
da vztli zlato v retorti alkimista.

Kdo vas jo zna? Nihče, le mi sami!
In to, ljudje, je vse strmenje vaše,
to skala, kjer se slava verzov kreše.

Nabita s tikvami arena ždi,
a mi vam trosimo svetinje naše
za plosk dlani . . . Haha, bajazzo pleše!

III.

Imej vas vrag, balade in sonetje,
in tebe vso, umetnost zvonkih rim,
in tebe, sen lepote: vas dolžim,
da ne rodi mi filistejsko cvetje.

Moj pot gre vstran in strm je in proklet je . . .
Pravična kazen: dal sem zlat za dim!
V samoto me je pahnil Kerubim,
kjer kolnejo morilci in poetje.

Res, bridkih žrtev ste me pesmi stale;
izdal bi vas, da zlega sem srca,
na holandskem papirju, v svili beli:

v zvodnici vesni bi vas punčke brale,
namršil bi se kritik kraj morja
in listi naše gore bi šumeli.

Alkejska.

Privedli k žrtvi belega bika so,
mogočnih prsi, silo sopečega,
svetlih rog, da z vencem na vratu
pade v odkup krvoločnim višnjim.

Stoji in sluti; gleda, ne splaši se,
ko v skalno čelo bije mu kladivo:
vsa svetost izdanega sije
v njega očeh in ukor brez srda.

Tak delež moj je. Padajo, treskajo
ukrepi sodbe, pisane v dedov kri,
čelo pa zveni in odmeva
z bronasto trmo mi jambe smrti.

Kondotir.

Kakor se v bitke viharju
prapori klanjajo carju,
tebe pozdravljam jaz.

Kakor šumenje ravnine
vstaja k trepetu višine
v žejni poldanski čas,
pne se moj stih do tvojega lica,
nem, brez prošnjà, ponosen, brez klica:
ženska, ta, ki te ljubi, sem jaz!

A moj car je poginil,
preden je bil, je poginil,
če je živel, se ne ve;
solnce se moje ne vrne,
slepo je, madeže črne
sije na plan, na srce . . .

Jaz si mislim, da je to car,
jaz si mislim ta solnčni žar;
verz je moj meč, moj dom je Nikjer:
satanu služil bi kondotir!

Karkoli.

Življenje nam je pismo sivo,
in piše ga srdit trinog,
oči ognjenih, krutih rok
in z dušo, nikdar milostljivo.

Če hočeš, padi na kolena;
če ne, zakliči: Stoj, pisar!
Dovolj čečkaš, nehaj, šušmar!
Tako! Zdaj, mož — pečat imena!

Vi drugi.

Vi drugi imejte dekleta,
vi drugi žareče noči:
jaz ljubim napolnjeno čašo
kot vi . . .

Vi drugi nalivajte kupe:
če vrag se pobabi nocoj,
in če se mi zljubi, da mignem,
je moj!

Vi drugi popijte vse vino,
vi drugi iščite nevest;
jaz ljubim solnce, jaz pijem
bolest.

Vladimir Levstik.

Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva.

Dr. Dragan Šanda.

lovstvo je cvet na steblu kulture vsakega naroda. Kar je v organizmu človekovem njegov duh, to je v organizmu vesoljnega človeštva literatura: izraz najvišje potence v človeški bitnosti. Ona je kulminantna točka v veličastnem razvoju narave, težečem iz teme k luči, iz nižin v višave. Najvišje, kar je zmožen misliti duh človeški, je ustvarjeno v poeziji in nje nerazdružljivi sestri filozofiji. Z literaturo stopi človeštvo za en korak iz svojega kroga v nadčutnost, z njo se začenjajo tajnosti metafizičnega življenja, katerega posamezne pojave človeški duh s svojimi ozkimi premisami more komaj slutiti. Na drugo stran, rekli bi navzdol, je literatura materijalizacija narodove psihe, zrcalo načina, po katerem pojmuje narod življenje in naravo, najbolj zanesljivi barometer kulture. Kakor se v posameznem človeku nagiblje razpoloženje na to in ono stran in ž njim padajo ali se dvigajo njegove duševne zmožnosti, tako je literatura na stopinjo natančen izraz tega neprestanega valovanja razpoloženja in zmožnosti v organizmu narodovem, znak napredka ali nazadovanja, merilo kulturne višine.

Vprašanje o zgodovini slovenskega slovstva se z Glaserjevo knjigo še ni rešilo. Čule so se trpke sodbe in nepravične v več ozirih, vsi tisti pa, ki so pričakovali estetično pisane zgodovine, so bili razočarani. Estetska slovstvena zgodovina je popis ože literarnih dogodkov, raziskanih po vzroku ter neposrednih in posrednih posledicah, ocenjenih po njih pomenu, vplivu in stališču v sodobnem gibanju lastnega in svetovnih slovstev, z vednim ozirom na sorodne pojave drugih dob, pred vsem pa presojevanih z objektivnim očesom umetniško čutečega duha, ki priznava, da čista umetnost kot pojav zase nima namena izven sebe. Tega stališča Glaserjeva knjiga nima: ona konstatira posamezne literarne pojave zase, ne da bi se zadostno ozirala na njih pomen, vpliv in posledice; prezrla je notranje življenje literature, ono tenko, komaj vidno vez, ki spaja literarne dogodke med seboj tako, da dobimo vtisk neprestanega

valovanja, vtisk dolge vrste biserov, katerih rdeča nit je po njih samih zakrita; prezrla tudi oni neprestano se vršeči vpliv človeške družbe na poeta-človeka, vsled katerega so poetova dela izraz kompromisa njegovega svetovnega nazora z razvojno stopnjo sodobne človeške družbe; pred vsem pa primanjkuje njenim ocenam estetske globine, ki bi izcrpila literarnemu pojavu njegovo poetično bistvo, marveč visi na površnih formalnostih. Vse to pa ne manjša vrednosti Glaserjevi knjigi v drugem oziru: prva knjiga je pri Slovencih, ki je zbrala nakopičeni literarni materijal, uredila dejstva v celoto in s tem postala neogibni prvi pogoj estetski zgodovini kakor kamen pod dletom kiparjevim, ki mu bo dal umetelno obliko. Mislimo celo, da je v tem prijazna naklonjenost usode, ako smo Slovenci dobili bibliografsko pred estetsko zgodovino: bodočemu estetiku ne bo treba cepiti svojih moči z nabiranjem, pred vsem pa ima pred sabo vzgled pogreškov, ki se jih mora ogniti, da ohrani svoji knjigi nad vse potrebno preglednost. Ni dvoma, da bi bila Glaserjeva knjiga kot estetska zgodovina postala manj temeljita, nego bo morala biti knjiga bodočega našega estetika, ako si hoče ohraniti trajno vrednost in si pridobiti hvaležnost narodovo.

V naslednjem spisu podajemo nekaj misli o zasnovi te bodoče estetske zgodovine slovenskega slovstva.

I.

Vsaka slovstvena zgodovina mora vpoštevati troje smeri, oziroma mora biti pisana s treh stališč: zadoščati mora literarnim dejstvom s kulturnega, s filozofsko-estetskega in z objektivno-materijalnega stališča.

Kulturno stališče zadeva življenje slovstva v stiku z življenjem družbe, odvisnost literarnih dejstev in oseb od časovnih razmer. Življenje družbe je obenem njena zgodovina; zato je stik slovstva z zgodovinskimi dogodki neoporečen. Toda tu so slovstvenemu zgodovinarju stavljene meje: samo v kolikor slovstveni pokret izvira neposredno iz kulturnih odnošajev, v toliko so kulturni oziri opravičeni v zgodovini slovstva. Zato ne sme kulturna smer prevladovati v njej tako daleč, da bi glede prostora imela isto obsežnost kakor slovstvena dejstva, ali celo, da bi ta izginjala in bi splošnost pokreta stopila v ospredje: to je naloga kulturne zgodovine kot take. Slovstvo pa je v prvi vrsti duševno življenje posameznikov, in šele vsota takih posameznikov, ki so svoje ideje in čuvstva izrazili v obliki jezika, vsebuje pojem slovstva. Glaserjevi knjigi se more

očitati po pravici, da je kulturno stran preveč naglasila in postala s tem nepregledna. Svetovno-zgodovinski pregledi posameznih dob ne spadajo v slovstveno zgodovino slovenskega naroda, ker čutijo vpliv svetovne zgodovine pred vsem le faktorji, ki spet sami odločujejo, t. j. države kot take. Predno pride visoki val svetovnega dogodka v slovensko zakotje, je oslabel v komaj vidno valovanje. Le literature samostojnih narodov z lastnim vladarskim dvorom, tradicijami in zgodovino čutijo in so odvisne od političnih odnošajev v večji meri; to kažejo zgodovine svetovnih slovstev, med njimi zlasti španska, kjer je propad države izza XVII. stoletja povzročil dvestoletno stagnacijo literarnega pokreta, dočim je za časa višine španske slave v XVI. stoletju tudi njih literatura prevzela vodilno vlogo v svetovnem slovstvu. Dokler Slovenci ne bodo imeli svoje države in sami odločevali o svoji usodi — le v tem je koncentriran oni velikanski vpliv zgodovinskih dogodkov na življenje in nehanje narodove psihe, — dotlej ostanejo zgodovinski vplivi na slov. slovstvo tako neznatni, da jih gre poudariti le ob izrednih prilikah reformacije in francoskega prevrata, ne kaže jim pa odločiti stalnega mesta. Estetski zgodovinar se bo sicer vedno moral ozirati na kulturne odnošaje, a takorekoč le mimogrede, v tekstu, naglašujoč jih le tam in v toliko, kjer in v kolikor osvetljujejo slovstvene razmere.

Jasneje sta začrtani ostali dve stališči. V koliko so mogli pisatelji vdihniti svojim delom pravo estetsko vrednost; v koliko so poglobili mišljenje narodovo, razširili obzorje idej in oblik v domači ter ugled pri tujih literaturah; v koliko so dvignili kulturno stopnjo svojega naroda v krogu izpopolnitve človeštva sploh: to določiti je naloga estetsko-filozofske smeri. V kolikor pa so proizvodi posameznih pisateljev neposredno rodili nove struje, dajali pravec na to ali ono stran, vsa veriga neposrednih slovstvenih dejstev: to je vsebina objektivno - materijalnega dela v slovstveni zgodovini, katero nalogo je, kakor omenjeno, pri nas izvedla že Glaserjeva knjiga.

Ni tajiti, da meje teh nalog slovst. zgodovinarja niso strogo začrtane, da prehajajo druga v drugo, kakor se vobče stoteroliko življenje ne da vklepati v ozke filozofske pojme. Od bogastva individualnega zamišljanja, ki ga je zmožen slovstveni zgodovinar, bo naposled ostalo odvisno, kako da ravna v posameznih primerih: da tu poudari kulturno smer, drugje spet navaja samo dejstva, ker doseže ž njimi laže svoj namen in bolje spoznamo objektivno

resnico, ako literarni dogodki govore sami zase. V tem večnem boju zamišljene teorije z življenjem realnosti je mogoče določiti le splošne principe metode, direktive dela, v posameznostih pa bo posebnost slučaja zahtevala posebnost obdelave. Le tako se bo izognil največji napaki slovstvene zgodovine: Prokrustovi postelji šablone. Šele tedaj je slovstveni zgodovinar kos svoji nalogi, kadar dospe do harmonije med snovjo in obliko: snov so tu literarna dejstva, oblika pa je način, po katerem jih slovstveni zgodovinar zamišlja in predstavlja čitateljstvu. In kadar se mu je posrečilo izcrpiti iz snovi ono, kar se objektivno tudi v njej nahaja, kadar ni povedal preveč, a tudi ni povedal premalo, ampak izrazil samo objektivni podmet (substrat) pojavov, v kolikor ga je človeku vobče mogoče spoznati: tedaj je dosegel svoj namen.

Poleg teh splošnih direktiv pa je še mnogo posameznosti, na katere mora paziti bodoči naš estekik, ako hoče, da bo njegova knjiga služila svojemu namenu.

Glavni nedostatek Glaserjeve knjige, ki ga ji očita malodane vsakdo, je njena nepreglednost. Priznavamo, da ni lahko v obilici snovi zakopanemu kritiku paziti na preglednost, vendar to ne opravičuje nedostatka samega. Nepreglednost kaže nezmožnost, obvladati snov, kaže, da je kritik podlegel materijalu. Preglednost se zdi na zunanje lahek pojem, vendar vsebuje v sebi vso slavo slovstvenega zgodovinarja: klasifikacijo literarnih pojavov po njih važnosti v razvoju slovstva ter njih ureditev na tak način, kakršen ustreza objektivni resnici. Ako je slovstv. zgodovinar dosegel to dvoje, mora literarni pokret stati pred nami kot ena živa vez vzrokov in posledic in vso slovensko literaturo moramo videti kot eden velik organizem, kakor cvetlico, ki ji z enim pogledom premerimo razrastke na njenem steblu, dehteči cvet na njegovem vrhu in okolico, iz katere je vzrasla, z eno besedo: videti moramo vso celoto razvoja kot iz visoke perspektive. Toda ne samo v teh velikih splošnih obrisih, tudi v malem je preglednost materijala velika, če ne še večja umetnost. Slovstveni zgodovinar bo našel na svojem potu mnogo po sebi neznatnih literarnih dejstev, ki bodo, postavljena na pravem mestu, kakor blisk z nenadno svetlobo obsijala in razjasnila literarni položaj, ki pa so v miljeju, kamor po objektivni resnici ne spadajo, ne le samo nejasna, ampak temnijo tudi preglednost nesorodnega sosedstva. Vsa skrivnost preglednosti temelji torej v vednem spoznavanju in uvaževanju pravega razmerja posameznosti k celoti, v družitvi daleč raztresenih, a sorodnih pojavov v homogensko skupino in naposled

v tem, da se vsakemu literarnemu dejstvu ali osebi odkaže njiju važnosti primeren prostor obdelave. Da je Glaserjeva knjiga tako nepregledna, je zakrivila njegova metoda, ločevati živi organizem slovstvenega razvoja v dve rubriki: vsaki dobi je postavil na čelo „slovstveni pregled" in njemu je sledila kot stalna druga rubrika „pisatelji". S to šablonsko razdelitvijo je bila enotna slika slovstvenega razvoja nemogoča. Kajti literarno dejstvo je bilo vsled tega treba po subjektivnem mnenju podrediti tej ali oni rubriki, dasi so — kakor naravno — spadala v obe. Vsaka obeh rubrik pa je morala postati nepopolna, ako se je pisatelj hotel ogniti ponavljanju že omenjenih dejstev. Pri važnih dejstvih je to bilo vobče nemogoče, zato v Glaserjevi knjigi taka ponavljanja niso redka. Vsled te metode je v knjigi prišlo do literarnih kurijoznosti: Japelj in Linhart, katerih glavna literarna dela spadajo v leta 1780—1790, sta obravnavana neposredno za pravopisnim bojem, ki se je pričel z Danjkovo slovnico iz leta 1824., torej zapoznela za malodane štirideset let. (Glaser II. zvezek, str. 43.—58.) Metelko, ki ima slovstveno važnost le v abecedni vojski s svojo slovnico iz l. 1825., je na vrsti za Prešernom, čigar delovanje spada po svojem višku v leta 1830.—1840. (Glaser II. zvezek, str. 147. ozir. 164.) Kleinmayrova zgodovina iz leta 1881., dasi brez znanstvene vrednosti, nadkriljuje vendar Glaserjevo knjigo glede preglednosti tako daleč, da je bodoči naš estetik iz tega ozira ne bo mogel izlahka prezreti. Poudariti pa je treba, da ima Glaserjeva knjiga vkljub nepregledni celoti zelo pregledno pisane posamezne sestavke, zlasti o pravopisni vojski in Glasnikovi dobi.

(Dalje prihodnjič.)

Marici na grob.

Ciprese lahno trepečejo,
grobovi mirno spe,
skrivnosti večne šepečejo
upanje v mrtvo srce . . .

Povešenih rok, polmrtvih lic
žalujke plakajo,
pomladnih rož, razcvelih cvetic
grobovi čakajo.

Tu milost božja mir deli,
tu hrepenenje kraljuje,
tu človek nič ne govori,
tu čaka samo in vzdihuje:

O svetla večnost, to si ti,
ki v te je srce verovalo,
verjelo je v jasne, svetle dni
mlado srce in zaspalo . . .

Griša.

Konec.

Zofka Kveder-Jelovšek.

unaj je pozvonilo. Sama je bila doma, pa je vstala in šla odpirat.

„O, ti si, Ivo!“ se je začudila in čutila je, kako ji je šinila rdečica v lica. Nekaj čudnega je zatrepetalo v nji, zasmejala se je v zadregi in ga pozvala v sobo.

„Kaj dela Ana?“ je vprašala.

„Odšla je na izprehod z otroki, pozdravlja te. Je Hinko doma?“

„Ni ga.“

„Po neko knjigo sem prišel, nekaj bi si rad notiral.“

„No, knjigo ti jaz lahko poiščem.“

Odšla sta v sobo njenega moža in ona je poiskala knjigo, katero je označil, iz omare. Položila jo je na mizo pred njega in sedla njemu nasproti v fotelj.

Listal je po knjigi. Naenkrat jo je zaprl, odložil, prekrižal roke na prsih in vprl svoje vroče oči v njo.

„Dobro se počutiš, Dora, tvoje oči so vesele.“

„In zakaj ne bi bile moje oči vesele, cenjeni prijatelj moj? Zakaj naj bi bile žalostne?! Jaz imam rada vesele oči.“

Nekaj čudno trepetajočega ji je stezalo prsi. Roke so ji zagorele v neki posebni sladki toplini.

„Še vedno me iritira,“ si je morala priznati v mislih in to jo je jezilo.

Naslonila se je nazaj v fotelj in tudi ona ga je pogledala enako pozorno, dolgo in skoro izzivajoče. Gotovo — izzivajoče. Češ: no, prosim, kdo bo močnejši. No, glej me, glej! Glej, kako sem ravnodušna!

V očeh se ji je hotel vžgati nevaren plamen, čutila je to, ali hitro ga je zadušila v svoji duši. In še vedno ga je gledala z nasmehom na ustnih. Kakor bi hotela reči: no, glej, glej, kako sem mirna, kako so moje oči jasne, naustrašene, mirne. O, nikar ne misli, da si mi še vedno nevaren, da so tvoje vroče oči še vedno tako zmagovalne!

„Sama sva!“ je rekel on.

Zavedela se je v tistem hipu, da že dolgo, dolgo nista bila sama, da bi si rekla, karkoli bi hotela. Skoro dve leti ne.

„Zakaj vaju ni bilo z Ano v gledišču v četrtek?“ je vprašala.

„Naša Mimica je imela vročico. Nisva si upala oditi,“ je pripovedoval. In potem je pristavil skoro drzno: „Vedel sem, da boš tam.“

„Da, saj veš, da gre Hinko k vsaki Hauptmanovi drami. Igrali so dobro. Hinko je bil jako zadovoljen.“

„In kako se imaš ti, Dora? Ali si zadovoljna z življenjem?“

„Zakaj bi ne bila? Lepo je na svetu, odkritosrčno rečeno.“

Molčala sta nekaj časa, ali še vedno je bilo opasno molčati... Tajne niti se predejo od srca k srcu, nevarne misli vstajajo v duši.

„Ali si videla, kakšno sliko mi je kupila Ana za god?“ je vpraševal.

„A glej, saj res, tvoj god je bil v soboto! Pozabila sem popolnoma,“ je lagala, ker v resnici je mislila v soboto nanj. Mnogo je mislila nanj nehote. In zato se ji je zdelo pametnejše, da mu ne čestita.

„Ti si zelo pozabljiva, to vem,“ je rekel dvoumno.

„Da, Hinko pravi, da sem najpozabljivejša ženska v našem mestu.“

Zasmejala se je.

Pa je bilo v resnici smešno, kako sta se navadila igrati slepo miš. Vedno sta se skrivala, on za svojo Ano, ona za svojega Hinka.

„Kaj se tako lahko pozabi?“ je vprašal.

Tudi on ni hotel govoriti o teh nevarnih stvareh, ali nekaj ga je gnalo in najrajši bi bil rekel: „Ali se spominjaš, kako sva se ljubila pred dvema letoma, kako se je vžgala takrat med nama tista sladka strast, ali se spominjaš? Ali se spominjaš, da sva se poljubovala?“

„Lahko ali ne lahko,“ je rekla. „Včasi je pozabljivost zelo koristna lastnost.“

On je vstal in hodil po sobi gori in doli.

„Ljudje smo neumni,“ je modroval naglas. „Čas hiti in vse odnese s seboj kakor povodenj. Zakaj bi človek ne utrgal rože, predno se osuje?“

„Rože imajo trnje,“ je rekla, ali vendar ji je zvenelo v srcu: Zakaj bi ne, zakaj ne? Saj sem si želela tega trenotka, da bi bila sama ž njim, resnično, želela sem si ga. In čeprav je minilo dve leti, pod pepelom tli žerjavica. Tli, lahko bi se vnel nov plamen,

Morda je odvisno od tega trenotka, od tega edinega trenotka, da zamre zadnja iskra ali da vzplamti nov ogenj. In ogenj je nekaj krasnega, velikega, res . . .

Vstala je tudi ona.

Prešle so zapeljive misli, kakor oblak preide na nebu, in bilo ji je, kakor da mora stopiti na to staro pogorišče in s peto pomendrati iskre, ki še tle v pepelu. Težko je bilo govoriti o tem, nevarno. Ena beseda bi lahko vzbudila, kar spi. Stopila je k oknu, pogledala na ulico. Po trotoarju je šel črnolas deček in jako je bil podoben njenemu sinku.

Potem se je hitro obrnila proti njemu: „Ti, Ivo, dobro, da sva danes sama. Hotela sem te že davno prositi, da sežgeš tista pisma.“

„Ne, tega ne storim.“

„Moraš.“

„Zakaj?“

„Zdi se mi, da je potrebno to. Ona pisma so nekak bistven spomin onega najinega časa. Naj vse izgine! Vidiš, to je najbolje, da vse pobledi, tako da človek ne ve, je li to sploh doživel ali pa le sanjaril. Tista pisma so pretežek dokument za tako lahko in minljivo stvar.“

„Ne bom jih sežgal. Da, ti, ti mi boš še pisala.“

Sedla je v fotelj, naslonila glavo vznak in ga pogledala jasno in mirno: „Motiš se zelo, ne bom ti pisala nikdar več, Ivo.“

„Boš.“

Pristopil je k nji, vprl roke na naslanjalo fotelja, v katerem je slonela, in nagnil obraz doli k nji. „Moraš, Dora!“

Izpreletela jo je neka vroča omamica. „Če bi me poljubil zdaj ta hip, kdo ve, kaj bi se zgodilo, kdo ve, kakšna pot bi se odprla za prihodnje dni. Morda lepa pot, ali opasna pot mimo temnih prepadov in pretečih skal.

Odprla je oči široko in pogumno in pogledala mu je v oko.

„Ne, dragi moj Ivo, ne bom.“

Odstopil je. Hodil je po sobi gori in doli, žvižgajoč neki napev iz Fausta. Ustavil se je pri oknu, naslonil se s hrbtom na oknico in gledal v Doro, ki je sedela v polni svetlobi, da se je videl slehrni drhtaj v njenem obrazu.

„Povej mi, resnično, ali ti ni žal, da nisi bila moja, takrat pred dvema letoma?“

„Ne, ne. Celo . . .“

„In zakaj ne? Tega ne razumem! Saj si me ljubila nekaj časa tako blazno!“

„Sem. In vendar, ni mi žal. Moje življenje bi bilo strašna laž do smrti.“

„A, ti se bojiš greha?“

„Vsak naj greši toliko, kolikor prenese.“

„To je ravno — kolikor prenese! Velik greh ustvarja velike ljudi.“

Vzravnal se je kvišku, stisnil pesti in dvignil roke: „Oh, tak krasen in strašen greh, to bi gnalo — dalje — kvišku kakor bič! Kaj tira ljudstvo dalje, čednost misliš?! O, satan je močnejši od angelov, veruj! Greha je potreba, greha, ki peče v duši noč in dan, ki ne da miru, ki te šiba na delo, na borbo, k cilju in uspehu!“

„Morda — morda tudi ne. Greh je kakor strup, včasi zdrami, največkrat usmrti . . . In potem se ne izplača. Veruj, ne izplača se grešiti. Če se spomnim onih par popoldnevov pred dvema letoma na letovišču v Opatiji, katere sva si privoščila kljub Ani, kljub Hinku, kljub mojim in tvojim otrokom, če se spomnim tistih par presanjanih ur, tistih par prepovedanih poljubov — in tistih solz, potem tiste strašne bolečine v srcu, tistega obupa — — o, veruj, ni se izplačalo, resnično ne! Kako sva se bala ti dve leti drug drugega, umikala se, skrivala, koliko duševne energije sva potrošila, da se je umirilo srce vsaj nekoliko! Kakšne borbe so bile to, moj Bog! Koliko premagovanja in zatajevanja! Zakaj sem obiskovala Ano samo takrat, ko sem vedela, da tebe ni doma, zakaj si ti prihajal k mojemu možu le, če si bil siguren, da ne boš našel mene? In celi dve leti je trajalo to! Kako sem sovražila življenje tiste mesece potem, kako sem bila žalostna brez prestanka! In zakaj vse to?! Zato, ker sva si v tistih par pomladanskih dnevih pogledala malo pregloboko v oči, ker sva si povedala, da od nekdaj, odkar se poznava, čutiva simpatijo drug za drugega, zato, ker sva se v ono mesečno predvečerje poljubila pravzaprav napol iz šale, lahkomiselno in veselo, kakor dva nagajiva otroka. Reci, ali se je izplačalo za vse to tisto pereče gorje v srcu, ki se ni dalo ublažiti tako dolgo ne?!“

Prišel je k nji: „Da, prav praviš, ni se izplačalo. Zato se ni izplačalo, ker sva premalo tvegala.“ Zamižal je. „Oh, verjemi Dora, ko bi bila ti moja takrat, izplačalo bi se bilo še stokrat več solz in stokrat več trpljenja.“

„Ne, ni ga takega raja, za katerega bi mogla živeti celo življenje v laži.“

„Oh, kaj ne živimo v vednih lažeh?! Kaj ni tvoj in moj zakon laž kakor vsak zakon?“

„Ne, ni. Kaj nisva srečna pravzaprav oba? Jaz ljubim svojega moža — ne, ne ustavljaj me —, ljubim ga resnično. In otroci — kako je to nekaj krasnega v življenju! Taka vesela, jasna sreča je potrebna človeškemu srcu. Sam vidiš, kako zopet cvetem, kako sem vedra, brezskrbna. Oh, lepo je to! Če je bil človek dolgo žalosten in potrt, kakor sem bila jaz, potem mu je veselje dvojno milo in dragoceno. Kako lep je mir!“

„In ti, Dora, govoriš to, ti, ki si si vedno želela nemira, viharja?! Zakon, — mirna sreča, — laž je to vse skupaj! Oženiš se iz ljubezni, a zakon jo ubije. In vendar je ljubezen vrhunec življenja! O, Dora, kakšno ljubezen sem si zmislil za naju dva! Nekaj bleščečega, vročega, prelestnega! . . . Neko nebeško, sladko pijanost, rajsko omamico, ki je ni moči pozabiti do smrti.“

„Hm, pijanost . . . In ko se strezniš, kaj ostane? Samo podla in strašna laž! Ti sam veš, da ne bi smela ta ljubezen nikdar na dan božji, nikdar! Bi mogel odpehniti otroke, ugonobiti Ano? Jaz bi ne mogla in ne hotela bi razdrobiti niti svojega niti tvojega zakona. In lagati?! Kdo je dovolj močan za tako laž?!“

„To je, kdo je dovolj močan! Kdo je dovolj močan, Dora, za tak velik in prekrasen greh?! Velik in prekrasen, prelesten greh, Dora!“ Prsi so se mu razširile, oči so zagorele še bolj in izza krvavordečih ustnic so se bliskali beli zobje v zapeljivem in opasnem smehu.

Tako krasen je bil kakor satan, kralj pekla. O, kako lepo je zlo, lepo in čudovito, lepše stokrat od najlepše čednosti! Nikdar čednost ne osvaja tako, ne jemlje duše s tako vročo, ošabno silo. Nikdar ni čednost tako mamljiva in čarobna, sladkega presenečenja polna, kakor je greh, kadar hoče zmage.

Za hip so se zašibile Dori noge, vse njeno telo je objela sladka vročica. Lepo bi bilo v njegovih rokah!

Pristopil je k nji in že se je nagnila k njemu. Tako zelo so hrepenela usta, da se strnejo v mamljiv poljub! In vse, karkoli bi jima bilo na poti, bi se sesulo v nič, vse dolžnosti, vsi obziri, ves strah, vsi pomisleki.

Tedaj je zunaj pozvonilo. Listonoš je prinesel rekomandirano pismo; podpisala se je s tresočo roko.

In vendar, — začaranje je izginilo. Streznila se je kakor iz čudnih sanj in čisto zbrana in skoraj popolnoma mirna je stopila v sobo nazaj k njemu.

Videl je, da se je njeno lice izpremenilo, da je ugasnil v njenih očeh tisti ogenj, ki je skoraj, skoraj obetal vse . . . razkošje rajsko, zmago, ki je ni dosegel takrat pred dvema letoma.

„Včasi je tak-le intermezzo z listonoši nekaj čisto dobrega,“ je dejal in tudi njegov glas je bil izpremenjen in trezen.

„Škoda, Dora! Enkrat, ko bo že vse prekasno, ko ne bo že davno več nobene ljubezni za naju dva, takrat nama bo žal za ta dan.“

„Kdo ve?!“

„Gotovo. Nekaj lepega sva razdrobila in uničila, veruj. Kos svojega življenja. Kakor zlat rudnik, ki ga potope vode za vselej. Še je čas danes, ali ti nočeš.“

„Nima zmisla, dragi moj. Delaven dan je najino življenje, lep, jasen dan, koristen in blagoslovljen dan, če hočeva. Zakaj hočeš viharja in bliska in groma?! In ta ljubezen, — če jo pogledam pri belem dnevu, zdi se mi kakor kresnice, ki svetijo v temi tako lepo, tajinstveno in obetajoče — a poglej jih ob solncu, niso nego mrčes. Kakor vrtna veselica po noči: v pisanih lampijonih gore luči, ognjemeti švigajo v temo nebeško, najlepši čas je za sanje, za zlate gradove v oblakih, — a drugi dan ostane od vsega malo ožganega papirja, — smeti, drugega nič! Zmotil si se, prijatelj! Ni jih več tistih lepih in lažnivih mesečnih noči za naju, — delavnik je. Kaj bi si lagala nekaj, kar ne more biti. Za blestečo peno bi prodala zaklad.“

„Kako si pametna, Dora! Preveč pametna. Škoda. Torej delavnik je; delajmo, trezni bodimo kakor vsi filistri! Pa bom sežgal tista tvoja pisma, Dora, če nočeš drugače, če si ne upaš.“

„Ne upam?! Ne verujem, to je, to; sam si rekel, greh ni za vsakega. Za tiste je, ki so zadosti močni, da še iz greha ustvarjajo čednost, za tiste, katere dela silne in velike. Ne vem, če bi meni dal tako silo tak greh. In niti tebi ne. Zapomni si, niti tebi ne! Po tem vem, da te ne ljubim več, ker te ne precenjujem. In če mene pogledaš trezno in objektivno, če me presodiš po vsem, kar sem, moraš priznati, da nisem tvoj ideal in premalo ponižna, premalo potrpežljiva, premalo dobra, da bi mogel izklesati iz mene tistega malika, po katerem mi ljudje hrepenimo tako neumno.“

Zasmejal se je. „Kako filozofirava! In vendar, kako neumna sva oba, ti in jaz. Zakaj te poslušam, tako pokorno! Pametneje bi bilo, če bi te objel. Vidiš tako . . .“

Pristopil je korak bliže. Ali vedela je, da ni nevarno. Čar je minil. Odstopila je smeje. „Kaj se razburjaš! Moj Bog, življenje je pametnejše od nas. Pusti, naj gre po svoji cesti! Zakaj siliš po gošči, kjer ni steze — same skale, trnje, jame in močvirje. Tako je, dragi prijatelj, vidiš . . . Pojdi zdaj! Kaj bi se igrala z žerjavico! Pod slamnato streho se ne počenjajo tako nevarne stvari. Naj ugasne. Čez pet let se bova prijetno spominjala tega dne in vedela bova, da sva bila danes jako modra in pametna.“

Poslovil se je.

„In drugič vzemi Ano s seboj ali katerega otroka, če prideš k nam! Pametneje bo.“ Zasmejala se je in šla je pred njim ven, odpirat vrata.

Ko se je bila sama vrnila v sobo, polastilo se je je neko lepo in vedro veselje. Hodila je semtertja po stanovanju nemirno in brezskrbno, kakor mlada deklica. In nehote je zapela neko pesem.

Zaprla si oči . . .

Zaprla si oči in pal je mir
čez tihi dol, čez dneva mračno stran —
zaprla si oči in pal je mrak
z večerno žalostjo na ocean . . .

Ne drami sanj vodá
globoki vzdih noči,
ne poje trubadur,
ne toži težkih ur:

Samo v šuštenju vej
je človek zaihtel,
polglasno je zaklel
nemirni duh alej . . .

Griša.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

Smrt Pavla Stoklasa.

ko je bilo ugodno vreme in je dopuščal čas, smo stali častniki okoli opoldanske ure na čaršiji (glavnem trgu) bosenskega mesta ter čakali vojaške pošte, ki se je vsak dan opoldne pripeljala z železniške postaje, petdeset kilometrov oddaljene od naše garnizije. Vojaški izprevodnik poštnega voza je imel pravico, oddati nam mimogrede na čaršiji navadna pisma in novine, stvari, ki smo jih željno pričakovali. Ta pošta je vozila tudi popotnike; nekateri so ostali v našem mestu, drugi so se peljali prihodnji dan zopet s pošto naprej v pokrajino ob Drimi na srbski meji. Včasi smo čakali tovariša, ki ga je poslala oblast v našo dolgočasno postojanko; pričakovali smo ga z različnimi čuvstvi: komur se je imel pridružiti prijatelj iz prejšnjih let, tisti je z nestrpno radostjo zrl po vegasti čaršiji, ali se ne priguga že kmalu poštna kočija mimo džamije (turškega svetišča) doli; drugi smo s pomilovanjem govorili o novem tovarišu, ki ga pelje usoda na svojem težkem in okornem vozu v naše tiho in pusto mesto; ako je prišel novo prideljeni tovariš iz kakšne avstrijske prestolnice, kjer je sedel že mnogo let v toplih in prijetnih razmerah, smo ga pričakovali z neko škodoželjnostjo, češ, okušaj tudi ti, bratec, nekaj let naše odljudne kraje! No, sprejeli smo vsakega prisrčno in vsak je že na čaršiji skočil z voza, se pomudil med nami in radovedno izpraševal o razmerah v garniziji in pokrajini.

Nekoč se je pripeljal s pošto zelo shujšan častnik z dolgimi brki, belega, gladko obritega, nekoliko že prežitega obraza. Bil je skrbno zavit v plašč in sam je slonel v ogromnem vozu kakor bolehen lev sredi Sahare. Na naše pozdrave je nemo in trudno naklonil glavo in voz ga je odpeljal dalje. Spogledali smo se: Kdo je to? Pred hotelom na dolenjem koncu čaršije je voz zopet postal in iz njega je zlezel neznani častnik ter stopil tesno zapet in zavit v spremstvu hotelskega služabnika v novozgrajeno gostilno.

„Po našitkih pripada našemu polku in drug ne more biti nego stotnik Pavel Stoklas. Baš te dni se konča njegov odpust,“ je rekel slok nadporočnik z močno brazgotino čez levo lice.

„Odkod pa prihaja?“ ga je vprašal majhen poročnik z mršavim psom ob nogah in ščipalnikom na nosu.

„Iz Prepolja, iz Sandžaka, to se pravi od tam je bil nekako pred tremi meseci prestavljen k nam; ker je bil pa bolan, si je vzel dopust in se šel lečit v Avstrijo. Menda prihaja iz Merana.“

„Siromak je. Drugega ni bilo videti v vozu nego dolgi brki. Kako trudno se je izmotal iz poštne kolibe. In takšnega človeka pošilja minister v naš kraj; tu se ne bo popravil.“

„Že nima protekcije — — Hundeleben! Ko bi jo imel, bi sedel lepo na Dunaju na sami desnici boga ministra, ali v Pragi, Budapešti, ali pa v alpskih deželah kje na solnčnih bregovih kakšnega mičnega jezera. Tako se mora pa vse življenje potikati na periferiji cesarstva, kakor se jaz in kakor se boš ti. Hundeleben!“ Tako je vpil z grmečim glasom stotnik Gerber, snel čepico in mahnil ž njo po glavi suhe kljuse, ki je nesla mimo nas tovor drv. Zasmejali smo se njegovi jezici. Stotnik Gerber je bil zdravega, rdečega obraza, zalitih rok, srednje velik, z lepo brado, čokat, pravi vojak železolomec in zabavljač prve vrste. Srdil se je na ves svet, na vsaki napravi, naj je prišla od katerekoli strani, je umel opaziti kakšno slabo stran, ob vsako dejanje in nehanje se je zadel njegov ostri sarkazem. Ker je videl, da ga tovariši silno radi poslušajo, ga izzivajo k zabavljanju in se ob njem zabavajo, je kričal ob vsaki priliki. To zabavljanje je postalo že del njegove nature, kakor bi bil to že z rojstvom prinesel na svet; pa je bilo le priučeno in ponarejeno in srce navadno ničesar ni vedelo o trpkih besedah, ki so se mu ubrano in skladno lile iz ust, ker sicer bi se ne bil pri vsakem izbruhu srditosti veselo nasmejal, češ: to se le tako reče, sicer pa pljunem na vse skupaj. Nervozen ni bil, ali pa je umel tako imenitno skrivati to moderno bolezen, ki se v naših časih krutega militarizma, hlastnega pisanja in širokega nasladnega uživanja tako hitro širi. Pri vsakem drugem, tretjem stavku je razdraženo zavpil: Hundeleben! — kar mu je vidno olehčalo jezico in je nas posebno zabavalo. Starejši častniki so ga prosto nazivali: prijatelj Hundeleben — česar si jaz nisem upal, ker sem bil takrat samo poročnik.

„Veš kaj, prijatelj Hundeleben, škoda da nisi ti minister, ti bi imel srce za častniški blagor,“ je rekel nadporočnik z brazgotino, smel človek, ki je pričakoval že tisto leto povišanja.

„Da, tega bi imel več nego kdo drug. Kdor je bil pet let pokopan v galiških ali bosenskih gnezdih, tistega bi prestavil na Dunaj,

v Prago in tako dalje, kjer igrajo velikolepe opere in sijajne balete, da nekoliko oživi, ali pa v kakšno tvorniško mesto, kjer mrgoli vojaški izobraženih žensk, namreč bogatih nevest, da se človek oženi, dokler je še čas in začne drugačno življenje — Hundeleben! No, teh ugodnosti in slaščič so deležni le nekateri priporočeni in protežirani maziljenci."

„Saj se v Bosni tudi lahko oženiš," je z nasmešljivim izrazom pripomnil nadporočnik.

„Kaj . . , kakor tisti zdravnik v Zvorniku, ki mu je prinesla žena petsto tovorov suhih češpelj za doto? Zdaj pa trguj in prodajaj — Hundeleben!"

„Oj, ko bi imel človek kakšnega strica gori blizu ministra!" je vzdihnil poročnik s psom.

„Kaj? Strica še treba ni. Ko bi bil le ministrove žene lakaj moj prijatelj, pa bi bil lahko še to leto vsako popoldne na konju v Pratru. Imam prijatelja, imena ne povem, ki roma po Avstriji, kakor mu drago. Pa zakaj? Ker je njegova sestra hišna ali komornica pri neki visoki dami."

„Kje je sedaj ta srečni prijatelj?"

„Preobjedel se je bil Dunaja — tudi taki ljudje so na svetu — Hundeleben! — pa je prosil proč v Trst, ker je tam doma. In precej je bil premeščen v — Trident. Ministrov pisač se je bil namreč zmotil in je napisal Trient za Triest. Je bil že pregloboko pogledal v kupo . . . hofrat, tintna ščuka! Moj prijatelj maha v ministrstvo, kakor bi bil tam doma, in pravi: Za Trst sem prosil, ne za Trident. Mene bi bili kaznovali zarad nadlegovanja uradnih oseb, njemu so se pa še opravičevali. (Bralec naj oprosti, da ne ponavljam vsakega stotnikovega vzklika: Hundeleben!) Pa je moral vendar v Trident. Pol leta pozneje je bil zopet prestavljen, v Trst seveda."

„Tako je, ako ima človek dobrega znanca, ki vrta gori. Vse doseže, kar vse. Ampak v nebo vpijoča krivica je to," je vzkliknil poročnik ter udaril s sabljo ob tla.

„Naj bo, kakor hoče," je viknil stotnik Gerber. „Je že tako in ne bo nikdar drugače. Sčasoma se vse izgladi in pozabi. Res, da vsi ne moremo biti v velikih mestih in se ne moremo izprehajati po širni Avstriji, kakor bi se nam zljubilo. Nič ne de. Tudi tukaj smo včasi veseli in razposajeni. Jaz — po pravici pravim — med tiste dunajske gigrle bi niti ne hotel iti. Ali le tista grozna protekcija me jezi in pa ker visoki gospodje ne vedo, kaj je psihologija, in duše človeške ne poznajo. Hundeleben!"

Pritrdili smo stotniku, ga vzeli medse in šli v kazino k obedu. Drugi dan se je stotnik Pavel Stoklas javil k službi in potem se je večkrat pokazal v naši družbi. Ker je prišel iz Sandžaka, kjer sta garniziji mešani, je turška in avstrijska, nam je vedel dosti povedati o medsebojnih odnošajih obeh vojsk, o turških vojakih in o Škipetarjih. Zanimivo je umel pripovedovati. Govoril je nekoliko hripav diskant, z nekakim ženskim glasom. Nehote sem se zaziral na njegovi beli in suhi roki in prozorni ušesi ter si mislil: Revež, revež! Po njegovem imenu, njegovi nemščini in ličnih potezah sem sodil, da je Slovenec, pa si ga kot ponižen poročnik nisem upal vprašati, ker mi je par let poprej na podobno vprašanje neki častnik odgovoril, da je Avstrijanec in nič drugega. (To je bilo pred četrtino stoletja, ko so se tudi Nemci še tako izražali.) Ker mi moja radovednost ni dala miru, sem nekega večera vzel v kazino slovenski časopis s seboj. Takrat smo zahajali tudi zvečer v kazino. Ker so imeli nekaj tednov poprej častniki v neki gostilni hudo rabuko z židi, smo bojkotirali vse gostilne in kavarne v mestu. Sedel sem torej pri večerji, poleg mene je ležal na mizi razgrnjen slovenski list. In res, ko je Stoklas, ki je sedel na nasprotni strani mize nekoliko više od mene med stotniki, zagledal moje novine, se je močno začudil. Obrnil se je k meni, me zvesto pogledal ter me vprašal, če sem s Kranjskega. Na moj potrdilni odgovor mi je pokimal rekoč: „Sva pa rojaka." Na te besede je prijel stotnik Gerber, ki je sedel vedno poleg Stoklasa, za čašo, trčil ž njim, pogledal name in zavpil: „Aha, dva Škipetarja. Bog vaju živi!" Gerber je prišteval vse nenemške narode Škipetarjem. Njegova živahnost in neprestano brbljanje je vidno zanimalo Stoklasa. Na njegovi strani se je hitro udomačil v našem krogu, oživil, se razgovoril. Takrat je krožilo po bosenskih garnizijah nebroj anekdot o hajdukih, o umorih, razstrelbah in obešanju. Po gorah je tuintam životarilo še hajduštvo; na glavi Jovice in Milana, ki sta bila silovita hajduška poglavarja in strah Podrinja, so bile razpisane znatne vsote. Ta in oni častnik je sodeloval še pri zasedi in je vedel marsikako bojno črtico iz 1878. leta. Vsi pa smo bili priča prvega kulturnega dela v teh krajih, ki je zahtevalo bistrejših glav nego zasedanje samo. To delo je zadelo ob odpor, ali vsaj ob skrajno ravnodušnost domačega prebivalstva, ki ga ni moglo razumeti, ker je bilo dotlej s kitajskim zidom zaprto od naprednejših narodov in ker je bila večina dela spočetka naperjena na to, da se laže zavlada pridobljenim pokrajinam in zagotovi blagostanje navalivšim tujcem, ki smo se gmotno

prav dobro tam počutili, česar domačini niso mogli prezreti. In vsi smo vedeli povedati dosti smešnega o prvih početkih kulture v običajnem našem pomenu, o njenih nositeljih in razširjevalcih, ki v prvih časih ali svoje naloge niso razumeli, ali niso bili sposobni, ali pa so hoteli kar v najkrajšem času vliti v preprosti patrijarhalni narod to, kar se mu je zdelo popolnoma tuje in nepotrebno. Stoklas je prišel v Bosno dve leti po zasedi, ko so bile razmere še baš tako žalostne, če ne še zamotanejše nego pred zasedo, in so provzročile vstajo 1882. leta. Rad je pravil, kako so prišli uradniki tuintam po nesporazumljenju, nepoznanju šeg in navad in v brezmiselni naglici navzkriž z domačini. Iz njegovih pripovedovanj je vela huda ironija, ki ni odpustila osebam, katere je šibala. Če se je razgovoril, je postajal njegov diskant čimdalje višji, še bolj je obledelo njegovo lice, še prozornejši sta mu postali ušesi, ker ni govoril kakor Gerber samo z jezikom, ampak s celo dušo se zavzemal za besedo. Pa dolgo ni ostajal v naši družbi: dim bosenskega duhana ga je podil iz nje. Skrbno se je zavil v plašč, poslovil se in odšel. Navadno ga je spremil stotnik Gerber, ki mu je postal najboljši tovariš in je imel pri vsi svoji zabavljivosti najboljše srce.

Ni trajalo dolgo in Pavel Stoklas je začel bolehati. Teden dni je opravljal službo, potem je teden dni ležal. Zdravnik mu je ponujal izpričevalo, s katerim naj bi prosil premeščenja v kraje z ugodnejšim podnebjem, pa ni hotel prositi. Svetoval mu je, naj ne hodi v zadimljene prostore, in tu ga je ubogal; v kazino je le malokdaj prišel, obed in večerjo si je dajal nositi domov; včasi je šel sam v gore na izprehod. Na čaršiji je postaval vsak dan, če ni bolehal doma. Zelo ga je zanimalo slikovito življenje in vrvenje na čaršiji ob petkih, ko je turški praznik in tržni dan. Z menoj ni govoril, dasi me je včasi globoko pogledal in se mi nasmehnil, in jaz se mu nisem hotel vsiljevati, ker sem ga smatral za mlačnega, zapetega rojaka, kakršnih sem videl že dosti.

(Dalje prihodnjič.)

Verzi.

Prost je utrinek, ki eter brezmejni zažiga,
prost je vihar, ki le lesom izda vso bolest,
prost je le blisk, ki od vrha do vrha gor šviga,
prost je le duh, ki umre za blesk jutranjih zvezd.

Vojeslav Molè.

Dninarica Liza.

Spisal **Vladimir Levstik.**

imavec je bil in megla, težka, rosna jutranja megla se je krčila nad pljuskajočim blatom poljske ceste. Tuintam se je prerinil solnčni žarek, pogledal se v rjavi mlaki, zgrozil se in se umaknil. Bilo je, kakor da nikdar ne bo premagala luč tega morečega razpoloženja, ki se je zvijalo nad poljem liki demon, ki si z lastnimi zobmi in kremplji mesari po životu.

Tisti čas se je vračala dninarica Liza iz mesta, ki je jedva še slišno šumelo v daljavi za njo. Dolgo pot je imela pred seboj in ni vedela, če pride do popoldanske malice domov. Blato je brizgalo pod nje težkimi, kmetskimi koraki in ji škropilo debele, zeleno in vijoličasto pisane nogavice, škropilo ji trda, visoko podvezana praznična krila in ji pokrivalo čevlje do gležnjev z rjavim, redkim, curljajočim testom.

Na roki je nosila starodavno košaro; dve žemlji sta se trkljali po nji in med žemljama je rožljal molek, počez pa je ležala rutica. Ničesar si ni bila kupila Liza od vseh tistih lepih reči, ki jih je videla v mestu, nakopičene po visokih izložbah za bogataše. Uboga se je vračala, kakor je prišla uboga, in vendar je bilo veselo njeno srce.

Radost ji je sijala na rjavem in zagorelem licu, radost iz slednje gubice, radost iz trdih trpinskih oči, v katerih sivo sredo so bila leta nakopičila vse polno sledov vsakdanjih, težkih, topo prenašanih in vendar ne objokovanih muk.

Njene misli so hodile danes nenavajena, visoka in solnčna pota pod zlatimi oblaki zasanjane bodočnosti; prepevale so praznične pesmi, objemale se z zvezdnimi pogledi in držale druga drugo za angelske roke.

Mislila je brez prestanka le na tisto eno: njen sin je bil včeraj zapisan v latinsko šolo in zdaj bo študiral, in enkrat bo gospod! Njen Nejče, njen zaničevani, brez blagoslova spočeti, brez skrbnega očeta v trpljenju odgojeni, njeno gorje in njena sreča v bodočnosti...

Danes se je godilo tisto, česar si ni mogla misliti svoje žive dni: z blaženim smehljajem je mislila nazaj, na svojo davno, prej

bogve kolikrat prokleto ljubezen, na minuto pijane sreče, na mesece strahu, na neko strašno, strašno noč in na leta in leta zdaj vdanega, zdaj bogokletno upornega, trmastega trpljenja.

— — — — — — — — — — — — — —

Odkar so pomnili ljudje njeno rodbino, ni štela bogatašev med seboj. Zgolj reveže, zaničevance in siromake. Krepki so bili fantje, a so se izmučili v krutem delu in sključeni in brezčutni so po letih trudapolnega moštva in bedne starosti dosegli svoj grob. In lepa so bila dekleta, a so pogrdela v težki borbi za kruh in so končavala življenje sključena in revna ob tujih ognjiščih; in ko so imela že razorana lica in sive lase, bi se bila vsaka izmed njih prestrašila neverjetne misli, da je tudi ona nekdaj cvetla, kakor cvete zdaj srečna mladina okrog nje.

Ko je bilo Lizi dvanajst let in je njen oče že spaval pod trdo grudo in pod kletvami strica grobokopa, ki se je silno jezil, ko mu je moral sekati jamo o Božiču v zamrzlo zemljo na pokopališču, mati pa je služila za varuško pri županu, takrat je marsikateri fant ponavljal sam pri sebi, da ni lepšega dekleta, nego je Liza. A gorje ji, kadar jo je kdo pohvalil naglas! Kako gnusno se je izsipala na njeno glavo osvetljiva zavist bogatih deklet, ki niso imele las iz solnca, oči iz samih migljajočih iskric, okroglih rok princese, prožnih prsi in vitkih ledij in tiste plavne, ponosne hoje, ki jo je brez lastne krivde imela Liza!

Njen brat Luka je delal tiste čase v zagorskem rudniku; pozneje enkrat ga je zasulo, in ko so ga izkopali, ga je bila samo še grda kepa, kri, kosti, meso in cunje obleke.

Liza pa je služita na grajski pristavi za deklo. Fantje so ji bili neprestano za petami, toda ona ni verjela njih sladkim besedam, niti pesmicam na belih listkih, prilepljenih na medene srečke, kakršne so ji prinašali v dar.

„Le beži in pojdi k bogatim!“ je rekla marsikateremu ter mu v smehu pokazala svoje krepke, snežne zobe. „Denarja nimam, a pameti — preveč za tebe!“ In zgodilo se je včasi, da je kak vsiljivec, ki se ni zadovoljil z besedami, nepričakovano izkusil moč njenih rok.

Prišel pa je oskrbnikov sin, ki je odslužil prostovoljsko leto pri vojakih, visok fant vitke postave, s črnimi, po gosposko zavihanimi brčicami in kaj lepega in nežnega lica. Že prvi dan je obviselo njegovo oko z radostjo na brhki Lizi, ko je prinesla mimo njega golido iz hleva in kdove zakaj povesila oči.

Tisti dan je začutila, da se je namesto krepke, vesele svobode naselila v njenih prsih prebridka in presladka bolečina. Nenadoma ji je vstala zavest, čemu ima to svojo lepoto, svoje prožne, polne ude, svoje rdeče ustnice in svoj smeh, ki je zvenel bolj od zvončka pred oltarjem. Začutila je, da ima vse to zanj: darilo, položeno ji od rojenice v zibelko, da ga zvesto čuva in razveseli ž njim tistega, edinega, ki ji je poslan. — A potem? — Ne, raje nikdar ne!

Prišle so noči brez spanja, polne vročih misli nanj, prišlo je hrepenenje brez mej in brez imena, prišli so tisti blaženi, tisti strašni trenotki, ko si je z obema rokama tiščala ušesa, da ne bi sladki zvok njegovih besed prizvonil do njene duše in razorožil nje obupnih, upornih sklepov.

In vendar . . . Nekega večera po košnji na travniku sredi dišečih kupov sena, ko je opojni vonj pokošenega cvetja družil svojo uspavno silo z njegovimi prošnjami . . . Pahnila ga je od sebe in zakričala; toda on je zbesnel in ona, kakor hitro je začutila njegovo silo, se je zavedela, da se je branila samo zato, da jo nocoj tem gotoveje zasužnji . . .

V pijanosti jima je preteklo poletje. Potem se je lepi Karel odpeljal na Dunaj ali kdove kam, in nobenega glasu ni bilo več o njem.

Takrat ji je v samoti, med solzami in med divjim plačem razsrjene, a v svoji jezi onemogle živali postalo jasno, kaj je bilo vse to in kaj je prineslo.

Z grozo je dvomila o svoji gotovosti; naposled pa, ko je stala bodočnost strašna in jasna pred njo, je padla pred oskrbnikom na kolena, dvignila sklenjene roke in mu izpovedala, kako in kaj. Toda oskrbnik se je grdo zarežal, pljunil, otresel smodko, dejal ji, da je lažnivka, in šel svojo pot.

Prišlo je, kar pride po navadi: podle šale fantov, škodoželjno hihitanje ženskih, radovedni pogledi in nesramne besede, klicane ji za hrbtom, izza plotov in skozi okna v povešeni, osramočeni obraz.

Pod težo tega vsega neznosnega bremena je storila v svoji duši brez premišljanja srdit sklep, da stori tisto, tako in tako, pa naj že bo potem, kar hoče . . .

Majeva noč je ždela na zemlji sredi brezzvezdnega plašča, vseširom razprostrtega. Vrbe ob potoku so se zibale in šepetale in plašno se je gledal ozki krajec v tolmunu. Takrat je ležala Liza na travi v najsvetejši muki življenja. In grizla si je ustnice, da ne bi zakričala, in si je davila srce, da ne bi se oglasilo. Nato pa je vstala

in dvignila svojega črvička ter stopila proti vodi, da stori tisto nemogoče.

A planili so brzi koraki, dve roki sta jo prijeli čez pas, sami bolj trepetajoči od njenih . . .

„Kaj počenjaš, ženska božja? Ali te ni strah umora? Jezus, Jezus!“

Stari župnik je bil prišel mimo, vračajoč se od tovariša v sosednji vasi. Ubranil ji je bil njen čin in je stal pred njo ter jo gledal s prestrašenimi očmi.

Tisti hip je prišlo Lizi tako, da se je zrušila pred njim na zemljo in zajokala tako žalostno, kakor še nihče nikoli.

Župnik pa se je sklonil do nje. Pogladil ji je ubogo glavo in glas mu je drhtel, ko je pričel govoriti; čimdalje bolj dobre in usmiljene so bile njegove besede in slajše od mane so ji rosile v dušo, ko ji je pravil o blagoslovu trpljenja in o zapuščeni in izgnani Hagari, ki ni nehala ljubiti svojega sina Izmaela, ko sta poginjala v puščavi.

In ko je šel od nje, je s prostim in blaženim srcem vzela dete v naročje in ga nesla domov. In kakor izgnana in zapuščena Hagara je sklenila premagati življenje zaradi svojega otroka.

Tisti bledi organist z golobje dobrimi očmi, ki zdaj že davno spi pod rušo, in njegova žena sta kumovala, ko so krstili dečka za Andrejčka, za Nejčka. Zapustila je službo pri oskrbniku in ni ga poskušala primorati, da bi preživil svojega vnuka. Kaj bi ji pomagalo, ko bi se tožarila? Tisti gospodje pri sodišču bi se režali, otresali bi smodke, po nemško bi govorili z oskrbnikom, pa bi jo ogoljufali za vse.

Lahko je povedati, kaj je sledilo od tistega do današnjega dne: samo trpljenje in sami upi in sama zlata tolažba sanj.

Nejče je bil priden in nadarjen; župnik in učitelj sta dejala, da ima bistro glavico in da bi ga bilo škoda za pastirja. Pa sta mu izprosila v mestu pri drugih gospodih nekaj podpore; tudi mati sama si je nahranila nekaj malega, ko je delala dvanajst let liki črna živina in si je pritrgovala trudna in gladna od svojih ust.

In zdaj je mislila brez prestanka le na tisto eno: njen sin je bil včeraj zapisan v latinsko šolo in zdaj bo študiral, in enkrat bo gospod! Njen Nejče, njen zaničevani, brez blagoslova spočeti, brez skrbnega očeta v trpljenju odgojeni, njeno gorje in njena sreča v bodočnosti . . .

Njene misli so hodile nenavajena, visoka in solnčna pota pod zlatimi oblaki; prepevale so praznične pesmi, objemale se z zvezdnimi pogledi in držale druga drugo za angelske roke . . .

Ko je krenila potna in onemogla mimo domačega pokopališča, je bilo solnce že davno prodrlo meglo; sredi sinje vedrine je stalo nad zapadom in igralo po venočem cvetju na grobovih.

Liza je stopila na pokopališče. Tam, pri sredi nekje, je pokopan oskrbnikov Karel. Na Dunaju mu je vzela srce prelepa mestna gospodična, pa mu je postala nezvesta in se je poročila z drugim. In ker je bila toli krasna, da je fant ni mogel pozabiti, se je pripeljal domov, in duh se mu je menda omračil; nič pametnega ni bilo več opraviti ž njim, dokler neko noč ni šel in se ustrelil.

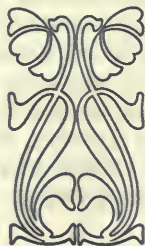
Liza je pomolila na njegovem grobu. In ko bi se ji ne bilo zdelo čudno pred samo seboj, bi mu bila zaklicala doli v črno zemljo: „Hvala ti zanj, ki si mi ga dal!“ Kajti zavedala se je, da je zdaj vse dobro in da so vsi grehi odpuščeni.

— — — — — — — — — — — — — —

Umrla je še ravno o pravem času, da se ji ni bilo treba žalostiti, ko je Nejče doštudiral, a ni mogel biti gospod.

In ko je ležala na surovem odru v zatohli sobici pod tujo streho med sojem dveh voščenih ogorkov in med neumornim, monotonim drdranjem molitev, ki so jih opravljale pobožne ženske za njeno dušo, je plavalo nad njo v prečudno blaženem usmevu njenih bledih, ozkih usten še vedno to, kar je bilo luč njenega življenja: spomin na tisto pot po blatni cesti, čez megleno polje, ki je prišel v poslednji uri in jo je rahlo, brez bolečine vzel s seboj v nebeški sinj, v domovino vseh sanj in spominov, — po cestah, iz solnčnih žarkov spletenih, v nikdar vidno carstvo Nikjer . . .

Nejče je sedaj velik gospod. Šteje se — vsaj sam — k voditeljem slovenskega naroda, in dolgo ne bo, da ga izvolijo v državni zbor. Parfumirano ženo ima, ki igra klavir in bere romane, in tako se je pogospodil, da bi ga razžalil in mu storil hudo krivico, kdor bi ga spomnil, da so podvezana krila njegove matere dišala po hlevu.

Književne novosti

Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Farsa v treh aktih. Spisal Ivan Cankar. Ljubljana 1908. Založil L. Schwentner. Cena broširani knjigi 2 K, eleg. vez. 2 K 80 h, po pošti 10 h več. Kritiko o tem najnovejšem delu Cankarjevem priobčimo prihodnjič.

Malo življenje. Povest. Spisal dr. Fr. Detela. Ljudske knjižnice 4. zvezek. Ljubljana, 1908. Založila „Katoliška Bukvarna". Tisk „Katoliške Tiskarne". Cena broširani knjigi 1 K, vezani 1 K 60 h. Iz te povesti dehti kot iz malokatere vonj po domači zemlji. Kar je tu pisal pisatelj, je videl na svoje oči in slišal na svoja ušesa. Takih povesti bi potrebovala „Družba sv. Mohorja". Spisana je bila ta povest prej, nego je postalo tako podrobno slikanje moderno. Zato bode gotovo zdaj bolj ugajala, nego je nemara tistikrat, ko je bila prvič natisnjena v „Ljub. Zvonu"

Poljudna pravna knjižnica. Zvezek I. Zakon o dovoljevanju poti za silo od 7. julija 1896. l., drž. zak. št. 140. Uredil dr. Ed. Volčič. Cena 40 vin. V Ljubljani 1907. l. Izdalo in založilo društvo „Pravnik". Tiskala „Zadružna tiskarna" v Krškem. — Namen te izdaje je pojasnjen v predgovoru. Sicer pa mora vsakdo na prvi pogled uvideti koristnost takega podjetja. Nepoznanje zakonskih določil je bilo že marsikomu na škodo in velikih zaslug si steče, kdor vzame nase trud, da na primeren način poučuje preprosti narod v pravnih stvareh. Prvi zvezek pravne knjižnice nam je dokaz za to, da je uredništvo v veščih rokah. Želimo le, da bi se knjižnica hitro razširila med narodom. Seveda, samo s pozivi po časnikih to ne pojde. Treba bode za to tudi osebne agitacije. Kdor je v stiki s preprostim ljudstvom in je njegov prijatelj, naj stori v tem pogledu svojo dolžnost.

Obrtno zakonoznanstvo. Sestavil H. Podkrajšek, c. kr. strokovni učitelj. Cena vezani knjigi 1 K 20 h. Na Dunaju. Založil Karol Graeser in drugovi. 1907. Z odlokom vis. c. kr. ministrstva za bogočastje in uk z dne 10. julija l. 1907, št. 22.142, odobrena učna knjiga. Ta nova knjiga bode dobro služila tudi praktičnim potrebam in nabaviti bi si jo moral vsak obrtnik. Vsebina ji je bogata: obsega desetero državnih in troje deželnih zakonikov, katerih določila bi morala biti znana bolj ali manj vsakemu državljanu, zlasti pa obrtniku. Posamezni zakoni niso enostavno ponatisnjeni, temveč ekscerpirana so iz njih in potem logično in jako pregledno sestavljena samo tista določila, ki jih je treba vedeti v vsakdanjem življenju, če se hoče kdo obvarovati škode. Odstranjen je ves nepotrebni balast in to ravno daje knjigi pravo vrednost in porabnost. Da je sestavil kaj takega nejurist, zasluži še posebnega priznanja. *—a—*

Ivan Podlesnik: Knjigovodstvo. I. del. V Ljubljani 1907. Založila „Katoliška Bukvarna". Tiskala „Katoliška Tiskarna". Cena vezani knjigi 3 K 20 h. Ta knjiga naj bo po lastnih besedah pisateljevih v prvi vrsti učna knjiga za voditelje izobraževalnih društev. Budila naj bi v njih in v vseh članih sploh zmisel za gospodarstvo. Knjiga je pisana umljivo in pregledno. Obetata se še dva dela.

Slovenski kmečki koledar za leto 1908. Izdala in založila narodna založba v Celju. Uredil Vekoslav Spindler. Cena izvodu 1 K, s poštnino 1 K 20 h. Celje, 1907. Natisnila „Zvezna Tiskarna" v Celju". „Slovenski kmečki koledar" prinaša na 308 straneh poleg običajne vsebine, ki jo nahajamo v vsakem

koledarju, mnogo kmečkemu ljudstvu potrebnih poučnih člankov, pa tudi prikladnih izvirnih leposlovnih spisov. Ne dvomimo, da bode ta koledar občinstvu, kateremu je namenjen, jako dobro služil.

Slovensko-Amerikanski koledar 1908. Izdalo in založilo uredništvo „Glasa Naroda". XIV. letnik. New York. Cena 30 centov. Tudi letošnji Slovensko-Amerikanski koledar se odlikuje po bogati vsebini. Kogar zanima izvedeti, v kakem duševnem obzorju žive naši bratje onkraj morja, naj seže po tem koledarju. Široko to obzorje ni, a veseli moramo biti, da se naši ljudje v daljni Ameriki sploh še zavedajo svoje narodnosti in da sploh še kaj čitajo v svojem jeziku.

Trnski. Spomen na književnu 70-godišnjicu (1837—1907). Napisao Josip Milaković. Sarajevo 1907. Tiskom i nakladom Daniela A. Kajona. Knjižica, katero diči podoba pesnikova, je pisana z velikim navdušenjem za tega starosto med hrvatskimi pesniki. A ne samo kot pesnik, temveč morda bolj še kot človek se nam opisuje v tej knjižici Trnski, ki je že kot osemnajstleten mladenič zapisal pomenljive, še danes aktualne besede: „Lijepo je reći: Sve za domovinu, ali je još ljepše činiti."

Kobzar. Izbrane pesmi Tarasa Ševčenka z zgodovinskim pregledom Ukrajine in pesnikovim življenjepisom. Prevel Jos. Abram. Založila „Katoliška Bukvarna" v Ljubljani. Tiskala tiskarna Kat. tiskarskega društva v Postojni. Cena broš. knjigi 2 K 40 h, vezani 3 K 60 h. Knjiga je izšla kot V. zvezek „Leposlovne knjižnice" in ima namen, seznaniti naše občinstvo z znamenitim ukrajinskim pesnikom Tarasom Ševčenkom. Vsekakor Ševčenko zasluži, da ga natančneje spoznamo tudi mi Slovenci. Knjigo diči pesnikova slika. Dodan ji je tudi majhen zemljevid Ukrajine. Potrebne so bile opombe in pojasnila, ki se nahajajo ob koncu knjige. Z njih pomočjo bo lahko vsakdo s pravim užitkom čital lepo podane prevode Ševčenkovih stihov, ki so polni pristne poezije.

Ana Karenina. Roman grofa L. N. Tolstega. Iz ruščine prevedel X. „Slovanske knjižnice" zvezek 157.—172. Cena 1174 strani debeli knjigi je za naročnike 4 K 60 h, za nenaročnike 6 K 40 h. Dobiva se v „Goriški Tiskarni" A. Gabrščček v Gorici in po drugih knjigarnah. Ana Karenina je po mnenju mnogih najlepši roman Tolstega, vsekakor pa poleg njegovega romana „Vojna in mir" njegovo najznamenitejše delo, ki ga mora poznati vsak izobraženec. Prevod se čita gladko, žal, da ga kvari toliko tiskovnih hib.

Tri povesti Leva Tolstega. V Trstu 1907. Založila tiskarna „Edinosti". Knjižica obsega tri znamenite povesti Tolstega, in sicer: „Jetnik v Kavkazu", „Starca" in „Koliko zemlje potrebuje človek?" Cena 80 h, po pošti 10 h več. Knjiga se dobiva tudi v „Narodni knjigarni" v Ljubljani.

„Ze slovanských hor". Izdala in založila Češka podružnica Slov. plan. društva. Cena 4 K, vez. 5 K 60 h. (Dobiva se v Ljubljani v „Narodni knjigarni" in v knjigotržnici L. Schwentnerja.) Kot spominsko knjigo je izdala to krasno publikacijo Češka podružnica Slov. plan. društva o priliki svoje desetletnice in jo spravila v promet kot božično darilo slovanskim turistom v veselje, pred vsem slovenskemu planinstvu v prid in čast. Ko prebiramo lično to izdajo, opremljeno s 6 barvotiski in 27 fotografskimi pogledi, se oglaša v nas Slovencih ponos, da so našle naše gore v Čehih od srca jim vdane občudovatelje, ki ne mirujejo, da vzbude vsepovsod poželenje po njih, hrepenenje po čaru, ki jih obdaja, stremljenje po kreposti, ki jo nudi prerojevalna moč zdravega planinstva. S tako elegantno in fino nobleso niso bile pač naše planine doslej še odlikovane. Upajmo, da poda češki ta prvenec

impulz, da zagledajo beli dan še drugi, da pride na svetlo kdaj tudi kak slovenski proizvod in da prešine tudi naše kroge moda, da jim bodo planinske knjige najljubše čtivo, alpinistiške umetnine najdražji okras knjižnic in stanovanj.

In če preseneča zunanja oprema knjige, ogreva čitatelja topli in prisrčni ton zadivljenosti, ki ga narekuje piscem knjige ljubezen do naših planin. V uvodu se spominja dr. Bohuslav Franta činiteljev, ki so vzbudili alpinizem med Čehi, spominja se ustanovitve Češke naše podružnice, ki naj širi med Čehi alpinizem, ono mogočno sredstvo, ki vpliva tako čudesno na vzgojo, moč in trdnost značaja, na srčnost, ki je je nam treba v javnosti, in kot slavospev našim slovenskim planinam, ki si jih je izbrala Češka podružnica za svoje torišče, se glasi nad vse simpatični dr. Frantov uvod. J. Čermák popisuje v spisu „Huda Polica" živo in plastično, kako je opravil z dr. Dvorským leta 1904. v spremstvu vodnikov Komaca in Oitzingerja na videz skoraj nemožno turo ob stenah nad Zajezerom se dvigajočega velikana Montaža. Opis ta štejemo smelo med najboljše onih markantnih, ki vzbujajo pravo podobo o turi in slično slast, kakršno bude spomini njemu, ki je to turo izvršil. Dr. Viktor Dvorský podaje v spisu „Horská pásma Černé Hory" nadroben in pregleden tabló Crnogorskega gorovja, jasno in instruktivno nam podaje pravo sliko o širši javnosti doslej še neznanem ustroju te nam toli bližnje, in vendar neznane dežele. Spis, ki mu gre posebno odlikovanje, je dr. Karla Chodounskega „Horský sport a zdraví". Kar je pisatelj kot zdravnik proučil, kot renomiran in izkušen alpinist sam preizkusil, podaje v svojem spisu kot svoj kredo, svojo z nasveti pretkano in prepričevalno izraženo vero o zdravilni moči turistike. Skrbno monografijo objavlja dr. Otokar Laxa v spisu „Skupina Mangartska", nadrobno študijo o Mangartskem pogorju, ki ga je proučil do njegovega najzadnjega izrastka. Dr. Stanislav Prachenský beleži v spisu: „Česká chata v Saviňských Alpach" kos zgodovine Češke podružnice, ki je dokumentiran v vzorni tej koči in v terenskem delu, ki ga je izvršila podružnica v obližju koče. Specijalist v proučevanju in poznavanju Karnskih Alp, dr. Růžička, zaključuje knjigo z ljubeznivo pisanim člankom „Vzpomínky na Kanin".

In da se ozremo še po ilustrativni strani znamenitega tega literarnega pojava, opozarjamo na slike Marije Chodounske: „Triglav z Dovških podov", „Kočna", „Mangartska skupina s Prisojnika" in „Z Jezerskega" ter na Ottona Bubenička sliko: „Češka koča", slike prelestnih barv, iz katerih dehtita poezija in veličastvo planinskega sveta. *Dr. V. Foerster.*

Die Zukunft Österreich-Ungarns und die Haltung der Grossmächte. Von Scotus Viator, übersetzt von Elsa Brockhausen. Mit einer Vorrede von Prof. Dr. C. Brockhausen. Leipzig und Wien. Franz Deuticke. 1907. 8°. 83 str.

V zadnjih desetletjih se je doma in na tujem v raznih krogih mnogo pisalo, še več pa govorilo, da mora Avstrija vsaj po smrti cesarja Franca Jožefa I. razpasti in postati žrtva sosednjih velikih držav. Kdor pa pozna malo njeno preteklost, kdor ve, kake hude čase je večkrat prebila, kdor ima nekoliko obzorja po evropski politiki in kdor pomisli, kako dolgo že n. pr. umira evropska Turčija, ne more seveda takim prorokovanjem pripisovati nikake važnosti. Ni pa tudi lahko take nazore pobijati. Zategadelj moram posebno pohvaliti gori imenovano brošuro, kajti „škotski popotnik" je čudovito kratko in jedrnato povedal in utemeljil svoje prepričanje, da sta Avstrija in Ogrska kot politična in gospodarska edinica potrebna za evropsko ravnotežje. Niti Nemčija niti Rusija niti Italija ne morejo zaradi svojih koristi želeti njenega razpada, o Franciji in Angliji pa ni treba niti govoriti. Za

primer vzemimo samo Nemčijo, katero bi vsenemci najraje razširili do Trsta in še dalje. Taka ekspanzivnost bi vzdignila evropsko koalicijo proti Hohenzollercem, ki bi edinega, ali nezanesljivega in neprijetnega zaveznika mogli imeti le v — Madžarih. In kako bi naj Nemčija prebavila Čehe in južne Slovane, kako bi naj vladala 11½ miljonov njej sovražnih Slovanov, posebno pa še Poljake, ako bi se Galicija združila z Rusijo, kar bi pomenilo obnovljenje Poljske? Ne glede na to, da se avstrijski Nemci v svoji ogromni večini ne bi hoteli odreči svoje starodavne dinastije in svoje cesarske prestolnice, bi Nemčija izgubila svojo protestantovsko večino, katoliški centrum bi bil njen gospodar, južne države pa bi se nagibale k Dunaju in razpor med severom in jugom bi se še povečal. Zanimivo pa je tudi, kako angleški publicist s svojim državniškim pogledom sodi o notranjih avstrijskih in ogrskih razmerah. Vidi se, da je mnogo sam opazoval, dobro proučil avstrijsko zgodovino in bržkone dobil tudi razne vire v najvišjih avstrijskih krogih. O Avstriji piše blagohotno, vendar zahteva tudi od nje, naj po svojih reformah reši narodnostno vprašanje in sicer z „deželno avtonomijo", naj torej sklene kompromis s federalisti na podlagi oktobrskega diploma; na Ogrskem se pa naj da samouprava različnim narodnostim, ki bi morala se opirati na municipalno in županijsko avtonomijo, osrednji parlament pa je pustiti na miru. Vendar najbolj važno je, kako ostro in brezobzirno postopa pisatelj proti vsem madžarskim težnjam, posebno pa proti madžarski narodnostni politiki. Časi so se res jako izpremenili, ako pomislimo, kako zaslombo so imeli Kossuthov oče in sploh „viteški" Madžari na Francoskem in Angleškem, zdaj pa se jim v celem poglavju, ki ima geslo „quem deus vult perdere, prius dementat", dokazuje v angleškem jeziku, kako nespametna je njih politika proti Avstriji in dvoru in kako krivična in pogubna nasproti ogrskim narodnostim; najbolj bo pa morebiti madžarske politike peklo dokazovanje, da svojih razmer nikakor ne smejo primerjati angleškim. Posebno važnost polaga pisatelj zaradi balkanske politike na hrvaško vprašanje, namigava, da bi Velika Hrvatska odgovarjala avstrijskim interesom, in misli, da bi se prvi korak k federalizmu dal prej izvršiti na jugu nego na severu, kajti Praga in Zagreb kot stolici dveh slovanskih kraljestev v habsburški monarhiji bi odločno ovirali vsenemške načrte.

Brošura je v gladkem nemškem prevodu vzbudila pozornost in našla prijazen odmev tudi v širših avstrijskih političnih krogih. Tudi iz tega se lahko sklepa, kako se vsaj v nekih vodilnih krogih misli o bodočnosti naše države in cele monarhije. Zaradi tega je treba, da se z njo seznanijo naši politiki, kajti usoda našega naroda je v najtesnejši zvezi z bodočnostjo Avstrije. Nam je n. pr. treba vedeti, kaka rešitev narodnostnega vprašanja se pripravlja, kajti z „deželno avtonomijo" lahko Slovenci pridejo izpod dežja pod kap. O takih načelnih vprašanjih se pri nas premalo misli. Pohvalna izjema je bila v zadnjem času brošura dr. H. Tume o jugoslovanskem vprašanju, katero zahteva resnega premišljevanja, saj vidimo, da se v tem oziru niti ona dela slovenske in hrvaške omladine, ki imata blizu enake načelne nazore, ne razumeta.

V podrobnosti in kritiko Viatorjeve brošure se ne morem spuščati, priporočam pa jo lahko mislečim rojakom. *M. Murko.*

Koncert sester Vere in Nadežde Černijeckih v ljubljanskem „Unionu" dne 8. dec. ni zadovoljil popolnoma. Lani v isti dvorani nastopivši sta vzbudili koncertantinji željo, da bi ju zopet slišali, predstavili sta se takrat kot novi zvezdi toplega žara, velikih talentov. Po sporočilih sta prepotovali potem mnogo širnega sveta in se sedaj vrnili žal z znatno izgubo prvotne višine. Še je Nadežda v polnozvočju sonornega svojega alta, toda ležernejša je postala v rabi tega zaklada in že se javljajo pege, ki motijo. In Vera pianistinja, ki je opravičevala nado, da dostopi višino svoje vrstnice Careño, se nam je vrnila, upadajoča na nivó zanemarjanja svoje izobrazbe. Treba tu radikalne prelevitve, trebe opore, ki bi jo naj na novo povzdignila, saj bi bilo škoda vsega dobrega, česar je zmožna. Potem zalije zopet sok njeno danes uvelo pojmovanje, nadomesti disciplina današnjo površnost in poda nam potem Beethovnovo „appassionato" v celoti, kakršno zahteva spoštovanje klasičnega dela, ne pa le diletantske izbere dveh stavkov, poda potem tudi Chopinovo sonato b-mol, op. 35, nekrajšano, ne le njenega odlomka „marche funebre". *Dr. V. Foerster.*

Koncert pevske zveze moravskih učiteljev dne 29. decembra 1907 v ljubljanskem „Unionu" je izval z elementarno silo misli in srca poslušalcev, izzval je soglasno sodbo, da ostane nepozabljen po svoji vzornosti. Kar so podali moravski učitelji, družba petdesetih pod vodstvom prof. Ferdinanda Vacha najvestneje discipliniranih pevcev, zadivlja po vrlinah prednašanja, vznaša po izvrstnosti podanega, njih spored je izbera instruktivnega, vzgajajočega blaga, ki nudi nove vpoglede, daje čutiti novo mišljenje, novo smelo ustvarjanje. Od Smetanove široko in plastično pa veselo slikajoče „Pesmi na morju" tja do Frid. Hegarjevega grandioznega „Tabora mrtvih", te dramatski velike balade o morečem, tulečem mrazu, je sledila v sporedu dolga vrsta prelepega: Viteslava Nováka barvno neobičajno učinkujoča „Vánoční ukolébavka", Jos. Kličke zanosa polni „Náš zpěv", Edvarda Griega globoko zamišljena „Marná láska" in „Marianská, Křižkovskega v drzen vrtinec izpeljani „Dar za lásku", L. Janáčka šaljiva „Klekanica", H. Palle razkošna „Cibuiička" in Jana Maláta nepozabni „Ty klášttersky zvony". Ves ta niz muzikalno odlično sestavljenih skladb je izkristalizoval zbor moravskih učiteljev v bisere, ki se svetijo v sijaju dragocenosti. Koliko da zahvalja skladba oživljajočemu intelektu zborovemu, se je pokazalo najmarkantneje ob Křižkovskega dobro znani „Utonuli" in Iv. pl. Zajca popularnem „Večeru na Savi", ko smo zastrmeli od novih pestrih žarkov, v katerih je zablestela znana nam glasba. Kot apostoli pravega zborovega petja so stopili moravski učitelji pred nas, odičeni z vsemi prednostmi idealno navdahnjenih muzikov, polnih visokega stremljenja in vzplamtelih od ljubezni do petja, od spoštovanja do intencij skladateljevih. Umerjenost v glasu, pokornost intelektu zborovodje, vestnost v fraziranju čarajo iz petja moravskih učiteljev ono toplo, v milini se topečo harmoničnost, ki vpliva tako blagodejno, da se prikupi vsa srca, da budi čutenje, da drami in vodi želje, doseči tako višino. In poudariti treba, da pojo moravski učitelji na pamet, tudi v tem oziru dosegajo ideal pevanja v zboru; tolikšno je proučenje skladbe, da je prešla pevcu v njegovo bistvo, da more na novo ustvarjati, kar mu je ustvaril skladatelj.

Dr. V. Foerster.

Upodabljajoča umetnost

Kipar Al. Repič odlikovan. C. kr. ministrstvo za bogočastje in uk je imenovalo na ljubljanski c. kr. umotnoobrtni strokovni šoli nastavljenega učitelja za figuralno plastiko, g. Al. Repiča, za profesorja. To imenovanje je našemu umetniku v tem večjo čast, ker je izšlo od visoke naučne uprave sua sponte in pomeni torej posebno priznanje njegovih umetniških del.

O učenju in delovanju tega umetnika, rojenega v Vrhpolju pri Vipavi, naj ob tej priliki navedemo nastopne podatke. Najprej je bil učenec na nekdanji c. kr. strok. šoli za lesno industrijo v Ljubljani. L. 1892. je prišel na splošni oddelek c. kr. akademije obrazujočih umetnosti na Dunaju. Tukaj je izdelal l. 1895. skupino „Berač z otrokom", leta 1896. pa skupino „Pri kopanju se boreča dečka". Za to skupino, ki je sedaj v Rudolfinu v Ljubljani, je prejel prvo nagrado barona Morica Königswarterja. Leta 1897. je razstavil na umetniški razstavi na Dunaju svoje izdelke in je zanje prejel prvo priznanje Nj. Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. Istega leta je izmodeliral v specijalni šoli za višje kiparstvo skupino „Borilca". To delo je bilo odlikovano s prvo nagrado imenovane specijalne šole. Kupila ga je Kranjska hranilnica in podarila deželnemu muzeju v Ljubljani. Izmed nadaljnjih proizvodov je vredno omeniti dve figuri iz kamena, ki ju je izvršil po naročilu mesta Ljubljane za poslopje mestne meščanske imovine, potem portrete Prešerna, Slomška, Gregorčiča in drugih imenitnih mož. Glavni trg v Postojni diči delo njegovih rok: bronsni doprsni kip pesnika Miroslava Vilharja, za pokopališče v Opatiji pa je izklesal marmorni kip pokojnega min. svetnika Rosipala — o tem krasnem kipu smo poročali v lanskem letniku.

Kako mnogostransko je delovanje A. Repiča, priča tudi dejstvo, da se nemalo bavi tudi s cerkveno umetnostjo. V tem oziru razume primerno in pravilno uporabljati pri svojih delih tudi tradicijonalnost. *A. H. O.*

Marko Rašica, o čigar nekaterih delih smo že lani poročali, je zopet razstavil v izložnih oknih „Katoliške bukvarne" v Ljubljani več izredno lepih oljnih slik in pastelnih skic. Razstavljeni predmeti kažejo pokrajinske motive, ki so izvečine prav dobro izbrani, potem eno kostumno figuro in en ženski portret.

V pokrajinskih slikah je tudi sedaj prav dobro označen Kras. Sosebno lepo je podano neko oskalje na otoku Lacromi. Prelestne so pristaniške slike, krasna neka krajina, ki je kakor vzrasla iz svojega kraškega miljeja.

Umetnik podaje pokrajine na suhem večinoma čudovito odločno in z dovršeno tehniko, čeprav učinkuje kompozicija barv tuintam teatralno. Pomorske krajine pa so — skoraj bi rekli — neproučene na njegovih večjih slikah, kajti manjka jim tehnike, gladine in zlasti perspektivne globine. Med malimi slikami so jako dobro podane nekatere z razburkanega morja, pastelne skice pa se nam vidijo premrtve. V figuralnem proizvajanju je Rašica tudi velik mojster.

Zopet moramo opomniti, da krati izbornim slikam učinek neugodna razsvetljava v izložnih oknih. Nov dokaz, kako potreben je primeren prostor za take razstave. *A. H. O.*

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. V zadnjem času smo imeli nekaj znamenitih dramskih predstav. Dne 7. decembra se je uprizorila izvirna noviteta „V somraku“, rodbinska drama v 3 dejanjih, spisal A. Robida. Krivično bi bilo, če bi od tako mladega pisatelja, kakor je A. Robida, zahtevali kaj povsem dovršenega. A kdor je bil navzočen pri uprizoritvi njegove drame, si je moral reči: talent! Ta prvi poskus se je mlademu pisatelju res izredno posrečil. Popolno njegovo delo pač ni. Premalo je dozorelo, preveč še kipi vse v njem. Za mogočim pride včasi kaj, kar se nam vidi nemogoče. Tuintam moramo pohvalno priznati: to je pristno, to je pisatelj videl na svoje oči, a kar neposredno se mu pritakne kaj, kar se je brez dvojbe izcimilo v njegovi mladostni domišljiji, ki nima v izkušnjah še zadostne opore. Vidi se, pisatelj je na pravem sledu, a ne zasledi vselej pravega. Gotovo pa je drama taka, da je zaslužila uprizoritev. Umotvor še ni to delo, a lahko nam poda, kar bo res umotvor, če bo hotel pisatelj. Ibsen je pisal vsako dramo po dve leti in delal je najmanj po šest ur na dan! Umotvori se pač ne iztresajo iz rokava!

V proslavo 25 letnice umetniškega delovanja gospe Zofije Borštnikove se je predstavljala dne 10. decembra Ibsenova „Nora“, katere naslovno vlogo je igrala jubilarka. Pisati še o Ibsenu in njegovih delih bi bilo odveč. Prihodnost bo pokazala, je li slava, ki obdaje dandanes Ibsenovo ime, docela opravičena ali ne. Če zmagajo njegove ideje, bo brez dvojbe slava njegova trajna, če pa se izkaže njih moč preslaba, da bi se priborile do veljave, če se izkažejo njegove ideje kot utopija, mu bo slava pač precej otemnela. „Nora“ je ena tistih dram njegovih, ki se uprizarjajo najpogosteje. Umevno. Baš v „Nori“ vidimo tako pristne slike iz življenja, da si bolj pristnih misliti ne moremo — do zadnjega dejanja. V zadnjem dejanju pa — no, tu je hotel Ibsen uveljaviti svoje ideje, in ker teh idej sedanje življenje še ne pozna, se pojavi hipoma neka disonanca, neko nasprotje z ono pristnostjo, ki smo jo ravnokar še občudovali. „Nora“ prvega in drugega dejanja je brez dvojbe živela, da, žensk, podobnih tej Nori, živi vse polno med nami, ni pa živela doslej še Nora tretjega dejanja. V zadnjem dejanju mora Ibsen poosebiti svojo idejo, pokazati hoče, kaka bodi po njegovem mnenju ženska, kake pravice ji gredo nasproti možu, a ker lastnic njegovih idej v življenju še ni, se mora završiti v značaju „Nore“ tisti kolosalni prevrat, ki frapira in ki se zdi nenaraven. Če bode sploh kdaj na svetu živela mati, ki bi kar tako zapustila troje ljubljenih otrok, je več kot dvomljivo! . . .

Predstava je bila dobra. Odlikovala se je zlasti jubilarka, kateri je občinstvo pri tej priliki dalo obilo dokazov svojih simpatij.

Dne 13. decembra je gostoval na našem odru gosp. Ig. Borštnik, ki je isti dan kakor njegova gospa soproga na našem odru slavil svojo umetniško petindvajsetletnico na zagrebškem odru. Nastopil je v vlogi Krištofa Flamma v Hauptmannovem igrokazu „Roza Bernd“, ki se je ta večer prvič uprizorila na našem odru. Hauptmann nam hoče pokazati v tem svojem dramskem delu staro resnico, da je dekletu lepota često v pogubo in da so možje tisti, ki jih zadene pri tem krivda. Storil je to na pretresljiv način. Igra spada med naturalistne proizvode

Hauptmannove. Dialog je karakterističen, a semtertja vendar predolgovezen. Zelo nedramatična je vloga gospe Flamm, ki se radi bolezni ne more geniti s stola. Hauptmann hoče na ta način najbrž opravičiti vsaj deloma prepovedani čin njenega soproga, toda tendenca drame bi prišla mnogo bolj do veljave, če bi ne bilo te opravičbe. Predstava je jako lepo uspela in to zlasti po zaslugi gosp. Borštnika, ki ga je občinstvo navdušeno pozdravljalo.

Dne 21. decembra pa smo videli prvič uprizorjeno tridejansko farso „Pohujšanje v dolini šentflorjanski", spisal Ivan Cankar. Besedo o predstavi in tem najnovejšem delu Cankarjevem ima drug poročevalec. Radi pomanjkanja prostora prinesemo oceno šele v prihodnji številki.

Razen omenjenih smo imeli zadnji čas še te-le dramske predstave: Dne 1. decembra popoldne drugič „Na pustem otoku", dne 26. decembra zvečer drugič „Nora", dne 29. decembra popoldne prvič: „Trnjulčica".

B. Opera. Dne 29. novembra je nastopila kot gost v „Punčki", ki so jo ta večer že petič peli, gospa Polakova iz Zagreba. Ž njo je prišla pri nas ta opereta šele do prave veljave, kajti kot prava umetnica je znala gospa Polakova tudi iz nič nekaj ustvariti. — Še enkrat se je ponovila „Punčka" dne 26. dec. popoldne. — Dne 1. decembra se je petič pela „Manon". — Dne 3., 15. in 17. decembra se je uprizorila Parmova najnovejša opereta „Nečak", ki so jo z dobrim uspehom peli že prej na zagrebškem odru. O tem glasbenem delu priobčujemo posebno poročilo. -- Večer 19. decembra nam je prinesel kar dve glasbeni noviteti, obe slovanskega izvora, in sicer: „Poslednjo stražo", po Anton Aškerčevi baladi spisal Rihard Batka, uglasbil Risto Savin, ter „Božično drevo" („Jolka"), glasbeno psihološko dramo v enem dejanju (4 slikah), spisal Sergij Ivanovič Plaksin, uglasbil Vladimir Ivanovič Rebikov. V teh dveh delih sta se slovenski in ruski duh čudno srečala. Vsebina obeh si je namreč zelo podobna. V prvem zmrzuje v kruti zimski noči vojak in sanja pred smrtjo o svojem najljubšem, v drugem uboga deklica sirota. Godba v obeh delih je moderna. Slovenski skladatelj ljubi bolj krepke poudarke, vsled tega je njegova godba občinstvu tudi bolj umevna, godba ruskega skladatelja je vseskozi intimna, le veščakom umevna. Ponovili sta se obe glasbeni deli dne 29. decembra. *Dr. Fr. Zbašnik.*

Naša opera. Po daljšem premoru zopet delo domače produkcije — Viktorja Parme tridejanska opereta „Nečak" na Frid. Hirscha libreto „Der Stammhalter". Prišla je ta opereta na ljubljanski oder preko zagrebškega, na katerem so spoznali delo kot „Lukavega služnika". Da nimamo Parme, ki ustvari za oder zopet in zopet kaj novega, bi se sploh ne proizvajalo nič domačega in pozabili bi, da se je oglašala svoje dni tudi slovenska izvirna operna glasba z odra ljubljanskega.

No, Parma je neustrašen, vedno čil in ne usahne mu dobra volja, da spiše, ko je opravil eno, zopet kaj novega; občudovati je tolikšno energijo toliko bolj, ko je odvisno ogromno delo, ki tiči v gledaliških skladbah, od rizika, ki je spojen z libretom. Dosti krasne glasbe se je že ustvarilo, a ugonobil jo je nesrečni libreto. Dobrih libret je vsekdar malo, dobrih skladateljev pa dosti, ki se ne strašijo niti nemožnih libret, zato pa je dano le redkim skladbam, da se vzdrže nad propastjo temnih gledaliških arhivov.

Kakšna bo pač usoda Parmovemu „Nečaku"? Opereta je, operetno občinstvo pa manj izbirčno, zahteva le lahkoživega veselja, in če je tega v opereti dosti, se prizanaša rado drugim nedostatkom.

S svojo glasbo je zadel Viktor Parma uspešno živahen ton, ki gre opereti, plesno razjarjen, lahkoten ritem, ščegetav, gracijozen humor, posluhu in čutu prijajočo poskočno melodiko. Parma je danes edini slovenski skladatelj, ki mu prija plesni, kupletni, sploh operetni žaner. Prilagoditi se je znal Parma vzorom dunajske muzike, ki je v tej stroki edinstvena in resnično samosvoja. V koliko je Parma pri tem izviren, more presoditi le poznavalec operetne literature. Znano pa je, da je izumel Parma v poskočni marsikaj markantnega, kar je ponarodnelo.

Kakor rečeno, slovenske plesne literature imamo bore malo, saj pa tudi narodna pesem nima plesnih ritmov. Ako pridobimo kdaj pristno slovensko plesno glasbo, bo to delo Viktorja Parme, ker je on prvi uspešno deloval v tej stroki.

Dr. V. Foerster.

Med revijami

„Korošec“ se imenuje nov slovenski tednik, ki izhaja vsak petek v Kranju. List velja za celo leto 4 K. Naročnino, rokopise in druge pošiljatve je pošiljati na uredništvo in upravništvo „Korošca“ v Celovcu. Namen „Korošca“ je, zbirati okrog sebe oni del koroških Slovencev, ki se ne ujemajo z najnovejšimi izpremembami pri „Miru“ in glede katerih obstoji nevarnost, da jih ne pritegne nase „Štajerčeva“ stranka. Obžalovati je vsekakor, da je „Mir“ čisto opustil pobijanje nemškutarije in da se zaganja samo še, često čisto brez potrebe, v liberalce. A tudi „Korošcu“ priporočamo, naj ne išče nikake stike pri nemškutarski stranki, ker si ne moremo misliti, da se da na Koroškem doseči še kaj po diplomatični poti. Ni ga bolj zagrizenega nemškonacionalnega časopisja, nego je koroško nemško časopisje, zato je treba nasproti njemu nastopati vedno z največjo odločnostjo. Koroškemu slovenskemu kmetu je treba pred vsem vcepiti poguma in samozavesti in to se zgodi edino na ta način, ako kaže časopisje, ki mu je namenjeno, tudi sámo primeren pogum. Medsebojno polemiko naj oba koroška slovenska lista po možnosti puščata na stran, ker bi se ž njo samo ljudstvo begalo. To, kar ima vsak koroški slovenski list pred vsem vedno in vedno poudarjati, je slovenstvo. Obenem pa je seveda tudi gledati, da pomaga slovenskemu kmetu v gospodarskih stvareh in ga tako reši tujih vplivov.

Splošni pregled

S. Gregorčiča „Poezije“ dobe v posebni izdaji člani: „Družbe sv. Mohorja“ prihodnje leto. Izdaja bo ilustrovana. Pesmi je zbral pesnik Anton Medved, slike pa oskrbel akademični slikar Anton Koželj. Kdor hoče imeti knjigo vezano, naj doda za preprostejšo vezavo navadni naročnini še 1 K, za elegantno vezavo pa 2 K.

Janko Kersnik v srbskem prevodu. Peti zvezek v Belgradu izhajajoče „Jugoslovanske biblioteke“ je prinesel Kersnikove „Kmetske slike“, ki jih je prevel Pavle Stevanovič. Prevajalec je spisal knjigi tudi predgovor, v katerem govori o slovenski novelistiki in posebno še o Kersniku samem. Kersnik je našim bratom Srbom že znan. Tako je list „Stražilovo“ že leta 1887. priobčil njegovega „Agitatorja“, „Javor“ l. 1891. pa „Gospoda Janeza“ in roman „Rošljin in Verjanko“.

Fr. Ks. Meško v Čehih. Literarna priloga k dr. Kramařevemu listu „Den" (št. 215. in 222.) je prinesla prevod Meškove črtice „Človek je bil", ki je bila objavljena svoj čas v „Ljubljanskem Zvonu". Prevel je črtico Ivo Páta. Koledar „Sv. František" pa je prinesel prevod črtice „Na sveti post" iz zbirke „Ob tihih večerih" in ženski list „Eva" v svoji decembrski številki črtico „O človeku, ki se je vračal", katero je prevel Rud. Linhart.

Ivan Cankar v finščini. Pred kratkim je izšla knjiga: Ivan Cankar: Martin Katschur. Idealistin elämäkerta. Suomentalut Maila Talvio. Porsovna, 1907. Maila Talvio je dekliško ime soproge vseučiliškega profesorja (slavista) v Helsingforsu Mikkola, ki je, kakor nam piše gosp. dr. Iv. Prijatelj, velika prijateljica Slovencev.

„Istorija najnovije slovenačke književnosti", spisal dr. Ivan Prijatelj (v 5. in 6. zvezku „Letopisa „Matice Srpske" 1907 v Novem Sadu"), obsega delovanje in pomen Jos. Jurčiča in Jos. Stritarja. *Dr. Fr. I.*

Prevodi iz tujih jezikov. Gospod Oton Župančič prelaga sedaj, kakor se nam poroča, Dantejevo „Nebeško komedijo", dr. Ivan Prijatelj pa že dalj časa Puškinovega „Jevgenija Onjegina". — Nadalje nam je sporočil gospod Petruška, da prevaja A. Mickiewicza znamenito delo „Konrad Wallenrod.

Stanislav Wyspianski †. V Krakovu je umrl 29 novembra 1907 najznamenitejši sedanji poljski pesnik, ženij, ki ga je uvrstiti takoj poleg dveh največjih poljskih pesnikov, Mickiewicza in Slowackega, ki je bil prorok in duševni vodja poljske narodnostne ideje. Z Wyspianskim je umrl eden največjih duhov mlade Poljske, njegove misli in njegova poezija pomenijo za sedanjo in poznejšo generacijo isto kot doslej samo dela velikih romantičnih pesnikov. Celi rodovi so čakali novega poljskega narodnega pesnika, navduševali so se za marsikoga, a čutili so, da mora šele priti, ki bo zapel visoko pesem, ki bo združil v sebi vse moderno poljsko bistvo. V plejadi mlade Poljske je stal Wyspianski osamljen. Njegove misli in njegove stvaritve so šle svoja pota, on ni bil eden mnogih, temveč bil je stvarnik novih idej, novih oblik. Wyspianski je sinteza trpljenja najnovejše poljske generacije, ki hrepeni po svobodi, njegove ideje, bistvo njegovih dram je odrešenje poljskega naroda. Njegova prva dela so ostala brez večjega vtiska, tako zelo je bila njih vsebina in oblika drugačna, nego je zahtevala literarna moderna struja. Šele njegovi drami: „Svatba" in „Odrešenje" sta ga postavili v ospredje. V tej drugi drami razvija junak Konrad misel, da bo delavski stan oni stan, ki bo izpolnil misijo odrešenja Poljske iz suženjstva, in to dejstvo se je zlasti zbližalo in omililo poljskemu delavskemu proletarijatu. — Wyspianski je bil rojen v Krakovu l. 1869. kot sin podobarja. Njegova najnovejša dela poleg zgoraj omenjenih so: „Boleslav Hrabri", „Kazimir Veliki", „Novembrska noč", „Akropolis" in „Achilleis". A ni bil samo pesnik, imel je tudi izreden slikarski talent. Na tem polju je bil originalen kot malokdo, bil je tudi tu začetnik novih smeri. Imenovan je bil tudi za profesorja krakovske umetniške akademije. Občinski svet v Krakovu ga je pokopal na občinske stroške, njegovo truplo so shranili v „grobu slavnih". Poljaki žalujejo ob izgubi enega svojih najboljših sinov. *G.*

Petindvajsetletnico svojega umetniškega delovanja je praznoval dne 10. decembra v Zagrebu naš rojak in bivši režiser našega gledišča, gospod Ignacij Borštnik. Uprizorila se je ta večer na zagrebškem gledišču komedija „Zemlja", v kateri je jubilar igral glavno vlogo.

Björnstjerne Björnson, slavni norveški pisatelj in pogumni zaščitnik zatiranih narodov, ki se je nedavno tudi za uboge Slovake tako moško potegnil, je praznoval dne 8. decembra p. l. svojo petinsedemdesetletnico. Zadnji čas je slavni pesnik in dramatik nekoliko obolel, toda upati je, da okreva zopet, kar i mi iz srca želimo.

„Slovenska Matica“. 155. odborova seja dne 20. decembra 1907. Predsednik je javil, da so izza zadnje odborove seje zborovali: krajepisni, gospodarski in reklamni, tehnični in književni odsek. — Določile so se nagrade pisateljem in urednikom, nadalje recenzenti došlim rokopisom. — Zemljevid slovenske zemlje se prične tiskati po novem letu. Prihodnje leto izidejo knjige: 1.) „Trubarjev zbornik“ (urednik dr. Ilešič), poleg njega še „Bleiweisov zbornik“ (urednik dr. Tominšek). 2.) Knezova knjižnica XV., ki prinese Cankarjev roman: Novo življenje (idejno nadaljevanje „Tujcev“). Urednik dr. Ilešič. 3.) Zabavna knjižnica XX. pod uredništvom Jos. Kostanjevca. Vanjo pridejo drame, ki so došle Matici, ako bodo sprejete, drugi snopič „Zabavne knjižnice“ bi bil pripoveden. 4.) Hrvatska knjižnica III., urednik predsednik (morebiti pesniška antologija). 5.) Kamniške ali Savinske planine II. ilustrovane, urednik Ferd. Seidl. 6.) Slovenske narodne pesmi, 12. snopič, stanovske, in to vojaške. Urednik dr. K. Štrekelj. 7.) Prevodi iz svetovne književnosti: Goethejev Faust I. v prevodu Antona Funtka. 8.) Letopis za leto 1908. Urednik tajnik. V nadaljnji književni program za leto 1909 in 1910 se je sprejelo: Spominska knjiga o francoski dobi; o 100letnici Stanka Vraza in Ljudevita Gaja. Razpisale se bodo tri nagrade po K 200·— iz Costove in Jurčičeve ustanove, iz te osobito za leposlovne spise o francoski dobi. Prevodi bodo prinesli morebiti Gundulićevega Osmana, Mickijevičevega Pana Tadevša in Puškinovega Onêgina. Izdajala se bo poučno-znanstvena knjižnica, n. pr. „Čehi na početku 20. veka“. Skušalo se bo gojiti tudi upodabljajočo umetnost pri publikacijah Matičnih.

Listnica uredništva. Gospod Zoran. Vaše pesmi so take, da se radi podvržemo trudu ter jih prečitamo še enkrat, kadar bomo imeli malo več časa. Zdaj ne moremo izreči še končne sodbe o njih. — Gospod M. P. Kristomil. Pišete: „Tu Vam pošiljam par pesmi. Niso prve, toda nove so. Nisem mehkužen, toda mehak in občutljiv v srcu. Prosim, ako jim pogledate v dno“. To, da ste mehak in občutljiv v srcu, bi govorilo za to, da ste res pesnik. Ali to samo menda še ne zadošča. Vi pesnite na pr.:

„In vse je smrt grozeča,
ki sika (sic!) melodijo, poseča (?)
vsem srcem v dno.

Le misel nate veča
mi ljubav, bije obup, pereča —
se vzdiga nad ljubezen vsako.“

Težko je pogledati taki poeziji „v dno“! — Gospod Lagunski. Z verzi, kakršni so sledeči:

„Ljubezen tvoja me mori,
a ljubim te vseeno —“

je lahko zadovoljna ljubica Vaša, ne moremo pa biti zadovoljni mi! Torej to pot: V koš!

Sonet.

Zapojem ti o hrepeneči skali,
kako nosila je skrivnost višin
pod sponami predjutranjih temin,
dokler je niso žarki obsijali.

Zapojem ti o zori jedva vstali,
ki zlati smeh iz bledih še modrin
razsula je nad gluho bol pečin,
da v iskrah so jim vrhi strepetali.

Ne bom ti pel o skali hrepeneči,
zapojem ti o sebi: nema zver
sem stopal s srdom kroginkrog po ječi.

In tebe pel bom, Laž mogočna, ker
si dala duši moji sen o sreči,
kot solnce skalam luč skozi vesmir!

Vladimir Levstik.

Izza kongresa.

Spisal **dr. Ivan Tavčar.**

(Konec.)

d polšestih dalje so se že trgale množice, da bi si pribojevale najugodnejši prostor ob cesti, po kateri sta se imela pripeljati „oboževani“ cesar in „najboljša“ cesarica. V gneči je bilo opaziti obilo znancev, katere je prignala radovednost na „komercijalno cesto“. Na ovinku pred Figovcem je stal gospod Ciril Erbežnik s cilindrom. Pri sebi je imel gospod Vincenca Lukmana in njegovo ženico. Uživala sta še medene tedne, on s pobožno vdanostjo, ona pa s pobožno srečo. Zategadelj sta bila najprej pri prvi maši v Šenklavžu, potem sta pa tudi prišla gledat, kako se cesar odpelje. Srečal ju je gospod Ciril ter jima preskrbel dober prostorček. Preril ju je skozi množico, in ker je bil duhovnik, je smel suvati s komolcem na vse strani, ne da bi si bil kdo upal, upirati se mu.

„Tule bomo obstali,“ je izpregovoril zavestno, „in gledali cesarju ravno pod nos! No, kaj pa je kaj novega, gospa Marička?“

„Vse dobro, vse dobro!“ je sladkolela.

Obrnil se je do moža: „In ti, Cene? Slišal sem, da sta si obljubila vedno devištvo, predno sta se bila vzela! Ali je res, kali? Hej, Cene!“

Cenetu je kri zalila obraz.

„Ne tako! Herr Ciril, ne tako!“ je sramežljivo šepetala nekdanja vdova Dagarinova.

„Poglej ga no,“ je vpil Ciril, „kako je rdeč, kot rak v ponvi!“

Bivšemu teologu je primanjkovalo sape. Gospod Erbežnik pa je tlesknil z roko ob roko: „Ti kujon ti!“

Z zadrego obeh zakonskih se je takoj okoristil: „Nič ne de, Cene! Jutri pridem k vama na večerjo. Pa Cumpeta pripeljem s sabo! Ali kaj dobrega mora biti, gospa Mica!“

„Bo, bo, Herr Ciril!

V bližini te trojice sta tičala Urban Pintar in Topolščakov oče. Prvi ni bil več sam sebi podoben. Dočim je bil stari Topolščak lepo rejen in tudi čedno opravljen, je na Urbanu vse viselo in tudi obleko je nosil posvaljkano. Izginil mu je bil okrogli trebušček in kosti so mu štrlele iz žalostnega obraza.

„Hov! hov!“ je zastokal, ker ravno drugega ni vedel izpregovoriti.

„Torej oženil si se,“ je pričel Topolščak, „in Komarjevo Magdaleno si vzel?“

„Hov! hov!“ je ponavljal Pintar.

„Kaj pa kaj žena? Si zadovoljen, kaj?“

Oni je pogledal v zrak: „Kaj čem odgovoriti? Saj veš, komar je komar?“

Topolščak je izprevidel, da ta govorica ni prijatelju všeč. Zatorej je odnehal.

„Slabi časi so zdaj!“ se je oglasil Pintar ter tako zasukal pomenek na drugo polje. „O Dolničarju si gotovo že kaj slišal, o bogatem Dolničarju na Brvicah pri Šmarju?“

„Ničesar nisem slišal,“ je odgovoril Topolščak. „Kar smo imeli tisto žalost, živimo le bolj zase in ničesar ne izvemo!“

„O Dolničarju nisi ničesar čul? Čudno! To pa vendar veš, da se valja po denarjih in da bi jedel konjski gnoj, če bi ga želodec prenesel. Tako skop je!“

„Bogati ljudje so navadno taki!“

„Denar ima pa zakopan ali v hlevu, ali v kleti, ali v kovačnici. Par mernikov cekinov! Pa gotovo!“

„Oj! oj! Kako ti bogatini žive v vednih skrbeh!“

„Tolovaji jih zalezujejo. Pred tremi dnevi so se oglasili tudi pri Dolničarju. Bržčas kaki Hrvatje z zamazanimi obrazi. Pretepavali so ga, na živem oglju so ga pekli. Šele proti jutru so jih pregnali sosedje. Celo mesto govori o tem.“

„Je izdal svoj denar?“

„Bog ne daj! Kot janjec je bil pečen, a denarja ni izdal. Hrvatje so s praznimi rokami odrinili bogvekam in pravica jih še nima. Stari pa tudi umira in nič se ne zave. Če umre, se ne bo vedelo za denar. Potlej bi bilo dobro kupiti njegovo posestvo! Ko bi človek imel denar!“

„Take bi morali obesiti,“ je menil Topolščak.

„O, kaj še!“ se zatogoti Pintar. „Koga pa danes še obesijo? Ta prokleti Škile, ali mi ni ukradel polovice življenja? Na beraško

palico me je spravil! Par let je dobil, jaz bom pa moral dosti prej v grob! Koga pa danes še obesijo?"

„Saj si nekaj nazaj dobil," ga je tolažil oni.

„Ne beliča! Kar je ostalo v knjižici, je pograbila Magdalena, da nimam čisto nič!"

„Kar je mož, to je žena!"

„Ni res! Le takih bedastoč ne govori! Revež sem!"

Ker Topolščak ni vedel drugega vprašati, je vprašal: „A še pere pri korarjih?"

„Zmeraj bolj," je zastokal Komarkin mož, „mene v zahvalo pa še stepe, če ni drugače! Ta prokleti satan!"

Debele solze so mu silile v oči, zato ga Topolščak ni dalje izpraševal.

„Pri vas imate pa denar?" je pričel Pintar po kratkem premolku, potem ko je bil solze pogoltnil.

„Neki oficir nam ga je prinesel. To je že res, pomanjkanja ne trpimo. Pa kaj nama hoče, ko nimava več otrok!"

Tu so zopet Topolščaku solze zalile oči. Oba sta utihnila.

Malo naprej, na ovinku pred Piškotovo gostilno je bila večja gosposka družba. Gospa Primčeva s svojo hčerko Julko si je zbrala tu svoje prijateljice. Te so med sabo klepetale, mala Julka pa se je koketno ozirala po mladeničih.

„Mama," je vzkliknila, „tam so Scheuchenstuelovi!"

Karajoče se je ozrla gospa mama po nji: „Plemeniti Scheuchenstuelovi! Kolikokrat naj ti še to povem! Kdaj se že vendar privadiš spodobnosti!"

Deklici se je povesila šobica: „Eh, kaj!"

„Vidite, prijateljice," je potožila mati, „kake križe imam že sedaj ž njo!"

Julka je bila jezna, to se ji je kazalo na obrazu.

„Gospodična," je šepnil nekdo za njo. Prešeren se je bil pritihotapil do nje in sedaj jo je hotel nekoliko potolažiti. Dijaček se je zanašal na znanje, sklenjeno na redutni galeriji. Pa se je silno opekel. Mala osebica se je ošabno obrnila, dijaka nekaj časa zaničljivo gledala, potem pa se je izlila njena jezica: „Kdo pa ste vi, da se drznete z mano govoriti?! Jaz vas ne poznam!"

Bodočega pesnika je oblil pot in zmuznil se je med množico, da ga v hipu ni bilo več videti.

Tudi ljubljanski Napoleonovci si niso dali kratiti veselja, da bi ne gledali odhajanja cesarske dvojice. V bližini gospe Primčeve

in njene družbe so se bili utaborili, in sicer prav vsi. Prišel je bil obristvahtmajster Alborgetti, komandant Tine Dreo, kapitanlajtenant Miklavž Recher in vsi drugi. Tudi rajtoficir in sekretersuplent ljubljanskega magistrata, gospod Miha Martin Gerson, je bil tamkaj. Danes je bil glavna oseba in tovariši so stali okoli njega z napetimi obrazi. V rokah je imel zamazano polo.

„Vidite, gospodje,“ je izpregovoril važno, „tole so danes po noči nabili!“

„Kje? Kje?“ je hitel kapitanlajtnant.

„Na šoli, na svetega Jakoba cerkvi in na kresiji!“

„Komu velja?“ je vprašal obristvahtmajster počasi.

„Naši aristokraciji,“ je odgovoril Gerson. „Ta jih mora poslušati. Čujte!“

In sekretersuplent je zamolklo čital:

Diese, die Brut des Adels hier,
Die glaubt in ihrer Weise,
Dass ihnen, dieser ausgepausten Bestie,
Kein Mensch mehr gleich!
Doch wartet nur ihr Hundsgebiss,
Wenn ihr nicht bescheiden seid,
So werd ich euch noch züchtigen,
Bis in die Ewigkeit!
Auch gebt euch keine Müh, uns auszuspüren,
Ihr würdet nur die Zeit umsonst verlieren!
Wir sind unser acht,
Und nehmen uns stets wohl in Acht!

„Vraga! vraga!“ je vpil Matija Kiker, „to je pa ostra sol! Prav jim je! Kaj pa posamezni, ali je dobil tudi vsak svojo juho?“

„Gotovo!“

Najbolj radoveden je bil praporščak Sernec: „Kdo pa? Kdo pa?“

In Kiker je dostavil: „Ali so Turjačanu katero pripeljali po grbi? Kar se z Metternichom tikata, od napuha kar ne more spati!“

„V prvi vrsti jo je izkupil Turjačan,“ je pritrdil rajtoficir.

In Gerson je čital:

Hier steht und tanzt Graf Auersperg, der Benedikt,
Der mit Liebe jedes Dienstmensch beglückt,
Er glaubt, dass ihn mit seiner Equipage und Bettelgeld
Kein Mensch sei gleich in unser Krainer Welt!

Polde Frörenteich je od notranjega veselja zastokal: „Jezus, če to izve gospa grofica! Je pa res dobro!“

Vsem se je stvar videla dobra in vsi so grofu Turjaškemu iz srca privoščili, da se je njegovo ime blestelo v tem paskilu. Abraham Buserin, bivši član meščanskega odbora na magistratu in po svojem poklicu krojač, je imel posebno piko na mladega rakovniškega grofa, ki je nekdaj grdo ravnal z nekim krojačem pred škofijo. S tenkim glaskom je vprašal:

„Hudimana, morda je pa tudi grof Barbo vmes? Prav bi mi bilo!“

In Gerson je zopet čital:

Schaut doch den schönen grafen Barbo an,
Der kaum lesen, schreiben und rechnen kann,
Er wurde aus der Schule excludirt,
Und als Praktikant beim Kreisamt acceptirt!

„To ni nič posebnega!“ je godrnjal Buserin. „Lahko bi mu bili več povedali! In po pravici!“

Ko je Gerson razložil, da so omenjeni še baron Schweiger — dieser arme Hund —, grofica Thurnova — die süsse Klementin —, knez Porzia — dieser ausgehörnte Geck —, grof Lichtenberg — ein ausgemachter Tropf —, gospa Burgerjeva — diese alte, ausgesuchte Haupt-Canaille —, Jelačić in Mandelstein iz Zagreba, gospodična Kalchbergova — dieses dumme — Gesicht —, grof Tonerl Thurn, baronesa Taufererjeva —, je častita družba soglasno sklenila, da se zvečer zbero v zadnji sobi pri Deteli, kjer bodo ves sramotilni poem zauživali od točke do točke.

„Predno nehamo,“ je del sekretersuplent, „pa vendar še poslušajte, kako jo je izkupil gospod okrožni glavar!“

O seht den Kreishauptmann an,
Diesen alten Eselskopf!
Er lacht sich an noch einen zweiten Kropf,
Weil seine gute Frau noch voll Liebe lacht
Und ihn zu einem der gehörnten Häupter macht!

Omenili smo ta pamflet, ker nekako razsvetljuje moralo tedanje Ljubljane in ker je dokaz, da je — vzlic vsem kongresom — proti aristokraciji in birokraciji že tedaj tlelo pod pepelom. Naravno, da je nastala po mestu prava senzacija. Plemiči so divjali, pričele so se dolge preiskave, ampak ostalo je pri tem, kar so nepoznani zločinci prorokovali:

Auch gebt euch keine Müh, uns auszuspüren,
Ihr würdet nur die Zeit umsonst verlieren!

Iz dalje so se oglašali klici. Cesar in cesarica sta prihajala. Vozila sta se v odprtem vozu in milostivo se zahvaljevala množicam, ki so kričale „vivat!“

Najbolj navdušena je bila Židanova mama. Z belim robcem je migala in živahno je klicala „vivat!“

Bila je tako lepa, da jo je opazilo tudi cesaričino oko.

„Glej, kako krasna ženska!“ je izpregovorila Karolina Amalija proti visokemu soprogu.

Tudi cesar Franc je spoznal mater Židanovko, a je odgovoril hladnokrvno: „To je ženska, h kateri je zahajal ruski car na ledice!“

Megla je legla na obraz Karoline Amalije, postranski pogled je zadel oboževanega cesarja; nato je obrnila pogled v drugo stran in nekaj zamrmrala. Glasilo se je kakor znana francoska besedica, ki je bržkone veljala ruskemu caru. A svojega moža ni več pogledala in tudi množicam ni več odzdravljala.

* * *

— 21. Mai

Morgen reise ich ab, gedenke in Begleitung der Schloßbesitzer von Radmannsdorf einen kleinen Abstecher nach dem Veldeser See zu machen und dann auf dem Wege über die Wurzen nach Wien zurückzukehren.

Iz Metternichovih zapiskov.

Knez Metternich je zapustil Ljubljano dne 22. maja. Vreme, prej lepo in gorko, se je bilo med nočjo neprijetno izpremenilo. Ko se je dolga vrsta voz, s katerimi se je vozil knez, premikala od Podbrezja proti Radovljici, je bila krajina zagrnjena v sneg in od planin je brila ostra sapa. Dežilo in snežilo je, tuintam se je oglašal grom.

Šele, ko so dospeli v bližino prijaznega gorenjskega mesteca, je povedal Metternich, da hoče presenetiti svojega prijatelja Thurna. Sam pri sebi se je hotel tudi posloviti pri Evi Luizi, svoji občudovalki, na katero je zadnje čase prav močno mislil. Sam ni znal zakaj, dasi vsakemu starikastemu možu dobro de, če ga občuduje mlada deklica. Knez Metternich pa je hotel še posebej pokazati, da ne odhaja v jezi radi afronta, katerega mu je bila med kongresom provzročila Thurnova kontesa.

Ko so vozovi priropotali v Radovljico, je bilo presenečenje popolno pri meščanih in pri grajskih. Takoj se je nabrala množica pred gradom in prodajala zijala.

Ko je knez Metternich stopal navzgor po krasnem grajskem stopnišču, mu je nasproti prihitel domači grof s svojo soprogo. Poljubivši roko hišni gospodinji, je del galantno: „Morala ste vedeti,

grofica, da mi srce ni dopuščalo, da bi se ločil od dežele, ne da bi se poslovil pri Thurnovih!“

Večje časti Thurnovi še niso doživeli! Drag je bil gost, in najsi je gostoljubnost zahtevala še toliko žrtev: knez je Thurnovim dobro došel! Odkazalo se mu je stanovanje v gradu, kjer je prenočilo tudi obilo spremstva. Drugo se je pa poteknilo po Radovljici, tako da se je v zadovoljnost knezovo prav hitro vse lepo uravnalo. Sedaj je knez izvedel, da je Eva Luiza nevarno bolna, in opazil je tudi, da je grofica mati kazala objokane oči. Bila je že tako slabotna, da ni več mogla vstati iz postelje, zategadelj je knezu Metternichu v prvem hipu niti pozdraviti ni bilo mogoče. Šele po obedu ga je spremila grofica v sobo svoje hčere.

V stolu je slonela Eva Luiza. Bila je kakor senca, kakor cvet uvel! V kratki dobi jo je bila bolezen uničila in sedaj je umirala.

Knez Metternich je to občutil in skoraj milo se mu je storilo. Kot diplomat je vedel svoje občutke prikriti. Prisedel je k nji, jo prijel za koščeno ročico ter izpregovoril: „Naša Eva Luizica je malo bolehna, to provzročuje bolečine vsem njenim prijateljem. Pride pa gorka pomlad, pridejo sape od juga, in naša Eva Luiza se očvrsti kakor postrv v potoku. Tako bode, prjateljica!“

Dolgo ga je gledala, pa je bila od sreče tako razburjena, da ni mogla izpregovoriti.

„Tudi njegovo veličanstvo, ruski car, mi je izročil svoje pozdrave do vas, kontesa!“

To je ni brigalo dosti: „Vi knez ste še vedno velik, mogočen gospod!“

Velike, svetle svoje oči si je napajala na njegovi osebi!

„In grofica Esterhaszyjeva?“ je vprašala zamolklo. Rdečica ji je za hip preletela obrazek, tudi knez je malo zardel.

„Je že davno na Dunaju!“

„Sporočite ji, da naj mi odpusti!“

Pristavila je: „Kako lepo je, knez, da ste me obiskali na smrtni moji postelji!“

„Kontesa!“ je vzkliknil očitajoče.

„Včasi je lepše umreti nego živeti!“

In zopet je napajala svoje oči na njegovi osebi.

„Nekaj bi vas prosila, svetlost!“

Obšla jo je sramežljivost, da je umolknila. Dvignila je oči proti njemu in iz teh oči ji je žarela ljubezen, tista ljubezen, ki veže moško bitje na žensko od pričetka svetov.

„Skoraj vsako noč se mi sanja o tem!“ je govorila sama sebi. „Zdi se mi, da bi laglje umrla potem!“

Zopet ji je zastal glas.

„Govorite, kontesa!“

„Samo poljub z vaših ust!“

Komaj je razumel te besede, ki jih je šepnila v francoskem jeziku. Kavalirsko je vstal ter je kipeče poljubil blede ustnice.

Ko je knez Metternich zjutraj zapuščal Radovljico, so peli zvonovi v stolpu. Po noči je bila preminila kontesa Eva Luiza. —

Nevihta.

Čarovnica je splavala iz lesa
in završala kot vihar —
utrgala se težka je zavesa,
zaoril grom, se vžgal požar.

V hrumenje grem nevihte razdivjane,
po ogenj grem nebeški v noč,
da trudna duša mi k svetlobi vstane,
razplameni se v meni moč.

C. Golar.

Po vasi.

Po vasi stopa mimo znane hiše.
Po steklu cvetke se vijó ledene,
mrak se iz dolov dviga više, više
in vihra mete čez ravní snežene.
Po vasi stopa mimo znane hiše.
Iz oken glasek znan ga ne pozdravi,
obraz se znan med cvetkami ne javi.
Le led na okno svoje cvetke riše
in v sobo tiho mu pogled zastira,
k slovesu burja burno pesem svira.
Po vasi stopa mimo znane hiše.

I. Glonar.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

II. Koščki italijanske romantike.

a potovanju hočemo vsekakor nekaj „doživeti“. Čemu bi sicer potovali? Vsakdanje enakomernosti imamo obilo doma, tam zunaj nas pa čakajo „dogodivščine“; le sprožiti jih je treba! Morda smo baš mi tisti, ki jih bomo sprožili. Mikavnost neznanosti zadobi privlačno silo tajinstvenosti in nas zgrabi včasi z neodoljivo silo. Kdo še tega ni izkusil? Še pred nekimi minutami smo mirno zajemali juho ali srebali kavo — kar nas nekaj zgrabi, da se nam napno mišice, zastane sapa, se vzbočijo prsi in da, kakršen je pač naš temperament, ali udarimo s pestjo ob mizo ali pa sentimentalno vzdihnemo, rekoč: „Ven, ven iz tega ozkega zidovja in iz tesnih naših mej, ven v živi svet, med dogodke, med čine!“ . . . Prijela se nas je romantika!

Kdor izmed nas je svoj lastni gospodar, ta stoji nekaj dni, nekaj ur pozneje na kolodvoru ali na krovu parnika, koprneč po daljavi; kdor pa je suženj časa in razmer, ta premeri v duhu vse daljave in zida lepo vilo ob daljni morski obali, se bori v pustinji z levi, se šeta v razkošju bogatih, umetniških mest . . . Taki smo! Mesece in mesece smo krotki in ukročeni zemljani, a namah se nas loti pradivjost. Rojeni vagabundi smo, najmanj zadovoljni z mirno zadovoljnostjo, ker se je zavedamo šele tedaj, ko ž njo nismo več zadovoljni, in ker jo tako hitro pozabimo, to nerazburljivo navajenost. Malo pustolovca je vsak izmed nas, naj se kaže to naše svojstvo tudi v različni, vsaki osebnosti prikrojeni obliki; najelementarneje pa stopa pustolovski nagon na dan v hrepenenju po novih, velikih, imenitnih doživljajih! Drži nas romantika! Doživeli bi radi romane!

Toda kako? Kako jezdimo mi moderni „junaki“ v deželo romantike? Komodne barbare nas imenujejo. Res! „Doživeli“ bi radi kaj velikega — pa presedimo tisoč kilometrov na mehki blazini. Užitek nadomeščamo z udobnostjo, doživljaji so nam prizori in predmeti, ki jih označuje naš Baedeker z zvezdico, priroda je „interesantna“,

umetnine je „vredno“ pogledati — tako res delamo, a prav zadovoljni le nismo. Naše občudovanje je bolj osuplost vsled množice vtiskov nego presenečenost in zavzetost vsled kakega mogočnega vtiska. Mi pa iščemo grandioznosti! Ker je ni namah dobiti v kvaliteti, si jo skušamo skupiniti po kvantiteti; odtod tista nervozna hitrost v potovanju, nemirno izpreminjavanje, neprestana vožnja iz kraja v kraj, čez hrib in dol, po morju in skozi tunele. „Kje je romantika?“

Oj kultura, oj veda, oj šole! Vsega smo se že doma naučili, kar vidimo v tujini; v krasnih slikah smo že proučevali pokrajine in mesta, ki se nam zde potem v prirodi — manj lepa, nego so bila na sliki. Kinematograf nam predočuje hipoma cele prizore, ki jih v tej slikovitosti v originalu ne bomo videli; kako boš n. pr. ob „Velikem kanalu“ v Benetkah videl tisto krvavo in pestro žaloigro, kakor jo kažejo občinstvu pri teh električnih predstavah? Med potom iz Pize v Genovo dospemo v osredje domovine kararskega marmorja; ali toliko pravzaprav ne vidimo, če porabimo ves dan, kolikor nam pokaže kinematograf v petih minutah! Prenasičeni smo, preveč poučeni (ne preučeni!), zato nas tako težko zaloti tisto naivno romantično občudovanje, ki prevzame n. pr. dečka iz oddaljene gorske vasi, kadar prvikrat vidi mestno ulico, železnico. Mi romantike le iščemo.

Seveda, priznali ne bomo radi, da pravzaprav nje iščemo na zdaj čisto modernem rimskem Kapitoliju (Campidoglio), kamor se vozijo s fijakarji imenitni gospodje, rimski občinski svetniki, v ondotno magistratno palačo; ne zavedamo se, da vzdihamo za njo, ko se zbojimo hudega črnega psa v vinogradu nad prastarim mestom Chiusi; nočemo si priznati, da se nam sanja, kakor bi bila vsa cvetoča Lombardija odeta v soparo romantike, dokler se ne približamo in vidimo, da se dviga dim iz tovarne za — salame ...

Le ena romantika nam ne uide, to je romantika študij in romantika spominov. Duhovi stare, slavne preteklosti se dvigajo povsod: z bojišč, kjer se je odločevala usoda celih narodov, iz mest, ki so preživela tisoče let, iz poslopij, ki pričajo o podjetnosti in umetniškem čutu preteklosti tako jasno, da nas je skoraj sram puhle spretnosti denašnjega veka. — Krasno je res Leopoldsteinsko jezero na Gornjem Štajerskem; a kaj so divje koze, ki jih moremo iz ondotne jezerske restavracije opazovati, napram spominski romantiki, ki je v njo ovito Avernsko jezero (zapadno od Napolja), ki je po obliki in velikosti nekaj podobno Leopoldsteinskemu! Debele

skale iz vulkanske lave ga obdajajo, vse jezero je le velikansko žrelo starega vulkana in na njega jugozapadu ležeči okrogli „Novi hrib“ (Monte Nuovo), ki ga občudujemo že iz lepega kopališča Pozzuolija preko blestečega morja, je nastal šele pred petsto leti! Zato nam njegovih poldrugosto metrov višine v prvem trenotku zbuja več romantike nego Mangartova stena v ozadju gorenjega Klanškega jezera. Vsa zemlja, tja do Kume, je čudovita, nestalna; zadušljivi plini puhtijo iz nje, kjer je gorenja plast predrta; v pekel se je prišlo skozi Avernsko jezero — tako so verovali starodavniki, „sloveča Sibila“ je stanovala tu kot hišnica za staropoganski pekel in „pobožnega“ Eneja je peljala tja, tako bero naši višjegimnazijci v Vergiliju. Tudi zdaj lahko gremo v „Sibilino jamo“ na južnem bregu Avernskega jezera za kaki dve liri vstopnine, ki si jo vzame vodnik zase in za luč. No, kakih pet minut hoda in videli smo jamo, umetno narejen rov brez vsake znamenitosti; videli smo celó „Sibilino kopel“, podzemsko sobico, kamor se izteka mlačen vrelec. Ko smo se otresli beraških ciceronov in korakamo po prašni cesti nazaj proti jugu k morju, se pač spomnimo krasot naše Postojnske jame. Ko bi tudi njo opeval kak Vergilij in ko bi tudi tu bila izvrševala svoje stavbe in naprave cesar Avgust in njegov prijatelj Agripa, potem bi šele oživele vabljive Sirene, ki spe tudi v Postojnski jami!

Take romantike je v Italiji dosti, skoraj preveč; popotnik se je že navadi in ni mu lahko vedno in vedno gledati z dvojnim očesom: z očesom sedanjosti in prošlosti. In naposled: kdo se res prav zaveda te romantike toliko, da postane zanj užitna in užitek? Takih ni baš mnogo. Le kdor je o vsem dobro poučen, zre z zavzetim srcem preko vidnih znakov — ostankov v istinito preteklost, t. j. v preteklo življenje; saj dokler imamo in zremo pred seboj le mrtve objekte, le objekte same, tako dolgo smo šele začetniki — učenci, ne tvoritelji mojstri, ki sestavljajo iz kamenčkov mozaike, iz čepinj krasne posode, iz razvalin razkošne dvorane, iz podstavkov nekaterih stebrov bogate templje, iz govornega odra (n. pr. na rimskem forumu) celo ljudsko zborovanje, iz potlakane ceste promet v njej, iz pokrajine same pa ljudstvo in njega kretnje. Treba je videti Apeninsko gorovje s strmimi pobočji in ozkimi, globokimi prelazi, da prav razumemo, zakaj so Rimljani segli preko njega razmeroma pozno in zakaj se je Hanibal tako žuril s prekoračenjem, zakaj je še dandanašnji gornji Italijan po jeziku in značaju zelo različen od Toskanca, da ne govorim o Kalabrijcu in Sici-

lijanu. — Apenin mi pojasnjuje še nekaj drugega. Zakaj so bili Rimljani in so še Italijani tako spretni zidarji in baš zidarji, ne morda tesarji? Ko sem prepotoval Italijo, mi je postalo jasno. V Apeninu, ki je last pravzaprav vse Italije, imajo Italijani nedosežno dober stavbarski kamen, ki je zanje tem večje vrednosti, ker je v deželi, deloma baš zaradi prekamenitih tal, deloma zaradi uporabljanja teh tal v živilno produktivne svrhe, prav malo pravih gozdov. Vse stavbe — hiše, mostovi, plotovi, pretoki, odtoki — so kamenite in morajo biti često, vprav zaradi nedostajanja lesa, konstruktivno dokaj preudarno zgrajene. Zato zna vsak Lah zidati, kakor zna pri nas vsak kmet sekati in žagati, torej tesariti. —

Koliko pa jih je, ki prihajajo poučeni v deželo? Namreč poučeni po pravih študijah, ne le po kakem potopisu ali kakem vodniku, morda šele na licu mesta!

Eni romantiki pa je Italija domovina: romantiki umetnosti. Zaradi umetnin poseča še dandanašnji, ko je potovanje moderno, Italijo gotovo največ odstotkov vseh popotnikov. Seveda, vpraša se, koliko imajo ti pravega umetniškega dobička od svojega potovanja. Prav močno se mi zdi, da bi bila njih korist v tem oziru ista, če bi si ogledali prekrasne zbirke srednjeevropskih mest, ki imajo tudi „italijanske šole“ jako dobro zastopane in ki so si nabavile tudi iz staroklasične dobe toliko znamenitih del, da se ž njimi glede umetniške in historiške cene le nekatera italijanska dado meriti. Umetnik strokovnjak uživa kajpada vse drugače; on more soditi že iz potez, ki se zde neizvedencu pač le poteze, o celoti in lepoti; on vidi lepoto tudi tam, kjer laik ne vidi „nič posebnega“, kajti umetniku je vir lepote že umetniško stremljenje, kažoče se morda še v neizvežbanih, a ostremu očesu vidnih znakih . . . Baš taka prikritost, reserviranost — nasproti moderni in že ne več moderni kričavosti — privablja umetnike v Italijo. In zaradi nekaterih umetnin je treba iti v Italijo, ako jih sploh hočemo videti; kajti ne dadô se odstraniti in prodati v inozemstvo, ker so neločljivo združene s kakim poslopjem; posebno velja to o mnogih slavnih slikah v prelepih italijanskih cerkvah. Da omenim le najznačilnejšo: slavno, a sila obledelo sliko „zadnje večerje“ od Leonarda da Vinci na steni nekdanjega refektorija benediktinskega samostana poleg cerkve „S. Maria delle Grazie“ v Milanu. Tujcev se pred to sliko kar tare. Koliko jih je pač, ki bi kaj mogli presoditi nedosežno njeno lepoto?

Večina jih gre take umetnine pač gledat, da naposled morejo reči: „Tudi to smo videli!“ No, in vmes je tudi nekaj romantike.

Kakšno reprodukcijo, n. pr. one zadnje večerje, je pač vsakdo že videl, če drugje ne, pa na mali podobici, ki si jo je kot otrok položil v molitvenik. Zdaj pa stojim tu pred originalom! In če ne čuti v meni nič umetnik, čuti pač človek! Vsakogar nekaj zgrabi, ko stoji pred takim umotvorom; pa ne zato, ker on spozna, da je umotvor res neprecenljiv, ampak ker veruje v njegovo neprecenljivost in vidi, kako se klanjajo tisoči in tisoči tej zanj nepresodljivi umetnosti.

Tako učinkuje le original! Vem to iz lastne izkušnje! V tolikih oblikah sem že videl Belvederskega Apolona: v natančnem posnetku iz malca, v ilustrovanih zgodovinah klasične umetnosti, na razglednicah! Ko sem v Rimu v vatikanski antični zbirki iz svetlega nekdanjega dvora „Cortile del Belvedere“, ki je sam poln dragocenih umetnin, stopil v stranski kabinet in stal, kakor v tihi kapeli, pred marmornatim Belvederskim Apolonom samim, sem za trenotek res pozabil, da živim v dvajsetem stoletju. Ne upal bi si tu glasno govoriti... In v prihodnjem kabinetu: glasovita skupina Laokoonova! Skoraj greh se mi je zdelo, da se tako delo profanuje s posnetki v naših šolskih knjigah, kjer poredni prsti naših učencev „popravljajo“ zamotano podobo ... Do pravega razpoloženja pa nisem mogel priti n. pr. v Sikstinski kapeli; preveč je bilo tu ljudi in preglasno so kazali svoje občudovanje; eno pa je jasno: niti najboljši posnetek ne da niti pojma o tistem krasnem Michelangelovem stropu, ker bi ga morali posneti v izvirnih dimenzijah, ki je zanje narejen. Pred seboj imam slučajno še Michelangelovo kiparsko delo: njegovega silnega Mojzesa; na razglednici seveda! Kar zjokal bi se nad to bedno sličico, če se zmislim originala: da, tak je moral biti tisti izvoljenec, ki mu je Bog dal neposredno svoje postave! Le tak mož je mogel v sveti svoji jezi razbiti plošče s svetimi zapovedmi! In tak kip na ubogi razglednici!

Da, ta romantika, ki nas žene, da si skušamo v izvirniku prilastiti oddaljenost v času in prostoru, ta nas ne zapusti nikjer v Italiji, niti pod zemljo. Katakombe! Da! V njih je še ohranjena tisočletna kontinuiteta. Neizpremenjene so še, duhovniki varujejo pristop v nje, a postali so le bolj vodniki, pa zares najvzornejši, ker niso vsiljivi. Čitali smo že o mučeniški smrti sv. Cecilije; v katakombah sv. Kalista vidimo pristni njen grob. Prava mučenica — to nas zgrabi! Tu moramo z roko prijeti dogodke in silovitost in strast prastare dobe . . . Da, muke, ogenj, kri, nasilje, smrt — to se menjava z najglobljim čutom za umetnost. – Pojdimo v Florencijo

(Firenze)! Na živahnem „gosposkem trgu“ (Piazza della Signoria) obstrmimo pred impozantno, silno zgradbo, podobno trdnjavi, pred „staro palačo“ (Palazzo vecchio); postavimo se pred mogočni vodnjak, stoječ pred palačo, in opazujemo zdaj temno poslopje palače, zdaj kolosalnega Neptuna v središču vodnjaka. Ko slučajno pogledamo na tla, vidimo, da stojimo na bronasti ploči z napisom: ta nam javlja, da je bil dne 23. maja 1498. leta na tem mestu sežgan na grmadi Savonarola.

Vroča so bila tla italijanska! —

Popotnik ima nekake slutnje, da so še vroča. Zato ga vleče tja tudi nezavestna romantika groze, strahu; nekaj take romantike doživeti si želi in se — boji. Dan na dan obiskovati galerije, razvaline, zgodovinske spomine, ta abstraktna romantika ga prenasiti. To je premalo osebno, preveč občevito, vsakomur kolikor toliko že znano, da bo naše pripovedovanje sprejel le s sporazumnim: „Seveda!“ Poučno je; senzacije ne zbuja! Popotnik pa bi se rad ponašal s prav osebnimi doživljaji, ki bi naj pokazali, da je — to svetu najbolj imponuje — imel in moral kazati pogum, to dandanašnji tako redko lastnost.

V udih nam še tiči spomin na nekdanjo romantiko potovanja samega kot takega. Seveda, ko so naši stari očeti šli na pot, tedaj so se oskrbeli z marsičem, kar se nam zdi sila — romantično, s samokresi, z bodalom! Zlasti Italija je zbujala in še običajno zbuja misel na brigante, na maffio, in še mi smo čitali včasi res skoraj neverjetne vesti o drznosti laških roparjev. Ko prestopimo italijansko mejo, zlasti pa, ko imamo za seboj gorenjo Italijo, prične nas malo ščegetati pod kožo in ne čutili bi se prav varnih, ko bi ne vedeli, da se baš v najnovejših časih vršijo najdrznejši čini prav tako na Dunaju, v Pragi, v Berlinu in seveda v Ameriki in na Ruskem ali v Turčiji.

(Dalje prihodnjič.)

Tako in obratno.

Da si ti žareče solnce,
srebrotkan oblaček jaz,
to zastrinjal celo večnost
bi s poljubčki tvoj obraz!

Da sem jaz žareče solnce,
da si ti oblak svetal,
v bisere bi te raztopil
ter te náse nakoval . . .

Sobjeslav.

Pravična kazen božja.

Spisal **Ivan Cankar.**

II.

o je romal Martin Šobar ob tihi noči proti svojemu samotnemu domu, so bile čudno zbegane njegove misli. Nenadoma se človeku hudo stori, sam ne ve zakaj; grlo je suho, ustnice peko, v srcu leži nerazumljiva, temna žalost.

Zunaj vasi, v skritem zatišju doline šentflorjanske, je stal njegov dom; pred njim se je razprostiral velik vrt, nem in pust, ustvarjen za ljudi, ki hodijo počasi in gledajo v tla, s težkim spominom obremenjeni. Zapuščena in tiha so bila vijugasta pota, visoki, črni kostanji so segali prav do strme strehe in izza golih vej se je prikazalo sivo zidovje komaj ob jasnih zimskih dneh, ko so bila vsa okna zadelana in zabita in so bile vse duri devetkrat zaklenjene.

Še predno je stopil na vrt, se je Šobar strahoma ozrl in je poslušal s sklonjeno glavo. Iz doline se je glasilo prešerno ukanje: grešnik je oznanjal svojo čast in slavo. Šobar pa ni samo nejevoljno zamahnil z roko, ni samo zaničljivo pljunil v stran, temveč tudi strah je prešinil njegovo srce. Zakaj noč je bila tako nenavadna in ura tako čudna, da ni slišal samega ukanja, nego da je zaslutil iz daljne daljave ves temni greh, ki ga oko ni videlo, in vse pohujšanje, ki se je bilo pripetilo. Stresel ga je mraz in huda je bila njegova nejevolja.

„Kaj vraga se klati tod . . . kaj vraga ima opravila ž njim moja skrb? . . . Tako lepa bi bila lahko noč nocoj!“

Na pesku so hreščali njegovi trdi koraki; v kostanju se je napol vzdramilo, vzfrfotalo je narahlo in utihnilo . . .

Odklepal je duri in zaklepal; zamolklo so odmevali koraki in njemu samemu je bilo, kakor da že dolga leta ni hodil po teh samotnih hodnikih, po teh mrtvih izbah, in kakor da so bile blodne duše napisale svojo bridkost na te prazne stene. Prižgal je svečo in je stopil v prostrano izbo; tam je stalo v pozlačenem okviru ogledalo, ki je segalo od stropa do tal; ko se je ugledal Šobar, kakor je bil ob tisti uri in v nemirni luči ves bled in star, se je hitro okrenil in groza ga je bilo. Stal je s svečo v roki pred maj-

hnimi zaklenjenimi durmi in je čakal dolgo, kakor da bi se bal; nato je odklenil počasi; tat bi tako odklepal tuje duri, s sklonjeno glavo, s trepetajočo roko. Odklenil je in odprl ter je stopil v paradiž.

Troje izb se je vrstilo tam in vse so bile odprte, tako da je videlo začudeno oko do poslednje, kjer je visela od stropa rdeča svetiljka, večna luč; strah je bilo človeka te dremotne, tihe svetlobe in zdelo bi se mu, da bdi sam ob mrtvaškem odru. Mrtvo je bilo vse bogastvo paradiža; in ko bi človek zatisnil oči, bi ga izpreletela čudna misel: tiho, po prstih je šel gospodar teh črnih krasot, zaklenil je duri za seboj in se je obesil na vrtu.

Vse pohištvo je bilo temno, tudi preproge in zavese so bile temnordeče: ni ga bilo svetlejšega žarka, da bi se razveselilo prestrašeno oko; vse tri izbe so bile polne cvetic, ampak nad te cvetice se je pač sklanjal bled obraz in solze so padale nanje; niti tistega poslednjega opojnega vonja ni bilo, ki vstaja iz krivečih se, umirajočih listov.

Dvoje podob je bilo na steni; Šobar je vzdignil svečo in luč je posijala na dvoje belih, začudenih, preplašenih obrazov, dvoje drobnih, otroških obrazov, ki sta se zgrozila do smrti, ko sta ugledala greh.

Dolgo je stal Šobar pred njima; in takrat je bilo, kakor da so vztrepetale tiste napol odprte, plaho proseče ustnice in da je groza pogledala iz velikih oči. Šobar sam se je umaknil tej grozi, ker je bilo ob tisti uri njegovo srce nemirno in hudih slutenj polno.

Postavil je svečo na mizo, da se je opalila cvetica ter se zgrbila vsa črna; in je sedel na divan, v mrak.

„Kaj sem zakrivil, kaj sem storil?“ je pomislil in se je pogladil z dlanjo preko čela. „Tam sem pil, kjer je bil studenec najbolj čist — kdo pravi, da sem grešil? Veselje je kakor kruh: če shranim zase ves hlebec, ne ostane sosedu nič; in jaz sem bil pameten in sem vzel ves hlebec; drugi naj gledajo, kako bodo opravili . . . In kaj morem jaz zato, če jabolku ni bilo prijetno, ko sem ga grizel? . . . Igral sem se, prav prijetno se mi je godilo; in če se drugim ni godilo tako prijetno in če so vzdihovali ob mojem veselju — naj bi bili gledali, dokler je bil čas! Če bi se bil mene kdo oklenil z obema rokama, pritisnil ustnice na vrat ter se vsesal vame in srkal počasi, do konca, do kaplje: moja usoda, njegova pravica — kaj bi še nadalje vzdihoval in govoril? . . . Kesanje? Bridkost? Zdi se mi resnično, da bi ob tejle čudni in pusti uri poslušal nauke učitelja Šviligoja in da bi se morda celo

zaljubil v grbavo moralo iz doline šentflorjanske. To bi bilo znamenje starosti in smrti. Star pa bi ne bil rad — strašna bi bila starost v tej skesanega rodoljubja polni šentflorjanski dolini . . . Čas je že, o sladka Melita, da te povedem v paradiž, zakaj vseh nadlog je že polno to žejno srce!"

Zatisnil je oči, da bi mislil sladke misli, ampak v tistem trenotku se je oglasilo pod oknom, na vrtu.

„Vstani, grešnik; vzdrami se, kujon!"

Šobar je planil in je odprl okno.

„Kdo si, ki se potikaš po tujih vrtovih in dramiš iz spanja poštene ljudi?"

Izpod kostanja je stopil črn človek; v senci širokega klobuka je bil njegov obraz, Šobar pa ga je spoznal in srce se mi je stisnilo, sam ni vedel zakaj.

„Nikar se ne jezi, grešnik! Prišel sem po noči, ker imam po dnevi preveč opravila; in za poetične duše je kakor ustvarjen ta polnočni izprehod po dolini šentflorjanski. Kaj bi ne odprl duri, da bi se pomenila o tem in onem?"

Malokdaj se je čudil Šobar, ampak v tistem trenotku se je čudil; malokdaj je jecljal, ampak takrat je jecljal.

„Kaj? . . . Ali niste morda . . . oprostite . . . ali ne prihajate morda iz krčme, gospod adjunkt? Kako bi se menila ob tej uri, ko je pozna noč in spanec na očeh?"

Človek pod oknom pa se je veselo zasmejal.

„Da sem pijan, mislite? Prisegam, da še nikoli nisem bil tako trezen! Da prihajam iz krčme? O, iz vse drugih krajev prihajam... Le odklenite, le brž odprite: povem vam tako zgodbo, da je ne pozabite na vekomaj!"

Čudno se je zgodilo Šobarju: kakor v sanjah je stopil iz izbe, kakor v sanjah je šel po stopnicah, odklenil je težka vrata in je s prijaznim poklonom pozdravil ponočnega gosta; visoko je držal svečo in nemirna luč je trepetala na njegovi pleši.

„Zakaj, gospod adjunkt . . . ob tej pozni uri?"

„Vse se bo izkazalo in izravnalo!" je odgovoril gost veselo in je stopal s hitrimi in lahkimi koraki po stopnicah, da ga je Šobar komaj dohajal.

V izbi, veliki in samotni kakor oskrunjena cerkev, je postavil Šobar svečo na mizo.

„Ne . . . čemu tukaj?" je rekel gost in se je ozrl. „Pusto je tukaj in neprijazno . . . človeku bi se zdelo, da je na pokopališču

opolnoči. Saj me niste pozdravili odtod, ko sem vas klical... okno ni odprto! . . . Le dalje, gospodar!“

Šobar je stal sredi izbe in je pogledal v obraz svojemu gostu: obraz je bil vesel, iz oči pa je gledalo kakor teman ukaz. Počasi je stopil Šobar k malim durim in je odprl; bled je bil in roka, ki je držala svečo, se je močno tresla.

„Še nikoli ni prestopil tega praga nepoklican človek!“

Gost je stopil v prvo izbo, šel je počasi skozi drugo in tretjo in se je vrnil; izpregovoril ni besede, sedel je na divan in je skril obraz v dlani. Ob tuji bridkosti pa se je Šobar vzdramil; žile so se mu napele na čelu in ustnice so mu trepetale od srda.

„Kaj torej, gospod? Ali bo konec komedije?“

Gost je počasi vzdignil glavo in se je nasmehnil tako čudno, kakor da bi se na mrtvaškem odru nenadoma okrenil voščeni obraz in bi se prikazali beli zobje izza tenkih, sivih ustnic. Šobar se je umaknil za korak in je izbuljil oči.

„Nič strahu, nič strahu!“ ga je tolažil gost in se je smehljal. „Jaz sem drugače vesel človek, rad se smejem, tudi kvante rad poslušam in ne bojim se nikogar, ne živih ljudi in ne duhov. Ampak ko sem pogledal tisto podobo tam na strani . . . grešnik, še vi se malo ozrite tja —“

— Šobar se ni ozrl —

„. . . takrat se mi je zazdelo, da so se trepalnice zgenile, da so se zgenile tudi ustnice in da so zašepetale . . . In glejte: vse na svetu bi pretrpel in prenesel, duhovom bi na pokopališču brke vihal in pipe prižigal — ampak čudno se mi stori in ves sem otročji, kadar oživé podobe na stenah . . . Zakaj ne sedete? Stoje se ne bova pogovarjala! . . . Tisto mlado dekle tam, lepo in sveto, upodobljen dih iz božjih ust — kakor prilepljeno je na steno, brez milosti izžeto, iztisnjeno in izsrkano do zadnje solze . . . Kaj me briga tisto dekle? Njeni duši ni treba priprošnje: šla je čista odtod. — Ali boste prilepili tudi Melito?“

Šobar se je tako težko in nerodno zgrudil na stol, da se je izba stresla. Njegov beli, sladki, v smehljajih se topeči obraz je bil nenadoma ves spačen.

„Nisem razumel . . . oprostite . . .“

„Ne razumeli? Čemu pa je prebledel hudodelec, ko je ugledal rabeljna? . . . Vprašal sem, če nameravate tudi Melito presaditi v paradiž . . . če bo tudi njena podoba visela nekoč poleg tistih dveh na steni . . . in če bo tudi ona nekoč prosila s trepetajočimi ust-

nicami ob prepozni uri? . . . To sem vprašal, pa ste prebledeli, ker sem potipal na gnilo srce!“

Šobar se je za silo vzdramil; zaslutil je, da ni prišel razposajeni ponočni gost igrat prešerne burke, ker se je bil napil močnega vina, temveč da je potrkala temna nevarnost na duri in da je potreba bistrega očesa in previdne besede. Pomežiknil je urno, kakor človek, ki se mu zdi, da ne vidi dobro ter bi rad pregnal meglo izpred oči. Ko je izpregovoril, je začetkoma jecljal, nato pa je bil njegov glas razločen in hladen.

„Čas bi že bilo... res, gospod adjunkt, čas bi že bilo, da bi povedali naravnost, kaj vas je privedlo k meni ob tako nenavadni uri. Kaj se vam ne zdi nekoliko smešno, da sediva tukaj kakor dvoje zaspanih duhov in se pogovarjava o stvareh, ki nimajo pomena ne spredaj in ne zadaj? . . . Prišli ste, meni pa se je že dremalo in odklenil sem kakor v sanjah, vrag vedi zakaj, ter sem vas spremil v to izbo, sam ne vem kako! . . . Zdaj pa, glejte, ne morem več: hudo sem namreč zaspan. Zatorej povejte, kaj vas je napotilo k meni, nato pa vam Bog blagoslovi cesto: polnoč je že zdavnaj in jutro bo kmalu!“

Gost se je sklonil z vsem životom naprej, pogledal je globoko izpod obrvi in se je nasmehnil tako hudobno, da je prešinilo Šobarja kakor mraz.

„K stvari torej!“ je rekel in je govoril tako tiho, kakor da bi se bal tiholazca pred durmi. „Na oklicih ste bili v nedeljo, pa me niste prej nič vprašali! Zdaj je že, kar je: nekoliko sramote in jeze bo zraven; ampak kar ste si naprtili, boste pač nosili! Prekličite vso reč; na kakršenkoli način, kakor se vam zdi bolj primerno in bolj spodobno! Ljudje bodo res ugibali, šepetali in govorili, ampak kdo bi se menil za babje govorice! . . . Prekličite torej, takoj prekličite!“

„Oprostite!“ je jecljal Šobar ves osupel. „Ali se vam je morda zbledlo?“

„Ne!“ je odgovoril gost; sklenil je roke na kolenih in je gledal v tla. „Ni se mi zbledlo. Če bi bil mehke nature in bi imel nemirne živce, bi se mi bilo morda zbledlo nocoj. Tako pa sem ostal zdrav in vesel; zakaj mevžo zaluči vihar ob tla, krepkemu fantu pa samo lica opere . . . Ne, ni se mi zbledlo; in o tej stvari, mislim, tudi govorila nisva . . . Narediva torej brž, kakor je sila in potreba: s poroko ne bo nič! Napravite, kakor vas je pač volja; v postranske reči se ne vtikam. Recite, da ste se premislili . . . da se vam je

morda prikazal po noči kakšen svetnik, ki je ukazal: Šobar, ne ženi se! Ali pa da ste na stara leta zaobljubili večno čistost... kakorkoli! Ampak Melite . . . ne, sosed, Melite ne boste prilepili na steno!"

Šobar ni bil samo osupel in srdit, temveč zgenilo se mu je tudi v srcu kakor grenka ljubosumnost.

„Melita ji pravi!" ga je prešinilo. „Kar tako Melita, brez priveskov, kakor da bi rekel soseda ali botrica! . . ."

„Gospod -- kaj niste premislili, da govorite o moji nevesti?"

„Ne!" je rekel gost s tako lenim in zaspanim glasom, kakor bi mu bilo dolgčas; in je vstal. „Ne, tega res nisem premislil . . . Zdaj sva opravila, se mi zdi, pa lahko noč!"

Šobar je široko odprl usta.

„Kaj opravila?"

Tudi gost se je začudil; ne vedel bi človek, kaj je bilo v njegovih očeh, če je bil smeh, ali če je bila bridkost.

„Pa sem mislil, da sem razločno govoril! To sva pač opravila, da ostane Melita pred durmi, pred zaklenjenimi, in da ne stopi v paradiž! Tako sva se domenila . . . zdaj pa se mi mudi, zakaj po trohnobi in gnilobi diši v teh krajih! . . ."

Nič se ni ozrl, ni iztegnil roke v pozdrav, niti z glavo ni pokimal in je šel. Začuden je gledal Šobar za njim, začuden je sedel na stolu, pred svečo, ki je dogorevala, in neprijetne misli so romale mimo njegovih oči kakor motne sence.

„Če so bile sanje, so bile jako čudne sanje . . . vzrasle morda iz nemirnega poželenja . . . vzrasle morda iz preživih misli na sladkost, ki je blizu . . . in za vsako sladkostjo se plazi strah kakor temnogled nevoščljivec . . . Če pa je bila resnica, je prišel k meni razposajen pijanec in ni vedel, kaj je govoril . . . le zoprno je in nerazumljivo, da sem mu odklenil in da sem stal pred njim, kakor ozmerjan paglavec! . . . Če so bile sanje ali če je bila resnica: skrb in bridkost pomenijo ta huda znamenja!"

Ko je vstal, je bil tako truden in slab, da se je prestrašil; kolena so se mu šibila kakor starcu. Šel je, da bi zaklenil duri in da bi počival . . . pozabil v bujnosladkih sanjah vsa čuda in vse bridkosti te nekrščanske noči. Ampak komaj je zavrtel ključ, komaj je postavil svečo na mizico ob postelji, komaj je ogrnil pisano spalno suknjo, se je oglasil pod oknom prešerni gost.

„Glej, resnica je bila, Bog se usmili!" je izpreletelo Šobarja. Stopil je k oknu tako hitro, da se je zapletel v rdeči trak svoje suknje ter se spotaknil; odgrnil je zastor.

„Kaj te še zmerom ni vrag pobral? Le kriči tam, nevernik, ne bojim se te več, vrata so zaklenjena, lestve pa nimaš!“

Gost se je zasmejal pod oknom; tako svetla je bila mesečina, da je bil ves bel in čudno strahoten njegov obraz.

„Oj grešnik, saj lestve ne potrebujem več... tam sloni za plotom. Jutri, ko pojdejo k maši, jo bodo videli vsi, pa poreko: lestev je tam, dekle je blizu — tod se je klatil adjunkt! . . . Ali veš, grešnik, za katerim plotom stoji tista lestev?“

Šobarju je bilo hladno ob odprtem oknu; stresel se je, puhnil je in ni rekel nič.

„Tega ti namreč nisem povedal, grešnik; pozabil sem, vrag vedi kako! . . . Tista lestev stoji za plotom ob potoku, na vrtu zaklete grajščine. In luna sije in ob oknu sloni — kdo sloni tam, grešnik? Kdo vzdihuje za njim, ki je šel? . . . Po tisti lestvi sem plezal nocoj do okna in sem skočil v izbo in tam . . . kar se je tam godilo, o tem, grešnik, molčijo človeška usta!“

Tako je rekel ponočni gost in je utonil v senco črnih kostanjev. Šobar je stal ob oknu; ni mogel ne zaklicati, ne zavzdihniti; mraz mu je bilo do srca . . .

(Dalje prihodnjič.)

Domovina.

Jaz sem iz dalj, kjer solnce krvavi,
ko se doline v jutru mu odprejo;
kjer moj pozabljen borni dom stoji,
le trume mračnih sužnjev mimo grejo.

Po nebu mojih rodnih se ravní
nikdar meglè hladilne ne sprostrejo,
le vihra bič nad njimi svoj vihti
in gluho polja pod udarci mrejo.

Cvet rož nam tuj je, lavor nepoznan,
mi s trnjem venčamo si trudne glave,
sami odpiramo si srčno stran.

Nad nami orli pnejo se v višave,
pred nami pa so grobne le nižave
in dve besedi: zabljen, pokopan.

Vojeslav Molè.

Slovenska znanstvena organizacija
in
naše vseučiliško vprašanje.

Spisal **dr. Karel Hinterlechner.**

In necessariis unitas,
in dubiis libertas,
in omnibus caritas.

a smo Slovenci od leta 1848. na vsej črti napredovali, se ne da tajiti. Naš napredek bi pa danes bil zlasti na kulturnem polju lahko mnogo večji, da ni bilo gotovih ovir. Zapreke, ki so nas zadrževale in ki nas v kulturnem razvoju zadržujejo deloma še danes, so po svoji naravi dvojne.

Enih nismo mogli odstraniti, ker nismo imeli in ker še danes nimamo za to potrebnih moči. Z ovirami te vrste, ki so domalega vse politične, se tu ne mislimo pečati. Ultra posse nemo tenetur!

V drugo vrsto spadajo one ovire, ki jih je mogoče odstraniti s primernim pogumom in z zadostno dobro voljo, katerih se pa niti polotili nismo, ker smo bili — prekomodni. Neovržno dejstvo je namreč, da zavisi vsak in zato tudi kulturni napredek kateregakoli naroda vsaj deloma od njegove lastne energije, od njemu specifične življenske sile. Vzgled za to so Čehi.

Pri tem rad priznavam že tu, da so težave, ki ovirajo človeka pri duševnem delu, dostikrat res skoro nepremagljive v kronovinah, ki so kakor naše pokrajine oddaljene od vsakega kulturnega središča, kakor so visoke šole. V malih mestih pač nedostaje literature.

I.

Veda in vseučilišča pri drugorodcih ter Slovenci.

Znanost — vseučiliško vprašanje! — Oglejmo si na tem mestu dotične razmere pri drugih narodih.

Vprašanje, je li mogoče ustanoviti in vzdrževati sploh kako vseučilišče, vsebuje pri vseh narodih pred vsem vprašanje po sposobnih učnih močeh; to bi kratko imenovali profesorsko vprašanje.

Profesorsko vprašanje bi si lahko ogledali od več strani, a omejimo se tu le na strogo znanstveno.

Profesorji so duša vseučilišč. Njih delovanje je vsepovsod pred vsem znanstveno. Profesor, ki ni znanstvenik-publicist, je v merodajnih krogih dandanes prava ničla. Faktum je dalje, da se vpraša pri vseh profesorskih namestitvah in torej tudi pri ustanovitvah novih univerz pred vsem: Kaj je kdo napisal izvirno znanstvenega? O izjemah vsled protekcije niti ne govorimo.

Vse to velja in mora veljati tudi za Slovence, če se naj kdaj uresniči njih želja po lastnem vseučilišču — njih hrepenenje po kulturnem napredku.

Očiten dokaz temu je zlasti dejstvo, da so rabili odlični faktorji dosedaj vedno napram nam izgovore, kakor so: „z veseljem, toda vam nedostaje učnih sil“, ali: „kje pa imate zadostno število znanstveno usposobljenih mož?“ itd. Saj se je v javni zbornični seji izrazil celo umrli, Slovencem baš ne neprijazni minister V. pl. Hartl[1]) približno nekako takole: Ein Haus erbauen mit der Aufschrift „k. k. Universität“ heißt nicht eine Hochschule gründen. Dazu braucht man vor allem geeignete akademische Lehrer. In mož je imel v **tem** zmislu prav. Te besede podpišem rad tudi kot Slovenec.

Bolje nič kakor akademično zmašilo pod naslovom vseučilišča, ki bi se ga imeli sramovati.

Znanstvene razprave rojakov Slovencev so in bodo torej eno izmed najpotrebnejših in najpripravnejših sredstev v dosego slovenskega vseučilišča. Izvirnih znanstvenih razprav pa imamo pri nas preklicano malo.

Tu se nam vidi potrebno omeniti na kratko kompilacij, ki veljajo med Slovenci za nekak višek znanosti. V znanstvenih krogih ne prihajajo navadno niti v poštev. Za znanstveno objektivno kvalifikacijo posameznika torej nimajo prav nobenega pomena. Isto velja o njih z ozirom na naše vseučiliško vprašanje.

Da pa imamo Slovenci nekaj sposobnih sil za znanstveno delovanje, dokazuje to, da priobčujejo naši rojaki v nemščini precej izvirnih znanstvenih spisov. Vsi ti spisi se le potope v „nemškem morju“. Za slovensko znanstveno literaturo nimajo nikakega pomena. Nemci prištevajo take spise vedno le „nemški (?) znanosti“. Tu se „Herrenvolk“ ne ozira prav nič na to, da je tako ravnanje zanj „pavovo perje“, da avtor ni Nemec ter da objavlja

[1]) Originala nimam pri roki. Zmisel zgornjih besedi pa odgovarja popolnoma pl. Hartlovim besedam in zlasti njegovim nazorom.

svoje misli le zato v nemškem jeziku, ker ga k temu sili dejstvo, da Slovenci niti nimamo organa, kjer bi objavljali izvirne znanstvene spise.

Jasno kakor beli dan izvira torej iz vsega navedenega, da potrebujemo danes pred vsem strogo znanstveno pisanega publicistiškega organa, ako hočemo: 1. na kulturnem polju sploh napredovati, oziroma ako nočemo še bolj zaostati; 2. ako naj se udomači tudi med nami **sistematična** gojitev znanstvenega dela in, kar je glavno, 3. če hočemo doseči kdaj kulturno središče, kakor so vseučilišča drugorodcev.

Za izdajanje takega organa nam je pa treba pripravne znanstvene organizacije. Posameznik ne bo takemu delu nikoli kos.

Na tem mestu bi pripomnil z ozirom na sedanjo organizacijo naših tudi „znanstvenih“ društev sledeče.

„Slovenska Matica“ ne izdaja sistematično izvirnih znanstvenih spisov. V to niti poklicana ni, oziroma to po § 1. njenih pravil iz leta 1906. njen edini in glavni namen ni. Leposlovna in znanstvena literatura sta dvoje; to tudi pri nas ne spada v eno skupno vrečo. Ali prvo ali drugo! Iz kumulacije obeh izvira prelahko nejasnost njijnega obsega, iz te lahko premalo precizna definicija in pri ozkem duševnem obzorju tudi nejasnost pojmov. Poslednja in pomanjkanje takta sta pa že itak rakrana na našem narodnem telesu.

Strogo znanstveni spisi dalje niso vedno za širše občinstvo. Tu ne pomaga ves demokratizem naše dobe prav nič. Česar želodec ne prebavi, človeku le škoduje. To velja tudi z ozirom na človeško inteligenco in na naše čtivo.

„Muzejsko društvo“ v Ljubljani se omejuje, če smo prav poučeni, le na kranjske razmere in snovi.

Tudi publikacije „Zgodovinskega društva“ v Mariboru so (če ne nekako teritorijalno) vsaj po vsebini omejene, ker se ne ozirajo na matematiško-naravoslovne razprave.

„Čas“ velja splošno za strankarski organ.

Sicer pa nimamo vobče nobenega splošno znanstvenega organa.

II.

„Verska“, „protiverska“ znanost ter „znanost brez predsodkov“.

Znanstvenikov, ki bi nam napisali izvirnih razprav, sicer imamo nekaj, nimamo jih pa zadosti ali celo preveč. Zato bi bilo treba tem

bolj paziti na to, da ne izgubimo nobenega in da si vzgojimo še novih sposobnih pisateljev. Ljuljko bi seveda morali uničevati brezobzirno že spočetka.

Kakor posamezniki ne pripadajo pri objektivnem znanstvenem delu, to je pri iskanju in stvarnem presojanju dokazov nobeni politiški stranki, enako bi ravno vsled tega tudi njih publicistiški organ, oziroma njih znanstvena organizacija ne smela prisegati na prapor te ali one politiške stranke.

Pred vsem ne bi smelo biti torej politično mišljenje posameznika ovira za skupno delo.

Da se ne bodo razumele te izjave napačno, hočemo nastopiti kakor sploh tako zlasti tukaj z odprtim vizirjem po reku, ki smo si ga napisali na čelo te študije.

Pogosto čitamo [ne oziraje se na nemško(?), torej nacijonalno (?) znanost] o „verski", o „protiverski", odnosno o „znanosti brez predsodkov".

Če se naj uresničijo zgoraj izražene zahteve, je potrebno, da smo si na jasnem o pojmu „znanost" in o vrednosti ravnokar navedenih besedi.

Snov, ki jo imenujemo v navadnem življenju vodo, je brezlika. Pri gotovi toplini zmrzuje, obenem se razširi za enajstinko vsebine. Pri zračnem tlaku 76 *cm* je čista voda pri toplini + 4° C najgostejša.

S pomočjo električnega toka izpremenimo ob gotovih pogojih vodo tako, da dobimo več snovi, ki se razlikujejo bistveno od prvotne.

Vse te lastnosti spoznamo s poizkusom ali z opazovanjem v naravi lahko vsak trenotek. O njih resničnosti torej ne more biti dvojbe.

Kar je neovržno **dejstvo,** pa ne more spadati ne v področje „verske" in tudi ne „brezverske", oziroma „protiverske znanosti". Vse to spada edinole v okvir človeškega objektivnega spoznanja — v obseg pojma „znanost". Objektivna znanost se zato z vero niti primerjati ne da! Druga nima z drugo ničesar opraviti.[1]) — Če sploh kje, velja vsled tega tu: In necessariis unitas. . . .

---

[1]) V tem oziru je pri sedanjih naših razmerah neprecenljive vrednosti dr. J. E. Krekov govor v 40. seji XVIII. zborovanja poslanske zbornice 4. dec. 1907. (glej „Slovenec", leto XXXV. št. 287), ki se glasi deloma doslovno:

„Vsak katoličan, ki se peča z znanstvom, najsi bo duhovnik ali škof ali kardinal, vsakdo, ki znanstveno dela, se v svoji stroki poda pod jurisdikcijo

Zasledujmo zgoraj navedeni poizkus dalje!

Kemija uči: 1. da dobimo po omenjenem potu dve snovi, vodik in kisik; 2. da sta v vodi vedno spojena po dva atoma vodika z enim atomom kisika; 3. da sta vodik in kisik prvini, to se pravi, da ju ni mogoče še dalje razkrojiti, kakor n. pr. vodo in enake snovi. Vse to pa uči kemija le z dostavkom: „z dosedanjimi sredstvi in po dosedaj znanih metodah".

Vsi ti nauki so hipoteze. Poslednja pa je samo formalno, začasno sredstvo, ki ga rabimo le, dokler nimamo strogega dokaza proti njemu. Večjega pomena ne pripisuje resen znanstvenik hipotezi nikoli. Le diletant zamenjava dejstvo in hipotezo, ker ju sploh ne loči zadostno. Za diletantizem pa ni odgovorno resno stremljenje po spoznanju.

Priznavam, da so zamenjavali in da zamenjavajo tudi dandanes celo resni znanstveniki včasi dejstvo s hipotezo. Iz tega pa ne izvira, da je veda „protiverska" ali, če hočete, „verska". Vsaka znanstvena zmota je le dokaz, da ne odgovarjajo ti ali oni nazori, to je tolmačenje posameznika dejstvom. Za zmote je vsak sam zase odgovoren, in sicer edinole poznavateljem dotičnega predmeta, ne pa — veda. V prilog temu jasno govori načelo, na katero se opirajo najresnejši znanstveni organi in ki se glasi približno: „Za vsebino in obliko spisov so odgovorni le pisatelji sami".

Toliko z ozirom na naravoslovne stroke.

Kaj pa historiško-filološka spoznanja?

Metode posameznih strok so naravno različne. O teh tu ne govorimo. Sicer pa smelo trdim, da črpata zgodovina in filologija iz docela identnih ali vsaj logiško ekvivalentnih virov kakor naravoslovne stroke, in ti so: dejstva, opazovanje v najširšem pomenu besede (primerjanje) in konkluzije na podlagi objektivne kritike. Kaj je na teh verskega in kaj protiverskega?

Kar je (=eksistuje) in kar je bilo, je dejstvo. Le objektivno dokazani dogodki so del našega neovržnega spoznanja. Stvar, ki jo vsakdo lahko spozna in preizkusi, ne da bi jo mogel ovreči, to

---

strokovnjakov stroke, s katero se peča, in če se tam zmoti, ga ovrzite, toda konkretno in ne posplošujoče." . . . „Naravoslovec, ki ostane pri svoji stroki, ne dela filozofskih sklepov in se iz obmejnih področij svoje stroke ne poda na potovanje v tuja mu polja, ta bo z vernim katoličanom čisto lahko izhajal".

Mislim, da mi g. dr. J. E. Krek pritrdi, ako dostavim tu deloma obratno, da nimajo v znanosti nestrokovnjaki sploh nobene jurisdikcije in da se v znanstvene diskusije sploh ne smejo vmešavati dotični stroki tuje snovi!

se pravi, popolnoma eksakten dokaz pa ne more tangirati kakih verskih nazorov.

Šele pri interpretaciji je možno, da se rezultati raznih preiskovalcev ne skladajo več. Interpretacija se mora namreč posluževati tudi v teh strokah pogosto analogije in hipoteze, da raztolmači nejasnosti.

Analogija ni absoluten dokaz; konkluzija na podlagi analogije torej ni absolutno obvezna. O hipotezi pa morda niti med Slovenci ne bo kdo trdil, da ima več veljave v zgodovinsko-filoloških študijah nego v naravoslovnih.

Kakor bi primerjal dejstvo stebru, ki ga ne premore noben val še tako deroče reke, tako se mi vidi hipoteza le ponton, teorija pa pontonski most. Kadar tega ne potrebujemo več, ga razderemo sami.

Dokler temelji znanost le na stebrih faktičnih opazovanj in stroge logike, je ni moči, ki bi nas ovirala staviti most preko prepadov teme in valov nevednosti. V istem hipu pa, ko smo prisiljeni uvesti hipotezo, stopimo v čolnič, ki ga lahko preobrne prvi veliki val.

Da nima torej dejstvo, oziroma rezultat golega opazovanja, odnosno strogo logičnih sklepov ne verskega, a tudi ne protiverskega značaja, leži na dlani. Omenjeni elementi nimajo kakor deli vede sploh prav nič opraviti z vero.

Isto pa velja tudi za hipotezo in teorijo. Ta trditev velja seveda le, dokler brzdamo svojo fantazijo, dokler ne filozofiramo po nepotrebnem in dokler ne prilagamo hipotezi in teoriji več važnosti, nego jima sodi, oziroma dokler nočemo z njima nikogar hote ali nehote — preslepiti. Obe sta znanosti, kakor rečeno, le formalno sredstvo za tolmačenje (začasno) nejasnih pojavov. Obe postaneta prelahko individualni in vsled tega celo vedi sami — nevarni!

S tem pa ne mislimo nastopiti zoper hipotezo sploh. In medio virtus. — Po naših mislih velja zato tu, če sploh kje, za **izobražene** ljudi[1]), ki nimajo posebne trme, drugi del našega načelnega stavka: in dubiis libertas!

Kaj ima torej objektivna znanost, ki obsega le stvarno dokazana spoznanja, z vero sploh opraviti? Kar je belo, ostane za normalno oko vedno belo. Kdor ne razlikuje barv, pa sploh ni

[1]) Kdor ne ve, koliko je 1krat 1, s tem se seveda ne da govoriti o diferencijalih, determinantah itd.!

poklican soditi o kompozicijah, ki sestoje iz njih. S pobarvanimi naočniki se seveda ne študirajo slike! —

Smelo izjavljamo zato na tem mestu, da je ni ne „verske", pa tudi ne „brezverske" znanosti, dokler imamo pred očmi le objektivno stremljenje po spoznanju dejstev, ne pa kako šarlatanstvo!

Razmišljanje v tej smeri bi nas dovedlo predaleč in bi tudi ne spadalo k stvari. Zato le še sledeče.

To, kar imenujejo nekateri „brezversko", oziroma „versko" znanost, se mi vidi le političen „Schlager". Za resnega znanstvenika so prazne besede.

Politiki, ki stremi po moči in prevladi, se vidi v dosego svojega smotra vsako sredstvo dobro. Zato hoče zasužniti tudi znanost, oziroma njene zastopnike, da bi izrabljala njih duševne sile v svoje namene. Politika, ki je poleg kapitala sicer največja vlačuga — bodisi na „verski" ali „brezverski" podlagi, to je docela vseeno — ona je mati „verske", „brezverske" znanosti kakor tudi izraza „znanost brez predsodka". Politika pa ne imej, kakor rečeno, v znanstveni organizaciji in v njenem organu sploh nikakega mesta!

Ob pojasnjenih pogojih ne potrebujemo in ne sprejmemo torej, kakor mislim, nobene tuje firme: ne verske in ne brezverske. V tem zmislu moramo zahtevati za znanost in za znanstveno delo popolno svobodo.

Tu naj omenim prav na kratko še „znanost brez predsodkov". —

Moderna znanost temelji na induktivni metodi. Ta ima zmisel le s pridržkom, da se razvija ter vrši vse sedaj kakor v preteklosti po stalnih, neovržnih, za vsak posamezni slučaj veljavnih — zakonih. To je prvi pogoj, morda (včasi) prvi — predsodek.

Pri znanstvenem delovanju se moramo opirati na literaturo, na podatke starejših avtorjev. Priznavam, da nas pri tem podpira medsebojna objektivna kritika. Vprašati pa smemo pri vsem tem: kdo pa pričenja pri vsaki stvari z α, β . . . Do gotove meje imamo vsled tega že ob pričetku vsakega dela neke — predsodke ali vsaj predpogoje in starejše rezultate, na katere se opiramo hote ali ne hote.

O nekaterih stvareh se končno tudi ni mogoče vsepovsod neposredno prepričati. Vsak jih ne more preizkusiti sam. Radij! Mar naj vsled tega ta spoznanja sploh ignoriramo? Ali so ta le last ne-

katerih? V vseh takih slučajih se moramo zanašati na avtorjevo — verodostojnost, in ni li tudi ta — predsodek?

Že iz teh misli izvira, da je „znanost brez predsodkov“ — fantom! — To morda zadostuje.

Združenje vseh resno delujočih se mi vsled tega in pod pojasnjenimi pogoji ne vidi le mogoče, ampak celo posledica logičnih sklepov.

Nekaterim bi bilo na tem mestu kvečjemu priporočiti, da se primerno seznanijo s knjižico „Knigge: Umgang mit Menschen“. Nasprotstva so in bodo tudi med nami. A veliko vpliva oblika, ki jo damo svojim mislim . . . zato . . . in omnibus caritas. Polena prepustimo drugim!

III.

Kakšna naj bo naša znanstvena organizacija?

Pred vsem se mora popolnoma prilagoditi potrebam slovenskega naroda in zato naj bi bila:

a) strogo znanstvena in

b) popularno znanstvena.

Obe smeri, strogo kakor tudi popularno znanstvena, bi se imeli torej gojiti v okrilju enega in istega društva, ki ga vodi enoten odbor. Za vsako smer bi imela skrbeti posebna sekcija s posebnim pododborom zase, katerega člani so izbrani iz splošnega društvenega odbora.

Odgovarjaje raznim namenom obeh sekcij, naj sledi formalno ločena diskusija o nekaterih njih nalogah. Namenoma naj to ne bo v obliki kakih pravil.

a) Znanstvena sekcija.

V znanstveni sekciji naj se goji prosta veda na podlagi stroge medsebojne kritike. Delovanje naj se uredi po skupnem načrtu.

Izključeni bi imeli biti le te-le smeri duševnega delovanja: pravoslovje ter (abstraktna) filozofija. Tudi tehniške študije naj bi se sprejemale, v kolikor so znanstvene. Samo ob sebi se ume, da spada medicina v področje naravoslovja v širšem pomenu besede.

V skupni načrt naj bi se sprejeli zlasti sledeči nameni.

α) izdajanje slovensko pisanega znanstvenega organa, ki bi ustrezal po obsegu razmeram časa,

β) ustanovitev lastne znanstvene knjižnice — in eventualno

γ) prirejanje vseučiliških predavanj.

Vsi drugi nameni bi se od slučaja do slučaja natančno določili z ozirom na gmotno stanje društvene blagajne itd. O nekaterih posebno važnih nalogah te sekcije bomo izpregovorili pozneje posebej še nekaj besedi.

Vodstvo znanstvene sekcije bi imelo biti le v rokah znanstveno originalno produktivnih članov. Nalogo, ki jo naj izvršimo, moramo namreč poznati. Ne poznamo pa ničesar, česar ne moremo sami presoditi. Ne „Klassengeist“ itd., le potreba jasne sodbe o vseh zadevnih momentih nam narekava to izjavo.

b) Poljudnoznanstvena sekcija.

V tej sekciji naj bi gojili znanost z namenom, da se seznani z rezultati moderne vede tudi širša javnost in da se povzdigne slovenski narod po tem potu na višjo stopnjo kulture.

Delovanje naj se tudi v tej skupini uredi po skupnem načrtu. Vodilne misli naj bi se pa prilagodile sledečim idejam.

Naš narod hoče in potrebuje duševne hrane, a kadar mu jo podajemo, ne zabimo, da potrebuje naše ljudstvo (duševnega) kruha in soli ne pa (duševnega) kavijara in ostrig! —

Iz znanstvene sekcije izključene stroke naj bi se tudi tukaj ne gojile.

Sicer bi bil namen te sekcije:

α) izdajanje poljudno pisane knjižnice ali, če možno, takega mesečnika — in eventualno

β) prirejanje poljudno znanstvenih predavanj.[1])

Posameznosti v programu te sekcije bi se določile po potrebi.

Njeno vodstvo bi bilo izročeno sekcijskemu odboru, ki bi pa imel biti tako izbran, da je vsaj nekaj znanstveno originalno produktivnih društvenikov v njem.

(Konec prihodnjič.)

---

[1]) Za svojo osebo sem proti namenu sub β. Poljudno znanstvena predavanja pospešujejo namreč le površnost in domišljavost v krogu poslušalcev, katerim le prepogosto nedostaje potrebne resnobe.

Balada o lepi Urški.

(1547.)

Hej, danes v Ljubljani praznujejo kres!
Vesel to nedeljski večer je zares.
Na Starem se trgu vrtijo z dekleti
pod lipo košato gospodje objeti.
Oči jim žarijo
in lica rudijo.
Trobente poskočnice piskajo jim
in gosli jim ukajo, vriskajo jim;
in boben ropoče in bas godrnjá.
To pete privzdiga
in kri jim podžiga
srcá!
Čimdalje tembolj veselica šumi,
čimdalje bolj pisani ples se vrti.
Makari vso noč in do belega dne!
Le pleši, mladina, le pleši! Juhé!

Zašlo je že solnce . . . Glej, tuj, mlad gospod
prikaže pod lipo se — bogveodkod.
Lep mož je in vitke postave,
zelene, bogate oprave.
Med pisano množico stopi junak
pa gre čez plesišče
in nekoga išče . . .
Kako mu lehak je in prožen korak!
Oko se mu bliska,
ko roke po vrsti jim stiska
plesalcem, gledalcem . . . Pa kaj je li to?
Kako ima tujec ta mokro rokó!
Stoji, po dekletih se brhkih ozira,
plesalko si svojo izbira . . .
Izbral si jo je! Pa smel stopi pred njo,
prikloni se ji pa poda ji rokó:
„Zagledal v obraz sem se tvoj . . .
Hotela bi plesati tudi z menoj?“

„„Prav rada! . . . Odkod
privedla med nas te je pot?““

„Oddaleč, oddaleč sem! Velik je svet,
ljubljanski ti dražestni cvet!
Kako pa imé
ti je, moje deklè?“

„„Ah, Urška sem, Urška! Kaj morem zato,
če mati me kličejo kmečko tako!““

„Kaj tvoje imé! To pač prava je reč!
O, da si le ti, le ti sama mi všeč!
Hej, godci, zagodite zdaj
najdrznejši raj!
Tako razposajeno kakor nikoli
še niste, igrajte po moji zdaj volji!
Piščalke peklensko naj piskajo mi
in gosli naj ukajo, vriskajo mi!
In boben naj bobna mi, gode naj bas,
če s svojim dekletom zaplešem vam jaz!
Tu mošnjo vam polno zlatá!
Haha! Hahaha! . . .
In, Urška, sedaj
rokó mi podaj!
Zasukniva vmes
v veseli se ples!“

Objame jo tujec čez pas. Ko vihar
vrti okrog lipe košate se par.
Čimdalje hitreje dekleta vrtí,
čimdalje smeleje jo suče, podí
po trgu širokem okrog in okrog,
da skoro po tleh ne premičeta nog.
In širji in širji je ta kolobar
in dalje od lipe odmiče se par.
Vsi drugi plesalci stojijo molčé
pa gledajo tujca in Urško strmé . . .

„„Postoj, postoj, ljubček! Moj vitez, postoj!
Utrujena sem! Več ne morem s teboj!““

„Kaj pride na misel, deklè, ti! Glej, glej!
Naprej! Saj sva kmalu doma! Le naprej!
Že dolgo te ljubim gorkó, brez miru,
že dolgo sem iskal za tabo sledú . . .
Na bregu Ljubljanice stala si tam,
s podrecano suknjico prala si tam . . .
In videl tvoj stas sem, tvoj lepi obraz —
zaljubil sem blazno se v tebe tačas . . .
In ko sem te čakal pri bregu nekoč —
sijala mi jasna je mesečna noč —
o tebi izvedel sem mične reči . . ."

„„Oh, slišal si same neslane laži!""

„Sedela sta v čolnu ti ribiča dva
in mislila sta, da sta čisto samá,
in menila sta se o tebi naglas —
pa skrit ju pod bregom poslušal sem jaz . . .
Oh, slišal sem marsikatero skrivnost!
Že vem, kako svojo uživaš mladost!
Ej, ljubiti, moške loviti pa znaš!
Vsak dan s kakim drugim se fantom igraš!
Prostorno srcé ti je bojda zeló.
Po več jih obenem gre vanje lahkó
ljubiteljev mladih . . . Kaj ne bi še jaz
ti v nedrije skočil za kratek vsaj čas!
Pa sam kraljeval ti bom v srcu, jaz sam!
Nikomur iz rok te nocoj več ne dam!
Le pleši, le sukaj se, Urška, z menoj!
Saj moja nevesta si sladka nocoj!
Še enkrat, še enkrat po trgu okrog!
Zdaj k bregu Ljubljanice lahek še skok —
v tolmunu globokem, veš, tam sem domá . . .
Z menoj, z menoj, deklica lepa! Haha!"

Zasukne se, divje se par zavrti
še enkrat pred plahih gledalcev očmi —
in skočil v Ljubljanico temno je ž njo,
povodnji mož.[1]) vzel je dekleta s seboj.

A. Aškerc.

[1]) Valvasor: „Ehre des Herzogthums Crain". XV. 460—461.

Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva.

Dr. Dragan Šanda.

II.

akor na splošno je treba tudi v posameznostih popolne revizije tvarine. Cele dobe bodo morale na kritično sito in literarne stroke bo istotako treba oceniti primerno zahtevam moderne kritike.

Omenili smo, da so v Glaserjevi knjigi konstatirana literarna dejstva in struje, ne da bi se bile preiskovale skrivnostne vezi, ki se opletajo okoli njih. Pridobitev moderne literarnoznanstvene vede pa obstaja baš v razkrivanju notranjih sil, ki delujejo v literarnem pokretu. Slovstvo je živ organizem, ki prede od dejstva do dejstva mrežo skrivnostnih niti, in često vodi od enega dejstva taka nit do daljnega drugega, ki na zunanje nima z njim nobene zveze, od dobe do bobe, od vrste do vrste, iz domačih krajev daleč tja v svetovne literature.

Tako segajo — da začrtamo primer — po našem mnenju skrivne vezi od Vodnikovih pesmi do one, rekli bi „objektivne“ poezije pesnikov Bleiweisove dobe do Stritarjevega nastopa. Ta poezija objektivnega, ne individualnega pojmovanja pojavov ob človeku nima duhovitih metafor, globokih misli, nazorov o življenju, ampak riše predmet svojega čuvstva s preprostimi besedami brez patosa. Razloček med višjo in to objektivno poezijo je ta, da liričnemu motivu ni vsebina reakcija pesnikovih čuvstev na razne zunanje vtiske, ampak miren opis poetovega predmeta kot takega. Ker izgine pri tem čuvstvovanje, stopi tudi pesnikova individualnost v ozadje in na odru pesniške situacije stoji le predmet sam in njegova svojstva so vsebina motiva. Taki objektivni motivi so bili „Ilirija oživljena in zveličana“, taki tudi Vodnikove „Pesmi brambovske“. Tu bi imeli notranji vzrok, da se je slovenska lirika do Stritarjeve dobe in še nekoliko v nji gibala v tej objektivni smeri vsled tradicij izza Vodnikovega časa. Rodoljubna lirika Bleiweisove dobe ni tako bujno vzcvetla le vsled političnega položaja, ampak tudi pod Vodnikovim vplivom. Te objektivne smeri so se

držali tudi pesniki okoli „Čebelice“ in po njih je prešla v dobo „Novic“ in „Glasnika“. „Pesmi brambovske“ kot posebna vrsta čuvstvenega izražanja imajo v principu celo vrsto naslednikov: Slomšek, Vilhar, Cegnar, Umek, Trstenjak, Orožen i. dr. so peli prav po objektivnem načinu „Zadovoljnega Kranjca“, ker Prešernovega vzleta niso umeli ali ne dosegli. Tudi Prešeren, ki je vsled svojega genija in krepke individualnosti izjema, ima nakatere objektivne motive: „Zdravica“, „Vojaška“ i. dr. spadajo semkaj. Do Stritarja je ta smer izčrpala samo sebe, zato prodere Stritar, dasi ni poetična individualnost, s svojim idealizmom. Na drugi strani se v tej rodoljubni liriki križa tudi vpliv tujih literatur, namreč vpliv one po svobodi hlepeče, bojevite poezije pod Napoleonom tlačenih narodov. Da pa je nastala ta objektivna smer že pri Vodnikovih pesmih, za to leži vzrok v naši narodni psihi, ki je tej mirnoobjektivni smeri brezstrastnega poetičnega zamišljanja že po svoji naravi nagnjena. Pojmovni način slovenske narodne pesmi, epske in lirske, ni v bistvu nič drugačen, nego je v Vodnikovih brambovskih pesmih. Pri drugih slovanskih narodih, zlasti pri Ukrajincih in Srbih, je to poetično pojmovanje mnogo bolj strastno-čuvstveno in v lepih metaforah zasnovano. Isti pojav pa se kaže tudi v narodni poeziji svetovnih literatur: francoski zarodni epos o Rolandu in španski o Cidu si sta glede pojmovnega načina v istem razmerju kot čuvstvena ukrajinska lirika in objektivna narodna pesem slovenska.

Vobče bo naš bodoči estetik pri ocenjevanju liričnih proizvodov moral zavzeti posebno oprezno stališče, ako noče zaiti v subjektivnost. Dočim se namreč epika in dramatika gibljeta v precej določeno začrtanih obrisih in ju je s kritičnega stališča v pododdelke mogoče deliti le tam, kjer mejita na liriko ali med seboj prehajata druga v drugo, vidimo pri liriki ravno nasprotno, namreč množino nians, katerih število je ravno toliko, kot je temperamentov, kot je čuvstev, ki so njeni glasniki. Lirika je v bistvu psihofizičen pojav: reakcija čuvstvenega življenja v posamezniku na fizične zunanje vtiske, izražene v konkretni obliki jezika ali glasbe. Vtiski dobijo obliko od čuvstva, katero so vzbudili, ta oblikujoča čuvstva so pa zopet stoterna, in refleksivna, elegična, erotična, domorodna, veseljaška lirika in čuvstvena lirika v ožjem zmislu (Jenko) so samo izrazitejše nianse v tem skoro nepreglednem stopnjevanju čuvstev. Popolnoma pristransko stališče bi zavzel kritik, ki bi eno vrsto cenil više od druge in dajal prednost na primer refleksivni pred erotično liriko. Kajti predmet lirične koncepcije more biti bolj

ali manj ugoden za poetično obdelavo, nikakor pa ne more biti merilo poetične vrline. To merilo je edinole globokost poetičnega čuvstva in lepota oblike, t. j. načina, kako je predmet pojmovan. Kajti brez tega čuvstva bi bil predmet ostal mrtev, le čuvstvo poetovo mu je moglo vdihniti življenja, zato je tudi zaslugo meriti samo po tem čuvstvu. Subjektivno lahko ta ali oni odlikuje eno vrsto lirike pred drugo, toda za objektivnega presojevalca ima z globokim čuvstvom pisana zdravica isto vrednost kakor nežna erotična pesem. Odlikovanje ene vrste pred drugo je stvar subjektivnega temperamenta, kateremu se objektivni kritik ne sme vdati.

Poudarili smo to načelno razliko zategadelj, ker bo le s tem merilom naš slovstveni zgodovinar ostal pravičen lirskim pesnikom Bleiweisove dobe. Dasi v izklesani obliki ne dosezajo Prešerna in Jenka, vendar se nahaja med njih pesmimi marsikateri biser lirične poezije, ki živi sicer uglasben v ustnem sporočilu narodovem, kritika pa ga je bolj ali manj že pozabila, dasi tudi estetskemu bralcu nudi pravi užitek. Za zgled navedimo „Napitnico“ Val. Orožna (Zbr. sp., str. 35.), ki po nežni preprostosti oblike in harmoniji prelivajočih se misli ne zaostaja mnogo za Prešernovo „Zdravico“, in „Lastovke slovo“ (str. 9.), ki po svoji nežnosti doseza Gregorčiča. Da je bil Orožen lirski navdahnjen talent, kaže površen pregled, a borba z jezikovnim izrazom skazi prečesto pri njem kakor pri njegovih sodobnih vrstnikih lirski vtisk. Dovršenejša sta Cegnar in Umek.

Naloga kritikova bo, opozoriti na vse to, kar je boljšega v teh pesnikih, naloga Matice Slovenske pa bi bila, izdati antologijo najboljših njih motivov in jih tako rešiti pozabljenja. Izbiranje in sestava pa se naj poverita priznanim pesnikom našim, kajti le ti imajo v tem odločilno besedo. K temu bi pristavili tudi — ker nanese prilika —, da bi bila Matice dolžnost, izdajati rokopisno ostalino cele vrste starejših naših pisateljev namesto obširnih korespondenc, ki so za naše slovstvo manjšega pomena.

Vobče si bo moral naš bodoči estetik glede ocenjevanja posameznih pisateljev biti in ostati vedno v svesti velike svoje odgovornosti nasproti narodu. Strogo bo treba preudariti, predno se sodba zapiše. Kajti njegova slovstvena zgodovina bo estetska in kot taka bo dajala pravec na razne strani. Po njej šele se bodo cenili literarni talenti, v njenem duhu bodo vzgajali mladino in literarni okus se bo po njej odločil morda na pol stoletja naprej. Po njej se bo tudi ravnalo znanstvo drugih narodov in od njene trezne in objektivne sodbe bo odvisno mnenje, ki ga bo izrazila

svetovna literatura o duševnih zmožnostih naroda slovenskega. Šlo bo torej za to, da se zasveti vse bogastvo slovenske psihe v pravi luči in da se ne izgubi nobeden biser v prahu pozabljenosti. Nanovo bo treba prečitati vse lirske in epske proizvode, posebno take, ki jih naša kritika doslej ni uvaževala ali jih je obsodila. Bodoča zgodovina našega slovstva mora biti pisana le na podlagi lastne sodbe kritikove: vse mora biti vnovič ocenjeno, vnovič klasifikovano, naše slovstvo mora doživeti svojo prvo renesanso. Kako velika sicer odgovornost proti manom zaslužnih delavcev prejšnjih dob, ako bi jih ne cenili po zaslugi, dasi so nam dali podlago sedanje kulture naše!

(Konec prihodnjič.)

Carigrajske vizije . . .

I.

Pozdravljen mi, oj zlati Carigrad,
šumeči Bospor, minaretni gaj,
in v rožah smehljajoči se Seráj! . . .

Aja Sofija, cerkev blaženih . . .
Ti križ na grobu si poráženih
borilcev, v smrti utoláženih . . .

Ah pridi, Kristus, še enkrat na svet,
razpni tu roki in — na križ razpet —
objemi svet in blagoslov mu daj,

mir izgubljeni . . . in ljubezni srečo! . . .
Odkleni ženi tu hárema ječo . . .
in v lepših rožah bo dehtel Seráj!

* * *

In v lepših rožah bo dehtel Seráj! . .
Samota temna jim ne bo družica
in ne zastirala otožnost lica . . .

in lepši bode usten teh smehljáj,
in teh očí — zdaj v solzah se rosečih —
pogled bo — upajočih in ljubečih! . . .

Pod križem žene ti nekoč so stale,
da s tabo so trpele, žalovale,
ko truden v smrti nagnil si glavó.

In s cvetjem so ti venčale gomilo . . .
— Ah, ženi tudi daj vstajenje milo,
ah pridi . . . in na pot ji daj rokó! . . .

* *
*

Prihaja tam od vzhoda . . . Skozi mrak,
oprt na palico, v večerni uri —
in k aja Sofiji mu spè korak,
a v sveti dom so mu zaprte duri. —

Prihaja Kristus . . . blagoslavljat svet! —
Prihaja pozno — potnik nepoznan!
Pozabljen križ — in polumesec — glej
na minarete zlate prikovan! —

V mošejo gre . . . Na stenah zre rozete
in bere iz korana sure svete —
Tu Krista ni — tu Alah se časti . . .

In dvigne se . . . Na kupoli visoki
tam v mozaiku zdaj razpenja roki, [1])
tam Kristus blagoslavlja in ihti . . .

* *
*

Da bila bi pravljíca le čarobna
in pesem to iz Hafisovih dni . . .
a pesem ta posmrtnica žalobna
o blesku je, o slavi davnih dni . . .

Oj zlati Carigrad — iztočni mladi Rim —
in zgodovina tvoja — tak krvava . . .
Ti rasel, cvel in ti si padel ž njim! —
A kdaj spet pomladi se tvoja slava? —

[1]) V sofijski mošeji je na kupoli podoba blagoslavljajočega Kristusa iz mozaika. Mohamedanci so podobo prebarvali, zato so prvotni obrisi podobe kakor zagrnjeni z gosto tenčico.

Dni strašne tu rjoveli so viharji,
in padel v sip in prah je Carigrad . . .
— Krvavo šlo je solnce na zapad. —

In vstalo ni mu več v prvotni zarji — —
In novega boga si na oltarji
postavil tu je narod čil in mlad . . .

* *
*

In Kristus dalje gre . . . zamišljen, tih,
ko da zašèl je na gomile znane —
in sliši klevetanje vragov zlih —
in znova krvavé mu hude rane . . .

Ljudmila Poljanec.

Staroslovenski grobovi v Bohinju.

Spisal **dr. V. Šmid.**

Med narodom v bohinjski Srednji vasi se je od roda do roda ohranilo ustno sporočilo, da so na malem obronku južnozahodno od vasi na „Podóncah“[1]) v prejšnjih časih pokopavali ajde, severovzhodno nad vasjo na terasi na „Žalah“ pa kristjane. Jedro tradicije je bilo resnično; na obeh krajih sem odkril staroslovenske grobove.

Na Podóncah je več posestnikov kopalo pesek za stavbo hiš; pri tej priliki so raznesli več okostnjakov, ne da bi se bili natančneje pobrigali za priložke. Od vsega grobja je ostalo le dvoje grobov; le-ta sta imela karakteristične starine slovenskih grobov. Večje grobišče je bilo na Žalah, kjer že ime (stsl. žalь pomeni grob) razodeva nekdanje pokopališče. Razen treh grobov, ki jih je našel posestnik Janez Oblak pri kopanju peska, sem odkril še triindvajset moških, ženskih in otroških grobov. Mrtveci so bili obrnjeni proti vzhodu, z malo deklinacijo proti severu. Ležali so na pesku, eni manj, drugi

[1]) Ime je nastalo iz „Podólnice“. Primerjaj glasoslovno Ponca = Poldnica.
Op. ured.

bolj globoko. Kolikor se da iz malih ostankov lesa presoditi, so pokrivali umrle v grobu s smrekovimi deskami, da ni gruda padala naravnost nanje.

Grobni priložki svedočijo, da so ondi bivajoči Slovenci imeli bolj skromno lepotičje. Oblačili so se v platno, ki je precej finih niti; pridelovali in tkali so ga najbrže sami. Njih navadni okras so bili bronasti ali srebrni obsenčniki (odprti obročki ob sencéh), ki imajo konce zavite v podobi kljukice ali črke S, zlasti zadnji so karakteristični za slovanske grobove. Nosili so jih na majhnih usnjenih ali platnenih zankah prišite na širšem platnenem traku, ki so ga privezavali čez čelo, tako da so jim obsenčniki viseli ravno ob sencéh nad ušesi. Obsenčnikov so nosili po dvoje, troje in celo četvero na eni strani. Poleg tenkih obročkov, ki so bili včasi okrašeni s steklenimi koraldami, so nosili semintja tudi srebrne, pri katerih je bil spodnji del razširjen v podobi polumeseca in okrašen z geometričnimi ornamenti. Premožnejši so si spenjali obleko na prsih ali na pasu z okroglimi bakrenimi, tuintam celo pozlačenimi zaponami, na katerih je reliefno upodobljena panterju podobna žival. Globine reliefa so zalite z zelenim ali umazano belim emajlom (émail champlévé). Dekleta so nosila nize raznobarvnih steklenih korald okoli vratu. Orožja se ni našlo v grobih; le majhni noži, ki so tičali v usnjenih nožnicah, so bili položeni ob levo stegno; shranjevali so jih bržčas v žepu ali torbici, pripeti ob pas.

Ker so ta grobišča majhnega obsega in je v Bohinju dvoje malih grobelj samo deset minut vsaksebi oddaljenih, smemo sklepati, da so posamezne zadruge imele svoja pokopališča.

Izven Bohinja se nahajajo staroslovenski grobovi še na Bledu, v Komendi, Mengšu, Črnomlju in na Sveti gori pri Litiji. Iz blejskih grobov so posebno znameniti obsenčniki, na katerih je nataknjenih več steklenih korald in obešenih več drobnih bronastih verižic. Na eni okrogli železni in z bakrom prevlečeni zaponi je upodobljen barbarski kentaver z lokom in pšico. Blejske lončene posode kažejo značilno staroslovensko ornamentiko, namreč valovito črto, ki je v rabi kot okras še dandanes ne samo na slovenskih lončenih izdelkih, ampak tudi na posodah drugih slovanskih rodov.

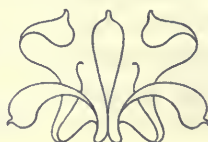
Mengeško (in komenško) grobišče ima precejšnje število polumesečno oblikovanih obsenčnikov; na njih je upodobljena in z emajlom obložena žival, ki se nahaja tudi na eni zaponi, poleg tega arabeske in križ na obsenčnikih in zaponah. Izredno krasna je steklena, pestrobarvna millefiorna posoda (del), dragoceno delo beneških rok,

kjer se je tradicija starorimske obrti ohranila neskaljena navzlic viharjem ob preseljevanju narodov.

Pri črnomaljskih grobovih je najbolj znamenito, da so mrliče sežigali in pepel shranjevali v lončenih žarah. Okoli žar so polagali priložke, bakrene, z zarezami okrašene zapestnice in obsenčnike, ki imajo v okras obešene nekake zvončke.

Podobne obeske in nakit dobimo tudi po drugih vzhodnoalpskih deželah, tako v Kettlachu pri Glognici na Nižjem Avstrijskem, v Hohenbergu, Krunglu in Strassenglu na Štajerskem, Perovi pri Beljaku, Flaschbergu in Grabštanju na Koroškem, na Hajdinu pri Ptuju (odkriti po leti 1907), na Hrvaškem in Ogrskem. Po najstarejšem najdišču v Kettlachu so pričeli to kulturo imenovati kettlaško. Njeni nositelji so Slovenci, ki so prišli leta 565. v spremstvu Avarov v Panonijo in se počasi naselili ob Savi, Dravi in njunih pritokih ter prodrli tudi čez Semering. Sčasoma so se osvobodili obrskega in langobardskega gospodstva ter živeli pod vlado domačih vojvod. Ko so Franki premagali Longobarde leta 774. in Bavarce leta 788., so prišli tudi Slovenci pod frankovsko nadvlado, toda zapovedovali so jim knezi domačega pokolenja. Brezobzirno vladanje furlanskega vojvode Kadolaja je izzvalo leta 819. vstajo Ljudevita, vojvode panonskih Slovencev, katerim so se pridružili tudi Kranjci in del Koroščev. Kadolaj in njegov naslednik Balderik sta porazila Slovence in porušila njih svobodo; frankovski uradniki so zamenili domače kneze.

V tem času je pričela karolinska kultura svojo pot v naših krajih; francoski trgovci so prinesli s seboj lepotičje, koralde in zapone, ki jih dobivamo v naših grobeh in ki se nahajajo po vsem zahodnofrankovskem ozemlju do Belgije in Anglije. Bizantinski in orijentalski motivi (arabeske, panter) so prišli preko Germanije iz Bizanca v naše dežele. Križ, ki je upodobljen na nekaterih zaponah, še ne svedoči dejstva, da bi bili njih lastniki v resnici kristjani, kakor tega ne moremo trditi o zamorcih, katerim darujejo misijonarji svetinjice. Pač pa je znamenje, da se je krščanska vera pričela oznanjevati v devetem stoletju po Sloveniji. Poganstvo je bilo polagoma zatrto, ž njim pa tudi odpravljen starodavni običaj, umrle obdajati z okrasom, ki so ga nosili v življenju.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

Tiste dni nam je napravil visok dostojanstvenik z Dunaja hude skrbi, ker se je bil napovedal, da poseti našo posadko. V okraju se je pričelo namah najživahnejše kulturno delovanje. Tlačani so popravljali in nasipali pota, na svojih konjičih tovorili mlada drevesca v mesto, tako da se je zdelo, kakor bi se gozdi jeli premikati liki v Makbetovi žaloigri, na našem kazinskem vrtu in pred konakom so nasadili na stotine smrečič, ki so se pozneje seveda vse posušile, v bližini konaka in kazine so podrli nekaj raztrganih ciganskih hišic in naselili so cigane zunaj mesta. Potrojile so se vojaške patrole in zavarovala vsa pota, orožniki so stikali po gorah noč in dan. Nas častnike je najbolj razburil slavnostni obed za dostojanstvenika, ki se je imel pripraviti v kazini. Tri dni pred njegovim prihodom smo priredili takšen obed za poskušnjo, da bi se naši strežaji vojaki privadili učenemu natakarskemu poslu in bi se na nobeno stvar ne pozabilo. V garniziji se je nahajal ogrski bataljon pešcev in pol eskadrona huzarjev in iz tistih ljudi so sestavili prav dobro cigansko godbo, ki nam je igrala. Slavnostni obed za poskušnjo se je posrečil. Takrat je prišla iz Sarajeva brzojavka, da pije visoki dostojanstvenik pri obedu rad gishibelsko vodo. To je bilo beganja in vpraševanja po gostilnah in trgovinah, kje bi se dobila gishibelka. Pa zastonj. Brzojavili smo v Sarajevo ponjo, in voda je srečno prišla z visokim gospodom vred.

K slavnostnemu obedu je prišel tudi Stoklas. Rekel je: „Rad bi še enkrat poslušal cigane, ognjevito godbo ognjevitega ljudstva. Sam sem se navadil kočujočega življenja in nad vse mi ugaja godba kočujočega naroda. Kolikrat so stali na Ogrskem cigani pred menoj in mi igrali, pravi cigani, ne tisti židi, ki so zdaj vzeli v najem cigansko godbo! Ob njih godbi je plakala moja duša in se tajala hrepenenja in zajel sem iz nje, kar je bilo tam burnega in strastnega.“ Gerber, Stoklas in polkovni zdravnik so sedeli skupaj pri mizi, jaz njim nasproti. Skraja se je obed vršil svečano in tiho kakor v svetišču in med žvenketanjem žlic, nožev in vilic se je

marsikdo radovedno ozrl na visokega dostojanstvenika, ki je sedel na koncu mize na častnem mestu pod cesarsko sliko in med samimi generali. Po napitnici, izrečeni cesarju, smo oživeli. Po prikuski so prinesli strežaji pred dostojanstvenika in generale prižgane sveče, znamenje, da se sme pušiti. Visoki gospod je izjavil, naj se častniki brez ozira nanj zabavajo, kakor so navajeni pri svojih obedih, in kmalu je vse šumelo po dvorani. Kadar so se oglasile ciganske gosli in cimbal, je vse utihnilo. Stoklas je sedel skrčen in kakor bi se pogrezal sam v sebe, bled in potrt. Ko so cigani končali burni Rakocijev marš, je rekel: „Ni čuda, da so si Madjari ohranili samostalnost. Ob takšni godbi bi človek bil sposoben, dovršiti največje podvige osebne hrabrosti.“

„Čudno je to,“ je odgovoril zdravnik, rodom Čeh, „da danes vsi brez izjeme ploskamo Rakocijevemu maršu, kakor bi bili ob njem zgradili Avstrijo. Za časa ogrske revolucije in še mnogo let pozneje je bil pa v naši vojski strogo prepovedan, kakor so sedaj nekatere češke pesmi. Hajnav je dal zarad tega marša mnogo Madjarov ustreliti. Čas teče in nazori se izpreminjajo.“

„In vedno ima eden narod britev na vratu, drugi je božan,“ je trpko pristavil Stoklas. „Kaj meniš ti, prijatelj Gerber?“

„Narodi se morajo sporazumeti, bratstvo naj vlada med njimi, Hundeleben!“ je zagrmel Gerber, in kar nas je bilo onih, ki smo ga slišali, smo se zasmejali. Stoklasa je posilil kašelj.

„Oprosti, ljubi Stoklas, ker te opomnjam, da je dvorana že precej zadimljena,“ mu je tiho govoril zdravnik.

„Meniš, da naj že odrinem? Pusti me, dragi moj, meni je tako prijetno in lahko kakor že davno ne.“

„Kaj je s tvojim premeščenjem? Ne zameri — govorim ti kakor svojemu bratu. Ako že sam nočeš prositi, naj prosi tvoje poveljništvo na podlagi mojega izpričevala. Tako pojde stvar službeno in gotovo prideš v kraj z najugodnejšim podnebjem.“

„Da, prijatelj, to pridem. Po pravici ti povem, da te ljubim, kakor sem svojo mater. Vobče ljubim vse Čehe, v Galiciji sem jih mnogo poznal. Hvala ti za tvojo skrb!“ Stoklas se je zasolzil ter obrnil k vsemu omizju. „Tukaj smo kakor bratje, zbrani starejši in mlajši od vseh strani cesarstva, politikujemo in zabavljamo, a za čas nevarnosti smo vsi pripravljeni, da gremo vsi ene misli v boj. Zato drug drugemu ne zamerimo in naši načelniki in predstojniki nam ne morejo zameriti, če se reče trpka, odkrita beseda. Ali je tako, tovariši?“

Soglasno smo pritrdili Stoklasu, Gerber pa mu je začel prigovarjati, naj vendar poskusi, da ga premeste iz Bosne. Zelo žal mu bo, če izgubi takega vrlega tovariša, a zdravje je vendar prva reč na svetu.

Stoklas je dvignil glavo, nas obvel z očmi ter rekel: „Poslušajte, povem vam, kaj sem skusil, ko sem nekoč prosil za premestitev."

„Veliko razočaranje si skusil, ker nimaš protekcije, kaj bi skusil drugega!" se je posmehljal Gerber.

„Bil sem takrat idealen človek in že šesto leto v Galiciji na ruski meji. Pa si domislim, da bi bilo prijetno, ko bi človek prišel kam v kakšno pošteno mesto med ljudi. Kamor si že bodi bi bil rad prišel, samo da bi bilo proč od Galicije, kjer so častniki s svojim položajem nezadovoljnejši, nego je treba. Mlad sem bil še in takrat bi bil vsako leto rad v drugem kraju. Že poprej sem bil služil dolgo vrsto let na Ogrskem, zato sem bil uverjen, da imam že pravico, prositi kam drugam. In tudi tovariši so me bili našuntali, naj grem na Dunaj podregat v ministrstvo za premeščenje. Zaprosim torej dopusta, se napravim paradno in hajdi na Dunaj. Tesno mi je bilo pri srcu, ko sem korakal po visokih stopnicah v ministrstvo. Človek se pri stotniji ukvarja s takšnimi neotesanimi ljudmi, ves skoraj podivja — (Hundeleben! je zavpil stotnik Gerber) — zdaj se bliža pa takšni visoki gospodi. Srce je kar utripalo. Rajši bi se šetal pred sovražnikovo baterijo. Zagledam na hodniku uradnega slugo in spoštljivo ga pozdravim."

„Kaj si mislil, da je kakšen protektor?" je vprašal Gerber.

„Bogme, lahko bi bil! Človek nikdar ne ve, kdo ima tam največ vpliva. Recimo, da ima uradni sluga mlado ženo ali hčer, ki vpliva na predstojnika, in — roka roko umiva. Stopim v pisarno, kjer so se upravljale naše osebne zadeve, personalije. Tam sedi gospod predstojnik in tam sede njegovi trije pisači."

„Sami hofrati, tintne ščuke!" je zavpil Gerber, ki je smrtno sovražil vse, kar je služilo v dunajskih pisarnah.

„Vsi so vstali in me spoštljivo sprejeli. Reči moram — tam je uglajenost in olika doma. Klanjam se in oni se klanjajo. Prosim, moledujem in se sklicujem na dolga službena leta na Ogrskem in v Galiciji. Naletel sem na odprta, blagonaklonjena ušesa: predstojnik le prikimuje z glavo in odobruje moje nazore. In me vpraša: I kam bi pa radi prišli? Na Dunaj? — Prijetno bi mi bilo — pravim. — No, zakaj pa ne, saj je vseeno, kje služite — pravi predstojnik, in

meni se mlinski kameni vale od duše. Pomislite — Dunaj mi je ponudil. — V Pragi se v kratkem izpraznita dve mesti — vplete prvi pisec in sukaje cigareto nedolžno gleda v predstojnika. — Kaj pa v Prago? — me vpraša ta. — Prosim, prosim — odgovorim in se priklonim. Kakšen dobrotnik! — si mislim."

„Oj, Praga, ko bi jaz mogel tja priti! Da, Praga, Praga!" je vzdihnil zdravnik ter se zamislil.

„Nadaljuj, tovariš, kaj si naposled opravil," je povzbudil stotnik Gerber.

„Pravim vam . . . srce se je same slasti oblizovalo v meni ob mislih na Prago in ko sem videl, da so gospodje tako prijazni in dobrotljivi. Zdajci se dvigne in slastno oblizne drugi pisač ter reče: V Trstu je tudi izpraznjeno mesto. — Nu! — pravi moj dobrotnik, obliže papirček sesukane cigarete, prižge, puhne v stran in široko vpira oči vame. Pri misli na morje, Italijo in južno podnebje se je duša v meni raztopila. Tam blizu sem namreč doma in težko sem prenašal gališko podnebje. Pa prositi nisem hotel naravnost za one kraje, da ne bi se mi rogali: Aha, k mamici hoče. In že sem hotel najpokorneje prositi za Trst, kar se oglasi tretji pisač, rekoč: Trst je že obljubljen. Tja mora priti nadporočnik pl. Langenkämpf. Takšen bolehen siromak! — Predstojnik se je z dolgim, netaktnost očitajočim pogledom zazrl v tretjega pisača, kakor bi se čudil njegovi smelosti in odkritosrčnosti. Potem je potrepal po cigareti, jo odložil, pomel roke ter rekel: Dobro, prav dobro, gospod nadporočnik. Napišem vas v naš zaznamek onih gospodov, ki žele biti prestavljeni — potem je mignil drugemu pisaču, ki je precej nekaj zapisal v debelo knjigo, razgrnjeno na pultu. — Tako . . . zapisani ste. Prosim, imejte nekoliko potrpljenja. Če ne bo mogoče v majniku, premestimo vas v novembru."

„Za norca so te imeli!" je vzkliknil Gerber.

„I kaj pa! Takrat sem bil mlad, neizkušen in nisem vedel, da so me s pokloni izrinili iz svoje pisarne. Ampak pet krasnih dni sem si tistikrat privoščil na Dunaju. Kar sem imel denarja, sem vsega pognal samega veselja, da pridem kmalu iz Galicije. Še za vožnjo nazaj sem si moral izposoditi. Tudi s tistim pl. Langenkampfom, ki je bil namenjen za Trst, sem prišel skupaj na Dunaju. Takšen zdrav človek kakor klin in močan kakor slon! Pa mu je bil intendant v ministrstvu za svaka."

„Da si le upajo častnika tako naplesti in naviti!" sem potožil, sočutno zroč na Pavla Stoklasa.

Gerber je z grohotom pogledal name kakor izkušeni oče na nevednega sinka. „Kaj ti še veš, kako se svet vlada! Z betvico modrosti in z grmado neodkritosrčnosti in laži. Hundeleben!“ Gledal sem nanj kakor človek, ki ob vladanju sveta še nima pojma, dasi nosi že poln koš nosov, ki so mu jih nadelili višji od njega.

„Pa si naposled vendar prišel iz Galicije?“ je vprašal zdravnik.

„Prišel. Ali tisti dobrotnik v ministrstvu je bil pozabil povedati letnico in tako sem čakal premeščenja od maja do novembra in od novembra do maja. In res — šest let pozneje so me premestili v Marmaroški Siget“.

Gerber je dvignil kozarec ter ga s tako silo postavil nazaj na mizo, da je vino pljusknilo na vse strani. „Kaj, v Siget so te dejali po dvanajstih galiških letih? Tam je vrag rekel lahko noč.“

„V Sigetu ni bilo slabo in kmalu sem se privadil marmaroške stolice Gore so tam in v gore sem si vedno želel, ker v gorskem vzduhu sem se narodil. In kar je glavna stvar: ubogi Rusnjaki, moji fantje, so me imeli radi in jaz njih. Žal, da sem ostal v Sigetu samo dve leti. Kmalu po zasedi so me potrebovali v Bosni. V tistem dolgem čakanju na premestitev sem postal trd in preponosen, da bi prosil kdaj še kakšne stvari. Sicer pa vsi ne moremo biti v velikih mestih. Cesar potrebuje največ častnikov na mejah svoje države.“

„Vse bi bilo prav, ko bi le psihologijo poznali, psihologijo... in ko bi vedeli, da je tudi vojak misleče bitje! — — Hundeleben!“

Zazvenele so gosli, ubrano je pritrknil cimbal. Stoklas se je sesedel, sklonil glavo in prekrižal roke na prsih. Vsega je prevzela godba in mimo sveta zvokov ni bilo življenja v njem. Visoki dostojanstvenik je izrazil željo, da bi rad slišal „Körösi lany“, in cigani so ubrali to staro, obrabljeno pesem. Potem je vprašal, če umejo gospodje častniki tudi peti, in kmalu so zadonele šumne pesmi. Ena skupina je zapela gromovito bosensko „Nema take bule, nema take lule u cara — Nešto ima bulu, nešto ima lulu Hasanbeg“, druga je pela študentovsko „Stolzes England, freue dich — Dein König sauft ja fürchterlich“, tretja „Körösi lany“ in neko madjarsko pesem kosmate vsebine. Neki kadet je nastopil v kalabreškem slamniku, ogrnjen v širok kalabreški plašč, in predstavljal nam je v spakedranem laško-nemškem narečju plemenitega viteza Gonzolanija, čigar žalostno usodo sem slišal tisto popoldne gotovo že petdesetikrat. Bučalo in hrumelo je po dvorani, vmes je udarjal cimbal. Gost dim se je valil po vsem prostoru, da so se oddaljene glave videle vse zabrisane kakor na novostrujnih slikah.

Stoklas je ploskal in ves se je tresel. „Oj, včasi sem tudi jaz zapel madjarsko pesem, gredoč po polju,“ je rekel zdravniku.

„Saj nisi Madjar.“

„To ne. Ljubim svojo ožjo domovino bolj, nego bi kdo mislil, dasi nima niti groba zame. Ali včasi se polasti duše neka bridka ironija in takrat mi pride madjarska pesem sama ob sebi. Kakor bi duša žalovala po mladosti, ki sem jo izgubil na Ogrskem.“

Stoklas je hudo zakašljal. Zdravnik ga je prijel pod pazduho. „Zdaj pa le pojdi! Tu še človeka ni videti v dimu.“

„Hvala Bogu... dosti sem se naveselil... konec!... Treba se ločiti! Pa ne vznemirjati in nadlegovati tovarišev! Nihče naj ne opazi mojega odhoda!“ Dvignil se je in opotekajočih korakov je šel z zdravnikom iz dvorane, za njima stotnik Gerber.

Pavel Stoklas je legel in ni več vstal iz postelje: tista radovanka se mu je zadela ob zadnjo struno življenja. Čez teden dni je umrl. Zdravnik nam je pravil tiste dni iz svoje prakse o jetičnih bolnikih, kako so nekateri še do zadnjega vzdihljaja uverjeni, da se jim izboljša, kako je neki nadporočnik še dan pred svojo smrtjo prosil dopusta za pot v Arko in denarne podpore, kako je že vse potrebščine dal spraviti v kovčeg ter se nadepoln veselil ozdravljenja, dočim je bil Stoklas popolnoma prepričan o brezupnosti svojega položaja, apatičen do življenja in s tiho radostjo pričakujoč konca. Mirno je končal in poslednje njegove besede so bile: „Cigani! Cigani!“

Pokopali smo ga nad mestom na hribu, kjer je bil odmerjen ob zapuščenem turškem pokopališču prostor za kristjanske mrliče. Napravili smo mu „zelo lep“ pogreb. Gerber je sam prosil, da načeluje on vojaškemu izprevodu. Naš mladi kaplan je govoril nagrobni govor s takšnim trdim naglasom, kakor bi čital polkovne ukaze. Okoli odprtega groba so vohali naši psi in psički in neki pudelj je prespokojno legel na grob pred letom umrlega stotnika ter pomolil jezik na solnce in pomežikujoč je gledal na ceremonijo, kakor bi hotel reči: čemu toliko važnosti in svečanosti pri stvari, ki je tako vsakdanja. Stoklasov konj je pod stotnikom Gerberjem nestrpno kopal z nogami, kresal in pri častnem strelu se vzpel na zadnji nogi. Vrgel sem pest prsti na tovariša. Bodi ti lahka zasedena zemlja! Drugi dan je pri maši zadušnici naš kaplan delal takšne odločne, odsekane obrate, ko da se ne suče pred našim dobrim Bogom, ampak pred hudim korporalom na vežbališču. Damam je njegova maša silno ugajala.

(Dalje prihodnjič.)

Vampir.

Komedija v osmih dejanjih. Spisal **Adolf Robida.**

Osebe:

Jakob Hrast, zasebnik (55 let).
Irma, njegova hči, vdova (27 let).
Stotnik Hugo Svetec, Irmin zaročenec (35 let).
Dr. Milan Fras (29 let).
Sluga.

Kraj: letovišče na svetu kjerkoli.
Čas: preteklost, sedanjost, prihodnost.

Scenerija.

V ospredju pot, posuta s finim peskom. Na desni proti sredi klopca, okrog drevje. Na levi cipresa. Ozadje jezero in obala. Za jezerom gola skalnata gora. Poleg ciprese skala, da se lahko stoji na nji. Na skrajni desnici v ospredju se vidita ogal in streha vile. Ves teren je kamenat.

Četrt ure pred solnčnim zahodom.

1. prizor.

Doktor. Zbogom!

Irma. Ostanite pri meni še kratek čas; par minut vas ne bi pogrešali!

Doktor. V položaj drugih se ne znate vmisliti.

Irma Kadar človek kaj želi, je za žalitve gluh in jih rad presliši!

Doktor. Če ni drugače, ostanem . . .

Irma. Pri meni?

Doktor. Pri vas!

Irma. Gospod doktor, zakaj se me vedno ogibljete?

Doktor. Mislim, da bi bilo za oba bolje, če bi ne govorila o tem. — Jutri pojdete menda z gospodom zaročencem na izlet?

Irma. Saj se tudi vi pridružite?

Doktor. Ne, hvala; jaz ostanem doma. (Pavza.)

Irma. (Hitro vpraša): Ali imate še moja pisma?

Doktor. Kar piše ženska, jaz nikdar ne raztrgam, zakaj to je še edino orožje proti njej.

Irma. A, a . . . .

Doktor. Ljubil sem nekdaj dekle, ki mi ni nikdar pisalo. In vedela je, zakaj tako dela.

Irma. Najbrže se je bala, da je ne kompromitirate; predobro vas je poznala!

Doktor. Izraz „kompromitirati“ so si ustvarili ljudje, ki imajo slabo vest. Vaša pisma imam shranjena in vam jih položim le v krsto. — Prej jih ne dobite!

Irma. Kavalir ste kot malokdo!

Doktor. Da, tolik kavalir sem, da jaz o tej stvari nisem začel govoriti.

Irma. Svoja pisma hočem nazaj in jih zahtevam.

Doktor. Ne! — toda stotniku Svetcu jih ne izročim!

Irma (se oddahne). Besedo na to?

Doktor. Besedo na to, da boste v kratkem preskrbljeni.

Irma. In da bo moja dota zapravljena . . . (Po pavzi.)

Doktor. Ali smem sedaj oditi?

Irma. Zakaj pa ne odpotujete z letovišča, če vam moja družba ni ljuba?!

Doktor. „Oprosti, da končam, toda petroleja ni več v svetiljki in ne ljubi se mi tudi nič ne“; to je bil konec pisma, ki je bilo dolgo eno stran. — Zato ne odpotujem, ker ostane ta okolica še vkljub temu lepa, dasi žive v njej ljudje, ki mi niso ljubi. Ne uvidim namreč, zakaj naj bi šel s poti onemu, ki ga sovražim.

Irma. Vedite, da vas tudi jaz sovražim — sovražim od onega trenotka, ko ste mi rekli „zbogom!“

Doktor. A! A! — Od tedaj me sovražite, — preje sem vam bil igrača!

Irma. Ne, ljubila sem vas. — Verujte mi to! A od tistega dne, ko sem videla, da me sovražite vi, sem zasovražila tudi jaz vas.

Doktor. In zato ste se vedno zanimali za moje početje?! — Vpraševali ste moje znance, kaj počnem, katero dekle ljubim, kako živim, in tako dalje in tako dalje!

Irma. Odkar vas nisem več videla, sem postala ljubosumna.

Doktor. Ljubosumni niste bili vi nikdar; človek je le tedaj lahko ljubosumen, kadar ljubi —, vašemu srcu pa je bila ljubezen tuja. Zakaj ne govorite resnice? Recite odkrito: zato sem se interesirala za vas, ker sem vas hotela uničiti.

Irma. Precej ste se izpremenili v teh dveh letih, odkar nisva govorila.

Doktor. Toliko pač sem se izpremenil, kolikor more človek postati drugačen v dveh letih. (Pavza.) Menda smem sedaj oditi. Kot kavalir vam čestitam za vašo poroko; seveda mi pa ne smete šteti tega v zlo, da me na svatovščino ne bo!

Irma. Vrnite mi pisma, prenevarni ste!

Doktor. Najbolj nevaren je človek tedaj, kadar ljubi —, če sovraži, ni več tako nevaren.

Irma (jezno). Vsak „mož“ bi mi jih vrnil!

Doktor. Jaz svojih ne zahtevam; — zbogom, gospa!

2. prizor.

Irma. (Nekaj časa gleda za njim, potem vstane in sede zopet. — Vzame iz nedrij šopek in se igra ž njim. Potem ga položi počasi na tla in ga pohodi polahko, kot bi zamorila pri vsaki cvetki spomin. Ugaja ji to početje, ko hodi vsaki roži po steblu do cvetja. Solnce zahaja, gore žarijo, zamaknjena gleda v solnce. Hipoma sede in zajoka, potem se jezno otrese, sune rože nazaj v stran in se nasloni polna strasti na klop: silno razburjena zameži.)

Stotnik. (Pride in jo gleda nekaj časa čudoma, potem se nasloni od zadaj nanjo in jo strastno poljubi.)

Irma (skoči pokoncu in jezno zopet sede).

3. prizor.

Stotnik. Kaj ti je?

Irma (molči).

Stotnik. Gledal sem te. Tako krasna si bila; — vsa lepota je bila v tebi in čakala si tako težko nečesa. Videl sem, kako so se ti prsi dvigale in kako so hrepenele tvoje želje . . .

Irma (molči).

Stotnik (jo prime za roko). In tvoji prsti so bili željni objema in tvoje ustnice so vabile; poljubil sem te, zakaj krasnejša nisi bila še nikdar.

Irma. Kje si bil danes?

Stotnik. Ali je to tvoj odgovor na moje besede? (Pavza.) Seveda priznati nočeš, da si mislila name — in — da si željno čakala ljubezni.

Irma. Da, čakala sem je!

Stotnik. Kaj, jaz sem prišel ob nepravem času in kot nepravi?! Kdo je govoril s teboj?!

Irma (vstane in hoče oditi).

Stotnik. Ne, tu ostaneš! Kdo je bil takrat v tvojem spominu, ko sem te jaz poljubil?

Irma. Ali se nisva zmenila, da spoštujeva čuvstva drug drugega in da se razumeva, tudi če se ne ujemava?

Stotnik. Zato si ti spoštovala moja čuvstva!

Irma. Inkvizicije ni več!

Stotnik. A ti boš kljub temu govorila!

Irma. Bom, če bom hotela, če me pa ne bo volja, bom molčala!

Stotnik. Ti me nisi nikdar ljubila!

Irma. Ne bodi smešen! Otrok bi ne govoril drugače, nego govoriš sedaj ti.

Stotnik. In vrag bi ne čutil sedaj drugače, nego čutim jaz!

Irma. Sedaj si pa prav zares otročji!

Stotnik. Otrok ne ve, kaj dela, in zato ne zameri, če ti rečem, da si izmed tistih žensk, ki se obesijo na vsakogar iz — strasti — (pavza) — ali, če hočeš, iz — dolgega časa.

Irma (ironično). Zato sem jaz tvoja prva ljubezen? Ali misliš, da sem stara petnajst let?! Ali misliš, da moraš občevati z mano kot z gosko in da se moraš delati pred mano lepega in nedolžnega?! Poznam življenje, morda ga poznam še predobro, in vem, da idealisti mislijo drugače nego jaz. Jaz pa še nikdar, nikdar nisem očitala drugim grehov in napak, ki jih imam sama.

Stotnik. Ljubezen je zate igrača, ki jo razbiješ, kadar se je naveličaš.

Irma. Igrača! — torej si ti tisti, ki si je igračo kupil.

Stotnik. Vedi, da tvojih besed nisem čul.

Irma. Kavalirsko! Govoriš kot človek, ki mu srce ni samo kos mesa, ampak ki tudi čuti ž njim. A ti nikdar ne moreš čutiti, kaj se godi tu notri, prav v zadnjem kotičku duše! Ti še viharja ne poznaš, pa poznaj tiste lahke meglice, ki zagrinjajo srce v neprodirno tajnost? Za to je treba pogleda, ostrega ko bodalo, in srca, nežnega in čutečega kot pomladni cvet. — Tega ti nimaš! Ti me ne ljubiš zato, ker mi je ime Irma, ampak zato me hočeš poročiti, ker je moj oče Hrast!

Stotnik. Razumem, kam meriš! — Lepših je dosti, bogatejših se ne manjka — vse res; morda celo boljših ne. — A človek je slep, kadar ljubi, in ljubezen ne mara naočnikov — iz tega ti bo jasno, da ljubim tebe, — Irmo!

Irma. Morda je kakemu tvojemu konju tako ime?

Stotnik. Veruj mi, da me moj konj še nikdar ni udaril s kopitom, ker ve, da ga je moja roka že velikokrat pobožala. So pa na svetu ljudje, ki sem jih poljubljal in ljubil, a ki so me tepli. (Pavza.)

(Konec prihodnjič.)

Književne novosti

Ivan Cankar: „Zgodba iz doline šentflorjanske“. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1908. Cena broširani knjigi 2 K, vezani v platno 3 K, po pošti 20 h več Oceno prinesemo v eni prihodnjih številk.

Zločin in kazen. Roman v šestih delih z epilogom. Ruski spisal F. M. Dostojevski, preložil Vladimir Levstik. V Ljubljani. 1908. Ig. pl Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena 3 K 50 h. Kaj več izpregovorimo o prevodu tega slovečega dela takrat, ko izide vsa knjiga, kajti obetata se nam še dva zvezka. Papir in tisk v knjigi sta lepa.

Ivan Lah: Vaška kronika. Izdala „Narodna založba“ v Ljubljani. Cena nevez. knjigi 1 K 70 h, vez. 2 K 70 h. — V današnjih dneh, ko hoče biti napredujoči individuum pred vsem in v polni, zvrhani meri on sam, in ko gleda s pomilovanjem na marsikaj iz „slavnih, bivših dob“, danes, ko veličanstvo lepote prepoveduje umetnosti, ščegetati slepo in vzgoje potrebno maso s parfumi kurtizane tendenčne poezije, odrekamo zgodovinski povesti del njenega nekdanjega kredita. To je morda prestrogo, gotovo pa ni brez vzroka; pomagalo nam bo vsaj, da ne zaklejimo zlatih predalov svoje literarne zgodovine z domorodnimi romanišči. Kaj drugega je zgodovinsko ozadje tam, kjer ga izberemo iz čisto estetskih interesov. No, Lahova „Vaška kronika“ vsaj ne kaže nasprotja; in za to mu bodi prva hvala. Povestice, tvoreče vsebino knjige, nas vodijo v dávnino, nam dajo čutiti njen častitljivi dih, nam rišejo njene dogodke v oddaljenih, bledikastih podobah, ki jih gledamo iz vrlo podanega miljeja dolenjske vasice, in pri tem niso niti senzačne niti tendenčne: Ljudstvo bo pač dolgo rado posegalo po „Vaški kroniki“, ljudstvo in mladina; zakaj bere se lahko in gladko do konca, ne žali živcev z nenavadnimi in pretiranimi rečmi, kakršnih nismo čitali še nikjer, in kar je glavno, ne pripada nobeni originalni in novi slovstveni struji, kakršne se okus povprečne publike še ni navadil. Najboljše v knjigi je bržkone začetek „uvoda“, ki mu je naslov „Vas“. Prvi dve strani sta vrli in bogati plastike, v sredi in na koncu pa prihaja spisček tako meglen in dolgovezen, da se bralcu zadremlje. Zelo živa, sugestivna in pristna po svojem časovnem koloritu je novela „Gospod Vitič“; vodi nas v turške boje. „Bernardo“, obraz iz renesanse, je meglen in se mi vidi neresničen. „Predikant“ iz lutrske dobe je vreden, da ga postavimo ob stran „Gospoda Vitiča“, ravno tako „Gura in sinovi“, historija iz dni kmetskega triumvirata; to je morda najboljše, kar premore naša književnost o tistih dneh. „Antoineta“ bi bila kaj prikupna, ako ne bi motila nepristnost dialoga; to bi mogli očitati tuintam tudi drugim povestim: najbolj „Bernardu“, najmanj morda „Guri . . .“

„Vaška kronika“ literarnemu izbirčnežu ne nudi mnogo, preprostemu bralcu pa nedvomno toliko, da ji je zagotovljeno trajno mesto v ljudskih in mladinskih knjižnicah. *C. O. N.*

Zbornik. Na svetlo daje Slovenska Matica. VIII. Zvezek. Uredil L. Pintar. V Ljubljani 1906.

Razen vzorno sestavljene dr. Šlebingerjeve „Slovenske bibliografije“, ki prinaša vsako leto potrebni sklepni račun o naši književnosti, združuje ta „Zbornik“ osem člankov. Dr. Fr. Ilešič je pod naslovom „Češko-slovenska (— jugoslo-

vanska) vzajemnost v minulih dobah" spravil v organsko zvezo [1]) več drobnih vesti iz slovenskega in slovaškega preporoda; zanimiv je pokret Slovakov, ker so njih literarne prilike bile prav sorodne našim. — Bibliografski važna je istega pisatelja razpravica o Srbu Jovanu Rajiću in Urbanu Jarniku. Pomembno je, da je Jarnik do svojega ilirizma prišel po napačnih premisah. — L. Pintar je postavil profesorju Ivanu Vavrůvu v točno in toplo pisanem životopisu lep spomenik. — Dr. Ivan Žmavc (v Pragi) je podal za slovensko občinstvo pregled Herbert Spencerjevega življenja in delovanja. — O Judih na Kranjskem piše J. K. Podgorjanski. Kot zopeten spis o ožji domači zgodovini in statistiki zasluži članek pozornost; saj je videti, kakor bi po Rutarjevi in Vrhovčevi smrti na našem zgodovinskem polju ne bilo skoraj nič dela več; ali pa delavcev ni? Neumorni Andrej Fekonja govori o prvih šolah pri Hrvatih. Predmet je gotovo zanimiv; a mi bi želeli izvedeti kaj o pisateljevih virih in bi glavne podatke čitali najrajši v izvirniku ali v izvirnem prevodu, vsekakor pa v bolj opiljenem jeziku. —

Tretjino vsega „Zbornika" zavzema Avgusta Žigona razprava „Tercinska arhitektonika v Prešernu". Žigon je marljiv raziskovalec Prešerna, a škoda je, da svoje stvari objavlja, preden so godne za natisk. Ne vem, kakim potem je n. pr. koncept njegove razprave o „Letnici 1833. v Prešernovih Poezijah" zašel v „Časopis za zgodovino in narodopisje" (1906); dobrodošel pa je bil ta koncept, ker smo se iz njega naučili presojati Žigonove spise. Pri njih namreč velja tole: važno in često mnogo vredno je gradivo, ki ga pisatelj znaša, in v tem oziru je vesten in popolnoma zanesljiv; nikdar pa se ne smemo zanašati na njegove dokaze in sklepe, ker so sami oprti na kako teorijo, ki bi jo tudi bilo treba šele dokazati. Tako je v „Časopisu" (str. 176. idd.) na podlagi svoje absolutno nemogoče razlage soneta „Je od vesel'ga časa teklo leto" (češ, da pesnik(!) govori o dveh spominih, o enem iz leta 1831., o drugem iz l. 1833.) zgradil kopico različnih sklepov in se na tej podlagi čutil upravičenega, na zelo čuden način (da ne rabim drugačnega izraza) se zaletavati v vse, ki so se — drznili tudi kaj preudarjati in pisati o Prešernu; le nekaterih oseb se ni dotaknil; on že ve, zakaj, in mi tudi. — Že tedaj sem mislil malo poučiti pisatelja, ki sta mu bili zlasti moji razpravi o priliki odkritja Prešernovega spomenika (v „Ljublj. Zvonu" 1905) zelo neprijetni, ker sta mu bili najlepše rezultate pobrali, da jih ni on mogel kot izvirne in svoje prijaviti; a pričakoval sem, da se bo pisatelj sam unesel. In res se je glede nastopa nekoliko; njegova metoda pa ga je zapeljala tudi to pot. Naletel je namreč tudi, gradeč to razpravo v Zborniku, na teorijo, ki jo hoče uveljaviti za žive in mrtve. Oprt na resnično dejstvo, da je Prešeren svoje pesmi sila skrbno pripravljal in pilil, hoče Žigon dokazati, da je pesnik imel pri svojih pesmih natančen shema glede celotnega števila verzov v pesmih in glede njih števila v posameznih delih. V pričujočem Zborniku se govori le o onih pesmih, ki so spesnjene v tercinah. — Vse tako dokazovanje ima že od početka smrtno kal v sebi v tem trenotku, ko raziskovalec nalašč išče takih simetrij v pesmih in ko tisto simetrijo, ki jo je morda našel, stavi na račun pesnikove volje, ne pa na račun slučajnosti. V drugi polovici prejšnjega stoletja so se bili klasični filologi vrgli na to polje in so kar pri vseh pesnikih: lirikih, epikih in dramatikih, „našli" sila simetričnosti, šteli in šteli so verze, jih seštevali, odštevali, delili, dokler niso dobili kosov, ki so si med seboj odgovarjali. Kakor bi se jih bila lotila nalezljiva bolezen! Preteče nekaj let —

[1]) Izrazi kakor „sukob", „svaja" so prisiljeni vrivki v slovenščino.

in sami sebi so se smejali! Kar je tiste „simetrije“, smatrati se mora le za slučajno! In kaj bi bili pesniki v naših očeh, ko bi jim mogli dokazati, da so svojo poezijo odlagali po natančno umerjenih predalčkih Ne bili bi umetniki, ampak krpači, in „dopadenje“ nad njih delom bi s tega stališča imel le strigač, ne pa čuteč interpret. Zato je Žigon izkazal Prešernu zelo slabo uslugo, da mu prisoja tako mukotrpno, na matematiki zgrajeno pesmotvorstvo, a tako malo spretnosti, da baje dveh nemških sonetov zato ni zložil v normalni tercinski obliki, ker za to ni imel dovolj (le nekaj — dni!) časa! — Vrednost pa more zadobiti tako razpravljanje za celotno in podrobno umevanje kake pesmi, ker se pri tej priliki mora govoriti o vsebini in o razvoju dejanja. V tem oziru gre tudi Žigonu resnična zasluga, naj mu že v vsem pritrjujemo ali ne; tudi smo mu hvaležni za točno znašanje raznih podatkov iz vseh virov; škoda pa je, da so ta zlata zrna zametana med silno navlako gostobesednih in bobnečih besed, ki se iz njih pisatelj komaj izkopava; kaj šele mi! Sploh je zelo kvarilna stran pri vsem, kar Žigon piše, da ne zna zagospodovati nad snovjo; on producira s silno težavo in znojne kaplje omakajo vsako stran . . . (Konec prihodnjič.) *Dr. Jos. Tominšek.*

Ivan Macher: Prirodopis živalstva. Ljubljana 1907. Ignacij pl. Kleinmayer & F. Bamberg. Cena 2 K 50 h. — Pri sestavljanju šolskih učnih knjig se križa toliko posameznih, često si naravnost nasprotujočih deloma metodiških, deloma znanstvenih, deloma učnoekonomskih načel, da je vsako enotno ocenjevanje šolskih knjig nemogoče. Dvoje pa moramo zahtevati od vsake učne knjige: prvič, da zadošča vsem stalnim metodiškim načelom, drugič da v znanstvenem oziru odgovarjajo vsa v nji navedena dejstva stanju moderne vede in da se v primerjanju, spajanju in kavzalni razlagi teh dejstev poslužuje pisatelj le znanstveno osiguranih sintez, pa bodisi, da mu te sinteze služijo le v metodiške svrhe.

Prof. Macher je napisal svojo knjigo na podlagi biološkega razmotrivanja živalstva; ta način motrenja žive prirode ima to znanstveno prednost, da je kavzalen, ima to zaslugo po vsebinskem svojem obsegu, da enakomerno uvažuje organ in funkcijo, in ima to veliko metodiško prednost, da razmotriva dejstvovanje in ustroj vsakega poedinega organa z vidika življenja celega organizma in da ne iztrga vsake posamezne življenske vrste iz celokupne prirode, temveč jo zveže z vsem, kar je in živi okrog nje. Način, kako motri biolog prirodo, pa nam odkriva učno metodo „par excellence“; neštete asocijativne vezi, s katerimi spaja in primerja vsak nov življenski pojav z vsemi že znanimi pojavi, so izredno porabne v to, da z njimi trajno vcepimo mladi glavici lastnosti in pojave živih bitij. „V tem slučaju nam je rešiti nalogo, kako naj razumevamo obliko organizmov na podlagi poznanja njih funkcij, kako naj razlagamo njih rast in nastajanje iz pogojev celega sistema, iz njih posebnega ustroja, iz tega, ker bi smeli imenovati konstitucijo živih bitij, iz načina medsebojnih odnošajev in iz vplivov, ki prihajajo od zunaj.“[1])

Zdelo se mi je potrebno poudariti ta dejstva, ker je med nami ta knjiga, izpodbujena od lepih nemških vzgledov, prva, ki je docela zapustila staro opisno metodo.

Pisatelju se je namen, spisati učno knjigo na biološki podlagi, v celoti jako posrečil. Dikcija in terminologija sta preprosti in lahko umljivi. Jako srečen se mi zdi princip, da je pisatelj večjim živalskim skupinam predpostavil natančnejši popis

[1]) Karl Heider: Über historische und causale Betrachtung in der Erforschung der Organisem. Innsbruck 1905, p. 24.

po enega tipičnega, učencem znanega zastopnika te skupine, škoda le, da temu principu ni ostal zvest tudi pri nižjih razredih živalstva. Umestno je bilo, da je g. prof. krog členonožcev, ta „eldorado“ sistematiške deskripcije, znatno skrčil, saj namen spodnjegimnazijskega uka pač ni, naučiti se na izust „policijsko tiralico“ za vsako izmed Linnéjevih species, temveč spoznavati tipe. Isto pravo načelo je vodilo pisatelja tudi pri opisu nižjih živalskih razredov, kar je tudi z ozirom na kratko odmerjeni čas prirodopisnega pouka hvalevredno.

Znanstvenim dejstvom, zbranim v tej knjigi, pač ni mnogo oporekati, samo nekatere malenkosti v sistemu, ki sicer ne tangirajo pouka na tej učni stopnji, bi bilo treba izpremeniti, da se v principu zadosti modernemu sistemu. Tako naj se kopitarji, dvoparkljarji in mnogoparkljarji porazdele v redova lihoprstarjev in sodoprstarjev; sistematiški razred glist (Eingeweidewürmer) ni opravičen, ker spaja v sebi zastopnike dveh daleko različnih razredov, namreč platihelmintov (trakulja) in celhelmintov (glista), in sicer jih spaja samo vsled slučajne okolnosti, da nekateri zastopniki obeh imenovanih razredov žive kot zajedalci (parasiti). (Konec prihodnjič.) *Dr. P. Grošelj.*

Valter Šmid. Die Reihengräben von Krainburg, ponatisk iz „Jahrbuch für Altertumskunde“, herausgegeben von der k. k. Zentralkommission für Kunst- und historische Denkmale. Band I. 1907. — Obširno in pregledno nam podaje pisatelj tega sestavka zgodovino grobišča v tako imenovanem „Lajhu“ pod Kranjem ob Smledniški cesti, opisuje način pokopavanja in navaja najprej izkopine iz prehistorične hallstattske in La Téneske dobe. Nato sledi v daljšem seznamku popis 213 grobov iz prve srednjeveške dobe, v katerih je našel pri sistematičnem izkopavanju poleg dobro ohranjenih skeletov obilico zapon, sulic, mečev, fibul in drugega zanimivega, deloma dragocenega nakita, ki so ga tedanji prebivalci dajali svojim mrtvecem v grob. Pridejan je načrt nekropole, nje lege z mestom Kranjem v ozadju ter tudi več slik najdenih predmetov z inventarno številko ljubljanskega muzeja. Splošno zanimiv pa je posebno zadnji odstavek, kjer raziskuje pisatelj vprašanje o narodnosti tedanjih prebivalcev mesta Kranja. Da so imeli za preseljevanja narodov Longobardi, prodirajoč v Italijo, tu svojo vojaško posadko, ki se je vzdržala do VII. stoletja, nam izpričuje ne le izredno ugodna krajevna lega, temveč tudi izkopine same, ki so jih enake ali slične našli v grobovih pri Čedadu, Ogleju in Trstu in neovržno prisodili Longobardom. Pa tudi nekaj zgodovinskih virov nam navaja pisatelj, da podpre svojo teorijo. S tem seveda bi bilo ovrženo mnenje, da je grobišče staroslovensko. Pa še nekaj. Staroslovenski grobovi, ki so se doslej zasledili na Kranjskem pri Boh. Bistrici, Mengšu in Črnomlju, kažejo vsi prav tipičen znak; to so obsenčniki (Schläfenringe), ki so jih naši pradedje na traku ali vrvici obešali svojim mrtvecem okrog senc. Teh pa v Lajhu niso zasledili. Potemtakem bi se mogli brez pomisleka pridružiti Šmidovi teoriji o longobardski naselbini v Kranju. — Prav radi tega pa nas bo tem bolj zanimalo natančnejše poročilo o staroslovenskih grobovih, ki nam ga obeta gospod pisatelj. *Anton Jeršinović.*

„Komunistični manifest“. Napisala Karel Marx in Friderik Engels. Preložil M. I-Č. Cena 40 h. IV. zvezek knjižnice časopisa „Naprej!“ — Idrija 1908. Izdala založba časopisa „Naprej!“ Tiskal Iv. Pr. Lampret v Kranju. — Kdor se zanimlje za socijalizem, oziroma njegov razvoj in njegove posamezne panoge — in to se menda dandanes vsakdo — bo rad posegel po tej knjižici, dasi se nam zdi, da je čitatelj brez primerne izobrazbe ne bo umel kdovekaj.

☼ Glasba ☼

Spominski večer Simonu Gregorčiču. S koncertom, ki je obsegal le na Simon Gregorčičeve besede zložene pevske skladbe, je počastila „Glasbena Matica" v dični obliki dne 19. januarja v ljubljanskem „Narodnem domu" in dne 26. jan. v „Unionu" rajnega pesnika-lirika. Stališče, ki ga zavzema Gregorčič v slovenski literaturi, pomen, katerega je njegova pesem narodu, je označil v pričetnem govoru z blestečimi, temperamentnimi besedami prof. dr. Fran Ilešič s prepričevalnostjo, ki jo je rodila idealna, gorka vnema za pesnika, ta simpatični pojav na polju slovenskega pesništva. In zvrstili so se za njim v svojih skladbah, ki jih je pesnikova beseda navdahnila k skladanju, slovenski skladatelji Jakob Aljaž, p. Hugolin Sattner, Risto Savin, Josip Michl, Anton Foerster, Emil Adamič, Anton Nedvěd, F. S. Vilhar. Podal je spored srečno izbiro, skladbe, ki zanimljejo, ki kažejo, kako plodonosno je obrodila produkcija zadnjih let na glasbenem torišču Slovencev. Z moškima zboroma „Na bregu" in „Na dan!" izvablja Jakob Aljaž prav krepko, dobro karakterizujoče svojim strunam zvoke, ki svedočijo o nemali rutini, ki si jo je skladatelj pridobil z neumornim skladanjem, glasi se iz njih svežost preprostosti, po kateri stremi, hoteč podati narodu lahko izvedljive, vendar umno zasnovane zbore. Izmed p. Hugolin Sattnerjevih skladb „Lastovkam", „Zaostali ptič" in „O nevihti" je poslednja, mešan zbor, vsekakor najboljša; v nji je zajel skladatelj ob srečnem besedilu s krepko invencijo slike velikih potez, v katerih mu je zarajala kaj srečno, učinljivo muzikalna duša in odzvalo se je tudi srce, da je zalilo s čutom tematično vzgrajeno delo. V predsmrtnici Rista Savina „Kropiti te ne smem" čujemo resno, baladno vzhičeno pesem spevne melodike, v Josipa Michla velikem spevu „Človeka nikar" vzleta in muzikalnega znanja prepojeno skladbo, ki jako prija koncertnemu sporedu. Antona Foersterja prelepi „Njega ni", ena njegovih najboljših skladb, toplo občuten, harmoniški in melodiški presenetljiv četverospev, je to pot podal moški zbor z reprodukcijo, ki je svedočila v svoji bravurni, kristalizujoči obliki o vestnem, minucijoznem študiju. Istega skladatelja samospev „Naša zvezda" je vzkipel iz globine čutapolnega srca. Antona Nedvěda pesmi „Njega ni" in „Pogled v nedolžno oko" ter mešani zbor „Nazaj v planinski raj" so ljubi znanci skladateljeve gladko in melodijozno ustvarjajoče pa v dušo segajoče lirike. Prikupljiv je Emila Adamiča solonapev „Pri zibelki", ljubka, prisrčna, v mehkih tonih se topeča skladba. F. S. Vilharja „Naša zvezda" in „Oj z Bogom, ti planinski svet!" sta zbora, dobro znana in priljubljena po vzletnem, arijoznem patosu, ki ju krilati k zagotovljenemu učinku; moti pa tu starokopitni, nekdaj pač priljubljeni mrmrajoči zbor.

Pod taktovko mojstra-kapelnika, koncertnega vodje Mateja Hubada mora uspeti zborov koncert; privadili smo se, smatrati vodjo Hubada za poroka vestni, zreli uprizoritvi, vsak koncert je nam le novo potrdilo opravičenosti takega zaupanja. Zrelega, izbranega petja, ki odiči na novo dobro ime koncertnega društva, smo bili priča prav v zadnjem koncertu, ko je šlo za proslavo spomina pesnika, ko je svečanostno razpoloženje samo povzdigovalo in pa bodrilo zbor. Solonapevi so bili poverjeni zagrebškima opernima pevcema Ernestu vit. Cammaroti in Bogdanu pl. Vulakoviću in gre tema zasluga, da so tudi solonapevi ob strani zborovih krasot glasovno prodrli in da je bil koncert le nepretrgana vrsta zanimanje budečih in

vzdržujočih točk. Priznalno se je spomniti tudi diskretnega in točnega spremljevanja na klavirju, kateri posel je opravil Miko Štritof vse pohvale vredno.

Dr. V. Foerster.

Jakob Aljaž: I. zvezek mešanih in moških zborov. Cena 60 h. — V Ljubljani, 1907. Založila „Kat. bukvarna". Natisnila „Katoliška tiskarna".

Idrijske narodne pesmi. Nabral za moški in mešani zbor ter harmonizoval Zorko Prelovec. Založilo delavsko bralno društvo v Idriji. Cena 80 h, s pošto 10 h več. Na prodaj pri Fr. Ciniburku in V. Lapajnetu v Idriji in v „Narodni knjigarni" v Ljubljani. Knjižica obsega 21 ljubkih narodnih pesmi, in sicer narodnih po duhu in po napevih. Pevskim društvom bode knjižica jako dobro služila.

Upodabljajoča umetnost

Slovenska moderna umetnost, pomen razstav in kritik. Vsakega umetnika prešine veselje, kadar sliši o kaki nameravani razstavi, tem bolj, če se priredi v domači deželi. Zanima se za dela umetnikov znanih in neznanih in težko pričakuje trenotka, da bi videl nove stvaritve svojih tovarišev. Marsikateri umetnik je ali bi že nekako zaspal v tujini, njegovo ime je ali bi postalo že neznano v domovini; ko pa čuje o razstavi, zbere proizvode svoje ter napne vse svoje moči, da bi ustvaril, kolikor še utegne, zopet kaj novega, umetniškega. Kajti na razstavi je najugodnejša prilika umetniku, obrniti nase pozornost s svojimi deli, si pridobiti ugleda in ž njim naročil.

Marsikdo bi pa tudi ne poznal proizvodov domačih umetnikov, ako bi ne bilo razstav, in ne imel bi prilike, učiti se razločevati dobro delo od slabega ter si izobraževati čut za umetniško dovršenost.

Velikega pomena so razstave tudi za ves narod, ker o razstavljenih predmetih se ne razpravlja in ne piše samo doma, temuč glas o njih gre daleč po svetu; tujci in v tujini živeči rojaki zaznajo, da tudi na Slovenskem žive umetniki, da tudi slovenski narod živi za umetnost.

Umetniki se s prireditvijo razstav žrtvujejo ne samo za svoj obstanek, za svoj ugled, temveč tudi za proslavo domovine, zato pa je tudi nje dolžnost, podpirati umetnike in jim pomagati s sredstvi, da jim je mogoče pokazati talente ter ustvarjati umotvore.

Na Slovenskem je žalibog le slišati: čemu pa naj bodo razstave, posebno za sedanjo moderno umetnost, češ, saj se vidi le malo lepega, dobrega, res umetniškega. V tem oziru moramo vpoštevati, da je sedaj jako kritičen čas, čas prehoda k nekaj popolnoma novemu, preprostemu, naravnemu, da ne tičimo vedno v antikah, vedno v enem in istem kakor pred tisoč leti. In ravno v tej dobi so razstave tem bolj potrebne in višjega pomena za izobrazbo okusa in za umevanje novega sloga, zlasti pa zato, da se naša umetnost osamosvoji, da si pridobi svoj poseben narodni značaj, seveda na podlagi moderne smeri.

(Dalje prihodnjič.)

Slovenski umetniki na tujem. Umetniških razstav, ki se prirede v kratkem med Poljaki v Varšavi, Krakovu in Poznanju, se udeleže tudi slovenski slikarji, in sicer sledeči člani umetniškega kluba Save: gg. Jakopič, Grohar, Strnen, Žmitek, Jama in gospodična Klein.

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Dne 4. januarja so igrali drugič „V somraku, 6. januarja popoldne so ponovili „Snegulčico“, a istega dne zvečer in potem 12. januarja smo videli še drugič, oziroma tretjič Cankarjevo „Pohujšanje v dolini šentflorjanski“. Česar pogrešamo pri tej Cankarjevi farsi je enotnost motiva; to ne moti malo in je v prvi vrsti vzrok, da je bilo treba igri komentarja. Po prvem dejanju ne pričakuje nihče, da bo Cankar v drugem dejanju povedal to, kar pove. Vsekakor je vsebinska zveza med prvim in drugim dejanjem zelo rahla, tretje dejanje pa nam itak še zdaj navzlic razlagam in navzlic temu, da smo tudi lastne možgane napenjali malo, ni docela jasno. Dalje se nam vidi, da je v farsi vendarle nekoliko preveč donkišotstva in pretiravanja. Če mi potiplje kdo na drobno žilico in mi namigne: „Vidiš, poznam tvoje male slabosti!“, me bo zaskelelo, a če mi reče: „Tat, razbojnik!“, se mu bom bržčas samo smejal. In zato dvomim, da bi bil Cankar s farso dosegel svoj namen. Farsa je ugajala, to se ne da tajiti. Ploskali so ji ljudje, ki so jo umeli, in ploskali ljudje, ki je niso umeli. Tisti, ki so umeli, so ploskali, ker so si mislili: „Saj nismo mi tisti!“ Vprašamo pa: Kdo so tisti in koliko je bilo sploh takih v gledišču, ki bi se bili čutili zadete! V tem tiči rešitev uganke in zato se mi vidi popolnoma neopravičeno zgražanje na eni in triumfovanje na drugi strani radi tega, ker se je ploskalo. Število tistih, ki so ploskali radi tendence igre, je bilo gotovo jako majhno. Farsa je ugajala pač sama na sebi! Zato pa so nemara še najbolj ploskali tisti, ki niso umeli! In to je dobro znamenje za Cankarjevo umetnost, kajti s tem je dokazano, da se da Cankarjevo delo tudi naivno uživati, kar bi bilo izključeno, če bi ne bilo umotvor. Lepo, napol nago žensko telo, oblito od bajne mesečine, no, kar molčimo! Z umetniškega stališča seveda nekoliko grobo sredstvo, a tu umestno, ker je hotel Cankar ad oculos demonstrirati. „Vam ugaja, kajneda? Vidite, kakšni ste, hinavci?“ tako si je mislil Cankar. Po moji sodbi se je pisatelju v celi farsi baš to najbolj posrečilo, dasi sem uverjen, da je bilo v gledišču ubogo malo takih, ki so se zavedeli, da so se mu usedli na limanice.

Z drugega vidika pisano oceno tega dela Cankarjevega prinašamo neposredno za tem poročilom.

Dne 18. januarja se je uprizorila prvič na našem odru tridejanska drama „Nepošteni“ (I disonesti), spisal Girolamo Rovetta, poslovenil E Kristan. Kdo se ni ob uprizoritvi te igre domislil Schillerjevega „Das ist der Fluch der bösen Tat . . . ? Greh rodi greh, nepoštenost je vzrok nepoštenosti. Vprašamo samo, če je bilo res tako neizogibno, da je postal Carlo Moretti radi tega defravdant, ker je bila prej njegova žena nepoštena. Zunanje okolnosti se nikakor ne vidijo tako silne, da bi se moralo zgoditi kaj takega, a tudi psihološko ni stvar kdovekako utemeljena. Carlo, ki baš zasleduje nepoštena dejanja drugega in se zgraža ob njem, pa naj bi se tako lahko odločil za enako dejanje? On, ki je ravnokar tako strašno ogorčen spričo nepoštenosti svoje žene, pa da bi...? Čast! Kako more govoriti o časti tisti, ki vrši nečastno dejanje? Navideznost, to pač! Radi tega, da bi ljudje ne prišli na sled dejanjem njegove žene, se da Carlo Moretti zapeljati v nepoštenost, dasi ne-

varnost ni baš velika, da bi se zvedelo vse tisto . . . Tudi nam ni prav umevno, kako je moglo ostati Carlu grešno razmerje njegove žene do predstojnika njegovega tako dolgo prikrito. No, kar nam ni prav jasno v značaju Carlovem, gre nemara na rovaš njegovega italijanskega temperamenta in pa miljeja, ki nam ni povsem znan. Z neodoljivo logiko dejanje pač ne sledi dejanju, a če vpoštevamo ravnokar omenjeno, potem lahko vse ono velja. Vobče moramo reči, da je igra zasnovana s preudarkom in veliko spretnostjo. Kar se tiče zunanjega dejanja, zunanje tehnike, se ujema in sklada vse jako lepo. Samo nenavadna in nenadna smrt Sigismondova je „izvita iz trte". -- Nekoliko spominja ta drama na Bernsteinovega „Tatu" in pač tudi na Ibsenovo „Noro".

Predstava je bila lepa. Gospa Borštnikova (Elisa) in gospod Nučič (Carlo) sta se jako dobro poglobila v svoji vlogi in tudi v laški temperament svojih junakov.

Dne 21. jan. pa smo imeli primiero Meškove dramatske slike v treh dejanjih „Na smrt obsojeni". Prvo hibo je napravil gospod pisatelj pri tem svojem delu s tem, da mu je dal naslov, pod katerega se da subsumirati več, nego nam je nameraval nuditi „Na smrt obsojeni!" Kaj vse bi se dalo pričakovati od tega naslova? In pričakovalo se je, odtod tisto razočaranje, ki se je kazalo pri občinstvu in kazalo pri kritiki. Druga napaka je to, da nedostaje tej dramski sliki junaka, okoli katerega bi se osredotočevalo vse dejanje. Po nameri gospoda pisatelja bi imel biti kaplan Vinko Dolinar tisti junak, toda preveč je omejil njegovo vlogo in tako stopa v igri zdaj ta, zdaj ona oseba bolj v ospredje, to pa je seveda neugodno za celotni vtisk. Sicer se je izkazal gospod Meško prav spretnega dramatika. Vsako dejanje samo zase je dokaj efektno, nastopi se menjavajo hitro in sploh je vedno dovolj življenja na odru. Če ne zahtevamo več, nego nam je pisatelj nuditi hotel, če smatramo njegov proizvod za ljudsko igro, kar v istini je, potem moramo reči, da smo videli že mnogo slabše igre na našem in tujih odrih. Igri je škodovala morda nekoliko tudi cenzura. Kajti če posega pri takih stvareh tuja roka vmes, je vedno slabo. Vsekakor pa je Meškova igra važen dokument v zgodovini koroških Slovencev, dokument, ki bo pričal še poznim rodovom, kaj je storila iz ubogega koroškega Slovenca — nemška kultura. Prizori, ki jih vidimo v Meškovi drami, so, žal, le prepristni. Tudi Gelb, njegov sin Pepe, pisar Pevec in kmet Zabernik so Slovenci, a kaki Slovenci! V tem baš tiči tragika, da slovenski narod po zaslugi protektorjev nemških šol tudi moralno propada. Kajti le materina beseda sega do srca, le ona ima vzgojevalno moč. Mislimo, da se ne motimo, ako trdimo, da nam pisatelj s svojo igro ni hotel pokazati samo trpljenja koroških Slovencev, temveč tudi zle posledice, ki jih rode v moralnem pogledu sedanje koroške razmere. Igra se bo dala, če bo gospod pisatelj hotel, popraviti tako, da se bo obdržala stalno na repertoarju.

Ponovila se je igra dne 26. januarja popoldne.

B. Opera. Operne in operetne predstave smo imeli od zadnjega poročila sem sledeče:

Dne 2. januarja se je pela četrtič Gounodova opera „Romeo in Julija", dne 10., 14. in 16. januarja se je uprizorila našemu občinstvu še iz prejšnjih časov toli priljubljena opereta „Mamzelle Nitouche" z gospodično Grossovo v naslovni vlogi, dne 12. januarja so peli četrtič Parmovega „Nečaka", a dne 24. in 26. januarja po daljšem premoru zopet „Zvonove Korneviljske".

Dr. Fr. Zbašnik.

Pohujšanje v dolini šentflorjanski. Ivan Cankar. Farsa v treh aktih. O delu in o kritiki.

Zopet smo gledali novega Cankarja na slovenskem odru, novega in zelo cankarskega Cankarja. Trikrat, pri premieri in pri dveh reprizah sta se zabavala snob in mob in še tisti redki nekateri, ki so stopili v skromno svetišče naše pasterke Talije z očmi, vrednimi večera s Cankarjevo firmo.

Gospoda kritiki so v nekritiškem zanosu že tolikanj predrdrali vsebino „Pohujšanja v dolini šentflorjanski", da bi se mi zdelo škoda lepe farse, če bi se vrgla k njih čedi še moja malenkost. Snov ni nova, to so tudi zapazili naši Atenci, ki jim bodi čast in slava zdaj in na veke, amen. V posameznostih jo že poznamo iz „Štefana Poljanca", iz „Mesečine" in iz drugih Cankarjevih zgodb, poznamo nje tendenco iz značaja Cankarjeve umetnosti, kakršna je v celoti, in si razlagamo nje namen po stališču, ki ga zavzema avtor v veliki Sahari naše umetniške produkcije in po vrednosti lavorik, ki mu jih vije toli hvaležna domovina, poosebljena v nekritikih in v kritikastrih.

Pribijmo to: „Pohujšanje v dolini šentflorjanski" je ostra, strupena, besna satira na slovenske literarne in umetniške razmere, in če priznavamo, da je pravična in zaslužena, bomo rekli, da je strašna. Pene, ki so bruhnile nanjo, so priznanje in so logično tisti uspeh, ki ga je avtor pričakoval, bolje rečeno: hotel. Cankarjev bič je škorpijon, pa najsi pada v hiperbolah in parabolah, ali naravnost, v premi črti, ki je umevna tudi povprečni bistroumnosti. V „Pohujšanju" je seveda vse simbolika; za vsem se skriva globlji zmisel: za nemoralnostjo Šentflorjančanov, za očetovstvom rodoljubov, za njih suženjskim kotavom, ki ga naposled narede čudesni Jacinti v še bolj suženjski nestrpnosti, ki jih kmalu navda proti gospodstvu umetnika, in v himni sv. Alojzija, ki jo zapojo nazadnje v naivnem veselju nad odhodom Petra Kobarja, ki je prišel z Jacinto po svoje zmagoslavje in jih zapušča sredi svatbe, on, ki je vzkliknil že v drugem dejanju:

— Za malo je umetniku,
da bi nad to golaznijo kraljéval!

Z rezgetom veselja so konstatovali umni Radamantje, da farsi manjka dramskega zapletka, ki igra vendar toliko vlogo v naših šekspirstvih s kobilami in brez kobil. Dramski zapletek! Dramska tehnika! Kako šolarski se mi vidi ta ugovor! V peti šoli sem hotel pisati veliko dramo „Solzislav Hejslovan ali sedem naglavnih grehov"; vzel sem knjigo „Die Kunst, Dramatiker zu werden, oder untrügliche Anleitung, Tragödien, Komödien, Schwänke und Librettos binnen acht Tagen zu verfassen und niederzuschreiben". Prepisal sem si shema in sem napolnil ekspozicijo, višek, preobrat, katastrofo in vse drugo z grozepolnimi in sila genljivimi dogodki; vso to rusko salato sem prelil v pravilne kvinarje in ko je bila gotova, sem zardel in sem jo raztrgal, dasi sem bil v peti šoli. So pa možje, ki se iz pete šole sploh ne ganejo. Evo vam jih, na izbiro; skoro bodo po vinarju ducat, tolika je njih konkurenca med seboj. Dramska tehnika! Tehniko si dela talent sam, tehnika se ravna po snovi in po značaju snovi; česar ne bi prenesla „Phédra", „Julij Cezar" in „Devica Orleanska", da navedem par primerov, to je „Pohujšanju" pogoj. Tehnika je takrat slaba, kadar gledalci zaspe; in še takrat ne vedno, ker so gledalci, ki zaspe zaradi lastne neumnosti. Ali ste pa videli občinstvo pri Cankarjevi farsi, kako je z napetostjo sledilo „konfuznemu delu brez dramskega zapletka" in je spremljalo dejanje za dejanjem s frenetskim ploskanjem?

Cvetle so glose k temu ploskanju... Gotovo: mnogo jih je prišlo prvikrat zaradi „pohujšanja“. In bili so nezadovoljni, ker ga niso našli dovolj. Ampak, za Kriščevo voljo, ljudje moji dragi, hiša je bila vendar trikrat natlačeno polna! In ves ta čas je opravljala vaša takozvana kritika svoj prijazni posel! Drugič so gledalci vendar umeli, in navzlic temu jim je ugajalo; kdor se je kremžil, je vedel zakaj... Čisto prepričan sem in pozitivno vem, da bi bil Cankar zadovoljen z manjšim aplavzom, morda celo z drugimi rečmi; ampak, njegova smola je ta, da je vihtel jermen satire z roko umetnika in da je ustvaril umotvor, ki se ne posreči vsakomur, kdor pri nas krpa in krpani. Strup je postal estetska naslada, in tisti, ki se je poharlekinil, ni kapucin, temveč Šentflorjančan. Ta neuspeh je po mojem za avtorja pravična kazen. Za malo je umetniku, da bi se s to golaznijo boril! In čestitam Cankarju na tem lepem neuspehu . . .

Bila bi neumnost ali laž, če bi kdo rekel, da imajo biti osebe rodoljubov šentflorjanskih osebe in ne personifikacije. V vseh od prvega do zadnjega se predstavlja pred vsem lenoba in zabitost gotovega miljeja, in ne toliko tistih, ki molče, temveč tistih, ki govore, ker ne marajo ostati filozofi . . . Tista lenoba je to, tista ošabna in bedasta lenoba, ki si igra narod, igra družbo, igra kulturo, igra mecenatstvo in igra svoje dolžnosti do vsega tega: na mizi mora stati šampanjec, ampak ker je predrag za skopuha, naj bo bakrska vodica z Moëtovo etiketo. Tako; gostija je prirejena, zbrani so gostje, dvigne se napitnica: „Slavna gospoda! Mi — naša — lepa naša — dični — mnogozaslužni — domovina — krepko naprej — ne vdajmo se — Triglav — Adrija — bela Ljubljana!“ In tako dalje, mnogo lepih besed in polovico toliko slabega dela, pri vsem tem pa niti najmanjšega poštenega stremljenja. Da bi vendar že enkrat vrag pobral našo slavno letargijo! Tja, kjer bič satire ne zadeva, pač tudi ne pada; punctum!

Cankar je podal v „Pohujšanju“ chef d'oeuvre; če premore slovenska dramska literatura lepši akt od drugega v tej farsi, pa naj me pri priči — pardon, skoraj sem se zagovoril. Če to ni poem! In njegovi kritiki so dozoreli za Smrekarja, njih pobalinstvo za bič. Mislim tukaj dnevno in deloma tudi periodsko časopisje; radoveden sem, kaj si mislijo v tujini, ko vidijo, kako nizke cunje si pripenja ponekod umetniška ocena. Poštena je bila samo v „Narodu“ in v „Dom in Svetu; gospod dr. Lampe je povedal o „Pohujšanju“ sicer tisto, kar smo pričakovali, toda kot zastopnik načelne katoliške kritike je osramotil rokovnjače, ki so se iz osebnosti do golega slekli ne le gentlemanskega, temveč tudi rokovnjaškega takta.

Uprizoritev je bila tako dobra, kakor dobre smo mogli pričakovati, a ne tako fina, kakor bi se je bili želeli. Relativno izborna je bila kreacija gospe Kreisove kot Jacinte: živa, naravna, izrazovita, simbolski vlogi prikladna. Ostale moči, pred vsem gg.: Dragutinović, Danilo in Povhe, za njimi drugi v manjših vlogah, so po možnosti storile svojo dolžnost.

In zdaj naj še povem, da to ni kritika, ker kritike ni. Pravica publike je, da ploska ali žvižga, kar ji drago; in pravica filozofov, da molče. Pokalpali nam ne boste hodili nad umetnost, zdaj ne in ne na večne čase. Ako so prizadeti radovedni, zakaj da ne, sem jim na razpolago še v bodoče, drugje, in jaz, ne uredništvo.

Vladimir Levstik.

Med revijami

„Mlada Hrvatska“. Glasilo Starčevićanskog djačtva. To je nov list hrvatske učeče se mladeži, ki jo izdaja „Literarni klub Starčevićanske akademske mladosti“ v Zagrebu. Odgovorni urednik mu je Z. Grotič, kateremu je pošiljati tudi naročnino. Celoletna naročnina znaša 5 K, za pol in četrt leta razmeroma manj. Posamezne številke se prodajajo po 50 h. Prva številka prinaša med drugim raznovrstnim gradivom tudi simpatično pisan članek o našem Aleksandrovu izpod peresa gosp. Fr. Golovića ter prevod Aškerčeve balade „Auto da fe“ iz zbirke „Mučeniki“.

Moderní Revue je v XIII. letniku izpolnila obljubo, dano pred letom. Vsebina je izbrana in odlična. Zastopani so domači in inorodni pisatelji. Z originalnimi prispevki so se oglasili znani Ot. Březina, V. Dyk, I. Hilbert, Karásek ze Lvovic, M. Marten in drugi. Prevodi so iz francoščine, ruščine in nemščine. Po vsebini v tem letniku prevladujejo eseji, kritike in referati o gledišču in razstavah. Polemike je razmeroma dosti; pa je tudi rezna in rezka. Leposlovni del se je skrčil in se bo letos menda ša bolj. Ilustracije so od Fesfilaktova, Gunguina, de Grousa, Kemopffa, Moreana in Renoira. Izvedene so ukusno. *Dr. D.*

Slavjanskija Izvěstija 1907. št. 3. so prinesla več ruskih prevodov slovanskih pesmi iz peresa N. N. Noviča. Prevedeni sta Vilharjevi „Meč, pero in plug“, „Priglašenje na ples“, Zupančičeva „Zlata ptička“, Aškerčeva „Trije potniki“ in Aleksandrovljeva „Kmečka pesem“ (kjer je iz Izidorja nastal Andrej). — Med knjižnimi ocenami, ki se nahajajo v tem zvezku, je omeniti zlasti oceno Aškerčevih „Junakov“. Andrej Sirotinin, ki je pred dvema letoma o Aškercu obširneje izpregovoril v istih „Slav. Izv.“, govori tu o novejših treh knjigah Aškerčevih, o „Primožu Trubarju“, o „Mučenikih“ in „Junâkih“. Rus ne more razumeti Aškerčevega svetovnega naziranja, ki „razen človeka na svetu ne vidi ničesar“; tendencijozne pesnitve mu „stoje na strani od ceste, koder ide istinita umetnost.“ Sirotinin poroča, da je za svojega bivanja v Ljubljani čul, da misli Aškerc pesniški obdelati slike iz ruskojaponske vojne, ko je ob Tihem morju prelita ruska kri dala tako mogočno pobudo notranjemu razvitku ruskega naroda. V številki 5. (junij-september 1907) je Sirotinin prevedel Aškerčevo „Rusko vas“. *Dr. Fr. Ilešič.*

Splošni pregled

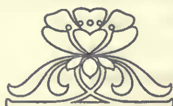
O Simonu Gregorčiču je v „Danici“, v koledarju hrvaškega „Društva svetojeronimskoga“ (= Mohorjeva družba) za leto 1908., napisal članek g. Ante Cividini. Gospod Cividini se očividno živo zanima za Slovence; kolikor vem, je baš on govoril v imenu hrv. akademiške mladeži pri odkritju Vilharjevega spomenika v Postojni. Kdaj prinese katera slovenska knjiga (posebe še za ljudstvo) spis o hrvaškem pesniku? Udarimo sami sebe, ko trdimo, da mi delamo za hrv.-slov. zajednico! *Dr. Fr. Ilešič.*

Prevodi iz tujih jezikov. Kakor se nam poroča, izda g. Ivo Sorli v prevodu zbirko Maupassantovih novelic, in sicer izide zbirka v kratkem pri Bambergu.

Dr. Jos. Karásek, „Havlíček in Slovenci". O znamenitem češkem politi-čarju Havličku, ki je l. 1848. odločilno posegel v smer češke politike, ki pa ga je par let potem zrušil Bachov absolutizem, je l. 1869 izšla posebna brošura (ponatisk iz „Slov. Naroda"). Glaser jo imenuje v svoji „Zgodovini slovenskega slovstva" na dveh mestih, (III., 145, IV. 420), a jo pripisuje enkrat Bož. Raiću, drugič A. Tomšiču. Dr. Jos. Karásek, češki pisatelj, ki je lani pri Göschenu objavil svojo: „Geschichte der slav. Lit.", je letos v smotri „Nova Doba" (št. 10., 11., 12.) priobčil študijo o tej slovenski knjižici, ki je po knjižnicah ni mogel dobiti, ki pa so mu na poziv v „Slovanu" z njo postregli gosp. okr. glavar Pirc, g. Valenčič v Trnovem in prof. dr. Šlebinger. Prof. Šlebinger je Karasku sporočil, da je brošuro spisal B. Raič. Raič jo je napisal iz hvaležnosti do svojega učitelja „slovanske politike" ter dokazoval, kak vpliv je imelo mišljenje Havličkovo tudi na Slovence, kako nas je zlasti seznanilo z ruskimi razmerami in s slovansko mislijo, ki smo jo dotle umeli romantično. Raič je Havličkov životopis vzel doslovno iz „Slovnika naučnega", a vanj so vpletene kulturno-zgodovinske in politične paralelke s Slovenci (tako n. pr. o razmerah v bogoslovnici graški in mariborski). „Pri vsakem političnem koraku", pravi Raič, „bi Slovenci morali misliti na jugoslovansko združenje . . . Mi Slovenci moramo gravitirati k jugoslovanskemu središču v Zagrebu . . . Svetišče muz in vse-učilišče jugoslovansko naj bo ognjišče in središče naše . . . v Ljubljano pravniško akademijo, a ne vseučilišča!" — Nato popolnjuje Karásek še životopis Raičev po privatnih podatkih Glaserjevih, Murkovih i. t. d. *Dr. Fr. I.*

Tri častne nagrade za razstavo z geslom „Otrok" — eno za 100 K in dve po 50 K — razpisuje „Splošno slovensko žensko društvo" v Ljubljani za tri najboljše ilustracije slovenskih pravljic, oziroma za tri najboljše otroškemu razumu primerne slike ali risbe, katerim je zajeta snov iz slovenskih pravljic, bajk ali narodnih pesmi. Glede poslanih umetnin bode razsojala posebna jury, sestavljena iz slovenskih umetnikov, literatov in pedagogov. Vse sprejete slike in risbe se izlože občinstvu na ogled in v nakup. Slovenski umetniki naj blagovolijo vposlati svoja konkurenčna dela najkasneje do 15. maja t. l. brez podpisa ter naj predlože v zaprtem ovitku, na katerem je zapisano geslo, priimek in naslov. Isto geslo naj se zapiše tudi na zadnji strani slike.

Listnica uredništva. Gosp. Miloš. Neporabno! — Gosp. B—t. Vaša enodejanka diši vendar malo preveč po — žganju. Ker zahtevate moško, da Vam izrečemo odkrito sodbo, naj Vam povemo, da nismo mogli v tem Vašem proizvodu zaslediti ničesar, kar bi obetalo talent. Sicer pa se nam zdi, da ste še jako mladi, zato ni treba, da Vam naša sodba podere vse upe.

Trio.

I.

Nekoč sva se ljubila: jaz in ti,
med nama morje sladkih harmonij,
med nama sreče više kot do neba
in domišljije več, kot bilo treba!

Prišli so zreli časi: davnih dni
nositi v mislih skoro možno ni,
mladosti jih naivne prah zagreba,
življenja smešnost se sred njih koleba.

Spoznanje, ah, to hladen je gospod!
Ne vpraša, ko zastopi našo pot,
zasmeje komaj se v zardelo lice.

Za roko prime te, odpelje stran,
in jaz, jaz moram sam čez drugo plan
brez tebe, kakor žalost brez solzice.

II.

Vrnila pisma si: ah, celo morje
stezic dražestnih, ki pero jih orje,
obsuto s tisoč žalostmi srca,
ki ljubi, hrepeni in trepeta.

Ej, ti mladosti svileno obzorje,
ki krutih rok usoda te razporje,
nedolžne sanje v blato raztepta,
z zasmehom tvojo sladko bol konča:

ti jutra mojega si stran obdalo,
mladosti sladke . . . Zadnjič nasmejalo,
v življenje zadnjič zablestelo si!

In kdor kot jaz je živel, bratci, ve,
kako težko, težko da je srce,
ko ti vanj zadnjič zažarelo si!

III.

O ljubica, prišel je pozen čas!
Več lica ne žaré, kot so žarela,
več srca ne gore, kot so gorela,
prepregle blede sence so obraz.

Ljubezen je kot roža: če jo mraz,
če jo življenja trpkost je objela,
tam laglje in tam teže je zvenela — —
Nikdar po njej ne žaloval bi jaz!

A glej! Sred polja jablana je stala
in vrsto let rodila sad in cvet;
nevihta trhlo že je pokončala.

Pogine naj, spolnila je obet!
A midva — — Sredi teme sva tavála
brez ciljev in brez vspehov silnih let.

IV.

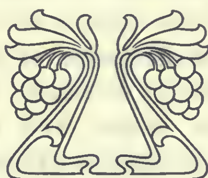
Tako od tebe jemljem zdaj slovó,
ki plitva si kot luža osamela
in smešna, kot je redka kje živela — —
A kar je res: lepó ti je teló!

Oko globoko zdi se, tak temnó,
a širi se za njim pustinja vela — —
Nikdar, nikdar me nisi razumela
in tudi zdaj ne boš me! — Nič zató!

Življenje drzen je komedijant!
Pograbi za uho te, mladi fant,
in smelo vzame tvoji te deželi.

In ko zazre, da všeč drugod ti ni,
kako se ti smeji, kako smeji,
kako ti ploska svoj aplavz veseli!

Milan Pugelj.

Bog, porosi . . .

Bog, porosi s hladnim dežjem
mi zeleno polje,
da po njivah mlado žito
bo rodilo bolje!

Bog, zalij ga, pade rosa
naj iz zarje zlate —
šla bo rž, pšenica v klasje
kot nevesta v svate.

Z majskim dežjem blagoslovi,
Bog, mi kruha kos —
v tvojo čast se bo jeseni
bliskal zlati voz.

C. Golar.

Pravična kazen božja.

Spisal **Ivan Cankar.**

III.

V dolino šentflorjansko, posodo vseh čednosti, je kanila nedišeča kaplja pohujšanja. To se je zgodilo natanko tisti dan, ko je nastopil svojo službo sodni adjunkt Peter Muha. Mračilo se je, ko ga je pripeljal blaten koleselj v dolino; in ob tisti uri je stal učitelj Šviligoj ob oknu, povohal je po zraku in je stresel z glavo.

„Zasmrdelo je . . . kakor po nečistosti!“

In je zavzdihnil ves žalosten ob slutnji nemirnih dni in hudih nadlog . . .

Zlodej, ki je bister in prekanjen, si je bil izbral za svoje služabnike večinoma take ljudi, ki so bogato oblagodarjeni z zunanjimi čednostmi. Prikupen obraz imajo, lepo rast in gladek jezik, zato da zapeljujejo neizkušena dekleta in zakonske žene; učeni so, pametni in prebrisani, tako da se človek komaj okrene, ko ga je že dodobrega pohujšal njih peklenski evangelij. Le malo jih je služabnikov antikristovih, ki so nakazni na telesu in tako nespametni, da prodajajo očitno svojo nečednost; ampak te si je izbral zlodej iz same prekanjenosti, zato da bi se nevešča duša izognila smrdljivi luži ter utonila v zelenem močvirju.

Tako je bil dacar res velik malopridnež, toda razodeval je svojo malopridnost z vsakim pogledom krmežljavih oči, z vsako besedo svojih slinastih ust. Človek ga je srečal, govoril je ž njim, nato pa je šel zlovoljen dalje in je pljunil na cesto: „Glej kujona, še sram ga ni!“ Vse drugače se je zgodilo, če se je prikazal na cesti sodni adjunkt Peter Muha. Res je bil nekoliko prešeren njegov obraz, toda vesel je bil in prikupen; res so gledale njegove oči nekoliko zabavljivo in zakotno, toda bilo je toliko prijaznosti poleg, da človek ni opazil zlega in se je zamotal v mrežo hinavščine, da sam ni vedel kdaj.

Klobuk postrani, roka iztegnjena v pozdrav, beseda prisrčna: „O, učitelj Šviligoj! Po kakšnih potih, učitelj Šviligoj?"

Kaj bi nato učitelj Šviligoj?

„Tja in tja, tako in tako . . ."

Celo nasmehnil se je prijazno, celo roko je stisnil malopridnežu in pohujšljivcu, ampak njegova vest je bila čista.

„Dobrih naukov ne posluša, za resno besedo ne mara . . . kaj se bom pretepal ž njim na cesti?"

Pošten človek se briga za svojo dušo in pa dušo tistih, ki so kesanja polni in pokore željni; kdor pa gre v pogubljenje kakor na svatbo, naj gre v božjem imenu in naj se nič ne pritožuje na sodnji dan! . . .

Zgodaj se je zdramil učitelj Šviligoj po tisti čudni noči, ko so hodili duhovi po dolini šentflorjanski. V glavi mu je brnelo, jezik mu je bil težak in debel, oči so gledale kakor skozi motne naočnike. Kesanje mu je potrkalo na srce in sram ga je bilo.

Prelepo jutro mu je zasijalo v obraz, rosa je bila v mehkotoplem vzduhu, dolina šentflorjanska se je dramila smehljaje.

Učitelj Šviligoj je stopil k oknu in se je ozrl po dolini. Po beli cesti mimo šolskega vrta je prišel človek, oblečen v črno suknjo, klobuk potisnjen globoko v čelo. Počasi je šel, roke na hrbtu, pogled v tla vprt.

„Glej grešnika!"

Grešnik pa je pogledal kvišku in njegov obraz je bil ves upal in bled in njegove oči so bile vse rdeče in zakrvavele, kakor da je bil prebdel in prejokal vso dolgo noč.

„Dobro jutro, učitelj Šviligoj! Naravnost k vam sem se bil napotil . . . v najprijaznejšo samoto!"

„Glej, k meni se je napotil!" je pomislil učitelj. „Kar tako se ni napotil, ne brez hude misli . . . njegova zakotna beseda razodeva in njegov od greha trudni obraz!"

Adjunkt je stopil v izbo, še klobuka ni snel in je sedel na razmetano posteljo; molče je sedel tam, život globoko skljućen, roke na kolenih.

„Božji prst se ga je bil dotaknil, kesanje ga je obsenčilo!" je ukrenil učitelj Šviligoj v usmiljenem srcu. Adjunkt pa je vzdignil glavo in njegov obraz ni bil nič vesel, tudi ne prešeren.

„Razložite mi," je rekel, „po vrsti mi razložite, ko ste že do kraja izkušeni: kako se da živeti v dolini šentflorjanski?"

„Resnično je občutil kesanje, resnično se ga je Bog usmilil!“ je izpreletelo učitelja Šviligoja in globoka radost se mu je izlila v srce. In je rekel naglas: „Lepo se da živeti v dolini šentflorjanski, lepše nego na vsem prostranem svetu! Zakaj ena sama čednost, vseh drugih čednosti mati, je potrebna človeku: zadovoljnost. Iz nje se porode brez truda in bolečine, kakor metulj iz bube, vse druge potrebščine: rodoljubnost nad vse, zmernost v vseh ozirih, spodobnost v vseh okoliščinah in še mnogotere druge čednosti, ki so nežne mladike te košate lipe . . .“

Adjunkt je pogledal tako lokavo, kakor da bi zalezoval hinavščino na Šviligojevem obrazu in v njegovih besedah; zalezoval je, našel ni, in se je nasmehnil.

„Saj zato sem prišel, učitelj Šviligoj, ker sem nameraval stopiti v hram samote in nedolžnosti, da si odpočijem od te težke noči... Kaj se vam nikoli ne zazdi, da hlapi iz te zelene doline šentflorjanske kakor smrad iz močvirja? Včasi se mi je zazdelo, greh je bil morda, da so vsi ti prijazni ljudje, vsi ti čednostni rodoljubi... krmežljavi dacarji. In vesel sem bil, da se me ogibajo, antikrista... Kaj se vam nikoli ni tako zazdelo? Kaj vam nikoli ni zasmrdelo kakor iz neizmerne mlake, ko ste odprli okno in ste se ozrli po dolini?“

Učitelj Šviligoj je zardel od srda in od žalosti.

„Kako mislite, gospod adjunkt? Nikoli se mi ni zazdelo, da bi dolina šentflorjanska ne bila najlepša dolina na svetu; zakaj nerodoljubna bi bila taka misel . . . Ves svet je deležen greha, Bog se usmili, tudi dolina šentflorjanska ga je deležna; zato pa ni treba, da bi imel domovinsko pravico. Tam je, tam sedi v kotu, od nekaj je sedel in bo sedel morda na vekomaj; poznamo ga, vemo, da sedi tam, ampak ne oziramo se nanj, ne ogovarjamo ga, tudi se ne pogovarjamo o njem. Če razsaja in kriči, če pleše po izbi in uganja nečedne burke: mi sedimo za mizo in resno je naše besedovanje. In kadar se zgodi — o, da bi se nikoli ne zgodilo! — da stopi v lužo pošten rodoljub, ker ga je bil izkušnjavec premotil: zatisnimo oči in usmiljeno bodi naše srce! . . . Tako je ostala dolina šentlorjanska čista in verna: morda je romal greh po njenih belih cestah, ampak nihče ga ni pozdravil in nihče ga ni spoznal!“

Dolgo je molčal adjunkt Muha, predno je odgovoril; in njegov obraz je razodeval bridkost.

„Pametno in modro ste govorili, učitelj Šviligoj, tako pametno in modro, da bi se dacar naglas smejal ter se tolkel po kolenih

in da bi se jaz ob tej uri, ko moje srce ni veselo, naglas razjokal. Ker ste nedolžni in brez zlega, sem prišel po tolažbo; in sem videl, da je nedolžnost in vernost večji greh od greha samega. Kaj torej? Dvoje cest se odpira človeku: ali se napraviti s tistimi, ki sede za mizo in pijo in miže, da bi ne videli rodoljubnega greha, ki pleše sredi izbe in uganja razuzdanosti; ali pa — pogledati grehu v obraz in mu nastaviti nogo. Ena cesta drži v čast in zasluženje, druga v sramoto in bolest... Kaj ni še tretje ceste, kaj ni še skrite poti, med bodičevjem in robidovjem skrite, čez kamenite klance stremeče... tiste poti, ki vodi daleč stran iz te blagoslovljene doline šentflorjanske? Daleč stran, visoko v hrib, v tiste kraje, kjer je greh greh in čednost čednost; kjer piha veter od severa in od juga, kjer so odprta široka vrata na vse strani. kjer ni teh visokih in črnih plotov, ki ste jih postavili vse okoli doline šentflorjanske; in kjer življenje ni ne greh in ne čednost, temveč življenje . . ."

V tla je gledal adjunkt, ko je govoril; njegov život je bil še bolj skljućen, roke so bile trdno sklenjene v naročju. In smilil se je učitelju Šviligoju.

„O, gospod adjunkt . . . ne, gospod adjunkt . . . težko je pač srce, kesanje se je zgenilo v njem . . . Kaj bi rekel? Mladi ste še, pa gre koprnenje preko vodá in preko gorá; in ker ne more nikamor drugam, telebne v greh . . . Ampak Bog je usmiljen, posebno z dolino šentflorjansko; in tudi mene se je usmilil in me je obvaroval o pravem času vseh nadlog in izkušnjav: izpregledal sem na stara leta in sem ugledal paradiž. Zakaj mnogo jih je bilo puntarjev in pesnikov v mladostni nespameti, pa so se izpreobrnili v poštene rodoljube in spominske plošče oznanjajo njih imena!"

Adjunkt je vstal in ves se je izpremenil njegov obraz; komaj še se je poznala bridkost na njem, ustnice pa so se zakrivile v čuden nasmeh.

„Kako bi se rešil človek, kako bi našel cesto in čemu bi ceste iskal, če je dolina šentflorjanska v samem njegovem srcu? In če je ni v srcu — kako bi ne skoprnel od puščobe? Zatorej je bilo nepotrebno to modro besedovanje . . . Ampak nekaj drugega sem vas prišel pobarat, učitelj Šviligoj: kod pa ste hodili sinoči?"

Globok sram je obšel Šviligoja in zardel je v lica kakor paglavec.

„Vsak človek se včasi opoteče z ravne poti . . . zato ni poreba, da bi bil razuzdanec in malopridnež . . . Res nisem vesel sinočnjega večera, ampak bilo je, in Bog daj, da bi ne bilo nikoli več!"

Adjunkt se je prijazno nasmehnil.

„O, saj nisem prišel, da bi navsezgodaj očital in zmerjal . . . Ampak — kaj niste šli iz krčme po starem kolovozu in ob potoku in mimo zaklete grajščine, a ne naravnost po cesarski cesti? Čemu ste kolovratili po dolini ob tako pozni uri?“

Na čelu Šviligojevem so se prikazale potne kaplje.

„Šel sem, kakor je pač bilo . . . čudno zamotane in pohujšane so bile moje misli . . . tudi v nogah sem bil slab . . .“

„Nič ne de, nič ne de!“ ga je smehljaje tolažil adjunkt. „Šli ste, kakor je pač bilo; in pred vami je šel črn človek in je nesel visoko lestev na rami . . . težko je nosil, noge so se mu opletale, ampak nazadnje je le prišel, kamor se je bil nameril. Ali ste ga spoznali?“

S tako veselim pogledom je vprašal in s tako sladkim nasmehom, da je učitelj Šviligoj povesil oči.

„Spoznal sem ga . . . kako ga ne bi v tej svetli mesečini?“

„Kam je šel?“

„Ob plot je pristavil lestev . . .“

„Pa je plezal?“

„Plezal je . . .“

„Dobro ste razločili. Plezal je, skočil je v izbo in je ostal dolge pol ure pri tisti sladki Meliti, pri tisti mladi nevesti. Ali ni bilo pol ure?“

„Pol ure je bilo morda!“ je jecljal učitelj Šviligoj, adjunkt pa je spačil obraz, Bog sam vedi, če iz prešernosti ali iz bridkosti.

„Tako ste torej vse natanko videli in razločili; nič niso pretiravale, ničesar niso pretvarjale vinske oči. In zdaj, učitelj Šviligoj, stopite v dolino šentflorjansko ter oznanjajte, kar ste videli in razločili. Malo še pridenite, malo še okrasite; zakaj zgodba je dolgočasna, če jo pripoveduje človek po pravici, kakor se je vršila. Adjunkt je prešestnik in Melita je vlačuga, tako izpričajte; prešestnik je že zdavnaj zlodeju zapisan, ampak tudi vlačuge se nikar nič ne usmilite!“

Tako je rekel, pogledal je skozi odprto okno, v svetlo jutro, nato se je okrenil in je šel, kakor da bi učitelja Šviligoja ne bilo ne v izbi in ne na svetu.

„O, kolika nečistost in kolika zakrknjenost srca!“ je vzkliknil učitelj Šviligoj, ko je premislil v jutranji samoti vso stvar od začetka. „Ni zadosti, da je grešil — zdaj še plane med ljudi, na očitni trg, ter oznanja: glejte, grešil sem!“

Ko se je napotil v cerkev, mu je prišel naproti dacar in malopridnežu se je že od daleč poznalo na obrazu, da pridiguje kosmato zgodbo na vse štiri vetrove.

„Ali ste slišali, učitelj Šviligoj, kaj se je zgodilo sinoči v tej čednostni dolini šentflorjanski?“

„Kaj hudega?“ je rekel Šviligoj, ampak tako malo je bil vajen hinavščine, da je povesil oči.

„Stavim, da je tudi vam že zapelo v ušesih, nikar se ne pretvarjajte! O malopridni svet, o neskončno pohujšanje . . . in človek je mislil, da je svetnica!“

Učitelj Šviligoj je šel dalje, pa je srečal notarja.

„Lepe reči!“ je rekel notar mimogrede in je zmajal z glavo.

„Kaj je oznanjal od hiše do hiše?“ se je začudil Šviligoj.

Šel je dalje in je srečal župana; župan je samo globoko zavzdihnil, pogledal je žalostno učitelja Šviligoja, rekel pa ni nič. Nič ni rekel, ampak njegov pogled je razodeval: „In tako pohujšanje v dolini šentflorjanski? Odprite se, oblaki, da odmijete sramoto!“

Kakor da je bil močen veter zapihal preko doline, odpahnil vse duri, odprl vsa okna ter razglasil ponočni greh. Ljudje so se srečavali in so se spogledovali, moški so stresali z glavo, ženske so vzdihovale. Zjutraj je zgodba vzklila, do večera se je bujno razcvela. In če bi jo ob angelskem češčenju ugledal sam stvarnik njen, bi se začudil in je ne bi spoznal.

„Njega in njo, obadva sleči do nagega pa izbičati iz doline!“ je razsodil v krčmi rodoljubni župan v svojem pravičnem srdu.

„Prijetno bi bilo, koristno res!“ je rekel dacar in si je obliznil ustnice.

Učitelj Šviligoj pa ga je karal z očitajočimi očmi.

„Nečiste so tvoje misli, o dacar!“

Še je hotel govoriti, zaokreniti posvetovanje na cesto naukov in tolažbe, ko se je pripetilo nekaj čudnega. Zadrdralo je zunaj, kakor da bi drvelo v vrsti devetero voz, in planil je iz večernega vetra strahoten glas, napol joku, napol tuljenju podoben.

Spogledali so se v čudu in strahu; dacar, ki je sedel ob oknu, je skočil in se je ozrl; in celo sam, grešnik, je prebledel.

„Kdo je gonil mimo? Zdelo bi se mi, da je bil Šobar, ampak podoben mu ni bil več; samo siv obraz sem videl in krvave oči; in tulilo je, kakor burja v gozdu. Nista ga vozila konja, dvoje črnih satanov je bilo!“

Župan se je pokrižal, nato je urno izpraznil kozarec.

Stopil je v izbo notar in tudi notar je bil bled.

„Huda bo noč nocoj, ljudje božji! Mimo zaklete hiše sem šel, pa sem se ozrl proti oknu, pa sem poslušal: človek joka, tiho joka, ampak zdi se mi, da gre jok preko doline vse do hribov. Poklical sem, nato pa se mi je storilo čudno in šel sem, kakor da bi bežal pred hudo uro!“

Župan se je drugič pokrižal, natočil si je in je izpraznil.

Vsi so molčali; nad njimi in nad vso dolino šentflorjansko je ležalo kakor temna jeza božja nad pohujšanjem . . .

Ob tistem času je uganjal adjunkt Peter Muha tako čudne stvari, da bi jih človek ne mogel razumeti, če bi gledal in premišljeval.

Do poznega večera je ležal oblečen na postelji, z obrazom v blazini. Ni jokal, tudi ni vzdihoval, zakaj miren je bil život in stisnjene pesti se niso genile. Ko je posijala mesečina v izbo, je vstal; njegova lica so bila siva in upala, kakor lica umirajočega starca. Stopil je k oknu, pogledal je na nebo, z zvezdami posuto.

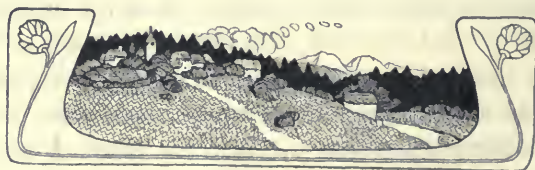
„Bolje je bilo tako!“ je rekel; in nikomur na svetu ni bilo razodeto na vekomaj, kaj je bilo boljše in čemu.

Nato je šel in se je napotil v dolino, po cesti, vse beli od mesečine, mimo črnih jagnedi, ki so tiho trepetale. Prišel je do zaklete grajščine, šel je dvakrat okoli plota, vzpel se je sam Bog vedi kako, zasuknil se je v kolobarju in je skočil na vrt, med nageljne in narcise. Pohodil je narcise in nageljne, šel je naravnost preko vrta, stopil je pod okno. Tam je legel na mehko travo, mesečina mu je sijala v obraz, široko odprte oči so strmele v nebo.

In ko je ležal, se je prikazala senca ob oknu; tiho ihtenje je dramilo vrt in rožni grmi so podrhtevali, kakor da bi kapale solze nanje.

Ležal je, ni zavzdihnil in ne izpregovoril; njegove oči pa so bile zastrte, niso razločile več ne jasnega neba in ne belih zvezd...

(Dalje prihodnjič.)

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje)

oparska romantika izumira tudi v Italiji; železnica in brzojav sta ji postala nadležna in umaknila se je s širokih prometnih stez, ki jih prepotujemo brezskrbno kakor pri nas, umaknila v samotne, strašno bedne vasi, ki v njih tujec itak ne išče ničesar, in precej menda tudi v fantazijo ljudstva, ki — kakor naše — kaj rado posluša „historije“ o kakem glasovitem roparju. Za svojega bivanja v Florenciji sem čital v ondotnem *šaljivem* listu „La chiacchiera“ („klepetanje“) odlomek iz povesti „Il brigante nero“ (Črni ropar), ki se je nadaljeval od številke do številke — ad usum plebis!

To je bil edini — ropar, ki sem ga videl v Italiji. Edini? Mogoče je le, da sem se doli v Kalabriji, ki je še zelo zanemarjena, seznanil s pravim banditom, dasi sva obtičala pri početkih znanja. Dogodljaj, ki mi je še zelo živo v spominu, se je vršil takole:

Bila je krasna nedelja, 21. julija preteklega leta, ko sem se zvečer prepeljal iz Sicilije na prava italijanska tla čez čarobno lepo Mesinsko morsko ožino. Na postaji Villa S. Giovanni (nekoliko nad Reggio), sem se namenil še isti večer usesti na vlak in se pomakniti proti severu, hoteč si drugo jutro natančno ogledati Salernski zaliv, romantiko zapadnega kalabrijskega obrežja pa uživati v hladni mesečni noči; kajti iz Sicilije me je vročina skoraj pregnala, znamenitosti pokrajin pa se dado v mesečini južnih noči s pravo naslado premotrivati. Vlak ni bil posebno zaseden, zato sva si z dobrim in veselim tovarišem, ki se je vozil z menoj, z nekaj napitnine lahko zasigurala poseben kupé II. razreda, da bi se v potrebi mogla tudi malo uleči.

Krasoto te vožnje, tik ob Tirenskem morju, pod strmimi skalami in spet po ravnem polju (pokrajino popišem pri drugi priliki) sem užival, sloneč pri odprtem oknu, dolgo v noč in sem sanjal, kakor pač *mora* človek sanjati v svetli noči, v južni Kalabriji, ob večno nemirnem morju . . .

Proti polnoči, ko smo imeli Evfemijski zaliv že za seboj, sem postajal truden, in ker si je pokrajina od tega do Polikastrskega zaliva skoraj vedno enaka, sem se ulegel na eno klop; na drugi je bil tovariš že zadremal. Okni sta bili odprti.

Nisem še trdo spal, ko me prebudi majhen hrup; kupejska vrata zaškripajo — med vožnjo! — in nekdo vstopi. Zbudila sva se i jaz i tovariš; ker vidim, da on vstaja, se ne brigam za nič dalje, misleč, da je pač prišel izprevodnik, in mirno obležim, hoteč zopet zaspati. A na moje začudenje se došlec prične pogovarjati s tovarišem, pripovedujoč razne osebne stvari. Od strani ga pogledam in malo čuden se mi je zdel ta gost; izprevodnik ni bil, videti je bil kak delavec: kako pride mož v II. razred? Kdo mu je odprl? Kaj naju tu moti? Postal sem pozoren in sem se obrnil tako, da sem mogel moža med trepalnicami opazovati, a ležal sem mirno.

Tu vstane tovariš in gre v bližnji kabinet. Tujec počaka toliko časa, da se vrata zapro, potem pa — ali me ne varajo oči? Ali ne postane ves njegov obraz drugačen, napet? Res! Dobro se ozre name, ki se nisem ganil, potem se skloni in se bliža meni in mrežam, kjer sva imela spravljeno prtljago, bliža oprezno . . .

„Ne boš, Jaka!“ si mislim, odprem oči, ga debelo pogledam in se napol sklonim . . . Mož je obtičal, popravljal si je nekaj na umazani suknji in me je potem vprašal, kako sem spal in kam potujem. Odkimal sem, kakor bi ga ne bil razumel.

Med tem se je tovariš vrnil in se je zopet ulegel in zaspal. Povedal bi mu, da se mi tujec zdi sumljiv, a nisem hotel veljati za strašljivca. Ulegel sem se, pa z namenom, da ne zaspim. Tujec je zdaj mirno sedel v skrajnem kotičku; čez nekaj časa vstane in odide v oni kabinet. Preteče dolgo, dolgo časa in ni ga bilo nazaj. Mislil sem že, da se je tam nekako oddalil, in hotel sem že zaspati. Zatisnem napol oči; kar se mi zdi, da so ona vrata le napol zaprta in da skozi razo nekdo sem gleda. — Oho! Vrata se tiho odpro in tujec se oprezno vrne! Spet premerja z naglim pogledom ves kupé — zdaj pa je bilo meni dovolj. Obrnem se, uležem se na hrbet, roke denem navzkriž, noge skrčim in uprem pogled strmo vanj. Potuhnil se je, sedel v svoj kot, a jaz sem v omenjeni poziciji enakomerno strmel vanj. Kajti odkrito rečeno, spanec mi je bil popolnoma prešel . . .

Nazadnje je bilo skoraj smešno, kako neprijetno se je počutil mož pod tem pogledom, ki je bil neprestano vprt vanj minute, četrti ure, gotovo eno uro. Večkrat je mož vstal in se pazno oziral

skozi okno na pokrajino, kakor bi česa iskal, naš vlak — brzovlak — pa je hitel in hitel. Kar se ustavi na postaji Sapri v Polikastrskem zalivu; še preden je prav postal, odpre tujec, ogledavši se na vse strani, hitro vrata, šine ven, in ko skočim za njim pogledat, izginil je že bil za bližnjim plotom . . . Bilo je ob dveh po polnoči.

Kaj je mož hotel, ne vem; dosegel pa je, kar sem tudi jaz hotel: na spanje niti mislil nisem več. Stal sem zopet pri oknu in sem z vednim gledanjem dočakal jutra, ki se je zasvitalo, ko smo pri reki Busentu zapustivši morsko obalo se ji pri mestu Pisciotta zopet približali.

Zdaj smo imeli Kalabrijo že davno za seboj; po noči je drugič ne bom prepotoval.

Ali sem torej res doživel nekaj prave romantike? Njen začetek, nemara . . .

Kaj pa je z romanom? Pred menoj na mizi je razprostrta pahljača, pristen italijanski spomenik . . . Pahljača — je že začetek romana! Seveda, ko bi bila takšna, kakršna igra vlogo v „Veseli vdovici“! Moja pa je iz papirja in na njej je natisnjeno z velikimi črkami: „Hotel Accademia. Verona!“ Tako pahljačo je podaril vsakemu gostu lastnik omenjenega hotela v Veroni, namreč tistega dne, ko se mi je v Italiji prvikrat in zadnjikrat pripetilo to, česar sem se bolj bal nego vseh brigantov, beračev in sitnežev: opikal me je prvi komar pl. moskito ali visokoitalijanski „zanzara“. In baš za slovo: zadnjo noč, ki sem jo pred odhodom v domovino hotel prespati v navedenem hotelu v Veroni.

Komarja sem seveda ubil. Jaz pa se vsaj nisem vrnil brez vidnih sledov s svojega potovanja.

Zunanja romantika mi je obsegala kapljico krvi, notranja novo gorišče duši!

III. Panorama dežele Italije.

Bilo je pred leti. Peljal sem se v dobro zasedenem bavarskem, modro barvanem brzovlaku proti Regensburgu, v prijetni družbi sila zgovornega očeta kapucinca, ki je bil prepotoval malodane vso zemljo. Ko sva se bližala postaji, mi je, zbirajoč svojo prtljago, z nekako trepetajočim glasom govoril v slovo tele besede: „So kraji na tej naši zemlji, ki zbujajo v nas strastno prijetnost, skoraj bi rekel: ljubezen. A zaključek je isti kakor baje v razmerju vas posvetnjakov do vaših ljubic: ljubijo se eno sezono; potem jih ne marate videti nikdar več. — So pa druge pokrajine, ki se jih okle-

pamo kakor svoje rodne majke: naj nas pot žene še tako daleč od njih, vedno se vračamo tja in vse steze peljejo k njim kakor v Rim. In tretjič so kraji, ki so nam kakor površni znanci: pozdravimo jih in gremo dalje. Naposled so kraji, ki so nam kakor prijatelji; veselimo se, kadarkoli se ž njimi snidemo; a če se ne snidemo, tudi ne čutimo take potrtosti."

Tu pridrdra vlak na postajo Regensburg. „Za tem krajem koprnim kakor po rodni majki", mi pravi veselo moj čestitljivi tovariš; „kajti to je moja domovina! — Privoščite si parček naših klobasic!" še pristavi in izstopi. Storil sem po njegovem nasvetu in sem si oskrbel dve pristni regensburžanki, ki sta vredni vsaka le en grižljaj. — Zapomnil sem si izrek izkušenega moža, a razumel sem ga le, kolikor se tiče majke domovine. —

Odslej pa se vselej, kadar me usoda in lastna volja nekoliko porineta po svetu, povprašujem, kako stališče zavzemajo prepotovani kraji na lestvici moje simpatije. Italija vobče je pač popotnikom kakor taka začasna ljubica; strastno hrepenenje po njej navdaja vse severnejše narode; kdo bi je ne objel rad v duhu? Kakor v polusnu vihra tujec po njej, ogleduje jo z zaljubljeno slepim očesom in premotriva malo, ker vidi preveč, gledaje z duševnim in s telesnim očesom obenem. Po preteku toliko in toliko tednov ali mesecev pa se zave in postane nezvest svoji oboževanki; žene ga k majki! Kakor peljejo vsa pota v Rim, peljejo tudi vsa iz Rima!

Vendar — in to je posebnost v mikavnosti Italije — nezvestoba ni trajna. Porodi se novo hrepenenje. A zdaj je bolj zavedno in izbirčno; vsa Italija ne mika več. Padova, Bologna, Pisa, Siena, celo Genova — to so le površne znanke, ki jih pozdravimo, ne da bi jih ogovorili. Napolj z okolico je ljubljenka, ki ji ostanemo iznova nekaj časa zvesti, Siciliji pa kvečjemu za teden dni! — Rim, ta pa je zvest prijatelj, pri katerem se radi udomačimo toliko časa, dokler nas hoče gostiti; poslavljamo se od njega z mirnozadovoljnim klicem „Na svidenje"! A Florencija — Dio mé né guardi — ta bi potniku kmalu postala nova domovina! V florentinskem življenju se čutimo kmalu domače, s čimer si tu zadovoljimo, ni le radovednost, ampak nekaj takega, kar ima električne žice napeljane tja proti srcu!

Seveda, ko bi stopili izven širokih stez in daleč tam „na kmetih" živeli le ob vinu, siru in sadju, tedaj bi se pojavilo v nas nekaj, česar oni otec kapucinec ni omenil: usmiljenje do tega ljudstva bi se pojavilo, pravim, ko bi ne vedeli, da se to ljudstvo ne zaveda svoje bede. —

„Videl si jasno nebo italjansko“, je blagroval Prešeren Smoleta! — „Solnčna Italija“ — to je stalni priimek. Italija brez solnca je pustejša nego najpustejši kraji, ker nas udarja z vso krutostjo varanih iluzij. Pesnik Ovidij je zdihoval po italijanskem solncu, ko ga je „trl“ mraz ob Črnem morju, nas pa čudno presune, če se nam zasveti košček italijanskega jasnega neba. Hribolazec, ki prisopiha prvikrat na Mangart, na Triglav, zre z nepopisnim čutom preko Goriške tja v tisto rumeno svetlo plan, ki že pripada Italiji; in brhka turistka povpraša na vrhu Črne prsti najprej po Benetkah, ki se odtod, kakor so ji pravili, vidijo. Zamaknjeno zre v jugozapadno solnčno stran: Italija ji je čarobna; misli ji šinejo na pot v Benetke — ženitvansko potovanje! Tam daleč nekje pa je — Rim...

Istina je! Kolikokrat je baš do italijanske meje ozračje mračno, megleno; tam pa se prične, kakor bi odsekal, jasnost, vedrost, da te bode v oči; tako ob robu naših gora, tako ob impozantnem prehodu s Tirolskega doli proti rajskemu Gardskemu jezeru.

Kdo bi se torej ne veselil „solnčne“ Italije? Vse prav! Solnca je dovolj in tudi jaz sem ga prepoznal: štiri, pet tednov križem po tej dolgi Italiji, a dan za dnem solnce in vedno solnce! Le enkrat se je za kake pol ure usul dež, enkrat v vseh teh tednih! Potegnil pa je ta dež le kratko progo, bilo je tam preko Caserte in Beneventa. Sicer ne kapljice. V Napolju so se pač včasi zjutraj malo zbirali oblaki okrog Vesuvija, a dnevna vročina jih je vedno osušila in v večerni zarji se je sivi stožec iz daljave krasnega ognjenika blestel dan za dnem enako. Ni pač dvoma, da so tudi tiste trohice oblakov le posledica silne vročine, ki puhti iz Vesuvijevega žrela. Saj drugod nikjer nisem videl ne oblaka, razen zopet ob Etni, ki je bila sploh tedaj tako zavita v megleno plast, da se je le včasi pokazal iz nje vrh z velikansko grmado dima in da se je le včasi posvetila snežena odeja, ki pokriva vrhovna pobočja te impozantne, orjaške gore.

Prepotoval sem pač Italijo v juliju in avgustu. Tedaj še pri nas meglencih in dežnikonoscih štejemo razmeroma malo deževnih dni; kaj šele torej v Italiji! Mari naj še govorim o vročini? Saj v tej dobi še v hladnih dolinah naših gora, kjer povsod curlja hladeča voda in kjer se taja led, ljubo solnce prav neusmiljeno opeka nedeljske in druge izletnike. Zdaj pa se preselimo v Italijo: južnodeželska vročina in skoraj nič vode! Vročina, ki ji ni uiti drugam nego v zidovje! Saj pravih senčnatih gozdov ni, razen v kakem mestnem parku; pod pinijami in pod oljkami se pač moremo mar-

sikje, n. pr. v albanskem pogorju, izprehajati; a kaj pomaga, ko ta drevesa nimajo prave sence! Krasni sadovniki, z oranžami in figami, res obsenčujejo podnožje Vesuvijevo in tvorijo nepopisno lepo ozadje razgretemu Palermu; a v te sadovnike je seveda zabranjen vsak pristop. Neizrečeno žalosten pa je pogled na reke! Struge so, izvzemši nekatere lombardske reke, zlasti vodnati Pad, vse kamenite in vobče zelo široke. V dolgem brezdežju pa se voda v večini izmed njih docela ali skoraj docela poizgubi in sedaj ni vsa struga nič drugega, nego dolga in široka proga sivkastobelega razgretega kamenja. Peljimo se v tem času le čez bližnji nam Tagliamento! Alpe ga sicer vedno toliko namakajo, da ohranjuje nekaj svojih voda; a kaj je tista ozka rečica nasproti sila širokemu nasipu kamenja na obeh straneh, ki se preko njega vozimo precej časa na dolgem, dolgem mostu. — Kaj pa šele naj pravimo o reki Reno v Apeninu, ki jo spremlja železnica več ur na poti iz Bologne v Florencijo. Reka ima strugo, široko in širšo, nego je naša Sava, a po njej se je pretakalo vode, kakor pri nas v kakem cestnem jarku, leno in s tistimi umazanozelenimi tvorbami, ki jih vidimo v naših mlakužah; včasi pa se je celo ta vodica izgubila v kamenju. Otročički pa, dveletni in starejši, črni in umazani, da se jim je jedva poznalo, da so popolnoma nagi, so posedali po kamenju v strugi in gradili jezove z „reko". Občudoval sem njih trdokožnost, da se niso opekli na razgretem kamenju! — Celo v Florenciji! Tu teče reka Arno, ki je vobče dovolj vodnata, a je v tej vroči dobi vendar usahnila tako, da se je komaj vidno še plazila dalje v svoji plitvosti po široki strugi; le z zaporednim zajezenjem so dosegli, da se je zapored stekala v globlje, kakih sto metrov dolge tolmune, kjer se je bilo mogoče kopati in gojiti veslarski šport. Vendar je pogled na to napol mrtvo reko zelo kvaril krasni vtisk imenitnega florentinskega „nasipa" (Lungarno) ob tej reki. — O južnoitalskih in sicilskih rekah v tem času seveda skoraj ni govoriti. — So seveda tudi izjeme, n. pr. alpske reke, dokler so še blizu gorovja (veličastno lepa Adiža!), v pretežni večini tudi reke v Kampanji. Posebno znamenito pa je, da je Tibera (Tevere) vedno vodnata, tako da dobimo v Rimu res vtisk prave reke, vredne znamenitih zgodovinskih spominov. Dokaj pripomore k tej vodnatosti levi njen pritok Treverone, ki se izliva v njo nekaj nad Rimom, prihajajoč iz zanimivega Tivolija, kjer tvarja velike slapove, ki so jih občudovali že stari Rimljani in ki si jih bomo pozneje ogledali tudi mi — iz moderne restavracije, srebajoč črno vino ali — kavo.

Vročina, suša — to je senčna stran „solnčne“ Italije. Bodi! To se še prenese, da se le malo privadimo in da le nimamo kake srčne napake. Toplomer je kazal 40°, ko sem nekega poldneva v Rimu cele pol ure stikal okoli mestnih vrat „Del Popolo“ in jo od tam preko Tibere krenil po Rienzijevi ulici proti Vatikanu ter zopet nazaj v središče mesta, vse nalašč peš, dasi bi se bil lahko vozil s cestno železnico; pa nič nisem posebnega čutil, niti žeje ne, in šele na Eskvilinu sem si v mali kavarni, kjer sem bil že udomačen, naročil za v Rimu obligatnih deset centezimov tiste sladoledu podobne limonade. Najbolj tožijo popotniki, da v teh sila soparnih nočeh ne morejo spati. Jaz se niti v tem oziru ne morem pritoževati; še v Siciliji, ki se vsa razgreje kakor kamenita peč, sem, dasi v potu obraza in telesa, prespaval povoljno število ur. — In suša? No, človek se sam malo posuši in telo se privadi v štirinajstih dneh življenskim odnošajem brez tiste množice tekočin, ki jih mi vlivamo v svoje telo. Čim več piješ, tem bolj se potiš, to je znano pravilo za vse hribolazce; hribolastvo pa je po mojem mnenju sploh najboljša priprava za pot v Italijo. Italijani so tudi sami vobče zmerni v pijači; zato napolnjujejo lokale, kjer se pije največ, izvečine tujci, zlasti, kjer se toči pristno ali nepristno bavarsko pivo (birra di Monaco). Mnogo boljša za žejo pa so črna italijanska vina. Že pred leti sem videl pri istrskih ribičih, da je v trajni vročini njih glavna pijača črno vino; in dober nauk je bil to! Zdravo človeško telo se v neverjetni meri akomoduje potrebam in hranitvi: v severni Evropi litrom piva in mastni hrani, v južnih gostemu vinu in makaronijem vseh oblik in debelosti ter suhi, mrzli „zuppi“.

Da je torej ta „solnčna“ Italija obenem vroča in suha, to se še prenese; zdi se nam še imenitno, ko se vrnemo v belokožno svojo domovino zagoreli — interesantni, in ponosni smo, da smo se odvadili, si gasiti žejo z neprestanim popivanjem vode in piva. Skoraj neznosna pa postane vroča in kamenita Italija, izvzemši dobro oskrbovana središča velikih mest, za vsak korak zaradi — p r a h u, katerega množice in splošnosti si prej niti misliti nismo mogli. „Solnčno“ Italijo vidi idealist, a „p r a š n o“ Italijo čuti in diha realist ter preklinja pesimist.

Tudi v svoji domovini moramo zaradi prahu včasi spokorno trkati na kašljajoče prsi; a naš prah je le prašek nasproti italijanskemu produktu. Šele v živi Italiji mi je postal jasen laški pregovor, da ni potovanja brez prahu — non è viaggio senza polvere! Prah je res bistvena okolnost potovanja po Italiji, sicer ne le potovanja,

ampak bivanja sploh! Ne samo: la bella Italia, reči bi tudi morali: la polverosa Italia! — Na pr. v Rimu! Prav sredi mesta, kjer se shaja prava in dozdevna eleganca, na Piazza Venezia in odtod na vsako stran kake četrt ure daleč, tu je seveda razmeroma malo prahu, ker ulice kakor pri nas pometajo in škropijo. Pojdimo pa le doli ob Tiberi (Lungo Tevere), n. pr. začenši od zanimivega Tiberskega otoka, sporedno z zapadnim pobočjem Kapitolija naprej mimo Palatina in tik pod Aventin! To je prah! In če potem krenemo na levo, da bi si pogledali glasovito Cestijevo piramido, nas bo že prah pregnal, da ne korakamo dalje izven mestnega obzidja skozi vrata sv. Pavla (ali Ostijska). — Kako mogočen vtisk dela na nas dobro potlakani, obširni, nekako aristokratsko mirni trg pred lepim Lateranom! Komaj pa stopimo od ondi skozi bližnja vrata S. Giovanni na „Novo Apijsko cesto“, že zabredemo v strahovit prah. Isto razočaranje nas čaka, kjerkoli stopimo skozi ta ali ona rimska vrata v predmestje. Le naša navdušenost za čudovite starinske ostanke, ki so zlasti ob robu mesta še dobro ohranjeni, nas prevzame toliko, da ne pazimo kdove kaj na to nadlogo.

Razumemo pa, zakaj Italijan tako nerad hodi peš; saj že nekako zasmehuje in pomiluje tujca, ki se, navajen domačih šeg, rad šeta, dočim Italijan rajši stoji in sedi. Le živinčeta so po njegovih nazorih za to, da hodijo peš, in — tujci; videl sem v Siciliji smešno žalostno prikazen, kako je krepak možak obkobalil ubogega oslička, ki je bil od daleč videti kakor — privesek svojemu gospodarju.

Rim, ki je vobče dokaj snažno in dobro upravljano mesto, sicer v tem oziru tudi kolikor toliko dobro vpliva na svojo okolico. Grozovite pa so ceste po deželi, n. pr. široka cesta, ki pelje skozi Lacij in Kampanjo v Napolj. Kjer se je tu premikal kak voz, tam sploh ni bilo razločiti niti vozička niti živine: velika kepa prahu se je počasi vlekla dalje! In staro, nekdaj tako razkošno mesto Kapua! Skoraj ga ni bilo videti, ker je bilo ovito v siv prah; drevje popolnoma sivo, kakor daleč je videlo oko, polje sivo, poslopja so itak siva, ljudje pokriti s prahom; steze med vrtovi so bile le nasipi prahu — strmel je tujec in si je iskal žepne rute in prav dobro je razumel, zakaj ima vsaka Italijanka, ki premore le nekaj lir, dolg in gost pajčolan kot zastor za mlad ali starikav obraz.

(Dalje prihodnjič.)

Slovenska znanstvena organizacija
in
naše vseučiliško vprašanje.

Spisal dr. Karel Hinterlechner.

(Konec.)

IV.

Skupne direktive — izmena idej ter združevanje Slovanov na znanstvenem polju sploh.

naslednjem hočemo skicirati dodatno še nekaj misli o nalogah, ki čakajo slovenske znanstvene organizacije, oziroma njene znanstvene sekcije posebej.

Do poslednjih dob je bilo osredotočeno pri drugih narodih vse znanstveno delovanje razen na vseučiliščih v poljubno imenovanih znanstvenih klubih, društvih in v akademijah. Te institucije so bile in so še sedaj drugje zbirališča, oziroma združevališča duševnih delavcev raznih struj in panog. Vsakemu poznavalcu razmer je dalje znano, da so se vse dosedanje take koncentracije duševnih sil spontano omejevale ali da so jih silile razmere k neki omejitvi svojega delokroga. Šele v poslednjem času se je to deloma izpremenilo. Tudi v znanstvenem življenju se čuti namreč dandanes potreba dela v najširšem okviru.

Ideja združitve na najširši podlagi v prospeh znanosti same je prodrla tudi v znanstvene kroge. Najprvo so se združile v nekak kartel vse nemške akademije. Tej združitvi je sledila pozneje internacijonalna asocijacija skoro vseh evropskih in nekaterih izvenevropskih akademij. To zato, ker danes ne presega kulturno delo le materijalnih sil posameznika ter tudi celih skupin, če imajo velik delokrog, to delo potrebuje tudi skupne direktive. Pa še nekaj. Sedanji nemški cesar se zelo trudi, da bi postale med Nemci in Amerikanci razmere, ki bi omogočile izmenjavo učnih moči nemških in ameriških vseučilišč. Namen tega stremljenja je brezdvomno razen politiškega tudi to, da se ustanovi ožji stik in da se doseže vsled tega izmenjava idej med obema narodoma. Za misli gre torej tudi tukaj.

Jasno kakor beli dan pa je, da ne more škodovati to, kar koristi velikim narodom ali celim plemenom, mutatis mutandis kulturnemu razvoju malega narodiča slovenskega in kulturi slovanskega plemena sploh.

Med najimenitnejše naloge slovenske znanstvene organizacije bi torej spadalo naše zbliževanje, oziroma združevanje s posameznimi slovanskimi narodi na znanstvenem polju. Tuji bi seveda tudi drugim narodom ne smeli ostati. Dalje bi morala posredovati znanstvena sekcija, da bi prišlo do vsem skupne direktive in da bi se uredila hitrejša in sistematično osnovana izmena idej med zastopniki znanosti raznih slovanskih (vsaj avstro-ogrskih) narodov v prospeh njih kulturnega razvoja.

V.

Naše znanstvene zveze s Čehi in posebno njih vpliv na naše vseučiliško vprašanje.

Kadar je razgovor o slovenskem vseučiliškem vprašanju, poudarjajo nasprotniki in priznavamo tudi mi sami, da nam vsaj sedaj nedostaje vseh potrebnih učnih sil za ustanovitev in za uspešno vzdrževanje zavoda, kakršen naj bi bilo vseučilišče.

Proti temu nedostatku so pripravljeni pomagati nekateri z dobrimi sveti, drugi pa celo s sredstvi, ki se dado realizirati. Ničeva pa bodo ostala tudi ta, dokler ne storimo mi sami svoje dolžnosti in vseh za to potrebnih korakov. Slovenski narod je namreč mnogo premaloštevilen ob sedanjih razmerah in zlasti gmotno veliko preslaboten, da bi produciral toliko število sposobnih učnih sil, kolikor jih je treba istočasno na kateremkoli, čeprav provincijalnem vseučilišču. V dokaz temu le sledeče. Profesorji na vseučiliščih morajo biti specijalisti. Specijalne študije, potovanja i. t. d. stanejo mnogo denarja. Naše dijaštvo pa potrebuje še za navadne vseučiliške študije z malimi izjemami ustanov in javnih podpor. Razna dijaška podporna društva! Kdor je imel kdaj tako imenovani „lekcijski katalog“ kake univerze v rokah, ve vsaj približno, koliko je navedenih tam učnih sil, in potrdi gotovo že samo zato brezpogojno naše nazore, ne da bi dokazovali njih utemeljenosti na dolgo in široko.

S tem pa nikakor ni rečeno, da sploh ne bi smeli Slovenci zahtevati zbok teh sedanjih razmer slovenskega kulturnega središča;

vseučilišča. Z zgornjo trditvijo smo hoteli le reči, da se z nami šali, nas goljufa, ali pa da vsaj naših razmer, oziroma vseučiliške institucije ne pozna, kdor nam prisoja za sedaj toliko moči.

Tej nalogi bi bili Slovenci kos le v najtesnejši zvezi z drugimi Slovani na znanstvenem polju. S Hrvati imamo sedaj nekako (rahlo) zvezo, a ti bi potrebovali sami še tuintam pomoči. Nam bi bilo pomagano v prvi vrsti s Čehi. Ti so pomagali svoj čas tudi Hrvatom pri ustanovitvi njih vseučilišča. Oni imajo poleg Poljakov edini med avstrijskimi Slovani danes dosti znanstvenikov, ki so sposobni za profesorska mesta. Taka pomoč bi končno tudi ne bila nič poniževalnega za nas. Pomislimo le, da kličejo celo (avstrijski) Nemci svoje brate iz „rajha“ v našo državo na avstrijske univerze in obratno!

Ako smo zgoraj dokazali, da bi nam kulturno zbližanje z drugimi Slovani koristilo, smemo zato tu smelo trditi, da nam je najtesnejša združitev zlasti s Čehi pravcata conditio sine qua non za naš nadaljnji kulturni razvoj in za izvedljivost naše zahteve po slovenskem vseučilišču. Pogoje za to druženje naj nam na naši strani ustvari bodoča naša znanstvena organizacija. Le mimogrede naj omenim, da se ozirajo na te momente tudi naši kompetentni faktorji veliko premalo!

Če je treba dostaviti tem mislim še kako besedo, naj bo to le sledeče! Socijalno rešitev posameznega individua, ki nima kapitala, pričakuje naša doba od zadružniške organizacije. Ta naj ga reši velekapitala. Za rešitev in napredek malih narodnostnih individuov pa veljajo prav isti zakoni. Tudi kulturno se bodo posamezni mali narodi osamosvojili le z narodno kulturno asocijacijo, ki temelji na zdravi znanstveni organizaciji posameznega njenega člana.

VI.

Kulturna konkurenca — nove akvizicije.

Kdor ima priliko, opazovati življenje v kakem znanstvenem društvu, na kaki visoki šoli, v kakem posameznem kolegiju ali v kaki slično sestavljeni organizaciji, nam gotovo ne bo oporekal, ako trdimo, da veljajo za vse gibanje in delovanje v takih znanstvenih združitvah isti (splošni) zakoni, ki veljajo tudi za katerikoli drug organizem. Zlasti pa velja tole: 1. Kjer ni konkurence, ni sploh nobenega napredka ali pa gre vsaj polževo pot. 2. Organizem, ki se ne poživlja in okrepčava z novimi akvizicijami, ki ne asimiluje materijalnih ali idealnih snovi, je obsojen na smrt.

Brez težav bi se dalo dalje dokazati, da o tako majhnem narodu, kakor smo Slovenci, ni misliti, da bi produciral kdaj toliko duševnih delavcev istočasno, da bi nastala zdrava konkurenca med zastopniki iste stroke. Večina ljudi si vrhutega uredi življenje, kadar se nima bati konkurence in to zlasti v poznejši dobi, kolikor mogoče — komodno. Od komodnosti pa znanost in kultura še nikdar in nikjer nista ničesar pridobili, zato tudi pri nas ne bodeta. Duševne, to je kulturne konkurence nam je torej sploh treba. To tudi gotovo dobimo. Vprašanje je le, od katere strani pride. Zato glejmo, da jo dobimo od sorodnih, nam prijaznih narodov. Sicer se nam bo vsilila, oziroma vsiljevala od naših kulturnih nasprotnikov, od elementov, ki računajo z našo zaostalostjo in kulturno omejenostjo. Prvo bi vrhu drugega sami lahko tudi regulirali, kadar bi bilo treba in kadar bi hoteli, druge pa ne bo mogoče vselej.

Rekli smo, da organizem, ki se ne razvija, — umira. Organizacije, ki se ne okrepe z novimi akvizicijami, zaostajajo, ker bolj in bolj odrevene. Njih delovanje postaja bolj in bolj šablonsko. V kraljestvu šablone pa kraljuje „Klassengeist“ ali pa birokratizem, ki sta strupena sovražnika vsakega in torej tudi zdravega kulturnega napredka.

Avstrijski Nemci zahtevajo (vsaj deloma nevede) jako pametno z ozirom na lastno korist tako imenovano „Freizügigkeit“ dijakov in visokošolskih profesorjev z drugimi državami. Enako velja o cesarju Viljemu z ozirom na njegovo željo po izmeni nemških in ameriških vseučiliških profesorjev. Zato goje končno Nemci tako vneto tudi institucijo kongresov. Vse to jim le služi v namen po načrtu urejene in hitre izmene idej in svetovne konkurence.

Kar pa koristi kulturnemu življenju Nemcev, naj to isto mar škoduje razvoju naših kulturnih zmožnosti, če kedaj dobimo svoje vseučilišče?

Novi duševni delavci nam prineso novih sil, novih idej, ki koristijo nam, ker delajo med nami in za nas. Uničujejo pri tem itak le naše abderitstvo, le ljuljko, ki se šopiri med nami.

VII.

Kako naj deluje slovenska znanstvena organizacija v svrho tesne znanstvene zveze z drugimi Slovani sploh in s Čehi posebej?

Na to vprašanje je danes, ko pred vsem slovenske znanstvene organizacije niti ni, težko odgovoriti. Dalje je to težko, ker imajo

pri tem odločevati tudi drugi Slovani. Ukazovati pa ne moremo nikomur, kako naj si kdo uredi svojo lastno hišo.

Pri vsem tem pa moramo vendar o tem izpregovoriti, ako se naj ne smatrajo naše besede o znanstveni združitvi z drugimi Slovani itd. za gole fraze, kakor jih imamo že itak na preostajanje.

Da se ne vtikam v znanstvene stroke, ki jih natančneje ne poznam, smatram za samo ob sebi umljivo. O histor.-filol. strokah naj govore poklicanejši.

V sledečem hočem torej govoriti le o matem.-naravoslovni skupini, a tudi o tej le splošno.

Nemci imajo institucijo, ki jo imenujejo „Versammlung deutscher Naturforscher und Ärzte". Ta organizacija zboruje vsako leto.

Nekaj enakega imajo tudi Čehi. Njih organizacija bo zborovala ravno letos v Pragi. Kako je s tem vprašanjem pri Hrvatih in Srbih, mi ni docela znano. Za to tudi ne gre tu v prvi vrsti.

Jedro vse zadeve so sledeča vprašanja. Bi li ne delili spredaj (stran 94.) omenjene znanstvene sekcije v *a*) naravoslovno-matematiški in *b*) filološko-historiški oddelek? Ali ne bi mogel prevzeti potem prvi oddelek tudi vseh nalog, ki jih imajo zgoraj omenjene „Versammlungen" in slične institucije? Morebiti imajo historiki in filologi kake enake združitve. Naloga filol.-histor. oddelka bi bila v tem slučaju vnaprej določena.

Vsak od teh dveh oddelkov bi imel stopiti v zvezo z vsaj vsemi drugimi avstro-ogrskimi Slovani. Vsi ti bi pa ustanovili potem skupno organizacijo, kakor bi po tehtnem preudarku zahtevale razmere od slučaja do slučaja.

Kakor je posamezni avstrijski slovanski narod v internacijonalnem znanstvenem koncertu dosedaj (bolj ali manj) malopomemben ali pa tudi docela brez veljave, ravno tako bi se morala prej ali slej vpoštevati omenjena institucija, in to tudi od naših kulturnih neprijateljev.

Predno se izvrši taka združitev, smo Slovani narodnosten mozaik, ki ga vsak lahko igraje razmeče. Po združitvi bi bili pa kulturen organizem, ki bi produciral gotovo vedno zadostno število profesorskih kandidatov za razne stolice. S tem bi bil pa tudi konec vednemu očitanju, da nimamo sposobnih učnih sil za vseučilišče. Ker bi se torej podpirali med seboj na zdravi konkurenčni osnovi, bi se okrepčal posameznik. Od poedinca bi pa imela tudi celokupnost mnogo koristi. V tej združitvi bi bila torej naša in vseh avstrijskih Slovanov kulturna sila.

Konec.

V 154. odborovi seji „Slovenske Matice“ dne 5. novembra l. l. se je v principu sklenilo proslaviti: *a*) štiristoletnico Primoža Trubarja, *b*) stoletnico rojstva dr. Janeza Bleiweisa in *c*) izdati v „Knezovi knjižnici“ poseben spis povodom upokojitve Matičnega častnega člana, vseučiliškega profesorja dr. V. Jagića. Bolj nego sploh kdaj se čutimo danes s Hrvati kot ena kulturna enota. Trubar, Bleiweis in hrvaški kulturni prvoboritelj Jagić, vsi so torej naši! Ta kulturni triumvirat hoče proslaviti naš prvi kulturni zavod za njegove vsakemu teh velmož specifične kulturne zasluge.

Ker mislim, da še niso sklenjeni vsi akti v tej zadevi in da si bo utegnil slavni odbor Matični še beliti glavo v tem oziru, zato naj se mi dovoli, da opozorim pred vsem Matični odbor, potem pa tudi vse druge kompetentne činitelje na sledeče.

Vsakterega človeka se spominjamo najprimerneje brez dvojbe z deli, ki se po svojem namenu najbolj približujejo slavljenčevemu mišljenju in delovanju. Kulturnih velmož torej s kulturnimi deli, ki so neovržno „monumentum aere perennius“. V našem slučaju bi to bilo morda z ustanovitvijo kulturne organizacije, kakor smo jo splošno (!) očrtali zgoraj. Ker bi se taka organizacija nanašala na preteklost le iz vzrokov spoštovanja, v tem ko bi imela svoje praktično lice obrnjeno v prihodnost, in pred vsem, ker bi bila njena naloga le iskanje resnice in širitev spoznanja, zato bi tej misli po naših skromnih nazorih morda tudi versko prepričanje posameznikov ne moglo nasprotovati — „iz principa“! —

Zaradi priprav za tako organizacijo naj bi se sklicala v Ljubljani enketa slovenskih znanstvenikov, ali naj bi pa vsaj povedal vsakteri v primerni obliki svoje tozadevno mnenje. Ako pa tudi to ne bi bilo mogoče, zlasti ker bi se stvar zavlekla, naj se pa vsaj ustanovi nemudoma v področju „Matice“ pripravljalen odbor, ki naj takoj ukrene vse potrebno po dogovoru s kompetentnimi faktorji.

Brez kulturnega domačega dela ni kulturnega napredka, brez tega pa ni velikih novih kulturnih pridobitev. To je končno zveza med idejami: znanstvena organizacija in slovensko vseučiliško vprašanje. Boj proti naravnim zakonom logike je tudi z ozirom na naš kulturni razvoj brezuspešen.

Vampir.

Komedija v osmih prizorih. Spisal **Adolf Robida.**

(Konec)

Irma. Vzela te bom, ker ....

Stotnik (hitro). Ker hočeš biti preskrbljena!

Irma. Nikar ne misli, da živi samo en stotnik na svetu! Ampak zato te bom vzela, ker vem, da me ljubiš.

Stotnik. Ni še dolgo, kar si trdila nasprotno. Torej zato me boš vzela, ker te ljubim — in ker veš, da je največji greh človekov ljubezen, ki ga povsod kaznuje, koder hodi; — zato ker me hočeš mučiti, — samo videti hočeš pred sabo moža, ki ne bo mogel dvigniti pesti, da bi ubil sovražnika, ker živi v njegovem srcu ljubezen.

Irma. Seveda ti me ne mučiš nikdar, ker že sedaj uganjaš svoje ljubosumne neslanosti?! Ljubezen je strast in vsaka strast je slabost.

Stotnik. Jaz mislim, da je ljubezen še nekaj višjega in lepšega, nego si jo slikajo megere. — Toda ljubezen, ki si jo ti zatirala toliko časa, se bo kdaj uprla! Marsikaj in marsikdaj je že potrpela, a slednjič ji mora že vendarle presedati! — Potem postane ta ljubezen sovraštvo in tedaj ...

Irma. Tedaj vedi, da žena tisočkrat bolj sovraži nego mož.

Stotnik. A zaničevati žena ne more nikdar tako kakor mož.

Irma. Lahko, preziranje žene bolj boli!

Stotnik. Morda! — Toda tu notri, v srcu, čutimo le moški tisto zaničevanje, ki ne pozna milosti in odpuščanja.

Irma. Ha, — lepo bodočnost mi slikaš!

Stotnik. Jaz sem slikar, ki slika stvari, kakršne so. — Toda dovolj mi je sedaj! Važen korak mi je storiti prihodnjo uro!

Irma. Želim najboljši uspeh!

Stotnik. Moj uspeh bo tvoj neuspeh!

Irma. Morda misliš koga kontrahirati?!

Stotnik. Za enkrat ne! Za sedaj bi vedel samo rad ime onega nesrečneža, ki se je ujel v tvoj pogled.

Irma. Pred mano stoji že en tak!

Stotnik. Le otrok se igra s puško, ki je nabita.

Irma. Ti groziš?! —

Stotnik. Pred tabo stoji mož, ki ga je ujel žar tvojih oči, — a sanjal je že predolgo in prebudi se vsak čas.

Irma. Potem mu dam steklenico z mlekom, da ne bo jokal!

Stotnik. Ne bo jokal, ker ni jokal doslej! — Štel je udarce, ki jih je dobival od tebe. — In navadil se je biča tvojih muk že tako, da niti v srcu ne zajoka več. —

Irma. Kaj pa še stojiš?! — Pojdi, kamor si se namenil, in stori, kar misliš!

Stotnik. Smrt pride prekmalu, kadar že pride, zlasti če je človek mlad in če se nadeja še tisoč rož od življenja!

Irma. Pojdi, pojdi, — pojdi no!

Stotnik. Pojdem, kadar bom sam hotel . . .

Irma. Pa zakaj se obotavljaš?

Stotnik. Ker boš ti zapustila ta kraj, ne jaz! Ljubezen je močnejša od sovraštva in slabejši se umakne močnejšemu!

Irma. To je individualno! — Tvoje mnenje zame ni merodajno!

Stotnik. In zato tudi jaz ne grem!

Irma. Ali misliš, da sem res tako mlada, da verujem v besede, da se pametnejši vda; — ne, tega veselja ti nikdar ne napravim!

Stotnik. To vem in te tudi ne maram siliti, da bi ravnala proti svoji naravi.

Irma. Apropos, ali si že govoril z očetom radi onega denarja, ki ga moraš vrniti v par dneh? Menda je tritisoč kron?!

Stotnik. Žal mi je, da sem s tabo o tem govoril.

Irma. O, to nič ne de — kaj pa je rekel oče?

Stotnik. Le ženske govore o stvareh, o katerih jih nihče ne vpraša.

(Gledata se, češ, kdo se bo umaknil. Stotnik gre parkrat gori in doli in obstane. Irma se mu porogljivo smeje.)

Irma. Kako govoriš sedaj! — Jutri me pa zaprosiš odpuščanja! Poznam te in vem, da brez mene živeti ne moreš, in zato boš storil jutri tudi isto, kar si storil že dostikrat.

Stotnik. To sem storil doslej vedno! Danes pa čutim v srcu nekaj, česar nisem še nikdar. In ta čut je močnejši nego ti, — in zato grem . . . (odhaja počasi).

Irma (gleda za njim, potem steče k njemu). Vidiš, premagala sem te, ti si odšel! Sedaj pojdi nazaj in pozabiva vse, kar sva govorila!

Stotnik. Kar človek res čuti, nikdar ne pozabi. In če trdi kdo drugače, laže; — zato jaz tega ne bom pozabil! Toda človek je le tedaj premagan, če sam prizna, da je premagan. In jaz ne priznavam, da sem premagan!

Irma. Torej ti odklanjaš spravo!

Stotnik. Ko sem jaz hotel miru, si mi ti dala muk, ko sem te jaz ljubil, si me ti sovražila. Sedaj pa mi je dovolj muk in preveč tebe, in tako grem sedaj jaz, — ko se pa vrnem jaz, — pojdeš ti! —

4. prizor.

Stotnik (odide; v ospredju mu pride nasproti doktor Fras).

Irma (gre zmagonosno in smejoč se v ozadje in gleda v jezero. Čez nekaj časa ju zagleda, sede na klop in ju opazuje).

Doktor. Dober dan! Razburjeno je vaše lice, gospod stotnik. Odkod, kam?!

Stotnik. Iz pekla v vice!

Doktor. Torej ste na poti k boljšemu. Kam pa jutri? Pa menda ne zopet v pekel nazaj, saj pojdete jutri na izlet?

Stotnik. Jutri — to je še daleč!

Doktor. Vaš odgovor so besede ljubezni; zakaj „jutri“ ima za daleč le tisti, ki ljubi.

Stotnik. Včasi tudi tisti, ki je ljubil . . .

Doktor. (Pavza.) Nočem biti indiskreten . . .

Stotnik (s poudarkom). Povejte mi, gospod doktor, ali ste mi bili vedno odkritosrčni?

Doktor. Vedno, odkar vas poznam!

Stotnik. Vašo besedo na to?

Doktor. Mojo besedo!

Stotnik. Tisoč muk je imela vedno zame, a danes jih je imela milijon.

Doktor (žvižga iz Rigoletta melodijo: La donna e mobile...).

Stotnik. Tam zadaj menda sedi in čaka življenja. — Zbogom! Morda ji boste delali nekaj trenotkov kratek čas. — Tam zadaj sedi — in čaka vas; — ne, — ne, oprostite, saj ste mi dali besedo! Oprostite! — Zbogom, gospod doktor! (Odide.)

Doktor. Zbogom!

5. prizor.

Irma. Torej ste vendar prišli?! (Pavza.) Videla sem, da ste govorili s stotnikom; kaj sta imela?

Doktor. Govorila sva o ljudeh in o svetu.

Irma. To je res tako duhovito, da bi mu prisodila kaj takega.

Doktor. Sicer se nisem namenil vrniti, a sedaj, ko . . . .

Irma. Torej vi mi ponujate spravo?

Doktor. Spravo?! — Ne!

Irma. Torej premirje?

Doktor. Govoriva kot človeka, ki sta se šele ravnokar spoznala!

Irma. Tujci smo si vsi, zakaj mislim, da ga ni človeka, ki bi bil kdaj v svojem življenju tako odkritosrčen, in tudi če bi bilo le za trenotek, da bi drugemu povedal vse, popolnoma vse, kar čuti in kar misli. — Celo nemogoče pa je, da bi zaupali komu svoje življenje prav do zadnje sence!

Doktor. Prav pravite! To je nemožno, ali vsaj jaz ne verujem v to možnost, če se dotičnika ljubita. Če pa ljubezni ni, potem je odkritost vedno mogoča. Jaz na primer bi vam lahko vse zaupal in povedal.

Irma. Pa sem prepričana, da tega ne bodete storili.

Doktor. Dasi bi vi to gotovo radi poslušali.

Irma. Bi, ker me psihološka vprašanja zanimajo.

Doktor. Vidite, na primer, jaz sem nekdaj ljubil in tista, ki sem jo ljubll, mi je rekla, da me ne ljubi; — a pozneje mi je priznala ona sama ljubezen, — tedaj pa v mojem srcu ni bilo več žara zanjo.

Irma. To ste si sedajle kar na lepem izmislili; tega vam ne verujem! Če dekle ni gos, ljubi pač vsekdar, kadar je ljubljena, in mož nikdar ne zavrže ljubezni, ki se mu nudi. — Le neizkušenost in idealizem ravnata drugače. — Seveda, če bi bil kdo posebno nemoralen ali . . .

Doktor. No, gospodična — ljubezen in sovraštvo sta si tako podobna pojava kakor greh in krepost. Človek lahko ljubi in sovraži in tisti trenotek, ko se ima odločiti, je važno ono čuvstvo, ki pač tisti hip prevladuje. Zato nikar ne trdite, da ljubezen rodi le ljubezen in sovraštvo le — sovraštvo. — (Pavza. Gleda jo.) Sedaj vi mene ne sovražite, a jaz vas sovražim.

Irma. Ali naj bo to poklon?

Doktor. Poklon? — Ne! — Nasprotnik sem fraz! Čemu naj rećem, ako mi kdo prižge cigareto: hvala lepa, ko pa pri teh besedah nič ne čutim in nič ne mislim. Čemu mlatiti fraze, samo radi tega, ker bon-ton to zahteva?!.

Irma. In vendar se ravnate tudi vi po teh pravilih?! —

Doktor. V družbi, kjer moram in kjer drugače ne gre! Pri onem pa, o katerem vem, da ni navaden človek in filister, ne maram besedi, pač pa kaj več.

Irma. Ampak surov ni treba, da bi bil človek pri tem!

Doktor. O tej točki imam jaz dvoje misli. Prvič ni vsaka odkrita beseda surovost, drugič je tudi pogled poln ljubezni lahko surov.

Irma. Razumete li sami vse, kar govorite?

Doktor. Pač, toda jaz ne morem nikdar prednjega stavka z naslednjim tako tesno spojiti, da bi ne bilo prostora še za kako drugo misel razen moje. Rad vidim, da človek sam misli zveže, in dostikrat zasnujem samo par kontur — kdor me hoče razumeti, me bo že razumel, za tistega pa, ki mi ne more slediti, ne govorim. O vas pa vem, da mi lahko sledite, in zato so vaši izgovori prazne besede!

Irma. Ne tajim, da me jako dobro poznate.

Doktor. Tega si nikakor ne domišljujem! Zakaj nemogoče je, da bi poznali drugega človeka popolnoma! Človek je individualist in taka želja je morilka človekove osebnosti in ubijalka naravnih zakonov.

Irma. No, jaz bi si želela, da bi vam na primer videla sedaj — prav — na — dno — duše. —

Doktor (ironično). Tako, tako . . . .

Irma. Ne! — rada bi ugenila vsekdar vaše misli; — da bi vas tako vedno poznala, zdaj vas poznam samo v gotovih trenotkih!

Doktor. Ste me poznali, hočete reči! Toda človek svojega prijatelja nikdar ne pozna, ako ga ne pozna vedno! (Polagoma se zmrači.)

Irma. „Sem vas poznala," — hočete, da rečem . . . . . Ah, da, bilo je nekdaj . . . . .

Doktor. Gospa, vi ljubite ono, kar ne živi več? Vi ljubite mrliče?

Irma. Če so lepi, zakaj ne.

Doktor. Jaz pustim mrliče najraje v miru; kar je mrtvo, ne živi več, in mene briga le življenje. Zakaj govorite po zimi o pomladi?

Irma. Ker so spomini edino človeško veselje.

Doktor. So ljudje, ki nikdar ne govore o sedanjosti, ki nikdar ne mislijo na prihodnost, a ki žive le v preteklosti in ki si žele nazaj časov, katere so takrat preklinjali. (Solnce zahaja.)

Irma. In če bi se zaživela sedaj v najino preteklost? . . .

Doktor. Tujca sva, gospa, ki sta se šele spoznala!

Irma. Vdajte se mi sedaj in mislite z mano samo za en trenotek, čeprav ta spomin morda skeli in četudi srce ni veselo . . .

Doktor. Mene spomin sedaj ne boli več. Boli samo takrat, kadar čutim ljubav preših dni v srcu, kadar pa mislim o stvari, tedaj izgine bol.

Irma. Čut bolj skeli nego misel. (Vedno počasneje.)

Doktor. Ker postane človek po premišljevanju trezen in dovzeten; če se pa vda samo čuvstvovanju, tava v omotici in zdi se mu, da se celo solnce norčuje ž njim! . . .

Irma. Mrak se dela; čez četrt ure bo tema . . . Ko se uleže mrak čez jezero in padejo sence nad vodo, tedaj se v meni vse svetli in žari tisoč lučic.

Doktor. Strast se vzbuja tedaj, ko je najbolj temno v človeku in okrog njega.

Irma. In strast in ljubezen sta eno . . .

Doktor. Ljubezen je dobra in sveta stvar, a norec je tisti, ki ljubi.

Irma. Najlepša stvar je lahko tudi najgrša! Bogme, kje je sedaj Svetec?

Doktor. Iz pekla je šel in prišel v vice.

Irma. Ne razumem vas! (Pavza.)

Doktor (hodi, pavza.)

6. prizor.

(Sluga pride.)

Sluga. Gospod papa mi je naročil, naj vam naznanim in vas vprašam, če se hočete zvečer ž njim voziti po jezeru?

Irma. Obkorej?

Sluga. Ob poldevetih.

Irma. Povejte mu, da ga čakam tu, pa naj pride pome.

Sluga. Kakor ukazujete! (Odide; pavza.)

7. prizor.

Irma. Gospod doktor, ali mi bodete hoteli delati druščino na jezeru?

Doktor. Ako ne postanete sentimentalni? — In ako ne bodete tožili in jokali za — preteklostjo?

Irma. Kaj takega mi je tuje.

Doktor. Pač možno! — (Pavza.)

Irma. Torej zakaj ste mi dali slovo takrat, meni nič, tebi nič?

Doktor. Sami ste si bili sodnik! (Začelo se je mračiti.)

Irma. In bila sem obsojena. — Pa brez krivde!

Doktor. Vi sploh zase še nikdar niste priznali krivde. Sami sebi se vam zdi lepo, če si mislite, kako po nedolžnem trpite; vi še sami sebi vedno lažete.

Irma. Zato mi vi pravično izprašajte vest, ker se sama ne zavedam svojih grehov!

Doktor. Zavedam ni prava beseda; „pripoznavam“ recite raje!

Irma. Torej očitajte mi vse, vse, prav vse, kar veste; poslušala vas bom mirno in tiho . . . (res iz srca). Če vas sploh gane še ženska solza, naštejte mi vse krivde, žal mi jih je! — Laže mi bo, če mi poplačate moj dolg in potem. — — —

Doktor. No, in potem?!

Irma. Potem pa odpustite in postaniva zopet prijatelja!

Doktor. Da mi boste precej prvo uro očitali, da sem bil jaz tisti, ki je prišel k vam?!

Irma. Ne, tega ne storim nikdar! Tudi vi ste ljubili druge in ste jih zapustili, ko ste se jih naveličali.

Doktor. Da, toda dobro ste vedeli, da sem vas ljubil tako kakor še nobene. Zdrave so bile moje misli, ki so me vezale na vas, čile moči, ki sem jih posvetil vam, in krepke roke, ki so vas objele. Toda, vi . . . . vi! . . . . Starec je bil vaš mož in varali ste ga z mano! — Na srečo vam je umrl in jaz sem mislil, da se poročiva in da postaneva srečna!

Irma. Saj sva živela, kot bi bila poročena!

Doktor. Res je! — Samo zato se niste marali poročiti z mano, ker ste vedeli, da bi s tem izgubili svojo prostost. Vedeli ste, da pri očetu lahko zopet počenjate, kar sami hočete!

Irma. Ali ni bilo lepo takrat, ko sva prvič drhtela v blaženosti poljuba?! — Varala sem moža radi vas!

Doktor. Pa ne samo z mano!

Irma. Božanstveni so spomini na one čase!

Doktor. Za vas, — zame ne! — zakaj če je meni ugajala bela obleka, ste bili vi za modro, če je bil meni dekolte zoprn, ste šli in ste svetu kazali svoje čare. Ne, vaša nezvestoba me ni bolela, ampak to, da ste se norčevali z mano! Tujce ste vpraševali: „Kaj ne, višnjeva obleka se mi poda?“ In delali so vam poklone in rekli: „Da“! In potem je vaš pogled zadel mene in glasno ste mi dejali pred vsemi: „Vidiš, samo tebi ne ugajam“. Če ste kdaj ljubili, ste hoteli biti prvi! Hoteli ste biti nad možem! — Seveda vi niste videli, kako so se vam radi tega ljudje rogali, — vi niste videli, jaz nisem hotel videti; — samo to me je bolelo, da sva se oba osmešila.

Irma. Če je trohica resnice na tem, vidite vi črno — vse!

Doktor. Če sem vam kupil nagelj, ste tisti dan rože bolj ljubili; če sem vam pravil, kaj čuti moja duša in kam hrepenim s

svojim delom — ste se mi smejali. Nikdar niste vpoštevali mene, a zahtevali ste, da ste mi vse. Pisal sem vam o svojih načrtih, o bodočnosti in sanjal sem o rožni pomladi. Slaven sem hotel postati radi vas, ne radi sebe, in trudil sem se, da dosežem ta cilj — za vas. In zato ste mi rekli „sanjač“ in ste pravili ljudem, da sem častihlepen. In ko sem vam razkladal svoje nazore o delu in življenju, ste mi pisali ono pismo o petroleju in svetiljki. — Razumeli me niste nikdar! A hoteli ste, da bi bil vaš hlapec, brez svoje volje, vaš otrok, ki bi vas vedno in za vse poslušal kot slepec svojega vodnika; rekli ste, da me ljubite, a vaša ljubezen je bila kakor ječa. — No, prepilil sem sedaj omrežje in izpregledal in pozdravljam tem prisrčneje solnce, ker je bila noč dolga.

Irma. In če bi bila zdaj drugačna . . .

Doktor. Sedaj v tem trenotku me ljubite! Vem in vidim to vašo ljubezen; bili bi z mano dobri eno uro, morda celo en dan, morda celo en teden, a potem — — —

Irma. Tudi potem! — — —

Doktor. Tudi prej ste mi obljubili že večkrat kaj takega! — A besede so ostale besede in ni bilo dejanja! — Le tedaj ste me ljubili, kadar sem vas ljubil z onim ognjem strasti, ki je žgal v srcu in upepelil precej moje moči. Pri tem sem izgubil jaz vse, — a vi ste kot ženska le pridobili in izgubili niste ničesar. — O, takrat ste mi bili vdani! Zakaj kot mrtvi ste mi ležali v objemu in kakor bi vas objemala globoka omotica. Tedaj v teh objemih strasti in divje ljubezni ste me ljubili — takrat kot mrlič; kakor hitro ste pa zopet oživeli in se zavedeli, ste videli v meni le moža, ki ga morate kot ženska mučiti in uničiti. Vedeli ste, da ljubezen potrpi vse, in vedeli ste tudi, da vas ljubim, — a ljubil sem vas predolgo, da bi bila še sedaj ljubezen v meni!

Irma. Milan, Milan, ti si strašen!

Doktor. Ne, sami ste hoteli, da vam povem in očitam vaše grehe! Vajen sem bil, da sem izpolnjeval vaše želje; zato vam ponavljam: igrača sem vam bil; ljubili ste svojega kanarčka bolj nego mene, zakaj kanarček je bil vaš ljubljenec, vi ste pa bili moja ljubezen. — In za tujo ljubezen se vi niste nikdar brigali!

Irma. Zdi se mi, da sva otroka, ki se igrata, a sama ne vesta zakaj. —

Doktor. Solze niso igrača, čeprav jih joka otrok. Brezuspešen je vaš trud. Nekdaj sem bil slep za vse drugo in sem videl le vas, danes pa vidim solnce in zemljo in sem za vas slep. (Stemnilo se je.)

Irma. Milan, ali ne veruješ v poboljšanje?

Doktor. Verujem, če ga vidim, ali če ga vsaj samo slutim! V pol ure se pa človek poboljša samo v romanih.

Irma. In če boš videl dejanja, ali boš potem ....?

Doktor. Vsak dan bom videl samo ljudi, ki so prišli zdravi in polni življenja k tebi, a ki so se vračali od tebe bolni in s smrtjo v srcu: na primer — vaš stotnik.

Irma. Ta človek je pač tak kot sto drugih brez duha, brez čuta!

Doktor. Čut ima vsakdo, a ne kaže ga vsak pred svetom! In jaz prisegam, da ga Svetec ima.

Irma. Jaz ljubim stotnika in ne Svetca!

Doktor (počasi). Seveda, vsaka premožna rodbina mora imeti svojega častnika in le redko se zgodi, da ima častnik kako Irmo...

Irma (kot bi bila preslišala njegovo ironijo). Dobro ga poznam. Boste videli, jutri pride on k meni in me zaprosi ljubezni. Jaz se pred njim ne bom ponižala, ker vem, da je njegova ljubezen velika!

Doktor. Ne mislite, da imate vi pravico, vsakomur vsiljevati svoje mišljenje.

Irma. Če pa gre in reče zbogom za vselej. (Pavza.) — Brr... Milan! (Nasloni se v ekstazi strasti.) Milan! Veruj mi, sedaj te ljubim! V teh dveh letih, kar se nisva videla, nisem mislila nate, sedaj pa je zopet oživela vsa ljubezen v meni. — Kako divja moč po meni, kako ruje vihar! — Če bi sedaj umrla, bi ne bilo kesa v duši radi smrti. (Prime ga za roko.) Milan, poljubi me! Vseh besedi, ki si mi jih govoril, nisem čula, mislila sem — — — (diha). Milan, odpusti, pozabi! Ljubezen odpušča vse — — — bodi moj! (Potegne ga nase.) Nič ne govori, le tu pri meni bodi in objemi me tako kot nekdaj; — — — zagriznila bi se vate, da bi krvavel; — — — daj, Milan, moj Milan! Noč je. Čuješ, kako voda pljuska, kako divja v meni vse, Milan?! (Objame ga, potem se nasloni nazaj pol nezavedna.)

Doktor (umolkne; hipoma zares čuti v sebi to, kar govori). Verujte mi, da bi bil sedaj res rad vaš, čisto vaš; rad bi, da bi bile le zvezde najini svatje. Zakaj kri sili po meni in mi hoče razgnati žile! Ne tajim, rad, le prerad bi, da bi me objele vaše mehke roke in da bi dihal vase opojnost vaših prsi!

Irma (šepetaje). Zakaj si mrzel?! Daj, ne pusti, da prosi ženska, kar je možev delež!

Doktor (se vzdrami iz trenotka melanholije; krepko, ponosno). Rad bi, zakaj ogenj me žge kot sila ljubezni! — To vam

priznavam! — A vedite, da danes sem zmagovalec jaz! In zastonj ste prosili. Nisem vas ponižal jaz, — ampak kar ste vi z mano tisočkrat storili, ste danes napravili sami s seboj! — Le recite mi: „Lopov! — Zaničujem vas, — kača — v rdeč plašč se ogrnite in postanite rabelj! — Sramujte se! — Fej!“ Ne mislite, da sem jaz tega trenotka kriv. Sami ste ga zakrivili; — ko sem prišel preje domov, sem dobil pismo prijatelja, ki mi sporoča, da ste vi pisali v Dobravo svoji prijateljici, da ste se v letovišču sešli z mano in da lazim zopet za vami. — Našteli ste ji vse, kako ste svoje dni lepo z mano ravnali; tu ste govorili resnico, kajti preje ste še kaj zamolčali, nego pa povedali preveč; — a te sramote, ki je bila moja ljubezen in vaša želja, da me ponižate, je bilo zame preveč, da ne govorim o svojem „lazenju“ za vami. Hotel sem doživeti uro, ko vam poplačam to lopovstvo! — In doživel sem jo! — Sedaj sva kvit! — Sedaj vam vračam vaša pisma, kajti ne potrebujem jih več. — Prepričan sem, da se me boste odslej ogibali! (Da ji pisma.) Ta moj korak menda razumete. Hotel sem zaživeti — in sedaj diham prosto.

Irma (molči, pavza).

Doktor. Dasi sem vam poplačal le malce tistega, kar sem vam bil dolžan, smatram, da je ves dolg poravnan. Jaz še nočem umreti, in kdor ne more preko drugih, umre sam; kdor ne more moriti drugih, umira sam! Sedaj, če hočete, vam dam roko v spravo, kajti poplačala sva si vse! — Hočete roko?

Irma (se obrne proč).

8. prizor.

Hrast. (Izza odra glasno.) To vendar ne gre tako nanaglo; ne blamirajte nas pred svetom! Pa kaj sta imela?! Majhen nesporazumek . . .

Stotnik. Bolje sedaj nego . . .

Hrast. Ne, ne, ne! To, to se mora poravnati! (Prideta na oder.) Irma je muhasta, a je dobro dekle. — Apropos — radi one zadeve je vse v redu . . . že včeraj se je odposlal naš denar. Kar brez skrbi! Saj moja stara me tudi vedno ne boža. Irma, kaj sta pa vendar imela?!

Irma. Ne jezi se! (Objame stotnika.) Odpusti mi, pozabi, kar sem govorila, hitra in nepremišljena sem. (Poljublja ga.) Ljubček, odpusti!

Hrast. Gospod stotnik, vidite, saj ji je žal! Moj Bog, povsod so majhna nesporazumljenja. Tudi jaz vas prosim, no . . .

Irma. (Pavza.) Duša moja! (Poljubi ga.)

Stotnik. Vem, da te preveč ljubim.

Irma. Pozabi! Poglej, kako te imam rada . . .

Stotnik (poljubi).

Hrast. No, vidite, vidite! Sedaj pa kar v čoln! Še lepa vožnja bo. Vidite, vidite, saj sem rekel, da je Irma dober otrok!

Irma (k dr. Frasu). Sedaj vam ponujam jaz roko!

Stotnik. Kajne, gospod doktor, vi mi ostanete tudi še nadalje odkritosrčni?

Doktor. Da, tudi nadalje vam bom odkritosrčen! — (Da Irmi roko.) Sedaj, ko vam ponujam roko, pa nisem niti vam, niti njemu odkritosrčen! (Odide.)

(Zastor.)

Osnovne misli k bodoči zgodovini slovenskega slovstva.

Dr. Dragan Šanda.

(Konec.)

osebno pažnjo bo treba posvetiti posameznim literarnim strokam. Gojili smo Slovenci doslej najbolj liriko in epiko, zato bo treba zlasti ti dve vrsti prikazati kot pregledni celoti z njiju začetkom, razvojem in sedanjim stališčem. Tu se bo v množini lirskih talentov pokazalo, kako zelo je slovenska psiha lirskega značaja. Bolj, nego se je to zgodilo v Glaserjevi knjigi (I, 143), bo treba naglasiti dejstvo, da se naša posvetna lirika ni začela z Devovimi „Pisanicami“ leta 1779., ampak da segajo prvi pojavi njeni že v leto 1732. pod staroklasičnimi vplivi, nabožna lirika pa da se začenja že s Trubarjem (1550) in vobče s protestantskimi pisatelji, ki so na cerkveno pesem polagali veliko važnost. Tudi to nabožno liriko, ki se je pri Slovencih tako bujno razcvetla, bo treba pregledati in izdati v antologiji ono, kar je v nji umetniškega. Ravno tako bo treba poudariti, da ima slovenska dramatika svoje prve korenine že v

letu 1721., ko so kapucini v Škofji Loki začeli predstavljati pasijonske igre v slovenskem jeziku, da so torej Devova opereta „Belin“ in Linhartova igrokaza iz leta 1790. že druga etapa. V razvoju lirike bo treba zasledovati staroklasični vpliv na zgoraj omenjene pesmi iz leta 1732. mimo Vodnika, ki je poslovenil Anakreonta, in mimo Prešerna, v čigar pesnitvah je izraz najvišje umetnosti njih klasična harmonija in umerjenost misli, mimo pesnikov Bleiweisove dobe, katerih citati in pesniške oblike nas opozarjajo na klasični vpliv do najnovejšega časa. V romanu bo treba ločiti posamezne vrste ter jih obravnavati posebej po njih razvoju, zlasti zgodovinski in humoristični roman. Humoristično pojmovanje sveta in življenja se nam sploh zdi neko značilno svojstvo slovenske psihe in Vodnikova znana avtobiografija je za to karakterističen primer. Ta humor je treba izraziti le v umetniški obliki — in novo vrsto pristnonarodne slovenske umetnosti vidimo pred sabo. Žal, da so naši pisatelji, ki so od narave obdarovani s tem solnčnim talentom, ta humor kot umetniško stroko vpoštevali šele v najnovejšem času. Da se ta vrsta izpopolni do čim večje umetniške oblike, bi bilo treba izdajati posebno „humoristično knjižnico“, kateri bi na čelu bil spis „Groga in drugi“, ter poleg novejših bi marsikateri starejši humorist, kot Ogrinec („Pismo Ošpete Skomrahe ta Janezastemu Skomrahu, ki na Dunaju za doftarja štedira“), Erjavec, Mencinger itd., stopil v posebnih knjigah zopet pred slovensko občinstvo. Ta humor hrani v sebi kali za umetniško satiro v velikem slogu, in morda vstanejo Slovencem kmalu njih Cervantes, Rabelais, Swift ali Fielding. Izmed mlajših bi morda talent Vladimira Levstika uspel na tem polju. Tudi mnogobrojno pripovedno slovstvo izza Bleiweisove dobe bo treba nanovo prečitati in razvrstiti po estetski vrednosti. Ta ločitev in obdelava po posameznih literarnih strokah bo eden glavnih pogojev one za slovstveno zgodovino prepotrebne preglednosti.

Ne le o literarnih strokah, ampak tudi o posameznih dobah bo treba izraziti njih posebni značaj ter dvigniti v ospredje ona dejstva in imena, ki dajo tem dobam svoj pečat. Pohlinova doba in mož, po kateri se imenuje, se nam v Glaserjevi knjigi ne zdita ocenjena po važnosti, ki jima gre. Agilni duh Pohlinov sicer ni imel sreče na jezikovnem polju, a njegova izredna delavnost v spisovanju knjig ni radi tega nič manjšega pomena za uglajenost jezika v slovstvene namene. Ni smeti pozabiti, da so nastopile Devove „Pisanice“ takoj za Pohlinom, da je le-ta bil Vodnikov učitelj in da je oživel pod njim prvi naš literarni krog „Academia opero-

sorum“ ali „Lublanska teh delavneh modrina“, pri katerem nahajamo razen Pohlina tudi Deva in Linharta z latinskimi, za osebo značilnimi psevdonimi: „Novus“, „Agilis“, „Utilis“. Vobče bo zgodovina razvoja našega jezika morala imeti v bodoči naši slovstveni zgodovini svoje posebno poglavje, kakor je običajno pri zgodovinah svetovnih slovstev, n. pr. Petit de Julleville za francosko. Marsikomu bi se rapidni razvoj našega slovstvenega jezika zdel uganka. Kdor pa pomisli na množino napora, ki so ga posvetili naši jezikoslovci raziskavi slovenskega jezika, pomisli, da se je od Bohoričeve do Janežičeve slovnice po našem štetju spisalo nič manj nego devetnajst slovnic slovenskega jezika, izmed katerih jih spada na eno samo stoletje od Pohlinove dobe do Stritarja sedemnajst, ta bo smatral dejstvo, da je s Cankarjevo prozo — ako izvzamemo terminologijo nekaterih še neobdelanih strok — veličastna stavba našega jezika dovršena, za naravno posledico velikega, skozi celo stoletje se raztezajočega tihega truda naših slovničarjev. Razumljiv pa bo obenem tudi oni, rekli bi, jezikoslovni način estetske kritike v slovenskih listih preteklih desetletij, ki pri oceni lirskih in epskih proizvodov ni pozabil omeniti, da li so rime čiste ali slabe in da so morda ti ali oni participi tega ali onega pisatelja dobra ali slaba stran njegove proze.

Tako bo tudi Bleiweisovi dobi treba razbrati njen značilni pečat. Ta doba je bolj kulturnega nego estetskega pomena, a zato nič manj važna od kake druge. Njeni pisatelji sicer povečjem niso rojeni poeti, nego le prešinjeni onega velikega hrepenenja vseh slovenskih slojev, koristiti kjerkoli in kakorkoli svojemu narodu in njegovi prosveti. Ni je doslej lepše dobe v kulturni zgodovini Slovencev nego doba taborov, te marljivosti na vseh poljih. In izraziti ter oceniti s pravimi, objektivne resnice dostojnimi besedami to popolno nesebičnost, po kateri se odlikuje preteklost od žalostne sedanjosti: to naj bo vsebina tudi slovstvene zgodovine, kadar bo pisala o Bleiweisovi dobi. Pokazati bo treba na splošno, da bi še dolgo ne stala ponosna stavba naše kulture in bi daleko ne bil upravičen ta upapolni naš pogled v bodočnost, ko ne bi bili z napornim delom izgrebli fundamentov naši predniki.

III.

Slednjič še besedo o naši kritiki in o estetskem merilu, ki bi ga naj upotrebljaval slovstveni zgodovinar!

Ni vsak kritik, kdor čuti v sebi nagnjenje do kritikovanja. Prava, umetniška kritika je zmožnost, prodirati skozi množino zunanjega

lišpa do bistva pojava, izločevati jedro iz postranskih okolnosti, združevati raztresene vzroke in posledice v eno celoto, pred vsem pa treba kritiku umetniškega čuta in globoke ljubezni do predmeta. Velik kritik je v razvoju slovstva enoliko vreden pojav kakor velik pesnik. Pesnik stopi s harmonijo svojih pesnitev pred čuvstvujoče srce čitateljstva, kritik, razkrajajoč to harmonijo, pred čitateljstva razum. Kako zelo je v slovstvu oboje potrebno, kaže zlasti naša literatura: bili bi morda za eno stopnjo naprej, da je Prešernu nastal pravi kritik že ob njegovi smrti. Kajti moči, ki so se cepile v oni gostobesedni domoljubni liriki Bleiweisove dobe, bi bile proizvedle dela trajnejše vrednosti, da so prav spoznale umetniško stran njegove poezije. Stritar ima veliko zaslugo za resnično oceno Prešernovega genija; toda ko bi on ne bil razkrajal le umetniške lepote pri njem, ampak razkazal tudi umetniške ideale njegove, skladno umerjenost jezika, bogastvo misli, globoko umevanje življenja v njegovih poezijah, bilo bi pesništvo Stritarjeve dobe globokoumnejše in naša literatura bi že dokaj prej pomenjala nekaj ne le za slovenski narod, ne imela besede le v ozkem domačem krogu, ampak pri svetovnem slovstvu. Kajti le duh je, ki oživlja, plodi in učinkuje; lepe besede pa in zanosne metafore brez globlje zasnove nudijo užitek le za minljivo razpoloženje bralčevo ter izginejo ž njim, ker niso biseri iz globočin, ampak pene s površja. Šele pesnitev, ki posega tako daleč v globine človeške duše, tako globoko v boj človeških strasti, da se je človek spomni ne le ob slučajni priliki, nego tudi v veselju, dvomih in bridkostih življenja ter išče v nji naslaje, krepila in tolažbe in se vrača k nji zopet in zopet: samo taka pesnitev je veličasten glasnik prave umetnosti in ji gre naziv umetniškega dela.

Glaserjeva knjiga je uvedla v našo slovstveno zgodovino mnogo imen, ki po strogi estetski sodbi ne spadajo vanjo. Ta obilica imen, ki je nastala po blagohotnih ozirih na desno in levo in vsled popustljive rodoljubne kritike, je tudi za nekritično oko vidni glavni vzrok, da Glaserjevi knjigi ni pripisovati estetske, ampak le kulturno-zgodovinsko in bibliografsko vrednost. Pisatelja bodoče estetske zgodovine naše čaka velika naloga, popoln prevrat v načinu kritike: ovreči bo moral zastarele estetske nazore, podreti marsikatero, vsled domoljubne kritike lahko priborjeno literarno pozicijo in na njeno mesto postaviti z radikalno in brezobzirno strogostjo imena, ki v resnici zaslužijo, da jih smatramo za vodilna, druga zopet preložiti z primerno razdaljo ter jih omenjati s primerno kratkostjo. Morda

izzove ta brezobzirnost veliko odpora, a neprecenljiva ostane tudi zasluga za naše slovstvo in ne manjša slava pri naših potomcih; kajti naša literatura zadobi s tem novo, prerojeno lice in razvoju njenemu se odpro z očiščenim okusom tudi nove umetniške smeri.

Kakor način bo treba premeniti tudi estetsko merilo slovstvene kritike. Ne oblike niti primernosti metafor, ne stave besed niti jezikovnih posebnosti, ampak notranjo vrednost literarnega pojava v zvezi s splošnim razvojem bo treba oceniti. Povsod bo uveljaviti estetski princip, da predmet poeziji ni le ono, kar biva v istini, ampak tudi ono, kar bi moglo bivati: subjektivna verjetnost poetičnega dejanja se bo s tem umaknila objektivni. Ne obsežnost, tudi ne raznovrstnost tvarin, ki jih je obdelal pisatelj, ampak v kolikor je mogel svojim snovem vdihniti duha, individualnosti in poetičnega življenja, v kolikor je dvignil tragične konflikte posameznikove duše na občečloveško stališče in posvetil v globine človečanstva, ki ne pozna ljudi, ampak le človeka z isto bridkostjo in z istim veseljem, brez mejnikov časa in naroda: le to more biti merilo poetične cene! To je oni kozmopolitizem poezije, ona tipičnost človeških usod, večno ista v večni premembi, ki so jo vedno izražali vsi resnično veliki geniji svetovne literature, bodisi, da so je iskali z jasnim spoznanjem, ali jo čutili instinktivno, in ki potrjuje na eno in na drugo stran: ne oblika, le duh je, ki živi in oživlja!

Velik bo napor in trud pisatelja bodoče naše slovstvene zgodovine, ako bo hotel rešiti svojo nalogo dostojno stvari, a ravno tako sijajen bo sad njegovega truda: veličastna regeneracija slovenske literature!

V spominsko knjigo.

Bodi roža polna svetega dehtenja —
jaz bom rose sveže ti opojni hlad;
bodi tiha pesem polna hrepenenja —
jaz bom zlata struna ti drhtečih nad!

Bodi biser skrit v pečinah pod valovi —
jaz bom školjka tvoja, tvoj nezmagan stan;
bodi jadro, v dneve polne smeha plovi —
jaz bom veter, v tih privedem te pristan!

Vojeslav Molè.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

Stoklasov dnevnik.

e je raslo na grobu Pavla Stoklasa zelenje in cvetje, ko me je nekoč stotnik Gerber ustavil na ulici, rekoč: „Apropos, prijatelj, pridi tudi ti jutri popoldne po obedu v kazinsko igralno sobo, kjer bo Stoklasova zapuščina prodana na dražbi. Zapuščinska obravnava je naposled končana in sorodniki so prosili, naj stvari tukaj prodamo in jim denar pošljemo. Razen obleke in druge oprave so na prodaj knjige, ki te bodo morda zanimale. Konja prodamo prihodnji petek na trgu „plus offerenti“. Saj dotično mojo objavko boš čital danes v ukazu. Rad bi, da bi spravil čim več denarja skupaj, da ne porečejo bedni sorodniki — saj veš — Hundeleben!... Servus!“

K dražbi se je zbralo mnogo častnikov in stotnik Gerber je porabil vso zgovornost, da je vse porabno čim draže prodal. Naposled so prišle na vrsto knjige, ki so ležale na tleh v dveh kupcih. Z gromkim glasom je vabil Gerber na kupčijo. „Gospodje, tu je grmada samih službenih knjig, naših reglementov, takorekoč naša dušna paša — Hundeleben! Posameznih knjig ne bom ponujal, ampak preglejte, kdor kaj potrebuje, naj vzame in položi primeren denar pred mene. Česar vi ne potrebujete, vzamem jaz za svojo stotnijo. Dalje je tu grmada knjig škipetarske vsebine. Kdor je na binkoštno nedeljo zgodaj vstal in razume jezike, naj kupi! En goldinar za vse skupaj — kdo da več?“ Gerber je gledal name, in četudi mu ni nihče ničesar ponudil, je zavpil: „Dva goldinarja — kdo da več?“ Hitro sem se oglasil: „Jaz dam dva goldinarja.“ „Tu imaš... vse vzemi! Piši svojemu očetu, naj proda pitanega prasiča in daj pet goldinarjev, da bo kaj za revne sorodnike — Hundeleben! . . . Tako! Hvala Bogu, končano za danes!“ Odštel sem pet goldinarjev in dal odnesti knjižni zaklad domov.

Mimo ruske slovnice, dveh zvezkov češke „Slavie“ in Kollarjevih pesmi sem dobil samo slovenske knjige. Pri tem zakladu se je nahajalo dvajset drobnih notesov, skupaj povezanih in zelo oguljenih. Dandanes se morajo menda takšni zapiski po umrlem ak-

tivnem častniku poslati na ministrstvo, da ne pridejo v neprave roke, ker bi se utegnili nahajati v njih izpiski in zaznamki iz mobilizacijskih operatov in podobne tajnosti, takrat pa še ni bilo takšnega ukaza. Prelistaval sem zapiske bodisi doma ob večernih urah, bodisi popoldne, sedeč na hribu nad pokopališčem. Mnogo suhoparnih službenih zaznamk v nemškem jeziku, deloma v tesnopisu, je stalo v njih, a večina prostora je bila odmerjena dnevniku. Čudil sem se, ker je bil ves ta dnevnik pisan v slovenskem jeziku. Da je pisan v kakšnem drugem jeziku, ne bi ga bil čital. Kaj mi mar malenkostnih zadev, ki jih ob svojih prostih urah kopiči na papir tuj, nevažen človek, podoben glediškemu igralcu, ki se gladko počesan, oblizan in namazan postavlja pred ogledalo in se z dušo in telesom trudi, kako bi se pokazal v najlepši postavnosti, tako da bi se mu vse čudilo in ploskalo! To hibo imajo vsi dnevniki, da so polni smešnosti in napuha. Ker je vsem ljudem nekaj ošabnega v srce vraslega, zato se piše tolikanj dnevnikov. V njih čitamo o samem človeškem napuhu in hinavščini. V neki povesti Dostojevskega se domenijo prijatelji, sedeč za mizo, da si hočejo kratiti čas s pripovedovanjem dogodkov iz lastnega življenja, in sicer mora vsak povedati tisto svoje dejanje, katerega se najbolj sramuje. Kako licemersko, hinavsko se vedejo! Pripoveduje vsak svoj dogodek. Skraja se zdi, da obelodani pripovednik res odkritosrčno svojo črno stran; vzdihujoč pripoveduje in licemeri z očmi, a kmalu se pokaže hinavec, ki svojo povest tako zasuče, da mu naposled ne dela sramote, ampak čast. Tako je tudi v zapiskih, posebno onih, ki so namenjeni za javnost, in niti Rousseaujeva znana izpoved ni povsem odkritosrčna. Nihče noče priznati tistih potez svojega značaja, ki se jih mora sramovati, in takšne nesimpatične poteze se nahajajo v vsakem človeku, tudi v najboljšem in najboljši človek jih posebno skrbno skriva.

Pavel Stoklas svojega dnevnika ni pisal za javnost, zato se je slikal v njem odkritosrčno, tako da sem se na marsikateri strani začuden vprašal: Čemu je razodel to stvar, ki mu ne dela časti? Dokaj ljubezenskih afer je zabeleženih v prvih dnevnikih. Strastno se mu je vnelo srce za mlado slovensko dekle. S kakšnim ognjem spravlja svoje čute na papir, vsa histerija mlade ljubezni ga prevzema. Celo pisma, ki jih pošilja ljubi, prepiše v svoj dnevnik. Pa jedva je nekaj mesecev pri vojakih, že dobi pismo, ki mu javlja njeno nezvestobo. Od takrat divja v ljubezni. Včasi prizna, da ga le ljubezen zadovolji, da v njej išče tolažbe za mnoge prevare in mnoga

ponižanja, ki mu jih je prinesla borba za vsakdanji kruh, in da v njej skuša pozabiti bede. Zdaj jo blagoslavlja, potem jo preklinja, pa se kmalu zopet sprijazni ž njo. Sama protislovja burnega mladega srca. Jedva se dobro zaljubi, že mora na pohod in pozablja, da sam ne ve kdaj in kako. In hinavsko se tolaži, češ: le slabotnež ljubi samo enkrat. Prizna pa tudi, da je ljubezen sama iluzija, da v njej ni trajne sreče in ni vredna krasnogolkih verzov. Mnogo koristolovja vidi v njej in primerno odgovarja na njene zahteve. Kakšna cinična odkritosrčnost je mestoma načrtana na teh listih: s kolikim zaupanjem gleda vanj zaljubljeno dekle, a on odkrito zabeleži v svoj dnevnik, da ji njenih želj ne izpolni nikdar. Vprašanje je, ali je tudi njej tako smelo odgovarjal. No, kdo bi izhajal, ko bi položili vsako njegovo delo na tehtnico morale! In dalje ljubi in prisega zvestobo, ker ne ve za nobeno drugo čuvstvo, ki bi mu moglo tako do kraja napolniti praznote srca. Škoda, da pišejo dnevnike samo mladi neizkušeni ljudje, ki še ne poznajo samega sebe ter delajo na papirju obljube, katere kmalu pozabijo, dasi jih imajo črno na belem vedno pred očmi.

Skraja sem prelistaval dnevnik površno. Ljubezenske afere mi niso nič kaj ugajale. Kaj mi mar pen, ki se v solnčnem ognju bliskajo na vodi in ugasujejo. No kmalu sem spoznal, da Stoklas ni živel samo za spolno ljubezen, ampak da je imel srce vneto in široko odprto za vse, kar imenujemo dobro. Mladoletno dete ni tako navezano na svoje starše, kakor je bil on, v malokom se je bila tako vžgala ljubezen do domovine kakor v njem. Tem občutkom da mnogokrat z ginljivimi besedami izraza v svojih zapiskih. Kakor biseri med peskom tako so posuti med ljubezenskimi epizodami. Kot mladenič je šel z doma brez solze in z velikim pogumom v duši. Pa na tujem se ga marsikdaj polasti strah, spominja se doma in stoži se mu po njem. „V mojih težkih urah me je tolažil samo spomin na slamnato domačijo“, tako je zapisal. Še v mladih letih piše na Ogrskem v dnevnik: „Najrajši bi umrl v koprneči radosti. Takrat naj bi umrl, ko pridem zopet na slovensko zemljo, pokleknem nanjo in jo poljubim. V tem svetem, prisrčnem objemu naj bi me zalotila smrt, predno doživim razočaranje. In pokopali naj bi me v rodno zemljo.“

Čital sem ter čital, kakor svitek se je razvijala pred menoj burna misel. Nahaja se v zaporu in piše: „Zakaj ljudje tako divjajo? Vsega, kar zahtevajo od tebe, ne moreš izpolniti. Vse so ti vzeli, le zaupanja v samega sebe ne. Vcepili so ti nekake pojme o člo-

veškem dostojanstvu, razmehkužili so ti srce in zdaj te mehkega bijejo, tvoje dostojanstvo teptajo v blato. In mislijo, da tega ne vidim. O, vse to vem, ker dar premišljevanja in spoznanja je moj privilegij. Prelomiti se ali se ukloniti — to je alternativa, pred katero me je včeraj postavil moj poveljnik. Obenem sem dobil pismo in piše mi mati, da potrebuje moje podpore in da je od one malenkosti, katero sem ji poslal zadnjič, morala polovico dati svojemu starejšemu sinu, ki ima bolezen v rodbini. Kako bi se ne uklonil? Nisem še suženj, ker sem se vdal, nisem suženj, dokler čutim, da je moj duh jeklen. O, naj nihče ne trdi o meni, da sem morda potrt, ves skisan, skesan in obupan. Moja pleča so ostala krepka, sposobna, nositi orjaško breme. Podoben sem tisti kljubovalni rastlini, ki si jo hotel do kraja ugonobiti, kateri si pokončal cvet in sad, sežgal steblo, populil korenine iz zemlje in glej — prihodnje leto se ti že zopet smeja njen cvet kar na starem mestu. Mene ne morete pokončati. Lahko me teptate v prah, a gotovo se zopet dvignem, ker sem krepkega, zdravega očeta sin. Tako globoko so moje korenine, da jih vseh ne morete najti. Mimo mene so se vozili v bleščečih kočijah, a jaz sem korakal v prahu in blatu. Na tisti poti sem se utrdil fizično in duševno in ponosen sem na svojo pot.“ Enajst dolgih let je služil kot prostak in podčastnik — težka, zasužnjela leta, ki niso mogla umoriti njegovega duha. Na mnogih mestih preveva bridka otožnost zapiske te dobe in izprašuje se, čemu je beležil trpljenje, ki se mu ne more posmehovati, ker mu še nedostaje prave filozofije. Namerava jih sežgati. Poprej jih hoče še enkrat prečitati, da iz prestanega trpljenja zadobi moči za nejasno bodočnost. In ne pokonča jih, ampak tako modruje o njih: „Takšni zapiski blaže srce. Ako si ljubil očeta in mater in si napisal, s koliko skrbjo sta hodila okrog tebe, ti stregla, ko si prišel domov, in ako to čitaš čez mnogo let, ko že ni staršev več na svetu, kako ti zagori srce v blaženih spominih! Nastopi sveti trenotek življenja. Sam sediš v svoji sobi, čitaš te lepe spomine, nekaj božjemu podobnega tli v tvoji duši — prisrčna lirska pesem ali kaj — in tisti hip ni v njej prostora za barabstvo. Tudi v tem vidim korist zapiskov: marsikako stvar bi človek rad pozabil; ako jo imaš pa zapisano, zardevaš, čitajoč jo, in to deluje nate očiščevalno. Misel je velika stvar, katere nas v šoli skoraj nič niso učili. Sedel sem v samoti in premišljeval, in kolikor sem mogel, sem dal izraza svojim mislim“. In ne sežge dnevnika. Nadaljuje ga, ker se boji, da sicer pozabi na tujem svoj materni jezik, ker oskrunjajo mu tudi to, česar

ga je učila mati. Nikakor noče, da bi se moral boriti za primerne domače izraze vsemu onemu, kar deluje v njem.

Vsestransko riše na teh zabrisanih listih sebe in ljudi, ki se ž njimi shaja: ohole zatiralce proklinja, nadute sebičneže in puhloglavce zaničuje, ob siromaku se mu zbujajo žalne misli, ob preganjanih in zatiranih toži. In zapiše: „Gore, vode, lepi kraji zanimajo človeka, zanimivejša pa je človeška družba". Drugikrat si želi pasjih zob, da bi mogel gristi človeštvo, ki ga noče razumeti in ga peha od sebe, in nezadovoljen je s seboj in z vsem, kar vidi, tako da se mi je vrivala misel: prevečkrat je strast samolastno zaigrala ž njim, v ljubezni se je preobjedel slaščic življenja in takšen kaj rad zaropota ob njega grenkobi. Tako se mu zagnusi družba, da zapiše: „Kadar umrjem, zapišite na moj grob sledeče besede: Ker nas je do kraja spoznal, nas je z veseljem zapustil". Vedno se mu še vrača spolna ljubezen. Zaljubil se je v zapeljano dekle, ker ga je k nesreči vleklo srce; ali njegova ljubezen je ni osrečila; v njeno gorje je prilil še novo nesrečo. Ker vsestransko misli, ne utegne globoko premišljevati o ljubezni. Včasi zapiše kakšno ljubezensko frazo zato, ker mu ugaja, a zdi se, da nič ne čuti ob njej. Mnogo paberkuje po romanopiscih in pesnikih. To, kar je drugi gorkega, vročega čutil in mislil morda teden ali celo mesec dni, to vse zapiše. Zmoti ga široki zvok besedi. In vse to se mu je moralo v poznejših letih smešno zdeti. Želi si vojske, da bi med gromom topov pozabil strast. V muko ljubezni se mu vriva vesela misel o napredku Slovanov. Boji Rusov in Jugoslovanov proti Turkom ga močno zanimajo.

V vseh položajih in razmerah se slika. Zdaj se giblje med samimi elegani ter išče v njih božje podobe, mimo socijalnega bogastva gre in samo duševno revščino vidi v njem, potem stopa po samotni poti, premišljujoč o raznih ljudeh in o vsem onem, kar ziblje s človeštvom malenkostnega in vzvišenega. In povsod skuša priti do lastne razsodbe. Porajajo se temni dvomi v njegovi duši, obup nastopa in takrat zapiše: „Napenjaj svojega duha, kolikor hočeš, boljše strani življenja ne najdeš, kakor je njega konec. To je neovrgljiva resnica, ali takšnih resnic ne podavaj ljudem. Ne jemlji jim veselja do bitja. Marsikaj moramo pozabiti; Bog nam je dal dar pozabe, ker sicer bi ne mogli prenesti usode". V posameznem človeku ne more najti podobe božje, herojstva ne priznava nikomur, ker vsakega je dvignila do herojstva večja ali manjša skupina in razmere, no skupini ne odreka priznanja. „Zaničevanja je vreden človek. Silne slabosti ga vlečejo k zemlji, in kar je naj-

nižjega zemeljskega in človeškega, to lepi na njegovem bitju. Pa če gledam to, kar je ustvarilo človeštvo v teku dolgih vekov, prezreti moram človeške strasti in čudom moram zreti na velika dela". Poslušajoč godbo, vzklikne: „Velik si, človek, ki imaš to v svoji oblasti"! Drugikrat se mu zdi skupina naroda kakor mrtva stvar in le močna individualnost mu je stvarnica veledela. Včasi si želi nazaj med slovenske gorjance, ki o vsem tem malo ali ničesar ne vedo. Nekoč je zabeležil: „Lani ob tem času si lahko napisal v dnevnik: To si te dni čital, to si pisal, o tem si mislil. Letos drugega ne morem napisati kakor: pijemo, kvartamo, ženske ljubimo. Tip sem mladeniča, ki je bil na poti do umetnosti, pa je zašel na cesto vagabundstva". Tako prehaja iz ene skrajnosti v drugo. Po tednih lahkoživnosti sedi zopet doma in posluša pri topli peči stvaritve svoje domišljije in ves srečen je. Nekje piše: „Spominjam se onih izgubljenih večerov, ki sem jih bil preživel pri vinu v družbi onih tovarišev, ki so učili: Česar nisi užil, za to nisi živel. Bil sem takrat na pogubni poti naših poženščenih in razcvičkanih ljudi, ki pravijo: vse je ničevo na svetu, le moje lastne ugodnosti ne. Ali se teh večerov, ki jih sedaj presedim doma pri knjigah, opazujoč življenje drugih in gledajoč v samega sebe, ne bom nekdaj spominjal s posebnim veseljem? Oh, kaj sem videl v svoji duši? Stari vtiski so se tam prebudili in prenovili in tisočero novih so rodili in vsi so bili življenja in večnosti polni. Najboljša in najzdravejša je tista filozofija, ki jo berem v samem sebi." No kmalu poseže v golo resničnost, brezmiselno raja, kakor delajo drugi. Pa se tolaži, češ: „Lahko je v topli sobi misliti, kakšno bodi človeštvo, učiti idealnega mišljenja, takozvanega višjega poleta, pa v življenju, v družbi ni mogoče gojiti tistih idealov, ki so jih natlačene naše knjige in včasi tudi naše glave." V takšnih nasprotjih vidi pravo življenje. Za vsako omotico, telesno ali duševno, s slastjo išče svetlih ur. Za naplivom mu pride odpliv, vsako izobilje mu rodi odpor v duši. Na dnu vsakega užitka najde grenko kapljo. Mnogokrat se ponavlja v zapiskih, kakor se vsi sto in stokrat ponavljamo v svojih mislih, ne da bi se tega zavedali. Dolgočasna mu postane pot, po kateri koraka. Dostikrat se mu zeva, polasti se ga duševna utrujenost in zdi se mu, kakor bi bil obstal, kakor da bi se polagoma izgubljal v zemljo. In vpraša se, čemu je prišel iz nje ponosen in z navideznimi silami obdarjen, kakor da bi ji bil odločen za gospodarja. Samosvesten gleda po njej, ko da ga je res zato vrgla iz sebe, da bi se ponašala ž njim, pa hudobna mu je okužila zrak in nazaj bi rad v njeno krilo.

(Dalje prihodnjič.)

Signora Bianca.

Ivan Lah.

In zdaj je končana visoka pesem velikega hrepenenja, odzvenela je daleč na jugu med gaji mirt in cipres, žalostna se je potopila v zatišju črnih, neprozornih senc. In prav sedaj je odzvenela, ko je solnce povzpelo svojo jasno pot, ko sije pomlad po gajih lavorov in oljk, ko je zaživelo divje življenje na obrežju mask. Ah, morda je izginil v njih šumu nje nemirni glas; umrla je morda pesem v jasnih gajih, odpeta v solnčni radosti izpolnjenega hrepenenja, ali pa je morda utihnila v oljčnih sencah, izgubljena, ubita v težkem spoznanju. Nje odmev je prišel kakor lastovica, prinesena z južnimi vetrovi, kakor onemogli žarek mladega solnca, kakor umirajoči dih prve pomladi.

Prišel je nje odmev in je izginil v spominih. Pišem povest svojega prijatelja.

* * *

Zunaj je sijal poletni večer in polnil s svojimi jasnimi sencami cvetoči vrt pod mojim balkonom. Otroci so skakali po vrtu, po stezicah in lovili solnčne žarke, ki so se ukradli med košatim listjem dreves ter nagajivo, kakor za slovo, poljubljali rdeče rože po gredah. Troje gospodičen se je tam igralo z žogo in so glasno vzklikale; zdajpazdaj se je začul srebrn, zvonek smeh, ki se mu je poznalo, da prihaja iz naivne, preproste duše. Stopil sem k oknu in gledal nanje. Vedel sem, da je med njimi tudi Angela, ki je bila zaljubljena v našega prijatelja Marija. Bilo je prijetno gledati, kako se gibljejo njih vitka mlada telesa v belih oblekah med zelenimi, polumračnimi drevesi. Angela je bila največja med njimi. Njene krasne črne kite so izražale v vsej njeni postavi nekaj posebnega. Zame je bila v njih izražena ona resnost, ki sem jo ljubil na gospodični Angeli, drugi pa so videli v njih ono vabljivo koketnost, ki so jo hoteli videti v vsaki ženski drugače. Vsak je našel na gospodični Angeli nekaj posebnega zase, a mene so vabili k oknu, kadar se je z drugimi igrala na vrtu, pred vsem njeni krasni lasje. Preprostost in mlada veselost, ki sta se izražali v vsem njenem gibanju, sta

vplivali na vse moške, ki so se ji bližali, z nenavadno silo; rekel bi, da so jo bolj ljubili, nego so si upali.

Naenkrat so gospodične obstale; videl sem, kako si je Angela v zadregi popravila lase.

Par trenotkov pozneje je potrkal nekdo na moja vrata. — „Mario!“ sem vzkliknil. Da, človek, ki je stal pred menoj, je bil moj mladi prijatelj. Vrnil se je bil z letovišča in sem ga komaj spoznal. Bil je shujšan in bled mnogo bolj nego pred tedni, ko se je bil odšel tja zdravit. Stisnila sva si prijateljsko roke in si molče pogledala v oči. On je bil človek, ki ni mnogo govoril, in jaz nisem mogel povedati misli, ki mi je s težko slutnjo legla na srce takoj, ko sem ga zagledal pred seboj. Njegov obraz je kazal mladega moža v najlepših letih. Vsa njegova zunanjost je bila skrita moška krasota, ki se je razvijala gledalcu tem bolj, čim bliže ji je prihajal. Mlad, svež talent mu je žarel iz jasnih oči, poteze na obrazu so kazale globokega misleca. Bilo je mnogo tajnega in nepojmljivega v tem izrazu na njegovem licu, kajti sijala je z njega zdaj sentimentalna ljubeznivost, izražena v melanholiji, ki je ž njo zmagoval tudi pri najbolj koketnih ženskah, zdaj sarkasten, strupen nasmeh, ki je odbijal od sebe tudi njegove najožje prijatelje.

Ljubili smo ga zelo in tudi on je ljubil nas, dasi ni izražal svoje ljubezni ne z besedami, ne z dejanjem. Zaigralo mu je v očeh, prek lic, okoli ustnic, in čutil je njegovo misel vsak, ki mu je bil blizu. Njegova brezobzirnost je bila znana med nami prav tako kakor njegova dobrohotnost. Bil je navdušen častilec antike in fantasten oboževalec renesanse. Veroval je v nadčloveka in prorokoval povratek in prenovljenje človeka v zmislu renesanse. Zato je ležal Shakespeare ob njegovi postelji in v gledališčih je iskal nove, velike moderne umetnosti, ki bo dvignila ljudstvo nazaj k velikemu človeku. Zato je snoval nove tragedije, a pisal jih ni. Veroval je v velike ljudske sile in hotel je v njih videti prenovljenega, novega človeka, novo človeštvo. Ustvaril si je o tem nov svet, novo življenje. V globokem hrepenenju se je rodila pesem, ki je napolnila svet okoli njega in je odmevala kakor glas življenja, budeča novo življenje iz starih razvalin.

Vse njegovo življenje je bilo kakor viharen boj dveh nasprotnih si sil, spojila sta se v njem dva skrajno nasprotna sveta: visok, idealen polet in uničujoča nizka skepsa. Kontrasti so se v njem strinjali in to ga je delalo zanimivega.

Tako je torej zopet stal po mesecih pred menoj. Pol veselosti, pol otožnosti je sijalo iz njegovih oči, dokler se ni vse izpremenilo v prezirljiv nasmeh. Hotel sem ga objeti iz nepoznane radosti, tako mi je bil drag v tem trenotku, toda trpki njegov nasmeh me je ustavil.

„Da si mi zdrav, Mario! Odkod prihajaš?“

„Vprašanje odveč, prijatelj! Veš, da odhaja Mario v svet in prihaja iz sveta. A zdi se mi, da si hotel reči nekaj drugega.“

„Da, nisem ti mogel prikriti svoje misli. Slab si mi vidiš.“

„Ti misliš, da sem bolan.“

„Ne. Morebiti je nate tako vplivalo letovišče: gorki zrak, izprehodi, večeri. Zmena zraka pogosto izpremeni človeka.“

„Mogoče. Veš, da se ne pečam s takimi vprašanji: Tiha žalost mu je zasijala iz otožnih oči.

„In kaj je sicer novega?“

„Zelo mnogo in nič. Prinesel sem ti povest.“

„In nič drugega?“

Nasmehnil se je mirno: „Nič, saj to je vse. Brez pomena bi bilo nositi druge spomine z letovišč.“

Sedel je na kanape poleg balkona. Na vrtu so še vedno skakali otroci in gospodične so se igrale z žogo. Vedele so prav dobro, da je Mario pri balkonu, in zato so živahneje pospešile svojo igro. Ob balkonu je šepetal pozni poletni večer, veter se je igral po visokih vrhovih kostanjev, katerih sence so se izpreminjale v večernem svitu. Mili in prijazni so ljubljanski vrtovi ob takih večerih, polni sladkega šepetanja, ki odmeva od cvetočih gredic do vabljivih stezic v senci temnih kostanjev, kakor da pripoveduje bajke. Mario se ni ozrl niti na izpreminjajoče se vrhove kostanjev, niti na cvetoče gredice na vrtu, niti na gospodične. Vedel je dobro, da je tam Angela z družicami, in ni mu bilo neznano, da ga ljubi ta dobra gospodična, ki so drugi zastonj skušali pri njej doseči več nego prijazno besedo. In Angela je bila krasna gospodična, ljubezniva in duhovita. Toda zdi se mi, da je bil Mario človek, ki celo življenje ni občutil, kaj je to: srečna ljubezen. Bil je to Hanibal, ki je znal zmagati, a nikdar ni znal porabiti zmage. Toda to so bile stvari, o katerih on ni hotel govoriti z ljudmi, ki je bil o njih prepričan, da ne vedo, kaj je ljubezen. — Tako je bil zmožen, sam sanjati na zofi, ko se je Angela izprehajala po vrtu, in je govoril o neprevidnih ljudeh, ki so se vanjo nesmrtno zaljubili. Ne morem reči, da ni sprejel njene ljubezni, bil je ponosen na to, da ga ljubi gospodična Angela,

spoštoval jo je zelo, ampak ljubiti je ni znal. Ona pa je videla v Mariju boga, mi drugi smo ji bili navadni smrtni ljudje. Nihče, ki ju je poznal, bi ne bil verjel, da Mario še ni sanjal v njenem naročju, a mi njegovi prijatelji smo vedeli, kajti Mario ni znal ljubiti. In Mario je bil vendar idealen sanjač in Angela je bila ena izmed onih lepih Ljubljančank, ki po njih slovi naše mesto, in moram reči: ko bi mi bilo dano, izbrati si žensko samo zato, da bi jo ljubil, izbral bi si bil njo. Toliko ženske ljubeznivosti in toliko vabljive nagajivosti! Toda to je ravno bilo, kar ju je ločilo: on si je ustvaril nov svet, ki je bil njej nepojmljiv, in ona je hotela ostati ženska one mode, ki jo je vpeljala v Ljubljani Prešernova Julija. Tako so zastonj cvetli ljubljanski vrtovi, zastonj so vabili večeri v samoto. Nista prišla; razšla so se njiju pota daleč od ljubljanskih vrtov in brez presanjanih večerov.

Lahko je slišal, da je ostala Angela na vrtu, kajti nje družice so jo glasno klicale po imenu. On pa se je zagledal v modro večerno nebo na zapadu. Ljubil je zelo svojo navado: polegati po zofah in gledati kam daleč ven. A danes se mu je poznalo, da ga motijo dogodki, ki so se mu dogodili pred nedavnim časom. Spomnil sem se, da je začel govoriti o povesti. Pravzaprav je bilo odveč izpraševati po njej, kajti sijala mu je iz oči krasna in globoka, kakor se je bila prigodila. Toda ob časih, kadar je ležal na zofi, so bile lepe in velike njegove sanje in nad vse lepe so bile njegove povesti, ki nam jih je tako pripovedoval. Poletni večer se je mračil, vrt se je temnil, igra je utihnila. Stožilo se mi je. Sedel sem v star naslanjač, primaknil sem ga k odprtemu balkonu in zahotelo se mi je poslušati povest. On je ležal meni nasproti na zofi in medla svetloba je obzarjala njegov bledi obraz. Globoko, kakor iz temine so sijale njegove jasne oči.

* * *

„Torej tujcev je letos mnogo tam?“ sem začel.

„Mnogo, največ z juga.“

„In družba?“

„Družba je zelo pisana: eni zdravijo tam izsesana telesa, drugi ubite duše. Sicer veš, da je meni ta družba samo predmet.“

„In kaj je s povestjo?“

„Povest je lahko dvojna, dragi moj . . . Povest je lahko o tem, ki pripoveduje, ali o onem, kar pripoveduje. In danes bi ti pripovedoval povest o sebi.“

„Pripoveduj, Mario!“

In začel je:

„Kakor veš, sem ljubil gore, visoke planine, gorska jezera, skalne bregove, ozke doline, alpske pokrajine. Spominjaš se morda dni, ko smo hodili v onem jasnem ozračju, po visokem svetu, po čistih višavah. Ampak nekega dne mi ni prijal niti ta svet niti njega poezija. Je to zemlja romantike, jaz pa sem našel nov višji cilj. Da, prišel je čas, da nisem ljubil onega dela domovine, ki ga ves svet pozna kot eden najlepših kotov naše zemlje. Moj svet je ostajal na jugu in se je oživljal v južnem solncu.“

„Ti si južne matere sin.“

„Ne gre za to, dasi je morda hrepenenje prvo, kar vsesamo po materi, ampak pristudila se mi je romantika, ker je ubila klasično umetnost. No, danes ti o tem ne bom pripovedoval. Veš, kako sem odšel na letovišče, in zdaj pride povest. Prišel sem tja popolnoma brez cilja. Veš, da je bil moj cilj daleko in da sem na cesti iskal samo pozabljenja. Potreboval bi bil zdravja, ampak iskati zdravja, to veš, da nismo nikdar utegnili. Zdraviti telesa ni imel kdo in zdraviti srca nismo imeli kje. Šel sem torej v svet bolan in ti misliš, da se tak vračam. Verjemi, da so ljudje, ki svoj živ dan niso bili zdravi zato, ker so se zdravili. Zdravja torej nisem šel iskat — a ne govorimo o tem! Čemu ta melanholija? Pot je bila, pot pozabljenja brez cilja. Enkrat se je posvetilo v moje življenje in to je bilo takrat, ko sem najmanj iskal nebeških žarkov. Ako boš kdaj tako nepreviden, da boš pisal povesti, zapiši to v mojem imenu: Največ najde človek, kadar najmanj išče.

Ne bom ti popisoval svojega prihoda. Letovišče je bilo živahno, dolge aleje, nove vile, lepi nasadi in gospode mnogo zdrave in bolne. Videl sem bolj zdrave bolnike, nego sem jaz. Ampak jaz sem hotel le mimogrede pogledati življenje, družbo, za druge stvari se nisem zanimal, posebno če so ležale v krajih ob cesti, ki je bila daleč od mojega cilja.

Obsedel sem zvečer na klopi ob cesti. Prišlo mi je šele tedaj na misel vprašanje, ali naj ostanem na letovišču ali naj grem dalje. Bil je že večer in gospoda je promenirala. Začutil sem v sebi zopet nekaj vagabundskega in sem bil zelo nezadovoljen. Tam spodaj je ležalo jezero obrobljeno s temnimi vrtovi. Spomnil sem se časa, ko sem bil prvič prišel sem. Takrat je bila cesta vagabundska in zadovoljnost je bila v srcu, a danes sem čutil pravico želeti več. In to je bila moja nezadovoljnost; ni prišla iz davno pozabljenih,

naglo prebujenih sanj, ampak porodila se je v razmerju človeka do sveta. Takrat je bila pesniška moja pot, naivna, sanjava, prav alpsko romantična. Vem, kako sem sedel zadnji večer na bregu, in ponavljali so se mi verzi mojih pesmi:

Zbogom, o jezero, rajska nebesa,
tiho ležeča v podnožju gorá,
ah, kak od tebe ob času slovesa
težko poslavlja se duša mojá . . .

Ha, ha, neumnost! Tiste pesmi so nekje zgorele in danes bi jih porabil samo za to, da bi iz njih študiral svojega nekdanjega človeka. Torej spomnil sem se onih dni in si nisem mogel tajiti, da ima vsak čas svojo srečo. Moja nezadovoljnost je izginila v spoznanju, da nisem prišel sem ničesar iskat: ne starih sanj svojega mladega življenja, ne novih ciljev svoje sedanje dobe. Zadovoljil sem se torej s tem, kar je bilo: temnozeleno, v zapadu solnca bleščeče se jezero, vrtovi okoli njega, nove vile, nasadi in gore naokoli. Sveži vzduh je polnil nasade ob cesti in prijeten veter je pihljal sem od jezera. V daljavi so goreli vrhovi Alp v jasnih višavah.

Vse kakor nekdaj, sem mislil, ni to južni gaj, ampak je alpska pokrajina. Gotovo so tudi Rimljani ob vročini zapustili zidovje in iskali hladnih senčnih gričev . . .

Ozrl sem se nehote. Dve dami sta šli mimo mene. Dovoli, da ti ju ne opišem, to pa iz raznih vzrokov: ene bi ti ne mogel popisati, druga pa je za celo povest samo toliko pomembna, da je šla s prvo, in bi bilo torej brez pomena popisovati jo. Takoj se je videlo, da sta Italijanki. Tudi govorili sta italijansko. Prva je bila visoka, črna, vitka postava, druga nekoliko manjša blondinka. Ozrli sta se obe in sta hitro odšli dalje ter izginili med nasadi.

Sedaj dovoli, da ti ne pripovedujem niti o njej, niti o Petrarki, niti o Lavri, niti o Ticijanu, niti o beneških nočeh. Vse to delajo pisatelji, kadar hočejo opisati krasno ženo, tu pa se mi zdi, da tudi to nič ne pomaga, in zato ne govorim o tem. Končno bi se človek lahko spomnil Prešernovega soneta in oči „zmotam vdanih . . .“ Zapisano je nekje, da velike trenotke vidimo in razumemo prav šele takrat, kadar smo daleč od njih. Moram reči, da nisem čutil, da bi bila name naredila oni vtisk, ki si ga predstavljamo v trenotku, kadar kak Romeo prvič zagleda svojo Julijo. Bil sem vedno prepričan, da je tak trenotek odločilen za vse življenje. A tu se na videz ni zgodilo nič takega, in ko je izginila med množico, si nisem mislil drugega, nego da sem zopet enkrat videl lepo žensko.

Bila mi je to le epizoda ob poti, slika za naslov: večer na letovišču. Poleg vsega ni bil tu kraj mojih ciljev, torej sem gledal na vse kakor na lepo, brezčutno sliko pred seboj.

A bolj ko se je zgrinjal večer nad jezerom, bolj me je vabila želja, ostati na letovišču in prespati na njem nekoliko zdravih dni. Ostal sem torej. Vila, ki sem v nji stanoval, je ležala med zelenimi vrtovi, od katerih je cesta peljala naravnost k jezeru. Lepa in ponosna je kraljevala v svojem kraljestvu. Bil je večer in gostje so napolnili vrt, od nekod iz vile so se glasili glasovi klavirja. Ležal sem na klopi in sem premišljal večerno „nálado“, kakor hočete to imenovati umetniki. Dovoli, da ti tudi tega ne opisujem, ker to se da prav tako samo čutiti, kakor se da lepo ženo samo ljubiti, vse drugo je samo odmev, ki kaže človeško nezmožnost. Ne pravim, da ni potreba umetnikov, bilo bi življenje prazno brez umetnosti prav tako, kakor je umetnost prazna brez življenja. Ampak največji umetnik je ta, ki zna uživati, kar mu nudita priroda in življenje. — Prijatelj, veš, da so bogovi udarili človeka s slepoto samo zato, da ni mogel postati njim enak. In tako niso ljudje nikdar znali prav uživati niti prirode niti življenja in zato so padli tako nizko. Kadar bodo to spoznali in razumeli, tedaj postanejo sami bogovi v svojem kraljestvu. — Tudi nálade večera, ki je zdaj okoli naju, ne moreš ne opisati, ne naslikati. Kako smo srečni, da jo moremo uživati! Ko bi bil pesnik, bi opeval ljubljanske vrtove in njih večere, toda, prijatelj, kje dobiš besedi in barv, da predstaviš: vrt, drevesa, mrak in Angelo, ki se igra med tovarišicami z žogo in nje misli se igrajo morda na zofi ob balkonu . . . Torej pripovedovati sem ti hotel o onem večeru in sem povedal vse, kar vem o njem. Naenkrat je lahno zaškripalo po pesku, dve damski postavi sta se bližali: spoznal sem ju takoj, bila je zopet ona s sestro.“

(Konec prihodnjič.)

Pozdrav iz daljave.

Sladka pesem
plove čez poljé,
skozi stvarstvo božje
toplo hrepenenje gre.

Sladka misel
v srcu mi drhti:
Draga, al pošiljaš
hrepeneč pozdrav mi ti?

Ksaver Meško.

Književne novosti

Jadranski biseri. Balade in romance slovenskih morskih ribičev. Napisal A. Aškerc. — In zopet je šel v svet, da nabere novih zakladov, novih dragotin, da nam jih prinese in nas obogati ž njimi. Tako nas je navadil na svoje darove s pota, s hoje, da bodemo res nečesa težko pogrešali, ako bodemo vedeli, da je odšel, a se je vrnil praznih rok. Hodil je tja na sinje morje, potem pa je prišel in stopil pred nas z novimi baladami in romancami, ki so bile pokopane na dnu morja. Nismo vedeli, da imamo toliko te krasote. Priti je moral Aškerc, ta ne mirujoči pesniški duh, ki vedno išče novega življenja, novega sveta, in sicer najraje tam, koder se razprostira narodno sorodstvo. Malokateri pesnik slovenski je zrl tako daleč po svetu. Odprl je svojemu obzorju malone ves prosvetljeni svet, gotovo pa ves slovanski svet, zato pa je Aškerc pesnik širokega in visokega obzorja. Zrl pa je vse s svojimi očmi in zato so njegovi umotvori jasni in vedri in živi.

Kar so nam planine, gozdovi, polje in vse, kar živi na zemlji, to je Primorcu široko, nedogledno sinje morje. Gotovo je res, na drugačnih „tleh" živi Primorec, slovenski ribič. Neizmerna morska površina mu je svet, dom. Drugače se tu živi, drugače na ravnini. Toda Primorec je odvisen od morja, od prirode; živi v drugačnem svetu, ali njegovo srce je enako našemu srcu. Morje mu je živ svet, morje ima srce in čuti kakor človek. Slovenski ribič ve, da vladajo v morju duhovi, zlobni in dobri. Od roda do roda se to pripoveduje In vendar je ribiču morje ljubo domovje. Boji se ga, a ga vendar ljubi.

V ta primorski in morski svet je zrl pesnik. Živel je med slovenskimi ribiči, ki so mu pravili, kako se živi na morju, kako trd je ribiški kruh, koliko gorja čaka človeka na morju, kako so mu sovražni morski duhovi in da je sploh začetek in konec ribiškega življenja na morju. Odkrili so mu vse srčne tajnosti, ljubezenske razmere in rodbinsko življenje. Vse to pa v mičnih priprostih pravljicah. Ako bi nam pesnik vse to, kar je čul, le preprosto zapisal in nam tako ohranil te narodne zaklade, ki jih čuva rod za rodom in ki bo njih rodbinska vez, morali bi mu biti hvaležni. Toda on je storil več. Izročil nam je te zaklade v večnotrajnem umotvoru svojem. Dragocenim zakladom je vdahnil svojo dušo in je s tem napravil vez, ki nas najtrdneje veže z našo sinjo Adrijo in s tamošnjim slovenskim narodom.

V plastičnih oblikah nam predočuje pesnik ljudi, a njih notranje življenje nam riše toli jasno in krepko, kakor da se je vse to vršilo že v pesnikovi duši. Več nego slovenski pedagog nam koristi Aškerc s svojimi pesnitvami, v katerih se slavita zvestoba in prijateljstvo v slovenskem domu, vrlini, ki sta steber ne samo rodbinske sreče, nego tudi narodove bodočnosti. Pesnik nam vceplja nazore, ki morajo biti podlaga zdravemu razvoju družine, in ravno zato bodo te balade in romance mnogo vplivale na primorske Slovence. To je knjiga, ki ti govori iz duše, to je knjiga, ki je verna slika našega poštenega slovenskega ribiča, to je knjiga, ki naj bi prodrla do zadnje slovenske koče.

Aškerc je pesnik, ki ima srce in besedo za svoje nazore. V vseh svojih pesnitvah živi za svoje ideale. Najmanjši izmed teh idealov pa gotovo ni domovinska ljubezen. Četudi ne bi imel v mislih epizode s Čožoti, vendar treba priznati, da

se bode ljubezen do morja, do slovenskega morja še bolj utrdila v teh resnogledih možeh, ki so stražarji slovenskega morja, naše narodne posesti.

Pesnik nam je podaril bisere. Sezajmo po njih, naši so! Kdor jih je videl, ne bode se več ločil od njih.

Aškrčeve pesnitve ne potrebujejo priporočila. Nobeden zaveden Slovenec ne bi smel biti brez njih. Slatnarjeve izdaje so sploh lepe in okusne. Ako želimo, da književni proizvodi res dosežejo svoj namen, to je, da jih bode čital narod, potem skrbimo za narodne izdaje slovenskih pesniških del. Pridružujem se poročevalcu v „Edinosti“, naj bi „Družba sv. Mohorja“ skrbela za take izdaje, ker le ona bi najlaže popularizovala vse slovenske pesnike. Naši pesniki to zaslužijo, družba nam je to dolžna storiti, da slovenska knjiga res postane last kolikor mogoče širših slojev. Slovenski pesniki in pisatelji ne pišejo samo za nekatere kroge, nego za ves narod. Dozdaj je žal tako, da ravno najširši sloji nimajo prilike, uživati najboljše sadove slovenske književnosti. *Anton Trstenjak.*

Ivan Macher: Prirodopis živalstva. (Konec.) Po vsej zasnovi, učni metodi in znanstveni vsebini pomeni nova knjiga velik, davno že potreben napredek napram stari, za svoj čas sicer izvrstni Erjavčevi knjigi. Ne tako po svoji opremi! Toda te krivde nam najbrže ni pripisovati pisatelju, marveč založniku; pisatelj je svojo dobro voljo pokazal s tem, da je izbral mnogo slik iz prekrasne Schmeilove knjige, toda radi obrabljenih klišejev so podane premračno in premalo življenja je v njih. Sliki 169. bi bilo dostaviti, da je izredno povečana.

Knjiga je torej sestavljena na popolnoma moderni podlagi, to je na biološki metodi, in sicer na oni razvojni stopnji, ki smo jo dosegli do danes v njej.

Ne smemo pa si prikrivati, da ima biološka metoda tudi svoje slabe strani v znanstvenem in pedagoškem oziru, ki jih bo moral vpoštevati bodoči razvoj te metode. S tem, da smo iz motrenja prirode z znanstvenega stališča ustvarili posebno fiksno učno metodo, smo si začrtali gotovo, determinirano pot pri opazovanju in razlaganju organizmov, po kateri hodi metodik tudi tedaj, kadar ta pot znanstveno ni več opravičljiva. Metodik uporablja to svojo kavzalno metodo tudi pri razlaganju lastnosti, o katerih nastanku in vzrokih znanost še nima nikakega ali še ne definitivnega odgovora; on kategorično zastavi svoj „zato, ker“ ali „zato, da“ tudi tam, kjer si o pravi kavzalni zvezi še nismo na jasnem. Razlaga potovanja slanikov k obalam za časa drstenja, utemeljevanje zimskega spanja mravelj, to so n. pr. nekatere biološko-metodiške pretiranosti, o katerih bi tudi marsikatera „varstvena barva“ vedela govoriti. Evo še en primer iz Schmeilove botanike! Zvonček ima po njegovi razlagi navzdol obrnjen cvet zato, da (sic!) se ne omoči cvetni prah v prašnikih, in vendar ve vsak deček, da raste tik zvončka spomladi rumena trobentica, ki moli svojo odprto cevko navpik v sinji zrak. O kavzalnih vezeh med organom in funkcijo si še v premnogih primerih nismo na jasnem in ravno sedaj se bije odločilni boj o veljavnosti mehanistiške ali vitalistiške kavzalnosti sploh. [1])

---

[1]) Primerjaj n. pr. F. Strecker: Das Kausalitätsprinzip der Biologie. Leipzig 1907. Adolf Wagner: Der neue Kurs in der Biologie, Stuttgart 1907. R. H. Francè: Das Kausalitätsprinzip der Biologie, Zeitschrift für den Ausbau d. Entwick.-gedank. 1907. Heft 8. O. Kohnstamm: Biologische Weltanschauung l. c. Heft 3. Max Verworn: Prinzipienfragen der Naturwissenschaft, Jena 1905 i. t. d.

Biološka metoda podaje učencu gotove sheme, gotove kalupe organizmov — in to je dobro, saj na tej stopnji pouka drugega zahtevati ne smemo, ona pa ga obenem uči vlivati v te kalupe, to pa je njena slaba stran. S sto in sto primeri se uči dijak po popolnoma fiksnem načinu opazovati prirodo, vlivati življenske vrste v precej umetno zgrajene kalupe. Vsa priroda mu postane nekaj enostavnega, zdravo skeptično opazovanje življenskih pojavov izgineva in tako dijak popolnoma pozabi, da prostrana priroda ni čitala bioloških knjig in da torej ni voljna se vedno prilagoditi njih predpisom.

Poudarjam te stvari v splošnem z ozirom na biološko metodo, ki je po vsej pravici poklicana, igrati še prevažno vzgojevalno vlogo pri pouku prirodopisne stroke, in ki je torej vredna in potrebna, da se v njej ustvari pravo ravnotežje med znanstveno verjetnostjo in učno metodo — in to se da gotovo v doglednem času doseči!

Dr. Pavel Grošelj.

Zbornik. Na svetlo daje Slovenska Matica. VIII. zvezek. Uredil L. Pintar. V Ljubljani 1906. (Konec.)

Da se razumemo: vsak pisatelj se mora kdaj boriti s snovjo, in kdor piše razprave o pesniku, kakor je Prešeren, ta še celo! To vemo kaj dobro! Ali pisatelj ne sme svojih muk polagati pred občinstvo; ono nima zmisla zanje, pač pa ima jezo in gnev; pisatelj polagaj pred javnost snov že očiščeno in bralec naj ne čuti, koliko truda je stalo pisatelja, preden so prišli na papir tisti gladki stavki. V Žigonovih razpravah se še vidi vsa miselska procedura, ki bo zanimala le tistega, ki bo kdaj sestavljal pisateljevo psihologijo; kaj pa briga nas in Prešerna? Vsa razprava bi se dala napisati na manj ko na tretjini njenega sedanjega obsega. Dolgovezno razpravljanje o tercini in o sonetu je sploh odveč; saj se tiče samih znanih ali tudi samo ob sebi umljivih stvari. Prav nič posebnega tudi ni, če se je Prešeren tekom svojega razvoja odločil posebno za tercinski sklep v svojih sonetih; Žigon ga zaradi tega slavi z ekstazo in išče razlogov za to Prešernovo metrično posebnost v kdove kakem globokem umetniškem zakonu... Čemu? Tak sklep je bil Prešernu že davno znan; že sam Rückert jih ima n. pr. med 27 „Geharnischte“ celih 22 takih (iz leta 1813.) in Prešeren jih je gotovo poznal; sploh velja ta oblika za normalno in oddaljujejo se od nje tisti, ki hočejo podati kaj posebnega; saj ima celo prvi slovenski sonet (Koseskega), ki ga i Žigon omenja, tudi tako obliko. Prešeren, ki je v metričnih stvareh zelo natančen, se je kmalu poprijel normalne oblike in to tem raje, ker je tudi sicer pesnil v pravih tercinah. — O stanci nam je spesnil pisatelj cel fantazma, ki pa nima s stanco, to umetno pesniško obliko, prav nič opraviti; ko bi njegovo izvajanje veljalo, potem bi (vsaj Slovenci) imeli same — stance; kajti vsaka pesem odmeva v gozdu in pri vsaki ima naš fant veselje z odmevnim koncem in z izzvenevajočim akordom.

Z zgledi za arhitektoniko tercin se ne moremo sprijazniti, ker je razlaga prisiljena, aprioristna. Elegijo „Dem Andenken des Matthias Zhop“ n. pr. disponuje Žigon na podstavi sledečega seštetja njenih 24 tercin: 2 + 2 + 6 + 2 + 2 + 6 + 2 + 2. „Ali ni lep tak načrt?“ tako vprašuje pisatelj navdušeno. Mi smo kruti dovolj, da pravimo: „Prav nič! Zaradi takega ogrodja pesem ne postane za trohico lepša in le čudne muhe bi morale gnati pesnika, da bi se potikal po taki ograji!“ — Sploh pa le preglejmo pesem brez predsodkov in brez njej vsiljenih podstavkov in našli bomo, da one prozorne številčne arhitektonike v njej — ni. Objektiven motrilec bo našel v pesmi te-le skupine tercin: 3 + 1 + 8 + 8 + 4, torej prav nič „lepega“ za oko; prve tri se ne dado ločiti, četrta tvori prehod, v dveh osmericah je obsežena

glavna snov, v zadnjih štirih tercinah pa konec, ki se v njem ponavlja ista misel dvakrat. Očitno je le to, da se da pesem razdeliti v dve enaki polovici; je li Prešeren to nalašč tako napravil, ne vemo. Tem bolj so vsi nadaljnji sklepi neplodna kombinacija. — Še bolj prisiljen je „arhitektonski obraz“ pesmi „Janezu Hradeckemu“, ki jo je pisetelj vso razkosal z odmori, prehodi itd., ki jih sploh ni. Tistih 26 trcin bi se dalo po vsebini razdeliti kvečjemu v te skupine: 3 + 7 + 6 + 7 + 3; niti o teh bi jaz ne trdil, da jih je Prešeren nalašč tako razvrstil. Žigon pa je hotel najti svojo arhitektoniko, ker jo je v „Uvodu“ Krsta pri Savici, ki ima slučajno tudi 26 tercin, takisto hotel najti uveljavljeno. V „Uvodu“ pa je postopal še bolj nasilno; kajti tu pri najboljši volji ni mogoče najti drugih skupin nego te-le: 4 + 5 + 9 + 6 + 2, torej brez vsake simetrije. Res trdi Žigon na str. 107., da mu je „vsebinska vkupnost“ kazala pot; a tega mu nihče ne verjame, kdor sam preštudira „Uvod“; ampak gosp. Žigon je hotel dokazati, da imajo vse omenjene tri pesmi čisto enako arhitektoniko (dasi ima pesem v spomin Čopu 2 tercini manj!); zato si je poiskal tako formulo, ki bi bila kolikor toliko veljavna za vse tri. Škoda za ves tak posel, ki bi bil brez koristi tudi tedaj, ko bi se bil posrečil. Pa se ni posrečil!

Zelo zanimivo je, kako umeva naš pisatelj „Krst pri Savici“. Najprej me je razveselilo, da se Žigon pridružuje moji trditvi v Zvonu 1905, da je Prešeren v znanem pismu le s sarkazmom trdil, da si hoče pridobiti naklonjenost duhovščine: zdaj, ko sva dva prišla vsak svojim potom do tega rezultata, se skoraj sme reči, da tista trditev, ki jo je položil naš „Zvon“ pred Prešernov spomenik, res stoji. — Ne morem pa se pridružiti Žigonovi obči razlagi „Krsta“, češ, da je vse v njem le simbol: boj s pogani je boj Pavškove klike s Prešernovo stranko, Ajdovski gradec je Prešernova trdnjava itd. Ko bi si pesem tako razlagali, slekli bi ji vso poezijo; a tega ne moremo: Prešeren govori o konkretnem gorenjskem raju, nam riše z vso plastiko resničen boj, resnično ljubezen, pravo deklico i. t. d. Alegorija bi bila mnogo bolj umska, za ves svet manj srčna in ves notranji razvoj, tja do krščenja, bi bil absolutno neumljiv. Paralelnosti išče Žigon tudi v imenih, češ, paralelno po isto število zlogov in po iste vokale imajo imena: Avreli = Kastelic, Droh = Čop, Čertomir = Prešerin. — No, Prešernu bi naposled kaj takega vobče res mogli prisojati; a v tem slučaju je to skrajno neverjetno; o notranjih razlogih sploh ne govorim, ali pomislimo: imeni Avrelij in Droh je dobil Prešeren v prav tej obliki v Valvasorju, ju torej ni mogel prikrajati za svoje namene; Čertomira pa si je v celoti izmislil in bi ga bil zato, če je hotel ž njim označiti svoje ime, res mogel tako prekrstiti, da bi dobil iste vokale. Tega pa ni storil: saj Čertomir vendar nima (tu je Žigon trdil preveč!) istih vokalov kakor Prešerin! In vendar že od nekdaj ve vsak bralec, da v Črtomiru res igra Prešeren svojo lastno vlogo; paralelnega imena mu pa ni dal! Dal pa bi ga naj bil Avreliju in Drohu, ki ju omenja samo mimogrede v strogo historičnih prvih verzih?“ Ta supozicija je nemogoča! Vrhutega bi morali dobiti še drugih simbolov, če bi jih že tu nekaj imeli. Bogomila bi ne bila Bogomila in Blejsko jezero bi tudi kdove kaj drugega pomenilo; kaj bi bil Triglav, če je Ajdovski gradec „ajdovska“ družba Prešernova, kaj bi bil Bohinj i. t. d.? Zato moramo mirno konstatovati: do popolnega umevanja Krsta še nismo prišli in morda ne bomo prišli nikoli; da pa gorenja razlaga Žigonova na noben način ne more obstati, to je čisto sigurno. Potemtakem ni odveč, če nastopamo s svojimi razlagami preudarno in skromno, a ne kakor Žigon (str. 120.), ki pravi: „Toliko o Krstu za danes, ker sem sit dosedanjih

čenč o njem"... Oblastna beseda se je maščevala na lastnem očetu! — Res škoda, da mnogo lepih podrobnosti izgine v neporabni navlaki.

Dostavek. Med tem je izšel Zbornik za leto 1907. V njem nadaljuje gospod pisatelj svoja raziskavanja, in sicer glede „gazel". Žal, da se še tudi zdaj ni povsem okanil neprikladnega preklanja po sodelavcih. Inače pa radi priznavamo g. pisatelju zasluge za njegovo izredno trudoljubivost in uglobitev v snov; zagotovljen mu je posredni uspeh njegovega minucijoznega dela

Dr. Jos. Tominšek.

Izbor iz dr. Štrekljevih jezikoslovnih razprav. — Še nedavno so veljali Slovenci za narod jezikoslovcev, zlasti slavistov, in naši listi so imeli jezikoslovnim razpravam širom odprte predale. Zdaj je naše jezikoslovje postavljeno v skromen kotiček, celo starosta med jezikoslovci, učeni o. Stanislav Škrabec, je krenil v svojem „Cvetju" na druga polja. Neomajan in vedno delaven pa zavzema dr. K. Štrekelj svojo stolico. Njegovo torišče je razlaga besed in na tem polju ne vem, kdo bi mogel ž njim tekmovati. Njegove tozadevne razprave se včasih kar vrsté; ugodno za nas Slovence je, da se tičejo izvečine naše slovenske jezikovne posesti, ki je, ne da bi se mi tega zavedali, zelo zanimiva zato, ker je vrinjena med več tujih jezikovnih življev. Dr. Štrekelj nam odpira okenca v jezikovni panorami; škoda pa je, da rezultati njegovih študij niso širšemu občinstvu pristopni, in zato bi bilo umestno, da bi jih kdo, najbolje avtor sam, zbral in izdal v priročni obliki. — Mi opozarjamo le na to in ono.

Leta 1905. je izdal v „Archivu" pod naslovom „Slavische Wortdeutungen" svojo razlago 16 skupin besed; med njimi so tudi te-le slovenske besede: ošaben (= tisti, ki zavrača kako jed; od staroslov. ošajati = zdržati se), kurec (kurica), loza, tvesti = tvezen (iz [o]t-vesti, kakor n. pr. drešiti iz [o]drešiti), žleb, klanec.

L. 1906. je izšla v „Archivu" Štrekljeva zelo obširna razprava „Vermischte Beiträge zum slavischen etymologischen Wörterbuch". Tu je nagrmadenega zelo mnogo ne le etimološkega, ampak tudi folklorskega in kulturno-zgodovinskega gradiva; saj mora etimolog pri razlagi besed posegati tudi vedno v življenje. Govori se v tem spisu n. pr. o tehle besedah: bedak (je slovanska tvorba od „beda", ni po italijanskem: „bedano"), burka (od lat. burrula), burkati (od „burja"), ospice, osepnice (od „sipati", ker se koža lušči), soha, struna (pravzaprav = konjska žima), trag (= sled, prim. hrv. „natrag") je soroden latinskemu „tergum" = hrbet in natrag odgovarja nemškemu zu-rück in angleškemu back = nazaj, umor = utrujenost in umor = usmrčenje sta prvotno isti besedi, kolajna je iz furlanskega: golaine, lovor ni neposredno iz lat. laurus (ampak iz milansko italijanskega lavor), lorbek ni iz nemškega Lorbeer, ampak iz ital. orbacca (= lauri bacca), pinja je iz furl. pigne, urbas je nemški Fürbaß Fürfuß — Vorfuß. — Pri razlagi besede (str. 510.) cander in candra (= cunja, vlačuga) dokazuje Štrekelj čisto prav, da se nahajajo podobne besede v bližnjih nemških narečjih; iz lastnega morem pripomniti še tole: na Koroškem v gornji Labodski dolini (onostran Wolfsberga) se rabi beseda „čodrat" („tschodrat") v pomenu kuštrav; zapisal sem si ondi tole popevko: „Die čodraten Dirndlan g'hören alle glei mein; und jetzt wollen halt alle glei čodrat sein." — Štajerska oblika „drujga" je na str. 518. vsekakor prav razložena po haplologiji iz „drugega"; narečje v Bočni pozna obliko dru'ga". Jako dobro je (str. 510.) razloženo koroško „štekanje" iz okrajšanega vidiš (viš, vš, š) in kazalnega zaimka.

„Časopis za zgodovino in narodopisje“ je prinesel l. 1906. dr. Strekljevo „Razlago nekaterih krajevnih imen po slovenskem Štajerju“. Tu so med drugim pojasnjena tale imena: Arlica je pravzaprav Orlica; zaradi širokega pohorskega *o* je nastala oblika *A*rlica prav tako kakor Velika K*a*pa namesto pravilne Velike K*o*pe. Braslovče so po Štrekljevem mnenju nastale najbrž iz slovenskega osebnega imena Braslav, od tega Braslovec, nadalje nomin. pl. Braslovčane i. t. d. (str. 45.). Zajčki klošter nima nič opraviti niti z zajci, niti z nemškim Seits-em (t j. Seifriedom), ampak „beseda je popolnoma slovenska“ (str. 64.), t. j. slovenske Žiče, ki se strinjajo s srbskim imenom Žiča, takisto slavnim samostanom; Žiča pa je Žitьča vas, t. j. Žitkova vas, torej posestvo moža, zvanega Žitek ali Žitko. — Želeti je, da bi učeni gospod i nadalje tako uspešno razlagal naša krajevna imena.

Dr. Jos. Tominšek.

Nazor Vladimir: Krvavi dani. Historijski roman iz istarske prošlosti. (Zagreb, 1908. Nakladom hrvatske knjižare L. Klein, 271 strani, cena 1 K 50 h.). — Cesar in Benečani so se pogodili v Madridu l. 1615: „Uzpostaviti stare mejaše! Razorožiti in razgnati po svetu Uskoke senjske! Prognati jih iz vseh kul (trdnjav) in sežgati jim vse ladje! In ukoriti besnega uskoka Ivana Sinkovića!“ Za težko rano umirajoč, pa vpraša Sinković: „Je li vse to mogoče? A naš znoj? A naše solze in krv naša? Za koga smo jo lili? Kdo je potolkel neprijatelja pri Žavlju? Kdo ga je odbil od Tinjana, Pična in Pazina? Kdo je krv lil na Krasu in okoli Gradiške? Ne trebajo nas več in sedaj nas hočejo tirati ko zverjad!“ Torej snov iz jugoslovanske tragedije o žrtvi in požrtvovalnosti! Baš tako, kakor je bil plačan Jelačić in kakor je minister Gregor hotel poplačati Krpana! Avstrijsko Istro so imeli v oblasti nemški in italijanski plemiči; s svojih gradov v Vranji, Pazu, Kozljaku i. t. d. so kruto mučili kmete in zatrli v njih vso veselo voljo za delo. L. 1596. se je vrnil iz Senja, kjer se je z Uskoki bojeval zoper Benečane, na grad svoje matere v Lupoglav v Istri mladi Ivan Sinković. Želel je vlastelinstvo istrsko združiti za boj zoper Benečane, a skoro se je uveril, da je zaman ta poskus radi popolne moralne anarhije te tuje gospode; sam je zdajci začel misliti, da bi postal „kralj malega kraljestva“ od Krasa doli do morja, a v tej težnji je zadel ob mogočno obitelj grofov Barbov; v njegovo borbo z Barbi je posezala grofica Klelija, jaka ženska, ki ni hotela samo roditi otrok, ampak s svojo strastjo v možeh buditi tudi polet in zanos. Za ozadje služijo v tej sliki boji Hrvatov in Slovencev s Turki (Sisek 1593), zadnji svit protestantizma in italijanska renesansa. Da bi nam le glavni junak Sinković nastopal malo bolj! Težko nam je v njem videti poosebljenost uskoške sile; pisatelj hoče, naj bi bil Sinković junak, a Sinković ga — rekel bi — ne sluša. Le na vnanje druži Sinković vse dogodke romana. Modern element ima v sebi, ko se zavzema za seljaka, hoteč ga rešiti suženjske pokornosti napram vlastelinom — kmetje pa so počeli majati z glavami, so ga nepoverljivo gledali, ker so se bali nove prevare, ter končno izjavili, naj ostane vse pri starem. Sinković je mislil o vzrokih tega robskega mišljenja kmetskega ljudstva: „Narod bo propadel in podivjal, nesvesten svoje moči in svojih pravic. Postal bo mlitav in strašljivec; moral bo varati, vse kriti, vsakomur se prilizovati, nikomur zaupati. Prisiljen je ta jadni narod, da postane kukavica, da uduši prirojeni mu ponos, samo da popolnoma ne propade. Drugače je v hrvatskem Primorju in Dalmaciji. I tam kmet obdeluje zemljo in vzdržava vlastelina, ali Turcin navaljuje in gospodar vodi moštvo v boj; budi se čut za junaštvo, za skupno obrambo, za sveto vero in zlato svobodo: ponos klije in kipi v vsakem srcu; kipi narodni in osebni ponos, ki ga budi zgled, ki ga zažigajo priče in guslarjeve

pesmi. A kako je vse tužno in jadno, pobito in izmučeno v rodni nam Istri!" Razen Sinkovića so z narodom župnik boljunski in menihi pavlinci čepiški. Kdor išče resnice in pravice, tistemu je neprijetno, če pisatelji v svojem narodu vidijo same angele, v tujem narodu samo zlobo. Nazor se je izognil takemu očitku; zakaj tudi med tujimi vlastelini prikazuje enega poštenjaka, kristjana, starega grofa Frana Barba, luteranskega samotarja na belajskem gradu. — Zgodovina Istre je tesno zvezana z zgodovino Kranjske, a nam je prav neznana. Nazor, rodom Dalmatinec, profesor v Kopru, nam razsvetljuje to tmino. Naslov „Krvavi dani" (prim. istega pisatelja „Krvavo košuljo!) pač ni primerno izbran.

Dr. Fr. Ilešič.

Upodabljajoča umetnost

Slovenska moderna umetnost, pomen razstav in kritik. (Dalje in konec.) Za moderno smer je zlasti treba natančno proučevati naravo, vendar je podajati kompozicije le v velikih potezah, ne prenadrobno, da se ne pogubi pravi vtisk, tehnika pa se lahko uporablja bolj svobodna, individualna.

Glavni pogoj za to svobodno umevanje in izražanje narave pa je temeljita izobrazba (sigurnost v risanju, skladnost) in bistro, razborito opazovanje.

Umotvori, ki so izdelani na podlagi teh umetniških momentov, si pribore popolno veljavo v prikladnih razstaviščih.

Kar se tiče razstavnih prostorov, je neogibno potreba, da se v njih lahko uravnava svetloba, kakor je primerno in v prilog razstavljenim predmetom. Prostori pa tudi ne smejo biti preobloženi, da predmeti ne vplivajo neugodno drug na drugega.

Vse to je uvaževati, da se popolnoma uveljavi umotvor in napravi vtisk, ki si ga želi umetnik.

Zato je docela opustiti v tem listu že grajano razvado, razstavljati v izložnih oknih, v katerih ni mogoče urediti ugodne razsvetljave in postaviti predmetov v primerne razdalje.

Največjega pomena je pa kritika.

Dandanes se razstavlja vse v razložbah. In kritike? Kritike so ponajveč brez pravega jedra, brez vsake umetniške podlage — sama hvala. Ni torej čuda, da se izpozabi ta in oni, pa smatra vse, kar napravi, za nedosežno umetniško in razstavlja samozavestno brez meje. Tako hvalisanje je pogubno razstavljalcu in občinstvu. Kritike naloga je marveč, opozarjati na nedostatke, na napake. Žalibog so nekateri umetniki in tudi občinstvo krivega mnenja, da hoče kritika tega in onega umetnika uničiti. Kritika z umetniškega stališča je v javnosti le opomin, popravek napak, ki jih umetnik, izvršujoč delo, niti zapazil ni, ker je bil tedaj preveč zatopljen v svoje snovanje.

Za stvarno kritiko bodi vsak previden in nedomišljav umetnik le hvaležen! Listi, ki priobčujejo take kritike, širijo okus med ljudstvo in pospešujejo pravi razvoj umetnosti. Vsa čast torej takim publikacijam; želeti bi le bilo, da bi se umetniška kritika še bolj gojila.

Ako bi pa kritika kakorkoli delala krivico umetniku, naj se le oglasi, a stvarno in v tistem listu, ki je priobčil neugodno kritiko, in kolikor mogoče kmalu, da ne premine zveza. Seveda mora biti odgovor zgolj stvaren in prav nič oseben; kritikova oseba je vendar brez pomena za stvar samo in mora biti brez pomena.

Skrajnji čas je že, da bi se slovenski umetniki zbližali in združili ter skupno nastopali v javnosti. Nam se vidi, da za slovensko umetnost ni kaj koristen separatizem. Ako se združimo in začnemo složno delati, nas bode javnost bolje vpoštevala in nam prej ali slej naklonila primerno javno zavetišče, toliko potrebni umetniški dom.

Al. Repič.

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Tridejanska drama „Zlato runo", ki se je dne 11. februarja prvič uprizorila na našem odru, je odlično delo znanega poljskega „satanista" St. Przybyszewskega, in sicer odlično ne samo v relativnem, temveč tudi v absolutnem zmislu. Novejša dramatična literatura nima mnogo del, ki bi se mogla staviti „Zlatemu runu" ob stran, kaj še, da bi ga presegala. Res je v tej drami mnogo narejenega in umetno skombiniranega, a narejeno in skombinirano je duhovito in tajiti se ne da, da zna pisatelj čitati v človeški duši in v človeškem srcu. Morda v resnici ni ljudi, ki bi v enakem položaju ravnali tako, kakor ravnajo Przybyszewskega junaki, a vendar moramo priznati, da je vse, kar se vrši pred našimi očmi, človeško in naravno.

Igra ima navzlic temu, da se kopiči v njej prešestvo nad prešestvom, moralno jedro. Naslov „Zlato runo" pa se nam vidi precej umetničav in prisiljen. Deset prikladnejših naslovov bi si bil pisatelj lahko izbral.

Uprizoritev je bila jako lepa. Odlikovala se je v prvi vrsti gospa Borštnikova v vlogi Irene, a prav dobri so bili tudi gospodje Dragutinović (Ruszczyc), Nučič (Przedawski), Toplak (Rembowski) in Danilo (Lacki).

Dne 15. februarja se je igrala prvič na našem odru in ponovila potem dne 17. februarja Adolf Schwayerjeva tragedija „Red iz nravnosti" (Die Sittennote). V igri je mnogo resničnega življenja, a tudi mnogo sentimentalne pretiranosti. Ni treba, da bi se stvar tako končala, kakor se konča, in če se je v življenju morda res dogodilo kje kaj takega, potem smemo trditi z mirnim srcem, da glavni junak drame ni bil povsem normalen človek. Zaradi tega seveda ne zasluži nič manj našega sočutja. Igra ima dober namen, a bati se je, da ga bo dosezala samo na eno stran, dočim bi utegnila na drugo stran celo škodovati. Odrekati igri umetniško vrednost radi tega, ker je tedencijozna, bi bilo krivično. Značaji v nji so izborno risani in že to je mnogo. A pisatelj posega tudi v srce! Igra pretresa in ima nemalo sugestivno moč! Vsekakor se ne da primerjati z njo detektivska komedija „Sherlock Holmes", ki sta jo spisala K. Green in C. Doyle in ki se je uprizorila na našem odru kot noviteta dne 1. februarja zvečer in se ponovila dne 9. februarja popoldne. Saj stvar baš ni dolgočasna in celo precej duhovitosti vidimo v njej, a

ta duhovitost se razodeva v stvareh, ki nam niso pri srcu. Da ta igra našega občinstva ni kdovekaj zanimala, je prej dobro nego slabo znamenje. Obžalujemo pa, da se je naše občinstvo tako malo zanimalo za Molièrjevo tridejansko komedijo „Namišljeni bolnik“ (Le malade imaginaire). Že zgolj Molièrjevo ime bi bilo moralo imeti nekoliko večjo privlačno silo. Res se tej komediji tuintam pozna njena častitljiva starost, res ne odgovarja v njej marsikaj več našemu ukusu, vendar pa ima še vedno čudovito mnogo življenske sile; to dokazuje dejstvo, da se je občinstvo, kolikor se ga je predstave udeležilo, ob njej izborno zabavalo. V razmerah pa, za katere je bila komedija pisana, je moral biti uspeh vprav kolosalen! Vsekakor se tisti, ki hoče pisati satire, pri Molièrju še vedno lahko kaj nauči!

B. Opera in opereta. Dne 4. februarja se je pela prvič na našem odru lirična opera v treh dejanjih „Rusalka“, besedilo spisal Jaroslav Kvapil, uglasbil Anton Dvořák, delo prelestnih lepot, katerega natančnejšo oceno izpod drugega peresa prinašamo spodaj. Za uprizoritev te opere smo intendanci našega gledišča posebuo hvaležni!

Ponovila se je ta Dvořákova opera doslej dvakrat, in sicer 13. in 21. februarja.

Razen tega smo imeli v zadnjem času še sledeče operne in operetne predstave: dne 9. februarja se je pela še enkrat opera „Romeo in Julija“, dne 28. in 30. januarja je gostovala gospa Irma Polakova iz Zagreba, in sicer prvikrat v opereti „Mamzell Nitouche“, ki se je ponovila tudi še 7. in 23. februarja, drugič pa v Parmovem „Nečaku“, a dne 25. in 27. februarja se je uprizorila na našem odru kot noviteta trodejanka opereta „Geisha“, kateri sta besedilo spisala Owen Hall in Harry Greenland, uglasbil pa jo Sidney Jones. Tako je imelo naše občinstvo priliko, seznaniti se tudi z angleško godbo.

Dr. Fr. Zbašnik.

Anton Dvořákova opera „Rusalka“. Besedilo ji je lirična pravljica Jaroslava Kvapila o Rusalki, vodni vili, ki si je poželela človeškega telesa in človeške duše, da bi jo objel in ljubil kraljič, katerega je zaljubila, ko ga je objemala kopajočega se v jezeru kot jezerski val. Čarovnica ji pripomore k zaželjenemu, le človeku umljivega govora ji ne da, nema mora ostati Rusalka, dokler ne doseže sreče ljubezni, po kateri želi. In kraljič zagori v ljubezni do lepe Rusalke, zasnubi jo in poročiti jo hoče. A le prekmalu ga mine gorečnost, kajti hladna mu ostane nema Rusalka in izvoli si drugo. Bol iznenadnega obupa žene Rusalko, da iztrga ljubljenega iz rok tekmovalke in da ga še enkrat objame. Moreči dih smrti začuti pri tem objemu kraljič in zgrudi se, zasmehovan od svoje nove izvoljenke, ki se roga demonskemu čaru, kateremu je zapal. Razočarana, s strtimi upi se vrne Rusalka k jezeru, a njene sestrice, vodne vile, je ne sprejmejo več, saj ne sme biti deležna njih sreče, odkar jo je človeški poljub onečastil. Pa tudi kraljič je strt, zatemni se mu duh in le njo še išče, Rusalko, ki jo je ljubil. Pride je iskat k jezeru, kjer jo je prvič zagledal, prikaže se mu in ob njenih objemih in poljubih najde smrt rešiteljico.

Pesniško to besedilo je čutni nravi Drořákovi kaj prikladna snov. Poezija jezerske te pripovedke, okriljena po lahko umljivi simbolistiki, prikazni rajajočih vodnih vil, vodnega moža, čarovnice, ljubezensko hrepenenje Rusalke, elegičnost njene in njenega izvoljenca tužne usode vsebujejo polno tega, kar more izpodbuditi lirično čutnost skladatelja, kakršne je ravno Anton Dvořák, da mu zapoje muzikalna nrav mamljivo ko harfa v vseh svojih blestečih tonih. Cvetoča, bujno rodeča invencija Dvořákova spleta pesnikovim besedam vence, simfoniška oblika

njegovega skladanja jim je ona mehka, vonja polna, široka in prelestna podlaga, na kateri se bleste ko rosa na cvetni poljani. Velikost neodoljivega plove iz Dvořákove glasbe, vda se nje vplivu i oni, ki ne pojmi njenega ustroja, sila genija je, ki govori iz nje in ki opaja dušo in srce.

Značilen pečat Dvořákovi glasbi je ljubeznivost, prijaznost, ki jo omili, rodilo jo je veselje do ustvarjanja samo lepega in čistega. Za dramatičnost izraza ni Dvořáku, tudi prikazni vodnega moža ali čarovnice zabarva njegova invencijoznost s svetlim koloritom, da jima mine sleherna strahovitost. Prevladujejo svetle boje, jasna, po lepoti stremeča melodijoznost, poetičnost nežno čutečega prisrčnega lirika, radost ob sijaju solnčnega žarka in sanjavosti divne mesečine.

Veliko to Dvořákovo delo se je uprizorilo na ljubljanskem odru v sceniški kaj dični obliki, ki ji ni moči odreči priznanja noblese. Tudi muzikalni izvršitvi gre odkrita pohvala; pričala je vnovič, da so našemu odru le velika dela v izpodbudo k resnemu in vnetemu proizvajanju. *Dr. V. Foerster.*

Med revijami

„Delavski list“, to je naslov tedniku, ki je začel počenši z novim letom izhajati v Trstu kot glasilo slovenskih socijalistov na Primorskem. Uredništvo in upravništvo: Trst, ulica Boschetto št. 5. II. nad. Naročnina za celo leto znaša 4 K 20 h.

„Proletarec“, izhaja kot delavsko glasilo že drugo leto v Chicagu pod geslom: „Delavci vseh dežela, združite se!“ Za Evropo stane list 2 dol. za celo leto.

Świat Słowiański (Svet Slovanski), poljska slovanska smotra, „posvečena slovanoznanstvu in pregledu poročil slovanskih s poljskega stališča“, je s prošlim letom 1907. končala svoj tretji letnik. Izhajajoč v Krakovu — mesečno na 4 do 5 polah, je znak znamenitega preokreta slovanstva v Poljakih. Dolgo so — in to je bilo povsem naravno — pred vsem le manjši slovanski narodi naglašali potrebo slovanske misli; sedaj ima tudi Krakov svoj „Slovanski klub“, ki mu je ustanovitelj znani vseučiliški profesor Marijan Zdziehowski, in ž njim svoje slovansko glasilo; v krogu tega poljskega kluba smem naglašati urednika „Światu“ prof. Konečnega in dr. Stanisl. Grabovskega, zastopnika hrvatskega jezika na krakovskem vseučilišču. „Świat“ je vzporednik češkemu „Slovanskemu Přehledu“; saj sta pa tudi prof. Zdziechowski in urednik „Přehledov“ Černý že dolgo v tesni duševni zvezi. Ipak je poudariti, da je poljska smotra izrecno posvečena slovanoznanstvu „s stališča poljskega“; te enostranosti ni pri „Přehledu“. Sicer je naravno in potrebno, da si vsakdo vsako reč ogleduje s svojega razgledišča ali smotrišča. Izmed člankov navedenega letnika naj navedem razpravo Slovenca L. Lenarda „Politična naloga Poljakov“ (v zmislu njegovega „Panslavizma“, Celje, 1906), razpravo Marickega „Dvoje najslabejših torišč slovanstva (beseda o Kašubih in štajerskih Slovencih — o Slovencih piše po znani Begovi knjižnici „Slov.-nemška meja . . ., razpravo Konečnega „Slovenski glas o razmerah rusko-poljskih“ (Lenardova brošura „Die Wiener Trippel-Allianz“ itd.); mnogo se govori o Slovencih v članku Marickega „Poljaki sredi avstrijskih Slovanov“, ki je izzval odpor na eni slovenski strani. Jako obširen (do dveh tiskanih pol) je v vsakem zvezku pregled po slovanskem

političnem in kulturnem življenju; v ospredju stoji tu poljsko-rusko vprašanje — ruska cenzura je „Światu" zatvorila vrata v Rusijo, nato se poroča o Čehih, Slovencih, Hrvatih in Srbih, Bolgarih. V „Światu" nahajamo tudi „Bibliografijo" slovansko in „Kroniko". Tu je poročilo o jezikovnih razmerah na Koroškem, o lanskih strankarskih borbah za državni zbor, o „Narodni stranki" na Stajerskem, o slovenščini v Gorici, o naši „Gospodarski stranki", o Vošnjakovem potopisu „Na razsvitu" (str. 453. in zv. II. 61), o „Društvu slovenskih profesorjev", o „Slov. Matici", slov. vseučilišču, sploh o našem šolstvu, o tržaških Slovencih.

List je izvrstno urejevan; skrbno motri slovanski svet in pazno beleži vse pojave našega razvoja. Čehi in Poljaki s svojima slovanskima smotrama daleč prekašajo našo skrb za „slovanoznanstvo". Nedvomno je, da na pr. mi Slovenci niti najbližjih slovanskih dežel, dežel hrvatskih ne poznamo in ne presojamo po očividstvu in lastnem opazovanju, kamoli da bi poznali Poljake. Ker je rusinsko-poljsko vprašanje pred kratkim zopet enkrat izbruhnilo v parlamentu, naj navedem tu iz „Świata" poljsko poročilo o zatiranju Rusinov: „Zatiranje Rusinov v Galiciji je sledeče" (stran 237.): Ruski jezik je uradni jezik v sodstvu kakor poljski. Štiri samostalne gimnazije imajo ruski učni jezik, razen tega so v drugih zavodih ruske paralelke. V vseh gimnazijah poljskih v celi deželi se je mogoče učiti ruskega jezika kot neobveznega predmeta. Ljudskih šol ruskih je v Galiciji več nego poljskih. V deželnem šolskem sveta morata biti najmanj dva Rusina. Rusini imajo dostop do vseh političnih uradov kakor Poljaki, a v iztočni Galiciji mora znati vsak uradnik ruski jezik. Deželni glavar, otvarjajoč in zatvarjajoč deželni zbor, izpregovori v obeh jezikih; ruski poslanci govore ruski . . . Poštne blankete so v celi Galiciji trojezične: nemško-poljsko-ruske itd. Pod „pritiskom" poljskim se je razvila ruska znanost in umetnost (podpira ju deželni zbor); nikjer se Rusinom ni bilo zatekati k tajnim organizacijam za širitev svoje kulture in narodne zavesti; vse so mogli delati javno. Na levovskem vseučilišču se predava dvanajst strok v ruskem jeziku in je lektorat ruski (na nemškem vseučilišču v Černovcah ni niti enega ruskega predavanja, toda tu se Rusini nič ne pritožujejo!!). Poljaki nimajo nič proti ustanovitvi posebnega ruskega vseučilišča, a svojega ne dado porusiniti. Ustanavljanje vseučilišč je odvisno od parlamenta na Dunaju, a tam ruski poslanci ne nastopajo s tem predlogom. To daje misliti. Dobiti več, nego imajo, bi mogli dogovorno s Poljaki. A rekli so si, da s pomočjo Nemcev, nastopajoč proti Poljakom, dobivajo več in brže, in to je vsa tajnost njih politike." Uredništvo dodaja: „Nujno prosimo slovanske publiciste, naj prihajajo v Galicijo in se bodo sami prepričali, da je istina, kar pišemo." Na drugem mestu: „Kaj pomeni na Poljskem „žlahčič", o tem Slovenci in vobče Slovani nimajo pojma, misleč, da so to sami veliki gospodje, magnati; ne vedo pa tega, da je večja polovica veleposestva v Galiciji že v rokah neplemenitnikov." *Dr. Fr. Ilešič.*

„Savremenik", mjesečnik Društva hrv. književnika, je v lanski oktobrski številki prinesel študijo Zofke Kvedrove-Jelovškove: Dragotin Kette i Josip Murn (Aleksandrov) in oceno Lokarjeve študije „Stališče Bleiweisovih Novic glede književnega zedinjenja Slovanov" od dr. A. Prohaske.

Splošni pregled

† Svatopluk Čech. Češki narod žaluje po enem svojih največjih sinov, ki mu jih je naklonila usoda. Dne 24. februarja je umrl v Pragi daleč preko mej svoje ožje domovine poznani in tudi priznani pesnik in pisatelj Svatopluk Čech. Večna slava velikemu možu, a bratskemu narodu češkemu naše iskreno sožalje!

Oton Zupančič v hrvatskem prevodu. V Sarajevu deluje na tamošnjem učiteljišču prof. Josip Milaković, pisatelj hrvatski in izdajatelj najnovejše velike hrvatske antologije „Naša pjesma". Milaković pozna in ljubi našo slovensko književnost ter je dobro vešč slovenščini. Že pred par leti se je odločil, da prevede Zupančiča na hrvatski jezik, tèr je objavil v zagrebški „Prosvjeti" leta 1905. nekaj prevodov pesmi „ovog darovitog mladog pjesnika naše braće Slovenaca", a nadaljeval ni, ker prevodov Slovenci niso niti — zapazili. Prevedene so tam nekatere pesmi iz zbirke „Čez plan", in to: Bjelokranjska, Susret (Srečanje), Koga ljubav (Kdo v ljubezni . . .), Doma, Ašiklija (Vasovalec), Tiho, nijemo . . . (Tiho, brez besed . . .). Prevodi so brezdvomno uspeli, in to je mnogo; zakaj ni lahko, prevajati kratke lirske pesmice, da bi se pri tem vsled premestitve poedinih in le poedinih kamenčkov ne razdrla vsa nežna struktura. Za zgled navajam pesem „Tiho, nijemo . . .":

Tiho, nijemo
hodim sa svom srećom
kroz svjet taj;
nitko né zna, ódkle,
nitko né zna, zášto
blista mojoj duši maj.
Možda ti tek (= le) znaš,
možda ja tek znam,
možda ne znaš ti,
možda ne znam ja,
što u ponočje,
kad te ostavljam,
krilim rukama,
neke čežnje (= hrepenenja) pun
neutješljive,
nerazrješive.
I zašto bih tad
svakog grlio,
rekao mu brat.
I zašto mi tad
zvjezde zažare
nisko nada mnom,
ko velike, slatke ruže
nada mnom . . .
Draga, što je noć,
što je noć i smrt?
Ne znam ti je ja!
Draga, što je grjeh,
grjeh i kajanje?
Ne znam ti ga ja.
Ja tek znadem svoju sreću
i u svojoj ljubav duši
i sve ljepo božje tvorje
náoko
i velike, slatke ruže
nad sobom . . .

Dr. Fr. Ilešič.

Tiskovne pomote. V februarski štev. čitaj na strani 98. v predzadnjem verzu: in skočil v Ljubljanico temno je ž njoj namesto ž njo, na strani 120. (pod zaglavjem Valter Šmid v 1. vrsti: Die Reihengräber namesto Reihengräben in na strani 126. v 3. vrsti odspodaj: S skarpeli namesto Pokalpali.

Verzi.

Kralj.

Odkrijte se kralju! Moj ves je Nikjer,
moj plašč so viharji, moj meč je nemir,
moja krona je solnce, moje žezlo obup,
moja vojska je grehov razúzdani strup . . .

Pa sužnja-kraljica, ki gre za menó,
je moja usoda z zastrto glavo,
in besna vlačuga, ki pije noči
ob kraljevem srcu, je misel Moči!

Mlada Laïs.

„Povej mi, ogledalo, brez laži,
če nisem lepa? Laski razpleteni —
mar niso z živim solncem pozlačeni,
in zvezdi nista moji dve oči?

Mehak je ustnicam baržun polti . . .
Kaj bi dejal, kdor videl bi na meni
teh prsi biserni trepet? Nobeni
njih drobna roža slaje pač ne rdi . . .

Ne varaš, steklo! Kras me je, to znam,
in umna sem, in vem, čeprav sem mlada,
kako otročji fant je moj Evklet.

On tih trpi, besede ga je sram,
in zadnji bo uganil, kaj bi rada:
Evklet, kdaj je zletel k metulju cvet?“

Maksima.

Dan hiti, pomlad beži,
cvetje vene, sad trohni,
sreča laže, nada vara —
poizkusi naj, kdor mara!

Upaj v smrt, poljubljajoč,
živi v dnevu, želi noč;
komur je prebridka kupa,
naj molči in naj obupa!

Stud.

Dva tujca, tujca dva, sva se nocoj sešla . . .
Pogovor je hitel, a duša je molčala,
drhtela je, sramu in gnusa polna vsa:
čuj in veruj, da se je duša duše zbala!
Minulo je . . . Ta čas je strast izplapolala,
shladil se je pepel, nič več besed ne zna
srce, da k svidenju bi si jih darovala.

Bajke o mladosti.

Zakaj je resen moj obraz nocoj?
Ti, srečna, bi se zgodbi tej čudila:
mladost se je od mene poslovila . . .
Ti ne umeš? Bog čul je nad teboj.

Prehodil sem — o, kakšnih cest nebroj!
Čez vrte plamenečih solnc vodila
me je iskanj nikdar končanih sila —
bili so lepi? Ti o njih zapoj!

Drugam, naprej je moja pot držala
in moj pogled objemal cvetja ni:
ovenčani ne najde visokosti.

Daj mi roko! In ko boš zdaj kramljala
v naročju mojem bridkem kraj peči,
bo vesna v tvojih bajkah o mladosti.

Vladimir Levstik.

Pravična kazen božja.

Spisal Ivan Cankar.

IV.

rce je zaklenil adjunkt Peter Muha in ni razodel nikomur, kaj se je godilo in dovršilo v noči pohujšanja. Veter temnih slutenj in strahotnih zgodb je pihal preko vse doline šentflorjanske; jagnedi so podrhtevale in šepetale, zoreča rž se je priklanjala v valovih, še zvezde same so mežikale skrivnostno, kadar je ugasnil dan. Adjunkt pa se ni zmenil in je molčal, niti prsta ni vzdignil, da bi zapovedal vetru. In ko je stopil predenj strogi sodnik in mu je zažugal s posvetno in večno kaznijo zaradi nekrščanskega življenja, ni rekel nič in je ostal zakrknjen, kakor je bil . . .

V noči pohujšanja, ko se je vzpel na okno ter skočil v izbo, ga je pozdravilo dvoje razprostrtih rok. Dvoje tenkih, belih rok. In pozdravil ga je obraz, na katerem ni bilo bridkosti nič manj nego veselja. Droben, bel obraz, prelep in prenežen, da bi se prikazal nevrednemu človeku ob belem dnevu. Oči so pozdravljale: „Od srca sem hrepenela po tebi, ti neprijazni mož!“ In so očitale vse žalostne: „Čemu si prišel, o dragi moj?“ . . . Velike rjave oči, polne sladkih sanj.

Razprostrla je roke, pa so omahnile pod njegovim pogledom in stala je pred njim kakor plaha grešnica; žalosten je bil njegov pogled, tiho in globoko je gledal v njeno srce, kakor mati na otroka: „Kaj si storila, ti uboga; kaj si storila sebi, ne meni?“

Tako je vprašal žalostni pogled, usta pa so govorila drugače.

„Prišel sem poslednjikrat, nič ti ne bodi žal! In z veliko glorijo sem prišel; skozi vso dolino šentflorjansko, kakor je dolga, sem nosil to težko lestev, ki stoji zdaj za plotom. Za menoj pa je šla vest, natančna in rodoljubna vest v podobi učitelja Šviligoja. In luna je sijala in tudi zvezd je bilo mnogo na nebu. Tako, glej, nisem zamudil in pozabil ničesar, kar je bilo potreba za tega večera slavo in čast!“

Melita pa je pritisnila roke, tiste tenke bele roke na obedve lici in je zajokala.

„Poslednjikrat si prišel, praviš, pa ni v tvojih prešernih besedah ne ljubezni in ne žalosti. Jokala sem, ko je še solnce sijalo, in sem jokala do te pozne ure in sem čakala tebe. Ti pa nisi prišel, da bi povedal, kako me imaš rad, in da bi bil žalosten z menoj; prišel si veselo fantovat!“

Nič ni rekel; prijel jo je za roko, posadil jo je na divan, sam pa je sedel na stol, nji nasproti.

„Nisem prišel fantovat in tudi jokat nisem prišel. Poslednjikrat govoriva nocoj, poslednjikrat, o dekle, se bova poljubila nocoj; zakaj bi vzdihovala in zakaj bi si po nepotrebnem grenila to pozno uro, ki nama jo je še dodelil Bog? Pomeniva se, kakor se spodobi, vse od začetka do konca, da ne pojdeva po svojih potih z dvomom in vprašanjem v srcu . . . Brez solza in tudi brez hudih očitkov se pomeniva; tako govoriva, kakor da ta najina ljubezen ni bila roman, niti ne genljiva zgodba, temveč dolgočasna šolska naloga. Ti si dopisala in podpisala to šolsko nologo, razsodila si, kakor se ti je zdelo po pravici in potrebi. Jaz pa sem prišel, da pogledam ta podpis in da ga potrdim, zato ker sva od začetka pisala skupaj. Svojega odstavka ne bom črtal, nič mi ni žal, da sem ga pisal; ampak rad bi še prebral tvoj konec . . .“

Melita je strmela vanj, kakor da je govoril v neznanem jeziku neznane zgodbe.

„Nisem razumela besed, ker nisi govoril od srca.“

Smehljal se je, njegov pogled pa je bil žalosten.

„Če so bile drugačne moje besede, mi ne zameri. Dovršila sva nalogo, kaj bi se še nadalje ukvarjal z gramatiko? Veseli se, o srce, da je stvar pri kraju! . . . Ali je resnica — rad bi jo slišal iz tvojih ust —, da si na oklicih s tistim potepuhom?“

Melita je pogledala v tla in več bolesti nego sramu je bilo v njenih očeh.

„Sam si slišal, čemu vprašuješ?“

„Dobro si odgovorila; brez solza, brez velike tragike in brez posebnega sramu . . . Ali je večerja pripravljena? Saj je na mizi, čemu vprašuješ? . . . Jaz pa ti pravim, da je ni na mizi in da ne boš večerjala!“

Pogledala ga je začudena, tiho prestrašena, in ni odgovorila.

„Nič besede? Nič solza? — Ne, Melita, res ne boš večerjala! . . . Dolgo sem premišljeval to stvar in nazadnje sem jo premislil. Po-

stavil sem tehtnico na mizo in sem tehtal z veliko skrbjo in natančno previdnostjo, pa se je izkazalo, da so bili tisti oklici nepotrebna ceremonija in da je zmerom boljše, če devica ne pere plenic, predno . . . čemu te solze, Melita?“

Samo solze so se prikazale na njenih licih, toda ko jo je vprašal in pogledal, je zajokala naglas.

„Zakaj me sodiš? Ni bil moj ukaz!“

Hitro je vstal in je stopil k nji; njegov obraz je bil miren, roke pa so se mu tresle kakor starcu.

„Ni treba jokati ob tej zadnji uri, Melita! Iz srca so vstale moje besede in kar je bilo še v grlu jok, je bilo v ustih spačen smeh. Tolažba je v joku, v smehu pa je smrt . . .“

Sedel je tesno k nji, prijel jo je za obedve roki, za obedve tenki, beli roki.

„Poslušaj, Melita, da ti povem dolgo in žalostno zgodbo . . . Kdo sem jaz? Prijetnega fanta si videla in si ga ljubila tako goreče, neumno in nezvesto, kakor ljubi ženska, ki še ni spoznala. Prijetnega fanta, poštenega rodoljuba, spodobnega človeka, ki je nastopil lepo službo in gleda v prihodnost. Jaz pa nisem prijeten fant, nisem pošten rodoljub, ne spodoben človek in službe mi ni mar in tudi v prihodnost ne gledam. Odkod je zapihal veter, ki me je zvrnil v to dolino šentflorjansko . . . v to Sodomo s škapulirjem . . . v to staro devico s kratkim krilom . . . v tega rokovnjača, ki ubija s križem, ne z betom, pa misli, da je svetnik? . . . Strašno je, kadar je dovtipen sam Bog vsegamogočni! En sam dovtip njegov, in še dovtip srednje sorte, obrije zemljo pod levim brkom, pa izgine narod, kakor da ga nikoli ni bilo. Kako bi se človek pritoževal in kam bi se pritožil, če pomežikne vsegamogočno oko, ker se je spomnilo slabega dovtipa . . . in pade nenadoma grešen cigan med same imenitne rodoljube? Pade, vzdrami se, ozira se, premišljuje. In ukrene navsezadnje, da je najboljše, če pokaže tem svojim nezaželjenim sosedom . . . stoj! Kdo ga je klical tja? . . . Nezaželjen je med nezaželjenimi! O, samo dovtip je bil; nič krivice, krivde nikjer! Ni ga sodnika pod Bogom, da bi tehtal tebe v eni dlani, mene v drugi, pa razsodil med nama ter razjasnil greh in čednost. Kdo je Kajn in kdo je Abel? Vsa znamenja so izginila, obrazov ni več razločiti, greh je čednost, čednost je greh . . . in edini sodnik je antipatija brez razuma . . .“

„Čemu ta modrost in odkod?“ je vprašala Melita in se je čudila.

„Potrpi, o dekle! To je bil samo repek, ampak kmalu se prikaže glava in ves kosmati kuž bo pred teboj . . . Jaz nisem, ki si ga videla in ki si ga ljubila, toda maske si nisem bil sam nataknil na obraz, tvoje oči so jo nateknile! Kaj bi lagal, da se prikupim tvojim nerazumnim očem? . . . Saj ni prišel v dolino šentflorjansko prijeten fant, materam ugoden, temveč prišla je slaba vest in prišlo je pohujšanje . . . Kaj me druži ž njimi, s temi sencami, ki tavajo po dolini, slepe in neme, žalostni strahovi brez misli, brez srca, brez življenja? Kaj so meni in kaj sem jaz njim? Vsaka moja beseda je bogokletstvo, vsaka moja kretnja je nespodobnost, vsaka moja misel greh. In vsaka njih beseda mi je neumnost, vsaka njih kretnja hinavščina, vsaka misel razžaljenje Boga in pameti. Torej... čemu bi se ne napotil v Afriko? Tako bi bil tam doma, kakor sem doma v dolini šentflorjanski; samo hinavščine, mislim, da ne poznajo tam . . . O Melita, ali bi ne hotela z menoj v Afriko?“

In glej, nič ni bilo laži v njegovih očeh in nič prešernosti v njegovem glasu. Nenadoma, za en sam trenotek, se je prikazal v njem otrok, ki zahrepeni in sam ne ve kam. Morda mu je bilo žal, da so se tako samovoljno odpahnile duri srca, tiste skrbljivo zaklenjene in zapečatene duri; vstal je in je premeril izbo z dolgimi koraki.

„Nisem prišel k tebi zato, da bi ti kazal svoje skrite solze, ki jih še nobeno oko ni videlo. Napotil sem se bil z zelo čudno mislijo, in glej, zdaj me je strah in sram, da bi jo razodel. Strah me je, ker vem, da je misel nespametna in da bo še desetkrat nespametnejša, kadar jo izpregovorim. Tako vidi človek hrib v daljavi, zdi se mu krtina . . . in ko pride tja, se vzdigne pred njim gora do nebes. Ampak čemu bi odlašal? Bodi tako ali tako: boljše se mi zdi, da se razpuhti misel v praznih besedah, nego da bi grizla v srcu na vekomaj. In pozna je že ura, zaspana si, vse rdeče so tvoje oči... in tudi učitelju Šviligoju je že dolgčas pod oknom. To je bila moja nespametna misel: vstani, ogrni se in pojdi z menoj!“

Vsa je vztrepetala od strahu.

„Kako bi bilo mogoče?“

Gledala je kakor otrok, ki se boji noči in dolge poti.

Njemu pa je bilo nenadoma laže in svobodneje pri srcu; zakaj beseda je bila izpregovorjena in misel se mu ni zdela devetkrat nespametnejša nego prej, temveč popolnoma razumna in edino potrebna. Stopil je blizu k Meliti; jasnejši je bil njegov pogled in njegov glas čistejši.

„Od vsega začetka že je bila v meni tista misel — zdaj čutim, ko sem jo razodel. Saj drugače ni moglo biti. Jaz sem tujec v dolini šentflorjanski, tujec po rojstvu, po srcu in po mislih. In tako malo jo morem preobraziti, da bi mi bila domovina, kakor me more preobraziti ona, da bi ji bil sin. Tebe pa sem tukaj videl, ko sem prišel, in sem čutil globoko v dušo, da si mi sestra in nevesta. Tudi ti si spoznala, da sem ti brat in ženin pred Bogom . . . Če si me takrat spoznala in če si mi podala roko, podaj mi jo še zdaj, ko je poslednja ura! Ogrni se, odkleni duri in pojdi tja z menoj, kjer je najin dom in kamor sije solnce bolj veselo!“

Zmeraj temnejši je bil strah v njenih očeh, zmerom bolj bled je bil njen obraz in život se je tresel kakor od mraza. Sklonil se je globoko k nji, položil ji je roke na rame; in njegove roke so bile vse vroče in vroč je bil njegov pogled.

„Ko sem te ugledal nenadoma sredi vse te žalosti, sredi tega močvirja laži in bojazljivosti . . . si mi bila, kakor čudesna roža, ki je vzklila iz te doline po noči, pod tistimi zvezdami, skrita in dragocena posoda vse njene lepote . . . Videl sem in sem se bal, v srcu sem se tresel, da bi se te posode, tako dragocene in tako nežne, ne doteknila groba roka poučljivega izkušnjavca . . . da bi na to čudesno rožo ne dehnila kužna sapa iz močvirja . . . Zdaj se je zgodilo in zato sem prišel, da te branim, da te ogrnem s svojim plaščem ter te ponesem s seboj. Vstani, mudi se, pojdi z menoj!“

Trepetala je in mu je strmela v obraz.

„Kako je mogoče?“

Objel jo je tako tesno, da je puhtel ogenj iz lica v lice.

„Vstani, Melita! Tako pojdeva, midva edina, vse življenje moje in vsa tvoja lepota . . . in vriskala bova po lepi beli cesti, ko bo v dolini noč in strah! . . .“

Nagnila je glavo na njegovo roko, on pa se je prestrašil.

„Melita, zdaj ni čas solza . . . čas veselja in smeha je zdaj! Samo en korak, glej, samo čez jarek, samo čez brv, in na drugem bregu je solnce!“

„Ne smem!“

Ni slišal njenih besed, čutil jih je v njenem trepetu.

„Vstani, Melita!“

Bolj je prosil, nego ukazal, bolj se je bal, nego je upal; in motne so bile njegove oči.

Okrenila je obraz, zakrila je lica z obema rokama in je legla na divan.

Šel je preko izbe, stal je dolgo pred oknom; in ko se je vrnil, je bil potolažen; mirno so gledale oči, ustnice so se prešerno smehljale.

„Dolgo, Melita, je že čakal pod oknom učitelj Šviligoj; in bojim se, da je zadremal. Zatorej končajva, kakor sva začela: z veselim srcem in s pošteno besedo. Tudi čudesna roža je vzrasla v senci... tudi v tvoje srce je zalezel strup bojazljivosti, ta izvirek in začetek vseh čednosti, kar se jih preliva preko doline šentflorjanske. Močan je ta strup, ne premaga ga sila pod nebom . . . Toda, glej, Melita, v vsem veselju in celo ob tej žalostni zadnji uri te ljubim bolj, nego sem kdaj človeka ljubil; in zato ne maram, da bi se zastrupila do zadnjega!"

Melito je izpreletela nerazumljiva groza; iztegnila je obedve sklenjeni roki in je vzkliknila.

„Ne . . . usmili se!"

On pa se je nasmehnil kakor še nikoli pred njo; porogljivost je bila v njegovem nasmehu.

„Resnično, roža je vzrasla, kakor je lepa, ne samo v senci, temveč tudi iz smrdljivega močvirja! Ampak čudesna roža je pač in rajši bi jo pohodil z obema nogama . . . torej, Melita, učitelj Šviligoj čaka: s tistimi oklici ne bo nič!"

„Usmili se!"

„Zakaj, ti sama ne veš . . . čemu bi ti pravil? Okužena si, morda bi te celo obšle skomine . . . Jaz namreč ne maram, da bi tista ostudna žival trgala polagoma s svojim tolstim rilcem list za listom od te lepe rože, dokler bi ne zalučila na gnoj krvavega ostanka. Tega ne maram, glej! In tudi ne maram, da bi te sčasoma, kadar bodo pozabljeni ponesrečeni oklici, razglasila dolina šentflorjanska za svojo svetnico in da bi ti, pobožna, ljubezniželjna botrica, romala z rožnim vencem za procesijo ter se ozirala po mežnarju. Tudi tega ne maram. In zato si podajva roke in se poljubiva poslednjikrat. Jutri ali pojutrišnjem pojdeš v klošter, tvoje srce bo čisto zaradi bridkosti in tvoja molitev bo dragocena pred Bogom!"

Objel jo je, poljubil jo je na obedve lici in na ustnice. Vstala je, tudi ona ga je objela okoli vratu.

„Ne morem . . . poglej v moje srce, pomiluj me in me ljubi! Ne hodi tako od mene, brez slovesa prisrčnega!"

„Ne jokaj, Melita! Pogledal sem v tvoje srce . . . bilka, ki bi jo vroči greh posušil v eni sami uri. Bog s teboj, Melita!"

Stopil je k oknu, vzdignil je koleno.

„Ne!“ je vzkliknila. „Potrpi, eno samo besedo še!“

„Reci!“

„Eno samo besedo . . . samo še malo ostani, samo še toliko, da ti še enkrat pogledam natanko v obraz!“

„Reci besedo!“

„Zmerom bom mislila nate, o dragi . . . kjerkoli bo moje telo, moje srce bo pri tebi!“

„Drugo besedo sem mislil, o Melita . . . Zbogom!“

Vzpel se je na okno, stopil je na lestev; njegov obraz se je zasvetil v mesečini in čisto bled je bil.

„Postoj!“ je vzkliknila. „Postoj, da pojdem s teboj!

Izginil je obraz, črna senca je hitela preko vrta, švignila je čez plot, na belo cesto.

Melita je ostala pri oknu in več solz, nego je bilo zvezd na nebu, so prelile tisto noč njene oči . . .

V.

Čigav je bil voz, ki je ob pozni večerni uri jadrno gonil preko doline šentflorjanske? Kdo je sedel v njem s krvavimi očmi, s spačenim obrazom, kakor da je vozil mimo vislic opolnoči?

Pokrižajte se, ljudje božji: Šobar je bil. Dacar ga je spoznal s svojimi krmežljavimi očmi in se nič ni zmotil.

In je šel učitelj Šviligoj, in je šel dacar, in tudi župan je šel. Prišli so in so videli, da so na stežaj odprta vrata na temni vrt. Dalje so šli, po tihih stezah, v mrzli senci, in zmerom bolj so se šibila kolena in zmerom bolj malodušno je bilo srce.

„Kaj bi gledali?“ je rekel župan.

„Nihče nas ni klical!“ je rekel dacar.

„Ne rinimo v skrivnosti svojega bližnjega!“ je opomnil učitelj Šviligoj.

Spogledali so se, pa so malo pomislili in so šli dalje.

„Ob belem dnevu ne bo strahov!“ je rekel župan.

„Tudi razbojnikov ne!“ je rekel dacar.

„Če se je nezgoda pripetila, je pomoč dolžnost kristjana!“ je opomnil učitelj Šviligoj.

Stopili so pred hišo, ogledavali so spredaj, ogledavali na obeh straneh in zadaj; vrata so bila zaklenjena in zapahnjena, okna so bila zadelana in zabita.

Dacar, ki še ni bil sit teh čudnih skrivnosti, je splezal mukoma in stokoma po divji vinski trti na verando. Pogledal je skozi okno,

pa je vzkriknil in planil ter skočil z enim samim skokom na pesek; in še zvrnil se ni. S prečudno urnimi koraki sta hitela za njim župan in učitelj Šviligoj preko vrta na cesto. Ampak komaj se je zasopljeni dacar ozrl in oddahnil in komaj je izpregovoril, ga je minil ves strah in lagal je tako na debelo kakor še malokdaj v življenju.

„Sredi izbe je visel, na zlatem klinu sredi stropa in se je vrtel tako zložno in tiho, kakor da se je bil obesil za kratek čas. Vsi smo se motili, ljudje božji, zdaj šele se je razodelo, kdo da je bil: ni bil Šobar, temveč sam peklenski zlodej. Njegov obraz je bil ves črn, oči so se svetile kakor dvoje vešč, nad kosmatim čelom pa se je krivilo dvoje rožičkov; in dolgo pipo je imel v ustih . . ."

Kakor ga je bila groza, je pljunil župan in je nejevoljno stresel z glavo.

„Da se ti je treba zmerom lagati, žužnja! Kje da je visel? Natanko sredi izbe?"

„Natanko ne, bolj proti durim, če ne čisto ob durih!"

Učitelj Šviligoj ga je ošvrknil z očitajočim pogledom.

„Boj se greha, dacar: pipe pa tudi ni imel v ustih!"

„Kaj sem rekel, da jo je imel?" se je začudil dacar.

Nato so se vrnili v dolino vsi zamišljeni; ampak kar so slišali in videli tam, je bilo bolj čudno od čuda samega.

Zakleti grad je bil vso dolgo noč hiša ihtenja in vzdihovanja. Zjutraj navsezgodaj pa je stal ob cesti naprežen voz, tako tesno zaprt in zagrnjen, kakor da je prevažal neznane skrivnosti; zasvetila se je bela obleka, zašumela je, duri so se odprle in jadrno je gonil voz ter je izginil pred osuplimi očmi v sivo jutranjo meglo. Nato pa je bil zakleti grad tako puščoben in samoten, da se je človek strahoma pokrižal, če je hitel mimo. Eno samo okno je bilo odprto; temno in žalostno je gledalo na vrt. Pod tistim oknom pa je ležal človek na mokri travi in je smrčal; na njegovih prsih je ležala srebrna svetinjica Matere božje, kakor da je bila padla od okna iz pobožnih in nerodnih rok. Adjunkt Peter Muha je ležal tam in smrčal, on sam, začetnik in stvarnik vseh nadlog, ki so se tako čudno razbučale nad dolino šentflorjansko. Ko se je vzdramil, je bilo že svetlo solnce; ozrl se je hudo začuden, nato pa je šel po svojih potih s sklonjeno glavo, ves skesan in bolan.

Niti v krčmo ga ni bilo, ko so ga čakali, polni pravičnih očitkov in strogih besed.

„Vesela svatba bi bila!“ je rekel dacar, obliznil si je ustnice in je bil ves srdit, ko je pomislil na visoke steklenice in na polne kozarce.

„Na samo posvetnost misliš!“ ga je okaral učitelj Šviligoj. „Rajši se spomni, negodnik, da si ti sam s svojo nespodobno napitnico vzdignil bandero teh nadlog! . . . Ampak kaj vesela svatba, kaj pilo in jelo, kaj vse druge prijetnosti! Le to edino je bridkost vseh bridkosti, da smo izgubili iz svoje srede tako odličnega, požrtvovalnega in vsestransko zaslužnega rodoljuba, kakor je bil Šobar. Vzdignimo, pa pijmo tiho v njegov spomin!“

Vzdignili so kozarce in so pili, v žalostne misli zatopljeni.

„Če je takisto,“ je rekel dacar, „pa vzdignimo še enkrat in pijmo v spomin tisti prelepi nevesti, ki je šla v klošter, ne v paradiž . . . Za njegovo dušo molimo en očenašek, za njeno ni potreba!“

„Žužnja, kaj si že pijana?“ ga je ozmerjal župan.

„Rad bi pa le vedel —“ je rekel učitelj Šviligoj, pogledal je proti stropu in ni razodel svoje misli do konca; ni je razodel do konca, pa so jo vsi razumeli in občutili.

„Kaj bi?“ se je pusto nasmehnil dacar. „Greh se je obesil, ker ni pohujšal čednosti; in čednost se je od bridkosti zaklenila v klošter!“

Učitelj Šviligoj je stresel z glavo tako na moč, da so mu padli naočniki na mizo; dacarja pa ni bilo nič sram.

Dolgo so čakali izkušnjavca in nevernika, pa ga ni bilo. In ko je bila ura že pozna, je vzdignil učitelj Šviligoj kazalec in je izpregovoril:

„Kakor ste tukaj zbrani, verjemite mojim besedam! Ni ga še bilo grešnika, ki bi ga na tem ali na onem svetu ne doletela pravična kazen božja. Bog odlaša, do konca ne odloži! Kakor je storil, tako se bo pokoril! S pohujšanjem in z nadlogami je napolnil to lepo dolino šentflorjansko, v rodoljubna srca je vtihotapil zmoto in dvom. Mi pa bodimo usmiljeni in molimo zanj, kadar pride njegova strašna ura!“

Tako lepo je govoril učitelj Šviligoj in vse, kakor je govoril, se je zgodilo; pravična kazen božja je doletela nevernika, in doletela ga je na tak način, da je bila njemu sramota, dolini šentflorjanski pa čast in odrešenje.

Prišli so cigani v dolino šentflorjansko, kuštrava, umazana, tatinska družba. Na večer so prišli, ob zori so izginili kakor rosa.

Med njimi pa je bila ženska, lepa kakor sam greh. Tako prešerno je sedela v krčmi, da je človek zardel in povesil oči, če je ponevedoma pogledal skozi okno. Temne, polne smrtnosladkih skrivnosti so bile njene oči, da bi srce skoprnelo pod njih pogledom. Peter Muha je šel mimo krčme, pa ni pogledal ponevedoma skozi okno, temveč gledal je dolgo in radovoljno in ni zardel in ni povesil oči. Ko se je nagledal, je stopil v krčmo in je šel naravnost in je objel grešnico okoli rjavega vratu. Sam Bog vedi in ljudem ostani skrito, kaj sta govorila tisto uro! Ampak še predno se je dramilo jutro in še predno je izginila tatinska družba, ni bilo več v dolini šentflorjanski ne grešnika, ne grešnice. Romala sta, kamor je Bog ukazal, čez hribe in doline; šla sta, kakor Adam in Eva iz paradiža.

Dacar je pripovedoval, da ni mogel spati tisto noč in da je slonel ob oknu. Pa da je ugledal nenadoma, ker je mesec žarko svetil, kako jaha coprnica preko doline — na moškem, ne na metli. In da je smrdelo za njima po žveplu in drugih nedišečih stvareh. Ampak kdo bi mu verjel, sleparju! —

Tri ptice.

Tri ptice so padle iz polnoči
pod okno mladi kraljičini:
zapela je prva, da pride fant,
in druga, da bo cigan-muzikant,
in tretja, da se zaljubita ž njo,
kot se nista dva na svetu tako.

Tri ptice so padle iz polnoči,
tri črne: zbičane misli tri,
tri vroče misli k tvojim nogam —
in kdo jih je k tebi poslal? Jaz sam.

Trije bliski so padli iz polnoči
na tri plahe ptice, na misli tri;
tri strele so padle v temi z nebes,
tri strele so padle iz tvojih očes:
dvignila si v temi zlato glavó
in tvoj smeh je bil krut in mrzel tako,
kot bil je mladi kraljičini
nad pesmijo ptičev iz polnoči.

Vladimir Levstik.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

ri nas že „bredemo“ in „gazimo“ prah, ako nam pokriva le podplate. V Italiji pa se brede do gležnjev, skrijejo se v njem tudi celi čevlji — zato imajo menda vojaki nad čevlji nekake gamaše — sega pa prah tudi do kolen! Ne verjel bi tega, ko bi z lastnimi svojimi čevlji in nogavicami tega ne bil izkusil! Bilo je tisti dan, ko sem iz Napolja skozi dolg, električno razsvetljen predor pod krasnim gričem Posilipom krenil peš v Pozzuoli. Ob koncu predora je pristno italijansko gnezdo Fuorigrotta (sem pojdite opazovat južnega Italijana!) in odtod pelje kakor premica ravna cesta v kopališče Bagnoli. Prahu kakor tukaj pač ne bom videl več! Bredli smo po njem, kakor se brede voda, ki sega do kolena. Izogniti pa se mu ni mogoče; res pelje ob straneh ozka steza za pešce, a prahu je na njej prav tako na pedi nasutega kakor po vozni cesti. Le mali paglavci so si vedeli pomagati. Na obeh straneh ceste se namreč raztezajo vrtovi z južnim sadjem; nasproti cesti so zavarovani z jarkom in dokaj visokim zidom, a na vrhu tega zida res ni bilo prahu; zato so jo ubrali otroci kar tam gori, ne morda le za šalo, ampak na svojih navadnih potih, nesoč domov kruha in melon.

Domačini se sicer očitno ne zmenijo kdove kaj za ta prah; saj bi ga sicer vendar pogrebli kam v stran in bi ga ne puščali in bredli mesece in mesece. Tri razposajene signorine, ki sem jih srečal baš na tej prašni cesti, so se celo imenitno zabavale v tem prahu. Bela krila, za precej odstotkov privzdignjena, nožice, ki so se potapljale v prah kakor stope v mlinu, da se je kadilo vstran in navzgor, iz megle prahu pa italijanska koketna kuštravost, vmes čebljanje kakor pri jezični konkurenci — postal in zavidal sem te stvarce za njih pljuča, oči in — kožo, ki se na nji prah ne pozna posebno . . . In pri teh razmerah naj bi Italijan ne postal umazan? Saj se je tudi meni naposled zdelo skoraj odveč — se umivati.

Najgrši pa je prah na Vesuviju; črnorjav je in v neverjetno debelih plasteh pokriva vsa pota tja pod okrogli stožec okrog žrela.

Zato svetujem vsakomur, naj se vsaj kvišku pelje z železnico vzpenjačo, iz Resine, kakor daleč je pač izpeljana; navzdol se naposled še da iti peš po tej zmleti lavi.

Italijanskemu prahu ne uidemo pravzaprav nikoli, ker se nam zdi, da ga prepeljavajo železnice iz kraja v kraj. To dela vožnje po železnici zelo mučne. Pri nas nam delajo nadlego vsaj samo dim in saje; v Italiji pa se v vsakem vlaku, na vsakem kolodvoru, v vsakem ženskem krilu zbira zaloga pristnega prahu; in ker nikomur ne pride na misel, da bi ga iztepaval in brisal, se ga nabere povsod toliko, da mu ni mogoče uiti. „Čemu ga iztepavati? Saj se vrne čez četrt ure na svoj prostor!“ Tako pravi Italijan. Zato je zaprašeno vse: železniški vozovi zunaj in znotraj, kolodvori v vseh svojih delih, vsa zaprašena je uniforma uradnikov, tako zaprašena, da se ji ne pozna, kako je — umazana; polna prahu je gnjat, ki si jo kupiš na postaji od natakarja, in zdi se ti, kakor bi te nekaj sililo h kihanju, če ješ prašnato grozdje. Najhujše je, če moraš na kakem kolodvoru, zlasti manjšem, čakati vlaka; kajti kolodvorsko gibanje in vrvenje vznemirja neprestano prah, tako da se mu ne moreš prav nič umakniti. Kdor se hoče o tem prepričati, naj se gre dolgočasit v križišče Empoli (ob progi Florencija-Pisa) ali naj gre postopat na obsežni kolodvor v Sieni, ki je najumazanejši, kar sem jih videl, tako zaprašen, da se ti v njem skoraj niti ne mara piti najizvirnejšega vina chiantskega, tu v osredju njegove domovine! —

Solnce — vročina — prah, to je okvir italijanske panorame in temeljna njena barva v poletju. Najlepša slika v panorami pa je italijansko morje. Že v Benetkah! V mestu samem je voda sicer grda in nima prav nič tiste moči, ki jo pripisujemo morju; drugače pa je, če se na Lidu izprehajamo v kopalni obleki in lovimo v naročje konce „brezkončnih“ valov. Morska voda se mi sicer tu ni zdela tako lepa kakor ob avstrijski obali. Na Brionskih otokih nad Puljem vidiš več metrov globoko vsakega črnega morskega ježa kakor postrv v gorskem potoku. Na Lidu je voda bolj kalna, umazanozelena, nekako takšna, kakršna je v Baltskem morju ob severni Nemčiji. Nedosežno lepo pa je morje ob Rivieri proti Genovi, čisto, da se kar iskri, pljuskajoče po belem čistem pesku ali pa se visoko zaletavajoče ob strmo kvišku kipeče stene. Kar tu vidiš, vse izziva slikarja, fotografa. Ob Napoljskem in daleč doli ob Salernskem zalivu je morje koj ob bregu videti prej grozeče nego ljubko. Črnikasta vulkanska tla segajo do morja in pod morje in kakor ob črnih pomorskih pošastih se razbijajo valovi. To moremo posebno

dobro opazovati, ako se proti večeru, ko postaje morje navadno nemirnejše, šetamo iz Napolja po Partenopski cesti ob obali dalje pod bujno krasnimi vilami proti strmemu Capo di Posilipo. Vendar je po mojem okusu krasota tega pičlo uro dolgega obrežja le izrezek iz divne lepote sicilskega vzhodnega obrežja, nekako od Giarre pod Etno pa gori do Mesine. Tu je pravi zemeljski raj! Pa seveda! Za tujca tu ni tako poskrbljeno kakor v stekališču narodov, v Napolju; in v vzhodni Siciliji je kruta gospodarica — mrzlica malaria! — Kalabrijska obala je impozantna, polna divje romantike, a malo vabljiva. Redkokje vidim kak čolnič v dozdevno črni vodi, ki se jezno zaletava v skoraj povsod strmo obrežje, nepravilna proga velikih in malih čeri straži skoraj povsod pristop, maloštevilne naselbine ne vabijo nič, ampak le, tako se nam zdi, preže nezaupno...

Pa vendar, ti Tirensko morje! Ne pozabim niti tebe niti lepega parnika Colombo, ki me je v tvojem objemu prepeljal v čarobni mesečni noči in svetlem jutru iz Napolja v Palermo! Kdor hoče sanjariti, ta pa se pojdi zvečer izprehajat na Palermski korso, na prostrani Foro Umberto! Tu se poslavlja Evropa in se, na vljuden način, oglaša v zraku, morju in temperamentu vroča Afrika. — —

In Italija kot celina? Odkrito moram priznati, da sem si jo predstavljal čisto napačno. Taka stara zgodovinska tla, si mislimo, morajo biti kaj posebno čudnega, nenavadnega, v prvi vrsti nekaj umerjenega v svojem klasicizmu. Zato sem domneval, da je Italija vobče plana dežela. A baš naopak je res! In tu se vidi, kako malo vplivnosti ima na nas le teoretski pouk in teoretsko gledanje! — Italija je, to zapazimo strmeč, jako gorata dežela, vsa polna ozkih, strmih sotesk, globokih zarez in dokaj visokih gora. Ko smo se privozili v Apenin, sem se začudil: tuneli, viadukti, mostovi kakor v naših Alpah; tir pelje zdaj kvišku, zdaj navzdol, in ko se bližamo Toskani, jo zagledamo nad Pistojo skoraj tako globoko pod seboj kakor s Semeringa Nižjeavstrijsko. — Da je Rimska kampanja res ravna, to pač vidimo s kupole Sv. Petra ali s Tivolija; da pa je provincija Kampanija (okrog Napolja) dokaj hribovita, vidimo dovolj jasno z Vesuvija. Le Lombardija je širna ravan, to je res; a tako gladka tudi ne, kakor si jo morda kdo predstavlja iz železniškega voza ali s karte. Kako valovit je n. pr. svet okoli Custozze! Kar zavzemamo se, ko stojimo na središču tega slavnega bojišča!

Tako se pretvarja nezavestno strmenje v spoznanje in pripravlja se umevanje zgodovinskih in kulturnih pojavov, ki smo jih prej le znali, a ne poznali.

IV. Iz galerije italijanskega prebivalstva.

Nobena država na svetu nima toliko starinskih in umetninskih zbirk kakor Italija; vsako mestece je ponosno na svoj „muzej“ ali na svojo „galerijo“ in si misli, da je vsak tujec, ki ga slučajno privede pot ali železnica mimo, prišel nalašč si ogledat dotični „museo“ in plačat eno ali tudi dve liri vstopnine, napitnine pa toliko, kolikor ima sploh drobiža v žepu. Res je včasi tudi v takih zakotnih zbirkah shranjen še kak zaklad, dasi so vse boljše umetnine in starine pokupili veliki zavodi ali pa inozemci; nekaj pa imajo baš ti mali kraji, česar v muzejih in galerijah ni videti: pristnost italijanskega življenja in življa! V tem oziru donaša poset takih mestec često večji dobiček in užitek nego obisk krasnih, a vendar mrtvih galerij. — Vse življenje tega italijanskega ljudstva tvori pravzaprav veliko galerijo slik, ki se menjavajo v pestri razlikovitosti po vseh prostorih. To živo galerijo je tudi treba pazno posečati; potem postanejo umljivejše i mrtve in morejo oživeti pred našimi očmi.

V Empoliju, majhnem mestu ob progi iz Florencije v Piso, sem moral čakati debeli dve uri vlaka v slavno Sieno. Kaj naj počnem? Mahnila sva jo s tovarišem v mestece, ker je bil baš praznik in lep, hladen dan. Tujcev še tu očividno niso bili prav vajeni; kajti strmeli so v naju, kakor v Italiji sicer ni navada. Videč, da stopava brez zavestnega cilja po ulicah, se je naju zdaj tu, zdaj tam kak vljuden meščan usmilil in je nama kazal, kje je — muzej. Da, muzej! Dala sva se zapeljati, a še danes bi mi bilo žal za drobiž, ki me je stal ta poset, ko bi ne bil odškodovan na drug način. Muzej je namreč v zvezi s stolno cerkvijo (mestece je škofova prestolnica) in baš tedaj so se usuli ljudje iz nje, dekleta skupaj, mladeniči skupaj. Vsa dekleta so bila seveda praznično opravljena, a razoglava in res tiste polti in tistih las, kakršnih se nadejamo pri Italijankah. Taka je bila tudi mlada krčmarica, ki je nama pred odhodom postregla s kislim vinom in neslanim hruhom v „gosposki“ izbi, gosposki zato, ker so bile mize v njej pogrnjene z nekakimi prti in so bili stoli pleteni, čeprav predrti.

„Italijan — gibčna, majhna postava, okrogla glava, črni, kodrasti lasje, temna polt“, tako si mislimo, mora biti povsod v Italiji. A ni tako! „Italijanka — črnooka, belozoba, vranjelasa, mikavno kuštrava, temno-bleda (ali kakor bi že imenoval barvo, ki ni ne bela, ne zagorela), z ozko glavico in malce upognjenim nosom“, taka je,

pravimo, Italijanka. Da, je; ali takih Italijank je treba iskati! V Empoliju, tem pozabljenem kraju, sem jih res videl celo kolo.

Enotna dežela Italija! Ko se je zgradilo italijansko kraljestvo, je nastal izrek: „Italijo imamo, naredimo še Italijane!" In naredili so se! Veže jih najmočnejša vez: jezik! Saj med okroglo 30,000.000 prebivalci ni niti 1 milijon Neitalijanov. Tujcev je sicer seveda polno po vseh potih, a stalno se jih priseli silo malo. Italijanščina se govori od enega konca do drugega, dasi v zelo različnih narečjih, katerih umevanja domačini tujcu nikakor ne prisojajo. Doživel sem v že omenjenem Empoliju zanimiv slučaj: gospodar v oni krčmi, ki je pač videl nekaj sveta, se je opravičeval, da ne razume — „italijansko", t. j. da ne zna pisne italijanščine, ampak samo svoje narečje; hotel je govoriti z nama gostoma francoski! Med vožnjo, v velikih hotelih in v muzejih pa se seveda slišijo vsi svetovni jeziki; v gorenji Italiji n. pr. največ nemščine, ali vsaj kaj takega, kar malo spominja na nemščino. Zato je znani publicist dr. Deczey vse take jezike dobro pogodil z dovtipno opazko, da se ondi govori „nemščina v vseh — jezikih". Dalje proti jugu pa postajajo Angleži merodajni — nikakor pa ne angleščina! Kajti Anglež se ne muči z učenjem tujega jezika, ampak seže v žep in si najme tolmača. —

Jezikovno je torej dežela povsem enotna in to je za njen razvoj velika olajšava; čuti pa se tudi kaj lahko kot celotna država in se tega zaveda vselej, kadar je treba nastopiti skupno proti kakemu zunanjiku. Bil sem baš v Florenciji, ko se je dogodil v južnem Tirolskem spopad med Lahi in Nemci; tedaj je zavrelo po italijanskih listih in florentinski dnevnik „Fiera mosca" je napisal v številki z dne 27. julija 1907. l. jako oster članek „O Italijanih v Avstriji"; „Trentino" je člankarju „cara provincia". Vendar pa je očitno, da se pretežna večina prebivalstva iz lastnega nagiba ne briga prav nič za take državne afere. Saj večina prebivalcev niti čitati ne zna; nad 50% je namreč v Italiji analfabetov! Nikdar pa ne bo tujec, da le stopi v pravo Italijo, kot tak zasmehovan ali sprejet z mržnjo. Nekoliko je temu vzrok poleg prirojene italijanske vljudnosti tudi tipična popustljivost tujcev napram Italijanom; drugod so tujci radi kaj oblastni, v Italiji pa skušajo biti kakor Italijani. —

Temu italijančarstvu se je marsikdo že posmehoval. Ko se je Bülow, ki je, kakor je znano, z Italijani v najožji rodbinski zvezi, v Sorrentskem letovišču pred tremi leti vpisal kot „Cancellario del Imperio Germanico", so zbadljivi njegovi protivniki v domovini koj skovali predloge, kako se naj vpisujejo drugi slavni nemški

možje; n. pr. železniški minister Budde kot: „Buddeo, Minestro locomotivio e vaggonio da Prussia“, profesor Koch kot „Generalissimo dei bacilli, specialista in Beulepestio Asiatica“ in več podobnih debelejšega kalibra. —

Kakor so Italijani v nastopu na zunaj edini, tako se prepirajo med seboj. Zlasti južne provincije, v prvi vrsti Sicilija, se rade postavljajo po robu. Saj je znano, kako se je Sicilija zavzela za svojega rojaka, bivšega naučnega ministra Nasija, čeprav je opeharil državo za tisoče, si zaračunal n. pr. za papir tisočake itd. Slučajno sem naletel sam na demonstracije, ki so se vršile v Palermu za Nasija, ko se je imela vršiti tožba proti njemu. Prav tisto noč, ko je bil pri poulični demonstraciji v Palermu mlad mož zaklan, me je nesel parnik iz Napolja v Palermo. In drugi dan, ko sem se, dospevši v mesto, ničesar sluteč, udomačil v „Centralnem hotelu“, so proti večeru spet buknili nemiri. Ko sem zvečer, vrnivši se z ogledovanja mesta in okolice, dospel na Corso Vittorio Emanuele, v katerega sredi — obenem v sredi mesta — leži oni hotel, se skoraj nisem mogel geniti z mesta; vse črno je stalo tu ljudstva, večinoma mladih in polmladih, vse je kričalo, se suvalo semintja in prav blizu hotela je stal nekdo na vzvišenem prostoru in je besno govoril. Izložbe so bile seveda vse zaprte, kajti od nemira do ropa je v teh krajih le eden korak; zavzel sem se pa, videč od daleč, da so zaprta tudi vrata v — moj hotel in da stoji ob njih vratar in štirje karabinieri, ti res vrli italijanski orožniki. Naposled sem se le preril do vratarja, ki je, spoznavši svojega gosta, javil interesantno novico, da je med ljudstvo nekdo razširil vest, češ, v tem hotelu se je nastanil zastopnik vlade, tožnik Nasijev; zato se je zbralo ljudstvo, da bi naskočilo hotel in iztiralo dotičnika! — „Res imam srečo!“ sem si mislil in sem se zmislil raznih krvavih činov na teh vulkanskih tleh ter včerajšnjega uboja, in malo vroče mi je prihajalo. A vratar je stal tam ravnodušno in je mirno izjavil, da ni nikake nevarnosti. Odprl je mala vrata in smuknil sem v hotel. Še sem slišal v sobo, obrnjeno na dvorišče, pozno v noč krik in vik; a naposled je vse utihnilo in malokatero noč sem prespal tako izborno kakor to. Drugo jutro pa so bile tudi ulice mirne, v kolikor so ulice v italijanskih mestih sploh mirne.

Podobni izbruhi strasti in sebičnosti (Nasi n. pr. je svojim ožjim rojakom namreč res koristil, dasi v kvar države) pa ne motijo zavesti o celokupnosti italijanskega kraljestva; državna ideja vse veže in izpodbuja k velikemu napredku, ki ga mora priznavati vsak tujec,

veže prav tako, kakor jih v osebnem nastopu enači njih enotni jezik, naj bodo sicer še tako različne telesne in duševne individualnosti.

Kakor si pri opazovanju dežele izbijamo predsodke ali nam vcepljene sodbe, tako si tudi pri občevanju z ljudstvom popravljamo tipično svojo sliko o Italijanu in Italijanki, podobo, ki nam jo je ustvarila vzgoja — knjiga, brez lastnega opazovanja. Ta podoba dobiva v našem duhu nekaj takega, kar bi mogli imenovati patino; oprijemlje se namreč te podobe historičnost, ker zremo v dandanašnjem Italijanu tudi potomca starih Rimljanov in si v kretnjah kake današnje rimske dame - „signore“ razbistrujemo nastop starorimske „matrone“; v raznih „facchinih“ in „lazzaronih“ in beračih pa vidimo nanovo poosebljene tiste starorimske plebejce, ki so bili imenitnikom dobri le kot orodje v dosego njih namenov, a sicer zaničevani in prepuščeni bedi. Da dobi borno desetico, ponavlja na naša ušesa moderen tak bednik stokrat in stokrat, da je „povero diavolo“ („ubog vrag“). To je moderen vzklik! Kako pa so kričali v starih slavnih časih? „Panem et circenses!“ „Kruha in zabave!“ — Danes so zadovoljni že s kruhom.

Iščemo pač tipičnega Italijana-Rimljana, a težko ga najdemo! Patina se oprijemlje mrtvega materijala, živ človek jo le strpi, dokler ga ne žuli! Zato pa zrimo na Italijana popolnoma objektivno in le z lastnimi očmi.

(Dalje prihodnjič.)

Ob morju.

Morje, ti in jaz — dve melodiji;
v večnost nosiva bleščanje zvezd,
v večnost nosiva — in meje ni ji —
v srcu svojem kraljevsko bolest.

Skril sem v smeha rože jo plamteče,
ti v škrlata mehki pajčolan.
Laž besede moje so iskreče,
laž nad tabo dihov rahlih san.

Da razgalim grudi ti drhteče,
kak kristal v njih zakopan leži?
Ikarove solze hrepeneče
in Leandrovi opojni sni.

Vojeslav Molè.

Ribniška čarovnica.

Iz zapiskov grajskega pisarja.

(1701.)

I.

V imenu Očeta in Sina in Duha
presvetega. Amen! . . . No, zdaj pa lahkó
pripišem spet kroniki novo poglavje.
Urezal zato sem si novo pero.

Marija Devica! Vse svoje življenje
poklekal sem rad pred tvoj sveti oltar
jaz Rajnik[1]) Joannes Baptista pobožni,
jaz ribniški sodni grajščinski pisar.

Zato pa Ti vodi pero mi okorno
z usmiljeno svojo in modro rokoj,
da novi in prezanimivi dogodek
na listih teh dobro opišem nocoj!

Natančno opišem v tej kroniki stari,
kar videl te dni in doživel sem sam;
ker kakor zdaj tu-le pred sabo na mizi
vse živo in sveže še v glavi imam.

In v časih, ko Rajnik Baptista ponižni
že davno pepel bo in prah siromak,
prebiral to knjigo še marsikateri
bržčas bo krščanski slovit učenjak.

In čital potomec bo, kakšno je imel
hudič svoje dni velikansko oblast
in koliko duš je bil tudi med nami
ta bognasvaruj ujel v skrivno si past.

In pričal bo dnevnik moj poznim rodovom,
kak žalostne smrti umrje kristjan,
ki s satanom sklene zavezo v življenju
in služi le njemu, pregreham udan.

---

[1]) Joh. Bapt. Reinigkh.

II.

Aprilski čemeren, oblačen je dan.
Na Ribniškem gradu dvor sodni je zbran.
Sedijo sodniki pri mizi zeleni,
asesorji modri, pravični, učeni.
O, sami pobožni, krščanski možje,
ki bije na pravem jim mestu srcé.
Pred mizo vsa v solzah stoji čarovnica
Marina Češarkova, mlada ženica.
In jaz, ki ta dan sem sam sodni pisar,
jo gledam in smili se revna mi stvar.
Biriči privlekli so baš jo iz ječe,
in ženska od samega straha trepeče.
In grda ni! Bel ima, čeden obraz.
Života prikupnega, črnih je las.
Prav všeč mi vsa njena je zdrava postava.
Če gledam jo, pa me obhaja skušnjava.
Najlepše so njene otožne oči,
ki jok jih obupni zaliva, kali.

Pa dvigne cesarski sodnik se krvavi
pa reče ji doktor Kočevar[1]) in pravi:
„Marina Češarkova! Ali je res,
da v zanke ujel te peklenski je bes?
Si res čarovnica? Povej po pravici!
Ne taji ničesar! Povej po resnici!"

Marina Češarkova.

Jaz čarovnica?! To je laž!
Kdo laže tak na moj rovaš?
Čevljarja Janeza sem žena,
devet let sem že omožena.
Poštena jaz tržanka sem!
Kaj hočete? Kristjanka sem!
Saj rada molim, k maši hodim,
otroke svoje v cerkev vodim.
Nedeljo, praznik posvečujem
in postim se, izpovedujem.

[1]) Dr. Joh. Georg Gottscheer, seiner röm. kaiserl. Majestät Paanrichter in Crain.

In za Veliko noč in za advent
prejemam sveti rešni zakrament.
Zakaj ste dali me ujeti,
gospod sodnik, in me zapreti?
Nekriva danes tu stojim,
obsodbe jaz se ne bojim!
In to-le suha je resnica:
Prisegam — nisem čarovnica!
Če sem, naj vzame me hudič!
Saj ne bojim se ga prav nič!

Dr. Kočevar.

Marina Češarek, ne taji nikar!
Priznaj! Kaj zagovor tvoj meni je mar!
Saj vemo, da vsaka zločin svoj tají;
seveda, ker satan tako jo uči!
Zakaj hudodelniki vselej tajijo?
I, no, ker pravične se kazni bojijo!
Pa božji namestnik, sam papež, da, da,
izdali so pismo[1]) vsem škofom svetá,
da res v čarovništva zločine peklenske
hudič zapeljuje z zvijačami ženske!
Kar v rimski častiti tej buli stoji,
to vendar resnica je! Dvomiti ni!
Kaj misliš, da papež se Inocenc moti?!
Kdor ne bi verjel mu, na krivi je poti!
Zato pa ves svet mrgoli čarovnic.
Zapomni si: To je resnica resnic![2])
Kaj torej ti, ženska, tajiti pomaga?
Vsi vemo, da v službi si črnega vraga!
Da, da! Zatajila si vero, Bogá
in varala svojega tudi moža.
Hudiču prisegla si večno zvestobo,
uganjala ž njim čarovniško grdobo!
Ko druge ti tudi mu vdala si se,

---

[1]) Papeža Inocenca VIII. bulla: „Summis desiderantes", izdana leta 1484.

[2]) „Haeresis est maxima: opera maleficarum non credere" — to je bilo geslo zloglasne znane knjige: „Malleus maleficarum", ki sta jo bila izdala dva dominikanca l. 1487.

gonila se ž njim, ž njim spečala si se,
odkar si v pregrešni hudičevi službi!
Kar vešče v njegovi uganjate družbi,
povedati javno me tukaj je sram.
Sodnik sem! Otroke in ženo imam.
Priznaj, da si res čarovnica, čimpreje!
Če zdaj ne priznaš, pa priznaš nam pozneje!

Marina Češarkova.

Priznam naj, da je laž resnica?!
Bog ve, da nisem čarovnica!
Kar zlobni lažejo jeziki,
to že dokaz vam je, sodniki?!

Dr. Kočevar.

Ker nočeš priznati zločina mi rada,
prisilim te, kakor je sodna navada!
Ko mi te začaramo, vse nam priznaš!
Prepričaš se sama! Kar pravim, ni laž.
O, tudi sodniki mi čarati znamo!
Mogočnih čaril mi v zalogi imamo!
Čarila uspešna so, hvala Bogú!
Čemu pa postave imamo, čemú?
Uženemo v kozji rog tvoje hudiče!
Čemú pa pogumne imamo biriče?
V imenu cesarja: V mučilnico ž njo!
Tam vešči Marini se usta odpró.

III.

In spet sem urezal si novo pero,
ker staro mi praskalo že je grdó.
Useknil sem tudi voščeno si svečo,
že precej zaspano pred mano brlečo.
Pač malo ljudi še po gradu bedí.
Zdaj v kroniko zadnje napišem straní.
In vabim te s sabo, krščanski čitatelj,
pa bodi sovražnik mi ali prijatelj,
da spremljaš vsaj v duhu kronista sedaj
v polnočni tihoti v najgroznejši kraj!

Nikar ne preplaši se preveč, ne splaši!
V grajščinski sva ječi, v mučilnici naši!
Skoz line pomladni ozira se dan.
Ves sodni zbor grajski zdaj tukaj je zbran.
In doktor Kočevar pomigne z desnico —
biriči prijeli so brž čarovnico
Marino Češarkovo . . . Kaj se godí?
Objokana vešča pred nami stoji.
Do nagega ravnokar revo so slekli,
na klop so mučilno možje jo privlekli.
Ko Eva, privezana, gola leži.
Sodniki upirajo vanjo oči . . .
Glej, kakor ciganki lasjé razpleteni
po prsih kipečih se spuščajo ženi.
Res, lepo to njeno je belo telo!
Kaj čuda, če vrag se zagledal je v njo!
Še meni je všeč, če sem tudi oženjen
kristjan, pa le gledam jo kakor priklenjen.
Saj vem, da nagoto je gledati greh —
pa satan norčuje iz nas se že vseh . . .

In zdaj raztegnili že hudi biriči
na klopi so ude Marini pri priči,
da pokajo členi ji vsi in kosti.
Od muk čarovnica vzdihuje, ječi . . .

„Priznavaš, da res čarovništva si kriva?“
jo praša sodnik. Toda vešča polživa
molči in ječi in ne reče še nič.
Gotovo priznati ji brani hudič.

Še huje možje ji nategnejo člene . . .
Od boli na ustih vzkipijo ji pene.

„Priznavaš?“ jo praša krvavi sodnik . . .
„Priznaj, pa oteta si!“ pravi sodnik.

Zaman! Čarovnica še noče priznati,
in rajša trpi in se noče udati.
Še huje mučilni navijejo stroj . . .
Marina vzdihuje, kriči, da je joj.

„Priznaj — pa mučitev v trenotku ustavim!
Priznaj — pa trpljenja bo konec, ti pravim!“

Marina Češarkova.

Trpinčenje ustavite?
Tako, sodniki, pravite?

Dr. Kočevar.

Kar pravim, je sveto in kakor pribito!
Opraščam te muk za priznanje odkrito!

Marina Češarkova.

Trpeti nimam več moči . . .
Kako me vsaka kost boli! . . .
No, pa naj bode laž — resnica!
Priznavam, da sem čarovnica!

Dr. Kočevar.

No, vidiš, priznala zločin si zdaj svoj!
Dovolj! Natezalni ustavite stroj!
O, hvala Bogu za odkrito resnico!
Biriči, oblecite spet čarovnico!...
In zdaj nam povej, ne sramuj se kar nič,
kako, kdaj ujel te je v zanke hudič?

Marina Češarkova.

Pred osmimi je bilo leti . . .
Na žegnanju sem tam v Šmarjeti
vam bila vroč nedeljski dan.
Oh, skoro vsa dolenjska stran
je bila tam in je molila,
po službi božji pa je pila
in plesala, se veselila.
Po litanijah tudi jaz
šla v krčmo sem za kratek čas.
Z menoj je šla Šibačnik Ana,
ki lani bila je sežgana,
pa Neža Rus, ki z Ano vred
ostavila je grešni svet

kot čarovnica na grmadi
na sredi Ribnice spomladi . . .

Popivale smo do mraku.
Ni nam mudilo se domú.
Kako bi pač se nam mudilo,
ko dobro nam se je godilo!
Hej, godci so nam piskali,
prepevali so, vriskali
mladeniči in tudi starci,
vmes žvenketali so kozarci . . .

Pa pravi Neža Rus: „Veš, kaj,
Marina, ti odkrijem zdaj
na tej cerkveni veselici?
Midve sva z Ano — čarovnici!
Ne boj se! Ko spoznaš skrivnost,
uživala boš vso sladkost
življenja! Zdaj šele na sveti
veselo bode ti živeti! . . .“
„„Res je, kar pravi Neža, res!
Verjemi!““ pošepeče vmes
mi na uho Šibačnik Ana
smehljaje se, napol pijana . . .
„„Če hočeš veseliti se,
Marina, in navžiti se
najlepše še nocoj zabave,
pa pojdi z nama do dobrave
samotne! Poučiva te
in v veščo posvetiva te!““

In šla sem ž njima hočem - nočem.
Saj videti, sem rekla, hočem,
je li resnica ali laž,
kar od družic sem čula baš . . .

Noč padla je že davno jasna,
obsuta z zvezdami prekrasna,
in mesec je sijal z nebes.
Prispele v gost smo bukov les,
kjer dve sta križali se poti

v samotnem, gluhem koti.
In skoro bilo me je strah . . .
Pa smo posedle v mehki mah,
vse tri polegle v mehko travo . . .
Družici pa sta že nad glavo
skrivnostno godrnjali mi,
molili, šepetali mi
pa delali sta križe, kraže,
nerazumljive meni vraže . . .
In mažo sta pokazali
mi pa namazali
ž njo po podplatih, po dlaneh
na rokah, nogah me obeh . . .

„Sedaj si pa zaznamovana,
začarana!“ mi reče Ana
Šibačnikova . . . „Kar na Klek
zdaj poletiš čez dol in breg
na metli z nama čaroviti
na shod ponočni čudoviti!“

In kar zajahale vse tri
smo metle svoje . . . Hihihi,
letele naglo smo po zraku
sred jate netopirjev, sov
ko roj duhov
čez hribe in doline v mraku,
da sapo mi jemal je beg . . .
In priletele smo na Klek!

Gospod sodnik! Na tej višavi
vam bila glava je pri glavi.
Vse gnetlo se je čarovnic
in čarovnikov, tujih lic
in dobro znanih mi od blizo . . .
Na trati tam za dolgo mizo
pa kraljeval je satan sam —
od tiste dobe ga poznam —,
predsedoval je zletu, shodu.
Vse klanjalo se je gospodu
in poglavarju vseh vragóv

Brez repa sedel, brez rogov
v vsem svojem vam je dostojanstvu
in v vsem peklenskem veličanstvu
pa kimal nam je vsem z glavój,
pozdravljal milostno z rokój
nas je, čestilke nove svoje
in pa čestilcev starih roje . . .
Ko Luciferja tak motrim
in vanj zamaknjena stojim,
me zgrabi nekdo. Ta trenutek
klečala sem — o kak občutek! —
pred satanom tam vpričo vseh
na tleh!
In morala sem zatajiti
Bogá in vero, obljubiti
zvestobo večno mu takoj,
priseči z levo mu rokoj,
da njega bom poslej molila,
do smrti njemu le služila.
Po smrti moji pa, seve,
po dušo mojo priti sme . . .
Prisegši mu, pod mizo skrito
poljubila sem mu -- kopito!
Ko vstanem in odhajam proč
od mize, koga vam gredoč
tam srečam v gneči? Oh, Lamuta,
kaplana! Groza! Ta minuta
mi je še zdaj v spomina dnu!
Kaplan Lamut je tudi tu!
Pobožni mašnik, jaz sem priča,
častil na Kleku je — hudiča!

No, kaj pa naj vam še povem,
gospod sodnik? Saj res! Potem
razvila nam se je zabava —
pa kakšna! Kleška vsa planjava
je zašumela. Pili smo
in jedli, peli, vpili smo
in ukali in se vrteli
in plesali smo vsi veseli!

To bil je ples, ponočni ples,
peklenski ples je bil zares!
A godli so nam sami škrati,
kosmati, črni in rogati!
Bil dirindaj je razuzdan.
Z menoj je plesal fant neznan.
Vso noč sem nora ž njim divjala,
nazadnje sem se mu udala . . .
Ah, v greh zapeljal me je grd
plesalec moj, mlad, kosmat črt . . .

Kako sem s Kleka se vrnila,
ne pomnim nič več, tisto noč.
Doma sem zjutraj se zbudila
in čutila sem tujo moč,
ki v mrežo me ujela je . . .
Ah, glava me bolela je . . .

Od tistih dob pa sem vesela
na Klek še večkrat poletela
po noči sama naskrivaj,
zabavat se na vražji kraj . . .

In čarati sem dobro znala!
Kedar nevihta privihrala
je strašna, črna kakor vrag,
pa dvignila sem se v oblak
in delala sem v zraku točo,
vam klas in lat uničujočo . . .
Letečo me čez hrib in plan
srečaval često je kaplan
Lamut, ki tudi je v oblaku
rad kuhal svojo točo v zraku . . .
In včasi sem začarala
ljudem, da so namah zboleli,
od úrokov hudó trpeli.
Pa kaj za to sem marala! . . .

Priznala sem, kar ste želeli
in kar ste zvedeti hoteli!
In to je vse! Nič več ne vem.

Zdaj ječo zapustiti smem?
Kaj ne, sodnik, zdaj lahko grem
domov k otrokom svojim? Toži
se mi po njih in pa po moži . . .

Dr. Kočevar.

Priznala res vse si cesarski sodniji!
No, hvala Bogu in Devici Mariji!
Vsi vemo sedaj, da si vešča zares.
Zatorej naj sklenem krvavi proces!
V imenu zapovedi božje, cerkvene,
ki vsakega grešnika strogo zadene,
v imenu cesarske posvetne postave,
na trdni podlagi razprave,
po jasnih dokazih vse té preiskave,
v imenu pravice,
v imenu resnice
obsojam to ribniško veščo slovečo,
Marino Češarkovo danes na smrt —
in ž njo vred obsojen je tudi sam črt —
na smrt na grmado gorečo!
Še to-le dostavljam krvavi sodnik,
da predno biriči jo vržejo v plamen,
naj glavo odrobi ji z mečem krvnik!
Razsodba, obsodba je sklenjena. Amen!

IV.

Nad Ribnico jutro razpenja se majsko
in solnce smehlja se čez goro in plan,
a temno je v kroniki zadnje poglavje
in žalostna knjige poslednja je stran.

Na trgu je ribniškem vpričo sodnikov
zgorela grmada visoka do tal . . .
Marina Češarek na njej je zgorela.
In jaz sem to videl, saj zraven sem stal!

In prah in pepel je sedaj čarovnica . . .
Oh, kakšna nesrečna in grozna to smrt!

Glej, ljubi čitatelj, tako-le umira,
ki v zanke peklenske ujame ga črt!

In ker je v življenju častila hudiča
Marina Češarkova zvesto tako,
na metli zdaj duša zletela je njena
naravnost v dno pekla namesto v nebo.

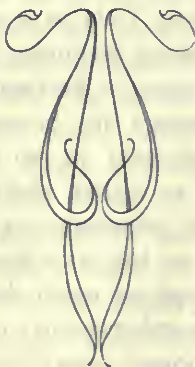
Zahvala iskrena ti, oče nebeški,
da nisem tak grešnik ko drugi ljudjé,
da nisem te žalil ko vešča Marina . . .
Pošteno in verno je moje srcé!

Že gasne na mizi mi sveča voščena
in davno že spava ves Ribniški grad . . .
Odlagam pero. Res je pozna že ura.
V imenu naj božjem jaz tudi grem spat!

Le v sanjah po noči nikar me ne straši,
Marina Češarkova, veš! Bog ne daj!
Lahko potem spaval bom, dokler bom živel.
Po smrti pa prišel rad v sveti bi raj.

A. Aškerc.

Pripomnja. Ta zgodovinska pesnitev je osnovana na podlagi izvirnega sodnega zapisnika, ki ga je bil iz nemščine doslovno prevedel gospod nadsvetnik Višnikar ter ga leta 1900. v 86. štev. „Slovenskega Naroda“ (14. aprila) objavil pod zaglavjem: „Kazenska pravda zoper čarovnice v Ribnici l. 1701.“

Signora Bianca.

Ivan Lah.

(Konec.)

isem pristaš fatalizma in mislim, da usoda ne igra nobene vloge v življenju človeka, ki hoče ustvariti človeka volje. Toda nekaj je bilo v tem, da sva se videla ta večer že drugikrat. V mraku sem mogel spoznati le njeno vitko postavo, ki je izginila v vilo, ne da bi se bila ozrla. Misliš morda, da pride iz vsega nekaj romantičnega, toda vse se je izpremenilo tako, da sem na cesti brez cilja našel svoj cilj. Kakor da se usoda igra s človekom. Čas bi bilo sedaj, da bi ti opisal družbo, ki sem jo srečal na letovišču. Govoril bi ti lahko o slikarici Fridi in o njenem umetniškem krogu. Privabila jih je od daleč lepota letovišča, iskali so modernih tipov ter zanimivih in nezanimivih partij okrog jezera. Vse skupaj je bil to velik boj za barve in za svetlobo. Vedno je babilonska zmeda na svetu, kadar družba zapusti svoje stare cilje. In nekoč se bodo zopet nekje ustavili in bodo znova začeli zidati stolp do nebes, dokler ne bodo v nezadovoljnosti pustili svojega dela ter odšli naprej. Zdi se mi, da je v tem zgodovina družbe, ki se vselej izpametuje šele po svojih neumnostih, ki se nje hrepenenje razbija ob nedokončanih donebesnih stolpih, ki veruje v vse, le sama vase ne. Zato je sreča, da se nje sila razbija ob njenem lastnem delu, kajti iz nezaupljivosti do nje odide človek naprej in išče svojih potov. Govoril bi ti lahko tudi o histeričnih in koketnih ženskah, a to samo zato, ker bi se s tem objasnila moja povest. Toda to je predmet propadajoče umetnosti, ki je posledica propalega življenja. Zato ti ne govorim o tem. Povedal bi ti tudi lahko povest o krasnem možu, ko bi ne bilo to samo na sebi nekaj zoprnega in brezmiselnega. Dober kočijaž lahko kroti pet parov čilih konj in lep mož brzda lahko petdeset parov lepih žensk. Pogoji so v obeh slučajih isti. Treba je primerne parade. In zdaj se mi zdi potrebno, da govorim o ožji družbi, o ljudeh v vili. A tudi to so bili letoviščarji: odhajali so zjutraj in so se vračali zvečer; ako pa so ostali doma, so spali ves dan. In o treh gospodičnah bi ti moral govoriti; radost so mi delale s svojo mladostjo, nežno in nadepolno; ako bi ti govoril o njih, bi začel

povest o treh rožicah, cvetočih na vrtu, ki se popotnik z radostjo ozre po njih. Prijetno je trudnemu popotniku, kadar se usede k hladnemu studencu in mu zapihlja vetrc, šepetajoč od treh strani: vetrc, šepetajoč od treh strani, so bile njih povesti, mlade in zaljubljene. Sladko je popotniku čuti pesem, razlito po tihi noči: taka je bila njih pesem, vabeča in hrepeneča. Življenje ni umetnost, prijatelj, ampak kadar umetnost postane življenje, je prijetno na svetu. Tako se je zgodilo. In zdaj bo kratka moja povest, krajša, nego je bil uvod k nji. Človek ni sam ob sebi nič, velikega ga dela samo ozadje. Največji duhovi so bili samo produkt časa. In taka je moja povest: prišla je, ker je morala priti, kajti bila je samo resnica mojih sanj.

Srečaval sem jo zjutraj na vrtu, čez dan sem jo videl, slonečo na balkonu, videl sem jo zvečer na izprehajališčih, na koncertih in plesiščih . . . Lahko misliš, da sem je čakal v zlatih jutrih na vrtu ter poslušal, kdaj se začujejo nje tihotni koraki. Mogoče misliš, da sem hodil v dolgočasnih dnevih po parkih in gajih, da sem se vozil po zelenih jezerskih valovih in iskal njenih temnih južnih oči. Predstavljaš si morda, da je v jasnih nočeh hodil Romeo po prijaznih vrtovih in gledal na razsvetljeni balkon in v zagrnjena okna, da so se mu budile pesmi o mesecu, ljubezni in zvestobi.

„Ah, Mario ne zna ljubiti,“ ste govorili, ha, ha, modro ste govorili, prijatelji. Mario je polegal na klopeh v senci vrtov in je premišljal razrešena in nerazrešena vprašanja o ljubezni in ženskah in je govoril prezirajoče besede kakor nezaljubljeni Shakespearejev Benedikt. Ha, ha, prijatelj, živeti je umetnost in ljubiti je umetnost in kaj ima še sploh ceno, kar ni umetnost!

Oboževalcev je imela mnogo kakor vse krasne ženske. Polnil se je na promenadi prostor za njo in ob strani so obstajali ljudje, občudujoč njeno krasoto, pred njo so se razmikale vrste. In Mario je posedal v senci ter premišljal prizore, ki se gode na promenadi. Niti med gledalce ni bil šel. So ženske, ki te pri njih pogledu obide misel, da bi bilo greh misliti, kako bi bilo, ko bi le enkrat mogel poljubiti nje ustna. Tako, prijatelj, je mislil Mario. Samo mislil si je Mario, kajti takih žensk ni na svetu. In tako se je zgodilo, da je bil ples v razsvetljenih salonih ob jezeru, in ona je bila kraljica večera. Mario pa je hodil po temnih jarkih, kjer se je na večer ona izprehajala s sestro. Prijatelj, malo dobi od življenja ta, ki se z malim zadovolji, kajti življenje je skopuh, ki mu je treba imponirati. In ko so drugi gledali živi krasoti v obraz, je hodil

Mario po zapuščenih parkih in gledal, kako se lesketajo v nemirnih valovih lučice okoli razsvetljenih salonov, kako odmevajo glasovi godbe v noč, kako se gibljejo na bregu nerazločne sence. — Modro ste govorili, prijatelji, ljubiti ni znal Mario. In tako je v osamljenih popoldnevih slonela kakor zapuščena na balkonu, da je odsevala nje vabljiva krasota, obsenčena v modrih žaluzinah, Mario pa je odšel na vrt in je premišljal o velikih, nerazumljivih dogodkih, dočim so k njej prišli njeni častilci na poset. Tako je bilo torej njeno življenje in taka je bila ljubezen, tako ni znal ljubiti Mario. Nekoč pa se je popoldne nemudoma vrnila domov — preko vrta. Na vrtu je ležal Mario na klopi in je sanjal z odprtimi očmi. Gledal je v zeleno listje nad seboj in premišljal, kako bo prijetno, ko se bodo čez nekaj časa zganile žaluzine in se bo prikazala signora Bianca na balkanu. Ha, ha, Mario je bil zaljubljen. Zaslišale so se tihe stopinje, drsajoče po pesku. Bila je ona. Vstal sem in vzkliknil: „Signora! . . .“ Obstala je na stezi.

Ha, ha, da si videl, kako je bil Mario majhen v tem trenotku, ko je bilo treba izvršiti velik čin. In to veš, da bogovi ne ljubijo nič malega in da se sam amor izogiblje malih ljudi. In velike trdnjave so pogosto padle v roke majhnim vojskam prav zato, ker se jih niso bale. Toda življenje, prijatelj, ima svojo logiko in ljubezen svojo. Zato naj ti raje ne govorim v primerah. Mario je stal osupel in ona se mu je posmejala. Lahko je on vedel, zakaj jo je danes peljala pot skozi vrt, in tudi ona je lahko vedela, zakaj popoldne leži Mario v senci dreves. Pogostoma smatramo za velike skrivnosti to, kar so vobče znane stvari.

Tu se je torej začela povest iz majhnih začetkov, ki je postala velika zato, ker na plodnih tleh rastejo velike rože. In zdaj bo kratka moja povest. „Ljubiti ne zna Mario,“ ste rekli, ha, da ste sedaj videli Maria, kadar je sanjal sladke sanje ob strani krasne žene, ki so divjali zanjo oboževalci žensk, častilci Venere in kavalirji celega letovišča. Izginila je nje krasota s promenad, z izprehajališč in z večerov. „Kje je signora? Solnce južnih dni, zvezda jasnih noči! . . .“ Osamljeni in zamišljeni so stali po parku in ob strani promenade in se gledali z vprašujočimi očmi. A ona je sedela doma na divanu, pregrnjenem s svilnatimi preprogami, in ljubila Maria. Kakor brezdanji mrak italskih noči so bile globoke nje oči, lepšega obraza ni slikal Ticijan, bolj ni znala ljubiti Propercijeva Cintija . . .

In ob večerih, ko je legel mir okrog letovišča in so se polnili parki okoli koncerta, so je čakali s hrepenečimi srci, z željnimi pogledi.

„Kje je krasota parkov zapuščenih, pesem večerov razsvetljenih?“

A ona je ljubila Maria in hotelo se ji je v večerih ležati v senci dreves, odkoder se je videlo na vse jezero, na parke in na nasade promenad. Jezero se je zlatilo v večerni zarji, valovilo se je in tonilo samo v sebi, nasadi promenad in gaji okoli njega so se temnili, po večeru se je razlegala polglasna pesem, motena od šumeče množice. Tako je stal ob takih večerih, ko so naokoli žareli sivi velikani gorá in mračili svoje nebeške vrhove v mračni jezi in nezadovoljnosti, Mario v senci ljubečih mrakov, ki so se kakor skrita božanstva približali od vseh strani ter pokrili njega in njo, polneč ves večer okoli s tajinstvenim šepetanjem, iz katerega je zvenela božanska pesem ljubezni. Ha, ha, in vi ste govorili: Mario ne zna ljubiti, kakor da je umetnik zastonj klesal veliko delo: Amor in Psihe. Kdo je kdaj naslikal prizor, kako je ona prihajala po zelenem gaju, ko se je med visokimi drevesi bližala vrhu, kjer je ležal zaljubljeni Mario, nebeška, božanska, da je ves večer oživel v njeni krasoti. Kdo je kdaj napisal pesem o boginji, ki je na trdi zemlji počivala nje krasna glavica, da so mogle piti poljube nje ustnice, ki bi si o njih mislil človek, da je greh misliti si, kako bi bilo, ko bi jih poljubil. Taki so bili večeri. In v večerih so je čakali ob jezeru, na terasah, pred razsvetljenimi saloni. Tam je hodila prej s svojo sestro in razmetavala cvetlice, ki so padale prednjo, oboževano, ter s ponosnim zasmehom zrla na uklonjene obraze svojih oboževalcev. In zdaj so vpraševali: „Kje je sen naših večerov, da ga obdamo z rožami, da se poigra z njimi?“ Ona pa ni prišla, ampak v jasnih nočeh je slonela na balkonu v naročju Maria, gledala je proti jezeru, kjer so se svetile razsvetljene terase ter odsevale v nemirnih valovih, in je govorila: „Na jug, na jug, Mario, tam so južne noči, jasni gaji, tihi večeri, tam je dom bogov, tam je svetišče ljubezni, tam so sanje življenja. Kratko je življenje in neskončna je njegova sladkost, ki jo užijejo le oni, ki jo razumejo, in jo imajo le oni, ki jo občutijo . . . Mario, Mario . . .“

Tu je prijatelj prenehal, kakor da je utrujen. Zmračilo se je med tem popolnoma in iz teme so sijale le njegove žareče, jasne oči. Molčala sva nekaj časa oba.

„Povedal sem ti, da bo kratka povest,“ je začel čez čas, „kajti, kar še ostane, je deloma nepopisljivo, ker so dali bogovi ljudem le pesem, da v nji govore o ljubezni po svojih nezmožnostih, in ker ima pomen le za onega, ki čuti in razume. In to sta pri vsaki ljubezni le dva; drugo pa je brez pomena, kajti, ako ti pripovedujem, kako sva se pojavila na promenadah in plesih, kako so obstrmeli nje oboževalci, kako so se začudeno gledali kavalirji, skazil bi s tem svojo povest, kakor skaziš sliko, če ji daš neprimeren okvir, na primer: antika in rokoko. Zdelo se mi je ves čas, ko sem bil v njih družbi, da se je vrnil rokoko-čas. Veš, da je bilo to največje uničenje antike in najslabše pojmovanje umetnosti. So ljudje na svetu, ki nikdar ne vedo, kaj je harmonija, a so tudi, ki je ne čutijo. Toda o teh ne govorim, o novem rodu govorim, ki mu umetnost postaja življenje, o človeku, ki se je prerodil sam v sebi in začenja živeti življenje bogov: slutim prerojenje . . .

Umolknil je zopet.

„In kaj hočeš sedaj?“ sem vprašal.

„Sedaj? Sedaj se izpolnijo velike sanje: vabi jug, dežela renesanse, domovina umetnosti, svetišče življenja, kjer se sanjajo sladke noči, kjer v jasnih gajih doni božanska pesem, kjer sveti mrakovi polnijo prostranost večerov, tam, kjer v južnih vetrovih zeleni cipresa, kjer lavor živi v žarkem solncu, kjer palme senčijo zapuščene steze . . . Tam, kjer bo ona kraljica velikih dni, polnega življenja, cvetočega, vedno prenavljajočega se kraljestva, v večnem solncu kipečega, bujnega sveta . . .

„Človek prerojenja je človek sile, dela . . .“

„So eni, ki ustvarjajo, drugi, ki delajo, tretji, ki izvršujejo.“

„Mario, ti odideš? . . .“

„Da . . . Včeraj je prišel nje mož, suh, izživel človek. Predstavila mi ga je: njegova prijaznost ni manjša od njegove nervoznosti. Njegova ljubezen do nje je v tem, da vidi njo srečno. Dobrikast, zgubančen obraz govori o prejšnji lepoti. Ženo ima zato, da mu krasi življenje. Danes se poslovim od tebe . . .“

„Mario, ti odideš . . .?“

„Ha, in vi ste govorili: Mario ne zna ljubiti. Glej, prijatelj, tako se ljubi . . .“

Molčala sva oba. Noč je kraljevala na vrtu in nje nemirni vetrovi so šepetali po kostanjih. Tihota je polnila noč . . .

Iz zgornjega nadstropja je zadonela pesem klavirja. Angela je igrala. Barcarolla! . . . Zdelo se mi je, kakor da ga vabijo ti

glasovi s seboj na omamljive valove na okrašeni čolnič ljubezni; bili so kakor tožba po izgubljenih časih, kakor hrepenenje po nedosegljivi sreči.

„Čuj, Mario, pesem, ki si jo nekdaj poslušal tako rad!“

„Izpreminjajo se časi, ljudje, sreča in pesem. Danes me več ne ganejo glasovi, ki sem se nekdaj vnemal ob njih. Slutim močnejšo, silnejšo pesem.“

„In Angela?“

„Bo li tudi ona prav čutila in razumela čas, bo našla v njem svojo srečo.“

„Ali se ti ne zdi, da so tudi ljubljanski vrtovi krasni, da so lepi večeri v njih? . .“

„Odprti so južnim vetrovom in pesmim, ki prihajajo od morja, toda mi jih nismo čutili in jih nismo razumeli. Zbali smo se življenja in se zaprli; zato smo poginili. Kadar se vrne veselje do življenja, bo vladala sreča v teh krajih. Toda sedaj je še daleč pomlad, ki bo nekdaj cvetla na teh vrtovih.“

„Mario! Ne čutiš li pomladi, ki prihaja k nam, ne slutiš li prerojenja, ki kipi v nas samih, ne vidiš li novih sil, ki vstajajo? Kam odhajaš, Mario? Čuj to vabečo pesem nad seboj in veruj, da ni manj vredna . . .“

„Ne govori, prijatelj! Prvič se mi zdaj studi pesem, ob kateri so tisočeri kakor omamljeni padali, ljubili in plakali. Vidim višje življenje s čistejšim čuvstvom.“

Glas se mu je tresel, kipeča jeza je govorila iz teh besedi. Naslonil je glavo na roke in je dolgo ležal tako in molčal. Stopil sem na balkon; noč je bila hladna, tiha, molčeča. Glasovi v zgornjem nadstropju so bili utihnili. Zagledal sem se v jasno nebo, ki se je svetilo proti jugu in se temnilo proti severu.

„Prijatelj, v molku je bog,“ je rekel naenkrat Mario, „sladko mi je sedaj! Odpočil sem si zelo, čutim se pokrepčanega.“

„Ostani pri meni, Mario.“

„Vidi se ti, da še nisi živel trenotka, ki je vreden življenja. A tudi to še izkopljete iz starih razvalin. Toda meni se mudi in ne dočakal bi pomladi na ljubljanskih vrtovih. Želim vam srečnih časov. Ko boste odkopali vse blato, ki ga je v teku let nanesel čas, zacvetlo bo življenje lepo in resnično na prenovljenih starih, trdih tleh. In stali boste okoli, delavci, ki ste kopali dolga leta, in se boste čudili pomladi pred seboj. In takrat govorite resne besede: Mladina čuvaj, da se mlada ohrani zemlja, ki smo jo odkrili, ko je ležala

globoko pod blatom, poteptana od ljudi, zasuta z bogovi vred . . . Tu bodi tvoja radost, mladina, v mladem čistem svetu; bogove postavite iz razvalin, očistite jim solnčni gaj! S cvetočimi venci okrasite njih svetišča, s cvetjem napolnite gredice, z rožami posujte steze, lavor in mirto vsadite v dolgih redih okroginokrog. In potem nastopite svojo svečano pot, kajti vi ste bogovi življenja. S svojo pesmijo napolnite svete gaje, slavnosten raj zarajajte o novi pomladi, ki naj nikdar ne odzeleni. Oglašali se bodo temni glasovi ljudi, ki ne ljubijo življenja, in bodo klicali k pokori. Toda vi zapojte veselo pesem in zarajajte raj, kajti vi ste bogovi življenja; ustvarite svojo večnost na zemlji in ne dajte, da za vami z blatom pokrijejo gaj, ki ste ga komaj izkopali iz razvalin, ampak pripeljite mladino za seboj, da se razveseli na vaših cvetočih grobih, kajti to se pravi ljubiti življenje, živeti večnost. Takrat, glej, bo velika postala dežela, ki jo zdaj imenujemo malo domovino. Iz ozke doline bo postala — svet. Zagorele bodo jasneje gore, bolj radosten bo tok vodá, ozelenela bodo pusta polja, kajti življenje bo ostalo tam, kjer zdaj vlada smrt. Vesela pesem življenja bo napolnila domovino in pred njo se bodo umaknile temne sence smrti. To bo vaše prerojenje, vstajenje. In takrat se spomnite groba na jugu, cvetočega v senci štirih oljk. Neskončno je ljubilo domovino srce, ki bo njega prah hranil trdi kamen. Usojeno mu je bilo, da je čutil nje pomlad, da je slutil nje prerojenje in je umrl od radosti. Ni mu bilo dano, kopati med delavci, niti stopiti z mladino v novo premlajeni gaj, da zapoje radostno pesem . . ."

Poslušal sem ga, kakor smo ga poslušali vselej, kadar je govoril take besede. Kakor od nekod daleč je prihajal njegov glas, kakor da govori življenje iz daljave, kakor da krivice očita uničeni bog.

Podal mi je urno roko.

„Torej, da si mi zdrav, prijatelj!"

„Mario, ti odhajaš?"

„Odhajam."

Stisnila sva si roke in obstala nekaj časa molče. Nikdar ga še nisem ljubil tako kakor v tistem trenotku. Spremil sem ga po stopnicah in čez vrt. Pri vratih so še enkrat zažarele njegove jasne, življenja polne oči. Ozrl se je po vrtu, kakor da so nečesa iskali njegovi pogledi.

„Glej, vse je pripravljeno kakor na svečani dan . . ." je rekel in odšel je po ulici. Kmalu je izginila njegova senca v tihih tmah dolgega drevoreda.

Dolgo sem gledal za njim, in ko sem se ozrl, je temna senca slonela na oknu nad balkonom.

„Angela . . .“

Noč je bila tiha in mirna, po vrtu si je igrala šepetajoča pesem, kaker da pripoveduje bajke.

* * *

Poslej nisem slišal nič o Mariu, dokler mi ni sam sporočil, da je odšel ž njo na jug. Kako se je končala njegova povest, ostalo bo neznano, dokler morda čas ne odkrije njegovih spominov, ako jih je zapisal. Toda on je bil človek, ki ni rad pisal, in je tudi o spominih imel svoje posebno mnenje. Njegova povest se je končala tam, ko je njegova senca izginila v tihih teminah ljubljanskega drevoreda, kajti vse drugo je bilo samo odmev v daljavi izginjajoče pesmi. In zdaj je končana visoka pesem velikega hrepenenja, odzvenela je daleč na jugu med gaji mirt in cipres, utihnila je v zatišju črnih, neprozornih senc. Tam stoji zdaj cvetoč grob, obdan od štirih oljk, in trd kamen hrani prah blagega srca. A zdi se mi, da še iz cvetja na grobu kipi pesem, ki je polnila njegovo življenje, in kipela bo dolgo, dolgo, dvigala se bo kakor plamen na žrtveniku večnih bogov, izginjala bo v jasnih žarkih in trepetala nad tihim, svetim gajem do poznega pozabljenja.

Vem, da se bo marsikaj čudno zdelo v tej povesti, kakor je bilo marsikaj čudnega v življenju prijatelja Maria. Toda pisatelj ima pred vsem dolžnost, da piše resnico o svojih prijateljih. Pomislimo pa, da je marsikaj še mnogo bolj čudnega v življenju in da se je to zdelo prijatelju Mariu ravno tako nerazumljivo, kakor se nam nerazumljive zde nekatere stvari v njegovem življenju. Pomislimo pa tudi, da ljudje hočejo nekaj čudnega v povestih, drugače mislijo, da to ni povest. Zdi se mi pa, da ni toliko čudnega v tej povesti kolikor naravnega, tako naravnega, kakor je bil naraven dobri prijatelj Mario, in da je bilo zato vredno, da sem zapisal njegovo povest.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

godaj se mu je zbudil oni čut, s katerim bi bil zmožen v vsaki stvari njeno najlepšo stran poiskati in lepoto stvaritve spoznati, saj brez lepote nam je tako težko živeti. Tako hrepeneč, je prišel med krute ljudi in lepote ni našel. Modrosti je želel — no naj govori sam: „Modrost sem iskal in že sem mislil, da od dneva do dneva prihajam modrejši; veselil sem se takega napredka in že sem dejal, da imam ono, kar je potrebno za zadovoljnost. Pa kako kratek čas so me mamile takšne nade! En pogled v sebe, pa sem zapazil, da ono, kar sem smatral za modrost, je bilo zaničevanje sveta, ogrnjeno v lepe besede, puhlo, ošabno preziranje človeštva, ki mojim zahtevam ni moglo ustreči. V tem ko sem ropotal nad sobrati, se mi je vrivalo spoznanje lastne slabosti. Če svoje življenje denem na rešeto, sama pleva; kar sem mislil in si domišljal, vsi upi so same pene, vse se je razkadilo in skopnelo. Bil sem na poti svoje življenje v potrpežljivosti prenašati, ali sto in sto reči me je razburilo. O slavi sem sanjal, prišla pa je bridka vsakdanjost in strmel sem ob takšni izpremembi. Prevare preplodne domišljije, skrbi, izgube po vseh straneh, grenko spoznanje, trud brez sadu, nade, katerim ni bilo izpolnitve, to je bilo meni dosihdob delež življenja. Imel nisem še ničesar, zato tudi ničesar nisem izgubil.“ Kmalu potem zapiše: „Ali je svet zaničevanja vreden? — Ne. Pomilovanja in pouka, zaničevanja ne. V katerikoli obleki se ti človek pokaže, ugoden ti je, rad ga poslušaš, veseliš se ob njegovih uspehih in smejaš se, ko izpregledaš, s kakšno težavo, s kolikim naporom razdira spletke usode. Kako da more človek sovražiti sobrata! Pogledaš v obraz otroka, angelsko mil in nežen kakor jutranja zora, razsipajoča milobo božjo po jasnem nebu, gledaš, in božanstvo pravi v tebi: O, kako si lep, svet, ki kriješ v sebi znak moje krasote! Zagledaš se v starca sivolasega, stoječega na robu groba, strmiš občudovanja, ogovoriš ga in modrost ti govori: Glej, tako korakaš navzdol k svojemu grobu, glej, da se tvoj duh, predno se povrne v

naročje večnega bitja, navzame one resnice, ki je odkrita vsem, ki zro v svet in ne iščejo resnice zunaj mej svojega spoznanja.“ Dva dni pozneje pa že obupan piše: „Resnice pa tudi znotraj mej našega spoznanja ni. V človeško telo ste pogledali, pretipali ste najmanjšo žilico, ali kako pretipati naš duh, ki za oko nima mej? Vse je ugibanje, dvomljivo ukrepanje, sklepi, ki jih prihodnja ura pobije. Kako zabavati duha, s čim se pečati, če te filozofija ne privede na konec? Ali te ne duši misel, da človek ni zmožen spoznati vseh stvari, katerih se loti? Prazne, abotne one misli, ki presezajo človeško moč. Pravega spoznanja ni, čeprav se hvalijo učenjaki, da že vse vedo.“ In osem dni pozneje: „Na meji obupa sem stal, v moji duši sta se podila dva elementa: želja in dvom, neprestano delo pa me je dvignilo nad brezdno. V delu je tolažba, v delu je sreča. Delo me je dvignilo v višavo, odkoder gledam z mirnim licem ono, kar sem prej sovražil.“ Kako globoko čuti z nesrečnimi ljudmi in tudi pod častniško službo se navdušuje za vse dobro in lepo. Preslabe so bile njegove moči, da bi bil storil za sobrata ono, kar je želel. Brez sadu vendar niso bili njegovi napori. One visokoleteče misli in želje so ga ohranile toliko močnega, da je vsaj v svojem ozkem delokrogu lahko izpolnjeval dolžnosti, ki so ga vezale na najbližjega sobrata. Globoko usmiljenje, plod dolgih premišljevanj, preveva posebno v Bosni njegovo dušo. In obžaluje, ker je tako malo usmiljenja med ljudmi, obžaluje, da nas hočejo nekateri z mezincem potegniti iz bede, a drugi nas rinejo s celo pestjo vanjo. „Tako čudno je razkosano naše bitje. Najvišje ideale poznamo, včasi tudi hrepenimo po njih, v resnici je pa v naših dejanjih prav malo idealnosti.“ Kako se pogovarja z bosensko majko, pri kateri stanuje! Ob obešanju in razstrelbah muhamedovskih Bošnjakov takorekoč zataji svojo vero, zgrozi se mu duša in iz njenega dna mu prikipi želja: „O, da bi bil Alah res edino pravi Bog, da bi on v resnici na onem svetu odškodoval svoje spoznavalce za tako nasilno, mučeniško smrt!“ Vsestransko premišljuje o človeških stvareh in vse etiške črte svojega notranjega življenja od prve mladosti pa do dozorele dobe izraža na papirju.

Ali se je tak čuteč človek kdaj trajno pomiril? Ne. V dozoreli dobi je zapisal: „Moti se, kdor misli, da tavam po svetu kot nihilist, pesimist, zgneten, razteptan, sokol s prismojenimi perotmi; tudi blaziran sebičnež nisem, podoben nisem Oneginu, Pečerinu ali Byronovim junakom, v kolikor nimajo občečloveških lastnosti na sebi. Vedno sem globoko čutil in učeč se sem si pojil in krepil

dušo. Odpovedala se je prevelikim zahtevam, prilagodila se je razmeram; čim strože opazujem ljudi, tem mileje jih sodim. Sit sem tega večnega boja z duhovitostjo in pojmi. Prirojeno je menda Slovanu sanjariti vedno o tem, česar ni, a malokdaj o resničnosti, in nikdar ne prijeti z močno roko v vesla usode. Hladno zrem na nekdanjo borbo za ravnotežje v življenju in v misli. Zadovoljen sem s svojo usodo, a dokler vrti misel v glavi, človek nima miru. Ravnodušno sem hodil mimo onega, kar poznam, in navduševal sem se za nepoznane stvari, zato tako malo sadu. Po dolgih letih sem spoznal, da nekaj znanja, raztresenega brez pravega sestava po možganih, ne osreči človeka, pač pa neka posebna lastnost, ki nas dela zmožne, da se v vseh položajih lahko prilagodimo sobratu in razmeram. Podoben sem upokojenemu človeku, zlomljenemu orodju, katero je gospodar postavil v kot: pride dan, morda že jutri ali pojutrišnjem vržem to nepotrebnost v ogenj."

V poslednjih zapiskih se nahaja nekaj slik, ki razsvetljujejo razmere v zasedenih deželah, kakršne so bile pred četrtino stoletja. Oblast je vse, kar se je doli godilo, vestno skrivala pred svetom in zato morda Stoklas svojih slik ni mogel objaviti. Mnoga premišljevanja in jezikovne vaje so ga napotile, da je začel sestavno pisati. Kar se je vživelo v srce, je mogočno sililo na dan. Mnoge njegove beležke, ki se tičejo bosenskih razmer, ostanejo v dnevniku, no nekaj slik izročam javnosti. Imeniten Francoz je rekel, naj bi se natisnilo vse ono, kar ni bilo namenjeno za javnost. V njegovih zapiskih sem našel dosti pikre satire, ki je posledica dolgih opazovanj, refleksivni pojav po trdem življenju.

Stoklas = Podlimbarski — Maselj sam.

Prva Stoklasova slika: Izlet v han Kiseljak.

Lepega poletnega jutra konec julija nas je napravilo pet častnikov naše posadke na konjih izlet v han Kiseljak, ki leži dve uri od mesta. Načeloval nam je kapitan B., ki je jahal svojega konja; pobočnik G. je jezdil mladega erarskega konja bosenskega plemena, mi drugi trije smo si izposodili v mestu bosenske konjiče po goldinarju za ves dan. Kapitan B. je rekel, da gre s svojima častnikoma na aplikatorske vaje in da si ogleda ozemlje, kjer se bo vršil v kratkem večji manever. Pobočnik G. in jaz sva se mu pridružila le zaradi zabave; poleg tega smo v hanu hoteli „krstiti" pobočnikovega konja, ki je bil tisti teden kupljen za bataljon, pa še ni imel imena. Večkrat sem bil že slišal, da izvira v Kiseljaku

dobra kisla voda in da ima zato kraj lepo bodočnost, kadar se loti reči podjeten človek. Radoveden sem bil, kakšen je tisti kraj. Vobče pa ljubim vsak teferič, kakor imenujejo Bošnjaki svoje izlete za zabavo.

Na brzih konjičih nam je bila pot kratka. Peljala nas je po zaraslih brdih Ravne trešnje, podolgovatega nizkega pogorja, za katero so se vršili 1878. leta vroči boji. Jahali smo dolgo časa po uglajeni in napeti poti navkreber, potem smo se spustili po položni rebri navzdol, prišli iz grmovja v dolino, katero je napajal len potok, ki smo ga prebredli. Mimo močvirnatih travnikov na desni in rodovitnih njiv s strnišči in koruzo na levi smo dospeli naposled po kolovozni poti do rjave koče, ki je čepela sredi prijazne, skoraj neobljudene ravnine. To je han Kiseljak. Ustavili smo se, razsedli in privezali konje v senco pod drevjem. Handžija Ibrahim nas je vprašal za zdravje ter položil roko na srce, rekoč: „Oh, kako sem vas poželel, gospodarji!“ Stopili smo v ograjeni spašnik za hanom; tam stoji vodnjak s kalno vodo, a precej nad njim je izvirnik s prelepo čisto vodico, ki v mehurcih, podobnih svetlim biserom, vrvi iz zemlje in se odteka v vodnjak, odtod pa v veliko mlako na kraju spašnika. Ibrahim nam je prinesel čašico in napili smo se. Voda ima slab žveplen duh; tudi železne tvarine so v njej raztopljene. Po tem studencu je dobil han svoje ime.

Naša družba se je utaborila na spašniku blizu izvirnika. Razrezali smo kruh, mrzlo pečenko, postavili steklenice vina v mrzlo vodo. Vse to in krmo za konje smo prinesli s seboj, ker v hanu mimo kave ni dobiti ničesar. Jedva smo se bili dobro poglobili v prijetni posel uživanja božjih darov, kar se pojavita iz hoste dva ciganska dečka, prečudno rjavi bitji belih zob in kakor živo oglje žarečih oči, samosrajčnika, pa še tiste uboge srajce vse raztrgane. Svetlost njiju oči smo zapazili že na 150 korakov. Počasno sta se približala, češ: Kaj neki poreče Švaba. Kmalu smo zvedeli, da se dečka imenujeta Halil in Bešo in da tam za grmovjem je cigansko selo. Zaplesala sta nam ognjevito cigansko kolo, za kar sta dobila kruha, kosti in nekaj novčičev. S čudom in smehom smo gledali na Halila, kako si je očistil zobe. Ko je pogoltnil poslednji kosec kruha, je pogledal v višavo kakor kura pri požirku vode, na široko je razkrehnil čeljusti, stisnil obrvi in z ustnicama je podrgnil zobe, ki so po vsej širjavi zablesteli kakor najbelejša slonova kost. Vprašali smo dečka, če imajo v selu kaj deklet. Potrdila sta nam in zdirjala kakor od verige odtrgana žival čez spašnik v grmovje. Kmalu sta

se pokazala zopet v hosti. Zaklicala sta nam, da se nas dekleta boje, da imamo puške in jih ustrelimo. Preverili smo jih, da nimamo pušk, in zopet sta izginila med grmičjem. Ko sta se vrnila nazaj na plan, se je privalilo za njima krdelo rjavih, nagih in napol nagih otrok. Počasi se je približala družba in se — hvala Bogu — v pošteni daljavi od nas spustila na zemljo. Halil in Bešo sta nanovo zarajala. Halil je prišel v tak ogenj, da je sredi plesa slekel srajco in vpričo svojih bratov in sestric nag igral svoj gibčni ples. Ko se je bil naveličal plesa, je zadirjal v mlako in se tam okopal. Zdajci se je kapitan B. spomnil, da je gotovo vse polno rakov v potoku, ki smo ga davi prebredli in je tekel ne daleč za hanom po mokrih lokah med vrbovjem in jelševjem, in da bi ne bilo napačno, ko bi imeli opoldne pri obedu rake; ko bi jih pa v hanu ne mogli skuhati, vzeli bi jih lahko s seboj za večerjo v kazini, kar bi bilo prav imenitno. Kliknil je torej otrokom: „Hej, cigančad, v onem potoku v dolini za to šumo so raki. Nalovite nam jih, mi vam jih plačamo.“ Smeli Halil se je odzval, rekoč: „Gospodar, tam ni rakov.“ — „Bodo, bodo, le poglejte in prinesite!“ — Halil je nekaj pomislil, oblekel srajco, mignil in vsa druhal se je usula za njim v šumo. Kraj šume je postal in zaklical: „Koliko rakov hočete, 50 ali 100?“ — „Prinesi, kolikor jih dobiš!“ — In cigančki so se izgubili v hosti. Čez slabe pol ure so se vrnili z žalostno vestjo, da rakov ni. „Seveda jih ni v tisti senci, kjer ste ležali, lena sodrga!“ Tako jih je pokaral kapitan.

Mi smo le po dekletih in rakih izpraševali, zato nam otroci že niso napravljali posebnega zadovoljstva. Ker dekleta le niso prišla, smo se napotili v cigansko selo.

Naši hlevi so prave palače proti bivališčem bosenskega cigana. Mislite si po dve vrsti po tri metre dolgih prekel, ki so tako poprek zabite v zemljo, da se na vrheh stikajo in križajo; med te prekle je na gosto vložena in vpletena praprot in vejevje. Zadnja stran tega trikotnega prizma se opira na breg in je zadelana, sprednja je vhod. Pri vhodu je tlela žerjavica pod pepelom, znamenje, da se je nekaj kuhalo. Štiri take lope stoje med koruzo v kotanji na bregeh majhnega potoka. Razen dveh, treh loncev in nekaj umazanih cunj ni v njih nobenega pohištva. Poleg ugasujočega ognja je čepela stara ciganka, pestujoč dete, katero je povila pred tremi dnevi. Okoli nje sem naštel mimo novorojenca še devetero otrok, med temi je bilo suho, koščeno, tenko in šibko žensko bitje, ki je držalo tudi dete v naročju. Od starke smo slišali, da je to slabotno bitje 15 let staro

in žena cigana, ki je šel v mesto po crklo kozo. Zvedeli smo, da je imel ta cigan tri žene, katerih ena mu je ušla, a dve sta mu še zvesti. Selo šteje štiri rodbine in ima tudi svojega načelnika. Zdelo se mi je, da so vsi odrasli prebivalci in kar je bilo „količkaj“ zbežali in se skrili v hosti.

Mučen vtisk je napravilo name to cigansko taborišče. Zvedavo sem gledal na umazane vrabce, ki so se smejali in prekucevali po prašnem ležišču. In tudi cigani so božja bitja, sinovi tistega Boga kakor mi. Ono, kar potrebujejo ti ljudje za življenje, se skoro nič ne razlikuje od onega, kar zahteva žival, da živi. Padli so na božji svet kakor murin v travi ali lev v puščavi, in kar najbliže pride pod roko, to jim je v hrano. Ne sejejo in ne žanjejo, in vendar žive. V revščini odrastejo in ne čutijo je, bogastva ne poznajo, pohlepnost po slavi in časti, ki dviga in podira narode in razjeda mir, zadovoljnost in srečo posameznika, je neznana v njih taboru. Pravilo: Spoznavaj samega sebe in spoznal boš svet — pač menda poznajo, a o onem, kar nas tako silno tlači, ko smo bili do kraja spoznali vrtoglavo človeško družbo, nimajo pojma. Neznan jim je ostal naš nauk o lastnem dostojanstvu, nauk, ki v svojih posledicah provzroča, da se silimo stati drug nad drugim, vsak na prvem mestu, s katerega bi vsak rad mahal z gorečo šibo po besnečih in zavidajočih ga sobratih. Preskromen narod! In vendar ne izumrje. No, kaj bi bilo s človeštvom, ko bi bilo ostalo na njih stališču! Prav ima modrijan, ki pravi, da ne živi oni, ki ne hrepeni po višjih ciljih.

Vida.

Vse tiho čez polje, vse tiše
gre veter, ves blag in ljub;
vse više spè mesec, vse više,
tam v dalji molčijo že hiše —
Kaj mlado srce nocoj vzdiše,
kaj polni ga up in obup?

Na mojih ustnih drhti še
tvoj prvi poljub . . .

Milan Pugelj.

Sodoma.

Spisal **Fr. Strnad.**

„Marija, o mati božja sedmih žalosti, usmili se me, usliši mojo prošnjo! Usmili se me in vzbudi kes v njijinih grešnih srcih!“...

Te napol slišne besede so zazvenele v sveto tišino, porazgubile se in zamrle. Čulo se je še šepetanje ustnic, toda tudi ustnice so se polagoma umirile . . . Samo še tihe prošnje so se dvigale iz srca, dvigale iz pogledov gori proti nebu . . . Molčala so usta, molile so samo še misli in želje . . . Tajinstven mir je polnil posvečene prostore... Nemi so stali kipi po oltarjih in ona sama je bila videti kakor nem kip, klečeč pred oltarjem.

Ali od časa do časa je zakrvavela huje rana v srcu, silneje je zakoprnela njena duša, silneje so vreli zopet vzdihi iz njenih prsi... Iskreneje so se tedaj vpirali njeni pogledi v podobo v oltarju, ustnice so zašepetale zopet in iznova je bilo čuti drhteče glasove:

„O Marija, o mati božja sedmih žalosti . . .“ — —

Vsak dan je preklečala po cele ure tako. Prihajala je najraje ob takem času v cerkev, ko je vedela, da nikogar ni notri, da je bila sama, čisto sama, ko ni najmanjši šum motil njenega razmišljevanja, ko se je lahko popolnoma nemotena poglabljala v svojo bol...

Vedno na enem in istem mestu je klečala — pred podobo žalostne Matere. Zaupljivo je vpirala vanjo svoje oči, tožila je in je prosila . . .

Tiste solze, ki so se ji utrinjale po milem obrazu, tiste krvave srage, ki so iznikale iz njenih s sedmerimi meči presunjenih prsi, so ji bile v veliko tolažbo. Ah, saj je trpela še ona, kraljica nebes, ona, ki je bila izmed vseh žen edina spoznana za vredno, da je postala mati sinu božjega! . . .

Včasi se je tako zatopila v bolečino božje matere, da se ji je zdelo skoro greh, ako je zaradi svoje nesreče občutila toliko bol. Ali drugikrat jo je lastna bolest prešinila tako, da je pozabila vse drugo, da je smatrala sama sebe za mučenico, da se ji je zdelo, kakor bi ne bilo na svetu bolečine, ki bi se mogla primerjati z njeno boljo . . . V takih hipih se je čudila, da ne teko tudi njej krvave solze po licih, da ne zeva tudi njej na srčni strani globoka

rana . . . Saj bi je ne bilo moglo huje boleti, ko bi ji bil v istini meč presunil prsi! . . . —

Tako zelo je bila prevzeta od lastne bolečine, da je pozabila, kje je, da ni nič več videla podobe, v katero so bile vprte njene zasolzene oči, da je videla samo prizore in slike iz svojega žalostnega življenja — slike, ki bi, dahnjene na platno, ne bile smele viseti na cerkvenih stenah in na katere misliti na blagoslovljenem kraju je bilo zares pregrešno . . .

Zavedela se je potem zopet, zdrznila se in se začela kesati in obtoževati, da ni bolj krotila svojih misli, da je pozabila svetega mesta, da ni še dovolj čista njena duša, dovolj globoka njena pobožnost. In znova je ponižno vzdihovala in molila:

„O Marija, o mati božja sedmih žalosti, usmili se me, usliši mojo prošnjo! . . . Izprosi jima milost, da se zavesta greha, da se izpokorita, da začneta zopet Bogu všečno življenje! . . .“

Dve leti že je dan na dan v neštetih varijacijah ponavljala to molitev, dve leti že je pošiljala najiskrenejše prošnje k Mariji, a nič se ni izpremenilo, vse je ostalo, kakor je bilo. Obupavala je včasi, ko je videla, da vsa molitev nič ne pomaga. Vstajali so ji dvomi... Včasi ji je prišla tudi misel, da je njena grešnost vzrok, da ji Marija, da ji Bog ne usliši prošnje... Spomnila se je, da se je bilo spričo Marijinega kipa zgodilo tisto, spomnila, v kako svetem trenotku se je bila dala premagati, in zdelo se ji je, kakor bi ji Marija tega nikdar, nikdar ne mogla odpustiti in kakor bi bila zaradi tega gluha za vse njene vzdihljaje. Včasi se ji je zdelo tako, včasi je obupavala in zdvajala, ali potem je oživela zopet njena vera v neskončno milost božjo, ozelenelo zopet njeno upanje in vrnila se je k božji porodnici, krepila se zopet ob krvavih solzah, ki so se ji udirale po bledih, prepadlih licih, in ob krvavih kapljah, ki so ji tekle iz ranjenih prsi . . .

Tako se je bila navadila klečanja pred Marijinim oltarjem in vsak dan je z bolestno nestrpnostjo čakala ure, ko se je odpravljala v cerkev . . . Neznosno ji je bilo doma, kjer se ji je ob vsaki misli, ob vsakem pogledu obnavljala rana . . . Samo v cerkvi je mogla poiskati tolažbe svojemu srcu . . . zato ji je trepetalo vselej v neki blaženosti, kadar je prestopila cerkveni prag . . .

Tisto popoldne je molila posebno iskreno. Nenavadna čuvstva so jo navdajala. Kakor kadar privejejo pomladanske sape po dolgi mrzli zimi, tako ji je bilo pri srcu. Neki nemir se je je polaščal, a

ta nemir je bil podoben sladkemu pričakovanju. Z vedno večjim zaupanjem je vzklikala:

„O Marija, o mati božja sedmih žalosti, usmili se me!“

Še nikdar ni bila tako prepričana, da bo njena prošnja uslišana, da njena molitev ne bo zaman . . .

„O Marija, o mati božja sedmih žalosti . . .“

Njeni vzdihi so kipeli proti nebu in včasi je čisto naglas ponovila te besede, da se je skoro sama sebe ustrašila . . . Vedno bolj je raslo njeno upanje, prijetna samozavest se je začela lotevati njenega srca, vedela je, da prodre danes njena molitev do nebeškega prestola, vedela, da se zgodi danes tisto, po čemer je tako dolgo zaman koprnela . . . da se uresničijo njene tihe, a silne želje . . .

In kar hipoma je prišlo kakor razsvetljenje nad njo:

„Tja grem — k njima!“

„Tja grem, k njima!“ je ponovila z drhtečim glasom . . . Za hip se je je lotil še majhen dvom . . . Je li res to tisto? Je li res to pravo? — Ali takoj je zatrla neprijetno nesoglasje v svojem srcu in še z odločnejšim poudarkom je rekla sama sebi:

„Da, tja grem! Govorila bom ž njim, govorila ž njo — in uvidela bosta krivico, ki mi jo delata, spoznala bosta svoj greh in se kesala! . . .“

Do tistih dob ji ni bilo prišlo še nikdar kaj takega na misel. Samo molila je, molila dan na dan iskreno ter pričakovala, da se nekaj zgodi, zgodi nemara — čudež. Uverjena je bila, da se mora na čudovit način pokazati moč njene molitve, pokazati, kaj zmore priprošnja one, h katere podobi je dan na dan tako zaupljivo obračala svoje objokane oči.

Do danes ji je tudi nedostojalo poguma, nastopiti ter zahtevati svoje pravice. Pred svojim možem se je tresla . . . Nikdar ni bil surov ž njo, nikdar nista govorila, da bi se ji ne bil smehljal, ali baš tega njegovega smehljanja se je tako bala! Nekaj demonskega se je skrivalo za tem njegovim smehljanjem . . . Spričo tega smehljanja so izgubile besede svoj navadni pomen . . . Govoril ji je in ona ga je poslušala, toda v njenem srcu so vstajala vsa druga čuvstva, nego bi jih ji bile mogle vzbuditi besede same na sebi. Zadrhtela je že, samo če se mu je ozrla v njegov nelėpi obraz . . . Kako bi bila mogla stopiti predenj ter ga pozvati na odgovor? . . . Bala se ga je, če se je smehljal, a kaj bi bilo, če bi se bil razljutil? . . . In tudi zaradi tega ga ni hotela jeziti, ker ga je ljubila, ljubila navzlic temu, kar se je bilo zgodilo in kar se je godilo . . .

Njeno srce se ga je oklepalo z vso silo in zato je bila pripravljena, odpustiti mu vse, zato se je hotela izogniti vsemu, kar bi bilo moglo vzbuditi njegovo nejevoljo, moglo odtujiti ji ga še bolj . . .

Pa tudi zaradi ljudi se ji je videlo pametneje, da molči. Živela je dolgo v veri, da nihče niti ne sluti ne, kaj ji teži srce. Mož je bil kupil posestvo v vasi, oddaljeni nekaj ur vstran od tukaj. Na to posestvo se je bil preselil in s seboj je vzel mlajšo sestro njeno, da bi mu pomagala pri gospodarstvu in mu vodila gospodinjstvo.

„Doma bodi ti, ker si starejša in bolj izkušena; bosta že z materjo kako! Tam bom skušal pa jaz s sestro opravljati! Treba moči primerno razdeliti, da bo tu in tam red!“

Tako je bil nji razodel svoj namen. V tem zmislu je stvar pojasnjeval drugim ljudem, če se je kdo začudil, da se misli preseliti sam na novo posestvo, ženo pa pustiti na starem domu.

Ves načrt je bil dobro zasnovan, in ker je bil posestvo jako vredno kupil, ni mogel po njeni sodbi nihče priti resnici na sled. Ona sama bi ne bila nikdar domnevala kaj slabega, ako bi ne bila videla na svoje oči!... Tolažila se je torej z mislijo, da ljudje ne vedo, in da bi ne zvedeli njene sramote, je raje molčala in trpela...

Ko so se začela potem kazati znamenja, da stvar ni več prikrita, ko se ji je začelo dozdevati, da se ljudje spogledujejo nad njo, se je še bolj potajevala, češ, da jim na ta način zmede sled. Kazala se je vedno veselo, brezskrbno, kadar ni bila sama. Govorila je namenoma o svojem možu in svoji sestri in niti z najmanjšo besedo ni nikdar izdala, kaka bol prešinja njene prsi . . .

Vse to je bilo vzrok, da ni započela ničesar . . . Samo molila je, molila in tožila svojo bol Bogu neskončno usmiljenemu in Mariji Devici, vedno pričakujoč, da se zgodi tisto čudesno . . . Molila je za izpreobrnjenje grešnikov, upala in molčala . . .

In zdaj hipoma so se njene nade uresničevale . . . Zdaj so jo bili hipoma minili vsi pomisleki . . . nenadoma ji je bilo prišlo razsvetljenje. Bilo ji je, kakor bi bila Marija v oltarju izpregovorila ž njo in ji povedala, kaj ji je storiti. Nikakega dvoma ni bilo zdaj več v njenem srcu, zdaj je vedela, da mora, mora tjakaj, da je to edina pot do rešitve . . . Vedela je tudi, da se izteče vse povoljno. Nihče ne bo videl, nihče čul . . . Vse pojde lepo gladko. Njijini srci bosta po božji milosti že pripravljeni. Vse se zgodi po njenih željah . . .

Da, iti mora! Ah, da ni prešinil že davno davno ta pogum njenega srca! Koliko bridkih ur, koliko prečutih noči bi ji bilo pri-

hranjenih! Toda morala je trpeti — trpeti in delati pokoro za lastni greh, zato baš ji je prišlo pravo spoznanje tako pozno! . . . Morala je trpeti . . . božja volja je bila taka! . . .

„O Marija, o mati božja sedmih žalosti! . . .“

Z vsem drugim čuvstvom je zdaj vzdihovala. Prepričana je bila, da je njena molitev uslišana in da ne potrebuje nikake priprošnje več. Vstala bi bila in šla potolaženega srca. Toda hvaležnost jo je zadrževala, da je še dalje klečala, še dalje dvigala oči proti Marijini podobi . . . —

V cerkvi se je začel delati mrak. Večna luč, ki jo je morila dozdaj dnevna svetloba, je oživela in vztrepetala. Nje rdeči soj je segal do oltarja ter odseval po pozlačenih predmetih, da so bili videti, kakor bi jih bila oblila jutranja zarja.

Zgoraj pri velikem oltarju so zacvilila vratca in drseče, šklepetajoče stopinje so se začule.

„Marjana, čas bo, da se vzdigneš! Cerkev bo treba zapreti!“

Vsak dan, kadar se je zmračilo, jo je prišel cerkovnik opozarjat. Ali ona je bila njegovih opominov tako vajena, da je niso nikoli vznemirili. Zdrznila se je malo, pa dalje molila . . . Tudi danes je ostala na svojem mestu. Vedela je, da ni še take sile. Cerkovnik je opravljal svoj posel. Lotil se je najprej luči v svetiljki. Otrebil jo je in dolil olja. Ko se je vračal s steklenico v zakristijo, je ponovil:

„Marijana, iti bo treba! Zaprl bom!“

Ali ona je še vedno klečala. Ločiti se ni mogla od kraja, kjer je bila postala deležna tolike milosti.

Cerkovnik se je bil vrnil z metlo ter začel pometati stopnice pred velikim oltarjem. Ko pa je bil opravil tudi to, je iznova zaklical:

„Marjana, pojdi, pojdi zdaj! Boš pa jutri zopet!“

Vstala je potolažena kakor še nikdar . . .

Dva moška sta stala na cerkvenem prostoru, ko je bila stopila iz cerkve, ter se ozirala po oblakih, ki so se valili kakor gost dim od juga ter se zgrinjali čez vas. Pozdravila sta jo in ona jima je odzdravila s smehljajočim obrazom. Toda možakarja menda nista imela zaupanja v ta smehljaj, kajti spogledala sta se in začela:

„Strašno dosti moli vedno!“

„Pa ne bo ničesar izmolila!“

„Ne, ne, kaj takega se ne izmoli! Ljubezen je močnejša od molitve . . .“

„Prokleto čudno vse to! Da ima ta človek tako moč do žensk! Grd, kakor je . . .“

„Nihče ne ve, kaj je ženskam všeč!"

„Vedi vrag, res! Ali za to tu mi je res žal in smili se mi..."

„Saj je tudi vredna usmiljenja!"

„Najboljša je izmed vseh! Mati njena in ona, ki je zdaj tam pri njem . . ."

„Naj bo, kakor hoče! Naposled to nama nič mar!"

„Prav praviš!"

Tam v daljavi se je izvil velikanski blisk oblakom ter šinil skoro premo na zemljo. Prekrižala sta se in razšla. S povešeno glavo sta krenila vsak na svojo stran. Umolknila sta, a po tihem sta še dalje premišljevala o stvareh, o katerih si govoriti nista upala . . .

(Dalje prihodnjič.)

Satura.

Spisal L. Pintar.

Ljubljana, ljubica nebes in sreče!

a je bil Prešeren iskren etimolog, sem že omenil v Saturi (Lj. Zv. XXVI, 619)); znano je pa tudi, da je bil pesnik-slavitelj Ljubljane in „cvetečeličnih ljubljanskih ljubeznivih gospodičen", da je že v svoji prvi baladi o povôdnem možu slavil „od nekdaj sloveče" ljubljanske lepotice, da je v sonetu „Vrh solnca . . ." kakor Ovid [1]) o Rimu tudi on o Ljubljani kot odlično nje znamenitost izrekel pohvalno izpričalo: „Kar zvezd nebo, deklet ima „Ljubljana", da so mu bile te „lepote cvet in čast Ljubljane" itd. Prav posebno pa je slavil naš pesnik Ljubljano v slavnostnici Hradeckega.

Če strnemo ta dva momenta pri Prešernu, namreč teženje za etimologijo in pa slavljenje Ljubljane, mislim, da ne bo neumestno, ako rečemo, da je hotel menda pesnik v zgoraj navedenih besedah namigniti na etimologični pomen imena Ljubljane, češ da je vprav „ljubljena" (amata, dilecta). Za pesnika je seveda tako sličnoglasje prav ugodno, tak namig etimologije mu je dopusten, ker se prilega poveličevalnemu njegovemu namenu. Docela drugo vprašanje pa je,

[1]) Ars amatoria I, 59: Quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas.

16*

ali je ta na sličnoglasju osnovana etimologija tudi pravotna in resnična, ali je tudi znanstveno opravičena. V tej gledi hočemo v naslednjih vrsticah zasledovati Ljubljano ter poskusiti etimologično nje razlago. —

O imenih Ljubljana — Laibach je v svoji slovnici „Lehrgebäude der slowenischen Sprache“ na str. 190 prvi etimologiziral l. 1825 — Metelko. Razkladal je pa nekako takole: Italjansko ime Lubiana je neposredno iz Ljubljana kakor chiave iz clavis, od kod pa Laubach, Laibach? Iz lau in bach gotovo ne! Končnico -ach (-ah) kaže v slovenščini ženski lokal množine. Laub- predpostavlja debelski zlog „lub (ljub)“; nemški jezik namreč često izpreminja naš *u* v au, n. pr. jug Jauch, Lubno Laufen i. t. d., ravno tako pogosto pa tudi naš mestnik povzdigne za imenovalnik, n. pr. Selzach, Zirklach. Nemca je k temu koraku utegnilo zapeljati to, ker priprosti Slovenec na vprašanje, kako se kakemu kraju pravi, navadno odgovarja z mestnikom, n. pr. temu kraju se pravi v Selcah, v Cerkljah. Nekdaj v stari slovenščini je bil še celo lokal brez predloga v rabi. Laubach predpostavlja torej mestnikovo obliko Ljubah, ta lokal pa zopet imenovalnik Ljube. Stanovnik v Ljubah se zove Ljubljan, kakor se imenuje nastanjenec v Dobu Dobljan i. t. d. in od tod ime Ljubljana. Primeri staro ime Aemona z amare ljubiti in z amoenus ljub ali ljubek. — Tako Metelko! Temû razlaganju se sicer da marsikaj oporekati, vendar pa ni mogoče tajiti, da je že Metelko pokazal etimologom pravo pot s tem, da je navidezno nemško ime Laibach spravil v tesno zvezo z imenom Ljubljana. Ko je storjen prvi korak, je s tem že precej olajšano nastopanje sledečim raziskovalcem in etimologom.

Za Metelkom se je na novo pojavilo zanimanje za ime „Ljubljana“ — Lippichevo topografijo (1834) pač smemo preskočiti — šele z Novicami. Leta 1843 je bil namreč v 6. številki I. tečaja Novic (str. 24) objavil dr. Orel oznanilo, da v Loblani poleg cesarskega grabna št. 10 kupuje sviloprejski pridelek in prodaja travna semena (pahovko in mačji rep) in razne vrste kuhinjskih zelišč. V 9. številki (str. 36) je sledila to pisavo opravičujoča opomba: Eni trdijo, češ da je bila Emona, največe in najlepše mesto Ilirije, slovenskim doseljencem najbolj všeč (ljuba), pa da so jo zaradi tega prekrstili v Ljube, pa da so rekli v Ljubah (nem. Laibach), drugi pa da pravijo, da so došli Slovenci, zagledavši Emonski grad, rekli mu Lob (= čelo, krona), mestu pod njim pa Loblana (kronana) — in on (dr. Orel) da se drži druge misli, pa da zato piše Loblana.

Urednik Novic dr. Bleiweis ne le da dr. Orlu ni pritegnil, izrazil je celo željo, naj bi se v Novicah o tem vprašanju ne razpravljalo dalje, „ker ne želimo nikakršnega prepiranja, ki jezik ali pisanje tiče". Tako si je Bleiweis to točko spretno reserviral — pa jo je devet let pozneje v 94. številki X. tečaja Novic (str. 375) sam zopet pritresel na dan. Tedaj je pri recenziji Klunovega „Archiva" prišel sam na to prej odklonjeno vprašanje zastran imena „Ljubljana" ter je, kakor pravi, „v soglasju z mnogimi veljavnimi jezikoslovci" povedal svoje mnenje, ki se pa z dr. Orlovim skorajda ujema ali vsaj bistveno ne razločuje. Porabil je seveda tudi Metelkovo razlago, toda samo v tej točki, da je Laubach ali Laibach slovenski mestnik v L'bah (v Lobah ali v Lubah), glede korena besede se je pa postavil na dr. Orlovo stran. Razklada pa svoje mnenje dr. Bleiweis nekako takole: Če z ozirom na prve stanovalce, ki so svojim seliščem imena dajali, sledimo njih začetek, bomo šli najbolj gotovo pot, ker hodimo ob roki zgodovine, ne pa spretne domišljije. — Stanovniki kranjske dežele pa, ki so v starodavnih časih našim mestom, trgom in vasem dali imena, so bili Sloveni. Sloveni, naselivši se na mestu današnje Ljubljane, so dali tudi temu svojemu selišču ime, katero so pozneje slovenski pisatelji sami popačili, ker so iz „L'bljana (ali z Metelkovimi pismenkamiLəbljana) izkovali „Ljubljana", katere besede med našim narodom nikdar ne slišimo, ampak vedno le L'bljana (ali Lobljana ali Ibljana). Pisatelj „arkiva" (namreč Klun) ima tedaj v tem prav, ako Metelkovega mnenja, da Laubach izvira od Ljubah v pomenu ljub (prijeten, amoenus), ne potrdi, ker korenina te besede je celo druga, kar beremo v Jarnikovi knjigi „Versuch eines Etymologikons" na 81. str. takole: „L'b, die Stirne, Front, Rundung, Vorderseite . . . . L'bljana Laibach in der Fronte erbaut". Ker je L'bljana res tako okoli grada zidana, da naredi nekako okolino „Front, Rundung", se ujema nje ime prav popolnoma s staroslovensko korenino **l'b**.

Kako so o imenu našega mesta modrovali še razni možje (Costa, Elze, Klun, Poženčan, Terstenjak), preskočimo ter preidimo k Miklošiču, ki je o imenu „Ljubljana" razpravljal in etimologiziral letâ 1859 v Vodnikovem Spomeniku (stran 182). Podobno kakor Metelko si je tudi Miklošič razlagal italijansko obliko „Lubiana", češ da je nastala iz „Ljubljana", ker po glasoslovnih pravilih romanščine skupina **bl** prehaja v **bi**, n. pr. biasimare poleg blasphemare. Toda če na eni strani pomislimo, da navedeno glasoslovno pravilo v romanščini ni prodrlo z vso strogo doslednostjo

in da imamo še dosti oblik z **bl** (n. pr. blatta, ščurek; blasone, grb; blasfema, bogokletstvo; blaterare, blebetati; blandire, laskati; bleso, jecljav i. t. d.), in če na drugi strani vpoštevamo, da je v slovanščini vrivanje **l**[a] za ustniki — po Miklošičevi trditvi — iz razmeroma novejše ali mlajše dobe: tedaj bi se mi ne zdelo nemogoče, da je italijanščina v drugem zlogu naše besede prvotno obliko le ohranila, ne pa da bi ji bilo treba zlog „blan" (ali „bljan"? —) izpremeniti nazaj v „bian". Toda to je nebistvena postranščina, pustimo jo torej! —

Obrnimo se rajši k drugi točki, ki je važnejša. To je namreč Miklošičev ugovor zoper obliko „Ljube" (nom. plur. f.), češ da je kaj malo verjetno, da bi bil imel en in isti kraj dve slovenski imeni, — da se pa dá mestnik „Lubah" (nem. Laubach, Laibach) razložiti tudi drugače, ne da bi nam bilo treba predpostavljati za to razlago kak nom. plur. f. „Lube", — namreč iz ravno istega stanovniškega poznamenovanja, iz katerega je izišla tudi Lubljana. Važen je ta Miklošičev ugovor, a še važnejši je njegov ugovor proti korenu „ljub" s pomenom „amatus, carus, dulcis, iucundus", ki ga imamo v besedah „ljubezen, ljubiti" i. t. d. Opira se pa ta Miklošičev ugovor na tale veletehtoviti razlog, da se namreč besedotvorni element, ki se je v tem slučaju pritaknil na osnovo „lub" (oziroma „ljub"?), namreč sufiks **„-jan"**, praviloma pritika le na take osnove, ki že same zaznamujejo **krajevne** pojme, da se pa „ljub" (amoenus) kot abstrakten pojem nikakor ne dá prištevati v to kategorijo. Ko bi se dalo dokazati, pravi Miklošič dalje, da staroslovenski lŭb (лъбъ) nima samo pomena „glava ali lobanja", ampak tudi „višina, holm, hribec", — bi bil gotovo marsikdo naklonjen, vzeti ta izraz za podlago naše besede, toda za ta pomen se drugega skoraj ne dá navesti, nego edino to, da ruski izraz „lbišče" pomeni „veliko čelo" in „predgorje" (promuntorium) in da v srbščini pomeni „glavica" i glavo i holm. Tako Miklošič! Meni se pa zdi, da je to, kar je tu navedel Miklošič, že nekaj, da to ni morda takov malenkosten razlog, ki bi vsekakor potreboval v podporo še krepkejših. Marsikatero krajevno ime bi se namreč utegnilo najti tudi na Slovenskem, ki spada v to vrsto, n. pr. Kobilja glava, Toško čelo, Lipoglava i. t. d. Če torej izrazi „čelo, glava" lahko tudi pomenijo „hrib, holm", zakaj ne bi samostalnik „leb" (ruski „lob") = čelo, lobanja na enak način zaznamoval tudi hribca ali holma? Potrdilo temu najdemo v Pleteršnikovem slovarju (I, 503 in 526), kjer je po Cafu in Zalokarju zabeleženo, da lŭbanja ali lobanja poleg Schädel

pomeni tudi Anhöhe, Hügel, a ta lûbanja je samo podaljšanka iz staroslovenskega lŭbŭ (лъбъ), kateri popolnoma odgovarja grškemu λόφος, ki tudi poleg drugih vzboklin zaznamuje hribec ali holm. Da se čelada n. pr. **ne** izvajaj iz čelo, je dognano, da li se sme Helm šlêm vzporejati s holm (хлъмъ), bi si ne upal trditi, da je pa grški λόφος, ki pomeni tilnik, grivo, greben, perjanico na čeladi — in naposled holm, da je ta λόφος istoveten s staroslovenskim izrazom lŭbŭ (лъбъ) = čelo, holm — in da je polnoveljavno tole sorazmerje λόφος : lŭbŭ = νέφος : nebes i. t. d., o tem, mislim, da ni dvomiti. Pa če beseda „leb" (l'b = lŭb = čelo, holm) dandanes ni več splošno znana v naši slovenščini, ne smemo ji zaradi tega odrekati udomačenosti v nekoliko starejši dobi in zanikavati njenega po analogiji utemeljenega pomena (čelo = holm). Marsikaj namreč, kar se je iz vsakdanjega jezika izgubilo in iz splošnega besednega prometa umaknilo, ohranilo se nam je v starih krajnih imenih in poljskih poznamenilih še vedno. Tako n. pr. sem izvedel od domačina iz tistega kraja, torej od zanesljivega vedca, da pravijo nekemu med Tomišljem in Vrbljami blizu potoka Iške ležečemu kompleksu njiv, ki jih nikdar voda ne poplavi, **l'bija** (lъbija); če Iška pri nobeni povodnji teh njiv ne doseže, je jasno, da leže više na holmih pa da imajo po tej svoji vzvišeni legi tudi svoje ime. — Po vsem tem je torej zelo verjetno, da se izvajaj Lŭbljana iz besede lŭb = holm (Jarnik, Orel, Bleiweis). Grad ljubljanski ravno pa je tisti lŭb ali holm, po katerem ima mesto svoje ime, in prav primerno se je po mojem mnenju pokojni prof. Iv. Vrhovec v svoji knjigi „Die wohllöbl. landesfürstl. Hauptstadt Laibach" (str. 5) izrazil takole: „Als der älteste Punkt Laibachs ist zweifelsohne der Schlossberg zu betrachten". Kar je bilo teh prvih slovenskih stanovnikov naseljenih na lŭbu in ob lŭbu ali holmu od „pisanih" ali Karlovških na južni pa do „kloštrskih" vrat na severni strani Grada, so se imenovali Lŭbljane, kar jih je pa bilo nastanjenih niže doli ob vodi na polju (ravnini), tisti so bili Poljane (Feldbewohner). Kakor so pa obrečja sploh često stopnjevinasta, tako tudi tu — in tedaj so bili nastanjenci na višji ravni nad obronkom Górenji Poljane, oni na nižji ravni pod obronkom prav ob vodi pa Dólenji ali Spodnji Poljane. —

Zanimivo pa je tole: Dasi sta obe imeni iz krajevnih pojmov lŭbŭ in polŭ (Seite, Ufer, oziroma „polje") na enak način izvedeni, izvršile so se vendar na obeh v teku časa neenake izpremembe. Laibach pravimo da je množinski mestnik, a v slovenščini se je

množinski izraz Lubljane izpremenil v edninsko obliko Lubljana. Ravno nasprotno je pri imenu Poljane, ki je v slovenščini ostalo v množinski obliki, a v nemščini zašlo v ednino: die Polana, auf der Polana, von der Polana her i. t. d. Mislim, da se tu kaže nekoliko vpliv dostavka „die Vorstadt“ (poljansko predmestje, die Polana-Vorstadt). Tudi ni verjetno, da bi smeli množinsko obliko Poljane izvajati iz edninske „poljana“, kajti potem bi po vzgledu Jasnaja Poljana pričakovali Górenja in Spodnja Poljana, obe skupaj bi pa bili Poljani, vsaj dvojina v slovenščini še živi. — —

Nekoliko daleč smo zašli na Poljane, vrnimo se zopet k Ljubljani pa k Miklošiču in njegovim razlagam. Kakor je Miklošič s trdno utemeljitvijo zavrgel osnovo „ljub“ s pomenom „prijeten, ljubek (amoenus),“ tako se je menda prenaglo odločil za drugo enako osnovo „ljub“ s topljenim l^{om} v začetku in obžalovati je obenem tudi, da tej predpostavljeni osnovi „ljub“ ni določil po njega lastni teoriji pristojnega lokalnega pomena, ker le tedaj bi nam postala njegova razlaga jasna do konca. Ker nam pa zdaj, če začnemo z nerazumljeno osnovo „**ljub**“, razlaga ostane nejasna, jo je treba nasloniti na drugo razumljivo osnovo in ta je, kakor smo že zgoraj razlagali, lŭb = holm. Udomačena pisava Ljubljana nas ne sme prav nič motiti; če je udomačena, zato še ni prava.

Da se imenuje selišče dostikrat z množinskim imenom tam naseljenih stanovnikov, je znana prikazen. Naj opomnim samo na seliška imena: Cvetkovci, Ivankovci, Radislavci, Noršinci, Slabotinci, Smolinci i. t. d. na Štajerskem — ali nemški Stalzern (Štalcarji), Koflern (Koblarji), Handlern, Zwischlern i. t. d. na Kočevskem — patronimika Adlešiči, Drašiči, Radoviči, Vranoviči itd. na Belokranjskem — ali Logarji, Lužarji, Kožarji, Žganjarji i. t. d. v vélikolaškem okraju. Prav posebno razširjena pa so iz krajevnih pojmov izvedena stanovniška imena, ki služijo zdaj kot krajevna ali seliška imena, nadomestivši prvotna zgolj krajevna oznamenila. Poleg „Gora“ imamo Gorje (= Gorjane, monticolae) Göriach, poleg „Gorica“ tudi Goriče ali Goričane Görtschach, poleg „Podgora“ tudi Podgorje (= Podgorjane) Pogöriach, ob Savi imamo Savlje (= Savljane) t. j. Posavce, in ob reki glej Poreče (= Porečane) Pörtschach, ob Dravi pa Podravlje (= Podravljane), Föderlach iz slovenskega lokala Pódravljah (iz prvotnega Podravljanih) i. t. d. Kako so pa ta stanovniška imena iz krajevnih pojmov napravljena? —

(Konec prihodnjič.)

Književne novosti

Ivan Cankar: Zgodbe iz doline šentflorjanske. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1908. — Da dobi Cankar založnika tudi za spise, ki jih je šele nedavno objavil po periodičnih časopisih, je to dobro znamenje i za slovensko knjigotrštvo i za pisatelja, kajti iz tega smemo sklepati, da se Cankarjeve stvari vendarle kupujejo in čitajo navzlic raznim ogorčenim kritikam, ki se še vedno ponavljajo zdaj v tem, zdaj v onem kotu. Je li pa tako množenje književnosti lahko ali težko delo, to je povsem odvisno od tega, kaj se ponatiskuje, in jaz sodim, da bo vestna in prava kritika pozdravila vsak zbornik, ki nam poda kaj takega, kot je divni Cankarjev „Polikarp", ki mu v slovenski književnosti ne poznam para. Rešiti tako delo iz ozkih predelov dragega mesečnika, to je naravnost zaslužno kulturno delo podjetnega slovenskega založnika. Glede ponatiskov pa je celo moje mnenje, da bi moral vsak večji list sam od časa do časa poskrbeti za to, da se res umetniški proizvodi, objavljeni v njem, izdado v obliki knjige in pošljejo med širši svet. Radi draginje, in naj bo tudi le relativna, po kateri se odlikujejo naši mesečniki, ki so še vedno glavni glasilci naše pismene umetnosti, si more malokateri Slovenec naročiti več nego en list, malo pa jih je, ki bi mogli ali hoteli čitati razkosano priobčene spise in si ustvariti iz teh delov celoto; ob koncu tečaja pa se nabere zopet toliko gradiva, da ni včasi prilike ali razpoloženja za čitanje in uživanje teh umotvorov. Nekaj odpomorejo temu nedostatku čitalnice in knjižnice, v mestih celo kavarne, ampak za resnično uživanje zrelih umetniških proizvodov je treba časa, miru in razpoloženja, vse to pa morem imeti na razpolago le, če mi je delo vedno lahko pri roki, t. j. če imam lastno knjigo. S periodičnimi publikacijami pa je združen še drug nedostatek. Pri nas se namreč kritika za spise, ki so izšli v mesečnikih in podobnih listih, da ne govorim o dnevnikih, le izjemoma briga; zato je po naših listih nagrmadenega veliko blaga, ki ima kaj različno umetniško vrednost. V interesu listov in pisateljev pa bi bilo, da bi uredništva sama poskrbela za nepristranske ocene svojih letnikov, kakor skrbe založniki za to, da se njih knjige pravočasno ocenijo po listih. Takih kritik prva naloga pa bi morala biti, da ločijo zrnje od plev, in iz dobrega bi se naj najboljše na stroške lista samega ali po zasebnih založnikih ponatisnilo v knjigah ter izročilo narodu kot zrel plod domačega duha, do katerega ima pravico narodna celokupnost. Na ta način bi se sicer književno delo absolutno ne pomnožilo, pač pa bi prišla prava umetnost celotno do veljave že tedaj, ko ima moč svoje prve svežosti in aktualnosti. Od tega bi seveda škode ne trpeli tisti častihlepni in petični umetniki, ki so pripravljeni sami plačati stroške in prevzeti riziko, samo da vidijo zbrane raztresene ude svoje mladostne muze, od katere pa nima vedno bogve koliko koristi narodna kultura, pač pa bi se omejile knjige s precej teščo vsebino, kajti dandanes se ob pomanjkanju dobrih knjig kupujejo tudi slabe, samo da se zadosti dnevnim in časovnim potrebam. Toliko sem omenil na račun ponatiskov, ki so se začeli precej množiti pri nas, izmed katerih pa zavzema baš Cankarjev najnovejši zbornik odlično mesto.

Sicer ta zbornik ne obsega zgolj ponatiskov, kajti uvodna in zaključna številka z naslovom „Pesem" sta izvirni, „Razbojnik Peter" pa spada sicer v

znano družino že objavljenih šentflorjanskih spisov Cankarjevih, vendar naše delo ni ponatisk; ponatiska sta torej le dve: „Polikarp“ in „Kancelist Jareb“, ki sta v „Ljubljanskem Zvonu“ zagledala beli dan. V svojih „pesmih“ je Cankar zopet povzel besedo in nam je vnovič opredelil svoje razmerje do domovine, katero razmerje mu je rodilo pri vseh rodoljubnih kritikih toliko zamere. Ampak v teh besedah ni nič več žolča; vedra zrelost odseva iz teh ljubkih traktatov, ki sta prava dokumenta za sedanjo stopnjo razvoja Cankarjeve umetnosti. Da ni bilo vselej tako jasno med njim, domovino in brati, kakor je dandanes, to je gotovo, ali umetnikovo globoko spoznanje je rodil trd boj, v katerem je zmagala splošnost, a poražen ni bil niti odkriti in vneti borec. Zdaj ve umetnik, kaj je domovina in kaj je sam, zato pa ve tudi, da ga ona more pahniti v stran, iti mimo njega, ali pozabiti ga nikdar ne more. „Zakaj jaz sem v tebi in ti si v meni“ (189). To bi bil lahko ključ do doline šentflorjanske vsem tistim kritikom, ki se zgražajo ob Cankarjevem nerodoljubnem početju, ki s srčno bolestjo obžalujejo, da mora mati domovina tako nehvaležnost občutiti od svojega sina, od najboljšega slovenskega pisatelja. Nič drugega ne rečem o „razbojniku Petru“, ki se redi od skritih grehov dičnih šentflorjanskih rodoljubov, ki so očrtani brez prejšnje mesečne mistike in brez objestne grotesknosti, vendar točno in sigurno, da stoje pred nami kot pristni tipi naših zaslužnih mož in rodoljubnih grešnikov. — Pravi biser pripovedovalne umetnosti pa je Cankarjev „Polikarp“, ki je poln antične umerjenosti in ubranosti, delo izredne lapidarne kreposti, umotvor koncentrirane in kristalizirane dovršenosti. Malokje se je Cankar tako zatajil snovi na ljubo, malokje je tako zadušil svoje osebno naziranje in čutenje na korist enotnosti dela in monumentalnemu miru umotvora kakor pri svojem „Polikarpu“, zato pa je naš proizvod prost tistih pen in peg, ki izvirajo iz notranjega vretja, ki ne pusti, da bi se snov enakomerno pregnetla in prepojila. Snov sama je velekočljiva in zahteva izredno umetniško tvornost, drugače je nevarnost, da se umotvor ponesreči. In baš radi tega moramo naš spis tem bolj občudovati, kajti vse, od začetka do konca, dela na nas vtisk posebne lahkote, ker se razvija dejanje, bodisi zunanje, bodisi notranje, tako neprisiljeno, kakor bi drugače biti ne moglo. Svet telesnih razmer in vseh halucinacij, ki se srečujeta, prepletata in drug v drugega prelivata, sta izražena z enako plastično sigurnostjo, ki nas tem bolj poraža, ker se nam zdi, da je pisatelj vnemar pustil vsa tista njemu doslej lastna klasična sredstva, blesteča in mameča, s katerimi je dosegel doslej večino svojih uspehov. Nič tega ni v „Polikarpu“, marveč teče pripovedovanje enakomerno naprej, noč se preliva v dan in dan v noč, kakor drugače niti biti ne more, in prav tako naravno se nam zdi, kar je sicer nenaravno, nemogoče, ker sloni edino na razgreti domišljiji, na bolestni prenapetosti živcev. Kakor da bi umetnik prekladal klavijaturo modernega harmonija, ki daje zdaj krepke, trde, zdaj zopet sladke, mehke, jokajoče in sanjajoče glasove, tako mu je v oblasti župnikova pretresena duša. Prišel je razcapan berač od bogvekod, po noči je prišel in je umrl v župnikovem hlevu. In ko se je to godilo v resnici, je že sodeloval pri tem stari, rejeni, priljubljeni župnik z dušo, v sanjah. In ko se je zbudil in zvedel novico, se je prestrašil, in ko je pogledal v razmršeni obraz tujčev, mu je zaslutilo srce veliko nesrečo, ki se zbira nad njegovo sivo glavo. Nič drugega niso našli v mrtvečevem žepu nego kos belega kruha in listek z imenom — Polikarp, a župnikova duša ni držala od sebe več starih zvokov, nevede in nehote se je bila premaknila njena klavijatura, vsi drugi zvoki so zveneli iz nje. (Konec prihodnjič.)

Dr. Ivan Merhar.

„Slovenska Šolska Matica“ je izdala za leto 1907. sledeče štiri knjige: 1. Šola in dom s posebnim ozirom na roditeljske večere. Napisal Dragotin Přibil, c. kr. vadniški učitelj in šolski nadzornik v Krku (Istra). Uredil dr. Fran Ilešič. 2. Nazorni nauk. Zbirka učne snovi za nazorni nauk. Drug del. (1. snopič.) Nazorni nauk za drugo in tretje šolsko leto. Uredila H Schreiner in dr. Fran Ilešič. 3. Pedagoški Letopis. VII. zvezek. Uredila H. Schreiner in dr. Jos. Tominšek. 4. Didaktika. (Obče in posebno ukoslovje.) II. del. Posebno ukoslovje slov. učnega jezika v ljudski šoli. Spisal dr. J. Bezjak. II. snopič.

Najhujši sovražniki. Lahko umevna razlaga o roditeljih nalezljivih bolezni. Spisal Rado Murnik. V Ljubljani 1908. „Narodna založba“. Cena 60 h, s pošto 70 h. — „Narodna založba“ je sprejela v svoj program tudi populariziranje vede. Začetek je storila z navedeno knjižico. Namen njen je vse hvale vreden in zasluži vsestranskega vpoštevanja. Kakor je pri vsakem zlu, zoper katero se borimo, najvažnejše, da spoznamo, odkod izvira, tako še posebno pri boleznih. Na poljuden način nas poučuje pisatelj v navedeni knjižici o povzročiteljih najpogostejših in najnevarnejših nalezljivih bolezni ter navaja pripomočke, kako se jim je izogniti. Knjižica torej lahko mnogo koristi, treba le, da se primerno razširi! Pisana je v jako lepem jeziku in se nauče iz nje lahko tudi veščaki marsikaj.

Navodilo h kartografičnim osnovam. Sestavil profesor Josip Kožuh. Z 52 podobami. Izdala in založila Zvezna trgovina v Celju 1907. Cena v platno vezani knjigi 4 K, po pošti 4 K 20 h. — Zanimivo delo, tem zanimivejše, ker je edino svoje vrste v našem slovstvu! Knjiga, ki je stala gospoda pisatelja veliko truda, je pisana poljudno in bo vsekakor vrlo dobro služila svojemu namenu. Cena je spričo mnogih risb in lepe opreme jako nizka.

Grof Lev N. Tolstoj: Tri povesti. Ta knjižica je izšla v založbi tiskarne „Edinosti“ v Trstu. Kakor pove že naslov, obsega tri povesti velikega Rusa, in sicer: „Jetnik v Kavkazu“, „Povest starca“ in „Koliko zemlje potrebuje človek“. — Knjižica se dobiva po vseh knjigarnah in velja 80 h, po pošti 10 h več.

I. Divja rožica. II. Slovenskim mladenkam. Za ženski dvospev in klavir. Uglasbil Hrabroslav Volarič. Op. 12. Cena 1 K 50 h. V Ljubljani 1908. Tiskala „Učiteljska tiskarna“. Založila Frančiška vdova Volaričeva. — To je naslov lično litografiranemu, 15 strani obsežnemu delu prerano umrlega, izredno nadarjenega Hrabroslava Volariča, učitelja na Goriškem. Ako smo se divili doslej potom tiska objavljenim glasbotvorom pokojnega skladatelja, moramo ti dve skladbi imenovati naravnost prava bisera. Prva ima besedilo S. Jenkovo. Besedilo drugi skladbi „Slovenskim mladenkam“ je zložil beneški Slovenec, župnik Peter Podreka. Čudovita melodijoznost in lahko, a mojstrsko izraževanje pesnikovih misli, ob neoporečni pravilnosti muzikalnih oblik, vse to diči obe skladbi. Če so Parmovi „Mladi vojaki“ postali prava narodna last, smem se nadejati, da se to isto zgodi tudi s tema dvema Volaričevima skladbama. — Zato naj bi se pridno kupovali! Skladbi se naročata pod naslovom: Gospa Franja Volarič v Gorici, via St. Antonio, 12. *Janko Leban.*

Gledišče

Slovensko gledišče. *A* Drama. Dne 29. febr. se je ponovil Bernsteinov „Tat". Nastopil je kot gost v vlogi Richarda gosp. Andrija Fijan iz Zagreba ter pokazal iznova svoje izredne igralske vrline, ki so se v našem listu že v prejšnjih sezonah primerno ocenjevale in hvalile. Ta predstava je tem bolje uspela, ker sta tudi gospe Kreisova in Borštnikova pa gospodje Dragutinović, Nučič in Danilo docela storili svojo dolžnost.

Dne 2. marca so igrali še enkrat „Namišljenega bolnika", a dne 8. marca popoldne prvič v sezoni Schillerjevo žaloigro „Kovarstvo in ljubezen".

Dne 10. in 22. marca zvečer smo videli noviteto „Ob svojem kruhu" (Das grobe Hemd), spisal K. Weis, za slovenski oder priredil Fr. Kobal. — Ta tridejanska ljudska igra je lepo zamišljena in tudi lepo izvršena. Ce kdo ravno hoče, vidi v njej lahko tudi satiro na moderno frazerstvo. Tako kakor Maks v tej igri se jih navdušuje v življenju tisoče in tisoče za bedno človeštvo! Toda med teorijo in prakso je pač razloček! V istini se gotovo še ni dogodilo, da bi oče svojega sina na tak način ozdravil od pretirane sentimentalnosti, kakor ozdravi hudomušni gospod Megušar svojega entuziastnega sina Maksa, ali možno je na svetu tudi kaj takega, in ker so male neverjetnosti v veseli igri dopustljive, nimamo Weisovemu delu kdovekaj prerekati. Kake posebne literarne vrednosti seveda nima. Nastopil je v tej igri obakrat kot gost gosp. Borštnik iz Zagreba v vlogi Megušarja ter s svojim naravnim, neprisiljenim in fino pointiranim igranjem v prvi vrsti pripomogel, da je drama ugajala in v resnici tudi uspela.

Pod naslovom „Daemon Venus" so se uprizorile dne 26. marca tri enodejanke g. Adolfa Robide, in sicer: „Mary" (drama histerične ženske), Velika laž (Premagana zmagalka) in „Vampir", komedija v osmih prizorih.

G. Adolf Robida je takorekoč naš najmlajši pisatelj in z ozirom na to dejstvo ga ne smemo preostro kritikovati. Napačno pa bi seveda bilo, če bi smatral on nekako prizanesljivost že za brezpogojno priznanje! Sodbo o njegovih zmožnostih smo izrekli že, ko smo govorili o njegovi drami „V somraku", in k tej sodbi spričo uprizoritve navedenih njegovih enodejank nimamo mnogo dodati. O kakem posebnem napredku ne more biti govora že iz tega enostavnega vzroka ne, ker se tako hitro pač ne napreduje. Vsekakor pa nam je bila snov, ki jo je obdelal „V somraku" bolj simpatična nego snov katerekoli teh enodejank. Če se pojavlja histeričnost pri ženski res na tak način, kakor vidimo v njegovi „Mary", bi mogel povedati samo kak zdravnik. Nam o tej stvari torej ne gre sodba. Zunanjih efektov je v igrici preveč. „Est modus in rebus..." Po tem pravilu se mora umetnik ravnati vselej, če se hoče izogniti sumnji, da je hotel prikriti ž njimi notranje praznine svojega dela. V tem pogledu bo pisatelj igrico lahko še popravil. „V veliki laži" se nam vidijo značaji nastopajočih oseb mnogo bolj verjetni nego v „Mary" in zdi se nam, da je to enodejanko občinstvo tudi še najbolj prijazno sprejelo, dasi je posamezne stvari tudi v tej igri brezdvomno odklonilo. Škoda, da ni gospa Borštnikova, ki je sicer v vlogi Regine izzivala naše občudovanje, v kočljivih točkah pokazala malo več decentnosti. „Vampirja" smo pač čitali, a prisostvovati njegovi uprizoritvi smo

bili zadržani, zato tudi ne vemo, kak učinek je napravil pri občinstvu. Vidi se nam pa, da je v tej enodejanki malo preveč dialoga, a nekoliko premalo dejanja. — Gosp. pisatelju bi svetovali, da bi poskusil spisati zdaj kaj manj apartnega. Tako bi prišlo občinstvo v položaj, pravičneje soditi o njegovem talentu.

Dramskemu osobju, ki se je letos posebno trudilo, je dovolila intendanca dve benefici. Uprizorila se je njemu na korist dne 25. marca popoldne „Pepelka“, a dne 29. marca zvečer velika opremna igra „Pot okoli zemlje v 80 dneh“.

B Opera. Ob koncu sezone nam je naklonila intendanca našega gledišča še eno operno noviteto, in sicer slovansko delo. Uprizorila se je dne 17., 20. in 24. marca Adam Minhejmerjeva velika opera „Mazepa“, katero je ocenil za naš list drug poročevalec.

Razen tega smo imeli v zadnjem času sledeče operne, oziroma operetne reprize, in sicer: dne 6., 12., 22. in 31. marca se je ponavljala „Geisha“, dne 8. in 14. marca se je četrtič, ozir. petič pela „Rusalka“, a 28. marca še enkrat „Zvonovi Korneviljski“. V tej operi se je poslovil od našega občinstva priljubljeni tenorist gospod Orzelski, a pri zadnji uprizoritvi „Geishe“ je gostovala še enkrat gospa Irma Polakova, ki je s svojo izborno igro le še povečala uspeh, katerega je ta opereta na našem odru že itak dosegla.

Tako se je zaključila zopet ena glediška sezona. Dosti je bilo letos kritike o gledišču, mnogo več nego prejšnja leta, mnogo spotikanja ob odredbe glediškega vodstva, nekaj opravičenega, še več neopravičenega in tendencijoznega. Res je bila opera letos nekoliko slabša nego prejšnja leta, a niso li bile temu krive zgolj razmere, ki so se temeljito izpremenile, odkar imajo Čehi vedno več gledišč, to pokaže šele prihodnja sezona! Kar se tiče drame, mora vsak nepristranski obiskovalec našega gledišča priznati, da je bila primerno jako dobra, da, celo boljša nego kdaj poprej. Vedno se je zahtevalo, da naj se manj gleda na opero in bolj na dramo, in vedno se je kričalo, da se izvirne drame zapostavljajo. Letos je hotela intendanca tema nedostatkoma odpomoči; uprizorila je toliko dramskih novitet, kolikor jih ni bilo uprizorjenih v eni sezoni še nikdar, uprizorila je tudi vse izvirne drame, ki so se ji ponudile, a navzlic temu take obsodbe! Čitali smo nedavno članek o našem gledišču v „Hrvatski smotri“ in nismo se mogli načuditi .... Mi nismo poklicani, zagovarjati intendanco, a opomnili smo to, ker dokazuje, kako malo resnosti, iskrenosti in resnične vneme za dobro stvar je med nami! —

Dr. Fr. Zbašnik.

Adama Minhejmerja opera „Mazepa“ na Maksimilijana Radziszewskega besedilo, posneto po Juliju Slowackem, tvori zaključek letošnje operne sezone. V operi podana pripovest vsebuje mnogo krutosti, ki jih rodi ljubezen, na eni strani ljubosumnost vojvode kot soproga Amalije, na drugi strani tekmujoča strast, ki razvnema do Amalije Zbigniewa in Mazepo kot neuslišana rivala. Vse te štiri glavne osebe dejanja preminejo nasilne smrti, in da je dosežen vrhunec romantiške groze, zažari naposled še plamen požiga. Nespretnosti vse te grozovitosti neinteresantno zverižujočega libretista je pripisovati, da ostane duša gledalca pri vsem dosti hladna.

Skladba sama prav dobro de sluhu, daje proizvajajočim pevcem v izobilju hvaležne, efektno pisane partije. Pisana je po vzoru svojedobnih velikih oper francoske in italijanske smeri, glasan in vzburkan ji je orkester, arioznost speva ji je poglavitni smoter in veliki ensemble oni zaželjeni cilj, v katerem najde temperamentni skladatelj, stremeč po efektu, svoje zadoščenje, ko izlije vanj vse svoje po slikovitosti hlepeče hotenje. Minhejmer zna dobro in lahko pripovedovati, vzdržuje

zato zanimanje za svojo muziko in priznati mu je odlično operno rutino. Krepkost njegovega izražanja se stopnjuje v afektu učinljivo do dobro akcentuiranih leg; kar ustvari, je izrazovito, mogočno in, če treba, tudi veličastno.

Ker je letošnje naše operno osobje izvečine poljskega rodu, je našla Minhejmerjeva opera v naših solistih navdušene propagatorje, s tem se je pa pripomoglo skladatelju k dobremu uspehu. *Dr. V. Foerster.*

Med revijami

Trdinovi „Bahovi huzarji in Iliri“. O tem znamenitem kulturno-zgodovinskem memoarnem spisu Trdinovem so prinesle varaždinske „Naše pravice“ z dne 6. febr. 1908, ki jih izdaja znani političar dr. Pero Magdić, odvetnik v Varaždinu, obširno izvestje, veleč, da ta knjiga „zaslužuje biti uvažena in čitana, da, mogla bi se celo vsa prevesti“. Oddelek, ki govori o Varaždinu, izide cel preveden v „Naših pravicah“. Izvestitelj vprašuje na koncu: „Je li kdo izpeval lepšo himno mestu Varaždinu?“ *Dr. Fr. I.*

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja „Zgodovinsko društvo v Mariboru“. Urejuje Anton Kaspret. Maribor, 1907, 4. letnik, 4. snopič. — Poleg mnogovrstnega drugega čtiva nahajamo v tem snopiču Kaspretovo razpravo „O večah“, to je, o kmetskih in trških sodnih zborih okoli leta 1500, ki bo zanimala kakor zgodovinarja, tako jurista in narodopisca. Deželnoknežji oskrbnik kamniški (okoli 1461) je o priliki izjavil to-le: „Od starih časov je bila navada, da je bila vsako leto v Goričanah sodba, h kateri so bili vsi kmetje celega sodišča enkrat na leto pozvani; tem (zborom) pravijo veče. Na ta dan so se razsodile vse sporne stvari in tožbe, ki so se pripetile med letom, a niso bile sodno obravnane. Tu se je vsakemu odsodilo, kar je bilo za pravo spoznano, in kdor ni prišel (k veči), ta je bil kaznovan z globo 12 šilingov.“ Po poročilu devinskega urbarja iz l. 1524. je bila veča na dan po solnčnem obratu, oziroma po dnevu sv. Ivana (24. junija) in po obglavljenju sv. Janeza Krstnika (29. avgusta). Veče so bile javne; za sodišče se je določil prostor pod košato lipo, ki je stala v zavetju pod gradom ali blizu grada in je bila sama zboru v zavetje. Taka lipa je stala pred Starim gradom (Gallenberg) v 16. stoletju in pred vhodom v turjaški grad in ondi še stoji danes velikanska lipa, ki jo je prištevati največjim na Kranjskem. Večkrat se omenja slavna lipa blejska. Pravosodje zaseza globoko v življenje naroda; zato je jasno, zakaj da narodni pevec često preloži razne dogodke pod lipo. Voditelj sodne razprave je bil sodnik ali grajščinski oskrbnik. Povprašal je večo, kdo hoče tožiti in zakaj. Nato se je začelo posvetovanje o sporni stvari (zato: veča = vet + ja, prim. s-vet, svetovati, zato hrv. vieće = zbor, carevinsko vieće = državni zbor). Veči kot višji instanci so se predložili spori, ki se med letom niso (sicer) sodno obravnavali. Kmetska veča je bil pravi sodni zbor vseh kmetov-grajanov. Važnost veče je nje demokratski značaj; zakaj pri njej je veljalo načelo: „Samo kmetje sodijo kmetu“. Rimsko pravo se je očividno prej udomačilo pri nas nego po nemških deželah; zakaj po njega sprejetju v začetku novega veka se redko imenujejo stare naše veče, a „Banntaidinge“ so se po nemških krajih ohranile do 19. veka.

Dr. Fr. Ilešič.

„Slovenski Branik“ je naslov novemu listu slovenskemu, brez katerega naj bi ne bila nobena slovenska hiša, katerega naj bi vzel v roke vsak dan vsak zaveden Slovenec, da ne bi nikdar pozabil, kaj je svojemu narodu dolžan. Le če bomo skrbno pazili na nevarnost, ki nam preti od vseh strani, nam je možno rešiti to, kar še ni izgubljenega! Zato je bila izredno srečna misel, zasnovati ta list! „Slovenski Branik“ izhaja desetkrat na leto in velja 2 K 40 h. Naročnino in reklamacije je pošiljati pod naslovom: Upravništvo „Slovenskega Branika“ v Ljubljani, Tržaška cesta 33. Uredništvo pa se nahaja v Ljubljani, Strmi pot 4.

„Slovanský Přehled“ je v peti letošnji številki prinesel članek o Dragotinu Ketteju iz peresa nam dobro znanega prevajalca iz slovenskega v češki jezik, Jaromira Boceckega. Prevedene so sledeče Kettejeve pesmi: „Misli starčeve“, „Šum vira in zefira“, „Fr. Prešernu“, „Krčmarica“, „Na očetovem grobu“.

Dr. Fr. I.

Brankovo Kolo, srbski tednik „za zabavo, pouk in književnost“, je nastopil to leto svoj 14. tečaj in izhaja kakor doslej v Sr. Karlovcih za letnino 14 kron. Zdajpazdaj se ozira tudi na slovenske literarne in sploh kulturne pojave. Tako omenja v 5. štev. na str. 79. Primoža Trubarja štiristoletnico in prinaša na strani 80. laskavo oceno in priporočilo „Druge zbirke južnoslovenskih kompozicij“, ki jih je izdala „Glasbena Matica“ v redakciji Mateja Hubada.

Dr. Jos. Tominšek.

„Srpski književni Glasnik“, najboljši srbski mesečnik, ki točno in kritično poroča o vsem kulturnem gibanju Srbov, omenja v nekaterih izmed zadnjih številk tudi nekaj književnih pojavov slovenskih: V zadnji številki preteklega leta (stran 958.) je kratka objava Aškerčevih „Jadranskih biserov“: „Poznati slovenački pesnik A. A. opet je izdao jednu svesku balada i romanca. Ova knjiga, u elegantnom izdanju Schwentnera, sadrži 54 pesme, koje se lako čitaju, čija je sadržina zanimljiva, ali kojima nedostaje poetski način kazivanja.“ — V 1. štev. tekočega leta je objavljen književni program „Slov. Matice“ za leto 1908. in v 3. štev. so navedene le po naslovih te-le slovenske knjige: Cankar: „Pohujšanje . . .“; Dr. Kos: „Gradivo . . .“; A. Medved: „Za pravdo in srce“ ter prevod „Ane Karenine.“

Dr. Jos. Tominšek.

„Zvono“, ta obča „popularna smotra“ hrvatska, ki izhaja v Zagrebu tedensko pod uredništvom Milana Marjanovića (naročnina 6 K) in piše ter misli kaj radikalno, trdi v 8. štev. tekočega letnika (v razpravici dr. Turića) o hrvaškem čitajočem občinstvu: „Kod nas ljudi kupuju hrvatske knjige, ili da iskažu svoj patriotizam ili iz smilovanja prema bokcima (= ubožčekom), koji još hrvatske knjige pišu . . . . . . Naše se knjige više kupuju, nego čitaju!“ — Evo idealizma! Kaj pa bi rekli slovenski založniki? *Dr. Jos. Tominšek.*

La Revue Slave. Zadnji zvezek II. letnika te zanimive serije ima sledečo vsebino: Ivan Koriak: Le Traité de commerce austro-serbe. I. du Ponteray: L'Ukraine et ses chansons populaires. I. de M.: Prusse contre Pologne. Général R.: Le Réarmement des Pays slaves. P. de Sokolovitch: La Situation politique au Montenegro. H. Poltoratzky: Toujours eux (fin). I. M. Kodelensky: La Chanson populaire en Petite-Russie. A. Pousignon: Bibliographie — Ali ni res nikogar v celi Sloveniji, ki bi v tej Slovanom namenjeni reviji tudi o Slovencih kaj izpregovoril? Tvarine bi bilo vendar dovolj!

Splošni pregled

„Slovenske Matice“ 157. odborova seja dne 2. marca 1908. Predsednik je javil, da je Matica dobila pravdo z g. prof. Jesenkom o naknadnem povračilu realiziranih kuponov nekaterih delnic „Narodne tiskarne“, a da je g. Jesenko vložil priziv. — Sprejel se je predlog gospodarskega odseka, da se naj že v prejšnji dobi nastali in letos narasli deficit pokrije iz društvene glavnice, vzeti denar pa se z obrestmi vred povrne iz tekočih prejemkov. V isto svrho se hrvatskim članom članarina poviša na 3 K. Obseg knjig za leto 1908. se spravi v sklad z gmotnimi sredstvi; njih število ostane isto, le „Letopis“ se začasno opusti. — G. E. Kristana drama „Kato Vranković“ se je sprejela, istotako gospoda Vl. Nazora istrska priča „Veli Jože“ ter g. prof. Šantla ilustracije za ta spis. Načeloma so se sprejela v knjižni program glavna dela Shakespearejeva, pred vsem g. O. Zupančiča prevod „Sen kresne noči“, nadalje Dostojevskega „Spomini iz mrtvaške hiše“ v prevodu gosp. Vl. Levstika. Za prihodnja leta pride v poštev monografija iz Vrhovčevih spisov, na primer o francoski dobi, in izdanje starejših pesnikov: kakor Svetličica, Ledinskega, Trstenjaka.

† Danilo Marjanović. Nekako 20. marca t. l. je v Zagrebu preminil za naglo smrtjo (kakor se poroča, vsled nesrečne ljubezni) jedva 19letni brat znanega hrvatskega pisatelja in kritičarja Milana Marjanovića, rodom iz Kastva nad Reko. Njegova nenadna smrt se me je dojmila tem bolj, ker mi je pred poldrugim mesecem začel dopisovati glede slovensko-hrvatskega skupnega dela. Danilo Marjanović je hotel napisati obsežnejšo študijo o novejši slovenski književnosti. „Že dalj časa spremljam z zanimanjem slovensko literaturo“, mi je pisal dne 10. februarja t. l. ter je nameraval na moj poziv priti za dalj časa tudi v Ljubljano, da bi tu na licu mesta proučil „ljudi i djela“; „medju ostalim imao bi i drugih ideja, na čije ostvaranje mogu se nadati samo u Slovenaca“. Za sedaj je hotel delati po svoji lastni, po okrajni učiteljski in čitalniški knjižnici v Kastvu. Dne 11. marca, torej teden dni pred smrtjo mi je javil iz Kastva, da se bode „skoro javil iz Zagreba o tej stvari, ki jo je bil med tem že začel“. Iskreno je obžalovati, da je iz naših vrst iztrgan nadepoln mlad trudbenik. Človek je uničil delavca-literata.

Dr. Fr. Ilešič.

† Simo Matavulj. Bratski narod srbski je zadela huda izguba. Dne 4. p. m. je umrl v Belgradu nagle smrti najznamenitejši sedanjih srbskih beletristov, Simo Matavulj. Simo Matavulj je bil realist v najboljšem pomenu besede. Obogatil je srbsko literaturo z mnogimi pripovednimi deli trajne vrednosti. Spisal pa je tudi dramo „Zavet“ in je mnogo prevajal iz italijanščine in francoščine.

Listnica uredništva. — Gosp. Miroslav, Ljubljana. Vaši verzi pričajo, da ste s pridom čitali „Čašo opojnosti“. Zdaj gledite samo še, da se iznebite tujih vplivov! — Gosp. F. V. Maribor. Vaši „Verzi“ kažejo lep talent. Samo malenkosti so še, ki semtertja motijo. Naštevati hib Vam ne moremo, ker se pač čutijo, a je težko govoriti o njih. One popolne dovršenosti pogrešamo pač, ki jo zahtevamo dandanes v pesmi! Najboljša se nam zdi ona: „Odpusti Bog ti . . .“ Natisnili bi jo, a poznalo bi se, da je izločena iz celega cikla. Morda prihodnjič kaj! . . .

Moja sreča.

Zlat oblak je moja sreča,
porojen nad goro sivo:
preden bo orosil njivo,
v žejnem dnevu se vtopi.

Klic daljav je moja sreča,
mej iščoč na mrtvi plani:
vstal je davno, vstal je lani,
prej je vriskal, zdaj ihti . . .

Kakor val je moja sreča,
kakor smeh globin zelenih;
škoda upov izgubljenih,
da bi šli za njim: zbeži!

Misel tiha mi je sreča:
Ob prečudni, težki uri
rahlo bi odprla duri . . .
En pogled — pa odhiti.

Pajčolan je moja sreča,
v cvetu sanj in poln omame,
razprostrt čez žarke same;
naj ugasnejo, — skopni.

To je tista moja sreča,
nema himna duše moje . . .
Naj molči: kdor njo odpoje,
zanj več sreče in pesmi ni . . .

Vladimir Levstik.

V album.

Če rdeče rože zapade sneg,
pa rože barvo izgubé,
povesijo glave, ovenejo,
ovenejo, se posušé.

In ko je pomlad, spet rože cvetó,
a druge so rože to:
če je prve kdaj ljubilo srcé,
ne bo drugih nikdar takó!

Milan Pugelj.

V gaju.

Spisal **Vladko Kuret.**

b morju so tihi, senčnati gaji, kjer se umiri človeško srce, kjer se utolaži človeška duša... Ob takih gajih je morje vedno mirno; nikoli ne buči, nikoli se ne peni in dviga; le tiho šumlja in poje svoje večne mehke in sanjavonežne pesmi. In srebrnoliste oljke se sklanjajo nadnje, poslušajo pesmi njegovih valov in hrepene po njih poljubih . . . Šum viharjev ne prihaja do teh gajev, pesmi ribičev ne plovejo vanje. Mrtvotiho, mirno in hladno kakor v grobu je v teh cipresnih gajih.

In kakor vitki zeleni stebri štrle visoke ciprese proti nebu. Nikoli niso še šumele, nikomur niso še pripovedovale o svojem veselju in o svoji žalosti. Molče mole proti nebu in ne trepečejo v vetru, ne šepetajo . . . Njih senca stoji nepremično na tleh, ne zatrepeta, ne zgane se; kakor dolg madež leži na tleh, le počasi, nevidno se veča in krči in pomika za potujočim solncem . . .

Kakor vitki, prosojni stebri so te ceprese, brez glasu, mrtvotihe. Naj pihlja veter, naj vrši burja nad njimi, one ne zašušte. Molče se jim zamajejo vrhovi, senca se jim skrči hitro, nevidno. Le kadar pridrevi silna burja od Krasa in pripogne visoko cipreso do tal, da poči deblo, da se zamaje vrh in pade v travo, tedaj zastoče cipresa votlo.

V temnih nočeh je tiho v gaju. Šum valov ne dospeva do cipres, ciprese ne šepetajo in se ne pomenkujejo med seboj. Hladni in tihi so ti gaji kakor grobišča; in bila so grobišča nekdaj, nasajena s cipresami. In spomeniki, živi nadgrobni kameni so te ciprese, ki so jih nasadili ljudje svojim umrlim, ker so tihe, molčeče, ker ne motijo spanja mrtvecem . . .

In v hladnih, mesečnih nočeh prihajajo glasovi od morja, glasni in jasni. Ne ve se, odkod plovejo, iz noči, a glasni so in jasni. Včasi prilete kakor blisk, za hip le jih čuje uho, včasi pa priplovejo počasi, kakor da bi se priplazili po morju. In ti glasovi vabijo, a še večkrat svarijo . . .

Jasen glas priplava iz noči, nekdo zapoje in te svari pred nečim neznanim, strašnim, morda pred smrtjo, morda pred nesrečo, o kateri ne veš, o kateri niti ne slutiš. In ne veš, odkod je priplul ta glas, nikogar ne vidiš; osamela in tiha je brezmejna gladka morska ravan . . .

Baje je oni nesrečni cesar počival zvečer v takem gaju in mislil na svoj odhod, na svoje carstvo. Morda je bila slutnja v njegovem srcu, morda je sanjal: Sredi noči, od morja je priplul otožen, svarilen glas in zapel:

Massimiliano non ti fidare,
Torna al castello di Miramare . . .

Ukazal je prepluti vse bližnje morje, preiskati vse bližnje gaje, a niso našli nikogar. Bogve, kdo je pel, kdo ga je svaril; morda duša, ki ga je ljubila, morda srce, ki je slutilo njegovo usodo. In vsako noč pred odhodom, ko je počival ali se izprehajal po tihem gaju, je priplul otožen glas iz noči, od morja, bogve odkod, in ga svaril s tužnim, milim glasom:

Massimiliano non ti fidare . . .

Odšel je in pozabil ta glas. A ko je stopila smrt pred njega, ko ga je pobožala po licu s svojim ledenim dihom, tedaj se je spominjal hladnih gajev, mrtvotihih cipres in otožnega, svarilnega glasu iz noči . . .

A včasi zopet priplujejo sladki, nežni, trepetajoči glasovi od morja, kakor pomladanska sapica privejejo mehko, pobožajo po licu in vabijo sladko ven v mehko noč, ven na morje. In človeka obide sladek, neznan čut, veliko hrepenenje se zbudi v srcu, hrepenenje po mehki, čarobni noči, po morju, po bogve čem, po nečem sladkem in čarobnem, česar človeško srce ne pozna, a vendar čuti. Človeku se zazdi, da je že nekdaj čul te sladke glasove, a ne ve, kaj naj pomenijo: morda so spomini iz brezskrbne mladosti, morda spomini srečnega trenotka, ki je nekdaj minil, morda sladke, sanjavonežne prve ljubezni, morda spomini srečnih let, katere je izbrisal iz srca, a se sedaj vračajo. In zaželel bi si v oni čas, zaželel bi, da se vrne oni trenotek. Hrepenenje, otožno in sladko, veliko in nepremagljivo se zbudi v človeškem srcu, da bi objel to mehko, sanjavo noč, to krasno, mogočno morje, da bi se dvignil v to čarobno noč in plul nad morjem za onim neznanim, plul za njim, daleč, daleč — v brezkončno daljavo . . .

Bogve odkod prihajajo ti glasovi. Morda je drobni glas mandoline, morda je glas ljubečega človeka, ki kliče v noč, morda je glas nesrečnega človeka, ki toži temi in morju svojo bol, morda je glas hudobneža, ki vabi svojo žrtev . . . Bogve odkod zvene ti glasovi, a sladki so in nepremagljivi, da zbujajo veliko hrepenenje, da se jih boji človeško srce. In ko utihnejo, ko se oddalijo, ko zatrepečejo in zadrhte zadnjič kakor umirajoč plamen, ko se potope v noč, tedaj obide človeka žalost: odpel bi svoj čoln in odplul na širno morje in hitel za njimi, ki trepetajoč beže v noč, strani od obale, strani od gajev, plul bi za njimi po brezmejni vodni planjavi, bogve kam, morda v smrt . . .

Tako je v teh cipresnih tihih gajih. Ciprese ne šume nikoli, nikoli ne šepetajo, le včasi zastočejo votlo . . .

In od morja prihajajo sladki in tužni, nežni in veseli glasovi. Jasni so in svarijo pred nečim neznanim, strašnim. Mehki so in vabijo v noč, na morje — morda v smrt! . . .

* * *

„Hoj, mornar, hoj!"

Sladek, jasen, visok glas je dospel iz noči, bil je podoben veselemu smehu. Radostna duša je zavriskala in povabila nekoga v nežno svoje naročje.

„Hoj, mornar, hoj!"

Vnovič je povabilo sladko od morja in glas je bil daljši, bolj zategnjen. Veter je zavel od morja, vrhovi cipres so se lahko zamajali in njih sence so se zgenile. In ko je dospel glas, se je dvignila iz trave visoka moška postava, pristavila roke k ustom in zakričala: „Hoj, mornar, hoj!"

Iz noči je zadonelo vnovič kakor lahek odmev: „Hoj, mornar, hoj!"

Visoka postava je splezala s skale in skočila na breg. Visok, slok fant je bil; zavriskal je veselo, odpel čoln in zaveslal v morje. Breg se je oddaljeval bolj in bolj, ciprese so se stiskale skupaj in gaj je bil podoben veliki, temni skali. Morje se je razprostiralo lahko v nedogled, za obalo so se videli daleč obrisi zvonika in hiš. Tiho je bilo na morju; od daleč je prispeval glas ure v zvoniku, vesla so udarjala enakomerno in enakoglasno in to pljuskanje vesel je bilo podobno petju veslajočih ribičev.

Fant se je obrnil v čolnu, pogledal je na morje, poprijel krepko za vesla in, kakor da bi vprašal, ide li prav, je zavriskal: „Hoj, hoj!“

Za hip je bilo tiho, nato je odgovorilo nekaj blizu veselo in smehljajoče: „Hoj, hoj!“

Fant je zaveslal zopet hitro in ni si utegnil obrisati znoja s čela. Morje je lahko šumelo, luna je bledo svetila in zvezde so migljale. Če je pogledal proti nebu, jasnemu in sinjemu, se mu je zdelo drugo morje, ravno tako krasno in mogočno; in če je pogledal v morje, se mu je zdelo drugo nebo, ravno tako lepo in posejano z milijoni migljajočih in drhtečih zvezd . . .

Obala je ginevala bolj in bolj; s svojimi griči in holmi je bila podobna ozkemu, vijugastemu traku.

Fant se je vzpel v čolnu, se obrnil in pogledal po morju. Blizu njega je veslal nekdo.

„Marica?!“

„Si že tu? Tako hitro?“ je odvrnilo iz drugega čolna.

„Že; predaleč si veslala!“

„Morala sem; naši ribiči so v zalivu, blizu hiše.“

„So te videli?“

„Ne, niso me videli. Naredila sem velik ovinek in od daleč sem te zaklicala. Si me čul?“

„Seveda, hitro. Nestrpno sem te čakal!“

„Ah, ne verujem!“ je dejalo dekle in se zasmejalo.

Mali čolniček je udaril ob njegov čoln. In ko ga je pritrjal z verigo k svojemu, jo je vprašal:

„So morda že zvedeli, da se shajava?“

„Nič še, in kako bi!“

„Dolgo se nisva videla!“

„Že štiri dni ne! Si me čakal?“

„Vsako noč!“

„O, ne verujem! Pozabil si me!“

„Marica, prej se morje izsuši!“

Sklonil se je nad njen čoln, dvignil jo in jo pritisnil k svojim močnim prsim. In poljubil jo je na oči in ustnice.

„Ostaneva na morju?“

„Ne, v gaj bodeva veslala!“

Poljubil jo je vnovič in jo posadil v čoln pred sebe. Obrnil je počasi čoln, ozrl se po morju in dejal: „Nikogar ni!“

„Kesno je!“ je dejala Marica.

Mornar Ivo je prijel za vesli in zaveslal proti obali. A sedaj je veslal počasi, ni gledal niti v morje, niti v nebo. Njegove oči so se zagledale v njen beli, od mesečine obsevani, skoraj otroški obraz. In sladko mu je bilo pri srcu, da bi zavriskal veselja, da bi zapel veselo pesem. A njene oči so se smehljale in ga gledale ljubeznivo, usta so se nasmihale in kazale vrsto biserov.

Hotel si je obrisati znoj raz čelo; a ona se je dvignila, objela ga z rokami in ga poljubovala. In tudi on je spustil vesla, objel jo je in jo stiskal k sebi.

Ona se je smehljala in mu šepetala nežno: „Kako te ljubim, moj sladki Ivo!“

Objela mu je glavo z rokami in jo pritisnila k svojim vročim, kipečim prsim. In poljubovala ga je neprenehoma, vedno mu je zatrjevala, kako ga ljubi . . . Počasi sta se bližala obrežju in njiju šepet in smeh sta čudno zvenela na morje.

Ob obali sta pritrdila čoln in odšla v gaj. Pod ciprese v mehko travo sta legla in šepetala. In mala lepa Marija ga je vedno vpraševala, če jo ljubi; vedno ji je moral prisegati. A ona mu je bila hvaležna za vsako dobro besedo in ni vedela, s čim bi mu poplačala njegovo ljubezen. Objela ga je, poljubovala ga in mu šepetala: „Kako te ljubim, ljubim! . . .“

„Čuj, Ivo,“ je dejala čez nekaj časa, „čas bi bilo, da zaprosiš očeta!“

„Tudi jaz sem to mislil,“ je dejal Ivo, „a vendar si ne upam. Bogve, če bi bil zadovoljen.“

„Jaz ne vem,“ je dejala žalostno Marica in sklonila glavo. „Ne vem, če bi te maral, in sinoči mi je nekaj govoril o poroki. Ustrašila sem se, a jaz mu nisem ničesar rekla. Bojim se, da se razjezi. Najbolje bi bilo, da se oglasiš ti pri njem, mu poveš vse in ga zaprosiš.“

„Jaz ne vem, kaj bi mogel imeti proti meni. Bogat nisem, a berač tudi ne. Saj imam mnogo prihranjenega!“

„Ah, ne pojde tako lahko! Radi tega sem te poklicala nocoj. In ako bi ne bil zadovoljen, čakati bodeva morala dolgo, dolgo.“

„Obraz se ji je zresnil in oči so se ji zagledale v daljavo, kakor da bi gledale za bežečimi mislimi . . .

A Ivo se je zasmejal, objel jo in zašepetal: „Nič hudega ne bode. Marija Barbanska bode naju varovala!“

Marica se je zasmejala; v hipu so minile skrbi, otožne misli. Sladke sanje so jo obšle. Ah, kako je znal lepo pripovedovati njen

Ivo o bodoči sreči, tako večni in globoki kakor širno morje, o lepi poročni noči in o svetli sobi z belo posteljo . . . Potihnilo je morje, a pred njene oči je stopila bela koča, bela soba, bodočnost je stopila pred njene oči, srečna in sladka, kakor si jo je predstavljala njena deviška duša, in njeno srce je zahrepenelo po tej sreči. A Ivo je pripovedoval dalje, vedno slaje, vedno lepše in njegova usta so se smehljala . . . Velika ljubezen jima je gorela v srcu, močna, deviško čista; nič sebičnega in umazanega ni bilo v njej.

Zvezde so bledele na nebu, ko sta se razšla, ko je ona odveslala, a on se vračal srečen in blažen v kočo. A ko je bil še v gaju, se je obrnil proti morju in zavpil z močnim glasom: „Hoj, Marica, hoj!“

Od daleč, od morja, pa je zatrepetalo lahko in srečno: „Hoj, hooj!“

— — — — — — — — — — — — — —

(Dalje prihodnjič.)

Helena.

Ugasnile so zarje v mrak plapolajoče,
cvetoče jablane so zadehtele v noč,
zbudile so se v srcu sanje v dalj poljoče,
vzdrhtel je tvojih ust poljub pekoč
na ustih mojih, o Helena,
in zmagal mojo moč.

Utonila je v morju tvojih divnih krasov,
v dnu tvoje duše v pozabljenju tihem spi,
v objetju burnem čudesno razkošnih časov
pozabila je davnih hrepenečih dni.
In solnce moje, o Helena,
moj svet, moj bog — si ti!

Zaplal je v sivo daljo blesk pogledov Noči,
pri svitu tihih, zlatih zvezd me poljubuj!
Podoben morski sem planjavi vihrajoči,
ti ladja si, hrumeče grudi mi razruj,
razorji dušo mi, Helena,
nad mano v večnost pluj!

Vojeslav Molè.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

e vem, kako je to: v Genovi, ki vendar krasno leži, me kar ni trpelo; niti bleščeče morje me ni mikalo. V tistih par urah, ki sem jih prebil v tem ozko ob morje in po hribu stisnjenem, živahnem pomorskem mestu mi niti na misel ni moglo priti, da bi presojal italijansko zabavljico na Genovčane, češ, da so „moški nezvesti in ženske nesramne" („uomini senza fede e donne senza vergogna"). Krenil sem čimprej proti severu, v Pavijo in Milan. Ta pot pa me je kar očarala, zato ker sem se čutil na njej, kakor bi bil doma. Vzorne, snežnobele ceste peljejo na sever in tod je tedaj (bilo je proti večeru) švigalo gori in doli vse polno brhkih kolesarjev in kolesaric. Drugod v Italiji je kolo razmeroma redka prikazen, pač pa je v velikih mestih avtomobilov neprijetno mnogo. Zato pa tu ni bilo nič tistih postopajočih lenuhov in beračev. — Na severnem pobočju gorovja, onostran Bocchetskega prelaza, pa je pokrajina kakor pri nas v gorah. Potoki žubore po dolinicah, zelene trate opasujejo griče, sadno drevje se zeleni v gručah ali v vrstah kakor pri naših kmetijah. In to ljudstvo! Skoraj kakor naši Janezi in naše Micke! Vsaj zdelo se mi je tako, ko sem po večtedenskem bivanju med južnimi Italijani prišel sem med Piemonteze! To je lepo ljudstvo! Zagorelo pač, kakor so tudi naši kmetski kosci zagoreli in naše grabljavke, a inače malo „laških" tipov. Pojoč in žvižgajoč so korakali fantje, po dva in več skupaj, po lepi cesti iz vasi v vas in od hiše do hiše; ali pa so se zbrali v večjo družbo in so mirno in vestno — balinali, potakajoč prav tako odvažno svoje krogle, kakor to vidimo pri nas. Bila je nedelja.

Oživela pa je družba, če so se približala dekleta. Po dve, po tri so bile sprijete, v belih rokavcih, postale so malo pri fantih, ondi so pokramljale s kako staro tetko in spet šle dalje. Iz polgosposkih hiš pa se je na tujce usulo že precej koketnosti. Moških je bilo tu malo videti; najbrž so odšli na svoje zabave v bližnja mesta. Kar pa je bilo Evenih hčera, vse so se obešale v oknih, vse od

drugega do petega desetletja, in so motrile mimoidoče, vse (vsaj od daleč je bilo tako videti) v toaletah, kakršne vidimo pri nas — na elitnih plesih. Teh se je očitno oprijela splošna italijanska „kultura“. Kmečka dekleta pa so me tod res prav srčno spominjala na naše Slovenke in iz veselja mi je vzbrstelo nekaj domotožju podobnega.

Takih selskih idil je v Italiji kaj malo; nisem jih v tej nam domači obliki zapazil nikjer drugod. In vendar bi v tej rodovitni deželi, ki se živi največ s produkti plodnih tal, pričakovali na vsak korak sličnost z našim selskim življenjem. Tega pa ni, čeprav so si kmetje vobče po vsem svetu enaki. A ko prehodimo Italijo, postane nam jasno, zakaj dela na nas vsa ta dežela čuden vtisk, ki si ga izprva ne moremo raztolmačiti. Pri nas stoji, kamorkoli pridemo, na vsakem solnčnem obronku hišica, končuje se vsako širše polje s kmetskimi poslopji, razprostira se sredi temnih gozdov zelena trata in pestro polje, a v zatišju za vetrom se dviga iz prostrane hiše premožnega „gorjanca“ dim iz dobro oskrbljene kuhinje; vsak naš kmet ima svojega soseda in vsak dan se srečavajo sosedje ob meji. V Italiji pa prepotujemo ure in ure, v nedogled se razteza rodovitno polje; vozimo se dolgo med oljkami, a niti polje niti ti gozdi niso slikovito posejani s kmetijskimi poslopji, kakor so pri nas. Le redkokje sameva kaka revna bajta, podobna razvalini, najbrž bivališče kakemu poljskemu čuvaju, ali pa kaka prava razvalina iz starih časov.

Kje pa so prebivalci? Ti so naseljeni skupaj v vaseh in mestih in prebivajo tu v neverjetni množini na sila omejenem prostoru. V tem je bistvena razlika med našimi in italijanskimi poljedelci. Naš kmet ima svoje domovje redno ob svojem posestvu ali celo nekako v njega središču; tu gospodari neovirano, se čuti domačina, samosvojega, res „posestnika“, gospoda svoje grude; v njegovi osamljenosti leži njegova neodvisnost. — A v Italiji? „Malih“ kmetij itak skoraj ni, obdelovalec polja ni njega lastnik; lastnik je veleposestnik, ki se vozi zvečer ob sedmi uri morda na korzu ob Napoljskem obrežju; in ta lastnik ne bo pripuščal, da se na dragocenih, rodovitnih tleh morda sezida hiša, ki bi s svojim okrožjem in s potrebnimi poti odjedla toliko in toliko pridelka. „Kmetje“ — delavci naj stanujejo vsi skupaj in na kupu, polje in vrt pa ostanita ohranjena edino svojemu namenu. Ker Italijan stanuje v tako tesnem stiku z drugimi, zato je postal tak družabnik, kakršen pač je. Odločuje sicer tudi temperament, a ni dvoma, da je to ljudstvo tako

zgovorno in brez zadrege nasproti vsakomur osobito zaradi neprestanega občevanja z drugovi. Naš kmet sameva često po cele mesece, tudi ob nedeljah se shaja na potu v cerkev le z maloštevilnimi bližnjimi sosedi; tako se navadi molčečnosti, a navadi tudi preudarjanja in razvija se v njem globokočutje. Italijan pa govori mnogo in izgovori vse; za mirno premišljanje ni niti prilike niti potrebe; saj posamezne družine niso vedno druga od druge ločene niti v najintimnejših zadevah! Naš kmet ima prostorno hišo, prostora dovolj okrog nje, koder se more gibati neopažen; Italijan v vasi se v svojem domu jedva obrača, zato izvršuje vse, kar le more, na javnem prostoru, na ulici; ker pa ulica prav tako služi tudi vsem sosedom, zato postane ona nekaka splošna delalnica in medsebojno občilo; tu se vse shaja, tu se pa tudi vse uči potrpljenja in obzirnosti: kdor je potrebuje sam, jo mora privoščiti tudi drugim! Zato bi tu zastonj iskal ponosa našega kmeta, zastonj pa tudi trmastega naglašanja „pravice", da bi se pričel prepir o kaki meji in se vršile dolge pravde za ped nerodovitne seči. Ta trma izvira le iz ponosa absolutnega posestnika; kaj pa tak razpor briga tujca na zemlji, ki jo obdeluje, ubogega Laha? Veleposestniki sami pa že skrbe, da je meja povsod dovolj razvidna: jarki so potegnjeni ob nji ali murve ali kako trnje, na jugu, n. pr. ob Vesuviju in zlasti v Siciliji pa bodeči kaktusi, često (n. pr. na potu v Monreal nad Palermom) visoki, kakor so naša drevesa!

Ta način prebivanja je med drugim tudi vzrok silne umazanosti tega ljudstva. Naposled tudi kmet v srednji Evropi vobče ni vzor snage; precej nesnažnosti je itak v zvezi z njegovim delom samim. Ali prostranost bivališč, obsežne trate in vrtovi okrog poslopij, ločenost poslopij, celo v vaseh, to že samo ob sebi odvaja in razpršuje mnogo nečednih snovi. V italijanski vasi pa je vse v najtesnejši dotiki, mnogo ljudi in vsa živinčeta! V tem pogledu je dobro, da je živinoreja v Italiji tako slabo razvita; za ovce, mule, osle, koze se dobi borne krme povsod, za govejo živino in za konje ni travnikov; le v rimski „kampanji", ki ni prikladna za poljedelstvo, so velike čede goveje živine, ki se pa le paso. Ko v poletnih mesecih v Siciliji vročina vse požge, tedaj tudi spuščajo nekaj živine po sivih strniščih; smilila se mi je uboga žival, ki kake zelene sočnate bilke niti videti ni mogla nikjer in je le po pustih njivah stikala za kakim pozabljenim klasom.

Bivanje le v večjih naselbinah ima pa tudi svojo mikavno stran. Naših idilskih sel sicer ni, zato pa vidimo namesto idile ro-

mantiko. Lahko se reče, da stoji vsaka taka naselbina na starih zgodovinskih tleh; pri mnogih se dviga iz umazanih kočur kako mogočno staro poslopje s trdnjavo, staro svetišče, samostan, cerkev — ali vsaj njega razvaline. In malodane vsaka naselbina leži na prav očitnem mestu, bodisi vzvišenem na pobočju kakega griča, popenjajoč se do vrha amfiteatralno (takih naselbin je posebno mnogo v Toskani, v zapadni kar vsako mesto!), ali ob strmem bregu kake reke, včasi toliko vzvišeno nad okolico, da se čudimo dozdevni nepraktičnosti! A pomisliti moramo, da se je v vlažnejših nižavah bati mrzlice — malarije; no, in dandanašnji bi posestnik ne pustil naseliti rodovitne nižave! Na kršnem griču pa le naj stoje poslopja! Že pred tisoči let so se tam zarili v polpodzemske stavbe starodavni prebivalci teh pokrajin, nad zemljo so pred dvetisoč leti postavili Rimljani svoje utrdbe, v srednjem veku je sezidala cerkev tu svoje mogočne stavbe in v novejšem času so — vsaj v gorenji Italiji — marljivi Avstrijci zgradili marsikatero zidovje v zdaj tujo korist . . . Da, romantika obkrožuje te naselbine in čudno nas prešinja, če si jih ogledujemo od daleč v sivi slikovitosti: včasi pa jih diči venec veličastnosti, n. pr. slavni M. Cassino. — Od blizu izgine mnogo iluzije, pa naj bo Montepulciano (zapadno od Trasimenskega jezera) ali Arpino ali kako mesto sredi Sicilije.

Vse drugače je seveda tam, kjer se razprostira moderni komfort. V obližju večjih mest je dovolj posameznih, raztresenih poslopij, drago plačanih vil; Riviera je pa kar vsa izpremenjena v letovišče. Kjer je le količkaj prostora, tam se že beli lepa hišica, in kjer so pobočja posajena z oljkami, tam se blešči na vsakih sto korakov, od vznožja do vrha gor vila za vilo, včasi velikanski zavodi. Tod pa ni nič pristno italijanskega več, tu vlada mednarodnost, v jeziku, v komfortu, v snagi, v draginji . . . Le toliko vpliva italijanstvo, da se zbrani elegantni svet kreta bolj svobodno, manj po etiketi nego doma. V tem pogledu sploh Italija hitro doseže svoje učinke, manj sicer v mednarodnih letoviščih kakor sredi med Lahi. Saj sem videl, kako so v Rimu tri Angležinje po Cavourjevi cesti razoglave — fi donc! — in držeč se pod pazduho tekale koketno gori in doli kakor kaljene Lahinje in čebljale svojo angleščino, kakor bi bila zvonka italijanščina, in naposled z razkošnim smehom v diru stekle druga za drugo v ondotni elegantni hotel! — —

Take vtiske dobimo, motreč deželo v zvezi s prebivalstvom in vobče iščoč tipičnosti. Zanimiveje pa je, poseči kar naravnost v življenje in iti med ljudi.

Začnimo pri otrocih! Otroke zunaj na deželi moremo dovolj točno presoditi; kajti prva leta tekajo okrog popolni nagci, ožgani so seveda po vsem telesu in razmeram prikladno umazani. Zato ni mogoče pogoditi, kake polti so pravzaprav. Potem, ko shodijo, so videti dovolj zdravi in krepki; deca v naročju pa so bedni črvički, ki bi jim ne prisojali, da znajo tako izdatno in kar brez prestanka kričati, čeprav jih meče in višicka mamica, ali kdor že, s pravo gorečnostjo ure in ure. Ako se vozite skupno s ťako dvojico, primeri se vam lahko, da vam bo mamica svojega „fančulka“ z ljubeznivim smehljajem položila za toliko časa v naročje, da si popravi frizuro, zapne bluzo e tutti quanti.

V šolski dobi, ki traja v Italiji redno le do devetega leta, so se mi zdeli otroci telesno prava revčeta. Mestni otroci pa so sploh vobče taki: šibke stvarce, silno nališpane, ako starši le količkaj premorejo; ubožni pa zgodaj zreli, v očeh preračunjenost, malo otroškega. Na Kapitoliju v Rimu je sedelo troje malih paglavcev na stopnicah muzejskih. Resno so gledali okrog; ko vidijo, da jaz — tujec — tam postojim in se ogledujem, pa planejo — ne bodi len — s svojega sedeža in se pričnó prekopicavati tam pred menoj; včasi se je kateremu posrečil kolobar, a navadno so trdo cepali na kameniti tlak. Smejati sem se moral! A kmalu me fantički opozore, zakaj uganjajo tako komedijo: vsak se še enkrat prav besno preobrne, potem pa se mi približajo s pozo, kakor kak jongleur v cirkusu! Torej produkcija je bila to! In treba je bilo dati vsakemu sold, tistemu, ki je največkrat padel na široko plat, pa dva!

Nič se tudi ne skriva, da so otroci sila razvajeni. Muka je bila vsaka vožnja, kjer je bilo nekaj večjih otrok. Stopali so potniku po nogah, plazili se mu po kolenih, premotrili mu vsak lasek v obrvih in ga oblili z vinom. Tako se mi je godilo v Siciliji pri vožnji v Catanio; še imam pred očmi obraz tistega pametnega očeta, ki je mirno pustil otroke tako se vesti.

Omenjena bednost, posebno dojenčkov, izvira deloma tudi iz velikega števila nezakonskih otrok: nad 70 izmed 1000 rojencev; okrog 30 izmed 1000 pa jih je mrtvih rojenih! Tudi te številke so kolikor toliko posledica stanovanja ljudi v neposredni, tesni skupnosti. —

Dekletce hitro dorašča in zgodaj postane predmet lišpanja, ki je Italijankam, ničemurnicam od desetega do šestdesetega leta, prešlo povsem v navado. In odslej je težko dognati, kaj in koliko je pristnega na takem ženščetu. Toliko se pač spozna hitro, da je v Italiji

tudi dokaj plavolask, celo rdečelask, in poleg vitkih in nežnih, da ne rečem suhih, postav tudi prav mnogo čokatih. Najoblastneje so se vedle in očitno bile najbolj preverjene o svoji čarovitosti nekatere bogato opremljene dame kolosalnega obsega, svilnato drapirane klade s košatim ospredjem; te so bile vse plavolaske, a ne vem, koliko te izredne lastnosti je prišlo na račun edinih obrtnikov italijanskih, ki zaslužijo vse priznanje: perfektnih frizerjev.

Polt presoditi tudi često ni prav lahko; kajti kdo ve, na kakšno kožo je dotičnica potresla pudra in prenesla raznih barv? Že otroke lepotičijo na ta način. Vrhutega ima vsaka „boljša“ Italijanka s seboj meter pajčolana! In to se mora pribiti: s temi pajčolani ne znajo prav nič okusno ravnati; v nadlego so njim samim in okolici! To razume kaka Angležinja vse drugače.

Prav tako potrebna je dostojni Italijanki pahljača; ne morda zato, da bi si preganjala vročino! Saj so je Italijanke vajene in z delom se tudi ne prehitijo! Dela in solnca se boje vse. Najrajše posedajo na pragu ali na balkonu v senci; v solncu ne bo šla peš nikamor: solnce in pešhoja je, kakor sem še enkrat zabeležil, le za pse in za tujce! Signora in signorina pa se bosta peljali, v senci. Zato Italijanke, izvzemši najrevnejše poljske delavke in branjevke, niso prav nič zagorele. — Pahljača torej za dame ni hladilo, le igrača je. S smešno marljivostjo se taka ženska pahlja! Roka ji gre neprestano, kakor bi veter gonil stroj, — in pahlja se dama na vse kraje, v obraz najmanj; niti med dojenjem mamica ne preneha s tem poslom.

Pajčolan in pahljača sta vsaj le bolj za imenitnice. Zavzel sem se pa, ko sem polagoma spoznal, da nosi vsaka Italijanka modrc. Prepoznati je to kaj lahko, ker se prav nič ne prikriva. Ako stopaš v Napolju po ozkih ulicah, kjer so v pritličju stanovanja in ne le trgovine, zapaziš prav lahko kako žensko, ki si oblači pri oknu svoj modrc in se obenem pogovarja preko ulice s sosedo onostran, kakor bi krompir lupila. In ko je oblečena, se vsled ohlapnosti takoj spozna, kaj je pod vrhnjo obleko. Značilno pa je, da ta noša ni le navada premožnejših stanov. Videl sem v Rimu pri pouličnih vodnjakih razcapane babure, ki jim je skozi cunje gledal modrc, in nikoli ne pozabim, da me je blizu kolodvora v Tivoliju prosila za sold — beračica kmetica, ki je imela svoje telo vklenjeno v modrc, in to zelo očitno: kajti nad srajco je imela oblečen — edino modrc (z lesenimi paličicami), drugega nič! — Kakor je to smešno, tako žalostno je, da dajejo take oklepe že docela malim deklicam! Zato

se vidi v izložbah toliko majčkenih modrčkov; izprva sem jih smatral za igrače!

Ni pa vse, kar se tiče ženstva, tako puhlo. Videl sem, zlasti v Florenciji, pa tudi v Napolju in Rimu prave Junone in vozil sem se enkrat na električni železnici v Napolju z materjo in dvema odraslima hčerama, ki so bile vse tri kakor tiste dostojno ponosne in vendar žensko-nežne Rimljanke, katerih kipe občudujemo v Vatikanu in drugod med umetninami.

Moški so napram ženskam, kolikor sem mogel opaziti, vseskoz popustljivi kavaliriji, tudi med preprostimi sloji. Na izprehodu, med vožnjo prevzame oče pažnjo na otroke, da žena ni ovirana, in tudi pri domačih poslih pomagajo možje. — V svojem nastopu pa si moški seveda še več dovoljujejo nego ženske; tega so tako vajeni, da se niti ne zavedajo, če postanejo nadležni; vljudni so sicer kljub vsej kričavosti. A voziti se ž njimi v tretjem razredu, to postane, ako se snide baš prava družba, za nas severjane kaj mučno. Da ti ljudje pljujejo kar križem, tega se že navadimo; ako pride delež na naše čevlje, ne de toliko; saj stoje po mestih na vsakem oglu dečki, ki nam bodo za desetico čevlje zlikali, kakor jih pri nas doma ne zna nobena služkinja. Ako pa se tak sopotnik, po principu: naturalia non sunt turpia, brez pardona posluži okna, pri katerem sem si priboril sedež, za take svrhe, za kakršne okna pač niso napravljena, potem si res poiščemo kupé drugega razreda, da se izognemo taki soseščini, kakor sem jaz storil v Caserti, med vožnjo iz Napolja v Rim.

Taka družba dela vožnjo po italijanskih železnicah, ki so prav dobro upravljane in vozijo hitreje nego pri nas, včasi prav mučno. V ozkem prostoru v vozovih se ljudem ni mogoče izogniti, na javnem prostoru pa se že ubeži sitnarjenju. Najhujše je pač v Napolju in njega okolici; tu so še fijakarji toliko vsiljivi, da te bodo z vozom in konjem spremljali celo ulico in da je včasi treba paziti, da te ne pohodi tak prijazen konj. Vendar ti možje kmalu prepoznajo tujca, ki se ne da zapeljati; ko gre prihodnjič mirno mimo izvoščeka, ga bo ta kvečjemu prijazno opozoril na svoj voz z nedolžnim: „Pst!“ — V Rimu in sploh v severnejših krajih pa je v tem oziru mnogo bolje.

Največja nadloga vse Italije je pač napitninarstvo, ne baš v gostilnah, kjer ni dosti hujše nego pri nas, ali v javnosti! Saj na manjših železniških postajah tudi blagajnik, ki si pri njem kupimo vozni listek, ali celo načelnik (capostazione) z vdanim po-

klonom vtakne v žep vsak drobiž, ki mu ga pomoliš. Prav mučna je ta italijanska razvada pri posetu muzejev, galerij, izkopin itd. Tu preži na posetnika vsak uslužbenec in se postavi že tako, da je težko priti mimo njega, ne da bi mu v roko položil mal dar. — Vendar povsod v Italiji to le ne velja, tako da bi bilo krivično, vse prebivalstvo in vso upravo soditi s tega stališča. Kako dobro, skoraj bi rekel plemenito učinkujejo v vatikanskih zbirkah napisi na vseh stenah, da je uslužbencem prepovedano jemati napitnine! Tujec se čuti tu takoj bolj domačega in vnetega, videč, da se te večnolepe umetnine v teh prostorih ne izrabljajo edino za dobavljanje novcev. — Ako pa tujec zleze na vrh kupole sv. Petra, tedaj dotičnim razlagalcem rad da (to tu ni prepovedano) nekaj centezimov; saj se možje res potrudijo in za tujca tudi nekaj — neposredno store. — Isto prepoved glede napitnine, in sicer v zelo strogem tonu, sem našel (kolikor se spominjam) le še v elegantnem in bogatem Milanu, in sicer v muzeju „Brera“ in v Ambrozijanski knjižnici. V tej knjižnici sem prepoved sicer prelomil; najdražje knjižne zaklade mi je v veliki dvorani razkazoval in razlagal z izredno vljudnostjo star mož, ki tam službuje že mnogo let; ker sva bila v dvorani slučajno popolnoma sama, sem se ga prav rad spomnil z malim darom. Da ga je sprejel, se razume! —

Niti v cerkvi ne preneha gonja za napitnino. Sploh pa se mora prebivalcem očitati, da svojih mnogoštevilnih, prekrasnih cerkvá nič posebno ne počaščajo. Le redkokdaj sem videl koga zatopljenega v molitev in pri glavnih mašah so bile cerkve kaj prazne. V Napolju sem bil neko nedeljo pri dopoldanski peti maši v zanimivi, po rimskem Panteonu sezidani nekdanji dvorni cerkvi S. Francesco di Paola, nasproti kraljevi palači: le pičlih sto vernikov je bilo v cerkvi! Izvečine so bile elegantne dame, ki so, razkazavši svoj lišp, že čez nekaj minut odšle. Poseben cerkovnik je imel pripravljenih celo skladišče stolov in je došlim damam vsaki hitro prinesel enega in ga po njenem odhodu zopet odnesel. Cerkve v Italiji imajo namreč le malo ali tudi nič klopi.

Zelo dobro obiskovane pa so gostilne, od komfortne restavracije do umazane „osterie“. V tem pogledu sem se naposled prepričal, da ne velja splošna sodba o zmernosti Italijanov. Pijancev je res malo in pije se povprečno malo, izvzemši tisto kislo limonado, ki se v vročih mesecih prodaja na ulici na vseh krajih in koncih; ali: Italijan in posebno Italijanka jesta neverjetno mnogo. Seveda le tisti, ki je dovolj premožen, da si sme privoščiti poljubno množico jestvin.

Tak božji človek se je usedel k mizi in je jedel kar naprej in naprej, dokler je sploh sedel, po celo uro in še dalje, jedel vse povprek, kar se dobi v laški kuhinji, ki je prav dobra in deli gostom zelo velike porcije! Kar se tiče tega izbornega teka, si je vsa Italija enaka; opazoval sem take mnogojede domačine prav tako na postaji Mestre poleg Benetk kakor v Rimu ali kje na jugu in v Siciliji ali med vožnjo. — Z malim zadovoljni so le tisti, ki pač malo imajo; tak človek se zadovolji s kosom rdeče melone in prgiščem „frutti di mare“, t. j. malih morskih živalic, ki se, nekako na olju pražene, snedo z luskinami in kostmi vred. No, če tudi tega ni, se uleže (vsaj Napolitanec) na hrbet pod kak prag in prespi lakoto, ako morda ni bil tako srečen, da je našel na tleh ogorek smodke.

Ko bi se mi mogli pečati tudi s posameznimi stanovi in njih nastopom in značajem, bi se še bolj odkrila resnica, da je Italija vzlic svoji enotnosti dežela kontrastov. A kontrasti izgube svoj znak abnormalnosti, ako se nam z lastnim opazovanjem vsakikrat odpre njih izvor.

(Dalje prihodnjič.)

Dolgove vračujem.

Luna srebrna na bisernem nebu
lučka je moja postala nocoj,
pri nji zdaj zlate cekine preštevam,
svetle cekine — pekoče solze . . .

S cekini dolgove svoje vračujem,
dolgove nekdanjih dni sreče,
katerim neveden zastavil
sem svoje goreče srce . . .

Avg. Strniša.

O rožah in o dekletu.

Bela, rdeča je gredica,
v rosni roži zlata kri —
kot kristalen dih čez lica
tiha radost plameni.

Oj, ti dekle, roža moja,
naj poljubim te v srce,
ni brez tebe mi pokoja,
in s teboj mi je gorje.

C. Golar.

Jakobovo hudodelstvo.

Spisal **Ivan Cankar.**

Iz tistih krajev, kamor ne sije solnce, se je napotil Jakob, da bi se obesil. V tistih časih je bilo, ko so molčale tvornice, ko je pokrival prah silna kolesa in je tavalo tisoč delavcev ob belem dnevu po prašnih predmestnih ulicah.

V veži ga je srečal Jan, krojač. Obadva sta bila jetična, Jan in Jakob.

„Kam, Jakob?“

„Da napravim konec!“

„Čas bi bilo, čas bi bilo! Jaz pojdem jutri, mislim, če nocoj ne obležim . . . še tisto suknjo bi rad napravil.“

„Pa zbogom!“

„Zbogom in ne zameri, če sem ti storil kaj hudega!“

Še pogledala se nista, še v roko si nista segla in Jakob je šel.

Mračilo se je, živa je bila ulica. Jakob se je ozrl po temnih hišah, bolnišnicam in ječam podobnih, po jetičnih obrazih, po vdrtih očeh, in v srcu njegovem je bila misel, bolj žalostna kakor smrt.

„Koliko vas je zdaj, bratje moji v Kristusu in trpljenju, ki hodite z menoj? Procesija gre, dolga procesija, da je ne pregleda človek. Od vzhoda se vije do zahoda, črna procesija nesrečnih in ponižanih . . . glave klonijo, temena so s pepelom posuta, vrv visi okoli vratu . . .“

Pa je prišlo Jakobu na misel ob tej poslednji uri, da je svet velik in prostran in da so morda kraji, koder se ne vije črna procesija, kamor sije solnce, da odseva žarko iz oči.

„Pogledal bom tiste kraje, predno umrjem, pogledal bom, če res sije solnce . . . saj dado še hudodelcu viržinko, predno ga ukanijo za dušo . . . Tudi jaz bom kadil viržinko!“

In je krenil iz pustih ulic ter stopil na široko cesto. Svetle luči so gorele tam, svetli so bili obrazi, oči so se smejale.

Na smeh je bilo Jakobu.

„Glej . . . lačen sem bil, kruha sem prosil in so mi dali kamen, ribe sem prosil in so mi dali gada, jajca sem prosil in so mi dali škorpijona . . . Zdaj pa, ko bom že skoro sit na vekomaj, zdaj mi

kažejo rumen kolač. Celo dolgo življenje ugiblje človek: ali je kraj na svetu, kamor sije solnce? Sama tema, sam neprijazen mrak . . . In ko se oči zapirajo, da bi trudne zaspale, posije nenadoma solnce! Dolga leta v ječi vklenjen, po loki zeleni hrepeneč — in ko so noge slabe, ko je život bolan, počitka željan, ne svobode, se odpro duri brez potrebe . . ."

Na smeh je bilo Jakobu in zasmejal se je naglas, da so se ozrli gosposki obrazi.

Pa je stopil predenj lep gospod v dolgi črni suknji, s črnim klobukom na glavi, tenke roke oblečene v svetle rokavice. Na zardelem obrazu in na motnoveselih očeh se mu je poznalo, da je večerjal.

„Po smehu sem te spoznal, Jakob! Tako si se smejal, ko si bil otrok!"

Jakob se je zasmejal še glasneje.

„Če bi vedel, ti lepi gospod, prijatelj moj, kako dobro si povedal, bi se smejal z menoj!... Stvar je namreč taka in razodenem ti jo po pravici: smejal sem se poslednjikrat pred petnajstimi leti; natanko petnajst let je, ne več, ne manj... Lepo kratkokrilo dekle, je šlo po cesti, ozrlo se je bogvekam, spoteknilo se je ob solnčnik in je padlo — takrat sem se zasmejal, da se je razlegalo; dekle je stopilo k meni z zardelimi lici in solznimi očmi in mi je priložilo krščansko klofuto; pet let nato je bila moja žena; zdaj je jetična in bo kmalu umrla . . . No, kaj bi s tem? Da si me srečal včeraj, ne bil bi me spoznal; zakaj včeraj se še nisem smejal. Nocoj je stvar drugačna, nocoj se lahko smejem, drugim sem naložil svoje skrbi; en gumb imam v žepu, jutri bo pa Bog dal . . . Kaj misliš, kam sem se zdajle napotil?"

„Zdi se mi, Jakob, da si pijan!"

„Tudi pijan že nisem bil petnajst let; ne vina pijan, ne žganja; toda premisli malo, povej tistim, ki kratijo vinu pravico in čast: vsega hudega sem bil pijan vsak večer. Samo troje otrok imam, ampak ker so bili lačni in ker so jokali, sem jih videl šestero; kapljice nisem okusil, ampak zibalo se mi je pred očmi in jezik mi je bil težak; od daleč nisem videl žganja, pa so se mi noge opletale . . . Zbogom, prijatelj!"

„Kam?"

„Mrak je že, mudi se mi, še veje ne bom videl!"

Gospod ga je prijel za roko.

„Po pravici si govoril, Jakob, nič nisi lagal. Vsega hudega si pijan, ne vina; po lakoti dišiš, ne po žganju. Jaz pa sem vina pijan, ker drugače bi te ne bil spoznal in bi te še celo ne bil ogovoril na tej široki cesti in med temi spodobnimi ljudmi . . . Malo postoj in poslušaj: če si ti res tako mudi zaradi tistega obešanja, pojdi z menoj in šel boš v večnost, kakor gre svat na veselo ženitvanje. Ne jokaje, ne vzdihovaje — v smehu in plesu je treba, da prestopi človek prag!“

Tako sta šla in sta prišla v krčmo, lepšo kakor cerkev.

„Pij, Jakob!“

Jakob je pil. Njegove misli, prej lene in trudne, topo in pijano dremajoče za pečjo, sloneče v krčmi, so se nenadoma vzdramile, izpregledale so in so se začudile. Težka je bila glava, klonila je k mizi, misli pa so sfrfotale kakor metulji, frfotale so bogvedikam.

„Lepo je bilo nekoč, prijatelj . . . koliko je tega? Petnajst let je, se mi zdi. Tam smo stali, fantje brez misli in brez prihodnosti: ti si šel na desno, jaz na levo; ti si dosegel črno suknjo, jaz črno srajco; mene so vpregli v težki voz, ti pa si sedel vanj . . . Kdo bi tožil, čemu bi tožil? Jermen je samo eden, samo eden je bič; in smešno bi bilo, če bi voznik vlekel in tekel, konj pa švrkal . . . Ljuba duša, ti si voznik in jaz sem konj, ki so mu na stara leta noge odpovedale!“

Samo čašo vina je popil Jakob, oči pa so se mu nenadoma izbistrile, videl je bolj široko in bolj globoko nego kdaj poprej. Toda kar je videl, je bilo tako čudno nemirno, gibalo se je in zibalo, odskakovalo in padalo, izpreminjalo se neprestano. Njegov jezik ni bil več težak, toda govoril je hlastno in nerodno; misli niso bile dokončane, stavki ne celotni, v sredi prekinjeni in preganjeni.

„Tako, prijatelj gosposki: pet let nato je bila moja žena! Lepa je bila in rada me je imela; zdaj ni več lepa in tudi rada, mislim, da me nima več . . . zakaj me nima rada, ljubi gospod, to boš kmalu razločil . . . Ali si že bil v tistih krajih, kjer je bil nekoč moj dom? Težka megla visi tam pod nebom, vse do ceste, do tal; obrazi, telesa režejo to meglo, in megla sega pod obleko, jé v lica, přijé se do pljuč, do krvi, do mozga . . . in glej, nenadoma so lica vdrta, ležé oči v globokih jamah, kloni telo, omahujejo noge... Ne hodi tja, tudi lepih deklet ni tam — prezgodaj se starajo, prezgodaj pomirajo . . . No, kaj bi ti tam? . . . Mlada sva še bila, ko sva se vzela; sedemnajst ona, dvajset jaz. Poročila sva se zjutraj navsezgodaj, zato ker sva šla peš v cerkev; tudi klobuka ni imela

sama in tudi ne svetle obleke; izposodila si je od prijateljic . . . na krilo je padla ob kosilu kaplja rdečega vina in plačala sva en goldinar; mislim, da je bilo preveč . . . Popoldne po svatbi sem šel jaz v tvornico, ona pa je šivala . . . Tako, moj gosposki prijatelj, se je godilo potem deset let: jaz sem hodil v tvornico, ona je šivala. Deset let . . . to je tako navadna, pusta beseda, kakor da bi rekel, recimo, deset požirkov vina . . . tebi so minila in komaj se ti pozna na brkih, komaj na zrelih očeh . . . tebi vesela minuta, meni trpljenje in groza brez nehanja!“

Gospod prijatelj je točil; gledal je na jetičnega obešenjaka z radovednim, nekoliko osuplim pogledom; ozrl se je včasi po dekletih, ki so sedele za sosednjo mizo, in ni poslušal zelo natanko. Prijetni vinski duh mu je legel na misli, sladke so bile in hrepeneče.

„Poslušaj, lepi gospod . . . ali pa rajši nikar ne poslušaj. Kaj pripovedujem tebi? Sebi pripovedujem. Tudi obsojenec hudodelec ne sme govoriti ob poslednji uri . . . nego s plešastim spovednikom; jaz ne potrebujem spovednika . . . Lepa sva bila obadva in mlada in rada sva se imela; pa se pogledava čez deset let iz obraza v obraz: o Mara, Maša, Maruša, kaj si ti to? Kaj so to tvoje svetle oči, kaj je to tvoj žametni obraz, kaj so to tvoje ustnice? . . . O Jaček, Jakob, kaj si ti to? Kaj je to tvoj veseli obraz, kaj je to tvoj moški smeh? No, Bog vedi, in tako sva bila obadva plaha in obadva trudna in obadva bolna . . . In kakor sva bila trudna in bolna, se nama je prikazalo življenje. In kakor se je prikazalo, je izginila vsa moč in vsa radost ž njo . . . Nenadoma — kakor da se je vse podrlo in vse zvrnilo pred nama. In ljubezen — kam? In mladost – kam? Z drugačnimi očmi sva se gledala, z drugačnim glasom sva govorila, z drugačnimi besedami . . . Prej se je pripetilo, da sem sedel na tleh ter se lasal s svojim fantkom kodrolaskom — da si ga videl, prijatelj! Tudi on bo še nekoč — kaj je pravica, prijatelj? Umijva si roke: tudi on še pojde nekoč po tisti poti, ki jo hodim jaz nocoj! Oni dan je zajokal nenadoma; spal je mirno — pa se prestraši in odpre oči in zajoka . . . Kaj je zaslutil takrat, nebogljenček, kodrolasek? . . . No, zdaj se ne igram več ž njim na tleh, ne zibljem ga več na kolenih. Pomisli čudo: strah me je otroka, strah me je njegovih oči, ozrem se nanj in izpreleti me in pobegnem . . .“

„Ali kaj, vraga . . .!“ se je začudil in razsrdil gospod. „Kaj so te spodili iz tvornice? Pij, prijatelj, in govori krščansko!“

„Spodili? No, vrata so zaprli, pa je! Zdaj hodimo po svojih potih, kakor je pač Bog ukazal! Koliko jih je šlo včeraj? Sedem, se mi zdi: troje se jih je obesilo, dva sta se utopila, eden je ubil ženo, otroke in sebe — ta je bil najbolj vesten in korenit —, poslednji pa je šel, oropal je na cesti bogatega strahopetneža in se je smejal in se je dal vkleniti; ta je bil pameten, jako pameten in prebrisan: zdaj ga ne bodo spodili, zdaj mu ne bodo zaloputnili vrat pred nosom! . . . Vzrok: nesrečna ljubezen! Če bi šlo po tvojem, so se obešali, utapljali, pobijali otroke in ropali na cesti samo zaradi nesrečne ljubezni; o treh izmed tistih sedmerih so celo pisali: nesrečna ljubezen, ljubosumnost, to in ono, tako in tako . . . Jaz pa ti pravim, prijatelj, in prisegam: poznal sem človeka, ki je bil velik kadilec in je šel in se je utopil samo zategadelj, ker na nobenih stopnicah in v nobeni veži ni več našel najbolj ponižnega ostanka; nikoli pa nisem slišal iz poštenih ust in bi tudi nikoli ne verjel, da se je kdo utopil zaradi nesrečne ljubezni . . . Glej, jaz imam ženo in, če premislim do srca ter se izpovem brez hinavščine, jo imam rad, dasi je zdaj jetična, sitna in suha. Rad jo imam in gledam, obsojenec, kako umira pred menoj. Nekoč se je ozrla na otroka, ki je ihtel v kotu brez glasu, kakor ihte starci; in takrat sem videl, kako je šinila senca preko njenega obraza — in glej, senca je ostala in je bila zmerom temnejša. Jaz pa, ki jo imam rad, Maro, nisem stopil k nji in je nisem pobožal po tistem bolnem obrazu, temveč vztrepetal sem od srda in sem vzel klobuk in sem šel brez besede. Tako sem storil tudi nocoj, ko sem videl na postelji njen robec; na robcu je bila kri... in sem vzel klobuk in sem šel brez besede in se nisem ozrl ne nanjo in ne na kodrolaska, tudi ne na dekletci ubogi, ki bosta na cesti nekoč, duši nedolžni, ogoljufani že v materinem telesu . . . In sem šel — kaj ni to nesrečna ljubezen?“

Gospodu je bilo dolgčas, toda zgenilo se je tudi kakor sočutje v njegovem srcu. Peljal se je nekoč po pusti okrajni cesti in je slišal izgubljenega psa, ki je cvilil od lakote. Tako sočutje se je zgenilo v njegovem srcu.

„Pij in jej!“

Jakob se je ozrl po mizah, ugledal je od daleč rumen kolač.

„Kaj je tam?“

„Kolač je . . . kaj še nikoli nisi . . .? Prinesite sem!“

Jakob je objel kolač z obema rokama kakor otrok skledo.

„Kaj misliš,“ je rekel smehljaje, „koliko bi stal tale kolač, cel in okrogel, nerazrezan, kakor je?“

„Pet goldinarjev, mislim!“ je odgovoril gospod in se je tudi smehljal. „Drage so v krčmi take reči!“

Jakob je držal kolač v objemu in se je tiho smehljal, ustnice pa so se mu tresle.

„Kaj bi rekel kodrolasek, če bi ugledal nenadoma, tam na mizi . . . zaihtel bi, siromak, in bi si ne upal . . . Nesite stran! . . . Koliko si rekel? Pet goldinarjev? Glej, prijatelj, jaz sem se nocoj napotil veje iskat. In najbrž bi se ne bil napotil, če bi imel en goldinar v pesti; morda tudi samo eno krono. Bilo bi za večerjo, tudi še jutri za kosilo — in kaj se med večerjo in med kosilom še vse lahko pripeti! Morda bi bil prišel angel iz nebes — zgodilo se je, pisma pripovedujejo! Ali pa bi morda prišel blag človek — kaj ni več blagih ljudi na svetu? Zgodbe prisegajo! Ali pa bi se naposled zgodilo čudo in prodal bi med večerjo in kosilom še tisto malo krvi, kar je je ostalo v mojih rokah . . . En sam goldinar, ne pet! Tam pa leži — stopi in vzemi! — pet goldinarjev leži tam: lepa pečena skorja, z mandlji posuta, lepa rumena sredica, polna rozin! . . . Kaj je pravica, prijatelj!“

Gospod se je nasmehnil, toda vesel ni bil njegov smehljaj, tudi ne prijazen.

„Nisem jaz delal pravice, ne postav! . . . Prijatelj, kaj ne veš več, kaj sem ti rekel: če se ti zdi potrebno, da se napotiš v večnost, napoti se tja kakor svat in ne delaj kislega obraza ter tudi ne pripoveduj žalostnih zgodb! . . . Vesele kraje bi ti pokazal rad, pojdi z menoj!“

In sta izpila in sta šla.

Prišla sta v veliko dvorano, čudesno razsvetljeno. Sto korakov je bila dolga, sto korakov široka. Gosposka družba, vsa bela in svetlopisana, je sedela za pogrnjenimi mizami, gledala visoko z galerij, izza pozlačenih okvirov. Pa se je vzdignilo zagrinjalo, zapela je vesela godba, skrita pred odrom, in na odru so zaplesale devojke, v kratkih krilih, kakor zvezde bleščečih, vse gole do ramen, globoko do grudi in čudolepe.

Sedla sta in gospod je naročil drago vino. Odtod, odondod se je ozrl začuden obraz na Jakobovo zakrpano suknjo, na njegovo umazano srajco, na njegov obešenjaški obraz.

„Odkod ti? Od katere zvezde?“

Ko je Jakob točil, se mu je roka tresla; ko je gledal, so se luči zibale; ko je poslušal, ni razumel glasov.

„Kako ti je pogodi?“ se je smejal gospod.

„Kje je to? Kje sva?“ je jecljal Jakob.

In gospod se je smejal še glasneje.

„Kaj te še nikoli ni bilo tukaj?“

Samo pogledal je Jakob z motnimi, tiho začudenimi očmi.

„Ne pij, Jakob, ne pij preveč, drugače ne boš videl veje!“

Gospod se je smejal, zmerom boljše volje je bil.

„Poglej tisto žensko, Jakob! Kako se ti zdi? Ali je jetična ali ne?“

Globoko razgaljena, prešerna in lepa ženska je prišla mimo; ponujala je rdeče nageljne in pohotno razcvele rumene rože.

Jakob je gledal; pol bojazni, pol studa je bilo v njegovih očeh.

„Koliko stane ta ženska?“ je zajecljal. Gospod pa se je zasmejal grohotoma.

„Na vejo misli, Jakob, na vejo, ne pa na ženske! . . . To ni pet goldinarjev, kakor kolač, dragi moj . . . to je premoženje! Delaj eno leto in nič ne jej in nič ne pij, pa boš zmogel en poljub od tistih ust, ki se ti zdajle tako zaničljivo smehljajo!“

Jakob se je sklonil preko mize, gledal je srepo in plaho.

„Kaj se godi tam?“

Prešerna in lepa ženska je ponujala rožo gospodu, ki je bil star, plešast in rumen. Jakob je prijel za ramo gosposkega prijatelja, pogledal ga je in je pritisnil kazalec na ustna.

„Koliko?“ je vprašal rumeni gospod.

„En goldinar!“ se je sladko zasmejala gologruda gospodična.

Gospod je položil goldinar na mizo, vzel je rožo in je še poduhal ni.

S koščenimi prsti je stisnil Jakob gosposkega prijatelja za roko.

„En goldinar!“

„Ne nori! Zakaj bi ne plačal goldinarja?“

Jakob je na dušek izpraznil kozarec in lica so mu zardela.

„Ali si razumel? En goldinar! Ali veš, kaj je to: en goldinar?“

„Že si povedal, Jakob! Glej na oder!“

„Ne . . . tja glej, tja glej, kaj se tam godi!“

Jakob se je vzpel na stolu, oprl se je ob mizo z obema rokama, obraz je bil bolj vdrt kakor kdaj, iz globokih jam so se lesketale oči.

Tisti plešasti, rumeni gospod je prijel goldinarsko rožo s palcem in kazalcem, zamahnil je dvakrat z roko in roža je zletela preko dvorane na tisto stran, kjer je sedelo mlado črno dekle v beli bluzi, z mogočno frizuro. Na tla je padla roža, prišel je natakar in jo je pohodil.

„Hudodelec! Hudodelec!“ je zakričal Jakob in je planil.

„Hudodelec!“

V tistem trenotku je stal poleg rumenega gospoda, stisnil ga je za vrat z obema koščenima rokama, tako da je gospòd belo pogledal ter omahnil.

„Hudodelec! Ali veš, kaj je to? Ali veš, kaj je en goldinar?“

Zapenila so se rumenemu gospodu ustna, zasinjela so mu lica. Gosposki prijatelj Jakobov je trepetal, oziral se je, skril se je ter je pobegnil. Nato pa so prišli, pa so vklenili pijanega hudodelca in so ga gnali; s palicami in solnčniki so bili po kuštravi glavi, po upognjenih plečih . . .

To je bilo Jakobovo hudodelstvo.

Maksima.

Kaj mar mi tebe, sužni broj?
Naj drug te poveliča,
naj drug si vzame lavor tvoj,
ki silnim dušo biča!

In moja solnca, vi tolsti,
pravični knezi, niste;
jaz ljubim teme, ljubim dni:
trinoge in anarhiste!

Vladimir Levstik.

Mrak.

Kam tvojih senc korak,
ta tvoja plaha stopinja,
kam se objem tvoj razgrinja,
mehki poletni mrak?

Kam si želiš srcé?
Tiho strni peroti,
po nebeški poti
sanja pokojna gre!

Milan Pugelj.

Kopitar in Vuk Karadžić.

Napisal **dr. M. Murko.**

Po novem viru: Vukova prepiska. Knjiga prva. Državno izdanje. Beograd. 1907. vel. 8⁰. + 777. str. Cena 8 dinara.

rava književna zgodovina, ki kaže, kdo je ustvarjal nove ideje ali pa prinašal, širil in prikrajal tuje ter s tem vodil svojo dobo, mora Kopitarju posvetiti celo poglavje ne samo pri Slovencih, ampak tudi pri Srbih in Hrvatih. V naših književnih zgodovinah (Glaser, Sket) sicer iščemo zastonj že vendar znano resnico, ki bi morala biti naš ponos, da je Kopitar takorekoč ustvaril celega Vuka Karadžića, začetnika srbskega pravopisa, gramatika in leksikografa narodnega jezika, slavnega nabiratelja srbskih narodnih pesmi in drugega narodnega blaga, z eno besedo: velikega preporoditelja nove srbske književnosti. To vemo iz Vukovih (Srbi rabijo tudi za svoje slavne može najrajši krstno ime) in Kopitarjevih spisov (te si moramo še vedno raztresene iskati, ker nam še ni nihče dal II. dela njegovih „Kleinere Schriften") in iz raznih že znanih pisem. Neizmerno važen vir pa je „Vukova prepiska", s katero se končuje srbsko državno izdanje Vukovih del pod uredništvom Ljubomira Stojanovića, bivšega velikošolskega profesorja in ministrskega predsednika, vodje mladoradikalne stranke. Tukaj bo zbranega mnogo zanimivega gradiva za vso srbsko zgodovino od leta 1811. do Vukove smrti (1864), kajti večni popotnik je dobro shranil prejeta pisma, tako da jih dobimo štiri petine vseh, ki jih je bilo okoli 5000, ali tudi izmed njegovih, ki jih je bilo blizu enoliko število, je ohranjena ena četrtina, večinoma v konceptih. Izdajejo se v hronološkem redu po osebah, kadar je pričel kdo z Vukom dopisovati. Tako prinaša prva knjiga pisma dopisnikov, ki so stopili z Vukom v zvezo od 1811.—1814. in v početku 1815. leta. Ker je Vuk odgovoril Kopitarju na njegovo vabilo, naj mu piše recenzije o srbskih knjigah že 28./17. februarja 1814, prišla so v prvo knjigo tudi vsa njuna vzajemna pisma.

Kopitarjeva in Vukova prepiska, ki je ena najvažnejših in največjih, je tudi najbolj popolno ohranjena. Ker so se v Vukovi zapuščini našli dosedaj popolnoma neznani izvirniki njegovih Ko-

pitarju pisanih pisem, jih je gotovo Vuk po smrti svojega prijatelja enako rešil pogube kakor Miklošič pisma Dobrovskega, t. j. pobrala sta jih v Kopitarjevi sobi. Ohranjenih je 167 pisem Vukovih in 141 Kopitarjevih; pisal pa jih je Vuk 176, Kopitar njemu 169, torej Vuk vendar ni bil tako len, kakor mu je Kopitar večkrat očital, ali resnica ostane, da bi po Kopitarjevih željah lahko imeli še mnogo več njunih pismenih, zmerom stvarnih in večkrat jako obširnih pogovorov iz vseh dob, ko Vuka ni bilo na Dunaju. V dodatku nahajamo še deset Kopitarju pisanih pisem (eno Vodnikovo z dne 10. decembra 1815 in A. Wolfa iz Trsta z dne 24. septembra 1821) in sedem Kopitarjevih (dve Vukovi ženi, dve hčerki Mini, eno Siškovu, eno Stratimiroviću). Vuk piše seveda zmerom srbski in vidi se mu, kako išče do l. 1818. (do „Rječnika") pravopis in čisti nanarodni jezik, Kopitar pa nemški z mešanico srbskih besed, izrekov in celih stavkov, semtertja tudi latinskih. Od prvega početka rabi Kopitar znani svoj nadpis: Freund! ter se jezi nad Vukovimi, sicer redkimi komplimenti (293) in dolgimi naslovi njegovih znancev (305).

Kaj je bil Kopitar Vuku od začetka njunega znanja, pravi Vuk v pismu iz Budima z dne 1. januarja 1814: „Ali ja ću opet doći da vidim, ne Beč, ne Prater, ni Schönbrunn, nego Vas". V jeseni istega leta pa je videl avstrijskega in ruskega cesarja in pruskega kralja ter razne veselice v njih čast, videl je zeleneči Prater in Schönbrunn, „no sve je to meni malo bilo nevideći Vas onde, i nerazgovarajući se s Vama" (141). Sicer pa je bil Kopitar že tako znan pri vseh Srbih, da so Vuku njegovo znanje ž njim zavidali (142.) Od drugod pa vemo, kako je sodil Kopitar o Vuku že leta 1815.: „Der unstudirte, aber von Mutter Natur so freigebig mit dem hellsten Kopf begabte Vuk . . . So oft ich an ihn denke, bin ich auf die Vortrefflichkeit des slavischen Verstandes stolz" (Jagić, Istočniki dlja ist. slavj. fil. II. 796). Nesrečni konec prvega srbskega vstanka je torej prignal Kopitarju na Dunaj moža, kakršnega je prej in pozneje zastonj iskal med Slovenci, Hrvati in Srbi. Ta genijalni, ali na svojo in svojega naroda srečo nešolani Srb je razumeval in izvrševal njegove nauke, naj ima vsak glas svojo črko in da je treba slovnico pisati po govoru nepokvarjenega kmeta, iskati pri njem besedi za dober slovar, nabirati njegove pesmi, pripovedke, bajke in pregovore, opisovati njegove šege in navade, pisati pa za njegove potrebe in zdravo književnost opirati na temelje vsega v resnici narodnega življenja v sedanjosti in preteklosti. Vsega tega se je lotil Vuk z veliko vnemo in energijo ter je v teku štiriletnega ustnega

in pismenega občevanja s Kopitarjem pretrgal radikalno vse zveze z dotedanjim pravopisom, jezikom in s celo takratno književnostjo.

Vidi se pa iz teh pisem, da je bil Vuk bolj samostalen, nego se je moglo dosedaj misliti. Vuk se namreč takoj stavi odločno na stališče, da sta cerkvenoslovenski in srbski jezik različna in da morata torej imeti različna pravopisa; po srbskem pregovoru „ko se boji vrabaca, nek ne sije proju“, ne boji se že leta 1815. „dvora“ (t. j. metropolita St. Stratimirovića) v Karlovcih (150), saj ne želi „niti biti iguman, ni prota“; on (z Mušickim) zahteva od Kopitarja, naj mu pošlje „šokačke“ (katoliške, hrvaške) slovarje v porabo (Kopitarju so se na Dunaju smejali, ko je to storil, 153, 155, 158, 161) in ga prosi, naj njegov „Rječnik“ priporoči nekemu „šokačkom vladici“, kajti „od naših se slabo nadam, zašto oni misle da će srbskij jezik oboriti blagočestie“, on pa hoče celo „liepo jot (j) načiniti, pak ću svoj maternji jezik onako pisati, kao što ga milioni duša govore“ (156). Gradivo za imenitni „Rječnik“ je Vuk nabral med narodom in izbral iz slovarjev v Sremu. Tu je že 10. marca 1816 (po st.) poslal na Dunaj Srbskim Novinam „objavljenje“, da bo izšel. S Kopitarjem sta ga potem le končno uredila, deloma tudi prenaredila in dopolnila. Narodnih pesmi Vuk že leta 1815. ni hotel tiskati „bez izbora“ (146) in mnogo je premišljeval o dialektnih razlikah (151). Vuk pa je znal tudi kmalu samega sebe strogo kritikovati. Ko ga je Kopitar vprašal, je li drugi del „Pêsnarice“ iz leta 1815. že prva knjiga srbska (to se pravi v čistem narodnem jeziku), mu je odgovoril, da tudi on tako misli, ali zakrivil je še vedno nekaj pogreškov „misleći da popravim srbskij narod“ (160); malo prej pa po triletnem znanju s Kopitarjem razlaga, kako se je korak za korakom približal narodnemu jeziku, kajti „težka je to stvar, kad se čovjeku iz djetinstva štogod u pamet uvrti!“ Najbolj važno pa je to, da je Vuk od leta 1818. naprej, ko je utrdil z „Rječnikom“ svoj pravopis in slovnico narodnega jezika, tudi dosledno tako pisal, Kopitar pa ne, kajti on rabi še dalje celo vrsto nepotrebnih črk, ki jih je Vuk zavrgel, n. pr. v pismu z dne 23. julija 1822, in večkrat ѣ, ѵ, ω; ъ v nemškem imenu Геницъ 336. za Goethejev Диванъ 240 in celo na koncu imena našega Zupana 472, ы še 16. februarja 1828 v popolnoma narodnem stavku: То сте вы господине Вуче), zato pa nima od metropolita, duhovništva in posvetnjakov najbolj prokletega, „krivoverniškega“ *j* (вѣрвйте iz l. 1822. na str. 194., немойте iz l. 1823. na str. 230.), dasi je bil najbolj potreben in je njima delal toliko neprijetnosti (tudi maloruski fonetiki si ga niso upali še v novejšem

času sprejeti), kajti zaradi njega se je Vuku pravilo, da je „porepljen“, obema pa „porepitelji“ (267). Te črtice so neizmerno značilne za moža, ki je največ zahteval pravopisne reforme in vedno iskal novega Cirila za latinico, sam pa je ostal teoretik, ki ni izvršil nobene reforme, druge pa zavračal, ter filolog, ki se ni mogel otresti tradicije, kar n. pr. opazujemo tudi v zadnjem času pri vprašanju o popravi ruskega pravopisa. Glavna zasluga, da imajo Srbi in sedaj tudi Hrvati najpopolnejšo grafiko in najboljši fonetični pravopis na svetu, kolikor je v književnosti sploh mogoč, gre torej Vuku, od Kopitarja je imel le misli, navodilo in krepko podporo.

Tako je bilo tudi pri vseh drugih rečeh. Najbolj so Kopitarju bile pri srcu narodne pesmi, ko je našel zbiratelja, kakršnega je iskal med Hrvati in Srbi že od leta 1809. Nagovarjal je Vuka, naj pusti po „Rječniku“ vsako drugo delo in skrbi za pesmarico, kajti prepričan je bil: „Solche Lieder hat kein Volk, weder gehabt, noch hat es deren itzt“ (194 in še na strani 200: kein jetziges Volk hat solche Poesie) ter je že leta 1822. pred lipsko izdajo, ki je proslavila srbske narodne pesni po celem svetu, prorokoval: „doćemo [!] mi Srbi u modu“ (198). Kakor pri prvi izdaji je tudi takrat sam največ za to storil, kajti on je priganjal Vuka, naj gre v Weimar k Riemerju in Goetheju (222, 227), on je svetoval, naj posveti narodne pesmi tamošnji veliki vojvodinji, ruski veliki kneginji Mariji Pavlovni (232), on je mislil najprej na njih nemški prevod (241) in ga v veliki svoji navdušenosti hotel naložiti samemu Goetheju: „wahrlich eine Übersetzung der pjesme würde ihm selbst mehr Ehre etc. bringen als der ganze westöstliche Divan“! (240).

Ves čas je bil Kopitar Vuku najboljši svetovalec in najzvestejši pomočnik. Večkrat je mislil na službe zanj, prevod Novega Zakona mu je predlagal morebiti ne toliko iz navdušenosti za tako delo (pr. kako se je trudil, da dobi albanski prevod, str. 337.), ampak zaradi tega, da si ubogi Vuk zasluži cekine angleškega biblijskega društva, oziroma njegove ruske panoge, v Peterburgu ga je priporočal akademiji za podpore na potovanja in za rusko penzijo, pri J. Grimmu pa po želji samega Vuka, da postane član društva znanosti v Göttingenu, kjer bi bil torej tovariš metropolita Stratimirovića (243, 245) svojega največjega nasprotnika. Kaj je pomenilo tako odlikovanje za Vuka, razlaga njegov prijatelj Frušić, ki mu je leta 1818. namigaval, naj ga Kopitar predloži za člana učenega društva Krakovkega ali Varšavskega: „i ime što znači. Poznaješ, šta su naši maloumni učeni i neučeni ljudi . . . Zvečilo bi to i kod Miloša, i kod Vidakovića, i Mitropolita i svuda po Srbljima“ (633).

Strogemu, stalnemu in povsod red zahtevajočemu Kopitarju pa Vuk ni mogel vedno ugajati. Vsi Kopitarjevi opomini, naj pusti svoj „Lumpenleben“ in naj postane „einmal endlich ein ordentlicher Mann“, vsa vabila, naj pride na Dunaj, katerega sta oba ljubila, Kopitar kot pravi Kranjec, vsi oziri na rodbino Vuka niso genili in reči moramo, da je prav storil, kajti na Dunaju se narodno blago ni moglo nabirati. Tudi večkratnega Kopitarjevega predloga, naj se loti časnikarstva, Vuk ni poslušal, ker ni maral rednega vsakdanjega dela, kar večkrat naglaša, ali že leta 1822. imel je tudi drugi in popolnoma pametni razlog: „ja i drukčije ne bi pisao, do po mojoj ortografiji, a tako bi vrlo malo prenumeranta bilo; zašto je karlovački dvor i onako svud ovuda razglasio, da sam ja rad Srbe da pošokčim [pokatoličim] i da ponuijatim, i da sam na to potkupljen od Nijemaca i prevaren od Vas“; razglašeno je tudi bilo ljudem, „da se sa mnom ne miješaju i da me se čuvaju“ (207). In res, časnike in časopise po svoji volji je Vuk doživel šele po štiridesetih letih in dobro je storil, da je sam ostal pri knjigah in zabavnikih. In ko Vuk kot „turski državljan“ leta 1829. ni imel mira pred policijo v Zemunu in ko se je po vseh žalostnih skušnjah s službami v Srbiji odločil, da bode zopet pisatelj in da se preseli na Dunaj, je moral celo leto (od 20. novembra 1831. — 21. novembra 1832.) čakati v Zemunu in Budimu, da je dobil „pasoš“ in dovoljenje živeti v Avstriji. Zakaj vse to? Mitropolit Stratimirović in drugi „sveti ljudi“, ki so Vuka pri „rodoljubcih“ in Rusih črnili, da je od Avstrije podkupljen, da „šokči“ in „unijati“ Srbe (411, 432)), so ga na Dunaju tožili, da je „u tajnim društvima, i . . . opasan za ovo carstvo“; neki Miloš Urošević je dolžil zemunskega župana, kapetan-auditorja Lazarevića, da hoče s pomočjo Vukovo, ki je ruski in srbski „špijun“, izdati Srem Srbiji (413, 431—432), knez Miloš se je pomiril z metropolitom Stratimirovićem, da podpira njegove intrige proti Vuku, in tožil ga je sam pri petrovaradinski generalni komandi zaradi „demagogischer Umtriebe“ (442, 671). Treba pa je znati, da je Avstrija leta 1830. hitro priznala Miloša kot naslednega kneza srbskega (M. Popov, Rossija i Srbija 249) in bila nasproti njemu sploh ljubezniva (pr. Kopitarjev vzklik z dne 13. aprila 1832: Der glückliche Fürst Metternich des Miloš!). Proti takim sovražnikom in tožbam je moral Kopitar braniti svojega izvoljenca z vsem svojim vplivom; hodil je k publicističnima stebroma Metternichove vlade, k Pilatu, uredniku „Beobachterja“, in k državnemu tajniku Friedr. v. Gentzu, da sta zagovarjala Vuka pri vsegamogočnem policijskem ministru

Sedlnitzkem (336, 338, 345, 408, 427), moledoval je pri drugih visokih uradnikih, da je dobil Vuk naselbinsko pravico po vsej Avstriji, njemu samemu pa je v njegovem obupnem položaju, ko bi se bil najrajši v Srbijo vrnil, da se iznebi življenja, ako samo ne bi imel rodbine (418), pisal obširne nasvete in tolažbe, ki so tudi prave slike onega časa, n. pr.: nur glauben Sie nicht, dass die Polizey, von der am Ende alles abhängt, nichts dringenderes zu tun hat, als Unrechtleidenden zu helfen" (448). Pri tem mu tudi ni zamolčal, „an scheinbarem Verdacht haben Sie es selbst nicht fehlen lassen", poln svete jeze in žalosti mu je poročal, da se je eno Vukovih pisem na policiji ali pošti odprlo (346), in ni se mogel ubraniti misli: „Am Ende lacht man mich aus, dass ich mich für Sie will braten lassen" (410); Vuku samemu pa se je zdelo: „A policija Bečka može biti da misli, da i Vi sa mnom protiv ovoga carstva za Ruski interes intrigate" (411), kar bi se bilo nazadnje dalo podpreti, saj je Kopitar sam Vuku v njegovi nadlogi svetoval, naj si vzame ruski pas. Moramo misliti na one čase in še posebe naglašati, da je bil Kopitar dvorni uradnik, kajti samo tako bomo prav ocenili njegovo prijateljstvo in požrtvovalnost. Le primerjajmo, kako se je Šafařík, ki se je z Vukom v glavnih rečeh strinjal, preplašil, ko je Kopitar od njega zahteval, naj se v drugi izdaji svoje „Geschichte der slav. Literatur", ki pa je šele po njegovi smrti izšla (in samo južnoslovenski del), bolj odločno izrazi za Vuka proti metropolitu Stratimiroviću (entschiedener Partey zu nehmen) in njegovi stranki (395).

Zakaj vsa ta preganjanja takrat že po vsem svetu slavnega pisatelja? Kneza Miloša lahko hitro postavimo na stran. Vuk je bil po vsem svojem delovanju pravi demokrat in je imel evropske pojme o zakonosti, tako da ni mogel odobravati, ako je Miloš vladal kakor turški paša, dasi je bil njegov iskren privrženec. To mu je vse povedal v znanem imenitnem pismu z dne 18. aprila 1832 (pr. tudi klasični opis prvega prepira z Milošem in njegovimi pridvorniki na strani 352.—356.), katerega prepis je gotovo dobil tudi Kopitar, ker se nahaja v ljubljanski licejski knjižnici. Ko ga še Kopitar ni poznal, je že pisal Vuku, da je „kein grosser Freund von desperater Rache, sondern nur von solcher, die die Spitzbuben wirklich selbst erreicht, nicht aber ärger auf mich zurückfällt" (441). Prav originalno in res kmetavsko je Miloš Vuku odgovoril (439, 671). Zanimivo pa je, da mu je hotel pustiti vso bivšo plačo pod pogojem, da nič več ne piše, Kopitarja pa so nekaj časa iz Belgrada z ljubeznivostmi obsipavali, bržkone z namenom, da bi Vuku škodili

(438). Tragikomično zgodovino prve v Srbiji tiskane in tudi konfiskovane knjige, ker je njen pravopis bil Vukovemu podoben, pa končuje Kopitarjev prijatelj z opazko (429), da „pokazuje, što smo mi znali i pre, da se knjige samo onde mogu štampati, gde imaju zakoni (makar kaki, samo da su postojani)“.

Hujše je bilo res strastno sovraštvo karlovškega „dvora“, ki je po Vukovem mnenju vodil tudi njegove literarne nasprotnike v Matici Srbski (420, 431). Metropolit Stratimirović je hotel Vuka res pregnati v Srbijo nazaj ali pa v Rusijo (435), samo da ne pride več na Dunaj, „da nam kvari posao“ (421). Torej tudi metropolit je hotel uničiti pisatelja Vuka, ki se je s svojim „Rječnikom“, z gramatiko, katero je J. Grimm izdal nemški z imenitnim, po Kopitarjevih spisih posnetim uvodom (237, 239), posebno pa s srbskimi narodnimi pesmimi proslavil po vsej Evropi. Vendar ravno zaradi te slave je bil Vuk nevaren, nekaj vloge pa je že igrala zavist raznih na ogrskih in avstrijskih visokih šolah diplomiranih pisateljev proti Vuku, ki je v pravo ljudsko šolo in v gimnazijo samo malo pogledal. Važna je tudi velika razlika v svetovnem naziranju, kajti Vuk je bil za čisto narodnost vnet romantik, njegovi nasprotniki so pa proti njemu izigravali prosvetljenca Dositija Obradovića in bili zakasneli psevdoklasiki. Bojevalo se torej ni samo za pravopis in jezik, kakor se to navadno misli, ali strastnost tega boja je vendar treba tolmačiti s tega stališča. Črkarske in slovničarske pravde so vselej nekaj strašnega, ljubitelji starine se nahajajo povsod in nikjer ne velja tako pregovor „navada železna srajca“ kakor v pisavi, kar je tudi psihološki popolnoma razumljivo (spominjam se, kako me je po poldrugoletnem bivanju na Ruskem motil srbski tisk in pisava brez ъ na koncu, ki mi je vedno uhajal, če sem pisal srbski), ali Kopitarjev in Vukov boj proti „slavenosrbskemu“ književnemu jeziku je bil boj proti cerkvenemu jeziku, v katerem so takratni Srbi gledali obeležje in oporo svoje vere in narodnosti, in to tem bolj, ker jih je vezal z vsem pravoslavnim svetom, posebno z ruskim, v katerem so iskali in nahajali versko in kulturno zaslombo v turških časih in še v prvi polovici XVIII. stoletja tudi v Avstriji. Tega pa niso pomislili in deloma tudi niso vedeli, da se je pri Rusih že prej začel boj proti „slavjanomudriju“ in da so že v prvih desetletjih XIX. stoletja slavni pisatelji, kakor Karamzin, Krylov, Žukovskij, Puškin i. t. d. s svojim narodnim jezikom popolnoma premagali admirala, naučnega ministra in predsednika ruske akademije Šiškova. Sicer pa vsa čast temu starokopitnežu, ki je od Kopitarja priporo-

čanemu Vuku delil rusko penzijo in podpore (gl. posebno 244, 274, 282, 283, 284, 286, 293, 406, 440, 691, 728) ter bil z obema v precej živahni zvezi. Pozneje niso niti nekateri ruski filologi bili tako pametni, da bi Vukove zasluge cenili brezstrastno.

Mitropolit Stratimirović in vse duhovništvo pa je Vuku štelo še posebno v greh, da je za biblijsko družbo v „prosti, pokvareni i govedarski“ jezik (164) prestavil „Novi Zavjet“, katerega izdajo so sicer mitropolit in drugi Srbi v Peterburgu preprečili (249, 251), vendar „za probu“ (252) je sam izdal „Ogledi svetoga pisma na srpskom jeziku“ na Dunaju l. 1824. Kaj pa je pomenil ta „Bibelverbrechen, als sey's dem Papste zu lieb,“ kakor pravi Kopitar (412), razumemo prav, ako pomislimo, da se je pri Grkih boj za narodni jezik začel v istem času kakor pri Srbih, saj se je Kopitar tudi nanje skliceval, in vendar so se na začetku XX. stoletja v Atenah celo vseučiliščniki uprli, ko je pod pokroviteljstvom same kraljice (ruske velike kneginje) izšel evangelij na novogrškem jeziku. Dasi se cerkvenoslovenski jezik ne more popolnomu primerjati z grškim, v katerem je pisana taka slavna literatura, nam vendar Grki, ki se večinoma še do danes držijo svoje jezikovne mumije, kažejo, kake težave je moral premagati Vuk Karadžić s svojimi reformami in kako daleč so Srbi skoro napredovali (ves „Novi Zavjet“ je Vuk vendar natisnil že leta 1847.), dasi so prepovedi Vukove pisave v Srbiji minile šele leta 1864. in 1868.

In še eden podoben greh. Vuk je imel v svoji „Danici“ koledar in je dosledno tudi tukaj uvedel za praznike in svetnike narodna imena (n. pr. božić za roždestvo!). Ko je Šafařík prevzel nalogo, da Vuka pomiri z nasprotniki, je smatral za prvi pogoj, da mora škandalozni (!) srbski koledar prenehati. Tu se je Kopitar držal taktno postrani: „Das sind Ihre Sachen, worüber mir kein votum gebührt“ (283) ter je, samo obžalujoč tako nazadovanje (285), svetoval Vuku, naj ohrani srbščino v „sadržaniju“, v hronologiji, pashalijih in proroštvu, da ne bo izpreobrnitev preveč v oči bodla (288).

Sploh je zanimivo, kako je Kopitar večkrat Vuka miril. Tako mu je pravil, da bodo tri nove knjige narodnih pesmi najboljša polemika (305, 308), da ni vredno iskati pisatelja nekega epigrama in nanj odgovarjati (326), da se naj več ne zmeni za belgradske norčije (Dummheiten 440), sam pa je Milošu Svetiću, največjemu literarnemu nasprotniku Vukovemu, po Šafaříku pisal „eine aufrichtige Predigt“ (376) in mu dal povedati „mnogo grobosti“ (380).

(Konec prihodnjič.)

Matija in njegova ljubezen.

Spisal **Milan Pugelj.**

o hlevu se je širil komaj prosojen mrak. Težka in široka lesena vrata so bila trdno zaprta. Majhno okno njim nasproti je zakrivala gosta mreža, odeta na vseh koncih in krajih z zaprašenimi in umazanimi pajčevinami, ki so visele od nje kakor cunje. Neznatna množina svetlobe je prihajala skozi njo in se sredi temnega in prostornega hleva popolnoma izgubljala.

Natanko pod štirioglatim oknom je stala tik jasli siva in postarna krava, pulila iz jasli mrvo, jo trla glasno z zobmi, mahala enakomerno z repom od leve na desno in narobe, prestopila včasi in dvignila nogo po muhi, ki je brenčala krog nje, sedala po njej in jo trdovratno pikala.

Za vrati ob steni je stala v popolni temi neurejena postelj in na njej je sedel fant Matija, najstarejši sin, revne in zadolžene kmetije. Noge je potegnil za seboj na ležišče, sklenil jih je nad gležnji z rokami, naslonil brado na kolena in strmel tako zamišljen v temo. Njegov rjavi obraz je bil v temi skoro črn, toliko da ne svetle oči so zrle nekako odločno in trdo nekam v kot, kakor bi iskale nekaj izgubljenega in obenem takega, kar se ne sme izgubiti. Včasi je vztrepetal po vsem životu, vzdihnil je pridušeno, kakor naskrivaj, kakor da bi ga bilo pred samim seboj sram, in zdrznil se je zopet, kakor bi se bil vrnil tisti hip z zgrešene in nelepe poti na pravo in pošteno.

Zunaj je deževalo že drugi dan. Vedno enakomerno, kakor bi prenašali tisto vodo, ki je padala na zemljo, nazaj na nebo in jo ulivali od tam vedno vnovič na hribe in doline. Široka in prostrana močvirnata ravan je bila ž njo že vsa prepojena in prebivalci so se bali povodnji. Poletje je bilo, žito v klasju, fižol v stročju, krompir je delal pod zemljo že nove gomole, koruza je bila visoka že za moža. In pride povodenj in vsega je konec. Žito se izpridi vsled prevelike vlage, koruza porumeni in opeša, krompir segnije sredi mlakuž in mlak. Nič ne ostane kakor beračija.

Matija se je ozrl proti zamreženemu oknu in poslušal dež. To pot mu ni bilo do povodnji, ali deževje ga je togotilo. Še nocoj

je moral na dolgo pot, na dolgo in nočno, tri ure hoda v sredino močvirnate ravnine in še nove tri ure do njenega konca. Tuintam so pota slaba, tuintam samo steze, mogoče že zalite, že preplavljene z umazano in blatno kalno vodo, ki se plazi po temi kakor stonoga pošast in se zajeda globoče in globoče v vse njive in travnike. In dviga se in raste in ponekod je ne bo mogoče bresti. Plavati bo treba, daleč in sredi teme se bo treba boriti z vodo in nalivom in lahko bo zgrešiti pot. Izgubiti se na umazanem in vznemirjenem površju in utoniti!

Ali tako daleč niso šle misli. Čisto tuj je bil strah, do tistihdob komaj poznan. Toliko poguma je bilo v prsih, toliko mlade, sveže in jake moči, da se je izgubil sredi nje kakor kamen v morju. Neprijetna je bila pot, ki ga je čakala to deževno noč, ali sladka kakor še nikoli. Tam v sredini te močvirnate doline je stala namreč bogata vas s premožnimi gospodarji, s plodonosnimi polji, z jakimi dolenjskimi fanti in z lepo in visoko devojko Anko. Vsi neporočeni moški na daleč in blizu so se zanjo navduševali, devet far naokoli je vedelo povedati o njeni lepoti in ni bilo tedna, da bi ne potrkal na njene duri ženin. Iz Ljubljane, iz velikega in slovečega mesta, so prihajali kakor mravlje. In iz gorenjskih krajev in iz Bele Krajine in celo Vlahi od onostran Kolpe sȯ prišli in so vpraševali po njenem premoženju. Neki Dolenjec, mlad oštir in mesar, ki se je spočetka kratkočasil, se je tako zaljubil, da je vsled nesrečne ljubezni zapil krčmo in trgovino in samega sebe. Umrl je natanko kakor pijanec: po novem letu je zmrznil v obcestnem jarku.

Dolgo je že od tega dogodka, leto mogoče, baš takrat, ko je bil pri županu ples in je stregla ljudem zala Anka. Hej, to je služil žilavi in šepavi godec Brumen, to je vlekel mehove, da so škripali kakor stara vrata! Vse križem je pilo, vse križem je pelo in dogodilo se je, da je bil takrat prvič Matija z lastnim dekletom na vaški veselici. Grudnova Zala je bila, tista, ki ima svetle lase in se ji pri govorjenju zapleta jezik.

Sedita za mizo in pijeta. Zaplešeta vmes, Matija tolče po tleh, da se cepijo deske od tal, dekleta drži in vihti, da se uliva pot curkoma po njenem mladem in razpaljenem obrazu. In ne manjka zavistnika. Jaka pride, dolgi Jaka izpod Krima, surovi fant in znani pretepač.

„Kaj, vino piješ, Matija?“ — povpraša, roke potisne v hlačna žepa, stopi na široko pred mizo, kjer sedi Matija z dekletom, zasmeje se naglas in tako, kakor bi hotel reči: šema.

„Kaj, vino piješ, Matija?“ — vpraša še enkrat in se obrne proti krčmarici. „Mleka prinesite, mati županja“ — tako kriči — „cel bokal kravjega mleka prinesite!“

Mati županja gre in prinese, Jaka prime, postavi pred Matijo in vzame vino. In vse obstane in gleda in se smeje: hahaha. Godcu Grudnu padejo mehovi iz rok in se grohota, kakor bi imel krč v trebuhu: hohoho. Grudnova Zala je rdeča kakor žerjavica, skloni se na mizo in zakrije z robcem obraz, Matija škrta z zobmi, pesti mu kamené, lasje mu vstajajo kakor ježu, vstane nenadoma in zamahne naravnost po Jaki, da je krvav v trenotku.

„Kri“ — zakriče ženske in ves smeh mine. Gruča fantov se sprime, odrasli moški planejo vmes, trgajo živo kopico na desno in levo, iztrgajo Matijo iz nje, ga pahnejo nenadoma skozi duri in zadržujejo tiste, ki hočejo za njim. Zunaj v veži ga pograbi Anka, kakor v sanjah gre za njo, stopi v sobo, v majhno, belo in prijetno čumnato, vrata se zapro za njim in zaklenejo. Zunaj kriče in kolnejo, okrog hiše hodijo in bijejo s kolmi ob plotove, v veži nekdo joka, droben ženski glas, menda Grudnova Zala, osmešena ljubica.

Predno se zmrači, je vse tiho. Samo oče župan hodi po veži s trdimi in oblastnimi koraki, županja govori pri ognjišču o izprijenosti mladine. Sredi vrtnih gred za hišo poje Anka in njen glas leti do ušes kakor živa ptica. Lep in čvrst in čist kakor srebro. Rože trga, ki jih ne podarja nikomur, k ustnam jih nosi, ki jih ne sme nihče poljubljati. Vesel in slovit bo tisti čas, ko se bo nagnila Anka do fanta, ki bo prišel in bo vprašal po srcu in roki. Kakor bi se zaljubila snežena gora, stajala bi se ledena skorja, ki jo je odevala od njega dni, rože bi vzcvetle po njej, sami cvetoči grmi, sami vrtovi kakor v paradižu. In počila bi od vrha do tal in devojka bi stopila iz nje, mogočna in čarobna kakor sanje.

Kakor boječ potepuh se je plazil mrak izpod postelje, izza peči, iz kota za posteljo, se gostil kakor večerna jesenska megla, se dvigal više in više, splezal do okna in ga počasi zagrnil, kakor s prosojno zaveso.

Matija je sedel na postelji, na lepi beli in čisti postelji in pritiskal robec na čelo, kjer se je pokazovala od časa do časa lisa krvi. Kakor v sanjah je živel, v nekakšni omami, kakor bi se bil baš prebudil, nenadoma dvignil iz nekako težkega in utrudljivega spanca.

„Kaj je napravil?“ — je mislil. „Osramotil me je! Mleka je postavil pred me, pred fanta! Če ga nisem ubil na mestu, sem ga premalo udaril. Vrag ž njim!“

Napol se je sklonil pokoncu, dvignil je roke do glave in skrčil pesti. In polglasno je govoril: „Da bi ga dobil, da bi ga imel zdajle pred sabo, bi mu podrobil kosti kakor polhu. Za vrat bi mu stopil kakor lisici in možgane bi mu pretipal kakor kokoši.“

Iz debele krvave lise na čelu se je spustila drobna krvava črta do konca nosu in kaplja krvi je kanila na tla in se razškropila tam kakor zvezda. Matijo je zabolelo na čelu, pritisnil je nanje robec in se nenadoma pomiril.

„Kaj se norčuje z menoj? Kaj sem mu storil?“ —

Polglasno se je vprašal, tudi levo roko je pritisnil na čelo.

„Kaj me smeši, ko nima vzroka? Kdo bi ne udaril, kadar vzkipi od jeze in nima polževine po žilah, ampak kri!“

Matija je legel postrani na posteljo, tiščal robec na čelo in mislil. Že skoro čisto temno je bilo po izbi, svetloba, ki je prihajala od zunaj skozi okno, je bila motna kakor kalna voda. Tam v krčmi je pel stari čevljar Jure, na blizu in široko znani pijanec. Vsakdo ga je poznal po govorjenju in glasu. Kadar je govoril, je grčal kakor zarjavela pila, in kadar je pel, je hreščal kakor razglašene podružniške orgle. V veži je govorila z nekom Anka, z nekom, ki je tiho govoril, in se smejala kakor nov zvonec. Menda je stal fant pred njo, ki je bil neumen in zaljubljen. Glas županje je še vedno prihajal iz kuhinje, oblastni županovi koraki pa so utihnili.

Napol od bolečine in napol od jeze, ki ga je vedno na novo popadala, je zadremal nekakšno čudno in trudno polspanje. Prebudil se je šele takrat, ko so se odklenile in odprle duri in je nekdo stopil tik do njega. Pogledal je, a tema je bila gosta kakor sir. Ničesar ni videl, samo čutil je, kako stoji nekdo blizu njega in se hoče sredi teme razgledati.

„Kdo je?“ — je vprašal in obenem se je prestrašil. Mislil je, da je doma v hlevu in da je vlomil tat ali mogoče Jaka, da se maščuje.

„Molči!“ — je rekla Anka in uprasnila žveplenko. „Poglej!“ —

Domislil se je in bilo mu je jasno. In tako čudno mu je bilo obenem. Na glavi je čutil skelečo in nekako ostro režočo bolečino, ves život ga je bolel, kakor bi ga oplazilo posekano drevo, v notranjost se mu je naselilo posebno, do takrat še nikoli znano čuvstvo. Nekakšno nenavadno hrepenenje, vroče in boleče obenem, sladko in grenko hkratu. Kakor bi se hotelo nekaj odtrgati od duše, kar je privezano nanjo z verigami, in še huje, siloma bi se hotelo nekaj izluščiti iz srca kakor jedro iz lupine in se dvigniti nekamo

po poti omamnega hrepenenja. Hipoma je bil kakor otrok, ki popotrebuje nekoga, da ga včasi poboža in poljubkuje.

„Anka!" —

Poklical jo je in njegov glas je bil mehak, skoro trepetajoč.

Sedla je k njemu na posteljo, prižgala novo žveplenko in posvetila v njegov obraz.

„Po čelu si jih dobil, vidiš!" — je rekla in zdelo se mu je, kakor bi dejala: „Prav ti je" ali „Škoda, da te niso huje!"

Vstala je, zagrnila okno, prižgala luč in sedla vnovič k njemu.

„Govori brez skrbi" — je rekla, vzela iz žepa svoj beli robec in ga pritisnila na njegovo čelo. „Naši spe zgoraj v nadstropju in na drugem koncu."

Z levo roko je nagnila njegovo glavo bliže k sebi in z desno je brisala kri, ki se je držala v drobnih curkih obraza.

„Poglej" — je rekel — „branila si me in hvaležen sem ti. Sram me je, ker sem se tepel! Nikoli več se ne bom!"

„Kakšen fant, ki nima nič krvi! Kdor ni šema, da zabavljaču po ustih!" —

Matija je mislil nekaj čisto drugega. Vesela in lepa misel je prišla in ga razveselila, kakor solnce megleno krajino.

„Ali si se bala zame?" — je vprašal in skoro sam sebe se je ustrašil. Natanko je vedel, da ji je vseeno.

„Zdaj si čist" — je dejala, kakor bi ne čula njegovih besed, odložila robec in sklenila roke v naročju. Tam zunaj nekje v bližini so peli vaški fantje svoje navadne in priljubljene pesmi. In plavale so skozi noč kakor vedno: čudno turobno so vplivale, nekako tako, kakor bi imel človek nekaj sladkega in dragocenega, nekakšen čisto tajen, a tem priljubljenejši zaklad, izgubil bi ga in bi žaloval za njim naskrivoma kakor šestnajstletna punčka za prvim fantom.

„Poslušaj petje" — je dejala in zdelo se je, kakor bi se naenkrat vsa izpremenila. „Jaz postanem vedno otročja, kadar ga slišim po noči. Čudna prav gotovo!"

„Ali me ti že dolgo poznaš?" — je vprašal Matija. In Anka se je smejala.

„V šoli sva bila skupaj, ali si pozabil? Tepla sem te, vedno tepla. Nekoč sem te udarila s palico po nosu, da ti je šla kri, a nazadnje sem jokala, ker si se mi smilil."

„Ne spominjam se" — se je oglasil in poznalo se je, da misli bogvekaj. Še vedno ni spoznal samega sebe. Rana na čelu je skelela in rezala obenem, hrbet je bolel kakor prej, v notranjosti je vladalo

še vedno čudno, še nepoznano razpoloženje. In skoro nekaj strahu podobnega se je mešalo vmes, nekakšna plahost pred nečim, ki se bliža grozno kakor zmaj.

„In nekoč smo se igrali in v igri je prišlo tako, da sem te morala poljubiti. In poljubila sem te in objela — lepo — kakor velika!" —

Gledala je v svoje naročje, drobna, lepo zaokrožena ušesa so ji gorela in lica je preplavljala žgoča in nekako sočna rdečica.

„Pozneje te nisem videla. Redkokdaj. In če sem te videla, ali naj grem sama in te naj prikličem?"

Zunaj so še peli fantje in Ankine besede so se zlagale z mehkimi in prijaznimi napevi v rahlo harmonijo.

Matiji je preplavila srce čudna žalost. Napol nesreča in napol sreča, napol bogastvo, napol uboštvo, zapuščenost in brezciljna ljubezen obenem.

„Glej!" —

Utihnil je nenadoma, desnico je položil okrog njenega pasa v naročje in tam jo je božalo dekle kakor v sanjah in kakor bi pozabilo, da je njegova. Tudi on je sklonil glavo in strmel enakomerno predse, kakor bi čakal nečesa novega, kar se še ni nikoli na svetu pripetilo.

Zunaj je umrla pesem, samo petje čričkov je zvenelo nekako uspavajoče skozi noč, lajanje psa je planilo včasi vmes kakor volk med ovce, odmevalo hipoma od vseh strani in nagloma izginilo kakor prepojeni tatovi. Tako toploprijetno je postalo v sobi, nekaj mehkega in prisrčnega se je razlilo po njej in jo napolnjevalo do zadnjega kota. Pisana ptica, ki je spala v kletki na steni, je dvignila glavo izpod perotnic, se ozrla po sobi in se veselo in skoro poredno oglasila.

Anka je naslonila glavo na njegovo lice in se ga oklenila z obema rokama.

„Smiliš se mi. Boli te čelo, Matijček!" —

Kakor materin glas so se čule njene besede.

„Rad te imam" — je izpregovoril skoro s težavo in glas se mu je tresel — „rad te imam in si ti ne upam dobro povedati. In tudi ne morejo besede iz mene: v prsih leže in peko kakor ogenj."

„Ali te še boli?" — je vprašala in še blažje so bile besede. „No, povej!" —

Svoje lice, vroče kakor plamen, je pritisnila na njegovo čelo in ga izpraševala kakor v mehkih sanjah: „Kaj ne? Zdaj več ne boli."

In kakor otrok je postala. Božala ga je in poljubovala, igrala se z njegovimi rokami, jih nosila k svojemu obrazu in jih pritiskala na lica.

„Gledal sem te“ — je govoril in čudovito resen je postal — „gledal, kakor gleda berač na bogataševo mizo. Kdaj bo sedel zanjo?! Zgodi se, kakor je zapisano: Berač bo berač in bogataš se bo povzdignil!“

„Zakaj si mi tuj?“ — je vprašala. „Tvoja sem!“ –

„Ne vem“ — je dejal — „ne razumem. Srce dela načrte in razum račune. In tudi usoda. Tisto, kar hočemo, nam nadomešča s tistim, česar nočemo. In zasmehuje nas in naše prošnje: žalost da za veselje.“

Tresel se je kakor otrok pred veliko svečanostjo, samo enkrat poljubil njeno čelo tako spoštljivo kakor čudodelno svetinjo, samo enkrat jo objel čisto plašno in čisto rahlo kakor sanjo.

Ko je odhajal od nje ob polnočnem času in slišal petje in vriskanje prepirljivih fantov, ki so šli po beli in široki cesti, se jih je ognil v dolgem ovinku kakor starec, ki ima mladost daleč za sabo in ne mara več njenih burk. Nocoj bi ne hotel prepira. Pomiril bi se z vsakomer, kogar je kdaj sovražil, z vsem svetom bi napravil spravo, in če bi mu prišel nasproti tudi pretepač Jaka, bi se ne jezil nad njim. „Kar se je dogodilo, naj bo pozabljeno!“ — bi svetoval in prijateljsko bi mu segel v roke. „Mladostna norost, prijatelj, in ničesar drugega! Če ti lahko pomorem, bom storil!“ —

Lepa noč se je širila okroginokrog, zdelo se je, da diha kakor speča devica v poročnih sanjah. Globoko in enakomerno se dvigajo grudi, v rahlih dihih se zibljejo vejice na drevju in bilke na poljanah, preko sanj letajo netopirji, nočni metulji, nočne ptice, tiste velike in plahe, ki se zibljejo skozi temo tiho in skrivno kakor duhovi. Še so peli na polju murini in po drevju črički svojo enakomerno in uspavajočo pesem, še je priplavalo od tu, od tam lajanje priklenjenega psa, planilo med pesem kakor jastreb med golobe, zbežalo kakor tatinska divjačina.

Matija je prišel domov, zlezel na hlev in se zaril v mrvo. Ni zaspal do jutra, niso mu dali pokoja spomini tistega dneva. Kakor vojska so dreveli semintja, dramili vedno iznova duha, ga vedno vnovič vznemirjali in razburjali kakor viharji morje.

Čez dva, čez tri dni se je pomiril. Vživel se je v tisto življenje, v tisto srečo, ki mu jo je naklonila usoda in ga zalila ž njo od vseh strani kakor povodenj dolino. Ob večerih se je odpravljal na dolgo pot do svoje ljubice, tiho in skrivoma je hodil in prihajal in enako odhajal. On, beraški sin, je zahajal v vas k bogataševi hčeri, ki mu je bila zvesta in ga ljubila. Kakor tat je hodil po njene

objeme in njene poljube, po njene obete in prisege, po tiste njene besede, ki so slikale bodočnost tako, kakor so nebesa.

Bogve kako je bilo: nekdo ga je nekoč videl. To ni bil fant, zakaj fant bi bil zastavil besedo in pest in bi se bil odločno pogovoril, tisti pa, ki je ovohaval, je vstal do današnjega dne skrit in neznan.

Neko popoldne proti jeseni je bilo, kmetje so spravljali pridelke s polja, vsak čus se je bilo bati, da se izprevrže ugodno suho vreme — neko popoldne je prišel in prišepal pijači vdani čevljar Jure, ozrl se je naokoli, in ko je natanko videl, da ni ne na desno, ne na levo nikogar, se je razkoračil, posegel z desnico v malho in zapel z zoprnim in hreščečim glasom kakor razglašene podružniške orgle:

„Kaj boš, kaj boš za mano ho — o — dil,
klobuk, klobuk postrani no — o — sil!
Jaz ti pa to povem,
da te ne smem!"

In nehal je odločno, kakor bi odsekal, iztegnil roko in izročil Matiji belo in rdeče obrobljeno pismo.

„Nekaj mi boš dal" — je pričel in se smehljal in pačil s čudnim nasmehom svoj razblinjeni, rjavi in z dolgimi, rdečimi kocinami porasli obraz. „Nekaj mi boš dal; če ne moreš veliko, pa daj malo. Kakor kdo more! Kaj ni res? Tisti, ki ima veliko, naj da cekin, tisti, ki ima malo, daj groš. Revež sem, star že, brljav, da ne vidim več dobro vleči drete in vbadam tam, kjer je narobe. In tudi otroke imam, devet otročičev, prijatelj božji, vseh devet po božji volji kakor orglice sv. Cecilije. In babo imam kakor taščo peklenščka samega!! Bog te varuj svoje šibe, človeške zavisti in take babe!" — Odkašljal se je in še enkrat je pričel. „In dolga je pot in noge slabe. Kakor bi imele po njih mravlje svoje procesije in bi srkale njih mozg kakor sladkobo drevesnih uši."

Matija mu je dal desetico, in Jure je vesel zavil za oglom in odkorakal z dobro voljo v duši do Potokarja, prvega oštirja ob tisti poti. Matija pa je razgrinjal rdeče obrobljeni list, čital, kakor je vedel in znal, pričenjal vedno iznova, a poročilo je ostalo vedno isto. Bogve kdo ga je videl, ko je vasoval, povedal je županu in zgodilo se je, kakor je pričakovati. Ankina soba je zdaj zgoraj v nadstropju, oče župan vstaja po noči, odklepa duri in ogleduje krog hiše. Treba je časa, da se pozornost zmanjša in skrb uteče.

Dolgi dnevi so minevali, dolge noči so se vlekle kakor neprijetna golazen brez konca in kraja. Matija je hodil okrog bled in pobit kakor nedolžen obsojenec.

(Dalje prihodnjič.)

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

V našem taboru, kamor smo se povrnili, je postajalo vedno hrupneje. „Krstili“ smo nad kislim izvirnikom pobočnikovega konja, mu dali ime „Halil“ v spomin na rjavega cigana s svetlimi očmi in belimi zobmi, zapeli smo, zanetili ogenj, prekucevali se pod hruško in srkali kavo, prav kakor na vsakem bosenskem teferiču. S kavo nas je gostil handžija. Ibrahim je majhen, upognjen starček drobnega obraza, ki gleda iz sive brade, kakor bi bil zavit v kratko, gosto volno. Pravil nam je, da je pokopal dve ženi, da mu je umrlo šestnajstero otrok in mu je ostal le ta edinček. Pri teh besedah je pokazal na sedemletnega dečka, ki je ves čas sedel pri nas, nam stregel z vodo in kavo, suhljad prinašal, pazno nas ogledoval, nasmihaval se in si popravljal temni fesič. Bil je skrbno umit in kakor sploh turški otroci prikupljive vnanjosti. Zelo nam je ugajal. Njegov lepi in pravilni obraz je imel več mleka nego krvi, v njegovem nasmihavanju je bilo videti skromnost, premislek in začetek modrosti. Z nekim odvračujočim se ponosom in posmehom je zrl na cigane, češ: kakšna nespodobna in vsiljiva golazen! Z veseljem sem gledal na tihega dečka, pa njegova prezgodnja zrelost mi je zbudila misel, da pojde nemara tudi on, predno doraste, za svojimi bratci in sestricami k večnemu Alahu. Naš kapitan, ki je rad pokazal svojo priljudnost pred navadnim človekom, ga je vprašal, če ve, v koliko dneh je Bog svet ustvaril, na kar mu je dečko resno odgovoril: „A kako bi to vedel, ko nisem bil poleg!“

Ko smo se bili po obedu naležali v senci, je kapitan razgrnil primitivno zemljepisno karto po travi in se pripravljal, kakor bi nam hotel povedati kaj učenega. Nataknil si je ščipalnik, gledal na papir, brodil s svinčnikom po njem, ahal in ohal, podčrtal nekaj krajepisnih imen, potem je dvignil glavo in z važnim pogledom je obvel vse ozemlje, ki se je razprostiralo okoli nas. Z globokim vzdihom je naposled odbacnil karto, rekoč: „Vrag vzemi tak papir, saj ni ničesar na njem!“

„Gospod kapitan, jaz bi vedel kaj pametnejšega. Kaj meniš?“ se je oglasil pobočnik G.

„Ali jih imaš s seboj?“ je z zadovoljnim nasmehom skrivnostno pošepetal kapitan.

„Seveda. Tega pa ne smemo doma pozabiti, kadar gremo na teferič.“

„Ti res na vse potrebno misliš kakor skrben pobočnik, prava bataljonska majka. Pa jih vrzimo na čast tvojemu Halilu! Predlagam, da igramo samo dve uri, potem gremo pa sami na rake, da prinesemo kaj pozitivnega domov. To bo imenitno. Naš major jih kaj rad je.“

In tovariši so posedli v krog ter posegli po igralnih kartah. Ker nisem več igralec, se nisem udeležil igre. Nekaj časa sem topo zrl nanjo, a kmalu sem zaželel samote. Predolgo bivanje v družbi mi nič ne ugaja. Zame je ni boljše zabave, kakor če celo popoldne korakam ali jaham sam po grapasti poti, po položnih brdih, oziraje se na izpreminjajoče se nebo in na pisano zemljo. Slast čutim na duši, ako potujem sam; takrat se poglobim v sebe in ves svet, kako lep svet, se mi odpre. Menim, da ne živi, kdor ne čuti kakor jaz. Na takem potu oživé v meni gigantske sanje, nenavadni vtiski in občutki, za katere ni besedi in izrazov. Izpreleti me neki sladek čut zadovoljnosti in sreče. Ko sem dodobra utrudil misel, privre mi iz prsi pesem starih časov. Če srečam otroke, postojim pri njih, gledam v nedolžne obraze in srečen sem, ker stojim tako blizu sreče sveta. Naveličal sem se že moderno poglajenih obrazov, strastno motrečih v karte, in v gorah iščem novih. Po cele ure posedam po hanih in poslušam Bošnjake. Čeprav sem hodil mnogo po krivih potih, moja duša je ostala mehka in dobra: z veselim se raduje, za užaljenega ima tolažilno besedo. Bošnjaki jo že poznajo, ker ti naravni ljudje človeka prej prozrejo nego mi. Nič se ne zmenim, ako me tovariši strašijo, da lahko naletim na samotni poti na groznega razbojnika.

Ko sem se bil naveličal gledati na tovariše, sem se poslovil z izgovorom, da bi rad jahal okrog Ravne trešnje nazaj v mesto. Zatopljeni v razburljivo igro mi niso ugovarjali. Nasedlal sem konjiča in odjahal. Solnce je hudo pripekalo in želel sem priti v šumo. Dolgo sem iskal poti, ki bi me peljala okoli gore. Prišel sem k hanu, ki je bil na moji karti zaznamovan z imenom Han I. Ker je pred hanom renčal name hud pes, se nisem nič ustavil. Kmalu sem srečal kristjansko ženo, ki je tovorila na hrbtu butaro suhljadi. Vprašal sem jo, kako bi prišel najbliže in najlaže do vasi Vršanja,

o kateri sem vedel, da leži blizu moje poti. „Prevaril si se, gospodine, prevaril; po tej poti ne prideš nikdar na Vršanj,“ je pohitela baba z izmučenim, gladnim glasom. „Idi nazaj na Mitrov han, a tam za hanom sta na desno dva hrasta in med tistima je skrita stezica. Po tisti prideš na pot k hanu Mujage Selimanovića; pa dalje dalje po poti, s katere ugledaš Vršanj.“ Razgrnil sem karto in razbiral: Han I. je torej Mitrov han. Še dva hana sem našel na karti zaznamovana ob gori ne daleč vsaksebi: Han II. in Han III. Pa kateri bo han Mujage Selimanovića, odkoder je viden Vršanj? Čemu to pretvarjanje domačih imen, kar provzroča le zmedo in nedoumevanje! Kako naj vprašam po „Hanu Drei“, če ga živ krst ne pozna? Iz moje jezice me je prebudila starica kraj mene, ki je tužno viknila name: „Živ bio, gospodar ti naš, daj, mili moj, daruj mene sirotinju, da kupim mleka sitnoj dječici!“

Ozrl sem se nanjo in se začudil kakor Marija Antoaneta, ki baje ni mogla umeti, čemu lačna pariška druhal tako neznansko kriči po kruhu, ko je vendar v Parizu toliko lepih paštet naprodaj. „Ali je tvoja krava mleko ustavila?“ sem vprašal v nedoumenju ob ginljivi prošnji.

„Kje bi meni krava? Bili sta za turške carevine dve kozi, sedaj pa so nam prepovedali vse spašnike in šume, da ne morem nikjer pasti. Eno je vzel beg, drugo sem prodala. A sedaj, vidiš, nimam toliko, kar je za nohtom črnega. Daruj, mili moj, usmili se!“ Grozno je odmeval ta glas strada in glada po šumi in čudno me je izpreletel. Dal sem ji, kar sem imel drobnega. Na povratku je hitela za menoj: „Živ bio, dobri moj gospodar, sretan bio ti i car tvoj puno godina“ — in podobne reči. Ko sem imel han s hudim psom zopet za seboj, mi je pokazala stezico pri dveh hrastih, skrito med grmovjem, rekoč: „Hajdi z Bogom! Idi po stezi sve gorika, sve gorika, a na poti kreni na pravo!“ Po stezi ni bilo mogoče jahati: vejevje gostega grmovja se je z obeh strani sklepalo nad njo. Stopil sem s konja in pred njim sem korakal v lepem hladu med staro grčavo hraščino, štramoljastimi gabri, otrplimi lipami in zvitim leščevjem. Steze ni bilo ne konca ne kraja, „vse gorika, vse gorika“ me je peljala. Ves upehan in razznojen sem bodisi urno stopal, bodisi postajal in se brisal, a moj šarec se je čez debele korenine in oglajene kamene zaganjal za menoj in pritrkaval z glavo v moj bok. Steza je bila sicer dobro izhojena, pa nobenega človeka nisem srečal na njej. Prišel sem na goljavo z njivico, posejano s krompirjem in koruzo, potem k lepemu češpljevemu vrtu, pa nikjer

žive duše. Vse je zbežalo pred žgočim solncem in se poskrilo bogvekam. Celo pastirska piščal, pastirjev zategnjeni klic utihne tak vroč dan. Ne ljubi se junaku sloneti ob gabrovem štoru in žgoleti, poparjen leži na tratini pod leskovim grmom, sanjaje mežika v razpaljeno nebo. Onostran vrta se mi je steza cepila v dvoje. Udaril sem bil na tisto, ki se mi je zdela pripravnejša, pa sem slabo pogodil, ker nisem prišel na pot, ampak v globoko strugo, vso prepreženo z živo zelenjavo, kjer se je steza izgubila. Po jarku je tekla slaba vodica, zajezil sem jo in kmalu je je bilo toliko, da sva se je oba s konjičem napila. Solnce je stalo še visoko, časa sem imel dovolj, sklenil sem tu počivati. Privezal sem šarca k veji, sedel na travnato ruševino. Kraj je bil tih in mračen, skoraj oduren: hajduk in divja žival bi našla primernega zavetja v takšni kotlini. Pojavila se mi je v duši tista sanjavost, ki je že trdno spojena z mojim značajem, plod knjig in življenskih neprilik. V mojem značaju je, žal, mnogo omahljivosti in nestalnosti, zato nisem našel nikjer pravega miru. Želel sem si burnega, kočujočega življenja; prihrumelo je, ali ni me utešilo; veselil sem se spomladi, prišla je, pa pričakovane sreče nisem našel; bal sem se zime, navalila je, pa neznosna se mi ni zdela. Jedva dobro zakričim nad življenjem, že se vsa moja priroda zopet vrača k življenju in razmere v človeški družbi postanejo predmet moje misli. Izvadil sem iz žepa svoj zapisnik, da nadaljujem študijo: Kako se podjarmi narod — ali pravzaprav študijo: Kako se ne sme podjarmiti narod — ki sem jo bil začel pisati tiste dni. Navedlo me je k temu spisu moje bivanje v Bosni in opazovanje razmer ter nekako poznanje zgodovine, največ sem pa pisal zato, ker sem se bal, da sicer pozabim na tujem jezik, ki mi je sveta zapuščina po materi. Njen govor sem si hotel ohraniti kot drag spomenik in zato sem pisal v njem. Ko bi ga bil pozabil, ležalo bi zdaj že četrt stoletja med menoj in domovino. Naporno je bilo to pisanje. Kdor sam ni tega skusil, ne ve, kaj se pravi, pobijati tuje izraze v novi misli, kaj se pravi svoje mišljenje napeljavati s tujega na domači tir. Pisateljske slavohlepnosti ne poznam, dasi je v meni dosti prvobitne smelosti in računajoče umetnosti. Pač sem v mladosti želel, da bi postal velik in globok mislec in bi ljudje, ki pridejo za menoj, za menoj mislili in se me spominjali. Želel sem takrat, naj bi postal kdaj tako imeniten človek, da bi ves svet zagrmel: Bog pomagaj! — ko bi jaz kihnil. Toda dolga sužna služba je odpeljala tok mojih misli v navadni vsakdanji tir, tako da prihodnji veki o meni ne bodo govorili; v vrste onih pisateljev, ki jih ime-

nujejo ogledalo ali celo stvarnike prihodnjih časov, nikdar ne vstopim. Sveta ne bom mučil s svojimi proizvodi, Klio ne zapiše mojih spisov v zgodovinsko knjigo. Ne bodo me sodili in hvalili, češ, bil je stara korenina, star denar, ki nekaj plača in odrine v slovstvu. Njegova beseda ima glavo, ima noge. Niti odsev najmanjšega žarka moje zvezde ne ostane v vsemiru. Če pogledam v svojo dušo — in tega sem že zmožen — vidim, da je ostala tam, kjer sem bil rojen. Vse trpljenje naših ljudi se oglaša v njej. Dali so mi svetlo obleko, ki naj bi me ločila od naših ljudi; tisti, ki so mi jo dali, umejo na vse mogoče načine ločevati človeštvo in sejati vanje razpor, a moje duše niso mogli iztrgati onim krajem, za katere je prišla na svet. In to je moja največja tolažba, h kateri se zatekam v onih težkih urah, ko mi prihajajo misli, ki me jih je strah. Sočutje z našimi ljudmi je moja največja tolažba. Izvadil sem torej zapisnik, da pišem o njih trpljenju. Pisanje mi je šlo gladko, ker poznam one ljudi visokih naslovov, ki vale jarem na narod; posedal sem bil že v njih druščini, molčal, gledal in bežal sem od njih, ker božje podobe v njih nisem našel; predobro poznam tudi ubogo podjarmljeno ljudstvo in vse sem videl, kako je padalo kladivo na nakovalo, zato sem z lahkoto slikal odnošaje med gospodarji in podjarmljenci.

Tako sem dolgo pisal, sedeč v hladu. Kar zaslišim nad seboj cviljenje lesenega bosenskega voza. Tam je pot. Odvezal sem konja in mahnil poprečno po robu kotanje v breg. Tisto škripanje nad menoj je mahoma utihnilo, ko da se je pogreznilo v zemljo. Kmalu sem dospel na pot baš pred neznaten han.

„Si li ti Mujaga Selimanović?“ sem vprašal mladega, črnolasega handžijo, čepečega na pragu.

„Nisem; han je Selimanovićev, a jaz sem tu najemnik. Hočeš kave?“

„Daj!“ — Popil sem kavo, sedel na konja in odjahal. Pot je zavila navzdol v ono kotanjo, v kateri sem bil nekoliko niže počival. Sredi kotanje je tičal v blatu s hlodom obložen preprost voziček, tisti, ki je prej tako škripal. V meji je sedel starček, skljućen in matov, držeč brezovo šibo na kolenih in topo zroč na voz. Po njegovem turbanu sem videl, da je bil že v Meki in se mu spodobi častni naziv hadžija.

„Hadžija, ali si obtičal v blatu?“ sem vprašal.

„Sem, brat, dalje ne morem.“ Turek je zmajeval z glavo. „Kje si bil?“

„V hanu Kiseljaku.“

„Ali si iskal koga?“

„Ne. Nisem orožnik.“

„Pa kako je moj brat Ibrahim?“

„Je li handžija Ibrahim tvoj brat?“

„Je.“

„Zdrav je.“

„Neka Bogu hvala!“ je odgovoril Turčin z globokim glasom. „Dober in pošten človek je Ibrahim. Pri njem se ne skrivajo hudobni ljudje.“

„Dober človek se mi zdi Ibrahim,“ sem potrdil.

„Ali si se kaj ustavil v mojem hanu?“

„Kje je tvoj han?“

„Precej tu gori ob potu. Jahal si mimo.“

„Tam sem se ustavil. Ali si ti Mujaga Selimanović?“

„Boga mi, sem.“

„Koliko imam še do mesta?“

„Do Vršanja je peš pol ure in od tam imaš v mesto debelo uro, ker navzdol ne moreš poditi.“

Ker sem izprevidel, da sem z nočjo vred še lahko na cesti, sem skočil s konja, stopil bliže k vozu, ogledal predpotopna kolesa, globoko pogreznjena v blato, in vprežena konjiča, katerih levi je bil zelo medel in iztrkan.

„Slabo živino imaš, hadžija, zato voz ne pojde izlahka za njima.“

Hadžija je stopil k meni. „Ne pojde, ne pojde, brat. Vidiš, deset dni sem delal tlako na trdi cesti, in tam se mi je nevajena živina umorila.“ Pomolčal je, potem se jo obrnil h konjema. „Če ne gre, naj pa tukaj ostane. Konja izprežem, pa hajdi domov.“

„Pa voza vendar ne smeš sredi pota pustiti. Če vidi orožnik, nalože ti globo.“

„Bog odredio, pa šta hočeš.“ Mujaga je skomizgnil z rameni, češ: Alahova volja je, da ostane voz v blatu, vse drugo mi nič mari. In je šel, da izpreže konja.

Tu sem hotel s svojo voljo poseči v turški „kismet“, pa sem rekel: „Stoj, hadžija! Izprezi samo levega konjeta in priprezi mojega, ki je trden in močan. Onda izpeljeva, ako Bog da.“

Hadžija me je debelo pogledal, kakor bi videl čudež pred seboj. „Sam Bog te je poslal! Dober, pošten človek si. Pomagaj mi, ako hočeš!“ Hitro sva prepregla, pognala in kmalu je voz veselo cvilil in škripal iz jarka v klanec. „Neka Bogu hvala!“ je zadovoljno vzkliknil Mujaga. „Pa neka Bogu hvala!“ sem ponovil za njim. Vrh klanca sva zopet prepregla in Mujaga me je na moč pohvalil.

Njegova hvala mi je ugajala in za nekaj višjega sem se čutil, ker v njegovih mislih sem veljal za božjega poslanca, ki mu je po Alahovi zapovedi prišel na pomoč. In toliko sem se mu prikupil, da me je povabil, naj grem ž njim v Vršanj na njegov dom, da popijeva skupaj kave. Že je bil v daljavi precej visoko nad mojo potjo viden Vršanj, gruča temnih poslopij na vrhu raztegnjenega holma, podobna majhni tvrdnjavici v sredini gora. Ni me mikalo ostati do mraka v takšni naselbini, kjer bi me morda smatrali za orožnika, ki stika po gorah in išče koga, in bi se kdo lahko za grehe drugih osvetil na meni. Odklonil sem povabilo, dasi bi bil rad kaj slišal iz starčevih ust o bosenskih razmerah, posebno zato, ker sem bil takrat marljivo nabiral gradivo na kmetih za tisto svojo študijo, da bi izpopolnil ono, kar sem slišal po mestih od visoke, dobro plačane gospode, ki se mi je zdelo baš tako pristransko in nedostatno, kakor ono, kar je bilo pisano v novinah, katerim je malo do pravice in resnice, včasi pa vsega pisati ne smejo. Obljubil sem starcu, da se oglasim drugikrat na njegovem domu, sedel na konja in se poslovil.

Bila je že trda tema, ko sem prijahal v mesto. Malo pred menoj so prišli ostali štirje izletniki iz Kiseljaka. V kazini smo se sešli. Rakov niso nič prinesli. Kapitan je bil jako dobre volje kakor človek, ki je opravil dobro pozitivno delo, in na široko je razlagal in kazal na zemljepisni karti svojemu majorju, kje je stal 1878. l. plevljanski mufti s 3000 Arnavti in kako bi ga bili Avstrijci lahko zajeli, ko bi bili ozemlje tako dobro poznali, kakor ga poznamo danes. Njegovi trije soigralci so bili skraja prav poparjeni, znamenje, da so prinesli z izleta kačo v žepu. Pa kmalu so oživeli. Eden od njih me je od nasprotne mize parkrat pozdravil, a to na poseben način in s posebnim namenom. Prijazno se režeč, je dvignil desnico, razprostrl vso petorico prstov in mi veselo mahal v pozdrav in klical: „Bog te živi, dragec moj! Jutri!“ To je pomenilo napoved, da pride jutri po pet goldinarjev k meni, ki sem upravljal bataljonsko založno in posojilnico. Takšna je bila njegova navadica. Pobočnik G. je sedel k meni ter mi začel govoriti o slovstvu, rekoč, da je še najboljša zabava pri knjigah. Pohvalil je Bulverjevega Pelhama, ki sem mu ga bil pred tednom pohvalil in posodil, in razodel je nekoliko svojo misel o Schopenhauerju, ki je tudi mene zanimal. Vselej po kaki krepki igri ali pa proti koncu meseca je razkladal nazore, ki so se skušali prilagoditi mojim. Takšna je bila njegova navadica. Bil je dobra, poštena duša, mlada kri, precej izobražen, pa brez izkušenj. Rada sva se imela.

(Dalje prihodnjič.)

Sodoma.

Spisal **Fr. Strnad.**

II.

„Kje si bila spet tako dolgo? . . . Kaj pohajaš! . . . Doma pa delo zastaja!"

S temi nevljudnimi besedami jo je sprejela mati, ona pa je odvrnila: „V cerkev bom vsaj še smela!"

„V cerkev, v cerkev, vedno v cerkev! . . . Čemu?"

„Mati!"

Tako brezbožne so se ji zdele materine besede!

„Saj res! Prav pomagalo bo!"

„Mati . . . mati — vi veste? . . ."

Dozdaj je vedno mislila, da mati ničesar ne sluti.

„Vi veste?" je ponovila in srce se ji je stisnilo ob tem spoznanju.

Mati pa je porogljivo odvrnila: „Seveda, gluha sem in slepa . . . in pa tako zabita!"

„Ah, vi veste mati, pa trpite in molčite ves čas!"

„Kaj pa naj bi? . . ."

„Domov bi ji veleli! Vaša hči je, ubogati vas mora!"

„Kajpak, ker si me ti tako ubogala, ko sem ti rekla, da ga ne jemlji! . . ."

„Prepozno je bilo že tedaj, morala sem!"

„Morala! . . . In kdo je bil kriv, da si morala? Jaz mar? O, ti . . ."

Ni izgovorila, ali smrtno sovraštvo je gledalo iz njenih oči.

„Za pet ran božjih, mati, zakaj me tako črtite?"

Materi so se še bolj jezno zaiskrile oči, a odgovorila ni nič. Vrgla je v zapeček cunjo, s katero je brisala mizo in klopi, in odšla ven. Hči pa je obsedela na stolu, kamor se je bila zgrudila pod vtiskom materinih besedi . . .

Bilo ji je nepopisno pri srcu . . . Mati je torej vedela! . . . Mati je vedela, a ničesar ni rekla, ničesar storila!... Nekaj težkega ji je leglo na prsi, nekaj tako težkega . . . Nerazumljivo se ji je zdelo

materino vedenje. To, kar se je skrivalo za tem, jo je navdajalo s strahom . . . Zakaj je molčala, zakaj ni zinila nikdar nobene besede? . .

Plaha se je ozrla po sobi. Temno je bilo že in v nepoznani grozi so ji drhteli udje. Zdelo se ji je že dolgo, kakor bi bila njena rojstna hiša celo pri belem dnevu zagrnjena v gosto temo, kakor bi se te njene rojstne hiše bali ljudje, bala blagodejna solnčna luč. Nekaj mrklega se je razprostiralo zdaj po teh prostorih, ki so ji bili nekdaj tako ljubi, tako dragi, tako polni svetlobe! Nekaj čudnega je bilo že dolgo dolgo tu notri . . . Sami plahi, sami sovražni pogledi! . . . Kakor bi se čutil pod to streho vsakdo krivega, kakor bi se vsakdo bal nečesa . . . Da, njej se je zdelo, kakor bi bila celo njih živina bolj klavrna od sosedove, kakor bi vse, kar je bilo pod to streho, tlačilo neko prokletstvo . . .

Odkod to, zakaj to? . . .

Nekoč je bilo drugače!

Zakaj jo zdaj tako sovraži mati? Ko je bila še otrok, jo je imela rada! Kako se more materina ljubezen izpreobrniti v tako mržnjo? Kaj ji je storila? Ali bi ne bilo naravneje, da bi jo bila pomilovala?

Zunaj se je bliskalo čimdalje huje. Nevihta se je bila približala. Po drevju je završelo in debele kaplje so začele padati. Zdajpazdaj je zagrmelo, da se je streslo poslopje. Stopila je k srednjemu oknu, ki je bilo odprto, in ga zaprla. Roj muh, ki je počival na šipah, se je dvignil in brneč zletel proti stropu. Iztegnila se je nato k svetiljki, ki je visela ob stropu, in jo prižgala.

V tem hipu je stopila zopet mati v sobo.

Navzlic svojim štiriinštiridesetim letom je bila še čvrsta in krepka, za žensko na kmetih nenavadno dobro ohranjena. Života je bila skoro bohotnega, obraz pa ji je bil suhljat, razoran od markantnih potez, a navzlic temu zalit od temne rdečice. Njen pogled je bil isker, izzivajoč, poln pohlepnega ognja, ki je pričal, da se njeno srce še ni odreklo željam in da mu še niso tuje strasti . . .

Obe sta molčali. Mati je hčer pazljivo motrila, ta pa je zrla zamaknjena v tla predse. Naposled izpregovori mati.

„Če bo jutri vreme, bo treba . . .“

Ali hči ji ni dala izgovoriti. Nekako hlastno in odločno obenem je rekla:

„Jutri pojdem za njim!“

„Kaaj? Kam, praviš, da hočeš?“

„Za njim!“

„In kaj boš tam?“

„Tega mora biti konec!“

Mati se je divje zagrohotala.

„Hahaha! — Saj bo konec, a ne tedaj, ko boš ti hotela!...“

„Mati, jaz vas ne razumem!“

„Jaz tebe tudi ne! Pri miru ju pusti! Kar je, je! Tvoj ne bo več!“

Jezne, srdite so bile materine besede.

„Pa vsaj ona naj gre strani!“

„Dokler bo on hotel, ne pojde strani, sama veš, da ne!“

„Zakaj ne bi šla?“

„Zato, da ne! Abotnica! Presodi sama sebe in razumela boš njo!“

Hči ni doumela zmisla teh materinih besedi in se tudi potrudila ni, da bi ga. Njenega srca se je lotilo nekaj strašno grenkega. Zaihtela je in zaprosila:

„O mati, povejte mi vendar, kaj je to v naši hiši! Nobene sreče, nobenega veselja! In zakaj se nas vse tako ogiblje, zakaj nas pogledujejo ljudje taho čudno? Kaj smo jim storili? Kaj imajo zoper nas? Ali je vse to samo zaradi sestre, ali pa vedo ljudje še več? . . . Včasi mi je, kakor bi iz vsakega kota naše hiše gledala pošast! . . . Povejte mi, mati, ali so oče tistikrat res samo po nesreči zabredli v vodo, ali pa je bilo kaj drugega? Tako nedoumno se mi zdi to včasi . . .“

Mati je prebledela. Zravnala se je pokoncu in bila je videti, kakor bi rasla in postajala večja. Srdito je stisnita pesti in z nenavadnim glasom je zakričala: „Mol — či!“

Nekoliko hipov se je zdelo, kakor bi hotela skočiti v hčer. Ali premagala se je. Polagoma se ji je vrnila navadna barva v lica in pesti so se ji razleknile. Stopila je v stransko sobo in zaloputnila vrata za sabo.

Hči pa je šla ihteč v prvo nadstropje v svojo spalnico.

Bolela jo je glava, bolelo še huje srce . . .

III.

Drugi dan je bila že zgodaj pokoncu. Vihar, ki je divjal med groznimi nalivi vso noč, se je bil polegel, a deževalo je še vedno hudo in nič ni bilo upanja, da bi se ustavilo. Vendar je to ni od-

vrnilo, da bi ne bila zvršila svojega sklepa, čeprav ni imela nič več tistega zaupanja v svojo podjetje kakor še včeraj.

Neka pobitost in obupanost se je je lotevala zopet. Glava ji je bila trudna, nekaj, ker je malo in slabo spala, nekaj od neprijetnih misli, ki so jo mučile. In pri srcu jo je skelelo in peklo, da si je zdajpazdaj položila roko na levo stran prsi.

Včeraj ji je bilo, kakor bi ne mogla pričakati današnjega dne, tako jo je sililo srce, da bi storila brž, kar si je bila namenila, danes pa se je tako čudno težko ločila od doma. Bilo ji je, kakor bi se moralo nekaj zgoditi, kakor bi je čakalo tam zunaj še nekaj hujšega, nego je bila doživela tu notri pod to domačo streho. Neko bridko, nepopisno čuvstvo jo je polnilo, ko se je odpravljala na pot. Od enega kota do drugega so ji begale oči. Stvari, za katere se sicer niti zmenila ni, so vzbujale zdaj hkratu njeno pozornost; tuintam ji je obtičal otožni pogled, to in ono reč je prijela v roko, ogledala si jo, kakor bi si jo hotela vtisniti globoko v spomin, kakor bi se poslavljala od nje . . .

Bilo ji je, kakor bi se ne imela nikoli več vrniti semkaj . . .

Zunaj je zapel postiljonov rog, neprijetno, hripavo, pretrgano. Stresla se je in stekla ven. Na stopnicah se je srečala z materjo. Ponudila ji je desnico: „Zbogom, mati!“

Toda mati se je obrnila vstran. Ni ji segla v roko in ni ji odgovorila.

„Zbogom, mati!“ je zaklicala za njo še enkrat in hipoma se ji je storilo milo, da je zaihtela naglas.

Predno se je usedla v poštni voz, je premotrila tudi od zunaj še enkrat svojo rojstno hišo. Videla se ji je zdaj vsa drugačna nego doslej. Tako tuja se ji je zdela, tako nepoznana. Bilo ji je, kakor bi ne bila tu doma, kakor bi se bila samo pripeljala tod mimo, a zdaj potuje zopet dalje — kam, ve Bog sam! . . . —

* * *

Voz je oddrdral, ona pa je začela premišljevati svojo usodo, svoje življenje. Bil je dan kakor nalašč za premišljevanje. Videlo se ni nikamor, kajti zagrnjeno je bilo vse v nepredorno meglo, a dežne kaplje, ki so bile na streho in ob okno poštnega voza, so padale tako enakomerno, da je monotoni šum, ki so ga povzročale, ni mogel motiti. Zrla je tja predse in se pogrezala v svoje misli. Le semtertja, kadar je zadelo kolo ob kak kamen in je voz zagrmel

in odskočil, se je zdrznila in vzdramila. A zravnala se je samo na svojem sedežu, obrnila glavo v drugo stran, potem pa nadaljevala svoja razmišljevanja.

Da, to njeno življenje! Kako je bilo lepo, kako prijetno je potekalo v tistih prerano minolih časih! Podobno je bilo potoku sredi cvetnih travnikov. Urno in veselo se podi valček za valčkom, a vendar se vrši ves odtok tako mirno in enostavno! Le semtertja kak majhen tolmunček, kak neznaten slapček, da zažubori nekoliko glasneje, potem pa gre zopet vse svojo prejšnjo pot in prejšnje enakomerno zvenenje udarja na uho . . . Prav tako je bilo njeno življenje: mirno, tiho, brez kontrastov in velikih dogodkov . . .

Lepo je bilo v onih davnih časih... A potem se je začelo tisto strašno . . . Stemnilo se je nebo in ni se hotelo zjasniti več . . . Oče in mati se hkratu nista več razumela. Nič ni vedela, kako je bilo prišlo in kaj je bilo vzrok temu, a iz besed, ki jih je čula semtertja, je posnemala, da razdvaja njena roditelja globoko sovraštvo. Nič gotovega ni vedela, a čutila je, da mora biti nekaj groznega med njima, kajti imela nista nikdar lepega pogleda, nikdar ljubeznive besede drug za drugega . . . Nista bila baš glasna . . . redki so bili hudi nastopi med očetom in materjo. Zasluga za to je šla očetu, ki je rad molčal in izognil se, če je le mogel, vsakemu prepiru. A tisti molk, ki je vladal včasi v hiši, je bil strašnejši, nego če bi bila oče in mati kričala in obsipala se z grdimi priimki, tisto tiho sovraštvo je ležalo kakor mora nad vso hišo — nekaj nevarnega, neznanskega se je skrivalo za njim . . .

Kakih dvanajst let je imela, ko se je bilo začelo, otročja je bila še njena duša, a vendar je že čutila nesrečo, vendar ji je bilo težko pri srcu ob takih razmerah . . .

Čudno, da so bile njene simpatije vedno na očetovi strani! Morda zato, ker je videla, da vselej podleže materini oblastnosti, da obvelja vselej materina volja, nikdar njegova. Sočuvstvovala je z očetom in bolelo jo je, ko je videla, da trpi, da ga nekaj peče in mori. Žalostno je povešal glavo in hiral je brez prave bolezni. Od dne do dne je postajal slabejši, kakor senca se je vlačil okoli, toda ulegel se ni . . . Ali nekoč pa so ga potegnili iz vode . . .

Hudo jo je pretresla očetova smrt. Pozabiti ga ni mogla. Vedno se ji je še smilil. In dasi ni imela nobenega vzroka, pritoževati se zoper mater, se njeno srce vendar ni moglo ogreti tako zanjo, kakor se je ogrevalo za očeta. Pozabiti ni mogla tistega žalostnega obraza, tistih žalostnih pogledov njegovih. In strašno ji je bilo ob misli, da

je storil tako nenavadno smrt. Po nekem takem prepiru z materjo se je bil odpeljal z doma, dasi je lilo kakor danes. Zvečer pa sta konja sama pridirjala domov. Zapeljal je v temi v strugo, konja sta se rešila, on pa je utonil. Tako je čula praviti in verjela je. A srce se ji je stisnilo, kadar se je spomnila, da je usojena beračem in zločincem lepša smrt, nego je bila njenemu očetu. Ko bi bil zatisnil oči vsaj v topli postelji, ob kateri bi bila ona klečala in molila!...

Trpela je dolgo, predno so vsi ti bridki občutki nekoliko minili in so začeli vtiski sedanjosti izpodrivati spomine na žalostno preteklost. Vendar čas je storil tudi pri nji svojo dolžnost. Razcvetla se je bila v devico, napočila ji je bila tista zorna doba, ko začuti človek novo srečo, ko polnijo prsi najslajši upi, ko je življenje podobno zlatemu maju . . . Mirno in tiho bi ji bili potekali zopet dnevi, ozarjena od zlatih solnčnih žarkov se je razgrinjala bodočnost pred njo, njena deviška duša je sanjala krasne sanje, pogrezala se v sladko koprnenje — polno harmonije je bilo njeno življenje, a tedaj je posegel z neusmiljeno roko vmes on — sedanji mož njen . . .

Bil je že tedaj pri hiši, ko je bil še oče živ. Da, ko se je zamislila zdaj tako nazaj, se ji je dozdevalo celo, kakor bi se bili prepiri med očetom in materjo šele potem začeli, ko je bil on prišel k hiši. Dobili so ga bili iz Trsta, da bi vodil trgovino z mešanim blagom, ker domači sami niso mogli opravljati poleg velike kmetije še prodajalnice . . .

Ona se spočetka ni dosti menila za tega človeka, pozneje pa ga je celo mrzila, morda ker je videla, da ga tudi oče ne mara. Nekoč je čula, kako je oče rekel materi, da ga zapodi, toda mati se je udarila ob prsi in vzkliknila: „Tu imam jaz odločevati, ne ti!“ In ostal je. Da bi bil sam šel, ko je čutil, da je na poti, za to je bil pač premalo rahločuten. Kakor bi ničesar ne vedel, ničesar ne zapazil, se je šopiril po hiši in se smehljal, takisto čudno smehljal kakor bi hotel reči: „Vse bo tako, kakor bom jaz hotel!“

(Dalje prihodnjič.)

Pesnikova smrt.

Plameneč velikan v brezmejnost je pal,
smrtnoranjen se dan poljubil z nočjo je —
Pesnik dušo in misli je večnosti dal,
z zarjo združil strmeče sanje je svoje.

Vojeslav Molè.

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

(Konec)

S priponko **jan** se iz samostalnikov s krajevnim pomenom proizvajajo samostalniki, ki zaznamujejo stanovnike tistih krajev, na pr. nastanjenec na hribu je hribljan, a oni v dolu doljan, na gori gorjan; v duplu dupljan i. t. d. Taki s priponko **jan** napravljeni, stanovnike zaznamujoči samostalniki so v staroslovenščini dobivali v ednini vrhutega še priponko **in**, ki je pa v množini odpadala. Iz Rim se izvaja Rimljanin, a v množini je slovel ta samostalnik: imen. Rimljane, rod. Rimljan, daj. Rimljanьm, mestn. Rimljanьh i. t. d. Sedaj slovejo v novi slovenščini te oblike v prostem apelativnem imenu pravilno: Rimljani, Rimljanov, Rimljanom, Rimljanih i. t. d., a v lastnih, t. j. krajevnih imenih te vrste se je pogosto sled sufiksa -jan nekako zabrisal, n. pr. Duplje, Dupelj, Dupljam, Dupljah (iz prvotnega Dupljane, Dupljan, Dupljanьm, Dupljanьh), samo v rodilniku se je v mnogih primerih še ohranila prvotna oblika, n. pr. Cerklje Cerkljan, Duplje Dupljan, Gorje Gorjan, Goriče (poleg Goričane) rod. Goričan i. t. d., in prav ta rodilnik nam je v takih krajevnih imenih dobro došli kazalec, po kateri poti nam je razlagati dotično krajevno ime. Da se je sled sufiksa -jan v takih novoslovenskih krajevnih imenih nekako izgubil, nam je Miklošič v svoji primerjalni slovnici (III, 15) sicer zabeležil, češ da samostalniki na *-janin* imajo često od prvotnih oblik na *-janem, -janeh* različno obliko, končujočo se na *-jam*, *-jah*, in da se krajevnih imen oblike Dreulach, Gleinach, Gratschach pač ne dado drugače razlagati nego iz novoslovenskih mestnikov Drevljah, Glinjah, Gradčah od Drevljane, Glinjane, Gradčane, kako da se je pa ta izprememba izvršila, nam na omenjenem mestu Miklošič nadrobneje ni razložil. Domnevati bi se dalo, da takole: Ko se je poluglasnik za n^{om} v obrazilih -jan[ь]m, -jan[ь]h polagoma izgubil, je obenem tudi **n** pohohnjavel (to se pravi: postal je hohnjav) pa se je ali s sorodnim m^{om} strnil v enoten **m** (nьm = n'm = m, tedaj janьm = jam), ali pa je kot hohnjav glas sčasoma prosto izginil, kot so se izgubili hohniki sploh. (Primeri vohati iz onhati, loka iz lonka.) So pa tudi slučaji, da se je prvotna

oblika jasno ohranila in še celo svoj poluglasnik v končnicah okrepila, torej -janьm, -janьh izpopolnila v -janam, -janah, prav kakor da je tako krajevno ime ženski samostalnik po a-sklanjatvi. Vzemimo za vzgled ravno Poljane, ki nam jih, kakor sem že rekel, nikakor ni razlagati iz singulara „poljana“, ampak iz stanovniškega imena „poljanin“, ki slove v množinskem imenovalniku „poljane“ (die Feldbewohner, Uferbewohner). „Poljana“, napravljena z amplifikativnim sufiksom *-ana*, pomeni širom odprto polje, prostrano planoto, če tudi nenaseljeno — primeri poleg „soba“ izraze sobana, izbana, dvorana, t. j. veleprostorna, a ne navadna ali celo mala soba. Za Kranjsko najdemo v krajepisnih slovnikih zabeleženi samo dve poljani, t. j. „Dolga Poljana“ Langenfeld v Budanjski občini na Vipavskem in pa „Poljana“ v gozdu „Krakovo“ pri Krškem (na tej prostrani Poljani ni druge naselbe razen gozdarske hiše), vsi drugi kraji tega imena, ki jih je nad deset, imajo množinsko obliko „Poljane“, ki se pa — to poudarjam še enkrat! — izvajaj večinoma iz moškega edninskega samostalnika „poljanin“ ali „poljan“ (campanus). Pač pa je utegnilo to, da je jezik imel poleg poljanina (**m.**) tudi poljano (**f.**) Flachfeld, pospešiti preobrat moškega stanovniškega imena v ženske oblike krajevnega imena, kakor so Poljanam Poljanah, torej tudi Zgornj**e** in Spodnj**e** Poljane namesto Zgornj**i** in Spodnj**i** Poljane. Poženščil pa se je sčasoma spol tudi drugim množinskim krajevnim imenom bodisi iz srednjega, n. pr. Blatah (Flattach) iz Blatih od Blata (*n. pl.* der Morast), bodisi iz moškega, n. pr. Blačah (Flatschach) od Blače, t. j. Blačane (iz blat-jane die Moorbewohner *m. pl.*), tako da veljajo dandanes skoraj vsa stanovniška imena v množini, proizvedena s sufiksom **-jan**, ki služijo kot krajevna imena, za samostalnike ženskega spola, dasi so bila prvotno brezdvomno moškega. V prilog izvajanju imena „Poljane“ iz edninskega „poljana“ bi se utegnil kdo sklicevati na druge analogije, češ da imamo poleg „Draga“ (10krat) na Črnomaljskem tudi „Drage“, poleg „Dolina“ (nad 10krat) tudi „Doline“ pri Brdu in Litiji, poleg „Loka“ (10krat) tudi „Loke“ (Lokach v Litijskem okraju), poleg „Mlaka“ (5krat) tudi „Mlake“ pri Metliki in Trebnjem. Toda opomniti treba, da so tu singularna imena mimo pluralnih v odločni večini in da se pluralne oblike sploh drugače tolmačiti ne dado nego iz ženskega singulara, nasprotno pa pri Poljanah pluralne oblike odločno prevladujejo pa tudi dopuščajo drugačno tolmačenje, dočim se izvajanju iz singulara „polj**ana**“ marsikaj upira, pred vsem to, da amplifikativni sufiks *-ana* že sam označuje prostranost, torej tisto, kar bi

utegnil sicer označevati plural od „poljana“ nasproti singularu, namreč širom razsežno planoto. —

Poljane so torej naseljenci na polju, a Lubljane (Lъbljane) so na in ob lŭbu (holmu) nastanjeni. Pa poreče kdo, saj se mesto ne imenuje Lubljane (plur.), ampak Lubljana (sing.). To je res za razlagalca nemala težava, toda Laibach (iz Lъbjah) govori kot lokal odločno za pluralni izraz Lъbjane. — Miklošič si misli, da je na mesto množinske oblike „Ljubljane“ stopila edninska „Ljubljana“ ob onem času, ko je narod že bil izgubil iz svoje jezikovne zavesti prvotni pomen množinske oblike (t. j. da zaznamuje stanovnike), pa da se mu je za zaznamovanje kraja zdela edninska oblika prikladnejša. Poskusimo si to težavo prehoda iz množine stanovniške v ednino kraja raztolmačiti nekoliko natančneje, dasi s tem seveda ne ugovarjamo Miklošiču, ki trdi, da je morala pač oslabelost jezikovne zavesti narodove glede prvotnega pomena množinske stanovniške oblike pred vsem pospešiti takov preobrat. Znana prikazen je, da se dandanes v nekaterih gorenjskih narečjih severovzhodno od Ljubljane na levem bregu Save stanovniška imena končujejo na *-ana*, preobrazivši svojo končnico iz *-ane* po nekaki vokalni harmoniji (asimilaciji vokalov), to se pravi: prvotni končni **e** v končnici *-ane* se je prienačil vokalu **a** predzadnjega zloga, da se oblika ne končuje več na *-ane*, ampak na *-ana*. Imena vasi Rádomlje, Škrjanče v Kamniškem okraju so morda že sama na sebi stanovniška imena (iz prvotnih Radomljane, Škrjančane), a stanovniki teh vasi se imenujejo dandanes Radomljána, Škrjančána. Isto bi utegnilo veljati tudi o Moravčah, a narodna zabavljica baje poje o Moravčanih:

Morávčana se skup zberó
In star'ga mačka oderó. —

Stanovalci v Dobu so sedanjikom Dobljána (iz Dobljane), stanovalci Volčega Potoka so jim Vowčána (iz Volčane), stanovalci na Holmcu (h'mьc) so Hьmčána (iz Holmčane) i. t. d. Prav taka izprememba oblike „Lubljáne“ v „Lubljána“ potom vokalne harmonije se je gotovo izvršila že v zelo zgodnji dobi; da je pa potem tudi množinski pojem izginil narodu iz zavesti, k temu, mislim, so pripomogli različni vplivi analogije. Na romanskega tujca (Italijana n. pr.) je utegnila napraviti oblika „Lubjana“ (ker po bistvu od njega ne razumljena) pač vtisk, kakor da je morda pridevnik, h kateremu si je v mislih dostavljati samostalnik: terra, provincia, (urbs) città i. t. d. Pri Vergilu je n. pr. Capua Campana urbs, a pri Ciceronu Campana colonia, pri Horacu pa okolica mesta „Pedum“ regio

Pedana. Vzemimo še razna mestna imena na *-ana*, n. pr. Toskana, Antignana, Galignana, Montagnana, Laurana i. t. d., pa si lahko mislimo, da se je po analogiji utrdil pri tujcu nazor o singularnosti imena Lubjana. Slovenskemu domačinu pa je menda pospešilo dovzetnost za singularno pojmljenje pluralnega stanovniškega imena to, da je imel pri kolektivnih samostalnikih (kakor so: brača, deca, gospoda, družina, živina — bodisi že goved ali kuretina — drobnica i. t. d.) že itak vprav množinske pojme strnjene v singularno obliko. Nikakor torej ni čudno, da je po analogiji z drugimi kolektivnimi singulari začel tudi Slovenec sam smatrati obliko „Lubljana“ (iz Lubljane) za singular.

Glede lokala Lъbjah (Laibach) primeri Žьrjah (Sairach), Lipljah (Laiplach), Lučah (Leutschach) i. t. d. — to so sami množinski lokali. Laibach iz Lъbjah je še iz tiste dobe, ko se še ni bila izvršila epenteza l^a med b in j (primeri Habach in Jablah pri Mengšu).

Kakor je Lubljana stanovniško ime, izvedeno iz krajevnega imena lub (lъb, lob), tako imamo iz hrib Hribljane, vas v Cerkniškem okraju (v občini Žilče), in iz holmec nam je izvajati ime dveh vasi na Koroškem, namreč Humče (Guntschach) pri Žihpolju in Humče (Humtschach) pri Doberli vesi. Iz holm ali hum bi dobili stanovniško ime Humljane ali Humlje. — Gorje (Göriach) iz „gora“ in Goriče ali Goričane (Görtschach) iz „gorica“ smo že prej omenili.

Utegnil bi zdaj kdo vprašati, ali mar zahtevam, da naj se v imenu Ljubljana j za l^{om} v prvem zlogu izpahne, pa da naj pišemo poslej Lubljana namesto Ljubljana. — Če je moja razlaga imena prava, tedaj je taka izprememba gotovo popolnoma opravičena, torej priporočila vredna. Toda ker kaže po eni strani uvaževati konservativno reklo „quieta non movere“ in ker imajo imenoslovne take razlage v prvi vrsti veljati za zgolj znanstvene etimologije, namenjene pouku zanimajočega se občinstva, oziroma izpodbudi drugih raziskovalcev na tem polju, ne mislim siliti s tako novotarsko zahtevo na dan, ker se mi tudi zdi, da bi ostala pač brez uspeha, zlasti če pomislim, da n. pr. vkljub Pleteršniku (str. 434) in Levcu (str. 139) in vkljub živi govorici „kopu“ na ljubljanskih kopališčih blesti vendar le nadpis „kopel**j**“. V praktičnem oziru glede imena Lubljana naj torej le kdo drugi, izmed odločilnih faktorjev kdo, poskusi svojo podjetnost, mi pa ostanimo pri teoretični razlagi in se zadovoljimo z rezultatom, da je Lubljančan že tretja oblika stanovniškega imena naseljencev ob lubu ali holmu (Lubljanin, Lubljanec, Lubljančan). —

Književne novosti

Ivan Cankar: Zgodbe iz doline šentflorjanske. (Konec) — Mrlič je ležal v mrtvašnici, župnik pa je vstal po noči ob luninem svitu in je šel v mrtvašnico k pritepencu, ker ga je klical neznan, pa poveljujoč glas. In vse, kar govori ta mrtvec prvo in drugo in tretjo noč, vse je prav tako pretresljivo in čarobno kakor naravno in skoraj samo ob sebi razumljivo povedano. Kako originalno in lepo je popisan potepuhov pogreb, župnikova vnema, iz strahu porojena, skrivnostna groza, ki tre pogrebce od blizu in daleč in ki je pomešana s čisto vsakdanjo radovednostjo in škodoželjnostjo! Kako originalen in verjeten je zaključek, ki nas vodi iz sveta halucinacij in duhov v trdo realnost, ki končuje z župnikovo — blaznostjo in smrtjo! Ni lahko v kratkih vrsticah podati vsega bogastva globokih psihologičnih resnic, ki jih je nakopičenih v tem vzornem Cankarjevem umotvoru, zadostuje naj, da podam le še ogrodje fabule, ki na njem sloni vse to bogato psihično dejanje čudovite prozornosti. Sedanji sivolasi župnik je bil pred dvajsetimi, petindvajsetimi leti brhek kaplan, ki je imel mlado srce. In to srce se je vnelo za Marjetico, ki ga je enako ljubila. Kaplan Francelj pa je prišel daleč proč v novo faro, in tja je zaneslo tudi mlado žensko, ki je nenadoma povila slabotno dete. Zastonj je prosila uboga neporočena mati, da bi prišel k njej gospod kaplan, zastonj je želela, da bi dobilo nesrečno dete pri krstu ime — Francelj, ime neznanega očeta. Krstil je sam kaplan in pritisnil svojemu sinu na čelo Kajnov znak; krstil ga je za — Polikarpa, da se ožigosa greh. In to ime je bilo Polikarpu izvir vse nesreče, ki ga je preganjala od prvega do zadnjega dne; zato se je hotel nesrečnik maščevati nad povzročiteljem tega zla. V zadnjem hipu je dospel na svoj cilj in je našel poleg svojega krstitelja tudi svojega očeta, zato je dvakrat sladko njegovo maščevanje, ki obstoji v tem, da nesrečnik vsili župniku svoje dosedanje ime. Zunanje dejanje zaključuje torej — s fiksno idejo, zadnji svetli spomin župnikov pred smrtjo pa je bila misel na vrt svoje ljubezni in na svojo — Marjetico. — Prihodnji obširnejši spis ima naslov „Kancelist Jareb“, ki je tudi ponatisk iz Ljubljanskega Zvona. Sicer se ta spis ne da primerjati s prejšnjim niti po ideji niti po prozornosti in strogosti kompozicije, vendar je tudi v tem proizvodu dokaj lepih mest, po točnosti in plastičnosti karakterizacije pa ne zaostaja za drugimi novejšimi Cankarjevimi deli. Jareb je tip korektnega človeka, vzor uradnika in narodnjaka, ampak vse sama zunanjost brez najmanjše notranje toplote, brez iskre uporne možatosti in samostojnosti. Koristni člani človeške družbe so taki ljudje in družba, oziroma predstojniki in javno mnenje jim je vse, zato pa nimajo zmisla za to, kar človeka res stori človeka; njim je to vse zunanja oblizanost, ki jo oliko imenujejo. Potem je čisto drugačen mož surovi in uporni Hojzič, ki je v resnici najnevarnejši Jarebov konkurent pri vabljivi krčmarici Lizi. Vendar visi nad Jarebom neka temna usoda, tragična krivda, ki si je ni nakopal toliko po notranji prešernosti in grešni objestnosti, ampak vsled tega, ker ga je narava postavila na svet — duševnega starca, ki nima zmisla za vse tisto, kar stori, da utriplje srce v neznani radosti in da zopet umira v strašnih bolečinah, ker je spoznalo, da se je varalo v sladkih upih. To je Jarebova krivda, in Liza — vabljiva, okrogla krčmarica, ki je nazadnje izmed

dvanajstih rodoljubov vendarle izvolila njega, je sfingična maščevalka razočarane prevarane Ofelije. Devet tednov po poroki je Jareb umrl, Liza pa je izginila iz tistih krajev.

Po vsem tem treba reči, da so te Zgodbe iz doline šentflorjanske korenito literarno delo, zlasti pa odtehta divni „Polikarp" vse morebitne hibe in nedostatke pričujočega zbornika, ki ga z mirno vestjo priporočam vsakemu izobražencu v najboljšem pomenu besede. *Dr. Iv. Merhar.*

Meško Ksaver: Na Poljani. (Knezova knjižnica XIV.) Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani 1907.

Roman! Ni dvoma! Da bo Meško še spisal celoten roman, to smo pričakovali sigurno, ko je izdal zadnji svoji dve knjigi, sestavljeni sicer iz ločenih snovi, a notranje zvezani po skupni ideji. Čakati je bilo treba le dobe, v kateri bi Meško prenehal motriti skoraj edino samega sebe in se naslajati le ob lastnem čutenju in se čutiti nesrečnega le ob lastni nesreči. Dokler ni prišla ta doba, tako dolgo je bilo računati le na pisateljeve črtice, na izrezke iz njegovega izkusnega življenja v zunanjem svetu in v duši, ter na oduševljeno oživotvorjenje njegovih spominov. Iz take prhke snovi pa, ki zadobiva v luči novih nazorov tudi vedno novo obliko, bi se težko dala zgraditi trdna stavba romana, razen če bi pisatelj hotel v celoti dati račun o svojem bitju in žitju. Kako pa naj to stori kdo, ki se kreta še v središču razvoja? Varati bi moral samega sebe, da je s seboj že popolnoma na jasnem!

Pri subjektivistu, kakršen je Meško, bi to bilo naposled mogoče; saj se umetnik njegove nravi čuti vsak trenutek na višku, kakor bi bil zaključen v svojih nazorih in izkušnjah. Ko pa bi začel graditi roman, seveda roman o samem sebi, in bi moral zasledovati svoja lastna pota v svetu in v duhu, bi se kaj hitro zavedal, da njegovo bitje še ni zaključeno in da bi se roman moral končati — brez konca. Za lastni njegov roman je še prezgodaj!

Roman pa je bil zdaj mogoč, ker si je Meško izbral snov izven sebe; a postal je roman črtičast, ker sprejemlje in spremlja mehkočutni pisatelj vso snov ne le s prikrito in efektivno simpatijo, ampak z očitno, dá, javno in neposredno ter celo afektivno. Ko bi to ne bilo tako, bi morali reči, da je postal naš Meško kdo drugi kakor ta anima candida med našimi pisatelji. Meško je o resničnosti in plemenitosti svojih naukov in opazovanj prepričan tako trdno, da so mu osebe in dogodki le nesamostalni pomočniki pri dokazu resničnosti, za trdnega spoznanem že a priori. To prepričanost bi pisatelj rad vcepil tudi nam vsem, tistim, ki bero njegove spise, in tistim, ki jih ne bero. Do prvih se obrača z vso njemu lastno gorečnostjo, proseč jih in roteč; o drugih pa toži, bolestno in z očitanjem proti napačni uredbi sveta, ki kaj takega pripušča. Iz vsake besede zveni tih poziv: „Bratje, bodite taki, kakor sem jaz, blagi in dobri in ljubeči, in prišla bo sreča na svet!" — A malokje najde pisatelj kakega sodruga istega mišljenja; zato se čuti nesrečnega in nam rad potoži, da mu je življenje obračalo le senčno stran, da mu je veselje tuje. Kadar mu srce tako uide iz ozkih prsi, tedaj se ustopi pred osebe v svojem romanu in govori neposredno v imenu lastne svoje osebe.

Take opazke delajo tehniko romana nekoliko neenotno in nenavadno. Često prekinjajo razvoj in ovirajo tok pripovedovanja; a vrinjene so baš na mestih, kjer prikipi kakršnakoli strastnost do vrhunca. Zelo značilno! Meško ne ljubi razdirajoče strastnosti, tudi ne take, ki nas pretrese do omamljenosti. Kjer bi se imela razvijati, tam ji stopi on v bor in priporoča harmoničnejše, milejše čute, združujoče, ne

razdirajoče. Zato Meškov roman ne zgrabi človeka tako, da bi zavrela kri ali pa zastalo srce, da bi se zaiskrilo oko ali pa zaškripali zobje; ampak roman deluje vedoma in vidno na to, da bi se zbudila v srcu mehka čuvstva blagosti, usmiljenja, a največ, da bi se zaiskrila med človeštvom in v prvi vrsti med našim narodom čarobna luč vsezveličujoče ljubezni!

Kot reformator duš in src stoji med nami Meško. In baš ljubezen je sredstvo njegove reforme, ljubezen vseh vrst, da je le čista, nesebična, pripravljena, osrečiti druge, akoprav trpi sama. Krasna teorija, posneta po razmerah med angelci! Nepraktična in neizvršljiva na tem grešnem svetu, a blagodejna, blažeča in dvigujoča človeško srce — sursum corda! Pristna snov za roman: romantika src!

Nekatere osebe v romanu delajo in delujejo v znamenju te ljubezni. Nesrečo in trpljenje žanjejo dolgo časa kot plačilo, a naposled zmagajo: saj ljubezen premaga vse! — Tisti pa, ki ne poznajo ljubezni, postanejo nesrečni in se pogube ali pa se po dolgih zmotah in blodnjah zatečejo k ljubezni; zdaj jim vzklije sreča!

Ni pa razvoj tako enostaven, kakor bi se sklepalo iz teh besed. Pisatelju se pozna, da se je poskusil tudi z dramatiko; so v romanu prizori, ki so veledramatični, in celo kaka bomba včasih poči; dejanje se razvija dovolj napeto, da mu sledimo z večjim in večjim zanimanjem, zlasti ker pisatelj z raznimi namigavanji dobro zna zbujati slutnje. — V kvar pa je romanu, da je Meško v svojih meditacijah pregostobeseden in skoraj vsiljiv; neposredno razkrajanje svojih misli, in naj bodo še tako resnične, nas često zadene malo neprijetno, ker se nam zdi, kakor bi nam hotel pisatelj „dajati nauke“, ne pa nas umetniškim potom dvigniti in nas s tem poučiti. —

Spis je posvečen „Domovini, s sladkostjo in bridkostjo ljubljeni“, kakor je natisnjeno na prvi strani. Tako posvetilo bi vobče lahko postavili pred vsak resen slovenski spis, a pri Mešku znači ta naslov prehod v novo dobo: doslej je bil on sam sebi predmet s svojo lastno sladkostjo in (te je bilo več) bridkostjo; zdaj čuti v prvi vrsti kot član Slovenstva, ne stoji torej edino kot subjekt nasproti svojemu edinstvenemu lastnemu subjektu, ampak nasproti veliki družbi, katere član je pač tudi sam.

Slovenstvo je Mešku v prvi vrsti naše preprosto ljudstvo, ki ga pisatelj pozna tudi najbolje. Res čudovito je, kako plastično je ujel razne tipe in jih je ozrcalil z njih pristnimi mislimi in željami. Vidimo ga, duhovnika, kako raz prižnico bere v dušah svojih poslušalcev; morda je v mladem župniku, ki ga nam predstavlja roman, naslikal svoj lastni vzor, izpopolnjen z blago podobo sivega prednika tega mladega župnika. Bodi to, kakorkoli, čudovito fin psihološki akt je n. pr. govor v spomin rajnemu duševnemu pastirju.

Poleg duhovnov nastopajo v romanu še sploh vsakovrstne osebe, kar jih igra življensko vlogo na vsakem prizorišču v vasi: ponosen bogataš, trden kmet z malim posestvom, kočar, rokodelec, hlapci, dekle, pastirji, pa tudi napol gosposke ženske, trgovec, učitelj, dijak; to ljudstvo je ali pošteno ali ne, so vmes pijanci in pohotneži itd; uživa se sreča, dasi neskaljena šele potem, ko je roman — končan, pridrevi pa se še več nesreče . . . Osebja nastopa jako mnogo; dejanja je velik skupek, razpada pa na več epizod, a radi priznavamo, da jih je pisatelj dobro vezal v celotno skupino, samo da so nekatere preveč raztegnjene (n. pr. čarodejski poskus Nandetov). — Osebe so prav živo risane; posebno starejše ženske so dobro zadete, n. pr. dekla Katra in vse matere, ki nastopajo. Z deklicami pisatelj nima toliko sreče; tragična usoda Jerice, ki je tehnično sicer spretno podana,

se mi zdi izzvana le kot efekt. — Zanimiv je hlapec Andrej, ki je pravi bratec Cankarjevega Jerneja; usoda in nazori so mu isti, a nastop je korenito drugačen! Cankarjev Jernej je teoretik, Meškov Andrej je praktik — to je vse; a istinita sta oba.

Vzrok vsem nezgodam je nedostajanje ljubezni pa čudno koprnenje po tujini. Ta zadnji motiv je služil Mešku vsestransko; našim ljudem ne zadostuje domača gruda, tujina jih izvablja; jih izkorišča, a naposled jih uničene in pohabljene pošilja nazaj (Minka, Florijan). Nekaterim je prirojeno, da silijo daleč tja, vagabundi (zopet Cankar!), in nič jih ne zadržuje. Nande, sin neznane tujke (prim. CiganČka!), je Meškov prototip takega rojenega skitalca; a baš ta ne opravičuje obtožbe tujehlepstva: Nande najde v tujini - srečo in le s pomočjo tujine more osrečiti tudi domačine!

Radovedni smo na prihodnji roman Meškov!

Dr. Jos. Tominšek.

Slepa ljubezen. Ljudska igra s petjem v petih dejanjih. Spisal Anton Pesek. 1. zvezek „Slik iz vzgoje". V Ljubljani 1908. Založil pisatelj. Natisnila „Učiteljska tiskarna". Cena knjižici je 1 K, s poštnino 1 K 10 h.

Primož Trubar in naša reformacija. Kulturno-historična študija. Izdala slovenska sekcija „Svobodne misli". V Ljubljani 1908. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. Cena 50 h. — To je doslej edino na našega prvega slovstvenika nanašajoče se povodom njegove štiristoletnice izišlo delo. Knjižica ima na čelu podobo Primož Trubarjevo — posnetek Peruzzijevega modela.

„Znanstvena knjižnica". Upravništvo „Omladine" naznanja, da začne v rednih mesečnih zvezkih po 4—5 pol srednje oktavne oblike in v dobri opremi izdajati „Znanstveno knjižnico". Kot prvo delo te knjižnice izide delo poznanega češkega učenjaka, vseučiliščnega profesorja Franca Drtine, in sicer „Razvoj mišljenja evropskega ljudstva" v avtoriziranem prevodu V. M. Zalarja. Delo bode obsegalo 26 pol in se izda v 6 mesečnih zvezkih po 4—5 pol. Naročnina za celo leto znaša 4 K 20 h, za posamezne zvezke 72 h in jo je pošiljati upravništvo „Omladine" v Ljubljani, Breg št. 12.

„Archiv für slavische Philologie" prinaša v svojem XXIX. zvezku pod naslovom „Ein Bruchstück von Molières George Daudin in der Uebersetzung F. K. Frankopans" za nas Slovence velezanimivo publikacijo izpod peresa g. T. Matića. Prevod namreč ni, kakor bi pričakoval kdo, hrvaški, temveč slovenski. Pisatelju se je dokaz, da je delo res Frankopanovo, popolnoma posrečil in tako sega zgodovina naše dramatične literature mnogo dalje nazaj, nego se je dosedaj mislilo, kajti, ker se je imenovana drama Molièrova uprizorila prvikrat leta 1668. in je bil Frankopan 30. aprila 1671 obglavljen, spada delo v čas med 1669. in 1671. l. Ta publikacija je izšla kot poseben odtisk. Žal, da se nam ni naznanilo, kje in za kako ceno ga je dobiti.

O reformi mature. Napisao dr. J. Tominšek. Preštampano iz „Nastavnoga vjestnika". Knj. XVI., sv. 7. U Zagrebu. Tisak „Kr. zemaljske tiskare". 1908.

V knjižici podaje gospod pisatelj obilico važnih misli o namenu in pomenu mature na srednjih šolah, ki so spričo dejstva, da so slični nazori povzročili tudi najnovejšo reformo mature, obenem nekak komentar k tozadevnim odredbam učne uprave, katerega bo s pridom čital vsak dijak srednješolec, ki mu je še zrelostni izpit napraviti. Pripomniti je, da je knjižica pisana v slovenščini in da je samo naslov hrvatski.

Književna izdanja društva hrvatskih srednjošolskih profesora. I. Beletristični odio. Knjiga prva: **Hrvatski pripovjedači,** priredio Milan Ogrizović. S četrnajst slika. U Zagrebu 1907. XI in 244 str. Ciena (vez.) 2 krune.

S svojimi književnimi izdanji si je hrv. prof. društvo zastavilo nad vse lepo in vredno nalogo: „da omladini hrvatskoj a i širem občinstvu poda u izboru sve ono veliko i lijepo, čim je rodila književnost i naša i vanjska, davna i sadanja". S tem hoče prof. društvo hrv. mladini dati priliko, da izpopolni svojo etsko in estetsko izobrazbo ter razširi svoje obzorje. Obenem bi nekako reguliralo njeno čtivo, ker bi ji služilo kot zanesljiv kažipot po domači in po tujih literaturah.

Izdanja se dele v dva dela: beletristični in klasično-komentatorski. V prvem delu izidejo ocene najimenitnejših hrvatskih in tujih pisateljev novejše dobe, v drugem pa bodo izdajali klasične pisatelje s komentarji. Še letos namerava društvo izdati v beletrističnem delu kot II. zvezek srbske pripovednike, v komentatorskem delu pa izbrane epske narodne pesmi, Mažuranićevega Izmail-aga Čengijića in Demetrovo Teuto. Za poznejša leta ima društvo v načrtu druge slovanske literature („Cvetje s slovenskih livad"), nato pa i književnost ostalih kulturnih narodov.

Kot prva knjiga teh izdanj so izšli Hrvatski pripovjedači. Profesor Ogrizović je sprejel semkaj 14 najznatnejših pripovednikov, med temi tudi še nekaj živih (4 ali 5). Razpredelil jih je po dobi, vendar obenem se držeč i sličnosti njih smeri. Začel je z romantikoma Šenoo in Tomićem, končal z Draženovićem, pisateljem malih črtic, in Leskovarjem, ki je v hrvatsko literaturo uvedel moderni psihološki roman. Vsak pisatelj ima najprej svojo sliko (— te so manj skrbno izdelane —), nato so kratek življenjepis (pri Kozarcu avtobiografija) in ocena njegovega književnega delovanja ter vsa boljša in važnejša dela, obenem tudi kraj in čas izdanja. Zatem se vrste po en ali tudi več sestavkov, ki so značilni za njegov slog.

Knjiga je namenjena hrvaškemu dijaštvu in čitajočemu občinstvu sploh. Priporočati bi jo pa bilo tudi vsem tistim Slovencem in Slovenkam, ki se žele pobliže spoznati s hrvatsko lepo književnostjo in tudi med Hrvati dobiti svojega „najljubšega pisatelja". Tem bo knjiga izborno služila kot antologija; vsak si bo po svojem okusu izbral tega ali onega pisatelja v nadaljnje čitanje. Jako prav bi hodila knjiga tudi začetnikom v hrvaščini in tudi našo mladino bi kazalo nanjo opozoriti. Naročati jo je potom knjigaren ali naravnost pri „Društvu hrvatskih profesorjev" v Zagrebu. *P.*

Rudolfo Franjin Magjer: Zapisci sa sela. Osiek 1907. Cena broš. K 1·50, vez. K 2·50.

Avtor te knjige je delaven mladinski pisatelj, dober opazovalec in spreten, včasih malo pregostobeseden uprizoritelj. „Zapiski", nanizani v tej knjigi, so po pisateljevem zagotovilu res pravi zapiski; zapisal si jih je namreč leta 1906/07 v vasici Šljivoševci v Slavoniji in jih je obelodanil po raznih listih in zbornikih. Zdaj pa jih je zbral v celoto, da se s skupičkom nabere prispevek, namenjen za spomenik Strossmayerju v Osieku.

Knjiga zasluži svoj uspeh. Blizu 30 črtic, deloma ilustrovanih, ki jih združuje, podaja marsikaj zanimivega iz selskega življenja v Slavoniji. Slavonija! Kako daleč se nam zdi da leži ta dežela poljedelcev! Vendar doživlja slavonski kmet isto veselje in isto tugo ko naš mali posestnik, potiska se preužitkar prav tako v kot kakor pri nas in so otroci prav tako otročje resni kakor pri nas deca — služinčad

revnih kmetskih rodbin. — Slavonci bodo te zapiske iz svojih sel (obljublja se kot nadaljevanje še ena knjiga) tem rajši čitali, ker so po malem zabeleženi tudi v narečju; izurjenega slovenskega bralca pa to tudi ne bo motilo.

Dr. Jos. Tominšek.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti je razposlala za l. 1907. sledeče knjige: 1. Gradja za povijest književnosti hrvatske. Knjiga 5. Uredio Ivan Milčetić. 2. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Knjiga XII., svezak 2. Urednik dr. D. Boranić. Cijena 2·50 K. 3. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 170. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički. — O knjigah izpregovorimo kaj več pozneje.

Splošni pregled

Občni zbor „Matice Slovenske" bo v ponedeljek, dne 25. maja ob 8. uri zvečer v veliki dvorani ljubljanskega „Mestnega doma". — V zmislu § 4., točke b) društvenih pravil je eventualne samostalne predloge vsaj 14 dni pred občnim zborom (do 11. maja) prijaviti odboru.

Organizacija našega znanstvenega dela. Na dan pred občnim zborom „Matice Slovenske", t. j.. dne 24. maja t. l. o polu 11. uri dopoldne bo v prostorih „Matice Slovenske" razgovor o organizaciji našega znanstvenega dela. Dnevni red: I. Poročilo o dosedanjem stanju našega znanstvenega dela *a*) po obsegu in strokah, *b*) v gmotnem oziru. II. Poročilo o nastanku in stanju drugih slovanskih učenih društev in akademij. — III. Vprašanje *a*) o našem znanstvenem naraščaju, *b*) o gmotnih pogojih znanstvenega dela (o založnikih in kupovalcih). — IV. Razmerje eventualne nove, osrednje znanstvene organizacije do dosedanjih znanstvenih društev. — V. Slučajnosti. — Na ta sestanek vabi vsa naša znanstvena društva in vse poedince, ki se zanimajo za stvar, dr. Fr. Ilešič, predsednik „Matice Slovenske".

„Matica Slovenska". Iz 158. odborove seje „Matice Slovenske" dne 3. aprila 1908. Letošnji občni zbor bo v ponedeljek, dne 25. maja ob 8. uri zvečer v ljubljanskem „Mestnem domu". Publikacije za leto 1908. se bodo tiskale vsaj v 4500 izvodih; za tisk „Zbornika", „Zabavne knjižnice" in „Hrvatske knjižnice" ter „Prevoda iz svetovne književnosti" se razpiše natečaj; knjige morajo novembra biti v Ljubljani pripravljene za ekspedicijo. Sprejmejo se nekateri rokopisi in določijo recenzenti novim. Od zadnje odborove seje je društvu pristopilo vnovič ali na novo 40 članov. — Za leto 1908. izda Matica sedmero knjig (med temi tri ilustrirane): 1.) „Zbornik" (znanstvene razprave o početkih naše književnosti v protestantski dobi; slike). 2.) „Knezova knjižnica" (Cankarjev spis „Novo življenje"; jubilejni spis o Vatr. Jagiću). 3.) „Zabavna knjižnica" (poleg pripovednih spisov drama Zofke Kveder-Jelovškove: „Amerikanci"). 4.) „Hrvatska knjižnica" (komentirana istrska priča Vl. Nazora „Veli Jože", umetniški opremljena). 5.) Prevod Goethejevega „Fausta", I. del.

6.) Strekelj, Narodne pesmi. 7.) Seidl, Kamniške ali Savinske planine, II. del (s slikami).

„Narodne založbe“ občni zbor se bo vršil dne 11. maja t. l. ob šestih popoldne v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani.

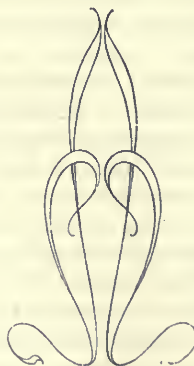
† Dr. Baldo Bogišić je umrl nagloma dne 24. aprila t. l. na Reki. Sivolasi starček — bil je že v 72. letu — se je vračal iz Italije, kjer si je nekoliko okrepil zdravje, na Cetinje. Pokojnik je bil znamenit učenjak — pravoslovec in zgodovinar. Najimenitnejši deli njegovi sta: „Pisani zakoni na slovanskem jugu“ in „Zbornik sedanjih pravnih odnošajev v južnih Slovanih“.

Nova opereta Zajčeva. Mojster Zajc je izročil upravi zagrebškega gledišča novo tridejansko opereto „Seoski plemić“, kateri je besedilo spisal Stj. Širola. Opereta se uprizori že začetkom prihodnje gledìške sezone.

Nova dramska dela Leonida Andrejeva. Leonid Andrejev je pred kratkim završil svojo dramsko trilogijo „Človeško življenje“. Novejši dve drami imata naslov: „Mir in vojna“ in „Revolucija“. Že naslova kažeta, da je vzel pisatelj najnovejše dogodke na Ruskem za predmet svojim delom.

Maksim Gorkij je spisal novo dramo v treh dejanjih: „Zadnji“. To, kar se pripoveduje o tem najnovejšem dramatiškem delu Gorkega, je seveda nezanesljivo, ker prihaja brezdvomno od osebnih prijateljev pisateljevih Treba torej počakati, da delo izide ali se uprizori, potem bo možno soditi o njem. Njega vsebino lahko nekoliko sodimo iz dejstva, da je v Rusiji, dasi pisano za Rusijo, prepovedano in da se uprizori v inozemstvu.

Listnica uredništva. Gospod Vidin. Vaš triolet se začenja: „Ko dekle bi imel cvetečelično — bi srčno ljubit se učil jaz njo“ . . . Da se treba takih stvari učiti, dozdaj še nismo vedeli! . . . Sicer pa zadenete včasi tudi pravo! V pesmi: „Kdo je srečen?“ pojete: „Srečen je, komur ni znano zemeljsko gorje“! Večje resnice še ni kmalu povedal kdo! Navzlic temu bi Vam svetovali, da pustite pesnikovanje. — Semka. Izmed poslanega natisnemo morda o priliki pesem: „Kaj gori v očeh tvojih?“ Drugo preveč vsakdanje in prevečkrat opevano! —

Satan v posetih.

Od palic sovražnih razbit, razdejan
in suh in dolg in ves razcapan
na vislih visi zunaj mesta.
Pod njim na daleč drevesa ni,
pod njim samotna pustinja molči,
na tri strani križa se cesta.

Že dolgo, kar zlato je solnce zašlo,
že mrak je prepredel dolino, goró
kot pajek s temnó pajčevino.
Iz mesta, ki v sanjah pozabljeno spi,
udarec že pozne se ure glasi,
se širi, beži čez daljino.

In kakor pustinje res bilo bi strah,
tu, tam pošumeva grmiček ves plah,
na nebu brž mesec se skrije.
In tam čez jarke, ves črn in suh,
pripleše, priraja — — to hudi je duh,
glavarček peklà monarhije!

In dalje čez grme vse hop! in skok!
in že se prijemlje mrličevih nog
in kvišku in ga zajaše.
Za lase zagrabi: „Neumni cigan,
prebudi iz svojih nerodnih se sanj,
odmoli brž tri očenaše!

Gotovo, da zate prav res mi nič ni,
mogoče še milost ti Bog podeli
in v svoje kraljestvo te vzame!" —
In glavo mu suče: Krtalili!
in plesk! od leve, od desne strani —
„Pregreha ta tvoja ni zame!

„Hej, tepec! Pri ljubici enkrat si spal,
in ko si v tujino od nje potoval,
ljubezni si gorel in norel!
Roditelje lastne za varhe ji vzel
in vrnil si se in hudo se razgrel,
ker vzel golobico je orel!

„Zapeljal, zapeljal — slučajček, hi-hoj! —
zapeljal, zapeljal — jo otec je tvoj!
Pri mojih rogovih! — resnica!
Z gorjačo po glavi si plače mu dal,
a tebe si je privoščila drhal,
smejala se ti golobica!

„Tako in tako! — Zdaj tukaj visiš
in res za pekel se nič všeč mi ne zdiš,
tvoj greh je pač samo sleparstvo!
Umrl si, ne da obudil bi kes,
da z njim bi v lepoto, dobroto nebes
pomagalo božje ti stvarstvo!" —

In krtalilí! in krtalilí!
in plesk! od desne, od leve strani,
in vrag ga jaše in jaše:
„Prebudi, prebudi se, ljubi kristjan,
ne bodi dremoten, ne bodi zaspan,
odmoli brž tri očenaše!" —

In krtalilí! in krtalilí!
in plesk! od leve, od desne strani
in pok! po hrbtu s kopiti.
In kletev in smeh in vrisk in pisk,
na tla, čez grape, čez grme kot blisk,
v prepad s krvavimi sviti — —

Po nebu osamljene zvezde bledé,
kot gadne pošasti temine bežé
v neznane podzemske votline.
Na vislih samotnih visi telo,
iz votlih oči mrzle solze teko,
z obraza gnijó bolečine.

Milan Pugelj.

Jako originalno!

V album.

Kaj bil si mi to kratko pot življenja? —
oblak, rojen za negotovi hip! . . .
Vse tihe želje, skrita hrepenenja
umirjena — in ti si mrtev kip!

Za te ne gane več srca utrip! —
Ti luč večerna, zvezda brez žarenja,
jesenske dneve roža brez dehtenja,
polnočna senca — na ljubezni tip!

Nataša.

Kamen modrih.

Življenje vse je mozaik laži
in vsa modrost je slaba le metoda,
goljufa samega prevarati,
prevražiti vseh zlodejev gospoda
in laž laži z lažjo očarati.

Vladimir Levstik.

V gaju.

Spisal **Vladko Kuret.**

(Dalje.)

o jo je spoznal in počel ljubiti, je bilo konec poletja, ob času, ko potujejo romarji na Barbano k sveti Mariji.

Dvajset let je imel takrat in do tedaj ni še ljubil. Od mladosti je bil vedno le na morju; ves teden, od ponedeljka do sobote je plul z ribiči po morju in postavljal mreže. Vsako jutro je veslal v mesto, prodal ribe, kupil si živeža, prespal popoldne v čolnu, v gaju, na večer je odšel zopet na morje ribarit. Tako je preživel svoja leta po smrti očetovi in živel je srečno. Saj je živel ob morju, katero je ljubil, saj mu je dajalo zaslužek, da je lahko živel v domovini . . . V nedeljo zjutraj je prišel v vas k svoji stari materi, prinesel ji je živeža in ostali zaslužek. Edino svojo mater je ljubil, in srečen je bil, da je toliko prislužil, da je mogla njegova mati brezskrbno živeti.

Ob tej ljubezni do matere ni zahrepenel po drugem bitju, ki bi ga ljubilo; včasi se je vendar zbudilo nekaj čudnega v njegovem srcu, neko hrepenenje, a ni vedel po čem, in zazdelo se mu je, da ne bode nikoli ljubil druge ženske. Nobena mu ni bila všeč v vasi; tiste, ki so delale po solinah, so se mu zdele pregrde, ker so imele očrnele obraze in roke ter od solnca ožgane lase. Tistih, ki so prale za mesto, tudi ni maral. Napol grbave so bile, lic rumenkastih in upalih, oči motnih. Lepe delavke, ki so delale v mestu, so se mu gnusile. Napol mestno so se nosile, in če jim je pogledal v oči, so se mu zdele nesramne in poželjive. Mesto jih je bilo pokvarilo — si je mislil, bogve, kdo je poljubljal te oči, bogve, koga so že poljubljale te ustnice . . .

A njega je ljubilo mnogo deklet: ni bilo tako lepega in ponosnega fanta v okolici. Koliko deklet je sanjalo o njegovih lepih očeh, o njegovih ponosnih ustnicah, koliko jih je hrepenelo po njem! Kadar je stopal po mestu, visok in krepek, vedrega in ponosnega čela, se je marsikdo ozrl za njim. In če je po leti plul obrežni parnik, poln potnikov, mimo njegove ladjice, ko je ribaril napol slečen, se je marsikatera tujka začudila njegovi lepoti, njegovemu lepemu

životu. Kadar je stopal po vasi, se mu je nasmihalo mnogo ustnic in mnogo oči ga je gledalo ljubeznivo, proseče. A on ni maral za to; niti spomnil se ni, da bi katero ljubil. A prišlo je drugače . . .

Bilo je konec poletja in temen večer. Nenadoma je zapihala burja od severa in morje se je razburkalo. Mornar Ivo je hitro zaveslal k obali in legel v travo pod cipresami. Valovi so se vzpenjali jezno, bela, prosojna pena je ležala nad morjem. Valovi so tulili in čudni glasovi so prihajali od njih: včasi kakor obupen klic, včasi kakor zamolklo bobnenje, včasi kakor vršenje toče. Burja je tulila otožno, jokajoče in cvileče, ciprese so se majale in stokale. Noč je prihajala hitro in zagrinjala morje v svoj temni plašč . . .

Ivo je hotel oditi že v kočo, kar zasliši obupen, medel klic iz valov: „Hoj, mornar, hoj!“

To ni bil klic moškega, to je bil klic slabotne ženske, ki je bila v nevarnosti. In tako so navadno klicali mornarji v nevarnosti pilote; a tu ni bilo pilotov niti mornarjev. Skočil je na skalo in pogledal na morje. Majhen čolniček se je vrtel na vodi, dvigal se in pogrezal med valovi. Nekdo se je dvignil v čolnu, sklenil roke in zavpil obupno: „Hoj, mornar, hoj!“

Ni odlašal več. Skočil je s skale, položil roke k ustom in zavpil čez valove: „Hoj, hooj!“

Odvezal je čoln in odrinil v peneče morje. A ni bilo lahko veslati. Valovi so udarjali ob čoln in ga porivali nazaj k bregu. Z vsemi močmi se je vpiral ob vesli in čoln se je pomikal le počasi dalje. Znoj mu je rosil čelo, da mu je kapal in polzel po licu; pena se je dvigala in mu močila krepke prsi. In bolj ko se je mučil, bolj se je glasilo iz čolna obupno in proseče: „Hoj, hoj!“

Z veliko muko je vendar dospel do čolna. Mlada ženska je čepela v njem; vesla so bila zlomljena in so kazala, da se je borila z nečloveško močjo z valovi . . . Njegov čoln je udaril ob njenega, da je odskočil in se skoro prevrnil.

„Vrzi verigo, verigo!“

Mlado dekle je vstalo, opoteklo se v čolnu in omahnilo na kolena. A on se je pripognil čez rob svojega čolna in prijel z roko njen čoln, privlekel ga je k sebi in ga pritrdil k svojemu. Nato je dvignil dekle iz čolna in je položil v svojega. Vsa je bila premočena, obraz ji je bil bled, mrtvaško bel, oči zaprte . . .

Z veliko muko je dospel zopet k obali. Ko jo je dvignil iz čolna, jo je pogledal bolje in se začudil. Drobno je bilo in lepo, komaj napol razvito dekle. Začudil se je; kajti ni videl še tako

lepe deve, tako nežnih, bujnih, tako zlatih las, tako pravilnega obraza, tako lepih kakor Kupidin lok zaokroženih ustnic. In v srcu se mu je zbudila sladka želja, da bi jo poljubil na te zaprte oči, na te blede, poprej gotovo kakor koral rdeče ustnice.

Odprla je oči in zašepetala tiho: „Hvala, hvala!“ In ko ji je pogledal v velike modre oči, se mu je zazdelo, da se je zagledal v čarobno, jasno poletno nebo, da se je zasmehljalo od mesečine posuto globoko morje . . .

Hotela se mu je izviti iz rok. A on jo je pritisnil tesno k sebi, dvignil jo više in ji zašepetal: „Preslaba si, nesel te bodem.“

Za hip je odprla oči in ga je pogledala hvaležno. In njemu se je zbudilo nekaj sladkega globoko v srcu; kakor plamen je vzplapolalo nekaj, kar ga je navdajalo z neizrečeno srečo; objel bi ves ta svet, to burno temno noč, zavriskal od veselja, da bi se čulo do druge obale . . . In ko jo je nesel proti svoji koči, ji je gledal vedno v obraz. Čudna misel se mu je zbudila v srcu in zbal se je je. Kakor ona slika — mu je dejala misel — tako lepa in nežna kakor ona Madona v cerkvi.

Počasi je dihala, da ga je božal njen dih po licu . . . Visoko na rokah, ob prsih jo je nosil, da bi se lahko sklonil nadnjo in jo poljubil. Gorkota njenih prsi je prodirala skozi mokro obleko in se razlivala vanj sladko in čarobno. Mokra obleka je ležala tesno na njenem telesu, kakor fina tenčica je ovijala njene lepe ude. Njene sladke prsi so se dvigale enakomerno in se privijale k njegovim. In pritisnil jo je tesno k svojim prsim, da je čutil njene mehke, gorke, da je čutil njeno srce . . .

V svoji koči jo je položil na posteljo in njegova dobra mati ji je skuhala čaja. Vso noč je bdel pri njej in ji gledal v speči obraz, ki ga je polagoma bolj in bolj zalijala rdečica. V njegovem srcu se je večala sladkost, nekaj zakritega, pokopanega, kar je davno že tlelo v njegovem srcu, je vzplapolalo hipoma kakor velik žareč plamen . . .. velika ljubezen se je zbudila. In poleg te ljubezni se je zbujal tih up; sladka groza ga je obšla, ko si je upal misliti, da bi ga ljubilo to dekletce . . . .

Proti jutru se je umirilo morje. Stopil je na plano, da bi se razvedril; a še bolj se je zamisil. In ko se je zazrl v to nepregledno, belo morje, ga je poklicala ona tiho in boječe.

„Kako sem ti hvaležna, Ivo! Rešil si mi življenje. Ne moreš si misliti, koliko ti dolgujem. Kdaj ti poplačam tvojo dobroto!“

Hvaležna ga je pogledala in ga prijela za roko; sklonila je glavo in mu jo poljubila z drhtečimi ustnicami.

A njegova duša je zavriskala veselja, kri mu je udarila v glavo, padel bi skoro na kolena in jo zaprosil: „Marica, sladka Marica, bodi moja!“ — — —

Na isti obali kakor njegova koča je bila hiša njenega očeta, najbogatejšega ribiča v okolici. Hiša ni bila daleč, le ozek zaliv je ležal med njo in kočo.

Ivo je odveslal z Marico proti jutru, in ko se je poslavljal od nje, ji je dejal: „Če bi hotela kaj od mene, Marica, sem ti vedno na uslugo.“

Marica je zardela in ga vprašala tiho: „Kako naj te pokličem?“

„Kakor hočeš; kakor sinoči!“

Podala mu je roko, pogledala ga še enkrat iskreno in odšla v hišo. —

Ko se je bil vrnil Ivo v kočo, mu je bilo težko pri srcu. Zdelo se mu je, da jo je zapustil že celo leto.

Odslej jo je videl večkrat, navadno ob nedeljah. In vselej, kadar sta se srečala, mu je pogledala globoko v oči in se mu nasmehljala prisrčno. In med mašo je slonel Ivo ob zidu in ni maknil pogleda od nje, a ona je klečala in zrla na oltar; včasi se je vendarle počasi obrnila, in ko je videla njegov goreči pogled, je zardela; a njemu se je zdelo vedno, da ga prosijo ti pogledi boječe in plaho, da ga prosijo nekaj, česar si usta ne upajo izreči . . .

Vedno bolj je čutil, koliko jo ljubi. Nikogar na svetu ne bi ljubil tako. Vsak hip je mislil nanjo, vsak trenotek se mu je zdelo, da jo vidi pred seboj, sladko in prisrčno. Šepet oljk se mu je zdel njen govor, šumljanje valčkov se mu je zdel njen smeh, in če se je zagledal v nebo, se mu je zdelo, da gleda v njeno oko. Vedno je hrepenel po njej, po trenotku, ko bi ji mogel razodeti svojo ljubezen.

Cele noči je ležal v gaju in čakal, da zadoni od morja sladko, vabljivo njen glas. Kaj so ga brigale pripovedke, ki so svarile pred glasom iz noči, ki vabi na morje, v smrt, bogvekam; kaj so ga brigale! Ah, da bi dospel njen klic, da bi ga povabil! Odplul bi za njim, samo da bi ga mogel čuti, in naj bi plul v smrt . . . Cele dneve je ribaril blizu njene hiše, čeprav je bilo morje tam skoro brez rib. Kako je hrepenel po trenotku, ko bi jo zagledal, ko bi zadonel njen klic; ah, kako sladko in srečno bi odmevalo ob bregu!

Čakal je, in vendar je prišel ta trenotek.

Nekoč je veslal mimo njenega doma blizu brega. Vzdignil se je v čolnu in zavpil zategnjeno: „Hoj, hooj!“

Nekaj belega se je prikazalo med vrati. Zamahnilo je z robcem in steklo k bregu. Kmalu se je začulo: „Hoj, mornar, hoj!“

Vesel je obrnil čoln in veslal k bregu.

„Tu sem, tu sem!“ je zavpila, ko je videla, da ni veslal prav. „Tu sem, tu sem, hitro, hoj!“

Ko je dospel do nje, se je nasmehnila ljubeznivo in dejala hitro: „Prav, da si prišel, Ivo. Nekaj bi te prosila. Rada bi šla na Barbano, a nimam lista za parnik. Bi šel ti zmenoj? Pojdeva z ladjo.“

Ah, kako ga je razveselilo to! Na konec sveta bi šel ž njo...

„Dobro“, je dejal; „izposodim si ladjo.“

„Jo bodeš dobil? No, dobro. Jutri odplujeva.“

„Jutri. Pridi v gaj ob dveh zjutraj.“

„Vrneva se tedaj kakor parnik?“

„Da, prej odplujeva iz Barbane. Pa tvoj oče, kaj on poreče?“

„Ah, res, on ne sme zvedeti o tem. On misli, da grem s parnikom. Ah tako rada grem na Barbano!“

„Res, čemu?“

Rdečica jo je oblila in v zadregi je odgovorila: „Svečo ji bodem nesla, da jo morem zaprositi neke milosti.“

„Zase?“

Še bolj je zardela in dejala tiše: „Zase!“

O, da bi vedel, za koga je prosila sreče! Zavriskal bi veselja, najsrečnejši človek bi bil na svetu...

— —

Zjutraj zgodaj sta odplula proti Barbani. Morje je bilo mirno in mehak hlad se je dvigal od njega. Od juga je pihljal gorak veter in podil meglo od morja. Vse tiho, svečano je bilo naokoli, na vzhodu se je belilo in zvezde so ugasovale trepetajoč in umirale... drhteč so se potapljale v nebo... Jadro je bilo lahko napeto in ladja je hitro drčala po morju. Če je vetrič le malo bolj zapihljal, se je nagnila, dvignila in zopet padla; izpod nje so prhnile drobne kapljice in šinile kakor droben dež zopet v morje; lesketale so se v žarkih vzhajajočega solnca in zdelo se je, da se usipljejo diamanti in biseri v morje.

Od vzhoda do ladje se je vil širok, zlat trak, podoben migljajoči zlati cesti. Obala je izginila, morje se je spojilo z nebom in iz morja se je dvigala ponosno žareča, ognjena krogla...

Mornar Ivo je sedel ob krmilu in njemu nasproti Marica. Roke je sklenila v naročju, poleg nje je bila velika sveča . . . Oba sta molčala. Ivo je zrl čez njeno glavo na morje, a ona mu je gledala ljubeznivo in vdano v oči. In tiha, plaha želja se je zbujala v njenem srcu, želja, da bi jo ljubil, kakor ga ljubi ona. Bolj ko mu je zrla v lice, bolj žalostna je postajala. Bogve, če bi jo ljubil, on, ki je tako ponosen, tako lep! Toliko deklet ga ljubi, hrepeni po njem, a on se še ne ozre za njimi, njemu prav to mar!

Morda je mislil Janko kakor ona; ko ji je pogledal v oči, jih je povesila.

Morje je postalo živahnejše; valčki so šepetali in ladja se je zibala. Kakor velika zibelka se je zibala, da je zagomezelo človeku po hrbtu, da bi zaspal in sanjal sladek sen. Valčki so šepetali krog nje — bogve, kaj so si pripovedovali. A Marica se je potopila v sladke sanje: On se je zasmehljal sladko, sklonil je svojo glavo k njeni in ji dejal sladko, da jo ljubi, da jo bode vedno ljubil. In ona mu je objela glavo z obema rokama, poljubila ga na lepe oči, na ponosna usta in mu šepetala, da ga ljubi, da je samo njegova; a on jo je pritisnil k sebi, privil jo k svojim močnim, krepkim prsim in jo poljubil na ustnice . . .

Globoko je vzdihnila, a pred njenimi očmi je bil gaj, mesečna noč. On sedi pri njej in ji šepeta najslajše besede; in poljubuje jo s svojimi lepimi ustnicami . . . Ah, ljubila bi ga, nihče ji ne bi uničil te ljubezni, nihče, ni oče, ni mati. In tudi če bi ji oče ne dovolil, odšla bi ž njim, kamor on hoče, daleč, daleč, samo da bi bila ž njim. Ah, da bi jo ljubil! A ponosen je, hladen . . . . Morda jo ljubi! Kolikokrat jo je pogledal tako ljubeznivo, se ji nasmehnil . . . Da, sklonil se je nadnjo, jo poljubil in jo odvedel v svojo kočo . . . Sanje so postajale slajše — nebo je izginilo, morje je izginilo, le nekaj sladkega, mehkega je plulo okoli nje . . .

Ladja se je zazibala in poskočila . . . Marica je kriknila od strahu. Velik delfin je planil iz vode in izginil pred ladjo v morje, pljusknil je z repom po vodi, da se je oškropilo belo jadro, da so se poznali temni, okrogli madeži.

Ivo se je sklonil k Marici in zašepetal mehko: „Na kaj si mislila, Marica?“

Marica je povesila glavo . . . Ivo se je sklonil še niže, da sta se dotikali njiju čeli, in še tiše ji je dejal: „Kaj si mislila, Marica?“

Samo malo je dvignila oči in ga pogledala vdano; in nje oči so prosile, ponižno so prosile: „Me res ljubiš?“

Ivo jo je prijel za roko in mehko, proseče je dejal: „Bi me ljubila, Marica?“

Še niže je sklonila glavo, a njene ustnice so se stisnile krčevito.

„Povej, Marica, če me ljubiš? Ah, kaj bi dal za tvojo ljubezen! Vse, vse! Ah, če me ne ljubiš, Marica, ne bi imel miru na tem svetu!“

Še niže je sklonila glavo, da se je skoro dotikala kolena; in dve veliki solzi sta polzeli po licu in kanili na belo krilo.

„Ne muči me, Marica! Odgovori! Sem te razžalil? Ah, odpusti, ljubim te bolj nego svojo dušo, bolj nego vse na svetu!“

Počasi je dvignila glavo, in ko je videla njegov resni, ponižni obraz, njegove proseče oči, je sklonila glavo na njegovo ramo in zaplakala. A on jo je dvignil k sebi in ji zašepetal: „Moja sladka Marica!“

Ni mu odgovorila. Ihté se je sklonila nad njegov obraz in ga poljubila s trepetajočimi ustnicami . . .

Morje je bilo mirno, in vendar je zabučalo krog njiju, nebo je bilo jasno, in vendar je otemnelo. Velika sreča ju je obšla, tako globoka kakor morje, tako brezmejna kakor nedosežno nebo . . .

S solzami v očeh in s smehljajem na ustih mu je pravila, kako ga ljubi.

„Glej, in radi tega le potujem v Barbano, samo da bi prosila Marijo, da bi me ti ljubil. Samo radi tega sem ji kupila svečo.“

Zopet se je sklonila nad njega in ga poljubovala dolgo. A on ji je dejal:

„Ni treba radi tega nositi sveče Mariji! Prosila jo bodeva, da naju le utrdi v najini ljubezni in varuje najino zvezo.“

„Da, da!“ se je smehljala srečna.

„In jaz ji bodem podaril dve sveči, eno, da me varuje nesreč, drugo, da mi ohraniš svojo ljubezen.“

„Jaz tudi, jaz tudi, da te obvaruje mokrega groba!“ je dejala in se privila k njemu . . .

Ah, kako je bila lepa ta božja pot! Kakor hip je minila! V Barbani pa sta se izpovedala in obhajala. Položila sta vsak dve sveči in molila dolgo, dolgo . . .

Odslej sta se shajala vedno v gaju. Ali je prišla ona po morju, kadar je bilo mirno, če je bilo razburjeno, pa sta se sešla v gaju. Skoraj vsak drugi večer sta se sešla in nihče ni vedel. Po noči je Marica odveslala, zjutraj se je vrnila. Nihče ni vedel o njiju ljubezni . . . .

Ob lepih nočeh je je čakal v gaju; v travi je ležal in strmel v noč, na morje. In nad njim ležeča noč ga je krila kakor mehka,

prosojna odeja, da mu je bilo sladko in mehko pri srcu. Od morja se je dvigal opojen, vlažen vzduh, valčki so udarjali ob skalo in breg in dobro se je čulo, kako so vlekli drobne kamenčke s seboj.

Ah, sladke so bile te noči! Od morja je priplul sladek glas in vabil nežno; in hrepenenje se je zbudilo v njegovem srcu, sladko in veliko, hrepenenje po njenih očeh, po njeni ljubezni, po njej...

Tri leta so že minila, odkar sta se sestajala, in nihče ni vedel o tem. V noči je zadonel njen klic in v jutru, ko so ugasovale zvezde, je zopet zadonel od morja sladek in nežen glas:

„Hoj, mornar, hooj!“

* * *

(Dalje prihodnjič.)

Jesen.

Zdaj je zunaj jesenski čas,
v meglah spijo planine,
v meglah zavito življenje spi,
srcé si obnavlja spomine.

Truden je duh, brez vzleta je,
srcé si obnavlja spomine —
Če nimaš drugega, ljubica,
daj mi bolečine!

Milan Pugelj.

Spoznanje.

Ihtiš, srce? To je za nami zdaj, za nami —
Sezidali smo mramornat si zlat oltar,
razrušili smo v prah ga z lastnimi rokami,
in zdaj ne verjemo več vanj nikdar, nikdar.

Tako zahrepeni po skali val v daljini
in vso ljubav izlije v njo in vse strasti —
in skala se zdrobi in potopi v globini,
razpršen val nad njo pokoplje vse moči.

Vojeslav Molè.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

V. La bella Firenze.

koda ża staro, lepo ime „Florentia!“ „Cvetoče“ mesto je to bilo že samo ob sebi, zdaj pa morajo dostavljati „la bella“.

Pri tem mestu spoznavamo neovržno resnico: kjer deluje priroda že sama, tam učinkujejo tudi telesne in duševne sile človeške, nevede porabljajoč ugodni položaj. Koliko razvaljenega in zapuščenega je v Italiji, oživljenega le z umetnim netivom spominstva in historizma ali celo le pietete! V Florenciji pa utripajočega ljudskega življenja ni treba bodriti z zdravilnimi sredstvi; samo se razvija neprenehoma iz prirode same, iz bogatega toskanskega zaklada, založenega z obilo glavnico rodovitnih tal ter rodnega prebivalstva. Florencija z okolico je bila bogata že od nekdaj, odsev njene sreče je na prvi pogled zapazil potnik pred sto leti prav tako kakor danes. Blagostanje je očitno ob vsakem koraku, v mestu po glavnih in stranskih ulicah prav tako kakor ob lepih vilah in gradičih v okolici.

Le ena razlika je med preteklostjo in sedanjostjo: v preteklih časih so se istinito vršile romantične epizode, ko so se ljuto bojevale posamezne bogate plemenitaške rodbine med seboj ali pa z meščani in z nižjimi stanovi; kri je tekla na raznih krajih sredi mesta (na primer na Gosposkem trgu in ob Starem mostu), tekla je v potokih pri raznih naskokih na mestno obzidje. Žive romantike teh razburkanih strasti ni več; zbuditi si jo moramo v svojem spominu. A ni je treba izbrskavati izpod razvalin ali je krpati iz razpadkov! Ne! Še stoje stare palače nekdanjih mogotcev (vse v bližini Arna), temne in grozeče odzunaj, krasne in nedotaknjene odznotraj, vidni znaki bogate življenske vsebine, krepke in odločne nazunaj, umetniško nežne naznotraj. Vidi se, da je vse zraslo iz rodnih tal; zato štejejo potomci za svoje vse, kar so ustvarili predniki, in ne dopuščajo, da bi poginjalo. Pridobitve prednikov jim niso le ostanki, le češčenja vredne relikvije ali celo le muzejski in panoramski predmeti,

ampak spojeni so z njih bitjem in žitjem. Zato v Florenciji in njeni okolici skoraj zaman iščemo razvalin! Tradicija je pač temu i dandanes premožnemu in veselemu ljudstvu ostala nepretrgana. Benetke razpadajo in se krpajo toliko, da ne razpadejo — celo v „doževi palači“ je to vidno, stari Rim nam govori v razvalinah: Florencija pa se je iz „cvetoče“ le izpremenila v „lepo!“ Rimsko obzidje še stoji razvaljeno, florentinskega ni več: tam, kjer je stalo obzidje, obkoljuje zdaj osrednje mesto široka ulica v obliki dunajskega Ringa (Viale, z raznimi pridevki: Principe Umberto, Filippo Strozzi itd.). Znamenje stalnega napredka! Električna železnica teče zdaj po tej obmestni ulici; ni pa minila ena romantična preteklost: ohranjenih je še več starih mestnih vrat, zlasti pa čuvajo prostor (monte alle Croci), ki ga je slavni Michelangelo l. 1529. — kot inžener — uredil za osrednjo utrdbo, ko se je mesto enajst mesecev junaško branilo proti naskokom cesarske vojske Karla V.

Take priče jasno kažejo, da se prebivalstvo ne vdaja samozadovoljni brezdelnosti, ki je sicer v južnih deželah jako navadna. Bistro je to ljudstvo in zelo živahno. Zato so pa tudi mogli iz njega vzkliti možje, kakor je velikan Dante (rojen 1265., umrl 1321. l.) in preklicani Boccaccio (1313—1375). Posebno značilen za Florencijo je Boccaccio, ker je združena v njegovi osebi in njegovem delovanju temeljita resnost z razkošno frivolnostjo, vihrava razposajenost s trdnimi načeli; ki si je pa v eni točki dosleden: v delavnosti, in ki mu je vodnica v vsem delovanju: duhovitost. Osobito v „Decamerone“ je Boccaccio najrajši slikal prizore iz Florencije in njene okolice. On je tudi zapisal rek: „Toskanca kdor če goljufati, mora zjutraj zgodaj vstati“. — Da, premeteno je to ljudstvo, a tudi delavno; veseliti se zna, a tudi delati; razposajeno je, a tudi redno . . Ceniti zna prastaro kulturo svoje dežele.

Tako ljudstvo ima vso sposobnost in dovzetnost za umetnost. In res je vse mesto, vsa okolica kakor galerija slik; tu ni videti tiste razcapane „umetnosti“ vagabundstva in lenuštva, kakor na primer v napoljskih stranskih ulicah, ampak vse diha dostojanstvo; odsev klasične umerjenosti je razlit nad vsem: milina, a ne mehkoba, pravilnost, a ne pedantnost, bogastvo, a ne razkošnost, lepota, a ne lišp. Taka je priroda, take so stavbe, ta občutek dobimo na ulicah, ob pogledu na poslopja in na ljudi, take so umetniške in zgodovinske zbirke. Vse življenje je takega značaja. Pri nekaterih palačah, n. pr. pri „stari palači“ (palazzo vecchio) se jasno kaže benečanski slog; a ni tako potratno razkošen kakor v Benetkah,

zato je trajen in nima na sebi znakov razpadanja. In zgled iz drugega okrožja: ljudstvo je, dasi veselo, čisto dostojno celo v varijetejih. Pogledal sem si predstavo v varijeteju „Eldorado" (Piazza S. Firenze, Nro. 4); pelo in plesalo se je do 11. ure, a z decentnostjo, kakršne ne vidimo izlepa na Dunaju, v Berlinu ali Hamburgu, in ko je bilo predstave konec, so — ob 11. uri — dotično kavarno zaprli in gostje so vsi odšli. — V soglasju s temi potezami je tudi jezik, krasna toskanska italijanščina. Zdi se nam, kakor bi ta jezik ne mogel služiti za kake barabske popevke. — Zmisel za umetnost in zdrav okus sta tu tudi zato doma, ker je Florencija prvo mesto za umetniško obrt in trgovino. Zato so mnoge prodajalnice in razne izložbe pravcata galerija za umetnine in mnogo je malih prekupcev za stare in nove umetniške izdelke. To vpliva vzgojevalno na vse ljudstvo in na njegove kretnje.

Zelo ugodno vpliva na umetniško javno vzgojo brez dvoma naprava, ki je v tem obsegu ne najdemo nikjer, niti v Italiji niti pri nas: da so namreč dragoceni kipi-umotvori občinstvu na ogled kar na javnem prostoru očitno in vedno. To je takozvana „L o g g i a d e i L a n z i", ki tvori južno mejo znamenitega „Gosposkega trga" (Piazza della Signoria). Ta „Loggia" je proti trgu odprta veža, ki ji na to stran podpirajo streho le stebri, tako da se vidi v njo z vsega trga. Nad okolico je vzdignjena za nekaj stopnic. Namenjena je bila za slavnostne nastope mogočne „Gospode" (Signori). Sezidali so jo konec 14. stol., ime pa ima od tedanjih nemških „Landsknechtov", ki so tu stražili. Strop in stebri so izdelani zelo lepo v klasičnem in renesanškem slogu. Dandanašnji tu ni nikake straže, ampak prost je pristop vsakomur v to veliko lopo. Na kamenite stopnice, na katere je postavljena, sedajo zlasti preprosti ljudje, da se odpočijejo ali se malo polenijo. Vežo obdajajo kroginkrog kamenite klopi, ki po njih ob popoldanski vročini polegajo možakarji vseh vrst. Po veži in pred njo pa vedno postopajo tujci, občudujoč krasne kipe; saj so nekateri umotvori svetovne slave. Tu je Menelaj z mrtvim truplom Patroklovim (staroklasičnega izvora), kip, ki ga vidimo tolikokrat posnetega; od kiparja Giov. da Bologna (iz 16. stol.) sta dva kipa drzne umetniške zasnove in velike učinkovitosti: Herkules, ki ubija kentaura Nesa, in „rop Sabink"; zlasti zadnjo sliko radi obnavljajo. Iz 19. stol. je Pio Pedijev „Rop Poliksene"; več je manjših kipov.

Ta „Loggia" je kakor nalašč za sanjarjenje: okrog sebe imaš umotvore različnih dob, z vzvišenega svojega prostora pregledaš ves

„Gosposki trg“, občuduješ bližnje palače in zreš na ljudstvo, ki ga je sicer mnogo, ki pa se ne preriva tako kakor drugod po Italiji. — Bilo je 12. julija lanskega leta, okrog dveh popoldne; solnce je pripekalo, kakor se spodobi v tem času za Italijo, jaz pa sem prišel s šopom razglednic baš mimo te veže. Kaj ko bi jih kar tu popisal in odposlal? Pošta je namreč takoj zadaj za vežo. Zakaj bi se ne vedel, kakor se vedo tukajšnji ljudje? Sedel sem na hladne stopnice, izprva se mi je — usus tyrannus — zahotelo, da bi se malo sramoval, sedeč na tem neuglednem mestu, a kmalu mi je položaj prijal. Zdelo se mi je celo, da sem bil dobro došel mešani družbi, ki je po teh stopnicah uživala popoldansko siesto, a najprijetnejši učinek je bil, da so me razni prodajalci razglednic in podobnega drobiža ter drugi sitneži pustili popolnoma v miru, menda misleč, da sem domačin med domačini. Zato poudarjam tu še enkrat pravilo, ki sem ga zastopal že v prvem poglavju: hodeč med Lahe, postanimo sami Lahi, kolikor le moremo! — Seveda povsod bi to prav ne šlo; preveč bi se zahtevalo žrtev snage in srednjeevropske razvajenosti! V „lepi“ Florenciji pa je to že mogoče.

Tako silnega navala tujcev, kakor ga nahajamo po nekaterih drugih italijanskih krajih, sicer tu ni. Kdor pride, pride navadno iz resnejših razlogov negoli zaradi same senzacije; zbira se tu, rekel bi, duševna aristokracija, ne plemenska ali mošnjičava. Florentinci tudi na tujca niso tako navezani kakor mnogi drugi kraji; dovolj imajo lastnih ljudi in domačega opravka in zaslužka. Ta medsebojna neodvisnost je blagodejna za tujca in za domačina: oba se respektujeta. Zato je nad vso pokrajino razprostrto duševno ozračje, ki nas na mah pridobi in v nas zbuja zavest, da smo kakor doma.

Nerad se torej vsakdo loči od Florencije in prav često slišimo izrek, da bi se tu dalo bivati trajno; toda tujec ne potuje, da bi se umiril, ampak išče izrednosti, ekstremov in odleže mu šele nekoliko, ko vsaj vdihava žveplene pline neposredno iz Vesuvijevega žrela .....

Skoraj milo se mi je storilo, ko sem zapuščal lepo, prijazno mesto; kajti pričel sem se že čutiti člana tistih 200.000 prebivalcev. Udomačil sem se že bil v prijaznem, hladnem svojem hotelu v najživahnejši ulici florentinski (Via Calzaioli). Še težja je bila ločitev od preproste in vendar čedne, pristno italijanske gostilne, kjer sem navadno obedoval. Tu sem prvikrat začel ceniti italijansko kuho in sem se prvikrat poklonil vinu „chianti“, ki me je tako pridobilo zase, da odslej drugega v Italiji sploh nisem maral. Kolikokrat sem pozneje z domotožjem mislil na to skromno florentinsko „fiaschet-

terio", če sem plačeval v elegantnih restavracijah drage račune ali pa v kaki umazani „ošteriji" stoje snedel in izpil, kar sem dobil. Zato pa še dobro pomnim sila ozko in nazunaj ne posebno vabljivo „Via dei Cerchi", kjer je tista gostilna, in nisem še pozabil tvojega imena, vrli Janez Casacci, ki si me v svojem vinotoču v Florenciji pogoščal! Skromen je vhod v tvoje kaj temne prostore, ki se namah razširijo, a gost je tu kakor v svoji hiši, in ne vstane rad izza lepo pogrnjene mize, kadar se zaziblje pred njim v tisti veliki, s slamo in trsjem oviti steklenici životvorni plod Chiantskih goric. Po vsakem obedu je vrli natakar potehtal ono patrijarhalno steklenico in s hvalevredno doslednostjo vsakikrat določil, da sem si bil te zadružne pijače privoščil za 60 centezimov; tako se je glasil njegov odlok tudi tistega večera, ko sem se poslavljal od gostoljubnega doma in sem, skoraj vdavši se sentimentalnosti, hote in nehote počastil steklenico z deležem, gotovo za dva prsta večjim nego sicer. — Drugod v Italiji niso bili tako prijazno nenatančni, ampak so mi vselej prisodili najmanj za 1 liro konsuma, če sem steklenico le zagugal v njenih tečajih.

Razume se, da so v takem mestu tudi gostilne in obednice s prav evropskim komfortom. Najbolj se zbira eleganca na trgu Viktorja Emanuela (centro); prijetno je tu sedeti v kavarni, to se pravi, pri mizi, ki je postavljena tja na prosti trg, in opazovati ljudstvo, ki se shaja in odhaja. Najfinejša družba se zbira v „Gambrinovih" prostorih, v odprti lopi in v veliki dvorani; ime samo pove, da se tu dobi tudi pivo. Vendar je zanimiveje pri mizah na prostem; zvečer igra na tem trgu redno tudi godba in ljudstva se nabere vse črno. Trg sicer ni daleko tako lep kakor Markov v Benetkah, ali življenje je pristnejše. Cele obitelji so zasedle kako mizo, žena, mož (v javnosti vedno kavalir svoje žene) in — več jih nisem nobenkrat zapazil — dvoje otrok. Ti ljudje so srebali vedno le sladoled in priznati moram, da sem jih najbolj občudoval zaradi njih utrjenosti. Zakaj? Florencija ima precej muhasto podnebje; enkrat je silno vroče, a namah postane hladno; ob nekaterih dnevih sem se skoraj stopil zaradi vročine; ko sem pa enkrat obiskal florentinske „Cascine", to je nekak „Prater" s krasnimi nasadi čisto na zapadnem koncu mesta ob Arnu, tedaj je pihal sem ob reki tako hladen veter, kakor pri nas v jeseni ali v aprilu. Prebivalstvo pa je teh hitrih izpremememb očitno vajeno. Gospodje so po leti oblečeni obično v bele platnene in podobne obleke, boljše ženstvo pa v lahke kostume, sestavljene večinoma iz čipk in odprte na vseh krajih in koncih, tako da je mogoč prepih,

kamor se mu zljubi. Nekega večera, ko je na trgu igrala baš godba, je bilo tako hladno, da se mi je kaj prilegel vroč čaj in da sem si zapel suknjo, pri sosednjih mizah pa so domačini vseh spolov, že itak dovolj razgaljeni, se še pahljali in si naročali edino sladoled! Italijanska vročekrvnost res ni bajka, a mene je skoraj zazeblo ob tem pogledu. Sicer pa je znano pravilo, da mora biti tujec kaj oprezen napram italijanskemu podnebju.

Prizore iz preprostejšega ljudskega življenja pa pojdimo, kakor v živo panoramo, opazovat na že omenjeni „Stari most" (Ponte vecchio), preko katerega gre pretežna večina prometa z desnega glavnega brega Arna na levi, kmalu v gričevje se dvigajoči breg. Sicer veže bregova še petero drugih mostov, ki so deloma lepši nego „stari", a vendar se vsako oko obrača le v njega. Most je vzbokan, kakor so benečanski, a poglavitno zanj je, da ga obdajajo na obeh straneh tikoma hišice, vse natlačene s trgovinami, zlasti, že izza davnih časov, z juvelirji. Zato prehodimo most po trotoarju ob izložbah, ne da bi se zavedali, da smo na mostu; če pa stojimo na kakem sosednjem mostu (n. pr. ponte S. Trinità), se nam zdi, kakor da bi hišice na Starem bile postavljene v zrak. Posebno zvečer je pogled lep, ko se leskečejo vsa okna na mostu in se blešči Arno z vsemi palačami ob znamenitem svojem nasipu (Lungarno). Po tem nasipu je vobče malo življenja, le tuintam se kdo ozira doli na malovodnati Arno, ki leno teče v globoki strugi; na širokem zidu, ki obdaja nasip, so se igrali otroci in je celo spal kak odrasel samozadovoljnež, ne da bi se kdo zmenil za pretečo nevarnost: kajti z visokega zida bi se telebnilo neposredno v vodo! — Kakor je na tem obrežju vobče mirno in idilno, tako živahno je na „Starem mostu". Tu drčijo mimo avtomobili in pokajo florentinski izvoščeki, najelegantnejši v celi Italiji, a opremljeni, česar drugod ne vidimo izlahka, z velikimi — dežniki! Prav smešno se nam zdi, ko sedi kočijaž ob dežju na svojem visokem kozlu z razpetim dežnikom; ob lepem vremenu pa ga ima skrbno zvitega poleg sebe. Preko tega mosta pa se pelje tudi voz za vozom z vsemi pridelki bogate okolice in z drugimi potrebščinami, posebno proti večeru. Zdaj si moremo dodobra ogledati te dvokolesne italijanske vozove, ki jih opazujemo v tem večjem številu, čim bolj proti jugu nas pelje v Italiji pot, in ki so „najpopolnejši" v Siciliji. Že pred sto leti je sicer potrpežljivi Goethe zabavljal takim „vetturinam", ki so se mu zdele višek nepraktičnosti in jasen znak malomarnosti napram tehničnim pridobitvam. Čudne so res te dvokolnice z velikanskima

dvema kolesoma, ki sta pri vozu umeščeni tako, da si vzdržujeta sprednji in zadnji konec voza ravnotežje; voz se tudi nalaga v tem ravnotežju, saj bi sicer živinče, ki je vpreženo, ali stokalo pod bremenom ali pa skoraj viselo v zraku in vožnja navkreber bi bila sploh nemogoča. Znamenito je, da so s takimi vozovi vozili tudi v starorimskem času; ni pa ta način vožnje naprosto znak konservativnosti narodnih navad, ampak izvira kolikor toliko iz napetosti italijanskih cest ter vsled tega tudi iz večjega izrabljanja živine za nošnjo nego za vožnjo.

Taki vozovi si slede v Florenciji na „Starem mostu“ drug za drugim, ovenčani s pisanimi trakovi in čopiči; tudi okrog živinčeta vse binglja ter zvonkljajo kraguljčki in zvončki. Na vozu sedi gotovo kak otročaj in poje in vriska, na konju pa je — vsaj enkrat sem to videl — v sedlišču čepel psiček in je lajal za žive in mrtve. Tak pogled bi bil za nas cela komedija, tam pa se seveda nihče ne zmeni za vse te glasove; znak so ekstenzivnega življenja.

Ves nov svet pa se nam odpre, če se peljemo po florentinskem Ringu „Viale“, široki cesti z lepimi nasadi; najlepši je pač osrednji del ob trdnjavski skupini „Fortezza da Basso“. Tam je majhen ribnik in okrog njega je majhen park divne lepote; tu se shajajo le imenitne signore s svojimi otroki in tod okoli je čudovito mirno. Vredno je pri tej priliki pogledati bližnjo „Piazza dell' Indipendenza“ s Peruzzijevim spomenikom.

Najlepši izprehodi pa so na južnem robu mesta, koder se razprostirajo v kolobarju griči, ob prekrasni promenadni cesti „Viale dei Colli“; tu je združena vsa razkošnost, ki jo more ustvariti umetnost s pomočjo južnega podnebja in toskanske rodovitnosti. Tod se res uživa senca in hlad, lahko se sanjari v cvetličnih zatišjih in zre s krasnih razgledišč doli na mesto in daleč okrog po tem italijanskem raju. Najbolj se priporoča, peljati se z omnibusom do impozantnih „Rimskih vrat“ (Porta Romana), potem pa kar peš v nasade, ki se razprostirajo uro hoda po gričih.

Nekoliko daljša je pot v mestece Fiesole, ki je raztreseno s svojimi 6000 prebivalci po precej strmem griču na severni strani Florencije. Kar je zapisal Boccaccio pred poltisoč leti o tem mestu, to velja še dandanes: „Staro in slavno mesto je to, dasi je zdaj čisto propadlo, a nikoli ni nehalo biti škofov sedež in je še zdaj.“ — Vredno je priti tu sem (300 *m* visoko) zaradi obsežnega razgleda in zaradi prastarih etruščanskih ostankov, n. pr. orjaškega še predrimskega obzidja, ohranjenega še zdaj. V zelo vzpetih serpentinah

je izpeljana električna železnica blizu pod vrh griča. Na Florencijo uživaš med vožnjo najlepši razgled; meni je užitek motil le pogled na tri sopotnice, pogumne Angležinje, ki so bile po obrazu, rokah in laktih vse otekle od komarjevih pikov! Poezija in proza. — Izstopivši iz voza sem hribolazil sem in prek po neznansko strmih ulicah, tako strmih, da so se otroci igrali z vozovi, ki so jih spuščali navzdol, ali pa so se po ploščatem tlaku, kolikor ga je, kar s telesnim svojim aparatom dričali. Hiše so pravzaprav le koče in zaradi strmine zidane vse nagosto, a skoraj pred vsako so ženske pridno delale, bodisi da so pletle slamnice ali pa tkale na preprostih statvah. Taka delavnost je v Italiji redka; posebno dobro de očesu veselost, ki so jo te ženske kazale pri delu, ne da bi ga kaj zanemarjale. Mučna pa je bila pot k vsakteri „znamenitosti“, na primer k zanimivi katedrali ali k frančiškanskemu samostanu; ni skoraj v Italiji tako sitnih beračev, kakor jih je ondi umeščenih na vsakih deset korakov; to so namreč bili pravi berači, ne proseči drugi sloji. Ta sodrga je bila tako nesramna, da sem opustil vse natančnejše ogledovanje in da sem se umaknil v pinijev gozdiček, ki pokriva eden vršac, nazadnje še v lepo ležečo verando restavranta „L'Italia“, kjer se mi je pa tudi stožilo po moji pošteni gostilni v Florenciji.

Naposled bi nam bilo treba poročati o posameznih znamenitih stavbah v Florenciji in o slavnih umetninskih in zgodovinskih zbirkah. A mrtva beseda je tu premalo, če nima v oporo vsaj slik. In mi jih nimamo.

(Dalje prihodnjič.)

Moja pot.

Jadra, jadra, kam ste razgrnila krila,
kam čez blesk šumečih peń?
Kje z obzorja robom boste se spojila,
kam vetrov vas nosi sen?

V carstvo, kjer nezmagana bolest kraljuje,
kjer ljubavi tihe ni,
kjer so srcu lilije in rože tuje,
kjer nebesju črv preti . . .

Vojeslav Molè.

Matija in njegova ljubezen.

Spisal Milan Pugelj.

(Dalje.)

ozna jesen je prišla v deželo, ptice so že davno odletele na tuje, hladna jesenska sapa je trgala zadnje vele liste z vlažnih vej in vejic, ob večerih je vstajala iz zemlje gosta in umazanobela megla, se razlivala po močvirnati krajini kakor megleno morje in se včasih niti po dne ni umikala. Mrtvo življenje se je širilo vsepovsod, kakor prostrano grobišče je bila vsa ravnina, tiha, zapuščena, prepojena s turobo.

Takrat je bilo, ko se je napotil Matija po dolgem času prvič spet do svoje ljubice. Domačega pastirja, mladega in malopridnega pritepenca, je poslal na ogled in fant se ni izkazal neumnega. Povedal je, da se pod oknom, na katerem cveto rože, širi nizka in skoro vodoravna streha lesene shrambe, da leži lestva po dolgem ob kozolčevi levi strani in da je okrog županove hiše vse tiho kakor v grobu.

Matija je šel naravnost po cesti, ki je tonila v gosti megli, vlažna, tupatam blatna in ponekod posuta z nerodnim okroglim kamenjem. Mrtva in gluha je bila noč, tema gosta, da se je komaj videlo prestopiti, tišina grobna, da je bilo popotnika strah, pot brezkrajna, da je komaj preostajalo upanje na konec.

Matija je bil vesel kakor popotnik, ki ljubi domovino in se vrača vanjo. Po dolgem in žalostnem času jo bo videl natanko tako lepo, kakor so mu jo slikali spomini, prav tako dobrodušno in vdano, kakor so jo predstavljale sanje tihih in samotnih ur.

Žive duše ni bilo od nobene plati. Ne voza, ne popotnika, ne nočne ptice, ne nočne živali, ne luči, ki bi svetila iz meglene dalje in prijazno pozdravljala. Kakor pokopališča so ležale male in siromaške vasi, ko je korakal potoma skozi nje. Ni bilo hiš na levo in desno, ne skednjev, ne kozolcev, ne shramb in ne kašč. Grobovi so stali ob obeh straneh, tu manjši, tam večji, vsi revni, vsi siromaški, z razpalimi strehami, z razbitimi okni, z zakajenimi, vijugastimi durmi. Niti psa ni bilo, da bi skočil na pot in zalajal.

Prišel je do zaželjene vasi že pozno v noč, ko je postala megla še bolj gosta in tako vlažna, da se je oprijemala obraza kakor mokra cunja. Zavil je preko polja in od strani se je bližal županovi hiši. Pod kozolcem je obstal in sedel na lestvo, ki je ležala po dolgem ob levi strani.

Okno nad shrambo je bilo še razsvetljeno, a skozi meglo se je zdelo oddaljeno kakor zvezde. Menda je še čula Anka, lepa in malo srečna Matijeva ljubica, nemara je oblečena ležala na postelji, sklepala roke pod bujnolaso glavo, strmela z ogljenimi očmi v strop, enakomerno strmela kakor begun, ki leže za hip sredi nevarnega bega v smrečjo goščo in se potopi nemudoma v burno minulost. Mogoče je mislila na Matijo, na ljubega in dobrega, in hrepenela v njegovo bližino, želela pod njegovo oblast kakor prognanec v zavetje neke nove, boljše domovine.

Matija je vstal, oprijel lestvo, jo zadel na rame in jo nesel pazno in varno proti shrambi. Tam na oglu je zalajal pes, ali utihnil je nenadoma in zamahnil z rjavim in košatim repom. Spoznal je svojega znanega gosta.

Matija je dospel do shrambe in naslonil ob njeno leseno in skoro vodoravno streho lestvo. Postal je za trenotek, pomislil malo, stopil do shrambnega ogla, da bi še za minuto poslušal in pogledal naokoli, ali obstal je nenadoma, kakor bi bil okamenel: nekdo je stal pred njim, dolg in suh moški, z zmečkanim klobukom na glavi, z rokami k sebi stiskajoč bogve s čim napolnjeni razcapani suknjič. Zgoraj širok kakor napihnjena žaba, spodaj tenek kakor komar je stal pred njim, dolge, preklam podobne in nekoliko naznotraj ukrivljene noge so se mu vidno tresle, izpod suknjiča je padlo nenadoma troje suhih gnjati.

„Za božjo Kriščevo voljo, molči!“ —

Matija je spoznal glas, stopil je bliže in pogledal v starčev kisli obraz.

„Hudo si se zredil, godec Brumen, kar se nisva videla.“ —

„Za božjo Kriščevo voljo, molči, Matija!“ —

Godec Brumen je šepetal, še troje kosov suhe svinjine je padlo izpod suknjiča, priklenjeni pes se je iztegnil po enem in ga pričel slastno obdelavati.

„Kaj si pa delal, Brumen, v shrambi?“ — je vprašal Matija, kakor bi se hotel kratkočasiti. „Ali si miši lovil?“ —

„Pogledal sem“ — je odgovoril in še vedno mu je manjkalo sape na vseh končih in krajih — „malo sem pogledal!“ —

„Kradel si“ — je odgovoril tiho Matija. „Nazaj nesi!“ — Brumen se je nekako poravnaval, kakor bi se prebujal iz spanja, sklonil se je, pobiral raztresene kose in ogledaval prislonjeno lestvo in Matijo.

„Tat si“ — je izpregovoril skoro začudeno Matija. — „Kdo bi si bil mislil, da si ti tat?“ —

Godec Brumen se je nenadoma vzravnal in vznemiril. Očitanje ga je razjezilo.

„Kaj si pa ti, kaj si pa ti?“ — je vprašal jezno in skoro glasno. „Slepar si, slepariš tod okoli!“ —

Matija mu je položil roko na ramo in ga miril.

„Kaj se jeziš, kaj se jeziš?! Samo molči, kakor bom jaz molčal, in pojdi zbogom!“

Godec Brumen je stresel Matijevo roko s svoje rame in polglasno mrmral kakor sam zase.

„Kakšna tatvina je to, če vzame berač bogatašu grižljaj mesa?! Kaj? Kaj je to tatvina!? Župnik na prižnici, svetnik že na tem svetu, so dejali, da še greh ni! In v katekizmu stoji črno na belem tako-le: Če ukradeš bogatašu grižljaj, ki ti je potreben za življenje, se nisi pregrešil!“

„Hodi zbogom“ — je rekel Matija, a Brumen je mrmral kakor medved. Pogledal je Matijo in roke s kvišku obrnjenimi dlanmi je iztegnil dokazujoč od sebe.

„Kaj pa misliš, da mi je za grižljaj mesa? Nazaj nesem, jutri pa stopim pred očeta župana in povem: tako in tako! A o tebi rečem, da si slepari okoli hiše! He!“

In prav zlobnohudomušno se je nasmehnil.

„Pojdi, Brumen, in molči!“ — je prigovarjal Matija, sam je pobiral kose mesa in mu jih tlačil v naročje. „Lahko noč in molči, kakor bom jaz molčal!“ —

Brumen je mrmral, se počasi okrenil in odhajal za oglom. Matija je stopil k lestvi in plezal po njej više in više. V izbi nad shrambo je ugasnila nenadoma luč in okno se je pričelo rahlo odpirati. V tistem hipu je pritekel izza ogla nazaj godec Brumen, se ustavil pod lestvo in jo siloma stresel.

„Greš doli, slepar!“ — je klical polglasno in jezno — „ali mi greš takoj doli! A - a?“

Matija je obstal pri vrhu lestve in gledal začudeno vanj, ki je stal spodaj in pričel mahati z obema rokama okrog sebe.

„Kaj je to očetu županu, če mu odneseš grižljaj mesa, in kaj je to, te vprašam, če mu zapeljuješ edinega otroka, te vprašam?! A—a? Pošten sem, poglej me, preveč pošten in zato ne boš lezel skozi okno, kakor gotovo ne bo stara harmonika nikoli nova. Doli, slepar, ti pravim, in če ne greš, pričnem kričati na vse grlo!" —

Matijo je izpreletela divja jeza. Skoro skočil je z lestve, oprijel godca Brumna in ga vrgel po tleh, da se je petkrat obrnil. Tam čisto tik stene je skočil zopet na noge, tipal okrog sebe po krepelu, najprej mrmraje pretil in pričel mahoma klicati na ves glas: „Slepar, slepar! Pomagajte!" —

Dvoje, troje ljudi je letelo po stopnicah doli iz skednja, Matija je izginil nenadoma za oglom in utonil v megli. Še par minut se je razlegalo zamolklo kričanje, prešlo v govorjenje in se naposled brez sledu poizgubilo.

In že drugi dan je prišel bogataški župan in nagovoril pred hlevom Matijevega očeta.

„Kje imaš svojo kačjo zalego" — je vprašal in razkoračil se je mož, junak po životu, pred starcem, ki mu je že starost globoko upognila hrbet. „Kje imaš fantalina, ki slepari okrog moje hiše, kadar počivajo vsi pošteni ljudje?"

Trdo so letele besede iz ust, kakor bi kresal z jeklom iskre iz kremena.

„Kje imaš izprijeno seme? — Okrog kresa se je pretepal pijanec na moji veselici in včeraj je metal ponočnjak ob tla starca Brumna, ki ga je zavračal pri sleparjenju!" —

Matijev oče, upognjen starec, je poslušal in bledel in se čudil.

„Zmotili ste se" — je dejal. „Kakor Bog živi, tako gotovo ste se zmotili. Moj sin je bogaboječ, ne pretepač in ne ponočnjak. Reveži smo, in kar imamo dobrega na svetu, je poštenje!"

A bogataš župan se je jezil, in ko je odhajal, je klel kakor obseden.

In še isti večer je prišepal preko polja pijači vdani čevljar Jure, Matijo je ugledal za hišo in oddaleč mu je mahal s širokozakrivljeno palico.

Zopet je segal v malho, in ko se je približal, je izročil drobno in zlatoobrobljeno pismo.

„Kakor prvikrat" — je dejal — „ravnotako!" — In pričel je vzdihovati kakor bolnik. „Dolga je pot in mravlje so v nogah in ogenj v prsih!" —

Matija je razgrinjal pismo, ga obračal in čital, šepetal in izgovarjal polglasno njegovo vsebino. Nič ni opazil, kako je pijani Jure slabovoljen odhajal. Kakor bi ga pahnil kdo nemudoma z livad v peščene puščave, kakor bi mu nekdo vzel vse, kar je imel lepega na svetu. Tisti, ki mu je Anka vse bogastvo in vsa sreča, nima več ne Anke, ne bogastva, ne sreče. Kakor oblak sredi neba je sam, zapuščen kakor hudodelčev grob, pozabljen kakor žalost sirot.

Šel je in pil do jutra. In ko se je dodobra upijanil, so mu stopile solze v oči, najbližjega sopivca je objel okrog vratu in govoril je z njim kakor s svojo dušo.

„Poslušaj, bratec“ — je govoril z mehkim in tresočim glasom — „in če si pošten in če imaš srce, jokaj z menoj! Dekleta imam, lepega dekleta, bratec, vitkega kakor jelka v gori, sladkega kakor greh, ljubeznivega kakor spomini na mrtvo mater. In rad ga imam z ljubeznijo, ki nima primere. In vse mi je, kar je dobrega na svetu, vse po vrsti: sreča, bogastvo, zadovoljnost, veselje in življenje. In tudi moje srce je ona in tudi moja duša. Jokaj, bratec, z menoj: pridejo in mi jo vzamejo. Pismo dobim, pismo od nje, in tam stoji zapisano, da ni več moja. To se pravi, da nimam od vsega tistega, kar je dobrega na svetu, ničesar! In ne bom nikoli imel. Nikdar biti srečen, nikdar zadovoljen, nikdar bogat, nikdar vesel, vedno brez srca, vedno brez duše — — — slišiš, bratec, prokletstvo? Vse dni kakor slepec brez vodnika, kakor umirajoč brez smrti!?“ —

Solze so mu tekle iz oči kakor otroku, vstal je in bežal v noč in hodil okrog kakor izgubljenec. Ali opojnost pijače ni prinesla pozabljenja. Samo mamila je, prinašala nekakšno bolno, kakor s strupom nasičeno spanje, izgubljala se brez sledu in puščala za sabo večjo turobo, nego je bila tista, ki jo je našla.

In med ženske je šel. K tisti Grudnovi Zali se je vrnil, ki je bila z njim vred osramočena na davni nedeljski veselici. Še je bila rdeča in cvetoča, še se ji je lepo prilegalo zapletanje jezika, ali Matiji ni mogla dati ničesar. Kar je rekla in kar je storila, vse je bilo brez pomena, vse brez vpliva, šlo je mirno kakor veter in izginilo kakor on.

In tudi k Angeli je šel, k tisti, o kateri se je govorilo, da je najlepša v vasi. Da ima take lase kakor zrela pšenica, lica kakor vrtnice, da je vitka kakor lešča, ki je zrasla v enem letu sredi leščevja. In vsa lepa in mlada se je vnela zanj, ga vabila k sebi in ga objemala v dolgih zimskih večerih in mehkih spomladanskih nočeh. In tožila je včasi:

„Glej, kako te ljubim in negujem, ti pa misliš drugam! Iz mojega naročja hite tvoje želje zanjo, na mojih grudih bije tvoje srce v zavrženi ljubezni za drugo. Pojdem, predragi, od tebe, da te ne vidim več in da te pozabim.“

Govorilo se je, da so njene besede kakor med, a Matije niso sladile. Brez moči so zvenele, živele same sebi, umrle brez spomina.

Zima je minila, dolga kakor večnost, dolgočasna kakor nadležna starka, mrzla kakor spomini na nesrečo. Že je skopnel sneg, prišla je spomlad in natrosila rož in zelenja in brstja in cvetja po dolinah in hribih, bližinah in daljinah. Vse je oživelo, čez noč je prišlo življenje, kakor bi vstalo iz tal in se razmahnilo na vse vetrove. Dan za dnem je pripekalo solnce z večjo toploto, izpremenilo spomlad v poletje in žarelo kakor živ ogenj.

Takrat je bilo, ko se je razširila po vsej dolini vest o Anki, o srečni in bogati nevesti. Pravili so, da se poroči s tako bogatim Vlahom, da bi lahko nasul z njegovim denarjem vso cesarsko cesto, ki vodi sredi vlaških brd; in tudi tako so dejali, da je njen ženin sloveč gospod, doma iz Ljubljane, slaboten sicer, a imeniten, skoro tako in tako široko znan kakor povest o Robinzonu, samotnem otočanu.

Tudi Matija je slišal in verjel, kakor so vsi verjeli. Mračen in temen, kakor je bil, je postal mahoma še mračnejši, še globlje se je potopil v svojo morečo bolest, še bolj se je izgubljal v svojih brezciljnih in z obupom prepojenih sanjah. Do tistih časov je še posijalo kratko upanje, neznatno kakor žarek, ki se vkrade skozi razpoko v temno shrambo, a ljubeznivo kakor otrok med starci. Zdaj je bilo tako, kakor bi bilo tudi to umrlo. Ali dogodilo se je čudo.

Tisti večer, ko ga je dosegla novica, je sedel pozno v noč sam pred hlevom. Tišina je vladala že vse naokoli, vsa vas je počivala v mirnih poletnih sanjah, od nikoder ni bilo več korakov, ki bi se bližali in oddaljevali in gubili sredi lepe poletne noči.

Nenadoma — kaj je zalajal pes, kaj se hoče odtrgati z verige, kdo prihaja s tatinskimi koraki?

Matija se je začudil.

„Kaj te je prineslo, Jure?“ —

Pijanec Jure je stal pred njim, sklonil se k njegovi glavi in šepetal kakor pri izpovedi. Pijan je bil, ničesar ni spravil iz sebe.

„Tam stoji oreh“ — je pripovedoval — „ti veš, kje stoji?“ — In zagnal se je z desne na levo. „Mogoče ne stoji oreh, ampak jablana. No, vseeno. Drevo stoji, pa prav! In pod drevesom stoji

Malka, ali pa tudi sedi. Ali pa ne sedi in ne stoji, ampak semintja hodi. In tudi Malka ji ni ime, ampak Urša."

Jure je zdrknil tik ob zidu na tla, na mestu zadremal in obenem smrčal, kakor bi se davil. Matija je vstal in je šel do drevesa.

„Ti?" —

Stopinje so zastale, glas je zastal, tudi kri je kakor oledenela. Anka je stopila izza debla, lepa in mlada in ljubezniva kakor davno.

„Poglej" — je rekla — „pozabiti sem te hotela, pa ni mogoče. Neznana moč te nosi pred oči, srce je kakor zastrupljeno."

Oklenila se ga je trepetajočega in vznemirjenega, ki mu je vzela sreča vse besede.

„In pomisli" — je govorila — „poročiti me hočejo z drugim, a jaz hočem tebe!" —

Sedla sta ob deblu in tako lepa noč se je širila naokrog kakor v tistih časih, ko je sedel osramočen in ranjen v njeni sobi, samemu sebi neznan in neumeven. Tudi to noč so peli murini in čricki, tudi fantje so prepevali nekje daleč tam sredi doline in njih pesmi so se razlivale preko src kakor čudodeln balzam.

„Beživa" — je rekla in oklepala se ga je, kakor bi ga pred nekom nevidnim branila — „bežala bova, tako sem sklenila! O polnoči te bom čakala, in kadar prideš, odidem na tvoji strani v tujino! Nekam daleč, nekam daleč, bogvekam, za srečo."

Zdaj so se razžarela njena lice od nekakšnega svečanostnega navdušenja, vstala je naenkrat, pokazala roke in izpregovorila z odločnostjo kakor skala: „Delala bom!" —

(Konec prihodnjič.)

Kot albatros . . .

Kot albatros razpel sem bela krila,
nad smehom morja plovem v sinjo dalj;
kot misel, ki je dušo zamračila
in ni ji dna in ne obrežnih skal.

Kot albatros v škrlatnem se požarju
tonečih, mročih zarij razgorim,
zgubim kot klic v šumečem se viharju,
kot v polju bojnem vzduh polneči dim.

Vojeslav Molè.

Kopitar in Vuk Karadžić.

Napisal **dr. M. Murko.**

Po novem viru: V u k o v a p r e p i s k a. Knjiga prva. Državno izdanje. Beograd. 1907. vel. 8°. + 777. str. Cena 8 dinara.

(Konec.)

pravi luči kaže Kopitarja tudi razmerje do Vukove rodbine. Z delom res preobloženi učenjak je bil za časa Vukovih potovanj navadno posrednik med ženo in njenimi preprostimi sorodniki, nosil ji je Vukov denar in svoja posojila, tolažil jo je, ko je Vuk predolgo izostajal (pr. na str. 276.: nur einmal im Jahre wünscht sie mit Ihnen übers Land zu fahren, und einen Tag Sie zu genießen!), pošiljal jo je pa tudi za njenim „Turkom" med Srbe. Mnogo se je trudil za Vukove otroke, katerim je po Vukovi želji celo imena izbiral (171), in pri takih prilikah nam kaže tudi svoje pedagoške nazore. Ko se je mati pritoževala radi sinčka, ga je hodil Kopitar nadzirat ter je kratko odgovoril: „Savva ist b r a v, wiewoll die Mutter nach Weiber Art das U n m ö g l i c h e von ihm verlangt" (301). Kako mu je bila vihravost zoprna tudi pri otroški odgoji, pravijo te-le besede: „Den schweiz. Robinson muss der Sawa ein Jahr lang lesen. Dann kriegt er was anderes" (397). Posebno je cenil za bavarske šole od H. C. Schmida napisane „Zgodbe svetega pisma za mlade ljudi" (damit das ganze Haus, M u t t e r u n d K i n d e r sie lese und auswendig lerne), katere je Ravnikar „auf mein Anrathen" prestavil v slovenščino (400).

Da je Vuk, ki je živel od svojega pisateljevanja, v težkih časih, ko ni imel „ni jedne krajcare", kakor na novo leto 1834., nahajal zaslombo pri Kopitarju, ni nič posebnega. Zahteval pa je tudi uslug, ki so presegale prijateljske meje posebno pri možu, ki je imel sam tako malo časa (pr. 305), ali Kopitar, ki je to semtertja nejevoljen opazil, pravi nazadnje sam še 13. septembra 1839: „Sie sind a m E n d e doch mein mezimac, wie unsre Gegner sagen; so kindisch c o m m a n d i r e n Sie mit mir und über mich; und ich g e h o r c h e Ihnen!" Razumemo pa tudi, zakaj je Vuk v kritičnih trenotkih svojega življenja mislil na Kopitarja. Ko je leta 1827. nesel svojo glavo v Srbijo, ker se je čutil nekrivega (311), mu je pisal: „Amanet Vam Božij

moja žena i djeca, i moji rukopisi“ (293). Enako l. 1831. med kolero: „Amanet Vam Božij moja djeca, ako ostanu sirotna iza mene. Ja od Vas većeg prijatelja na ovom svijetu nemam“ (402).

Z genljivimi besedami je povedal torej Vuk sam najbolje, kaj mu je bil Kopitar. Svetovna književna zgodovina ima tudi malo primerov tako lepega in plodovitega skupnega delovanja. Bolj ko po svojih slavnih znanstvenih spisih živi Kopitar dalje po velikih uspehih, ki jih je njegov hvaležni učenec dosegel po dolgih in težkih bojih med srbskim narodom, kajti ta ima le od njih vse temelje svoje današnje kulture. Kopitarjeva navdušenost za vse, kar je bilo srbskega, ni bila že dosedaj nobenemu razumnemu človeku skrita, ali iz pisem šele smo izvedeli, da je zares vneti katoličan in Avstrijec sanjal ob obnovitvi Dušanovega carstva kakor kak poznejši srbski romantik iz časov „Omladine“ (374, 478, 487). Jasno pa je tudi, zakaj so Srbi hoteli z Vukovimi telesnimi ostanki leta 1897. prenesti še Kopitarjeve pred belgradsko saborno cerkev, ko se ne bi Slovenci o pravem času bili spomnili svoje dolžnosti nasproti velikemu rojaku (gl. Knezova knjižnica IV. 162).

Vukovo prijateljstvo pa je bilo tudi Kopitarju, ki je že v svojem petdesetem letu elegično premišljeval, kako hiti čas in kako se bliža smrt (369), edina tolažba, ko se je na stara leta čutil na Dunaju, ki že po naravi ni mogel biti središče slovanske znanosti in narodne kulture, kakor si je naš Kranjec domišljeval, vedno bolj osamljenega, tako da je leta 1838. celo Vuka vprašal (473): „Hočete li tudi Vi mene zapustiti?“ Znano je, da se je Kopitar leta 1833. sprl s Čopom in Prešernom ter izgubil pravdo za „metelčico“, leta 1837. pa je izšel njegov životopis v Brockhausovem „Conversationslexiconu“, ki ga je v njegovi učenjaški časti neizmerno žalil; ker ga pa je po krivem pripisoval Palackemu in njegovim praškim somišljenikom, se je razvilo iz tega pravo sovraštvo, zaradi katerega je Kopitar še bolj ostro nastopil proti Gaju in Ilircem, ki so se mu preveč zdeli orodje Pražanov. Vse, kar sem pisal o teh žalostnih prepirih ob stoletnici Šafaříkovi (Archiv für slav. Philologie XVIII, 577—583), vzdržujem tudi po čitanju našega obširnega novega gradiva. Kako nezmiselno se je pridevalo ime „Hofslavist“ možu, ki je vedno Vuka opominjal, naj ne bo Milošev Hofschranz (283), Hoftrompeter (316), naj ne veruje vedno iznova praznim besedam „der serbischen Hofleute“ (434), možu, ki pozdravlja nekoga, „dessen Charakter umsomehr Achtung verdient, als er nicht der hofmässige ist!“ (465). Simpatična je tudi Kopitarjeva zvestoba starim prijateljem

in znancem; ne zastonj pravi, ko vrača neki pozdrav v Srbijo po Vuku: „Sie kennen meine Beständigkeit“ (329). Zato pa je ponosnemu učenjaku bilo „unleidlich, auch nur den Schein zu haben, als wollte ich mich oder meine Freunde (šlo je za Vuka!) wem aufdringen“ (486). Verski in kulturni oziri ga niso nikoli ovirali, da n. pr. ne bi pripoznaval prednosti cirilice; Vuku je celo svetoval, naj imajo Srbi, Bolgari, Rumuni in Albanci „das nämliche Alphabet“ (398), kar pri Rumunih in Albancih ni obveljalo. Kopitar je lahko poudarjal svojo zaslugo, da je on Bolgare izločil „iz srbskega kaosa“ (473); da pa še ni mogel verovati v bolgarske nosnike, so zakrivile za tiste čase natančne, vendar še nepopolne Vukove informacije (373). Zopet pa vidimo, kako bi bil rad Kopitar tudi Šafaříka protežiral, ker ga je po Vuku mladi Srbiji priporočal kot predstojnika šolstva in muzeja, ki bi se naj osnoval (364—365); v Ljubljano je „Slovanov patriarh“ (to je vedel celo Prešeren) delil vloge še l. 1838. po prepiru s Čebeličarji, kajti o Poljaku S. Korytku pravi „der mir krainisches Montenegro (torej po primeru takrat slavnega Vukovega spisa „Montenegro und die Montenegriner“) seit 18 Monaten vorbereitet“ (472). In kakor Šafařík Kopitarja je ta nazadnje tudi njega po nepotrebnem sumničil (473). V boju proti Gaju ga je podpiral tudi Vuk, ki mu je 3. julija leta 1838. iz Senja poročal v njegovem zmislu: „U Zagrebu je medju Ilirima revnost vrlo velika, mnogo veća nego razum. A ovdje su svi znatniji ljudi protiv Gajeve ortografije, i upravo misle, kao i Vi, da bi bolje bilo načiniti osam novijeh slova nego ovako krpiti“ (470). Porogljivi izraz „Fliegendreck“ za češke diakritične znake nad črkami si je sicer Kopitar sam izmislil (gl. pismo J. Kristianoviću z dne 4. maja 1838. Arkiv za povjestnicu jugoslav. XII. 96), ali v Senju je tudi Vuka „jedan star kanonik“ opozoril, kaj lahko napravi muha iz besede „pisati“ (470), kar je Kopitar po tem dvakrat s slastjo (jemand bemerkte witzig...) Kristianoviću poročal (Arkiv XII. 101, 109). In popolnoma resnično je bilo istočasno poročilo iz Spleta: „Amo u Dalmaciji, za Gajeve Ilirske novine niko i ne zna“ (475).

V novi luči nam predstavljajo ta pisma Kopitarjev prepir z njegovimi slovenskimi rojaki, pri katerem je najdalje zašel in tudi popolnoma pogorel, kajti Metelkovi, v njegovem duhu skovani pisavi ni pomagala vsa njegova avtoriteta, četrtega zvezka „Kranjske Čebelice“ pa tudi ni mogla pristriči njegova višja cenzorska moč, ki je ščitila zloglasnega ljubljanskega cenzorja Pavška in tovariše proti Čopu in Prešernu. Ko se je Kopitar jezil zaradi „praške intrige“,

je pisal Vuku 12. julija 1838 tudi te-le besede pokojnega Čopa, „dass ich's mit Niemandem hielte, als mit Ihnen, weil auch Sie von mir alles gut hießen“. Vidi se, kako dolgo so mu po ušesih zvenele Čopove besede z dne 12. maja 1833: „Dadurch, daß Sie durch eine Reihe von Jahren beynahe der einzige Mann von Talent und Gelehrsamkeit waren, (bis auf den, soviel ich weiss, gar nicht herrschsüchtigen Dobrowsky), der in slawistischen Sachen das Wort führte, haben Sie sich an eine gewisse Dictatur in diesem Fache angewöhnt, so daß Ihnen nun jeder als Feind und Rebell erscheint, der es wagt eine eigene Meinung zu haben. Daher sehen Sie in Schaffařik, Palacky, Čelakowsky, Kucharski und wahrscheinlich auch Wostokow nichts als Feinde; ihr Freund ist nur der sich Ihnen unbedingt unterwerfende Wuk Stefanov“ (Zbornik Slov. Matice za leto 1903, 102).

Te besede nam pojasnjujejo že marsikaj. A. Žigon, ki nam je izdal važne ostanke izpod Čopovega in Prešernovega peresa (tam, stran 89.—154.), je pa že dobro opazil, da je naša abecedna vojska bila boj dveh kulturnih dob v našem narodnem življenju (tam, 120). Zares, Kopitar je mogel voditi pisatelje, ki so pisali za kmete, kakor Ravnikar in njegovi manj dobri nasledniki, ter slovničarsko dobo Dajnka in Metelka, ali ni več razumel Čopove šole, ki je zahtevala visoko poetično literaturo za omikance. Ni tudi bilo lahko slediti Čopu in Prešernu, ki sta nam nenadoma ustvarila literaturo svetovnih idej in oblik ter preskočila cela desetletja drugih slovanskih literatur, ki so dolgo tičale v samem posnemanju narodnega pesništva, kar pa je Čop izrecno zametal, ko mu je Kopitar priporočil „die Nachahmung der Serben“ (tam 97), ter mu je že prej očital, da je „durch die Schönheit der slav. Volkspoesien verzartelt, gegen die gelehrten Dichtungen der Slaven zu gleichgültig, um nicht zu sagen hart und ungerecht“ (95). Za dokaz, da Čop ni preostro sodil, navajam samo eno, sicer poznejšo (iz leta 1838.), ali značilno Kopitarjevo izjavo iz pisma do J. Kristianovića: „Die Ragusiner, die man uns als Florenzer aufdringen will, sind nicht $^1/_{10}$ davon! und ihre Kunstpoesie ist — s. v. leeres Stroh = Dreck von der echten Naturpoesie der Serben, wie sie bei Vuk und selbst im Kachich lebt“ (Arkiv za povj. jugosl. XII. 104). Vendar blizu enako so mnogi slovanski pisatelji in filologi, posebno med južnimi Slovani, mislili do najnovejših časov! Ne velja pa Žigonov sklep (120), da se je ta kulturni boj oprijemal, „ker ni imel in ni našel važnejših objektov, pa takih malenkostnih prepirnih točk, kakor so — črke“. Izboljšanje abecede ni bilo malenkost za Kopitarja, ki je izza svoje slovenske slovnice (leta 1808.)

vedno hrepenel po novem Cirilu za — latinico; ta bi naj iznašel za vsak glas potrebne enotne znake, ki bi naj bili dosedaj navadnim črkam podobni in bi v majuskuli naj ne presegali njih kvadrata. Tako si je n. pr. mislil, naj se znak za mehki *n* sestavi iz prve črte *n* in iz *j*. Popolnoma v tem duhu je Vuk prenaredil cirilico za Srbe, za druge Slovane pa Kopitar ni našel podobnega reformatorja, kajti delo tudi ni bilo lahko, on sam pa je bil prevelik teoretik in kunktator, da bi ga izvršil. Pri Slovencih mu je še najbolj, ali nikakor ne popolnoma (gl. snimek pisma kranjski kmetijski družbi v „Kopitarjevi spomenici") ustregel Metelko, ki je svoje nove znake vzel ali posnel iz cirilice. Metelko in njegovi tovariši so torej za Kopitarja in v stvari sami zastopali napredno stališče; tako je prišel Kopitar v tragični položaj, da je pri Slovencih branil kulturne reakcijonarce, pri Srbih pa njim podobne ostro pobijal. Pri tem pa ne smemo zamolčati, da je Kopitar znal prav dobro razločevati med pravopisom in vsebino. Že leta 1826. piše Vuku: „Wen die Ode mit Ihrer Orthographie nur auch gut ist. Stets leidet eines durchs andere" (288); leta 1830. pa je obžaloval, da je Jevta Popović sprejel za svojo „Milošijado" Vukov pravopis: „ein langweiliges Gedicht zieht auch die Orthographie in sein Geschick" (374). Poznejše „filološke kritike" Vukove šole, ki je tudi pesnika merila po pravopisu in jeziku, Kopitar torej ne bi bil odobraval. Vpraša se pa še, zakaj se Kopitar ni poprijel črk, katere so že takrat hvalili filologi, kakor Danec Rask, in jih danes vedno bolj vsi rabijo za transskribcijo raznih jezikov. Vendar češki „organični pravopis", ki ga je Gaj leta 1830. priporočil pristašem latinice med južnimi Slovani in ga l. 1835. polagoma uvel v svojo „Danico" in l. 1836. v „Novine", mu ni mogel ugajati, ker ni ustrezal vsem njegovim zahtevam. Na pr. celo najboljši novi znaki č, š, ž niso tako popolni, kakor se misli, kajti dobri in jasni so sicer za tisk, ovirajo pa nepretrgano pisavo, ker je zaradi rožičkov treba zapuščati vrsto in se v njo vračati, tako da so s tega stališča Bohoričeve ali poljske sestavljenke boljše.

Zaradi vsega tega Kopitar ni utihnil, ko je Prešeren že davno izmolil za metelčico „tri očenaše" in ko je gajica pridobivala tal pri Hrvatih in že tudi pri Slovencih. Zanimivo pa je, da je zdaj učenec priganjal učitelja. Leta 1838. opominja Vuk Kopitarja iz Vukovara, naj naredi „ona (torej sta o njih že prej govorila) nova latinska slova" namesto starih cirilskih ж, ч, ш in njegovih novih, deloma pa že starših srbskih љ, њ, ћ, ђ in џ, torej za Hrvate in Srbe, ter dostavlja (469): „Vrijedno je, da se Vi oko ovoga potru-

dite, pa bih ja moj rječnik štampao istima slovima (a može biti i pjesme).“ Da je hotel Vuk tudi katolikom[1]) ugoditi in svoja glavna dela razširiti tudi v latinici, je popolnoma razumljivo, saj se že leta 1825. iz Broda hvali, da je razen Brlića našel v Slavoniji „sila prijatelja, sve šokaca: u Djakovaru (!) za ljubav našim pjesmama i Grimmovoj Srpskoj gramatici naučili su srpski čitati mlogi šokački popovi, medju kojima je i jedan kanonik od 60 godina“ (265). Leta 1838. pa so ga na Hrvaškem po vsem potu od Varaždina do Senja „dočekivali sa osobitom časti“ (470). Kopitarja opominja, naj „gradi“ nove črke, še iz Senja, kajti „ljudi će se dosta naći, koji će ih primiti i braniti“ (470), leta 1839. pa iz Belgrada (476) in Zemuna (480). In zdaj vidimo zopet pravega Kopitarja, ki je včasi že rabil č (283, ako ni tiskarska pogreška, 487 za šalo), včasi bohoričico (483, stoji v izvirniku res shto?), včasi nekaj cirilskih črk v slovanskih imenih, včasi pa piše nemška in slovanska popolnoma s cirilico, večkrat tudi s staroslovensko: Vuk bi naj l. 1839. sam preskrbel „solche Lettern . . . denn ich kann mit den Armeniern (t. j. v njih tiskarni na Dunaju) nichts machen, Sie alles“ (482). Slovensko „metelčico“ pa bi naj nadomestil nazadnje sam — Jakob Grimm, kajti 14. decembra 1843 piše Kopitar Vuku svoje zadnje pismo v Berlin ter mu naroča: „Grimm lasse ich für uns Krainer besonders um ein schönes und leicht-anschließendes Zeichen für unsern Halbvocal ь, dann für é und das schwedische å in gospåda (die Herren) bitten; schön meine ich daß man sie in einem Feuerwerk, wie die übrigen, ins Quadrat bringen kann, nicht wie das Ü in GLÜCKLICH außer demselben“ (488). Tako je Kopitar ustvarjal novo latinskoslovansko abecedo do konca svojega življenja ter je iskal novega Cirila nazadnje pri — Nemcih!

[1]) Vuk zna zanje razne verske priimke (šokci, kranjci, bunjevci, madžari), ves narod srbski in hrvaški pa mu govori že leta 1838. srbski jezik, „malo pokvaren“ celo južni kajkavci (471), prave „Hrvate (stare)“ pa je našel šele v Dalmaciji (474), ter misli gotovo že takrat samo na čakavce in kaže, da ni vedel za Kopitarjeve starejše pravilne nazore o razmerju med Hrvati in Srbi (še v Glagoliti Cloz. na strani LI.—LIV. rabi: dialecto illyrica, rectius Serbochrovatica sive Chrovatoserbica), ali pa jih že takrat ni hotel priznavati, v čemer mu je sledil, kakor je znano, Miklošič in že tudi Kopitar sam v boju proti Ilircem (gl. Hesychii glossographi discipulus . . . str. 62.). Zanimivo pa je, da se je Kopitar leta 1838. približal ilirskim teorijam: „Je mehr ich über die Cisdanubianischen Slaven studiere, desto klarer wird es mir, daß wir, 8 Millionen alle, vom Schwarzen Meere bis Görz, ursprünglich nur ein Stamm sind, der aber A. 640 durch neue Zuflüsse in der Mitte nuancirt ward“ (472).

To bi bili važnejši podatki za našo književno zgodovino. Z Vukom si Kopitar ni dopisoval tako učeno kakor z Dobrovskim, dasi tudi v tem novem viru zasledujemo njegove obširne in temeljite znanstvene interese, ali „Vukova prepiska“ nam predstavlja bolj človeka Kopitarja s simpatičnimi lastnostmi ter sega mnogo bolj v takratno in današnje kulturno življenje južnih Slovanov. Že po prvi knjigi pa se tudi lahko trdi, da ostanejo Kopitarjeva in Vukova pisma vrhunec cele zbirke. Kako daleč ostajajo za njunima vsa druga! Za celo sliko one dolge prehodne dobe so sicer tudi važna, posebno pa za srbsko zgodovino. Primerjajmo samo pismo Dimitrija Frušića, enega izmed prvih privržencev in najzvestejših prijateljev Vukovih: piše že od početka v narodnem jeziku, ali v kakem slogu, ker se ni mogel otresti naukov slovenosrbske šole, in za književnost je bivši urednik dunajskih „Srbskih Novin“ že l. 1818. umrl (633).

Najnovejša znanost rabi vedno bolj razmere prvobitnih narodov za razlaganje zloženih pojavov naše kulture. V tem oziru so posebno zanimivi tudi balkanski Slovani, ker so si vsled turškega jarma ohranili mnogo narodopisne svežosti. Navedem samo eden primer iz nemnogih ohranjenih Vukovih pisem Simi Milutinoviću, kateremu pripoveduje (14) to-le o knezu Milošu, ki ni znal čitati: „ja sam ga 1820 godine bio počeo učiti čitati, a mogao je lasno za mjesac dana naučiti, no njegovi ministri i sekretari uvjere ga, da je bolje, što to ne zna, i tako meni javno zabrane o tom više spominjati“. Seveda za nje je bilo tako bolje. Drugod so sicer bolj ali manj „samodržavni“ kralji in cesarji znali čitati in znajo še marsikaj več, ali stvar ostaje ista, samo oblike se menjavajo.

Prvo knjigo „Vukove prepiske“ kvari preveliko število tiskovnih pogreškov, posebno nemških kar mrgoli (n. pr. na strani 371. so trije samo v 18. vrsti: Winerinn nam. Wienerin, Rechl nam. Recht, vpraša pa se še, je li Kopitar res pisal „andre“). Iz Kopitarjevih pisem bi se moglo sklepati, da veliki filolog in sodelavec raznih dunajskih nemških časopisov ni znal nemški ali da je imel vsaj svojo čudno nemško ortografijo (n. pr. stran 283.: schlaffen, faullenzen). Nemški u s polkrožkom se je včasi natisnil kot ü (n. pr. str. 206.: alter Drücke), der krainische Fürst (309, v. 1.) je samo Jurist, kar kaže Vukov odgovor na isti strani, unterlässlich na str. 233., v. 1. je pač unerlässlich zaradi zmisla, dauerrisch na strani 283., 10. v. odzd. je nerazumljivo, na strani 412., v. 19.—20. manjka nekaj važnega, Grillparzer je napisal „Octobar-a“ (719), dasi štiri vrste niže stoji „zu Ottocars Zeit“, i. t. d. Še v srbskem tekstu

se nahajajo nepopravljene spake, kakor na strani 210., 3. v. odzd.: u politehni, češkom inštitutu nam. politehničeskom. Stavcu in korektorju se je preveč zaupalo. Taki pogreški pa so zašli celo v „registar“: n. pr. znani zgodovinar Hormayr se je prelevil v Harmayr (303), v kazalu pa še v Harmajir, bolgarsko Gabrovo (v oklepu še stoji: blizu Trnova) v Rabrovo (212, 756), naš Ravnikar pa se je razcepil: Kaunichar (400, 748), Raunicher (472, 756), Čopa (473) pa v kazalu sploh ni, ker je Kopitar njegovo ime zapisal s staroslovensko cirilico (kakor v Glagoliti Cloz. XXV.) in še z nosnikom ą, vendar iz teksta se jasno vidi, da se govori o Kopitarju dobro znani osebi, katere ni bilo težko uganiti, kajti Čopa pozna slovanska filologija vsaj kot faktičnega pisatelja slovenskega oddelka Šafaříkove „Geschichte der südslavischen Literatur“ (gl. str. IV.), ako že ne ve ničesar o duševnem očetu „Kranjske Čebelice“ in Prešernovem mentorju. In tako bi slovenski literarni zgodovinar, ki bi se samo registra držal, ne zapazil dveh posebno važnih poročil iz Kopitarjevega življenja in slovenske književnosti. Podobnih nedostatkov je v registru osebnih in geografskih imen še mnogo. Z osebnimi imeni so res težave, kajti v tekstu se rabijo iz različnih razlogov večkrat samo začetnice, kratice, psevdonimi in priimki. Vse to bi se najbolje že v tekstu razreševalo z dodatki in opombami, ker prava naloga izdajateljev je vendar povsod ta, da nam podajajo čitljive tekste in nas že sami opozarjajo na to, kar je ostalo njim nejasno in potrebuje „specijalnega iztraživanja“ (739). V naši izdaji je ta naloga prepuščena registru. Ali kaj vidimo tudi tukaj? Ko so nasprotniki hoteli Vuka pregnati v Srbijo ali na Rusko, je imel njegovo usodo v rokah S**** (345, 427), to je Sedlnitzky, avstrijski policijski minister (na strani 346. je vendar imenovana k. k. oberste Polizeyhofstelle), ali o njem v registru tudi s črko S. ni sluha ni duha. Nanj je po Kopitarjevem posredovanju vplival Pilat, ali ta „činovnik avstr.“ (to je premalo!) se našteva samo enkrat (339), govori pa se o njem še na strani 336 (Beobachter! t. j. njegov urednik), 338, 345 (P**), 408 („onoga, što je Rista mučio“ to je vendar jasno!), 427 (P*l*t), nadalje Gentz, o katerem je govor tudi na strani 345. (G*) in 442. Za Vukov životopis, za eno njegovih najžalostnejših dob, so vendar ta znana zgodovinska imena važna. Iz avstrijskega peterburškega velikega poslanika grofa Thurna je napravil sestavljač registra Turma, dasi je izdatelj sam postavil na prvem mestu (170) klicaj, na dveh ostalih (172, 174) pa sta Vuk in Kopitar ime itak pravilno zapisala. Murko, „štajerski gramatičar i leksikograf“, se je razklal še v Murka

„studenta", dasi se tudi o njem na dotičnem mestu (415) pravi, da je od njega izšla „eine krainische etc. Grammatik & Lexicon"; seveda je Antona Wolfa ljubljanski profesor Suppan (717, v registru Supa!) ista oseba kakor Kopitarjev Župan v celovškem pregnanstvu (472). Slovanskim učenjakom mora tudi biti prvo pravilo, da rabijo domača krajevna imena; večkrat se to zgodi (gl. Celovec, Dubrovnik), ali zakaj sta n. pr. v registru samo Villach, dasi je Kopitar sam v oklepu zapisal Belják, in Fijuma (Rijeka)? Veliko nedoslednost nahajamo pri prepisovanju nemških in drugih tujih imen s cirilico, ker le redko je postavljena v oklepu izvirna oblika, ki bi bila povsod potrebna (pr. Ajhorn, Ajzenbah i. t. d.; ruski slavist Prejs je v tekstu Praiz, v registru pa Prejis!), zato pa so ostala nekatera tudi v prvotni obliki, celo slovanska, n. pr. Juranich.

Pomanjkljiv je tudi „predmetni registar". Ako pomislimo, koliko se je očitalo Vuku veri nevarno delovanje, se pač čudimo, da je pod „Anti-pravoslavje Vukovo" navedeno samo eno mesto; kje so pa druga, kjer se mu očita, da Srbe „šokči", „unijati" i. t. d.? Beobachter (pravi naslov Oesterreichischer Beobachter), „bečki smotritelj", je nepotreben prevod, ki še pri tem vzbuja krive pojme, kajti govori se vendar o Metternichovem žurnalističnem glasilu (torej: novine!). Pri „čakavcih" pač vsakdo misli na hrvaške, na katere je Vuk hotel omejiti Hrvate, ali govori se (257) o Čakovcih, prebivalcih nekega južnoogrskega kraja. Za politično, kulturno in književno historijo važnega imena „ilirski" v registru sploh ni, dasi ga v knjigi večkrat nahajamo, n. pr.: illyrische Lieder (105 zove Srb D. Tirka srbske), illyrische . . . pésnaricza (221 pravi Kopitar!), illyrische Grammatiken (222 Kopitar!), altslavische und illyrische Kanzel (286, katero bi naj po Kopitarjevi želji dobil Vuk!), ungrisch . . . auch illyrisch lernen (332), Gramatiku n a š k u (684 pravi D. Frušić o Brlićevi Grammatik der i l l y r. Spr.). Torej tudi tukaj imamo celo vrsto dokazov, da je i l i r i z e m starši od Gaja (in sicer cela stoletja!). Povsod se vidi, da je register sestavljal sicer „svršeni filozof" in da ga je njegov profesor premalo rokovodil (pr. XIII.). Od začetnika se ne more pričakovati dober predmetni register, ker zanj je treba posebno pri „Vukovi prepiski" obširnega znanja in mnogega brskanja po raznih enciklopedijah in drugih pripomočkih. Jaz se nič ne čudim, da po smrti P. Gjorgjevića že tako dolgo čakamo četrte knjige Vukovih „gramatičkih in polemičkih spisov" (III. je izšla že l. 1896.!), kjer bi naj bile prepotrebne „dopune i registar".

Ker se bo Vukova prepiska rabila mnogo tudi v nesrbskih krogih, bi bila v uvodu umestna bolj podrobna, četudi kratka po-

ročila o njegovih dopisnikih, tudi o onih, ki so znani v srbski književni zgodovini. Sicer pa o nekaterih že izdatelj sam ve malo ali pa ničesar, kako se bo torej godilo šele drugim ljudem!

Taka dela, kakor bo cela Vukova prepiska, se izdajajo vsaj za dolge čase le enkrat. Tem bolj je torej treba skrbeti, da bo „državno izdanje“ dostojno srbske države in slovanske filologije. Nismo sicer pri podobnih slovanskih publikacijah že razvajeni, ali prva knjiga Vukove prepiske je vendar preveč pomanjkljiva. Kaj bi porekli Nemci, ako se bodo pisma mož, kakor Goethe, J. Grimm, Ranke, S. Vater, Talvj i. t. d., tako izdala kakor Kopitarjeva? Čast srbske znanosti in hvaležnost nasproti možem in ženi, ki so toliko pomogli srbskemu imenu do slave, zahtevata, da se to ne zgodi.

Ob trudnem smehu.

Vse hrepenenje gre s teboj,
otrok, nocoj.
In kakor plahi dih nevest
in ko besede nemih zvezd
je tvoja duša nad menoj,
otrok, nocoj.

Moj mrak je črn in je teman
in tih in gluh
čez mojo težko pot leži . . .
Pa moja pot do tebe ni:
pred tvojim pragom sije dan,
a tostran brezdna mrak črni,
ves tih, ves gluh . . .

In vendar plava pred menoj
spomin nocoj,
dehteč ko temni, trudni smeh
opojnih cvetov na vrtéh,
zaklenjenih v misterij svoj . . .

Jaz se kesam in bridek greh
izpovedujem pred teboj,
otrok, nocoj . . .

Vladimir Levstik.

Dogodek s potovanja.

Spisala **Zofka Kveder-Jelovšek.**

ečerilo se je. Visoko so se dvignili temni oblaki na bledem nebu, veter jih je gnal od vzhoda in prinašal je s seboj šum reke, ki se je bila zdaj spomladi razlila po dolini.

V sobi se je stemnilo, le široko veliko okno je ostalo svetlo. Vsi so bili obrnjeni vanje in so gledali na kopeče se oblake.

Dva dečka sta tiho sedela pri svojih igračah, najmlajše dete pa je leno in ljubeznivo ležalo v naročju mlade žene. Tudi njegove otroške oči so bile vprte v oblake.

Na mizi je stal samovar in v čašah je dehtel čaj. Hišni gospodar je pušil cigareto, njegov prijatelj pa je nervozno vrtel v roki pisano servijeto iz pravega kineškega papirja.

„Obmolknil si," je rekel inženir Celesta, oče te mirne in prijazne družinice. „Obmolknil si in jaz sem mislil, da bo vir tvojega pripovedovanja tekel neprenehoma. Dve leti si bil zunaj v svetu, napolnil si se spominov, kakor se napolni suha goba vode, če jo vržeš v njo. A zdaj sediš že pol ure med nami, tih in malobeseden, zamišljen kdovekam. Pripoveduj nam kaj! Najboljša prijatelja sva bila svoje dni in glej, rad bi vedel, kaj se je godilo s teboj v teh dveh letih, ko si bil proč od nas. Kaj si delal, kaj se ti je pripetilo? Koliko sreč si doživel in koliko ciljev si dosegel?"

„Oh, prijatelj, napripovedoval se bom vsega," je rekel slikar Ante — Josip Ante, priznan in darovit slikar. „Napripovedoval se bom, da se boš naveličal poslušati moj glas. Danes seveda in morda še par dni ali tednov ne bom pripovedal preveselih stvari. Doživel sem žalosten dogodek, ko sem se vozil iz aristokratskega in veselega Bruselja doli na jug v našo lepo, ali za umetnost tako indiferentno domovino."

„Pripovedujte, gospod Ante," je rekla plavolasa gospa in, govoreč dečkoma, jima je zapretila s prstom: „Ako ne mislita biti pridna, idita ven k pestunji!"

„Ne, mama, ne pošiljaj naju ven! Veš, da znava lepo poslušati, kadar se kaj pripoveduje," je rekel starejši deček.

„Dobro, ostanita, tudi vaju bo zanimalo," je odločil slikar.

Povzdignil je pogled skozi okno k fantastnim večernim oblakom pomladnega deževnega dne, sklenil je roke nad kolenom in pričel je govoriti.

„Vozil sem se iz Bruselja z brzovlakom Calais-Dunaj. To je najboljša zveza in vedno so kupeji polni potovalcev. V oddelku drugega razreda, v katerega sem vstopil, je sedela že neka družina: gospod, gospa, petleten deček in njegova odgojiteljica, mlada, vitka gospodična. Sedel sem v kot, skromno, da ne bi motil njih pomenka. Ostal bi bil gotovo v svoji molčeči reservi, da ni bilo dečka. Ali ta me je takoj ogledoval z veliko simpatijo. Izmuznil se je iz rok svoje matere, ob kateri je stal, prišel je k meni in me vprašal s stvarnostjo mladega Angleža: „Gospod, zakaj imaš dolge lase?"

Nasmehnil sem se. Pogladil sem svojo temno grivo in odgovoril sem mu v njegovem jeziku: „Mladi gospod, jaz sem slikar. Nam umetnikom se dovoljuje neka gotova ekstravaganca v noši. Prijatelji mi zatrjujejo in jaz sam vem, da mi dajejo moji dolgi lasje interesanten in duševen izraz. Če bi ne imel dolgih las, bi moje oči ne bile tako iskreče, fine in dobre, kakor so, moje lice bi bilo navadno. Večkrat je vtisk slike odvisen od primernega okvira, ki povečava njene vrline ali jih pa uničuje. Lasje so skoro vedno dober okvir obličja in zato jih nosim tako dolge."

Gledal me je z očmi, ki so bile modre kakor spominčice pri potoku. In pritrdil mi je važno, kakor se spodobi potomcu Britanskega otoka: „Popolnoma razumem, gospod. Da, da, tvoji lasje so jako dobri za tvoj obraz. Moji so drugačni, ker sem še dete."

In prijel je s prstom za zlat koder, ki mu je visel ob nežnem, rožastem licu.

Ta mali Anglež je bil čudovito lep. Neopisna gracija in mehka milina je bila skrita v vsaki črti njegovega otroškega in nežnega telesca.

Ko je stal tako pred menoj, sem se spomnil nehote onega lepega in poetičnega portreta, s katerim je ovekovečil nesrečni češki slikar Marold svojega sinčiča. Stožilo se mi je in rekel sem ganjen svojemu malemu znancu: „Dovolite, gospodičič, da vas gledam pozorneje. Spominjate me sina umetnika-slikarja, ki sem ga poznal in spoštoval."

Prijel sem malega Angleža za rame, odmaknil ga malo od sebe in ga gledal z umetniškim veseljem radi njegove lepote in z ono melanholično ganjenostjo, s katero se spominjamo žalostne usode nam simpatičnih in dragih oseb.

Otrok se je nasmehnil, in ko so ga izpustile moje roke, je skočil k meni in me objel, ljubeznivo zatrjujoč: „Gospod slikar, jaz vas imam zelo rad.“

Osupnilo me je to priznanje in tudi družina mojega malega Angleža je bila presenečena od hipne ljubeznivosti zlatolasega dečka.

„Oprostite, gospod,“ mi je dejal njegov oče. „Ni navada našega sina, da se vede tako svobodno. On je zelo nepristopno dete in niti našim bližjim sorodnikom se ne posreči vselej prisvojiti si njegove naklonjenosti.“

„Tem bolj sem ponosen, gospod, da sem tako hipno osvojil malo in izbirljivo srce vašega sinčiča,“ sem odgovoril jaz, in resnično, moje besede niso bile le fraze vljudnosti.

Tudi mati dečkova se je vznemirila. Vstala je, prijela dečka za roko in rekla mu karajoč: „Nikar ne moti gospoda! On morda ne ljubi otrok.“

„Ravno nasprotno, gospa,“ sem dejal jaz. „Srečen bom, ako dovolite, da se tudi jaz, tujec vam in njemu, ta kratki čas našega potovanja solnčim v naklonjenosti vašega ljubeznivega deteta.“

Spoznali smo se. Oni so potovali iz Londona na velikonočne praznike k sorodniku, ki je bil direktor neke tovarne v Norimbergu.

Železnica je drdrala skozi krajino, ki se je menjavala vsak hip. Vlak se je na ovinkih zazibal in vselej se je deček z veselim smehom naslonil v moje naročje. Njegovo nedolžno lice je zasijalo v poredni radosti, a takoj je zresnil obraz in rekel materi, ki je bila skoro malo ljubosumna na najino prijateljstvo, z važnim in prepričujočim glasom: „Moral sem. Padel bi bil drugače, mama.“

Ne vem, kako se je zgodilo, ali nenadoma je sedel na mojih kolenih. Posegel mi je v žep v telovniku in pogledal na uro: „Oprostite,“ je dejal z dražestno hudomušnostjo, „jaz zelo rad gledam ure. Kadar se naučim poznati, koliko je ura, mi bo teta Melisa kupila uro z mojim monogramom.“

„O, ne dvomim. In kako se imenuje moj zlatolasi prijatelj?“

„Bob“, je rekel in pristavil: „Zdi se mi, da je to izredno lepo ime.“

Nisem bil njegovega mnenja, ali pritrdil sem. Zakaj bi mu kvaril veselje?

„Pripovedujte mi kaj!“ je silil.

Jaz sem se skušal spomniti ene neštevilnih pravljic, ki jih je nam otrokom pripovedovala babica, ko sem bil še majhen kakor

ta Anglež, in ki bi mu gotovo ugajala, kakor je nekdaj meni. Ali predno je oživela davna pravljica v mojem spominu, je prekinil Bob moje razmišljevanje in prosil me je, naj mu pripovedujem o onem dečku, „ki je bil tak kakor jaz“.

„O katerem dečku?“ sem vprašal, v mislih še ves v spominih otročjih let.

„O dečku onega gospoda, ki je slikal kakor vi.“

Spomnil sem se. In pripovedoval sem mu to melanholično povest, ki me vselej pretrese, kadarkoli se je spomnim.

„Oh, prijatelj,“ sem dejal, „oni gospod ni slikal kakor jaz, ampak mnogo lepše. Jaz sem skromen slikar, dragec moj, in še v moji mali domovini me ne pozna vsak. Oni gospod pa je bil slaven, priznan in poznan v Parizu in po vsej Evropi. Ti še ne veš, kaj je to Pariz in Evropa, ali povem ti, da je zelo težavna stvar, predno doseže kdo, da ga poznajo v Parizu in Evropi. Marold, tako se je imenoval slikar, je bil mojster jasnih in sijajnih nians, veselih, kipečih barv in elegantnih linij mameče in rafinirane gracijoznosti. Ali tega ne razumeš, modrooki prijatelj moj . . .“

„O razumem, zakaj ne bi razumel? Lepo pripovedujete. Kadar mi čita Miss Ellen povesti, se sliši ravno tako.“

„Dobro torej. Ta slikar je bil lep in mlad in imel je mlado, krasno gospo. Neštevilnokrat jo je naslikal v vedno drugih pozah, v drugih elegantnih oblekah, a vedno enako lepo in očarujočo. Imela sta sina, petletnega dečka, krasnega, kakor si ti. Slikar in njegova gospa sta bila iz Češke in govorilo se je v njunem domu češki.

Lahko si misliš, kako lepo življenje je imel mali slikarjev sinčič. Posedal je v ateljeju, napolnjenem s pestrobarvnimi dragocenostmi, s slikami, pisanimi preprogami, opremljenim z velikimi okni, skozi katera se je videlo prelepo na šumne pariške bulvare. Gledal je, kako slika njegov oče njegovo lepo mater v finih svilenih oblekah, s fantastnimi klobuki na bujnih laseh.

In tudi njega je slikal oče. Sanjava slika je to, ljubezni polna in miline. Mali deček s svetlimi, kodrastimi lasmi stoji v okviru, oblečen v žametasto obleko; bel ovratnik iz dragocenih čipk mu leži na ramah. Fino, gosposko lice ima otrok, fine bele, nežne roke. Kakor sinčič stare plemenite patricijske družine je. Mehko so se ovili lasje okoli otroškega, ali že zamišljenega čela. Razvajeno dete je to, ljubljeno, negovano, kakor redek biser, kakor nežna cvetlica. Luděk se je imenoval, kakor oče njegov.

Nekoč je objelo slikarja domotožje. Z vso silo je napolnila želja po domovini njegovo umetniško dušo. In zaprl je sijajni atelje, zaprl je razkošno vilo v pariški okolici, kjer je z ženo in s sinom počival od dela in živel med prijatelji bogato in zavidanja vredno življenje umetnika. Ah, koliko veselih pesmi je prepela tam njegova lepa gospa, koliko srečnih večerov je bilo tu, ko so drhtele gosli, pele mandoline in kitare med duhovitimi razgovori mladih, ženijalnih prijateljev! Kakor šampanjec v čaši, tako je šumelo pestro, radostno življenje v domu slikarjevem.

In zaprl je vse in odšel je z ženo in sinom domov v staro, slavno in čestitljivo mesto, v zlato prestolico rodne zemlje. Sto stolpov ima Praga, tisoč slavnih palač, namestja, ponosnih spominov bogata, romantične vrtove ima, bahate samostane in črna tovarniška predmestja, obljudena s tisoči zavestnih potomcev upornih Husitov. Široka reka teče pod kraljevim gradom skozi mesto, mostovi sezajo preko nje kakor dragoceni pasovi. Tu je Karlov most, obrobljen s starimi spomeniki; mnogo junaške krvi se je posušilo na njegovih kamenih. In tam med zelenjem se gubi širok siv zid; zidali so ga v davnih časih, ko je lakota kakor strašna pošast pestila mesto. Tam je stara židovska sinagoga, postavljena od bogatih srednjeveških Židov, ki so cesarjem in knezom posojali zlato in srebro. Črni so zidovi sten in žalostna povest je napisana v stoletnem prahu in blatu nanje, žalostna in strašna povest o davnih časih, ko se je vzdignil kristjanski rod tega mesta in je preganjal vse, ki niso verovali v križ. In v onih sivih trdnjavah so umirali plemiči te zemlje v podzemeljskih ječah, ker so bile njih glave preponosne, da bi se upognile ukazom kraljevske in cesarske volje.

Čudovito je to mesto, dragi moj, in oči slikarjeve so ga bile željne, kakor je suho polje željno vode v letni vročini. Ni imel več matere, ali prav tako je hodil k njej iz sveta z enako ljubečim srcem, kakor se je vračal zdaj v to slikovito in ponosno mesto. In razkazoval ga je sinčiču, kakor da je vse njegova last, vse te palače, vse te katedrale, kapelice, vse te starinske in romantične ulice, vsa ta cvetoča drevesa v parkih, vsi zeleni otoki v široki reki, ki je še enkrat zrcalila krasote mesta na svojih bregovih.

In mislil je, da bo življenje v domačem mestu z ženo in sinom še radostnejše in bogatejše, nego je bilo v tujini. Oglašali so se pri njem prijatelji, ki jih je bilo legijon, zakaj njegovo ime je bilo v čast vsej rodni zemlji. In obsipavali so ga s častmi, slavili so ga povsod, kjer se je prikazal. Gospe so zavidale njegovi soprogi, da

ima tako čaščenega in čislanega moža, in otroci so sanjarili, da bi bilo lepo, če bi bili tudi njih očetje slavni slikarji, kakor je bil Luděkov oče.

Samo par dni je trajal ta sen, lep in ponosen kakor pravljica. Do vrha je vzkipela sreča, čarobna kakor prelepa pravljica. In kakor cvet lopoča tako je odcvetlo vse, radost in slava in vsa sreča za eno samo noč.

Slikar je obolel in umrl. Sijajen pogreb so mu priredili rojaki, s sto venci so pokrili njegovo rakev, črne zastave so visele po ulicah in luči so gorele, ko so ga nosili v grob.

Oh, koliko sočutnih rok je pogladilo svetlo glavico sinčiča, sirote! Koliko lepih, sočutnih besed je slišala mlada gospa one dni!

Ali črn zastor je pokril to solnčno srečo za vedno. Zemlja je zaropotala na slikarjevo rakev in za vekomaj je bilo konec prelepe pravljice.

Nikdar več se ni odprl atelje lepi gospe za vesel in srečen dan, nikdar več ni odmeval njen glas v čarobni vili kraj mesta v radostni pesmi.

Upniki so se zglasili, prodali so vilo, mehke orijentalske preproge, vse jasne, solnčnega smeha polne slike, dragocene svilene zastore, vse umetnine, vse stvari, ki so bile priča veselja in sreče.

Le malo denarja je ostalo za lepo mlado gospo in za plavolasega dečka. Spravili so denar v hranilnico — ni ga bilo mnogo — in od tega denarja se je imel odgajati umetnikov sin, kakor se odgajajo vse sirote očetov, ki niso mogli zbrati bogastva za svoj rod.

Mlada gospa je bila nesrečna in neizmerno žalostna. Kakor princeza je bila prej, sama prelest je bilo njeno življenje. Po cvetlicah so stopale njene noge, svila in baržun, čipke in dragoceno krzno so pokrivali njeno lepo telo. Sladke ustne na veden smeh, v očeh solnce, v srcu mamljiva radost — tako je živela. A zdaj je prišel po prazniku siv delavnik, utrnile so se zvezde v očeh in usta so se stisnila v trpko črto. Beda je potrkala na njena vrata, in glej čudo: roke, ki so se ji prej v sreči tako uslužno iztezale nasproti, so se potegnile nazaj in ljubeznivi obrazi, ki so se ji smehljali prej tako sladko, so postali važni in tuji. Izgubila je zlato krono z glave za vselej.

Živela je skromno z dečkom, ali sredstva so pohajala. Hotela je delati — ali kdo bi vzel bivšo princezo k sebi za pepeljugo? Ne zaupajo ji, da bi znala kaj drugega, nego biti princeza.

Žal, da morajo tudi princeze in princi jesti. Mali Luděk je bil nežen, potreboval je posebne nege. Pomanjkanje je slab temelj takemu nežnemu, občutljivemu cvetu. In lepa mlada vdova je poslala sina, zadnjo dediščino po možu in sreči, k sorodnikom. Proč od nje bo; ne bo ga mogla poljubovati, ne bo se mogla igrati z njegovimi svilenimi lasmi, ne bo mogla gledati v njegove presrčne in mile oči, njene ustne se ne bodo več dotikale vsak dan neštetokrat njegovih žametastih, otroških lic! — Ali sit bo; kadarkoli bo hotel, bo dobil jesti in nikdar ne bo brez strehe; k topli peči se bo smel stisniti in sorodniki ne bodo dopustili, da bi hodil raztrgan.

Ostala je sama ta lepa in mlada gospa pokojnega slikarja. In kakor ptič, kateremu so razdejali gnezdo, tako je bila ona zdaj. Kamor je šla, nikjer ni našla miru, nikjer pribežališča. Moj Bog, bila je še premlada in prelepa, imela je preveč solnčnih in ponosnih spominov, da bi se mogla stisniti v kot kakor pokornica. In morda bi se bila stisnila, da je našla tak kot. Ali ni ga našla.

(Dalje prihodnjič.)

Skrivnost.

V očeh sem tvojih bral skrivnost,
ko sem te v šumnem lesu snubil,
ko sem te prvikrat poljubil,
v očeh sem tvojih bral skrivnost:

Da ti si zarja trudnih dni
in jaz nad tabo dan gasnoči,
gasnoči in svoj spev pojoči
v škrlatno zarjo trudnih dni.

Poljubil sem ti plamen ust
kot solnčni žarek grozde trti —
zdaj z mano gre v naročje Smrti
smejoči plamen tvojih ust.

Vojeslav Molè.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

Druga Stoklasova slika: Mujaga Selimanović in Djordjo Stefanović.

vgusta meseca je bilo, ko sem ril v hribe, da posetim Mujago Selimanovića v Vršanju. V dobri uri sem stal pred vasjo, podobno razbojniškemu selišču. Izza ogla prve hiše je stopilo turško dekletce, kakšnih deset let staro, z ročko za vodo v roki, z rdeče pobarvanimi nohti, prelepimi očmi in svetlimi, precej močnimi lasmi, spletenimi v dve kiti, v katerih so se svetile okusno pripletene korale in novci od medi. Straha je obstalo in trepetalo pred menoj. Iz hiše se je slišal surov moški glas: „Švaba traži nekoga“. Na moje vprašanje, kje je dom Mujage Selimanovića, mi dekletce ničesar ni odgovorilo, a iz hiše je zahreščal surovi glas: „Evo tam v bašči ti hadžija!“ Ozrl sem se in sem zagledal nedaleč za hišo sredi češpljevega vrta Mujago Selimanovića, klečečega v travi. Klanjal se je s čelom do tal, poljubljal travo, čudno mahal z rokama, gugal se na desno in na levo ter se prijemal za ušesi. Stopil sem čez dvorišče in ga opazoval, prikrit za pleterjem (s kolci in vpletenimi vejami ograjen prostor za živino). Nisem ga smel motiti v njegovi pobožnosti, neopažen sem odšel v dolino. Kmalu potem je nastopil dolgi post ramazan, ko Turčin od zore do mraka ne užije ničesar, nekateri še slin ne upa požirati. V takšnem pustem času ni bilo misliti na poset. Alahu vdani hadžija je morda ves dan ležal napol onemogel v senci in gotovo se mu ni ljubilo govoriti. A jeseni sem večkrat sedel pri njem. Našel sem ga bil v sušilnici za slive (češplje), ki je stala sredi hoste pod Vršanjsko vasjo. Do malega pet tednov je noč in dan sušil. Sušilnica je bila precej dolga koliba, prislonjena ob breg, na katerega strani je gorelo v vrsti pet ognjev in nad njimi je bilo kakor v predale potisnjenih po petero žičnih pletenic, ena nad drugo, nasutih s slivami. Med vrati je posedeval na podvrnjenih nogah Mujaga, pušil iz čibuka, pil kavo, mislil in mislil. Vselej, kadar sem prišel, se mi je posmejal s tistimi

dobrimi drobnimi očmi, povel z desnico proti srcu in proti čelu, in brez povabila sem sedel k njemu po naše, to je prav neestetično z nadolgo izleknjenima nogama. Kolikorkrat sem poskušal po turški šegi prisesti in prikriti nogi, vselej sem se prevrnil.

Bosenski Turki so pred tujcem neznosno kratkih besedi, odporno molčeči in nezaupni, a Mujaga Selimanović je tudi pred menoj kaj izpregovoril. Alah me je bil poslal, da sem mu izvlekel voz iz blata, zato mi je zaupal. Ko sem ga bil poprosil, naj mi pove, kako je potoval v Meko, mi je ugodil. Šel je peš v Carigrad, od tam peš v Anatolijo, odkoder se je dal prepeljati v Misir (Egipt) in naprej v Arabistan. Nazaj je šel po morju na Trst. Osem mesecev je trajala pot. Pravil mi je o deželah, ki jih je videl, o šegah njih prebivalcev, o dobrih in hudobnih ljudeh, s katerimi se je sešel. Kot dober muhamedovec je hvalil široke muhamedovske dežele, ki jih je prehodil, a o tem, kar je videl od Trsta doli, ni zinil besedice. In jaz bi bil rad slišal njegovo mnenje o Trstu in Hrvaški. Bil je ponosen na svojo pot. Če sem ga našel otožnega, sem napeljal besedo na njo in vselej je oživel.

Nekoč sem naletel pri njem v sušilnici na Srba Djordja Stefanovića. Tega človeka sem že poprej večkrat videl, bodisi v mestu ali v okolici, pa ogovorila se nisva in pozdravljala se nisva. Ko sem ga pa nekoč srečal v gori jahajočega in pojočega, sva se smelo in odkritosrčno pozdravila. Samotna in pusta gora naju je toliko zbližala. Pet korakov za njim je jahala takrat njegova žena, na videz zelo utrujena. Gotovo sta prišla od daleč, ker znancev, prijateljev in sorodnikov ima Stefanović po vsej vzhodni Bosni. Vse ga čisla, v mestu in po hanih govore o njem, nemara je njegovo ime že tudi v narodno pesem vpleteno. V njegovi visoki, nekoliko že upognjeni postavi je nekaj herojskega, v njegovem živem pogledu nekaj samozavestnega, na velem in bledem licu je brati mir, častitljivost in modrost. Tisti, ki so ga dobro poznali, so govorili, da se je ta človek upokojil, da gleda precej ravnodušno na ta čudni svet, ki ne more poznati njegove globoke, nesebične misli, da pa rok ne drži križem. Katoličani so mi ga hvalili, da se ne meša v sedanje srbske homatije, da je najvljudnejši človek, kar jim je znanih Srbov. Za časa turške carevine je bil pravi oče kristjanov. Če je hotela oblast kaznovati Srba ali katoličana, o katerem je domneval, da po nedolžnem trpi, je šel Stefanović v konak, in če se je dalo, je štel dukatov, kolikor je bilo treba, da je rešil nesrečno žrtev turškega samosilja. Svojih kmetov ni nikoli tožil v konaku in še sedaj se pogodi ž njimi brez advo-

katov. Marsikomu je že pomogel z novci ali z dobrimi sveti, pa svet mu je bil tudi nehvaležen. Nekemu Turku je posodil 50 dukatov, pa Turek mu jih nikdar ni vrnil. Nehvaležnež je popotoval v Meko, poklonit se svojemu proroku. Ko se je bil povrnil, ga je vprašal Djordjo: „No, Ture, ali si se bil z vsemi ljudmi pobotal in pomiril, predno si šel v svoje sveto mesto, ali ti tvoja vest ni očitala nikakega dolga, ko si molil v svoji kabi, ali te ni spomnila daljnje Bosne?“ Turki se še dandanašnji srde, če jim Djordjo pripoveduje v šali, kako je plačal svojemu turškemu dolžniku za nehvaležnost njegovo. Stefanovićevo premoženje se je poslednja leta skrčilo; mnogo je daroval za srbstvo; podložni so mu le še trije kmetje, v mestu ima hišo in majhen dučan (trgovino). Par čilimov (preprog) in nekaj malo kramarskega blaga se nahaja v njegovem dučanu, toliko da je ime in gre še vsak dan tja posedet na asuri (slamnati preprogi) in popušit iz čibuka. Kmalu se mu pridruži sosed, prvi, drugi, tretji. Pije se kava, govori se, ali pa jim Djordjo čita. Kdor ga pozna, vsak se rad ustavi pred njegovim dučanom in ga posluša. Gotovo bi rad pomagal vsemu človeštvu, ali tega ne more nihče, pomaga pa z besedo in dejanjem svojemu najbližjemu bratu. Katoličanov ne črti tako kakor nekateri pravoslavni kristjani: vse nas je eden Bog ustvaril, pravi.

Večkrat sem videl Djordja Stefanovića v dučanu, ko je imel pred seboj razgrnjeno knjigo, bodisi da je bral sam zase, bodisi da je imel poleg sebe poslušalce. Radoveden sem bil, kaj čita, zato sem stopil nekoč k njemu, da si kupim malenkost. Pogledal sem v njegovo knjigo — srbske narodne pesmi. Na polici sem videl ležati poleg srbskega koledarja časopis „Zastava“ in posebej še pesmi o boju na Kosovem in o kraljeviču Marku. Takšne pesmi so bile skoraj edino duševno razvedrilo Bošnjaka; kdor je umel, jih je čital, drugi so jih poslušali pete „uz gusle“. Prigodilo se je tiste hude čase, da so zjutraj za mestom pod hruško obesili ali ustrelili hajduka, zvečer se je že razlegala iz turškega hana junaška pesem o njem. V staro besedilo pesmi, nekoliko zveriženo, se je podtikalo ime novega junaka. Avstrijci so premišljali, kako bi zatrli narodno pesem, to edino bodrilo odpornega naroda, pa ni šlo. Po nekaterih krajih so predelavni in preveč skrbni mutašerifi, kajmakami, ali kakor že ljudstvo imenuje svoje nove načelnike, prepovedali pevati goslarjem na tržne dni, zato so začeli knjigoznalci čitati te pesmi v dučanih in hanih svojim poslušalcem. In tako je imel Stefanović dostikrat po dva ali tri poslušalce. Več bi jih ne imelo prostora v njegovi kolibici.

Torej ta Djordjo Stefanović je sedel v sušilnici pri Mujagi Selimanoviću. Hadžija je naju pogostil s kavo. Razgovorili smo se. Štefanović je vprašal Selimanovića, kako je z njegovo pravdo.

„A kaj vem?“ je skrbipolno odgovoril Turek, dvignivši rameni in roki.

„Kakšno pravdo imaš, hadžija?“ sem vprašal.

„Vidiš, njivo, ki sem jo obdelaval in užival 30 let, si lasti Fata, vdova po mojem bratu.“ Mujaga se je dvignil, segel na polico ter mi podal list, da ga čitam. List je bil pisan v hrvaščini. Čital sem ga, pa paragrafov ni bilo ne konca ne kraja. Ne samo avstrijskih paragrafov je mrgolelo, bil je tam naveden tudi carski otomanski zakon 7. ramazana 1247. l. z obilimi števjlkami, nanašajočimi se na druge otomanske zakone. Zdaj pa razberi, dober in pošten človek! Naposled sem vendar uganil, da je Mujaga pravdo izgubil.

„No, kaj praviš, brat?“ me je vprašal, skrbno gledaje name.

Lahko mi je bilo izvleči mu voz iz blata, ali tu me Alah ni toliko razbistril, da bi vedel pomoči. Žal mi je bilo, da se v šolah nismo učili najpotrebnejših posvetnih zakonov, pa da poznam tudi vse zakone vztočnega in zapadnega sveta, tu bi ne bil mogel svetovati.

„Izgubil si, hadžija, pa izguba ni velika. Vsa njiva je cenjena samo na 15 goldinarjev. Zdaj je Fatina.“

„Ni še njena. Pritožil sem se na zemaljsko vlado.“

Domislil sem se, da bi nemara končni odlok slavne zemaljske vlade zagledal beli dan, ko bo starec že davno v prorokovem naročju, zato sem mu svetoval, naj jenja od pritožbe. „Vidiš, brat, pota in stroški te bodo veljali več, nego je njiva vredna. Ako se dva tožita, mora eden propasti.“

„Bog odredio, pa šta hočeš,“ je hladnokrvno odgovoril hadžija ter sedel na pete. „Včeraj je prišel iz konaka mlad človek in zahteval je za kolke. Pa kaj poznam tistega človeka, ali je pravi ali ni.“

„Ali mu nisi plačal?“

„Nisem. Najbolje opravim, ako grem sam. Jutri ponesem novce v mesto, a onda šta Bog da.“

Tu se je vmešal Djordjo Stefanović: „Glej, gospodin, narod tu ne zaupa vsakemu, ki pravi, da pride iz konaka, posebno takšnemu ne, ki nima brade, in naj prinese tudi pismen ukaz. Pripetilo se je, da je prišel švabski človek varalica v gorsko vas, kazal po hišah pisanje s pečatom, zahteval desetino, za kolke in pretil z globo, če ne plačajo. Ljudje ne umejo čitati in se ničesar tako zelo ne boje kakor velikih glob, ki jih nalaga oblast, pa so plačali prevarniku,

ki je pobiral za svoj žep. Sedaj so postali previdni in oprezni, in če je še tako majhna vsota, jo sami neso v konak. Tu doli za Sprečo prebiva star Turčin, ki rad pije žganje, dasi nosi dolgo in sivo brado. Pri Turkih nosijo brado le stari, častitljivi možje; tak človek se nikdar ne sme opiti, onečastil bi s tem samega sebe in sivo brado, takšnemu človeku pristoji resnost in modra beseda. Je li tako, hadžija?"

Selimanović je zadovoljen pritrdil z naklonom častite glave.

„Pa smešen je tisti stari poturica. Onidan mi je v dučanu nastopno pravil: Poleti mi pride desetar in mi tolče po vratih. Bil sem baš v haremu pri bolni ženi in hčeri. Pošljem sina, naj pogleda, kdo razbija zdolaj. Sin pride nazaj ter pravi: Desetar je zdolaj, desetino zahteva. — Pa pravim sinu: Idi, pa reci desetarju, da me po našem običaju ne sme motiti, kadar sem v haremu! — Za hip pride sin plašen nazaj in me prosi: Idi, otec, desetar hoče na našo hišo navaliti z orožniki! Idi, Boga ti! — Pa sem šel doli. Vprašam desetarja: Koliko je desetine? — 36 bank (goldinarjev) — pravi. — Mislim, mislim: Mnogo ste naračunali. In rečem desetarju, naj odlazi z Bogom, sedaj v moji hiši ni ene banke ni, a jeseni, ko slive prodam, plačam tudi 50 bank, če požele v konaku. Hadžija, saj ga poznaš, kako je smel tisti Jusuf Tetervan s polja ob Spreči?"

„Boga mi, poznam Tetervana. Pošten človek."

(Dalje prihodnjič.)

Iz cikla „Tristan".

Vzdrhtele kipeče so grudi valov,
vzdrhtela je pesem iz tajnih globin,
šumeč se razlila do sinjih daljin,
ozrla na morje se zarja je z belih blazin.

Zažgalo je solnce planjavo neba —
Kot solnce blestijo se tvoji lasje,
Izolda, in tvoje bele se roké
in usta molitve jutranje bogovom drhte.

In pesem skrivnostno valovi šume.
Vsa polna ljubavi mladostna je dalj
in daleč bregovi so, daleč tvoj kralj,
a v duši neugasen, brezmejen se plamen je vžgal.

Vojeslav Molè.

Sodoma.

Spisal **Fr. Strnad.**

(Dalje.)

jej je bil že način njegovega govorjenja zoprn. Govoril je v tistem čudnem tržaškem narečju, ki ga ona ni mogla trpeti. Tudi njegova vsiljivost ji ni prijala. Ali drugim ljudem se je znal prikupiti.

Odkar je bil on v prodajalnici, so ljudje menda vsake stvari več potrebovali, kajti bila je dosti bolj polna nego prej. Zlasti so ženske rade prihajale. Ugajalo jim je na njem nemara to, ker je bil vedno lepo gosposko oblečen in se jim je znal tako laskati. Morda tudi, ker je bil tako drzen! To in ono je prijel za roko in ji šepetnil kaj na uho, da je zardela in zbežala. A tem raje je zopet prišla. Da je imel nelep, skoro spačen obraz, to jih ni motilo.

Ona bi ga bila mrzela nemara, tudi ko bi ne bila slutila, da ga sovraži oče. Kajti tudi potem se ni bila izpremenila proti njemu, ko je bil oče mrtev in ji je bil začel že giniti spomin na njegovo smrt. Zoprni so ji bili njegovi izzivajoči pogledi in nesramni nasmehi, pred katerimi ni bila nikjer varna. Zato je uhajala pred njim, zato je gledala, da sta prišla kolikor mogoče malo v dotiko.

Podedovala je bila menda vse lastnosti očetove: njegovo krotkost, njegovo molčljivost, njegovo vdanost in nagnjenje k samotarjenju. Pobožnost, bogaboječnost sta ji bili takorekoč prirojeni. Živela je neko posebno življenje sama zase. Pogrezala se je iz neke srčne potrebe sama v se, a za vse to, kar se je godilo okrog nje, se je le malo brigala. Ko je bila stara štirinajst, petnajst let, se je bavila mnogo z mislijo, da bi šla v samostan. Mirno, tiho žitje za samostanskimi zidovi, kjer bi bila varna pred viharji življenja, bi bilo prijalo njeni naravi, njeni mehki duši . . .

Ali prišlo je drugače . . . Posegel je on s svojo kruto roko vmes in odkazal drug tir njenemu hrepenenju in željam njenega srca . . .

Čudno: do danes se še nikdar ni tako živo spominjala vseh onih okolnosti, v katerih se je bilo dogodilo tisto, kar je bilo vzrok,

da je prišlo vse vse drugače, nego je pričakovala . . . nego je sanjala njena duša, obetalo si njeno srce . . .

Na njenega rojstnega dne je bilo. Izpolnila je bila svoje šestnajsto leto. Napočila ji je bila ona zorna doba, katere se spominja pač vsaka ženska svoj živ dan z nekim sladkim domotožjem. Ali njej je prinesla ta doba le grenko prevaro, namesto cvetne pomladi ji je naklonila nevihto in vihar . . . One sladke iluzije, v katere se tako rada pogreza mladost, one sladke sanjarije, polne vonjave poezije, polne mamečega čara, ki tvorijo najlepši del človeškega življenja — ah, kako hitro, kako hitro so se ji bile razpršile ! . .

Svoj rojstni dan je praznovala, odkar je bila postala razumnejša, na način, ki je najbolj prijal njenemu bogaboječemu in v resnici pobožnemu srcu. Na ta dan se je odtegnila vselej po možnosti posvetnemu hrupu in tudi to pot ga je hotela prebiti v premišljevanju in v molitvi. Na večer prejšnjega dne je bila opravila izpoved, a zjutraj je bila pri obhajilu. Njeno srce je bilo radi tega lahko in njena duša je bila tako svatovsko vesela . . . Precej po zajtrku je šla gori v svojo in sestrino sobo. Sestra, ki je bila za dve leti mlajša od nje, se je pojala med otroci po vasi, mati pa se ni brigala zanjo; tako je ni nihče motil in lahko se je torej posvetila vsa bogoslužnemu poslu. Pokleknila je najprej pred kipec Matere božje, ki je ovenčan s svežimi rožami stal na omari in pred katerim je v rdeči svetiljki brlela majhna lučica. Iskreno je molila nekaj časa, potem pa je sedla ter začela čitati iz knjige, ki ji jo je bila za rojstni dan poklonila krstna botra.

Sladka opojnost se je polaščala njene duše, rajska čuvstva so prešinjala njeno srce, ko se je zavedala, kolike milosti je bila deležna danes. Njena duša se je dvigala, njeno srce je koprnelo gori k nebeškemu ženinu . . . vse njene želje so kipele kvišku . . .

Ali čitala še ni dolgo, ko se odpro vrata in stopi v sobo on. Zaprl je vrata za sabo in se ji približal. Njegova stopinja je bila lahka, komaj slišna, a na ustnicah mu je igral tisti smehljaj, tisti čudni smehljaj, ki se ga je tako bala. V roki je držal velik šopek žarečih se rož. Čestital ji je ter ji poklonil cvetke, ki so s svojim močnim, prijetnim vonjem napolnile vso sobo. Zardela je in ni vedela, kaj bi storila. Njeno srce se je upiralo, vsa prejšnja mržnja do tega človeka se ji je obnovila v prsih. Zbežati je že hotela, toda tedaj se je spomnila opominov duhovnikovih pri včerajšnji izpovedi. Vprašal jo je bil, če je na koga huda, jezna. To vprašanje jo je bilo prvi hip zmedlo, toda naposled je pritrdila, ko je pomislila,

kako zoprn ji je Tržačan. Izpovednik pa jo je posvaril ter jo opozoril, da moramo ljubiti celo svoje sovražnike. „Tudi tega moram torej ljubiti,“ se je spomnila. „Vsekakor pa ga žaliti ne smem!“ In ostala je. Komaj da je čula, kaj je govoril. Neki čuden, silen strah jo je bil prevzel. Dvignila se je bila in vprla z obema rokama ob mizo in tako stoje je strmela vanj. Nekaj ji je velelo: „Beži!“ Toda ni si upala, ker se ji je zdelo, da bi mu pokazala s tem svoje sovraštvo. Preveč je bila razburjena, da bi bila mogla dognati v tem hipu, kaj sme in česa ne sme, ter presoditi čuvstva, ki so jo prešinjala. Da sovražiti ne sme, je vedela, je li pa mržnja, ki jo je čutila do njega, eno in isto s sovraštvom, tega ni vedela. Znala je, da mora po zapovedih božjih tudi njega ljubiti, toda v čem se ima kazati ta ljubezen, tega ni znala. „Žaliti ga ne smem!“ si je ponovila in sprejela njegov dar. In kakor bi mu hotela dati vidno znamenje one ljubezni, ki mu jo je bila dolžna, se mu je nasmehnila, nasmehnila prijazno navzlic grozi, ki jo je navdajala pred njim. „Beži!“ ji je še vedno veleval notranji glas, a spominjajoč se izpovednikovih opominov, je ostala in čakala, kaj se zgodi. Kajti hipoma je zaslutila, da se nekaj zgodi — nekaj, česar se je bala, pa ni vedela, kaj je, niti ne, se li sme izogniti tistemu ali ne, da ne greši zoper zapoved ljubezni . . . Vedela je, da se nekaj zgodi, in se tresla po vsem životu . . . Čitala mu je morda v očeh, čitala na obrazu, mogoče tudi, da je le instinktivno čutila . . . A dasi je bila v smrtnem strahu in dasi ga je njeno srce sovražilo, se mu je vendar smehljala, smehljala zbegano — prijazno. Njemu pa je to menda še bolj podžigalo želje, še bolj podžigalo tudi pogum . . . Hipoma so se je oklenile njegove roke in strastno jo je privil nase. Odprla je usta, da bi zakričala, toda njegov poljub ji je zadušil glas. Pohajala ji je sapa, tako dolgo in tako silno ji je tiščal svoja usta na njena, a zatem ji je začel z blazno burnostjo poljubljati oči, čelo, lica, vračajoč se vedno zopet k njenim ustom . . . In tistikrat se je porodilo ono strašno, ki ji je bilo vir tolikega trpljenja! . . Čuvstvo, ki ga do tistihdob ni poznala, čustvo, polno razkošja, je prešinilo njene prsi, razlilo se ji po životu ter obvladalo vse njene moči, vso njeno voljo . . . Hotela je misliti, hotela preudariti, a težka omotica je ovijala njeno glavo. Vzdramila se je nekoliko in se mu je skušala izviti. Vprla se je ob njegove prsi, hoteč ga odriniti od sebe; a to je njega le še bolj razgrelo in le še bolj je občutila njegovo strast. Prijel jo je za obe roke, zavil ju ji nazaj in potem jo iznova pritegnil k sebi, da sta se tiščala tesno drug drugega, prsi ob prsi, život

ob život . . . Borila se je, a njene moči so bile preslabe. Vsi udje so ji otrpnili v njegovem divjem objemu, njen odpor je pojemal, ker je sama uvidela, da je brezuspešen, velika nevečnost se je lotila hipoma vsega njenega života, noge so se ji zašibile in omahnila je . . . Še enkrat se ji je vzbudil srd, še enkrat ji je vzkipelo prejšnje sovraštvo do njega, toda ta srd je bil brez opore, to sovraštvo je bilo brez moči . . . Med njeno dušo in njenim telesom se je pojavil hipoma razpor . . . duša se je upirala, a telo ji je drhtelo v čudnem koprnenju . . . Iz njegovega nasilstva se ji je porajala slast, kakršne še ni bila občutila, in tej slasti so podlegle njene misli in želje. Vedno drznejši je postajal, a ona se mu ni branila . . . Zatisnila je oči, kakor bi se bala pogledati komu v obraz, in samo ihtela je, ko jo je strastneje in strastneje objemal in privijal nase . . . — —

Plamenček pred Marijinim kipcem je zaprasketal, zaprasketal tako čudno . . . Stresla se je in kakor iz sanj se je vzdramila. Nič ni vedela, koliko časa je trpelo, koliko časa mu je bila pokorna . . . Luč je bila ugasnila, plaho se je ozrla na kipec in zdelo se ji je, kakor bi bil Marijin obraz ves žalosten. Divja bol je prešinila tedaj njene prsi. Zavedela se je in vse, kar ji je bilo pred hipom še nejasno, ji je stalo zdaj jasno pred očmi. Zaihtela je, razjokala se naglas . . . Ugasnil je bil plamen, čisti plamen njene duše, ugasnil danes, danes! . . Kako je bilo njeno srce zjutraj še in kako je bilo zdaj! . . Osulo se je bilo cvetje liliji . . . —

Vprla je obupen pogled v njega, a on je bil miren in se je smehljal, smehljal kakor vedno . . . Njegov obraz je bil poln zadovoljnosti . . . Začudila se je. Vprašati ga je hotela, če nima vesti, če se ne boji Boga, a tedaj se je oglasil nekdo zunaj. Sklonil se je pokonci in se obrnil proti vratom. Nobene zadrege ni bilo zaznati na njem, ko je odkorakal. Ona je strme gledala za njim. Njene misli so ga preklinjale, a tem mislim se je nekaj protivilo v njej . . . Bila je razdvojena, razprta sama s seboj . . .

Takrat se je rodilo tisto strašno! . . Srce je bilo še nedolžno, duša še čista, v telo pa se je bil zajedel strup strasti . . . Začel se je zdaj zanjo čas najhujših bojev. Najbolj je trpela po noči. Njena sestra se je komaj ulegla in že je spala, spala tisto zdravo, sladko spanje nedolžnosti, ona pa je čula in zaman si prizadevala, da bi pozabila. Prebdela je po cele noči. Jokala je in molila, molila tako iskreno in goreče, ali mir se ni hotel naseliti več v njeno srce. Tisti poljubi so jo pekli venomer . . . po njenih žilah je kipelo . . . burno je valovila njena kri . . . Borila se je duša s telesom, a zmagovalo je

telo . . . Preklinjala ga je, a to preklinjanje je bilo samo še mehanično . . . Otresla bi se bila rada spomina, ali njene misli se niso hotele ločiti, vračale so se vedno k razkošju, ki ga je bila občutila v njegovem objemu . . . sukale so se ji vedno okoli enega in istega predmeta, kakor se sučejo vešče venomer okoli luči v poletni noči... Njena duša se je upirala, a ta odpor je bil tako slab! Ginilo ji je zaupanje do same sebe! Želje, ki so kalile iz razburkane njene krvi, so postajale silnejše in silnejše... In tako si je morala nekega dne sama priznati, da ga ne sovraži, ampak ljubi, ljubi s strastjo... ljubi grešno...

Borila se je še, a brez upa zmage. Izognila bi se mu bila rada, a noge so jo zanesle vedno tja, kjer je slutila, da se najdeta, dasi ni pozabila, da bi to ne smelo biti. Kes in obup sta jo spremljevala vsepovsod. Pri tem ji je bilo najhujše to, da je tako dobro vedel, kaj se godi z njo. Kazala se je užaljeno, a on ji ni verjel, on je znal, da je to samo navidezno in prisiljeno, znal, da je dosegel svoj cilj, svoj smoter . . . In kadarkoli je nanesla prilika, jo je prijel za roko, pritisnil jo k sebi in jo poljubil. Včasi ga je srdito pahnila od sebe, a z besedo mu ni nikdar očitala njegovega dejanja, kakor bi se bala, da bi prihodnjič tega več ne storil. In on se je smejal... smejal napol porogljivo, napol samozavestno . . . smejal po tisti svoji čudni navadi . . .

Včasi jo je grozno pekla vest. Spominjala se je, kako je njen oče sovražil tega človeka, in odpustiti si ni mogla, da ga ne sovraži tudi ona . . . Delala je sklepe, rotila se je . . . Toda izpremenilo se ni nič. Čim večkrat so se je doteknile njegove roke, tem bolj se je razvnemala njena kri. In sčasoma si jo je podjarmil popolnoma. Niti lastne volje niti lastnih želja ni imela več — samo kar je on hotel, kar je želel on, je storila . . . In naposled se je zgodilo, da je morala postati njegova žena . . .

Ko je zdaj vse to tako premišljevala, se je jasno zavedala, da je gola strast tisto, kar jo veže na njenega moža, in ne ljubezen, tista blaga, lepa ljubezen, ki klije iz nedolžnih src . . . Ljubezni brez spoštovanja si ni mogla misliti, a na možu ni opazila nobene lastnosti, ki bi ji bila obudila spoštovanje do njega. Vedela je, da je prava ljubezen nežna, a on jo je bil z brutalnostjo priklenil nase . . . Iz strasti je storil to in strast je rodila strast . . . Strast je bila vse to in greh se ji je zdela zdaj vsa tista njena molitev . . . Strah jo je bilo ob misli, da so imeli vsi tisti vroči vzdihi, ki jih je dan na dan pošiljala h kraljici nebes, grešno ozadje in da se je nahajala v tako hudi zmoti glede nagibov svojih prošenj . . .

Od tistih dob, ko jo je bil njen mož zasnubil, se je začelo potem tudi sovraštvo materino do nje. Ali zakaj jo je mati mrzela, še danes ni prav vedela. Če ji je zamerila njen prestopek, zakaj ga ni zamerila tudi njeni sestri? Ali ni nje sestra še veliko huje grešila? Ali ni ona proti sestri pomilovanja vredna? A mati je črtila samo njo, za sestro pa se je potegovala še včeraj! . .

Ni umela tega in neprijetno ji je bilo ob tej nejasnosti . . . Težko je ležala na njenih prsih ta temna negotovost . . .

Poštni voz je zabrnel in šipe v njem so zašklepetale. Prišel je bil na grapast, kamenit tlak in, zavivši nekoliko na desno, se je ustavil pred hišo s poštnim nabiralnikom. Od vožnje trd in že itak ne posebno gibčen se je skobacal poštni hlapec s težavo z voza. Izustil je par robatih kletvic na rovaš grdega vremena in dvignil pokrov na svojem sedežu, v katerem so bile shranjene vreče s poštnimi pošiljatvami. Na pragu se je prikazalo osemnajstletno, zdravo in krepko dekle — poštna odpraviteljica. Prejela je eno vrečo, a oddala zato dve. Poštni hlapec se je hotel nekaj pošaliti z njo, a ona menda ni bila razpoložena, kajti hitro je izginila v veži.

Voz je zopet zaškripal in hlapec je hotel že pognati, ko prisopiha čedno oblečen človek in vpraša, če je še prostora zanj. Hlapec odpre voz, pokaže noter in reče s čudnim nasmehom:

„Vama vsaj dolgčas ne bo, ko bosta dva!“

Tuji človek se je z vsiljivo radovednostjo ozrl v njo in se ji usedel baš nasproti. Ona se ni menila zanj. Ko pa se je voz zazibal, so se dotaknila njuna kolena. Tujec je vprl tedaj nesramen pogled vanjo in se frivolno nasmehnil, njo pa je izpreletelo neprijetno čuvstvo. Pomaknila se je proč od njega k drugemu oknu.

Voz je drdral dalje. Tujec se je oziral iznenaden proti njej, ona pa je kmalu pozabila nanj in, zatopivši se zopet v svoje misli, ni niti vedela več, da se vozi še kdo drugi ž njo . . .

(Dalje prihodnjič.)

Aforizmi.

Ne boj se sovražnikov, a prijatelja se varuj, ki vedno pritrjuje.

*

Kultura je vrednost naroda. Harmonska popolnost in svobodna vzvišenost te kulture pa je posamezniku, vkolikor ga more prisiliti, da s češčenjem stremi do nje, edino merilo njegove narodne dolžnosti.

Vladimir Levstik.

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

o sem bil v XXI. letniku „Ljublj. Zvona“ v člančiču „O Prešernovi literarni zapuščini“ na strani 493 izrekel domnevo, da se Prešernova pesem o Šmarni gori „Vi, ki hodite na sveto Šmarno gôro, blagor vam!“ . . . naslanja na narodno pesem „Gor na sveti Šmarni gôri . . .“, tedaj se je oglasil neki gospod z opombo, za katero sem mu prav hvaležen, ker me je izpodbodla k nadaljnemu raziskavanju. Tista opomba je trdila, da je bila omenjena Prešernova pesem naperjena proti tedanjemu vodiškemu župniku, ker je bil baje velik nasprotnik romanja in božjepotovanja, češ da se z njim bolj pospešuje greh in pohujšanje nego čast božja, prav kakor se Luter v Šmalkaldskih artikulih huduje in spotika ob tem, daß man daheim läßt eigen Pfarr, Gottes Wort, Weib und Kind und läuft den unnötigen, ungewissen, schädlichen Teufelsirrwischen nach. — Tista opomba je torej trdila, da je Prešeren tedanjega vodiškega župnika Jerneja Arka s to bistro satiro zato šegavo osmuknil in da je predsegaje v domišljeno bodočnost predočil v 4. kitici tedaj seveda še živečega župnika s štolo mašno sredi procesije mrtvih, pa da mu je položil na jezik tisto skesano izpoved „Mi v duhovskem oblačili smo sejali seme zmot“ itd. —

Da je pesnik zložil morda res to-le „Romarsko“ za vodiškega župnika, a s šegavim, ne strupenim namenom, si prav lahko mislimo, kajti gotovo je bil z njim dobro znan po svojem stricu Jakobu, tedaj duhovniku na Šmarni gori, ki spada pod Vodiško župnijo, — vsaj se podobno tudi trdi v nekem dopisu iz Kranja („Slovenski Narod“ XIII št. 144 z dne 26. junija 1880), da je Prešeren svojo meniško balado „Sveti Senan“ posvetil duhovitemu patru Benvenutu. A nekaj drugega v tej trditvi se ne more prav ujemati, češ da je bil Arko nasprotnik romanja s p l o h , kajti če sodimo po njegovih spisih, je pač le morda odklanjal razuzdano z l o r a b o božjih potov, naglašujoč potrebni jim resnobnejši značaj.

Jernej Arko je bil marljiv dopisovalec v „Novice“ in v slovenske cerkvene časopise. V Pogačarjevem „Slovenskem cerkvenem časopisu“ (št. 20, str. 158) n. pr. je v članku „Koristnost pozimskiga časa za

kmetiške ljudi“ naglašal pobožno petje svetih pesmi iz Potočnikovih in Dolinarjevih, kratkočasnih in posvetnih pa iz Ahacljevih bukev ter proti koncu posebno priporočal moliti roženkranc. V Zgodnji Danici (I. št. 40, str. 317) čitamo njegov sestavek pod naslovom „Grajavcem sv. roženkranca“. Če vzporedimo s tem oni v Prešernovi pesmi skozi vse kitice se ponavljajoči refrén:

„Roženkranc in litanije
Môlit hvalo pet Marije“

tedaj se zdi prav verjetno, da veljaj Prešernova ta pesem res vodiškemu župniku, pa ne kot nasprotniku romanja (resno), ampak kot prevnetemu propagatorju in enostranskemu gorečniku (šegavo-dobrovoljno). Prešeren sam je prav rad zahajal na Posavje, pa ne samo po ravnem na Ježico ali v Tomačevo h Kovaču (Schumi, Archiv I, 37), ali na Skaručno ali celo v Vodice, kjer je bival (po „Lj. Zv.“ I. 275 in 335) najljubši njegov součenec Simon Vovk (l. 1831) še pred Prešernovim odhodom v Celovec kot prvi Arkov kaplan — ampak dostikrat se je tudi napotil na obisk k svoji teti, kakor je baje bodidovtipno nazival Šmarno goro, češ da je ona njegova teta, ker imá njegovega strica. Seveda pa Prešeren pri svojih obiskih ni hodil na goro roženkranca molit in litanij, — ampak samo duhá si vedrit.

Ko je leta 1847 Matej Langus slikal šmarnogorsko cerkev, je na veliki sliki v kupoli med romarji v kranjski noši in s kranjskimi obrazi naslikal tudi župnika Arka (Primeri Marnov Jezičnik XXV, 20). In Arko sam je potem o Šmarni gori in o „šmarnogorski romarski cerkvi Marije Device Sv. roženkranca v vodiški fari“ poročal v Pogačarjevem „Slovenskem cerkvenem časopisu (št. 10, str. 76). Da pokažem nekoliko Arkovo navdušenje za Šmarno goro in pa njegovo gorečnost **za** božjo pot, naj navedem iz tega njegovega poročila par stavkov:

„Naš slavni domorodni obrazar gospod Matevž Langus, kako se je izuril v freški malarii ali v obraženji na moker zid! Šmarnogorska kupla 80 štirjaških sežnjev prostora obseže, je veči od Ljubljanske. Šmarnogorska poseka šenklavško, kar zamoreš zavpiti. V stolni cerkvi je bil Langusov duh omejen in zvezan, ker se je moral ravnati po poprejšnji malarii, na Šmarni gori pa je bil prost ter se je na perutnicah svoje umetalnosti vzdigoval in vrtil kakor je hotel. Na vso moč zale so v veliki kupli podobe mnogih romarjev v kranjski noši in s kranjskimi obrazi, ktere bodo še čez dolgo let oznanovale, kako so se nosili v letu 1847 ljudje mnogih stanov in krajev po Kranjskem... Novi most Smledniškega

barona je za romarje veliko polajšanje, ker prepeljavanje na poprejšnjem brodu je bilo zamudljivo in tudi nevarno večkrat. Gospoda si želi še bolj zložno cesto na goro, da bi se lahko v kočijah gori vozili kakor na Sv. Goro pri Gorici. Nemogoče bi ravno ne bilo, toda potem je božja pot proč, gospoda bi ne hodila na goro iz pobožnosti, temuč le za kratek čas. Naj torej Šmarna gora le še brez zložne ceste ostane, da lahko romarji svoje bolj težavne stopinjice Bogu darujejo in se sveti kraji manj oskrunjajo itd." — —

Za rahlo satiro zoper **rigorizem** janzenistov, ki se tesnosrčno protivijo vedrejšim nazorom o pohajanju domačih gorá, katere veljajo obenem tudi za božja pota — ki v vsakem nekoliko prostejšem okretu že morda vidijo motenje pobožnosti in skrunjenje krajev, ki pretirano poudarjajo le božjo pot in žebranje roženkranca in litanij — — za rahlo satiro bi potemtakem smeli smatrati Prešernovo „Romarsko" enako s „Senanom" in z „Nebeško procesijo".

Kakor se je pa „Nebeška procesija" širila po Ljubljani v mnogih prepisih, tako menda tudi „Romarska". En tak prepis iz literarne ostaline g. Jožefa Rosmana Trebanjskega mi je prišel v roke. Ker pesem v tem prepisu kaže zanimive varijante, iz katerih bi se dalo sklepati, da imamo v njem prvotni osnutek njen nasproti opiljeni obliki poznejših izdaj, ki so jo povzele iz petega zvezka Kranjske Čbelice, hočem ta prepis dati v natisk. Evo ga!

Romarſka Peſem od ſvete Ṣhmarne gore.

1.

Ti, ki hodijo na ſvéto
    Ṣhmarno goro, blagor jim!
Kaj godí ſe vſako léto,
    Pel vam bom sanikernim,
Ki duſhizo tako zhert'jo,
De ne pridejo pred ſmertjo
    Roshenkranz in litanijo
    Môlit in zhaſtit Marijo.

2.

Kadar polnozhi odbrenka,
    Mine vſih Ṣvetnikov dan,
Dokler sjutraj svon saklenka,
    Prihod dneva ſpet osnan',
Ṣhmarna gora zhes in zhes je
Polna je mertvih prezelje,
    Roshenkranz in litanijo
    Mol'jo, klizhejo Marijo.

3.

Vfih ftanov fo trume plafhne,
    To fe vidi 's njih oblék;
Vid'jo tam fe fhtole mafhne,
    Shida in hladnik (!) vfe vprék.
„Kdo fte romarji vi zhudni,
„Vi, ki zelo nozh netrudni
    „Roshenkranz in litanijo
    Mol'te, klizhete Marijo?“ —

4.

„Mi v duhovfkim oblazhili,
    Mi fmo f'jali feme smót,
Şlepzi fmo ljudem branili
    Şem na fveto boshjo pot.
Oh sató is viz sdaj hod'mo,
Shaloftno prezefjo vod'mo,
    Roshenkranz in litanijo
    Mol'mo, klizhemo Marijo.

5.

Romarjov sa nami truma,
    Ki je ni mogozhe fhtét',
Mnoshiza je to bres uma,
    Ki nam otla je verjét'.
V vizah dela sdaj pokoro,
De nikol ni ihla na goro
    Roshenkranz in litanijo
    Molit in zhaftit Marijo.

6.

Kdor med letam gre is fveta,
    De popred ni tukaj bil,
V hilhi vezhniga ozheta
    Şe ne bo pred vefelil,
Dokler ne dozhaka dneva,
De fim s nami pride reva
    Roshenkranz in litanijo
    Molit in zhaftit Marijo.“ —

7.

Naj tedaj odprè vihefa,
    Kdor saflifhi le-ta glaf,
Predem (!) fe snebi telefa,
    Pride naj k Mariji vas.
Şam naj al f prezefjo farno
Pride fem na goro Şhmarno
    Roshenkranz in litanijo
    Molit in zhaftit Marijo.

Zanimivo je najprej to, da ima pesem v tej redakciji samo 7 kitic, dočim ji je pesnik v Čebelični redakciji dodal še 8. sklepno kitico, govorečo o Marijinem varstvu na zadnjo uro. Povečem so tu različnice te prvotne redakcije markirane z razmaknjenim tiskom. V tretji kitici čitamo „hladnik“ (menda pač hlodnik!) namesto hodnik (Wergleinwand); vpraša se zdaj le, ali se je to prepisovalcu samó zapisalo in zabredlo, ali je to morda res kaka dialektna oblika podobna kropenskemu hlodíču (Teufel). — V sedmi kitici nas osupne „predem“ za „preden“ ali „predno“. — Zlasti zanimiv pa je v tej prvotni redakciji vseskozi dosledni singular „litanija“, ki se prelepo ujema s staroslovenskim singularom литанни in z grškim λιτανεία. — Tudi Trubar je še dosledno rabil singular. Primeri „Ene duhovne peifni“ (2. izdaja iz l. 1563) str. 26 in 170, dalje „Ta celi catehismus, eni pfalmi“ (3. izdaja iz l. 1574) str. 41 čitaš „Litania Stara“, a str. 54 „Litania Tubinska“ — in „Ta celi catehismus, eni pfalmi“ (izdaja iz l. 1584) str. 68 in 277 „Letania ali gmain molitou.“ — Poznejši molitvenikarji in izdajatelji cerkvenih pesmaric, na pr. Steržinar in Primož Lavrenčič poznajo že samo plural „litanije“, a Gutsman se je v svojih „molitounih bukvizah“ (1788) hvalevredno zopet povrnil k singularu „litanija“ in tako tudi Prešeren v prvotnem osnutku svoje „Romarske“. — —

Književne novosti

Ante Beg: Slovensko-nemška meja na Koroškem. Narodopisne in zgodovinske črtice. V Ljubljani. Narodna založba 1908 — Kdorkoli prečita to zanimivo delo, se mu mora inako storiti, če ima še količkaj iskrenega čuta za našo narodno stvar. Tužni Korotan nam gine! Tu nič ne opravi optimistno oporekanje, češ, da nam uradna štatistika nudi napačne podatke. Pojdi, ljubi bralec, sam enkrat na Koroško, potuj malo po slovenskih krajih, še na mejo ti ni treba iti, in uveril se boš, kako izpodriva in odriva kulturno jačji nasprotnik šibkejšega sodeželjana! — Skoro isto pot kakor pisec te knjižice — od Sp. Dravberga ob jezikovni meji prek Beljaka, Šmohorja v Kanalsko dolino — je prehodil pred tremi leti tudi poročevalec, predvsem z namenom, da premotri na svoje oči kulturno življenje svojih koroških rojakov, in prišel je takrat do istih zaključkov kakor Beg, le da jih je ta opremil z obširnim štatističnim gradivom in tako njih verjetnost še bolj podkrepil. Ponemčevanje na Koroškem torej rapidno uspeva. Po ljudskem štetju l. 1880. je bilo 102.252 Slovencev (ne 101.252!), Nemcev pa 241.585, torej 29·7 : 70·3; l. 1890. še 101.030 Slovencev in 254·632 Nemcev, torej 28·4 : 71·6, l. 1900. pa samo 90.495 Slovencev, a 269.960 Nemcev, torej so si v razmerju 25 : 75 ali ena četrtina prebivalstva Koroške, nekdaj osrednje slovenske dežele, je še slovenska. Germanizacija se ne širi samo

od nemške meje sem proti jugu, ampak sestavno od raznih obrtnih in prometnih središč. Tako je Celovec pritegnil nase vso nekdaj slovensko okolico: Sv. Martin, Št. Rupert, Vetrinje so popolnoma ponemčene občine. Obrežje Vrbskega jezera nam prihaja vedno bolj tuje: Vrba je imela l. 1880. še le 27 % Nemcev, l. 1900 jih ima že 100 %. Poreče so skoro docela ponemčene, istotako Kriva Vrba. Poročevalec je prav v tem kraju letos doživel, da domačinka Slovenka ni vedela, kako se pravi rojstnemu kraju v domačem jeziku, znan ji je le Krumpendorf. Promet s tujci neznansko pospešuje ponemčevanje. Ta vpliv se opaža tudi drugod: beljaška okolica bo kmalu vsa nemška, le Marija na Zili se še drži. Ob Osojskem jezeru ni več drugega slovenskega ko spomini, ohranjeni v krajevnih in rodbinskih imenih.

Ob železnicah, s katerimi je vprav slovenska Koroška premrežena, se započenjajo nemške postojanke, ki kvarno vplivajo na slovenski živelj v okolici, n. pr. Sp. Dravberg, Pliberk, Velikovec, Sinča ves, Železna Kapla, Borovlje, Podklošter, Smohor, Trbiž. Ko se je otvorila karavanška proga, so naši navdušeni rodoljubi prorokovali, kako bo skoz novi predor vrvelo novo življenje med koroške Slovence. Kakor da bi Kranjci imeli preveč narodne zavesti! A lepa figura je ostala le fraza, vsaj doslej še ni opaziti ugodnih pokretov, pač pa se da nasprotno zasledovati, kako baš v Rožu dobiva nemščina vedno več tal.

A da se vrnem k Begovi knjižici! Pisatelj nas vodi na jezikovni meji iz kraja v kraj in vpleta v svoja opazovanja štatistične podatke, primerjaje pokret narodnega in jezikovnega položaja v raznih časovnih presledkih. Najbolj jasno sliko si lahko ustvarimo za zadnje tridesetletje. Zanimivi so tudi osebni dožitki pisatelja, ne manj opazke, ki se nanašajo na vplivne osebe posameznih krajev. Po stari slovenski navadi se spušča tudi v razlago krajevnih imen, kar se mu pa vsekdar ne posreči. Dandanes je treba etimologu temeljitega jezikovnega in kulturnozgodovinskega znanja, če hoče krajevna imena z uspehom tolmačiti; taki jezikoslovni orehi, kakor so posebno krajevna imena, često preobražena in zmaličena, se ne dado kar s prvim poskusom streti. Vemo, da se je pred kratkim naš ljubljanski etimolog per excellence na več straneh tega lista obširno bavil z imenom Ljubljane, ne da bi si hotel v svoji skromnosti lastiti nepobitno pravilnost razlage. — Begovi knjižici je pridejana karta slovenskega ozemlja na Koroškem. Žal, da o tej ne moremo izreči tiste pohvale, kakor ga spis sam zasluži. Zemljevid je radi preglednosti potreben, a mora biti pregleden. Meje ob raznih dobah bi bilo treba označiti z barvastimi črtami; če je bilo pa to predrago, bi se bile pri kamenotisku črne mejne črte morale markantno ločiti druga od druge; tako pa se je vse nekako zmedlo in zalilo ter pretrgalo. V tem pogledu je pač vzorna karta, ki jo je v trobarvnem tisku objavil dr. Wutte v „Karintiji", I. št. 5. in 6. l. 1906. Tam so jezikovne razmere res nazorno predočene, za nas Slovence kar — strašno nazorno. — Begova knjiga nam odgrinja tožen pogled v bodočnost. Tega žalostnega položaja niso zakrivili koroški Slovenci sami, ampak sistem, ki vlada med njimi in nad njimi. Saj nimajo ne slovenske šole, ne slovenskega urada, komaj, da se še v cerkvi trpi slovenščina. Iz tega izvira, da nimajo ne slovenskih učiteljev, ne uradnikov, in le malo slovensko čutečih in tako delujočih duhovnikov. Skratka: manjka jim narodnih kulturnih činiteljev. Zato pa tem smeleje in samozavestneje nastopajo tujci, ker ne zadevajo skoro nikjer ob resen odpor.

Želeti je, da bi se Begova knjižlca razširila med našim ljudstvom. Če že drugega ne doseže, utegne odpreti temu ali onemu nebrižnežu oči ter tako blažiti nasprotstva, radi katerih se razjedajo po drngih pokrajinah Slovenci med

seboj liki škorpijoni na lastnem telesu. Ne vemo si pa odgovora na vprašanje, čemu je na ovojnem listu te knjižice kot okrasek koketna glavica razposajene bakantke. Mar tiči v tem fino izražena tragična ironija? *F. W.*

Peter II. Petrović-Njeguš: Gorski venec. Pesnitev in Milana Rešetarja tolmač prevel v slovenščino Rajko Perušek. (Prevodi iz svetovne književnosti, IV. zvezek). Izdala „Slovenska Matica. V Ljubljani 1907.

Stopimo trideset, štirideset let nazaj in odprla se nam bodo vrata v mehkosvetlo, gorko zakurjeno dvorano romantike, kjer sede in se svečanostno pogovarjajo resni možje z donečimi citati in si imenitno prikimavajo z junaškimi bradami. V tej dvorani ga ni, ki bi ne znal na pamet Koseskega, ga ni, ki bi ne znal Smrti Smail-age-Čengijića od prvega do zadnjega verza, ga ni, ki bi ne imel za vsak slučaj pripravljenega šopka iz „Gorskega venca". Čitale in predavale so se take pesnitve; so se li tudi razumele, kdo bi po tem vprašal!

Za l. 1907 pa dobimo prevod „Gorskega venca", vprav šestdeset let po njegovi prvi izdaji (v srbščini, l. 1847). Mari ga prej ni bilo treba? Sodili bi tako. Treba ga ni bilo v tem oziru, ker so čitali izvirnik; vsekakor treba pa bi bilo prevoda že prej za umevanje. Dandanašnji je položaj drugačen. Izvirnik bo čital le še kak specijalist, zlasti iz historičnega zanimanja, težko pa kdo iz nagona do uživanja. Prevod, ki smo ga zdaj dobili, bo pa vendarle marsikdo vzel v roke; slastnega užitka sicer ne bo našel za svoja moderno razvajena usta, a mikavnega dovolj, da bo hvaležen prelagatelju.

Kajti to pač stoji: baš elementarne pesniške sile ne najdemo v „Gorskem vencu" in vse preveč vlada misel in premalo čut; da pa je to delo spesnil pravi pravcati črnogorski vladika, to daje pesnitvi posebno mikavnost in ni dvoma, da bi nikdar ne bila postala tako slavna, ko bi bil Peter II. ostal to, kar je bil prvotno: preprost menih! So pa v „Vencu", ki je nekak dramatizovan epski spev, opevajoč Črno goro in njene boje s Turki, tudi jako lepa mesta, ki svedočijo, da je bil učeni vladika očitno pesniško nadarjen. Da pa svojih pesniških kril ni mogel popolnoma razprostreti v solncu umetnosti, kako bi to naj bilo drugače! Saj je morala ista roka, ki je zdaj držala za gosje pero, trenutek pozneje zgrabiti za handžar! Med pokanjem pušk in v vzduhu krvi so se rodili ti verzi, ne med škripanjem zofe, ki se po njej premetava kak nervozen pesnik po poklicu, loveč misli in rime.

Prof. Peruška prevod je gladek in krepak; le malokje bi mu imel kaj prirekati (n. pr. v. 1476: „čud je ženska čudna stvar v resnici"); zato bo jako olajšal čitanje in bo pesnitev morda dvignil tuintam do novega vstajenja. Prevod pa je tudi — in to bi moral biti vsak prevod — točen do pičice. V tem oziru se je pisatelj mogel res odlikovati; saj je prof. Perušek ne le med nami, ampak sploh med Jugoslovani izmed prvih specijalistov pri tolmačenju težkega „Gorskega venca". On je sicer pridejal prevodu pesnitve skromno le prevod Rešetarjevega tolmača; da pa je kritičen in samostalen raziskovalec, to je pokazal v svojih doneskih v „Novi Iskri" leta 1906.

Glavna zasluga prof. Peruška pa po mojem mnenju niti ne leži v prevodu samem, ampak v obširnem uvodu, ki obsega skoraj polovico knjige, sploh v znanstveni opremi vsega dela. Ta uvod je samostojno, na podlagi prvotnih virov spisano delo, ki obsega poleg potrebnih literarnih opazk h „Gorskemu vencu" tudi geografsko-kulturni pregled Črne gore in — kot najvažnejše — temeljito kritično zgodovino Črne gore. Ne pomišljam se izjaviti, da je ta zgodovinski del najvažnejši v knjigi in za naše književne potrebe najnujnejši. Kdor to zgodovino bere,

šele prav spozna, kako malo je prej vedel o slavni Crni gori. S. pisatelj je tu postopal strogo znanstveno in je s kritičnim nožem razrezal v kosce marsikatere „zgodovinske“ falzifikate. Le posebno pregledno ni pisana ta zgodovina; to pa leži deloma v sila razpršeni snovi sami.

Čitanje prozajskih sestavkov pa motijo nekatere jezikovne nekorektnosti in navade. Marsikje se sicer ne da odločiti, je li dotičnost staviti na račun tiskovnih pomot (ki jih ima knjiga na 4 straneh mnogo popravljenih, pa nikakor ne vseh), kakor pač n. pr. „pridi pomagati“ (str. 100), „dve kroni si ne moremo misliti (str. 131). Pisatelj daje nadalje včasih prednost nenavadnim besedam in oblikam; on piše na pr. dosledno „primirje“ nam. navadnega „premirje“, „mašejo“ (nam. „mahajo“), dvoumno „velike sile“ (nam. običajnega „velesile“), „sôžnji“ (= sužnji), so „gulili“ Srbe (= so stiskali, mučili, odirali!), „iznajmljati“, „vozotajstvo“ i. dr.; na str. 69. čitamo „v lički regimenti“, na str. 79. pa: „jeden regiment“. — V knjigi se seveda nahaja precej turško-grško-srbskih tujk; v kolikor so te tehnično-kulturni izrazi, naj se rabijo in so rabljene. G. pisatelj jih je v posebnem dodatku zbral in pripisal mesto, kjer so razložene; dosledno pa ta razlaga ni izvedena. „Bula“ se čita že na 1. strani, pojasnjena je šele na str. 138., „karvan“ se čita na str. 98., razlaga je na str. 149. (zakaj se ni opozorilo na vsem znano „karavano“?), „klir“ stoji na str. 9., razlaga je šele v seznamku in ne da bi se omenila znana beseda „klerus“. Nič razjasnjene niso n. pr. besede: „samare“ (slovenščina bi zahtevala „samarje“, od „samar“, po Pleteršniku iz nemščine = Saumpferd), „toljaga“ (menda v sorodu z našo „telego“), „brnjaš“, „riznica“.

Vsem, ki iščejo poučnega štiva, bodi knjiga toplo priporočena.

Dr. Jos. Tominšek.

„Pavluša“. Zbirka slovenskih narodnih pripovedk. Na ptujskem polju zapisala I. Recel in Pavel Poljanec. Ponatis iz „Novega slov. Štajerca“. V Ljubljani 1908. — Tiskal D. Hribar.

Leposlovne knjižnice, ki jo izdaje „Katoliška bukvarna“ v Ljubljani, je izšel VI. in VII. zvezek. V VI. zvezku je objavljen roman „Mož Simone“, francoski spisal Champol, preložil V. Levstik, v VII. zvezku pa Ševčenkov poem „Hajdamaki“ z uvodom o Hajdamaščini, prevel in pojasnil Josip Abram. Cena obeh zvezkov skupaj broš. 3 K, eleg. vez. 4 K 50 h.

Sakuntalâ ali „Prstan spoznanja“. Drama v sedmih dejanjih. Sanskrtski spisal Kâlidâsa. Po R. Pischelovi izvirni izdaji 1877. I. poslovenil dr. Karel Glaser. Maribor 1908. Založil dr. K. Glaser.

Za indijskima dramama „Urvaši“ in „Malâviko“, katerih prevod je neutrudni gospod pisatelj objavil že v letih 1885 in 1886, nam je podal še prevod „Sakuntale“, ki je kot odličen spomenik indijske literature prevedena tudi na angleško, francosko in nemško. Gospod prelagatelj je knjigo sam založil in dolžnost slovenske inteligence je, prihiteti mu gmotno na pomoč, kar stori s tem, ako njegovo knjigo pridno kupuje. Dobiva se pri gospodu založniku v Hočah (Štajersko) po 1 K 20 h proizvod. Poštnina 10 h.

O šolski reformi. Spisal dr. Dragotin Lončar, profesor na mestni realki v Idriji. Ponatisk iz „Učiteljskega Tovariša“. V Ljubljani 1908. Založilo uredništvo „Učiteljskega Tovariša“. Natisnila „Učiteljska tiskarna“. Cena 40 h, po pošti 10 h več.

Knjige „Matice Hrvatske“. „Matica Hrvatska“ je izdala za leto 1907. sledeče knjige: 1. Poučna knjižnica „Matice Hrvatske“. Knjiga XXX. A. M. Ska-

bičevskij: Povjest novije ruske književnosti. (Od 1848—1903). Svezak I. Po petom ruskom izdanju preveo Martin Lovrenčević. 2. Zabavna knjižnica svezak CCIC—CCC. Arnold: Čeznuća i Maštanja. Pjesme 1900–1907. 3. Zabavna knjižnica, svezak CCC—CCCII. Niko Andrijašević: Iz Neretvanske krajine. Slike i priče. 4. Zabavna knjižnica, svezak CCCIII—CCCIV. Josip Eugen Tomić: Manja dela. Prvi svezak. 5. Prievodi grčkih i rimskih klasika. Svezak osamnaesti. Publija Ovidija Nasona Metamorfoze. Preveo T. Maretić. 6. Mala knjižnica, svezak III. Prometna politika. Napisao H. S. Brdovački. 7. Prof. dr. Julija Scheinerja uredba svemira. Po II. njemačkom izdanju preveo dr. Oton Kučera. 8. „Hrvatsko kolo". Naučno-književni zbornik. Knjiga III. 9. Kolo hrvatskih umjetnika. II. 1907. 10. Slovenske novele i povesti. Dio I. Uredio: dr. Fran Ilešič. 11. „Glas Matice Hrvatske" 1907. — Oceno teh knjig prinesemo pozneje.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Izdaje jugosl. akademija. Knjiga XII., sv. 2. U Zagrebu 1907.

Izmed spisov v tem zvezku omenimo le glavnega: nadaljuje se Rožićev opis življenja in običajev Prigorcev in prišel je na vrsto baš najzanimivejši del, namreč opis življenja v zadrugi in obitelji. Pisano je vse v domačem prigorskem narečju, ki nas zanimlje zlasti zato, ker je po vsem ustroju naš. Vse podavanje pa je zanimivo tudi po vsebini in pisateljeva spretnost bi mogla služiti za vzorec podobnim opisom življenja našega preprostega ljudstva, opisov, ki jih nimamo — prav nič in ki bodo nemogoči, ako se skoraj ne spišejo. Seveda! Naša folkloristika še ni niti prav rojena in bati se je, da bo umrla lakote, preden se rodi. To je zelo škoda, ker bi spise take vsebine čitalo vse.

Poglavje o odnošajih med možem in ženo zasluži, da bi se za nas ponatisnilo; tako živo ga je začrtal pisatelj. Prigorska žena je po teh opisih malodane robkinja moževa; če mu kaj ugovarja ali ga ne sluša takoj, jo mož kar nabije, „emil (= imel) ju rad ali ne". *Dr. Jos. Tominšek.*

Havlíček. Obraz psychologický a sociologický. Napsal Em. Chalupný. Nakladem Lidového Družstva tiskařskeho a vydavatelského v Praze. Tiskem V. Augusty v Litomyšli. — Cena 10 K.

Nove skladbe. V založbi Lav. Schwentnerja sta izšli dve novi skladbi, obe v jako elegantni opremi, namreč Viktorja Parme koračnica „O te ženske" in „Mina-valček". Obe kompoziciji sta vzeti iz Parmove operete „Nečak", ki je bila v minoli sezoni na slovenskem gledališču uprizorjena z najlepšim uspehom. Zlasti sta ugajala koračnica in valček, ki ju je zdaj izdal Schwentner. Cena prvi skladbi 1 K 50 h, drugi 2 K 40 h.

Slovenske narodne pesmi. Zbral in uredil Marko Bajuk, III. zvezek. Založil L. Schwentner. Cena 1 K. Ta zvezek obsega 30 lepih narodnih pesmi; med njimi je ena prirejena za moški, ena pa za ženski zbor.

Med revijami

„Savremenik“ je prinesel v 3. številki letošnjega letnika dr. Tominškovo oceno Meškove povesti „Na poljani“.

„Brankovo Kolo“ piše (14. febr. 1908) oziraje se na Peruškov prevod „Gorskega Venca“: „Radujemo se, što je ovo uzorno delo velikega srpskoga pesnika postalo lektirom celoga slovenskoga juga, jer ga i Bugari već podavno imaju prevedena na svom jeziku.“ *Dr. J. T.*

„Srpski Književni Glasnik“ (urednik dr. Jovan Skerlić) omenja v štev. z 1. aprila 1908. letošnje knjige „Slovenske Matice“ s kratkimi označbami ex offo. Na str. 560. se opozarja tudi na „Ljublj. Zvon“ s Cankarjevo povestjo „Pravična kazen božja“. — Pri tej priliki bodi „Glasnik“ kot najboljša srbska revija toplo priporočen. *Dr. Jos. Tominšek.*

„Glas Matice Hrvatske“, ki ga zdaj urejuje prof. dr. A. Bazala, se ozira redno tudi na naše književne in sploh prosvetne pojave. Urednik sam je n. pr. ocenil (v 4. štev.) prav laskavo lanska izdanja „Slovenske Šolske Matice“, dr. Fr. Ilešič je poročal o predavanjih zagrebških profesorjev v Ljubljani in dr. Josip Tominšek je objavil v 6. štev. članek: „Književna vzajemnost med Hrvati in Slovenci“.

Splošni pregled

„Matica Slovenska“. V odborovi seji dne 13. maja t. l. je predsednik javil, da bo zemljevid izdelan do sredi avgusta t. l. Ekscerpiranje Pleteršnikovega slovarja, glavna priprava za izdanje tehniškega slovarja, bo dovršeno do konca oktobra. Pravdo z gosp. prof. Jesenkom radi Knezovih delnic „Narodne tiskarne“ je „Matica“ v drugi instanci izgubila, a je sprejela ponujeno ji poravnavo, v katere zmislu g. prof. Jesenko prepušča Matici tožno vsoto 1110 K ter plača svoje stroške Sprejelo se je nekaj rokopisov, drugim so se določili ocenjevatelji. Na podlagi došlih ofertov so se določile tiskarne za tisk publikacij, za katere je bil razpisan natečaj; za eno knjigo se naknadno razpiše natečaj. Za tekoče leto je plačalo članarino že 781 članov, na novo jih je pristopilo 84 in en ustanovnik.

Jugoslovanska umetniška razstava. Dne 30. aprila se je otvorila v Zagrebu ob obili udeležbi, zlasti gostov iz Belgrada jugoslovanska umetniška razstava. Slovenci so, žal, slabo zastopani, a to bržčas radi tega, ker je več slovenskih umetnikov poslalo svoje umotvore v varšavsko razstavo. Zastopani so v jugoslovanski razstavi od Slovencev samo Vesel, brat in sestra Šantl in Vavpotič.

Listnica uredništva. Gospa M. C. Kišinev: Motite se! Samo Vaš naslov sem založil. Zdravi! — Gospod V. R. v G.: Vaši verzi niso brez poezije. Žal pa, da je v vsaki vaših pesmi tudi kaka malenkost, ki moti in izključuje ono popolnost, brez katere pesem ni umotvor . . . — G. V. de Pretiosio, Ljubljana: Ena izmed poslanih pesmi ima naslov: „Molči duša!“ Mislite si, da je to kdo Vam zaklical, in ravnajte se po tem! — Gospod Vladko Kuret: Blagovolite nam naznaniti svoj naslov!

Sonet.

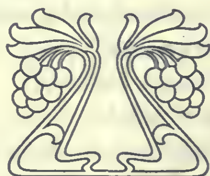
Deset let, mislim, da je že minilo;
samotnih let. Zašel sem v tuje kraje,
na klance brez počitka in postaje;
kar je grenkob, to srce jih je užilo.

Kaj se očém je trudnim zasvetilo?
Ti si, ki sem te sanjal trepetaje,
jesenska sladka luč za mrtve maje,
za sto trpljenj stokratno povračilo . . .

Vse to je le spomin od onstran jarka:
bolnik že sluti večnosti sijaj
in predno mu oči zatisne starka,

odgrne jim Gospod nebeški raj;
v bolest poslednjo sije luč prežarka —
še en smehljaj, nič več na vekomaj!

I. C.

V gaju.

Spisal **Vladko Kuret.**

(Dalje.)

jiju ljubezen se je večala vedno bolj in bolj. Drug brez drugega ne bi mogla živeti, smrt enega bi bila smrt drugega. Mogočna je bila ta ljubezen, mogočna kakor to široko in ponosno morje; močna je bila kakor trdna skala pod gajem, ki je kljubovala že sto in sto let valovom. Mogočna in močna je bila ta ljubezen, ker je bila plemenita in ker je stremila za plemenitim ciljem. A včasi se jima je zazdelo, da je ta cilj nedosežen in daleč, kakor je nebo daleč in nedosežno, in čim bolj sta se mu bližala, tem bolj se je oddaljeval. Še vedno sta se shajala, brez skrbi sta živela le svoji ljubezni in nista pomislila, da bi se utegnilo zgoditi kaj, kar bi ju ločilo na veke . . . Ni mislil on na to, da je ona hči bogatega mornarja, ni mislila ona na to, da je on reven ribič. Ni mislil Ivo na to, da jo lahko izgubi, dokler ga ni spomnilo nekaj.

Gorek nedeljski popoldan je bil in mornar Ivo je ležal v gaju pod cipresami. Skrit je bil v visoki travi in večkrat je čul, kako sta se dva pogovarjala o Marici. Pogledal je na morje: proti gaju sta veslala Maričin oče in bogati mornar Fran. Ko sta bila dospela do gaja, je čul sledeči pogovor:

„Torej velja?“ je dejal mladi mornar.

„Da, ko se pogovoriva z očetom,“ je odvrnil Maričin oče.

„Saj ni niti potreba; oče ve o moji nameri in vi veste, v kakih razmerah smo.“

„Potem moraš govoriti z Marico.“

„Bodem, toda trdo pojde.“

Maričin oče je razširil obraz in se zagrohotal.

„Kako trdo? Če jaz hočem? Kdo ukazuje?“

„Drugega ljubi, Aninega Iva!“

„Kaj? Ni mogoče! Onega berača?!“

„Da, onega ubogega ribiča.“

„Ni mogoče! Fant, lažeš — ni mogoče!“

„Da ne bi tako bilo! A ljubi ga in ne bode ga pustila.“

„Bodemo videli. Da jaz tega nisem vedel! Je gotovo?“

„Gotovo, na skrivnem se shajata.“

„Grom in strela, velja, fant, velja! V dveh tednih bode poroka. Jo bodem že jaz pripravil, Marico.“

Segla sta si v roke in odveslala . . .

Kako dolgo je ležal, ni vedel niti sam. Trda noč je bila, ko je dospel od morja Maričin glas.

Ivo je dvignil samo glavo. Čemu bi ji odgovarjal? Čemu se odzival? Saj je bilo vse zaman, saj je minilo vse! Čemu bi jo zaklical? V morje bi skočil, konec bi bilo boli in tuge . . . .

Od morja se je zopet oglasila Marica, a njen glas je bil tužen, ihteč.

Ivo je dvignil iznova glavo in zavpil zamolklo: „Hooj!“

A glas ni dospel do nje; težak je bil in votel, obtičal, zamrl je v noči . . . .

Ivo je ležal kakor v omotici. Kakor da mu je padlo nekaj težkega na prsi in obležalo na njih, tako težko je dihal; in v glavi mu je šumelo, kakor da bi ga bilo udarilo nekaj in mu jo zdrobilo. Uničena je bila sreča, uničena up in nada; le nekaj grenkega, težkega je bilo v njegovem srcu, obup in grozna bol. Kaj jim je storil, da mu je nočejo dati? Mari je tak siromak? Berač? — Oh, nikogar ni še ničesar prosil, pošteno mu je njegovo ime, morda bolj pošteno nego njegovo, ki ne ve povedati, kako je obogatel. Hej, če bi on hotel! Lahko bi dobil bogato, kadar bi hotel, bi jo dobil. A njegova Marica, katera ga ljubi? Ah, konec je vsega, sreče in ljubezni! Poznal je njenega očeta. Naj se brani Marica, kolikor hoče — prisilil jo bode vendarle. Izgubljena je bila Marica zanj, za vedno izgubljena . . . Četudi bi se branila bogatega Frana, prignal bi jo njen oče v cerkev, za lase bi jo privlekel in jo prisilil, da ga poroči . . .

„Hoj, mornar, hoj, hooj!“

Marica se je oglasila zopet in njen glas je bil žalosten, zategnjen. Kakor da bi se vlačil skozi noč, kakor da bi se plazil počasi po morju, je prihajal in se ovijal okoli cipres.

Ivo je stopil pokonci in zavpil v noč . . .

Ihte je dospela, vso pot je jokala; kajti njeno lice je bilo vse mokro od solz.

Ivo je zadrhtel na vsem životu, temna slutnja ga je obšla. Objel jo je in jo poljubljal na solzne oči.

„Ivo, moj sladki Ivo!“ je zaihtela Marica. „Zbeživa, kamor hočeš, proč odtod, daleč, daleč!“

Nekaj ga je stisnilo za grlo, kakor s trdimi kleščami ga je držalo in mučno je dejal:

„Čemu? Konec je vsega! Zbeživa? . . . Kam? . . . V Trstu naju že ustavijo.“

Položil jo je v svoje naročje in jecljaje ji pravil, kar je zvedel danes, o koncu sreče in nad, o svojem obupu. Ni je tolažil, s čim? Saj se je dvigalo nekaj groznega v njegovem srcu, da bi jo objel zadnjikrat, nasitil se nje ljubezni in se zagnal z njo globoko v morje, na dno, da ne bi videla nikoli več belega dneva, mehkih mesečnih noči. Saj se mu je zdelo vse sovražno okoli njega, morje s svojim bučanjem, noč s svojimi glasovi, gaj s svojimi cipresami. Vse se mu je zdelo sovražno, razen njegove male, sladke Marice, ki je trpela z njim kakor on in morda še bolj nego on . . .

A Marica se je stiskala k njemu in ga prosila obupno:

„Moja smrt bode; reši naju, mene in sebe, Ivo! Saj si močan, saj se ne bojiš ničesar . . .“

Nevedna je bila in šibka, brez pomoči, zato ga je prosila.

„Kaj naj naredim?“ je dejal Ivo. „Pribeži k moji materi!“

„Nič ne bo iz tega. Nocoj mi je dejal oče, naj se pripravim, ker me pride snubit Fran. Rekla sem mu, da ga ne maram, da ga ne ljubim; prosila sem ga. A on me je tepel, za lase me je vlekel in grozno je klel. Oh, moj Bog!“

„Tepel te je?“ Zastokal je od boli . . . Njo je tepel, ki je bila nežna kakor otrok, njo, katero je on oboževal, katere se ni upal niti dotekniti.

„Da! Pokleknila sem pred njega in ga prosila, a on me je sunil od sebe, da sem se zvrnila po tleh.“

Ivo je zastokal zopet, divje je zaškrtal z zobmi.

„In ko sem ležala na tleh, me je suval z nogo in me klel!“

Ivo se je oprl ob cipreso in ječal. Velika je bila bol v njegovem srcu, velika kakor obup. Ubil bi njenega očeta, mornarja Frana, ves svet bi zdrobil, če bi mogel. Prijel se je za prsi in stisnil zobe, da ni zakričal iz obupa . . . Zamislil se je globoko, a ob njegovi strani je jokala Marica. Smilila se mu je; za njega trpi, za svojo ljubezen trpi kakor mučenica. In njen oče jo je tepel surovo, suval je z nogo nje nežno, šibko telo, vlekel jo je za nje lepe, zlate lase. Ah, da bi bil on tam . . . Ivo je zaškrtal z zobmi in stisnil pesti . . .

„Minilo, vse je minilo, Marica!“

Ni mu odgovorila; drhtela je po vsem telesu in jokala . . . Ivo se je vrgel v travo in pritisnil svoje vroče prsi k hladni, rosni zemlji . . .

Molče je ležal na zemlji. Iz daljave, iz noči je dospela melanholična nežna in žalostna pesem, trepetajoče je priplula samo za hip od morja, izginila nato zopet v noči, zamrla je v daljavi kakor luč, ki zatrepeta v noči in izgine v noč, kakor up, ki zaplapola v srcu in zamre zopet.

„Čuj, Marica, morda se je razjezil tvoj oče le za hip. Šel bodem k njemu, prosil ga bodem, uveril, da je najina smrt, če naju loči . . . Upaj, vse bode dobro!“

Prepričevalno je govoril, kajti velik up se mu je dvignil v srcu in zaplapolal kakor luč v temi, kakor pesem v daljavi.

A Marica je zaihtela še huje.

„Ne, ne! Dejal je, da te vrže čez prag, da te ubije, če prideš v hišo; še huje bi bilo!“

Up je zamrl zopet. Ivo je sklonil glavo in molčal.

Tiho je bilo v gaju in temno. Valovi so šumeli lahno, dobro se je čulo, kako so padali kamenčki v morje; lahno so udarjali valovi ob breg, in vendar se je zdelo včasih, da se drobi in poka visoka skala . . .

Marica se je prigenila k Ivu, objela je njegovo glavo in ga poljubila na oči.

„Čuj, Ivo, na Barbano pojdeva, k Mariji. Svečo ji bodeva nesla in jo prosila, naj omeči srce očetu!“

Velik up se je dvignil v srcu, a sedaj je zažarel in gorel . . .

„Prav imaš, Marica. Ne obupavam še; tri sveče ji bodeva nesla in jo prosila milosti.“

„Da, tri sveče, in ne bodeva čakala božje poti osmega septembra. Sedaj kmalu bodeva odplula, jeli?“

„Ah,“ je dejal tužno Ivo, „ladje nimam. Vse je na morju, vse ribari in ne vrnejo se pred petnajstimi dnevi. Ah, in pot na Barbano je tako dolga!“

Ivo se je zamislil za hip . . . tu se zbudi trden, močan sklep v njegovem srcu.

„Marica, veslal bodem! Pot je dolga, a Marija bode pomagala; močan sem dovolj. Veslal bodem in se mučil, da pridem do nje, da jo morem zaprositi milosti; trudil se bodem in mučil, samo da pridem do nje; naj ji bode to v dokaz mojega velikega zaupanja do nje; veslal bodem.“

Marica se je zasmehljala srečno in ga poljubila hvaležno. Izginil je obup, minila je bol . . . Tiho sta se menila in poljubovala in nista videla, da je švignila senca mimo gaja . . .

„Večji čoln bodem vzel, ker je daljši in ožji in ker se laže vesla. Veslala bodeva čez morje, saj ne bode nevihte. Molila bodeva in ji nesla tri sveče!“ . . .

Nebo se je belilo, ko je odgovarjala Marica od morja veselo: „Hoj, Ivo, hooj!“

* * *

Temna noč je še bila, ko je odveslal mornar Ivo s svojo Marico proti Barbani. Morje je bilo lahno razburjeno. Počasi se je pomikal čoln dalje in komaj je izginila obala v noči, je lil Ivu že pot curkoma po licih. Njegove močne roke so se trdno vpirale ob vesli, da sta se zvijali in škripali.

Dolga, brez kraja je bila pot. Izginila je obala, za čolnom je ginilo morje, valovi, a pred čolnom se je dvigalo brez mej, brez konca. Ura je minila za uro počasi in zdele so se dolge kakor dan . . . Celo pot nista govorila med seboj. Marica je sedela skljućena nasproti Ivu, držala v roki sveče in molila. Če je pomislila na svojo ljuezen, so ji silile solze v oči in usta so se stiskala na jok. Če je pogledala Ivu v obraz, na potno čelo, jo je zabolelo srce . . . Ah, kako lepa in upov polna je bila prva božja pot na Barbano! In sedaj? —

Jutro se je dvigalo izza morja, ko sta bila sredi morja Ivo je bil že ves izmučen. Neprenehoma je veslal, le včasih je postal, obrisal si znoj raz čelo, omočil si glavo z vodo in prijel zopet krepko za vesli; in zopet je švignil čoln dalje, zastal je nato za hip, nagnil se na stran, zazibal se in šinil dalje . . . Smilil se ji je Ivo; koliko se muči, si je mislila, samo da dospeta do Marije, samo da jo moreta prositi milosti. Njegovo gladko čelo se je nagrbančilo, oči so se zagledale nekam, ustnice so se stisnile krčevito. A njegove roke so se napenjale, vsaka žila, vsaka mišica se je poznala; mokre so bile roke od znoja in kakor stroj so se dvigale enakomerno in padale . . .

Popoldne je bilo že, ko se je pokazala zopet istrska obala; a samo malo časa se je videla, kmalu se je potopila v morju.

„Prav veslam!“ je dejal Ivo. „Na pol pota sva!“

Prijel je zopet za vesli in veslal krepkeje. A ko mu je pogledala Marica v potni obraz, se ji je zasmilil in v srcu je začutila veliko hvaležnost. Vedno bi mu bila hvaležna, nikoli ga ne bi pozabila. Sklonila se je k njemu in ga prosila tiho:

„Počivaj, Ivo!“

„Nisem truden, Marica!“

In kakor bi hotel dokazati, je zaveslal zopet krepkeje . . . Solnce se je bolj in bolj bližalo morju . . . A pot se je zdela vedno daljša in Ivo je hropel in sopel vedno teže . . . Velika je njegova ljubezen, si je mislila Marica, da toliko trpi. Bogve kaj bi potrpel, samo da bi ju uslišala Marija . . . Smilil se ji je, da je zastokala, da so se ji orosile oči.

„Zakaj jočeš, Marica?"

„Ah, kako se mučiš, Ivo! Si truden?"

„Nisem. Potrpi, Marica, okoli polnoči bodeva v Barbani."

Vedela je, da je truden, da je izmučen, da ga morajo boleti roke, kajti videla je, da so se stiskale mišice, kakor da bi jih napadal krč. Skoraj dvanajst ur je že veslal, a ni se še videla Barbana; morje se je razprostiralo za njim, morje pred njim, nikjer početka, nikjer konca; le včasi se je prikazala na levi ozka, fina proga, obala, in izginila zopet. In čoln se je pomikal počasi, sunkoma dalje, enakomerno in enolično sta udarjali vesli ob valove. Kakor stroj so se dvigale roke in niso počivale; in Ivo je sopel mučno, pot mu je lil po obrazu, vsa košulja mu je bila premočena, da je visela ohlapno ob životu . . . Ah, izmučen in utrujen je bil, utrujen na duši in telesu . . .

Solnce je že zahajalo, napol se je bilo že potopilo v morje. In zdelo se je, da se je razlilo zlato po morju, od tam, kjer se spaja morje z nebom vprav do čolna; zdelo se je, da drči čoln po samem zlatu, daleč, daleč, bogvekam . . . zdelo se je, da se vrti solnce okoli njiju, da postaja večje, da se jima bliža . . .

Ivo je dvignil vesli iz morja, in ne da bi se bil ozrl, je vprašal:

„Se vidi že Barbana?"

„Ne vidi se še, Ivo!"

Molče je pomočil roke v vodo, in sedaj je zapazila, da so vse žuljave in krvave; in zabolelo jo je srce, da je zastokala.

„Počivaj, Ivo!"

„Ne joči, Marica! Nisem toliko truden, Marija naju bode uslišala."

Poprijel je zopet za vesli in čoln je švignil dalje . . . Solnce se je pogreznilo v morje, zlato je izginilo; le zlat obroč se je razširjal ob nebu in ginil počasi. Luna je priplavala na vzhodu, a bleda je bila, komaj se je poznala; hladen mrak je padal na morje.

Ivo je hropel teže, prsi so se mu dvigale hitro; z ustnic mu je izginila barva, čelo mu je bilo bledo, napol pokrito s strjenimi lasmi. Često je počival in vsakikrat vprašal:

„Se vidi Barbana?"

„Ne vidi se še, Ivo!" je odgovorila Marica tiho in žalostno.

Truden je bil in izmučen. V glavi se mu je vrtelo in tako težka je bila, da mu je klonila večkrat na prsi; roke in noge so ga bolele, kakor da bi mu bile polomljene kosti; dlani so ga ščepele, kajti koža je bila vsa odrgnjena. Omahoval je in omahnil bi bil, da se mu ni zazdelo, da se je sklonila Marija nad njega in mu zašepetala: „Ne obupuj, uslišala te bodem!“ Krepkeje je prijel za vesli; dalje, dalje! ... Prikazala se bode točka na obzorju, dvignil se bode iz morja oglejski stolp, prikazala se bode Barbana ...

Od morja se je dvigal mehek hlad, nežen veter je pihljal preko lica in hladil čelo. Zibal se je čoln in uspaval. Spanec je padal Ivu na oči; njegove roke so veslale počasneje, čoln je postajal in le ob sunkih se je pomikal dalje ... Ah, težka je bila ta božja pot, bolj mučna, nego bi se plazil po kolenih na Sveto goro! Ah, koliko se je mučil in koliko se še mora mučiti, da dospe do Barbane! Najrajši bi se ulegel v čoln in zaspal, in naj bi plul čoln, kamor bi ga morje neslo. Čemu se mora toliko mučiti? O, da bi bil bogat, ponujali bi mu Marico in jo silili; sedaj pa jim je berač, ubili bi ga, če bi ga mogli, plačali mu s smrtjo življenje, katero ji je bil rešil ... Čemu mu je nočejo dati? Saj preživlja že toliko let svojo mater, prihranil si je celo nekaj in tudi Marico bi lahko preživljal. Čemu ga mučijo, njo in njega? Čemu kličejo prokletstvo nase? ...

Morje je ginilo kraj njega; obup se ga je polaščal. — Končalo je vse, minilo. Nikoli več ne priveslam do Barbane, nemogoče! — In kaj bi ga brigalo! Saj ni čutil nič več, saj ni bil živ več ... Morje je izginilo, in zazdelo se mu je, da se ga je ovilo nekaj, da ga je vrglo nekaj v zrak; zazdelo se mu je, da ga vleče na dno kakor težek kamen, da pada v morje. In k njemu se je sklonil usmiljen obraz in mu podajal roko. Marija Barbanska! ... Ivo je zastokal in padel ... ni mogel doseči roke ... nad njim, okoli njega je bilo morje, pod njim je bilo morje, nikjer dna, le morje, samo morje ...

„Ivo! Ivo! Čuj, Ivo!“

Odprl je oči in pogledal čudoma. Noč je ležala nad morjem, luna je vzhajala na vzhodu in posrebrnila morje.

Marica ga je pogledala solznih oči in dejala:

„Zaspal si, Ivo!“

Sram ga je bilo. Prijel je krepko za vesli in dejal tiho:

„Zamislil sem se, Marica!“

Marica ni rekla ničesar, le hvaležno ga je pogledala. Oh, koliko trpi, si je mislila, in velika bol jo je obšla. Sklonila bi se nad nje-

gove krvave roke in jih poljubila. In ko je omahoval, je molila tiho. „Marija Barbanska, pomagaj!“ — je vpila nje duša, a nje usta so šepetala gorečo molitev. S strahom in upom v srcu je neprestano gledala proti severu, kdaj zablešči luč v daljavi, kdaj se dvignejo iz morja temni obrisi barbanske cerkve. In ko je tako gledala na morje, se je vedno vpraševala, kdaj bode konec.

Ivo je hropel . . . z muko je veslal dalje in se zamislil zopet. Iste misli so bile. — Nikoli ne bode konca, si je mislil, nikoli. Morje spredaj, morje zadaj, brez cilja, brez kraja . . . Ni čutil uda več. Omahoval je vedno bolj in bolj in spanec mu je lezel na oči. Težka utrujenost je padala kakor svinec nanj. Vselej, kadar je omahoval, je pogledal Marico, a ko je videl veliko tugo na njenem obrazu, tedaj ga je obšla divja bol, obup, kes se je zbudil v njegovem srcu. Padel bi pred njo in je prosil odpuščanja. In krepkeje je prijel za vesli . . . naj bode, veslal je dalje in veslal bode dalje, dokler mu ne minejo moči; trpel bode, samo da more trpeti zanjo, ki ga toliko ljubi! . .

Luna je veslala sredi neba in zdelo se je, da teče za njima. Kakor bleda, neizmerna puščava se je razširjalo morje, kakor gladka, blešččeča bela tla, kakor brezmejna ravan brez drevja, brez hiš, brez holmov.

„Ivo, veslaš prav?“

„Prav, Marica. Še tri ure!“

Z večjo muko je veslal dalje. Vso noč in ves dan sta bila na morju in nista srečala ne ladje, ne parnika. Sreča, da je bilo morje ob tem času navadno mirno. Gorje, če bi se dvignil vihar — pokopal bi ju za vedno! — Ah, in bilo bi skoro bolje, si je mislil Ivo. Nikoli ne bode konec morja, zgodilo se bode, da omahne, da ostaneta na morju. Ozrl se je, a morje se je vedno enako razprostiralo, ni se dvigal še oglejski stolp. Da bi videl vsaj znamenje barbanske obale, z večjim upom bi veslal... Precenil je svojo moč, ko je sklenil veslati na Barbano. Ni mislil, da je pot tako dolga . . . Ah, vedel je: še malo časa, morda trenotek še in pošle mu bodo moči! In potem je konec vsega, vsega, konec upov in sreče, obupa in boli . . . Ozrl se je iznova, a morje je bilo, samo strašno morje, kamor je pogledal, samo morje s svojim mrzlim bleskom. In zazdelo se mu je, da se širi morje, da se veča, da ga ne bode nikoli konec; in kakor se je večalo morje, tako se je večal njegov obup . . .

A Marica je ihtela in molila: „Marija Barbanska, daj mu moči, utrdi ga v upu!“ — Maričina duša je plakala in prosila pomoči;

nje vzdihi so hiteli čez morje, skozi noč do Marijinega hrama in prosili ponižno.

Ivo pa je gledal mrklo predse, hropel težko in zadnje moči so mu ginile. Utrujenost se je izpremenila v eno veliko bolečino; ni čutil glave več, ni čutil rok in nog, ni čutil srca . . . Trenotek se je bližal, ko mu izginejo vse moči. Zaman se je oziral . . . bogve kje je bila še obala! Hkratu se ga je polastil obup: Čemu čakati do zadnjega trenotka, čemu čakati smrti . . . Bogve če vesla prav! Za obzorjem so izginile zvezde, po katerih se je ravnal, potopile so se v morje in okoli njega vedno še morje, samo morje kakor velik krog in on na sredi. Kamor je pogledal, povsod enaka daljava, nikjer obale, nikjer znamenja, nikjer luči . . . Bogve kam vesla, bogve!

Čemu čakati smrti! Ah, zagnal bi vesli v morje in objel Marico, poljubil jo zadnjikrat in se vrgel z njo na dno, in nihče ne bi ju ločil več . . .

Nebo je bilo čisto, le sivkast oblaček je plul nad čolnom. Bogve odkod je prišel . . . iz morja se je dvignil, lahno je plaval čez nebo in potopil se bode v morju . . .

Ivu sta padali vesli iz rok, ker sta bili gladki in krvavi; in čoln se ni pomikal dalje, le vrtel se je. Ivo je začutil z grozo v srcu, da se bliža usodni trenotek. Hotel je dvigniti roko, da bi si obrisal znoj raz čelo, a ni je mogel. Prijel je za vesli, hotel se je opreti, a ostali sta mirni, kakor da bi bili obtičali v vodi . . . Vzdihnil je, roke so omahnile, glava mu je klonila na prsi in zahropel je težko:

„Ne morem dalje . . .“

Marica je zaplakala grenko in si pokrila obraz z rokami; solze so curljale skozi prste, padale na čisto, belo krilo in je mazale.

Ivo se je dvignil napol, a omahnil je in padel na obraz čez rob, in padel bi bil v morje, da ga ni prijela Marica za roko. Pokleknila je k njemu in ga objela.

„Ti je slabo, Ivo? Ah, moj ubogi Ivo!“

„Vsega je konec, Marica; Marija naju ni uslišala.“

„Upaj, upaj, moj ubogi Ivo! Ni še vsega konec.“ Ihtela je in mu brisala pot raz čelo, oči in lica. Zajela je vode in mu hladila pekoče, krvave roke. Nato je prijela za vesli in počela veslati. Zvijala se je in opirala ob veslo in jokala.

Ivu se je smilila. Solze so mu stopile v oči in mu polzele po licih.

„Pusti, Marica, ne muči se! Vsega je konec.“

A ona ni odgovorila. Kakor blazna se je opirala ob vesli, obraz ji je pordel, lasje so ji zlezli na čelo in njeno šibko, nežno telo se je zvijalo in upiralo.

Ivo pa je ležal in stokal. Vse se je vrtelo okrog njega, vse je izginilo. Morje se je dvigalo do neba, nebo je padalo na morje. — Bledlo in mešalo se mu je v glavi . . . Nekaj ga je vrglo v zrak, ovilo se ga, vleklo ga na dno . . . in padal je globoko . . . in nad njega se ni sklonil usmiljen obraz, nihče mu ni pomolil usmiljeno roke . . .

„Ivo! Ivo! Glej luč, glej Barbano!“

Dvignil se je in pogledal na morje. Res, v daljavi je zabrlela luč in zamigljala; zdelo se je, da se ziblje in da plava na morju.

Izginil je obup iz njegovega srca in zazdelo se mu je, da pluje nova kri po njegovih žllah, da je dobil novih moči.

Padel je na kolena pred Marico in položil glavo v njeno naročje.

„Odpusti, Marica, da sem omahoval, da sem obupoval!“

Marica pa se je sklonila nad njega in ga poljubovala na oči, ihteč veselja.

Ivo si je ovil roke z robcem in prijel za vesli. Luč se je večala, v daljavi se je dvigala iz morja Barbana.

Veslal je z vso močjo, in ko se je ozrla Marica v njegov obraz, je videla, da so mu polzele solze po licih, da so trepetale njegove ustnice in molile . . . — — — —

Glava mu je bila težka in kolena so mu klecala, ko je stopal proti cerkvi . . . Izpovedala sta se, da bi bila njiju molitev čista in pobožna. Pokleknila sta pred Marijin oltar in molila . . . Marica je dvigala ponižno roke in prosila milosti; in njena duša je molila: Marija pomagaj, pomagaj! Potožila ji je vse svoje gorje, razkrila ji je vso svojo deviško dušo in jo prosila milosti. In zaupala je v njeno milost. Koliko zlatih in srebrnih src je viselo tu, ki so jih podarili Mariji! Ubogi in bogati, zdravi in bolni so romali sem in je prosili pomoči. Koliko ladjic je viselo tu, ki so jih darovali mornarji Mariji; koliko z zlatom vezenih imen je bilo tu, in vse v čast le njej, ki je bila tako usmiljena! Še niže je sklonila glavo in z upom v srcu je prosila ponižno in pobožno: Marija, pomagaj!

Mornar Ivo pa je klečal in molil skesano; kakor cestninar v svetišču je klečal s sklonjeno glavo, trkal si na prsi in molil: „Odpusti, Mati, da sem obupaval, da sem dvomil! Odpusti meni grešniku!“

Priklonil se je k oltarju, poljubil nje v zlato vezeno ime in prosil skesano: „Nisem vreden, a odpusti!“

Čeprav je bil truden, je vendar klečal neprenehoma in molil. In ko je videl, kako goreče moli Marica, kako vpira svoje oči v Marijo, tedaj si je potrkal vnovič na prsi in prosil: „Usmili se, radi nje, ki je čista in nedolžna.“

Popoldne je že bilo, ko so ugasovale njiju sveče, ki sta jih prižgala v čast Mariji. In ko je pokleknila Marica zadnjič pred Marijo, se ji je zazdelo, da jo gleda mileje, da se ji je zganil obraz... in up, velik in trden, ji je živel v srcu . . .

Pot je bila zopet težka in mučna, a trpela sta molče, celo pot sta molila . . . Ah, mučna je bila ta božja pot, mučna in težka . .

* * *

(Konec prihodnjič.)

Carigrajske vizije.

II.

Bila pomlad je . . . in v pomladi deva,
v očeh ponos in v srcu sveti mir . . .
In vitkorasle jelke bil ji stas je
in lahkonoge srne njen korak . . .
Tak cvete včasi, svetu nepoznana,
vijolica med trnjem, skrita v mir —
Raduje se okolica nje dihov,
življenje svoje in svoj cvet živí . . .
A kratek bil ji cvet in sreča kratka!
Odtrgana je iz domačih tál,
ukradena — in za denar prodana . . .
Oko jo našlo je — nevredno vida,
srcé — nevredno njenega krasú! —
Govoril mož besede je medene
in s hlinobo si odprl je pot v srcé . . .
In dejal ji je: „Ti si mi jasen dan!
Nikar ne bodi meni noč brez zvezd!
Nebo si meni, — ali grozno peklo!
Življenje srečno — ali bridka smrt! —
Ah, bodi meni dan, nebó, življenje! . . .

Pomlad je zunaj . . . pojdiva v pomlad,
napijva se razkošja! . . . Glej, v ljubezni
dehti grmičje, slavec toži v noč,
v objemu lovor z oljko šepetá . . .“

* * *

. . . Prodana, ah, prodana za denar!
Zaklepa zdaj haremski jo vratar! . . .
Zaklepa jo — a srca ji ne vklene . . .
in deklica — ko mlada roža vene.
In v solzah toži zvezdam svojo bol,
a v večen molk zagrnjene blesté . . .
I rosnim rožam toži dan na dan:
„Odkod ste ve, kje vam je domovina,
doklej ostanete na teh grobéh?
Tu pokopana je vsa sreča moja, —
tu je mladosti moje — velik grob! —
Pomlad odhaja . . . bliža se jesen . . .
in ostre sape brijejo čez plan!“ —

* * *

Umrla . . . In v molitev zatopljena
ji duša vzplavala je pred Bogá . . .
„Oprosti me verig, o Bog dobrotni —
oprosti me, ne vklepaj mi duhá!“

„Oprosti mojo dušo vseh slabosti;
verujem v tebe . . . sluti tebe duh!
Ne lažem si . . . Nikdar fantomom praznim
ni pokoril se vid, nikoli sluh! . . .“

„Naj govoré o tebi, o trinogu! —
Ljubezni Bog — po tebi hrepenim!
Ti daj počitka moji trudni duši! —
A večno kazen! — — Kakor grob molčim!“

„Božanstvo ti! In kaj so ti besede?
In kaj molitev usten brez duhá?
Pregnal si angele iz svoje srede,
ohole pahnil v pekel iz nebá!“

„A raj odprl si na stežaj — trpečim
in trudnim — si zatočišče dal! . . .
Po solncu . . . po ljubezni hrepenečim
ti sam si v duši večno luč prižgal! . . .“

* * *

Zavrženo ljubezen v dar
prinesla mu je na oltar,
srcé v ljubezni strto . . .

In v srcu mir — in mir v očéh! . . .
Kdaj že je bil izbrisan greh . . .
in kdaj — nebo odprto!“

„„Prišla si trudna . . . vem — ah, vem! — —
Ukazal sem nekdaj ljudem
ljubiti se na svetu!““ —

„„Učil sem vse življenje tam
ljubezni vero, — ali sam,
glej — moral sem umreti!““

„„Zato izbrisan ti je greh . . .
Usahni solza ti v očéh,
odpuščeno ti bodi . . . ““

„„Kdor bol ljubezni dotrpi,
— na veke se ne pogubi! —
Ljubezen k Bogu — vodi!““ —

* * *

Tam pod cipresami žalnimi,
tam pod nebesami daljnimi,
kjer ob pomniku pomnik stoji —
tam tujka med tujci sladko spi . . .

Ljudmila Poljanec.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

a sem prehodil tistih 463 stopnic na vrh kupole stolne cerkve, to se razume. Razgled z nje (okroglo 100 *m* visoke) je tem lepši, ker stoji nekako sredi mesta. Cerkev je ena najkrasnejših v Italiji, vsa zgrajena iz marmornatih raznobarvnih (belih, črnih, rdečih) plošč, tako da učinkuje celota kakor ogromen pisan mozaik. Kupola sama je ženijalno delo Brunelleschijevo, zgrajena sila interesantno, kar se da vse presoditi, ko plezamo kvišku: zdaj znotraj, zdaj zunaj, zdaj v njenem jedru. Zvonik (campanile) stoji ločen od cerkve, takisto osmerokotni kupolasti „baptisterij", prejšnja katedrala, s slavnimi trojimi bronastimi vrati, pred katerimi ves dan postajajo tujci, občudujoč te bronaste, vprav dramatsko uprizorjene dogodke iz biblije. — Florencija šteje skupaj 87 cerkva.

Izmed mnogoštevilnih zgodovinskih palač bodi omenjen le „Palazzo Strozzi", ki je pravi umotvor v splošnem in vseh podrobnostih. — „Palazzo Corsini" ima obenem galerijo slik. Čedna je, a kdo se zmeni zanjo, ko ve, da bo videl v „Pitijski palači" (Palazzo Pitti") in njeni galeriji sploh najlepšo zbirko slik, kar jih ima z umetninami toli založena Italija. Palača „Pitti" leži na levi strani Arna, torej v manj imenitnem delu mesta, a ob čarobno lepih Bobolijevih vrtovih in s svojim veličastjem še bolj se povzdigujoč nad okolico. To je res kraljeva palača; tu so stolovali vladarji izza leta 1550. in zdaj je odmenjena za italijanskega kralja. Kraljevi lakaji postopajo okrog nje in vratar v elegantni uniformi nam pokaže, kje je galerija slik, in se elegantno pokloni za — napitninsko desetico, ki se je je očitno nadejal! Palača je nazunaj masivno zidovje, sestavljeno iz velikanskih neoklesanih skal, ostentativno robato, a v celoti umetniško disponovano. A znotraj! To je res kraljev dom in pravzaprav le tu in še v Vatikanu sem našel muzejske prostore, ki se dajo meriti z onimi, ki smo jih vajeni na Dunaju, v Monakovem, v Draždanah. Tu sem res pozabil ves svet. Strop, stene, slike — vse v soglasju. Pa kaj palača! Vidijo se tu umotvori, ki jih je treba le imenovati.

Raffael: Madonna della Sedia, Madonna del Granduca, Madonna del Baldacchino, Donna velata, Ecehiel, Madonna dell' Impannata. Tizian: „La bella di Tiziano", Magdalena. Rubens: „Grozovitosti vojske". Murillo: Madonna. Tintoretto: Amor, Venera in Vulkan; Kristovo vstajenje. Dürer: Eva. — Pietro da Cortona je slikal nastropne slike iz klasične mitologije; po njih se imenujejo dvorane.

Drugi svetovno slavni muzej je v „Uficijski" (Palazzo degli Uffizi), ob jugovzhodnem oglu „Gosposkega trga", nasproti pravemu znamenju florentinskemu, „Stari palači" z njenim grozečim, proti vrhu se razširjajočim kamenitim stolpom. Galerija „Uffizi" ki je med prvimi na svetu, je sila obsežna in vsestranska, obsegajoč slike, kipe in drugačne umotvore od najstarejših do najnovejših dob. Zanimivi so takoj v prvih sobah mnogoštevilni portreti raznih umetnikov vseh dob in vseh narodnosti. — Iz staroklasične dobe je mnogo kipov: Herkules in Nesus, Atlet, Perzefona, Marzijas, Deček s trnom, Leda, Venera v kopeli, skupina Niobe v posebni dvorani, skupina borilcev, brusač in najslavnejša: Medicejska Venera. — Sicer n. pr. Tizian: Sv. družina, Flora, „Urbinska Venera", Venera in Amor; Raffael: Madonna s čižkom, Sv. Janez, Papež Julij II. — Michelangelo: Sv. družina. Leonardo da Vinci: Oznanjenje. Zastopani so Correggio, Tintoretto, Paolo Veronese, Fra Angelico, Sandro Botticelli, Pietro Perugino itd. Nadalje so cele dvorane napolnjene s proizvodi nizozemskih in sploh inorodnih umetnikov, v prvi vrsti slikarjev.

Zelo bogat je tudi narodni muzej; posebno je tu zastopan Michelangelo. Izpopolnjuje ga zlasti „Accademia di Belle Arti" z galerijo; v njej občudujejo osobito Michelangelovega Davida (il Gigante); sicer pa je tu treba proučevati „florentinsko šolo", ki je izborno razpredeljena in zastopana.

Za strokovnjaka starinoslovca neprecenljive vrednosti pa je arheološki muzej v „Palazzo della Crocetta"; za staro Etrurijo so tukajšnje zbirke seveda edine na svetu; materijala je tu ogromno in razpostavljen je z vzorno skrbnostjo; zunaj na vrtu so stari etrurski grobovi s pristnim svojim orodjem celo in natura poočitovani. V podrobnosti se ne moremo spuščati. — V 2. nadstropju je dragocena „Galleria degli Arazzi"; tu občuduje predmete najbolj ženstvo; zbrane so namreč tu preproge. — Jaz pa sem jo odtod mahnil še v bližnjo Laurencijansko knjižnico, ki se šteje zaradi svojih 10.000 starih rokopisov med najslavnejše na svetu.

Zanimal sem se zlasti za Tacitov rokopis, ki je edini za 1. del „Annales“, nadalje so mi pokazali pandekte v najstarejšem rokopisu, Aishila, Cicerona; videl sem sliki Petrarka in Laure, rokopis Boccacciovega „Decamerone“ i. dr.

Vsi ti zavodi dajo toliko gradiva za študije in preudarjanje, da se usedemo na osrednjem kolodvoru v železniški voz z željo, če že ne z namenom: „Na svidenje!“

VI. V domovini Romea in Julije.

Dična, orjaška Verona! Poezija in zgodovina te poznata izza prastarih dob; srce in um sta gnala tudi mene v tvoje hrame, a dobil sem v njih le zbirko važnih „zanimivosti“, primernih za objektivno spoznavanje, ni se pa vzkresala v duši ne trohica simpatije, ne iskrica sprijaznjenosti. Zdelo se mi je, da velja napram temu mestu le stališče trgovca: „Dobro robo plačam pošteno, potem grem dalje. Brez zamere in brez vdanosti“. — V Florenciji bi bival, Verono bi si le pogledal. Gledat pa bi jo ljudje naj prihajali nekaj več, zlasti iz naših krajev; kdor gre v Benetke, naj si privošči ovinek preko Verone, da bo spoznaval na živem vzorcu zgodovino starega, srednjega in novega veka, dočim mu v Benetkah stopa pred oči pravzaprav le ena doba: benečanska renesansa. V današnjih razmerah dohajajo v Verono večinoma potniki iz Nemčije, pa tudi ti le mimogrede, ker se jim mudi dalje na jug; naši obligatni benečanski izletniki pa bi si mogli nekdanjo mogočno avstrijsko trdnjavo ogledati z vse drugačnimi očmi. Tem laglji bi jim bil potem povratek domov: Benetkam se ne pozna bivše avstrijsko gospostvo, v Veroni in daleč okrog nje pa so njega sledovi — v veliko korist Italijanom — še kaj dobro ohranjeni.

V hladni sapi zgodovine pa se poigrava tudi zefirski dih poezije, oblažujoč trpke spomine . . .

Izborno sem prespal zadnjo noč meseca julija preteklega leta v čednem hotelu v Veroni. Sicer sta mi bila zvečer dva komarja pela pretečo svojo uspavalnico, a bil sem preutrujen, da bi se zbal njunih pikov. Vstal sem zjutraj zgodaj, proti italijanski popotniški praksi; kajti ker se vse italijanske zbirke otvarjajo običnо šele ob deseti uri ali še pozneje, ljudsko gibanje pa se razvija zlasti proti večeru in po noči, zato ni zjutraj pravega posla. Omenjenega dne pa me ni strpelo v postelji in v senčnati sobi; nad malim dvoriščem je bil razpet kos tako čistega neba in ob oknu je šepetal tako prijeten vetrič, da sem hitro stal na ulici (bila je „Via nuova“) in se

požuril, da pridem malo izven hiš. Krenil sem mimo starega amfiteatra na levo po široki senčnati Via Pallone proti Adiži. Spotoma se spomnim, da me ta pot dovede do zanimivosti, ki je ne sme zgrešiti nihče, kdor pride v Verono: do groba Julije, „Tomba di Jiulietta“, kakor je zabeleženo na mestnem črtežu.

Tiho je še bilo po ulici in nemoteno mi je le lebdel pred očmi nedosežno lepi Shakespearjev slavospev ljubezni, uprizorjen za vse čase v nežnostrastni dvojici: Romeu in Juliji. Desno stran ulice spremlja orjaško srednjeveško mestno obzidje, zdaj pretvorjeno v dolgo raztegnjeno vojašnico, ki se končava malo pred Adižo. Na koncu vojašnice je treba zaviti iz Pallonske ulice na desno; tu šumi v Adižo bobneči Adigetto, rokav glavne reke, potegnjen kot obrambni jarek za starim obzidjem. Prestopivši Adigetto, sem stal na planem, travnatem prostoru z nebrojnimi pregrajami: to je — konjsko semnjišče; dvakrat na leto (marca in oktobra) je namreč v Veroni velikanski osemdneven konjski semenj. Zdaj pa je prostor seveda sameval in jaz sem bil v zadregi, kje naj iščem „Julijinega groba“ v tem prozaičnem obližju. Naposled sem pri hlevišču vendar našel nekakega hlapca, ki mi je vsaj potrdil, da sem na pravem potu, in mi je tudi pokazal poslopje, kjer kažejo tisti grob (tomba), s pripomnjo, da je za vstop še prezgodaj, ker varuh (custode) še ni niti vstal. Ko pa sem mu nujnost svoje radovednosti dokazal z dvajsetico, je malo preudaril, potem me je peljal vstran k neki hišici in tam je z bobnanjem in z jezikom dosegel, da je najprej skozi okno prvega nadstropja pokukala kuštrava ženska glava in da je nazadnje po vratolomnih stopnicah smuknila k nama kaj jezična Italijanka, ki se je predstavila kot sestro varuhovo.

In šli smo odpirat „Julijin grob“! Videl sem čedno kapelico, zgrajeno šele pred kakimi desetimi leti; lepo je okrašena z zelenjem in v njeni sredi je postavljen kamenit, dobro ohranjen srednjeveški sarkofag, brez pokrova. Toliko spekulativni pa Veronezi niso, da bi kake kosti razkazovali kot Julijine relikvije; ali pa jih je tega obvaroval zdrav okus. Obložen je bil sarkofag s svežimi venci, češ, da jih vedno donašajo Angležinje; v odprtini pa, kjer naj bi počivalo mrtvo telo, je bilo nakopičenih dober koš — vizitnic. Da sem kupček povečal za eno tudi jaz, to se pač razume. — Spremljevalka mi je med tem pridno razlagala to in ono; na steni visi n. pr. slika duhovnika, ki je bil — po tradiciji razkazovalcev — Julijin izpovednik. Ko sem jo v šali vprašal, kje je — Romeo, ni bila prav nič v zadregi, ampak se je odrezala, da Romeo še živi in da je v Italiji

še vse polno Romejev, Julija pa je bila samo ena tako —; a „kako" je bila, tega nisem izvedel.

Ko sem zapuščal grob in se pred odhodom še obrnil do spremljevalke, je li vse to res, kar pripovedujejo o Juliji, se je premetenka odrezala z znano prislovico: „Se non è vero, è ben trovato!" Priznati moram, da ni izlahka ta prislovica kje umestnejša, nego je bila pri tej priliki!

Pa naj bo tudi vse, kar se poroča o Italiji, iznajdba in stvor domišljije, moč sugestije je vendar tolika, da si ob konkretnih predmetih živo predočujemo, kar nam predstavlja Shakespeare s prepričevalnostjo prave, globoke umetnosti. Čeprav se v nas oglaša znanstvenik, neovržno dokazujoč, da „Julije" v Veroni sploh nikoli ni bilo, da se prvi izvirnik za poznejšo Shakespearejevo snov nanaša na bajevni dogodek v Sieni (in ne v Veroni!) in da so šele poznejši pesniki (v prvi vrsti Luigi da Porto, 1524) in povestničarji dogodek prenesli v Verono, spesnivši razpor med rodbinama „Cappelletti", oz. „Capuletti" in „Montecchi" (pri Shakespeareju „Capulet" in „Montague"), vse to nas nič ne ovira pri poetični dovzetnosti. Ko gledamo na razglednici tisto „Tomba di Jiulietta" s skrhanim sarkofagom, namenjenim za kosti kdove koga, vstaja nesrečnosrečna Julija vendar iz groba, vidimo jo mrtvo in živo in zdi se nam, da bi naša Italijanka ob Julijinem grobu morala tudi reči: „Julija še tudi živi in mnogo je še dandanašnji Julij". Kajti kar je umetniško, to je resnično in večno. — Pa seveda: potem bi vse, kar nam pravijo ob Julijinem grobu, ne bilo „ben trovato" in mi bi Julije ne hodili iskat le v Verono.

S takimi mislimi sem se vrnil v sredo mesta in sem po raznih ozkih ulicah dospel v staro Via Cappello. Tu sem poiskal hišo št. 19—25. Staro, temno poslopje je to, z ozkim pročeljem, v ozadju pa zelo obsežno, s precej velikim dvoriščem in raznimi kotišči, zasedenimi od najrazličnejšega stanovalstva, izvoščekov itd. Stopil sem na nasprotno stran ulice in sem čital napis na plošči, vzidani v ono hišo, da je to rojstna hiša — Julije! Tu pa je promet tak, da nimamo prostora se vdajati raznim mislim. — Kdor se hoče vdati novim poetičnim občutkom, naj koraka po tej ulici (ki dobiva sicer druga imena) kar naprej proti jugu do tja, kjer se končava ob Adiži. Čez reko pelje nov (železni) most (Ponte delle Novi), znamenit zato, ker stoji namesto kamenitega, ki ga je 2. septembra 1757. l. odnesla narasla Adiža; tedaj se je pripetil dogodek, ki ga opeva Bürger v svoji „Pesmi o vrlem možu". Ta vrli mož je Jernej Rubele,

kakor kaže spominska plošča. Most so bili na novo postavili, a leta 1882. ga je reka zopet razdrla in kakih deset let pozneje je bil dovršen sedanji železni most in ž njim je izginila poezija, pa menda tudi nevarnost.

Proti severu pa pelje Via Cappello v središče nekdanjega javnega življenja. Najprej je slikovita „Piazza Erbe", kjer prodajajo zlasti sadje in zelenjad. V dopoldanskih urah je tu silna gneča, ker hodi semkaj po prikuho malodane vsa Verona, ki šteje vendar nad 60.000 prebivalcev. Smokve in oranže sem tu dobil boljše in ceneje nego v Napolju; prerivanja je tudi tu skoraj toliko kakor na jugu, krika pa je precej manj. Vendar se da kretanje Italijanov iz preprostejših slojev tudi na tem trgu že dobro opazovati, dasi se mu ne skriva dokaj transalpske solidnosti. Že obči zmisel za snago in red izpričuje bližino severne italijanske meje; odpadki ne leže kar povprek na tleh in tudi ljudje so nekoliko manj — pristni. Ves tipus prebivalcev je sploh drugačen, nego smo ga vajeni v pravcati Italiji: v Veroni so me iznenadile sloke, vitke, često suhotne, vendar krepke postave Italijank, tudi starejših, dočim so proti jugu v pretežnem številu bolj čokate in — po mestih — podobne kupu masti, ki zna jedva hoditi in giblje le jezik. Tudi moški so navadno sloke postave. — Na „Piazza Erbe" in ž njo v zvezi na „Piazza dei Signori" moramo tudi najlaglje opazovati stare veroneške stavbe, zlasti palače s fresco-slikami (n. pr. Casa Mazzanti); krasna je stara mestna hiša, imenovana „La Loggia" (uradno Palazzo del Consiglio), lep vodnjak iz časa Berengarja I. in marmornat steber z Markovim levom na vrhu, znakom podložnosti Benetkam — na vse te znamenitosti oko komaj pazi v vrvenju, ki nas obdaja. Ko smo si ogledali Dantejev spomenik na Piazza dei Signori, pa še vsekakor stopimo nekaj korakov proti vzhodu pred znamenite spomenike glasovite stare veroneške rodbine Scaligerjev (Arche degli Scaligeri).

Zvečer pa na korso v „Novi ulici" (Via nuova), ki je pa bila res „nova" leta 1391., ko so ji dali to ime. Ozka je in vozovi se je zaradi množice pešcev ogibljejo; zvečer, ob razsvetljavi vseh izložb, pa je tu kaj prijetno. Družba za družbo se šeta gori in doli, pa z vso dostojnostjo. Ako si žejen ali lačen, dobiš mimogrede v okusno urejenih polavtomatih, vsakikrat za desetico, vrček piva, kupico vina, čašo kave, slaščic, prav kakor na Dunaju v „Koroški" ulici ali sploh v kakem velikem srednjeevropskem mestu.

Novodobni široki cesti „Corso Cavour", zlasti pa „Corso Vittorio Emanuele" nimata nič kaj posebnega prometa; bili bi precej

tihi, ko bi se ne slišalo vedno peketanje konjskih kopit: Verona ima namreč še konjsko cestno železnice, ki ji je poglavitna naloga pravzaprav le zveza z glavnima kolodvoroma, izmed katerih je največji in nekako osrednji (Porta Vescova) oddaljen pol ure od središča mesta.

Elita pa se zbira najbolj na prostornem trgu Viktorja Emanuela (ljudstvo ga imenuje s starim imenom „Piazza Bra") v dveh velikih kavarnah in v restavraciji „Löwenbräu". Družba je, vsaj nazunaj, bolj zaključena, ker poseda tu največ vojaštva; saj ima Verona močno posadko, blizu 10.000 mož. Na tem prostoru je najlepše pred večernim mrakom, ko zahaja solnce. V dobo dveh tisoč let se zasanjamo: pred električno razsvetljeno kavarno sede vojaki zedinjene Italije, staro poslopje (iz XVII. stol.) „glavne straže" (Gran Guardia), kjer zdaj žito prodajajo, stoji mirno; živahneje je ob moderni palači „Municipio", na zapadu v ozadju je „Museo Maffeiano" z ostalinami iz starih časov, vse ospredje na vzhodu pa tvori največja znamenitost v Veroni: jako dobro ohranjeni amfiteater („arena"), ležeč za nekaj metrov pod vso okolico.

Ta „arena" je jasna priča, kako važno in veliko mesto je bila Verona že v rimskih časih. Mesto se je vedno ponašalo, da sta bila v njem rojena starorimska pesnika Catullus in Aemilius Macer ter pisatelji Cornelius Nepos, Vitruvius in Plinius Mlajši; na mestni hiši („La Loggia") je tudi postavilo kipe tem slavnim možem; a kdo se zmeni za te možice, katerih spisov ne poznajo! Vse kaj drugega pa je amfiteater! Manjši je seveda nego rimski „kolosej", pa tudi vse drugače ohranjen. Kdor pride v Verono, bodi mu prva razgledna pot tu sem. V tem poslopju se lahko pouči, kako so bila urejena stara gledišča; kajti ohranjeni, oziroma popravljeni so vsi oboki in hodniki, tako da lahko prehodimo pritličje in nadstropje in da nas stopnišča pri posebnih izhodih dovedejo na stare „sedeže", t. j. na dokaj široke, eliptično zaokrožene stopnice, ki se dvigajo v 43 precej visokih prestopkih od dna do vrha. Vsaka elipsa je nad drugo vzdignjena toliko, da se moraš precej razkoračiti, ako prestopaš neposredno z ene na drugo; zato so izklesana pri vsakem izhodu nalašč vpremna hodišča z napol nižjimi stopali. Na vrhu pa je širok, prost hodnik, odkoder je jako lep razgled čez mesto in okolico, za nas najzanimivejši pa na notranjščino amfiteatra, ki nima prav nič razvalinskega, dočim je odzunaj vtisk tak kakor pač pri starih ostalinah. In vendar je bilo gledišče postavljeno še pred letom 300 po Kr., v Dioklecianovi dobi! Prostora je imelo v njem 20.000 ljudi.

Ugibal sem, kakšne so pač bile predstave v takem poslopju. In doživel sem, česar ne bi bil pričakoval! Ko sem se zvečer okrog desetih prišetal po Novi ulici do amfiteatra, vidim nad glavnim vhodom goreti električno obločnico in okrog nje več pisanih žarnic, ljudstva pa se je tam kar trlo. Kaj je bilo? Vrinem se v gnečo, kupim si vstopnico za dve desetici, kakor sem videl druge, in čitam na velikem plakatu, da bo v areni — predstava! Kmalu sem dospel v notranjščino in sem si izbral sedež precej visoko gori na hladni stopnici. Ker pa ni bil nihče vezan na določen prostor, sem se tudi izprehajal semintja. Električne obločnice so razsvetljevale ogromni prostor (gledišče je zidano v premeru 153 : 123 *m*) baš toliko, da so se razločevale splošne poteze; nad nami pa so migljale zvezde. Potem se je začela predstava, pa ne morda kaka gladiatorska, ampak, kakor se spodobi za današnje mehkužne in le obliko posnemajoče čase, zaigral je — kinematograf! Ne morem si misliti večjega kontrasta nego tako predstavo v tem kamenitem poslopju, in nič ne more biti značilnejše za razliko med staro in današnjo kulturo! Pa bodi kakorkoli, umislil sem si le, kako nekako se je občinstvo vedlo v starih časih pri predstavah. Udobno so polegali moji sogledalci po stopnicah, si doklicavali ob odmorih, se dražili, koketovali dokaj svobodno i. t. d., kar si pač izmisli južno ljudstvo v lepi, hladni noči. —

Prava dika Verone je mogočna reka Adiža, ki divje podi svoje valove skozi mesto; najimpozantnejši je pogled nanjo z vojaškega, le po dnevi odprtega mostu ob stari trdnjavi (Castel vecchio), silnem poslopju, ki zdaj služi za vojašnico. Prej so se tu razbijale vojaške sile, zdaj se razbijajo le valovi reke in okolico trdnjave z mostom vred so si izbrali veroneški paglavci za najljubše svoje igrišče. Saj tudi glasoviti avstrijski „trdnjavski štirikotnik“ (Verona, Peschiera, Mantua, Legnago) pripada le zgodovini.

Kdor utegne, naj si še pogleda „Museo civico“ (Palazzo Pompei) onkraj Ponte Novi; tu so zbrane slike „veroneške šole“, a mudil se bo dalje ob njih le specijalist. Za navadnega potnika je dovolj dva dni Verone; zanimivosti bo videl dovolj, a prav ogrel se, mislim, ne bo nikjer. Živel bi pač tu lahko udobno; to pa moremo še laglje — doma.

(Dalje prihodnjič.)

Matija in njegova ljubezen.

Spisal Milan Pugelj.

(Konec.)

atija je sedel v hlevu na svoji postelji, strmel enakomerno v temo, ki se je širila okrog njega, in se topil v sanjah o lepi bodočnosti. Prišla bo kakor mogočna kraljica, delala čuda kakor največji svetniki in vse čudodelno izpremenila: žalost v veselje, grenkobo v sladkost, obup v izpolnjene želje.

Zunaj je lilo nepretrgoma in vedno huje, kakor bi se moralo še tisto noč izliti po dolini celo morje vode. Vsa krajina je bila zastrta od vseh strani kakor najhujša ječa in zdaj, ko se je storila noč, je bila tema tako gosta, da je videl popotnik komaj do pota, po katerem je hodil.

Ko je bila ura devet, je Matija odšel. Star ogrtač je ogrnil, dežnik je razpel nad glavo in nagloma je imel vas daleč za seboj. Čisto prazna je bila cesta, voda je tekla vse križem po njej, ponekod je bila izprana, da je štrlelo kamenje iz nje, ponekod blatna, da so se vdirale noge skoro do gležnjev. Po jarkih na desno in levo je šumela in drla kalna in umazanopenasta dežnica kakor nora in kakor bi se ji mudilo tisto noč še bogvekam.

Po travnikih in njivah, koder so stale mestoma večje in ponekod manjše luže in mlakuže, so se oglašale tuintam race-pahtarice, divje vodne ptice, ki so se veselile dežja in povodnji. Rezek je bil njih glas, skoro oduren, zvenel je skozi deževje kakor krik samopašnega in pogubnega veselja. Semintja je stala globoče v doline že od vode zalita siromaška vas, prebivalci so se vozili s čolni med bajtami in razsvetljevali noč s prasketajočimi in krvavordečimi bakljami. Tudi peli so: dolgo nabožno pesem o povodnji s čudozavlečenimi zlogi in prosili v njej Boga in svetnike, da bi odprli podzemske votline, ki naj bi požrle vodo.

Matija je hodil naglo in tam, kjer se je sekalo troje potov, je srečal voznika, čokatega človeka, z veliko svetiljko v naročju.

„Isto pot imava“ — je rekel Matija — „ali bi ne smel prisesti?“

Tujec je ustavil voz in je posvetil v Matijev obraz.

„Če si pošten, prisedi“ — je rekel in Matija je skočil na voz. „Če pa imaš slabo misel, pa vedi, da sem mesar in da zmorem bika in merjasca in bi me ne bilo tebe strah!“

Konj je zavil s ceste na stransko pot, voz je tekel po mehkem blatu brez ropota dalje, dež je lil curkoma in odskakoval enakomerno od voza in konja.

„Po teleta grem“ — je rekel mesar in se poravnaval v vozu. „Naj bo lepo vreme ali ploha, ljudje morajo živeti.“

Matija je molčal in mislil na Anko, ki sloni menda na oknu, kakor je obljubila. Nje ni strah dežja in povodnji, hrabra je in pogumna kakor junak. V spodnji sobi je, tiho se je vtihotapila vanjo, ko so bili že vsi pospali, in zdaj sloni pri temnem oknu in strmi v nevihto in noč. Strmi in misli na Matijo, ki hodi sredi neurja, brodi vodo in želi k njej kakor otrok k materi.

„Po tej dolini“ — se je oglasil mesar — „so živeli včasi hudobni ljudje. Še nedolgo tega. Moj rajni oče se je peljal nekoč, pa ga napade rokovnjač. Na voz skoči in ga pograbi. Ustavi konja, pobere denar in izgine sredi noči.“ — Prenehal je in, kakor da bi bil pozabil, kaj je pravil, je vprašal: „Kam greš pa ti?“ —

„Bolezen“ — se je izgovoril Matija — „bolezen je med sorodniki. Tudi bolezen ne vpraša po vremenu: kadar se ji zljubi, potrka na duri!“ —

Molčala sta, in kjer so se vnovič cepila pota, se je Matija poslovil.

„Nisi dosti prida“ — je rekel mesar — „preveč molčiš. Potepuh menda!“ —

In z bičem je švrknil po zraku, kakor bi ga hotel doseči.

Matija je hodil krepko dalje in tam, kjer se je pot nekoliko znižala, tam je stala preko nje voda, ki je segala do gležnjev. Na tistem mestu je bil že poplavljen ves svet na levo in desno že tako visoko, da je segala vodna gladina do pota, ki se je dvigal za otroka visoko iz njega.

Matija je brodil vodo, in ko je dospel na višje mesto in na nepoplavljeno in blatno pot, je srečal človeka, ki je sedel na kantonu in menda dremal. Glavo je imel skoro čisto na kolenih. Stopil je k njemu in ga pogledal.

„Kaj si ti, Jure?“ — Spoznal je pijanega starca, stresel ga je za rame in ga skušal spraviti na noge.

Jure se je prebujal, se postavil počasi pokonci in pričel stopati dalje s težkimi in negotovimi koraki.

„Utrudil sem se, sredi pota utrudil“ — je pravil Jure z malomarnim glasom — „pa sem mislil, da bi malo zadremal, malo si odpočil na kantonu.“

Zazdehal je, se napol opotekel in pogledal Matijo.

„Kam pa ti?“ — je vprašal. „A? K dekletu, kaj? Ampak te ne bo vesela, ko boš premočen kakor miš!“ —

Šla sta dalje in Jure se je skoro enakomerno opotekal.

„Kaj si pa zamišljen?“ je vprašel vnovič. „Kajpada, zamišljen! Jaz sem bil tudi zamišljen, ko sem hodil k dekletu v vas. K tisti Balohovi Mani, ki je mlada umrla. V prsih jo je pričelo ščipati in gristi, pa je bilo naenkrat po njej. Veš, iz Ljubljane ti pride gosposki falot in ti jo omami, tako omami, da ni več za rabo. Kar pride iz Ljubljane, ni nikoli nič prida: tako ti pravim! Naenkrat je bilo po njej. Pustil jo je, kakopa, in bolezen je prišla. Jaz sem se pa jezil in sam hudiman mi je premotil pamet: vzel sem to babo, ki jo imam!“ —

Jure se je jezil nad ženo, Matija je mislil svoje in ga ni poslušal. Pri prvi stranski poti sta se poslovila. Jure je rekel, da gre spat v bližnjo vas, a ni šel; na cesti je zadremal in umrl kakor pijanec: utonil je v obcestnem jarku. Matija pa je korakal dalje.

Kam pojdeta, je pomislil. Pri oknu čaka zdaj Anka, gleda pazno v noč, pozorno prisluškuje, kdaj udarijo na uho pridržani koraki. Kadar pride do nje, se ga bo oklenila skozi okno, dvignil jo bo in jo spustil tik sebe na tla. In odšla bosta. Tja naravnost proti severu jo bosta krenila, do jutra prideta do železniške postaje in odpeljeta se z vlakom v tujino. In tam daleč v tujini napravita dom, čisto majhen dom, a srečen. Delal bo, ker je rojen človek za delo, vse bo preskrbel on, ker je moški rojen za skrb in ženska za ljubezen in družino.

Od nekod daleč, mogoče iz tiste vasi, kamor se je napotil pijani Jure, je brnela pozna ura. Plaho, nekako pridušeno se je razlegala naokrog, zdelo se je, kakor bi oznanjali svoj čas ponočni strahovi. Od nikoder ni bilo drugega glasu, le dež je plesketal po lužah naokoli, lil enakomerno na pot, lil po dežniku, da se je zdel težak kakor breme.

Matija se je spomnil sladkih ur, ki jih je preživel tik Anke. Tistega večera, ko je bil prvikrat v njeni sobi, ko ga je objemala tako dobrohotno in rahlo kakor sapica poletnega večera težke cvetove krvavordečih rož. In pozneje, ko je bil nekoč pri njej, ko je gorela kakor plamen. Ko ga je poljubovala divje in vroče in mu prisegala

svojo ljubezen in zvestobo. In tistega, ko je sedel sam in jokal po njej. In onega, ko se je vrnila. Vrnila in ga povabila na to pot, ne oziraje se na naliv in nevihto, ne misleč na blisk in grom, ki bi razsajal pod nebom, kakor bi se bila izpremenila v pekel nebesa sama.

In lilo je dalje. Zdaj se je znižala nenadoma pot. Matija je zabredel v mlako in brodil po njej dalje. Dežnik je zaprl in tipal z njim po jarku, da bi ne zgrešil poti in padel vanj. Vedno globočje so postajale luže, voda je segala že više od gležnjev. In nenadoma se je povzpela do kolena, ali že pri tretjem koraku upadla. A izgubila se ni več.

Matija je postajal truden. Noge so bile težke kakor les, ki se napoji z vodo, život skoro boleč, kakor bi ležalo na ramenih veliko breme. In tudi glava je postajala okorna in težka. Skloniti se je hotela nekam doli, nekam se nasloniti in malo počiti. Ali to pot je bil daleč čas pokoja. Bdeti je bilo treba, zmagovati nad samim seboj, biti silen in neutrudljiv kakor junak.

„Anka je lepa“ — je mislil Matija. „In tudi resnično me ima rada. Hoče, a ne more me pozabiti. Ljubezen je priklenjena k srcu kakor z verigo. Bogataši in sloveči ljudje se ženijo krog nje, ona pa pride do mene o polnoči in me pokliče s seboj tja daleč, kjer bova samasvoja. Kjer ne bo zavistnikov, kjer ne bo strahu pred ljudmi, kjer bo zadovoljnost in sreča.“

Zopet je postajala globočja voda, ki je preplavljala pot. Vedno više se je vzpenjala, visoko nad kolena je že posezala, nenadoma je pričela izpodnašati. Zdaj je zanašala na levo, zdaj na desno, zdaj se je skoro resnično dvignila; ni bilo več mogoče bresti, plavati je bilo treba. In Matija je vrgel dežnik od sebe, potisnil klobuk tesneje na glavo in se spustil po gladini.

Izpočetka je šlo naglo, skoro hitreje, nego bi bil hodil. In tudi utrujalo ni tako plavanje kakor hoja po mlakužah in blatu, ki se je udiralo in oprijemalo kakor maslo. Ali obleka se je preveč napila vode, čevlji na nogah so postajali pretežki, zdelo se je, kakor bi bili iz svinca. In čutiti je bilo, da je pod vodo neka neznana moč, podobna strahu ali zlobnemu duhu, ki poseza po telesu z ledenomrzlimi rokami, vleče k sebi v dno in nekako omamlja. Kakor bi dihal v obraz obenem nekakšen vonj, ki utruja in uspava.

Priplaval je v vejevje košate jablane, ki je molela iz vode. Oprijel se je vej, povzpel se iz vode do njih, sedel nanje in si hotel odpočiti.

„To je jablana“ — je rekel ves zasopel, skušal videti v temi in otipaval z rokami. „To je tista jablana, ki stoji ob poti. Nisem zgrešil smeri dozdaj in tudi poslej bo treba paziti. Naravnost proti severu leži vas, više leži tam zemlja, kmalu mine nerodni boj s ploho in vodo.“

Dež je ponehaval. Manj in manj se je čulo enakomerno plesketanje po vodni gladini, bilo je, kakor bi se bolj in bolj oddaljevalo. Čisto rahlo pršenje se je še slišalo kakor spomladi meseca maja, ko pada pohleven dežek po nežnih in sočnozelenih spomladanskih travicah.

„Še malo bo treba plavati in pridem na kopno.“ —

Matija se je spustil po gladini in plaval z novimi in čilimi močmi dalje. Izpočetka se mu je zdelo, kakor bi mu pomagala voda sama, z lastno močjo bi ga vzdrževala na višku in ga nesla naprej. A vse se je nenadoma izpremenilo. Kakor bi se hotela igrati z njim in ga namenoma zadrževala, kakor bi ga bila zopet zasledila tista že prej opažena neznana moč, ga oprijemala s stoterimi ledenomrzlimi rokami, ga vlekla k sebi v dno in mu obenem dihala v obraz tisto utrujajočo in uspavajočo sapo.

Noge so pričele zaostajati, silile so v dno, kakor bi visel na njih svinec. In trde so postajale, okorne, kakor bi ne bile iz mesa, ampak iz česa drugega, vsaj tako trdega kakor hrastovina.

Matija je napel vse moči, plaval siloma dalje in se skušal med velikim trudom zamamiti. Predstavljal si je Anko, njeno glavo, ki je lepa, okrogla in pokrita s težkimi črnimi lasmi, njene temne oči, ki leže pod čelom kakor dva čarodeja, njene polne in rdeče ustne, ki so take kakor sočna jagoda. Njen život, ki je visok in veličasten in zapeljiv, njene grudi, ki so polne in lepe in sveže kakor nedotaknjena jabolka. Njene roke, ki so mehke in njih objemi mamijo kakor opoj čarodeja.

Oblaki pod nebom, prej spojeni v eno samo neprodirno plast, so se pričeli redčiti, trgati, drug drugemu umikati, oddaljevati se nekam čisto počasi kakor prenaveličani bivanja na istem mestu. Tam na vzhodni strani se je nenadoma prikazal košček neba, svež in čist kakor umit. Tudi zvezda se je pokazala, ena sama in majhna kakor nova srebrna desetica. Dež je prenehal popolnoma, ozračje se je izčistilo, hladna sapa je pihala nad vodo in tema sredi nje se je nekoliko razredčila.

Matija si je zaželel odmora. Da bi molelo kje v bližini iz vode dovolj močno drevo, bi plaval do njega in se odpočil v njegovih vejah, zakaj plavanje je postajalo vedno težje in težje.

Tista neznana moč, ki se je zdelo, da plava pod njim in se ga oklepa s stoterimi rokami, je postajala jačja in jačja in je vlekla odločno k sebi v dno, tista uspavajoča sapa, ki jo je dihala v lica, je bolj in bolj omamljala. In noge so resnično okorele. Kakor iz lesa so bile, komaj jih je bilo še mogoče pregibati v kolenih in stegnih. In tudi v roke je prihajala enaka trudnost. Nekaj bolečega se je naseljevalo v rame in komolce, razbolevalo se tam vedno huje in bolelo nazadnje kakor stare rane.

Oblaki so se razhajali na vse strani in že skoro vse nebo se je razgrnilo. Zvezde so gorele po njem, večje in manjše so trepetale na vseh koncih in krajih, srebrno in zlato se lesketale in se tuintam utrinjale. Tudi mesec se je prikazal. Tam daleč čisto na zapadu je visel srebrni srp in sipal po zemlji vodene in rahle žarke.

Zdaj se je videlo daleč naokoli. Kakor široko blatno jezero je bila vsa krajina. Vrhovi drevja, ki je raslo ponekod v večjih množinah, mestoma v manjših in tuintam posamezno, je molelo iz mirne gladine kakor zeleni in majhni otoki. Tam daleč se je videla suha zemlja kakor oddaljen breg in vabila kakor nevesta. To je bilo tisto gričevje, ki se je vzpenjalo na severu više in više in prehajalo naposled v visoke gore.

Matija se je mučil z vsem trudom, gledal proti drevesu, ki je molelo visoko in mogočno ob levi strani iz vode, in krenil proti njemu. Ko je dospel trudoma do njega, se je povzpel z zadnjimi močmi na njegove močne veje in obsedel na njih kakor mrtev. Težko je dihal, nagnil glavo na stran, se oklepal z rokami debla in zatisnil oči.

Spodaj pod njim se je zajedala voda v bližnje vejevje in enakomerno pošumevala, kakor bi pripovedovala neznane zgodbe. Mrzla sapa se je zaganjala v vrh, ga zibala semintja in otresala z listja debele vodene kaplje, ki so padajoč v vodo glasno plesketale.

Matija je skoro hropel od truda in napora, dvigal kvišku težko glavo, odpiral siloma trudne oči, z napol mrtvo roko odmikal vejo, ki mu je zapirala pogled v daljavo, in strmel daleč tja, kjer se je zajedala voda v breg in se vzpenjala po njem kakor željna njegove posesti.

Še daleč je bilo treba plavati, še pred jutrom dospeti do cilja, ki je postajal skoro nedosežen. Ali mikal je še vedno, zmerom prijazneje vabil, vedno večje je bilo hrepenenje, ki se je dvigalo do njega. Gorelo in žarelo je po prsih kakor morje žerjavice, oprijelo se je duše kakor orjaška dlan, jo stiskalo in hotelo siloma iztrgati,

odnesti nekam daleč, nasititi z nečim tako sladkim kakor prepovedana ljubezen.

Matija se je oprijel vnovič debla z obema rokama, glava je omahnila drugič v stran, oči so se trudno zaprle in bilo je, kakor bi se nenadoma vse izpremenilo: voda bi se odtekla, solnce bi posijalo sredi neba, mesec majnik bi prišel v deželo, ptiči bi peli vsekrižem in rože cvetle, kakor bi šlo za stavo.

Po ravnini, po prostrani in cvetoči kakor vrt najlepših mladostnih sanj, bi šetala Anka in lepa bi bila od vrha do tal kakor svetnica. Kakor mak so njena lica, kakor jagode njene ustne, kakor srebrni zvonci zveni njen smeh in njeni zobje so podobni dragocenim biserom, ki leže med skrivnostmi in zakladi morskega dna. Preko poljane gre in rože se sklanjajo pred njo kakor pred kraljico in kakor je zapisano v pesmi.

Nevesta je Anka in srečni ženin je Matija, devet voz drči po beli cesti in svatje pojo kakor zvonovi. In godec Brumen igra, kakor še ni nikoli igral. Srce omamlja njegova godba, skrbi odpihuje kakor veter obcestni prah, ki se je oprijel drevja. Iz vseh vasi so prišli gledalci in tudi pretepač Jaka je prišel in kakor berač, ki prosi milodarov, sedi na obcestnem kantonu z zavistjo v duši, ki peče kakor ogenj.

Po devetih cerkvah naokrog zvone zvonovi, kakor morski valovi se zgrinjajo mogočni odmevi preko ozračja proti severu in jugu in vzhodu in zahodu. Zastave vihrajo s hiš, mlaji stoje ob poti, koder se vozi bogataška nevesta.

Gostija je velika, kakor bi se možila grajska hči. Matija sedi tik neveste, ki je lepa kakor kraljica iz čarobnih povesti, pije sladkobo njenega pogovora, gleda v tolmune njenih globokih oči in boža njene roke, ki so mehke in bele kakor lilijni cvetovi.

In glej! Ko jo hoče objeti, se izkaže zavist in sovraštvo. Zavistnik Jaka je, ki mu je izpodmaknil stol in ga osramotil. Matija omahne in pada. Ne udrže ga tla, ne udrži ga zemlja, zavistnikovo prokletstvo ga tira dalje in dalje. Noč je okroginokrog, pošasti plavajo preko nje, segajo po njem s tisočerimi ostudnimi rokami, grohočejo se zoprno in odurno, pljujejo v njegov obraz in prepevajo brezbožne pesmi. Pada Matija in pade: valovi kalne in umazane reke se razgrnejo pod njim, zašumijo in se zapenijo z žoltimi penami, hlastnejo po njem kakor gladne zveri in ga požro s svojimi mrzlimi žreli.

* * *

Jutro se je delalo, ko se je ozrla lepa Anka zadnjič skozi okno, pogledala na desno in levo, strmela v daljo, stiskala blede ustne in pridrževala solze, ki so silile iz oči.

Svet je bil tam višji, tja ni bilo vode, le samotne deževne mlake in luže so stale raztresene po njivah in travnikih.

„Kaj se je prestrašil dežja, da si ni upal na pot, kaj se je bal pocestnega blata, da bi si ne omazal svojih nedeljskih čevljev in oškropil svoje prazniške obleke?“ —

Zbledela so lica bogataške Anke, posinjele so ustne, stisnile so se mehke in okrogle pesti.

„Kaj je to ljubezen, ki se ne boji ne ognja, ne vojske, ki je tako močna, da ni na svetu moči, ki bi jo premagala!?“ —

Po vsem životu je trepetala kakor mrzlična, z nogo je topotnila ob tla, zadnje solze so zdrknile po licih, nenadoma so se zaiskrile temne oči v jezi in strasti, govorila je in proklela tistega, ki je zaradi nje umrl mlad in v cvetu življenja.

„Proklet ti, ki si varal mojo sveto ljubezen, ki je gorela kakor sveča na oltarju, ki si uničil mojo mladost, ki je žarela kakor roža v maju!“

Govorila je in ga proklela.

Pesem brez besed.

V kristalni čaši rože so umrle,
za snežnim lesom je ugasnil dan.
Oči so tvoje tihe se zazrle
v večerno rožnokrvavečo stran.

In brez besed pogledi govorijo
kot tožna pesem poznih, poznih dni
in brez besed ti misli hrepenijo
po veri, ki nazaj je ni in ni.

In brez besed so vse vezi se strle
in moja je spustila tvojo dlan.
V kristalni čaši rože so umrle,
za snežnim lesom je ugasnil dan.

Vojeslav Molè.

Dogodek s potovanja.

Spisala **Zofka Kveder-Jelovšek.**

(Konec.)

otekali so meseci in vedno brezobzirneje se je je oklepala siva vsakdanjost. Ni vedela, kam naj gre, ni vedela, kaj naj počne. In beda je že vstopila v njen stan. Oh, kako bridki, kako grenki so postali spomini nekdanje sreče! Zadnji odsev zlatih sanj je ugasnil in le sivo, grdo pomanjkanje jo je obdajalo od vseh strani. Brez sledu je prešlo vse, vsa sreča in vsa radost!

In nekoč, ko so postali spomini najbridkejši, ko je postalo življenje ubogo in prazno, ko je bilo le še moreče breme, polno skrbi in polno strahu, takrat je legla spat, obupana do smrti.

Zastrupila se je s plinom tisto noč.

In tako je prišlo, da mali Luděk, ki je bil tako srečen, ki je imel tako solnčna otroška leta, da siromak ni imel niti očeta, niti matere več. Oba sta umrla, mlada še in lepa.

Ostal je deček sam. Dali so ga v inštitut, kdo ve zakaj. Žametasta obleka s finim čipkastim ovratnikom se je raztrgala in še cunje niso ostale od nje. Odrezali so mu tudi lepe, svilenomehke kodre in odrastel bo, pozabil bo prelestna otroška leta, kakor pozabimo čudovite pravljice, ki nam jih pripovedujejo v prvi mladosti. In ko bo odrastel, visok in zrel mož, bo stopil pred ono sliko, ki jo je naslikal njegov oče, in ne bo spoznal v tem finem, gosposkem in raznežnenem otroku sebe samega. Postal bo uradnik ali profesor in nikoli ne bo okusil tistega blestečega, zamamljivega in radostnega življenja, tiste smejoče, sijajne in šumeče sreče, v kateri se je rodil.“

Utihnil sem, vlak se je gnal naprej, kolesa so drdrala, okna so požvenkavala in mimo nas so letele gosto naseljene vasi, njive že obdelane in posejane, gozdiči v prvem skromnem zelenju spomladanskih dni. Na sentimentalnem, nežnomodrem nebu so viseli svetli oblački, tik železniškega tira je tekel zelen potočič.

Zagledal sem se v vso to spomladansko lepoto, skozi katero je drevil vlak; mislil sem na dečka, ki sem ga poznal le iz lepe, poetične slike njegovega očeta, in zaželel sem, da bi imel lepšo, jasnejšo bodočnost, nego sem mu jo prorokoval jaz.

„Gospod, ako boš videl tega dečka, reci, da ga imam jako rad, Bob ga ima rad iz Londona. In če nima igrač, naj pride k meni, jaz mu jih bom dal. Vse, če hoče. Jaz jih imam mnogo, celo sobo.“

Tako je rekel moj mali Anglež, spustil se je iz mojega naročja in odšel je k svoji materi. Objel jo je in vprašal jo je, če ima tudi ona rada dečka, „ki je bil naslikan“.

Pritrdila mu je in zopet se je vrnil k meni. Mati mu je branila, češ, da je truden, in naj spi, ker je čul vso noč. Ali Bob je ostal pri meni in do Kölna sem mu pripovedoval še mnogo važnega, pa tudi veselega. Zabavala sva se izborno in obljuboval mi je, da mi bo pisal vsak teden, kadar ga bo gospodična Ellen, njegova guvernanta, naučila pisati.

V Kölnu stoji vlak dvajset ali trideset minut. Izstopili smo vsi, Angleži so odšli v restavracijo, jaz pa sem odhitel na brzojavni urad, da obvestim prijatelja o svojem prihodu na Dunaj!“ — — —

Slikar je obmolknil za par trenotkov. Nalil si je iz samovara čaja in prižgal cigareto.

„Tema je,“ je rekel domačin in zavrtel gumbič električne svečave. Vsiljiva in ostra svetloba se je razlila po sobi.

„Ne, ne, nikar!“ je branila domača gospa. „Mrak je boljši za pripovedovanje. In glej, razbudil boš malo.“ In pokazala je na dete, ki je zaspalo v njenem naročju.

„Prav pravite, gospa,“ je pritrdil slikar. „Mrak je ugodnejši, mehkejši in sočutnejši, bi rekel. Električna luč je za smeh in šumeče zabave, za mojo žalostno in sentimentalno povest so boljše sanjave večerne sence.“

Domačin je zavrtel gumb in zopet je bila soba temna. Le okno je ostalo sivo, napol svetlo od oblačnega večernega neba. In slikar je nadaljeval:

„Ko smo zopet stopili v vozove, mi je rekla mati mojega malega prijatelja v koridorju: „Oprostite, gospod, preselili smo se od vas. Trudni smo od vožnje. Radi bi malo počivali in kondukter je bil tako ljubezniv, da nam je odkazal poseben kupé. Ravno nam nosijo prtljago tja.“

Vlak se je že premikal, vožnja še ni šla s vso silo, ker smo se vozili še med skladišči in neštevilnimi tiri velike kölnske postaje.

Železniški voz je imel navaden tip: ob strani koridor, na obeh koncih počezen hodnik z vrati na vsaki strani. Vrata se odpirajo ven.

Dokler so moji angleški znanci nameščavali prtljago, je skakal deček zunaj po koridoru in po hodniku semtertja; osobito ga je

veselilo zaletavati se od vrat do vrat. Mimogrede sem ga pogladil po zlati glavici. Hotel sem se posloviti od njega, ali mislil sem, da bom imel do Norimberga še mnogokrat priliko videti ga. Tudi sem se bal za svoje ugodno mesto v kupeju, da mi ga ne prevzamejo potniki, ki so vstopili v Kölnu. Nasmehnil sem se otroku in zopet mi je njegova frapantna podobnost s portretom Maroldovega sina vzbudila v srcu neko mehko, a obenem melanholično čuvstvo.

Moj kupé je bil prazen, le neka dama, kakor sem pozneje zvedel Elzaškinja, je sedela pri oknu nasproti mojega sedeža, na katerega so položiti Angleži moj kovčežič v znak, da je mesto reservirano. Moje mesto je bilo v smeri vožnje.

Navadil sem se v tujini biti vljuden, prisvojil sem si nekoliko one kavalirske galantnosti, ki jo izkazuje izobražen Francoz ženskemu spolu. Vzel sem zato svoj kovčežič, poklonil se in ponudil molče svoje mesto elegantni sopotnici, vedoč, da dame rade sede z obrazom v smeri vožnje. Vstala je in z lahnim naklonom akceptirala mojo uslužnost.

Široko okno je bilo napol spuščeno, ugoden veter je vel v kupé. Moja sopotnica je gledala ven, kjer so se vrstile ob železnici dolgočasne predmestne ulice. Vlak je vozil vse hitreje.

Nenađoma je nekaj zunaj zaropotalo, zacinkalo; moja sopotnica je zakričala in videl sem, kako se ji je s čela in lica pocedila kri. V naročju so ji ležali kosci stekla. Okno je ostalo celo.

Skočil sem kvišku, potegnil robec iz žepa in ji obrisal kri z obraza. Bila je bleda od strahu kakor smrt, ali rane so bile le površne; samo praske.

„Pomirite se!“ sem dejal. „Na srečo stvar ni opasna. Za par dni se vam vse zaceli.“

„Hvala vam!“ je rekla. „Sama čutim, da ni nič hudega. Ali neugodna je stvar vsekakor in morda se mi bodo praske poznale za vedno.“

Nasmehnil sem se: O ženske, v vsakem trenotku mislijo najprej na svojo lepoto! Zatrjeval sem ji, da bode njeno lice ravno tako gladko in rožasto, kakor je bilo pred tem dogodkom, in šel sem ven na koridor, da javim kondukterju to nezgodo. Sumil sem, da je kdo iz prednjih vagonov vrgel skozi okno steklenico, ki se je ob kakem drogu razletela, a steklovina je odskočila v naše okno.

Na koridorju je bilo vse razburjeno. Potniki so silili iz kupejev in neki gospod je kričal na koncu vagona: „Kondukter, kondukter, na stopnicah je kri!“

Nekaj mi je butnilo ob srce, vsa kri mi je zastala v žilah in ne vem, odkod mi je prišla zavest, da se je malemu angleškemu dečku zgodila nesreča. Videl sem ga prej, kako je letal od vrat do vrat...

Skočil sem h kupéju, kjer je bila ona angleška družina. Gospod je stal med vrati, zadaj je klicala gospa: „Za Boga, kje je moj otrok?! Kje je, povejte, kje je?!

Nisem mogel izustiti besede, skočil sem k zavori in potegnil. Kolesa so zaškripala in vlak je stal.

Sunil sem ljudi na stran, ki so mi bili na poti, in letel ven. Vrata od vagona so bila odtrgana. Tekel sem ob tiru nazaj, kondukter in par drugih gospodov je hitelo za menoj.

Kakih tristo metrov zadaj so ležala razbita vrata. Obstal sem in s kondukterjem sva jih vzdignila kvišku.

O, nikdar ne pozabim, kar sem videl takrat! Na pesku je ležalo nekaj zmečkanega in raztrganega. Kup krvavih cunj.

Zgrozil sem se in obrnil sem se proč.

Dih se mi je zastavil in skoro me je obšla omedlevica od neke grenke bolečine, ki mi je prešinila celo telo.

To je torej ostalo od nedolžne, mile lepote tega malega angela! Vse zdrobljeno, vse strto, vse le kupec pregrozno zmendranega telesa!

Ali ni bilo časa razmišljevati. Tam je tekel oče ponesrečenega dečka. Še trideset, dvajset korakov in stal bo pred žalostnimi in groznimi ostanki svojega otroka.

Ali ne, ne, on tega ne sme videti! Tega ne!

Skočil sem mu nasproti, namignil sem drugim, ki so hiteli na mesto nesreče, in obkolili smo nesrečnega očeta.

Kakih šest nas ga je komaj zadržalo.

„Pustite me, pustite me k sinu! Moram ga videti!"

Skušal se je osvoboditi iz naših rok, ali bilo bi neusmiljenje, bil bi zločin, da smo ga pustili.

Od nekod je priletelo nekoliko železniških uradnikov. Izročili smo jim od strahu in neizmerne duševne muke napol blaznega moža.

Kondukter je stopil med nas: „Gospodje, nazaj v vagone! Naša dolžnost je neusmiljena, vlak mora dalje!"

„In kaj bo z materjo?" je vprašal nekdo.

„Omedlela je," so odgovorili nekateri.

„Ali naj se vozi z nami dalje?"

„Da," sem odgovoril. „V Norimbergu ima brata. Najboljše je, da gre k njemu. Njen mož ostane tu. Morala bi zblazneti, da naenkrat zve vso resnico."

Vstopili smo nazaj na vlak in vožnja je šla dalje. Meni so se šibila kolena in roke so se mi tresle.

Še pred uro je sedel deček na mojih kolenih, smejal se je zvonko in sladko, kakor dve lučici so se svetile njegove modre oči. Samo življenje ga je bilo, sama topla in smehljajoča radost . . .

Ali je mogoče?!

Prijel sem se za glavo, v prsih me je stiskala silna bolečina.

Neka gospa je prišla pome v moj kupé: „Mati bi vas rada videla, pojdite k nji,“ je rekla. „In nikar ji ne povejte resnice!“

„Ne, ne, ne bom povedal.“

Šel sem k nji. Premagoval sem se, trudil sem se, kakor še nikoli v življenju, da bi bil moj obraz miren, da ne bi izdal ničesar o prestrašnem prizoru, ki so ga gledale moje oči.

Ležala je. Ustnice so ji bile brez krvi, oči velike in prestrašene.

Sklenila je roke: „Povejte mi, ali je živ?“

O, lagal bi bil, da me je stalo lastno življenje! In odgovoril sem mirno: „Razume se, da je živ. Vrata niso bila zaprta, odprla so se, udarila so ob kak steber, ki jih stoji mnogo med železniškimi tiri in odtrgala so se. Bob je padel ven. Ali nič važnega se mu ni zgodilo. Koža se mu je malo odrgnila na nogah. Vaš gospod soprog pojde ž njim k zdravniku, da ga obveže, in jutri morda že prideta za vami v Norimberg.“

„Ali je res vse to, kakor pripovedujete? O, gospod, povejte mi še enkrat, da je res!“ me je prosila in solze so ji tekle po bledih licih.

Pomiril sem jo, lagal sem ji, pripovedoval sem, kaj je govoril njen sinčič, da ni niti mnogo jokal, da nima zlomljenih nog in da res ni nobene, prav nobene nevarnosti.

Ali dolgo ni trajal njen mir, začela je jokati, gledala mi je v oči prav od blizu, zaklinjevala me je, naj ji povem, kaj se je zgodilo. Na vsaki postaji je hotela izstopiti in vrniti se s prvim vlakom v Köln. Da ne more biti brez sina, da jo je strah, da jo srce tako čudno boli.

„Zakolnite se mi pri svoji materi,“ mi je rekla, „da je Bob še živ.“

Zaklel sem se. Nasmehnila se je genljivo. „O, hvala vam, potolažili ste me,“ se mi je zahvaljevala.

Ali čez četrt ure jo je prevzel nov nemir, šla je v koridor in vpraševala druge potnike. Lagali so ji vsi. Mene je prijemala za roke:

„Vi ste ga videli, gospod. Kako sem vam hvaležna, da ste dobri z menoj. Jaz svoje dete zelo ljubim, o gospod, vi niti ne slutite, kako zelo!“

V Frankfurtu je poslala guvernanto vprašat, če je prišla brzojavka zanjo iz Kölna. Mi vsi smo se morali preseliti v drug voz, našega so zaradi sodnega pregleda potisnili na poseben tir. Policijski uradnik je zapisal moje ime in naslov, ime one elzaške dame, katero je steklo ranilo v obrazu, in še imena drugih, da nas bodo mogli pozneje zaslišati za priče.

Bal sem se, da bi uboga gospa ne izvedela v železniškem vozu med tujimi ljudmi za nesrečo. Vedel sem, da bodo guvernanti gotovo povedali resnico. Pazil sem skozi okno, ko se je vračala nazaj v vlak. Bližala se je opotekajoč, smrtnobleda, z izbuljenimi očmi. Skočil sem ji naproti, češ, da moram odpreti vrata.

„Molčite! Gospa ne sme ničesar slutiti. Le polagoma, zelo polagoma jo smete pripraviti na vse, ali pozneje, ko bo pri bratu. Zdaj niti besede!“ sem ukazoval šepetaje.

„Oh, moj Bog, gospod, tudi jaz pojdem pod stroj! Jaz sem kriva. Ko bi bila pazila nanj, kakor bi bila morala, se ne bi bilo to zgodilo,“ je pravila. Silovit jok se je hotel iztrgati iz njenih prsi.

„Mir! Ali hočete še drugo nesrečo? Nihče ni kriv. Ali zdaj je naša dolžnost, da čuvamo njegovo mater. Grozna novica bi lahko katastrofalno delovala nanjo. Mirno lice, nasmeh na usta!“ Stresal sem jo za ramena. „Premagajte se!“

Že sva bila v kupéju.

„Ali ni brzojavke?“

„Ne,“ sem odgovoril. „Uradniki tožijo, da je danes brzojavni promet ogromen. Najbrž se brzojavka še ni mogla ekspedirati.“

Verjela je za hip, ali komaj se je ganil vlak, je zopet postala vznemirjena in žalostna.

„Gospod, samo da me ne bi srce tako strašno bolelo, bi bila popolnoma mirna. Ali srce mi udarja mrzlično, prsi se mi stiskajo v strahu, skoro dihati ne morem. Gotovo se je kaj zgodilo. Zakaj se le tako bojim? Neizmerno se bojim. O, gospod, odpustite mi, da vas toliko mučim! O, gospod, morda bo tudi vas zadela nesreča in ugodno vam bo, da vas tolažijo dobri ljudje. Hvaležna sem vam od srca.“

Molčala je par minut in zopet me je začela iznova izpraševati.

„Recite mi, gospod, kako je ležal moj sin, vznak ali na obrazu? Ali vas je takoj spoznal? O, moj soprog bo gotovo vznemirjen, da nisem izstopila iz vlaka. Ali omedlela sem. Neodpustljivo je to, da se vozim dalje, in moj sin me morda potrebuje. Kliče me: mama, mama! Kaj bo počel moj soprog ž njim? On je mož, on ne ve, kako se mora postopati z bolnim otrokom.“

In začela je jokati, kdo ve v kolikrat že med našo vožnjo.

Vse do Norimberga je trajalo to in verjemite mi, da sem bil ves uničen, ves pobit od te strašne stvari.

Ko je bila odšla gospa, sem legel na one ozke železniške blazine in zjokal sem se. Moji živci so bili do skrajnosti razburjeni. V ušesih ni hotel utihniti jasni, srebrni smeh angleškega dečka, zdelo se mi je, da je pri meni v kupeju, da me je ravnokar objel, da mi je rekel s sladkim, otroškim glasom: „Jaz vas imam rad, gospod!"

In še zdaj, ko sem že teden dni doma, še zdaj mi zveni ta nežni glas v ušesih, še zdaj čutim na roki mehki dotikljaj njegovega otroškega telesa. Danes dopoldne sem skušal slikati. Kaj sem naslikal? Glavo malega angleškega dečka, kopijo onega čudovito milega portreta, ki ga je naslikal Marold. Po obedu sem pospravljal svoje skice, ilustrirane časopise, pisma in papirje. In našel sem med njimi reprodukcijo one Maroldove slike. Pogledal sem jo, primerjal z glavo, ki sem jo bil naslikal dopoldne na platno, in videl sem iste poteze, ista usta, iste oči.

Vznemirja me to. Kaj se je zgodilo z menoj? Saj nisem sentimentalen, ali taka melanholija me prevzame vsak večer, da ne vem, kaj bo z menoj. Zato sem prišel danes k vam. Moram se razvedriti."

Nastala je noč. Le nejasno so se razločevale stvari v sobi. Ob široko steno se je zaganjal bučeč veter.

Nekaj tihega se je vzdignilo s poda. Dvoje drobnih telesc se je prislonilo k slikarjevim kolenom, dva mokra obrazka sta se doteknila njegovega lica, ki si ga je podprl v pest. Ponosen, ali plah in ganjen glasek je dejal: „Jaz sem Mile, a ta mali, veš, je Leo. Ali če hočeš sva lahko Bob in Luděk. Včeraj sva bila Džin in Džan. Igrala sva se za Kitajce."

Gospa, njiju mati, se je tiho in srečno zasmejala. „In to je naša Darinkica," je rekla in položila nekaj toplega in prisrčnega slikarju v naročje. „Dober človek ste, a zoper melanholijo bomo mi vsi iskali leka."

Zavrtela je gumb električne svečave. Zgrabila je svileno senčilo, ki je ležalo na etažeri, in ga povesila preko svetiljke. In svetloba je postala hipoma zelena in prijetna.

Vzela je hčerko nazaj in v hipnem čuvstvu je potegnila tudi oba dečka k sebi v svoj iskreni in ljubeči materinski objem.

„Oh, otroci, otroci!" je zašepetala vroče in njene lepe oči so bile polne solz.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

„o je bil jeseni prodal slive, se je napotil v konak. Smel in zrel človek je Jusuf Tetervan. Tako mi je nadalje pravil: „Pridem v konak, potrkam na neka vrata in vstopim. Pri mizah sede gospodje, kukajo v knjige, vsak ima dolgo brado kakor jaz. Dober dan! — pozdravim po švabski šegi. Dober dan! — odzdravijo. Sedi, gospodin! — mi reče eden. Pogledam takole doli po sebi po čakširah (hlačah) in opankah in mislim: Ni grda beseda gospodin, vendar pa jaz še nisem gospodin. Toda ničesar ne rečem in sedem. Čakam, čakam. Čez nekaj ur me vprašajo: Kaj bi rad? — Desetino sem prinesel; slive sem prodal in vse plačam, kar mi pride — tako sem jim odgovoril. Vidiš — tako mi je pravil tisti stari poturica — vidiš, Djordjo, petkrat na dan molim in se klanjam Bogu in za poštenega moža veljam, takrat pa sem dejal sam v sebi: Tetervane, danes se jim zlažeš na debelo, od devetih oral zemlje jim zamolčiš tri in od petnajstih koz jih napoveš samo osem. Bradat gospodin sedi pri mizi, gleda v zemljepis, govori z menoj in nič me ne vpraša, koliko imam zemlje in koz; kar naravnost mi iz tistega zemljepisa pove, da imam devet oral zemlje in petnajst koz. Pa ena koza mi je crknila jeseni, šestnajsta, in tudi za to je vedel, da je ni več. Baš učeni so ti švabski ljudje! A šejtan, si mislim, zdaj so takšni dobri časi, da človek še greha storiti ne more, Bogu bodi zahvala! Vse imajo popisano in z nobeno lažjo ne prebredeš njih pisarij, ne enega koštruna bi jim ne mogel utajiti. No na dalje mi je pravil Tetervan, kako je bilo. Potegnem — pravi — mošnjič izza pasa in začnem šteti banke. Ko naštejem do 30, mi reče tisti bradač: Dosti, ne štej dalje, več ti ne pride! — Tudi dobro — mislim sam v sebi —, desetar, ki je prišel po leti k meni, je zahteval 36 bank. Ali prava gospoda je pa le v mestu doma, ono, kar pride v selo, ni še prava gospoda.“ Tako mi je razkladal stari poturica, drzen, premeten in šaljiv človek.

Posmejal sem se Djordjevemu pripovedovanju in hadžija je pomembno kimal z glavo, gladeč si brado.

„No, kaj pravita, so li zdaj boljši časi, nego so bili turški,“ sem jel pozvedovati vesel, da se mi je danes prilika nanesla kar sama. Hadžija je dvignil roki pred obličje, kakor bi hotel zaplavati, tēr rekel: „Bit će bolje, bit će bolje!“ S temi besedami odgovori marsikak Bošnjak, če ga vpraša Švaba, kako je sedaj. Ljudje so oprezni in nočejo tožiti pred tujcem. Zato tujci tudi niso poučeni o resničnih razmerah.

Smeli in odkriti Djordje pa je začel: „Čuj, gospodine, vso pravdo ti povem, kako je sedaj. Veš, jaz se nisem bal nikogar ni za turške carevine, ‚kad puška puca izza vsakog drveta‘, in sem vedno nosil puško, dasi je bilo kristjanom prepovedano. Jahajoč po planini, sem vsakemu pogledal v oči in pozdravljal sem vsakega po njegovem običaju, Turka po turški, kaurina po kaurski šegi. Govoril sem vedno resnico in tudi sedaj se je ne bojim. Glej, Avstrija nam je prinesla ravnopravnost. Poprej so nas Turki imenovali rajo, sedaj jih tudi mi imenujemo tako in ne morejo oporekati. Vsi imamo enake dolžnosti in pred sodniki in našimi gospodarji smo sedaj vsi enaki. Gorje je pa to, da je Bošnjak vročekrven; on ne misli na sodnika, sam hoče soditi, to je, ubiti človeka. Slabo je to, da nam vlada ne more ali noče urediti naših posestnih pravic do zemlje. V tem oziru je ostalo vse pri starem, še bolj zmedeno je, nego je bilo pod turško carevino. Kristjani, posebno katoličani in vsi oni, ki nimajo svoje zemlje, so se vas tako veselili, misleč, zdaj pride svoboda in zemlje dobimo. Marsikdo si je ogradil kos zemlje okrog svoje hišice, vesel, da postane sam svoj gospodar, ker vsakemu je svoja zemlja to, kar je carju njegovo carstvo, ali je pa plot porinil dalje na spašnik, kjer je smel poprej pasti, kdor je hotel. Ko so pa nehale puške pokati po Bosni, je oblast začela izpraševati po tapijah (prilastitvenih listih). In tu se je pokazalo, da marsikdo nima tapije na ono, kar je imenoval svojo last. Tudi pod sultanom so imeli svoje zemljepise v konakih, pa mnogo teh se je ob zasedi pogubilo: eni pravijo, da so ž njimi kurili vojaki, drugi, da so jih požgali Turki. Dosti tapij so tudi posestniki pogubili. Poleg tega pravijo, da so Turkom po zasedi iz carigrajske tiskarne pošiljali ponarejene tapije, tako da je zdaj glede zemljiške pravice zmešnjava nad zmešnjavo, katerih najučenejši sodniki ne morejo poravnati. Hudo je pa to, da ima vlada za svoje ljudi, za priseljence, vedno dosti zemlje, a za domačega človeka nič. Kjer ni bilo tapije, si je oblast vse prilastila, posebno zemljo v obližju mesta in gozde, kar je bilo prej skupna last. Ti sam veš, kje imajo vaše nune

— sestre božjega usmiljenja se imenujejo — svoj samostan. Na najboljši zemlji kraj mesta. Toliko časa so hodile v konak, da so si izprosile vse lepo ozemlje, ki se na široko razprostira okrog samostana in je bilo poprej revnim ljudem odprto za pašo. Je li tako, hadžija?“

„Bit će bolje, bit će bolje,“ je viknil Turek, kakor bi se bil iz spanja prebudil. Spomnil sem se bosenske majke, pri kateri stanujem, kako je javkala, ko je morala dati kravo, skoraj svoje edino premoženje, v pašo k sorodniku na kmete, ker okrog mesta ni mogla več pasti, in utemeljena so si mi zela Djordjeva očitanja.

Srb je nadaljeval: „Glej, jaz sam dobivam tretjino in vsakemu pravim, da je to krivično, po Turkih uvedeno roparstvo. Ko so bili zasedli naše dežele, so svobodnemu prebivalstvu vzeli zemljo. To je bila prva velika krivica, ki do danes ni poravnana. V Srbiji ni več tretjine, država jo je odkupila, in to bi se moralo zgoditi tudi pri nas.“

Pomislil sem o tem, kar sem slišal, no glede odkupa zemlje po državi bi se bil pač ujemal z Djordjem, da ni dobila Avstrija na berlinskem kongresu tako polovičarskega mandata, s katerim vrši le polovičarsko delo. Pa rekel nisem ničesar.

„A tlaka nam je neznosno delo. Odmerijo kmetu kos ceste in to nasipaj. Kamen moraš nalomiti, gramoz nakopati in s svojo živino napeljati. Pripelješ, nasuješ, pa evo ti cestarja, ki rohni: Ni dobro! In iznova moraš začeti. V konaku so nam predpisali tlako po šest dni na leto, a nekateri jo dela po dvajset dni in več. Naša slaba živina se na trdi cesti tako umori, da dolgo potem ni za naše poljsko delo. Ti sam o tem veš, hadžija!“

„Bog dao, Bog odredio, pa šta hočeš,“ je odgovoril Turek, visoko dvignivši dimeči se čibuk. Pogledal je name, rekoč: „Naše ženske nam kvarijo. Oprosti, da ti o tem govorim. Vse pojde pri nas v propast.“ Hadžija je pljunil v stran.

„Kako bi vam jih kvarili, saj jih imate zaprte,“ sem pripomnil. In vprašal sem: „Kakšen je vaš zakon glede žen, hadžija?“

„Žena bodi svojemu možu dobra, zvesta in pokorna.“

„Takšen zakon velja za žensko tudi pri nas in obratno za moža.“

„Katera nima onih čednosti, ni vredna življenja. Vaše ženske sem videl v vaših zemljah. Zapravile bi vam bile že ves svet, ko bi se nahajal prostor zunaj sveta, kamor bi ga mogle zmetati.“

Nisem rekel drugega nego: „Dobrih žensk je tudi v naših zemljah dosti.“ A mislil sem, kako gleda ženska vedno in povsod,

da bi zbudila zanimanje za svojo osebo. To in pa njih matersko ljubezen, drugega večno ženskega nisem spoznal, čeravno sem se mnogo pečal s tem spolom.

„Tudi ženska je božja stvar, a slabotna je in težkega greha sposobna,“ je povzel Djordjo. „Mnogo okrutnosti se je počenjalo ž njo pri nas.“

„Dosti sem o tem slišal. Da, to so bile strašne razmere. Ako drugega ne, Avstrija je vsaj vaše ženske toliko osvobodila, da najdejo pravico pri sodnikih.“ To sem rekel zato, ker se je že mnogokrat prigodilo, da je pribežala turška žena v konak tožit moža in je vselej našla pravico.

Modri hadžija ni bil mojih misli; povel je z ramenom in v globočini se mu je odtrgal vzdih, v katerem ni bilo laskavih in pohvalnih besedi zame. Pa je izpregovoril: „Oprosti, brat, da ti o tem govorim. Ženska je vrtljava stvar, svojo glavo ima, v kateri ni pameti. Jezik ji je daljši nego kravji rep, pravi naša prislovica. Če ji popustiš, gre vse v propast. Oprosti!“

Oprostil sem hadžiji in nič nisem rekel, ker vem, da Turka ne preučiš, ko bi ga tudi na naklo dejal. Glede ženskega osvobojenja stojim na strani sodnikov in vidim dobro politiko v tem, da hoče oblast ženske pridobiti na svojo stran, kakor se tudi cerkev opira nanje.

Djordjo je nadaljeval: „Res je ženska svoje glave in kriva mnoge nesreče. Mojemu sestriču je lani pobegnila žena. Hotela je uiti v Srbijo, pa na meji je vse polno orožja, tako da ni mogla čez Drino. Naselila se je v Podrinju na bosenski strani. Sestrič si je mnogo prizadeval, da bi jo spravil nazaj. Pisal ji je, naj se vrne, ker po zakonu je njegova, a ona mu je odgovorila, da rajši preskoči devet zakonov, nego bi se vrnila. Potrošil je mnogo novcev pri advokatih in pri oblastih, da mu jo privedejo nazaj, pa zastonj. Bil je pri sodniji, tam so mu rekli: Idi k vladiki! . . . pri zemaljski vladi je bil, tam so mu rekli: Idi k vladiki! Šel je k vladiki, a vladika je zmajeval z glavo, da ničesar ne more ukreniti in naj se obrne na samega carigrajskega patrijarha. Kakšna podlost! Bosenski vladike ne pripoznavajo carigrajskega patrijarha za svojega poglavarja, pa naj se sestrič obrne nanj.“

„Ni li pri tem rodbinskem razdoru mož česa zakrivil?“ sem vprašal.

„Moj sestrič?“ se je zavzel Djordjo. „Pameten, razsoden človek je on, a ona je zapravljivka in bi se bila rada zabavala, kakor je

videla pri vaših ženskah. Povsod bi bila rada, kjer se je igralo kolo, vse bi bila dala za lepo obleko in same slaščice naj bi ji predlagal mož. A moj sestrič je moder, resen človek in se ni hotel podati. In lani po zimi tisti dan po prazniku sv. Save mu je pobegnila. Sestrič je ni pustil na sv. Save večer v židovsko gostilno na svetosavski ples, rekoč, da je na tisti zabavi nekaj let že več židov in Švabe nego pravoslavnega naroda, ki se je začel tiste zabave ogibati in jo imenuje svetošvabski ples. In ker je ni pustil, mu je drugi dan pobegnila. Baš tako potratljiva je njena rodbina. Njena mati bi bila svojo drugo hčer rada omožila in vzel bi jo bil dober, imovit mladenič. Mati je šla k mladeniču na dom pogledat, a ker je ta ni pogostil z vinom in puranom, ampak s kruhom, soljo in čebulo, se je zarotila: Takšen pustež pa nikdar ne dobi moje hčere. In tako se je tista zaroka razdrla, čeprav sta se mlada človeka imela rada."

Hadžiji se je že neumestno in razžaljivo zdelo, da se s Srbom toliko pogovarjava o ženskah, o katerih Bošnjak govori, če nanese potreba, le v kratkih, skrivnostnih namigih. Odložil je čibuk, vstal in šel popravljat ognje. Z Djordjem sva si zvila svaljčice.

Ko je hadžija zopet prisedel, je začel Djordjo: „Gospodine, vprašal si poprej, je li zdaj boljše, nego je bilo pod turško carevino. V nekaterih stvareh je boljše, a v drugih je hujše. Zlo je to, da se Bošnjak oprijemlje tujih običajev. Vidiš, zdaj imamo že Turke, ki se nosijo švabski, jedo svinjino in pijejo vino za stavo." Hadžija je resno pritrjeval, zažigal čibuk in se smehljal, kakor bi mu kdo rezal rano v meso.

„Vino piti in svinjino jesti ni najslabša stvar," sem omenil, pa jedva sem izustil besedo, že mi je postalo žal, ker hadžija je preplašen dvignil roke, kakor bi se hotel ubraniti devetero grehov, ter rekel: „Po našem zakonu je prepovedano." Hitro sem se popravil: „Oprosti, brat, pravo si povedal. Vsak spoštuj svoj zakon in živi po njem. Zakon je velika stvar, ki drži človeško družbo skupaj, in vendar . . ." Tu sem se hotel razprostreti o tem, kako se zakoni in nazori menjajo, in to imenujemo napredek, pa pred turško konservativnostjo sem zamolčal.

Srb pa je govoril: „Ne samo Turki, tudi kristjani se vadijo tujih šeg. Nisem sovražnik novih šeg, tudi v tujem življenju, v tujih običajih in nazorih je dosti dobrega, baš zato sem poslal svojega sina v tujino na Hrvaško in Srbijo, da mi ne lenari doma v praznem

dučanu, ampak da se nauči spoznavati svet in se navzame tega, kar vidi tam dobrega."

„Tako je prav, brat," sem pohvalil Djordja, zroč mu v inteligentni obraz z umnimi, jasnimi, široko odprtimi očmi. „Vsi ljudje marsikaj vedo, vsaj pa to, kar je navadno potrebno za življenje, in drug od drugega se moramo učiti. To se imenuje pri nas napredek in kultura. To nam je prešlo tako v kri, da o tem niti ne govorimo več."

„Ej, gospodine," me je prekinil Djordjo ter si pomaknil temni fes na stran, „modra je tvoja glava, srečala te sreča, lepo govoriš! Dobre in koristne so lahko tuje šege, hudo je pa to, da nam tujci v naši deželi kažejo samo svoje slabe običaje in nazore, da bi nas ž njimi razmehkužili, poženščili, upijanili in strli našo silo. Vse ni za vsakega. Kakšen bi bil na primer naš hadžija Mujaga Selimanović, ko bi ga oblekli v tvojo obleko?"

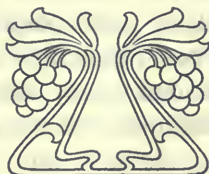
„Sastalo se zlo i gore, da se porazgovore," je odgovoril Turek z bosensko prislovico in jaz sem, ne umevajoč dobro, pogledal nanj in na Srba, ki je nadaljeval: „Potratnost in razuzdanost se nam kaže na vseh straneh. Iz tujih šeg lije k nam zlo. Z dobro gostijo omajaš zdaj najtrdnejše prepričanje, z mastno plačo kupiš ljubezen, kjer bi bil skrajen odpor na pravem mestu."

Srb je govoril z zanosom vnetega patrijarha, smelo gledajoč name, kakor bi mi očital vso to našo kulturo.

Nisem mu ugovarjal. „V pšenici je največ plevela," sem rekel.

Zdajci se je oglasil hadžija: „Kdor pri nas sedaj več zmore in več spusti, za tem gredo drugi. To se mi baš tako zdi, kakor kadar grem po planini in jem kruh ter se mi pridruži gladno pseto. Tako zvesto in umiljeno bo gledalo vame tisto pseto, da mu naposled vržem košček. Ko bom pa kruh dojedel, popusti me pseto in pridruži se tebi, če pojdeš po tisti poti in tudi kruh ješ. Baš tako umiljeno bo gledalo v tebe, kakor je poprej v mene. Takšni so postali pri nas tudi ljudje. Take propalice se poprej niso rodile."

(Dalje prihodnjič.)

Sodoma.

Spisal **Fr. Strnad.**

IV.

jen zakon spočetka ni bil nesrečen. Pogrešala ni ničesar, ker se ni zavedala, da ji česa primanjkuje. O oni prelestni poeziji, o kateri sanja ljubeče deviško srce, o oni sladki blaženosti, ki je pričakuje nedolžno dekle ob strani izvoljenega moža, ni bilo sledu v njenem zakonu. A ona, ki prej na možitev sploh mislila ni, ker je hotela posvetiti svoje življenje višjim ciljem, ona, ki niti vedela ni, kaj je ljubezen, ker je bila okusila v tistem hipu, ko so se je bile doteknile prvič moške roke, takoj strast, niti slutila ni, da je bila prikrajšana za najslajše, najlepše . . . In tako ji tudi jasno ni bilo, da ono čuvstvo, ki ga je gojilo njeno srce do moža in ki jo je s tako neodoljivo silo vleklo v njegovo naročje, ni ljubezen, ampak strast, dokler ji danes ni hipoma prišlo spoznanje . . .

Bilo je čudno to, kako mu je bila bolj in bolj vdana, kako je bila čimdalje bolj navezana nanj! Plamen njenega srca se je razvnemal, kakor bi bil prilival kdo olja ognju. A bila je srečna, zadovoljna, ker njene želje niso bile brez utehe. Njen mož je ni zanemarjal, in dasi sta bila že poldrugo leto poročena, ni zapazila niti najmanjšega znamenja, da se je njej nasproti ohladil ali sploh kaj izpremenil. In baš zaradi tega se morda nikdar ni spotikala ob tem, da se je tako rad pojal z njeno mlajšo, od dne do dne lepšo, a še popolnoma otročjo sestro. Samo smejala se je, kadar jo je prestregel z rokama, pritisnil jo nase in jo celo poljubil vpričo nje. Vse to se ji je videlo šala, nedolžno veselje, ki mu ga je privoščila tem bolj, ker ji niti na um ni prišlo, da bi se njen mož približeval kdaj drugače sestri kakor s treznim prijateljstvom in da bi se mu vzbujale kdaj želje, ki bi segale preko mej njenih pravic.

Toda njena sestra se je razcvitala kakor roža, njeni polni, bohotni udje so vzbujali slast, njeni plamteči pogledi so razgrevali kri. In drugi ljudje so bili bolj nezaupljivi nego ona. Zapazili so to in ono podrobnost, ki jo je ona v svoji naivni blagohotnosti prezrla ali pa ji ni pripisovala nič važnosti, dočim se je zdela njim pomenljiva. In zgodilo se je zdajpazdaj, da ji je kdo, šaleč se sicer, a vendar

z nekako resnobo pripomnil: „Pazi, Marijana, Malka ti še moža izneveri!“

A ona se je takim opazkam samo smejala. Smešno res! Saj je bil mož njej nasproti vedno vnet. In tudi sicer! Kje bo storila sestra sestri kaj takega, zlasti pa tak otrok, kakršen je bila zdaj še njena sestra!

Toda malce sledu so vendarle zapuščali taki opomini za seboj. Malce strupa je le kanilo pri vsaki taki priliki v njeno srce, in predno se je dobro zavedela, kako je prišlo, je začutila v prsih nekaj skelečega, kar jo je zdaj manj, zdaj bolj vznemirjalo.

Začela je postajati opreznejša, začela je opazovati s preudarnejšim, ostrejšim pogledom. In opazila je čimdalje več.

Kar se ji je videlo včasi zgolj slučajnost, to se ji je zdelo zdaj hkratu namera... Zdelo se ji je, kakor bi se sestra nalašč nastavljala njenemu možu, kakor bi nalašč iskala prilike, da uganja z njo svoje burke. In polagoma se ji je začelo tudi dozdevati, kakor bi sestra ne bila več tista kot pred kratkim časom še. Dostikrat je tako čudno molčala, in če se je naglo ozrla proti njej, je zapazila, kako ji počivajo oči na njenem možu, prav kakor bi iskale česa pri njem, kakor bi nečesa pričakovale, kakor bi hotele kako skrivnost izvabiti iz njega . . .

Sicer je dobila vedno zopet izgovore zanj in za sestro, potolažila se je včasih popolnoma, a nikdar ne za dolgo . . .

„Vsaj nespodobno je tako vedenje!“ si je dejala nekoč, hoté sama sebi pritajiti ljubosumnost, ki se je je lotevala, ter opravičiti naklep, ki ji je bil nenadoma kar sam ob sebi dozorel v srcu.

„To ni dostojno!“ si je ponavljala in poslej često posvarila zdaj sestro, zdaj moža, toda vendar tako, da nista mogla slutiti ne on ne ona, odkod izvirajo ti opomini. Možu je govorila, da je že prestar za take otročarije, a sestri je priporočala, naj postane resnejša, ker je tudi lepše, če se kaže resno. Toda njene besede niso zalegle dosti, in ko ji je mož odvrnil nekoč baš tako v šali, kakor ga je ona posvarila, da menda vsaj ni na svojo sestro ljubosumna, jo je bilo sram in umolknila je — —

Odslej je molčala in sčasoma se je celo tudi pomirila zopet. Kaj naj bi jo tudi skrbelo? Ali naj bi se bala svoje sestre, ki ji je bila tako vdana, in svojemu možu naj bi podtikala nezvestobo, ko je imela toliko dokazov, da se mu ljubezen do nje še prav nič ohladila ni?

Naposled tudi ni imela nobenega povoda več, da bi bila kaj dvomila. Bilo je videti, kakor bi sestra spoštovala njene opomine, kajti bila je postala bolj resna in vpričo nje se je zgodilo, da je pahnila njenega moža od sebe, ko je hotel zbijati zopet svoje šale z njo. Tudi ljudje so bili vtihnili in nikoli ni več črhnil nobeden proti njej kake besede, iz katere bi bila mogla posneti, da sumničijo sestro in njenega moža. Kesala se je, da se je bila dala po praznih besedah zapeljati k slabim mislim, čutila se je krivo sestri in možu nasproti in z obema je bila zdaj še bolj ljubezniva, da bi tako poravnala krivico, ki jima jo je storila.

Z zadovoljnim srcem se je vdajala zopet sreči, ki ji jo je nudilo zakonsko življenje, in z grozo se je spomnila včasi, da bi se bila v svoji otročji nepreudarnosti kmalu dela ob vso to blaženost, ki je je zdaj deležna. Kako strašno bi bilo, ako bi bilo njeno srce zaslutilo to srečo in zakoprnelo po njej potem šele, ko bi se bila za večno zapahnila za njo samostanska vrata! Posledica bi bili najgrozovitejši boji in obup! Ob takih mislih je bila od srca hvaležna svojemu možu, čigar viharni temperament je bil odkazal njenemu življenju sedanji tir . . .

Veselo in srečno so tekli zdaj zopet njeni dnevi. Ljubil jo je njen mož in tudi ona je njega ljubila še vedno s tistim in še hujšim ognjem . . .

Bila je mirna, in ker se ničesar ni bala, tudi nikdar ni iztikala za možem in sestro. Kadar moža ni bilo v prodajalnici, ga je ona namestovala in nikdar ji ni prišlo na misel, da bi bila šla gledat, kje se mudi. Ali nekega dne je zahteval nekdo, ko njega bilo ni, reči, ki je ona ni znala dati. Čakala je dolgo moža, ko pa je kupovalec začel postajati nestrpen, ga je šla iskat v prvo nadstropje, kjer je včasi pisal in delal svoje račune. Brez posebnih misli je šla gori. Ali ko je bila sredi stopnic, ji je postalo hipoma tako čudno pri srcu . . . „Ne hodi!“ ji je reklo nekaj in noge so ji bile res tako težke, da je komaj prestopala. Strah jo je bilo, a vendar je šla. Ko pride mimo sestrine, nekdaj tudi svoje sobe, se ji zazdi, kakor bi bila nekaj čula notri. Odpre vrata, in njenim očesom se pokaže prizor, kakršnega je bila na svoj šestnajsti rojstni dan sama doživela, samo da je bila zdaj sestra na njenem mestu, prizor, ki jo je poučil, kako lahkoverna je bila in kako neumestna je bile njena velika zaupljivost . . .

Isti prizor kakor tistikrat . . . tudi luč je brlela pred Marijinim kipcem! . . . Ah, vse, vse je bilo res! . . . Sestri je bila zalila kri

lica, a to ni bila rdečica sramu. Izpodmuljeno in drzno je gledala in že ta pogled ji je povedal, da se to, kar je bila videla, ni godilo prvič. On pa niti v zadregi ni bil. Kakor bi bil pripravljen na to, da ju prej ali slej zaloti, se je hladnokrvno smejal . . .

Prvi trenotek je hotela dati z glasnimi besedami duška groznemu gnevu, ki se je je lotil. Ali že v naslednjem hipu jo je premagala užaljenost in onemogla se je zgrudila na stol.

Vse njene moči so bile strte. Čutila je, da je izgubljeno za njo vse, čutila morda tudi, da nikdar ničesar imela ni . . .

Spomnila se je, da je čula nekoč kmeta, ki ji je trdil, da ni nič hudega, če vara mož ženo ali žena moža, samo da varani ne zve tega. Čudila se je takrat tej modrosti, a zdaj je umela, v koliko so resnične te besede. „Ne hodi!" ji je velelo srce. Ah, dá ni poslušala! Koliko bolje bi bilo, ko bi se bila vrnila sredi stopnic! Čudne misli so se ji vsiljevale o človeški sreči. Če je vsa sreča dostikrat zavisna samo od tega, da človek ne zve resnice, kaj je potem sreča? . . .

Občutila je dvojno bol tisti hip. Bolela jo je nezvestoba moževa in sestrina, a obenem se je je lotil grozen kes radi lastnega dejanja, radi lastnega greha . . . Baš tako je brlela tistikrat lučica pred Marijinim kipcem . . . Vpričo nje, ki je najčistejša, se je bila izpozabila . . . Zato pač je morala zdaj to videti! Zato pač se je moralo to zgoditi! Zgoditi se je moralo in morala je videti, da je prejela kazen za greh! In ni li, ker je kazen morala priti, ker je takorekoč izzvala kazen, kriva ona celo sestrinega greha? . . .

Vse te misli so bile vzrok, da je molčala tudi potem še, ko si je bila opomogla nekoliko.

Mož in sestra sta odšla iz sobe, ona pa je zdrknila na kolena pred Marijino podobo in milo je jokala. Potem pa je šla in se zaprla v svojo sobo in dva dni je ni bilo na izpregled. Ves čas je molila in razmišljevala o tem, kaj ji je storiti. A naposled je prišla do prepričanja, da ne more storiti ničesar in da se to, kar se je zgodilo, ne da predrugačiti nič več. Vpiti, kričati — da bi ves svet zvedel za njeno sramoto, zvedel za grozni greh, ki se godi pod streho njene domače hiše — ne, ne, samo tega ne! Zase je hotela ohraniti to, samo da ostane neomadeževana njena rojstna hiša! „Moja največja skrb bodi, pritajiti vse," tako se je odločila. Očitati jima — kak zmisel bi imelo to? Če ju ni pretreslo in iztreznilo dejstvo, da ju je zalotila, kaj naj bi pomagale njene besede?

In tako ni rekla ničesar ne možu, ne sestri. Vedeti sta morala, kako rano sta ji prizadela, čitati sta ji morala na obrazu, kako trpi,

in upala je, da jima baš s svojo potrpežljivostjo in s svojim nemim trpljenjem obudi usmiljenje ter ju dovede do spoznanja in poboljšanja . . .

In bilo je videti, da je ubrala pravo pot. Mož se je sicer vedel, kakor bi se ne bilo nič zgodilo, smehljal se je po svoji stari navadi in niti najmanjšega znamenja ni bilo, da se sramuje svojega dejanja. Toda sestra je begala plaho semtertja in zdelo se ji je, da ji je njena bol segla globoko v srce. Nič sumljivega ni več zapazila in že je bila prepričana, da sta se zresnila oba, že ju je opravičevala, že skušala samo sebe uveriti, da sta zakrivila samo hipen prestopek, ko ji je mož nenadoma naznanil, da je kupil posestvo in trgovino in da se preseli tjakaj.

Zabolelá jo je ta vest, a še hujšo bolečino je občutila, ko se je v istini preselil ter vzel s sabo sestro njeno.

Toda iz vzrokov, ki so ji dosedaj nalagali molk, je morala tudi zdaj še molčati. Pač je pogledala sestro ob slovesu tako milo, tako proseče, da bi jo bil moral pretresti njen pogled, toda sestra je ni umela, ali je ni hotela umeti . . . Ozrla se je vstran in delala se, kakor bi ne imelo nobenega pomena, da spremlja svojega svaka na novo domovanje.

Molčala je, ker je vedela, da bi bilo vsako prigovarjanje zaman, molčala, ker sploh ni imela poguma, da bi nasprotovala volji svojega moža.

In naposled je molčala, ker je bila pač ustvarjena tako, da je raje molčala . . . Tudi njen oče je molčal . . . molčal in trpel! . . .

Muke, ki jih je trpela, so bile neznosne, a ona je molčala in zatekala se k Mariji priprošnjici za tolažbo in pomoč, molčala je in trpela, pa molila, molila po dnevi v cerkvi, molila po noči doma . . . molila vedno, vedno, tudi kadar ni klečala, kadar ni sklepala rok, kadar ni dvigala oči proti nebu . . . Saj se njene misli niso mogle ločiti od njene boli! In vedno je upala, vedno pričakovala, da bo njena prošnja uslišana, da se naposled zgodi oni čudež . . .

Ah, v kako zadoščenje bi ji bilo, če bi se bila sestra vrnila sama od sebe . . . če bi bila nenadoma stopila prednjo, skesana, potrta in jo prosila odpuščanja! To bi ji bil vidni znak božje milosti, dokaz, da je tudi njej odpuščeno, kar je zakrivila . . .

To bi bil oni čudež, ki ga je pričakovala, pričakovala vedno in vedno, pričakovala vsak dan s silnejšimi željami.

Toda zgodilo se ni nič. Mož in sestra sta živela tam, in kakor je čula od časa do časa, sta se počutila oba dobro . . .

„Molitev dela čudeže," je čula praviti, toda njena jih ni, vsaj vidno ne!

Ko bi se bil dal vsaj tisti ogenj v njenih prsih zadušiti, ko bi ga bila vsaj sovražiti mogla, kakor bi bil zaslužil! Ah, potem bi bila laglje trpela, laglje prenašala! Ali tudi v tem pogledu je ostalo, kakor je bilo! Ljubila ga je, ljubila še vedno, ljubila morda bolj nego prej . . . ljubila navzlic vsemu . . .

Nič, nič se ni izpremenilo . . . Njene prošnje so ostale neuslišane . . .

In tako so se ji začeli polagoma vzbujati dvomi v moč njene molitve in tista njena vdanost je začela pojemati in nekaj kakor nestrpnost se je lotevala njenega, dosedaj v resignaciji otrplega srca . . . To je bil menda pravi vzrok, da se je naposled odločila storiti to, kar bi bila že davno lahko storila, a ona se tega ni zavedala. Ona je smatrala to za razsvetljenje, za uspeh svoje molitve! In to je bilo dobro za njo — ta vera je podžigala njene nade . . . varovala jo obupa . . .

V tej veri ji je zažarel še enkrat svit zaželjene sreče, up, ki ji je vstajal iz te vere, ji poživil utripe njenega srca, obudil v njenih prsih še enkrat veselje do življenja in njegovih slasti . . .

(Dalje prihodnjič.)

Križ v polju.

Kjer v polju je drhtel blažeči mrak
in tihotajno molil žitni val,
je truden potniku obstal korak:
tam Ti si sam v skrivnostnem mraku stal.

In čul Te potnik je skoz šumni klas
in zrl je Tvoje veliko srce
in zrl je Tvoj usmiljeni obraz
in iz oči so lile mu solzé.

In plakal je vso noč do bledih zvezd.
A ko je dahnil izza gore dan,
je vstal in šel v budečo se prelest
in šel pokoj je ž njim v poldnevno stran.

Vojeslav Molè.

Nevesta.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

1.

ladko se je spomniti ob nedeljah popoldne domovine, ki je takrat najlepša, ker je razlita vse bolj zlato čez mehka brda solnčna luč, — ah, ta mala, kipeča, kakor deviške grudi okrogla brda! — ker je vse snažno in pospravljeno po gladkih senožetih in ker je razsutih po beli cesti iz vasi šest, sedem rojev mladenk v nežnobelih, rožnatih, svetlomodrih oblekah.

Potem začno naenkrat najprej griči spodaj in nato senožeti na vrhu ugasovati, bledeti, pretakati se v vedno temnejše barve in se pogrezati polagoma, polagoma tja noter proti globokočrni polnoči. Samo cesta je kakor bela črta s kredo skozi mrak.

Zdaj šele zapojejo izza brda zvonovi — prijatelji, več: bratje. Izdajalec, kdor gre, ko mu ni treba, jih pozabi in se da spremljati drugim k zadnjemu počitku!

Dekleta čutijo milino njih glasov, ki se stiskajo k njih srcem. In njih srca se stiskajo k njim in molijo molitve, ki jih more moliti samo ob zvokih domačih zvonov srce.

A kako to čuti šele mladenič, ki jih ni slišal že vse leto in ki prihaja to uro po cesti in vasi proti koči svoje matere za brdom!

Zvonovi so odpeli in študent se je počasi pokril.

V tem hipu je zapazil pred seboj dekleta.

Poznal je vsako, saj so bile skoraj vse ž njim v šoli nekdaj. Tudi pozneje je rad izpregovoril ž njimi in celo ozrl se je včasi s skrivnim pogledom za katero. Več pa si ni upal; zdelo se mu je, da bi povedala druga drugi, in potem bi izgubil vso čast in vse spoštovanje pred ljudmi.

Tudi zdaj mu je strepetalo srce, ko jih je zagledal; a potem, ko so se srečali, je samo plaho, skoraj ponižno pozdravil in je hitel tik kraj ceste mimo.

Toda prav natanko je slišal, da je rekla ena, ko je bil komaj dvajset korakov dalje: „Kak lep kaplanček bo!“

Zardel je sam pred seboj, tako sladko in obenem bridko ga je izpreletelo.

O, težko se bo odreči vsemu svetu, ki je tako svetel in lep in ves zveneč sladkega dekliškega smeha . . . In tisto veliko, sladkobolestno hrepenenje po svetlih, lepih planjavah tam zunaj v svetu, po katerih vse zveni jasnega smeha in kjer cveto mehke dekliške oči, je zavalovalo v njegovem srcu, — tisto hrepenenje, ki ga more umeti le on, ki je imel le še eno leto hoda do temnih vrat iz belega življenja v kraje, ki se mu zde zdaj še skoraj posmrtno strašni in mračni.

Naenkrat je zagledal hiteti belo postavo proti sebi.

„Ena, ki je zaostala za drugimi," si je mislil in čudno drznost je začutil v svojih očeh . . . Potem so zahrepenele roke . . . tako so zahrepenele, da mu jih je nekaj samo dvignilo in razširilo . . . Kolikokrat je v mestu sam bedel cele ure sredi svojih že davno spečih tovarišev dolgo v noč, in v takih urah je stiskal zobe in si je prisegal, da mora pograbiti še te počitnice še nekaj od vsega tega sladkega, česar že za dobro leto ne bo nikjer več ob njegovi poti.

Bela prikazen se je hitro bližala. Že je mogel razločiti vitko postavo.

Kakor srnica je! Naj se zgodi, kar se hoče! Preveč se mudi, da bi mogel še odlašati!

Nalašč je šel popolnoma na drugi kraj ceste. Ko sta bila pa ravno vštric, se je naenkrat obrnil in je stopil naglo tja.

„Ivan? Vi ste? Kako sem se ustrašila!"

Za hip je bil negotov, a potem jo je spoznal.

„Franica! Saj res, Franica! Pa kaka gospodična si postala, Franica! Niti spoznal bi te več ne bil!"

Držal jo je za obe roki in ji je gledal občudujoč v beli obrazek, ki je sijal iz temine vanj.

„Vam so to leto pa že celo brčice zrasle! Glejte ga, glejte, kako se postavi! Prav škoda jih bo, ko bodo morale pasti!" Zasmejala se je in mu je pomežiknila.

Njemu pa ni bilo za smeh ob tej besedi in obrnil je hitro:

„Ali te ni strah, Franica? Kje si pa ostala toliko časa?"

„Pri vaši materi. Ampak da po pravici povem, še najbolj zato, ker grem najrajša sama domov, če je tak lep večer."

„O, in jaz sem hotel samo reči . . ."

„Kaj?"

„Da bi šel malo s teboj, če te je strah?"

„Samo če marate! Drugače bi morala iti najprej v vas in šele potem po cesti doli. Do brda če me spremite . . ."

Krenila sta po stezi, ki se je cepila za ovinkom od ceste položno navzdol proti dekletovi domačiji. Študent ji je bil del roko rahlo in plaho okrog pasu, in ona se ni branila. Bilo je prvikrat, da je čutil žensko telo ob sebi, zato je tako silno in čisto drhtel.

Stopala sta nekaj časa molče. Študent je premišljeval, kako bi. Prav gotovo, da jo bo poljubil, in le vprašanje je še, kako bo to storil.

Pa je bil še v srečni dobi, ko govori in vodi človeka še samo srce! Tako se je naenkrat ustavil in se je obrnil k dekletu.

„Pokaži mi še enkrat svoje oči, Franica!"

Prijel jo je rahlo in nežno za bradico in ji je obrnil obrazek sem. Videla se je na njem vkljub temini še vsaka potezica, ker je bil tako čudovito bel.

„O, kake oči imaš, Franica! Kakor dva velika, svetla diamanta!"

Gledal je, gledal s skoraj prestrašenim pogledom vanje in se je držal dekleta trdo za rame, kakor bi se sklanjal čez prepad.

„In kaka ustka!"

Prijel jo je za glavico z obema rokama in jo je pritisnil k svojim licem.

Ni se odmaknila. Ničesar ni rekla. Samo globoko je sopla.

Tedaj pa se je rahlo premaknil, da so prišle ustnice na ustnice, potem prsi na prsi, telo k telesu . . .

Oddahnila sta se globoko in sta stopila zopet dalje.

Veličastno mu je bilo pri srcu in sam ni mogel nositi.

„Franica, ali veš, da nisem še nikdar poljubil dekliških ustnic? Ali veš, da je bil to najslajši trenotek vsega mojega življenja?"

Zato, da bo vedela tudi ona, kaj mu je dala, zato, da bo vedela, kaj mu je postala! . . .

Franica je strepetala.

„Vi, da niste še nikdar poljubili? Vi, ki živite v mestu?"

„Nisem. Prisegam ti, da nisem! Glej," — in tu mu je glas prečudne groze naenkrat zopet zadrhtel. „Glej, tako čisto na tešče sem sprejel ta tvoj poljub, kakor svoje prvo sveto obhajilo . . . in prav tako spoštljivo . . ."

Prišla sta za brdo in tik pred njima se je zasvetila med drevjem Franičina hiša.

„Ti Franica, saj sam ne vem, zakaj te imam naenkrat tako rad!"

Govoril je samo, kar mu je čutilo srce. In tam notri je bilo vse zbegano, presenečeno... Kar naenkrat je bilo prišlo... Lučka

se je bila prikazala iz temine, pritaknila se je in zdaj divja požar in liže iz vseh lin v noč. —

Potem jo je zgrabil zopet z obema rokama za glavo in se ji je zagledal strmo v oči.

„Glej, zaradi teh tu izgubim še pamet! O Franica!"

In Franica je začutila zopet žgoče poljube na svojih blaženo zaprtih velikih očeh. In potem je spolzelo nekaj mokrega čez nje lice.

2.

Ista usoda jim je prisojena našim dekletom zunaj po deželi kakor cveticam: da zažare in zadehte za hip in da padejo potem pod koso in . . . ah, nepoetična je dalje primera, a kaj pomaga . . . padejo pod koso in cvetice so postale seno, vsakdanja hrana za našo ljubo živinico . . .

Kakor nikjer se kaže na njih vsa strašna železna doslednost zakona narave: da je ustvarjeno vse v določen namen in da je le postranska stvar, če je ustvarjeno sladko in lepo. Za to je cvet, da prinese korist, in le kaj tako na sebi ničevega, kakor je dekliška lepota, se ukvarja z zalivanjem ničevih rdečih vrtnic. Ista ženska, ki ga je bila tam zasadila, je izpulila v tretjem mesecu z lastno roko iz zemlje krasen grm velikih rož in je vsadilo tja grm komilic za bodočega malička, ko ga je začutila pod srcem.

Zakon namreč, to jim je kosa, jim je smrt.

In Franica se je zavedala tega. Včasi se ji je zazdelo, da vidi vse drugače nego njene tovarišice, kaj čaka nje, kaj čaka njo. Še prej pod noč, ko so bile vse skupaj tam zunaj in so se lovile kakor otroci po trati nad cesto, se ji je storilo naenkrat tako, „kakor one pijane mešice, ki plešejo pod večer po solncu in ki pocepajo potem po tleh . . . Danes pet let se ne bo ljubilo niti eni več smejati. Z železno težko roko nas bo tiščalo delo k tlom, roj otrok se bo obešal za naše trudne ude, o naši lepoti pa ne bo niti sledu več. Ne samo da ne bo nobenega sledu, še v nasprotno se bo izpremenilo: kakor so gladka, polna in mehka naša lica, tako bodo takrat upala in raskava; kakor hodimo danes prešerno in lahko, tako bomo lezli takrat vdano in pohlevno po svoji poti iz hiše v cerkev in zopet nazaj; kakor so danes svetle in pogumne naše oči in kakor široko odprta okna v vso lepoto te doline, tako bodo vprta takrat topo v tla, vsa popisana z našimi grenkimi skrbmi . . ."

A nobena, niti ena razen nje ne pomisli tega. Ozirajo se neprestano okrog in iščejo ženina. Kakih ženinov! Uščipne jo v roko, da jo vse zaskeli, in ji reče debelo besedo. Seve, danes ima še klobuk postrani in krivec za njim, — za dve leti bo tudi on ponižen in skesan. Kakor bi jih človek ne videl vseh, ki so še lani, predlanskim fantovali! Človek bi se jim rajši izognil, tako mučno je, če jih srečaš in pomisliš, da sta se nekdaj šalila še kot fant in dekle.

Ona bi ne mogla prenesti nobenega; tudi če pogleda vse po vrsti, nobenega! Samo mladi cerkovnik Martin je nekoliko drugačen. In dobro ji je delo, ko je zapazila, da prihaja večkrat mimo njene hiše, nego je bilo potreba, in da pogleda na trgu pred cerkvijo pogostoma naravnost sem čez k njej, ki je stala sredi svojih tovarišic.

Bila mu je dobra in ni se branila, če jo je pobožal po licu, toda niti za hip si ni mislila drugače, nego da bo vse veselje proč, tudi ko vzame njega. Samo delo in trud je čaka in otroci in vse, od česar je otrpnila še vsaka, kar jih je bilo. In nazadnje bi postal tudi on kmalu, kakor so vsi. O delu bi izpregovoril ž njo, o otrocih; potem bi šel spat in bi vstal zopet še pred zorom. Kakor njen oče in mati, odkar se spominja.

O, saj ne sluti on in ne slutijo drugi, kaj se godi v njenem srcu, česa pričakuje tako željno njeno srce! . . . Ko jo stala včasi cele dolge čase pred svojim ogledalom in si je strmela neprestano sama sebi v oči, tedaj je občutila, — ne, nobenega dvoma ni bilo, da se zdi morda le njej sami tako! — tedaj je občutila, kako čudovite so te njene oči! . . . Obstati bi moral, kakor bi videl prikazen pred seboj, vsakdo, ki bi prišel mimo, — roko bi moral deti preko čela kakor pred solncem in vzklikniti tiho besedo presenečenja in blaženega začudenja . . . Ampak nič: mimo gredo in ničesar ne vidijo . . .

Pa tudi če se ustavi kdo: en sam pogled ji pove vse, kaj misli. Premeri ji postavo in jo pretehta . . . Tudi v obraz jo pogleda in ugaja mu, sam ne ve zakaj; ampak samo, če bi bila malo bolj rdeča v lica in malo bolj zalita pod brado! . . . Celo Martin ji jé rekel: „Boš le videla, ko boš enkrat moja, kako se popraviš! . . .“

A danes, danes je prišel prvič eden mimo nje, ki je obstal na prvi hip pred njenimi očmi, ki je zastokal, ko se je ozrl v njene ustnice, v njen beli obraz . . . eden, ki mu je bila zaplamtela v presladke besede njegova divja sreča, da je našel vse to kar na cesti, kar tako gredoč, in ki se ni mogel odtrgati od nje . . .

(Konec prihodnjič.)

Zanimiv versko-kulturni preokret v Bosni.

Dr. Fran Ilešič.

red seboj imam 1. številko devetega letnika „Behara“, lista za pouk in zabavo, ki je izšla v islamski delniški tiskarni v Sarajevu dne 15. maja (= 13. Rebiul-ahara 1326) t. l. List je bil že večkrat v „Lj. Zvonu“ na kratko naznanjen kot bosensko-mohamedansko glasilo, a sedaj se je ob njem in ž njim dogodil važen kulturni preokret, ki ga ne more prezreti niti političar.

Zanimiv del versko-kulturnega razvoja bosensko-hercegovinskega nam podaje uvodni članek te prve številke, ki ga je napisal Ozman Aziz (psevdonim za Ivana A. Miličevića), očividno glavni urednik. Ta članek hočemo skoro v celoti priobčiti; ne mogli bi se Slovenci izlahka drugje bolje poučiti o emancipaciji mohamedanskega naroda od islamskega verstva in o politični evoluciji, ki ji je zasnutek v oni emancipaciji.

Po konfesiji kaže statistika Bosne in Hercegovine ta-le rezultat: Pravoslavnih (Srbov) je okoli 43%, katolikov (Hrvatov) kakih 22%, muslimanov blizu 35%. Te številke kažejo politično na „ožjo volitev“ in pri tej se hrvatska in srbska politika trgata za muslimane (Hrv. Smotra 1908, 105).

Evo izvajanja Ozmana Aziza!

Zraz iztočne in zapadne kulture na tleh Bosne in Hercegovine je učinil globoke vtiske v narodu in imel svojih posledic. Islamski del naroda teh dežel, skozi veke nosilec iztočne kulture, se je našel pred gotovim činom; njega iznenadenje je bilo toliko, da je skoro izgubil zaupanje v sebe in v svoj obstanek, da je izgubil vero v svojo življensko energijo. Muslimani so bili klonili. Mnogi so se vsléd tega celo izselili — in to je za muslimane kot take bil jačji udarec, nego je mogel oni zraz donesti škode.

Duševna pobitost islamskega naroda je izzvala zastanek v delu in napredovanju, dočim so se drugi deli naroda znali prilagoditi novim prilikam in storili znaten korak naprej. Pustiti, da teko stvari tako dalje, bi značilo, mirno gledati zamiranje enega dela naroda,

ki je tolika stoletja vodil usodo teh dežel. Trebalo je torej učiniti vse, da se zgane ta del naroda, da se razkrije njega žerjavica, pridušena vsled duševne pobitosti, da se muslimanski element probudi in jače osvesti, nego si je bil v svesti sebe in svojega položaja v razdobju pred tridesetimi leti.

Ta težnja se vije skozi novejšo hrvatsko književnost Bosne in Hercegovine, ki so ji prilike imperativno morale nadeti značaj tendencije.

V znaku te misli se je pred osmimi leti pokrenil tudi list „Behar", ki je potrebno nadaljevanje dotedanjemu književnemu delu, namenjenemu osveščenju, osveženju muslimanov. Z dotedanjim književnim delom se je izkušalo obrniti pozornost muslimanov na nove socijalno-kulturne razmere, a z „Beharom" naj bi se poizkusilo, osvajati in preobraževati obitelji in s tem tudi šolo (?) na osnovi populariziranja in zdravega tolmačenja islamskih zasad (tez). Uvidelo se je namreč, da islamski element Bosne in Hercegovine, ki vsled svojega jezika in narodnosti razen verskih nima nikakih vezi z iztočnimi islamskimi narodi, čudovito zvest in vdan islamu, v širokih slojih ni imel mnogo onih, kateri bi bili le približno temeljito odgojeni in poučeni v svoji veri. Ta nedostatek odgoje je širil svojo senco na ves islamski element in ni nič čudnega, da so bili in so morebiti še nepoučeni ljudje, ki na lahko roko trdijo, kakor da je islamski element, ali kar je še čudnejše, kakor da je islam nasproten kulturi. Ta nedostatek odgoje in pa ona duševna pobitost, nastala vsled zraza dveh kultur, sta tudi provzročila trajno izselitev muslimanov iz Bosne in Hercegovine, ki so mislili, da oni zraz preti obstanku islama in da ga bodo očuvali samo na ta način. Ni bilo dosti samozavesti niti življenske moči, da se islam, najsi bi mu tudi pretila pogibelj, čuva na rodni grudi, in sicer odgajaje se v njem, crpaje iz njega duševno življenje, silo in ne smatraje njegovih zasad (tez) za mrtve črke; ni se uvidelo, da se z izseljevanjem islam uničuje, iztrebljuje.

To vse je bilo pred očmi osnovateljem „Behara", ki so bili trdno uverjeni, da ob dobri in temeljiti verski odgoji noben element ne more priti v nevarnost, da bi mogel izgubiti svojo vero, ter so pokrenili „Behar", da se potrudijo za to odgojo in da razširijo kulturni horizont islamskega dela naroda.

Bilo je majhno število sotrudnikov, a vsi so bili oduševljeni za plemenito stvar. Med prvimi je bil v tem kolu Adem aga Mešić kot lastnik lista ali — da se reče to jasneje — kot rodoljub, ki je

prevzel nase dolžnost, da v potrebi za stvar doprinaša žrtve iz svojega žepa.

Prvi urednik „Behara“ je bil naš pesnik Savfet beg Bašagić Redžepašić (Mirza Safvet). Z oduševljenjem se je lotil posla. Delal je marljivo in vestno za list ter ga je kot dober poznavalec iztoka in islama vzdrževal na lepi višini. Sam lajik, si je z nekaterimi lajiki kot pomočniki prizadeval, da bi „Behar“ ustrezal svoji zadači, za katero bi v istini v prvi vrsti morali delati islamski teologi in moralisti: Urednik in sotrudniki lista so brž v početku izkusili, kako težek je posel, ki so se vanj vpregli. Bolelo jih je, da se za stvar niso ogreli tudi oni krogi, kateri so v prvi vrsti bili na to pozvani: ti so rajši prenašali očitek, da v Bosni in Hercegovini lajiki izdajejo versko smotro. In tako je ves težki posel opravljal sam urednik z nekoliko pomočniki, ki so — naravno — morali tudi onemoči. A „Beharovi“ delavci, lajiki, so lahko zadovoljni, ker so zares mnogo učinili; dosedanji letniki „Behara“ dokazujejo, da so ti lajiki razbistrili in raztolmačili mnoga vprašanja in prinesli mnoge razprave o veri in verski morali, o historiji islama, kar ni bilo znano niti mnogim osebam, katere bi trebalo smatrati za strokovnjake. „Beharova“ zasluga je, da je s svojimi kritičnimi in polemičnimi članki učinil velik preokret v hrvatski in srbski literaturi, tako da sta odslej mnogo opreznejši v žalitvah islamskih verskih čuvstev. In to je bil velik uspeh . . .

Ena izmed očitih posledic one prej omenjene pobitosti islamskega elementa vsled zraza dveh kultur je bilo tudi to, da si „Behar“ ni mogel pridobiti znatnejšega števila sotrudnikov, osobito strokovnih. Istina je, da je „Behar“ kje katerega početnika uvedel v naš mali književni svet in da se more ponašati, da je med svojimi delavci imel tudi po katero bolj naobraženo muslimanko — a to vse ni zaleglo, da bi „Behar“ postal tak, kakor se je izprva mislilo. Ono malo stalno število „Beharovih“ pomočnikov je imelo drugih poslov na vse strani — in tako je prišel čas, ko se je moglo reči, da je skoro zmanjkalo delavcev za populariziranje islamskega nauka.

Poizkušalo se je odpraviti tudi to zlo. Ni se izpred oči pustila želja, da se hodže in alimi izpodbudijo na delo. „Beharu“ se je dodajala tudi po ena pola v turškem jeziku kot priloga, dočim se je glavni list izpremenil, tako da bi „Behar“ postal nekaka islamska smotra. Učen alim in izvrsten pisatelj v turškem jeziku se je lotil težke zadače, da dá našemu starejšemu, bolj učenemu stanu v turškem jeziku verskega pouka in moralnega krepila. A dočim je ta

poizkus in trud učenega alima žel najpohvalnejše odobravanje vsega islamskega novinstva v treh delih sveta, pa tu pri nas, kjer in za kogar je bil „Behar“ ustanovljen, na žalost ni bilo uspeha. Turške, misirske (egiptovske), ruske in indijske islamske novine s pohvalo omenjajo „Behar“ in prinašajo iz njega cele članke — a tu v Bosni in Hercegovini se zopet edini za to poklicani stan za vse to ni brigal in lista ni naročal niti ga čital. Razen ene ali dveh izjem se niti sedaj ni niti eden izmed za to pozvanih prijavil za sotrudnika.

To je dokaz, da naši hodže in alimi niso moderni („savremeni“ = sodobni) in da je skrajnji čas, da se odgoja hodžinskega stanu čimpreje postavi na nove, modernejše osnove.

Tako je torej tudi ta poizkus ostal brez uspeha in „Behar“ se je moral vrniti na staro mero. Ali dočim so po prvotnem programu „Beharovem“ mogli sodelovati le muslimani, ker je bil list bolj verskega nego posvetnega značaja, je po dosedanjih izkušnjah prevladavalo uverjenje, da se bo moral „Behar“ iz temelja preobraziti in da bodo muslimani-lajiki morali prepustiti hodžinskemu stanu, naj se on sam poizkusi v delu po svoji dolžnosti in naj pokaže, kaj zna in more. Pa je tudi povsod na svetu in takisto pri nas običaj, da praviloma čisto verske liste izdajajo in urejajo za to pozvani verski predstavniki dotičnega dela. Tako izdaje v Sarajevu pravoslavni cerkveni sod „Iztočnik“, a vrhbosenski kapitelj „Vrhbosno“ — zakaj ne bi ulema-medžlis mogel izdajati enega islamskega verskega lista?

To vse je dalo lastniku in ostalim pokretnikom lista pobudo, da se „Behar“ preokrene v naroden zabavno-poučen list, tem bolj, ker bi bilo škoda, ustaviti list, ki izhaja toliko časa in ki ima svojih osobitih zaslug . . .

Radi tega so se obrnili osnovatelji „Behara“ na vse hrvatske književnike brez razlike vere v Sarajevu in jih pozvali, da se izjavijo, bi se li lotili posla in preuredili in obnovili „Behar“ kot hrvatski poučen list.

Odziv je bil enodušen. Odzvali so se temu pozivu Safvet beg Bagašić in Redžepašić (Mirza Safvet), Fehim ef Spaho, dr. Tugomir Alaupović, Silvije S. Kranjčević, dr. Milan Prelog, Osman Nuri Hadžić in Ivan A. Miličević (Osman-Aziz), Ljudevit Dvorniković, Josip Milaković, Adalbert Huzmanović (Kuzma Nović), Šukri ef. Alagić, Nikola Ostojić in dr. Kalidbeg Hrasnica. Ti so se brž uredili kot stalen uredniški odbor „Behara“, ki je izza maja t. l. začel izhajati kot zabavno-poučen list, in to hrvatski. Naš narod namreč v Bosni

in Hercegovini kakor tudi naši bratje preko Save in Donava, kakor tudi preko Drine govore isti jezik, ki ga pišemo mi, samo ga zovejo z dvojnim imenom. Po takem obstojita dve književnosti, hrvatska in srbska. Književniki in sotrudniki, ki so prevzeli ob izpremenjenem in razširjenem programu izdanje „Behara", se štejejo med hrvatske književnike in delajo na polju hrvatske književnosti. Radi tega in pa, ker tretjemu imenu poleg hrvatskega in srbskega ne more nikjer biti mesta, bo obnovljeni „Behar" hrvatski list . . .

„Behar" bo tudi otvarjal hrvatskemu narodu bogato zakladnico iztočnih književnosti, ki imajo v Bosni in Hercegovini izvrstnih poznavalcev. Hrvatska književnost se do danes ni mogla neposredno bogatiti s plodovi turškega, arabskega in perskega duha; ves naš narod ni mogel spremljati kulturnega dela na Iztoku.

„Behar" se bo poleg vsega tega trudil, da bo spremljal kulturno delo zapada, in zedinjujoč tako v sebi dve kulturi, iztok in zapad, bo „Behar" moral zedinjevati tudi en narod raznih veroizpovedi, ki more in mora biti tem bolj razvit, ker se greje na dveh kulturnih solncih, tem lepši, ker je v svojem razvoju različen, ali v bistvu ipak edinstven."

Vstop v področje islama, ki se je zvršil s koncem srednjega veka, „slobodno smemo nazvati preporod (našega naroda), ker je iztočno kulturo oberoč prigrlil in zaigral dostojno vlogo med narodi ogromne turške carevine". Sijaj one dobe je bil samo kratek, ker delo ni imelo naravne podlage, namreč domačega jezika, marveč so islamski umniki pisali v arabskem, turškem ali perskem jeziku. Lastni narod jih ni razumel, marveč le ti naroda in pa ena domača kasta; „za to pa, česar masa ne razume, se narod ne more ogrevati." Sedaj je napočil čas naravnega razvoja, namreč: v svojem, ne v v tujem jeziku urejati svoje umstveno delo v zmislu sodobnega narodnega duha.

Književne novosti

Poezije. Zložil S. Gregorčič. IV. Tiskala in založila „Narodna tiskarna" v Gorici. 1908. Cena elegantno vezani knjigi 3 K 20 h, broširani 2 K 20 h. — In tako smo dobili še IV. zvezek Gregorčičevih poezij! To je zopet tista pristna Gregorčičeva poezija, ki je imela toliko moč do naših src, ki nam je izvabljala solze v oči, ki je obvladovala s tako neodoljivo silo naša čuvstva! Ni vse enake vrednosti, kar nam nudi ta zvezek, a vsakdo mora priznati, da obsega krasne stvari. Zares

zasluga je, da se je izdala ta knjiga! Priklicala nam je iznova v spomin, kak oblagodarjenec neba, kak prekrasen pevec je legel z Gregorčičem v zemljo. — Uvod knjigi je napisal Ks. Meško, katerega je vezalo s prerano umršim pesnikom najiskrenejše prijateljstvo, kakor pričajo vrstice, ki sta jih posvetila drug drugemu. — Izkupiček od knjige je namenjen „Šolskemu domu“ v Gorici — en moment več, ki izpodbujaj h kupovanju prelepe knjige.

Vida Jerajeva. Pesmi. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1908. Cena broširani knjigi 1 K 60 h, eleg. vezani 2 K 60 h, po pošti 10 h več. — To najnovejšo zbirko poezij ocenimo v eni prihodnjih številk.

Janeza Trdine zbrani spisi. V. knjiga. Bajke in povesti. IV. V Ljubljani 1908. Založil L. Schwentner. Cena broš. knjigi 1 K 60 h, po pošti 1 K 70 h, eleg. vezani 2 K 80 h, po pošti 3 K.

Ta zvezek obsega povesti, oz. bajke: Rožica, Stražani, Zemun, Bratovska gomila, Koslerjev vodotoč, Šamaj, Razodetje, Kocaneža in pa spis: Vinska modrost.

Iste vrline, ki smo jih občudovali že pri prej objavljenih spisih Trdinovih, nahajamo v obilici tudi v tej knjigi. Tudi oni, ki se mu morda ne prilega povsem vsebina teh spisov, se mora diviti krasnemu jeziku in pristni narodni dikciji v njih. Sicer pa Trdinovih spisov ni smeti čitati zdržema, to je tekovita hrana. Posamezna povest, majhen odstavek zadostuje za enkrat. Kdor se ravna po tem načelu, se pri Trdinovih spisih ne bo dolgočasil!

Zabavna knjižnica „Slovenske Matice“ XIX (1907). — Karakteristikon tega zvezka je pestrost vsebine, kajti nič manj kot pet pisateljev je zastopanih v njem in še ti prinašajo razen Meška po dva spisa. Seveda ne sodim jaz, da je že zavoljo tega naš zbornik manj izpolnil svojo kulturno in umetniško nalogo, kakor tudi nisem mnenja, da bi bilo znamenje pojemanja in propadanja, če Matica objavlja tudi drobnejše blago, ker sem trdno prepričan, da je zrnce zlata še vedno več vredno nego kepa bakra ali železa. Celo dobro in hvale vredno je, da so prišli enkrat do besede tudi mlajši in skoraj najmlajši pisatelji in to na tistem mestu, kjer smo sicer vajeni zreti le starejše in že priznane umetnike. Čitajoče slovensko občinstvo bo imelo vsaj priliko, da spozna po licu in po duši tudi nastajajoče umetniške moči in učence umetnosti, saj vendar ni na korist slovenskemu slovstvu, da bi jih puščali, naj do tridesetega in štiridesetega leta tiče v mračni senci dnevniških podlistkov. Prav umestno je bilo, da nam uvaja „Zab. knjižnica“ te mlade skupno, da si bomo, primerjaje jih med seboj, tem lože vtisnili v spomin značilne črte vsakega posameznika, kajti v resnici prinaša vsak izmed njih nekaj svojega, kar ga znači in razlikuje od vseh drugih. Niso to sicer zgolj umotvori brez najmanjše hibe, vendar tudi niso prvenci začetnikov, marveč se vsakemu spisu pozna, da ga je zamislil in zasnoval dozorevajoči duh mladega umetnika. — Zbornik začenjata dve črtici Jos. Regalija, ki sta obe ljubki stvarci in obe značilni za umetniško posebnost pisateljevo, ki se more zanašati bolj na vernost in strogost umskega opazovanja nego na bogato domišljijo sanjajoče duše. Zato pa zna dati vsem razmeram in odnošajem zunanjega sveta sigurne poteze, ki izstopajo iz ozadja, plastično in z vso naravno preprostostjo; zdi se mi včasih, kakor bi imel pred seboj lesorez starega mojstra. To velja i o „Tilnu Rekarju“ i o „Tratarjevi smrti“. Kar se tiče prve črtice, je v resnici vse, kar se nanaša na oris zunanjega sveta in življenja, sigurno in naravno izraženo; zdi se, kakor bi čutil ta vroči poletni zrak na letovišču, kakor bi duhal razne trave, ki puhte tam gori na hribu in dajejo kraju in človekovemu

razpoloženju tako značilno barvo. Bolj dvomljive vrednosti pa je zlasti Rekarjeva filozofija in sploh ves notranji konflikt, ki privede zaljubljenega modrijana do enostranskih in ne dovolj utemeljenih zaključkov, ki so taki, da delajo na nas vtisk deklamatorstva. Pač je pisatelj sam čutil, da je hotel v preozkem okviru rešiti preširoko vprašanje, zato je rabil tudi slučajna in kaj zunanja sredstva, kakor zlasti drvarjevo nesrečo. Zato je neprimerno bolj zaokrožena druga črtica, ki opisuje kmetske razmere, dasi je tudi njej okvir ozko, pa vendar ne preozko začrtan. Ti liki, ki nastopajo pred nami, so v resnici pristni gorenjski kmetje, samozavestni in egoistni možje, dosledni v svoji konservativnosti in krivični, če jim hoče kdo prekrižati stare, po generacijah posvečene poti. Bajtar Tratar, mož neumorne delavnosti in skrajne ščedljivosti, vidi uspehe svojih čednosti pred svojimi očmi, čuti jih v obliki stotakov, ki jih po beraško stiska k srcu, da bi jih ne izgubil. Zato pa zavest, ki raste v njem ob tem pogledu, ni tista naravno se razvijajoča, od očeta na sina presneta samozavest, ki se ne da preslepiti ni v svetlih ni v mračnih trenotkih. Tratnik je le sužnik, ki je za hip otresel verige, pa že misli, da je ušel robstvu. Sicer veje v naši krepko izvedeni in tesno zaokroženi črtici nekak duh fatalizma, nekaj takega, kar radi obdelujejo modernisti iz polpretekle dobe, vendar tega nadosebnega, nad družbo ljubosumno in sovražno bdečega toliko ne čutimo, da bi nas motilo. Tratar v svojih očarujočih sanjah, v svoji plašni sigurnosti, v trmasti upornosti in otroškem ponosu je mojstrsko očrtan; ves razvoj je prav tako mirno in premišljeno zasnovan, kakor je peripatija stisnjena, pobijajoča se in svinčeno težka, da privede bajtarja Tratarja vpričo podirajočih se njegovih osnov in ob misli na močno in sramotno razočaranje naposled — pod leskovo vejo, na katero se revež obesi, ker je obupal, da bi se kdaj mogel osvoboditi suženstva uboštva. — Meško je priobčil „Dramo izza davnih dni", izza tistih časov (1572), ko so se podravski štajerski kmetje pripravljali, da s silo otresejo jarem tlačanstva, kar se je leta 1573. tako krvavo ponesrečilo. Sicer črta Meško splošno razpoloženje časa s kaj tenkimi in meglenimi potezami, ampak če pogledamo bliže, vidimo, da ima tudi naša pretresljiva tragedija namen, da pojasnjuje vzroke, ki so privedli naše dede do tistega usodnega koraka, a je kot taka nekaj - tendencijozna. Pomisliti moramo, da je junak naše drame skrajno nemoralen „kalvinski" predikant, ki zapelje preljubeznivo vnukinjo dravskega brodnika Matije in jo zapusti; zato se starec strašno maščuje s tem, da zvabi Roderika v svoj čoln in ga potopi, pri čemer izgubi tudi sam življenje. Ta kalvinec je tujec, a tudi pomagač pohotnega in razbrzdanega grajščaka Jakoba Sekelyja, ki mu tudi drugi taki predikantje pomagajo pri delikatnih ljubavnih podjetjih. Torej od blizu in daleč na eni strani — vse sama gadna nemoralnost. Stvar bi se dala seveda tudi — vsaj deloma obrniti, in tendenca bi bila prav tako zelo ali tako malo opravičena. Ne oziraje se na to in na pretiranost in pristranost pri razdeljevanju svetlobe in sence, moramo priznati, da je Meško fino očrtal zlasti nesrečno deklico, ki se je v svoji napol otroški preprostosti zagledala v tega lepega tujca, verjela njegovim lažnivim, pa sladkim besedam in se potopila v njegovih temnih očeh, ki so vzbudile v njej neko silno moč, ki je dekle doslej ni poznalo: osrečujočo in morečo ljubezen. Kako trpi, ko očito ravna proti zapovedi ljubega starega očeta in skrbne stare matere, vendar ne more drugače, vendar se mu mora vdati. In ko ga več ni k okencu in ga zaman pričakuje in grozno trpi, tedaj ga še vedno ljubi, še vedno misli le nanj. In kakšen je bil njen občutek, ko je gledala najljubša dva moža, deda in njega, ljubega, ko sta se sredi Drave borila na življenje in smrt in sta izginila v hladnih valovih. Da, po pravici je šepetalo

rakitovje, da je dobilo še več nego življenje za življenje, kajti tudi Tilka bo legla in ne bo več vstala in bogve, kako dolgo bo mogla prenašati te udarce starka, babica, ki ji je bila duša tako silna, da je poslala starega moža tja, naj se — maščuje. Mnogo, preveč teme, preveč smrti vsepovsod! In vendar se mi zdi, kakor da bi vse te groze neposredno ne čutili, saj je vse to povedano tako prizanesljivo, tako posredno, kakor nam opisuje smrt tudi — ljudski, narodni pevec. To je Meškova posebna in osebna nota, zato pa Meško ni in ne bo — dramatik. (Dalje.)

Dr. Iv. Merhar.

Besedni red v govoru. Spisal Anton Breznik. Ponatisnjeno iz „Dom in Sveta", 1908. Cena 1 K 50 h. Ljubljana, 1908. Založila „Katol. Bukvarna". Natisnila „Katol. Tiskarna". — Zanimiva študija, o kateri izpregovorimo še.

Carniola. Zeitschrift für Heimatkunde. Geleitet von Dr. phil. Walter Šmid. Trubernummer. Erster Jahrgang. 1908. Heft II.

Vsebina tega spominu našega prvega slovstvenika posvečena številka „Carniole" je sledeča: Dr. phil. Ottmar Hegemann: 1. D. M. Primi Truberi. 2. Hofrat Professor dr. Arnold Luschin R. v. Ebengereuth: Dr. Theodor Elze. 3. Hofrat Professor dr. Johann Loserth: Steiermark, Kärnten und Krain und ihr Zusammenwirken wider die Gegenreformation. 4. Dr. Friedrich Ahn: Zeitgenössische Buchdrucker als Förderer von Trubers Werk (1550—1595).

Glasba

Slava domovini. Spevoigra. Dvo- in triglasni zbori s samospevi ter z deklamacijami, uravnano za spremljevanje na klavirju in harmoniju. Sestavil in izdal Anton Kosi. Dobiva se pri izdajatelju (Središče, Štajersko). Cena 3 K 20 h.

Ta spevoigra se je pod vodstvom prirediteljevim uprizorila že pred dvema letoma v Središču. Razni listi so se izjavili o tej uprizoritvi kakor o delu samem prav pohvalno. Lansko leto je izdal isti avtor spevoigro „Letni časi", o kateri so se čule istotako ugodne sodbe.

Splošni pregled

Cesarjev spomenik. Spomenik, ki se postavi v proslavo šestdesetletnega slavnega vladanja cesarja Franca Jožefa I. v Ljubljani pred justično palačo, izdeluje naš domači kipar L. Peruzzi.

Trubarjevo slavje, čigar štiristoletni rojstni dan se je ponovil 8. junija t. l., se je moralo vsled raznih ovir preložiti na september. Osnutek za spomenik našemu prvemu slovstveniku, ki se odkrije povodom septembrskega slavja, je napravil znani kipar Fr. Berneker. — Naš list objavi v septembrski številki dve

študiji o Trubarju, in sicer eno izpod peresa dr. Ivana Prijatelja, drugo izpod peresa dr. Ivana Merharja.

Grof Krsto Franjo Frankopan († 1671) kot slovenski pisatelj. V rokopisni ostalini tega hrvatskega plemiča, ki je v mladi dobi tridesetih let kot zarotnik proti cesarju Leopoldu I. hkratu s Petrom Zrinjskim v Dunajskem Novem mestu izgubil glavo, se je poleg italijanskih in hrvatskih pesmi našel tudi komad slovenskega prevoda Molièrejeve drame „George Dandin", pisan lastnoročno od Frankopana samega (4 rokopisne strani in nekoliko vrst na peti strani). Francoski izvirnik je izšel leta 1669., in ker je Frankopan bil usmrčen že 30. aprila 1671. l., je prevod iz dobe 1669—1671 ter je nastal pač tiste mesece, ki sta jih Frankopan in Zrinjski pred svojo deportacijo v D. Novo mesto prebila na Dunaju v zaslišbi. Sredi stavka neha prevod; še je pisano ime osebe, ki naj bi govorila, a nato nič več. Zatvor je očividno ustavil pero! — Prevod ni narejen po nemškem prevodu, ki je izšel leta 1670, marveč po francoskem izvirniku, in Frankopan ni le pisec rokopisa, marveč nedvomno prevajatelj, avtor sam; manuskript ni čisto pisanje, torej kak prepis, marveč očividno baš koncept z mnogimi popravami, ki kažejo, kako je delo nastajalo Hrvatskega velikaša in pisatelja, gospoda trsatskega, smemo torej staviti na čelo posvetne slovenske dramatike. Tesni stiki hrvatskega plemstva s slovenskimi deželami so bili v dobi turške sile, ko sta intimno občevala tudi Pavel Vitezović in Valvasor, čisto naravni; posebe je imela rodbina Frankopanov posestva tudi na Slovenskem (v Brežicah). Seveda Frankopanov jezik glasoslovno ni enovit: hrvatski sledovi se vidijo mnogo bolj že v Frankopanovi pesmi „Fratri putnici v „Gartlicu"). — Ta zanimivi prevod je sedaj objavil T. Matić v „Archivu für slav. Philologie" (XIX, str. 529—549) in objavo spremil z razpravo, katere glavne misli podajemo tu. Očividno bi — misli Matić — vsa veseloigra ne bila spisana v slovenskem jeziku; vlogo ljubimca je Frankopan odkazal „žlahtnemu gospodu z horvackega ursaga" in bi prevod spadal med tiste komedije, kjer se iztiče lokalno zbadanje (prim. v Držićevih komedijah Kotoranina poleg Dubrovčanina ali v narodni pesmi v „Ravbarju" zasmehovane Štajerce in Korošce poleg Kranjcev!) „George Dandin" je slovenski „Jarne", naduti smešni plemič Sotenville najbrž ne brez namena nemški „Hozenbosser". Frankopan je veseloigro hotel popolnoma lokalizirati; imenuje Višnjo goro in Rogatec: Kranjska, Štajerska, Hrvatska, eno kólo!

Dr. Fr. Ilešič.

Gorski Venec je pesnitev, ki je človek ne sme le čitati, ki jo mora marveč tudi študirati. Zato je tudi pri Srbih doslej mnogokdo bolj govoril o njegovi veličini, nego je bil uverjen po lastnem spoznanju; zlasti slabo sta prošli poetska in filozofska stran pesnitve. Sedaj, ko jo imamo tudi Slovenci v prevodu, naj opozorim tu na študijo dr. Branislava Petronijevića v letošnjih prvih zvezkih „Letopisa Matice Srpske" o filozofiji v „Gorskem Vencu"; gre mu tu za vprašanje, je li Petra Petrovića Njegoša smatrati za predhodnika Darvinovega, in za njegov pesimizem, kolikor nalikuje Schopenhauerjevi filozofiji. Prvo vprašanje, ki sem o njem ob priliki pred leti že poročal v „Ljublj. Zvonu", je rešil Petronijević tako, da je Njegoš predhodnik Darvinov samo v učenju o borbi za obstanek, ki jo z ozirom na celino sveta shvata širje od Darvina — takih „predhodnikov" je imel Darvin pač v vseh vekih mnogo — da pa drugima dvema teorijama Darvinovima, teoriji prirodnega odbiranja in teoriji evolucije organskega sveta pri njem, obratno glede na teorijo evolucije je očividno protivnik Darvinov, verujoč v neizpremenljivost organskih vrst. Misel o vsesplošni borbi pa je pravzaprav tudi edini temelj Njegoševega pesimizma; kratko-

trajnost in brezciljnost življenja, ki z njima utemeljuje Schopenhauer svoj pesimizem, se ne oglašata iz „Gorskega Venca". Trditvi o ničevosti življenja blizu je Negoševa trditev, da je življenje sen. *Dr. Fr. Ilešič.*

Slovanska stenografija. Od 7.—10. septembra 1907 je v Gradcu zboroval IV. mednarodni stenografski zbor (Gabelsbergov sistem), ki so se ga udeležili tudi Slovani. Srbe sta zastopala ministerijalni svetnik Milovanović in advokat Body iz Belgrada, iz Zagreba se je zborovanja udeležil prof. Stanko Miholić. Zanimivo je Miholićevo poročilo o novem slovanskem originalnem stenografskem sistemu Jos. Düricha, ki pomeni za Gabelsbergov sistem na slovanskih tleh „šah kralju". Dürichov sistem je enoten slovanski sistem, ki ni sestavljen na podlagi katerega posebnega slovanskega jezika, marveč se primerno ozira na posebnosti vseh slovanskih jezikov. Miholić priznava, da se za sedaj Dürichov sistem pri Slovanih težko meri z Gabelsbergovim, a če bo poizkus samostalne slovanske stenografije brez uspeha, „vzroka ne bo iskati v nje nedostatku, marveč — nočem reči, v kineškem „copfu" Slovanov — v prav slovanskem: laisser faire — laisser passer." *Dr. Fr. Ilešič.*

Slovenski pesniki v italijanskem prevodu. V Milanu izhaja že četrto leto ugleden mesečnik „Poesia", ki priobčuje deloma v originalnem jeziku, deloma v italijanskih prevodih najboljša pesniška dela vseh narodov. Sotrudniki so mu najboljši italijanski literati, kakor G. Pascoli, G. d' Annunzio, Ada Negri, Pascarella, Trilussa in mnogi drugi, posebno francoski. Urednik mu je F. T. Marinetti, rodom Egipčan, pesnik in bogataš, ki je z dvajsetim letom dosegel doktorski diplom na „Sarboni" v Parizu. (Glavno njegovo delo, spisano v francoskem jeziku je „Le roi Bombance"). V majski številki te revije so natisnjene pod skupnim naslovom „Poesie slovene" tri slovenske pesmi v italijanskem prevodu, in sicer: „Urok"- Aleksandrova, „Meni se hoče!..." O. Zupančiča, „Zvezdogledom" — F. Prešerna. Prevode je preskrbel Luigi Crociato (L. Krisan), meščanski učitelj v Trstu in sam priznan italijanski pesnik. Prevodom sicer manjka one pedantne natančnosti v soglašanju z originalom, kakor bi si je morda kdo želel, a to zato, ker so pesmi v istini „prepesnjene", a to mojstrsko. Naj kažeta to dve kitici:

Urok — 2. kit.

„Tant' è il silenzio in tutto l' universo,
che si dilegua l' anima per esso;
e dei mondi che scivolan pel terso
senti l'attrito e un favellar sommesso...."

„Meni se hoče" — 3. kit.

„E all' uragano vorrei dar la truce
passione, e in fondo al mar ogni mia pena,
perchè l' anima pura nella luce
viva del sol in sua coscienza piena."

Poleg vsakega prevoda so podane kratke biografske notice. Prelagatelj namerava priobčiti še nekatere cvetke našega umetnega pesništva v italijanskem prevodu, kar bi bilo spričo uglednosti in razširjenosti revije „Poesia" le želeti.

F. Pl.

Moj Bog.

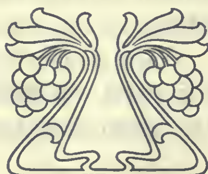
Rob tesne čaše je nekdaj dotekel
moj mladi duh, k višavam plameneč,
zaprl pekel je, s kladvom sil grmeč,
in raju krotkih se je sam odrekel.

Škrlat prostosti je takrat oblekel,
razpaljen v žaru zmagovalskih sreč,
in brez Boga, brez sužnje luči sveč
je pisal sam svoj svetli Menetekel.

Pa ko v nočeh gorja sem krvavel
z neskončno trmo, — našel sem Gospoda:
v vseh mojih mislih čul je, krut in trd.

V korakih mojih je kot bron zvenel,
v penečih sanjah je cvetel brez ploda,
kot solnce vroč in ves sladak kot smrt.

Vladimir Levstik.

V gaju.

Spisal **Vladko Kuret.**

(Konec.)

Minilo je skoraj mesec dni po njiju romanju na Barbano. Dolg je bil ta mesec, počasi so se vlekli dnevi, počasi so minevale noči in Marica ni videla Iva. Vsako noč je bdela ob oknu in srce jo je bolelo, ko je čula iz gaja proseči in vabljivi klic: Hooj, hoj! Čemu ne prideš? — je vpraševal ta klic, si me pozabila? — je očital klic, pridi, pridi! — je vabil klic. Čula ga je dobro, vedela je, da jo kliče Ivo, a ni smela odgovoriti, ni smela odveslati. Do polnoči je hodil oče po hiši, po polnoči pa so vstali hlapci in delali okoli ladij.

Kakor hitro se je zgrnila noč, je šla Marica v svojo sobo k oknu in težko ji je bilo pri srcu, ko je čula, kako jo je klical in vabil Ivo. Kako tužno se je glasilo od tihega, temnega gaja, kako je prosil ta glas, ki je plul čez morje ... Ah, ni smela iti k njemu, niti odgovoriti ni smela, da bi se ne izdala. Nesrečna je bila, a je vendar upala; in ta up se je še večal, ko ji oče ni rekel ne besedice. Frana se ni niti spominjala in ni ga videla ves mesec, le nekega dne je prišel k njej, ko je videl, da je sama doma. Marica je krpala mreže pred hišo in ob njej je stal Fran.

„Res ne vem, čemu se me braniš? Če te kje srečam, se mi ogneš, če te iščem, te ne najdem.“

Marica se je sklonila nad delo in molčala.

„Čemu se skrivaš pred menoj, Marica?“

Marica je molčala, a on jo je prijel za roko in jo prisilil, da mu je gledala v obraz. Čelo mu je bilo nagrbančeno, ustne so mu drhtele in oči so se mu čudno lesketale.

„Zakaj me ne maraš?“

„Pusti me!“

„Ne, povej, kaj sem ti storil, da me ne maraš?“

„Pusti me! Sovražim te, vedno sem te sovražila. Nikoli te nisem ljubila, nikoli marala.“

„To govoriš, ker me ne poznaš, Marica; a da bi vedela, kako te ljubim . . .“

„Kaj me briga tvoja ljubezen? Marš meni! Kaj me brigaš ti? Pusti me pri miru in ne vsiljuj se mi!“

Njena dolgo zadrževana jeza je bruhnila na dan in v Franu je videla vzrok vse boli in nesreče.

„Ne govori tako, Marica! Saj bi te osrečil!“

„Ti osrečil? S čim? — oh, dovolj nesrečno si me storil! Pojdi, da te ne vidim več, da te ne sovražim še bolj!“

Njegov obraz je obledel; prekrižal je roke na prsih in dejal skoro brezglasno:

„Torej še vedno ljubiš onega?“

„Ljubila sem ga, vedno ga bodem ljubila; on je edini, s katerim bodem živela in čeprav v največji bedi!“

„Ne govori tako, Marica! Kesala bi se pozneje. Saj te ljubim tudi jaz, in če me ne uslišiš, ne bodeš nikoli srečna. Moja smrt bi bila . . .“

Odločno je dejal to in še bolj se je vzpel. A Marica je zažarela jeze in dejala:

„Pusti me na miru! Nihče me ne prisili, da bi bila tvoja! Tvoja smrt bi bila? . . . Kaj me briga . . . tam je morje . . .“

Zasmejal se je hripavo; hipoma pa se je zresnil in v njegovem srcu je sezorel črn sklep. In ko se je ozrla Marica vanj, je bil njegov obraz miren, le oči so se čudno svetile in strašna skrivnost je ležala v njih.

Z odločnim korakom je stopal ponosno proti morju in govoril nato nekaj z njenim očetom . . .

Zopet so minevali dnevi počasi in Marica je stala po noči ob oknu in jokala. Od gaja je prihajal klic in jo vabil otožno. Proseče jo je vabil in v njej se je zbujalo hrepenenje. Vedno se je vpraševala: Kdaj bodem njegova, kdaj bode konec boli in tuge, kdaj konec hrepenenja? Ah, čemu je varovala svojo nedolžnost in jo hranila samo za njega! Da, čemu se je branila prave ljubezni, čemu je hranila nedolžnost! Da jo vzame drug, da se je nasiti drug, ki ga ne mara, ki ga sovraži? Ah, zbujalo se je hrepenenje po njem, po njegovi ljubezni, zbujalo se je nepremagljivo poželenje . . .

Nekega dne je stopil oče k njej:

„Ne maraš torej Frana?“

Sklonila je glavo in dejala odločno:

„Ne maram ga!“

„No, pa vzemi onega, meni je vseeno!“

Zdelo se ji je nemogoče . . . Velika hvaležnost jo je obšla do očeta, vse je bilo pozabljeno, bol, sovraštvo, tuga. Sklonila je glavo nad njegovo roko in jo poljubila. A njen oče se je čudno posmejal in ustrašila se je tega smeha: nič dobrega ni prorokoval. A, kaj jo je to brigalo, saj je bil sedaj Ivo njen, saj jo je uslišala Marija . . .

— — — — — — — — — — — — — —

Mornar Ivo je že obupoval. Zakaj ne pride? se je vpraševal, me je morda pozabila? Grozna slutnja se ga je polaščevala, in če ga je pozabila, je končano vse: s skale se vrže v morje, da pade na kamenje, da se mu zdrobi čepinja, da se raztreščijo možgani...

Vsak večer je ležal v gaju in čakal. Vsak hip se je dvignil, pristavil roke k ustom in zavpil čez morje: „Hoj, mornar, hoj!“

A glas se je potopil v noči, izginil je v daljavi in ni dal odmeva. Morje je šumelo lahno, veter je pihljal od njega, a ni prinesel s seboj glasu, tako sladkega glasu, ki je vedno vabil, ki je bil vedno nežen.

Cele noči je ležal v gaju in obupoval. Grozna bol se je rodila v njegovem srcu, strašne slutnje so ga vznemirjale. Ah, prišel bode v nedeljo v cerkev in čul bode morda njene oklice raz leco; prišel bode in morda bo njena poroka. Ah, plul bode po morju in zvonovi bodo brneli, morda k njeni poroki, topiči bodo pokali . . . Ležal bode v gaju in čakal nje, a pesem in godba bode zadonela čez morje, pesem vesela in poskočna od njene poroke. Taval bode po morju v viharju, a v njeni beli sobi bode poljuboval Fran njene ustnice in se naslajal ob njeni lepoti . . .

A morda hrepeni ona po njem in med tem, ko je on čaka v gaju, jo tepe njen oče, jo vleče za lase, tepta po tleh in jo kolne... Divja bol mu je razjedala srce, da si je grizel ustnice do krvi, da se je valjal kakor blazen po tleh in stokal. — — — — — —

Temna noč je bila, ravno tisti večer, ko je postala Marica tako srečna; ravno tisti večer je bilo in Ivo je ležal v gaju.

Tema je ležala nad morjem, a burja ni pihala, veter ni pihljal. Valovi so udarjali ob skalo, da je pokala in ječala. Molče so štrlele vitke ciprese proti nebu . . . Ni se čul šum valov, le kakor zamolklo bobnenje je donelo iz daljave.

Ivo je ležal v travi in sladka groza ga je obhajala. Na um so mu prišle vse zgodbe, ki jih je vedel o gajih, o svarečih in vabečih glasovih, ki prihajajo iz noči in zbujajo hrepenenje. Ah, da bi

priplul tak glas: zbudilo bi se hrepenenje, a on ne bi se bal tega glasu . . .

Dolgo je ležal v gaju in zdelo se mu je, da čaka zaman. Hotel je že oditi, a vendar se je zravnal še enkrat in zavpil v noč: „Hoj, mornar, hoj!“

Poslušal je . . . nič ni odgovorilo. Stopil je k morju; tema je ležala nad njim kakor hladna odeja . . .

Legel je zopet v travo in se zamislil. Skoraj mesec dni je minilo, odkar sta potovala na Barbano, odkar ni videl Marice. Kaj dela sedaj? Misli li nanj? Saj bi mu lahko odgovorila, saj bi mu lahko dala znamenje, da ga čuje, da misli nanj. Čemu ga toliko muči? Zakaj pusti, da obupuje? Ah, da bi zavpila vsaj čez morje: kako bi bil vesel, kako bi zopet upal! Vedel bi vsaj, da ga spremlja njena misel, in ne bi bil sam s svojo boljo in tugo . . . Ah, da bi zavpila, kako bi bil vesel in srečen!

Dvignil se je vnovič in zavpil v noč: „Hoj, mornar, hoj!“

Ni bilo odmeva! Valovi so šumeli kakor prej in skala je pokala in ječala.

Spominjal se je prvih dni svoje ljubezni; ravno tako je bilo kakor sedaj, a vendar lepše. V gaju je ležal in čakal, kdaj zadoni njen glas. Ni dobil odgovora, a je vendar upalo njegovo srce in gojilo sladko nado. Sedaj pa sta bol in obup v njegovem srcu, obup in dvom o njeni zvestobi. Zakaj mu ne da znamenja, da ga še vedno ljubi, da še vedno upa, da se ni še vdala? Gotovo mora čuti njegove klice, gotovo ve, koliko trpi.

Ivo je dvignil glavo in poslušal. Zazdelo se mu je, da je zapel nekdo v daljavi mehko in otožno, zazdelo se mu je, da je zadonel glas v daljavi, bogve kje, da je zatrepetal in se potopil v noč kakor zvezda, ki zamiglja zadnjič, zadrhti zadnjič in se potopi v nebo . . . Poslušal je, a mirno je bilo, le valovi so šumeli kakor prej in udarjali ob skalo . . .

Ah, gotovo se je vdala! Taval bode on po morju s tugo in obupom v srcu, a ona ga bode pozabila, ne bode ga poznala več, ko 'ga bode srečala na ulici. A odplul bode na morje ob temni noči bogve kam, daleč, daleč in se ne vrne nikoli več.

„Hoj, mornar, hoj, hooj!“

Ivo je skočil pokonci. Iz daljave, iz noči, bogve odkod je dospel glas, a ni razločeval, čigav je. Nežen je bil ta glas in mehek, od daleč je priplul in vabil.

Zdelo se mu je, da se je zmotil. Stopil je na skalo in poslušal. Tu je zadonelo zopet iz noči, iz daljave:

„Hoj, mornar, hoj!“

Močnejši je bil ta glas in slajši. Iva je obšla sladka groza; glas je vabil ven v temno noč bogve kam in v njegovem srcu se je zbudilo sladko hrepenenje.

Pristavil je roke k ustom in odgovoril.

Iz noči se je čulo zopet močneje, razločneje:

„Hoj, hooj!“

Ivo je stal neodločno na skali; hrepenenje se je zbudilo v njegovem srcu in ga vleklo na morje, daleč za glasom, ki je trepetal in umiral v noči, ki se je bližal in oddaljeval.

„Hoj, mornar, hooj, hooj!“

Glas je bil popolnoma razločen. Nežno je priplul čez valove in je vabil. In vendar je Ivo dvomil. Morda je bil glas mornarjev, morda glas ribičev. Bogve čigav je bil! A vendar se je vzpel še enkrat in zavpil:

„Hoj, Marica, hoj!“

Daleč v noči je zopet zadrhtelo:

„Hoj, hoj!“

„Ona je!“ je vzkliknil Ivo. Morda je hotela k njemu, a valovi so jo odvedli daleč od obale. Groza ga je obšla, ko je pomislil, da je ona v nevarnosti, da ga kliče v pomoč. Njegovo hrepenenje in strah sta bila prevelika. Skočil je raz skalo in odveslal v noč. Krepko je veslal, ozrl se včasi in zavpil glasno.

Sedaj blizu, sedaj daleč, bogve kje mu je odgovarjalo: „Hoj, hoj! . . .“

Skoro uro je že veslal; potopila se je v noč obala in okrog njega je bila tema, nikjer zvezde, nikjer luči. Sam je bil z malim čolnom na razburkanem morju. In iz noči je donelo vedno bolj vabljivo in proseče:

„Hoj, Ivo, hoj!“

Zadonel je glas v daljavi, bogve kje, in on je plul za njim, naj bo, kamor hoče, samo da ga doseže, samo da pride do njega. Dvignil se je zopet, in kakor da bi se hotel prepričati, je li Marica na morju, je zavpil vnovič:

„Hoj, Marica, hoj!“

Daleč, daleč, komaj slišno, je odgovorilo nekaj.

Ivo je zastokal. V nevarnosti je, moči so ji pošle in valovi tirajo njen čoln od obale. Dospeti mora do nje; ah, in potem bodeta

plula v gaj in zopet bode govoril ž njo, zopet ji bode poljuboval male vroče ustnice. Ivo se je zamislil. Čoln je drevil dalje, zibal se, dvigal in padal. Hladen vetrič je vel na morju in Ivo se je zamislil globoko. Sanje so ga obšle kakor dolg sen . . .

„Hoj, mornar, hoj!"

Kakor prestrašen je skočil Ivo pokonci. Glas je zadonel prav blizu, a bil je tuj, porogljiv, sovražen, glas tujega, hudobnega človeka. Ozrl se je in v mali daljavi je videl veliko ribiško ladjo, ki je plula proti njemu. Bolj in bolj se je večala, z veliko hitrostjo se je bližala njegovemu čolnu . . . Kri mu je zastala v žilah. Bogve kdo ga je izvabil iz gaja, v noč, na morje? Bogve kje je obala, kje Marica?

„Hoj, hoj!" je zavpilo sedaj prav blizu njega. Groza ga je obšla. Skočil je k veslom, a še predno je prijel zanje, je završelo nekaj v zraku, palo v čoln in ga vleklo k ladji . . .

Ivo je prijel za vesli in se oprl z vso močjo, a zaman. Čoln je drevil in se bližal ladji. Dvignil se je, hotel je prebiti vrv, ki je vlekla čoln . . . tu udari čoln ob ladjo.

Tri postave so skočile k njemu, šestero rok se je ovilo kakor polip okoli njegovega telesa in ga podrlo na tla. Nekaj se je ovilo okoli nog, rok, obraza . . . skušal se je dvignil, a ni se mogel niti geniti.

„Še eno mrežo, še eno, ono močno!"

Mrzel pot mu je prilezel na čelo. Veliko mrežo so ovili okoli njega.

„Hej, kamen sem! Priveži! Trdo!"

Čutil je, kako ga je nekaj dvignilo in ga gugalo v zraku. In drevili so ž njim daleč, daleč . . .

„Hoj, mornar, hoj!"

Ivo se je stresel po vsem telesu. Od daleč, tam od obale, od gaja je dospel znani sladki glas. Marica je zavpila daleč, blizu gaja, in njen glas je plul hrepeneče, proseče in vabeče čez morje... Ah, izvabili so ga na morje s sladkim, vabečim glasom, da se je zbudilo hrepenenje v njegovem srcu. Izvabili so ga v noč, daleč od obale, daleč od gaja, od doma: Bogve kdo ga je izvabil, da se maščuje nad njim . . . Ah, in tam ob gaju ga vabi njegova Marica, da mu pove, da mu je zvesta, da se še ni vdala, da ga še vedno ljubi... Ivo je zastokal iz obupa. In iznova se je čulo tiše, a slaje, bolj koprneče:

„Hoj, Ivo, hoj!"

Nekdo se je zagrohotal odurno in zavpil hudobno:

„Hoj, hooj!“

Glas je dospel do nje, kajti čulo se je, kako je lahno odmevalo ob gaju. Od tam pa je dospelo zopet mehko in nežno:

„Hoj, hoj!“

Ivo je zatulil iz boli in obupa... Ladja se je pomikala počasi dalje. Zazibala se je močno, udarila ob vodo . . . nekaj je završelo v zraku . . .

„Marija Barbanska! . . .“ Obupen klic je bil to, ki je prosil, čeprav je vedel, da je zaman... klic potapljajočega se, ki se oprime bilke, čeprav ve, da je zaman — grozen klic je bil, zamrl je v noči . . . in nekaj je završelo v zraku in nato pljusknilo težko v vodo . . .

Od gaja pa je proseče in vabeče prosilo in vabilo:

„Hoj, mornar, hoj!“

Posoda življenja.

Med vejami sem videl marmor rok,
trpeč obraz pripognjen nad kristalno
posodo sveto — vse sanjavo daljno
in nedosežno kot neba obok.

In videl sem pogled kot noč globok
in čul sem šum kot čez ravan opalno,
in v sinji dalji pesem čudožalno
na strunah je nevidnih plakal lok.

In trpek bil posode je napoj
in marmorne so roke krvavele
in pod posodo sveto vse drhtele.

V njo lite solze so demantnobele,
v očeh rojene, ki umrl jim soj,
in v srcu, ki mu strt je ves pokoj.

Vojeslav Molè.

Sveti Izidor.

Dolenjska legenda.

1.

Ki zgodbe svetnikov je spisal, ta mož
da zmotil se kdaj je, dokazal nam boš,
ti Izidor, sveti pastirček,
ki ovce si pasel pod Trško goró,
pil vince dolenjsko, nikoli vodó,
kar v hramu imel svoj kvartirček.

Hej, dobro Dolenjcem godilo se je,
zato vse v grehobi topilo se je,
tako da se Bog je razkačil;
in srce milobno zakrknil je brž
in s šibami ostro ošvrknil je brž
ves rod, ki se bil je popačil.

Z grmenjem je zmerjal in z bliskom pretil,
z nalivom je tipal in s strelo je bíl —
v minuti vsa rast je zatrta.
Kot hruške je padala toča z nebes,
in kar je dosegla, pobila je res,
naj vol bo, naj človek, naj trta.

In kakor dogaja to dan se na dan,
nedolžnež še takrat je bil kaznovan,
oh, Izidor sredi gorice:
tam v senci pod trto zeleno je ždel,
prelepo je žvižgal, še lepše je pel
in pasel nedolžne ovčice.

Razbila mu toča je mlado glavo,
In kadar je duša dospela v nebo,
sodnik se je božji vznemiril:
„Krivico sem storil ti, Izidor moj,
zato v zadoščenje bom zdaj nad teboj
plašč milosti svoje razširil.

„Od danes naprej imenuj se svetnik
in slave te čas ti ne bodi mejnik,
od vekov do vekov naj traja!
Tu spredaj postavi se v prve vrsté,
v obličje mi strmi in skleni roké,
uživaj vse radosti raja!“ —

In spredaj je stal in odpiral oči
in stvarnika gledal vse dni in noči,
a enkrat je vendar zadremal.
Zasanjal tako, da pod Trško goró
ovčice je pasel in žvižgal lepó
in trtam sok sladki izžemal.

In ko se je zbudil — o čuden slučaj! —
spomin na veseli domači je kraj
kot vetrček sladek vanj dihal:
preganjal ga je kakor grešnika vest,
in Izidor storil na svojo je pest,
z nebes jo je tiho popihal.

2.

Ko v sapici nočni vse trte šušté,
samoten popotnik med brajdami gre,
še mlad, še ponižen fantiček.
Tam blizu, tam daleč skovir zakriči,
tam tiše, tam jače: čričrí, čričri!
oglaša veseli se čriček.

Vrh Trške gorice, kjer cerkev molči,
popotnik pobožno brž križ naredi
in klecne, kot šega je zlata.
In duri odklene, zapre za seboj,
pogleda skoz mrzli cerkveni pokoj,
nameri se zadaj za vrata.

Tam v tihem oltarčku Marija stoji
in malega Jezuščka v rokah drži,
ki smeje se vmes in vzigravá.
Srebrnasta vsa in vsa zlata oba,
škrlatasta plašča imata oba,
okrašena s krono je glava.

Poklekne popotnik in reče takó:
„Domovje je moje visoko nebo,
svetnik sem — nedavno še tega:
pastirček ponižen, pobožen, vesel,
ki tebi prej v slavo je žvižgal in pel,
oh, Izidor — spomni se njega!

„Čuj! Toča ubije me sredi goré,
v nebesih Bog dene me v prve vrsté,
a meni o gori se sanja:
o gori, ki vince dolenjsko rodí,
ki svetcu v nebesih še srce bodri,
kot kes nanj spomin ga preganja.

„Z nebes jo popiham potihoma jaz,
na goro primaham polnočni jo čas
kot senca brez hrupa in trušča.
Pa v hram nikjer najti odprtih ni vrat,
a da vtihotapil bi se kakor tat,
svetniška mi čast ne dopušča.“ —

A ne da bi dalje bil prosil lepó,
ponižno je Izidor sklonil glavó,
zavzdihnil, kot bi se začudil:
Marija, glej! se nasmejala mu je
in z desno roko pokazala mu je,
da bliže bi k njej se potrudil.

Res v tron je pristopil, povesil oči,
in ona, ki nič nemogoče ji ni,
posegla je v plašča kotiček.
Poglej! izpod njega! —'aj! tu jo imaš
majoliko pisano — kaj jo poznaš,
ti žejni nebeški svetniček?

Smehlja se, previdno jo jemlje iz rok
in ves zadovoljen je kakor sam Bog
in srečen kot nikdar še tega:
poprime, da vznak mu ne pade, klobuk,
nagiblje majoliko, pije: luk-luk!
po tihem, kot v cerkvi je šega.

3.

Kaj cerkve ključarji vrh Trške goré
zmajujejo, stresajo sive glavé,
s cerkvenimi ključi rožljajo?
„Jaz proti, odločno nasproti sem jaz!“ —
oglaša svečanostno nizek se bas,
tenorji za njim priigrajo:

„Marija, ki v glavnem oltarju sedi,
od one, ki zadaj za vrati stoji,
moči še podobne nič nima!“ —
In zopet oglasi mogočni se bas:
„Zamenjal obe bi — tak storil bi jaz
in vsak, kdor razuma kaj íma!“ —

„A kaj bo napravil svetnik Izidor?“ —
skrb svojo zastavi visok brž tenor,
glas nižji vprašanje rešuje:
„Z Marijo preseli se v glavni oltar;
če bil zadovoljen je zadaj vsekdar,
bo v glavnem oltarju še huje!“ —

Sklenili so modro, storili tako,
pred mrakom Marija in Izidor ž njo
že v glavnem oltarju sta stala.
Na desno Matevž evangelij je bral,
na levo ga Luka je oznanjeval,
na tleh se je kača zvijala.

In kadar polnočna je ura prišla,
spet Izidor stare vse želje zazna,
Marijo prav mehko pogleda;
saj rada resnično bi segla pod plašč,
a Luki, Matevžu prav kot zanalašč
nje roke pogledov so sreda.

In dnevi minijo, zbežijo noči,
a Luka strmi in Matevž še strmi
in svoj evangelij oznanja.
Kdaj čujeta, dremata, vedeti ni,
ko vedno so jima odprte oči
kot zajcu, ki v leščevju sanja.

Prepaden je Izidor. čudno pótrt,
že drugič približa se bela mu smrt,
a usmili se prej ga Marija:
za roko ga prime, popelje nazaj
za vrata tja v skriti in blaženi kraj,
tam mrak mu iz glave izbija.

S sestró, ki se v glavni oltar ji mudi,
pomeni lepó se, gorkó poslovi,
poseže tja v plašča kotiček.
Poglej! izpod njega! — aj! tu jo imaš
majoliko pisano — kaj jo poznaš,
ti žejni nebeški svetniček?

Smehlja se in naglo jo jemlje iz rok
in ves zadovoljen je kakor sam Bog
in srečen, kot duša ni živa.
Poprime, da vznak mu ne pade, klobuk,
majoliko nagne in pije: luk-luk! —
Do danes še vedno tam biva.

Milan Pugelj.

Jesen.

Prišla v deželo trudna je jesen.
Piš mrzel razmetuje listje velo,
v tujino ptičev plaho spè krdelo,
zavija daljo pajčolan meglén.

Prišel je čas, s turobo prepojen.
Kar je cvetelo, vse je ovenelo,
kar pelo je, je večno izzvenelo,
kar je živelo, našlo smrtni sen.

Samotno dekle plaka pred menoj.
Nazaj pomlad zahteva izgubljeno,
nazaj prelesti svojih skrit opoj.

Njen klic čez noč potuje zapuščeno,
kot z listjem velim ž njim se piš igra,
hladán in tuj brez grudi, brez srcá!

Milan Pugelj.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

VII. Preko moderne Italije.

„Civilizacija je grozna rastlina; uspeva le, ako se ji korenine kopljejo v krvi in solzah,“ tako pravi moder laški izrek. Narekovalo ga je stoletno, tisočletno izkustvo.

Prava modernost je civilizacija in naopak. Na omehkuženost radi mislimo, ako govorimo o modernosti; pri tem pa sodimo le po površnem vtisku, po zunanjem nastopu modernosti, bi rekel, največkrat celo po kaki pretiranosti, po izrastkih. Jedro prave modernosti pa je vedno hud boj, boj z nasprotujočimi prirodnimi in človeškimi silami, hud boj v obliki dela, telesnega dela, duševnega dela, a v prvi vrsti z duševnostjo prošinjenega telesnega in naopak — meja je zelo gibljiva — s telesnostjo združenega duševnega dela. Zmisel za tako vsestransko delo daje kaki pokrajini ali celi dobi znak civilizacije in zbuja pri vsakem udeležniku tega dela zavest, da je v resnici „moderen“; kdor pa uživa pasivno le sadove te modernosti ali se nemara le lepotiči ž njimi, edino kot dedič in ne kot sotrudnik, to je le puhel moderněž, parasit na bujnem drevesu civilizacije.

Vsaka civilizacija pa ima svoja središča in gorišča, odkoder razpošilja svoje žarke, neteč iskrice in vnemajoč požar. Tla v takih središčih so res, kakor pravi omenjeni rek, napojena s krvjo in solzami; kajti šel je neposredno preko njih tok zgodovine! V zatišjih, kamor ne pljuskajo valovi burnega, vedno naprej stremečega toka svetovnega razvoja, ondi so tla za mirne idile v familijarni obliki očetov in praočetov, ondi je morda „sreča doma“, toda civilizacija bi ostala ondi ista in modernost bi postala sploh sumljiv pojem, ker bi bila vedno neizpremenjena; a modernost je sama ob sebi v bistvenem nasprotju z nečim preteklim. — Mogoče pa je tudi, da si izbere civilizacija popolnoma novo pot, nego jo je hodila stoletja. Svetovni položaj se izpremeni, važna civilizatorna središča utegne biti postavljena popolnoma vstran in postanejo idilna zatišja, živeč le še o preteklosti in jo morda celo nalašč naglašujoč;

nazunaj — kot kostum — se da stari blesk morda vzdržati še desetletja, a notranja praznota se trajno ne da prikrivati. — Celo preprost geografski, geološki pojav more povzročiti velik kulturni preobrat za cele pokrajine, da beži iz svojega stoletnega domovja, ako se tok civilizacije — modernosti ne obrne vsaj umetnim potem zopet k njim. —

Tujca, ki hoče videti kaj nenavadnega, bodo želje gnale seveda vedno tja, kjer ne stopa preveč v ospredje moderna civilizacija; ostanki iz starih dob in čim večja nekulturnost, „nepokvarjena" pristnost, vse to ga mika. — Kam se obračajo potniki v Italiji? Iz odgovora na to vprašanje bomo tudi spoznali, kje — ni moderna Italija. Čim bolj proti jugu morajo raztegniti svojo pot, tem bolj, tako se jim zdi, so spoznali italijanske znamenitosti; vsaj do Rima potuje vsakteri. In vendar Rim kljub — izborno urejeni električni cestni železnici, kljub modernim stavbam na Kapitoliju itd. še daleko ni med središči za visoko dvignjeno italijansko civilizacijo; takisto ne Napolj, še manj Sicilija, niti Florencija ne, ker je sedanja florentinska prosveta pravzaprav le vedno obnavljana, tradicijonalna stara prosveta. — Benetke celo niso civilizatorno središče. Kaj so Benetke? Nekaka trajna razstava predmetov stare benečanske slave, velik muzej so — drugega skoraj nič. Isto velja nemalo o nekdanji provinciji Veneciji: slavna preteklost, brez prave zveze z moderno sedanjostjo, iz strategičnih ozirov dežela nalašč nekoliko zanemarjena. Starinar si nabavi precejšnjo biro, mnogo tudi narodopisec, ker je zaradi kulturne stagnacije ohranjenega še mnogo izvirnega gradiva.

Ves drug svet pa se odpre, ko se obrnemo onkraj Adiže in Verone proti zapadu v Lombardijo. Zato ni brezvzročen slučaj, da stoji prav na tem mestu Verona s sosednjimi nekdanjimi trdnjavami in da je baš tu slavno bojišče Custozza. Ako se peljemo iz Verone po stranski progi proti jugozapadu v Villafranko in odtod z vozom v pol ure v Custozzo, se zavedamo vsak trenotek, da puhti iz teh krvavih tal civilizacija. V Villafranki nam postrežejo z dobro pijačo prav tako po domače vljudno kakor pri nas v kakem malem provincijalnem mestu ali trgu; cesta v Custozzo, lepa in gladka, pelje med zelenim poljem in med drevjem potnika prav tako ven „na deželo" kakor pri nas, naš voznik je čeden, naiven dečko brez vse italijanske vsiljivosti. Naposled Custozza sama! V bistvu zložno se dvigajoč poloblast grič, porastel z vinsko trto in vmes s travo, oživljen z nekaterimi seljaškimi, idilno postavljenimi poslopji.

Dvakrat, leta 1848. in 1866., so Avstrijci tu dosegli krvavo zmago nad Lahi, ob naskokih na ta grič je izkrvavelo na tisoče mladeničev; njih kosti, skrbno pobrane iz zbrane, pa zdaj mirno počivajo, zložene v velikansko skladišče, v kostišču na vrhu griča, zgrajenem pod skupnim spomenikom obema sovražnikoma, visokim obeliskom s kapelico in galerijo. Razni napisi izpričujejo, da se v smrti pobratijo sovražniki... Civilizacija! Složno so shranjeni tu izkopani predmeti: zmlinčene svinčenke iz laških pušek in lepo okovane pipice — čedre naših slovenskih fantov. V preprosti gostilni pod vrhom pa nam vljudno postrežejo z domačim vinom in nas nagovarjajo nevsiljivo prijazno. — Obstopili so me gostilničarjevi otroci in so v primerni razdalji s svojimi velikimi očmi motrili mojo nenavadno jim obleko; beračit ni prišel nobeden. Ko sem, vsled tega prijetno iznenaden, vsakemu ponudil novčič, jim je mati branila ga sprejeti. Stal sem ob meji moderne Italije! Njena nadaljnja smer pa je kazala proti Gardskemu jezeru, proti zapadu...

Drugo njeno izhodišče pa je onkraj Apeninov, začenši od starega mesta Pisa. Najsolidnejše mesto v Italiji! Kolodvor je jako velik in prometa je bilo v njem sila mnogo, ko sem se, nekako ob deseti uri zvečer, semkaj pripeljal iz Rima. Vse občinstvo pa se je s čudovito mirnostjo in z neobično rednostjo razšlo na svoja domovja, in ko sem, odloživši svojo prtljago v snažnem hotelu na Lungarno Regio, stopil v tej ulici, ki služi obenem za korso, na svež zrak ob tu široki in globoki reki, sem bil presenečen, da sem videl le redke šetalce, dočim v drugih mestih v tem času vse vre na korso. Tu dve deklici, razoglavi, v šepetajočem pomenku, naravnost brez koketovanja, tam priletnejše dame v resnem razgovoru, ondi kak mož, zroč doli v temno Arnovo strugo, vsega skupaj morda pol stotine ljudi, nič paradnih voz — kakor bi ne bil v Italiji! In Pisa ima vendar okroglo 30.000 prebivalcev! Ceste so široke, jako dobro tlakane, so posnažene in obdane z vrtovi; prebivalci se ne prerivajo in ne kričijo, tudi kupčevalci ne hvalijo in ne oznanjajo svojega blaga z obligatnim vpitjem, dostojanstveni so in ne sitni. Diskretno se vedejo proti tujcu in mu postrežejo dobro in poceni. Prav lep je pogled na reko Arno, n. pr. s starega osrednjega mostu (Ponte di Mezzo), lep na obojno nabrežje in na stare palače in na ljubko, belo gotsko cerkev „S. Maria della Spina“ na levem bregu, nasproti dokaj preprosti „kraljevi palači“; ime („spina“ = trn) je dobila cerkev od dela trnjeve krone Kristusove, ki je bila tu shranjena.

Pisa — nagnjen zvonik, to dvoje je nezazločljivo! Vse drugo je brezpomembna malenkost nasproti tej znamenitosti prve vrste. Iz slik pozna vsak otrok ta čudni okrogli stolp, obdan s šesterimi galerijami in na vrhu se topo končujoč s hodiščem. Prostor (Piazza del Duomo), kjer stoji zvonik sam zase ter za njim stolna cerkev, okrogli baptisterij in z umetniško krasoto stavljeno grobišče „campo santo“, spada med najlepše v Italiji. Stal sem na njem zjutraj zgodaj, ko še meščani niti vstajali niso in je solnce razsipalo svoje žarke še vodoravno, a vendar v širokih plasteh okrog teh krasnih poslopij, ležečih izven banalnih mestnih hiš, skoraj na planem. Beli marmor, ki sta iz njega celotno stavljena stolna cerkev in baptisterij, se je bleščal v čistem vzduhu južnega neba, na obširnem prostoru, poraslem z mehko travo — v juliju redka prikazen osušene Italije — pa se je blesketala jutranja rosa; blizu ni bilo žive duše! Prešinilo me je, navajenega ob vseh znamenitostih italijanskih glasnega vpitja, umazane zaprašenosti in vsiljivosti ljudstva! S stolpa, ki je sicer le 55 *m* visok, se vendar pregleda vsa okolica in se vidi tudi Ligursko morje, oddaljeno deset kilometrov. Ne ve se natančno, so li stolp nalašč stavili nagnjeno (proti severu), ali so se med stavljenjem (1174—1350) udrli temelji, tako da je bilo vrhnji del treba graditi poševno; nagnjen pa je res tako, da na prvi pogled kar pričakujemo, kako bo omahnil. — Mnogo manj, dasi tudi nekoliko, je nagnjen dokaj višji stolp (102 *m*) stolne cerkve v Modeni. Tudi ta stolp je star (stavljen v XIII. stol.); iz novejše dobe pa je takisto nagnjeni stolp župne cerkve v malem levantskem mestu Rapallo (blizu Genove). — Stolna cerkev je prelepa, posebno dober vtisk dela tudi na razvajenega gledalca zato, ker njen dragoceni materijal in njena umetniška dovršenost ne kažeta nikjer zanemarjenosti, ki jo sicer moremo tolikokrat opazovati v Italiji. Prekrasno je površje s štirimi na stebrih oprtimi galerijami; notranjščina je polna dovršenih umotvorov kiparstva in slikarstva. Vse ostrešje nosi 68 pristnih antičnih stebrov, ki so jih bili meščani v slavno pretekli dobi znesli domov s svojih vojska in podjetij. Lastnih spomenikov iz starega veka namreč Pisa nima skoraj nič. Kar jih je bilo, vsi so se utopili v srednjeveški mogočnosti tega tedaj trgovinskega mesta (v XII. in XIII. stol.), dokler ni podleglo močnejši kruti Genovi (l. 1284.) — Ko je bila Genova na vrhuncu slave, se je utemeljilo grobišče „campo santo“; začelo se je s sem, da je l. 1203. nadškof Ubaldo de Lanfranchi na 53 ladjah dal pripeljati prsti iz Jeruzalema. Veliko štirikotno, parku podobno dvorišče obdajejo mogočna poslopja s

širnimi dvoranami, opremljenimi z vso umetnostjo; tlak tvorijo nagrobni kameni.

Do svojega zgodovinskega pomena se Pisa po porazu nasproti Genovi ni dvignila več; meščani so se krvavo prepirali med seboj in so gledali le na osebno svojo korist; tako je bilo mogoče, da je v začetku XIV. stol. Florencija Piso za lepe denarce kratko in malo — kupila. Tudi v umetniškem oziru je Pisa, ki je z omenjenimi stavbami prvačila v deželah pod Apenini, hitro zaostala za Florencijo. Postala je navadno provincijalno mesto. — V sedanjem času pa se tu pričenja moderna Italija, pričenja zato, ker je Pisa, opustivši staro tradicijo trgovinskega mesta, uporabila v svojo korist najsilnejšo moč moderne kulture: industrijo.

Moderno Italijo zasledujemo potem proti zapadu, ob divni Levanti (Riviera di Levante), do prihodnjega močnega mejnika, do Genove; ves nadaljnji zapad in sosednji sever pa sta v celoti „moderna", ves Piemont in vzporedno onostranska Galija (Lombardija), s središčema Turinom in Milanom. Proga, v kateri nas pelje smer te modernosti, ima obliko konjske podkve: Verona — Milan — Genova — Pisa. Prebivalci teh pokrajin imajo pravi zmisel za napredek in civilizacijo. Izza pamtiveka so se tod bojevali narodi, vse polno bojišč je tod nastalo, pobilo se je vsakikrat na tisoče bojevnikov, a ljudstvo se ni vdalo! Če ni bil uspeh mogoč na enem polju, poskušalo se je na drugem. Ondotno ljudstvo je podjetno in silno delavno. Odtod je prešinila Italijo ideja edinstva in tod so se vršili glavni boji zanjo; odtod jemljejo še zdaj za celo Italijo najrajši uradnike in sploh uslužbence, ki naj zastopajo red in zanesljivost uprave. Vsa čast takim možem, ki so žrtva svoje vrline na kakem zapuščenem mestu doli na jugu! Čutijo se tam, kakor bi bili tujci, in zaupno se oklenejo koga izmed nas, ki ga pot pripelje do njih. Naletel sem na takega moža v Siciliji — koprnel je po svoji „domovini", a vztrajal vrlo na svoji postojanki.

Iz Pise naprej proti Genovi ob Rivieri (di Levante) in od Genove dalje (Riviera di Ponente) pa stopimo na višek modernega napredka. Omenili smo že prej, da tipičnega italijanstva tu sploh ni; ker se sem stekajo vse narodnosti naše zemlje, in sicer običnо za trajnejše bivanje, postane tu civilizacija čisto povprečna in se poslužuje vseh modernih sredstev. Ta železniška proga! Kako drzno je izpeljana, cele ure ne korak po planem svetu, ampak po neprestanih predorih, mostovih, viaduktih, včasi tik ob morju, potem zopet neposredno nad njim ob strmo vsekani stezi, tako da si res vselej oddahnemo,

kadar dospemo do kake postaje. Na postajah pa dobimo vtisk kakor na onih naših, kjer izstopajo kronane glave. Bleščeča eleganca prav tako na uniformi železniškega uradnika kakor na vsaki kolodvorski pripravi. Bože mili, če se zmislim univerzalne umazanosti na italijanskih malih postajah, že kar južno od Apeninov, tudi v Toskani, da o drugih ne govorim! Seveda: odkod naj pride na Riviero umazanost? Breg je kamenit, ravnega sveta je do gore le tuintam kak streljaj, morje pljuska po snežnobelem pesku, vode je sploh povsod dovolj in blagostanja tudi! Na to blaženo Riviero hodijo prezimovat bogataši vseh narodov, v poletju pa se prihajajo kopat premožni Italijani. Zato si kar slede letovišča-kopališča, eno lepše od drugega: Levanto, Sestri (Levante), Chiavari, Rapallo, Portofino, Sta. Margherita, Recco, Nervi in odtod kar nepretrgano do Genove vila za vilo; onostran Genove, začenši s Sestri (Ponente), se vrste še slavnejši kraji, kakor San Remo, dokler ne prehajajo v svetovnoznana francoska utočišča milijonarjev in vladarjev.

Da pa ne služi vsa Riviera le zabavi in zdravljenju, nas pouči pogled na mogočno Spezio, prvo italijansko bojno luko. Ko nas hlapon po dolgem tunelu pripelje na plano, nam ostrme oči ob pogledu na to veliko, izborno luko in spoštovanje se nam zbudi napram italijanski mornarnici, ko opazujemo tu mnogobrojne kolosalne bojne ladje in vlikanske tovarne, ki se vrste druga ob drugi, namenjene le v svrhe mornarice. Tistih par ladij in razdrapanih ladjedelnih tovaren v Benetkah je le senca silne delavnosti in očitnega uspeha v stari, že davno pred Kr. r. pomembni luki v Speziji (Lunae portus). S strmega polotoka, ki tvori južno mejo luke, uživamo obsežen razgled po vzhodni Rivieri, najlepšega z otočica Palmaria. Nedosežno impozanten je pogled na strme, blesteče stene Apuarskega gorovja, visokega blizu 2000 metrov in — z morja! — preglednega v vsej svoji višini! Tam spodaj leži Carrara in tja smo strmeli, vozeč se proti Speziji, s postaje Avenza, kjer oko ne vidi drugega nego marmor in zopet marmor! — V industrijskem oziru je na zapadni Rivieri Savona isto, kar je na vzhodni Spezia.

Genova, s priimkom „la Superba“, je prva italijanska luka, obenem važna trdnjava: v kolobarju obdaja mesto na ugodno ležečih gričih deset močnih fortov. Prebivalstvo — 160.000 duš — pa se jedva zaveda, da je mesto trdnjava. Velikanski pomorski promet osredotočuje vse zanimanje kakor v Hamburgu. Okroglo 13.000 ladij prihaja in odhaja vsako leto mimo genovskega svetilnika. Ta

silni promet in prevelika obsežnost in zato premala zavarovanost luke, to je bilo pač tudi vzrok, da se je opustila bojna luka v Genovi in se prestavila v Spezio.

Genova je bila vedno pomembno in vse svoje okrožje vladajoče mesto, v sredstvih kaj malo izbirčno, z brezobzirno doslednostjo delujoč le v lastno, in sicer v prvi vrsti gmotno korist. Oblast in trgovstvo! V kruhoborskem boju so Genovezi uničili vpliv Pise, niso pa bili kos Benetkam; križarske vojske so mestu donesle velikanskih gmotnih koristi. Hujši kot zunanji boji pa so bili v tej severni Kartagini notranji. Kruto pobijanje med imenitnimi rodbinami se je vršilo skozi stoletja, najhujše v dobi razpora med Ghibellini in Guelfi. Schiller je v svoji „Fieskovi zaroti“ dobro očrtal vladohlepno početje tistih plemenitašev trgovcev, na eni strani rodbine Dorijeve (Ghibellinov), na drugi rodbine Fieskove (Guelfov); Andrej Doria je napravil mir in red, Fieskova zarota (1547. leta) ni nič škodovala. Potem so se stoletje za stoletjem pulile za to mesto razne zunanje države; trgovinska pomembnost mesta pa ni minila. V kakih ozirih je bila Genua tudi svetovnega pomena, se kaže iz dejstva, da je v tem mestu v neznatni ulici (Via Dritto di Ponticello) rodbinska hiša Krištofa Kolumba.

Tujci prihajajo v Genovo le zaradi krajinskih lepot ali da se vkrcajo. Amfiteatralno se dvigajoče mesto se reprezentuje res impozantno, odkoderkoli ga ogledujemo, najlepše seveda z morja. Nobeden posetnik pa naj tudi ne zamudi, z železnico vzpenjačo (funiculari) se peljati nad mesto in uživati razgled z vrha doli na vrvenje in na široko luko. — Zanimivo pa je seveda tudi šetati se (včasi med palmami), po živahnih ulicah, ako so ravne, ali pa lesti kvišku po kateri, ki je napeta, da bi skoraj lahko hodil po vseh štirih. Beračenja in podobne italijanske opreme ni tu prav nič. — Javnih umetniških zbirk v Genovi ne bomo iskali. Občudujemo pa palače starih mogotcev; uvrščene so skoraj vse v glavni prometni progi: Via Garibaldi, Via Cairoli in Via Balbi; nekatere imajo tudi dragocene umetniške zbirke, vsekakor pa so kot stavbe zanimive. Ogledati si je treba „rdečo“ in „belo“ palačo: Palazzo Rosso in Palazzo Bianco, obe s krasnimi zbirkami, zlasti slik, pa tudi drugih znamenitosti in redkosti, največ iz slavne preteklosti Genove. Posebno važne so nekatere slike van Dyckove; zastopani so pa tudi Tizian, Murillo, Rubens, Dürer, Jan Steen in drugi. Lepa galerija je tudi v palači Durazzo Pallavicini (zlasti van Dyck in Rubens!) in javno nepristopna v palači Balbi-Sonarega. — Obsežno palačo „Doria“, na za-

padni strani kolodvora, itak vidi vsak tujec, da le zapusti kolodvorsko poslopje.

Onostran gora, v Piemontu in v zapadnem delu Lombardije, od treh strani ob vznožju Alp, tod je bogata Italija, vesela, ponosna in zavedna. Stara zgodovinska tla so tudi ta; videla so mnogo vojska: od Hanibala in njegovih slonov pa do Napoleona (Marengo pri Alessandriji, leta 1800.) in do našega Radeckega (Novara, l. 1849.), dobrih 2000 let neprestanega razvoja in nikakršnega propada. Življenje v dolini, a bližina nebotičnih gora učinkuje vsekakor bodrilno na delavnost in na podjetnost. Ako tla ne nudijo sama ob sebi toliko, kolikor potrebuje ljudstvo, jih prisilijo z moderno kulturo: tod je silno razvito svilarstvo in donaša prebivalstvu, ki bi sicer skromno živelo ob običnih poljskih pridelkih, milijone. Le pri takem solidnem narodu, kakršen živi tu, je moglo nastati mesto, kakor je T u r i n. Kdo bi si mislil, da je to veliko mesto, ki šteje nad 330.000 prebivalcev, zidano v samih pravilnih štirikotnikih, z neizrečeno dolgimi, čisto ravnimi ulicami, kakor jih najdemo v najnovejših delih Berlina, pa le teh, in kakor jih je največ, če smo prav poučeni, v Ameriki! Ni čuda, da je baš iz tega tako edinstveno urejenega mesta vznikla v Italiji ideja zedinjenja, da je tu bilo središče za vse dotične težnje in da je od l. 1859—1865 Turin bil prestolnica Italije!

Turin je postal nekako organizatorna prestolnica Italije; glede r e a l n e moči pa je ne le v zapadni moderni Italiji, ampak v Italiji sploh priznana prestolnica M i l a n s svojim bogastvom, z navečjimi bankami in z najobsežnejšo industrijo. Milan je pa tudi bolj „italijansko“ mesto nego pravilno organizovani Turin; saj je Milan tudi glede umetnosti in gojenja vede enakovreden tekmec Florencije, Napolja. Zanimiv pa je zlasti, ker je povsem moderen, srednjeevropski (krstil bi ga „italijanski Dunaj“), a vendar ni s svojo modernostjo izbrisal sledov preteklosti in jih tudi ni puščal v razvalinah. Plemenitaške rodbine Visconti, potem Sforza in — ni se nam treba sramovati — naposled Avstrijci so vsi skrbeli za vsestranski procvit mesta. Ondotno ljudstvo pa je dovzetno za napredek.

(Dalje prihodnjič.)

Med gorami.

Spisal **Milan Pugelj.**

I.

arjeta je mislila na ženina.

Sedela je na zeleno pregrnjenem sedalu rdeče pobarvanega kmetskega vozička, držala v rokah ohlapno viseče vajeti in ž njimi vred bič, ki se je dotikal s spodnjim koncem tal in ji z zgornjim molel preko rame. V mestu se je mudila po opravkih. Zdaj, ko nima že davno več matere in ko je umrl tudi njen brat — edini sin žganjarja izpod hriba —, zdaj mora delati sama za brata in očeta. Sama mora voziti v daljnje mesto starim naročnikom žganje, sama tam kupovati usnje za obutev in blago za obleko. Oče je star in pravi, da ni za vožnjo. Stare kosti niso, da bi se pretresale po surovo nasutih in nerodnih hribovskih potih in na trdih kmetskih vozičkih. In tudi ne ljubi se mu več. Starec je, pa ga ne zanimajo gosposki ljudje, ki se kažejo po mestu, ne visoke hiše s tistimi prostranimi okni kakor durmi, ne njih vogali z rdečimi, zelenimi, šarasto pobarvanimi lepaki, ki oznanjajo z uro daleč vidnimi črkami same veselice in zabave. Ali močan je še in doma dela kakor poprej, ko je bil mlajši. Spomladi seje in orje po tistih njivah in travnikih, ki leže spodaj pod domačijo, kadar pride jesen, kuha žganje in ga prodaja na drobno in na debelo. In tisti Lukež, ki je pri hiši tako dolgo kakor oče in ki je že starec, mu pomaga. Pridno dela, kakor bi delal na svojem in zase.

Počasi je prestopaval spredaj konj, zadnje kolo na levi je enakomerno poškripavalo, zdajpazdaj je voziček sunkoma odskočil vsled kamenja, ki je zašlo pod kolesa.

Pot se je vzpenjala v klanec. Ves svet na desno in levo se je na tistem kraju dvigal v lahnem loku više in više, ne daleč od tam so stale na obeh straneh tu više in tam niže gore, cesta se je zavijala v ridastih črtah po nekakšni plitvi kotanji, se vzdigovala ponekod iz nje in padala drugod zopet vanjo. In gozd se je širil daleč tam naokrog. Kar so nesle oči, sami lesovi, še gosti, še vsi divji, še poraščeni s smrekami skoro do neba, z ogromnimi bukvami

kakor lipe, ki stoje še redkokje na vasi ali pred cerkvami kakor pomniki romantične davnine.

Marjeta je strmela v noč in mislila na ženina. Zavrtina je imela rada, širom znanega divjega lovca, ki je stanoval pri materi starki v gorski bajti. Dolgo je že znanje, komaj še živi spomin na njegov početek. Na davno kresno noč, ko je bil Zavrtin še pastir, ko je kuril visoki kresni ogenj, skakal preko njega, metal s hriba v dolino goreče plošče, ki so letele skozi mrakove in nad gozdnimi vrhovi kakor zlate in repate zvezde. Na tisto samotno nočno pot, ko nista sama znala, zakaj si stiskata roke, zakaj se tiščita drug drugega, ko nista vedela, čemu silijo ustne k ustnam. Doživela sta vse po vrsti: spoznanje, ovire, srečo, nesrečo, sovraštvo in zavist — zdaj pa se je vse nekako uteklo, vse uravnalo, vse pomirilo kakor gorsko jezero, ki ga razburkajo viharji, ki ga skalé hudourniki in nalivi, pa se izčisti, ublaži, kadar pridejo njegovi časi. Zdaj ni več dolgo do predpusta, in ko bo napočil, takrat bo obhajala Marjeta poroko. Zavrtin se priženi na njen dom, novo življenje nastane, mnogo veselejše od prejšnjega. Lahko in z resničnim veseljem čaka tiste lepe ure za popolno združitev. Prej se ga je včasi bala, bežala je skoro pred njim zlasti takrat, ko je bil pijan. Ko je pel za mizo s svojim nizkim in bobnečim glasom, ko je zasmehoval druge s svojimi belimi in svetlimi zobmi, s svojim prezirljivim smehom, ko se je oziral po njej s svojimi iskrečimi kraguljskimi očmi. Zdaj ga pozna do dna, vse njegove dobre in slabe lastnosti so ji znane, zdaj se ga ne boji več in ne beži pred njim. Tudi kadar je pijan, gre k njemu in ga pogovarja.

Od severa je potegnila tako nenadoma močna in hladna sapa, da se je Marjeta skoro prestrašila. Listje, ki je odpadalo od drevja, je zašumelo v njenem objemu s suhim jesenskim šumom, trgalo se šopoma od vej in se motalo v širokih krogih proti vlažni in mahoviti zemlji. Tam daleč nekje so zakričale sove, kakor bi se hipoma vznemirile in kričé oddaljevale nekakšnim nevarnim in nesrečnim krajem.

Marjeta se je domislila, da je mogoče nocoj kje blizu Zavrtin. Nekje v bližini sloni morda tik debla, puško drži v roki, s svojimi ostrimi očmi prodira temo kakor z žarki. Divjačine čaka, srne morda, mogoče lisice, ki pride mimo oprezna in pretkana in pade pod njegovo puško. Nemara misli nanjo, nemara na sovražnika, na mladega gozdarja, ki je postavljen v ta kraj zato, da odpravi divje lovce. Po noči jih išče po gozdih okrog, z nabito puško hodi za

njimi in govori se, da bi streljal na vsakega, ki bi ga zasačil, kakor na divjačino, kakor na zver, ki je škodljiva in opasna.

Skoro strah jo je bilo. Srečata se lahko ž njim, z Zavrtinom. Sredi goščave, opolnoči, v samoti. Kratek boj za življenje — in konec. Nekdo izmed obeh ostane na mestu mrtev.

Konj se je ustavil, kakor bi bil opešal popolnoma. Ozrl se je nazaj, globoko v stran je sklonil glavo, kakor bi hotel nekam poseči. In oglasil se je s hropečim hrkanjem.

Marjeta je vstala, skočila z voza in stopila do njega. In tudi takrat je sklonil glavo globoko v stran proti grapi podobnemu jarku, ki je ležal na tistem kraju tik ceste. Tudi sama je pogledala v tisto stran, in ko se je razgledala v temi, ki je bila v okrilju drevja in grmovja še gostejša, se ji je zazdelo, da sloni nekaj črnega na grmovju, da visi preko njega nekakšno truplo, ki se ne gane. Stopila je bliže, zazrla moško telo, dvignila ga siloma iznad grmovja in ga posadila tik sebe na mahovita gozdna tla. Obraz je bil bled, še čisto mlad, oči zaprte, glava je omahnila naprej, roke so visele ohlapno ob telesu kakor mrtve, rama, ki je zanjo držala, je bila mokra od krvi.

Marjeta ni poznala ranjenca. Poslušala je pozorno njegovo dihanje, ki se je vršilo nenavadno počasi in naporno, položila ga je vznak, vzela z voza steklenico z žganjem in mu jo nastavila na usta. Dvakrat, trikrat je požrl, trepalnice je dvignil trudno in široko in zastokal je s šibkim in tihim glasom.

„Kaj?“ — se je oglasil zmeden, kakor v sanjah — „kaj, kje, kdo?“ —

„Konj se je ustavil, konj te je našel“ — je odgovorila Marjeta. „Kdo si in odkod si in kaj se ti je pripetilo? Voz imam, kam te naj peljem?“ —

Jesenska sapa je bežala nad njima skozi vejevje in šumela z velim listjem, ki je padalo od vej in se lovilo po tleh med debli in grmičevjem. Nebo, ki je bilo prej oblačno, se je pokazalo mestoma v svoji temnomodri obleki in kakor bi pogledalo skozi okno. Ponekod se je zasvetilo troje, četvero zvezd, tam, kjer je bil presledek med oblaki največji, se je izmotala izza zlatordeče obzarjenega roba luna in razlila po zemlji svojo medlo svetlobo.

Marjeta je sedela tik ranjenca na tleh in ga oprijemala nad pasom z desnico tako, da je slonel na njeni rami.

„Pripoveduj!“ — ga je dramila in silila vanj. „Pripeljem se po noči mimo in te najdem nezavestnega in krvavečega iz leve

rame. Ali te je napadel ropar, ali nasprotnik, ali si divji lovec in te je obstrelil logar ali orožnik?" —

„Kdo si ti?" — je vprašal ranjenec in se izkušal sam vzdržati pokoncu. „Kdo si? Kaj iščeš tod?" —

„Žganjarjeva" — je odgovorila — „žganjarjeva Marjeta izpod hriba!" —

„Ne poznam" — je rekel — „nisem še čul. — Jaz sem logar. Po noči moram okrog po šumah, nadzorovati jih moram, braniti divjačino pred divjimi lovci." —

Prenehal je, oddahnil si, pričel iznova:

„Pa grem tako to noč svojo pot, naravnost po cesti grem in slišim v bližini strel. Namerim se v tisto stran in vidim divjega lovca. Močan je bil, visok kakor gora, pobiral je ustreljeno divjačino. Kdo si, vprašam, kaj delaš? Nič odgovora. Če si pošten, pravim, govori in pojdi zbogom, če si hudodelec, se me ogni, kakor se te bom jaz ognil. Divjačino pa pusti, ker nimaš do nje pravice. Pa je bil hujši od hudodelca: za deblo se je skril in ustrelil." —

„V ramo te je" — je dejala Marjeta. — „V levo ramo; kri ti teče." —

„In boli me" — je dostavil tiše. „Kakor bi mi bil nasul žerjavice vanjo!" —

Marjeta se je domislila Zavrtina. On je močan, on je visok kakor gora. Tudi sovraži logarja, in kogar sovraži, s tistim se ne šali.

„Visok, praviš, da je bil?" — je vprašala. „In močan — praviš?" —

Logar se je oprostil njene opore, preslišal njene besede in se izkušal dvigniti od tal.

„Na voz me vzemi" je prosil. „Vstati mi pomagaj in na voz me vzemi! To stran vasi stanujem, tam, kjer seče cesarska cesta deželno, na desni od Jelševe vasi. Pelji me do doma in hvaležen ti bom!" —

Marjeta mu je pomagala, ko je vstajal, tudi na voz ga je spravila, sedla sama tik njega in pognala konja. Slonel je na desni rami in tako, da je gledal v Marjetino lice, ki je bilo videti v mesečini čudno vabljivo, sočno in mlado, kakor napravljeno iz rahlordečega cvetja.

„Čigava si?" — je vprašal drugič. „Kako ti je ime?" —

„Žganjarjeva izpod hriba" — je odgovorila — „in Marjeta mi je ime."

„Čutim, da si zala, ker popušča bolečina, kadar te gledam. Tak obraz imaš kakor Marija. In dobra si. Samaritanka. Najdeš me tujca ob potu, pa se zavzameš zame in me pelješ domov. Kako naj ti bom hvaležen?“ —

„Divje lovce pusti!“ — je izpregovorila, kakor bi ji nenadoma šinilo v glavo.

„Zakaj?“ — je vprašal in se popravljal na sedežu.

„Fanta imam“ — je rekla — „fanta, ki je divji lovec. Pa bi ga ti srečal po noči v šumi in bi ga ustrelil.“ —

„Ne bom ga!“ — je dejal. „Gotovo ne. Ker je tvoj. Ali je lep?“ —

Marjeta si je domislila, da je močan, da je visok kakor gora in skomizgnila z ramama.

„K nam pridi enkrat“ — ga je povabila. „Kadar se pozdraviš in te bo nesla pot mimo žganjarne pod hribom, stopi v hišo in ti ga pokažem. Marsikdaj je pri nas, ker me ima rad.“ —

Zavila sta po deželni cesti med grapami na desno in drdrala proti cesarski cesti, ki se je svetila tam daleč v luninih žarkih, in proti hiši, ki se je belila na križpotju.

Jesenska sapa je šumela še vedno po drevesnih vrhovih, trgala velo in rahlo listje, se igrala ž njim in ga raznašala na vse vetrove. Redkokdaj je priplaval odkod cvileč glas nočne živali, skovikanje skovirja, ki je sedel bogve kje sredi goščave in se oziral z drznimi mačjimi očmi za plenom.

Ranjeni logar je slonel še vedno na desni strani preko zeleno pregrnjenega sedala, držal bolečo levico rahlo ob životu in gledal v čudolepo Marjetino lice.

„Zrl bi te“ — je rekel — „in bi pozabil, da tiči strel v moji rami: tako si lepa. Bliže k meni se skloni, poljubi me in ozdravel bom, kakor bi se zgodil čudež!“

„Ne smem“ — je odgovorlla. „Ti bi šel v gostilno in pravil drugim o meni. Da sem te poljubila, bi jim rekel! Taki ste moški!“ —

„In kaj?“ — je vprašal in iztegnil desnico do njenih rok, ki so oprijemale bič in vajeti.

„On bi izvedel, vidiš!“ — je razložila. „Ne! Ni misliti! Ni mogoče! Ne smem!“ — Odločno je odmajala z glavo in pogledala nekako razmotrivajoče v njegov obraz.

„Tudi je ón lepši nego ti. Tvoj obraz je nežen, bel, brez brk — tak kakor ženski. Njegov pa je zagorel, resen, trd in brkat. Oči ima on kakor kragulj!“ —

Pripeljala sta se do križpotja, in Marjeta je ustavila. Skočila je z voza, trkala na okno hiše, ki je stala ob cesti, pomagala ranjencu doli in ga peljala do klopi tik vežnih duri.

Znotraj v hiši se je nekdo oglasil; najprej ženski glas, za njim moški, nekakšna poltiha govorica, nekdo je stopil k oknu in ga počasi, skoro oprezno odprl.

„Jaz sem tukaj, gospodar, Miha Kljukar!" — se je čulo. „Kdo trka v polnočnem času?" —

„Jaz" — se je odzvala Marjeta. „Žganjarjeva izpod hriba!" —

„A?" — se je začudil gospodar.

„Vozim se iz mesta, pa se ustavi konj in noče naprej. Ne mara in ne mara. Stopim doli, gledam naokoli in najdem v jarku ranjenca. Pravi, da je logar in da pri vas stanuje." —

„A — a!" — se je čudil gospodar dalje in ženski glas je zaklical za njim na vso moč in z veliko jezo. „Ti hudobni ljudje, ti malopridneži, gospoda Martina so, gospoda Martina!" —

Napol oblečena sta prišla oba na prag in silila v logarja, ki je sedel na klopi in gledal za Marjeto.

„Še malo postoj" — ji je rekel. „Še roko mi daj! Dobro dekle si! Bog daj srečo! Pa če bi se kdaj spomnila mene — tako ali tako —, mi sporoči! Če bi rada govorila z menoj, kar koga pošlji. No, Bog s teboj!" —

„Tukaj, pravite, v rami, pravite, a-hà, a-hà, a-hà!" — je govoril stari gospodar Kljukar, baba je javkala in zmerjala potepuhe in pretepače, Marjeta je sedla na voz in zavila nazaj proti domu.

Zdaj je bila sapa še močnejša, vrhovi drevja, ki je raslo ob obeh straneh, so se globoko pripogibali, črne sence so mahale preko pota tako velike in plašne, da je strigel konj z ušesi, se vznemirjal in plašil.

Doma je še gorela luč v sobi — videla jo je od daleč — in vesela misel jo je spomnila na Zavrtina, ki je čaka nocoj in ne more prej od hiše in k pokoju, dokler je ne vidi.

Zapeljala je pod kap, in tam je že stal stari Lukež, dolg, suh in koščen, kakor je bil, kratko pipo je držal v zobeh in dim je srkal iz nje z očividnim naporom.

„Kako je v mestu, Marjetica, praviš, kako je?" — je vprašal in se je razveselil. „Dobro si prodajala, kaj ne, vse si prodala!" — In nemudoma je namrgodil obraz, vzel pipo iz ust, pljunil konju pod noge in nejevoljno vzdihnil. „Doma pa ni vse prav!" — je dejal. „Zavrtin je napravil narobe." —

„Kaj?“ — je vprašala in slutila, kaj ji bo odgovoril.

„Logarja je ustrelil“ — je pojasnil starec. „Po noči sta se srečala na lovu. Pravi, da ga je logar iskal. Kajpada! Nič ni bilo pomišljati! Ali ti ali jaz! Pa je vendar narobe! Dandanes še drevo sliši in vidi, tako ti pravim.“ —

Marjeta je hitela v sobo, ki je bila vsa zakajena. Luč pod stropom je skoro ugasovala, pri peči je bilo komaj opaziti dremajočega starca žganjarja in za mizo v nasprotni kot ni bilo mogoče videti pivca, samo njegov pijani, nizki in zasmehljivo zveneči glas je plaval po sobi, kakor bi živel sam zase, se igral s tistim dimom in se izgubljal sredi njega.

„Mislil si, preljubi fantiček, dobro si mislil zase, slabo si ukrenil zame. Tudi petelina si napel. Kaj te nisem videl, ko si naravnaval puško? — No, vidiš! Pa sem jaz prej napel petelina in prej naravnal puško. Pok! Zdrav, fantek, srečno pot v večnost! Tako, poglej me! Saj še zajca ne ustrelim, kadar si najde zajko in brlog, še kragulja ne, kadar znaša gnezdo. Kaj bi reva — zajka, kaj bi napravila? Še zajci se ne snemljejo s kljuk, še kragulji ne! Kaj bi storila kraguljevka? Reva bi bila. Drugi gnezdijo, koté mladiče, a ona leta okrog sama, izgubljena! — Pa bi ubil fanta, ki ima dekleta! Ustrelil ga, ko se imata rada in pripravljata svatbo! Zakaj bi razdiral srečo, kaj? Zakaj bi trgal življenje? Še mravlja težko pogine, ki je majhna, še mešica! Pa bi mlad človek rad umiral?! Neumno si ukrenil, cigančEk, golobradi rakec! Mlad človek, ki si pripravlja dom, ki ima že golobico, praviš, misliš?! Da bi napel petelina, nameril nanj puško pa ga pobrisal kakor vrabca s strehe?! Kazen božja, ljubi butček, tako je!“ —

Marjeta je poslušala tik ob durih, poslušala do konca, stopila skozi dim do poznega pivca in vsa vznemirjena izpregovorila.

„Torej res!“ — je rekla. „Ti si ga — logarja!“ —

In pivec se je razveselil, kakor bi posijala nebeška luč v njegova lica.

„Jaz sem ga“ — je govoril — „tako gotovo sem ga jaz, Frančišek Zavrtin, kakor gotovo sedim za to mizo! — Pij, golobica! Kje si, krčmarček? Ohà! Zadremal si! Pa pij kar iz mojega kozarca, k meni sedi, pa se veseli z menoj! — Vidiš: dogodilo se je, lepo se je pripetilo. Mene hoče vzeti potepušček tebi, ovčici, srnici, pa stopi za menoj kakor za lisico. S smodnikom in svincem bi me rad podkadil. Kakor vrano. Pa ni nič! Pa je hudodelček sam tista lisica, tista vrana! — Pij, dušica, pij in veseli se! Nič ne skrbi! Kdo je

bil priča, bi vprašal, kdo te je gledal, kdo je poslušal? Bukve, ti odgovarjam, gabri in borovci! Pa samo šumijo bukve in gabri in borovci, veje mole od sebe, vrhove iztegujejo na kvišku, nič ne slišijo, samo šumijo! Samo šumijo, nič ne pripovedujejo! — Pij, rožica, nagni kozarček, majhen je in plitev, kaj bi ga ne izpraznila?!" —

Marjeta je stala ob mizi, gledala, nekako strmela vanj, kakor bi zbirala misli, izkušala urediti zmedene, napraviti iz njih celoto, iz vseh eno samo jasno misel.

Lukež je stopil v sobo, oče, ki je dremal pri peči, se je prebudil in stresnil, kakor bi se prestrašil lastnih sanj. Pivec Zavrtin se je nagnil nad mizo in iztegnil desnico po Marjeti.

„Pij, golobica, dušica, nagni, da boš cvetla kakor jablana v dobri letini, da boš zdrava kakor breza v šumi, da boš vesela kakor škrjanček, ki poje nad spomladanskimi orači!" —

(Dalje prihodnjič.)

Sicilski kitici.

Vela roža.

Na prsih roža in v očeh pozdrav,
pozdrav sladak kot drug noben na sveti . . .
In v srcu kakor velik cvet sanjav
zdih vrel: Do zadnjih dni tako živeti —
bežite, dvomi, zardelih glav,
od sivih ženk skrbi tesno objeti! . . .
Zakaj si vstal, ti mrtvi blesk daljav?
Nazaj, cvet suhi, k pisemcem v kaseti!

Gozdni grad.

Pozdravlja iz preprostih vaz erika,
blazin razkoš za njo temni iz kota.
In vitezom negibnim, brez jezika,
lišajna brada do preprog se mota.
Kot breza bela žena in velika
v oči zre tiho; čudna nje lepota
obenem plaši in skrivnostno mika:
sprehaja po hodnikih se samota.

Pavel Golob.

Nevesta.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

(Konec.

3.

rihajal je potem prav vsak večer, ko je že vse zaspalo — zgodaj zaspijo kmetje —, in je vrgel rahlo kamenček na njeno okence. Tekla mu je odpirat vrata, tiho sta se splazila v njeno sobico in sta jo skrbno zaprla. Stopila sta k oknu, ga odprla, da ji je posvetila vsa mesečina na obraz; in potem je strmel v njene čudovite oči, strepetaval, kakor bi ležal v bolezni, jecljal je pretrgane besede blaznega občudovanja in pijane sreče in utrgal samo tupatam poljub z njenih cvetočih ustnic . . .

Nikdar ničesar več . . . In zato se ji je zazdelo včasi skoraj smešno, kako je še nedolžen . . . Ni bila pokvarjena in še nobene rdeče rože poželenja ni bila zbudila kri med belimi lilijami njenega srca, toda tako sladko bi se bila prestrašila in zgrozila, če bi se bila zgrešila njegova roka za hip in sama ne vedoča kdaj s prave poti . . . In potem bi bila imela priliko, da bi mu jo bila hitro odmeknila in jo obdržala krčevito v svoji roki, iz samega strahu, da bi se ji ne zahotelo zopet po prepovedanih sladkostih . . . Zakaj močna je bila Franica . . . skoraj kakor fant . . . in čutil bi bil, kako so se ji napeli vsi kipeči udje in kako so kakor iz brona, če hočejo . . .

On pa ni razumel. Zakaj moški je lahko po srcu še vedno nedolžen, celo če po telesu ni več, Franica pa je bila ženska, ki jo zapeljuje telo, še predno le sluti srce, kaj je greh.

Zato je premišljevala včasi take stvari, on pa je premišljeval samo njene oči, ki so bile preveč čudovite, da bi videl še kaj drugega. Zapri okno, Franica, spusti zavese, — v temini te morda najde njegova mlada kri, da se boš borila ž njo in jo deviško premagaš! . . .

Letos je prišel tudi o Božiču domov in o Veliki noči. Na samega Velikega petka večer sta slonela pri oknu, pod katerim je

stala vrsta cvetočih breskev, ki so se svetlikale iz temine kakor toliko bledordečih mrtvaških lučk.

„Veliki petek — Ivan! Vendar je greh . . .“

„Ne, ni greh, ne more biti greh, Franica!“ je vzdrhtel v globokem prepričanju.

„Ne, saj res ni greh . . . S tabo bi si upala prevasovati celo noč tik pred svojo smrtjo,“ je rekla Franica, in niso bile brez malo zlobnosti njene besede.

„Kaj počenjam z otrokom!“ si je očitala tolikokrat med letom, ko je mislila nanj. „Grdo je, ko sem starejša od njega in bi morala imeti jaz več pameti!“

Res, da ni bilo nič grešnega med njima, ampak vendar . . . Nobenega zmisla namreč ni imelo. Kaj bi rekli ljudje, če bi zapazili. Za oltar je namenjen, vsa fara je že zdaj ponosna nanj, vsako oko ga vidi v duhu v zlatem plašču pred seboj, nedolžnega in belega kakor svetega Alojzija, — naenkrat se izve, da ga je bila izvabila ona v črnih nočeh v svojo spalnico in ga zapeljala v skrivne grehe... Kamenali bi jo! . . .

In šele Martin! Niti dotekniti se je ni smel več, odkar je bilo onega polno njeno srce, pa je vendar pohlevno prihajal, sedel je pred hišo in govoril prijazne in mehke besede ž njo. Očitno so se mu že smejali, on pa ni maral za vse to . . . In nazadnje je ne čaka vendar nič drugega . . . Oče in mati umrjeta, brat pride čez dve leti od vojakov in se poroči, — ali bo potem na poti po hiši! In boljšega od Martina ni vendar nobenega in ni lepo, da bi ga varala. Naj bo! — lepa otročarija je bila, sladak spomin za stare dni, ko je strmel lep študent v njene oči in je zvenela zadivljena pesem o njih globinah čez nje omamljeno srce, toda zdaj je dovolj in treba je postaviti pamet med sebe in vse to.

Že pred Veliko nočjo je bila sklenila, da mu poreče tako. Pa ga ni mogla odpraviti, ko ga je videla stati izpod zaves tako plahega pod oknom in umirati skoraj štirimesečnega hrepenenja . . . In potem je pustila, naj se izlije še enkrat, zadnjič, ves vonj te sladke ljubezni čez njo, naj izlijejo še enkrat, zadnjič, njene oči vso svojo moč čezenj, čez prvega in najbrže čez zadnjega, ki je občutil z vso svojo dušo njih čar . . .

4.

Dnevi so bili dolgi, svetli in visoki, vse tja gori do kraljevsko velikega solnca. Ljudje so se gibali od zore do mraka tam zunaj —

kakor posejane so bile ž njimi njive na ravnini in senožeti po rebrih, — in tudi Franica je morala vstati včasi od svoje šivalne mize in iti pomagat. Tako je bilo do smrti utrujeno njeno težkega dela nevajeno telo in brez sanj je legla in zaspala brez misli nanj, ki ji je bil prej vedno pred očmi.

Tako se ni spomnila, kdo je zunaj, ko je priletela pest kamenčkov na priprte zaklopnice njenih oken. Martin ni, ker ne sme, drugi se je še celo izogibljejo zadnje čase . . . gospodične. —

Skočila je iz postelje in je pogledala. On! Spodaj stoji kakor kip in mesečina mu pada ravno na obraz, lepi, mladi obraz z valom temnih kodrov izpod širokega klobuka.

Za hip je pomislila . . . Ne, toliko mu mora odpreti, da mu pove . . . Še enkrat — in res zadnjikrat!

Odpahnila je oprezno zaklopnico, da ji je mogla glavica skozi. Tedaj je šel blažen nasmeh široko čez njegovo lice in roke so se mu dvignile hrepenenja, kakor vedno, kadar je tako pogledala nanj.

Pokimala mu je, in ko se je bila hitro oblekla, mu je hitela odpirat.

Dolgo ni mogel nič govoriti. Samo glavo ji je držal v svojih drhtečih prstih, kakor da drži vse svoje življenje, vso svojo srečo v njih, in le zdajpazdaj jo je poljubil na ustnice.

Ali ti poljubi so bili vendar drugačni, — moški, nič več mladiški, dajanje, ne več jemanje, volja, ne več prošnja, ukaz, ne več vprašanje. In ko ji je ovil potem roko okrog vratu, je bila skoraj grešna drznost v njej.

Zadrhtela je in ga je pogledala.

„Vidiš, zdaj sem pa fant!“ je rekel in se je mirno nasmehnil: „Matura v žepu, ključ v žepu, — za vrati ves prostrani beli svet! Čez tri mesece odpremo in stopimo ven na plano! . . .“

Prestrašila se je teh besed — srce se jih je bilo prestrašilo — in sklonila se je od njega nazaj.

„Kaj ne pojdeš . . .?“

„Za duhovna? Če Bog da dobro srečo, ne! „Povej, ali bi me ne bilo škoda?“

Samoljuben je bil njegov nasmeh, posveten.

„In kaj misliš?“

Skoraj kriknila je te besede.

„Sam ne vem še. Na Dunaj pojdem vsekakor. Morda za profesorja, za sodnika, mogoče celo za zdravnika. Ne vem še.“

Neprijetno je bilo njegovo govorjenje.

Pogledala ga je bolj pozorno. Da, človek bi moral reči, da je zdaj še lepši od prej. Svetle so njegove oči in pogumne, bolj zapeljive njegove ustnice. Tudi oblečen je popolnoma po gosposko in lepo se prilega črna suknja njegovemu vitkemu telesu . . . Ah, na pot je napravljen, na dolgo, veselo pot tja ven čez življenja pestri vrt . . .

O, in ona si ga še ni mogla misliti več drugače, nego kakšen bo najlepši dan svojega življenja, najsvetlejši dan vse fare, odkar stoji . . . Topiči pokajo, zvonovi pojejo, zastave vihrajo, povsod ga čakajo slavoloki. Dolga bela procesija se pomiče proti cerkvi, po cesti, vsej natrošeni s cveticami. . . . In potem prihajajo pred oltar, — dolga vrsta belih gospodov, drug za drugim, deset, dvajset, da ni konca. In slednjič, zadnji, on sam, nekoliko bolj bled nego navadno, a še lepši, v bogatem plašču, s črno mašno kapo na glavi . . . Gospodje se razpostavijo pred njim, da gre skozi, potem se ustopijo okroginokrog oltarja, pol na njegovi desnici, pol na levici, in se mu globoko priklanjajo. In zdaj se dviga počasi čeznje in gre ponižno, a vendar ponosno — ponižen pred Bogom, ponosen pred ljudmi! — po stopnicah navzgor. Že je pred tabernakljem. Za njim stoji stari dekan iz trga, domači gospod župnik, — a on je danes prvi med vsemi, njemu velja vsa ta slava in čast . . .

In ona kleči tam kje zadaj, tiho in skromno med ženami. Morda se je že komaj ukradla za hip od otrok, — zadnja je med vsemi in nihče je ne vidi, — a ona ve vseeno, da je bil lepi novomašnik samo njen nekdaj izmed vseh na svetu! In iste oči, ki strme danes zamaknjeno v oltar, so strmele nekdaj prav tako zamaknjeno v njene oči . . . In vendar je čisto in nedolžno njegovo srce pred Gospodom . . . Njen je bil, pa se ga ni doteknila, — otrok je bil prišel k njej, otroka ga je dala Jezusu nazaj . . .

O, in zdaj hoče iti . . . Sodnik bo, zdravnik . . . kakor so tisti, ki so gledali v trgu za njo, če je šla na semenj doli. Take drzne, nespodobne oči bo imel, da ve človek takoj, kaj mislijo. Tako grdo posvetno življenje bo živel kakor vsi ti ljudje brez vere, brez vesti . . . In če se spomni nje in teh njunih večerov, se bo smejal . . . In morda bo pravil še svoji ženi . . . taki gosposki nališpanki . . . in oba se bosta smejala . . .

Stresla se je in silno ihtenje jo je zlomilo.

„Ne, ne, Ivan, ne smeš! . . . Ne . . . ne pustim te!“

„Kaj? . . .“ Gledal jo je ves presenečen in je ni mogel umeti.

„A zato!“ se je spomnil naenkrat in se je zasmejal.

„Ti misliš, da bi te pozabil?“ se je sklonil k njej in jo je pritisnil nase. „Saj ravno radi tebe nočem. Ah, ne, ti moja Franica, — če ne grem, le radi tebe ne grem. Takoj, ko dovršim, pridem pote...“

Obrisala si je solze in je zmajala z glavo.

„Ne, Ivan, takrat ti sam ne boš mislil več name. In če bi mislil ti, bi jaz ne hotela . . . Šel bi . . . in nikoli več bi te ne videla . . .“

„In zakaj ne?“

„Zato ne, ker . . .“

„Zato ne, ker bi se ti takoj poročila,“ je rekel temno. „Sicer bi se pa tudi tako . . . Kaj te bo brigalo potem, ali bom mogel nositi križ, ki si ga tebi na ljubo naložim!“ . . .

Zazeblo jo je bilo pri njegovih besedah do dna srca in občutila je vse težko očitanje, skrito v njegovih besedah, da ga pošilja tako samega na žalostno pot . . . In že je vstala iz njene duše misel in že je bil trden sklep.

„Ne, Ivan, ne misli, da storim tako. Ne rečem, da se kdaj pozneje ne poročim . . .“

„Z Martinom!“ jo je prekinil strupeno.

„Ravno z Martinom, če me bo čakal toliko časa, ker je dober in pošten človek. Toda vsa ta štiri leta te bom čakala. Kakor nevesta te bom čakala in z vencem na glavi in v beli obleki te bom spremljala pred oltar, če me boš hotel izbrati . . . A, obljubi mi, Ivan, obljubi mi, — pomisli, tako bo lepo!“ je vzkliknila vsa prevzeta . . .

Sklonil je glavo in je gledal dolgo molče predse.

Nazadnje . . . saj mu samemu ni bilo toliko do tega . . . Vse življenje se je moral težko boriti za svoj kruh in zdaj bi ga čakale še težje borbe. Samo hrepenenje po prostosti mu je dajalo poguma; a še močnejša nego hrepenenje je bila plahost pred svetom v njegovem srcu . . . Tu bi dobil drobtinico, tam drobtinico, a nazadnje bi morda vendar opešal. Če človek prav pomisli, ali je vredno? Študirali so, dovršili, toda, ali so danes res srečnejši nego duhovnik, ki je našel uteho v svojem poklicu? Lepo mirno bi živel, kupoval bi si knjig . . . In nazadnje tudi duhovnikovo življenje ni brez veselja . . . in kakor hoče, si človek uredi . . . Če najde poklic, bo živel po njem — če ga ne najde, bo živel brez poklica . . .

Pogledal je Franico. Mirno je stala zdaj ob njem in je strmela ven. Kakor bel sen je bil njen obraz.

„In . . . in če te ne ubogam, se takoj poročiš, Franica?“

Komaj je slišala njegove besede, tako potiho jih je bil izgovoril.

„Česa naj bi še čakala?“ je odgovorila, in zopet so ji zalile solze oči . . .

„Pusti mi tri dni pomisleka, Franica,“ je rekel počasi. „Čisto sam zase hočem biti dotlej, pretehtati dobro in temeljito, a v četrtek večer ti pridem povedat. Saj smem?“

„Smeš. In če storiš, kakor te prosim, smeš priti, kadar hočeš... Tudi danes leto, danes dve leti lahko prideš, če... če boš maral... Za toliko bi se še upala zagovarjati pred Bogom... Če boš mislil pa drugače . . .“

„Bi ne smel priti več? . . .“

„Ne, potem nikdar več!“

In zato tudi pomišljal ni nič več in jo je stisnil burno na svoje srce. In kakor ženin in nevesta sta slonela ob oknu pozno v noč...

5.

Srce se ji je stisnilo, ko ga je zagledala naslednje počitnice prvikrat v črni obleki. Tako resnobno je gledal in tako bled je bil . . . Samo legel bi, zaprl oči, sklenil roke in mrtvaške sveče bi prižgali okroginokrog njega . . .

In zato se ga je bala tako. Dvakrat že ga je imela srečati, pa je zbežala prestrašena s ceste, da bi je ne videl, ko pride mimo.

In potem, ko je prišel zamišljen in svečano mrk, je vsa trepetala tajne groze v svojem skrivališču in je gledala za njim, dokler ni izginil v črnem mraku dreves tam doli pred ovinkom.

O, če je nesrečen, nesrečen, ker je poslušal njo in ne svojega srca? Saj ni niti slutila, da ga bo videti v tej dolgi črni obleki sredi bele ceste tako... kakor izgubljeno mladost... kakor žalosten spomin...

In nekega večera ni mogla prenesti več; in ko se ji je približal, se mu ni umaknila.

Počasi je prihajal, a ko jo je ugledal in spoznal, je naenkrat obstal.

„Glej, zdaj te šele vidim, Franica, da se ti zahvalim za vse, kar si mi storila,“ je vzkliknil in ji je iztegnil svojo roko.

Za hip ni vedela, kako bi mu rekla, potem pa je občutila, da je mogoča med njima le beseda, kakor jo govori sestra bratu.

„Torej si srečen, Ivan?“

„Nepopisno srečen, Franica! Komaj mesec dni me je izkušal Gospod, potem pa mi je široko odprl svoje naročje. Glej, in zato

sem želel govoriti s teboj; in predno bi bil odšel, bi bil sam prišel. Prišel bi bil, da te odvežem od tvoje obljube."

V dno duše jo je zabolelo in težak je bil njen pogled, ko je obstal na njegovih očeh.

On pa jo je razumel drugače.

„Ne misli, da bi mi ne bilo ljubo, če bi te videl takrat pred seboj. Ali kako naj sprejmem za to veselje tako žrtev od tebe?"

„Kaj misliš res, da je to žrtev?" je vzkliknila vsa razžaljena in nemilo presenečena.

Nemara mu jo je bil poslal sam izkušnjavec na pot in se je poslužil brez vsake njene krivde njenih v tem bolestnem strepetavanju tako nepopisno lepih ust, da bi ga omajale v njegovi kreposti. In morda je prilil on njeni žalosti to divjo željo, da bi ga prisilila zastrmeti še enkrat z nekdanjim zadivljenjem v njene oči.

„Žrtev imenuješ ti to?" je ponovila. „Kaj si res in že v tem kratkem času tako popolnoma pozabil vse, kar je bilo?"

Poznala je silo svojega glasu, če je hotela, da je zazvenel tako, poznala je moč svojega pogleda, če je povzdignila počasi svoje oči in je prišla potem z vso njih globokostjo.

In res se jih je prestrašil in ni mogel skriti, da je nje moč močnejša od vsega, kar se je iztegalo nevidno od zgoraj k njemu, da ga brani in podpira v tej nevarni uri.

Videla je in ji je bilo dovolj. Samo to je hotela! Da občuti še enkrat in popolnoma, da ga je izpustila ona sama in prostovoljno iz svoje oblasti in da se ne bo zahvaljeval na drugo stran, če stoji ona na tej strani pred njim!

„Ne, Ivan, meni to ni žrtev!" je rekla z mirnim in samo še gorkim glasom. „Preveč sem ohranila vse v svojem srcu, da bi mogla še danes omahovati. Kakor sestra sem ti vdana in pravico imam do venca na tvoj dan . . . Seveda, če me pa ti sam ne boš hotel . . . če me že danes nočeš, mi rajši povej . . ."

„Franica! kako moreš tako govoriti? Sestra! Stokrat več nego sestra . . ."

Umolknil je in jo gledal s širokoodprtimi očmi. In ona je videla v teh očeh vse, kar je videla nekdaj . . . Ena beseda, in padlo bi bilo do zadnjega, s čimer se je bil težko in počasi odel v enem celem letu proti svetu in njegovim izkušnjavam in proti njej sami.

Toda ona se je zavedala v tem hipu še bolj jasno nego kdaj poprej, da bi ga dala le svetu, če bi ga poklicala zdaj nazaj; zato

ga je potisnila z odločno roko zopet za ograjo, kamor ne bo mogla k njemu ne ona, a tudi nobena druga ne.

* *
*

Vdano in pohlevno je čakal Martin. Še tega in onega je bilo treba, — kaj je razumel on o tem?

Slednjič pa so vendar določili: Na Veliki Šmaren bo nova maša in Franica bo takrat še družica, na Mali Šmaren pa bodo zadnji oklici.

In tako je Franica dočakala. V prvi klopi je klečala v svoji svetli beli obleki kakor nevesta in je gledala pred oltar. In zgodilo se je, kakor je videla v svojih sanjah: zazvonilo je z vsemi zvonovi in dolga vrsta gospodov se je pomikala iz zakristije pred oltar. Za vsemi pa je prišel on sam, bled in visok, v zlatem plašču in s črno mašno kapo na glavi.

Gorko ji je zavalovalo pri srcu in z obema rokama si je pokrila obraz.

In ko se je sklonil globoko čez oltar, da bi se spomnil v nemi molitvi vseh, ki so mu bili dobri na njegovi poti, je zakipelo tudi v njegovem srcu in pred seboj je zagledal njene oči. In je privzdignil jasno in mirno svoje k prelepi Sveti Devici nad seboj in jo je prosil, naj ji bo dobra mati do konca njenih dni in naj ji stoji ob strani v njeni poslednji uri.

Smeh.

Ko dahnile so rože v vesno vstajajočo,
vzdrhtela v smehu je rdečem glasna plan;
nad žitno njivo, v svežo zlato dalj poljočo,
smehljal se je od gor do gor blesteči dan.

Nad grozdom se temnečim v brajdi med ogrado
zvenel je smeh v jesensko plodov polno stran;
nad vojsko skrvavelo v polju, vojsko mlado
smejal se z mrtvim smehom je gasnoči dan.

Vojeslav Molè.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

er smo trije ljudje različnih veroizpovedanj tako mirno in složno sedeli skupaj, sem jel poizvedovati, kakšno je bilo razmerje med Turki in kristjani pod turško carevino.

Odgovoril mi je Djordjo: „Bošnjaki smo si po jeziku vsi bratje, pa kjer so bratje, tam so tudi prepiri. Kakor sem ti že rekel, so naši ljudje vročekrvni, zato smo imeli včasi krvave dneve. Velika je bila sila turška, ki ni hotela poznati pravice. Sila Boga ne moli in vsako silo Bog ulomi. Zdaj gre tudi bolan in hrom človek sam lahko po planini in ni se mu bati nasilja, ker skoraj na vsakem razpotju vidiš orožnika. Osebna varnost je sedaj večja v deželi, nego je bila kdaj poprej. Slabo je pa to, da so nam naložili novih davkov pa mitnino, kolke pa tlako in da jemljo naše sinove k vojakom.“

„Red velja mnoge novce in mnogih žrtev,“ sem vpletel. „Povej, kako ste kristjani izhajali s Turki. Jeli, hadžija, ti ne zameriš, ako se govori pravda?“ Mujaga je dvignil rameni in roki ter soglasno nagnil glavo.

„Hadžija nima pričine, da bi zameril, on je dober človek. In takšnih ljudi je bilo med Turki vedno dosti, ki so Boga poznali in niso segali kristjanom v njih pravice. To ve hadžija in vsa Bosna.“

„To je istina,“ je pritrdil Selimanović. „Pa tudi hudoben človek ne more ničesar proti svoji usodi. Naš hodža nas je učil, da pošlje Bog dete, predno ga postavi na svet, čez široko polje, ki je nasuto z mrtvaškimi glavami. Stopa dete po glavah in se navzame čednosti in strasti onih, katerim je stopilo na čepinje. Zato je svet poln vsakovrstnih ljudi, dobrih in hudobnih. Pri vseh narodih je enako.“

„Pa v življenju se lahko zbrusi čednost, da je svetlejša, in strast, da je temnejša,“ sem pripomnil, pa hadžija je fatalistno vzkliknil: „Bog odredio, pa šta hočeš.“

Djordjo mi je začel praviti o nekaterih begih, ki so bili prave majke ljudstva, ki so živeli v patrijarhalnih razmerah s kmeti in niso zahtevali nemogočih davkov. Ko bi bili vsi begi tako ravnali z na-

rodom, šel bi bil zanje v boj za svobodo Bosne takrat, ko so sultanu odrekli harač in je moral Omerpašo poslati nanje.

„V kakšnem spominu živi Omerpaša pri Bošnjakih?“ sem vprašal.

„Begi ga črte še danes, ker je vkoval nekatere v železje in jim odvzel harač in ga poslal v Carigrad in pa zato, ker so se njegove bule nezastrte v odprtih kočijah vozile po bosenskih mestih. A narod ga hvali, da je bil pravičen. Jaz sicer tega ne morem reči. Bil sem takrat nekaj nad dvajset let star in živež sem na svojem vozu in s svojimi konji vozil za njegovo vojsko. Šest tednov sem vozil, pa turška carevina mi je plačo še do danes dolžna. Da, hude čase je preživela Bosna, miru in pokoja od kraja do konca naše pokrajine ni bilo nikdar, ker ni bilo pravice. Med Turki in kristjani so bili hudobni ljudje, ki so drug drugega gnetli, in tako se je proti nasilju z obeh strani stavil odpor. Bili so taki časi, ko Turki niso pustili, da bi goslar pel pesem, ki bi količkaj žalila turški ponos. Izbili so mu gosli, rekoč: Noben zvon še ne zvoni v našem kraju. Pa takšne stvari so se godile le mestoma in kadar se je vnel prepir in ni bilo treznih ljudi, ki bi umeli miriti. Veš li, gospodine, kje je Olovo?“

„Vem.“

„V prejšnjih časih je bilo nevarno potovati v Olovo, a jaz sem hodil tja s katoličani na božjo pot. V onih krajih so bivali zelo fanatični Turki. Poldivji Arnavti, pobegli iz Albanije, turški izseljenci iz Srbije, odpuščeni vojaki, vsa sodrga se je nahajala v tistih goratih krajih ter hajdukovala. Včasi se paroh ni upal obleči v svojo cerkveno obleko, v navadni obleki je opravljal molitve. Pa so bili tudi boljši časi, takšni časi, ko so Turki, če je udaril dež, spravili svoje ženstvo v eno hišo, v drugo pa so vzeli romarje pod streho. Še v narodni pravljici se naše ljudstvo spominja poštenih muhamedovcev. Pravijo, da so nekoč Turki udarili na olovsko cerkev in jo zažgali. Vsa cerkev je stala v plamenu, kar se dvigne z velikega oltarja Mati Božja, se izpremeni v golobico in golobica leti skozi plamen k nekemu Turčinu v gumno. Oni Turčin pa je bil pošten, miren človek, ki je Boga poznal; njemu ni bilo para med kristjani in Turki po vsej Bosni. Za zavetje, katero je golobica dobila pri njem, ga je poplačala obilo: čez noč se mu je rodila v shrambi pšenica, in kar je čez dan od kupa vzel, to se je čez noč prisulo od nekod. Imel pa je Turčin hudobno ženo, ki je vedno silila vanj, naj ji da ključ od gumna. On se je branil, ker ni hotel izdati

čudeža. Naposled ga je prevarila žena ter mu spečemu ukradla ključ, šla v gumno, pa glej, komaj je odprla vrata, že stoji shramba v ognju in skozi plamen leti bela golobica v višave. Iz te pravljice vidiš, da je bilo tudi dobrih Turkov, ljubih Bogu in ljudem."

„Kako da si hodil s katoličani na božjo pot, ko si vendar pravoslavne vere?"

„Prosili so me, naj grem ž njimi, in jaz sem v mlajših letih rad hodil tja, kjer je bila nevarnost. Sicer bi šel pa tudi v Meko, če treba, ker Bog je povsod eden, le tisti, ki pravijo, da so mu najbliže, so si ustvarili vsak svojega Boga po svojem okusu."

„In tako z našim ljubim Bogom sejejo neslogo v človeštvo," sem rekel, strmeč v naprednega Srba. Kako visok se mi je zdel nad nazori fatalistnega, v „kismetu" dremajočega Turka! „Vsekakor kaže tvoja pripovedka, da so živeli v Bosni tudi takšni Turki, ki so bili priljubljeni pri kristjanskem narodu."

„Čuj, gospodine! Znam, da tudi ti ne veš, da slavi naša pravoslavna vera nekega Turka za proroka" mi je rekel živahni in zgovorni Djordjo.

„Nisem še slišal."

„Celo naš vladika ni vedel o njem. Pa imamo proroka Avdijo, ki je bil do svoje smrti turške vere. Po narodni pripovedki se je Turčin Avdija takole posvetil. V neki pravoslavni cerkvi je bil za svečenika sam sveti Peter. Bogu je bila njegova božja služba tako ugodna, da je vselej spustil nebeško milost v podobi svetlega žarka, padajočega s kupole naravnost na Petrove vernike. Vsak, kdor je v tisti cerkvi stopil v oni nebeški žarek, se je očutil prostega grehov, olehčanega na duši in sreča se je naselila v njegovem domu. Ko so pa Ermeni zaslišali o tej čudoviti cerkvi, so tudi oni hoteli biti deležni takih božjih milosti. Patrijarh ermenski je prosil, da bi sveti Peter dovolil, naj enkrat tudi ermenska občina opravi svojo službo božjo v čudodelni cerkvi. Sveti Peter se je dolgo obotavljal, naposled je privolil. Ermenska občina se je s svojim patrijarhom združila v cerkvi, sveti Peter pa je zbral pravoslavne kristjane in postavil šator na travniku blizu cerkve. V njem je opravljal službo božjo. In glej, žarek božje milosti takrat ni šinil na cerkev, ampak na šator svetega Petra in na njegov narod. Ne daleč od onega šatora je muhamedovski hodža z visokega minareta klical Turčine k molitvi. Ko je bil hodža ugledal žarek milosti, sipajoč se ne na Ermene, ampak na pravoslavni narod, se je zmotil v svoji molitvi in je zaklical z grmečim glasom: Velik je Bog, ki ga slavi Petrov narod! Pri teh

besedah se je hodži zvrtelo v glavi, zvrnil se je z minereta na zemljo in se ubil. Pravoslavni narod je hodžo Avdijo prekrstil v proroka Avdijo, ker je pred svojo smrtjo med Turki povzdignil svoj glas v slavo pravoslavnega Boga.“

„Ali veruješ, da se je res tako dogodilo?“

„Kako bi veroval? To si je izmislil v starih časih kakšen pop in dobro je storil, ker takrat je bila v veri edina opora našemu narodu. Naši Turki so stali na svojem muhamedovskem stališču, dasi so vsi do današnjega dne po jeziku Srbi, zato je trebalo, da se pravoslavni narod z vso močjo oklene svoje vere in njeno veljavo dviga z vsakim sredstvom.“

„Meniš, da postanejo Turki kdaj toliko strpni, da se pripoznajo za Srbe muhamedovske vere in žive v slogi s svojimi pravoslavnimi brati?“

„Turki se drže svojih starih nazorov kakor klop kože, tudi takšnih, ki se nikdar ne morejo uresničiti. Le poglej na naše muhadžije, kako se trdno nadejajo, da se povrnejo še kdaj v Srbijo. Muhadžije imenujejo tiste Turke, ki so bili 1862. leta izgnani iz Srbije, kjer so do takrat še smeli živeti v mestih. Sultan jih je naselil v Bosni po Posavini in ob Drini ter jih oprostil za 25 let vseh davščin. In glej, muhadžije smatrajo še sedaj Srbijo za svojo pravo domovino, tudi takšni mladeniči, ki so se porodili že v Bosni, dasi ves svet ve, da nikdar ne pridejo nazaj čez Drino. Tako se drže Turki svojih zastarelih naziranj. A tuja sila jih nauči iskati sloge z drugoverci.“

Hadžiji menda Djordjevo pripovedovanje ni nič kaj ugajalo. Vstal je in šel nalit kave. V svojih mislih pa je gotovo ponavljal svoj običajni, ravnodušni, fatalistni, leni in vsako novo idejo ovirajoči: Bog dao, Bog odredio, pa šta hočeš!

Solnce je stalo že nizko, ko sem zapustil sušilnico.

(Dalje prihodnjič.)

Anka.

Med nama vršanje iz gozdnih lesov,
med nama je rek šumenje,
med nama igranje, divjanje vetrov,
med nama — končano življenje.

In vendar misel, ki te želi,
vsa dobra, vsa topla te najde
ah, vedno te vidijo duše oči
kot solnce, ki nikdar ne zajde!

Milan Pugelj.

Plameneče srce.

Spisal **Janko K. S.**

ridko je zaječala pod pretežkim bremenom, zahropela burneje, zagrgrala in v hipu ji je zaplesalo ter se stemnilo pred očmi. Opotekla se je dva, tri korake, nato pa sta ji nogi omahnili, zdrsnili in pahnilo jo je s tako silo, da je padla zviška z licem v polzamrzli, visoki sneg.

Šibko in zgrbljeno telo je zatrepetalo, vzdrhtelo v debeli, mrzli plasti in z obupnim naporom so se jele gibati premrle roke ter grebsti in kopati izpred obličja dušeče kepe . . . Po dolgih, brezuspešnih poskusih se je sklonila vendar toliko kvišku, da se je nagnil in prevalil koš z upornim bremenom napol v stran in da je mogla izvleči izpod naramnic desnico . . . Skoro si je oprostila tudi levico in se dvignila na noge.

Tiščalo in dušilo jo je neznosno v bolnih, izsušenih prsih in posilil jo je suh, dolgotrajen kašelj . . .

Ko si je površno odtrkala in odbrisala prijemke snega z zakrpane obleke, se je oprla trudno ob ležeči koš in se zazrla z motnim pogledom v smer snežene gazi, ki je padala lahno navzdol ter se izgubljala v gosti, sivi megli.

Ah, tam doli . . . tam doli že prihaja pred hišni prag njena mati, — o ne! — mačeha njena neusmiljena, kruta — z jeznimi, sovražnimi pogledi, stiska pesti in kolne z grozečimi kletvami njo, ki ne more prinesti nocoj domov drv iz gozda, ker je tako slaba in bolna kot še nikoli. Zaman je prosila s solzami v očeh trdosrčnico, da ji dovoli ostati vsaj nocoj doma, zaman ji tožila svojo bol in slabost. Morala je vseeno od doma s košem na rami, ker sicer bi jo bila brezsrčnica surovo osuvala ter jo napadla s silo. „Grda lažnivka! Lena hinavka!“ ji je že bila zabrusila v obraz in že je srdito grozila s pestmi.

O, kot železen bat je njena pest in brezobzirno in nevzdržno bijejo njeni udarci v obraz, v prsi . . . kamorkoli. Veliko dni ne minejo bolečine. A če v svoji slepi togoti pograbi še za trdo palico, metlo, burklje, poleno, tedaj pa navadno ne more vzdržati; zavrti se ji in stemni pred očmi ter omahne in se zgrudi v nezavest. In

njene šibke moči se tem teže in tem počasneje vračajo v nje slabotno, hirajoče telo.

In sedaj?... Gorje, gorje, če se sedaj vrne domov brez drv! Nocoj pograbi najmanj za poleno in nad vse kruto jo obdelajo ljuti udarci! . . . In zaužiti ne bi smela večerje, o, niti onega bornega, nezabeljenega soka ne, ki se kuha vedno in vedno le za sultana, onega črnega, lenega psa, in zanjo. Klečati bi morala v kotu nepremično, brez prestanka ter slišati, ah — poslušati trde kletve in zabavljice zlobne mačehe, dokler je ne zapodi iz tople hiše spat v mrzli hlev na trhlo, razbito posteljo brez tople odeje tam v kotu poleg nemirne sivke in blizu razpokanih vrat.

Hudo je trpeti pod trdimi udarci, ki vcepljajo skeleče bolečine, da ne more, vsa trudna od dela, zaspati pozno v noč in da ji čez dan venomer omagujejo slabotni udi pri napornem delu, — težko je hirati ob tolikrat neutešenem gladu, — bridko zmrzovati v mrzlem hlevu, če ni in ni gorke odeje; toda hujše, težje, bridkejše nego vse trpljenje života so globoke rane, ki jih vcepljajo v njeno dušo brezsramne, trde in surove besede, ki blatijo njeno ubogo rajno majko, da bi oskrunile nje čisti in sveti spomin. O, tedaj pa ji privro za drugo trpljenje že izplakane in zatrte solze na bledo, upadlo lice in tedaj zaihti krčevito in ihti, ihti . . .

— Ah, majka, mamica bedna, brezmejno ljubljena, edina! Ti sladko bitje, ki si jo edino ljubilo na zemlji, tolažilo jo v bridkostih, čutilo ž njo! Ah, žuljave, koščene roke, ve blage, dobrotne, ki ste jo božale po licih, laseh, ji brisale solze, ji nudile radovoljno kruha, belega, dobrega v obilici. In ti lice nagubano, velo, ki si se sklanjalo sleherni večer nad njenim ležiščem, trepetaje v molitvi, ki so jo tiho šepetale ustnice, in ve nepozabne, ljubeznipolne, mile oči, ki ste plakale tolikrat nad njo in se le malokdaj vzradovale v bolestnem nasmehu! . . .

Ah, ni te več . . . mrtva, mrtva si, majka! V oni že davno minoli pomladi pred nje prihodom v sedanjo domačijo so že cvetle tam daleč, daleč sredi mestnega pokopališča pri Sv. Krištofu bele marjetice med zelenimi bilkami na tvojem grobu. Globoko in nevzdramno počiva zdaj tvoje truplo v črni prsti božjega vrta, — toda tvoje zlato srce je vzplamenelo, se dvignilo in se utrnilo v visoki svod svetega neba.

Da, prav tedaj, ko so te položili na črni mrtvaški oder, je vstalo in živo zagorelo tvoje srce in švignilo kvišku . . .

Da, — videla je razločno skozi solze svojih oči... vsa plašna ostrmela in že isti hip jo je objela vrtoglava tema, da je omahnila nezavestna tik odra po tleh.

Uslišane so vroče želje in molitve, materine in njene! — Zlato srce blage rajnice se je utrnilo med zlate zvezde visokega neba, — med plameneča srca v Bogu zasnulih zemljanov, ki v jasnih svetih nočeh, ko ne plakajo in se ne srde nebesa v neprosojnih oblakih nad grehi in zlobo sveta, — sijejo in gledajo doli na vesoljno zemljo, neprenehoma trepetajoč v nadzemski radosti, ki ji ni in ji ne bo konca na veke . . .

„Jerica — ubožica! Trpi brez sovraštva, brez tožbe in tvoje srce bo — plameneča zvezda! . . .“

Tajno, a mogočno odmevajo v srcu med trpljenjem tolikrat izdihnjene besede umirajoče roditeljice, — nepopisno tolažbo, sladko nado, neutešno koprnenje vdihujoč.

„Plameneča zvezda! . . .“

O, da bi že prišel visoki trenotek ob koncu zemskega gorja, da bi ji že skoro na veke umrle oči v nevzdramen sen, a iz prsi ji vzplamenela svetla zvezda, v kateri je brezkončen sijaj in brezkončna radost.

„Plameneča zvezda! . . .“

In trudne oči so se ozrle kvišku in zahrepenele skozi neprosojni zastor valujoče megle v srebrnotkano sinje nebo.

Mrači se . . . Tam gori nad temnejšo in temnejšo megleno plastjo se že vzigajo večni plameni nekdaj tu doli na zemlji trpečih in poniževanih.

Mrači se . . . Dneva luč ugasuje v večer, utrujenim od dela in trpljenja se bliža pokoj noči . . .

To je sveti čas, ko miruje telo in pridejo pokojno v dušo sveta čuvstva, svetle sanje, jasne misli. Sveti čas, ko zakipe toplo v nebo molitve vseh bednih in žalostnih, dokler ne zaspe v sladkem pokoju . . . Zato zagore le v tem božjem času zemljanom vidna plameneča srca v nebesnih višavah.

Ah, majka, majka! Ti si bila, ki si razodevala vse blage skrivnosti o večno plamenečih srcih v tistih dolgih nočeh, ko si na smrtni postelji bedeč hirala, . . . umirala. Ah, ti — ti —! . . .

Po daljšem presledku jo je posilil zdajci zopet jak, dušljiv kašelj in dvigniti se je morala kvišku. Ko se je nekoliko odkašljala, ji je postalo v prsih lahko, prijetno in bilo ji je, kakor da čuti v njih pomlajene, nove sile.

Ozrla se je na prevrnjeni koš, na raztresene, deloma razvezane butare. Skoro se je nagnila, potisnila eno butaro in nekaj razmetanih klinov zopet v koš in ga poskušala vnovič dvigniti od tal.

Toda zaman je bil ves napor, vse prizadevanje; dasi znatno razbremenjen, je bil koš težak kot ogromna skala. In tudi, ko je nato izdrla in odstranila več in več klinov iz njega, ga ni mogla zadeti več na ramo.

Utrujena od brezuspešnih naporov, se je naposled ječé ozrla nanj in pogledala obupno v smer snežene gazi, ki je vodila domov.

„Ne morem! Ne morem!.. . .“

Tiho je vzdihnila in onemela v bolestnem pričakovanju, bolestnem razmišljanju . . .

Noč prihaja, a nje še ni in ni domov z drvmi. Ko je odšla z doma proti gozdu, je še sijal skozi meglo beli dan . . . Kaj neki že počenja kruta brezsrčnica?! O, besna je že brezdvomno, da nikoli tako, . . . srdi se že dolgo, dolgo neizrecno nanjo, žugajoč ji skozi kuhinjske stene sem gori s pestjo, in glasno škrta z zobmi in še glasneje preklinja . . . Pošle so ji bile pač vse butare doma, a množica suhih polen ji je še vedno visoko nakopičena pod hišnim napuščem. Toda s temi varčuje kot s svojimi prijaznimi besedami. Zato je morala ona danes vkljub vsem prošnjam, vkljub vsem tožbam, da je toli slabotna, da se jedva vzdrži na nogah, s košem na rami po butare sem gori . . . Zakaj si jih ne spelje z vozom domov, kakor delajo vsi sosedje? Sosed stric Jože bi jih ji navozil zastonj s svojim volom, saj je njen brat! . . . A tega noče, samo da mora ona, reva slabotna, bolehna, na mraz po ta težka bremena in da tem bolj trpi, trpi . . . Neusmiljena žena pa, ki je močnejša nego vsaka v fari, ne dvigne sama niti praznega koša ne. Samo kuha in molze, tepe in preklinja; sicer večinoma počiva v leni brezdelici ter ob polni skledi. — Zato mora tem bolj delati ona, prezirana, zaničevana, bolna, lačna . . . In v zadnjih dneh, ko neprestano in čimdalje bolj boleha, ji je izpočita sovražnica še bolj za petami nego navadno. Vedno jo očitajoč nadzoruje nje mrzki in zli pogled in tem večkrat jo zadene oster ukor, ali rezka psovka, ali kruta pretnja v odurnem vzkliku. In tem večkrat pade tudi žugajoča pest ter trdo udari, da jo tem bolj duši in bode v bolnih grudih . . .

„Jera!“

Živo se je stresnila in plašno vzdrhtela. Ali ni bil to znani glas srepega klica?! . . .

„Jera!“

Pozvalo je vnovič. O, resnično, to je znani odurni klic. Gorje!... Oči so pozorno strmele navzdol proti domu v že vsenaokoli temno noč ... In v hipu se je utrnilo in vzplamenelo v medlem, krvavem svitu od tam doli. Bilo je, kakor da bi tajno grozeč pogledalo iz temine krvavožarno oko, motno vzplamtevajoč in zdajpazdaj ugasujoč za prosojno plastjo nemirno se prelivajoče megle. A to neprestano ugasujoče oko ni ugasnilo in prihajajoč kot iz daljne daljave je večalo bolj in bolj svoj nevzdržno se utrinjajoči obod.

„Jera!"

Zaklicalo je že od blizu. Jeknilo je prav tam izza gorečega očesa, ... da, bilo je, kakor da je vzkliknilo zdajci samo to pošastno se žareče oko.

„Jera!"

Zaškripali so jadrni koraki v zamrzujoči gazi, zahropeli razločno, glasno, glasneje nagli, naporni dihi in kot ogromna pogrebna sveča je zaplapolala izza tanjšega in tanjšega meglenega ovoja rezko prasketajoča, v živem žaru se utrinjajoča baklja nad — temno postavo orjaške ženske. In kot da sta zagoreli izza njenega rdečega, zabuhlega obraza dve novi plamenici v še živejšem, zlovražnem svitu, — so zablisnile znane, brezsrčno sovražeče oči.

„Tu... tu si torej!... Ali se tako nosijo butare domov?!... O — o, posvetim ti — vlačuga ciganska, vražja, lena, nesramna!..."

In krepka pest je surovo zadela ob lice nemo trepetajoče deklice, ki se ni genila na mestu, odrevenela v slabosti in mrazu, otopela v plašnem pričakovanju.

„Ali se tako nosijo butare domov?! ..."

In pest je udarila tem krepkeje ob drugo lice.

„Zgani se ciganska kri! ..."

In pest je udarila neusmiljeno ob hrbet in pahnila šibko dekle od koša, ob katerem je slonelo in ždelo nepremično doslej.

„Hej, zgani se — in dvigni in — nesi, sicer —! ..."

Deklica je polglasno zaječala in uporne noge so jedva prestregle silni sunek, da ni opotekajoč se omahnila v sneg. Obstala je nemo drgetaje na mestu.

„Hej, obotavljaš se?! ..."

Ta hip je tiho stopila in se nagnila h košu, otipala ob njem naramnico, ga skušala dvigniti ... Zaman. Stal je in obstal kot prikovan ob tla.

„Ne morem! ..."

Tajno se je izvila ta prva, plašna beseda iz sirotinih ust.

„O, moreš, a nočeš — vedi, — nočeš, hinavka nesramna! In ker nočeš, — moraš! . . . Pa glej, no, glej hudiča prokletega . . . še niti ene cele butare ni v tem bornem košu, . . . samo par klincev drobnih, ničevih štrli tu . . . a drugi leže vsi raztreseni, razmetani vsenaokoli po tem proklétem snegu . . . Ali so te obsedli vsi hudiči vesoljnega pekla?! Takoj mi pomaši ves, pa prav ves ta les v koš! Takoj, — takoj! . . .“

Razjarjena žena je zapičila drog, ki je v višini plapolal v zdaj-pazdaj iskre sipajočem ognju, v sneženo plast in sama prijela za koš.

„Pri poštenih ljudeh se naloži do vrha, . . . vedi, vedno do vrha, . . . ti ciganka nepoštena, ti lenoba vseh lenob! . . . Pa kako se ti zdaj to obrača zaspano in krmežljavo in brezbrižno! . . . Glej no, kar ne zgane se! . . . O, danes pa bo pela doma brezovka! In po nagem životu te pretepem, četudi do krvi, . . . da, — do krvi! . . .“

Z živo naglico se je sklonila naposled srdita žena sama in začela pobirati ostanke razvezanih butar ter jih nato mašila in zmašila v koš . . .

„Nastavi grbo! . . . In če mi ne neseš sedaj, te pretepem že tukaj!“

Močna žena je s krepkim sunkom ročno dvignila koš ter ga zadela ob ramo nizkopostavne, slabotne devojke.

„Sedaj hodi!“

Zaječale so bolne grudi v težkem vzdihu, izdihnjenem v bolestno grgranje. Globoko sklonjena pod svinčeno težo, se je opotekala dva drobna koraka v sneženi gazi in obstala za hipec v burnem drgetanju.

„Hodi!“

V stisnjene, trpeče prsi ji je v trenotku šinila krčevita in dušeča bol, v ustih so se nabirale pene in nenadoma je privrel skozi grlo mogočen, topel curek in švignil v temni boji v beli sneg . . . In že isti hip ji je dogorel žar plamenice, . . . ugasnila ji je belina snega v hipni noči za zastrtimi vekami in nepremagljivo breme jo je pahnilo s kruto silo na mrzla tla.

* * *

(Dalje prihodnjič.)

Sodoma.

Spisal **Fr. Strnad.**

V.

o je stopila v sobo, je sedel njen mož pri mizi. Menda je bil ravno pokosil. Pred njim je stalo par krožnikov z ostanki jedil, pol-litrska steklenica, v kateri je bilo še nekoliko vina, in prazna sifonka.

Nekaj kakor senca mu je izpreletelo obraz, toda takoj si je opomogel. Vzdignil se je malo s sedeža ter ji pomolil roko.

„Eh, ti si? . . . Kako pa, kaj pa . . . Sedi vendar!“

Govoril je sladkobno in smehljal se je po svoji stari navadi. Nikakega nemira ni bilo zaznati na njem. Samo oči so mu bile nekako kalne in pogled malce zbegan. Ni si ji upal pogledati v obraz, kakor bi se bal, da bi mu ne čitala v očeh, kake misli mu vstajajo za nelepim čelom.

„Pa pisala bi bila vsaj prej!“

„Čemu?“ je vzdihnila in se zgrudila na klop ob strani mize.

„Najlepšega vremena si nisi izvolila!“

„Kaj hoče vreme! Saj nisem hotela napraviti izleta za zabavo!...“

Njegovi od maščobe zaliti prsti so zabobnali po mizi in že itak od krvi zaliti obraz mu je potemnel še bolj. Postalo mu je tesnobno. Slutil je nemara, da ga čaka nekaj neprijetnega, in naj bi bile tista neprijetnost tudi zgolj besede. Žena se mu je videla tako čudna, tako izpremenjena. Že to ga je presenetilo, da si je sploh upala priti.

„Pa vsaj ni kaj napak — doma?“ je vprašal posiljeno, obotavljaje se, kakor bi pretehtaval nekaj važnega in preudarjal pri vsaki besedi, si li ne povzroči ž njo kake neprilike . . .

„Moj Bog, kako bi ne bilo napak, in tukaj — je menda še bolj!“

„Tukaj?“ . . . Privzdignil je obrvi in jo pogledal. — „Ne da bi vedel!“

Delal se je nevednega, a umel jo je! Postalo mu je vróče. Premalo je bil pripravljen na to, kar je imelo priti. Vstal je naglo, dasi mu je bilo videti telo leno po obilo zaužiti jedi in pijači, ter rekel odhajaje:

„Ne vem, kaj dela Malka, da ne pride. Malo kosila naj ti napravi!“

„Pusti, prosim; nisem prišla, da . . . Ne ljubi se mi jesti . . . Ostani, prosim . . .“

A on je ni poslušal. Šel je, rekoč, da se precej vrne. Toda par trenotkov nato je stopila sestra sama v sobo. Pozdravila jo je burno, prav kakor je odgovarjalo njenemu živahnemu temperamentu. Objela jo je in poljubila . . .

„Za pet ran — v takem dežju . . . pa vsaj ni . . .“

Njo pa je hipoma premagala bolest. Svojemu možu nasproti si je pomišljala, branil ji je tisti strah, ki ga je občutila vedno pred njim, da mu ni mogla povedati naravnost, kaj jo je privedlo — toda sestri se je hotela izpovedati takoj, njej nasproti se ni hotela in ni mogla zatajevati — morala si je čimprej razbremeniti srce.

„O Marija, daj, da najdem prave besede!“ je molila potihem. A ko je hotela izpregovoriti, jo je posilil jok in samo vzkliknila je: „Sestra . . . o sestra!“

Kakor bi bila vešča roka izvabila zamolklim strunam pretresljiv akord, tako je zazvenel ta jok, razodevajoč vso nepopisno bol in žalost njenega srca.

Sestra je osupnila. Njen obraz se je hipoma izpremenil. Iz oči ji je izginil prejšnji živahni ogenj in nekaj mračnega se je pojavilo v njih. Lica so ji postala resna in okrog usten so se ji začrtale globoke poteze. Toda ona ni zapazila te izpremembe in vzkliknila je iznova s povzdignjenimi rokami:

„Sestra, prosim te, kakor se Bog prosi v svetih nebesih, usmili se me! . . .“

Umolknila je, ker jo je dušil jok, morda tudi, ker je pričakovala, da se sestra oglasi. Toda preko sestrinih ust ni bilo besede. Molčala je in zrla v tla. In ko je videla, da ne dobi odgovora, je še dostavila:

„Malka, ali si vse pozabila, ali nič več ne veš, se nič več ne spominjaš? Ah, kako, kako sem te ljubila, kako sem te imela rada, a ti . . .“

Tedaj pa se je vzdramila tudi sestra.

„Ali mar ne ljubim tudi jaz tebe . . . ali te ne ljubim . . . ne ljubim, sestra? . . . O, kako krivična si! . . .“

Skočila je k njej, objela jo še viharneje nego prej in tudi ona se je razjokala. In jokali sta obe, kakor bi si hoteli duši izjokati,

in njune solze so povedale več, nego bi bile mogle povedati kdaj besede . . .

Umela je zdaj svojo sestro in zasmilila se ji je. Umela je zdaj tudi materine besede, ko ji je rekla: „Dokler bo on hotel, ne pojde strani! . . . Presodi sama sebe in umela boš njo!“ Da, umela je zdaj vse! . . . Vedela je, da je vse zaman . . . vse izgubljeno zanjo . . . da odločujejo tu sile, katerim nasproti je njena molitev preslaba . . . Vedela je, da je sestra pomilovanja vredna kakor ona sama, in smilila se ji je in odpuščala ji je . . . Toda odreči se njene želje vendar niso hotele. In ko je tisti hip zopet on vstopil, je zdrknila na kolena pred njega in zaprosila:

„O, odvzemi to gorje od mene . . . kajti jaz ne morem, jaz ne morem tako . . .“

Njegove oči so zamežiknile in nejevoljno se je obregnil:

„Kake neumnosti mi delata obe? Kaj naj pomeni ta jok?“

In prijel je mlajšo sestro za roko ter jo odvedel.

Ostala je sama, in ko se je odpravljala zopet na pot, ni bilo nikogar, ki bi ji bil stisnil roko . . .

VI.

Oblaki, tisti sivi, umazani, neznosno dolgočasni oblaki so leteli, kakor bi lovili drug drugega preko neba, dreveč v eno in isto mer: od jugozahoda proti severovzhodu in dež je lil, kakor bi bilo izpuhtelo vse morje ter se hotelo izliti zdaj zopet na zemljo.

Kolesa poštnega voza so grmela po izprani cesti, brluzgala skozi rjave luže ali pa zamolklo brneč se vila skozi blato, pomešano z ostrim peskom.

Včasi je potegnila malce sapa in dež je zavil postrani, toda kmalu je začelo padati spet naravnost doli, in to je bilo še dolgočasnejše, še pustejše . . .

Nazaj grede je sedela poleg postiljona. Bolj zavarovana proti dežju bi bila v vozu, a bilo ji je prezaduhlo notri . . . njena vroča glava je potrebovala svežega zraka . . .

Za nekaj časa ji je skoro odleglo. Njeni upi so bili uničeni, vedela je, da nima pričakovati ničesar več, a njej je bilo, kakor bi bila opravila važen posel, kakor bi imela težko stvar za sabo. Neko čudno ravnodušje se je je lotevalo. Bila je v podobnem stanju kakor človek, ki je prišel ob vse svoje premoženje, pa se še ne zaveda prav posledic svoje izgube. Znala je, da se ne da na njeni

usodi nič več izpremeniti, a niti razočarana ni bila ta hip, niti čudno se ji ni zdelo, da se je izkazalo vse njeno veliko zaupanje v višjo pomoč tako ničevo in prazno. Zdelo se ji je, kakor bi moralo biti tako in nič drugače. Da, celo pozabila je skoro, zakaj je bila na potu, kajti začele so jo zanimati stvari, ki jih tja grede niti zapazila ni bila. Tuintam se je ozrla v kako hišo in na ljudi, ki so stali na pragu in se ozirali proti nebu, kakor bi se prepričati hoteli, ali nalivu še ne bode kmalu konec . . . Po cesti je prišla tropa ciganov nasproti, bosih in gologlavih in po životu le prav za silo pokritih. Tekli so, kakor bi hoteli ubežati dežju. Poznalo se jim je na obrazu, da jim ne ugaja neprostovoljna kopel, kajti nekamo plašne, prestrašene so bile njih oči. In zeblo jih je. Kolena so jim klecala in stisnjeno so se držali. „Revčki", je pomislila in pomilovalno je gledala nanje. Kolikokrat jih je videla, a še nikoli se ji niso smilili! . . . Zlasti pa je vzbujalo njeno pozornost početje postiljonovo. Na potu so ga ustavljali ljudje in mu dajali naročila. Vsako pismo, ki ga je prejel, si je ogledal od vseh strani, vprašal po dvakrat, trikrat, kje naj ga odda, potem pa vtaknil vsako v drug žep. Kadar pa je bilo treba katero izročiti, privlekel ga je na dan. Ali ni ga dal precej iz rok, ampak pomudil se dolgo pri naslovu, kakor bi čital, in pozvedoval je vse mogoče, predno se je ločil od njega. Da bi ljudi še bolj uveril, da zna čitati, je posegel včasi nalašč po napačnem pismu, pogledal ga pazljivo, šepetal nekaj časa z ustnicami, prav kakor če se človek muči s čitanjem slabe pisave, zmajal nato nejevoljno z glavo ter izvlekel drugo in tretje, dokler ni prišel do pravega, ki je bilo prav od kraja na svojem določenem mestu, tako da je bila vsaka zmota izključena . . .

„Kaj žene tega človeka, da se dela bolj učenega, nego je?" si je dejala potihem, in ustnice so se ji zategnile na smeh. Res, zabavala se je, ko je opazovala postiljona. Tako nenavadno lahko ji je bilo hkratu pri srcu. Razmišljala je še o tem in onem, a nase in ono, ki jo je ravno še tako pretresalo, je pozabila skoro popolnoma. Toda le nekaj časa je trpelo to. Nenadoma se je zdrznila, pri srcu jo je zaskelelo in s podvojeno silo se ji je obnovila bol. Zavedela se je hipoma zopet svoje žalostne poti in one temne misli, ki so jo spremljale tja grede, so se ji pojavile iznova. Iznova se je zmislila na svojo prošlost, na svojo mladost in dogodek za dogodkom je stopal zopet pred njene oči . . . Ah, kako, kako je bilo to mogoče! . . . Izmed vseh svojih vrstnic je bila najpridnejša, najpobožnejša, a nobena ni bila tako nesrečna! Kako je bilo to mo-

goče? . . . Ali ni vse nič, ali je laž tisto in sleparstvo, česar so jo učili, kar so ji pripovedovali v šoli, v cerkvi? Zakaj je morala baš ona postati žrtev tega človeka? Zakaj je usoda hotela, da je zašel k njim? . . . Zakaj je dopustila volja tistega, ki bi jo bil lahko obvaroval, da je omagala v njegovem objemu? . . .

Kakor pekoč ogenj so jo žgale te misli . . . Mučila se je, da bi preumela vse to, a zaman je bilo njeno prizadevanje in hitro je občutila omejenost svojega razuma . . .

Ko bi njega ne bilo, ah, kako srečna bi lahko bila! O, da se niso izpolnile njene mladostne sanje! Kaka slast, izprehajati se po samostanskih vrtovih in uživati mir, kaka blaženost, ničesar vedeti, ničesar slutiti . . .

O, zakaj je prišel! Noben drug bi je ne bil premagal, samo njemu, njemu se ni mogla ustavljati, ki je bil tako grozen . . .

In ko bi vsaj sestra ne bila tista! . . .

Sestra . . . sestra! . . . —

Videla je hkratu oba pred seboj! . . . Oči so ji strmele v megleno ozračje, a ona je videla vse, kar se je godilo tisti čas v sobi, kjer je pred malo časom zaman moledovala, zaman pretakala solze . . .

Videla ju je drug poleg drugega. Njegova desnica se je ovijala okoli njenega pasu, a ona se ga je oklepala z obema rokama okoli vratu. Tišina okoli njiju . . . samo njuno težko sopenje je čuti. Njegove oči se lesketajo v pohotnih solzah in njegove ustne drhtijo poželenja . . . Ona pa strmi zamaknjena vanj in trepeta v slasti, ki ji jo budi spomin na to, kar je bila že užila, in misel na to, kar je še čaka. Njena usta ne govore, a njeni koprneči, naslade pijani pogledi vzklikajo: „Moj si . . . moj si . . . samo moj!“

Srce se ji je stisnilo, planila je pokoncu in spametovala se šele, ki jo je postiljon potegnil nazaj na sedež. Ni umela zdaj, kako je mogla tako oditi . . . Ah, če bi bila zdaj tam, zdaj . . . Tja bi skočila in iztrgala ji ga in več, več bi ga ne izpustila . . . In če bi morala umreti oba — ne, ne bi ji ga pustila! Njen je bil, ona edina je imela pravico do njega! Kaka grešnica ta njena sestra! Ali ne zasluži, da . . . Kdo bi ji mogel zameriti, kdo obsoditi jo, če bi ji zasadila nož v srce? . . . Da, z nožem, z morilnim orodjem v roki bi bila morala stopiti prednjo in zapovedati ji: „Idi, tu je meni mesto, ne tebi, idi, skesaj se in delaj pokoro za veliki greh! . . .“

Toda samo nekaj časa je tako besnelo v njenem srcu, potem pa je postalo zopet vse krotko v njenih prsih in globoko usmiljenje je občutila . . .

Spomnila se je sestrinih solz in nobenega vzroka ni imela dvomiti, da so bile odkritosrčne. Preveč neposredovane so privrele na dan, da bi jih smela smatrati za hinavske. Odkritosrčne so bile te solze in grenke — čutila je to . . . Toda, ali ni bilo tisti grenkosti primešane tudi nekoliko sladkosti . . . Grenke so bile tiste solze, ker so imele svoj vir v spoznanju krivde, morda tudi v kesanju, ali spomin na krivdo samo je bil morda vendar osrečevalen! Ali ni tudi ona sama jokala često, često . . . ali ni bila v tistih časih tudi ona žalostna in obupana . . . ali ni bila vsa tista slast prepojena z neko čudno grenkobo, ali ni občutila često kot grozno breme oblasti, ki jo je čutila nad seboj, in vendar se je tako rada vdajala tej oblasti, vendar si življenja niti misliti več ni mogla brez nje in tiste slasti . . . Ali ni mar sovražila njegove krutosti? Pa jo je vendar tako rada trpela . . . In tako se godi pač tudi sestri . . . Sovraži in ljubi, ljubi in sovraži; a ljubezen je močnejša od sovraštva? . . . O, jokala je! Bridke so bile te solze, a tudi sladke . . .

In zopet ji je napolnil gnev srce . . . Nikomur, nikomur ni privoščila tiste slasti . . .

V premišljevanju jo je hkratu zmotil postiljon. Bil je čemeren in nezadovoljen. Ustavil je bil brez vidne potrebe že pred več gostilnami in nekolikokrat že je bil opomnil, da je žejen, ali ona ga ni čula, ali pa se ni zavedala pomena njegovih besed. To ga je naposled razjezilo. Smatral je za dolžnost vsakega potnika, ki se vozi s poštnim vozom, da daje za pijačo. In ker se razen nje ni vozil nihče, bi bila morala po njegovem mnenju že celo zadostiti tej dolžnosti. Čakal je in opominjal, a ko je uvidel, da zaman, se ga je lotila maščevalnost. Čudno je skremžil obraz in s porogljivim glasom jo je vprašal:

„No, kaj pa si opravila tam — pri možu in sestri? Nič, kaj?“

Stresla se je in oči so se ji razširile začudenja. Kako je vedel ta človek... kako je mogel slutiti? Se mu je li izdala kako? Ali pa je bilo znano že vsemu svetu, kar je ona tako skrbno prikrivala? . . .

A dasi svoje osuplosti ni mogla pritajiti, se je vendar trudila, da bi se pokazala ravnodušno. Odvrnila je, kolikor je mogla mirno:

„Po kar sem šla, to sem opravila!“

Toda postiljon se je zarežal neverno, zmajal z glavo, pomolčal, kakor bi se plašil pred zlobnostjo, ki jo je nameraval, potem pa vendar izpregovoril:

„Čudne ženske — ve! Najprej mati tvoja . . . potem ti in — zdaj pa še sestra! . . .“

„Ka — aj?“

Zasukalo se ji je pred očmi. Ni vedela, čuje li prav ali ne. Bilo je tudi pregrozno, da bi mogla verjeti . . . On pa se je zasmejal zadovoljno, kakor bi bil čutil, kako zelo se mu je posrečilo maščevanje, ter potrdil:

„No da!“

„Kaj praviš? . . . Mati? . . . O ti . . .“

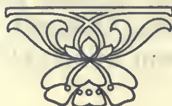
„Kaj morda ne? . . .“

Hlapec se je še glasneje zagrohotal in mahnil po konjih, kakor bi hotel dati s tem še bolj poudarka svojim besedam. Njej pa je bilo, kakor bi ji bil priletel težak kamen v glavo. Čuden glas se ji je izvil iz prsi — glas smrtno ranjenega . . . Sveta nebesa — ali je mogoče? Rada bi bila odvrnila neusmiljenemu človeku, da je nesramen lažnik, ali spomnila se je na to in ono, kar ji je postalo šele zdaj jasno in je pričalo, da je govoril resnico. Ali, da, zdaj je bilo jasno . . . jasno! . . . Zdaj si je mogla razlagati marsikaj, kar se ji je zdelo prej čudno, neumevno . . . Zdaj je vedela, zakaj jo je mati tako sovražila, vedela tudi, odkod tisti spori v hiši . . . vedela, zakaj je bil obraz njenega očeta vedno tako žalosten, kaj je bilo vzrok njegovemu trpljenju, kaj vzrok, da so ga naposled potegnili iz vode!

Ubogi, ubogi oče! . . . Zdaj se ji je še bolj smilil! . . . Še to . . . še to torej! . . . In vse to je zakrivil on . . . vsega tega je bil kriv ta strašni, strašni človek! . . . Groza jo je obšla . . . Kaka zmeda to! Mati ljubosumna na hčer in sestra ljubosumna na sestro in vse zaradi njega . . . njega, ki je bil njen mož! Kako grozno, kako strašno! . . . Trepetala je po vsem životu . . . Skoro pojmiti ni mogla . . . Vse to se je godilo, in ona je pomagala, da je bil greh še večji . . . Ali je bilo v Sodomi huje? . . . Kako to, da ni še treščilo v hišo, kako to, da ni še padel ogenj z neba na streho, pod katero so se godile take stvari? . . .

Ona tako v sredi — med materjo in sestro . . . Grozno!

(Konec prihodnjič.)

Književne novosti

Ferd. Seidl: Kamniške ali Savinjske Alpe, njih zgradba in njih lice. I. zvezek. Ljubljana 1907. Izdala „Matica Slovenska".

Ocenjevalec slovenskih knjig je doživel ob Seidlovom delu vesel praznik, a tako redek, da se pripeti jedva vsaka tri leta, morda niti to ne. Kak praznik? Mesec za mesecem, leto za letom dobiva v roke tista majčkena delca iz krošnje našega slovstva, delca, ki jih je tolikokrat rodila le trenotna potreba, lakota vseh vrst, in ki jim je bila gonilna sila (zamašite si ušesa!) — španska muha! Zato pa bi ocenjevalec najrajši oblekel praznično obleko, ko opazuje, čitajoč stran za stranjo te knjige, koliko učenjaškega znanja, koliko vnetega truda, oduševljenega zaradi prezanimive snovi, je položenega pred nas za prazničen užitek, in to ne le ravnodušno, da bi uživali snovno, ampak z ljubeznijo pravega očeta.

Kdor čita naslov, naj nikar ne misli, da je v tej knjigi vezana in s 24 raznimi podobami le na zunaj opremljena kaka pusta učenost. Ta „geološki in krajinski opis" (tako označuje g. pisatelj svoje delo) je pravi zbornik baš najzanimivejših prirodoslovnih ved, a ne podan v suhi teoriji, ampak pred našimi očmi živo razvit iz n a š i h tal, z naših vrhov, ki smo jih tolikokrat občudovali nezavestno, iz naših studencev, pašnikov, strug itd. Seidlova knjiga nas vodi vrhutega s pomočjo k o n k r e t n i h ostalin nazaj v dobe razvoja naše zemlje, ki se ne dado časovno premeriti niti s stotisoči leti, ampak le v medsebojnem sporedu razpostaviti; ona nam po neovržnih dokazih, ki jih moremo vzeti v roko (kamen in prst!), razbistruje, kako in kje so se gore gubale in lomile, kako se je ena plast odtrgala od debla in kako se lomljeni konci tudi na oddaljenih gorah še do pičice natančno dado zasledovati, ona nam pojasnjuje, zakaj so baš tu rodovitna tla, da se je mogel naseliti kmet, zakaj ondi izvira studenec, zakaj se nahaja med enoličnim kamenjem nenadoma plast čisto drugačne vrste. Skratka: gore z vsem, kar je na njih, res rastejo pred našimi očmi in zdi se nam, da gomezijo pod našimi nogami tisti bilijoni malih živalic, koral itd., ki so iz dna silnega svetovnega morja, pljuskajočega nekdaj med našimi zemljani, v milijonskoletnem svojem tihem delu zgradile blešččeče vrhove naših Grintavcev.

Sem se pojdite učit naukov o naši zemlji in o prirodi sploh! Naravnost trdim, da ne zasluži imena olikanca, kdor o takih splošnih temeljih vse človeške vede ne ve nekaj odstotkov tega, kar nudi ta knjiga v splošnih svojih uvodih, a takisto trdim, da ni olikan S l o v e n e c, kdor te knjige ne pozna! Vso njeno vrednost pa bo šele prepoznal, ako kolikor toliko prepozna ozemlje, ki se ga tiče. To pa ni težko. Saj segajo takozvane „Kamniške Alpe" pravzaprav od Vranskega do Žirovnice in se zato govori o krajih, ki so vsakemu dostopni. Ni mi pač treba naglašati, da knjiga ni kak turistovski spis, namenjen le za hribolazce; doline so prav tako in često še važnejše nego vrhovi sami. Okrog Begunj, okrog Tržiča, v dolini Kamniške Bistrice, v Črni dolini, na Jezerskem, v Lučah, v Gornjem gradu in v vseh drugih gorskih vznožjih je priroda odprta tej knjigi. Taka knjiga nam šele odpre prirodne krasote in nas odvrne od opasnosti, da hodimo okrog povsod in povsod, a ne vidimo „nič posebnega".

Pisatelj je vse kraje obhodil do zadnjega kotička sam in zasluži že zato občudovanje. Bralci ne bodo obhodili vsega, a priporočati jim je, da si pred turo prečitajo dotične odstavke v knjigi; zato naj pisatelj nikakor ne zamudi, sestaviti za končano delo (II. del izide koncem leta) točno kazalo vseh krajevnih imen[1]. Pa tudi, kdor malo hodi okrog, imej knjigo vedno blizu rok; skrbno izbrane slike in instruktivni prorezi mu predočujejo tudi v sobi vse čudovitosti naših gora.

Knjiga je tudi temeljne važnosti kot uspeh na znanstvenem polju: pridobili smo si ž njo domovinsko pravico v novi stroki, in sicer strokovno in jezikovno. Zato bodi izrečena hvala in priznanje prof. Seidlu, nezaupnica pa raznim „učenim" gospodom, ki poceni renomirajo v družbi prijateljev in prijateljic s svojo učenostjo, ko pa se jim namigne, naj stopijo z učenostjo na dan in plan, se s sto izgovori — zabubijo. *Dr. Jos. Tominšek.*

Zabavna knjižnica „Slov. Matice XIX. (1907). (Konec.) — M. Pugelj je priobčil dve črtici, ki sicer obe izdajata vzornike, od katerih se je učil mladi pisatelj, vendar kažeta tudi marsikatero potezo, ki priča o lastnem opazovanju in dozorevajočem umetniškem znanju ali vsaj o resnem trudu. Zanimivejši in vsekakor dovršenejši je prvi spis, ki nosi naslov: „Kapela sv. Florjana". Tu je namreč značaj glavnega junaka, ki je neke vrste posebnež ali skoro idiot, očrtan dovolj skrbno in plastično, dejanje pa, ki se enakomerno giblje na zunaj in znotraj, je predočeno živahno in se razpleta s primernim tempom. Sicer se ne da tajiti, da je tupatam poteza, ki jo je hotel pisatelj porabiti kot oznako nedoločnega psihičnega stanja, v resnici sama po sebi nejasna in netočna, torej ponesrečena, da je celo nepotrebnih ali vsaj ne dovolj ekonomično izrabljenih momentov, vendar dela celota dovolj enoten vtisk in je dejanje izvedeno precej verjetno do naravnega zaključka. — „Žandar Stružnik" pa spada gotovo med medlejše spise našega zbornika. Res, da je lik junaka samega, suhoparnega, po paragrafih in službenih predpisih živečega in čutečega orožnika, očrtan plastično in gotovo po resničnem življenju, vendar nas odbija neka zunanja surovost, ki zamori vsako duševno razmerje do tega človeka: ne simpatija, pa tudi ne antipatija. In ta junak pahne v prepad moralnega blata — nevede in nehote — mlado natakarico Elo, ki se je z vsem ognjem mladostnega srca oklenila tega silnega moža. In ko se po mnogih letih zopet srečata: on, isti suhoparni službeni mož, ona pijana vlačuga, in se njuni duši razumeta bolj nego tisti usodni božični večer, tedaj nas to srečanje, tò obupanje od ene in pomilovanje od druge strani zopet ne more geniti, kar je vsekakor umetnikova krivda, da ni znal prav ubrati strun tragike, ki so mu bile vsekakor, kakor je snov, na razpolago. V spisu pogrešamo koncentracije in notranje toplote, duševnega dela umetnikovega, brez katerega je še tako pretresljiva snov surova zunanjost, ki nas dosti ne briga. — Novela „Pigmalion", ki jo je napisal Vl. Levstik, je vzeta iz umetniškega življenja. Junak ji je kipar Tomaž Krševan, najdenec in gojenec učiteljskega para. S prikupljivo ljubkostjo in blažilno mirnostjo je očrtana dečkova prva mladost, v kateri že ima važno in skoraj odločilno besedo župnik Ignacij Benja, tisti mož, ki postane pozneje bodočemu slavnemu umetniku v gotovem zmislu skrbnik in nazadnje idealen, očetovski prijatelj gotovemu mojstru. Zdi se mi, da je lik tega umetniško čutečega starčka, kakor ga je ustvaril Levstik, nekak nov tip v naši književnosti, seveda le tip — ideala; žal, da pri naših razmerah še ni mogoč tak tip življenja! Kdor pa čuti umetniško, ta čuti tudi člo-

[1] Ako etimologija kakega imena ni povsem jasna, naj se pusti v obliki narodne izreke.

veško. Tako se zgodi, da je stari župnik Benja skoraj posrednik in zaščitnik ljubezni, ki vzklije kiparju Tomažu do krasne Tržačanke Ane baš pod župnikovo streho. Kakor diskretno je risana ta ljubezen med mladima človekoma, tako diha iz nje vsa romantika, ki je je sposoben moderni umetnik; ta sila pride tem bolj opravičeno do veljave, ker ljubi na eni strani umetnik z vsem srcem prve silne ljubezni svoj umetniški ideal, ki ga meni zreti utelešenega pred seboj, na drugi strani pa uživa ljubezen razvajeno mestno dekle pri globokočutečem umetniku in je prepričana o nestalnosti svoje ljubezni za prihodnost; to nesigurnost sluti tudi Tomaževa duša, vendar ljubi, ker zanj v ljubezni ni računov. Tretji del pa nam prinaša epilog ljubezni: Ana se je poročila z debelim tržaškim mesarjem, Tomaž pa se razočaran in obupan vrže v vrtinec razkošnega umetniškega življenja, ki ga spravi ob voljo do stvarjanja in ga nazadnje pripelje v bedo in skoraj v pogubo. Cankar je, rišoč take junake, obstajal pri tej postaji, Levstik pa gre dalje in zaključuje račune s pozitivnimi postavkami. Seveda ne morem trditi, da je ta pot vseskozi umetniško izravnana in izglajena; tu je porabljenih vse preveč raznih in skoraj nesorodnih sredstev, po katerih ta oddelek kričeče odstopa od prejšnjih dveh. Jaz celo o glavnem argumentu, po katerem se izvrši ozdravljenje Tomaževe duše, nisem docela prepričan. Pač pa moram priznati, da izzveneva novela v harmoničnih akordih, ki nas spominjajo prejšnjih partij: dejanje se zaključuje na posvečenem mestu, v župnišču, kjer je živel in kjer ravnokar umira mož, o katerem je bilo takorekoč poosebljeno spoznanje pravega življenja in življenje samo. In v tisti uri, ko je z blaženim nasmehom na ustih umrl župnik Benja, se je preporodil Tomaž Krševan, ker je med svojim razočaranjem in na živem vzgledu župnikovem spoznal, kaj je življenje. Stopil je naravno pot proti ciljem umetnosti, kamor peljejo delo in znoj in potrpljenje, ker ni gorja — kakor trdi umirajoči župnik, ki bi ga ne prenesel — mož. — Od istega pisatelja je krajša črtica z naslovom „Sirota Jerica", ki se po ideji naslanja na znano narodno pesem, ki pa je izvedena vse realističneje in v zmislu modernih socijalnih, točneje, mestnih razmer. Poleg pasivne junakinje Jerice je prav mojstrsko orisanih še par drugih likov; pred vsem so to židovski agent Theuerrockh, ki se z idealno vnemo poteguje za Jeričino ljubezen, širokoustni čevljar Dolžan in propadajoči študent Rudolf Adam, ako ne govorim o Kuraltovi družini, ki je vsa izkoriščevalka sirote Jerice. V Jeričinem značaju je edina aktivna poteza požrtvovalnost, ki ji je prešla v kri in meso, ki se izraža v naravnost herojskih oblikah, ko jo začne gibati toliko časa duševno hrepenenje po sreči, po ljubezni. In to čuvstvo postane odločilno in se razvija do tragičnih razmer, ko spozna nesrečnega študenta Adama, ki ga obenem ljubi in kot sorodnega trpina pomiluje. Da mu vse: denar in sebe. Originalni zaključek, do katerega je pritiral pisatelj dejanje, je prav tako naravno kakor mojstrsko predočen, bodisi da se vrši pred našimi očmi, bodisi da se reflektuje v vtiskih, ki jih je napravil „škandal" na tiste, ki so prej stali poleg Jerice na deskah življenja. — Zanimivi sta tudi zadnji številki našega zbornika, ki ju je napisal C. Golar; vzeti sta iz cikla: „Gorenjske povesti" in se že na zunaj kažeta kot proizvoda s strogo krajevnim koloritom, kar je tudi nekak znak nekaterih mlajših naših pisateljev. Morda bodo postali taki umotvori zlasti Golarjeva posebnost. Prav posebno zanimiv umetniški poskus se mi zdi prvi sestavek „Lenčica in zmaj", ker gradi pisatelj zunanje novelistično dejanje na temelju ljudske pravljice. Ni brez težav tak poskus in gotovo je nevarno tako podjetje. Ako hoče umetnik doseči svoj cilj, ne zadostuje samo, da do jedra pozna misel in pomen proizvodov ljudskega proizvoda, na katerem zida, ampak mora gledati zlasti na to, da zlije oba elementa v tako

celoto, da drug drugega ne moti, da ne čutimo že na prvi pogled — varanja. Da je s takimi snovmi dandanes v neposrednem razmerju le še ljudstvo, kmetsko ljudstvo daleč od mesta, to je naravno, zato je tudi naravno, da je zgradil Golar na tem temelju povest iz kmetskega življenja. Ali tudi tu so kočljivi pomisleki, kajti tudi naš kmet dandanes tem stvarem kar tako ne veruje; torej treba posebnih razmer in morda tudi posebnih oseb. Zato je Golar srečno postopal, da si je izbral šele doraščajoče, šele zavedajoče se dekle, ki je vsled vzgoje in morda tudi svoje narave pod posebno ostrim vplivom bajnega sveta. Sicer pa je govor skoraj izključno o ženskah, dekletih večinoma. Realno dejanje je romantično, v ljubezni pa je, kakor znano, naš mladi kmetski svet posebno poetičen, vsaj kar se tiče besed in oblik, četudi ne toliko po mišljenju. Da pravljica, kakor jo pripoveduje Golar, ni znana med ljudstvom prav v tej obliki, to se mi zdi več kot gotovo; sicer ni to glavna stvar pri beletrističnem proizvodu, kjer veljajo za umetnika deloma lastni estetični zakoni, izvirajoči iz krepke osebnosti. Vendar moram pohvalno omeniti, da Golar v splošnosti nikjer ni grešil proti značaju ljudskega izročila in mišljenja. Nenaravno in nepotrebno se mi zdi, da Lenčica občuje s svojo rajno babico, in to pri belem dnevu; pač bi bilo razumljiveje in bi nič ne motilo, da nastopa babica živa, saj je ona pred vsem nositeljica podedovanih ljudskih poetičnih in bojnih nazorov in oblik. — Na kmetsko življenje in ljudsko verstvo se naslanja tudi druga Golarjeva črtica „Lovec Klemen". To je eden izmed tistih divjih lovcev, ki jih pozna naša knjiga že nekoliko, samo da je ta še posebno divji. Skoraj da je bolj podoben tistim planinskim divjim lovcem, ki jih jako pozna nemška književnost raznih oblik. S temi nemškimi brati je Klemen tudi po tem v sorodstvu, ker je v zvezi z divjim lovom; ta bajčna misel v tej obliki pri nas menda ni samorašča, nastala je pod tujimi vplivi. Ne trdim, da bi bili taki motivi manj zanimivi za značaj našega ljudstva ali manj rodovitni za spretnega umetnika, marveč sem hotel že ob začetku opozoriti na to dejstvo, da se stvar loči in s tega stališča presoja in v tem zmislu uporablja. Vendar tudi tej zaključni Golarjevi črtici ne morem odreči krepkih, naravnost epičnih potez, dasi so ubrane barve bolj na mračno in osorno. *Dr. Iv. Merhar.*

Anton Breznik: Besedni red v govoru. Pretisneno iz „Dom in Sveta", 1908. Založila Kat. Bukvarna. Natisnila Kat. Tiskarna. Ljubljana 1908. —

Odkar smo zavrgli pri ocenah knjig jezikovno stran kot za naše čase nepotrebno, devljejo zopet naši pisatelji slovenščino pogostoma na Prokrustovo posteljo. Temu ni krivo samo to, da jih ne prijemlje več kritika v tem oziru, ampak tudi to, da nimamo del, ki bi nam kazala pravilno materinščino. Da je temu tako, priča množica napak glede besednega reda, ker je ravno ta del slovniškega znanstva najslabeje obdelan, a ne samo pri nas, ampak tudi drugod. Imamo sicer nekaj pravil o besednem redu v govoru, toda ta so tako plitva, da je prava sreča, da se niso prenesla še bolj v življenje in niso napravila še večje zmede.

Izmed slovanskih narodov imajo posebe razpravo o besednem redu v govoru edinole Srbohrvatje: „O redu reči u srpskom jeziku", P. Djordjević, v Glasu srp. kr. akademije 53, II. razred, 35. Kdor pa se je pri Slovencih zanimal za besedni red, ta je posegel po Dr. E. Bernekerjevem delu: „Die Wortfolge in den slavischen Sprachen", Berlin 1900. In ker je ta mož profesor slovanske filologije na nemškem vseučilišču v Pragi, zato mu je tudi vsakdo verjel in se ravnal po njem, kolikor ga je razumel. Besedni red vseh indoevropskih jezikov je pa obravnaval v posebnem poglavju Delbrück v knjigi: „Vergleichende Syntax der indogermanischen Sprachen", Straßburg 1900, kjer je porabil tudi že prej imenovano Bernekerjevo razpravo.

Zdaj pa je podal tudi Slovencem iz „Dom in Sveta“ nam znani slovničar A. Breznik 64 str. (8°) obsegajoč spis o besednem redu v govoru. Pri tem razločuje dvojno stavo: prosto in neprosto. Neprosta je ona, pri kateri imajo besede že same po sebi določeno, stalno, bolj ali manj neizpremenljivo mesto v stavku. Take besede so: naslonice, prilastki, prilastkovi in partitivni rodilniki. O tej stvari ne piše Breznik, ker se mu zdi po spisih p. St. Škrabca, M. Murka in deloma Bernekerja že obdelana in tudi v pisavi utrjena. Prosta stava je pa ona, pri kateri še niso besede razvrščene same po sebi, temuč jih mora postavljati pisatelj tja, kjer jih zahteva pomen stavka.

Izvira besednemu redu pa ne vidi Breznik v stavku samem, ampak — in v tem tiči vsa vrednost njegovega spisa — v samostojnem govornem odstavku in ne zunaj njega, ker je celota besedne oblike stavek, celota besedne stave pa govorni odstavek. Bistvo govora je njemu organska vez besed v stavkih in stavkov v govoru. Organska vez besed — to se pravi, da besede same po sebi ne pomenjajo nič, temuč da dobe svoj pomen, t. j. poudar ali nepoudarjenost, edinole v stavkovi zvezi. Pomen se torej ne drži besede, temuč vsled stave drugih besed šele pride nanjo; po stavi besed se izpreminja tudi njih pomen. Breznik nam pa pokaže, da ne stoji stavčni poudar samo na nekaterih mestih, ampak da more stati na vsaki prosti besedi. Nosi ga pa ona beseda, katera podaja jedro stavkovega pripovedovanja. Ker so pa vse besede organsko zvezane med seboj, je s tem tudi stavčni poudar organsko zvezan z vsemi besedami v stavku, tako da so mu vse besede podrejene. Stavčni poudar je pa lahko v situaciji že obsežen ali ne. Ako je v pripovedovanju situacije že obsežen, tako da se da iz nje pričakovati, stoji v začetku stavka, t. j. pričakovani stavčni poudarek. Če se pa iz nobene besede situacije ne more pričakovati, stoji na koncu stavka, t. j. nepričakovani stavčni poudar. In po tem kriteriju razlaga Breznik ves besedni red. Kadar nosi kaka beseda v stavku pričakovan poudarek, tedaj stoji tam, kjer jo pripovedovanje prejšnjega stavka napove; kadar ima pa kaka beseda v stavku nepričakovan poudarek, tedaj stoji pri koncu stavka, oziroma tedaj, kadar jo pred njo stoječe besede toliko opisujejo, da jo narede razumljivo. Nepoudarjene besede pa se ravnajo po poudarjenih, in sicer se postavljajo po zvezi, po kateri vežejo stavčne poudarke med seboj. Seveda se govor ne plete vedno po logičnih zahtevah, zato veljajo glede stave besed tudi izjeme, katerih se je Breznik istotako dotaknil.

Vse hvale vredno je, da nam kaže v zadnjem poglavju na zgledih naše najnavadnejše napake. S tem je dobil spis tudi praktično lice. Razprava je hkratu temeljita in zanimiva ocena omenjenega Bernekerjevega dela, zanimiva tem bolj, ker je Berneker baje od vlade določeni naslednik Jagićev, in torej ne bode škodilo nikomur, če se malo pouči o temeljitosti nemških slavistov.

Breznikova razprava je jasno, tuintam šegavo, a povsod prepričevalno pisana. Ni pa morda samo kaka pregledna sestava že objavljenih spisov o besednem redu, ampak znanstveno pisan plod samostojnega raziskovanja in razmišljanja, ki zasluži največjo pozornost naših slovničarjev in pisateljev. *Dr. L.*

Znanstvena knjižnica „Omladine“. I. knjiga, I. snopič. Razvoj mišljenja evropskega ljudstva. Fran Drtina. (Avtoriziran prevod iz češčine.) V Ljubljani 1908. Založila „Omladina“. — Znanstvena knjižnica „Omladine“ izhaja v mesečnih sešitkih po 4—5 pol. Naročnina za celo navedeno delo znaša 4 K 20 h, za posamezne zvezke 72 h.

Uvod v narodno gospodarstvo. Po Maurice Blockovi knjigi „Petit manuel d' économie pratique" uredil Vekoslav Kukovec. V samozaložbi. — Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Cena 1 K. – Predgovor knjigi je napisal g. dr. Pavel Turner, ki jo kot izvrstno uspelo toplo priporoča. Tudi če bi priporočila od tako merodajne in verodostojne strani ne bilo, prepriča že površen pregled vsebine vsakega, da je delce res nekaj posebnega in da je vredno čitanja. Na preprostejši način res že ni mogoče obdelati tvarine, kakršna je narodno gospodarstvo!

Silvija Str. Kranjčevića najnovejša pesniška dela izda ob petindvajsetletnici njegovega umetniškega delovanja „Društvo hrvatskih književnikov". Naročnina 20 K naj se pošilja omenjenemu društvu v Zagreb, Gajeva ulica 4, kjer se dobivajo tudi prospekti. Izdaja bode ilustrovana. Dobiček je namenjen pesniku, ki se nahaja radi dolgotrajne težke bolezni v hudi bedi. Želeti je, da bi se dobilo tudi med Slovenci obilo naročnikov na Kranjčevićeva dela!

Šolska izvestja za leto 1907/8. Sedmo izvestje mestne višje realke v Idriji prinaša razen navadnih šolskih poročil sledeče sestavke: I. Mestna realka v Idriji 1901/2—1907/8. II. Donesek k vprašanju o koncu sveta. Spisal Julij Nardin. III. Praktiške vaje v kemiji. Napisal O. Baebler. IV. O domovini in naseljevanju južnih Slovanov. Spisal dr. Dragotin Lončar. V. Pozabljen pesnik. Literarna črtica. Priobčil Engelbert Gangl. — V izvestju kranjske gimnazije, ki je sicer nemško (!), je začel priobčevati profesor Ivan Grafenauer svojo študijo: „Zgodovina novejšega slovenskega slovstva". V letošnjem izvestju je obdelana doba od Pohlina do Prešerna. Delo bode brez dvojbe vzbujalo zanimanje. Kadar bo završeno, se izpregovori tudi v našem listu kaj več o njem. — C. kr. I. drž. gimnazija v Ljubljani je izdala izvestje, ki je skozinskoz nemško, le naznanilo o začetku šolskega leta 1908/9 je tudi slovensko. Zanimivo je, da je bilo izmed vseh učencev (526) samo 45 Nemcev; k tem je prišteti še 71 Nemcev iz takozvane nemške filijalke. To so ogromne številke v trdno podstavo nemški gimnaziji in nemškemu izvestju! — Slovensko izvestje c. kr. II. drž. gimnazije v Ljubljani obsega poleg običajne vsebine popis in otvoritev novega šolskega poslopja z lepo sliko stavbe in okolice in s tlorisi ter natančen katalog učiteljske knjižnice. — Tudi mestni dekliški licej v Ljubljani je izdal prvo svoje izvestje z lično sliko in s tlorisi novega šolskega poslopja ob Bleiweisovi cesti. Izvestje je jako poučno, ker obsega poleg popisa novega poslopja tudi štatut in učni načrt tega zavoda.

Upodabljajoča umetnost

Umetniški paviljon v Ljubljani. Oziraje se na nujno potrebo umetniškega prometa v slovenskem narodu, se je obrnil slikar g. R. Jakopič na občinski svet ljubljanski s sledečo vlogo:

„Slavni občinski svet! Usojam se naznaniti slavnemu občinskemu svetu, da nameravam postaviti provizoren paviljon, služeč zgolj umetniškim namenom; obenem pa prosim, naj blagovoli slavni občinski svet podpirati moje podjetje s tem, da mi prepusti za zgradbo omenjenega paviljona del travnika onkraj železniške proge na desni strani Latermanovega drevoreda za dobo najmanj desetih let.

Načrt za paviljon izdeluje gospod profesor dr. M. Fabiani. Priložena skica podaja približno obliko in obseg paviljona.

Paviljon se bo uporabljal 1. za prireditev rednih umetniških razstav, ki so zdaj nemogoče radi pomanjkanja primernih prostorov, 2. je namenjen en del paviljona permanentnim umetniškim razstavam, 3. bo v primernih prostorih nastanjena moja risarska in slikarska šola.

Z zgradbo paviljona se torej uresničijo dolgoletne želje slovenskega občinstva. Odslej mu bo dana prilika, izobraževati svoje čute do upodabljajoče umetnosti in sčasoma dospeti tudi do resničnega umetniškega razumevanja. Skrajna potreba je, da postane vendar tudi slovenski narod deležen tistih kulturnih dobrot, katere uživajo obilo že vsi drugi evropski narodi. Umetniških moči slovenskemu narodu ne manjka, le vsled čudnih razmer je slovenskim umetnikom otežkočeno občevanje s slovensko javnostjo. Narod jih ne pozna in se zato tudi ne briga zanje. Vendar pa je mogoče odstraniti to nenaravno razmerje, in ker je koristno za narod ter tudi za umetnike, da se začno spoznavati med seboj, treba je delati s primernimi sredstvi v dosego tega namena. In z zgradbo umetniškega paviljona, oziroma z umetniškimi priredbami, ki jih imam v mislih, se bo dosegel v tem oziru gotovo popoln uspeh. S priredbo rednih letnih umetniških razstav bo slovenskim umetnikom omogočeno, kazati slovenski javnosti svoje proizvode in stopiti v duševno občevanje z narodom, iz katerega so se sami rodili, a od katerega so zdaj tako odtujeni. Raznovrstne manjše permanentne razstave bodo vzdrževale živahno zanimanje občinstva za upodabljajočo umetnost. Risarska in slikarska šola pa daje poleg vzgoje umetniškega naraščaja priliko tudi vsakemu omike željnemu lajiku, utrjevati si razum in ljubezen do umetnosti. Te navedene umetniške priredbe bodo povod, da postane Ljubljana v kratkem središče umetniškega življenja na slovenskih tleh, kar je za mesto velikega kulturnega pomena; umetniške razstave bodo dalje jako ugodno vplivale na tujski promet, paviljon sam na sebi pa bo vsekakor v okras mestu.

Prepričan sem, da bo slavni občinski svet, vpoštevajoč važnost navedenih namer, podpiral moje podjetje v prvi vrsti s tem, da mi prepusti omenjeno stavbišče.

Ker je iz raznih razlogov važno in potrebno, da se priredi še letos splošna slovenska umetniška razstava, prosim, slavni občinski svet naj blagovoli mojo vlogo tako hitro rešiti, da mi bo mogoče pričeti še ta mesec z zgradbo paviljona."

Vloga je bila v seji občinskega sveta dne 21. julija t. l. povsem ugodno rešena. Z zgradbo paviljona se torej takoj prične; meseca oktobra bo stavba gotova in takrat se paviljon otvori s splošno slovensko umetniško razstavo.

Vabila in natančnejša pojasnila glede udeležbe na tej razstavi se bodo razpošiljala v kratkem na vse posamezne slovenske umetnike.

Več o paviljonu ter tudi o prireditvi umetniške razstave prihodnjič.

Z veseljem pozdravlja Jakopičevo zasnovo „Ljubljanski Zvon", ki je lanskega leta pri poročilu o tržaški umetniški razstavi krepko poudarjal, da je že skrajnji čas, ustanoviti umetniški dom, kjer bi se ljudstvo moglo bližati umetnikom, kjer bi se učilo jih umeti in si svoje domove krasiti ž njih umotvori. Našemu poročevalcu in kritiku naj bode hitro uresničenje njegove lepe ideje v prijetno zadoščenje za razne podle napade mazačev in kritikastrov.

Med revijami

„Savremenik“. Imeli smo že večkrat priliko, pohvalno omenjati ta „Mjesečnik društva hrvatskih književnika“. Ker je baš zdaj končano prvo poluletje, pribijemo na podlagi dosedanjih številk bolj in bolj v ospredje stopajoče dejstvo, ki more postati očitno vsakemu hladno objektivnemu motrilcu, namreč dejstvo, da je „Savremenik“ doslej prva in zato, kolikor je v naših razmerah mogoče, najboljša jugoslovanska revija; on posvečuje pažnjo vsem strokam in vsem kretnjam kulturnega gibanja Jugoslovanov, a tudi ne prezre svetovnih kulturnih pojavov. Že na zunaj je našemu časopisu to mogoče le zaradi velikega njegovega obsega: vsak mesec 64 strani teksta v 4°! V takih velikih zvezkih je prostora za teoretske članke (n. pr. Natko Nodilo: „Sloboda volje u književnika“, „Artizam“; Srećko Zindl: „Narodnosno pitanje u Hrvatskoj i Slavoniji“ i. dr.; in več biografsko-umetniških različne vsebine, spekulativne, poročajoče ali kritične), za beletristiko v najširšem pomenu, in za obsežen „Listek“, ki govori informativno včasih nekaj tudi o politiki, več o sociologiji, filozofiji, zlasti o književnosti vseh strok (v posebnem poglavju o prirodnih znanostih), o umetnosti vobče, o glasbi, o gledališču; prostora je naposled še za razne male vesti in — last not least — za polemiko, ki obsenčuje včasih tudi druge predele v listu.

List se ozira dosledno tudi na naše slovenske razmere in donaša rad ocene naših literarnih del. Takoj v 1. štev. str. 51—52 je Drag. Domjanića jako laskava ocena Aškerčevih „Jadranskih biserov“; ocenjevatelj pravi med drugim: „U tim je pjesmama život mornarske duše: pogibije i sanje i šala i strava . . . Ima biserja u moru, ali ih može samo junak u jednoj noći godine naći; ima biserja u duši narodnoj, ali ih nalazi samo — pjesnik!“ — Jaz n. pr. sem poročal za list na kratko o Cankarjevih zadnjih delih in o Meškovem romanu „Na Poljani“, dr. Ilešič je objavil članek o Josipini Kunovićevi, Anton Dobronić ocenjuje publikacijo naše Glasbene Matice (Štirinajst moških in mešanih zborov. Uredil Matej Hubad) i. t. d.

„Savremenik“ in „Matica Hrvatska“. — Z eno besedo naj se dotaknemo tudi polemike, ki jo ima „Savremenik“ z „Matico Hrvatsko“, ali „Matica Hrvatska“ s „Savremenikom“, kakor pač prilike naneso; samo z eno besedo, pravim, ker v takih poslih se držimo dosledno tega načela, da se ne vtikamo v domače, hišne, družbinske razmere svojih prijateljev. My house is my castle — to veljaj i za nas i za vas! Vendar je postal v zadnjih časih razpor tako hud, da zbuja pozornost, dočim so prvi meseci v letu pretekli dokaj mirno in so zato zaplodili nekaj lepih, objektivnih spisov i v „Savremeniku“ i v „Glasu Matice Hrvatske“, organu „Mat. Hrv.“ Zdaj pa zavzema polemika, direktno ali indirektno, precej prostora v „Savr.“ in napolnjuje skoraj edino vse predale po obsegu manjšega „Glasa“. — Ta in oni bo zaradi tega morda bil v plat zvona; mi nismo nič tragično razpoloženi, ker si na tihem mislimo, da gospoda niso tako hudi, kakor se delajo in kakor pišejo. Da! Hvala Bogu, da niso tako hudi, kajti škoda bi bilo, ko bi si tako odlični delavci na kulturnem polju (mi visoko spoštujemo razne nam znane može obeh strank!) zagrenili veselje do dela! A zanašamo se na njih delavnost in vztrajnost na potu do občnega blagra in smo prepričani, da se bosta oboji poti naposled strnili. — Le malenkostni ne smemo biti niti preveč občutljivi!

Kaj je neposreden povod ljuto vzkipelemu boju? Splošna ocena zadnjih publikacij „Mat. Hrv.", ki je izšla v 5. štev. „Savremenika". Ta ocena res ni posebno laskava; pa kaj zato? Je li treba zaradi nje mobilizovati vse čete „Matice Hrvatske"? Ako so knjige dobre, prodrle bodo vkljub morebitni nepovoljni ali celo krivični oceni! Vsak delavec naj dela mirno dalje, in ako ima iskreno zavest, da mu delo uspeva, zmagal bo ž njim, ne z reklamo, ki jo počenja zase. Takisto: ako se „Mat. Hrv." iskreno zaveda, da je na pravem potu, more biti povsem mirna napram vsem kritikam. Sama si mora biti najstrožja kritikovalka, ne pa kritikovalka — kritik, ki se objavljajo o njej in njenih delih! Ni prava pot, da ona kot protitežje nasproti neugodnim ocenam hvali vsako svoje delo, ne zapazivši na njem niti enega madeža. Samohvala je vedno sumljiva in zbuja nevoljo in nehote odpor; na to smo že lani namignili. Sploh bi bilo najbolje, ko bi Matica v svojem glasilu ne prinašala ocen lastnih del; dovoljena bi bila le bibliografska oznanila. Tako pa v preveliki gorečnosti ščiti vsako svoje delo do zadnje pičice; ugovori se potem pleto brez konca in kraja ter v ospredje stopijo kaj hitro osebe, a stvarnost se odrine v stran. Kdor kaže dovolj ravnodušnosti, vanj se bodo kmalu naveličali drezati! Baš „Matica" mora biti ravnodušna in je lahko, ker ima za seboj moč stare in krepke organizacije. Dosledna njena sedanja obramba nasproti vsakemu očitku dobi takoj značaj nedovoljene reklame in mirni, oddaljenejši motrilci opazujejo že več časa z nepovoljnimi čuti to res nekam reklamsko početje. Da nismo mi osameli, nam kaže dejstvo, da se je v konkretnem slučaju proti temu dvignila celo „mirna Bosna": v Sarajevskem „Beharju" (s 1. junija štev. 30) so pisane tele vrste: „Ne možemo, da se ovdje ne osvrnemo na nešto ... A to je reklama „Mat. Hrv." o toj knjizi (govori se o Andrijaševićevih „Slikah i pričah . . .", ki jih je izdala „Mat. Hrv." za l. 1907). Ne može se prigovoriti tome, da „Mat. Hrv." s ekonomskih razloga obznanjuje sadržinu svojih izdanja; no nikako nije opravdano apsolutnim sudom prejudicirati glasu kritike a po gotovo ne ponizavati svoja prijašnja izdanja na račun novih. Matičina je reklama ovaj put uzvisila Andrijaševića na račun Gjalskoga itd." V koliko je Matica udarila Gjalskega („Behar" se ozira na navdušeno oceno Andrijaševićeve knjige v „Glasu Mat. Hrv."), tega mi ne bomo preiskovali; opetovano pa izjavljamo, da bo Matica ravnala le v svojem interesu, ako ne stopa pred javnost vedno s samohvalo; ostentativno naj dela, stopa pa naj pred svet le z delom, ne z ostentativnostjo! Tako bo razorožila svoje istinite in dozdevne nasprotnike, med njimi tudi „Savremenik". *Dr. Jos. Tominšek.*

Splošni pregled

Dvorni svetnik prof. dr. Vatroslav Jagić je slavil dne 6. julija t. l. svojo sedemdesetletnico. Tem povodom so mu izročili njegovi čestilci, prijatelji in učenci slavnostni spis. Vsled znanih razmer na vseučiliščih se je moralo omejiti slavje na ožji krog. Slavnemu slavistu in učenjaku želimo še mnogo let!

Odkritje nagrobnika in spominske plošče Simonu Gregorčiču. „Osrednji odbor za Gregorčičev spomenik" je sklenil odkriti dne 6. septembra t. l. spominsko ploščo na rojstni hiši na Vrsnem in nagrobnik „tam gori pri Sv. Lovrenci" pod sivim Krnom v znak hvaležnosti slovenskega naroda napram geniju velikega pesnika. Spominska plošča in nagrobnik sta delo slovenskega umetnika Bitežnika v

Gorici, omogočila pa je ta spomenika požrtvovalnost Gregorčičevih čestilcev. Slovesnost se bo vršila v skromnem slogu, in sicer po sledečem sporedu: ob 9. zjutraj odkritje spominske plošče na Vrsnem, ob 11. dopoldne pa odkritje nagrobnika na pokopališču. Na obeh krajih bode kratek slavnostni govor (govornika dr. Ozvald in dr. Šorli) in pevci zapojo nekaj Gregorčičevih pesmi. K tej slavnosti so vabljene vse Slovenke in vsi Slovenci. Vrsno je približno sredi med Tolminom in Kobaridom. Udeležniki, ki pridejo po železnici, izstopijo na postaji Sv. Lucija-Tolmin, odkoder lahko dospejo do Vrsna deloma z vozom ali pa peš Tudi od Trbiža čez Predel se je lahko pripeljati s pošto do Kobarida. Slavnost se konča okoli poldne. Najprimernejša kraja za obed sta prijazna trga Kobarid in Tolmin.

Trubarjev spomenik. Dne 8. septembra t. l. se položi pred „Narodnim domom" v Ljubljani temeljni kamen Primoža Trubarja spomeniku. Spomenik sam se odkrije šele prihodnje leto, ker ga kipar Fr. Berneker ni mogel dogotoviti do določenega časa. Slovesno polaganje se bo vršilo ob navzočnosti slovanskih časnikarjev, ki bodo septembra meseca imeli svoj shod v Ljubljani.

Shod slovanskih časnikarjev se priredi 8. in 9. septembra t. l. v Ljubljani. To pot se udeleže kongresa časnikarji vseh slovanskih narodov, torej tudi Rusi, Poljaki iz kraljevine, Srbi in Bolgari. Pravila „Zveze slovanskih časnikarjev" se na shodu izpremene tako, da bodo društvu lahko pristopili organizirani slovanski časnikarji tudi izven Avstrije, kar je bilo dosedaj po pravilih nemogoče. Dne 6. in 7. septembra bo kongres jugoslovanskih časnikarjev. Na tem kongresu se bo razpravljalo in sklepalo, da li naj „Zveza jugoslovanskih časnikarjev" še nadalje obstoji kot samostojna organizacija, ali se naj stopi z „Zvezo slovanskih časnikarjev" v eno celoto. Kolikor se da presoditi, bodo jugoslovanska časnikarska društva korporativno vstopila v „Zvezo slovanskih časnikarjev". Po kongresu se priredi izlet v Bohinj. Kakor javljajo iz Prage, bo ljubljanski kongres izredno številno obiskan, zlasti s strani časnikarjev in književnikov iz Rusije, Srbije in Bolgarske. Posebno iz Petrograda in Moskve se je priglasilo že več veleuglednih oseb. Splošno se pričakuje, da bo ljubljanski kongres nekako izpopolnilo praške slovanske konference.

Slovenski književniki in časnikarji naj se tega kongresa polnoštevilno udeleže. Kdor pa se hoče shoda udeležiti, mora preje pristopiti „Društvu slovenskih književnikov in časnikarjev" v Ljubljani, ker določajo pravila „Zveze slovanskih časnikarjev", da se smejo kongresa udeležiti samo tisti, ki so člani kakšnega slovanskega časnikarskega ali književniškega društva. *Rasto P.*

Slovanski kongres v Pragi. Dan 13. julija t. l. utegne postati pomemben v zgodovini Slovanstva. Tega dne so se sešli v Pragi zastopniki vseh slovanskih plemen na konferenco, katere poglavitni namen je označil predsednik pri otvoritvi z besedami: „Rešitev vprašanj slovanske konference je rešitev sporov slovanskih narodov". Vendar enkrat tudi pri Slovanih pravo spoznanje! Namesto medsebojnega pobijanja skupno delo v dosego skupnega cilja — to je deviza, za katero naj bi vzplamtevalo poslej vsako slovansko srce! Nismo tako veliki optimisti, da bi iz pobratimstva poljskih in ruskih članov kongresa izvajali že tudi pobratimstvo obeh narodov. Toda začetek je storjen in ob resni volji merodajnih faktorjev se bo dalo doseči vse. Vsekakor je slovanski kongres velikanskega moralnega pomena, in če ne izpodrinejo treznega, preudarnega dela zopet neplodne fraze, iz katerih smo se, kakor videti, končno vendarle izmotali, ga smemo smatrati za početek nove, veselejše dobe v razvoju slovanskih plemen ter njih napredka v kulturnem in gospodarskem oziru.

Pri kiparju Bernekerju.

Glej, mož prepričanja in mož dejanja!
Tako stoji in narod svoj uči.
Ne mučenik: on, kmeta sin, ne sanja,
in Husov naša zemlja ne rodi.

Val Hus je planil iz morja Husitov,
preširen za bregove se razlil
čez meje časa, in z viharji hitel
je duh njegov k družini večnih sil.

Trubar orač je naše zemlje mirne;
prevelik ne in ne premal: — za nas;
z gorečnostjo iskreno misli verne
je šel na delo, kot je klical čas.

Ne mučenik: on, kmeta sin, ne sanja,
in Husov naša zemlja ne rodi,
a mož prepričanja in mož dejanja —
tako stoji in narod svoj uči.

Oton Zupančič.

Primož Trubar.

Literarno-historična študija. — **Dr. Iv. Merhar.**

red duševnimi očmi se mi širi dežela, slovenska domovina, ki je kakor prag med severom in jugom. Dežela je tu gorata, tam ravna, tu rodovitna, skopa tam in skalna. Pokrivajo jo obširni jelovi gozdovi, s katerimi se vrsti svetlejša bukovina in hrastovina, ki niže doli prenehava in prehaja v plana polja. Vsepovsod te pozdravljajo z goric in gričev stolpiči mičnih cerkvá in cerkvic, z drugih višin pa resno in osorno zro v nižino sivi gradovi, katerim se pozna, da so gospodarji dežele. Po ozkih dolih in planih ravnicah pa se stiskajo, kakor bi čepele jate plašnih jerebic, sela naših dedov, borne vasi s kočami s slamo kritimi; le tupatam ti zablešči naproti v svitu poldanskega solnca skupina svetlejših in oblastnejših zgradb — trgov ali mestec, kjer živi nekaj samozavestnejših ljudi, deloma tujcev. Med selišči ne zapaziš širokih belih cest, po katerih bi se ponosno zibali smelo otovorjeni vozovi samozavestnih trgovcev. Kjer pa so poti, so ozki in slabi, sicer pa preprezajo deželo ozke steze, zadostne za tovorno in jezdno živino, ki se vzpenja po njih na strme vrhove in se zopet spušča v globoke doline. Če ne doni po teh krajih lovski rog gosposkih lovcev, kmetskemu ušesu kaj nevšečna godba, če ne besni obupni boj z dednim sovražnikom Turkom, ki ga naznanjajo po deželi na visokih gorah plamteče grmade, ki mu kažejo sled za njim goreča sela in opustošena polja, tedaj se utegne oglasiti turobna pastirska piščalka in melanholična pesem zaljubljenega dekleta, izraza ljubke idilnosti v teh pozabljenih krajih. Ampak ti kontrasti, ta nelepa nasprotja so značilno znamenje naše minulosti, to je pečat našega domačega trpljenja in zgodovinskega življenja. Že dežela sama nam kaže to kričeče nasprotje: tam silni grad — tu vabeča romarska cerkev; tam vzdihujoča tolpa gladnih tlačanov – tu vrsta hripavih romarjev. Tudi grad in cerkev sta znak naše preteklosti in delo naših rok, naših žuljev, pa nikoli delo naše volje, našega plemenitega navdušenja. Saj tudi

cerkvica na gori ni izraz naše srčne pobožnosti, ona je le pokora za gosposke grehe in odkupnina za nebeški raj, ki pa jo mora plačevati zopet le naš trpin, slovenski tlačan. Kako bi bila potem njegova molitev v tem nizkem hramu izraz njegovega kvišku hrepenečega srca, ko visi na tej zgradbi neštevilo trpkih spominov; grehi gospodov tišče ratarjevo dušo k tlom, da postaja vedno topejša, neobčutljivejša za vse pravo idealno življenje. Celo njegova pobožnost je le izraz mehanične navade, izsiljeno in ukazano opravilo ali pa odkupnina od — tlake. Saj topemu duhu je vendar prikladnejše leno romanje in lačno praznovanje nego brezkoristno delo na tlaki, kjer navdušuje le valpetov bič. In cerkev sama se je vdinjala gosposki ter oznanjala, da je vsa oblast dana od zgoraj, da je zemlja solzna dolina, za grobom pa čaka večjega trpljenja večje plačilo. Cerkev in grad sta dobro izhajala, slovenski tlačan pa je hiral na duši in na telesu. To je naš srednji vek, ki se je imel končati v sredini XVI. stoletja, da ga niso nam sovražne sile raztegnile noter do XVIII. ali XIX.

Zadnji čin slovenskega duha in telesa, zadnje harmonično in vsled tega veliko zgodovinsko delo Slovencev je bil upor slovensko-poganskega ljudstva proti nasilnemu pokristjanjevanju, kajti to je bila globoko utemeljena kulturna obramba, ki je imela ščititi politično svobodo in ohraniti kontinuiteto duševne kulture, ki se izraža pred vsem v verskem naziranju, primernem lastnim duševnim sposobnostim in srčnim potrebam. Za ta kulturni ideal se je v VIII. stoletju bojeval, to se sme reči, narod proti svojim — knezom in tujcem. Slovanski knezi so bili navadno sebični in kratkovidni; mislili so, da je mogoče s tujo podporo proti ljudski volji ohraniti oblast, kajti tujci so podpirali Slovane le dotlej, dokler jih niso toliko oslabili, da so jih brez težave podjarmili. Tako je bilo tudi s Slovenci. S tujo podporo je bila pogažena narodna energija in uničena harmonija narodne duše, zato je izginila tudi možnost, da bi se mogel narod na zunaj braniti in na znotraj po svojih potrebah razvijati. Prva posledica je bil propad politične svobode, kar je bilo tem usodnejšega pomena, ker so postali Slovenci naposled plen nenasitnega frankovskega fevdalizma, ki je naravnost zasužnjil podjarmljene narode; ta fevdalizem, ki je kakor rak razjedal naše narodno telo, je neizmerno oslabil tudi našo notranjo moč, tako da o kakem slovenskem kulturnem življenju v srednjem veku niti govoriti ne moremo. Cerkev pa, ki bi bila morda poklicana, ščititi ponižane in teptane, ona je postala najprvo zvesta dekla, potem celo gospo-

darica ali vsaj ravnopravna družica posvetni oblasti, s katero je delila vse sladkosti tega sveta. Vsled tega je naš človek čimdalje bolj zaostajal in postajal top in brezbrižen za vse, kar stori življenje plemenitejše in blažje, saj mu je bilo vse to nedosegljivo. In če je kateri njegovih sinov preskočil visoko ograjo, ki je ločila tlačana od gospoda, tedaj se je pred vsem potrudil, da pozabi trpljenje na oni strani in postane s srečnejšimi deležen vseh posvetnih dobrot; to velja za posvetne kakor za cerkvene stanove. Zato pa je bila nevednost naših ljudi tolika, da nazadnje niti najpreprostejših verskih resnic niso znali, vsled tega je tem bujneje uspevalo vsakojako praznoverstvo. Potemtakem ni bilo pričakovati, da pride bednemu in zanemarjenemu slovenskemu tlačanu rešitelj iz — cerkve. . .

Velikanski nesklad, ki je vladal med notranjostjo in zunanjostjo slovenskega ratarja, je prišel do groznega izraza baš v prvi polovici XVI. stoletja, deloma celo še sredi najbujnejšega literarnega delovanja naših protestantov. Brezmejna revščina je tako razdražila zunanje tako krotkega in pobožnega, v srcu hlapčevsko ponižnega slovenskega kmeta, da je naposled začel čutiti stoletno krivico, ki se mu godi, da je sam od sebe prišel na misel o zboljšanju, ki ga mora nazadnje postati deležen ves izkoriščani ratarski stan. Nastal je kmetski upor. Ampak zahteve, ki jih stavijo uporni kmetje, so naravnost smešno skromne: pašo, drva, lov zahtevajo ti bedniki. Zahtevajo tudi, da bi sami postavljali in odstavljali duhovnike; seveda ne izvira to iz prepričanja o važnosti duhovskega stanu za duševno življenje, mar jim to; kmetje si hočejo zavarovati proti izsesavanju po duhovnikih, kajti bera ni nič slajši davek od desetine. Nekaka malenkostna maščevalnost je narekovala to zahtevo. Kako klavrn in značilen za našega ubitega človeka je tisti idealizem, ki ga oznanja upornikov geslo „stara pravda“, ki je niti izvojevali niso neurejeni in slabo vojeni kmetski uporniki. Več drznosti nego poguma je bilo v tem prvem nastopu naših kmetov, ki so bili pri Brežicah tako krvavo kaznovani. Ampak prelita kri je nekak opojen strup, ki stopa v glavo in se da kurirati menda le z enakim strupom. Sinovi in vnuki brežiških upornikov so začeli zreti na tragedijo pri Brežicah že kakor na nekako herojsko delo. Pritisk od zgoraj ni ponehal, kaže, da je bil neznosnejši; protestantski duh samozavesti je stopal v slovenskega kmeta, da je začel sanjati o bajno lepih idealih prihodnosti. Nič več ne doni „stara pravda“ z deloma bornimi, deloma meglenimi upi; nič manj kot — cesarska krona blešči

v daljavi na kmetski glavi. Izbruhnil je zopet upor (1573), zopet je tekla kri v potokih, ampak zopet je tekla zastonj. Kmetski kralj Gubec je sedel na prestol, a pod njim je gorel maščevalni ogenj: bil je kronan, a potisnili so mu na glavo razbeljeno železno krono. Tako objestno kazen si je izmislilo zmage pijano plemstvo, ki seveda ni pozabilo kmetu naložiti še težjih davkov. In to je bilo plemstvo, ki je prav tedaj tako požrtvovalno dajalo denar za natisk slovenskih knjig, ki jih je bralo tudi uporno slovensko ljudstvo. Prav v istih časih je bila pognala bujna mladika iz divjaka slovenske kulture, ki se je zdelo, da je že zdavnaj usahnil. To je bil gotovo lep znak doslej speče duševne energije, ki se je nenadoma vzbudila med Slovenci. Ampak zopet je značilno, da naša protestantska knjiga nič ne ve o teh kmetskih uporih, dočim je v vezani in prosti besedi govorila o grozi turških napadov in ropov. In vendar je bil kmetski upor potekel pravzaprav iz istega studenca kot protestantizem, ki pomeni tudi odpor proti dosedanji duševni lenobi in kulturni bolezni; pri obeh pojavih so bili udeleženi najširši sloji slovenskega ljudstva. Prav to pa je zopet jasna priča o tistem razkolu, ki se je bil že davno polastil slovenske duše, slovenskega ljudstva, ki ni bilo tako srečno, da bi bilo v sebi samem razvilo ravnotežje zdrave samozavesti. Grajščak in duhovnik-protestant podpirata in širita slovensko knjigo, ki jo z vso vnemo čita naš kmet, a ta kmet napada — grad in župnišče! Seveda preganjajo škocjanski kmetje tudi Dalmatina, ampak od Škocjana do Ortneka ni daleč, in uporni okoličanski kmetje oblegajo ortneški grad. To so seveda odjeki starih grehov in krivic, ali vse to tudi priča, da se je bila v XVI. veku ljudska duša vzvalovila, razburkala, ni pa mogla sama s seboj priti v tisti potrebni sklad, ki je prvi pogoj za zdrav in energičen razvoj duševnih sil in potem seveda — zdrave kulture. Zato sodim, da tedaj vendarle ni bila zaplapolala duša slovenskega ljudstva iz vse svoje globine in notranje potrebnosti, kajti ako bi se bilo to zgodilo, potem ne vem, če bi bilo mogoče tako hitro in tako korenito izruvati iz ljudske duše vse mlado in krepko brstje, kakor se je to posrečilo enemu samemu — Hrenu. Zato pa je moja misel, da je docela zgrešeno, meriti važnost našega protestantizma s pomenom češkega husitizma, kajti pri Čehih je izšel val duševnega in kulturnega preporoda od znotraj, povzročila ga je silna osebnost najbolj tipičnega zastopnika češkega duha in bitja, zato pa je ta val potegnil s seboj vse, zato pa je dobilo vse gibanje takoj od začetka tudi jasno izraženo narodno-opozicijonalno lice, česar pri nas ni

opaziti. Čehi svojega Husa nikdar ne bodo pozabili, ker ga čutijo, mi Slovenci pa čutimo svoj protestantizem le kot zgodovinski spomin, ki nima dosti opraviti s sedanjostjo, čutimo ga z razumom, ker se nam je o tem sporočilo. Treba le priznati, da naš protestantizem ni imel notranje življenske sile; staral se je, ko so se starali njegovi začetniki in nositelji, pojemal je, ko je pojemala moč glavnega predstavnika njegovega, silnega reformatorja, vnetega apostola in neumornega delavca — Trubarja. *8./6.1508. +1586. 28./6. v Derendingene

Primož Trubar, začetnik slovenske književnosti, je bil Dolenjec, rojen v vasi Rašici blizu Velikih Lašč. Njegova bližja rojaka sta torej Levstik in Stritar, prvi prava slovenska grča, drugi mehak in formalno oglajen. Zdi se mi, da sta v Trubarju združeni obe osebnosti, kajti neizprosen sam proti sebi, strog in neumorno delaven, je zahteval tudi od vseh, ki so bili njemu podrejeni, najvestnejše izpolnjevanje dolžnosti, ker je sam tudi bil odgovoren za njih delo. To pa mu je rodilo očitek samovoljnosti in trmoglavosti od strani prizadetih mož, ki niso mogli razumeti stališča izrednega moža. Proti ljudstvu pa in proti gospodi je bil prav tako vljuden in prizanesljiv, kakor je bil oprezen in previden pri svojem organizatorskem delu, tako da mu niso mogli odreči svojega priznanja često niti nasprotniki.

Poglejmo pa, kako se je razvijal ta značaj, katere sile so zlasti ugodno ali neugodno vplivale nanj. Trubar je bil sin kmetskih staršev in je imel vsled tega premagati ogromne zapreke, predno se je povzpel tako visoko, da je razmeroma mlad zavzemal imenitno stopnjo med katoliško duhovščino. Zasluge pri tem so bile skoraj izključno njegove osebne, kajti tudi pokroviteljstvo škofa Bonoma, ki mu je izprva gotovo precej koristilo, si je zaslužil z osebnimi vrlinami. Da je šel študirat, temu imamo iskati vzrokov pred vsem v njegovi bistroumnosti, potem pa gotovo tudi v zvezah, ki jih je imel njegov oče kot cerkveni ključar s cerkvijo in gradom. Rašica je bila pod oblastjo turjaške grajščine. Ni znano, kako je prišel mladi Trubar na Reko, ali soditi smemo, da je bilo to vsled ugleda kakega tamošnjega samostana; opomnil bi tudi, da je bilo včasi občevanje med Velikolaščani in Reko jako živahno zaradi kupčije s soljo, ki so jo imeli v rokah zlasti Trubarjevi krajani. Na Reki je prišel mladi Primož prvič v dotiko z Lahi in Hrvati, kar mu je bilo za poznejše življenje v veliko korist, ker je imel opraviti kot reformator in pisatelj i s Hrvati i z Lahi. Na Solnograškem je Trubar svoje nauke nadaljeval; ni verjetno, da bi bil že tu prišel

v kako ožjo dotiko z novim verskim ukom, saj je bilo to mesto od nekdaj prava trdnjava rimsko-katoliške duhovske oblasti. Menda tudi Dunaj ni posebno vplival na Trubarjevo svobodnomiselnost, kajti to mesto kot sedež strogo katoliško misleče vladarske rodovine v protestantskem gibanju nikdar ni igralo posebne vloge, če ne defenzivno. Tu pa je našel mladi Kranjec, ki se je živil s cerkvenim petjem, izvrstnega podpornika, tržaškega škofa P. Bonoma, ki mu je bil vse do svoje smrti (1546) najblagodušnejši zaščitnik. Mladi kaplan Trubar je služil najprej v Celju, kamor so že zgodaj začeli zahajati lutrski predikantje, in tu se je očividno sprijaznil z novim ukom, ki je ustrezal i njegovi svobodoželjnosti i ugajal bolj nego katoliški uk tudi njegovim človeškim potrebam. Gotovo ni gol slučaj, da si je pozneje, ko je očitno stopil v protestantski tabor, izbral ženo iz Celja. Kot bistroumnemu in strogo moralnemu možu gotovo ni mogla ugajati protinaravna zahteva rimskega celibata, ki je silila velik del duhovščine, da je grešila proti temu predpisu in dajala očitno pohujšanje ljudstvu.

Trubar je kmalu zaslovel kot izvrsten govornik, zato je bil še jako mlad poklican za nemškega in slovenskega govornika v stolno cerkev v Ljubljani. To je bil za zgovornega, izobraženega in delavnega moža delokrog kakor nalašč, in res je imel vedno več poslušalcev okoli sebe, izobražencev in preprostih ljudi; ta uspeh ga je bodril, da je govoril čimdalje pogumneje in odkriteje. Našel je oporo tudi v enakomislečih stanovskih tovariših, ki so zavzemali kaj odlična mesta v cerkveni službi. Pridobil pa si je prijateljev tudi med meščanstvom in plemstvom. V teh letih si je pridobil ugled in spoštovanje, da je veljal pozneje brez ugovora za voditelja in poklicanega organizatorja vsega novoverskega cerkvenega in kulturnega življenja na Kranjskem, ozir. na Slovenskem. In kljub sumnji, ki je vstajala proti njemu, je postal štiriintridesetletni kmetski sin kanonik pri ljubljanski stolnici, in reči moramo, da si je priboril to visoko mesto s silo svojega duha, z globoko svojo osebnostjo in z neumorno delavnostjo. Da je bil izobražen bolj nego marsikak njegovih tovarišev in predstojnikov, to je znana stvar, saj je pregnani reformator najbolj obžaloval to, da je pri svojem begu moral zapustiti svojo bogato knjižnico. Močno in čisto je gotovo bilo njegovo versko prepričanje, da je žrtvoval vse, zapustil tako ljubljeno domačo deželo in se potikal po tujem kot pregnanec s kratkimi presledki osemintrideset let. To pregnanstvo pa je njegovo prirojeno delavnost še ojačilo in ga pripravilo v položaj, da je postal naš prvi književnik in obenem steber vsega

protestantskega slovstva med Slovenci. Sicer treba priznati, da Trubar ni bil jezikovno posebno nadarjen, še manj pa filološko izšolan mož, dasi je znal poleg slovenščine nemški in laški in je imel latinščino precej v oblasti, ali kot cerkveni govornik je že prej često prebridko občutil pomanjkanje slovenskih knjig. Ko pa je prišel na tuje, mu je bilo izbirati med dvojim: ali umolkniti za svoje rojake, ki jim je doma s takim uspehom prižigal luč novega spoznanja, ali pa se posluževati pisane besede. Da bi bil tudi doma postal začetnik slovenske književnosti, ta misel se ne da kar tako zanikati, kajti Luthrov zgled je vedno silno vplival na našega reformatorja, ali gotovo tudi ni, če bi ne bile ogromne težave zadušile tako smele misli. Začetne težave pri Luthru in Trubarju se v resnici niti ne dado primerjati. V tujini pa je prišla do veljave vsa tista bogata energija, ki je bila dana žilavemu Raščanu, in je premagala, gnana od ljubezni do rojakov in do resnice, vse ovire. Dve leti se je vrli mož pripravljal na težavno delo; za vajo je pisal, prevajal in bral, in to metodo priporoča tudi svojim bralcem. Potem pa je stopil pred svoje rojake s prvima sadovoma svojega velikega truda, skrit sicer za krinko brezimnosti in zavedajoč se v svoji skromnosti nedostatkov svojih prvih spisov, vendar poln lepih nad za bodočnost. Le v enem oziru je bil Trubar tu na tujem na boljšem; imel je na razpolago tiskarno, ki bi je ne bilo v Ljubljani. Zato pa se je moral v začetku vdati razmeram in je tiskal s črkami, ki so bile na razpolago. Na drugi strani pa je slonelo vse ogromno delo na njegovih ramah, saj ni bilo v Tübingi ne črkostavcev, ne tiskarjev, ne korektorjev, veščih jeziku. Sam pa je imel tudi še stanovske dolžnosti in ni bil v kraju tiskarne. Delo je bilo združeno tudi z gmotnimi žrtvami, ki jih trajno ne bi bil mogel trpeti poedinec. Trubar se je bil v resnici tudi zadolžil in je obupaval, ker deželni stanovi kranjski v začetku še niso bili vneti za njegove poskuse, ki deloma niti niso ugajali. Trubar je bil namreč ostal kar pri svojem domačem narečju; dodal pa je iz svojega še marsikak element, ki se ga je bil navzel kot ljubljanski propovednik, zato se mu je očitalo, da je marsikaka stvar nerazumljiva ali ne točno poslovenjena. Zdi se, da tudi črkopis ni ugajal, ki niti pisatelju samemu ni bil všeč, saj priznava v drugi izdaji prvih dveh knjig, da je mnogo premišljeval, kako bi svojo kranjščino lepo in najbolj pravilno pisal; na ta način je prišel do latinice, ki jo je uredil nekako po nemškem vzgledu; način češke pisave mu ni ugajal. Tako je Trubar uredil tudi naš črkopis, kajti Bohoričeva reforma ni bila bogve kako izdatna.

Pri daljnem delu pa je imel že sotrudnika, ki mu je prepustil v nekem pogledu celo prvenstvo pri podpisu, dasi Vergerij seveda ni imel nobenih zaslug za knjige kot take, ker se je bil ponudil le, da preskrbi Trubarju denarnih sredstev. V tem pa vidimo Trubarjevo skromnost in požrtvovalnost, kajti njemu je le za stvar, njegova oseba pri tem ne prihaja v poštev. Krog sotrudnikov je čimdalje bolj rastel, Trubarju pa se je množilo delo, množile pa se tudi sitnosti, kajti on, ki je bil moralno odgovoren za vsako jugoslovansko knjigo, je strogo zahteval, da se delo vrši vestno in pošteno. Najmanj pa je trpel, da bi se nesposobni ljudje pasli od tega, kar je bilo namenjeno idealni stvari verskega preporoda najširših plasti ljudstva. Ljudje, ki takega idealizma niti razumeti niso mogli, naravno da niso bili posebni prijatelji Trubarju, ki so ga naravnost pri deželnih stanovih tožili, da je trmoglav, da hoče vse urediti po svoji uporni glavi. Večkrat so morali posredovati možje, kakor Ungnad, Khlombner, ki seveda niso imeli neposredno opraviti s tako sitnimi posli. Zlasti je bilo uspelo razmerje med Trubarjem in raznimi Istrani ter Dalmatinci à la Konzul in Anton Dalmata; in baš večino teh je Trubar sam pripeljal ali pozval na Nemško, da so prevajali za Hrvate in Srbe. Po Ungnadovi smrti je naraslo to nasprotje tako, da sta Konzul in Dalmata sploh zapustila Virtembersko (1566). Ali je potemtakem Trubarjeva tudi zasluga, da so se tiskale knjige tudi za Hrvate in Srbe in sicer z glagolskimi, cirilskimi in tudi latinskimi črkami? Ali sploh smemo slovenskemu reformatorju prištevati zaslugo, da je vzbudil nekako jugoslovansko književno vzajemnost, kakor se navadno piše? Jaz sodim, da je jugoslovanska vzporednost v knjigopisju prvič odjek dejstva, da je bilo tedaj po slovenskih krajih dovolj glagoljašev, ki so se posluževali pri cerkvenih obredih cerkveno-hrvatskih knjig z glagolskimi črkami; sistematično širjenje glagolskih in cirilskih knjig proti jugu in vzhodu pa je drugič le izvrševanje tistih načrtov, ki so nastali v mladih, podjetnih protestantskih krogih in so imeli končne cilje celo tam v Carigradu, kjer so hoteli za svoje ideje zainteresovati celo pravoslavne Grke, da bi skupno nastopili proti rimskemu papeštvu. Ti smeli načrti sicer niso imeli uspeha, kajti vsa poslanstva v Carigrad so bila zastonj, ampak vneti jugoslovanski begunci so opozorili na dejstvo, da bi se dal priboriti za novo vero Balkan potom jugoslovanske knjige. Odtod tudi tako uspešna agitacija pri nemških velikaših, odtod tudi tak ugled, ki so ga uživali možje kakor Ungnad, ki so ga sprejeli kakor starega borilca proti Turkom, njega, ki je

na lastne oči poznal razmere doli na turški meji in je ves gorel za ta lepi, pa nekaj — utopični načrt. Če so postopali potem, naslanjaje se na kranjsko-slovensko knjigo, tako, da so najprvo tiskali glagolske, potem cirilske knjige, je bilo to docela prav naravno in modro delovanje. Zato tudi sodim, da je prišla bujnemu Vergeriju šele v teh krogih in razmerah misel, češ, da je hotel že sam prej izdati sv. pismo v kakem jugoslovanskem narečju, dasi nobenega znal ni; no, Trubar je bi dovolj pameten in je sprejel njegovo ponujeno pomoč, ki je imela uresničiti baje stare načrte bivšega koprskega škofa. S tem pa je tudi označeno vse tisto vzporedno književno delo jugoslovanskih protestantov; morebiti bi bilo to delovanje sčasoma rodilo res kaj skupnega, morda bi bilo začelo konvergirati in hiteti za skupnim kulturno-narodnim ciljem, ampak v protestantski dobi ni še nobenega znaka za tako nagnjenje, brž nasprotno, kajti lahko je opaziti čimdalje večjo razcepljenost (naposled so se tiskale hrvatske knjige tudi z latinico), ki je povzročila, da se nahaja med temi knjigami nekaj — nepotrebnega dela. Pomisliti moramo tudi, da pomeni ta protestantska književnost za Hrvate, skoraj bi rekel, slučajen intermezzo, ki pozneje ni imel nikakega vpliva na razvoj narodne književnosti, ki je tedaj že tako lepo uspevala v Dalmaciji.

Vsekakor pa je pomenila ta raznolikost književnega dela za moža, ki je vse vodil in nadziral, skrajno napetost duha in neumorno delavnost; zato pa tudi lahko razumemo, da je gledalo na Trubarja vse kakor na naravno središče vsega protestantskega gibanja, zato pa tudi ni čudno, da so pričakovali kranjski deželni stanovi od njega kot od poklicanega cerkvenega glavarja tudi ureditve vsega cerkvenega in kulturnega življenja na Kranjskem in morda sploh na Slovenskem. Zato so ga klicali domov, kajti pokret je bil vsesplošen; knjiga in po njej navdušeni in vojeni predikantje so delali čudeže. Ko se je Trubar po štirinajstletnem pregnanstvu vrnil v domovino, so ga sprejemali kakor kakega triumfatorja. In njegova urejujoča roka se je kmalu povsod začutila; vpliv njegove osebnosti in moč njegove zveneče besede sta gibala vse slovensko prebivalstvo naših dežel, navduševala nemško in laško gospodo po naših krajih, da je toliko žrtvovala za slovensko knjigo. Trubar je uredil cerkvene razmere, je pisal knjige in ustanavljal — šole! Da, šole, v katerih se je čula tudi slovenska beseda. Poleg knjige je to najznamenitejši znak dobe. Pri teh in podobnih ustanovah je pokazal Trubar tudi, kako dobro je znal soditi človeške značaje in sposobnosti, kajti pridobil si je naj-

boljših sotrudnikov (Budina, Krelj, Bohorič), kar ga posebno znači kot izvrstnega organizatorja; isto velja tudi pri izdajanju in tiskanju knjig, kajti tudi v tem področju je postopal od prvega začetka strogo sistematično. Predno je zapustil Urah, je uredil za tiskanje knjig vse tako izvrstno, da je baš med leti 1559.—1564., torej deloma ob njegovi odsotnosti izšlo nad 25.000 knjig; seveda je bila na razpolago lastna, t. j. Ungnadova tiskarna.

Organizatorju in voditelju pa je treba še neke lastnosti, zlasti v težavnih položajih; in to je imel Trubar v obilni meri. Dasi energičen in skozinskozi dosleden, ni nikoli pozabil, koliko more škoditi osorna prenagljenost dobri stvari. Zato se skoraj čudimo, ko slišimo o njegovem srečnem zagovoru napram ljubljanskemu škofu; zdi se, da se je bil že v mladosti navzel neke diplomatske spretnosti od svojega pokrovitelja Bonoma, ki je bil svoje dni tajnik cesarja Friderika III. Nekaj poštenost, nekaj previdnost sta mu pridobili priznanje celo pri katoliški duhovščini tedaj, ko je nastopil v Sv. Križu blizu Vipave in je pridigoval ogromni množici z jako velikim uspehom. In vendar je bila malo prej ista duhovščina vsa razjarjena, ker je Trubar krstil otroka nekemu grajščaku pri Rubiji. Isto taktnost in plemenito zmernost opažamo tudi v njegovih spisih; nikjer ne najdemo tiste surove polemike proti katoliški duhovščini, ki je po nemških spisih kar mrgoli; po tej strani se sploh odlikuje vsa slovenska protestantska književnost. Trubar niti lahkejših poskusov te vrste ni odobraval. Ko je bil nekaj burni in silni Jurišič (Juri Kobila) izdal pesmarico, v kateri je bila zabavljica proti katoliški duhovščini, je bil Trubar nevoljen radi tega in baje ga je posebno to napotilo, da je potem sam izdal novo knjižico pesmi. Istotako oprezen pa je moral biti tudi napram nemškim krogom lastne vere, kajti od njih dobre volje je takorekoč slovenska knjiga živela; luteranci pa so začeli postajati čimdalje nezaupnejši in nestrpljivejši, odkar se je začel širiti čez meje tudi Kalvinov in Zwinglijev uk. Zato pa Trubar vedno in vedno poudarja svojo zvestobo pravi stari veri, zato prosi popravkov, kjer bi se bil nehote zmotil, zato je pripravljen dati pojasnil, kjer bi kdo menil, da česa dobro ne razume; deloma radi tega je bil strožji tudi proti malo izobraženim in površnim sotrudnikom Hrvatom in Srbom. V verskih stvareh pa je bil itak tudi sam že strog, najstrožji seveda proti sebi. Saj je bila verska ideja tista sila, ki je sploh gibala vso našo književnost. Ne zavoljo sebe, zavoljo verskih resnic, ki jih je nosila v široke ljudske sloje, zato je nastala slovenska knjiga; zato tudi skušajo

naši protestantski pisatelji biti razumljivi in domači, zato so dostopni vsakemu dobremu nasvetu, ki meri na zboljšanje oblike.

Že prej sem mimogrede omenil, da ne gre pripisovati protestantski knjigi kakih narodnih motivov v modernem zmislu; vendar naglašajo tudi naši protestantski pisatelji svoje slovensko stališče in hočejo opravičiti svoje književno delovanje s tem, da kažejo z nekim ponosom na dejstvo, da je slovenščina del slovanskih jezikov, ki so razširjeni daleč po Evropi. Na nekem kraju govori Trubar celo o slovenski cerkvi. Naglasiti pa moramo, da ni nikoli zavzelo slovensko versko gibanje kakega odločnega in opozicijonalno-narodnega stališča napram kaki drugi narodnosti, kakor n. pr. husitizem proti Nemcem in nemško luteranstvo proti rimski cerkvi kakor ustanovi latinskega plemena. Razmerje naših pisateljev napram tujekrvnemu plemstvu v deželi in razmerje našega slovstva proti nemškim podpornikom in tiskarnam je a priori izključilo tako nasprotje. Radi tega se je moral naš protestantizem tudi skrbno čuvati, da ni zavzel preveč simpatičnega stališča napram kmetskemu ljudstvu in njega socijalnemu položaju, dasi je bila smer tega protestantizma, kakor je sploh značaj vsega protestantizma, demokratska. Ampak ta demokratski duh se omejuje pri nas na res demokratsko občevanje med pastirji in verniki, v knjigah pa čitamo le splošna obžalovanja tega ubogega, nevednega, pozabljenega slovenskega ljudstva, čigar člane so se ti apostolsko misleči predikantje v resnici čutili. Ta črta znači seveda tudi njih vodnike, in genljivo je, kako je Trubar bil navezan na svojo domovino; to se je zlasti pokazalo l. 1567., ko je, slišavši o nekakih korakih kranjskih stanov v njegovo korist, nenadoma prišel domov. Kako hudo mu je potem krvavelo srce, ko se je moral takoj zopet vrniti v pregnanstvo, ker ni hotel biti nadležen prijateljem in je to zahtevala tudi verska stvar, za katero je bil že toliko pretrpel. Poslej več ni videl svojih dragih domačih krajev, vse do svoje pozne smrti je prebil v tujini. Ampak ta nesreča ni prav nič zmanjšala njegove delavnosti, nasprotno. Trubar ni odložil peresa vse do svoje smrti, ki ga je, to smemo reči doslovno, zalotila s peresom v roki.

Pred svojo smrtjo pa je doživel še eno veliko veselje, ki je postavilo krono njegovemu neumornemu delovanju. Doživel je natisk celega svetega pisma, ki sicer nosi Dalmatinovo ime, v katerem pa je i mnogo njegovega neposrednega dela i dosti tekega truda, ki so ga izvršili njegovi pomočniki in sodelavci v mojstrovem duhu. Biblija, ta simbol protestantskega individualizma in verske svobode,

je bila za slovenske razmere tako velikansko delo, da se moramo čuditi vztrajnosti, podjetnosti in požrtvovalnosti navdušenih pisateljev in podpornikov, je pa to tudi na zunaj tako sijajna knjiga, da si ni upal nadnjo niti slepi fanatizem katoliške protireformacije. In pomislimo — samo 50 let po Luthrovi nemški bibliji so dobili Slovenci popoln prevod svetega pisma v živem narodnem jeziku. Neposredno sicer Trubar pri tem tisku ni bil udeležen, pač pa je imel dobri oče to lepo zadoščenje, da je sedel v odboru, ki je imel presoditi vrednost Dalmatinovega prevoda in sposobnost za tisk, njegov sin Felicijan. Sploh je ta mladi mož na Slovenskem prav častno nadomeščal svojega starega očeta, in njemu je umirajoči ustanovitelj in začetnik nove književnosti izročil tudi skrb za svoje zadnje, ne docela dovršeno delo, ki se končuje z Luthrovim imenom, to je prevod njegove postile.

Par tednov potem, ko je dovršil 78. leto svojega plodovitega in burnega zemeljskega romanja, je po kratki bolezni zatisnil oči patrijarh slovenske književnosti daleč tam v nemškem Derendingenu. Pogrešala ga je zapuščena mlada književnost, objokavali so ga naši kulturni delavci, ki so izgubili svojega vodnika in buditelja, žalovali pa so za njim tudi prijatelji v tujini, najboljši možje nemškega naroda, ki jih je štel med svoje druge. Bil je za vrednega spoznan naš mož, da mu je v vezani, zanosni besedi govoril nagrobnico slavni nemški filolog Crusius. Zaslužil si je pa tudi, da se ga spominjamo slovenski potomci, ker je bil on prvi zastopnik našega duha, ki je budil zanemarjeno naše ljudstvo na kulturno delo. Naj ima hib kolikor hoče njegov jezik, ki ga bo grajal natančni jezikoslovec, naj je propadlo njegovo delo vsled neugodnih razmer in vsled pomanjkanja odporne sile v narodu, v njegovih rojakih, njegova zasluga le ostane, da mu je dal pismo in književni jezik, najvažnejše sredstvo za višje kulturno delo. Pred vsem pa ostanejo kot svetlo znamenje v našem zgodovinskem mraku njegova silna osebnost, njegova krepka volja in neumnorna delavnost, lastnosti, katerim so se pridružile še druge lepe poteze njegovega značaja, ki so jih hvalili pristaši in nasprotniki.

Zgodovinskih mož ne smemo soditi po uspehih; gledati moramo na njih voljo in izvršeno delo. Naš Trubar je izvršil veliko kulturno delo, delo za osvobojenje človeškega duha, še večja pa je bila njegova volja, zato spada naš prvi književnik in reformator v svetovno zgodovino, in kot takega ga ob 400letnici njegovi slavi ves naš v resnici napredni svet.

Med gorami.

Spisal **Milan Pugelj.**

(Dalje.)

II.

ospel je v deželo predpust, veseli in šegavi svatovski čas.

Ostra zima je gospodarila v dolini, še ostrejša v gorah, kjer je ležal sneg donad kolena, kjer je pokalo v jasnih nočeh drevje od mraza, kjer so poginjali divji in plahi ptiči kar trumoma, kjer je moril divjačino tak glad, da so prihajale lisice ob belih dnevih k samotnim gorskim kočam po kuretino in golobe.

Na predpustno nedeljo so pri žganjarju pod hribom svatovali. Zavrtin je bil ženin, Marjeta nevesta, starejšinila sta Gazvoda izpod klanca in tisti Cepuder, ki je bil njegov prijatelj in je imel toliko denarja, da bi ga človek komaj preštel.

Za dolgo mizo, ki je segala od stene do stene, so sedeli svatje, za manjšo, ki je staha v kotu tik duri, so godli široko znani godci Klementini, doma iz majhne gorske vasi, ki se ji pravi Kukovina; godli so, da se je olajšalo človeku srce, da se je čutil starec fanta, da je pograbil najbližjo mladenko in se ž njo zasukal v veselem plesu, kakor bi bil baš na tisti dan izpolnil svoje dvajseto leto. Vse križem je vrvelo, vse križem je plesalo. Zlato vino se je iskrilo po mizi v visokih steklenicah in široustih kozarcih, pečeni purani so se motno svetlikali s podolgovatih in rdečepisanih krožnikov, dve pedi visok kolač je stal v sredini, okrašen z vsemogočimi banderci in zastavicami, od vseh strani leprepežen s trakovi, ki so se zgibali v sapi razkošno vrvečih plesalcev, prelivali svoje bogato pisane barve drugo v drugo, blesketali se v tisoč zlatih in srebrnih odsevih.

Kakor roža, ki se razcvete natanko majnikovega jutra, je žarela nevesta. Vsa bohata se je sukala sredi plesalcev, sedela tik ženina in ga oblagodarjala s pogledi svojih velikih in žametnih oči. In tudi družice so ji bile verne in dostojne vrstnice. Z rdečimi lici, s porednimi očmi, z zlatimi in svilenimi obrvmi, s smehi, ki so zveneli kakor srebrni tolarji, z besedami, ki so se izmotavale izmed blestečih zob in češnjevih ustnic, so mamile mlade sosede, razgrevale

in razpaljevale njih ogorele obraze in sokolje oči, podžigale njih govorico, da jim je tekla na žareča rožnata ušesa kakor goreča voda.

Kadar so godci prenehali, je vstal izmed njih tisti, ki je igral na trobento, ki je bil najstarejši in so ga klicali za Šimna. Odšel je skozi duri in vrnil se je z ogromno pogačo v rokah. K starejšini je stopil in je govoril takole:

„Bog daj, oče Gazvoda, da bi vam obrodilo polje, da bi bežali bramorji od njega kakor vrabiči pred skobcem. Bog daj, da bi bila nevesta kot vaše polje: da bi rodila — devet sinov junakov, rodila devet hčera junakinj, tako lepih in imenitnih kakor ona! Pa je na svetu tako, da človek dela in Bog samo pomaga. O — da! Tu, glejte, imate pogačo, čudodelno pogačo — tako vam pravim! Če ugrizne vanjo nevesta, pa je njen zarod trden, kakor bi ga izklesal iz skale!“ —

„Daj pogačo, da ugrizne vanjo nevesta!“ — se je oglasil starejšina Gazvoda s svojim mogočnim in oblastnim glasom, prijel z debelo roko za visoki kozarec in napil vsem po vrsti.

„Koliko hočeš za pogačo, Šimen?“ —

„Takole je, oče Gazvoda! Tolar boste dali, pa boste imeli pogačo in tudi midva bova prijatelja, kakor sva bila!“ —

„Pet grošev!“ — je ponudil starejšina, zasmejal se je grohotoma in jih vrgel po mizi. In tudi godec Šimen se je zasmejal, spravil groše in položil pogačo pred nevesto.

„Ugrizni, Marjeta, lepa nevesta!“ —

In Marjeta se je sklonila nad pogačo in ugriznila vanjo z iskrečebelimi zobmi, ki so se pokazali izpod rdečih in rožnih ustnic kakor srebro izpod škrlata.

Šimen pa se je zasukal na peti sredi sobe, tlesknil s palcem in kazalcem in zapel s hudomušnim in jokavim glasom:

Hej, možila brumna se
Klara iz Zakraka!
V zakon vzela Tonča je,
Tonča pobožnjaka.

Čakal mož je leto dni,
molil je k patronu:
pet voščenih punček dal je
svetemu Antonu.

Čakal mož še leto dni,
šel je k čarodejki,
h konjederki vrh vasi,
k materi Matejki.

Kaj Matejka rekla je? —
„Tonče, ti si štrama!
Stori, kakor mož stori,
pa bo žena mama!“ —

Vsi po vrsti so zaploskali, vsi se zasmejali in mu ponudili polne kozarce. Šimen je pil, in komaj je izpraznil prvi kozarec, ko je že počasi odpiral duri drugi godec, ki so ga klicali za Jaka.

Silno polahko je odpiral; najprej se je pokazala njegova podolgovata glava, zavita v staro žensko ruto, ki je segala spredaj nad čelom in nosom v zmečkanem polkrogu daleč naprej in stepala zadaj z dvema vozličkoma po rjavem in poraščenem tilniku; za njo dolge, suhe roke, ki so molele s paličastimi, čisto tatinskimi prsti daleč ven iz tesnih in prekratkih rokavov oguljene ženske kočemajke, nazadnje staro in ponošeno žensko krilo, ki je pokrivalo spodnji del života in izpod katerega so gledali konci obtrganih hlač in nerodni in težki moški škornji.

Godec Jaka je pozdravil s spačenim ženskim glasom, prišaral počasi do starejšine Cepudra in mu ponudil svojo dolgo in koščeno roko.

„Kaj me ne poznaš?“ — je nekako vanj zajokal in klecnil z glavo, kakor bi mu bila pri tisti priči omagala.

„Nič te ne poznam, baba!“ — je odgovoril starejšina Cepuder z glasom, ki je bil zdaj višji, zdaj nižji in obenem raskav in nekako renčeč.

„Kaj lažeš, kaj tajiš, kako me ne boš poznal?“ — je zajadikovala baba. Svatje so se smehljali in poslušali.

„Po noči, na Jurjevo“ — je nadaljevala baba — „na Jurjevo po noči — kaj si pozabil? Kdo pa je bil, ki je klical za menoj, ki je tekel kakor maček, ki me je ujel za podom? — Preveč denarja imaš, plačaj zdaj, ker se je tako zgodilo, da moraš plačati!“ —

„Ne poznam te, baba!“ — je zarenčal starejšina in se obenem zasmejal.

„Kaj nisi ti trkal na kresno noč, kaj nisi plezal po lestvi, ki se je zlomila in se okopala s teboj vred v luži?“

Nenadoma je stal za babo godec Šimen, iztegnil preko njene rame svoj dolgi vrat in se nemudoma oglasil:

„Moja baba je to: zdaj sva pa skupaj! Plačaj, tolar daj, če ne pa grem do tvoje stare. Vsi vemo: taka je kakor sršen!“ —

Starejšina je ponudil pest bakrenega denarja, godca sta spravila, se sprijela, zaplesala po sobi in zapela:

Šimen in Jaka
sta dva korenjaka;
če se prvi boji,
že drugi zanj beži! —

Zunaj so pokali možnarji, samokresi, pištole in puške. Ko se je zvečerilo, so se prikazovali od vseh strani hipni ognji, tuintam tik njih obrazi mladih fantov z veselimi in drznimi očmi, z velikimi

vejami rožmarina za klobuki, ki so segale daleč doli do tilnika in rame. Peli so vsekrižem z daleč odmevajočimi krepkimi glasovi, pili vino, ki so ga jim prinesli v škafih, in se metali za kratek čas po belem snegu, ki je ležal v kopicah na desni in levi.

Vedno so še prihajali gostje. Stara vdova iz vasi je prišla na skodelico tople juhe, star berač je prilezel na kozarec vina, da se ž njim ugreje in pomladi.

V kotu za vrati so pričeli igrati godci iznova; tako veselo so godli, da se je izpozabil stari in skopuški oče Cepuder, pograbil nevestino tovarišico — tisto Mano, ki ima oči kakov potočnice in obrvi kakor svila — jo objel okrog pasa, pritisnil nase, dvignil svoje debele in težke noge, zažvižgal z godci vred in se zasukal.

„Hej, hej, hej!“ —

Vse križem je pelo, vse navzkriž je vriskalo in žvižgalo. Mladenkam so žarela lica v prešernem veselju, same so pritiskale svoje mlade grudi k tistim plesalcem, ki so jim ugajali, same so se ustavljale ž njimi v kotih in v gneči in si pustile poljubljati čela, lica, oči in svoje češnjeve ustne.

Starejšina Cepuder je izpustil plesalko; kakor bi padel, je sedel na klop tik starega Gazvode, svojo debelo roko mu je položil okrog vratu, z vso silo je žvižgal z godci vred veselo in poskočno melodijo, rdel in žarel v debela in napihnjena lica, tolkel z nogo v taktu ob tla in mahal z desnico po zraku, kakor bi ukazoval godcem.

Ženin Zavrtin je stopil k njemu, potrkal ga je po rami in, ko so godci prenehali, v splošnem hrupu zakričal na ves glas: „Od kraja, od kraja!“ —

Igrali so vnovič. Zavrtin je plesal z vsimi družicami in tovarišicami, ženami in dekleti po redu. In da bi bilo veselje večje, je izvlekel izza mize starega Gazvodo samega in ga siloma vihtel med rajajočimi pari.

„Naprej, naprej!“ — je kričal na godce, ki so se utrudili in nehali. Starejšine ni hotel izpustiti iz rok močno; vino mu je podžgalo kri, da je plala kakor ognjena po žilah in zahtevala hrupa in trušča.

„Znova, znova! — Za to so godci, da godejo, in za to plesalci, da plešejo!“ —

Njegov obraz je gorel v temni rdečici, iz črnih oči je pretila nekakšna razdivjana, skoro odurna sila, roke so se oklepale Gazvode kakor klešče.

Godci so zagodli znova, pot jim je tekel po čelu, pogledi, ki so hiteli izmed napihnjenih lic po sobi, so postajali nejevoljni.

„Dovolj bo, ženin!“ — se je oglasil starejšina in se izkušal oprostiti Zavrtinovih rok. Naveličal se je drevenja, obstal na mestu in se po sili smehljal.

„Dekleta imaš“ — je dejal — „ne enega, cela kopa jih je! Tam izberi, njim se ljubi, ker so mlade! Jaz sem starec!“

Ali Zavrtin ga je še držal, še vlačil siloma za seboj, gledal surovo predse v steno, stiskal ustne, molčal, kakor bi ne čul starejšinovih besed. Strast do plesa, do hrupa, do trušča ga je vsega osvojila in prevzela.

Tam v kotu tik godcev se mu je iztrgal nenadoma Gazvoda, skoro sovražno ga je pogledal, napol pahnil od sebe, odkorakal slabovoljno skozi sredo plesalcev, sedel za mizo in zabobnal po njej s svojimi debelimi in okroglimi prsti.

Samo za trenotek je obstal Zavrtin na mestu, ozrl se je v gnečo, iztrgal mlademu fantu plesalko, zavihtel se ž njo proti steni, pritisnil jo nase, da je zakričala plašno in bolestno.

Nenadoma so utihnili godci, klarineta je zapela zadnja z zategnjenim, žalostno cvilečim glasom. Godec Šimen, ki je sedel pri igranju sredi tovaršev in za mizo, je skočil nanjo in ž nje k Zavrtinu in njegovi plesalki, rajajoči pari pa so se hipoma ustavili in razdružili, začudenje se je razlilo po vseh obrazih, mladenke so se prestrašile.

Tam ob levi steni je izpustil iz svojih močnih rok ženin Zavrtin mladega in šibkega dekleta, ki je bilo vse bledo in se je držalo za prsi, stopil je k mizi, ki je segala od zidu do zidu, udaril po njej z desnico, da so odskočili kozarci kakor igrača, da je pljusnilo vino na vse strani in teklo v stoterih curkih na levo in desno.

„Kdo je proti meni?“ — je zaklical s svojim mogočnim in bobnečim glasom. „Kaj se napihujete skrivaj zaradi mene, kaj kalite mojo veselo svatbo? — Če se oklenem starejšine, da bi ž njim prijateljsko zarajal, se me oteplje kakor govedo komarja, če objamem v plesu dekleta, zakriči v mojih rokah, kakor bi ovili okrog njenih nedrij modrasi svoje repe!“ —

Jezno je govoril, srepo strmel v svate, natočil v prazno kupo vina in jo do dna izpraznil.

„Premočen si“ — so odvrnili svatje. „Ker si junak, zato si presilen. Dekleta pa so nežna, kakor iz masla: dobro jo primi, pa se ti zmasti v roki kakor bičevje!“ —

In tam izza mize se je oglasil nepričakovano starina Gazvoda, pokazal z roko na Zavrtina in pogledal po drugovih in družicah.

„Pijan je, ženin je pijan“ — je dejal — „in zato ne ve, kaj dela!“ —

Zbadljivo je izpregovoril, z debelo roko je kazal nanj in ob koncu svojih besed se je smejal naglas in zaničljivo: ho, ho, ho!

Zavrtin je gledal vanj, kakor bi ga hotel nabosti na svoje ostre poglede, s peto je udaril ob tla, da se je odluščila dolga trska, z roko je popravil klobuk in zamahnil po zraku in zapretil.

„Spoznal sem te“ — je rekel — „po glasu sem te spoznal: dejal si pijan, pa si hotel reči malovreden, o pijancu si govoril, pa si imel v mislih potepuha! Na sredo stopi, dvigni se izza mize, in če si to uro pošten, mi poglej v oči!“

Marjetin oče, dolg in siv starec, je stopil v sobo in potegnil ženina za rokav. Bled je bil njegov gubasti obraz, kakor bi ga potegnil iz apna, roke so se mu tresle kakor v mrzlici.

„Kaj sem zato vzel ženina, da se bo prepiral, kaj sem napravil svatbo za pretepača?“ —

Preko starčevih majhnih in sivih oči so hitele trepalnice navzgor in navzdol, glava se je med govorjenjem stresavala, v kolenu upognjena noga se je dvigala in tolkla ob tla.

„Kdo je gospodar?“ — je zakričal ženin. „Kaj ne velja tisto pismo, ki smo ga napravili v mestu in ki tako govori, da je posestvo moje? — Starec si, pa ne veš, kaj ti uhaja mimo brezzobih čeljusti!“ —

Starec-žganjar se je tresel po vsem životu, za mizo se je oglasil starejšina Gazvoda in zmajal s svojo debelo glavo.

„Zdaj si slišal!“ — je govoril. „Na svoja ušesa si slišal, kako je s teboj! Slabo si napravil, oče žganjar: otroka in dom in sebe si prodal malopridnežu!“ —

Zavrtin je vzkipel nemudoma v divji jezi; preko mize se je iztegnil, pograbil najbližjo steklenico in jo zalučil proti Gazvodi: tik nad starejšinovo glavo se je zaletela v steno, se razdrobila v tisoč drobcev, ki so šinili na vse strani in se usuli na preplašene svate.

V tistem hipu je planila do njega Marjeta, oklenila se ga preko rok okoli života in kričala vanj vroča in razdražena:

„Ali si pri zavesti, ali imaš pamet, ali poznaš mene, svojo nevesto?“ —

Pahnil jo je od sebe kakor tujko, h godcem se je okrenil in jim velel igrati.

„Igrajte mi“ je klical — „zaigrajte mi, da kaznujem uporne svate, da zapleševa z Gazvodo, kakor se bo nama ljubilo!“ —

Starec-žganjar ga je potegnil znova za rokav, tudi Lukež je prišel — dolgi in stari hišni hlapec — tudi on je zagrabil za rokav in bledel od ogorčenosti.

„Izgini, izgubi se, ne vrni se, pojdi, pretepač, poberi se iz poštene hiše!“ —

Žganjar je kričal, Lukež je vzklikal, Marjeta je kazala na duri.

„Ne poznam te“ — je govorila — „tam so ti vrata, ne stopi, sramotilec, nikoli več pred moje oči!“ —

„Moja žena“ — ji je odgovarjal Zavrtin — „moja žena si! Molči, da te na mestu ne prisilim! —“

Vsa divja, vsa razpaljena je stopila do njega, zamahnila je in isti hip zaječala, odletela k steni, stiskala roke na prsi in zdrsnila na tla; ali nenadoma je vstala, dvignila visoko roko, vsa užaljena pretila in obetala maščevanje.

„Kaj se je zgodilo?“ — so izpraševali svatje, in tisti, ki so videli, so odgovarjali: „Sunil jo je, v prsi jo je sunil!“ —

Marjeta je bila takrat že zunaj, že je hitela izpod hriba niže doli v dolino, že je zavila na zasneženo cesto in drevila po njej kakor blazna. Svilena, pisana, spredaj za pas zataknjena ruta se je lovila po njenih plečih, beli nevestni venec je padel potoma iz las, kite so se razpustile, zimska sapa, ki je pihala v njen obraz, jih je razpletla, dolgi in kakor noč črni lasje so valovili za njo, spuščali se više in niže; videti so bili kakor čarobne peroti.

Pozna noč je molčala naokrog, burja je zavijala po samotnem in golem drevju, žvižgala je, tulila, razgrajala kakor besna.

Na križpotju, kjer stoji bela krčma, kjer se seka cesarska cesta z deželno, tam je Marjeta obstala in potrkala na okno.

„Kdo je?“ — se je oglašal gospodar in naglašal svoje ime. „Kdo išče mene, Miho Kljukarja?“ —

„Žganjarjeva sem“ je odgovarjala — „Marjeta izpod hriba. Odprite! Kje je logar?“ —

„Spi nocoj“ — je govoril gospodar in prišel odklepat vrata. „Spi nocoj, tu zraven v sobi stanuje — Kaj te je prignalo?“ —

Napol oblečena starka se je pokazala zadaj, tiščala vanjo in hitela stavljati vprašanja.

„Nevesta si, nevesta!“ — se je čudila. „Kaj nisi nevesta?“ —

Marjeta je planila v stransko sobo, zaloputnila vrata za seboj, stala v temi in se skušala v njej razgledati. Tam v kotu na postelji se je prebujal logar, ki je bil že davno ozdravel, se dvigal, uprasnil žveplenko in prižigal svečo.

„Kdo je?“ — se je vznemirjal. „Ti si, Marjeta, glej jo!“ — Dvignil je svečo ob obrazu, ogledaval jo je, po glasu se je poznalo, da se je je razveselil.

„Ženin me je osramotil!“ — je pripovedovala v eni sapi. „Svatbo je razdrl, pretepal se s svati. Mene je pahnil od sebe, sunil me v prsi. Glej, glej, tu — tu — tu — sem me je sunil!“ — Nenadoma je razgalila svoje blesteče, polne in mlade grudi, vlekla obleko od njih, stopila bliže in kazala črno liso, ki je ležala na levi strani kakor madež.

„Jaz ga sovražim!“ je govorila razburjena dalje. „Zato sem prišla ob tej uri k tebi, da se maščujem! Poslušaj me: on te je ranil — moj ženin, Zavrtin! Sam je povedal, moj oče ve in hlapec Lukež je slišal!“ —

Zunaj za vrati se je oglasil gospodar, tekal semintja po veži, glasno sklepal roke, govoril nekako radovedno, skoro veselo, kakor bi se ognil skrite nesreče.

„No! Da! Ta je pa pravi! Zavrtin! Kakor za nalašč! Pretepač! Divji lovec! Saj že ne gleda kakor ljudje! Ampak kot zver! In kaj je zopet napravil?! Kaj nisem rekel žganjarju?! Ti, Andrej — sem rekel — tega ne jemlji za zeta! Pa me ni ubogal! Zdaj pa ima! To je sramota! Svate je pretepal! Kajpada! Čisto po njegovo! Gleda kakor volk! — Nežka, Nežka, kje je moj plašč? Do župana grem, do orožnikov! Kje je moj plašč? — V ječo pojde! Tja spada: med potepuhe!“ —

Marjeta je prihitela iz sobe, molče je stopila preko veže in izginila zunaj v jesenski noči.

Gospodar je ogrnil plašč in tekel naravnost po cesarski cesti proti vasi.

Starka je stopila v sobo k logarju, ki je ležal vznak na postelji in strmel v strop, ki ni slišal njenih besed, ampak se gubil v nekakšnih čudnih, motnih sanjah. Misel se je zaletavala v misel, dogodki so se križali, osebe so vrvele mimo, spomini, vsa minulost, čudna, meglena bodočnost. In Marjeta: z razgaljenimi, mladimi, sočnimi, polnimi grudmi, v svetlosinji obleki, s črnimi, do kolen segajočimi lasmi, z obrazom kakor svetnica — — —

Zunaj je žvižgala burja, tulila, zavijala mimo voglov, sikala med golim gozdnim vejevjem. Samota vsenaokrog, plašne, nejasne sence, led, sneg, mraz, krik gladne živali in zopet samota: tisto noč so odvedli Zavrtina v ječo.

(Konec prihodnjič.)

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

rnivši se iz južne Italije v Milan, sem prvikrat v Italiji zapazil pometače, ki so stopali po ulicah in sproti spravljali vsako nesnago; ko bi ne bili v Italiji, bi se pri nadpolmilijonskem mestu, kakor je Milan, to razumelo samo ob sebi. Pri tej priliki sem se tudi spomnil, da sem videl v Genovi v primernih kotih pritrjene žičaste koše, da so vanje metali mimoidoči nerabljiv papir, ogrizke in peclje sadja itd., kakor sem to zapazil le v Berlinu in v zadnjih letih tudi ponekod na Dunaju. Posebe pribiti je tudi treba, da imajo po hotelih v Milanu pljuvalnike.

Pripetilo pa se mi je v Milanu tudi tole: Ko sem se precej pozno zvečer vračal s tovarišem v hotel, pogovarjajoč se ž njim o dnevnih vtiskih, pristopi k nama mož, ki je v dokaj mirni ulici mogel napol slišati najino slovenščino, in naju v gladki nemščini poprosi podpore, češ, on je Nemec in midva gotovo ne bova zapustila rojaka! Tako se svet preobrača v okviru ene države! — Italijanskega berača sploh nisem videl v Milanu in omenil sem že pri drugi priliki, da sem v milanskem „Brera"-muzeju in takisto v Ambrozijanskih zbirkah videl povsod na stenah nabito prepoved: „Sono proibite le mancie" (Napitnina je prepovedana!); zato pa je očitno, da prihajajo sem mednarodni berači, ki skušajo zbujati usmiljenje zdaj pri tem, zdaj pri onem „rojaku".

Kako neprijetno pa še vendar sili v mestno eleganco italijanska pristnost in blažena „preprostost", kažejo našim strmečim očem javni napisi v kotih, ki prepovedujejo — fare acqua. Pa ne morda, kakor pri nas, kje na ulici in v njih razkotjih! Ampak take napise čitamo ob lepih stopnicah, ki peljejo na streho in na stolp najkrasnejše milanske stavbe, marmornate milanske — stolne cerkve! Tudi znak civilizacije, da so si upali postaviti take napise na tem mestu!! No, Milanci pač poznajo svoje brate Italijane iz drugih provincij!

Kakor sem že namignil, si mesto najlaglje predstavljamo, ako ga primerjamo z Dunajem: v sredi velikanski „dom", v Milanu iz

belega marmorja, dunajski sv. Štefan črn; v bližini „doma“ trgovinsko središče s krasnimi izložbami. Nemara so milanske izložbe na Piazza del Duomo in na Corso V. Emanuele še lepše nego dunajske na Grabnu in v obližju; brez dvoma pa nima Dunaj niti sence česa takega, kar je v obliki križa zgrajena milanska „Galleria Vittorio Emanuele“, ki pelje od „Stolnega trga“ na Piazza della Scalla. Ta „galerija“ ni galerija slik, ampak ogromna, luksuriozno opremljena, 195 *m* dolga in 26 *m* široka veža s stekleno streho, velikanska ulica, s streho pokrita, namenjena za najelegantnejše trgovine, kavarne, restavracije itd. Sedel sem pod to ogromno streho v kavarni „Biffi“, čital dunajski časopis, poslušal koncert in opazoval ljudstvo, ki se je tod šetalo, in moral sem reči: tu je prekošen Dunaj! V Napolju imajo podobno galerijo, a neznatna je napram tej, Berlin ima precej veliko, a nič lepo (ob Castanovem panoptiku poleg „Lip“), Dunaj nima sploh nič podobnega . . .

Okrog tega središča se razprostira staro mesto, obkroženo kakor na Dunaju s kolobarjem ulic („Ring“), in okrog tega je potegnjen še eden pas (dunajski „Gürtel“) ob starem mestnem, še precej ohranjenem obzidju. Ob obeh pasovih so umeščeni drevoredi, nasadi, vodne priprave itd. Vredno si je pogledati mestni park (Giardini pubblici) takoj ob osrednjem kolodvoru; tu je dovolj hladne sence, žuboreče vode, tudi nekaj živali (posebno fazanov), majčken Schönbrunn. Odtod pa naj tujec krene v „novi park“; ta tvori z mogočnim, starim, dovršeno harmonsko stavljenim „kastelom“ organsko celoto, ki ji ni kmalu para. To je Schönbrunn, pretvorjen v trdnjavo! Zdaj pa je del kastela obenem muzej. V takozvanem „corte ducale“ se namreč nahaja „Museo archeologico ed artistico“, ki shranjuje ponajveč starine in umetnine iz lokalno milanske preteklosti; v „Rocchetti“ pa je „galerija moderne umetnosti“.

Milanski „dom“! Že naši otročiči poznajo iz slik to dragoceno gotsko stavbo s „365“ stolpiči. No, 365 jih ni, a 98 jih je res in iz belega marmorja so vsi, kakor sploh vsa ta cerkev, ki spada med največje na svetu (40.000 ljudi ima v njej prostora). Kolikor toliko pregledamo krasoto le, ako gremo na vrh cerkve; to pa je jako lahko, ker peljejo na vse kraje zložne stopnice. Hodeč po strehi, ki obstoji iz malo nagnjenih belomarmornatih plošč, moremo od blizu opazovati stolpiče in nekatere izmed tistih 2000 kipov, ki dičijo stavbo. S 50 *m* visoke osrednje strehe uživamo prav udobno širen razgled po mestu in po Lombardiji, na glavnem stolpu (108 *m* visoko), ki je zvrhoma jako ozek, pa navadno ni prostora, ker sede

tu skoraj vsak čas nepremično kake popotne dame. Notranjščina dela silen vtisk; saj je cerkev 148 *m* dolga in na najširšem mestu 88 *m* široka! Streho nosi 52 stebrov, debelih tako, da obhodiš vsakega le s kakimi 20 koraki. Vse poslopje je v izbornem stanju in nič se ne pozna, da se je stavba začela že leta 1386., končal pa jo je do današnje oblike Napoleon I.

Umetninskih zbirk in muzejev je več; razen že omenjenih v „kastelu" navajam še zbirko slik v „Palazzo Crespi" in splošno zbirko „Museo Poldi-Pezzoli", izmed katerih je prva privatnega značaja. — Svetovne slave so zbirke v Palazzo di Brera. Glavni del zavzema zbirka slik, posebno gornjeitalskih mojstrov, pa tudi dragocenih drugih, v 35 sobah. Navadni obiskovalci najbolj postajajo pred Raffaelovo „Poroko sv. Device" (lo sposalizio). V palači pa sta obenem umeščeni tudi velika knjižnica in numismatična zbirka.

Za svojo osebo pa moram reči, da je name učinkovala mnogo bolj zbirka slik, ki je pridružena znameniti ambrozijanski knjižnici. Razmerno malo je tu slik, a vse so znamenite in razstavljene tako, da jih gledalec more uživati. Težko sem se ločil iz prostorov, kjer gospodujejo najbolj Raffael, Tizian in Leonardo da Vinci; zlasti nas mikajo mnogoštevilne male risbe teh velikanov. — Knjižnico samo sem omenil že pri drugi priliki. Oboje, knjižnico in zbirko, imam v tako prijetnem spominu, da vzamem večkrat v roke lepo ilustrovani in pregledni katalog (Guida sommaria . . .) ambrozijanskih zbirk, ki sem si ga bil, pravkar izdanega, kupil na licu mesta. — Razume se, da roma vsak tujec k cerkvi „S. Maria delle Grazie", da ugiblje v nekdanjem refektoriju o veliki sliki „zadnje večerje" Leonarda da Vinci.

Hodeč po „moderni" Italiji, smo preskočili takozvano „Emilijo", ozemlje v trikotju med Jadranskim morjem, Padom in med Apenini. Zgodovinska tla so to, dokaj galske krvi se pretaka v žilah prebivalstva, a priroda uničuje staro kulturo in nekatera slavna središča civilizacije propadajo. Z razgozdenih Apeninov pridero hudourniki, naneso kamenja in peska, v poletni vročini pa se vrijejo v zemljo in puste polja osušena. S svojim peskom odrivajo morsko obalo dalje in dalje. Ravenna, nekdaj lagunsko mesto kakor Benetke, je zdaj oddaljena od morja celi dve uri; zato je ta slavna začasna prestolnica rimskega cesarstva popolnoma propadla; šteje le nekaj nad 10.000 prebivalcev in živi od slavne preteklosti, ubegle v razne muzeje in spomenike. Italijani potujejo sem gledat grob Dantejev († 1321), Nemci pa iščejo ostankov palače Teodorika Velikega, ki

je tu prestoloval. — Zelo propada tudi Ferrara, prestolnica Estejev, katerih ime ostane nepozabljeno zaradi njih naklonjenosti napram umetnikom in umetnosti. Na njih dvoru je živel Torquato Tasso, podpirali pa so tudi zlasti slikarstvo. Današnji popotnik zazre najprej četverostolpni grad, ob vsem drugem ga obhajajo le žalostni čuti. — V mestu Reggio (ki se ne sme zamenjati z južnoitalijanskim mestom istega imena) kažejo, kje je bil baje Ariost rojen; vendar se oglašajo tu tujci najbolj zato, da porabijo en dan za izlet proti jugu z vozom v Canosso, kjer je Henrik IV. pred papežem Gregorjem VII. delal pokoro od 25. do 28. januarja 1077. l.

Krepko pa vzdržujeta v Emiliji stare tradicije dve mesti: Parma in Bologna. Parma si je pod vlado Farnesijcev pridobila slavo umetnosti in še dandanašnji so tu dobre zbirke, dasi so jih večino odnesli v Napolj. Nepozabno pa je, da je v tem mestu deloval slikar Correggio († 1534), čigar slike so pravi kras galerije v Palazzo della Pilotta, in še neizcrpana je „biblioteca Palatina“. Zmisel za obrtnost vzdržuje mesto na površju. — Bologna pa je od nekdaj dosledno napredujoče mesto; združevalo je kakor dandanes zmisel za učenjaštvo in umetnost s trgovinskimi in industrijskimi težnjami. Na prvi pogled vidimo, da ti (130.000) prebivalci razumejo svoj posel. Vseučilišče je bilo v srednjem veku silno dobro obiskovano iz vse Evrope; l. 1262. je štelo baje 10.000 dijakov in — čujte — že v 14. stoletju so tam zasedale profesorske stolice tudi — ženske. Predavale pa so, če so bile prelepe, za — zastorom, da jih slušatelji niso — videli! Pri današnjih učenjakinjah bi bila, kolikor mene izkušnja uči, ta opreznost — odveč! V Bologni je bil tudi v dosmrtnem jetništvu mladi Enzio, sin cesarja Friderika II. Toda v mestu se menjavajo historični spomini in muzejski predmeti s tovarnami in praktično delavnostjo; zato je Bologna mogla biti vedno moderno mesto.

VIII. Pri kraljici otokov.

Da bi prepotoval Italijo, a ne videl Sicilije, to ne sme biti! Tèga sem se zavedal, ko me je pot privedla do Napolja.

Tudi če ne potujemo v veliki družbi, se oglašajo v nas na tihem vendar pomisleki, pod vplivom nekake bojazni, čeprav je ne priznavamo. Kaj je za nas Sicilija? Skoraj začetek Devete dežele! Tam je že prag v Afriko; no, in morilci so tam doma in roparji veljajo pri ljudstvu za junake. V zgodovini smo se tudi učili o

„sicilijanski vesperi“ (l. 1282.), ko je bilo na tisoče ljudi poklanih; ako ljudje tam človeško življenje cenijo tako malo in si tuje imetje prisvajajo tako radi, kaj bo — tu postanemo kaj hitro subjetivni — z mojim imetjem in življenjem? Vendar baš to ozračje namišljene ali resnične opasnosti je v današnjih, kvečjemu pri športu junaških časih posebno mikavno.

Ko sem stal na vrhu Vesuvija in, za hrbtom njegovo žrelo, gledal proti jugu po neizmernem morju, sem se za trdno odločil, da krenem čimprej v Sicilijo, vsaj toliko, da vidim tudi Etno na lastne oči. Ker sem videl, da je tisto slavno plezanje na Vesuvij jako enostaven posel, nevreden toliko hrupa, sem sklepal, da bo v Siciliji skromen popotnik našel marsikaj drugače, nego si slika razvneta fantazija.

Dva dni pozneje sem že sedel v daljni Siciliji v lepem parku prav tako mirno kakor v ljubljanskem Tivolskem gozdu, vsekakor mirneje nego v dunajskem Pratru ali berlinskem Tiergartnu. Bil sem v Palermu in sem, nekoliko utrujen od ponočne vožnje s parnikom, v prelepih nasadih „Giardino Garibaldi“ našel vse polno senčnih zatišij pod palmami in med raznim bujnim tropičnim rastlinjem, ki mu ne vem imena. Sicer so me bili poučili, da je neki drugi park („La Flora“ ali „Villa Giulia“), ki se nahaja nedaleč od Garibaldijevega tik ob morju, sploh najlepši v Italiji. Res smo v tej „Flori“ postavljeni v krasoto, kakor si jo slikamo v kaki oazi v „1001 noči“; vendar nam pravilnost v teh nasadih in sploh očitna, rafinirana umetnost teh prirodnih krasot ne gre prav v srce, dasi nam očara oči. Premoderno je vse, kakor na oni strani mesta (na severu) v „Angleškem vrtu“ („Giardino Inglese“), kjer so vse ulice, pravzaprav kolonija lepih novih vil, čisto ravne in pravilne kakor v novih predmestjih kateregakoli naših srednjeevropskih mest. Vse kaj drugega je v „Garibaldijevem vrtu“. Okroginokrog ga obdajajo znamenita historična poslopja. Vidi se mu, da ima za seboj svoj lastni razvoj, razviden že iz velikanskih starih dreves, ki obsenčujejo pota in ki so bila tudi mene privabila, ko sem, dospevši na vzhodni konec dolgega „Corso Vittorio Emanuele“, premišljal, naj li stopim na levo k morski obali v staro pristanišče „Cala“, ali naj se spustim na desno v zamotano mrežo ulic. Storil sem poslednje, vstopil na „Morski trg“ in odtod v „Garibaldijev vrt“.

Nihče me ni nadlegoval, ko sem tu sedel v senci bujno vzrasle palme; le kaka mamica z otrokom je prišetala mimo, običajnih nadležnežev ni bilo. Kak kontrast nasproti Napolju! Bilo je pač

dopoldne in konec julija, ko se Sicilije ogibljejo tujci; vendar ni dvoma, da je vsaj po ulicah v Palermu nekaj manj tistih pijavk, ki se nas sicer prijemljejo tako rade. Pa bodi to kakorkoli, jaz imam to mesto v najboljšem spominu. Tu prebivalcem tudi nisem zameril, da v javnosti tako proslavljajo svojega Garibaldija; ni namreč v Italiji gnezdeca, da je le količkaj zavedno, ki bi ne imelo kakega trga, kake ulice ali kake javne naprave imenovane po Garibaldiju, dasi mož gotovo niti vedel ni, da je dotični kraj sploh na svetu. Drugače v Palermu! Leta 1860., ko se je Italija edinila, je Garibaldi pripeljal v Sicilijo svojih 1000 prostovoljcev in v hrabrem naskoku zavzel Palermo. Nato je bila vsa Sicilija kmalu priklopljena „kraljestvu Italiji". V Palermu pa se vsled tega srečavamo večkrat z imenom slavnega vodje. Razen omenjenega parka imamo n. pr. še „Garibaldijeva vrata" (blizu centralnega kolodvora). Od njih pelje v mesto „Garibaldijeva ulica", iz mesta pa ulica, ki je imenova po tisočici Garibaldijevih vojakov „Corso dei Mille"; nedaleč od teh vrat proti severovzhodu je „Garibaldijevo gledišče", a na severnem koncu mesta, v „Angleškem vrtu", ima Garibaldi svoj spomenik in na južnem koncu ulice „della Libertà" vidimo na obsežnem prostoru veliki „Politeama Garibaldi". Morda je še kaj drugega posvečeno temu možu; dovolj je pač že to, kar je zbudilo pozornost pri mojih nenačelnih šetnjah po mestu. Očka Garibaldi je tu zaslužil svojo slavo, in če mu je dajo nekaj več, mu to vsakdo privošči, zlasti ker je mesto pravično celo nasproti inostrancem: kratka ulica v zapadnem delu mesta je imenovana po — Goetheju; po zaslugi: kajti ne vem, če je kak slaven mož že sploh kedaj s tako vnemo poročal o Siciliji in zlasti o Palermu kakor ta prvak nemških pesnikov v svojem „Italijanskem potovanju"; kažejo tudi hišo, kjer je Goethe za svojega bivanja v Palermu stanoval (leta 1787.), namreč baš v bližini omenjenega Garibaldijevega vrta.

Ta okraj je tudi zemljepisno zanimiv. Prastaro Palermsko pristanišče je bilo namreč prvotno le tu. Tu je segala luka mnogo dalje v breg nego zdaj. „Piazza Marino" je bil n. pr. prvotno del luke in cerkev „S. Maria della Catena" (= veriga) se imenuje še zdaj po verigi, ki se je ž njo zaklepalo pristanišče; cerkev pa leži zdaj precej od brega. Zdaj je morje tu preplitvo za promet z današnjimi ladjami. Goethe se je izkrcal tu, v pristanišču „Cala", nas pa privede parnik družbe „Navigazione Generale Italiana", ki je bila porojena prav v Palermu, a zdaj obsega vso Italijo, na severni konec mesta in nas izkrca pri „Dogani". Odtod je v središče mesta

precej daleč, a bolje je peljati se tja z omnibusom v kak preprostejši hotel, nego ostati kar tu na robu, pač s krasnim razgledom in z vsem konfortom, kar ga nudi kak dunajski hotel, pa tudi seveda s „primernimi“ cenami. Ti dragi hoteli so v vročih mesecih sicer itak zaprti.

Saj pravih tujcev v tem času res malo prihaja. V zelo čednem hotelu, kjer sem prenočeval, sredi mesta blizu pošte, je bilo menda jedva šest gostov v tronadstropni, prostorni hiši! In v velikem, znamenitem „Narodnem muzeju“ (Museo Nazionale) sva bila ob tisti uri edina dva posetnika jaz in tovariš! To je bilo tako mučno, da sva si predmete precej površno ogledala. Sitno je bilo zlasti, ker so vsi mnogobrojni uslužbenci nama sledili in menda naju smatrali za predmet opazovanja. Tudi z napitnino se jih ni bilo mogoče odkrižati, ker so potem mislili, da je prijaznemu tujcu treba vse razložiti; in tekel je curek italijanske zgovornosti! Jako prijetna pa je bila tujska osamljenost v restavraciji. Prazna seveda ni bila, a napolnili so jo rojaki Italijani in zdi se mi, da so zaradi njih bile cene razmeroma nizke, porcije velike in število jedi mnogobrojno. Zato me je skoraj sram povedati, da se nisem nikjer v Italiji tako na debelo najedel kakor v Palermu; nisem samo bil že vajen laške kuhe, ampak jedi so bile res izborne, poceni in izdatne. Prav poetično sicer ni, a res je, da sem v omenjenem Garibaldijevem vrtu pod palmo ne le se vglabljal v preteklost največjega sicilskega mesta in premišljal o vtiskih, ki jih je naredilo name, ampak da sem brez zanosa, pa s tihim zadovoljstvom prebavljal izborno kosilo . . .

Proti večeru sem jo mahnil doli na široko obrežje „Foro Umberto“, večerno šetališče gospode v toplih mesecih, dočim se „po zimi“ izprehajajo v že navedeni „Via della Libertà“. Ta prostor ob morju je lep: široka, trdo potlakana cesta s kamenitimi klopmi tik ob morju, v ozadju najprej nasadi, potem mesto in tam dalje gorski obronki. Morje je v daljavi krasno, prav v bližini pa ne; morje je plitvo in struja je taka, da priplavajo sem različni odpadki iz skladišč. Življenja pa, vsaj v dnevih mojega bivanja, tu ni bilo nič posebnega; tem živahneje je bilo v mestu, menda zato, ker so se baš tedaj vršile demonstracije za zatoženega bivšega naučnega ministra Nasija, kakor sem že spredaj poročal.

Take demonstracije in sploh stekanje velike množice se vrši v središču mesta, na pravokotnem križišču onih dveh dolgih ulic, ki, vsaka po sredi izpeljana, delita celo mesto v štiri dele; to je prostor „Quattro Canti“, ulici pa sta že večkrat omenjeni „Corso Vittorio

Emanuele“ ter „Via Marqueda“, obe s svojimi podaljški. Opozoril sem že zgoraj, da se je v mestu treba orientovati le po teh dveh ulicah, a premalo bi ga spoznal, ko bi omejil svoja opazovanja le nanju. Spoznal bi res naposled skoraj vsa glavna poslopja; ta so ali neposredno v teh dveh ulicah ali prav blizu. Ne spoznal bi pa marsičesa, kar je jako značilno za to veliko trgovinsko mesto z nad 250.000 prebivalci in s prastaro zgodovino. Pozorni že postanemo vsled razmerne mirnosti prebivalstva. Ljudi je dokaj na ulicah, a kričanja za polovico manj nego v Napolju; skoraj soliden vtisk delajo na nas ljudje in solidne se nam zde ulice. Goethe pripoveduje drastične zgodbe o tedanji nesnagi v mestu, ki se je le zmetavala na sredo ceste in tu puščala, da jo je, če Bog da, kak hud naliv malo izpral. Zdaj je mesto prav snažno, in sicer povsod, ne le v glavnih ulicah.

Ta snaga zasluži posebno hvalo zaradi pravih idil, ki jih moremo po teh stranskih ulicah opazovati posebno zjutraj na vsak korak. Obstrmimo namreč, videč tam v ulicah posamič in v celih čedah prave pravcate koze z napetimi vimeni, iz katerih natakajo namesto iz posodic „mlekarice“ mleko deklam in gospodinjam. Te koze se čutijo čisto domače, polegajo po ulicah in zro ravnodušno v električno železnico, ki ropota mimo v večji ulici. Občinstvo pa se vede zelo obzirno nasproti tem živalicam, ki niso tako mršave kakor koze pri nas. Videl sem sicer take koze tudi v Napolju tuintam, a ne v takem številu in le kot slučajne prikazni, kakor pač tudi pri nas kak spekulativen štajerski „Švicar“ priganja na kak odmerjen prostor svoje salonske kozice za radikalne mlekopivce. — Pa ne samo koze stoje v Palermu tako „na razpolago“; videl sem tudi dobro rejeno — kravo v neki ulici. Okrog nje se je muzal teliček, ki bi bil v lastnem interesu rad opravil posel, katerega je opravljala živahna ženica za kupovalke, pristopajoče z lončki in čašami.

Ko gledamo take prizore, nam gine nezaupnost nasproti prebivalstvu. Vrhutega imajo ti ljudje nekaj resnega dostojanstva, kakor bi se zavedali, da se je pri njih že večkrat v teku tisočletij bil boj velikanskega kulturnega pomena, med orientom in okcidentom, med jugom in severom; kakor bi čutili v svojih žilah kri pristnega domačina, Grka, Semita, Rimljana, Arabca, Normana, Francoza — kajti vsi ti narodi so gospodovali na tem otoku in v Palermu; prihajali so v hudih bojih in odhajali v še hujših, Sicilija pa je ostala trdna in kršna, stalna v svoji vulkanski nemirnosti. Prebivalstvu

pa se je vtisnil poseben pečat, ki res zasluži ime dostojanstvenosti; tako pa nastopajo navadno, ne nadlegujejo nas, ako vidijo, da jih ne potrebujemo. To opazujemo že pri prvem koraku na otok, ko se ponujajo nosači. Vendar, lahko si mislimo, da je zakopan v vsakem izmed teh vobče slokih, žilavih ljudi tleč vulkan, ki more izbruhniti, ako dirneš vanj. Zato zelo dvomim, da bi kdo smel s Sicilcem ravnati tako brezobzirno in skoraj brcajoče, kakor to često vidimo drugod v Italiji, kadar kakega nervoznega tujca mine potrpežljivost. Sicilijanec nastopa obzirneje, zato očitno tudi pričakuje obzirnosti; tako se ž njim lahko izhaja. On ne kriči toliko, vede se manj razburljivo, a v njem tli strast in ta postane brezobzirna, kadar izbruhne; navadno pa je prikrita.

To spoznanje me je prav tako iznenadilo, kakor sem od začudenja ustavil korak, ko sem videl, da nekatere izmed omenjenih kôz nosijo čisto pravilne — nagobčnjake kakor pri nas psi ob kontumacu! Kaj bi rekli o tem naši kozarji! — Čudni so tudi sicilski vozovi. Podobni so dvokolesnim, kakor smo jih spoznali v Toskani, samo da so sicilski še mnogo bolj okrašeni. Vsaka deska je preslikana z raznimi primitivnimi podobami ali vsaj preslikana s kričečo barvo. Ob vozu in živinčetu vse binglja raznobarvnih trakov in pentelj ter zvončki in kraguljčki so obešeni po vozu in konjski opravi, kjer je količkaj prostora. Ni pa ves aparat tako zanemarjen, kakor je često v Florenciji. Opazoval sem te vozove natančno le v Palermu; v notranjih delih otoka sem videl le malo voz, pač pa dosti jahačev.

Mesto Palermo je zanimivo osobito za narodopisca in zgodovinarja. V dvek velikih knjižnicah dobi zgodovinar obilo snovi za spoznavo tega prastarega mesta; zelo mnogo pa mu pomaga tudi mesto samo s svojimi stavbami, ki često kažejo na enem poslopju različne sloge različnih imetnikov Sicilije. Zato Palermo kot tako ni mesto za tiste, ki hočejo naprosto uživati slavne umetnine. Res je tudi nekaj takih umetnin: na prim. „palatinska“ kapela s krasnimi mozaiki v kraljevi palači ob novih vratih, kamor nas popelje cestna železnica za 10 centezimov, in v nekaterih cerkvah; dalje v „Palazzo Sclafani“ velikanska stenska slika „Triumf smrti“ od neznanega mojstra; največ seveda v „Narodnem muzeju“, kjer so izborno urejeni po dobah in snoveh umetniški in sploh kulturni spomeniki. Celo pri takih umetninah stopa zanimanje za njih zgodovinsko veljavo v ospredje; tako so n. pr. slavni „metopi“ (pročelni reliefi) prastarega mesta Selinunta shranjeni v muzeju v

Palermu in ne morda kje pri razvaljenem Selinuntu; tudi iz Chiusija je sem prišla zbirka etrurijskih ostalin. — Mešanje različnih slogov je za strokovnjaka gotovo zelo zanimivo, snov sama pa daje predmet bolj za zgodovino umetnosti nego za estetsko presojo. Neizvežbanec pač vidi, kar vidi: zapazil bo pri hišah posebnost, da ima vsako okno balkon; na njem se razvija vse življenje, družbinsko in posetno. Ljudje se kar pogovarjajo z balkona na balkon, preko ulice, doklej pač sega glas. Arabsko-orientalski vpliv je često očiten tudi za neizkušenca; ne le pri cerkvi „S. Givanni degli Eremiti“ z njenimi orientalskimi peterimi kupolami, ampak zlasti pri tržnicah, ki so vse (tudi lekarne) na ulico čisto odprte. Namesto oken, sten in vrat visi v celi širini le zavesa. Novejše stavbe so take kakor povsod, n. pr. „Teatro Massimo“, ki je največje italsko gledišče (za 3200 oseb).

(Dalje prihodnjič.)

Pesmi o Smrti.

Vseh mrtvih dan.

Poglej, zdaj so že zadnje, zadnje rože,
ki nam žarijo v te jesenske dnove.
Zakaj jih trgaš in sadiš v grobove?

Kedó mrličev te po rožah vpraša?
Nihče od njih ne bode mislil nate.
Bero se rože za vesele svate,
se za mrliče bere črna maša!

Rožni grm.

Nocoj drevesa žalostno šumijo,
nocoj mrliči s sabo govorijo,
ki nikedár ne morejo umreti:
v življenje večno vekomaj prokleti.

Ko v mokrem grobu trupla jim trohnijo,
v drevesa, trave se izpremenijo.
In kakor prej živeli so na sveti,
tako zdaj znova morajo trpeti.

Al bode taka sodba tudi moja?
O Bog, saj jaz ne prosim te pokoja!
Al iz črepinje moje zakopane

naj zraste rožni grm na njenem vrti,
in kot zdaj trga blazne mi možgane,
naj me vesela trga še po smrti.

Mors victrix.

Že na spomlád spoznal sem tvoj obraz,
ko črešnjam cvetje trgala si z glave.
In spet sem videl te v poletni čas,
ko s točo rjula si čez žitne trave.

Zdaj je jesen, zdaj več ne greš od nas.
Ker boš trgatev z nami praznovala,

si že povsod postavila vešala
iz golih vej, štrlečih v beli mraz.

A. Gradnik.

Originalno in bizarno.

Maggiolata.

V poljani sam vonj, samo cvetje, sam smeh,
a v duši je misel kot solza v očeh:
Zbudi se iz večnosti jutro v pomlad,
kot snega bo cvetja na grudih livad,
kot misel opojna škrjančev bo smeh
polnil sen poljan v onih tajnostnih dneh.
A v rosi, od trave blesteče zakrit,
poljanam v naročju ležal bo ubit,
kot sokol z zgubljenimi v letu močmi,
vojak s strmečimi v vesno očmi.

Vojeslav Molè.

Sodoma.

Spisal **Fr. Strnad.**

(Konec.)

„Sodoma . . . Sodoma . . . Sodoma!“ ji je bobnelo po ušesih . . . odmevalo ji od vseh strani . . . zgrinjalo se nad njo . . . In nove slike so se porajale pred njenimi očmi . . .

Videla je svojo mater ob njegovi strani . . . videla, kako ga je objemala, stiskala se k njemu, ko bi morala biti zvesta svojemu možu, njenemu ubogemu očetu . . . O, videla je vse, vse, videla je lastno mater, kako se je vdajala grehu, kako se je pogrezala v blato . . . Strašne, strašne slike! Videla je, kako se ga je oklepala, kako se ni hotela ločiti od njega, kako ga je, razvneta od grešne strasti, prosila, naj ostane njen, naj ne poželi hčere, ker je še sama mlada in ga ljubi tako neizrečeno . . . Videla je vse to in še več in nepopisen stud ji je polnil dušo! . . .

Mati je objemala njega, ki je bil zdaj njen mož! . . . Njega je prosila ljubezni tedaj še, ko je že ona, njena hči, drhtela v njegovem objemu, ko je bil že njo izvolil . . . Domišljala si je, da je prva, edina, ki jo je vzljubil, in tudi zatrjeval ji je tako, a on je takrat zapuščal — drugo, njeno lastno mater . . . Ah, kako ga je pač prosila, prosila morda tudi radi tega, ker ji je bila pregrozna misel, da se obrača njegovo poželjenje baš h hčeri njeni . . . Kako je pač jokala, jokala morda tudi radi tega, da bi odvrnila grozno sramoto, preprečila še večji greh, a on se je smehljal, smehljal venomer ter šel svojo pot! . . .

In potem je iznova videla sestro . . . videla, kako je prvič omagovala v njegovem objemu . . . Upirala se je nekaj časa in branila, plašeč se greha, a končno je omagala, pozabivši v grešni nasladi nje, svoje sestre . . .

Videla je to in vse, kar je še pozneje prišlo, videla je vse . . . vse . . .

Sodoma . . . Sodoma!

Kak greh . . . kak strašen greh! . . .

Hči materi, sestra sestri na potu! . . . O, niso zaman jokale, niso brez vzroka pretakale solz vse tri! . . . Vse tri so pač trpele, vse tri so jokale, samo on se je smehljal, smehljal venomer . . .

Ta strašni . . . ta grozni človek!

Vse tri so jokale, a vse tri grešile! Tudi ona je grešila, tudi njo je bila preobladala strast in grešno je bilo tudi njeno hrepenenje! . . .

In zato je ni uslišal Bog, zato ta strašna kazen! . . .

Sodoma . . . Sodoma! . . .

Bilo ji je, kakor bi se iz vseh kotov glasil ta klic, kakor bi ga ponavljale dežne kaplje, ki so bile ob streho poštnega voza, kakor bi grmel izpod brnečih koles voza . . . razlegal se iz groma, ki je pretresal zemljo in nebo . . .

Bližali so se že domači vasi, ko jo prešine misel:

„Kam? . . . Kaj hočem tam?"

Ali bi mogla živeti še pod ono grozno streho? . . . Kako bi mogla pogledati še kdaj materi v oči, zdaj, ko je poznala njeno preteklost, zdaj, ko je vedela, da je ostudna grešnica, da je morilka — morilka očeta njenega in njena smrtna sovražnica . . .

Ne, tam nima ničesar več iskati, tam bi je ne strpelo več . . . tam pod ono streho, katero je tako težil greh, tam bi se morala zadušiti . . . Ne, tja ne! . . .

Toda kam? . . .

Odgovora ni vedela . . .

Dež je neusmiljeno lil . . . kakor bi hotelo nebo svojo zadnjo solzo potočiti. Bilo je videti, kakor bi se pomikale od nasprotnih strani meglene stene druga proti drugi . . . mrak se je gostil . . . od trenotka do trenotka je postajalo temneje . . . In tudi v njenem srcu in v njeni glavi je bilo temno! Kakor bi ji bili otrpnili možgani, so ji pošle včasi vse misli, a potem se je zavedela zopet in iznova se ji je v grozni boli stisnilo srce . . . . .

Strmela je v temo, strmela v neprozorne megle . . . In spomnila se je: Baš tak večer je bil, ko so prinesli njenega očeta domov, in baš tako je lilo . . .

„Ubogi, ubogi oče!"

Vedno zopet so se ji vračale misli k njemu. Tako dober, tako blag, tako potrpežljiv je bil! A umreti je moral, umreti, ker pač več vsega tistega prenašati ni mogel. Umreti je moral tako strašne smrti!... In vsega je bil kriv on — ki je zdaj njen mož! Kako ga je sovražila! Kako ga je klela . . . in vendar . . . kako je vsaka kaplja krvi v

njenem telesu koprnela po njem! . . . Kako ga je zaničevala, ker je bil zaničevanja vreden, in vendar kako strašna ji je bila misel, da ni več njen, da drhti zdaj druga v njegovem objemu! Ak, kako ji je zvenel na uho tisti smeh njene matere, njene sestre . . . tisti čudni, blazni smeh, ki ga je izvila vselej tudi njej strast iz prsi, kadar so se je oklenile njegove železne roke, kadar jo je privil in pritisnil nase... Samo doteknili so se je njegovi prsti, in strepetala je. Kot on ni znal pač ljubiti nihče drugi!... In kakor njej sami, tako se je godilo nekdaj materi in tako se godi zdaj sestri njeni!... Vse je vedela, vse je videla, vse čula — znala je za vse podrobnosti! . . . Ah, kako je rasla njena zavist, kako je vzplamtevala ljubosumnost v čimdalje hujšem ognju! . . . Ali obenem je rastel tudi njen stud, obenem se ji je vzbujala želja, da bi bilo vsemu, vsemu konec . . .

Zakaj je ljubezen, zakaj polje človeku gorka kri po žilah, zakaj bije čuteče srce v njegovih prsih in zakaj se mora roditi iz največje sladkosti največje gorje? . . .

Premišljala je, preudarjala, a umeti ni mogla . . .

Megle so se gostile bolj in bolj in bilo ji je, kakor bi se imele zdajpazdaj zgrniti nad njo in objeti jo s svojo svinčeno težo. V prsih jo je dušilo in težko, pretrgano je sopla. Zdajpazdaj se je vzdignila malo s svojega sedeža in iztegnila roke kvišku. Storila je to iz potrebe, ki ji sama ni vedela razloga... Potem pa je zdrknila zopet nazaj . . .

Postiljon je zadremal ob njeni strani . . . voz je drdral in ropotal po blatni cesti, a dež je monotono lil ob streho in okna na vozu . . .

Moreča enakomernost je bila v tem, kar jo je obdajalo in navdajalo... Kakor vreteno okrog svoje osi, tako so se sukale njene misli vedno in vedno okolo ene stvari . . . Iznebila bi se jih bila rada, a ni mogla . . . branila se jih je, a vračale so se z neodoljivo silo in jo mučile . . .

Oj, s kakimi upi se je vračala sinoči iz cerkve — in danes?... Grenka trpkost ji je napolnila prsi, ko se je spomnila, kako se je zanašala na moč svoje molitve in kako ničeve so bile njene nade... Ali ta trpkost se je umaknila še hujši zavesti, da njena molitev ni mogla biti uslišana, ker je prihajala iz grešnega srca . . . Je li mar res samo zaradi tega molila, da bi se izpreobrnil njen mož, da bi se izpokorila njena sestra? . . . Ali ni imela njena molitev v resnici vse drugega, sebičnega namena? Ah, njeno srce ni bilo čisto... gorele

so v njem grešne želje, zato njena molitev ni mogla najti milosti... Da, molitev sama na sebi je bila grešna —

Vedno iste misli, vedno iste samoobtožbe! . . . —

Tema je padala na zemljo, njej pa je bilo čimdalje bolj čudno, čimdalje bolj zmedeno v glavi . . . In čimdalje večji strah jo je navdajal.

„Kaj hočem . . . kam grem? . . .“

Že neštetokrat se ji je bilo pojavilo to vprašanje, a odgovora ni vedela nanje . . .

Kam? Ali domov?

Ne, ne, ne! Pod ono strašno streho nikdar, nikdar več! . . .

Ali kam potem? . . .

Voz je drdral dalje, dalje in se bližal svojemu cilju. Njej se je zdelo, kakor bi drevil s čimdalje večjo hitrostjo, kakor bi ne hitela nobena železnica tako... Tam so brlele že lučice in razširjale medlo svetlobo nad domačo vasjo. Zdrznila se je in poskusila spraviti svoje misli v hitrejši tok. Morala je priti do kakega zaključka, do kakega sklepa! Ne, domov ni mogla več, to je vedela! Kaj naj bi počela doma? Ali morda iznova molila? . . . Ah, tudi mati je vedela, da taka molitev ne prodere v nebesa! „Prav pomagala bo!“... Kako porogljivo ji je rekla to! Morda je tudi ona nekdaj molila, a pomagalo ni! . . . Ne, pomagalo ne bi, ker tudi zdaj bi ne prihajala njena molitev iz čistega srca . . . Vse bi bilo zaman!... Vse bi bilo zaman ... zaman morda celo, če bi molila drugače, z drugimi željami, z drugim koprnenjem v srcu . . . Kdo ve! . . .

V srce se ji je zajedal dvom, iz dvoma pa se porajal še obup . . .

Domov ne! . . . Toda kam?

Luči so prihajale večje, ona pa se je morala odločiti, morala je odgovoriti na težavno vprašanje: Kam? . . .

Ne, domov ne! . . . Kako bi mogla strpeti doma, kako prenašati zdaj, ko ve vse... Kako bi mogla gledati materi v obraz!... Ne, nikdar, nikdar več pod ono streho! . . .

Zaprosila je postiljona, naj ustavi. Stopila je z voza ter krenila nekoliko na stran, brez misli, brez cilja. Postiljon je počakal par minut, potem pa je udaril po konjih . . .

„Boš že prišla, če boš hotela, saj nimaš daleč! . . .“

Voz je oddrdral, ona pa je ostala sama . . .

VII.

Kakor zamaknjena je strmela nekaj časa proti strani, kamor se je bil odpeljal voz. Luč, ki jo je razširjala svetiljka na vozu, je mrla bolj in bolj, dokler ni njen svit popolnoma preminil. Toda tam v vasi je migljalo vse polno lučic, da se ji je zdelo, kakor bi gledala zvezde na nebu . . .

„Onale luč prihaja iz naše hiše," je pomislila. In zdajci se je spomnila, kako s težkim srcem se je bila ločila zjutraj z doma . . . Je li mar njeno srce slutilo? . . . Ne, tja ni smela več . . . to je bilo slovo . . . Nikdar, nikdar več tja . . . Toda kam? . . .

Stresla je z glavo. Neprijetno ji je bilo to vprašanje, mučno...

„In tam onole je cerkev," je pomislila dalje. Spoznala jo je po visokih oknih, ki jih je razsvetljevala mrkla, komaj vidna luč.

„Večna luč!" so ji zašepetale ustnice in glava ji je zdrknila na prsi, kakor bi se hotela pripogniti pred njo . . .

Kolikokrat je samevala s to lučjo po cele ure sredi cerkvene tišine ter molila . . . toda pomagalo ni nič! Greh je bil zmagovitejši od molitve! . . .

„Tam je veliki in tam stranski oltar," so se ji snovale dalje misli.

„O Marija, o mati božja sedmih žalosti! . . ."

Globoko je vzdihnila in milo se ji je storilo . . .

Čudna slabost jo je obhajala, noge so se ji šibile in komaj se je držala pokoncu. Okrenila se je in sedla na skalo ob cesti...

„Da, tamle je naša hiša," ji je šinilo iznova skozi možgane, „tam, kjer tista luč tako prijazno miglja, se je godilo vse tisto grozno... Sodoma!... In vendar ni švignil ogenj z neba! Treskalo je, a strela je letela mimo in zadela nedolžne! . . ."

Kje je pravica? Kdo kaže streli pot?... Izognila se je grešni strehi in udarila v cerkveni stolp! . . . Kdo veli tako in zakaj? . . .

Ah, kaj so ji pripovedovali, kaj so jo vse učili, a kaj je bilo res? . . . Čudno, čudno vse to! Kako lepo je bilo, ko je verovala! Tiste lepe, lepe sanje . . . Zdelo se ji je, kakor bi bil pretrgal kdo krasno poslikano zagrinjalo pred njenimi očmi, in zazrla je v — temo . . . zazrla v brezdanji prepad . . .

Tema, tema, vsepovsod tema in zmota in prevara!... Resnice ni, pravice ni!

Nje mati, prešestnica, živi, a očeta so potegnili iz vode! . . . Njena sestra se vdaja v tem hipu morda prepovedani nasladi, a ona

je tukaj, brez doma, brez cilja . . . nesrečna, obupana . . . Ona, ki bi imela pravico, je brezpravna . . . a sestra, brez pravice, sme uživati . . .

Sodoma! In vendar ne švigne ogenj z neba! . . . Tam brli večna luč — medlo, zaspano kakor vselej, a ona je mislila, da je to plamen, ki bi mogel razsvetliti najhujšo temo . . . Tam je molila in vzdihovala in upala, a ni se zgodil čudež! Zaman je bila molitev, vse zaman! —

Glava ji je postajala težja in težja in ves život ji je bil nepopisno truden . . . Zopet se je spomnila očeta.

„Ah, oče, oče, oče! . . .“

Tamle doli so ga bili potegnili iz vode . . . Zdelo se ji je, kakor bi jo obkrožal njegov duh . . . kakor bi čutila njegovo prisotnost . . .

Od juga sem se je pojavil hipoma močan pih in prinesel do nje šum vode, ki je bila vsled nalivov prestopila strugo ter gnala preko travnikov svoje motne valove . . .

Megle so se začele razmikati in dež je pojenjeval . . . Izza oblakov je prodrlo nekoliko lunine svetlobe in voda onkraj ceste se je zalesketala . . . Njej je bilo, kakor bi jo bil kdo na kaj opozoril.

In zastrmela je tja doli.

„Voda je zdaj globoka!“ je zašepetala sama sebi in nepoznano čuvstvo, grozno in sladko obenem, ji je izpreletelo život. „Voda je globoka in mrzla! Sestra pa leži zdaj v gorki postelji . . .“

Še enkrat ji je napolnil gnev srce. Zaželela si je moči, velike, grozne moči. — Maščevati bi se hotela . . . — Toda takoj se je polastila zopet onemoglost njene volje . . .

Oči se ji niso obrnile več strani od vode. Lesketala se je tako prijazno . . . prav, kakor bi se ji nasmihavala. In valovi so šumeli tako mameče, tako vabljivo . . . Kakor tajinstveno petje ji je zvenelo na ušesa . . . Zvenelo je in pelo . . . in čuj! Kdo jo je zaklical s tako tenkim, s tako nenavadnim glasom . . .

„Marijana!“

Tako kličejo mrtveci!

„Marijana!“

„Da, oče!“

Strmela je in poslušala. Zdelo se ji je, kakor bi ga videla tam spodaj . . . In z neodoljivo silo je zahrepenelo srce k njemu, ki jo je edini ljubil . . . Samo pri njem bi mogla dobiti tolažbe in utehe,

pri njem, ki je razumel njeno bol, ker je pretrpel vse tisto, kar je ona zdaj trpela . . .

„Marijana, Marijana!“

„Saj grem, oče!“

Mehanično je razvozlala trakove pri čevljih in se sezula. Ni se zavedala, da je to nepotrebno . . .

Potem pa je šla preko ceste na ono stran, kjer je tako tajinstveno šumela voda, tako čudovito svetlikala se . . .

Čim dalje je stopala po razmočenih travnikih, tem mehkeje ji je bilo pod nogami in tem bolj se je pogrezala.

Semtertja se je ustavila ter se ozrla proti vasi, kjer so še vedno migljale luči . . .

„Tam je naša hiša! Kako bode tam jutri . . . kaj poreko ljudje?“

„Marijana, Marijana!“

Silneje je zaklicalo.

„Saj grem, saj grem, oče!“

In stopala je dalje. Kakor bi se bala, da bi se ji obleka ne zmočila, jo je dvigala kvišku . . . Luna je bila prodrla popolnoma in njena od čipkastih robov spodnje obleke obkrožena meča so se svetila v mesečini. Hkratu pa se je pogreznila čez kolena v vodo. Zdrznila se je in še enkrat je obstala. Kakor bi se bila hipoma zavedela . . . kakor bi si bila premisliti hotela. — Toda valovi okoli nje so zažuboreli glasneje in glasneje je zaklicalo:

„Marijana, Marijana!“

„Pridem, pridem, oče!“

In storila je stopinjo dalje in še eno . . .

Še enkrat se je ozrla tja proti vasi . . . proti cerkvi, kjer je medlela in trepetala večna luč . . .

„O Marija, o mati božja sedmih žalosti, ti se me usmili!“ —

Še en korak in več ni čutila tal pod nogami . . . Krila so se napela in dvignila kvišku, da je bila videti kakor velikanska povodna roža, potem pa, nasrkavši se vode, so se oprijela mladega telesa ter ga potegnila v grgrajočo, vrtinčasto globočino . . . —

Kmalu nato so se zgrnili zopet oblaki in iznova je neusmiljeno lilo . . .

Anka.

Ali te našla bo pesem ta,
ki je zapeta v tihi minuti,
kadar duša telesa ne čuti,
dviga visoko se — do neba?

Ali te našla bo misel ta,
ki se je v uri samotni rodila,
ki bo zate vso noč preblodila,
ker še za ceste, za cilje ne zna?

In če te najde — kaj bo tedaj?
Ali bo v tvojem naročju umrla,
ali ji dušo boš svojo odprla,
v njej jo nosila, gojila skrivaj? —

Milan Pugelj.

Beatrice.

V snu sem te uzrl, kjer tihi vrt dehti
in med cipresami šume valovi,
bila si kakor lilije snegovi,
ko v jutru solnce ji odpre oči.

V lase si plela rož škrlatno kri;
tako se v dalji venčajo vrhovi,
ko čudotajen sen ob zarji novi
od zvezd bledečih v nedogled drhti.

In spev zvenel je — tvoje sen mladosti —
poln hrepenenja, svetih poln skrivnosti
od tvojih ust do mojega srca.

In vse umel sem: tajni šum potoka
in solnčni soj nebesnega oboka
in v mehkem ti pogledu blesk solzá.

Vojeslav Molè.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

Tretja Stoklasova slika: Gospod Plaper.

ekoč sem jezdil čez planine v majhno bosensko mesto kraj Drine, kamor sem bil začasno nastavljen. Z menoj je jahal Mitre, zabuhel, postaren Srb, pri katerem sem najel konja. Tri dni je trajalo popotovanje. Poletni čas je bil in vreme krasno. Ni še šinil svit dneva čez vrhove planin, ko sva tretje jutro zapustila han ob vznožju gor, kjer sva v družbi miši in drugih sitnih živali prenočila. Pot naju je peljala ob skalovitih bregovih močnega gorskega potoka, zajedenega v globoko strugo. Kmalu je zagorel razsvet, dan se je razvnel, gore so stopale iz mraka. Konjiča sta brzo stopala pod nama. Moj spremljevalec jima je pogosto prigovarjal; moji kobili je govoril z mehkim glasom: „Hajdi, šara, hajdi, zlato moje!“ — svojega vranca je osorno opominjal z besedami: „Hajdi, mrko, hajdi, lopov, hajdiii — močerad ti!“

Jutranji hlad, pomešan z vonjem vsakovrstnega zelenja, se je sipal od vseh strani z rosnih gor. Dasi je bil kraj odljuden, pust in peščen, se je vendar povsod pojavilo življenje: tudi golo skalovje se kaže v jutranjem svitu prijazneje kakor ob žaru vročega dne. Kdor čuti s prirodo, onemu govori v svojih narečjih, ki se menjavajo po dnevnih urah in po letnih časih. Drobne ptice, ki spremljajo vsako veselo potovanje ter žgole in čvrle po vseh potopisih, časih dolgočasno, časih prijetno, so se preletavale čez potok s plaza v plaz, z drče v drčo, nad potjo se je po redkem grmovju oglašalo nebroj skržatov, v višavi, jedva viden, se je pokazal zdajinzdaj kraljevi orel. Parkrat se je rila v pusto goro med skalovjem po slabo izhojeni stezi zvonkljajoča čeda koz in ovac; za njo je piskal suh pastir na narodno postranico ali dvojnico. To piskanje, samo ob sebi idilno, ni tako, da bi navdušilo človeka, ki je vajen drugačnih glasov. Časih se je spočel v gori in odmeval čez pečine zategnjen, votel klik pastirja, nerazumljiv tujcu — znamenje, da sta daleč še

kršna Hercegovina in črnogorska meja, kjer so „zaradi političnih ozirov“ strogo prepovedani taki kliki. Globoko pod potjo je šumel in se penil divji potok, izgubljal se pod grmadnimi skalami, kakor lahkokrila vila priskakljal in priplesal zopet na dan, srdito in brzo kakor blisk je švignil čez izmite čeri in peči v okrogel tolmun, svetel kakor ribje oko, in spočit je bežal dalje med hladnimi stenami v neprerivno hosto.

Že je stalo solnce visoko na obloku, ko sva zavila v stran v goro. To že ni bila pot, ampak peščena steza. Zlezla sva s konj in peš korakala navkreber. Steza je peljala v dolgih ključih v planino. Na ovinkih sva duškala. Oziral sem se okrog. Kakšen čuden svet! Skala na skali, kamen na kamenu. Skoraj strah te je, ko gledaš v temo med pečine. Više in više je peljala steza, toda čim više sem prišel, tem tesneje mi je prihajalo pri srcu. Nadejal sem se naslade ob pogledu na pečevje, ko je pa oko ugledalo okoliinokoli razbite, razorane in razrite skalnate gruče, legla je groza na dušo in zamrlo je navdušenje. Tako sem v mladosti čakal življenja, nekega posebnega, drugačnega življenja, nego je pod nadzorstvom škrbastih bab in sitnih učiteljev; pa kakšno razočaranje, ko je prišlo življenje pod nadzorstvom hudih korporalov in nadutih dostojanstvenikov! Tako sem nekoč čakal v svoji sobi svatbe, napovedane, da pojde mimo mojega stanovanja v srbsko cerkev; kar zaslišim šum in hrum na ulici; vesel odprem okno, pogledam in se zagledam v nagubančeno, strto in mračno obličje — mrtve starke, katero so nesli po pravoslavnem običaju v odprti krsti na groblje.

Proti poldnevu sva prispela zapotena na vrh planine k hanu, kjer sva počivala. Mitre mi je razprostrl preprogo v senci tik skalovja. Odpasala sva torbi od sedel in se razpoložila k obedu. Celo dopoldne nisem ničesar jedel, četudi me je trla huda lakota; pogosto sem pogledoval na torbo in večkrat sem hotel seči v njo po pečenega purana, pa vselej sem uporno premagal glad. Znano mi je bilo očitanje Bošnjakov, da mi Švabe ne moremo prebiti niti pol ure, da ne bi založili kaj mastnega v usta in namočili grla. Hoteč spremljevalca prepričati o ničevosti te trditve in mu pokazati našo zmernost, sem s hvalevrednim junaštvom krotil poželjenje po notranjih delih mamljive torbe, koketno se zibajoče na sedlu. Priznati moram, da pri najinih skupnih obedih in večerjah nisem opazil posebne zmernosti pri svojem spremljevalcu. Mitre mi je takoj prvo opoldne, opletajoč se okoli konj in momljajoč čudne kletve, povedal, da je svoje brašno pozabil doma, zatorej je bil vso pot

moj gost. Res, da tužni Srbin ni tako spretno in umetno držal koščice med palcema in kazalcema, kakor to ume poglajen elegan, če sploh vzame tako stvar v roke, vendar pa jo je znal slavno pohrustati in tudi vina se ni branil. Polegtega pa ni pozabil, vzdihujoč potožiti mi po večkrat na dan, da mu sedi nekaka bolezen v želodcu, kakor da bi jaz umel preganjati sedeče bolezni. Vse pa je kazalo, da ta bolezen ne bo navadna bolezen, zatorej sem skušal, si jo pobliže ogledati. Izprva se mi je zdelo, da me smatra Mitre za davkarskega uradnika, ki vsak trenotek lahko stopi k njemu in ga prime za ramo s prijaznimi besedami: „Hoj, brat, zdrav si kakor riba; daj, naj te zapišem, da boš odslej davek plačeval od svojega zdravja!“ Neka dovtipna in, kar je bilo največje gorje, oblastem neznana glava je po Bosni raztrosila lažnivo vest, da nameravajo Švabe pobirati davek od zdravja, kar se za turške carevine ni plačevalo, in to je jako preplašilo marsikaterega krepkega Bošnjaka. Ko je pa Mitre prvi pot z mojo steklenico na ustnih napetih lic tako milo, dobrosrčno in dolgotrajno gledal na jasno božje nebo, kakor bi videl tam sveti raj na stežaj odprt, ko je živo in na široko kakor kovaški meh sapo srkal in srkal rujno tekočino, ko se je naposled vsled nedostatka potrebnega duška, iz globokega zamaknjenja se prebudivši, oddihnil, cmaknil in vzkliknil: „Dobra sreča me je našla danes, bogme!“ — sem izprevidel, da se me ta mož nič ne boji in me ne smatra za davkarskega uradnika.

Obed je bil končan; pojavila se je utrujenost. Poravnal sem se na preprogi. Iz razpokline tik mene se je pokazal martinec, svetel kakor šivanka, je šinil čez stene, pogrel se na solncu ter se izgubil v šopu rastlinja, molečem iz skalnate dupline. Visoko nad mano je plavala planinska ptica. Nekdo je nekje globoko zaklical: tooo! Ta klik je letel v planino in na drugi strani je nekdo nekaj odgovarjal. Vojaška patrulja, kakšnih 12 mož močna, je rožljala mimo hana. Zagledal sem se v sive pečine, v solnčnih žarkih slikovito štrleče nad mano v sinje nebo, in jih primerjal različnim okraskom gotskih cerkev. Mračnejši in mračnejši je postajal svet, zavrtelo se mi je v glavi in sladko sem zadremal.

Spal sem blizu dve uri. Prebudilo me je strašno rjovenje — na sodnji dan morda zarjove tako stari satan, ko ugleda svoje mnogoljudno kraljestvo. Pogledal sem okoli sebe: pred hanom je stal rejen bik, katerega sta strahovala dva žilava Bošnjaka, eden v fesu, izpod katerega je visela dolga kita las, drugi pod črnim turbanom, oba kristjana. Tudi Mitre, ki je nekoliko korakov od

mene v kljuki ležal in grgraje spal na nekaki tvarini, podobni zakopni cunji, se je prebudil. Ze je hotel vstati polagoma, kakor vstaja pravičen človek, pa izgubil je revež potrebno ravnotežje in ostal je na zemlji, naslonjen na desno roko, v tem pa je z levico potegnil čez zaspani obraz, katerega središče je proti biku zazevalo, kakor da se pripravlja pogoltniti rjovečo žival. Bik je imel natvezene debele vrvi na nogi in na rogova, konce teh vrvi pa sta si namotala Bošnjaka okoli ledij, in da se je zljubilo živali buhniti v kakšen prepad, morala bi brez pomislekov in ovinkov za njo skočiti Bošnjaka. Pod pristrešjem kraj hana so sedeli štirje orožniki in Turčin sive brade, dolgih gub, velega lica, s katerega je gledala sama bridka trpkost. Družba je plačevala handžiji svoj dolg, ko sem pristopil. Od orožniškega vodje sem zvedel, da je bik last deželne vlade in da ga bodo svečano peljali v mesto, kamor sem bil namenjen. V podkrepljenje svojih besedi je ukazal orožnik Turčinu, naj nakiti žival. Turčin je privlekel iz torbe dva šopa ponarejenih rož najživejše rdeče, bele in zelene barve in privezal jih je na bikova rogova, rekoč: „Aha — no res tako je ukazal gospodin Lapar!“ Obradoval sem se, da pridem na novo mesto baš ob dan, ko se praznuje taka imenitna slavnost, in sama ugodna znamenja sem videl v taki okolnosti. Sklenil sem, da nadaljujem svoje popotovanje v družbi teh ljudi, ker rad občujem s preprostim človekom, v katerem sem našel vselej dosti naravne odkritosrčnosti, in ker je med takimi trpini največ priložnosti za premotrivanje onih teženj, ki gibljejo s človeštvom, odkar je sprejelo neke socijalne zakone in se spojilo v današnjo družbo.

Odpravili smo se na pot. Steza je peljala v strmih kljukah navzdol. Prišli smo na planjavo, kjer mi je orožniški vodja pokazal grobove starih bogomilskih junakov, skrite med visoko praprotjo, zavili zopet navkreber, počili pri mrzlem studencu, izvirajočem izpod strmo odsekane skale, na katero je potrpežljiv švabski popotnik z barvo napisal besede: Mensch, ärgere dich nicht! — in zopet smo se spustili v dolino. Pridružil se mi je Turčin in me poprosil duhana. Vprašal sem ga, kako in kaj. Pripognil se je, potipal v mojo pest, položil si roko na srce in odgovoril s pojočim glasom: „O, dobro, dobro, dobro in zdravo!“ Povedal mi je, da ga je predstojnik — „naš dobri gospod predstojnik“ se je popravil in pogledal na orožnika — poslal po bika in da bo žival stala v njegovem hlevu. Turčin se je imenoval Ibrahim Kokić. Želeč, kratiti si čas in poslušati srbščino divno, krepko in zvonko, podobno

pritrkavanju ubranih zvonov, sem skušal Bošnjake vplesti v pogovor.

„Kaj, Ibro, ali imate v vašem kraju mnogo goveje živine?“

„Ne baš.“

„Pa sem slišal, da gre pri vas živinoreja na bolje.“

„Ima še živino, kdor je trden, ima. Siromak je pa živino prodal. Pašnike so nam vzeli.“

„Vzeli, praviš?“

„Da . . . begi in age.“

„A-a! Kako to!“

„Vidiš, to je tako. Naš beg Hadžić poprej ni plačeval davka; Bosna je bila svobodna, ni plačevala harača v Stambul. Od nas pa do zemlje Dalmacije je bilo do dvaintrideset begov-kapetanov in ti so sami gospodarili, eni dobro, drugi slabo, in tako se je godilo tudi kmetom dobro in slabo. Beg Hadžić je za turške carevine govoril v hanu: Deca, kar svojega sveta nisem ogradil, povsod smete pasti. In ni rekel tako samo svojim kmetom, vsemu okraju je dovolil pašo in ni vprašal, kako se kdo klanja Bogu. Je li to tako, Jovica?“

„Da, tak je bil bog Hadžić, dobra majka bosenska,“ se je oglasil pred menoj Bošnjak s kito.

„Takrat je imel vsak siromak kravo ali vsaj kozo, ker je vedel, kod bo pasel. Sedaj pa begi in age plačujejo visoke davke od zemlje in ogradili so vse rebrine in planjave in v najem so jih dali ali pa razorali, tako da zdaj, kdor nima zemlje, ne ve kam z živino.

„Ti torej misliš, da je bilo poprej bolje v Bosni?“

„Tudi zdaj je še lahko dobro; človek vse pozabi. Privaditi se je treba novemu redu,“ je odgovoril Kokić in pogledal na bajonet pred njim gredočega orožnika.

„Sedaj je vse drugače, gospodar,“ se je oglasil Jovica, napol obrnivši se nazaj k meni, „sedaj še lastne žene ne smem pretepsti; ne puste v konaku.“

„Istina, da ne puste!“ je potrdil Kokić in potresel z glavo.

„Poprej,“ je nadaljeval Jovica, „ni imela žena nikake pravice. Če je šla v konak tožit, da jo je mož pretepel, poklicali so sodniki soseda in samo to so ga vprašali: Povej nam ti, sosed teh ljudi, ali ta mož to ženo oblači, ali jo hrani in napaja, ali ima pri njem streho in posteljo? In ako je sosed ta vprašanja potrdil, rekli so sodniki toženemu možu: Vzemi svojo ženo in domov gredoč ovij njene lase okoli svoje roke, pa jo bij in tepi, kolikor se ti poljubi!

Tako je bilo za turške carevine. A sedaj moža že zapro, ako ga žena toži, da jo je psoval z grdimi besedami."

„Pa ne dosti tega," je dejal Kokić, gledajoč v tla. „Žena, predno beži v konak, še postane na ulicah in smelo kriči nazaj v hišo: A počakaj ti, naučil te bode Švaba! ... Da pomože Bog! ... Gospod Lapar nam je zavladal."

„Ibro, ali si poznal tistega Murata, sina Mehmet-efendića?" je vprašal Jovica.

„Poznal ... Kako bi ne, dragi moj!"

„Torej veš vse, kako je bilo. Nekaj mu je bilo prišlo navzkriž z ženo, pa mu je pobegnila naravnost v konak tožit. To se je zgodilo dve leti pred kopacijo (okupacijo). V konaku so razsodili na njegovo stran. Jaz sem tovoril tisti dan češplje v mesto in z gore gredoč vidim, da mi pride naproti Murat s svojo zahaljeno bulo. Takrat smo bili še vsi v strahu pred Turki. On vpije nad ženo, jo zmerja in suje. Ko pride po poti vštric mene, se mu lepo ognem v stran, on pa skoči ves razjarjen k ženi, ji strga zavoj z obličja in na ves glas kriči: Poglej ji v obličje, kaurin — in buhnil jo je —: naj te gleda kaurin, ker ti nisi več prava ženska, ti nisi Turkinja, ti si se povlašila! ... Lepa mlada ženska je bila, rdeča kakor jagoda ... Bože mili, od lepote ne moreš, da gledaš ... Nikoli še nisem videl takšne in tudi Murat je bil lep, poglavit mož ... sokol, čuješ. Znaš, gospodine, Bošnjaki ne govorimo kaj dosti o ženskah, to sem pa slišal, da sta se imela Murat in njegova žena zelo rada; po oni tožbi pa več ni mogel prebiti ž njo pod eno streho — ponos ni dal. Kar nanagloma je izginil, ostavil je bulo samo z otrokom in nihče ga ni več videl v naših krajih; pravijo, da se je naselil trideset ur hoda za Carigradom."

„Dober, pošten človek je bil oni Murat, sin Mehmet-efendića," je rekel Kokić.

„Kaj meniš, da njegova lepa žena ni bila dobra in poštena?" sem vprašal. „Gotovo je bila, sicer bi si ne bila iskala pravice v konaku. Z nepoštenimi ste drugače ravnali."

„Malovredne so postale naše ženske, uporne; niso bile take doslej," je odgovoril Kokić in pljunil predse. „Spominjam se, da so za moje mladosti neko ženo, ki je ‚potražila' drugega moškega, privezali med konje in jo raztrgali."

Barbari! — sem dejal sam v sebi, ustavil konja in počakal Mitra.

Bodisi da je Mitrov mrko pešal, bodisi da se je Mitre že naveličal, vsake pol ure nagniti se k meni, potrepati mojo kobilo po

vratu ter jo pohvaliti in vsake četrt ure popraviti torbi na mojem sedlu — v torbah so se nahajale že same prazne steklenice in od purana samo še zmečkane, zamasljene židovske novine — bodisi da moj spremljevalec ni bil prijatelj orožnikov in da je že videl ali celo sam skusil, kako korenito ume porahljati bosenski žandar težko, in če slučaj nanese in se zmoti, tudi lahko vest, bodisi tako ali tako, Mitre je zaostal za družbo in jezdil v dobri daljavi za nami. Pridružil sem se mu in molče sva popotovala.

(Dalje prihodnjič.)

Spoznanje.

I.

Iz trudnih dni v jekleni plašč ovita,
resnica vstala je razgaljena,
resnica trda, vsa razpaljena,
razjeda me in žge in ni ga ščita . . .

Oj, kje, dekle, so zlatonadi dnevi
in ver in upov svetli milijon?
Glej, vse sežgal je sladkih zmot zaton
in sreče dogoreli so odsevi! —

Glej, danes vem, da nisi cilj iskanja:
le sanja bleda vseh teh ostrih let
si bila mi, a čas je brez vprašanja
čez lica risal svojo trudno sled . . .

II.

O tisti čas! — na vztoku je žarelo
in v tankem mraku solnce krvavelo,
a ti in jaz na rosnem polju sama
molila sva: — o Bog, daj sreče nama! —

In dal je Bog velike zlate sreče
in šla sva ž njo čez čase plameneče,
a roka v roki je boječe trepetala,
saj v duši duša smrt je svojo brala . . .

*

In smrt, velika smrt — — —
čez trudni senci dve je vzplapolala . . .

Mitroška.

Plameneče srce.

Spisal **Janko K. S.**

(Dalje.)

temno noč besné vetrovi. Z burnim bučanjem udarjajo sunkoma ob ropotajoča, pokajoča vrata, zadivjajo zdajpazdaj v šklepetajoče okence in se zaganjajo z nevzdržno tožečim, ječečim vršanjem ob preperele, razpadajoče stene tesnega hleva, da trga plašno mukajoča sivka neprestano rožljajočo verigo. In med šumnim besnenjem se oglašajo skozi raze v vratih, skozi odprtine v oknih, skozi razpoke v stenah žvižgajoči piski kot zvoki po viharju prizvanih, skrivnostnozlobne pretnje tulečih volkodlakov . . .

In tuintam zastrmi iz temine v ravnokar prebujeno Jerico bodeče in sovražeče oko... Toda to ni in ni oko zlobnega volkodlaka, to je oko zlobnejšega človeškega bitja; to je oko trdo in hudobno, ki brez sočutja gleda v bedo in bolest, ki z mrzkim sovraštvom množi trpljenje do smrti izmučene. Nikoli se ni omililo in se ne omili to oko, večno kruto je kot oko krvnika nad sveto mučenico v vaškem znamenju.

In ledeni mraz polje tem občutneje pod pogledom tega očesa skozi raztrgano odejo, da ji šklepetajo ustne, da ji tuintam vseskozi zadrgeta napol premrlo telo.

A naj bi bilo mraz, naj bi divjali vetrovi, ko bi le v temi ugasnilo to v temi porojeno zločesto oko! Pa ono ne utone v noči in ni in ni moči zakriti, skriti se pred njim. Da, tudi pod zaprte trepalnice prodre in jo pogleda, tudi če se uleže na obraz . . .

Ah, da, to je oko mačehe, na to težko pot žitja od nemile usode ji poslane.

„Oj, trpela, trpela boš, ubožica . . . Grenka usoda bo s teboj do smrti, ker tebe, Jerica, je rodil — greh!“

Zaječala si jih, žalostna majka, ah, izplakala te žalne besede, na smrtni postelji ležeč!

In Jerica je zavzeta, presenečena vprašala, zaprosila:

„Greh?! . . . O Bog, kakšen greh?! . . . Mamica, povejte! . . .“

A plakajoča mamica ni odgovorila.

„Mamica, povejte! . . .“

In nemi mamici so bridkeje plakale oči.

„Mamica, povejte! . . .“

A slednjič je vendar ihteč odgovorila, ihteč potožila ljubeča roditeljica:

„Jerica . . . Jerica . . . ne povedala bi ti, ko bi se ne bližala smrt . . . Ubožica vseh ubožic . . . greh te je rodil, . . . ne smela bi biti, . . . ker si . . . ker si . . . nezakonska hči . . . Ne smela bi biti — in zato sem trpela že jaz in trpela boš ti, ubožica nedolžna, do smrti. Ah, da te moram pustiti tako siroto, . . . ah, da moram pred tabo s sveta! . . .“

V solzah so zamrle besede, a ona jih ni prav umela tedaj, dasi je zaplakala ob njih i ona, ker je toli bridko ihtela majka. In da ne bi plakala ubožica še bolj, je ni povprašala več.

A v srcu so ostale te materine besede in pronicale čimdalje globlje . . .

„Tebe je rodil greh, — ne smela bi biti . . .“

O, da se ni rodila nikoli ali da bi bila umrla že davno pred majko ter ji olajšala vse zlo in gorje! Zakaj si pač dopustil in dopuščaš, o Bog, to bedno, brezpravno življenje, porojeno v grehu in zato obsojeno v bridkost do zadnjih vzdihov?!... Zakaj so bile brez uspeha vse vroče molitve, ki so, tiho iz duše se izlivajoč, tem iskreneje prosile smrti, — zaželjenega konca temu pregrešnemu žitju, . . . brezkončno zaničevanemu, teptanemu, ker mu je bil oče greh, . . . greh, . . . greh! . . .

„Nezakonska!“

Neporočena je bila mati, ko je zagledala ona to nemilo luč sveta, in revi se je godilo bridko, kot se je godilo tedaj oni perici Marički, ki je stanovala v tisti predmestni koči, v kateri je umirala in umrla mamica. Priplakala je nesrečnica v sobo in padla čez njeno bolno mamico in tožila, da ji je ušel ženin čez morje, da so jo zavrgli starši, da jo zasmehujejo, psujejo ljudje, da ji ne privoščijo nobenega zaslužka več, češ, da je propadla vlačuga, . . . zavržena od vseh poštenih in pravičnih, ker je rodila — nezakonsko dete. In kmalu nato je pohitela po svoje dete ter se skoro vrnila ž njim, v plenice povitim, ga krčevito poljubljala ter ga naposled izročila njej, Jerici, da ga ziblje na rokah. Sama pa je nenadoma planila iz sobe in ni se vrnila več. Skočila je v reko in utonila, dete pa je sprejel mestni najdenški zavod, kjer je umrlo drugi dan.

„Uboga Marička! Bala se je življenja in šla je raje v smrt. Tudi jaz grešnica sem hotela skočiti v reko s teboj, ko si prišla na svet in — le težko sem prepustila svoje in tvoje življenje volji božji . . .“ je vzdihovala tedaj mamica . . .

„In mamica, kje je vaš ženin, . . . kje je moj oče?! Ali je tudi — on zapustil vas?! . . .“

„Tudi.“

Nikoli ni bila odgovorila do tedaj mamica vprašanju po očetu, a to je bila tudi edina beseda, ki jo je sploh odgovorila. Težek vzdih je bil sicer vselej kakor prej tako poslej edini odgovor, izdihnjen v tiho ali nemo prošnjo: „Ne vprašuj po njem!“

In v gomilo je vzela s seboj to svojo veliko skrivnost.

A vendar ji je kmalu po materini smrti usoda dokaj razstrla tajno o rodnem očetu. Prišel je nekega dne ponjo tuj človek tja v predmestno kočo starke Neže, v kateri sta stanovali z materjo, . . . ah, dobre starke, ki se je je usmilila po materini smrti, jo obdržala pri sebi in prav po materinsko ravnala ž njo. Težko se je ločila od te dobre žene, ki je ni videla poslej nikoli več, — a šla je, ker ji je ona sama svetovala in velela, naj gre.

Tujec, ki ga je spoznala pozneje kot župana blatnovaškega in svojega varuha, jo je vzel k sebi na voz in dolgo, dolgo sta se vozila, da sta prišla v to vas, v to nesrečno Blatno vas, k tej nesrečni hiši, kjer ji še ni bila vesela ura, kjer ga še ni našla in kjer je še ni našlo dobrohotno, sočutno srce. Izvedela je tedaj iz županovih ust, da se je njen neznani oče, ki se je zval Peter Sitar in je bil posestnik in zidar, ponesrečil nedavno gori v domači farni cerkvi sv. Roka; belil je cerkvene stene, in ko je obešal „križev pot“, one velike, strašne slike trpljenja božjega, se je snel žebelj ravno pod zadnjo največjo podobo in ta je padla zviška z vso težo nanj in ga smrtno ranila. Prenesli so ga domov, kjer se je zavedel in takoj velel, naj se pozovejo možje. Napravil je oporoko, v kateri je njej, svoji nezakonski hčerki Jerici Korenovi, ker ji je nedavno umrla mati in ker se je bal božje sodbe, izgovoril prežitek in dosmrtno stanovanje v svojem domu, katerega pa je zapustil v last svoji ženi, . . . ah, tej nemili ženski, ki jo imenuje in pozna zdaj sirota kot svojo kruto mačeho.

Neprijazno, s temnimi pogledi jo je sprejela ta žena, ki bi naj bila njena druga mati. In že prvi dan je morala na pot prezirane sužnje, niti izpočila se ni bila po dolgi vožnji.

In dan na dan je bilo trpljenje neznosnejše; mačeha je bila čimdalje odurnejša, zlobnejša, letele so že brez znatnega povoda trde psovke nanjo — pritepenko, ciganko in že je tudi udarila brezobzirna pest . . . Ah, nikoli, nikoli je ni tepel nihče do tedaj na svetu! Saj tudi ni nikdar zaslužila udarcev in ukorov, saj je vendar vedno ubogala in storila vse, kar se ji je velelo, brez oddiha, do onemoglosti. Toda, kaj more zato, da je bila vedno slabotna in bolehna, da je večkral omagala ravno sredi dela polživa, polmrtva?!... In vsak njen ugovor ali zagovor ni bil ne le brezuspešen, temveč je še podkrepil prvotne očitke ter podnetil in izzval nove brezobzirnejše, krutejše . . . A Bog ve, da je po nedolžnem trpela in bila nedolžna kaznovana . . .

Ah, bilo ni nikogar, nikogar, ki bi bil hotel verjeti in umeti njeno bol, nikogar, ki bi ga mogla zaupno prositi pomoči, . . . prositi za žarek tolažbe, utehe, . . . ali vsaj rahlega sočutja . . . Če je kjerkoli zaplakala žalostna, jadna, premagana od še neizplakanega gorja, ni bilo od nikoder sočutne roke, ki bi jo bila pobožala ali se je toplo oklenila ter ji brisala solze in nežno zatrla njih vroči, pekoči tok! Tudi se ni javila nikoli od nikogar mila, dobrohotna beseda, ki bi ji zastrla bridko zavest, da je tako strašno osamljena ter zapuščena . . . Solzne oči niso videle nikoli niti malce lahno naklonjenega pogleda in — zaman so iskale milosti, sočutja in naposled obupane zaman koprnele vsaj po hladni brezbrižnosti v očeh bližnjega, ki je videl ali lahko slutil pot njenega trpljenja . . .

Ah, še več, še več! Vsepovsod, — v pogledu, besedah, kretnjah, dejanjih slehernega bitja ji je drhtelo nasproti ali nezastrto sovraštvo, ali nepremagljivo zaničevanje, ali vsaj preziranje . . .

In kmalu po svojem prihodu v Blatno vas se je, premagana od obupa, samovoljno ločila od tega novega — doma, od tega ognjišča vsega zla, od tega zemskega pekla. Vsa trudna, lačna in plaha je našla pot v rodno predmestje h koči, v kateri ji je tekla zibel in ji je minila prva mladost, — ona najlepša ji doba življenja, obsevana, ogrevana od ljubezni materinega srca. Potrkala je na znana preperela vežna vrata, a trkala je zaman; ni jih odprla vela roka dobre starke Neže, ni se pojavil nje upadli dobrotljivi obraz. Nemi strah jo je naposled pognal, pozval k sosednjim hišam po strašno novico, da je starka Neža, katero so vedno bolele in ščemele oči, nedavno povsem oslepela, da si je slepa — zlomila nogo in da leži že več dni v mestni bolnici; tudi pamet je bila baje že izgubila vsled obupa in bolečin.

Kam torej?! . . . Spomnila se je starega župnika predmestne fare, gospoda Martina, blagega tolažnika in podpornika rajne mamice in nje, in zadnji up ji je vlil v opešane ude moč, da je še romala v župnišče. Tu pa ji je tuja kuharica javila, da starega gospoda Martina ni več, da so šli v pokoj daleč, daleč doli v neko primorsko mesto. Preplašena, prepadla, oropana zadnje nade, je hotela v bližnjo cerkev, a mračilo se je že in cerkvena vrata so bila zaprta.

O Bog, kam pa sedaj?! . . . „K mamici!" je odgovorilo, zaklicalo srce in namenila se je na pokopališče k Sv. Krištofu. Tam na grobu poprosi mamico pomoči in utehe, tam počije, zaspi in v jutru pojde iskat službe po mestu. Nazaj v Blatno vas pa se ne vrne nikoli, nikoli več! . . . Drobnela je dalje, toda ni mogla več dolgo; nenadoma se ji je od slabosti in utrujenosti zavrtelo pred očmi in zgrudila se je nezavestna na tla sredi ulice. Zavedela se je šele v mestni stražnici, kjer je morala neprijaznim stražnikom povedati vse, kar je vedela o sebi. Že drugo jutro pa je morala spremljati na sramotnem vozu pijanca Nacka, največjega potepuha vaškega, ki so ga ravno tedaj zopet odpeljali iz mesta po odgonu v Blatno vas.

Ali se je škodoželjno nasmehnila mačeha ob njeni sramotni vrnitvi ter takoj nato z nemilo batino javila, da se prične zopet staro trpljenje! —

Po dolgem omahovanju se je kmalu nato vendar odločila ter se napotila k županu blatnovaškemu, ki je baje njen varuh; težko se je odločila, ker je poznala tesno prijateljsko razmerje župana s svojo mačeho in ker je po njegovem neprijaznem ji vedenju živo slutila, da je nahujskan zoper njo. In res ni mogla pred njim niti pričeti ne z besedo. Takoj je nejevoljno namrdnil obraz ter jel pridigovati svečano o četrti božji zapovedi kakor gospod župnik ob nedeljah. Vedela je zdaj, kar je prej živo slutila, in v trdni zavesti, da bi bila sleherna beseda zaman, si je obrisala solze ter se vrnila molče domov. —

Razdvojena v obupu je naposled še enkrat samovoljno zapustila hišo in romala gori k Sv. Roku v župnišče. Potožila je domačemu gospodu župniku, plašno v odstavkih jecljaje, svoje neznosno in krivično gorje ter vdano in ponižno prosila pomoči.

„Tepe me s pestjo, s poleni, — ne da mi jesti, . . . kolne me, . . . tudi pljunila mi je že v obraz . . . A jaz se trudim, . . . delam in . . . delam, — dokler ne omagam. — In nikoli ji nisem

storila — žalega, in — ubogam jo, dokler mi dopuščajo moči . . . O, gospod župnik, milostni, dobri, . . . ponižno prosim, — pomagajte mi! . . .“ Solze so udušile trgajoči se tok jadnih besed.

A gospod župnik, sicer navadno sladek in ustrežljiv gospod, jo je ostro zavrnil:

„Grdo, da, ostudno je, če pride tožit krušni otrok svojo krušno mater, a naravnost nesramno je, če pride takov izrodek, kot si ti, tožit tako krščansko ženo, kakršna je ona, ki jo hočeš pogrezniti s svojim natolcevanjem v blato! Vedi, — tvoja krušna mati hodi redno k maši, redno k sv. obhajilu in poleg tega zlasti mnogo žrtvuje za našo cerkev; najlepše voščenke v oltarjih so od nje. To je pač verna krščanska žena in tvoje besede so drzna — laž! . . . Poberi se, ti — ti — izrodek zavrženi, . . . pritepeni, . . . ciganski . . . ti —! . . .“

„Ali, . . . ali, milostljivi gospod župnik, . . . jaz nisem kriva, da sem, — da sem —!“ je zaihtela obupno, sluteč, da ji vrže i župnik po mačehinem vzoru v obraz pretrpki očitek, da je — nezakonska.

In župnik je res slovesno zagrmel:

„Greh tvoje matere je nad teboj in njena kri je v tebi, kri — zanikarne propalice!“

Zašibila so se ji kolena po teh srepih besedah, ki so bruhnile iz ust svetega moža, in zgrudila se je tedaj nezavestna pred nemilostnim gospodom na tla.

Psujoč jo je nato vzbudila iz omotice tolsta gospodova kuharica ter jo nagnala domov.

Mačeha je takoj izvedela o vsem in nje obodreni pogum ji je naklanjal odslej še hujše gorje.

In poslej? — Nikjer, od nikoder, od nikogar več rešitve! Obsojena je torej na to svoje zlo do zadnjega vzdiha izmučenih prsi . . .

Toda že se bliža konec, — oni edino rešilni, vroče zaželjeni. Odkar ji je iz prsi švignila kri gori v zasneženem lazu, ji tem hitreje, tem vztrajneje hira in gine moč v šibkem telesu, utrujenem na smrt, in toliko bolj jo duši tem jačji kašelj. Od onega usodnega večera, ko jo je mačeha prinesla na svojih krepkih rokah domov — ah, ob nje vročem, glasnem sopenju se je prebudila tedaj iz omotice na teh trdo se je oklepajočih rokah — ter jo preklinjajoč vrgla na to postelj, ni mogla vstati več. Kot cvetka je, ki je omahnila venoč ob zemljo in se ne more uvela dvigniti nikdar več.

Izprva jo je mačeha trdo gonila iz postelje; a nekaj dni jo že pušča v miru, le srepo in zlovoljno jo pogleda, če postavi na navpik stoječi zaboj pred posteljo skledico nezabeljene kaše ali soka ali pa če vrže tja par neolupljenih krompirjev.

Poprosila jo je nedavno za požirek mleka z edinimi besedami, ki jih je izpregovorila od tedaj, kar leži v postelji.

„Lakote ne pogineš!“ je jeknila v odgovor in jezno odšla.

In ni ji prinesla mleka, le ono borno, vsakdanjo, nezabeljeno in že povsem ohlajeno jed, ki ji sedaj v postelji že toli preseda, da je ne more uživati več, ji nudi še dan na dan. O, kapljice mleka ji ne privošči, — a svojemu porednemu šestletnemu sinku, njenemu polbratcu Ivančku pa dopušča, da poliva ž njim črnega sultana, da je ves bel. In še sultan sam, ki sme spati v topli hiši, ga dobi nemara vsak dan dovolj v svojo skledo. —

„Ali še nisi mrtva?“ . . . je parkrat siknila skozi zobe.

Pa tudi če molči, srši vanjo dan na dan očitajoč nje strupeni, smrt ji voščeči pogled:

„Ali še nisi mrtva?! . . .“

O, da bi že bila mrtva, . . . mrtva! Ali je kdo trpel več, ali kdo trpi več?! Kdo je bolj zapuščen in zaničevan in ubog na tej bedni zemlji?! . . .

„Greh tvoje matere je nad teboj!“ so zagrozili domači gospod župnik Anton.

Zato, . . . zato? . . . O ne! Nikoli ne! . . . Gospod Martin, oni sveti mož, oni blagi župnik rodnega ji predmestja, ki žive sedaj daleč doli ob morju, bi zavrnili krepko gospoda Antona. Da, kakor spev dobrotnega krilatca v solnčnih žarkih je priplaval svetli spomin na tega preblagega gospoda in vrnil bedni duši pokojno in radostno zavest s svojim milim zatrdilom: „Jerica, pomni: Pravični Bog je odpustil tvoji ubogi mamici njen greh. Izbrisale so ga njene solze in molitve, . . . izbrisala ga je nje vroča materinska ljubezen do tebe, polna skrbi in poniževanja . . . Pravični Bog ji je odpustil, a odpustili ji niso — ljudje! — Tudi tebi mali, brezmadežni, nedolžni siroti ga ne odpuste! Toda pomni: Čim večje je nezasluženo trpljenje, tem lepša je — smrt! . . .“

Tako so ji govorili sveti mož po pokopu njene mamice, jo božali po rosnem licu ter jo vedli od novo zasutega groba s seboj.

O, da, . . . Bog je pravičen, usmiljen, . . . a krivični, neusmiljeni ljudje so jo obsodili nedolžno za — greh, ki ga je že do dna

izbrisalo trpljenje in ki ga ni zakrivila ona, v neprekinjeno, hudo gorje do zadnjih vzdihov izmučenih prsi . . .

„Toda, Jerica! Trpi vdano, brez sovraštva, in tvoje srce bo plameneča zvezda!“ . . .

O mamica bedna, brezmejno ljubljena, edina! Ti sladko bitje, ki si umirajoč govorila te svete besede! . . . Tudi gospod Martin so učili in trdili, da je v vseh tvojih materinskih besedah zlati nauk in sveta resnica!

„Trpi vdano, brez sovraštva!“ . . .

Težko se je pač vdati povsem v krivično trpljenje, . . . toda ona je vendar že dolgo, dolgo tako vdana v svojo usodo brez ugovorov, brez sovraštva . . . Greh prvotnih, upornih čuvstev ji je gotovo odpustil usmiljeni Bog za vse te temne, brezštevilne dneve hudega gorja.

„Tvoje srce — plameneča zvezda!“ . . . Živa nada . . . vesela zavest je priigrala, prisijala zmagonosno nad trpke spomine in žalostne misli; pokojen, mameč čut je lil v izsušene, razbolele prsi.

„Tvoje srce — plameneča zvezda!“ Ali, o Bog! . . . Proti koncu njenega zadnjega šolskega leta, šele tedaj, ko je legla mamica na smrtno postelj, so čitali v predmestni šoli, da so zvezde — sevajoči svetovi in da je naša zemlja tudi zvezda, ki tudi sveti v neizmerni daljavi v vesoljnost neba . . . In mamici, ki ji je ravno na smrtni postelji razodevala skrivnost o pravičnih, v nebeške zvezde se vžigajočih srcih, je tudi razodela ono nejasno ji modrost šolskega berila.

Pa bolna mamica je odkimala z velo glavico:

„Ne, Jerica! Zvezde so plameneča srca zveličanih. Le veruj in trpi vdano, brez sovraštva, in tudi tvoje srce bo vzplamenelo v blešččečo zvezdo! . . .“

„Ali mamica, kdo vam je razodel skrivnost naših zvezd?“

„Moja lastna mamica, tvoja babica in — jaz verujem!“

„In kdo je povedal babici?“

„Ne vprašuj več, to je božja resnica, božje razodetje, ki živi le v srcu teptanih, ponižanih, sporočeno iz ust do ust . . . iz vekov v veke... To je vera nas, tu na zemlji v gorje obsojenih, ki edine poveličuje nebo . . . A to vero zanikujočim, brezskrbno živečim, srečnim bližnjim ne verujem, tudi ne knjigam, ki so jih izumili ti...“

Tako nekako je besedovala bolna mamica, ko je s tihim, že grgrajočim glasom vlivala in vlila tudi njej za vselej to kot odmev milozvočne strune ji sladko vero.

Da, materine besede so zlate in zlate zvezde so plameneča srca . . .

Saj tedaj, ko so se zaprle mamičine oči na veke, ko so jo dvignili mrtvo na črni mrtvaški oder, je videla razločno skozi solze v očeh: vzplamenelo je iz mamičinih prsi in se dvignilo kvišku vse žarno in bleščeče . . . In v jasnih nočeh je žarela od tedaj, potisnjena bolj na južno stran vedrega neba, v katero se je ozrla le malokdaj dotlej in v katero je poslej vedno in vedno vpirala koprneče oči — velika, rdečkastožarna zvezda, o kateri ni in ni pomnila, da bi jo bila zapazila že prej; v dnu duše je zaslutila, da je to srce rajne mamice, tako veliko in jasno žareče, ker je bila ona pač svoj čas največja revica na svetu . . . In s tiho slutnjo je prišla tiha zavest . . . Kolikrat je poležala v pozno noč na trati ali na klopi pred hlevom, obraz obrnjen v nebo! Kolikrat je vstala v poznih zvezdnatih nočeh z ležišča v hlevu in šla pogledat venkaj na vedro nebo v zvezde mili blesk . . .

Ali nocoj . . . in ah . . . že dolgo, dolgo ne more več s postelje in črni strop ji zakriva in ji bo morda zakrival vse temne, brezkončne ure do konca življenja pogled na nebo, ki se gotovo zopet svetlo razžari, ko utihnejo pod njim ti nocojšnji, neprestano tuleči viharji . . . Morda . . . morda res ne pogleda nikoli več na sinje, srebrnotkano nebo! —

Dve topli solzi sta ji orosili oči ter se razlili na ledeni lici.

Morda res nikoli več! . . .

„Ali Jerica, ti sirota vseh sirot, tudi tvoje srce bo — plameneča zvezda!“ . . .

In nad hipno žalost, nad hipni obup so pričarale materine besede zopet mogočni, tiho radost budeči žar nade.

Da, materine besede so zlate, sveta resnica je v njih tudi po zatrdilih častitljivega gospoda Martina, onega blagega, nepozabnega, najsvetejšega vseh duhovnikov. In svete so ji ostale v srcu, v njih razodete skrivnosti klijejo skrite v njem. Ni jih razodevala nikoli drugim, . . . kakor da bi se bala, da se oskrunijo v glasni govorici, ki jo naj čuje tuje, nedovzetno uho . . . Pa komu bi jih naj razodevala, ona od vseh prezirana in zaničevana in zavržena?! . . .

In ostale so ji v srcu — kot najdražji zaklad v najtežjih urah ji v živo tolažbo, slajšo kot medice slaj. Vesele nade vzpoljejo ob njih zmagonosno nad sleherne bridkosti in omamljajo z blagimi, pokojnimi čuvstvi njeno dušo, ki že sluti, čuti, da skoro dotrpi telo.

Še nekaj dni, še nekaj ur — in srce bo zvezda, . . . srce, ki ji dotrpi, izdrhti, . . . vdano, brez sovraštva . . . Da, sovraštva ni in ni več v njem, . . . tudi do neusmiljene mačehe ne, . . . saj so vse kali sovraštva že davno zatrte v spominu na materin uk, uklonjene v tihem, voljnem trpljenju že brezštevilne dni . . .

Plameneče srce! — Po zasluženju manjše in večje, jasnejše in medlejše . . . Njega blesk je blesk — nebes, . . . ki so odprta pod njim . . . Njega nebeški sijaj žari v vsepokojni sen, poln nadzemskih radosti . . . Njega luč je luč pravičnega Boga, ki poveličuje ž njo krivično bolest . . .

Ah, sen lečilni, visok do zvezd, . . . v tebi smehljaje ugasujejo in ugasnejo v gorje prebujene oči . . .

* *
*

(Konec prihodnjič.)

Kosec.

Za koscem mladim — sama smrt —
kjer prej žarel je pisan prt,
kjer prej cvetel je božji vrt.
— — — — — — —
In s koso bridko kosec mlad
stoji sred pokošenih trat,
zavriska — in zapoje si,
da glas njegov gre do vasi.
„O še nocoj, o še nocoj
razgret obraz bo, dekle, tvoj;
ko mesec skril se bo za hrib,
te ljubil bom za sladek hip. —
Ob jutru žalovala boš,
na tihem se jokala boš,
jaz travico kosil bom spet,
za menoj bo umiral cvet.“ —

Kristina.

Književne novosti

Vida Jerajeva: Pesmi. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1908. 84 strani. Cena K 1·60, eleg. vez. K 2·60.

Pretila nam je letos huda suša; bali smo se za krmo, za oves, za krompir. Na vršacu Parnasu je tudi usihal vir Hipokrene in mokrocvetoče rožice poezije so umlrale; le ena gredica se je odela s pisanim plaščem dehtečih cvetk, ker jih je skrbno zalivala ob prijaznem nagovoru, vesela pojoč in nalahko vzdihujoč, brhka vrtnarica. In združile so se cvetke v majhen šopek in ovile so se v slatkasto prikupnost in pripela si jih je slovenska vila na prsi, da se šeta ž njimi po slovenskih livadah. Vestni povestničar pa zabeleži v kroniko: „Slovenci so dobili novo pesnikinjo".

Ljubkost je vseskozi znak teh pesmi; „luštkane" so, bi se reklo v ljubljanski slovenščini. Kjerkoli odpremo to okusno opremljeno nippes-knjižico, povsod se nam namuzka tisti ljubeznivi škrateljček, ki ima v oblasti ženskice v onih letih, ki niso prav otrok in ne prav žena — in ta leta trajajo pri srečnih temperamentih dolgo, dolgo! Silnih ali brezdensko globokih čuvstev ta srečna bitja niso zmožna; smeh je zanje le smehljaj, jok le sentimentalen vzdihljaj, solze le mehko ovlažijo oko, strast le nekoliko porudi lici ... In če prisopiha kaka nesrečica, saj je tolažnic dovolj: meglica, zvezdica, luna, žabica, vse jih tolaži! Ako pa ni pomoči, pa se vdajmo: šli bomo — v grobček in povabili bomo cvetke, da rasto na njem, najeli bomo ptička, da poje nagrobnice, in naprosili bomo zvezdice, da svetijo na grobček ... To bo — lepo, tako lepo, da bi se zjokal!

Take so te pesmice. V njih šopku je celo — hu! — ena „balada" o deklici, ki se je utopila v jezeru. Srečna deklica! Saj „jezero je vzelo dušo v naročaj, pelo in zibalo: aja, aj, aj, aj". — Tako postane v naročju naše umetnice vse živo in brhko. Ker v njej vse živi, zato ona oživlja vse. Zlasti prirodo! Ni hodila zastonj v šolo k Murnu, ki mu je posvetila posebno pesem; v živem uprizarjanju prirode v njenih nežnih pojavih je kar nedosežna in res izvirna. Zato je več takih pesmi treba čimprej sprejeti v šolske čitanke; na pr. „Jesenska", „Zimska pesem", „Tiho, tišje je po smrečji", sploh večina izmed pesmi IV. oddelka. Tuintam je naša ženskica tudi malo razposajena; na pr. ko gre kralja Matjaža „pocukat za muštace in brado"; tudi ta pesem in nastopna („Hi, hop, poglejte vsaj me na konjičku") bosta osvežili šolski pouk; pripovedna „Orjaki na Ajdni" pa se naj porabi kot paralela k pesmi „Das Riesenspielzeug", ki je stalna v naših nemških čitankah.

Tudi on dobi v dar nekaj pesmi; pričakovali bi jih bili celo več. Razume se, da „on ni ne princ, in kralj ni dežele modre" — sicer bi ona pač ne zlagala slovenskih pesmi — a prav tako in še bolj se razume, da „ima sladka usta in črne kodre", če se ne motim, tudi belo čelo. Seveda sta srečna in nesrečna; srečna, kadar sije nanju „polna luna, zlat balonček", nesrečna pa, kadar „vrbe, ve nunice tihe", žalujete v nočnem mraku; obupati pa nikoli ni treba, kajti „on" nas ne pozabi!

Prijetno urico nam doneso te srčkane pesmice, ki nas nikdar ne žalijo. Tudi ušesa ne žalijo: zvonek jezik jih odlikuje, lahen ritem, narodni ton; skratka: Vida

Jerajeva je naš ženski Vodnik v XX. stoletju; a njene pesmi „za pokušnjo“ (l. 1806. je izdal Vodnik svoje) naj ne ostanejo edina njena zbirka.

Dr. Jos. Tominšek.

Bezjak J. dr.: Posebno ukoslovje slovenskega učnega jezika v ljudski šoli. Izdala „Slovenska Šolska Matica“ v Ljubljani, 1. snopič 1906, 2. snopič 1907. 370 strani. — Te knjige so Slovenci zopet lahko veseli. Vsestranski razpravlja pisatelj o najjasnejšem znaku naše individualnosti, o našem jeziku. S pridom jo bo čital vsak kulturni Slovenec. Veseli je smejo biti učitelji; zakaj doslej jim je manjkalo vsakega sveta, kadar so bili v dvomih o najboljšem načinu poučevanja našega jezika; jaz bi mislil, da bi se bil baš radi tega moral dr. Bezjak pri učnih slikah (str. 356. sl.) ozirati na slovniške točke, ki razločujejo slov. jezik od nemškega. Ker so te knjige lahko veseli Slovenci in posebej slovenski učitelji, je sme pred vsem vesel biti pisatelj sam; ob končanem in dovršenem delu se ga sme radovati baš tako, kakor je prej delal z veseljem, z navdušenostjo; to zadnje vidimo direktno iz dela samega in skoro rajši bi, ko bi nam tega izrecno ne naglašal v „sklepu“. — Bezjakovo delo je naravno nadaljevanje mojega spisa „O pouku slov. jezika“ (1901); moj spis je zgodovina ljudsko- in srednješolske metodike od najstarejših časov do dandanes; Bezjakova knjiga je metodika za ljudske šole s stališča sedanje pedagogike; nedostaja nam še dopolnila za srednje šole, ki pa se tudi že pripravlja. Glavnim metodiškim načelom Bezjakovega dela, ki navaja med literaturo tudi hrvatske in češke spise, a sloni faktično na nemških delih in na Bezjakovih lastnih mislih, je vseskozi pritrjevati. Knjiga Bezjakova ne govori mnogo o narečjih in o „naravnem“ jeziku, kakor ga govori še marsikateri, sicer izobražen Slovenec, marveč o k n j i ž n o p r a v i l n e m j e z i k u in o načinu, kako ga je vzgojiti v šoli. Nekatere točke Bezjakovih izvajanj zaslužijo obče zanimanje. — V eni zadnjih Popotnikovih številk sem poročal o naznanilih in ocenah letošnjih knjig naše „Šolske Matice“ v hrvatsko-srbskih in čeških listih ter pri tem poudarjal, da so te knjige n a š i m šolsko-pedagoškim listom — skoro bi rekel — neznane. To malomarnost za domačo produkcijo oponašam iznova, posebno ker je zadnji „Popotnik“ namesto izvestij o „Šolski Matici“ prinesel reklamne beležke o Peerzevih „Blätter für den Abteilungsunterricht“ in „Zeichnen nach der Natur“ iz peresa gosp. A. Lebana v Komnu. *Dr. Fr. Ilešič.*

Zbirka znamenitih povesti. B r o d k o v s k i o d v e t n i k. Slika iz sedanjega življenja moravskega. Češki spisal Vaclav Beneš-Šumavský, poslovenil Avgust Petrič. V Ljubljani 1908. Izdala „Narodna založba“. Tiskal Ivan Pr. Lampret v Kranju. Cena 1 K 50 h, po pošti 1 K 60 h. — Oceno priobčimo prihodnjič.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja „Z g o d o v i n s k o d r u š t v o v M a r i b o r u“. Urejuje A n t o n K a s p r e t. Došla sta nam v skupnem sešitku 1. in 2. snopič V. letnika tega za naše znanstvo velevažnega časopisa. Razen razprav: „P e t o v i j v z g o d o v i n i J u ž n e Š t a j e r s k e“, napisal F r. K o v a č i č, „O V e l i k i N e d e l j i i n p o d o b n i h k r a j e v n i h i m e n i h“, napisal dr. A v g. S t e g e n š e k, in „S l o v a n s k i e l e m e n t i v b e s e d n e m z a k l a d u š t a j e r s k i h N e m c e v“, spisal dr. K a r e l Š t r e k e l j, prinaša ta sešitek še mala izvestja, dalje književna in društvena poročila.

Dobra gospodinja. Spisala M i n k a G o v e k a r. V Ljubljani 1908. Založil L. Schwentner. 225 str. Cena elegantno v platno vezani knjigi 2 K 80 h, po pošti 3 K. — Jako potrebna knjiga gospodinjam in dekletom v blagor in srečo obiteli in družine. Ocene se nadejamo izmed ženskih krogov.

Gjuro Arnold: Čeznuća i maštenja. Pjesme. U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska". 1907. (Zabavna knj. „Mart. Hrv.", svezak 299—300.)

Redno vsako leto izda „Matica Hrvatska" zbirko pesmi, dočim prodajajo na našem knjižnem trgu pesniško blago v ožjem pomenu le privatni podjetniki, ne spušča pa se v razpečavanje naša „Slov. Matica". Odkod ta razlika pri obeh Maticah, ki sta si sicer dovolj slični? Najbrže tiči v različnih nagnjenjih občinstva: Slovenci bi se brez dvoma uprli redni pesniški hrani; temperamentnejši in recitovanju bolj nagnjeni Hrvatje pa rajši prisluškujejo ritmiškemu žuborenju jezika in imajo očitno veselje z lepimi besedami svojega lepega jezika. Pri nas mora biti pesem zelo jedrnata, da kaj zaleže; takih pa se ne pridela na našem književnem polju v celoti niti za eno knjigo Matičnega obsega; zato je že tehnično nemogoče, da bi naša Matica izdajala pesniške zbirke sodobnih pesnikov.

Recimo, da bi naša Matica dobila za izdajo take pesmi, kakor so pričujoče Arnoldove. Kaj bi se zgodilo? Ako bi se Matica sploh spuščala v izdajo, gotovo bi jih bilo sprejetih le kaka tretjina, namreč tiste, ki vsebujejo res kaj krepkeje izvirnega; vse mehko pevkanje in v lepih verzih lepo povedano, a vsakemu čutečemu srcu občno čuvstvovanje bi se puščalo pesniku samemu — v njega lastno naslado! Bratje Hrvatje čutijo pač nekoliko drugače in tudi to je treba pomisliti — pri pesniku, kakor je Arnold, se sprejme vsaka beseda z dobrodošlico; slično kakor pri nas pri Gregorčiču.

Pri oceni pričujočih Arnoldovih pesmi bi bilo torej treba razlikovati med splošnim stališčem Hrvatov ter Slovencev. V tem slučaju je naše stališče absolutnejše in v prilog njega omenimo to in ono, na kar smo postali pozorni pri prebiranju te pesniške zbirke. — Arnold je neskončno ljubezniv pesnik, mehka duša, mehkih, vedno vljudnih besed, obziren tudi, kadar postaja nekoliko polemičen. Razžaliti bi ne mogel nikogar; ako pa bi kdo razžalil njega, odpustil bi mu, pa ne molče, ampak izrekel bi odpuščanje v lepi pesmici. To dvoje ga karakterizuje: neskončna milina in brezmejna pesmotvornost. Tu leži njegova odličnost, pa tudi višina, preko katere ne more. Strasti, razburkanosti on ne pozna. Tuji so mu celo krepki afekti; mili somrak večne poetičnosti ga obdaja in v njegovem polsvitu zadobi znak poezije vsak pojav, vsak korak, vsaka misel, vsako hrepenenje! Tudi drugim, navadnim ljudem sine preko oči, telesnih ali duševnih, po stokrat na dan kakšna prikazen, ki pritisne na poetično struno v srcu; a drugi ljudje zatisnejo ob tem poetičnem zvoku za hip oko, ali izreko kratek stavek v družbi, ali zaškrtnejo z zobmi, potem je vse pozabljeno: Arnold pa se srečno zasmehlja, vzame pero in napiše pesmico o pojavu, o misli, o hrepenenju! Mirno in preudarno, po očetovsko modro. Tak pesnik živi in umrje kot pesnik, in pesnil bo lahko do zadnjega diha. — Čital bo njegove pesmi vsakdo, z mirnim razpoloženjem; zgrabile ga ne bodo, da bi vzkoprnel, ne bodo mu pa tudi kalile duševnega miru! Takih pesmi, če so dobre, ni nikoli premalo.

Knjiga obsega nad 200 strani zelo varčnega tiska. Pesmi je torej mnogo; nekatere so jako lepe, druge pa so tudi le zbirka gladkih verzov. Sploh je škoda, da pesnik pušča preveč teči vrelec svoje poezije; kajti zna tudi v kratkih besedah zgrabiti poetičen sujet; n. pr. „Ja te gledam" (str. 10.), ki je najboljša v I. delu, „Istina" (str. 9.), „Mekom travom rosa blista" (jako ljubka dvokitična!). Mnoga pa jih je preveč razblinjenih, osobito med epskimi (VII. oddelek). Značilna je „Ribar", ki opeva do pičice isto snov kot Aškerc v „Brodniku". A kolika razlika med plastično Aškerčevo balado in med šestindvajsetkitično Arnoldovo! Sicer seveda priznavamo, da je Arnoldova s svoje strani tudi lepa. Mimogrede bodi pripomnjeno, da se tiče

zadnja pesem v zbirki („Križ u gori") iste snovi, kakor jo je opisal naš Golar pod naslovom „Lovec Klemen" v zadnji „Zabavni knjižnici". Najboljša pesem med epskimi se mi zdi „Švelja"; to je prava poezija, ki sega v srce! Sploh so v vseh oddelkih po nekatere imenitne. Dobrodošla nam je v nekaterih trohica humorja, n. pr. na str. 20., 22., 58., 98. Lahko bi ga morda bilo še več; kajti žilico ima pesnik.

Ne smemo pa zamolčati, da se je pesnik, baš vsled svoje težnje, opevati omne et omnia, včasih zamotil v protislovja ali pa postal banalen. Za tako resno zbirko neprikladna je v svoji neumestni talmivznesenosti tragikomična „Pod crljenim kišobranom", ki jo zaključuje pesnik (ali kdor se je v dežju izprehajal z ljubico, roko v roki pod enim in — čujte! — „crljenim" dežnikom) iz globočine srca z vzhičenim vzklikom: „Oh, kako je divno, Bože, pod crljenim kišobranom!" No, res, od tragike do smešnosti je le en korak in v našem slučaju zelo kratek. Tak predmet spada v burko, v kuplet! Ni vsak predmet za tovor Pegazu, ne kišobran = Regenschirm, ne „slovenska" „marela", še plemeniti „dežnik" ne! — Neprikladna je tudi sklepna pointa v pesmi „Trublja jeći", češ, poleg rane, ki jo je zvrtalo tvoje oko, deklica, v moje srce, je še prostora za — luknjo od svinčene krogle. V pesmi „Sanjao sam čudnu sanju" so sanje res tako „čudne" (pesnik, kot sv. Juri, pobije zmaja, namreč lastno — ljubezen!!), da so še kot sanje nemogoče, kaj li kot pesem! I. t. d.! Ni vse pesem, kar ima lepo pesniško obliko!

Po resnem preudarku zaključujem svojo sodbo: o relativni ceni te pesniške zbirke ne morem izreči mnenja, ker so v to poklicani le Hrvatje; glede absolutne vrednosti pa sem došel do zaključka, da so nekako tretjina pesmi čisti biseri, ki zaslužijo biti vkovani v zlato. In tak uspeh upravičuje Hrvate, da so ponosni na svojega Arnolda. *Dr. Jos. Tominšek.*

J. E. Tomić: Manja djela. I. svezak. Izdala Matica Hrvatska, 1907. (Zab. knjižn. Matice Hrv. svez. 303–304.) — Lahke, male stvarce so združene v tem zvezku, ki bo vsekakor zadostil svojemu namenu: zabavati. — Pripovedni talent Tomićev se kaže tudi pri teh malih vzorcih, ki so bili očitno narejeni za trenotno potrebo, ad hoc. Posebno trudil se ž njimi pisatelj ni, saj to tudi ni bilo potrebno; lahkotnost in gladkoča njegove pisave pa sta imeli to slabo posledico, da je take feljtone, kakršni so tu zbrani, pisal naposled vse v isti obliki; skoraj brez izjeme so namreč te črtice zasnovane tako, da dotični dogodek kdo pripoveduje v kaki družbi. Taka preobleka more nuditi nekaj mikavnosti, ako je sama kolikor toliko v zvezi z vsebino povesti, n. pr. v zadnjem odstavku naše knjige („Priegarnica"); ako pa je le etiketa, ki se da vsak trenotek odluščiti, potem bi bilo bolje, da bi nam nudila le povest, brez opreme.

Vrednost sestavkov je zelo različna. Najglobljie v dušo sega pač noveleta „Ave Maria"; hvaležna snov, bogate vsebine, ki niti ni za polovico izčrpana, precej romantike in nekaj sentimentalnosti, to se vedno rado čita. Že navedena „Priegarnica" bo zaradi svojega srečnega izida (poroka!) ugajala starim in mladim. Napol resna, napol smešna, a brhko pisana je krajinska sličica „Službeni lov u krajini". Brez vsake umetniške cene, dobra le za nedeljsko občinstvo je „Temperanza", ki se nam predstavlja kot „izvorna šurka". Anekdote o „zastavniku Trenku", ki so v knjigi na prvem mestu, so živahno pripovedovane; a če so resnične, posebno častne za Trenka niso. Finejša je povest o „majorju Sylvainu", navdušenem občudovalcu Francozov in Napoleona. *Dr. Jos. Tominšek.*

Niko Andrijašević: Slike i priče iz Neretvanske krajine. U Zagrebu 1907. (Zab. knjižn. „Matice Hrv.", svez. 300—302.) — Hrvatsko ozemlje je dovolj ob-

sežno in zaradi zelo različnega geografskega položaja ter često povsem drugačnega zgodovinskega razvoja v posameznih pokrajinah individualno tako posebnostno, da se še vedno najde kaj zanimivega tu, česar ni tam. Treba je le bistrega opazovalca, ki se razlik res zaveda, in spretnega uprizoritelja, ki zna priobčiti drugim to, česar se zaveda sam.

Andrijašević ima nedvomno ti obe lastnosti. Kar nam prikazuje, ni samo ob sebi nič novega; kar se dogaja v Neretvanski krajini, se dogaja v bistvu tudi drugod, skoraj povsod; a način, kako se to godi, je izviren, je neretvanski in izpričuje upravičenost pisatelja, da daje svojemu delu pečat nečesa novega. Ne bilo bi lahko, z besedami orisati posebnosti tega milieuja; poglavitno je, da ga čutimo in da zato te „slike in priče" čitamo s tistim veselim zanimanjem, ki se pojavi le, če nam pride pred oči kaj nenavadnega, kar se ne čita vsak dan in povsod. Prvi prispevek v knjigi („Stara priča") n. pr. nam predočuje v bistvu staro snov: deklica ljubi njega, on njo; on jo razžali in odide in ona žaluje za njim — a vendar se zavedamo, da so to ljudje posebne vrste. — Pisateljev slog je nekako trd, ne blesteč; a štejem mu to prej v zaslugo. Ta posebnost ga usposablja za nekako suho, neprisiljeno satiro, ki se mu posebno dobro podaje. Vzoren spis te vrste je „Gospodin poglavar" z jako spretno porabljenim motivom: s sanjami. — Prav med prosti narod nas peljejo po vsebini in dikciji prikupne, smešne sličice: „Siromasi iza Brda".

Od pisatelja se moremo nadejati še česa lepega; posebno srečno roko ima v malih prikazih. *Dr. Jos. Tominšek.*

Илустровани вођа по Београду — Guide illustré pour Belgrade. Београд 1908. — Ta „ilustrovani vodnik po Belgradu", ki ga je vestno sestavil poročnik S. J. Obradović in ki ga prodaja (po K 1·20) knjigarna S. B. Cvijanovića v Belgradu, bo zelo dobro došel vsakemu posetniku slavne srbske prestolnice, seveda, ako zna čitati cirilico; kajti francoski je v lepo opremljeni knjižici edino naslov. Sicer se omenja, da založništvo namerava izdati svojega vodnika tudi v tujih jezikih, a le ob ugodnem uspehu srbske izdaje. Mislim, da je ta uspeh osiguran; kajti tako delo vzame rad v roko vsak domačin, naj pozna domovinski kraj še tako dobro, in često baš zato, ker ga pozna. Na žalost se mora reči, da vsa naša jugoslovanska mesta v tem oziru jako malo store, živeč še vedno v iluziji, kakor bi bila ta mesta le „dolge vasi", in ne ceneč svojih znamenitosti, češ, to vidim vsak dan, a ne pomislivši, da je premnogo tistih slavnih kuriozitet, ki si jih hodi ogledovat radovedno občinstvo s celega sveta, dobilo svojo slavo le vsled spretne in sistemne reklame. Začeti pa se mora z reklamo pri lastnih, zakrknjenih ljudeh! — Želel bi Ljubljani takega vodnika, kakor je pričujoči belgrajski, oziroma želel bi, da bi pri nas tako uvaževali potrebe ljubih gostov kakor Belgradčani: to knjižico so sestavili za vsesokolski zlet, ki bi imel biti letos v Belgradu; zlet je bil odgoden, a knjižica je ostala in gotovo ne bo nikdar izginila s površja.

Sestavljena je spretno in, kolikor mi je mogoče presoditi, točno. Kdor razume srbski, bo našel tu vse podatke, kar jih potrebuje v tujem mestu; pridejani veliki, kolorirani načrt mesta bo posebno dobro došel. Urejena je knjižica po priznanem načelu takih vodnikov: kratek zgodovinski pregled, nasveti ob prihodu v mesto, hotêli, zabavišča, razni tarifi, uradi, naposled opis mesta in okolice. Več dobro uspelih slik nam predočuje najznamenitejše ulice in znane stavbe. — V enem oziru pa stališče vodnikovo ni pravo: on se trudi, da bi pokazal, kako zelo je mesto napredovalo, da je povsem značaja velikih evropskih mest. Pa bodi! Belgrad s

svojimi 80.000 prebivalci se je očitno in uspešno dvignil od slavnega branika Evrope proti turškim navalom do mirnega kulturnega središča Srbov, a privlačna zanimivost za tujca niso tista sicer čedna, a vendar malo impozantna moderna poslopja, ampak njegove starine! Te so dragocenost, ki jih istega značaja nima nobeno italijansko ali grško mesto, in te je v vodniku, ki je namenjen tujcem-zapadnjakom, treba staviti v ospredje. Priznavam pač, da je v vodniku, namenjenem domačinom, tudi naglašati moderno stran; vendar imej domače ljudstvo vedno zmisel za zgodovinske, sploh spominske svoje svetinje: čim bolj pokazuje nanje, tem bolj privablja inostranske opazovalce; to pa je začetek proslavljenosti.

Dr. Jos. Tominšek.

Med revijami

Iz srbskih časopisov. — „Brankovo Kolo“ opozarja v št. 19/20 (str. 316.) na „Ljubljanski Zvon“ in v njem započeti članek dr. M. Murka o „Kopitarju in Vuku Karadžiću“. — „Srpski Književni Glasnik“ prinaša v br. 176. na strani 770.—775. iz peresa Miloša Ivkovića obširno oceno Peruškovega prevoda „Gorskega Venca“, ki ga je izdala „Matica Slovenska“. Ocena je vobče jako pohvalna; glavno mesto (str. 770.) se glasi: „Prevodilac se pokazao dorastao svom poslu. Vrlo dobar, gotovo odličan poznavalac srpskoga jezika, on je odolevao vrlo mnogim teškoćama Njegoševe zbivene fraze; on je uspeo, da često u srećnom prevodu da čitave partije“. V vzporednem tekstu se dokazuje ta trditev na dveh značilnih zgledih. Na kakih 25 mestih se ocenjevalcu prevod ne zdi prav ubran. — V isti številki je na strani 793. referat o dr. Ilešičevi razpravi o „Stanku Vrazu“ v zadnjem „Zborniku“ Matice Slovenske. *Dr. Jos. Tominšek.*

Národopisný Věstník českoslovanský. Ročník III. č. 4—6. V tem izbornem, temeljitem časopisu, ki nas poučuje vsestransko o napredku narodopisne vede vseh evropskih narodov, je pričel izhajati kritičen referat o vprašanju, ki je pred 20 leti zelo zanimalo tudi nas Slovence, namreč o domovini in kulturi naših pradedov Slovanov. Skrbi za nujne domače potrebe so nas v zadnjih letih sicer odvrnile od vneme za spoznavo prastarih dob; vendar bo vsak izmed nas, ki ima za to priliko, z nekakim osebnim interesom čital tu natisnjeni prvi del razprave: „Jak soudíme dnes o starých Indoevropanech?“, v kateri poroča Jos. Janko zlasti o Schraderjevi teoriji (češ, južnoruske nižave so naša pradomovina!) in o tej nasprotujoči Hirtovi, ki pravi, da so Indoevropci doma v severnoevropski nižini.

Dr. Jos. Tominšek.

Splošni pregled

† **Dr. Avgust Ipavec,** znani komponist slovenski, brat dr. Benjamina Ipavca, je umrl dne 20. avg. v Št. Jurju ob južni železnici. Najpopularnejše njegove kompozicije so: „Zvezda“, „Slovenec sem“ in „O mraku“. Zaslužnemu možu blag spomin!

Shod slovanskih časnikarjev v Ljubljani se bode vršil, kakor smo že omenili, dne 8. in 9. septembra. Pozdravljamo iskreno zastopnike in dušne voditelje raznih slovanskih plemen s prisrčno željo, da bi se dobro počutili pri nas in da bi imela njih posvetovanja obilo in trajnih uspehov v prilog Slovanstva!

Dva nova slovenska lista. Nedavno je začel izhajati v Ljubljani kot uradno glasilo deželne zveze za tujski promet na Kranjskem mesečnik „Promet in gostilna". List, ki prinaša tudi ilustracije, zasluži vsestranske podpore, ker je za naše razmere res ne malo potreben. Bogata je naša domovina naravnih krasot, vse pogoje za cvetoč tujski promet ima, treba je samo še našemu ljudstvu vzgoje, navodila, treba mu pouka, kaj mu je storiti, da se mu zares odpro zakladi, nagrmadeni v njegovi zemlji. In ta namen ima omenjeni list. Ni dovolj, privabiti tujce, da si ogledajo našo deželo, treba jim jo je temveč tudi omiliti, treba je storiti vse, da jo začno ljubiti, da jo začno smatrati za svojo drugo domovino, po kateri se jim bode budilo vedno zopet domotožje. To pa je mogoče samo tedaj, ako tujca ne smatramo za predmet izkoriščevanja, temveč za ljubega gosta, ki je voljan pošteno postrežbo pošteno plačati. Pretirane cene so najhujši nasprotnik tujskemu prometu. Tudi v tej točki bo treba navodil našemu ljudstvu, ki gleda sedaj često bolj na enkratni dobiček nego na stalen dohodek. Ne z golim servilizmom, ne z zapostavljanjem lastne narodnosti skušajmo tujca pritegniti, temveč s poštenjem in primerno vljudnostjo! — List priporočamo toplo v naročevanje! — V Trstu pa je začel izhajati tednik „Narodni delavec" kot glasilo „Narodne delavske organizacije v Trstu". Ta organizacija je za naš živelj v Trstu velikega pomena, zato je dolžnost vsakega narodnjaka, da jo podpira, če drugače ne, pa z naročevanjem njenega glasila. Uredništvo in upravništvo „Narodnega delavca" se nahaja v Trstu v ulicah Del Lavatoro št. 1, I. Celoletna naročnina znaša 4 K, za pol ali četrt leta razmerno manj, posamezne številke se prodajajo po 6 h.

Družba sv. Mohorja. Družba sv. Mohorja šteje letos 1740 dosmrtnih in 82.457 letnih udov, skupaj torej 84.197 ali za 5051 udov več kot lansko leto. Večje število udov je imela družba samo leta 1904., ko jih je štela 84.598. — Društveni odbor je nedavno sklenil, da dobe tisti člani, ki si ne žele molitvenika, za to drugo knjigo. S tem je odbor dokazal, da ne stoji na enostranskem stališču. Mi pozdravljamo ta ukrep z veseljem, ker si obetamo od njega najboljši učinek za nadaljnji prospeh te naše toli važne družbe.

Zagrebško gledišče je za prihodnjo sezono, kakor se poroča, dobro preskrbljeno z novimi izvirnimi deli. Uprizore se sledeče izvirne drame: 1) Ante Tresić-Pavičić: „Hirud", drama v petih dejanjih; 2) Milan Ogrizović; „Hasanaginica", dramska pesem v treh dejanjih; 3) Rudolf Kolarić-Kišur: „Posledňja borba", drama v treh dejanjih in „Otac", drama v enem dejanja; 4) Mirko Dečak: „Sujet", prizor; 5) Fran Galović: „Mors regni", trilogija; 6) Milo Mistra: „Mrtve vode", drama v treh dejanjih; 7) Konstantin Premužić: „V haremu", drama v enem dejanju; 8) * * *: „Duša", drama v treh dejanjih; 9) * * *: „Lov na rake", veseloigra v treh dejanjih. — Nadalje operete: Ivan pl. Zajc: „Sevski plemić"; Srečko Albini: „Baron Franjo Trenk"; Ivan Muhvić: „Uskoci". — In kako je v tem pogledu pri nas?

Bolnik.

Fant je videl rožo čudotvorno,
v sanjah jo je videl daljnožarko —
vzdramil se je in je šel na pot.

Vse po stezah, po širokih cestah,
preko polja, po visokih klancih;
koprnenje mu je pot kazalo —
čarodejka, tiha bela vešča
je krščansko romala pred njim.

Dolga leta. Lica so splahnela,
oslepele so oči, nogé so
ob kantonih že omahovale;
koprnenje sámo je ostalo —
star je bil, še predno je bil mlad.

Navsezadnje, Bog se ga usmili,
se je zgrudil ob cesarski cesti —
takrat se je prikazala slepcu,
videl jo je ob poslednji uri,
preko jarka je iztegnil roko,
trudna roka pa je padla v prah . . .

Zdaj sem vse spoznal in vse sem videl —
in gorje mi, da se je zgodilo,
in gorje mi, da ležim bolan!

I. C.

Med gorami.

Spisal **Milan Pugelj.**

(Konec.)

III.

Spomladanski dan je. Sneg se je umaknil iz dolin, samo še gorski vrhovi nosijo bele kučme, ki se trgajo ob robu v dolgih kosmih in ginejo od dneva do dneva. Po gozdnatih rebrih curlja vsekrižem voda; na vsakih deset korakov se blesketa živahen curek, ki se vije med mahovjem in koreninami kakor srebrna kača. Tuintam je že ozelenel holm, nova sveža in živozelena trava ga je prerasla, tak je, kakor bi ga pregrnil s svileno preprogo. Ptiči pojo vsekrižem. Po vrhovih še golega drevja kriče vrane; njih glasovi niso tako zoprni kakor po zimi in v snegu, razposajeni so, razigrani, skoro šegavi. Kosi žvižgajo po grmovju, rumeni kobilarji po visokih smrekah, niže spodaj blizu vasi se oglašajo vsevprek razposajeni ščinkavci.

Od žganjarne po rebri doli koraka Lukež, na levo in na desno se ozira, mehur iztakne zadaj izza pasa, kratko pipo vzame iz žepa, v mehurjevem ustju jo drži in tlači s tobakom.

Godec Šimen, stari trobentač s Kukovine, pride od desne, zastavi mu pot in pohvali vreme, ki se smeje naokrog kakor zdravo dete.

„Kako, Lukež, kako je?“ — pobara. „Kaj počnete na domu, kaj je z mlado brez moža?“ —

„Prebije se!“ — odgovarja Lukež. „Kakor je Bog dal! Nesreča je, kaj hočemo?!“ —

Šimen gre svojo pot na levo, Lukež spravlja mehur za pas, pipo vtakne v usta, v oprsni žep poseže, troje žveplenk prinese iz njega, obstane, desno nogo dvigne, potegne ž njimi ob stegnu, ščiti plamenček z roko, prižiga tobak in vleče dim siloma iz pipe.

Že je v dolini, že se vidi vas, na obeh straneh leži polje, kmetje orjejo, na desno stopa za plugom oče Gazvoda, bič vihti in kriči nad voli.

„Bog daj srečo! — zakliče Lukež. „Da bi rodilo, Bog daj!“ —

„Glej ga!“ — se razveseli Gazvoda — „glej ga Lukeža izpod hriba! Kako pa z očetom, no, kako pa z mlado?“ —

„A — da!“ — pokima Lukež z glavo. „Živi se, privadili se bomo!“ —

In tam niže spodaj stoji sredi polja z ogromno sevnico v roki debeli oče Cepuder, moder predpasnik ima na sebi, šele rahlo spomladansko solnce sije nanj, pa mu je obraz tako poten kakor v avgustu.

„Bog daj dobro letino!“ — kliče Lukež, pipo drži v ustih in izpušča pokoma dim iz njih.

„Kam, Lukež, kam?“ — izprašuje kmet, z roko grabi v veliko sevnico in siplje naokoli.

„V vas!“ — govori Lukež, kakor bi se izgovarjal. „Treba tega in onega, vedno treba. Zdaj soli, zdaj olja za svečavo, zdaj mazila za škornje — vedno se potrebuje.“ —

Dalje stopa Lukež sredi polja, v tla gleda in misli svoje. In meni se sam s šeboj; kar si misli, to si pripoveduje.

„Pride“ — govori — „vrne se kakor deseti brat, svetopisemski izgubljeni sin. Pa stoji pred teboj, pa te prosi odpuščenja. Njo prosi — ženo, očeta, mene — hlapca. Tako je! Gospodar hlapca! Pa se ne more gledati: grem, izgubim se za oglom.“ —

Lukež besediči, počasi hodi, pipo prižiga vnovič in se praska po poraščenem licu.

„Nagle jeze je“ — pravi — „pa si ne more pomagati. Vzkipi kakor voda: zdaj led, zdaj krop! Ni sam kriv, trdi! Kajpadane! Natura je kriva, rojen je tak. In pijanost! Vino, ki omamlja in vtepa v glavo neumnost. Ali žalostno je! Ne naprej, ne nazaj ne moreš: kakor bi bil zaklet! Sam si ne moreš pomagati in tudi drugi ti ne morejo. Čakaj in trpi! Če se kdaj rešiš, dobro, in če nikoli, tudi dobro! Molči in vdaj se! In drugi s teboj! —“

Lukež se ustavi sredi pota, sede na posekano drevo, ki leži tik jarka, enakomerno kadi in naglas misli.

„Vrne se, kakor bi ga prinesle sape. Pogledaš, okreneš se in stoji pred tabo! Suh je, bled, slaboten kakor bolnik. Kaj me ne poznaš? — vpraša — Kaj me ne maraš poznati? — Nič vesel ni njegov glas, nekam težko govori, opravičuje se, prosi oproščenja. Pa nič ne pomaga oproščenje! Minulost stoji kakor skala in se ne da izbrisati! Gledaš spravo, pa veš, da je zastonj! Prepozno je. Veš vse, gledaš, ne moreš prenašati. Na plano stopiš, izgineš za oglom.“ —

Lukež se trudoma dvigne, stopi na pot in koraka počasi dalje. Solnce mu sije v lice, smeje se z neba, tako prijetno grejejo njegovi žarki kakor milost božja. Vsenaokrog sama spomladanska luč, sama rahla sreča, njen smehljaj razlit vsenaokoli.

Lukež stopi na cesarsko cesto, postoji, pomisli in krene proti krčmi, ki se veselo beli naravnost sem od križpotja. Gre, pride vanjo, pozdravi med durmi, in gospodar Kljukar, ki sedi z velikimi, okroglimi naočniki konec nosu za mizo in prebira pratiko, pogleda preko zaprašenih stekel, živahno odzdravi, postreže s pijačo in prisede. Tudi stara baba — njegova žena — pride v sobo, dvigne levi rob umazanega predpasnika in ga zatakne za desno stran pasu, sede na klop k peči in prične pogovor.

„Kako pa, Lukež?“ — izprašuje. „Kako pa je pri vas, kam si pa namenjen?“ —

„Tako je pri nas“ — reče Lukež — „kakor mora biti. Človek dela in ukrepa, pa je včasi božja volja taka, da mora biti narobe! — Pa v vas grem“ — dostavi. „Kupovat grem: tega in onega je treba!“ —

Tudi gospodar Kljukar se oglasi:

„Jaz sem že takrat dejal žganjarju, da ne bo prav, že tedaj, ko je jemal zeta. Ne pojde in ne pojde — sem odsvetoval. Saj že tako gleda, kaj ne? Kakor volk! No, vidiš!“ —

„Nič ni tisto“ — odgovarja Lukež — „nič! Dober fant je — poznam ga do dna. Samo to napako ima, da je nagle jeze. Razjezi ga, in udaril te bo brez pomisleka. Kresnil te bo, če si mu tudi rodni oče! Prirojeno mu je, ni njegova krivda. Pa mu je v pogubo. In vino zamamlja človeka: tega spravi v dobro voljo, drugemu sili solze v oči, tretjega napravi besnega kakor žival, ki nima pameti in ne ve, kaj dela. Zlo je raztreseno po svetu kakor droben prah, ki ga ne vidimo. Pravijo, da ga je vrag nasejal. Skrito je in nevidno, pa človek ne ve, kje ga dojde ali pričaka. In tisto je tudi: ljudje smo! Ti imaš svoje slabosti, tvoj sosed svoje in jaz svoje! Tudi Zavrtin je človek in jih tudi ima. Pa bo že sam s seboj opravil! Niti jaz niti ti ne bova delala zanj, ne namesto njega trpela!“ —

Zunaj v veži se začujejo koraki, duri se odpro in logar stopi v sobo. Lovsko puško položi po dolgem po mizi, k Lukežu sede in naroči vina.

„Izpod hriba si ti“ — vpraša — „kaj ne? In Lukež ti je ime!“ —

„Tako je“ — odgovori Lukež, pije in se obriše z rokavom okrog ust.

Logar bobna s prsti po mizi, najprej premišlja, in ko prične pogovor, ponudi Lukežu svoj kozarec.

„Vzemi in pij!“ — reče. „Zgoraj imate samo žganje! Naveliča se ga človek; dobro je včasi vino za izpremembo!“

„Tako je!“ — odgovori Lukež in pije.

„In sami ste zdaj zgoraj“ — nadaljuje logar. „Oče, ti pa Marjeta. Pa živite sami zase! Kaj hočemo! Kar človek napak napravi, se ne da včasi popraviti. No, pa vam tudi ni krivice! Pozabilo se je in se bo še bolj pozabilo! Pa privadi se človek, vsega se privadi!“ —

Logar neha govoriti, iz svoje steklenice natoči Lukežev kozarec, Lukež se brani, nazadnje pije in postaja dobre volje.

„Starec sem“ — pravi — „vidi se. Izpijem dva kozarca vina, pa mi gre kri v glavo kakor mlademu dekletu, ki je prvič s fantom na samem. Vroče mi postaja in v glavi se mi vrti — glej ga hudirja! Včasi pa smo pili drugače: tri bokale vsak, pa smo šele pričeli peti!“ —

Lukež pripoveduje in se smehlja, logar posluša in toči.

„Nehaj, mladi prijatelj, nehaj!“ — ga ustavlja Lukež. „Pijan bom, pa zaspim pod mizo. Slabo se poda pijanost starcu!“ —

In se brani in pije.

„Kaj pa mlada?“ — vpraša logar, naroči vnovič vina in nataka. „Ali se je že potolažila? Menda se ni, ko je ni nikamor na izpregled, še v nedeljo se ne prikaže!“ —

„Rado je sram dekleta“ — odgovarja Lukež — „vsi to vemo, pa noče med ljudi!“ —

Sama sta v sobi, pijeta rumeno vino, ki jima razgreva lica in razpaljuje kri. Skozi desno okno sije v sobo popoldansko solnce, na tleh trepečejo žarki, izigravajo se kakor otroci.

Logar misli, bobna s prsti po mizi, obrne glavo proti Lukežu, podpre jo z desnico in govori tiše kakor prej.

„Tako ti pravim, Lukež, lepa je Marjeta in škoda je, da se je tako zgodilo! Drugače bi želel!“ —

Lukež kima z glavo in pritrjuje.

„Lepa“ — pričenja — „tisto je resnica. Da bi ne imel pameti, bi zmotila mene — starca. Po pravici povedano, da bi me zamamila. Poznam jo, res je. Od mladega sem jo gojil, črviča. Od takrat, ko je umrla gospodinja. Pa je rasla kakor jelka v gori!“ —

„Pripoveduj!“ — veli logar, pozorno posluša in se čudno smeje. „Pij, zakaj ne piješ? Vino je, dobro vino in ne strup! In pripoveduj!“ —

Lukež se brani, pije in pripoveduje.

„Bela je po životu, kožo ima gladko kakor papir: pisal bi lahko po njej! In vitka ti je ona in ravna — a — da! Zamamila bi mene starca, ko bi mi ne bil dal Bog uma! Hvala mu!“ —

Logar toči, čudno se razburja, rdi v lica, oči mu goré, besede pije kakor v hudi žeji.

Gospodar stopi v sobo, prinese vnovič vina in odhaja.

„Pij!“ — sili logar Lukeža in toči. „Pij, nagni kozarec in pripoveduj! Vrag me vzemi! Kdo ne bi imel te ženske rad? Da je lepa, praviš? No, govori in pij!“ —

„V desetih farah ni primere!“ — pripoveduje Lukež. „Njen obraz, poznaš njen obraz — zal obraz, ti pravim. Oči kakor dva tolarja in črne kakor noč. In obrvi in trepalnice kakor svilene. Prsi kakor dvoje sočnih jabolk — — a — da! Ne pelji nas v skušnjavo!“ —

Tiho je v sobi, samo počasno tiktakanje stenske ure, ki visi ob durih, se razlega enakomerno po prostoru, od peči pribrenči prezgodnja muha, leta nad mizo v počasnih in negotovih krogih, sede na rob steklenice, opoteka se, zvrne se navpik in pade v vino. Lukež jo privleče z umazanim kazalcem na dan, smehlja se in jo vrže po mizi.

„Jaz sem pijan“ — pravi -- „in ti si pijana, muha! Vidiš jo, kako je pijana, kako se opoteka!“ —

Muha se vrti v kaplji vina, prekopicuje se, počasi giblje z nogami in se postavlja na glavo.

Zunaj se nagiblje dan, solnce se umika iz sobe, samo še neznatna svetla lisa trepeče na tleh, polagoma izginja, izgine popolnoma. Okna se rdečijo v večerni zarji, bledijo počasi, zbledijo čisto, prično megleti. Naglo se mrači, kakor bi se mudilo. Iz kotov prihaja mrak, izpodriva svetlobo, ki se stiska v sredini sobe, se počasi dviga, odhaja skozi okna.

Logar se naslanja na obe roki, v Lukeža gleda in je ves vznemirjen.

„Povej mi“ — pravi — „po pravici mi povej: je nocoj doma Marjeta?“ —

„Doma!“ — odgovarja Lukež.

„Brez laži“ — se vznemirja logar — „brez laži in odkritosrčno rečeno: misel nanjo mi ne da miru. Preganja me, peče, razburja. Rad jo imam! Mlad fant sem, pa jo imam rad!“ —

„Kako ne?“ — vpraša Lukež — „kako ne? Ko bi ne imel razuma v glavi, bi premotila mene, ki sem starec! A — da! In ti si mladič, pa jo vidiš enkrat, dvakrat — kako bi naj bilo drugače!“ —

Logar premišlja, domisli se in povpraša:

„Kam greš, Lukež, kam si se namenil?“ —

„V vas“ odgovarja starec — „kupovat grem tega in onega: olja za svečavo, mazila za škornje —“

„Kaj boš kupil za Marjeto, kaj si je zaželela?“ —

„Kajpada bi si želela, vsakdo bi si želel!“ — razlaga Lukež. „Svileno ruto, bele, šumeče robce, svetle, črne trakove. — Tako ti pravim: dekle si vedno želi. Pa je denarja pri hiši samo za potrebo!“ —

„Modre nogavice bi hotela!“ — se je domislil logar. „Kupil bi jih ji, pa bi jih obuvala!“

„Pa bi jih bila vesela, pa bi se nasmejala: hi, hi, hi! Pa bi jih obuvala!“ —

Lukež se šali kakor otrok

„Pij!“ — veli logar, toči in roka se mu trese. „Pij, pa pusti, da grem jaz namesto tebe: nogavice kupim in jih ji ponesem!“ —

Lukež se nenadoma zresni, z roko tolče ob mizo in kriči s hripavim glasom: „Ne, ne, ne!“ —

Pa nemudoma omahne, pozabi, pipa mu pade pod mizo, pobira jo, iztegne se po klopi in hoče zaspati.

„Čakaj“ — pravi logar, posadi ga pokoncu, pobere pipo, vtakne mu jo v usta, prižge jo in ga stresa za roko. „Zakaj bi ne šel, to mi povej!“ —

„Ker bi ne šel!“ — odgovarja starec, besede mu gredo težko iz ust, trepalnice mu lezejo skupaj, glava se mu poveša kakor bolni kuri. „Ker bi ne bilo prav, če bi te jaz pustil, ker te ne smem pustiti, ker — — je — — prišel — — “

Lukežu pade vnovič pipa iz ust in pod mizo, napol se vzdrami, skuša jo pobrati, pa zdrsne še sam za njo. Tam rogovili, omaguje, pomiri se nenadoma in prične glasno in enakomerno smrčati.

Logar odide, po sobi je tiho in temno. Samo tiktakanje stenske ure in brenčanje muhe, ki se je dvignila in leta nekje zgoraj pod stropom.

Gospodar pride v sobo, za njim gospodinja, napravita luč, gledata pod mizo, kjer leži in smrči pijani Lukež. Razgovarjata se o logarju, gospodinja pripoveduje, da je poslušala pri vratih, samo šepeče, ko razlaga o logarju in Marjeti. In laže vmes: pravi, da jo

je videla nekoč po noči, kako je prišla in trkala na njegovo okno, kako ga ji je on odprl, jo prijel za podpazduhi in jo dvignil k sebi. Laže in trdi, da je videla to tisto noč, ko jima je zvrgla brezasta junica tele.

„Dvigniva ga Lukeža!“ — pravi gospodar, posluša in zmajuje z rameni. „Na klop ga dvigniva!“ —

Mizo odmakneta, Kljukar prime pod ramena, baba pri nogah, Lukež stoka in se poravnava na klopi. Oči odpre, mane jih, gleda začudeno okoli, se počasi dviguje, išče nekoga po sobi, oglasi se, skoro zakliče:

„Kje je logar? Kje je?“ —

„Šel je“ — odgovarja gospodar. „Šel je; kaj jaz vem, kam je šel!“ —

Lukež vstane, se opoteče do Kljukarja, zgrabi ga trdo za roke, vleče ga siloma za seboj skozi duri v vežo in od tam preko pragu na plano.

„Pod hrib je šel“ — govori s prestrašenim glasom — „pod hrib k Marjeti!“ —

„Naj gre!“ — pravi gospodar.

„Ne!“ — kriči Lukež in ves hripav je njegov glas — „ne! ne! On je doma, Zavrtin, iz ječe je ušel, na tuje beži, pobesnel bo, ubil ga bo, ustrelil!“ —

Izpod hriba zazveni strel, oster, rezek, tenek, v tisoč odmevih se razširi nad krajino, izgubi se nemudoma kakor misel.

„Ustrelil ga je!“ — hripavo kriči Lukež. „Poznam pok, ostri, tenki pok: z medeno pištolo ga je, s tisto, ki jo je kupil za svatbo.“ —

Kljukar gleda z debelimi očmi, nič ne ve, kaj misli, Lukež sede na prag, stisne se v kot, zobje mu šklepečejo, trese se po životu, moli s hripavim, negotovim glasom: „Oče naš — —“.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

Neodvisna od vsakega historizma pa je krasota lege mesta Palerma. Potnik, ki se pelje iz Trsta v Benetke, čaka z nervozno radovednostjo že celo uro pred prihodom, kdaj bodo začele rasti iz morja benečanske palače. Ko pa je nas pripeljal veliki parnik „Colombo“ iz Napolja proti Palermu, zjutraj okrog osme ure, je bilo takisto kmalu vse zbrano na krovu: vidno je vstajala iz vode velika masa, izprva temna, a polagoma prehajajoč v svetlejše barve, in više in više se je dvignil pred našimi očmi breg v orjaških konturah, ne le svetle hiše in sijajne palače kakor v Benetkah, ampak prava gora, strma, gola in skalovita. V to goro strme najbolj naše oči; to je glasoviti M. Pellegrino, ki ga Goethe imenuje najlepši rtič na naši zemlji. Visok je res le 600 metrov, a vsak tak meter učinkuje neposredno, ker se gora dviguje strmo naravnost iz morja, široki, ostro zasekani hrbet pa mu daje veličastnost. Kakor stražnica stoji gora nad mestom, ki se razprostira na levo po obsežni, polkrogu podobni dolini; na levi strani se naslanja dolina na še višji M. Grifone (777 *m*), ki pa sam ne sega do morja, ampak pošilja tja za polovico manjši M. Catalfano. Med tema gorama se v loku razpenja Palermski zaliv in takisto sta v loku zvezani z gorovjem, ki je toliko potisnjeno od obale nazaj, da nastane dolina, kopitu podobna, odprta proti severu morju, a zaprta proti jugu vročim in suhim afriškim vetrom. Ob obali se razprostira mesto, v njega ozadju do gorskih obronkov pa poljana in pobočja tolike rodovitnosti, kakor je menda nima Evropa. Ta poljana se imenuje „Conca d'oro“. Vsak centimeter zemlje je obdelan in porabljen in južno sadno drevje vseh vrst je posajeno tako na gosto, da ne zapaziš nikjer presledka med vejami in vejicami posameznih dreves in med posameznimi vrtovi. Hišice, ki so tuintam postavljene vmes, izginejo popolnoma na tem rajskem vrtu, ki ostane vrt neprenehoma vse leto, zdaj cvetoč, zdaj rodeč, ali oboje skupaj.

Zato je pač vredno iti iz Palerma čez predmestje La Rocca v Monreale, bodisi peš po precej napeti cesti, bodisi z železnico vzpenjačo; manj nas bo zanimal Monreale sam s sicer prelepo katedralo, ki ima mnogo mozaikov, in z drugimi znamenitostmi nego razgled doli na dolino, na Palermo in na morje.

Taka celoletna rodovitnost je v Siciliji le še, dasi v manjšem obsegu, na severni obali, potem ob vznožju Etne in odtod do Mesine; izven obale le na kakem umetnem vrtiču, kakor se sicilsko življenje sploh že od nekdaj drži morja. — Mi smo navajeni vedno slišati, da je Sicilija prava žitnica, in stari Rimljani so jo rabili za žitnico. Res je! Vsa notranja Sicilija je eno in edino žitno polje, vse je posejano s pšenico. Nič travnikov, nič gozdov, nič grmovja, nič vrtov, le žito in žito. Silna enoličnost nastopa, ker ni posameznih kmetij in hiš s pestrostjo poslopij ter sploh človeškega obližja; kajti poljedelci stanujejo vsi skupaj, daleč v kaki vasi ali tudi v velikem mestu, odkoder hodijo na delo. Živine rede vobče malo, ker nimajo travnikov, da bi jo krmili v hlevih. Ta enoličnost pa postaja naravnost pustinja v poletni dobi, ko silna vročina ob pomanjkanju vode v teh vulkanskih tleh vse posuši in požge. Žito je požeto in Sicilija postane ogromno, sivo, nepretrgano strnišče. Posejati polja seveda ne morejo, niti ga ne gnoje med tem časom, ker njiv sploh ne gnoje. Kdor torej v teh časih kakor jaz prepotuje Sicilijo, ta dobiva od dežele v celoti žalostne vtiske. Polje se očitno ne obdeluje umno; kmetovo orodje je še sila primitivno, in kmet tudi nima nagona, da bi si ga izboljšal, saj je le delavec, posestnik pa je kak velikaš, ki živi v udobnem obmorskem mestu. Drugače je seveda ob setvi in žetvi! Vendar bi se s primerno oskrbo tudi v ostalem delu leta rodovitno vulkansko polje gotovo dalo zbuditi iz svojega mrtvila. —

Obrtnost, gostejše naselbine, rudokopi (Sicilija ima silne zaklade žvepla, ki se ne izrabljajo dovolj), to bi pomagalo tudi kmetijstvu; tako sem ugibal, ko sem se peljal proti mestu Castrogiovanni, ki leži prav sredi otoka na vzvišenem griču. Odtod je nepopisno lep in obsežen razgled čez skoraj ves otok, mi pa se obračamo le na eno stran, proti vzhodu: tam kraljuje nad vsem obzorjem široki, mogočni stožec Etne. — Starinoslovci iščejo pri tem Castrogiovanni slavnega starogrškega svetišča Demetrinega. Umevno je, da so tu — ležalo je tu prestaro mesto Enna — častili boginjo poljedelstva; kajti baš ta okolica je bila naravnost čudesno rodovitna, če verjamemo starim poročilom, in še dandanašnji se, tudi v poletju, zelo

razlikuje od pustinjskih ostalih delov osrednje Sicilije. Vendar stara slava nima pravega potomstva; o omenjenem svetišču ni sledov več in tujec, ki pride sem, stori najbolje, ako obeduje v restavracijskem vozu brzovlakovem; v mestu samem mu bo postreženo mnogo slabeje ... Neznansko vroč dan je bil, ko sem dospel sem, a pozabil sem vse neprijetnosti, ko sem gledal na Etno in pil steklenico žarnega vina, ki je zraslo prav na vročih tleh tega orjaškega velikana. Največji napredek za Sicilijo je, da ima precej in dobrih železnic. Ob vsej severni, vsej vzhodni in nekako do tretjine ob južni obali otoka vodijo izborno izpeljani tiri s točnimi in hitrimi vlaki; nadalje pelje proga preko Sicilije, od Palerme v Catanio in tri glavne proge preprečkavajo otok; manjših, ki vodijo samo v kak določen kraj, je več. Na železnicah in tudi po parnikih se vozimo kakor pač kjerkoli v Evropi; potujočega občinstva je vedno mnogo, ker je hoja v brezsenčju in prahu ali blatu neprijetna in vožnja z vozom naporna in draga. Nekako svobodneje se pač kretajo vsi potniki, a morda najmanj domačini; vsaj pijače ima vsakteri s seboj, in sicer vina, ki ga pijejo tudi otroci; voda je slaba, gorka, često diši kakor po žveplu in ti more nakopati mrzlico malarijo, ako nisi utrjen in se malo prehladiš.

Vsled železnice bo polagoma vse bolje; prej je bilo potovanje v Siciliji vprav nekaj izrednega, kar je zahtevalo vztrajnosti, poguma, mnogo časa in še več denarja. Vedno najemanje voz, prenočevanje v kaki borni koči, beračenje za — jed in pijačo: kdo more in hoče v takih odnošajih potovati preko Sicilije? Vsak bi se že ustrašil, ko bi ne bilo romantičnih čutov, ki ga silijo baš sem in ga navdahnejo tako, da ne čuti neugodnosti. V večino izmed slavnih starih naselbin se da zdaj priti brez posebnih težav: v Girgenti (stari Agrigentum) nas pripelje železnica, da si ogledamo velikanske katakombe in ostanke raznih ondotnih templjev, zlasti Konkordijinega; Trapani (Drepanum) je velika postaja in odtod se gre takoj na glasovito goro Eryx (zdaj Monte S. Giuliano); Marsala je zaradi vina svetovno znano mesto s 60.000 prebivalci in z velikim prometom, ležeče na prostoru starega Lilybaea. Blizu svoje železniške postaje je Milazzo (Mylae) na severni obali itd. Sitna pa je še pot v Selinunt, ker je tja jako daleč od postaje Castelvetrano; zato posečajo popotniki njegove obsežne razvaline templjev manj, nego bi jih sicer. Takisto več ur daleč je tudi v Segesto (iz Castallammare). — Največ prometnih zvez je na vzhodni obali od Mesine preko Catanie pa doli do Sirakuz in okrog Etne.

Umetnin v ožjem pomenu ima Sicilija vobče malo, bodisi modernih ali starih; večja muzeja sta le v Palermu in v Sirakuzah, ki se pa tudi nikakor ne dasta primerjati z velikimi v pravi Italiji. V prvi vrsti zanimiva je Sicilija zaradi svoje pokrajinske slikovitosti in tu je ostala neizpremenjena v tisočletjih; zato si hodimo sem ogledovat osobito lego imenitnih krajev ali pa kako čudesnost prirode, ki je ostala do današnjega dne. V Sirakuzah n. pr. nas najbolj zanima vrelec Aretuza, pri starodavnikih mnogo opevan, češ, da je vila Aretuza pod morjem pribežala tu sem iz Grecije; niti tukajšnje katakombe in „latomije“ (kamenolomi) nas ne mikajo toliko in še manj mesto samo, ki je s svojimi 20.000 prebivalci le senca mogočnih starih Sirakuz s pol milijonom ljudi. Prav cvetoče mesto pa je Catania, s 150.000 prebivalci drugo mesto v Siciliji, a z neznatnimi ostanki iz pretekle dobe. V tem zelo prometnem mestu bi bilo prijetno bivati, ko bi (v poletju!) tu ne razsajala malarija, ki ima svoje ležišče v obširni ravnini „Piana di Catania“ z močvirnim jezerom (Lago di Leontini).

Veliki preobrati so se vršili v Siciliji; narod za narodom je prihajal v to križišče med Evropo, Azijo in Afriko, dvigala so se in propadala mesta, a nepremakljiva v svoji mogočnosti in v svojem silnem vtisku na človeka je ostala Etna. Pred tisoči let so mornarji raznesli povest o tej gori med strmeče rojake in pesniki so jo ovenčali s cvetjem svoje poezije. In ko dandanes moderen tujec, vsled udobnega svetovnega prometa malomaren in blaziran napram prirodnim čudovitostim, zagleda od koderkoli to orjaško ognjeno goro, višjo, nego je naš Triglav, a v vseh njenih 3279 metrih višine pregledno od tal do temena, spodaj temnozeleno, a z bogatimi nasadi, potem črno v pusti lavi, a na vrhu blesteče v snegu, nad celim velikanskim, čisto zase stoječim, v podnožju 145 *km* širokim stožcem pa večni dim, vedno menjujoč svojo obliko: to prešine tudi njega in globoko v srcu veruje v tiste grške bajke o Kiklopih in Hefajstu, ki jih ne veruje razum. Večina tujcev se pač zadovoljuje z gledanjem z nižave; to je jako olajšano, ker vodi posebna železnica okroginokrog gore. Turista seveda mika, da bi zlezel na vrh; a tura je silno draga in zamudna, ker je tu tujec izročen z dušo in telesom raznim vodnikom, nosačem, voznikom itd., ki delujejo složno v izkoriščanje popotnika. — Kdor nima časa in denarja, ta pač ob vožnji pri Etni in v vseh mestih ob njej (Catania, Acireale, Giarre, Taormina) obrača hrbet vsem drugim znamenitostim, celo krasni morski obali in gleda le v Etno, kakor sem to storil jaz.

V takih krajih ne maramo tekati za muzeji in za kakim razvaljenim zidovjem! Priroda je močnejša in nam prevzema vse bitje. Skoraj hvaležni smo potresu iz leta 1783., da je n. pr. Mesino popolnoma razdejal; zdaj je mesto sezidano na novo in nima skoraj nič posebnosti in muzej ni prav nič bogat. A kaj to pomeni napram krasoti Mesinskega preliva (faro di Messina)! Najbolje je seveda se peljati v sredo tega preliva, ki je na najožjem mestu 3285 *m* širok, torej prav toliko, da lahko izborno pregledamo obestranski svetloskalnati strmi breg; parniki vozijo redno na obe strani za malo denarja, na velikanskem splavu se prepeljavajo celo vlaki iz Sicilije v Kalabrijo (v Reggio in v bližji S. Giovanni) ter nasprotno. Morje je tu vedno toliko nemirno, da se svetlika v solnčnih žarkih, in zdi se nam, kakor bi teklo skozi široka vrata. In res se pretaka; odtod izvirajo hudi vrtinci na sicilski strani, ki se vsakih šest ur menjavajo na severozapadu in jugozapadu. Ti vrtinci so poosebljeni v strašni pošasti „Požiralki“ (Charybdis), ki so se je bali grški ladjeplovci. Na italski strani pa preže strme, ostre čeri baš nasproti šiljastemu končaju Sicilije s svetilnikom. Na eni izmed takih kalabrijskih skal leži mesto Scilla, z istim imenom, kakor ga je imela druga pošast, ki je baje požirala tiste mornarje, ki so, umikajoč se Haribdi, prišli preveč v njeno obližje . . . Pošasti zdaj ni več, mirno vozijo parniki na vse kraje in se zibljejo jadrnice; Scila in Haribdis pa požirata na obeh obalah potnikom složno le — denar!

Potovanje v Sicilijo dandanašnji ni nikako veliko podjetje. Goethe se je vozil iz Napolja v Sicilijo cele štiri dni, in dva dni ni mogla ladja pristati k bregu zaradi nemirnega morja in cele dneve ni nihče izmed potnikov mogel na krov. Zdaj nas pripelje parnik isto pot varno v kakih dvanajstih urah. Priporočati pa je vendar, da si izberemo dobro vreme; kajti morska bolezen deluje zdaj prav tako kakor pred sto leti. To sem izkusil! In ne upre se ji najupornejši želodec, ako pritisnejo hudi sicilski viharji. — Prenese se sicer tudi ta slabost; hudo je le to, da je za potnika sicilsko vprašanje vedno — denarno vprašanje!

IX. V nebeškem Napolju.

„Benetke so bogate, Genova je ponosna, Florencija dražestna, Rim veličasten, a Napolj nebeški!“ Tako so govorili Italijani v preteklih vekih, ko so v teh mestih bile obenem osredotočene mogočne

države. Taki narodni izreki so za svojo dobo povsod tako dobro pogojeni, kakor je slovenski o „beli“ Ljubljani in „črnem“ Kranju, in se kraja radi primejo tudi za pozneje tako trdno, da mu postanejo svojski.

O „nebeški“ krasoti Napolja kar ne sme dvomiti, kdor hoče veljati za poznavalca zemlje, in tudi tisti, ki se niso nikoli učili nič italijanščine, se znajo glede krasot Napolja odrezati z že stereotipnim stavkom: „Vedi Napoli e poi mori!“ Napolj sem videl, torej rad umrem? Ne! Ta oblika bi za temperamentnega Italijana bila premila; on naravnost zapoveduje: „Poglej Napolj in potem umri!“ — Kdo bi se torej čudil, da se bližamo temu mestu s silnim pričakovanjem; naj bomo tudi potem razočarani, kakor je bil n. pr. Oton Iveković, ki v lanskem „Kolu“ Matice Hrvatske govori le z ogorčenostjo o silnem slavljenju napoljske krasote, češ, Spljet in njegovo morje je lepše nego to toli slavljeno italijansko mesto. Ves vtisk je pač odvisen od raznih stranskih okolnosti, v prvi vrsti od vremena. Ob slabem vremenu se redno konča človeško navdušenje in njega dovzetnost: če pa je nas v „solnčni“ Italiji premočil hud naliv ali nas je — kakor Ivekovića — v „vroči“ Italiji prav neusmiljeno zeblo, dasi smo oblekli zimsko suknjo, potem nas kaj hitro mine zmisel za „Vedi Napoli . . .“ itd., ako nas ne greje absolutna, aprioristna navdušenost, ki zaduši občutek za vse neprijetnosti.

Meni se ni bilo treba siliti k občudovanju in njega polubratu: čudenju; zadela me ni niti najmanjša neprijetnost, dasi sem bival v mestu in pohajal v okolico teden dni. Spoznal sem s posebnim zadoščenjem hitro, da sem zdaj v osrčju Italije, in sem se namenil z ljudstvom postopati, kakor je vajeno ono, in ne, kakor sem vajen jaz; saj tudi to ljudstvo v svoji v mnogih ozirih še nedotaknjeni pristnosti ima pravico do svojih kretenj, ki ni da bi morale biti zato že zavrgljive, ker se razlikujejo od naših. In posrečilo se je! Hodil sem povsem brezskrbno tudi zvečer po tistih strmih, ozkih soteskah, ki niti ne zaslužijo imena ulice in kamor nas svare zaiti. Vse je ležalo tam po tleh razstavljeno: pohištvo, obleka, ki jo je krpala za silo oblečena ženska, olupki melon, stari čevlji, ki jih je obdelaval čevljar seveda na ulici (v svojem temnem, pritličnem stanovanju bi ne videl nič), vmes so se izprehajale koze, kokoši, psički — sploh, prava narodopisna razstava je napolnjevala take ulice s predmeti, ki si jih moremo misliti in ne moremo!... Toda: mari se naj uveljavlja tukaj prislovica: „Vedi Napoli . . .?“ Je li to krasota? Krasota v navadnem pomenu besede ne, a občudovanje

se zbuja kljub temu! — Šel sem mirno preko take ulice, tu malo postal in se izognil kaki mamici, ki je nesla težko butaro na glavi in dete v naročju, često prestopil brhkega otročiča, sicer umazanega, a dobro razvitega! Kako so se mu zaiskrile črne oči, če sem se mu spotoma nasmehnil ali tlesknil s prsti! In glejte, tako sem se uslužil celi ulici in niso me nadlegovali. Vrhutega sem si moral reči: To je vaško življenje v velikomestni obliki! Krika in vika je toliko, da ne razumeš svoje besede, a med tem vpitjem mnogo pridnosti! Lenuha ni videti nobenega; otročiči jedva shodijo, pa že opravljajo domače posle. — Drugače je pozno v noč. Tedaj so te ulice prav tako tihe, kakor so bile po dnevi glasne, in zdaj se tod potikajo propalost, pregreha, hudodelstvo; a to velja za podobne stranske ulice vseh velikih mest! Napolj pa je po številu prebivalcev prvo mesto v Italiji, šteje jih okroglo 550.000, in baš v takih zakotnih ulicah z visokimi, strmimi hišami je stisnjenih na tisoče ljudi.

Ko sem nekega večera šel mimo ene izmed teh ulic, vidim jo z nebrojem lučic razsvetljeno. Na mnogih krajih so bili preko nje od hiše do hiše v višini kakih treh metrov napeti obroči in na njih so bile pritrjene pisane luči skoraj stikoma. Po ulici se je trlo ljudstvo v silni gneči, mnogi z lampijoni, v sredini ulice pa je bil postavljen preprost oder in na njem so sedeli godci škripači, neumorno trobeč in trsajoč. V vsakem kotičku ulice so bila postavljena majhna železna ognjišča, in tu se je kuhalo, cvrlo in peklo! Kuhač je težko ustrezal vsem; kajti spekel je vsakemu sveže pecivo, podobno našim gorenjskim „bobom“, pomolil mu ga je v roko in, če je želel, mu še priložil v pest makaronov, ki so se kuhali zraven v velikem kotlu. — Krik in vik pa, da nikoli takega! Vendar povsod primerna dostojnost. — Kaj pomeni taka veselica? Nič drugega nego pristno vaško idilo sredi tega polmilijonskega mesta: dotična ulica je praznovala obletnico svetnika, ki ji je posvečena, torej pravcato „žegnanje“, samo da se vrši zvečer in ne po dnevi, kakor smo tega vajeni mi, in da se lahko ponavlja več večerov. Ker je takih ulic mnogo, zato skoraj ne preteče dan, večer, da bi se nam ne nudila prilika, ogledati si kaj takega. Brezskrbno se moremo pomešati med množico; kajti pijancev in prepiralcev vsaj jaz nisem zapazil nikjer: Italijan je tu vesel, če se more najesti, pijačo mu nudi vodovod, ki ima dobro vodo, da jo tudi tujec sme brez skrbi piti, dočim se je naj v drugih mestih (tudi v Rimu!) skrbno varuje.

Tako je treba stopiti med ljudstvo in, če mogoče, čutiti ž njim, uvažujoč njegove razmere; potem mu ne bomo krivični. Ne bomo ga pa tudi tehtali z zlato tehtnico, ampak z navadno branjevsko; spoznali bomo njega dobrosrčnost in se brez ogorčenosti ozirali na njegove nam nenavadne šege. Res pa je: kdor pozna Italijo le po vtiskih z glavnih ulic velikih italijanskih mest, ta se bo po prvih korakih ogorčen in s studom obrnil iz take vaške ulice v Napolju.

Nasprotji sta si sicer jako blizu. Od glavne prometne ceste v Napolju, od „via Roma“ (starejše in navadno ime ji je „via Toledo“), ki s svojo premo črto — od juga proti severu — preseka celo mesto v dva kosa, se odcepljajo na obe strani, posebno proti zapadu strmo v gričevje ozke ulice druga za drugo; domačin jih niti ne imenuje „ulica“ (via), ampak „salita“ ali, če se dvigajo po stopnicah, „gradoni“ ali „rampe“. Po „via Roma“ se peha in šeta imenitni in ničemurni svet ter mednarodno trgovstvo, šumijo svilnata krila in tiho stopajo gumovi podplati; zavij le okrog ogla v stransko ulico — in na vasi si med bosopetniki ter kratkosrajčniki in brezsrajčniki!

Krasno vreme je bilo tiste dni v drugi polovici julija, ko sem zahajal v „via Toledo“ opazovat ljudi in gledat izložbe ali med potom na pošto in v muzej. In le ob takih dnevih je vredno stopati po tej ulici, bodisi v jasni solnčni svetlobi ali ob bogati večerni razsvetljavi. Kajti ulica sama nima nič znamenitega; v prvi vrsti zanimivo je opazovati ljudi, te pa moreš v njih lahni opravi občudovati le ob lepem vremenu. In so med njimi postave, ki zaslužijo občudovanje. Že med potom iz Rima v Napolj, onostran Kapue zasledujemo, da postaja ljudstvo tipično drugačno: bolj vitko, žilasto, z ožjo glavo; posebno lepe so oči, temnorjave in pogosto malo postrani stisnjene, kar jim daje sanjaški izraz, najbrže dediščina sorodstva z afrikanskimi narodi. Ako imamo srečo, videli bomo kakega svojega sobrata ali kako sosestro tolike popolnosti, da bi, ko bi bili umetnik, vzkliknili tudi pri tej priliki: „Vedi Napoli...“ — V mojem času je bil za to ugoden položaj: milo vrme, ne vroče, ne hladno, da bi se najrajši nastanil kar na prostem kakor na tisoče Napoljčanov.

(Dalje prihodnjič.)

Pomladne slutnje.

Pomladni šum v gaju, dehtenje rož
in žuborenje pomladnih vod —
Spomin na vesno, ah, kratka pot
skozi mladost — en sam sprehod! —

Pod palmami vije se senčna pot
in v zlatih žarkih tulpe blesté . . .
Ti prišel si mimo zamišljen, bled
in od takrat mi boleha srcé —

* * *

Mehka bledoba na licih
in mir in blažen smehljaj! —
O, daj mi mehko bledobo
in v srce mir mi daj!

In s tvojo mehko bledobo
in s tvojim smehljajem v očeh
s svetá preženem vso zlobo
in strast in izbrišem greh . . .

* * *

Ali ti znano, da hrepenenje
moje duše umira z menoj? —
Šla bi za tabo v kraje neznane
do smrti utrujena za teboj!

Šla bi za tabo srca pobožnega,
čistih misli, vedrih oči . . .
šla bi za tabo lica rožnega,
lica rožnega, kakor si ti!

Šla bi za tabo ure večerne
v sen skrivnosten — vtopljeno okó . . .
Šla bi vse steze neizmerne —
koder človeške noge gredo . . .

In kadar duša tebe mi najde,
najde si srečo, najde pokoj . . .
In brez tebe v večnem iskanju
neutolažen duh je moj!

* * *

Saj vem, na svetu ni kraja,
da se srečava spet . . .
Pomlad za pomladjo odhaja,
umira za cvetom cvet! . . .

Saj vem — na svetu ni kraja! —
A jaz te iščem povsod . . .
od zemlje do svetega raja
ljubezen gre križevo pot . . .

* * *

Ve ptičke drobne, v vejah žvrgoleče,
kaj daljno že pomlad ve slutite?
V poljubih solnca, v rožah hrepenečih,
nemara v dihih ve jo čutite? —

Oh, sluti se pomlad — in v srcu čuti, —
nje topli dih še v dušo prihiti . . .
O, Bog ljubezni, daj, kar srce sluti:
en sam poljub njegov — a do krvi! . . .

M. P. Nataša.

Dvogovor.

In jader belih niste vzrli vrh morja?
„Ne, sokol le je tonil v svitanju neba.“

In grom topov donel v obrežja skalna ni?
„Ne, val le rušil je osamljene čerí.“

In ni krik zmaganih ihtel skoz bojni mrak?
„Ne, z gromom vzduh je polnil mračen le oblak.“

In pesem zmagonosna k nebu ne kipi?
„Ne, val le nad mrliči smrten spev šumi . . .“

Vojeslav Molè.

Plameneče srce.

Spisal Janko K. S.

(Konec.)

kozi začrnela okna je zasijala zlata luč. Na sivi, razprhli steni nad Jeričinim ležiščem se je ujel snop žarkih pramenov, izlivajočih se z iztočnega neba, iz daljnega, toliko mračnih dni že snivajočega solnca.

Zastrmele so oči bolničine: Glej, zagoreli so gori na steni štirje četverokoti, ki jih sorazmerno delita dve medsebojno pravokotno se križajoči črni progi... Glej, čudo ... čudo, — svetlo površino je obsenčil — temen križ! —

Strmele so oči, razprte na široko, . . . splavale proti oknu ter naposled zaznale, da so po dolgih mračnih dneh prebujeni solnčni žarki, prodirajoč skozi četverosteklasto oknico, vtisnili na steno to čudesno podobo . . .

In domislila se je Jerica, da je videla že čestokrat v času minolih dni takove podobe, porojene iz solnčnih žarkov ob tajnih sencah, toda zaslutila ni nikoli njih skrivnostnega izraza, zavedela se nikoli njih skrivnostnega pomena.

Na bleščeči površini — temen križ! . . .

Da, danes čuti, sluti in se zaveda živo, da trepeta nad njo znak tajnega trpljenja, vdihnjen med solnčni sijaj . . .

Da, . . . prameni solnca, vi luči nebeške sli, . . . kadarkoli ste obsijali na tem domu njo, ste videli le njeno gorje ... Nikoli niste zazrli smehljaja na ustnah ali izraza sreče v očeh, . . . videli ste le v solzah se topečo bol, ali še večkrat in . . . naposled navadno le brezsolzno žalost ob mukah krivičnih udarcev.

Ali ljubljeni tudi, kadar pošiljate svojo neznosno žgočo vročino na prašno polje ali pokošeno, že vso razpaljeno senožet ...! Blagrovani ob spominu na lesketajoče se jutro, ko zaigrate v kapljah poletnega zelenja, odpirajoč rožam cvet in budeč ptičje speve! Hvaljeni ob spominu na lesketajoče se jutro, ko zaigrate toplo v sneženo zimsko odejo in plameneči led, da se ves razsolzi in raztaja v zlate kaplje, ki se razlijejo, bežeč pred vašim sijajem!

Solnce, . . . solnce, . . . ti skrivnostna božja luč, . . . ki te nedoume človeški razum kakor tvojega bratca meseca ne, ki sije med plamenečimi srci . . .

Kaj si, . . . čemu si? . . . Kot sveta Trojica si skrivnostno, je rekala mamica in se spominjala one stare povesti o mladeniču, ki je premišljeval na morski obali tajno o sveti Trojici. Ves zamišljen v to neumljivo svetost, je prišel do preprostega ribiča, ki je zajemal z žličico vodo vesoljnega morja in jo pršil v kapljicah na kopno: „Kaj, ali hočeš izplahniti morje?“ . . . se je zasmejal in začudil mladenič. „Da!“ je dejal ribič in mirno zajemal dalje. „Hej, kam ti je zbežala pamet! Zajemaj večno in ne pozna se. Blazen je tvoj trud!“ . . . Tedaj pa je ribič prenehal ter mladeniča bistro pogledal v oči, rekoč: „Premišljuj večno skrivnost o sveti Trojici, in ne doumeš! Blazen je ves tvoj trud premišljevanja! . . .“ In isti hip je izginil zagonetni ribič, ki je bil pravzaprav vanj pretvorjen angel . . . Mladenič pa ni nikoli več premišljeval tajnosti o sveti Trojici . . .

Solnce . . . solnce . . . tako skrivnostno in nedoumljivo čudo je tvoja topla svetloba in tvoja visoka pot od vzhoda do zahoda, . . . naj že mislijo, slutijo, govore o tebi nevedni ljudje karkoli . . .

Pozdravljeno iz srca globine, . . . ozri se, nasmehni vsaj za hipec in vsaj z enim žarkom sem doli na to v temi stoječo, zapuščeno smrtno postelj po tebi koprneče bolnice! . . . Saj tvoji žarki ne sijejo toli visoko nad njo! . . .

Kaj pa, ko bi se malce dvignila? Morda bi te žarke dosegle oči?

Poskusila se je dvigniti na ležišču, ali bilo ji je pretežko, čutila ni več dovolj moči v otrplih udih . . . In legla je in ležala zopet mirno in ob zavesti neodoljive onemoglosti ji je gasnilo koprnenje po solncu . . .

Toda glej, . . . glej! Nova nada, vnovič oživljajoče se koprnenje! — Ali se ne pomika čimdalje niže ta ž žarno svetlobo obdani temni križ? . . .

Res, prameni se približujejo, padajo k postelji. Skoro dosežejo odejo! —

In ko je drhtelo srce v blaženem pričakovanju, je prišla hipoma svetla misel, svetlejša od svetlobe teh pramenov. Domislila se je bila oguljene, pod blazino skrite mašne knjige ter v njej one presvete podobice, na kateri gori sredi razgaljenih Kristovih prsi — odkrito zlatožarno srce . . .

Iskala ji je desnica pod blazino in izvlekla s težavo ono oguljeno, že prastaro mašno knjigo. Odprli so se zaprašeni, očrneli

listi in v solnčne žarke, ki so se ravno razlili po odeji, je padlo ognjeno Kristovo srce.

In zdaj žari, gori to sveto srce, . . . srce neskončne ljubezni. Njega žarki so svetlejši od žarkov zvezd, silnejši od žarkov solnca.

Srce neskončne ljubezni, ti mamici najdražja podoba, izročena ji v skrbno varstvo do smrti! . . . In ona ga čuva s skrbjo in ljubeznijo vse dolge dni do tedaj, ko bo tudi njeno srce vzplamenelo...

Srce, ki te vrlo poznajo in ljubijo le zatirani, ki so pred teboj višji od zatiralcev! . . . In ko pride čas, šine le v njih jadna srca odsev tvoje svetlobe, da jih dvigne v nebo.

Priprla je nehote oči žgočemu blesku, . . . opojno čuvstvo jo je rahlo zazibavalo, vtapljalo v lahen polsen . . .

„Ti, — slišiš?“

Vsa presenečena je odprla zopet oči ter dvignila trepetajočo dlan nad vid ji ugašajoči vir pramenov.

„Ti, — slišiš?“

Kaj?! . . . To je glas — Ivančkov, . . . res, . . . v hlev gleda, stoji ob odprtih vratih na pragu, . . . za njim hiti bela svetloba snega, . . . in ž njo polje ledeni mraz, mraz, mraz! . . . Sivka muka vsa premražena . . .

Ne spominja se, da bi bil Ivanček kdaj pogledal v hlev, odkar leži bolna v postelji. Ni smel, — ne sme! Mačeha ga ji vestno odtujuje; ostro mu prepoveduje družbo ž njo in njej ž njim. Ločeno je bilo in je vedno njeno življenje od Ivančkovega: drug ne govori z drugim, tujca sta si, kot bi ne živela ob istem ognjišču in bi ji ne bil on polbratec . . . Le njenim solzam ali batinam se sme smejati . . . tedaj ga mačeha ne pokara nikoli . . .

Kako, da je prišel danes in da jo — kliče? . . . Morda ga je pustila mačeha samega doma in mu je sedaj dolgčas . . . Kaj hoče neki?

„Pokaži!“

Kaj naj pokaže?! . . . Njegove oči zro svetlo in nepremično na postelj . . . Kam gleda? . . .

Nehote ji je vztrepetala dvignjena dlan in omahnila, žarki Kristovega srca so zopet ostro vzplamteli v oči... Ti žarki hite tudi v dečkove oči!

„Slišiš, — pokaži!“

Da, . . . res, . . . to sveto podobico bi videl rad! . . . A kaj bi on? Saj ne razume, brezdvomno se mu zdi to le svetla — igrača.

„Daj mi!“

Za Boga! Njemu naj da ta najdragocenejši zaklad materin ter njen?! Da se poigra ž njim in ga potem izgubi, zavrže ali ga raztrga, oskruni?!

Nikoli!!

Pokrila ga je z obema rokama hkratu in se ozrla plašno in uporno v Ivančka.

„Nikoli!“ je jeknila zagrljeno.

„Daj mi no-o!“

Ivančkov glas je prosil že napol jokaje, zapovedujoče. Deček je uvidel, da mu Jerica noče dati one svetle stvarce, ki jo je bila ravno zakrila z rokami, in silno žal mu je bilo zanjo. Hotel jo je imeti na vsak način . . . Tako mična je in se sveti bolj nego solnce!

Polastila se ga je neodoljiva, strastna želja po njej in naposled je hipoma stekel k postelji in njegove ročice so krčevito prijele za vele, trepetajoče bolničine roke.

„Ivanček, za Boga, . . . to, . . . to ni igrača! . . . To je sveta podobica, — Božje srce! . . . Pusti, . . . pusti! —“

Jerica je jeknila zdajpazdaj z bolestnim, hripavim glasom ter z obupno silo svojih slabotnih moči tiščala in branila sveti zaklad; ali brezobzirno nasilne in gibčne ročice dečkove so nenadoma prijele za rob svete podobice.

„Greh, . . . smrten greh storiš, če ukradeš, . . . raztrgaš to srce . . . Tat . . . tat . . . Bog te kaznuje! . . .“

Ivančkovi neumorno ter krčevito delujoči prsti so dosegli hipoma že pol podobice ter vlekli in naposled krepko potegnili . . .

In . . . gorje! — raztrgan je bil najsvetejši Jeričin zaklad! Pol ga je ostalo in drhtelo na odeji pod njenimi že potnimi dlanmi, pol ga je pa stiskaje držal in grbil v svojih ročicah kruti deček.

Ivanček je zdajci odskočil nekoliko vstran od postelje ter se umaknil iz žarkov solnca v temino hleva in razočaran zrl v iztrgani del podobice, na katerem je ugasnil v temini ves sijaj in blesk. To je del podobice, navadne svete podobice, malce pozlačene, kakršnih je vse polno po mašnih knjigah njegove mame. A sveta podobica je bila tudi ta Jeričina, ki jo je bil pomotoma smatral za svetlo igračo ter jo je sedaj tako grdo raztrgal.

Razblinila se mu je vsa slast, vsa vroča želja po dozdevni svetli igrači, in pri tem je zaslutil, da ni ravnal prav in da je zakrivil pregrešno dejanje.

„Zlobnež, krutejši od tatu! . . . vedi, . . . raztrgal si Božje . . . Božje srce!“

Jerica, ki se je bila v nepopisnem strahu, obupu nekoliko dvignila, je omahnila zopet na ležišče. V mrzličnem drgetanju so ji onemela usta, . . . v prsih ji je votlo grgralo, . . . zastajala ji je sapa.

Ivanček jo je tiho motril s širokim pogledom in nehote, nevedoma je izpustil iztrgani del podobice na tla ter stekel iz hleva. —

O Bog, ali se ni doigral le strašen sen, . . . ali je vendar vse — res, . . . res?!

Zopet jo je dvignila nepopisna razburjenost z ležišča in tresoča se desnica je hlastno prijela za raztrgani del Božjega srca na odeji, še vedno bleščečega v solncu, in ga premeknila s solnca k ustom v goreče, strastne poljube.

Njenega obraza niso dosegli solnčni prameni, in ko je zrla z begajočim pogledom naokoli, je pogledala tudi na tla, pobeljena od svetlobe snega, poljoče izza odprtih vrat, in hipoma razločno uzrla iztrgani ji del Božjega srca na tleh v medlem odsevu.

Ah, iz rok mu je padel, . . . tu je ostal, . . . ni ga odnesel s seboj oni hudobni mali, ki je bil zbežal, . . . nenadoma tih, potuhnjen, plah . . .. Morda je uvidel, spoznal svoj nečuveni greh in se ga prestrašil?! —

In sedaj leži tu ta iztrgani žar srca na umazanih tleh kot zapuščen, zavržen, da ga oskruni nesnaga, pohodi noga brezobzirne mačehe, ko pride v hlev. — Ne, . . . tu doli ne sme ostati, . . . ne sme in ne sme, — dokler dihajo njene grudi! . . . Čuvati, — rešiti ga mora in mora po zapovedi materini, da vžge, razžari njega odsev ob smrtni uri tudi njeno srce v jasno zvezdo.

Ne, tu doli ne sme ostati, . . . dvigniti, rešiti ga mora, naj se ji zgodi karkoli, . . . najsi jo tudi oslabelost pahne, da se zgrudi zviška na mrzla tla . . .

Še sijejo solnčni prameni, kot da čakajo, da se zopet v njih strne raztrgano srce v prejšnji plamen.

Odkrila je rahlo svojo razcapano odejo; tajna sila, vzbujena od zavesti svete dolžnosti, je šinila v njene vele, trudne ude. Poskusila je sesti enkrat, dvakrat, . . . in naposled je obsedela, bose noge pa so se ji povesile polagoma raz postelj in se doteknile ledenih tal.

Od strani so ji padli sedaj solnčni prameni v obraz, ali ona je nagnila glavo in se umeknila solncu, da ji je v senci na tleh zopet vidno zagorel motni žar.

Tu, . . . tu leži, — zlobno raztrgan, oskrunjen! . . .

In pognala se je raz postelj na šibke noge ter se opotekla proti iztrganemu, medlo plamenečemu sijaju. A ni se mogla vzdržati; v hipu jo je pahnilo zviška proti tlom, da je padla s trdim padcem na obraz.

Prsi so zadele ob navpik štrleč kamen, ki je sijal ob njem iztrgani srčni žar. V usta so ji stopile sladke pene; zaslutila je, da ji privre zdajpazdaj tok krvi iz njih kot zadnjič gori v zasneženem lazu. Obrnila je polagoma glavo kvišku; za hip so ji na široko izpregledale oči in se zastirale v radostnem, sanjavem smehljaju.

Glej, — izpod skelečih jo grudi vstaja in se dviga v solnčne žarke — iztrgani, zavrženi žar srca in ž njim se druži enak plamen, ki je vstal ravno tam, ali sedaj prav kot iz srede razbolelih prsi. In oba plamena švigata više in više in zdajci sta se strnila, spojila, . . . in — ah, bilo je, kot da se je utrnila kvišku skozi črni strop ena sama žarno plameneča zvezda in ugasnila nad njim. —

Sonet.

Obstal je čas pred mano sredi poti
kot temen konjik, z zemljo obkopan,
prirasle ure sodbi so na dlan
in so strmé povesile peroti.

In to je zdaj nikdar prekinjen dan,
odkar s skrivnostjo si prišla naproti
in dala si željá molčeči zmoti
in snažnim njivam duše — cvetje sanj.

Pa zdaj si mimo. In megla se roga
objemom praznim, gluhim bolečinam,
ponos pregrešeni sreblje lastno kri.

Kamenitim uram se ne gane noga . . .
Daj, Jozve moj! — povelje že višinam:
Zmagala si, — zakaj bridkost stoji? —

Vladimir Levstik.

Slovanski shod v Pragi.

Spisal **dr. Bogumil Vošnjak.**

stari kraljevski Pragi so se vršili meseca julija letošnjega leta dogodki, ki pomenijo preobrat v vzajemnih stikih med slovanskimi narodi. Po teh dogodkih lahko sklepamo, kake bodo socijalne izvendržavne tvorbe bodočnosti. Že pred šestdesetimi leti, leta 1848., so bili v Pragi zbrani zastopniki slovanskih narodov, da bi izdelali politični program. Ta shod je bil tedaj siloma razgnan, pa vendar ni ostal brez praktičnih posledic. Sklep, da se avstrijski Slovani ne udeleže volitev v frankobrodsko skupščino, je bil sad onega prvega praškega shoda. Šafařík je pri otvoritvi slovanskega shoda poudarjal, da je nravna sila močnejša nego politična moč. Besede Šafaříkove so se pa pozabile v sledečih desetletjih. Vseslovansko gibanje je bilo polno zmot in krivih političnih domnev. To je bila prava komedija zmot. Med letom 1848. in 1908. zija velik prepad. Tedaj so se sešli v Pragi neizkušeni filologi in literati. Nejasne predstave in ognjevito navdušenje je nadomestovalo hladne in praktične premisleke. Genij Bakuninov je dajal razpravam gotovo poseben relief. Drugega značaja je bil letošnji shod. Manjkalo je romantičnega ozadja leta revolucije. Dolgi martirij Slovanstva je privedel posamezne narodnosti do spoznanja, da sta lastna eksistenca in razvitek zagotovljena le v zvezi vseh slovanskih narodnosti. Možje, ki so se letos zbrali, so praktični ljudje. V Pragi niso bila letos nikaka teoretična razmotrivanja na dnevnem redu.

Pojem novoslovanstva nima za onega, ki zasleduje že dalje časa razvitek slovanskega problema, onega čara, ki ga razširja kaka povsem nova ideja. Kje je razlika med starim panslavizmom in takozvanim novoslovanstvom? Odgovor na to ni lehak. Politični panslavizem je bil precej tuj družabnemu slovanofilskemu nauku, kateremu je nasledoval. Že stari slovanofilski družabni nauk je močno naglašal kulturni moment na strogo narodno-ruski podlagi. Gotovo ne bode bodoča novoslovanska teorija prosta nekaterih prvin tistega prvotnega vseslovanskega nauka. Ali poleg tega danes nekoliko naivnega družabnega nauka, ki ga je posebno Homjakov, oče sedanjega predsednika dume, razvil v posebno državno teorijo,

bo pač v prvi vrsti zapadnoslovanska narodna misel Čehov in Slovencev morala v mnogo večjem razmerju biti podlaga novoslovanstvu. Staro vseslovanstvo je bilo pač mnogo preveč hegeljansko-mistično navdahnjeno in preveč nasprotno zapadnim ustavnim oblikam, da bi bilo moglo mogočno vplivati na današnje politično življenje v Rusiji. Samo narodni moment bode oni činitelj, ki ga povzame ruska družba iz naukov Homjakova. Krepko poudarjanje pravoslavja, to je konfesijonalnega stališča, ne more danes več priti v poštev. To je eno najznamenitejših dejstev praškega shoda, da se ni niti enkrat izpregovorila beseda „pravoslavje". Zdelo se je, kakor da ne bi bilo več onega konfesijonalnega nasprotstva, ki je nekdaj tako usodno ločilo Slovanstvo v dva sovražna tabora. Ob času, ko je še vladalo staro vseslovanstvo, je Homjakov oznanjeval, da so samo pravoslavni Slovani pravi Slovani. Med starimi vseslovani je imelo načelo, da se je treba odvračati od aktivne politike, značaj verske dogme. Ako moremo sploh danes že govoriti o kakem svetovnem naziranju novoslovanstva — kajti ta pojem se še ni izkristalizoval in je danes pred vsem praktičnega značaja —, znači novoslovanstvo vsaj deloma recepcijo nacijonalnih podlag slovanofilskega sistema, zmernega etičnega nacijonalizma. Pravoslavje in samodržavje se ne moreta več vpoštevati, kajti oboje je socijalna prikazen preteklosti. Pa poleg starega filozofskega vseslovanstva bodo na vsak način ideje poljskega mesijanizma močno vplivale na bodoče svetovno naziranje novoslovanstva. Poljaki sami smatrajo mesijanizem za prvotni in najbolj samonikli pojav slovanskega duha.

Treba je, da se pečamo s pojmom političnega panslavizma, ki je sledil filozofskemu slovanofilskemu naziranju. To je bila doba generalov in diplomatov, čas, ko se je vseslovanstvo ponašalo z rusko generalsko uniformo in z rožljanjem sablje. Slovanska politika, to je bila balkanska politika. Za avstrijske Slovane to ni bilo ugodno; ker niso bili pravoslavni, niso imeli na Ruskem zmisla zanje. Zlasti o Čehih in Slovencih se lahko trdi, da so to, kar danes predstavljajo, postali edinole iz lastne sile. S sabljo rožljajoči panslavizem je sicer izvršil veliko humanitarno delo, osvobojenje Bolgarov izpod turškega jarma, vkljub vsemu evropskemu zapadu. Drugače je pa bil vojaški panslavizem avstrijskim Slovanom ne samo brezkoristen, ampak celo škodljiv. Panslavizem generalskih epolet in lampasov je bil obenem pravi predstavitelj pravoslavja in samodržavja. In šele v začetku našega stoletja so se duhovi iztreznili in osvobodili. Maliki, ki se jih prej nihče ni upal dotekniti, so padali na tla.

To bi bilo prav nesociološko mišljenje, ako bi domnevali, da je nastalo novo gibanje hipno vsled čarodejne besede Karla Kramářa. Preobrat se je pripravljal leta in leta. Pa to tiho delo je imelo v začetku za smoter le spravo med Poljaki in Rusi. Stari panslavizem ni poznal zveze med narodi. Njemu je bil fizično najsilnejši obenem edino poklicani voditelj, ki mu pripada hegemonija sama po sebi. Problem se je glasil: Poljaki ali Rusi. Kdor priznava Rusom hegemonijo, ta mora zanikati enakopravnost ostalim slovanskim narodom. Že pred revolucijo se je ruska publicistika živahno bavila s poljskim vprašanjem. Velik del ruske inteligence je zahteval enakopravnost Poljakov in najostreje obsojal preganjanje poljske narodnosti. Ugledni listi, kakor „Rus", so skušali ustvariti Poljakom ugodno javno mnenje. Vsakdo, kdor pozna rusko družbo, čeprav površno, ve, da ji ni nič bolj zoprno nego zatiranje drugih narodnosti. Pri presojanju ruskih razmer ni nič bolj potrebno, nego strogo ločiti državo od družbe. Dočim je doslej država nasilnim potom stremila za svojimi smotri, se je družba vdajala pravi politiki čuvstva. Da, še celo tedaj, ko Poljaki niso priznavali ruske države, je bila ruska družba Poljakom naklonjena. Iz tega dejstva lahko sklepamo, kako krepko se bode ruska družba zavzemala za Poljake, brž ko priznajo prerojeno rusko državo.

Krakov je središče novega vseslovanskega gibanja med Poljaki. To gibanje je nerazdružno spojeno z dvema možema: s profesorjem Zdziechowskim in dr. Koneczným. „Swiat slowiański" izvrstno izpolnjuje svojo zadačo, dajati Poljakom pogled v politični in duševni razvoj slovanskih narodnosti. In s hvalevredno požrtvovalnostjo je pripravljal spravo obeh največjih slovanskih narodov. Od nekdaj je poudarjal, da je bodočnost Slovanstva odvisna od rešitve rusko-poljskega razpora. Pripravljajoče delo med rusko in poljsko družbo je bil poglavitni činitelj, ki je ustvaril veliki uspeh praškega shoda.

Za onega, ki zasleduje razvitek Slovanstva z zanimanjem in razumevanjem, je bilo pač nepobitno dejstvo, da mora konec absolutizma v Rusiji velikansko pomnožiti sile Slovanstvu. Nekdanja zveza med absolutizmom in vseslovansko mislijo je bila za to misel pogubna. Mogočen razcvit je pa bilo slutiti, brž ko bo ta sramotilni konubij razločen in ko bo slovanska misel nebroj doslej vezanih sil vzbudila k novemu življenju. Brž ko so bile raztrgane oficijalne spone in se je pojavila slovanska misel v ruski družbi v vsej svoji mladostni svežosti, je bil velik uspeh te smeri nedvomen.

Bilo je samoumevno, da smo pričakovali pričetka boja za rusko svobodo z nadepolnim trepetom. Težko je popisati tisto valovanje čuvstva, ki je pretresalo izvenruske vseslovane, ko se je izpremenila Rusija v ustavno državo, čeprav nekoliko dvoumno. To je bil mejnik v zgodovini vseslovanskega gibanja. In to, kar smo upali, je postalo dejstvo. Ustavna svoboda, dasi omejena, je vendar neizmerno pospeševala vseslovansko gibanje na Ruskem. Sedaj je bila opravičena in izvršljiva nada, da se ruska družba pridruži vseslovanskemu gibanju.

Činitelj, ki je tudi povzročil poleg drugih, da so Poljaki opustili svojo protislovansko smer, je bila ruska politika proti njim. Ne smemo pozabiti, da je ta poslednji činitelj postranskega značaja, dočim imata prva dva činitelja, priprava k modernemu slovanskemu gibanju in razsvit nove dobe na Ruskem, neizmerno večji pomen. Šele, ko je reakcijonarna junkrska Prusija začela žugati z razlastitvijo, ko je Nemčija s svojo abotno društveno in zborno postavo, po kateri bi morali biti Poljaki po dvajsetih letih raznarodeni, razburkala do skrajnosti poljsko narodno čuvstvo, šele tedaj so se jeli Poljaki zavedati svojih zmot. Iskali in našli so vsaj nravno podporo pri vseh slovanskih narodih razen pri Ukrajincih. Na vsak način sta bili ti postavi, naperjeni proti Poljakom v tem trenotku, znamenje velike politične nezrelosti. Pri tej priliki se je izkazala resnica, da so Nemci, kar se tiče političnega zmisla in politične preudarnosti, še daleč za velikimi zapadnimi velevlastmi, ki ne bi nikdar napravile take politične napake, in obenem je s to zmoto zvezan odij protikulturnega državnega početja, ki izpostavlja Nemčijo zaničevanju vsega kulturnega sveta. Pruska politika proti Poljakom je bil eden, čeprav ne edini vzrok, da se je izpolnilo veliko delo, približevanje Poljakov k Slovanstvu.

Preobrat poljskega javnega mnenja je bil nenaden še celo za one, ki so ga pripravljali. Malo časa pred praškim shodom si je priborilo v poljskem časnikarstvu slovansko gibanje tako zmago, kakršne se prvoboritelji sami nikdar niso nadejali. Vseslovanstvo, doslej zasmehovano in smatrano za narodno izdajstvo, se je zdajci prikazalo Poljakom kot narodna rešitev.

Vsled političnih dogodkov v Avstriji in Rusiji se je pomaknilo težišče poljskega javnega življenja v široke narodne mase, poljsko javno življenje se je demokratizovalo. To demokratizovanje znači osvobojenje od preperelih zgodovinskih tradicij. Opustitev misli o veliki preteklosti je mogočno vplivala na ta prevrat v vseslovanstvu. Krivo bi bilo, ako bi mislili, da se je poljska politika hipoma demokrati-

zovala. Bernhard dokazuje v svoji jako zanimivi knjigi „Das polnische Gemeinwesen im preussischen Staat“, da je poljska demokracija, plod dolgega socijalnega procesa, ustvarila gospodarsko moč Poljakov na Poznanjskem. Pa tudi v obeh drugih veledržavah je demokratizovana poljska družba neizmerno krepila poljsko narodnost. Sedaj je izginilo staro nasprotstvo med aristokratskimi Poljaki in demokratskim čuvstvovanjem ostalih Slovanov.

Potovanje treh slovanskih parlamentarcev (Hribarja, Kramářa in Hlibovickega) je dalo povod k praškemu shodu. V Petrogradu so stopili slovanski poslanci iz Avstrije v dotiko z največjo stranko ruske dume, z oktobristi. Zvest tradicijam svoje rodbine je podpiral predsednik ruske dume, Homjakov, njih stremljenje, ne da bi bil opustil ono previdnost, ki mu jo predpisuje njegov oficijalni položaj. Začetkom so mislili, da se priredi nekaj banketov in stvar bo končana. Brez posebnega navdušenja so od kraja poslušali slovanske banketne govore. Naenkrat se je oglasila prava beseda: avstrijski poslanci so govorili o zapadnem nacijonalizmu, in to je prijelo. Doslej so bili vajeni, smatrati zapad za domovino kozmopolitizma, a sedaj so prišli trije parlamentarci z zapada in govore o narodnosti in nacijonalizmu. Po peripetijah ruske revolucije se stremi zopet po narodnih vzgledih, naveličali so se domačega govoričenja o mednarodnosti. Za svojo lastno državo iščejo narodne podlage, ne da bi se izneverili naprednim idejam. Da bi gojila ruska inteligenca narodno, toda obenem napredno politično naziranje, treba ji je, da se seznani z narodno mislijo zapadnih Slovanov.

Kdor je bil navzočen pri slavnostni otvoritvi praškega vseslovanskega shoda, si je bil v svesti, da je to eden izmed onih dogodkov v življenju, ki ostanejo nepozabni. Na zunanje je bil ta prizor nekoliko enoličen, ali bistrejše oko je opazilo med navzočnimi marsikatero fino, duhovito in zanimivo glavo. Najskrbneje je bila izbrana poljska delegacija. To so bili sami možje, ki so se že odlikovali na polju vede, publicistike ali politike. Najimenitnejši med njimi je bil Dmowski, predsednik poljskega kluba v dumi. Dmowski je še jako mlad. On ni izšel iz aristokracije, ampak iz spodnjih slojev meščanskega stanu. Že v svoji knjigi „Rusija, Nemčija in poljsko vprašanje“ je zavzel jako spravljivo stališče nasproti Rusiji. Med avstrijskimi Poljaki se je posebno odlikoval prof. Zdziechowsky, prava glava znanstvenika s čisto poljskimi, nekoliko nervoznimi potezami. Ruske delegate je poslala stranka oktobristov. Pomen praških dni je mogoče le potem pravično oceniti, ako se pomisli,

da je zastopala večina ruske delegacije izredno zmerno strankarsko stališče, dočim so pripadali Poljaki skoraj brez izjeme naprednim strankam. Predsednik ruske delegacije, Krasovski, nekdaj eden izmed najvišjih ruskih sodnikov, je sedaj član ruskega državnega sveta. Grof Bobrinski, ki zastopa tulsko gubernijo in katerega volilec je tudi L. N. Tolstoj, pripada stranki zmerne desnice. Bobrinski si je znal pridobiti čisto posebnih simpatij. Na njega so napravili praški dogodki mogočen vtisk, pred vsem se je zanimal za sokolsko organizacijo. Mlad parlamentarec, poln jovijalnosti in živahnosti. Levico dume je zastopal Maklakov, poslanec mesta Moskve, najboljši govornik dume, nekoliko moskovsko-tatarska glava s črno, redko brado. Govorniki ruske dume ljubijo še način govorjenja, ki spominja na politično terminologijo naravnega prava. Temu se pa v državi, ki šele kratko časa uživa vsaj omejeno svobodo javnega življenja, ni treba čuditi. Brez dvoma so napravili topli, nekoliko patetični govori Maklakova na navzočne mogočen vtisk. Izmed ruskih znanstvenikov bodi omenjen narodni gospodar Ozerov, avtoriteta v svoji stroki, ki je priznal, da je prišel v Prago kot kozmopolit in da se vrača domov kot nacijonalist. Slaven zastopnik vede je bil tudi psihiater Behterev, čigar izrazite poteze so spominjale na pobožno vdanega mužika. Težavno bi bilo našteti vse znamenite može, omenjen bodi samo Stahovič, čigar brat igra znamenito vlogo v zgodovini ruske revolucije. Strahovič, krepka ruska postava, je bil odposlanec ruskih novinarjev. Družabne avtoritete, kakor Miljukov in Kovalevski, so imele trden namen priti v Prago, ali v zadnjem trenotku so odpovedale, ker je bila večina ruske delegacije preveč konservativna.

Domnevanje, da so si posamezne slovanske narodnosti v istem medsebojnem razmerju kakor germanske ali romanske, je ena izmed najrazširjenejših zmot. Ako bi bilo to res, bi bilo slovansko gibanje brez smotra in zmisla. Razmerje med slovanskimi narodi je podobno onemu, ki vlada med Skandinavci, Danci, Norvežani in Švedi. Samo ta primera nam daje pravo sliko. Diferencijacija med slovanskimi narodi se še ni razvila tako daleč, da bi bila vsaka slovanska narodnost ravno tako oddaljena od druge kakor Francozi od Italijanov, Špancev ali Portugalcev. Tudi jeziki so si mnogo bolj sorodni nego pa švedski ali angleški nemškemu. Ravno tako, kakor imajo Skandinavci kljub temu, da živijo v mnogih državah, pravico, ustvariti si svojo kulturno vzajemnost, se tudi Slovanom, ki jih vežejo vezi plemena in krvi, ta pravica ne more odrekati.

(Konec prihodnjič.)

Rdeče rože.

1.

Poslal ji je šopek
rdečih rož
in listič ji pisal
— naiven mož —:
„Vsak cvetek posebej
poljubil sem,
v ljubezni se tebe
spominjal sem . . .
Poslušaj te cvetke,
kaj govore,
ljubeče jih vsako
ume srce . . .“
Poslal ji je šopek
rdečih rož
in listič ji pisal
— naiven mož —.
Dekle pa raje
žive besede posluša,
dekle pa raje
žive poljubčke pokuša . . .

2.

Njegov poljubček
zapre mi oči,
in v moji sreči
ves svet se topi . . .
A moji duši
sveta nič ni már,
iz zlate čaše
neba srka čar . . .
Angelčki godejo,
angelčki rajajo . . .
A moji duši
sveta nič ni mar,
iz zlate čaše
neba srka čar . . .

3.

Prepevali so ptički,
cveteli so grmički . . .
Na vrtu v zeleni lopici
ljubila sta se na klopici . . .
V noč slavčka spev trepeče
in v srce iskre meče . . .
S poljubi sta se napajala
in z ognjem poigravala.
Prepevali so ptički,
cveteli so grmički,
na nebu se zvezda vtrnila —
se bo li kedaj še vrnila? . . .

Márica II.

Na podružnici.

Spisal **Josip Premk.**

Svinčenosivo je bilo nebo, svečanomirno in ovito v prosojen pajčolan žgoče sopare, ki je bila razlita nad zemljo tako dušeče vroča, kot da je vse naokrog posuto s puhtečo žerjavico.

Polje je bilo zamolklorumeno, požgano in brez svežosti, polno klasje je klonilo vsekrižem kot izbičano, in cesta, ki se je vila sredi žitnega polja, izgubljajoča se nejasno v motni dalji, je bila na debelo pokrita z žoltosivim prahom.

Včasi je nalahno zavelo sem čez polje, da se je zgenila žitna plan in vztrepetala komaj vidno; list, ki je ležal prašen na vroči cesti, se je dvignil in poletel z vetrom, ki se je porodil menda iz sopare same, zaplesal nad poljem in padel v trudno klasje. Pa to je bilo le za hip, potem je vse zopet umrlo: umirilo se je polje, prah, ki se je dvignil s ceste, je izginil nevidno in mrtvo in gluho je bilo vsenaokrog . . .

Visoko gori na nebu, ki je bilo poveznjeno nad široširnim poljem kot velikanska, umetno obokana pokrovka, je gorelo solnce, čisto in razgaljeno in tako silno, da je zagagala celo postolka in padla iz višin kot brez moči globoko tja za polje.

Tako je bilo tisto popoldne, ko sta korakala k podružnici sv. Jakoba slikar Primož in njegov sin Saša.

Znoj jima je tekel raz čelo in kapljal v cestni prah, ki sta ga raztepala s trudnimi nogami. Na nosu, na ustnicah in trepalnicah so se jima zbirale potne kaplje, da so skelele oči, malone oslepele od neznosne vročine; obraz jima je bil zaripljen in rdeč in na vratu so se jima napenjale žile, kot da ju hoče zadušiti.

Saša je korakal zadaj, bosonog in izmučen na smrt. Glava mu je klonila na prsi in torba, iz katere so se videli konci raznovrstnih čopičev, mu je zlezla že popolnoma za vrat, ker šel je upognjen kot pod težkim bremenom. Včasi je potegnil s posvaljkanim, mastnim rokavom preko lica, stresel z glavo, da so mu zdrknile kapljice, ki so mu polzele izpod ozkokrajnega klobučka po laseh, za vrat in dalje po plečih. To ga je razjarilo, da je nakremžil obraz kakor na jok.

„Oče, ali je še daleč do znamenja?"

„Ne bo daleč, Saša," je zamrmral oče, povzdignil malce glavo, nato pa jo zopet sklonil globoko prav kakor Saša in tiho korakal dalje.

Saša pa je že zeval. Jezik mu je bil poln prahu, ki ga je dvigal pred njim oče, in zavzdihnil je še glasneje: „Oče, koliko časa bova počivala pri znamenju?"

Tedaj se je oče ozrl, vzravnal se je z globokim vzdihom in obstal. Obraz mu je bil zaspan in motno so gledale oči. Na trepalnicah, ki so bile jako dolge, so mu visele znojne kapljice in brada se mu je spoprijemala, kot da jo je pomočil v vodo. Tudi lase, ki so mu segali dolgi čez ušesa, je zmočil znoj, da so se svetili, kot bi bili namazani z mastjo.

„Ti pešaš, Saša? Ni čuda, revež! Vroče je res, pa bo že bolje! Jutri bomo imeli dež, morda že nocej. Vidiš, kadar se dvigne meglica kakor onale tam v dalji za poljem, je dež. Komaj se razloči od neba, pa čez pol ure bo že večja in na večer bo morda že zakrila solnce. Daj, pokrepčaj se!"

Pa Saša ni hotel žganja, ki mu ga je ponudil oče v zeleni steklenici, nevoljno je odkimal in oče je pil sam. Pa tudi on je samo dvakrat srknil, potem pa izpljunil in namrgodil obraz.

„Vrag in še to žganje! Vroče je ko krop, da ti noče po grlu. Pojdiva, Saša, ni daleč do znamenja!"

Nato se je okrenil, povesil glavo in se sklonil nizko, da so zarožljali lončki, ki jih je imel v torbi.

Saša je stopal za njim trudno in leno, obraz mu je bil dolgočasno pust in oči so se mu vsak čas zaklopile.

Tam globoko za poljem, kjer se je sklanjalo nebo nad vročo zemljo, se je dvignilo nekaj proti bledikasti nebesni modrini in obviselo v zraku. Od početka je bilo podobno majhnemu dimu, a večalo se je vidno in visoko se je dvigalo pod nebo, kopičilo se je in raztezalo, kot da hoče doseči solnce samo, ki se je videlo v svoji neizmerni bleščobi bliže zemlji nego navadno.

„Saj sem dejal," je zamrmral oče Primož in pokazal s prstom na oblaček, ki se je dvignil tam v dalji pod nebo. „Še danes bo rosilo. Kadar se dvigne megla tako daleč, je gotovo dež. Prav iz morja samega je vstala."

A Saša se je menil prav tako malo za dež kakor za očetove besede in korakal je za njim, vsak hip pazno motreč, kje se prikaže tisto znamenje, da si odpočijeta.

Tedaj je oče zavil med žito in Saša je začudeno obstal.

„Kam pa sedaj, oče?“

A oče ga menda ni čul, ker Sašev glas je bil slaboten, a klasje, ki se je ovijalo Primoževih nog, je suho šuštelo.

„Kar za menoj, Saša!“ ga je opomnil oče sam, ko je bil že daleč v žitu in je Saša še vedno stal na cesti. „Kaj stojiš tam in se nastavljaš solncu? Kar tod čez polje jo udariva in kmalu bova tam.“

Tedaj je zagazil tudi Saša med žitno klasje, ki se je vsekrižem lomilo pod njegovimi nogami, in žal mu je bilo za rumeno zrnje, ki se je usipalo po tleh.

Tako sta kmalu dospela do znamenja, ki je stalo ob kolovozu, vodečem med polje.

Stara kapelica je bila, nekdaj morda lepa, prijetna pogledu, a dež, ki je prihajal skozi streho, katere je polovico že manjkalo, je opral slike, da je bila barva bleda in obrazi popačeni in nejasni. Na desni strani je bil naslikan sv. Florjan z golido v desnici, levice pa mu je manjkalo, ker zid je bil oluščen in tudi oblake je nadomeščala le dolga, umazana lisa vlage, po kateri je lezel raznovrsten mrčes. Slika na drugi strani, kjer je bila streha do polovice odtrgana, se ni poznala; dež jo je izpral popolnoma. Zadaj v izdolbini, kjer je stal nekdaj kip kakega svetnika ali morda celo Matere Božje, ker tako se je poznalo po podstavku, je ležal šopek uvelih poljskih rož. Gotovo ga je donesla ženjica, ki je vedrila ali počivala v znamenju in se spomnila časov, ko je bilo znamenje še lepo, slike kakor žive, brez vsakega madeža in so se mimogredoči pobožno pokrižavali pred Porodnico, ki je s čudesno roko varovala vse polje naokrog.

Po tleh je rasla trava, celo dvoje spominčic je cvetlo ob zidu, in tja, kjer je bila senca, se je zleknil Saša in se globoko oddahnil.

Oče je sedel poleg njega, sezul čevlje, ki so bili na debelo pokriti s prahom, in razpel srajco na prsih.

Tako sta sedela v hladu in zavarovana proti vetru, ki je vršal čez polje močneje nego poprej.

„Vidiš,“ je pričel oče Primož in se oprl na komolec, — „ko bi ne bilo onega bora tam za ržjo, bi se morda videl zvonik sv. Jakoba. Stara podružnica, vsako leto napravijo Doljani o sv. Jakobu tja procesijo, a oltarji so slabi, slike so zastarele, in to moti pobožnost ljudstva, ki hoče videti Boga jasno kakor samega sebe. Vidiš, v velikih cerkvah so oltarji svetli, svetniki kot živi in ljudstvo pokleka prednje z zadovoljstvom. Zato bova tu v podružnici poslikala nanovo

sv. Antona. Lepo, rjavo kuto mu napraviva, bledikast obraz, kakor se spodobi za redovnika, otožnomirne poteze. E, Saša, tako se privadiš in postaneš slikar. Sedaj si še malo neokreten. No mlad si še, štirinajst let ti bo, kaj ne? Da, da, sčasoma se privadiš, izpopolniš se in prekosil bodeš očeta."

Saša je poslušal mirno, niti z očesom ni trenil. In že je videl pred seboj sv. Antona v temni kuti, z belo vrvico okoli pasu in z licem svečanomirnim, kakor se spodobi svetniku.

Tedaj pa se je spomnil nečesa velikega, kar mu je navdalo srce s srečo in blaženostjo, ker živo so se mu zaiskrile oči in nekako nezaupno je vprašal očeta:

„Pa nekoč ste mi govorili, oče, da pojdem v velika mesta, da se izpopolnim v slikarstvu — ali se spominjate?"

Oče Primož se je zazrl v njegove bose, prašne noge, nekaj težkega je šlo preko njegovih misli, ker stisnil je ustnice kakor v bolesti, in bliže se je nagnil k Saši.

„Tako sem govoril, prav praviš, a zdaj še ni tistega časa, da bi šel. Čudno se ti morda zdi, a ti tega ne razumeš, Saša, ne moreš razumeti, ker si še premlad. To so samo sanje, življenje pa jih preobrazi. Tako sem sanjal tudi jaz, ker življenje v sanjah je najlepše, a potem sem se prebudil, to se pravi, prebudila me je sila življenja, ki ni prav nič podobna sanjam, in ko sem si pomel oči, sem se zagledal na prašni cesti, upi in cilji pa so bili daleč za menoj. In ker tega tebi ne želim, me poslušaj! Ničesar ne pričakuj, Saša, ničesar ne upaj, Saša, samo delaj, in kar boš dosegel, ti ne donese sreča, ne usoda, kakor pravijo, ampak ti sam.

Saša ga je gledal debelo, ker ni mu bilo pogodi, da mu ne govori oče tako kakor takrat, ko je ves trepetal ob blaženi misli, da bo zapustil prašne ceste in pojde v mesto, da postane velik...

„Oče," je opomnil plaho, — „povejte mi raje, kako je tam in kakovo je tisto, kar me pričakuje, kakor ste mi pravili takrat, ko ste se potem zvečer napili, ker vam je bilo žal, kakor ste dejali, da ste mi kaj takega pripovedovali."

Oče Primož se je nasmehnil, trpko se je nasmehnil in ga pogladil po mokrih kodrih, ki so se mu neredno usipali po čelu in tilniku.

„Kako si radoveden, Saša! Ej, vem, da ti ni po volji to romanje z menoj, pa drugače sedaj še ne more biti. Vidiš, ako se ti bo kdaj godilo dobro, se bodeš z veseljem spominjal te polporušene kapelice, kjer si počival truden z očetom. Vse, kar je sedaj tako

grenko, ti bo v spominih sladko, zato ne bodi nepotrpežljiv. Jaz bi ti dal vse, kar bi te moglo zadovoljiti, pa nimam. Deset goldinarjev bova dobila, ko poslikava sv. Antona — kaj bo to, deset goldinarjev?“

„Vi jih boste — zapili, kaj ne?“ je povprašal Saša plaho, ker žal mu je bilo za deset goldinarjev, ki so se mu zdeli vsota, ki človeka že skoro obogati.

Oče je nagubančil zagoreli obraz, ker težko mu je bilo, da mu očita sin, česar se je sam nerad spominjal.

„Ne bom jih zapil, Saša,“ ga je pomiril. „To je le včasi, a ti tega ne razumeš.“

„Govorite mi, da bodem razumel,“ ga je poprosil Saša in vprl vanj zaupno svoje velike, sive oči.

„Kako? To ni mogoče, to bi se dalo prej naslikati nego povedati. A pusti to, Saša, in ne brigaj se za stvari, od katerih nimaš koristi. Ti si trmoglav — prav kakor sem bil jaz.“

Saši se je lice stožilo, žalostno je raztegnil ustnice in oče je uvidel, da mu mora povedati vse.

„No da, mlad si še,“ je pričel, — „a razum imaš, lahko ti skoraj povem, kar mislim, dasi bi bilo bolje, ako bi molčal. — Kadar bodeš velik, Saša, in ne bodeš nosil jopiča, zakrpanega in pomazanega z barvami kakor sedaj jaz, tedaj naslikaj to polpodrto kapelico. Sredi zlatega polja jo naslikaj, vso obžarjeno od vročih žarkov; pa napravi notri nekoga, ki bo malo podoben meni ali tebi v zreli starosti, ali kakemu drugemu, ki bo imel od solnca obžgano in zaripljeno lice. Tako ga naslikaj, da mu bo obraz podoben satanovemu, ki bi z enim mahljajem razpršil svet v neznatne mrvice; a tiste njegove oči ne smejo biti hudobne, velike in svečanomirne naj bodo, take, kakršne imajo ljudje, ki so v svojem hrepenenju mnogo trpeli, mnogo želeli in mnogo upali, a ničesar dosegli. Lepe morajo biti tiste oči: o ognju, ki je nekdaj gorel v njih, naj ne bo sledu, samo lahna senca davnega hrepenenja naj še veje preko njih. Mogočne naj bodo, a vendar tako vdano in skromno ponižne kakor boječa misel na vstajenje, ki kane iz davno pokopanih upov . . . Tako ga, Saša, in ako bodeš pogodil vse, bodi ponosen, ker naslikal si nekaj, kar se ne da videti in ne razumeti onemu, ki ni doživel . . . Ali si razumel?“

Saša je odkimal in žalosten je bil njegov obraz, ker tuje so mu bile očetove besede, sovražne in popolnoma nasprotne tistemu življenju, v katero je upal on.

„Kakor sem dejal,“ se je nasmehnil oče, videč njegovo temno lice, — „ti hočeš videti v bodočnost, ki ti je neznana. Saša, jaz ti berem v očeh, da s trepetom pričakuješ trenotka, ko se ločiš od mene. Kaj te je obsedlo, Saša, da toliko pričakuješ od bodočnosti? Bodi prepričan, da ne dosežeš ničesar, a delaj z vsemi močmi, in ako kdaj kaj dosežeš, bo tisto bolj sladko, ker ne bo pričakovano; ako pa ne dosežeš ničesar, si itak tako pričakoval in nič ne bodeš iznenaden. Šel boš morda in slikal seljakom kapelice in oltarje kakor jaz.“

Zadnje besede je govoril menda sebi, ker nasmehnil se je prezirljivo in zlobno, da se je Saša obrnil v stran.

„Pa nekoč ste mi obljubili, oče — da, natanko se spominjam, ob deževnem dnevu je bilo, ko sva korakala, do kože premočena, k sv. Ani, da pozlativa v velikem oltarju angele. Med potjo ste mi govorili, da imate že nekaj prihranjenega; še nekaj desetakov je treba — ste dejali —, in šel bom v mesto med slikarje. Od tedaj je že dolgo in nič več nimate nego takrat, morda še tistega ne?“

Tedaj so se Primožu posvetile oči, tesno so se mu stisnile obrvi in čelo se mu je nabralo v lahne gube.

„Ti mi hočeš nekaj očitati, Saša? Kdo ti da kos kruha zastonj?“

„V župniščih nisva nikdar plačala,“ ga je plaho opomnil Saša, ki bi bil nad vse rad zvedel, je li oče kaj prihranil zanj.

Oče je uvidel, da se mu ne more izviti, in s prisiljenim nasmehom je zamahnil z roko. Hotel ga je utolažiti, ker nerad ga je videl žalostnega, in pričel je zopet prijazno:

„Kaj bi s tem, Saša! Ne misli na pretektost, tudi o sedanjosti ne razmišljuj mnogo, samo na bodočnost misli.“ Govoril je proti svojemu prepričanju, samo da umiri in potolaži Sašo. „Kar sem ti govoril, kar sem obljubil, ne pozabim, vse se bo zgodilo. Za koga bi živel, ako ne zate? Jaz sem, kakor sem povedal, ubit in še poti, po kateri sem šel na morišče, se nerad spominjam, kaj šele smrti same. Sedaj živim samo še v grenkih spominih, pa tudi ti bodo kmalu umrli, in zgodilo se bo nekega dne, česar se bojim, da pozabim popolnoma čas, ko sem hotel v oblake zapisati svoje ime. In takrat, ko se bo to zgodilo, bom menda zadovoljen. Bog ve, da se ne bom sramoval poganjati teleta na semenj. Prav jasno vidim pot bodočnosti in nič ne trepetam, ker vem, da je sedaj za vstajenje prepozno. A rad bi včasi, rad bi se dvignil! Veš, taki obrazi, kakršnega imam sedaj, se mi včasi, ko imam lepše misli in se mi oživljajo spomini, — studijo. Pa ko se zavem trpkosti in resnice

življenja, ki noče vsakega obsuti s cvetjem, se zazdim sam sebi spodoben človek. Saj ni čuda, lahko bi bil padel še globlje... Nekaj njih, ki so hrepeneli in upali z menoj, so postali nesramne kreature brez življenja, brez najmanjše volje, živi mrtveci. Tako grenka je prevara upov in izguba visokih ciljev. Zato sem ti dejal: ne upaj visoko; bodi prepričan, da ostaneš majhen, in nikakega razočaranja ne doživiš. Taki ljudje ostanejo na površju, ne propadejo, pijani sreče niso, a zadovoljni vsekakor. Sedaj pa še ne toguj in ne jezi se nad menoj! Pomagal ti bom na Kriščevo pot in žalosten bom, ko se bova ločila, zato se bojim tistega trenotka. Zdaj si mi rešitev ti, Saša, samo ti si mi ostal od vsega, kar mi je bilo kdaj drago. Tvoja mati je umrla mlada. O, tvoja blaga mati je upala z menoj in ni mogla preboleti padca, a ti, revež, si poromal z menoj. Ko bi tebe ne bilo, Saša, bi se bil izgubil tudi jaz, padel bi bil tako globoko, da bi ne bil več Primož Sitar, ampak nekaj izgubljenega, rešilne poti iščočega in dobro vedočega, da se nikdar več ne dvignem. Pa tako je prišlo drugače in sedaj si moj up ti. Mirno, Saša, pojdi svojemu cilju nasproti, ne kakor bi šel na svatovščino, ampak k pogrebu, da se ne onečasti ime drugič. Zato se bojim tistega trenotka, bojim se najinega razstanka, ker berem ti v očeh, da so tvoje želje mogočne in tvoji upi silni in pozabiš očetove nauke za prvo goro. In jaz ostanem sam, v trepetu in strahu bodem živel, ker ničesar mi ni upati od tebe: ves si, kakor sem bil jaz. — Ej, čemu me spominjaš tega, Saša!"

Namrgodil je obraz, ki mu je bil med govorom miren, včasi celo razplamten od navdušenja, in jezno je pljunil v stran.

„Fej! Sitnosti so s teboj, Saša. Bolje je živeti v sedanjosti in se ne spominjati ničesar. Ti me siliš, da govorim, česar bi ne bilo treba!"

Nato je posegel v torbo po zelenkasto steklenico, pil najprvo sam in potem ponudil tudi Saši. Pa ta je odkimal, ker ni mu bilo za žganje, in oče je vstal.

„Pojdiva, dolgo sva počivala!"

Saša se je dvignil molče, si oprtal torbo in stopil zamišljeno za očetom iz kapelice.

Polje je bilo razdraženo, klas se je priklanjal klasu in vsenaokrog je šuštelo v vetru. Tudi nebo, prej tako dolgočasnomirno kakor trudna, nedogledna ravan, razpaljena od solnca, je bilo prevlečeno sem od zapada s sivo meglo, dolgočasno in mrežasto kakor umazana pajčevina. Na nekaterih krajih so se megle nakopičile in

popolnoma zakrile nebo, postale so zamolklosive prav kakor ob soparnem dnevu oblak, poln toče. Težke so bile in komaj vidno so se pomikale dalje, videlo se je, kakor da lezejo proti zemlji. A izza obzorja se jih je vlačilo vedno več, kot da jih bruha neviden velikan, in pritiskale so na prve, da so se leno pomikale in valile proti solncu. Tako je bilo razdeljeno nebo: tam na vzhodu je bilo še vse jasno, žarki so vztrepetavali pod lahno tresočo se modrino, zapadna stran pa je bila kot omadeževana z velikimi, umazanimi pegami in sredi je bilo solnce, ki se je že precej nagnilo na zaton.

A Saša in Primož sta še vedno korakala, oblita od žarkov. Primož je šel naprej, sklonjen pod bisago bolj iz navade nego iz potrebe, lenomirno mu je bilo lice in tudi oči niso govorile o preveliki zamišljenosti. Šel je kakor navadno in mislil zdaj na to, zdaj na ono, a ničesar podrobneje, ker poslovil se je že davno od premišljevanja, ki poraja cilje in upe. Kaj bi premišljeval in podil misli izbičane in onemogle na strma pota, ki so nedosežna, ko usoda in sila življenja ne vpoštevata premišljevanja in hrepenenja. Takih misli je bil Primož in zato je raje mislil na sv. Antona in na desetak lep, rdečkast, za katerega se človek pošteno naveseli in pozabi mnogokaj, kar mu leži v duši težko priklenjenega . . . Pa te misli se je zbal, ko je začul za seboj Saševe korake, in pričel je siloma misliti na drugo . .

Saša pa, ki je hodil za njim, je gledal v tla in kar iz oči so mu kapljale težke misli, ki so ga popolnoma osvojile. Ni videl polja, ki se je smejalo ob njegovi strani, in ni čutil torbe, ki mu je zlezla že tako nizko, da mu je skoro brenkala po stegnih.

Hodil je po dolgih, širokih cestah, o kakršnih mu je pripovedoval oče, katerih pa še ni videlo njegovo oko in so bile zato v njegovih mislih mnogo lepše. Ob obeh straneh so se dvigale hiše, visoke in lepe, kakršne se spodobijo za cesarsko ali kako drugo imenitno mesto. V dolgi vrsti so se vrstile, ena lepša od druge, in vmes je tekla ulica, široka in polna življenja, da nikdar takega. Ljudje so hiteli goriindoli, bogati, z zlatimi naočniki, vse lepšimi, nego jih ima dolski kaplan, in z veseljem in zadovoljstvom v obrazih. In Saša je korakal med njimi, postajal na vogalih, da ga vidijo in se mu načudijo. V baržunastem suknjiču in telovniku je šetal med njimi, resen, kakor se spodobi Saši, ki je bil velik in mogočen v očeh onih, ki nimajo moči, da bi se dvignili tako visoko, čislan in spoštovan od prijateljev, ki so bili prav tako

veliki, in priznan od onih, katerih ime se šepeče od vzhoda do zahoda . . .

Pa takrat je legla nad polje kot lahen mrak grda megla, se prilepila na solnce in ga ohlapno ovila, tako da je trop boječih žarkov še vedno prodiral skozi in se vpiral tam daleč v polje. Natanko se je začrtal rob tiste megle. Saša in Primož sta sedaj korakala v senci in tudi polje, ki se je širilo za njima, je bilo v hladu, tam onkraj vrbe pa, ki je bila nedaleč pred njima, je še vse v solncu. Pa to je bilo samo za hip. Ko se je Saša popolnoma zavedel, da ne šeta po ulicah, dolgih in širokih, v baržunastem telovniku in s klobukom širokokrajnim kot srednjeveški vitezi, ampak s torbo in bosonog, majhen in neznaten, je potemnelo polje že tudi onkraj vrbe in solnce se je skrilo popolnoma. Kar vidno so naraščali oblaki, težki in nakopičeni kot grmade, in tudi druga stran neba se je pooblačila.

„Ob vrbi zavijeva navzdol," je zamrmral Primož in se ozrl na Sašo, ki je šel zadaj nakremžen in dolgočasen. „Ob tisti vrbi, saj jo vidiš, in še nekaj korakov pa bova pri cerkvi."

Po tem se je zopet obrnil in je šel.

Saševo lice pa je bilo temno, pooblačilo se mu je čelo in jezno so mu begali pogledi. Vroče ni bilo, ker šel je v senci, a dihal je globoko, da se mu je napenjal suknjič in zbiral zopet v gube; in tudi ustnice, nežne in drobne, malce razpokane od vročine, je stisnil tesno, da se je slišalo, kako diha razdraženo skozi nos.

Žal mu je bilo za lepe sanje, ki mu jih je zmotil oče in mu jih je odnesla senca, ki je legla temna na polje. In kar ni se mogel sprijazniti z mislijo, da koraka za očetom, ki mu zapira pot do sreče, da hodi med poljem bos in umazan od prahu in nima ničesar, na kar bi pokazal s ponosom. In spomnil se je plačila, ki ju pričakuje, ko poslikata sv. Antona, spomnil se je lepih, svetlih tolarjev, ki sta jih že prislužila z očetom na tem križemromanju. Prešteval jih je v duhu in jih naštel mnogo, mnogo . . . Cela kopica svetlega srebra je vstajala pred njim, in morda bi zadostovala že polovica, morda samo tretjina tistega zasluženega denarja, da bi šel, kamor mu je obljubil oče. Pa tako ni bilo ničesar in dvomil je, da ima oče v žepu groš, saj drugače bi gotovo ne pil žganja, ki ga nosi že tri dni v steklenici. Zato se bo razpršilo tudi tistih deset goldinarjev, ki jih je obljubil dolski župnik za sv. Antona, in prav tako bo moral zopet romati brez upa v boljšo bodočnost kakor sedaj. Še nikdar ni klel svojega očeta, a tisti trenotek se mu je zdelo, da

ga nekdo tišči naprej, da bi mu skočil za vrat kakor zver in ga ugriznil, da bi zakričal bolesti . . .

A kmalu se je zopet umiril, leno je začel pogledavati očeta in ustnice, tesno stisnjene, je razklenil, kot da mu hoče povedati nekaj skesanega . . . prav nič podobnega prejšnjim mislim . . .

„Oče, kje pa bova prenočila?“ ga je povprašal skoro boječe, videč, da se oče nič kaj ne zmeni zanj.

„Bova videla,“ se je odzval oče prijazno in obstal, ker dospela sta do vrbe.

(Konec prihodnjič.)

Ob solnčnem zatonu.

Trst. Molo San Carlo.

Plamen krvi je zaplal čez brezmejno ravan,
zlate oblake zažgal in ves sinji obok —
nemo umira nad vali drhtečimi dan,
žalost je v duši moji, moj Bog!

Jadro samotno v brezmejnost od solnčnih bregov
nosi se — kje so mu cilji in kje mu poti? —
Misel zaplula je moja čez morje mi snov,
ni ji poti in cilja ji ni.

Rože tonečega solnca, kako sem nekdaj
ljubil vaš žametni, vaš plameneči škrlat —
danes otožnost preveva vaš zlati smehljaj,
v duši jesen je, ni več pomlad.

Kam je vse šlo, vse življenje, ves blesk in ves hrum!
Tak neprebuden jeka nad lesom mre zvok.
Prazno srce je in tih valovanja je šum,
žalost le dušo polni, moj Bog!

Misli, vaš sen je končan, v dnu morjá pokopan,
sen o blestenju dveh marmornih, liljnatih rok —
V ognjih umira nad vali drhtečimi dan,
žalost je v duši moji, moj Bog!

Vojeslav Molè.

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

Skalnati vrhovi gorá so stali že visoko za nami. Vročina, ki je čez dan tako silno pritiskala, je pojenjala, hladilen vetrc je vel z gor. Niže in niže smo se spuščali v Podrinje; tuintam se je v daljavi že zalesketala Drina, v večernem solncu razžarjena, v podobi podolgovatega, srebrnosvetlega ogledala. Kraj je postajal rodovitnejši, pot se je čimdalje bolj širila, grmovje se umikalo v stran in popotovali smo že med pašniki, vrti in njivami. Ob položnem pribrdju je čepela kje kakšna mračna, s praprotjo pokrita koča, znamenje, da se skriva v dnu zadaj za hosto cela vas. Z Mitrom sva se zopet pridružila izprevodu. Bošnjaki peš in na konjih so nas srečavali, postajali ob kraju poti in pozdravljali, ali pa se nas ogibali v ovinkih in za nami pokašljevali. Po pašnikih so se pasle v precejšnjem številu one živali, o katerih nas nemška zemljepisna knjiga, namenjena za vojaške šole, na kratko tako poučuje: In Bosnien gibt es kleine, pferdeähnliche Tiere, „Konji“ genannt. Rad bi poslovenil ta stavek, ker bere se v novinah, da Slovenci, žal, nič več ne umejo nemškega jezika, in ker nisem prijatelj nemških citatov, pa bogme, težko je po domače povedati tak temeljit izrek. Pokazalo se je, da slavnostni izprevod teh živali nič ne zanima, pojavilo pa se je zanimanje pri neki kravi, ki je, naostrivši ušesi, zamaknjeno in živo pogledovala s travnika na ovenčanega slavljenca — radoglednost, ki ni lastna samo kravam.

Mož v črnem turbanu, vodeč bika, doslej še ni zinil besede. Molče, medvedje okorno je koracal in venomer držal v ustih debelo cev svojega vedno praznega čibuka. Spoznavši kravjo slabost, je mož na mah oživel. Dvignil je gorjačo in zavihtel ž njo nad bikom, rekoč: „U-hu-hu! Bo telečja pečenka, bo! Tudi v našem kraju bo!“

Vsi smo se zasmejali čudnemu gorjačarju.

„Kaj ti pečenko ješ?“ je vprašal orožniški vodja oživevšega proroškega starca.

„Kako bi jaz . . .“ je momljal starec in vzdihnil. „Kje bi vragu žep, ko dolame nima!“ je dejal s hripavim glasom Jovici. Ubit nasmeh mu je preletel lice.

„Marko še koruznega kruha nima,“ je odgovoril Jovica in starec je pokimal ter zamolčal. „Pečenka ni za nas, pečenka je za gospodo, ki piše in nam vlada, za gospoda predstojnika in za gospoda Laparja, ki skrbita, da je vse lepo v redu. Takšen človek, kakršen so naš gospod predstojnik . . . oh, takšnega človeka ni na širnem svetu!“

„Da, pameten človek je, Boga pozna!“ je modro pritrdil Kokić.

„Oh, majka bosenska so nam. Prejšnji ni bil tak, tisti še po naše govoriti ni umel. Če mu ni bilo kaj povšeči, je stopil postrani pred človeka in začel je krakati nanj: Šta! šta! šta! . . . več pa že po naše ni vedel povedati. Oh, ta so pa kakor med, in kadar so pri volji, se po cele ure razgovarjajo z menoj.“

„Kako se imenuje vaš predstojnik?“ sem vprašal

„Jaz jim pravim mutašerif, a imenujejo se Puk . . . Pu — puk . . . ne . . . kako že . . vrag zna . . .“ si je vbijal glavo Jovica.

„Pru . . . Pru . . .“ je skušal popraviti Kokić, pa brzo je utihnil, ker tudi njemu se je zmešalo.

Jovica je pograbil fes in si ga potisnil na tilnik, stisnjeno pest si je položil na čelo: „Bogme, kako sem pozabil! Čudno mu je ime! Pur . . . Purkuljević!“ Odmajeval je z glavo, ker zopet mu je izpodletelo.

„Purk . . . Purk!“ je bleknil hripavi Marko, kakor bi kuro zaklical.

„Gospod Pruprutkijévič je naš predstojnik!“ se je oglasil orožniški vodja, obrnivši se k meni. Oblastno si je zavihal brke. „Pruprutkijévič!“ je ponovil še enkrat, naglašaje vsak zlog. Vse je bojazljivo pogledalo na orožnikove ustnice. Iznova se je začelo ugibanje. Jovica si je pogladil čelo, ustnice so mu potihem prebirale zloge, naposled si je z dlanjo obrisal pot s čela, se nasmehnil ter obupno potresel z glavo, ker še ni mogel pogoditi imena svojega mutašerifa; Marko se je leno počehal za ušesom in osato je pogledal v prazni čibuk. Kokić se je začudil: Oj, kakšno ime! — potem se je jezno, kakor bi si hotel izruvati nos, useknil v stran. „Prup . . . Prup!“ se je oglasil za mano na moje veliko začudenje moj zvesti Mitre. Težka, trda, ubita je duša slovanska; ostrmi ta duša ob novoti, kmalu pa se vtopi v njo, premišljuje, razbira in si prilaščuje.

„Hvala Bogu, sami dobri gospodje so prišli k nam!“ je povzel besedo hvalisajoči in zgovorni Jovica.

„Naj bo hvala Bogu dragemu!“ je čemerno vzdihnil Turčin.

„Sami učeni in modri ljudje!“ je poudaril Jovica.

„Da . . . in pamet caruje in kraljuje,“ je pritrdil Kokić.

„Te dni me je srečal gospodin Lapar na ulicah, postal zraven mene, podal mi roko in me vprašal: Kaj, Jovica, ali mi veš povedati, koliko bi se potrebovalo mišjih repov, da se zveže nebo z zemljo? — Odgovoril sem: Tega pa ne vem, gospodine! . . . In oba sva se smejala. — Samo eden — je rekel — a tisti bi moral biti dolg. — Tako se pogovori gospodin Lapar s človekom.“

Vsa družba je dvignila glave. Orožniški vodja je nategnil obraz v svečane, resne poteze, da bi prikril smeh, ki mu je silil na mimične mišice — njega sta vedno dičila teatralski patos in veličastna poza; njegovi tovariši so se precej tiho, skozi nos smejali; Marka je posilil kašelj; Kokić je bistro pogledal na Jovico, kakor bi mu hotel reči: Močerad ti klečeplazni! Tudi Mitru se je zažarilo lice.

Poščegetala me je radovednost. „Kdo je ta Lapar?“ sem vprašal.

„V konaku piše . . . Oh!“ je odgovoril Jovica, poln blagorodnega čuvstva za Laparja.

„Pristav je pri kotarskem uradu,“ se je vmešal orožniški vodja, „njegovo pravo ime je gospodin Plaper.“

„Plaper? Pa ni prišel k vam iz Sarajeva?“

„Da, menda iz Sarajeva, pred dvema letoma.“

„Majhen, čokat mož z rdečo brado?“

„Da, da, bo že tisti; pikast je tudi — Rudolf Plaper.“

Čudom sem se čudil, čeprav ni nič čudnega, ako človek čez leta zopet najde starega znanca v kraju, kjer se ga ni nadejal. Spomin na Plaperja me je nekako pogrel, potopil sem se v premišljevanje in nisem več pazil na prijetno družbo. Moji šari se je zdelo varno, pomuliti mimogrede tuintam šop trave, kar je mrko zvesto posnemal, tako da sva z Mitrom, ki je postal čisto ravnodušen, malomaren in zaspan, zopet zaostala za izprevodom. Misel za mislijo se je rodila v moji glavi, prizor za prizorom je vstajal, videl sem kakor v zrcalu pretekle dni, zorno mladost, nepovratno odletevšo. Evo, česa sem se domislil! Spomnil sem se otroških let. Z menoj hodi v šolski razred pritlikav, vedno se smejoč dečko rdečkastih las, nežen in šibek, takšen, da se je zdel nam drugim, ki smo prišli s kmetov, kakor igrača, in malo smo marali zanj. Vsak dan prinese v šolo rožek ali kosec pogače ali dehteče cvrtje, lušči,

obira in jé med urami in nam se kar skomina. V znanju se ne odlikuje posebno, pa izhaja za silo. Čim više smo napredovali po razredih, tem bolj smo se zbližavali: mladeniči kmetskega pokolenja z ene strani, z druge strani gosposki — Rudolf Plaper. Ta se je sčasoma privadil slovenskega jezika, naše podnebje ga je prestrojilo, poredil se je, in mi smo polagoma odlagali na kmetih delano obleko, obelili smo se, ta in oni si je kupil že prve rokavice, naučil se je kadrilje, nekateri je delal že verze z apostrofi in bolj ali manj smo se navzeli šolskih idej in mestnih šeg, pozabivši domačih pašnikov. Tako so se naša mišljenja sčasoma zbližala in Plaper je postal naš ravnopraven tovariš. Ko so se nekoč, ne vem že po kakšni pričini, pojavile po vseh razredih ljubljanske gimnazije češke narodne kape „podjebradke", se je pokazal na naše veliko zadovoljstvo tudi Plaper v takšni čepici. Čeprav smo ga že poprej nekoliko uvaževali in šteli med Slovence, vendar za gotovo še nismo vedeli, ali je krop, ali je voda, sedaj nas je pa jasno prepričal, da je krop, naš človek, pravi gad. Še predno smo se dositega naveselili in naveličali novih pokrival, jih je šolsko vodstvo prepovedalo. Ko je Plaperjev oče, višji uradnik, preselivši se iz Nemcev v Ljubljano, zvedel, kakšna grozna demonstracija je tista čepica, ki jo je nosil njegov sin, se je silno razsrdil. Sina je za tako nespamet strašno ozmerjal, „podjebradko" mu raztrgal in v cunje bacnil in za ves mesec mu je odtegnil denarno doklado. Mladi Plaper nam je o tisti „komediji" pravil, rogaje se svojemu očetu in ploskaje v roki. Nam se je še bolj priljubil: zdel se nam je mučenik naše narodne stvari. Neko jesen pa mladi Plaper več ni prišel v naš razred. Stari je šel v pokoj, preselil se iz Ljubljane, vzel sina s seboj in mi smo kmalu pozabili tovariša.

Kje so moja zelena mladeniška leta, ki sem jih preživel med Slovaki! Kako se mi je priljubilo to siromašno, dobro ljudstvo, njegova lepa zemlja, naslonjena na Karpate, deroči Vah, v nebo kipeča Tatra, tako genljivo opevana od pesnikov! V slovaški vasi za Vahom me je usoda zopet združila s Plaperjem. Čez dan opravljava službo, zvečer nama pan Trinka toči žareče vino, ki se rodi ob vznožju Malih Karpatov. Pan Trinka je častit Slovak stare korenine, črnih, mastnih in močnih las, ki so okoli vse glave podstriženi, obritega lica in vratu. Obrvi so se mu povesile čez oči, tako da težko gleda kvišku, zato pridno poveša oči v kozarec in smehlja se božji kaplji. V Trinkovi „šenki" se pred adventom in pred pustom pleše po dvakrat na teden: zna pozabiti Slovak svojo

bedo, potlačiti okrogli klobuček na stran, poskočiti sebi na slavo in veselje, udariti s plosko dlanjo ob visoke golenice, ploskniti v roki, dvigniti svoje dekle v višek in zarajati: haj, haj, haj! Pri takih zabavah sloniva s Plaperjem pozno v noč ob steni šenke in gledava na šumeči narod, na krepke postave v narodni obleki. Plaper ima vselej polne žepe cukrčkov za dekleta, katerim pokupi tudi vse preste, kar jih prinese zamazani žid k zabavi. Mimo njega pleše Rozika, edina hči Trinkova in vsemogočna gospodinja v hiši. Oh, kako se nosi in kako je opravljena! Prava kraljica vaških deklet! Na glavo si je pripela živordeče svilene „stuške“ z dolgimi trakovi — znamenje ponosne device, ker dekle, ki je padlo v viden greh, ne sme več nositi „stuškov“ — nadela si jih je na črne, goste lase tako milo in okusno, da se ni mogoče nagledati; prepasana je z dragocenim srebrnim pasom, vse na njej je skrbno obšito in všito, visoke škornjice z nagrbljenimi golenicami in svetlimi podkvicami na opetnicah, kratka rokavca, krilce do kolen, ta goreči obrazek, mamljive oči, te bele ročice, te urne nožice! . . . Oh, zakaj so ta dekleta tako hladna proti tujcu, zakaj jih ne ganejo nobene slaščice in nobene še tako bojko navihane mustače, nobena zemeljska zvezda in nobena svetla sabljica! Zakaj sem moral na pohod, še predno sem te poljubil, ti zlatolasa Maruša z neoskrunjenimi „stuški“! Zakaj nisi imela usmiljenja s tujcem, ki ni našel nikjer miru! Čital sem ti naše pesnike, ki toliko vedo o ljubezni, samo o ljubezni, hvaležno si me razumela in solza v tvojih žalostnih očeh mi je bila edino plačilo! In dalje sem moral iz vasi v globoko Ogrsko! —

Plaper se je prav zaljubil v Trinkovo hčer in sedel je noč in dan v šenki. Rozika se mu je sladko nasmihavala in vabljivo, prisrčno ga pogledovala, stari premeteni Trinka je povešal trepalnice čez nos, smehljal se z dolenjim delom lica, delal se slepega in nevednega, postajal pred Plaperjem, točil, pil, včasi celo zapel prelepo pesem: „Težki furman k nam — težku furu věze“ — in računal. Tako je Plaper koprneč preživel celo poletje. Jeseni pa je prišel Jano Djuriga, korenit mladenič, sin premožnega Slovaka, od vojakov domov. Temu ni bilo Plaperjevo sladkanje nič povšeči. Napil se je neko nedeljo popoldne vina, zvečer pa je Plaperja tako izdatno pretepel, da se je moral odpovedati službi in je zbežal k svojemu očetu na Dunaj.

Toda Plaperju je bila sreča vedno mila, kmalu je bil zopet, kakor pravijo, pri polnih jaslih. Njegov oče ga je toplo priporočil svojemu prijatelju, sotrudniku nekaterih židovskih listov dunajskih.

Mladi Plaper se je predstavil, sotrudnik ga je ljubeznivo sprejel in smehljaje se ga naravnost vprašal, če ume lagati, na kar je Plaper strmeč, sramežljivo in skoraj bojazljivo odgovoril: „Za silo tudi, če treba!“ Sotrudnik ga je za tak moder odgovor potrepal po rami. Drugi dan je govoril znan Čeh v državnem zboru odličen liberalen govor z znamenitim uspehom. Sotrudnik nekaterih židovskih listov je precej porabil priliko. Skrpal je na podlagi markantnih točk onega govora kritiko o parlamentni seji. Zbral je svoje pomočnike — med njimi je bil tudi Plaper —, posadil jih za mizo in razdelil posel. Plaperju jo ukazal kritiko v glavnih potezah prepisati in jo z visoko donečimi besedami tako našopiriti, da bo sposobna stati na prvi strani liberalnega lista; drugemu pomočniku je naročil kritiko za drug liberalen list v slogu toliko predelati, da se ne bo poznalo, da sta obe iz enega vira; tretji je dobil nalogo, stvar tako prežvečiti, da bo ugajala tudi rdečim demokratom; četrti je dobil ukaz, kritiko za predmesten gorjačarski list na glavo postaviti, to je, začeti jo z onim stavkom, s katerim jo bodo prvi trije listi končali, in petemu, v lažeh posebno podkovanemu, zatorej zanesljivemu človeku je dejal, naj jo presuče in prenaredi za konservativna ušesa, ne z ozirom na čitajoče občinstvo — konservativni ljudje malo bero kritike —, ampak ker plačuje list mogočen konservativen dostojanstvenik. Tako in v taki družbi je začel Plaper delati za človeštvo. Pisal je o vsaki stvari, nadejaje se nagrade, za denar, pisal je brez ljubezni do stvari in brez ognja, brez skušenj in pravega poznanja stvari, nepremišljeno, površno in na brzo roko in pisaril je tudi o slovanskem svetu. Stopil je v vrsto onih ljudi, ki nas po tujih novinah dan na dan psujejo in blatijo. Srečal sem ga na Dunaju bradatega in debelega. Pohvalil se je, da je z življenjem in Dunajem zadovoljen. Nekaj let pozneje sem slišal, da je stopil Plaper v Sarajevu v službo bosensko-hercegovske vlade.

(Dalje prihodnjič.)

Večna ljubezen.

Spisal C. Golar.

dpustili so ga iz velike, bele palače sredi prijaznih vrtov, žuborečih vodoskokov in hladnih smrekovih šum. Kraj je bil čudno lep, in ko ga je spremil brat na vlak, se je poslavljal z otožnostjo od svojih prijateljev, samih bledih in neveselih ljudi, ki so postajali po vrtu, po šumi, okoli studenčka v dolgih, belih plaščih, v sandalah in lahkih slamnikih. Bilo je čudno življenje v tej hiši, sama tišina in svečan molk se je razlegal naokoli, včasi pa je zapel klavir tam v okroglem paviljonu, in tenke dolge postave so prihajale in vele ustnice so se jim nabirale na smeh.

Rekli so mu, da je bolan, in včasi je začutil velik, neznan strah in nemir, pred njim je vstajala čudna groza in skozi oblake je hrumelo tristo jezdecev. Ali bilo je bolje od dne do dne, in začel se je spominjati svoje neveste Lucije, ki jo je vodil za roko ob lepih večerih pod topoli, pod zelenimi kupolami.

Po vožnji sta se poslovila z bratom šele na morski obali; nizka vila sredi cipres in brajd je bila sedaj njegovo stanovanje, mirna gladina je bilo njegovo polje, ki sta ga orala s čolnarjem, solnce je plavalo pod njim in nad njim.

In tedaj se je zgodilo, da ni več ljubil svoje neveste, spomnil se je v mraku svoje duše, da se mu je skrila zvečer v hladnico, in njegov brat je šel k njej. Nenadoma ga je obvladal čut nizkote, zakaj zaslutil je, da se mu natihoma bliža velika sreča, velika ljubezen, kakršne brat Evgen ne doseže nikoli. Jasno pričakovanje je raslo in cvetlo v njegovi duši, in vsako jutro je šel na obalo in pogledal proti solnčnemu vozu, ki je kipel z obzorja Mogoče je, da pride njegova nevesta od tam, da se pripelje v zarji in viharju, z vrta Avrore, z rožnimi prstki in zlatim valom okoli temena in na razpenjenih plamenih.

Tisto jutro je bilo čudovito belo in svetlo, solnce je imelo okoli sebe namesto zarje mlečnobel, opalen pajčolan, snežnobleščeč tul je plamenel nad morjem, in Metod Jesen je vedel, da se bliža tisti veliki čas, dolgo zaželjeni, ko se ima uresničiti njegovo pričakovanje. Stal je na obali in videl deviško solnce, ki se je vzdignilo

iz bele postelje, in bilo mu je jasno, da iz zarje in z vrta Avrore ne pride njegova nevesta. Ali še bolj vedro in veselo čuvstvo se je rodilo v njegovi duši, to je bilo zmagoslavje, to je bila dosežena sreča: Ne v solnčnem vozu, ne v zarji, ne v viharju ne pride njegova nevesta, že je pri njem, vsa bleščeča in jasna njena duša sije okoli njega in plava nad njim.

Vstal je in šel od morja, poljubljal zrak in solnčne žarke, zakaj v njih in na njih je bila njegova ljubezen.

Vitke ciprese so strmele na obeh straneh v zrak, sinjezelena brina je kipela za njimi, nad potjo po vinskem griču so rasle oljke. In tako je šel Metod Jesen svoji ljubicí nasproti, njegovo bledo in otožno lice je zasijalo in tudi v njegovih globokih očeh se je zasvetilo.

Bela hišica je pogledala iz gostega zelenja, stala je čisto na samem, sredi prijaznega vrta in tik ceste. Okna so bila odprta in skozi nje je sijala rumena luč.

Metod Jesen se je ustavil, in njegovo srce je zavalovalo v burni radosti: Skozi srednje okno, ki se je tako bleščalo sredi belega zidu, je zagledal dekliško glavo, ali ne rdečih, smehljajočih se lic, temveč le kito las, ki se je vila na vsako stran glave, počivajoče na blazini, in teme je zaljšal deklici srebrn, mrtvaški venec.

Vstopil je in obstal sredi male izbe pred mrtvaškim odrom. Deklica, ki je ležala sredi dveh gorečih sveč, zagrnjena z dolgim, čipkastim prtom, je bila prekrasna. Palmo je držala v prstih in na vejici se je svetil zlat prstan, s črnimi trepalnicami so bile napol zasenčene njene oči, njena lica so bila prosojen alabaster.

Metod Jesen je stopil k mrtvi devici, in njegove oči so pile biserno belino njenih lic in mrzli blesk žametnih oči in hladni sinj njenih trdih usten, pod katerimi so se svetili ostri, drobni zobje. Ni se ganil in ni zinil besede, samo njegove oči so rasle in se širile.

„Tu spi moja ljubezen,“ je zmagoslavno klicalo njegovo srce.

„Moja ljubezen, ki ne umrje nikoli; njena duša sije nad menoj in okoli mene, kamor pogledam, se mi blesti tako svetla in bela.

„Ti, moja nevesta, vem, da me vidiš, četudi so zasenčene tvoje oči, slišiš me in ljubiš me, ker plava tvoja duša nad menoj, ker jo nosim v svojem srcu.“ Tiho so drhtele njegove ustne in čutil je, da bo s pogledom oživil, s srcem vzbudil in s hrepenenjem poklical v življenje to mrtvo, prekrasno ljubico svojo.

„Trudna je tvoja ročica in komaj nosi palmo, in tvoje ubogo srce ne bije. Ali čuj me, ljubica, tvojo dušo sem zaklenil v svoje srce, in zato vstani!“

Razprostrl je svojo roko čez njeno truplo in njegov pogled je nepremično strmel v njen obraz.

„Vstani! Kakor je Jezus vzbudil Jairovo hčer, tako te jaz kličem v življenje: „Deklica, vstani!“

In — njene ustne so se nasmehnile, vejice njenih oči so se odprle in zamajala se je palma v njeni roki.

„Deklica, pravim ti, vstani!“ je ponovil še enkrat.

Še bolj veselo se je zasmejala in živo so pogledale oči.

„Kod si hodil tako dolgo,“ je izpregovorila nenadoma z glasom, ki je drhtel kot šum večerne sape. „Nisem te mogla več čakati, ker so se iztekle moje ure in moj dan se je nagnil.“

„O, ljubica! Iskal sem te po svetu in nisem mogel priti prej. Blodil sem po gorah in po morju, čakal sem, da se pripelješ v solnčnem vozu, da prideš v zarji in viharju, ali danes sem zagledal nad seboj tvojo dušo in vedel sem, da si pri meni.“

„Tako pozno si prišel, glej, umrla sem, ker mi je bil svet tako mrzel, ali zate je moje življenje večno. Hrepenenje je nesmrtno, ne more ga umiriti smrtni angel, in moja ljubezen do tebe je večna.“

„Ali se spominjaš, ljubica? Ali se spominjaš najinega življenja pred tisoč in tisoč leti, najine ljubezni na visoki nebeški zvezdi? Ali nisva živela skupaj in se ljubila, predno je bila zemlja?“

Tiho se je smejala in tresla se je palma v njenih rokah.

„Da, moj ljubček, in ne vem, kdo ti je vdahnil to zavest. Prezgodaj ti je prišla, saj se je komaj vzbudila v meni, in vendar že gledajo večnost moje oči.“

„Ali ti ni bilo ime Selena?“

Tiho se je smejala, in njena glava se je nagnila, da je zazvenel srebrni venec na njenem temenu.

„Glej, Selena, že tisoč in tisoč let živi najina ljubezen in bo ostala na veke. Začela se je na zvezdi, kjer sveti troje solnc, in bo živela zopet na zvezdi, kjer sije svetloba duš v večni lepoti. Ali ostaneš dolgo pri meni?“

„Kadar me pokličeš, se vrnem k tebi, dokler nisva združena.“

„In zakaj me zapuščaš, kam odhajaš?“

Izginil je smeh z njenega lica, in ni odgovorila.

„Ali me ljubiš?“ je vprašal in z vsem srcem je zahrepenel po mrtvi ljubici.

Zopet je zaplaval smeh okoli njenih usten in še svetlejši lesk je izpreletel ves njen obraz.

„Ljubim te."

„Daj mi ustne, da te poljubim."

„Skloni se k meni!" so zašepetale njene ustnice, in rožna zora je šinila po njih.

Nagnil se je nadnjo, njene roke so se zgenile in ga objele, palma je trepetala nad njegovo glavo. Pritisnil je svoja usta k njenim, in zapihljala je sladka sapa okoli njega.

Tisti trenotek je zašumelo za sivim zagrinjalom na drugi strani odra, ustne so se ločile, in Selena je zopet nepremično ležala na odru. Njene oči so bile rahlo zasenčene.

Metod Jesen je stal ob mrtvi ljubici, in izza zagrinjala je prišla stara žena, vsa v črnem pajčolanu. Ko ga je zagledala, se je v strahu obrnila proti njemu, plašen je bil njen pogled in ustnice so se premikale brez glasu. Z roko je mahala proti njemu in šla vedno bliže.

„Kdo si, kdo si?" je hotela reči.

„Pustite me, da ostanem pri svoji ljubici!" Še večji strah je zagorel starki v očeh.

Metod Jesen je pogledal mrtvo deklico in osupnil: Jezno so strmele vanj steklene oči, sinje ustne so dihale mrzlo grozo.

Z obema rokama je zakril obraz in zbežal iz sobe.

* *
*

„Da, to je ona, to je Selena!" je ponavljal in stopal v senci oljkovega gaja kraj morja. Čutil je nad seboj in okoli sebe in v sebi njeno dušo, v svetlorožnem zraku, ki ga je obkrožal, je plaval njen dih, njena senca, bela kot mesečina, stkana od polprosojne, mlečne megle. Nenadoma mu je bilo, kakor bi plaval pred njim njen stas, poln življenja in gorkote, v njenih očeh so planile žive iskre in tajna nežnost je zaigrala na njenih ustnih.

„Selena, Selena, vrniva se na zvezdo!"

Razprostrl je roke proti njej in skušal objeti njen jasni in divni lik, ali odplavala je više in više in se razblinila in razsijala v prozorni nič.

„Selena, Selena!"

„Saj sem pri tebi, zakaj me kličeš? Tvoje oko me ne vidi, ker leži moje telo na odru, ali tvoja duša me čuti in vidi. Pojdi z menoj, objemi me, in poletiva na zvezdo!"

Zaprl je oči, in že se ga je oklenila svetla postava in na svojih ustnah je začutil sladko sapo. In bilo mu je, kot da je izginila zemlja pod njegovimi nogami, in šum velikanskih peroti je završal okoli njega. Obenem je začutil, da leti z neznano brzino navzgor, utihnilo je veličastno dihanje morja, samo nevidna krila so šumela po zraku.

Nenadoma je imel zopet tla pod nogami.

„Odpri oči in hodi!" mu je velela spremljevalka. Pogledal je in videl tri solnca nad seboj, tri napol ugasle, velikanske krogle, krožeče po zraku. Prvo je sijalo zelenotemno luč in svetloba drugega je bila mračnordeča in tretje se je svetilo v žolti svetlobi.

„Selena, Selena, kje si! Vodi me, zakaj že je pozabil moj duh, kod sva hodila nekdaj."

Takrat je gorelo troje živih velikanskih solnc, a zdaj ugasuje njih luč."

Zopet je zapihljal kraj njega njen sladki dih in prosojna senca je plavala pred njim.

„Glej, na tej gori pod rdečim solncem sva se ljubila, moj ljubček," je zašumljalo.

„Selena, a danes je tako temno in hladno v raju ljubezni! Groza me je bledega mraka in mrtvih solnc."

„Ne boj se, jaz sem s teboj."

Prijela ga je za roko, in splavala sta na goro, in tam je blodilo vse polno črnih senc in slišalo se je vzdihovanje in klicanje na pomoč.

„Kdo hodi tod, Selena? Kdo joka?"

Le tiho ječanje je bilo odgovor.

Vsa gora je bila polna joka in solz in mraz je šumel od solnca.

„Selena, strah me je! Vrniva se na zemljo!"

Objel jo je in zaprl oči. Vihar se je dvignil okoli njega, šum nevidnih kril se je razlegal po zraku in zdelo se mu je, da pada s strašno hitrostjo.

„Doma sva, ne pozabi me!"

Ko je izpregledal, je bil sam. Stal je pred belo hišo ob poti, in ko se je ozrl na okno, je zagledal vznak počivajočo dekliško glavo s srebrnim vencem na temenu. Vstopil je v izbo in zagledal polno črno oblečenih ljudi pred odrom. Pri nogah mrtve deklice pa je klečala starka in čitala sveto pismo. Pogledal je svojo znanko, in zasmejala se mu je tiho v senci sveč.

„Ko se je bil Jezus nazaj pripeljal od onkraj morja, ga je sprejelo ljudstvo ob bregu z velikim veseljem. Med drugimi je stopil k njemu eden izmed višjih v shodnici, Jair po imenu. On je imel hčer, dvanajst let staro, ki je bila na smrt bolna. Jezusu pade k nogam in milo prosi: ‚Gospod, moja hči umira; ali pridi in položi svojo roko nanjo, in bo oživela.‘ Jezus vstane in gre ž njim. Njegovi učenci in velika množica ga spremljajo —“

Trd in zaupanja poln je bil glas stare matere, in ko je prenehala, je poljubila knjigo in pogledala mrtvo hčer.

Metod Jesen je stal sredi pogrebcev in sklepal roke.

„Ali ne veste, da je deklica živa?“

„Tiho, tiho“ so odgovorili. „Ali nas imaš za norca, ali si blazen?“

Starka ga je začudeno pogledala in nadaljevala:

„Kar pride nekdo k višjemu shodnice in mu reče: ‚Tvoja hči je ravnokar umrla, ne nadleguj torej več Učenika!‘ Oče se silno prestraši, ali Jezus mu reče: ‚Ne boj se; le veruj, in bo oživela.‘ Ko stopi Jezus v hišo, najde ondi veliko ljudi, ki so jokali po otroku, in tudi piskače, ki so po šegi tistih krajev žalostne piskali; Jezus jim pa reče: ‚Kaj delate hrup in jokate? Deklica ni mrtva, ampak le spi!‘ Tedaj so se mu posmehovali, ker so dobro vedeli, da je umrla; pomislili pa niso, da je Jezus prišel jo spet oživit. Jezus veli vsem ljudem iti iz hiše, in gre s starši in svojimi tremi učenci v hram, kjer je ležala deklica. Potem stopi k mrliču, prime ga za roko in reče: ‚Deklica vstani!‘ Deklica mahoma vstane in hodi. — In ta glas je šel po vsej deželi.“

„Ali ne veste, da je deklica živa? Včeraj sem jo vzbudil kot Jezus. Že sva bila na zvezdi, in moja nevesta je, in najina ljubezen je večna.

„Ali si pijan, ali si blazen?“ so mu rekli. „Nam ni do šale, ako si se napil sladkega vina, nas pusti in hodi!“

„Z menoj je bila, in objemaje se sva plavala pod tremi solnci.“

Stara mati je zavpila naglas in pokazala nanj s prstom:

„Ven ga vrzite! Po mojo mrtvo hčer je prišel.“

Pogrebci so vstali in prijeli Metoda Jesena.

Luna je sijala na gaje in na morje, ko je bežal sam skozi noč.

„Selena, Selena, zakaj si me pustila?“

* * *

Jutro je bilo žalostno, temni oblaki so se gnali nizko nad obzorjem in morje je bilo viharno. Visoko so rasli valovi, grmeli ob pečine in s silnim zaletom hrumeli v zrak.

Metod Jesen je prišel do bele hiše, in ko se je ozrl na okno, ni videl srebrnega mrtvaškega venca na dekliškem temenu. Sklenil je roke proti nebu in planil v izbo.

„Kje si, Selena, zakaj si me pustila?“

Mrtvaški oder je bil prazen, prt odgrnjen in sveči ugašeni. Samo stara mati je ležala na tleh pred oropanim odrom in z glavo se je dotikala svete knjige, ki je govorila o vstajenju Jairove hčere.

„Kam ste nesli mojo nevesto? Vrnite mi Seleno!“

Hitel je zopet na cesto in na drugi strani tik morja, kjer je stala majhna kapela, je zagledal vse črno ljudstva.

„Kje imate mojo nevesto? Dajte mi nazaj mojo nevesto!“

Morje je grmelo ob njegovi desnici in slani curki so mu prali obraz, a Metod Jesen je bežal tik morskih skal, in njegove oči so gorele, ko je prihitel na pokopališče. Planil je med pogrebce, z rokami si je delal pot, in videl je še, ko so pogrezali snežnobelo krsto v grob.“

„Kam jo skrivate, mojo nevesto? Razbojniki!“

Deklica je živa, in večna je najina ljubezen! Selena, Selena, že sem pri tebi!“

Zavihtel se je čez izkopano prst in skočil v grob.

*

Evgen Jesen je pisal svoji ljubici Luciji: „Vsekakor je skoro tragično, kar se je zgodilo z mojim bratom Metodom. Pomisli si: Fantu se je zazdelo, da ljubiš ti, draga Lucija, mene, in prosim te, ali je čudno, da nisi mogla bolnega sanjača? Konec pesmi se glasi: Zblaznel je, zblaznel! Bil sem pri njem, in lahko si misliš, da mi je bilo hudo. Saj sem vendar njegov brat! Vendar bi tebi ne svetoval, da ga obiščeš. Včasi ima čudne misli. Nad menoj je kričal: „Golobico si mi ukradel, pesjan se druži z golobico!“ In potem je začel govoriti o nekaki novi nevesti in o svoji večni ljubezni. Ali povem ti, dušica, da mi je ljubši nego vse nebeško veselje Metodovo trenotek ljubezni na tvojem srcu . . . Kupi črne svile za vsak slučaj in jutri pridi med rožami na sladek večer . . .

Sredi noči.

Spisal **Fr. J. Dolinar.**

rebudila se je hipoma. Kakor bi jo bil kdo poklical po imenu, se je nenadoma vzdramila. Toda spametovati se ni mogla. Vedela je samo toliko, da bedi, a domisliti si ni mogla, kje je, niti ne, kaj se pravzaprav godi ž njo. Nekaj hipov se celo sama sebe ni zavedala. Mislila je in bila si je v svesti, da misli, ali kdo je, kaj je, tega se ni mogla spomniti . . .

Skozi okno je prodirala z ulice svetloba ter se obrisavala na stropu kot podolgovat četverokotnik. Začudena je zastrmela vanj in še bolj je bila zmedena. Ta svetla plošča, ki je visela nad njo mirno, nepremično kakor medlo lesketajoče se ogledalo sredi velikanskega črnega okvira, jo je nekako hipnotizirala.

Le polagoma se ji je začelo bistriti. Zavedela se je najprej same sebe, zaznala je, da je ona, ki tu leži in premišlja, Adela, tista Adela — toda ne, ne Adela, temveč Adelica, tista Adelica, ki . . . Kajti do sedanjosti še ni segala njena pojmovitost. V preteklost se ji je bil pogreznil in ondi je tičal njen spomin. Zdelo se ji je, da je še vedno ona mala, od vseh oboževana, od vseh ljubljena Adelica, edina hčerka imovitih, uglednih staršev . . .

Toda kje je?

Iztegnila je levico, ali dotipati ni mogla zidu, ob katerem je stala njena deviška postelja tam v tisti njeni dražestni sobici na očetovem domu. Kako to? Pa se vsaj ni ulegla narobe! Mogoče da se je v spanju zasukala!... Zgodilo se je bilo že to, kajti nemirno in burno se je pretakala kri po njenih žilah in hudo se je prevračala včasi po postelji . . . Poskusi še z desnico, iztegne jo in se prestraši: nekdo je poleg nje! Začula je zdaj hipoma tudi dihanje, enakomerno, globoko dihanje. Zona jo obide, toda samo za trenotek. Ah, zdaj je vedela! Več ni doma! Celih šest tednov je zapuščena že soba, v kateri je preživela svoje najslajše dneve. Celih šest tednov sameva že postelja, v kateri je presanjala svoje najlepše sanje — sanje, ki se ne uresničijo nikdar! Celih šest tednov že ni več samosvoja — šest tednov je že, kar je stopila pred oltar, kar je

obljubila, da hoče podrediti svojo voljo tuji volji . . . kar je žena, soproga . . .

To bi ne bilo samo na sebi nič hudega. Saj se je rada omožila! Ali kar jo je vznemirjalo, vznemirjalo od dne do dne bolj, je bilo to, da je kazalo zakonsko življenje tako povsem drugačno lice, nego si ga je bila naslikala v svoji domišljiji, da ji ni nudilo ničesar, skoro ničesar od vsega tistega, kar si je obetala od njega . . . Čakala je in čakala, vsak dan z večjim koprnenjem je pričakovala, toda vedno eno in isto — razočaranje za razočaranjem . . .

To naj bi bilo vse? To naj bi bilo, česar se je tako veselilo njeno srce, po čemer je tako nestrpno hrepenelo? To naj bi bila ljubezen, to sreča, to zadnji cilj človeških želj? Ah, kaka praznota, kako bridko presenečenje! . . .

Koliko je že v teh šestih tednih preudarjala, a doumeti ni mogla! In čim dalje mučneje ji je postajalo, vedno teže ji je bilo pri srcu ob teh mislih, neutešno hrepenenje se je je lotevalo po nečem tujem, neznanem — sprijazniti se ni mogla z mislijo, da je to vse... Moralo, moralo je biti še kaj lepšega, čarobnejšega, samo njo je pač ogoljufalo življenje, samo njej se pač niso izpolnile nade, želje!... Mora, mora biti nekje ono lepo, čarobno, o čemer je čula toliko praviti, mora biti, samo ona je zgrešila pot, našla ni steze, ki vodi skoz cvetoče livade in dehteče vrtove v obljubljeno deželo . . . Zgrešila je pot, zgrešila cilj! O drugih slasteh je sanjarila ona, o drugih čarih je slišala pripovedovati, nego jih je postala deležna! . . .

Mučne so bile take misli, tem mučnejše, ker je niso nikdar zapustile in so jo celo v spanju motile . . . Saj nemara da se je baš radi tega prebudila! Čudno res, da jo je kar tako sredi noči minilo spanje! Neprijetno bi bilo, če bi se to ponavljalo, kajti groza jo je bilo noči, groza svetlega četverokotnika na stropu, groza dihanja, ki se je čulo poleg nje . . .

Prerahljala si je mehko blazino in pogreznila zopet svojo dražestno glavico vanjo, hoteč zaspati. Ali tedaj je prizvenelo nekaj skozi okno, in zdaj je vedela tudi, kaj jo je vzbudilo. Da, zdaj se je spomnila celo, da je že v spanju čula nekaj... Milozvočni akordi otožne pesmi so se trepetajoč razlegali v temno noč.. Okno je bilo odprto, in zato so segali glasovi tudi sem gori, dasi je bilo petje pritajeno, zamolklo, kakor bi se balo biti nadležno . . . Mehko, nežno so zveneli glasovi, zdaj malo krepkeje, zdaj tiše zopet, da se je zdelo, kakor bi jih donašal in odnašal zefir na svojih lahkih

perotih . . . Drug v drugega so se potapljali ti glasovi, a vendar je enega izmed njih natanko razločevala, natanko poznala . . . spajal se je z drugimi glasovi, a vendar zopet dvigal se v jasnih konturah izmed njih — mehak, tožeč, zadrževan, ali vendar zmagovit glas, ki ji je pretresal dušo, segal ji v srce, da je drhtela v čudnem, nepopisnem čuvstvu . . .

Po tebi se solzé oči –
po tebi srce hrepeni —
vse dneve, vse noči! . . .

Kot refren so se ponavljale te vrstice pri vsaki kitici in razumela je vsako besedo, ker so bile pete s krepkim poudarkom in z naraščajočim glasom. Preproste so bile besede, preprost tudi napev. A iz melodije je kipelo vse silno hrepenenje burno utripajočega srca in vsa grenka bol, izvirajoča iz neutešenih željá . . . Sklonila se je pokoncu, do sredi života doli je zdrknila svilena odeja in bled soj se je dvignil v črni temi od snežnobelega perila in še belejših nepokritih delov njenega mladostnega telesa. Oprla se je z desnico in tako sloneč je prisluškovala, strme proti oknu, skozi katero je prodirala mračna luč od ulične svetiljke in so prodirali sladki glasovi. Strmela je in poslušala, boječ se, da ne bi preslišala nobene besede, nobenega zvoka . . . Srce ji je trepetalo . . . Nekaj trpkega in sladkega obenem jo je prevzelo . . . neka z mehko otožnostjo spojena slast ji je napolnila dušo . . . Zaihtela bi bila, in vendar je bila neskončno srečna ob zavesti, da jo še vedno ljubi, ljubi on, ki ga je odklonila, zavrgla . . . Kajti poznala je dobro tisti glas, ki je tako mehko, a vendar značilno zvenel izmed drugih, vedela je dobro, kdo se je osmelil ter ji priredil to podoknico, kdo izumil one vrstice, ki so vsled svoje pristnosti in resničnosti izzivale njeno sočutje, izžemale ji solze iz oči, vedela dobro, komu je privrela iz srca ta sladka, ta otožna melodija, ki je s tako neodoljivo silo vršila svoj namen . . .

Njen učitelj je bil za godbo in petje, ubog dijak, velenadarjen človek, a brez prihodnosti, ker ni imel nikogar, ki bi mu bil pomagal v boju za eksistenco. Druge stvari ga niso veselile, samo godbi in petju je živel, v tem bi bil dosegel lahko kaj velikega, proslavil bi bil lahko sebe, proslavil narod, a nihče ni imel zmisla za njegove težnje, nihče srca za njegove potrebe. Ker mu z učenjem šolskih predmetov ni šlo, ga je vsakdo smatral za ponesrečenega študenta in za drugega nič in mnogi so si celo domišljali in so se smatrali za njegovega dobrotnika, če so ga vzeli svojim otrokom

za učitelja glasbe ali petja, dasi plačilo, ki ga je dobival, ni bilo v nikakem razmerju z uspehi, ki jih je dosegel vselej, če je naletel le na količkaj talenta . . .

Njo je poučeval cela štiri leta, prav do tedaj, ko se je omožila. Njen ženin ni bil čisto nič ljubosumen nanj. Preveč brezpomemben se mu je zdel tak učitelj glasbe in petja, da bi ga bil smatral vrednega svoje najmanjše skrbi. Ona pa je vedela, da jo ljubi, vedela že dolgo. Stališče, ki ga je spričo tega dejstva zavzemala njemu nasproti, je bilo precej čudno. Videlo se ji je povsem umevno in naravno, da jo ljubi. Kako bi je ne ljubil, ko je bila tako lepa, tako dražestna, kako ne bi ljubil nje, ki jo je ljubil ves svet, nje, na kateri je počivalo z neprikritim zadovoljstvom toliko željnih pogledov, kjerkoli se je prikazala, nje, ki je imela toliko čestilcev in oboževateljev, kolikor mladih mož jo je poznalo! . . . Kaka druga bi se bila nemara jezila, da se je osmelil on, revni učitelj glasbe in petja, dvigniti oči do nje in gojiti morda celo želje in nade, a ona ni bila naduta in ni mu zamerila. Kdo ve, morda bi bila celo razžaljena, če bi bil ostal ravnodušen nasproti njej. Želela si je ljubezni in dobro ji je delo, ko je videla, da jo ljubijo drugi in da jo ljubi on. Sama vsemu svetu dobra, je bila srečna ob zavesti, da jo toliko src spoštuje in čisla, a njegova ljubezen ji je bila tem prijetnejša, ker ji ni bil nesimpatičen in mu je bila radi truda, ki ga je imel ž njo, odkritosrčno naklonjena! Bila je vsakemu hvaležna, ki jo je ljubil, in tudi njemu nasproti nikdar ni prikrivala hvaležnosti. Vedela je, da se rad poglobi v njene velike, črne oči, in rada mu je dala gledati vanje, vedela, da ga mičejo njeni beli zobje, ki so blesteli izza žarečih ustnic kakor srebrni biseri izmed rdečih korald, in dobrohotno mu jih je kazala. Nasmihavala se mu je rada in mu delala veselje . . .

Včasi je dobilo seveda tudi nekoliko porednosti in celo hudomušnosti prostora v njeni drobni, bistri glavici. Vzradostila se je včasi, če je opazila, da so ga zmedli njeni pogledi, spravili ga v zadrego njeni usmevi. Včasi je priplulo na površje malce one zlobnosti, ki je pač spojena s človeško naravo, in celo dobro ji je delo, ako je videla, da trpi. Zakaj bi ne trpel malo radi nje? Saj mora celo v taki boli biti nekaj sladkega! . . .

(Konec prihodnjič.)

Elegija.

Če za lesovi mesec ugasne,
komaj pod vrbami val vzdrhti;
če zrumenijo dobrave glasne,
tiho z vej zadnji ptič zleti;
če se orel v dalje vzpne jasne,
trudno oko za njim strmi;
če glasovi pesmi mro krasne,
nihče, ah, nihče jih ne vzbudi;
če ljubav kdaj v srcu ugasne,
v noč se brez jutra potopi.

Vojeslav Molè.

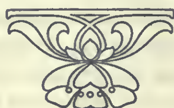
Beatrice.

Ne iščem te, kjer pod granatami šepečejo fontane
in v mesečino se gubi drget strasti;
ne iščem te, kjer pred teboj v škrlatnozlati blesk dvorane
med rožami spev trubadurjev v mrak ihti.

Ne iščem te, kjer plámeni ognjišča rodnega gorijo
in smeh otroških ust zveni v gasnoči dan;
ne iščem te, kjer v celici samotni lilije dehtijo
in sveta krvaví Ljubav iz tisoč ran.

Med marmornimi stenami te najdem mistične krasote
na Monsalvaču hrepenenja Parcival,
v nezemskem carstvu solnčne Večnosti, rojene iz Lepote,
te najdem, žitja mojega ti sveti Gral.

Vojeslav Molè.

Književne novosti

Dragotin Kette: Poezije. Ljudska izdaja. Z življenjepisnimi in književnokritičnimi črticami ter faksimilom pesnikovega rokopisa. Uredil A. Aškerc. V Ljubljani, 1907. Založil L. Schwentner. Cena broš. 1 K 80 h, eleg. vez. 2 K 50 h. — Kette je kakor le malokateri izmed naših pesnikov pesnil iz duše narodove, zato pa segajo njegove pesmi narodu tudi v srce. Srečna je bila torej misel, prirediti ceneno izdajo Kettejevih poezij, ker le tako jih je mogoče napraviti dostopne širšim krogom. Naj bi naše ljudstvo pridno segalo po proizvodih enega svojih najboljših pesnikov!

O kulturnem pomenu slovenske reformacije. K Trubarjevemu jubileju spisal dr. Ivan Prijatelj. V Ljubljani 1908. Založil L. Schwentner. Cena 1 K, s pošto 1 K 10 h. — Kakor vsi dr. Prijateljevi spisi se odlikuje tudi ta po samostojnosti. Na podlagi lastnih študij je napisal to razpravo, in dasi morda ta ali oni ne bo pritrdil vsem njegovim izvajam, priznati bode moral vsakdo, da je delo temeljito, sad vsestranskega razmotrivanja in preudarjanja.

Reformacija in socijalni boji slovenskih kmetov. Napisal Abditus. V Ljubljani 1908. Založil L. Schwentner. Cena 1 K, s pošto 1 K 10 h. — Vsebino knjige označuje že naslov. Pisatelj se bavi s socijalnimi razmerami slovenskih kmetov za časa kmetskih vstaj in bojev v dobi reformacije ter iztika prave vzroke raznim zgodovinskim dogodkom. Zvezo med reformacijo in kmetskim gibanjem je seveda težko dokazati, razen če domnevamo, da je pogum, iz katerega se je porodilo eno gibanje, vzbudilo pogum tudi za drugo dejanje. Knjižica bode vsekakor zanimala.

Dr. Matija Prelog. Življenjepisna in kulturnozgodovinska črtica. Spisal dr. Karel Verstovšek. Cena 20 h, po pošti 30 h. — Oceno te ilustrovane brošure prinesemo še.

Zgodovina Jarenine v Slov. gor. in zajedno kmetskega stanu na Spod. Štajerskem. Spisal Gabriel Majcen, c. kr. profesor. Maribor, 1908. V založbi „Zgodovinskega društva“. Tisk tiskarne sv. Cirila v Mariboru. Cena 30 h, po pošti 35 h. — Tudi o tej knjižcii še izpregovorimo.

Knjige „Družbe sv. Mohorja. „Družba sv. Mohorja“ je razposlala za letos svojim udom sledeče knjige: I. Zgodbe sv. pisma. Slovencem začel razlagati dr. Frančišek Lampe. XV. snopič. Spisal dr. Janez Ev. Krek. II. Koledar „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1909., ki prinaša poleg imenika društvenih članov in običajne koledarske vsebine številne sestavke, beletristične in druge. III. Simon Gregorčič: Poezije. Knjiga je ilustrirana in lahko rečemo, da lepše knjige dozdaj „Družba sv. Mohorja“ še ni izdala. Zbral je pesmi g. Anton Medved, ki je spisal knjigi tudi predgovor. IV. Slovenske večernice, 61. zv., ki prinašajo povest dr. Detele, „Novo življenje“, kateri je bilo od svoječasno razpisanih častnih daril priznano drugo darilo, ter Cankarjevo povest „V samoti“. O teh povestih bomo v našem listu še govorili. V. Molitvenik „Presveto srce Jezusovo“, sestavil p. Janez Pristov. VI. „Umni čebelar“, spisal Fr. Lakmayer.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaje „Zgodovinsko društvo“ v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. V. letnik, 1.—2. snop., Maribor, 1908. — Zanimiva publikacija! Marljivi tajnik zgodovinskega društva, profesor Kovačič, kaže z dvojnim spisom na iztok. Označujoč „Petovij v zgodovini Južne Štajerske“ (do konca srednjega veka)), poudarja ozko zvezo te starorimske kolonije s Podonavjem in z balkanskimi deželami. Petovij s Panonijo vred je spadal v ilirsko provincijo, ki je imela svoj sedež v Sremu; vztočno-štajerske zemlje so posredovale med vztokom in zapadom, a so bile bolj spojene z vztokom. Od vztoka so prihajale tja razne ideje, krščanstvo in kult mitre, od vztoka se je pričela politična in pozneje cerkvena organizacija. Kakor je bila pramatica krščanskim cerkvam v Iliriku apostolska cerkev v Solunu, a poznejša metropola v Sremu, tako je naravno, da so vztočno-štajerski kraji pripadli pod panonsko-sremskega nadškofa Metoda. (Vpliv grške kulture se kaže n. pr. tudi v cerkvenem pisatelju, ptujskem škofu Viktorinu, ki je pisal latinski, a je bil po mišljenju učenec grških učiteljev in cerkvenih očetov.) V političnem oziru je Ptuj z ozemljem nasproti Frankom očuval najdalje slovensko samostalnost, a zato prišel pod oblast Madjarov, ki so ormoškemu in ljutomerskemu okraju gospodovali vse do l. 1199. — Sličen po vsebini in posebno zanimiv je članek g. dr. Stegenška „O Veliki Nedelji in podobnih krajevnih imenih“ (Nedeljišče i. t. d.). Ime mu je iz predmadjarske dobe ter pomeni sv. Dominiko. Patrocinij sv. Dominike je znak grškega vpliva; večina Dominikinih cerkev je na Balkanu in v jugoslovanskih pesmih igra sv. Nedelja veliko vlogo. Sploh je pretežna večina krajev z imeni tedenskih dni (Nédelja, Sábota, Podčetrtek, Podsreda) na vztoku, ob ozemlju stare Panonije. — Kovačičev člančič „Dvoje kajkavsko-slovenskih spomenikov iz središkega arhiva“ popolnjuje gradivo moje razprave „Hrvatski utjecaji u starim iztočno-štaj. tekstovima“. — Lingvističnega značaja je (še nekončana) razprava profesorja Štreklja „Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev.“ Štrekelj je na slovensko-italijanskih in slovensko-nemških jezičnih mejah priznan strokovnjak. Spričo znanih teženj pri nas Slovencih, naj bi narečje absolutno gospodovalo v književnem jeziku, navajam tu trditev Štrekljevo, da Nemci „doslej nimajo niti enega dialektološkega spisa o kateremkoli nemško-štajerskem narečju, kar je več ko čudno znamenje „živega“ zanimanja za domači jezik pri naših sosedih“; jaz pa pravim: Nemcem je njih jezik naredilo baš to za splošno umljivo in rabljivo občilo, ker tistim, ki niso bili filologi, ni od vseh strani donel na ušesa klic po narečju! — Končno je še omeniti dr. Kotnika „Koroške narodopisne črtice“ in pa oceno dr. Grudnove knjige „Cerkvene razmere itd.“ iz peresa dr. Stegenška. Dr. Stegenšek poudarja, da je ljubljanska škofija po svoji ustanovitvi „politična ekspozitura dunajske vlade in njeni škofje najzvestejši cesarjevi uradniki — v miru in v vojski.“

Dr. Fr. Ilešič.

Vaclav Beneš-Šumavský. Brodkovski odvetnik. Slika iz sedanjega življenja moravskega. Poslovenil Avgust Petrič. — V Ljubljani 1908. „Narodna založba“. Cena K 1·50. —

Brodkovice so malo provincijalno mesto s patrijarhalnimi razmerami, z obligatnimi domačimi prepiri med tekmujočimi družinami, s praktično filistrskimi nazori, narodne so in vendar ne probujene — skratka kraj, kakršne nam tudi naši slovenski romancierji in novelisti slikajo najrajši. Spletke med županom (ali županjo), med občinskimi svetovalci, med sodnikom, okrajnim zdravnikom in drugo inteligenco dajo dovolj snovi za zanimive konflikte, zlasti ako se oglasi še jezična tetka

politika, ki v takih krajih ljudstvo razburja dokaj globlje nego v velikih mestih, najbolj seveda tedaj, če je politika spojena, kakor v Brodkovicah, z narodnostnim prepirom. To vse vre kakor v panju. Mikavnejše pa še postane vrvenje, ako je vanje zapletena Amorjeva štrena; no, in v takih krajih, kjer so si ljudje tako stikoma blizu, ima ljubezen hiter in lahek posel; hitra so pa tudi tekmovanja, ljubosumnost, sovraštvo, solze in maščevanje.

V to okrožje vstopi mladi odvetnik dr. Kubala, z namenom, vzdramiti zaspano mesto in — seveda — si pridobiti ugledno postojanko in bogato pisarno. Izprva gre vse gladko; izročajo se mu kot narodnemu odvetniku vse velike občinske in druge pravde, imenitne mestne družine se potezajo za njegovo osebo, zlasti če so obdarovane z doraslimi hčerkami, in v javnem življenju odločuje njegova beseda. On lavira spretno med nasprotnimi strujami, zaljubi se pač le v eno deklico, v nežno, bоječo županovo hčerko, a si ne odvrne simpatij in željá mondênskih hčera županovega nasprotnika. Vse je tako vpeljano, da postane županov zet, enkrat še župan in kmalu poslanec; kar se ga loti strast: slepo se zaljubi v lepoto in domnevano — doto neke nenarodnjaške krasotice in pretrga pod vplivom njenega sorodstva vse dosedanje vezi. Zdaj pa se združijo proti njemu vsi; tudi prejšnji medsebojni nasprotniki postanejo prijatelji v boju proti odvetniku odpadniku, ki se mu odslej rušijo tla pod nogami. Niti v rodbini nima sreče; poglavitno zato ne, ker žena, vajena razkošno živeti, ne dobi — nikakršne dote; naposled zapustita z razdrtimi nadami Brodkovice in se izselita kdove kam. Odvetnikovo vlogo v javnosti pa prevzame mladi zdravnik, ki se poroči z županovo hčerko, svojo prejšnjo ljubico, mu začasno odvzeto in potem zapuščeno od odvetnika.

Tako snov občinstvo vedno rado čita; baš takega lahkega berila dandanašnji silno pogrešamo, ko je toliko ljudi, ki bi radi brali in brali in se pri tem nalahno zabavali, ne pa študirali. Tem bo s to knjigo zelo ustreženo. — Visoke estetske cene pa povesti ne bomo prisojali, niti je pričakovali. Prvi polovici sicer ni kaj prirekati; zasnova je krepka in enotna, osebe so po značajih zaokrožene in stremljenje pisateljevo, ki se sploh nikjer ne prikriva, ni pobitno enostransko. Ko pa se odvetnik seznani s krasotico Hildo, ga namah in brez notranjega razloga zapusti pisateljeva simpatija. Krivičen postane ta tudi Hildi; po njeni uvedbi v povest mislimo, da je preprosta koketka in agitatorka; nazadnje pa spoznamo, da je le napačno vzgojena in razvajena, da je odvetnika res ljubila in da bi mu rada donesla — doto, ki je po njej tako stremel, ko bi jo le dobila!

Pa baš taki nedostatki povečajo snovnost spisa in te je naše sestradano občinstvo res željno in potrebno, ne brigajoč se, je li ta nagon njegovim vzgojiteljem všeč ali ne. *Dr. Jos. Tominšek.*

Publije Ovidije Nason: Metamorfoze. Preveo T. Maretić. U Zagrebu 1907. (Prievodi grčkih i rimskih klasika, 18. svezak. Izdaje Matica Hrvatska.) — Ker ti prevodi starih klasikov ne spadajo med občne knjižne darove Matice Hrvatske, ampak jih je treba posebe nabavljati, se o njih v javnosti kaj malo govori. In vendar izvršuje Mat. Hrv. z izdajo teh prevodov velik kulturni čin, s katerim je Slovence pustila daleč za seboj. Hrvatje bodo vzorna klasična dela mogli kmalu položiti v domačem jeziku pred narod, mi bomo še kdove kako dolgo odvisni od tujcev in našemu jeziku bo še dolgo nedostajalo tiste prožnosti, ki jo dobi vsak jezik, kateri postane posoda za nedosežno plastična staroklasična dela. Sicer kaj bi govoril? Vsaka beseda ostane za nas le prazen zvok, dokler nimamo v slovenščini Homerja, Horacija, Katula, Sofokleja, Aristofana . . .

Hrvatje si vrlo gladijo pot in njih Matici gre za to prva zasluga. To leto je izdala Ovidijeve Metamorfoze, debelo knjigo nad 400 strani samih hrvaških heksametrov. Lepo se bero in pozna se Mareticu, da je prav tako izboren strokovnjak kakor stilist. Na raznih mestih sem primerjal izvirnik s prevodom in moram reči, da nisem našel nedostatkov, ki bi bili, ako nismo dlakocepci, vredni omembe. — Kratek informativen uvod o Ovidijevem življenju in delovanju je spisal Gj. Körbler; on je tudi opremil prevod s potrebnimi opomnjami pod črto.

Dr. Jos. Tominšek.

Gledišče

Slovensko gledišče. Za sezono 1908/9, ki se prične dne 1. oktobra t. l., nam obeta vodstvo našega gledišča sledeče uprizoritve. I. Drama: Ksaverij Andrejev: „Zaklad“. Naroden igrokaz v treh dejanjih. — Dr. Fran Detela: „Dobrodušni ljudje“. Veseloigra v treh dejanjih. — Ant. Medved: „Kacijanar“. Žaloigra v petih dejanjih. — Ksaverij Meško: „Mati“. Igrokaz v treh dejanjih z epilogom. — Milan Pugelj in Cvetko Golar: „Snubači“. Komedija v štirih dejanjih. — A. Čehov: „Stric Vanja“. — Ip. V. Spažinskij: „Gospa majorka. — B. Rakšjanin: „Nastop strasti“. — Nik. Potjehin: „Zanka smrti“. — M. Bałucki: „Predlogi gospoda občinskega svetnika“. — Zyg. Prcybylski: „Vicek in Vacek“. — F. A. Šubert: „Žetev“. — Vaclav Štech: „Vroča tla“. — W. Shakespeare: „Kralj Lear“. — O. Wilde: „Idealni soprog“. — Harry in E. A. Paulton: „Nioba“. — Molière: „Skopuh“. — P. Bourget & A. Cury: „Razporoka“. — Rob. de Flers & G. Caillavet: „Ljubezen bedi“. — G. Gavault & Rob. Charvey: „Gospodična Josetta — moja žena“. — A. Guimera: „V dolini“. — Testoni: „Tisto posebno . . .“ — Zambaldi: „Žena zdravnikova“. — Verga: „Kmetski vitezi“. — H. Ibsen: „Rosmersholm“ in „Divja raca“. — Holger Drachmann: „Enkrat je bil . . .“ — W. Goethe: „Faust“. I. del. — Fr. Grillparzer: „Morja in ljubezni valovi“. — F. Schiller: „Wallensteinov ostrog“. — G. Hauptmann: „Bobrov kožuh“. — Lud. Fulda: „Maskerada“. — R. Havel: „Tujci“ in „Politiki“. — Fr. pl. Schöntan & G. Kadelburg: „Gospod senator“, „Zlate ribice“ in „Sloveča žena“. — K. Kraatz: „Hribolazec“. — Karel Lauffs: „Vražja misel“. — II. Opera in opereta. A. Foerster: „Gorenjski slavček“, opera v treh oddelkih. — Viktor Parma: „Hram Venere“, opereta v treh dejanjih. — G. Puccini: „Madame Butterfly“. — Saint-Saëns: „Samson in Dalila“. — Massenet: „Werther“. — W. A. Mozart: „Cosi fan tute“ in „Čarobna piščalka“. — H. Marschner: „Jan Heiling“. — Karel Goldmark: „Sabska kraljica“. — O. Strauss: „Valčkov car“. — Karel Weiss: „Revizor“. — Ed. Lecocq: „Giroflé-Giroflá“. — Ed. Audran: „La Mascotte“. — L. Fall: „Dolarska princezna“.

Splošni pregled

† Josip Šuman. Dne 15. septembra je v Dragi pri Lovrani nenadoma preminil bivši deželni šolski nadzornik na Kranjskem in zaslužni slovstvenik slovenski, dvorni svetnik Josip Šuman. Torišče njegovega slovstvenega delovanja je bilo jezikoslovje, s katerim se je bavil do svoje smrti. Rajnik ima mnogo zaslug tudi za probujo narodne zavesti na Spod. Štajerskem, kjer se v svojih mlajših letih, dasi c. kr. profesor, ni strašil nastopati kot govornik na ljudskih shodih ter izpodbujati narod k napredku. Tudi slovenske igre je pomagal uprizarjati v Ljutomeru ob času, ko je bila naša dramatična umetnost še v povojih. Časten mu spomin!

Osemdesetletnica Tolstega. Dne 10. septembra je praznoval svojo osemdesetletnico veliki apostol ljubezni in genij slovanski, Lev Tolstoj. Ob tej priliki je izšel v Moskvi almanah, ki obsega poleg druge primerne vsebine tudi sodbe najodličnejših mož sveta o Tolstem. Kot žalosten dogodek ob tem izrednem slavju je zabeležiti dejstvo, da je bilo prepovedano uprizarjati v proslavo pesnika njegove drame. Naj bi mu bilo dano doživeti popoln preporod mogočne Rusije, za katere prosveto je toliko storil v svojem življenju!

„Slovenska Matica“. Knjige „Matice Slovenske“ se pridno tiskajo in izidejo letos brezdvomno okoli 1. decembra. Funtkov prevod „Fausta“ je že natisnjen in Trubarjev „Zbornik“ bo kmalu končan. V „Zborniku“ izide med drugim obsežna izvirna študija dr. Čerina: „Pesmi slovenskih protestantskih pesmaric, njih viri in uporaba“ (z notami vseh pesmi in s faksimili treh), nadalje študija profesorja Kovačiča o kulturnem stanju Iztočne Štajerske v XVI. veku, Steklasova razprava o protestantizmu v Istri, v Metliki in Hrvatski, Pintarjeva razprava o etimologiji „Raščice“, mnogo beležk itd. Uvod je napisal dr. Ilešič. Knjiga tudi prinese sliko Trubarjevo, dalje Vergerijevo, Flacijevo, Krištofa Würtemb., škofa Bonoma, Ungnadovo, Znojilškovo ter sliko Trubarjevega epitafa. — Želeti je, da gg. poverjeniki in člani čim preje pošljejo članarino, kakor zahtevajo pravila.

„Otrok“. Pod tem naslovom je priredilo „Splošno slovensko žensko društvo“ v „Narodnem domu“ v Ljubljani razstavo, ki je jako poučna, napravlja v celoti zelo ugoden vtisk ter priča o umetniškem okusu prirediteljic. O razstavljenih stvareh je izšel poseben seznamek z raznimi primernimi sestavki poučne in beletristične vsebine.

Listnica uredništva. Gospod V. V. v Ljutomeru. Vprašali ste nas, pod katerimi pogoji sprejemamo v list članke, romane, pesmi etc. Kakor videti, ste vsestransko delaven pisatelj, ki si ga je treba pridobiti. Vedite torej: poglavitni pogoj, da sprejmemo kaki spis v naš list, je ta, da je dober. Vse drugo je potem postranska stvar.

Sonet.

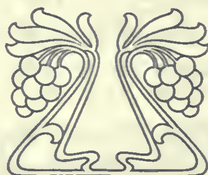
Kdo vas je gledal, sanje moje sreče?
Kdo te je slišal, struna harmonij?
Kdo slutil uro, ko si s čudeži
razsula burjam rože hrepeneče?

Kdo te je klical, demon, iz noči?
Bolest! Kdo ti odpiral stroge ječe,
kdo ti je kopje naostril žareče,
da mukam konca in oddiha ni?

Za blagor terja duša mi višine . . .
V meglah sloni nebo; njega tišine
ne moti dih, ne ptičev klic, ne grom.

A kadar krikne srd: Obup! — z viharja
grohotom besnim ves svet odgovarja:
— Bil sem s teboj! In sem, haha! In bom! —

Vladimir Levstik.

Iz dolgega časa.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

„Ljuba Elga!

Tvoje včerajšnje pismo me je zelo razburilo, to si lahko misliš. Ne radi tega, ker ti je odkril anonimni prijatelj ali prijateljica nelep odlomek iz mojega življenja, — priznavam: tako nelep, da me obide vselej tudi mene samega skrajno neprijeten, plehek občutek, kadar se spomnim vsega tega, — ampak zato, ker vidim, kako še malo resničnega zaupanja imaš do mene.

Nič bi ne rekel, če pišeš, kako kaže prav to vso gnilobo našega družabnega reda, da današnja nevesta tudi iz najfinejše družine že niti ne sme pričakovati ženina od drugod nego iz rok, če že ne navadnih pocestnih deklin, pa vsaj iz rok kake bezniške strežajke ali celo — kake kravje dekle . . . in če hočeš reči s tem, da je prav to zadnje tvoja usoda. Slednjič imaš tu morda prav. Toda tega ti ne morem dovoliti, da sklepaš po tem, kako se vrnemo že čez mesec gotovo tja, kjer smo se toliko časa tako dobro počutili in — da gremo s tem namenom že v zakon. Upam celo, da si zapisala te besede le v razburjenosti in da jih nisi mislila zares . . . Nazadnje nisva več otroka ne ti ne jaz, draga Elga. Živela si že toliko, da ti mora biti jasno vselej in povsod, ali je kaka beseda ali misel v skladu z značajem takega in takega človeka ali ne. Po mojem mnenju morajo biti v zakonu med dvema pametnima človekoma vse tiste prisege, zatrjevanja, pričkanje in zopet spravljanje docela odveč; in prav zato sem ti zatrdil, ko sem te zasnubil, — zatrdil enkrat za vselej, da si mi stokrat ljubša kot mlada vdova, nego bi mi bilo kako dekle, ker pričakujem od tebe vse več tiste zrelosti, brez katere si ne morem misliti harmoničnega, in kar je isto: srečnega zakona.

To me je torej tako nemilo zadelo, da je mogel tak majhen oblaček zagrniti solnce, katero se je bilo že razlilo čez naju, — sem mislil, da za vedno.

Ne bodiva otročaja, Elga, pravim! Kaj pa naj pomeni — kravja dekla v moji preteklosti za najino bodočnost? O, da: „da se vrnem

že čez mesec gotovo tja.“ Neverjetno, kako slabo nas ženske poznate, čeprav si domišljujete, da nas poznate!

Hudo za zlo sem ti vzel to besedo, kakor vidiš. Toda kljub temu se mi še vedno ne zdi za malo, — oprosti, da sem nekoliko brutalen, a prav v tem je največji poklon zate, in upam, da ga boš umela, — kljub temu se mi zdiš še vedno vredna, da ti tudi to „historijo o kravji dekli“ lepo in počasi razložim . . . da se zopet pomiri tvoje srčece, ker bi me bolelo, če bi vedel, da po nepotrebnem trpiš. Verjamem ti pač, da me ljubiš, in ta ljubezen ti je mogla za hip otemniti tvoj čudovito bistri, svetli razum. Zdaj je senca gotovo že zopet mimo, in umela me boš.

Historija sama pa se glasi tako:

Bilo je pred štirimi leti, ko se je pričela gradnja velike nove železnice. Jaz sem takrat ravno dovršil tehniko in sem bil zelo potreben denarja. Brez pomisleka sem torej sprejel izborno ponudbo od podjetja, čeprav sem vedel, da me potisnejo kot najmlajšega v najbolj odljuden kraj.

Ampak Zakriž je še presegel vse moje pričakovanje. Na obeh straneh dvoje strmih reber, tako strmih, da se ju niti do pol navzgor ni videlo; po sredi razdrapana cesta mimo šestero, sedmero bajt. Edino gostilničar je imel dvoje hiš, ki sta bili za silo. V manjši je bila v nadstropju šolska soba in učiteljevo stanovanje, v večji pa je najela naša uprava prostor za urad ter sobi za mojega šefa in zame.

Če me Bog že ni dovolj udaril, da me je vrgel v kraj, iz katerega je bilo do vsake človeške naselbine najmanj poldrugo uro, do trga celo tri ure, če ni zadostovalo že to, da je bil moj predstojnik neznosno pust in oduren človek, da sem moral prebivati v goli kmetski sobi s takimi okni, da bi spravil komaj glavo skozi, da je bila hrana že neumno slaba in pri tem vendar od sile draga, — je prišlo še to, da se nisem mogel razumeti z nobeni človekom, ker je znal edini učitelj govoriti tudi po naše. Pač, tudi gostilničar se je bil naučil pri vojakih nekaj besed; toda ali veš, kaj mi je rekel, ko sem ga ogovoril? „Vi ne znate mojega, jaz ne vašega jězika; eden izmed naju se mora mučiti; mučite se rajši vi, ko ste prišli vi k nam in ne mi k vam! Iz tega vidiš tudi, kako je to ljudstvo drugače.

Med tednom mi ni bilo mar, treba je bilo vstati vsak dan že ob petih zjutraj in se ubijati ves dan okrog; zvečer sem imel potem komaj toliko moči, da sem prelistal še kakega znanstvenih,

beletrističnih ali političnih listov, katerih sem imel naročenih vse polno.

Toda ob nedeljah! Samo enkrat sem moral radi službe ostati doma in sem mislil, da mi praznota okrog mene izpije dušo. No, tudi drugod ni bilo mnogo bolje, naj sem šel že, kamor sem hotel. Našel sem pač nekaj tovarišev, a tudi ti so bili že tako otopeli v teh prokletih krajih, da nismo govorili cele ure drugega nego o pesku, terenu in o drugih takih dolgočasnostih iz našega poklica.

Edino, če sem se peljal v mesto, sem našel nekoliko izpremembe. Našel sem vsaj — ženske . . . take ali take, to mi je bilo skoraj že vseeno.

Zdi se mi po tem tvojem pismu še posebej potrebno, povedati ti to popolnoma odkrito in ti še enkrat priznati, da sem živel do zadnjega časa, kakor živi pač večina mladih moških . . . Nočem se niti opravičevati, še manj pa seveda bahati, — samo golo dejstvo ti kažem, da sem ustvarjen tako . . . Zate je pa še vedno čas, da presodiš, ali sem po tvojem ali ne.

Sto je stvari na svetu, ki vežejo ljudi na življenje, od najvišjih do najnižjih, od najvzvišenejših do najsmešnejših. Koliko jih je, ki jim ugaja v tej dolini solz samo radi dobre kapljice; drugi živi samo za svoj tarok; tretji za lov; a četrtemu — na primer meni — so ženske edina resnična strast. Če bi bil našel tam gori lepo, izobraženo dekle, da bi bil zvečer lahko ž njo malo pokramljal, bi se ne bil zganil nikamor več in bi si ne bil želel ničesar drugega.

Tudi zdaj si ne želim nič drugega nego prisrčnega, toplega kotička v veliki izbi življenja, in prav z očanskim nasmehom bom gledal izza zapečka, kako se drugi vrtijo in zabavajo in norijo spodaj po podu. Ne, ker bi bil že prestar za pod, ampak ker je moja narava tako, sem te povabil v zapeček, — dovolj bo prostora za oba, — in le, ker sem te spoznal med stoterimi na očeh, da iščeš tudi ti sogledalca in ne več soplesalca, sem se priklonil pred teboj! . . .

Kaj bi govoril drugače, Elga: ako bi bil našel žensko po svojem srcu, bi se bil že takrat poročil . . . Čutil sem, kako propadam vedno niže. Toliko mi je bilo namreč iz prejšnjih časov še ostalo, da sem se tega propadanja zavedal. Nazadnje pa ni bilo treba niti bogve kakega notranjega samoopazovanja, — dovolj, da sem se ozrl na kupe nedotaknjenih, niti ne vedno iz razvitkov vzetih biserov in knjig, ki jih je ležalo vedno več že po vseh oknih in stolih, in da sem si pošteno priznal, kako malo me zanima, brez

česar bi še pred letom ne bil mogel živeti. Kvečemu še kako staro historijo sem vzel v roko, kjer se vrši prav veliko stvari in prav hitro in brez vsakega utemeljevanja druga za drugo; zakaj tisto moderno brskanje po človeški duši mi je izpočetka hudo delo, ker se je zadel nož vsak hip ob moje lastne rane, sčasoma pa se mi je zdelo tudi vse, kar je prišlo pri tem na dan, vedno bolj neverjetno, čudno, abnormalno. Pozabil sem bil namreč že popolnoma, da se ljudje tam zunaj v velikem svetu neprestano razburjajo, da se jim čuvstva v duši neprestano pretakajo in menjavajo, skratka, da — živijo . . .

Edino v meni, kar si je ohranilo svojo nekdanjo inteligenco, je bil — želodec. Ta se pa kratkoinmalo ni hotel sprijazniti s proizvodi naše gostilničarke. In čim bolj so zamirale moje duševne potrebe, tem bolj so rasle telesne. Če sem prišel v mesto, sem se najedel kakor ljuba živinica . . . Žalostno, a resnično . . . in meni je zdaj na tem, da ti podam verno sliko te žalostne, a resnične dobe . . .

Tu pridem slučajno enkrat med večerjo h gospodu učitelju; in videl sem, kako dobro se možu godi. Iz niča je znala napraviti njegova žena čudeže. In nisem nehal moledovati in ponujati srebrnjakov, dokler se me ni usmilila ter me je sprejela na hrano. In ker so videli, da sem dobra in poštena duša, so mi odstopili tudi še majhno, a svetlo in čedno opremljeno sobo v svojem stanovanju.

Zdaj sem bil že na boljem in en vzrok je že preminil za moje izlete v mesto, ki so se mi zdeli samemu vedno bolj nespametni. Pomisli, da je bilo sedem ur vožnje doli in sedem nazaj in da se za tistih par trenotkov spodaj res ni izplačalo prenašati vsega tega odletanja po slabih cestah in trošiti toliko denarja! Vrhu tega sem se začel, odkar sem bil pri učiteljevih, neverjetno rediti in vsak znanec, ki me je srečal, se mi je v obraz zagrohotal, da se res že ni bilo več prijetno prikazati med ljudi.

Ah, včasi sem se izprva že sam prestrašil svojega mastnega, zabuhlega obraza in svojih topih, nedolžno zvodenelih oči . . . Brezdvomno je na svetu dovolj suhih tepcev in genijalnih debeluhov, a moja napihnjena lica so kazala prav gotovo, kako so se tudi v moji duši zabrisale že vse značilnejše poteze. Toda kmalu mi je bilo vseeno in sem prebolel še to . . .

Danes je že davno izplahnilo z mene onih tam gori pridobljenih dvajset kil in se je že davno spustila z moje duše zakriška maščoba. Toda nekaj mi je še ostalo: žalostno prepričanje, da imam — „razpoloženje za debelost . . .“ Kdor se je bil enkrat tako

spital, se opita lahko še drugič; in kogar je moglo dvoje samotnih let duševno tako ugonobiti, ni veliko trdnega v njem . . . Zakaj ravno samota je merilo in tehtnica . . . In po tej bridki izkušnji mi je docela jasno, kaj pomeni, če se spomnim sredi včasi že preveč burnega vrvenja z nekoliko otožnostjo tistih mirnih časov tam gori: samota, Kirka me vabi samo, da bi me izpremenila zopet v zakriško — živinico . . .

A preveč se zopet nočem poniževati . . . Prepričan sem, da ostanem sredi živega življenja, — ravno, ker je moji nekoliko leni naravi včasi že malo nadležno, — ob strani živahne, inteligentne ženske, — nič ne de, če je prav, kakor si ti, duševno nad menoj, zakaj ponosa vsaj imam dovolj, da bi se vsekdar potrudil, kosati se ž njo, — prepričan sem, da ostanem tako vsaj to, kar se zavedam, da nazadnje vendar sem: človek! . . .

Da, zakaj takrat nisem bil človek več! Izobraženec že nikakor ne. A tudi, če bi rekel, da sem se „pokmetil“, bi delal kmetom težko krivico. Tudi na duhu najbolj ubogi kmet vendarle nekaj misli: na svojo družino, svojo živino, svoje polje, svoje davke; včasi se razjezi, včasi razveseli, včasi zakolne in se včasi pobožno prekriža. Jaz nisem imel ne misli ne skrbi, ne žalosti ne veselja. Vsakega prvega so mi dali toliko in toliko denarja in jaz sem ga dal toliko in toliko naprej, da skrbijo zopet dalje zame.

V tem stanju torej sem se seznanil z junakinjo svojega dolgočasnega romana. Gospa učiteljeva ni mogla več sama zmagati vsega dela in si je vzela deklo, štiriindvajsetletno, krepko, zdravo žensko polnih udov in čednega obraza.

Ugajala mi je in jaz njej tudi. Še ako bi se ne bi naučil v tem času jezika, da sem ga govoril kakor rojen Zakrižan, bi bil takoj umel, da sva se našla — sorodni duši.

Tončka ni bila, kakor so bila domača dekleta; pogledala je bila že nekoliko po svetu in je vedela, kako se živi, da je prijetno in koristno na svetu.

Učiteljevi so menda kmalu opazili, kako je z nama; a kaj so hoteli? . . . Meni gotovo nič, in njej tudi ne, ker drugače bi bila zopet šla. In potem bi bili lahko iskali, predno bi bili našli tako! Dovolj je bilo, da ne pride stvar v javnost.

In bi tudi nikdar ne bila prišla in danes bi ti jaz ne pisal tega pisma, da ni postala moja ljubezen tudi še tragična . . .

Tončka in jaz sva se namreč strastno zaljubila drug v drugega. Ni vrag, — nekaj mi je le še ostalo od vse moje izobrazbe, in iz Janeza in Mice sem napravil Romea in Julijo.

Brigala sva se čimdalje manj za ves svet in živela, kakor se pravi, „samo še najini ljubezni". In čisto nič več nisem videl v njej kmetske dekle, ampak samo še lepo mlado bitje, na katerem in v katerem sem našel vsak dan nove lepote, ali: materijalna ljubezen se je izpremenila v idealno. Videl sem takih ljubezni nekaj na deželi; in zakaj ne: povsod so nežnejši in surovejši ljudje; in če se najdeta tak nežnejši kmetski fant in taka nežnejša kmetska punca, mora biti tudi njuna ljubezen po tem. In zame je gotovo le častno, da je bila moja in Tončkina ljubezen sicer kmetska, toda idealna in ne brutalna kmetska ljubezen.

Toda brez šale in „kravja dekla" gori ali doli: to moram reči, da me to dekle ni nikdar vprašalo: „Kaj misliš z menoj? Kako bo potem?" Živela je samo trenotku; in to ne iz topoglavosti, in tudi ne, ker je bila socijalna razdalja res tako velika med nama, da niti meni niti njej ni mogla priti misel o skupni bodočnosti na um, — ravno zato bi me bila lahko itak drugače izkoristila, — ampak edino, ker je bila požgala ljubezen, kakor hitro je začela resnično ljubiti, vse drugo v njej, da res ni več vedela, kaj dela . . .

Tončka je imela namreč, še predno sem jo spoznal jaz, svojega fanta že izbranega: mladega in zelo zalega človeka, ki je imel čedno hišo in nekoliko premoženja v sosednji vasici. In če govorimo v meščanskem žargonu, me je prve čase naravnost varala ž njim. Jaz pa sem bil človek, ki se je bil že davno prilagodil drugačnim razmeram in že davno ni sodil ljudi po meščanskih pojmih več. In zame je pomenila zato Tončkina nezvestoba samo naravno opreznost človeka, ki je še zmožen trezno misliti, da ne sune brvi za seboj v vodo, ko se je splazil samo malo — kontrabandirat na oni breg... Ubogi stvari se pač niti sanjalo ni, da tako temeljito pozabi pot nazaj . . .

No, in pozneje, ko sem ji bil onega že davno iztisnil ne samo iz srca, ampak tudi iz glave, mu že iz ozira do mene ni mogla praviti, kako se je bilo zgodilo ž njo . . . Tako ubogi Juri ni niti slutil, kako neenak je bil postal v teh zadnjih časih svojemu iskreno češčenemu patronu v mali podružniški cerkvici, ki je še vedno tako mogočno sedel na svojem konju, dočim je on, nesveti Juri, že davno ležal pod njim . . .

In tako je začel fant naenkrat naglašati svoje stare pravice. Tončka ni bila samo najlepše dekle v fari, ampak je imela tudi pet ali šest stotakov dote, da je šla služit bolj le radi zlobne mačehe in ker je vedela, da je čaka pri učiteljevih lepo življenje. Če bi torej Jurju že do dekleta samega ne bilo, bi ne bil maral izgubiti Tončkinih srebrnjakov, katerih uporabo je bil že tako lepo preračunil. Pomagala sta mu tudi njen oče in mačeha in še njegovi starši so bili vsak hip nad njo in so ji obetali raj v svoji hiši.

Tončka se je zatekla k meni in jaz naj bi jo bil branil. V prvem hipu sem seveda vzplamtel in malo da nisem izdrl s stene obeh svojih dijaških mečev, ki sta križem visela nad mojo mizo, ter šel na pot kakor nekoč slavni Cervantov junak. Ali kakor hitro sem bil sam, je posijal po dolgem času zopet en žarek razuma v mojo ubogo glavo . . . In pri tej sicer borni, a vendar nenavadni razsvetljavi sem začel razločevati, kako je pravzaprav v moji celici-temnici . . . O pajčevini, prahu, smeteh niti ne govorim . . . Kar je bilo, je bilo . . . In morda je bilo celo prav, da je bilo tako . . . Zakaj zavedal sem se, da bi drugače pač ne bil strpel tu gori, ako bi se ne bil duševno kraju primerno opremil. Toda to sem videl zdaj, kako bo tu notri čez dve leti, čez tri leta, ako čimprej ne odprem vseh oken ter pošteno ne prezračim . . . Slednjič vendar nisem prišel zato na svet in nisem zato študiral skoraj dvajset let, da ščitim med temi tujimi kmeti Mrakovo Tončko proti Selanovemu Jurju . . . Naj me potegne še ta bedasti prepir v svoje vrtince, naj izrabim v tem smešnem boju še to malo inteligence, kar mi je je še ostalo, kak pridem potem zopet med ljudi? . . . Opomniti moram namreč tudi, da je bilo i moje strokovno delo, zdaj ko je bilo vse že lepo izmerjeno in določeno, skoraj še samo mehanično, in so mi ležali torej moji možgani kakor kepa testa v lobanji.

Posijal je žarek v mojo glavo; a luči ni več prižgal, ker je bil že celo stenj izpreperel . . . In ko je ugasnila svetloba od zunaj, je nastala zopet tema v njej . . .

Vem, zdelo se ti bo kljub vsem mojim pojasnilom še vedno čudno, neverjetno, kako more v tako kratkem času tako popolnoma propasti človek, ki je vendar vsaj srednje inteligenten: toda pozabiti ne smeš, da v tem, koliko ostane kdo vedno in povsod sam svoj, ne odločuje toliko intelekt, nego veliko bolj trdnost značaja, — neke vrste neobčutnost, takorekoč neka — skorja čez dušo, če še tako tanka in nežna. Ta skorjica jo potem izolira, da ne more več noben dotik življenja prav do nje, a da se tudi ona sama ne more več

prosto razliti ven v življenje . . . In tako se tudi drug drugega ne moreta izsrkati več . . . Mi pa, kar nas je s tako popolnoma nago, na širni, odprti planjavi ležečo dušo, ne moremo nič za to, niti če se napije v dolgih prelestnih nočeh iskreče se rose, da požene na njej tisočero cvetje, niti če ji izsesa enoličnost vse sokove, da razpoka kakor izsušena gruda in ovene vse, kar je raslo na njej . . .

Nočem pa reči, da je bilo z mano res prav tako. Res, da je že davno posahnilo izbrano gosposko cvetje, da so bile zanemarjene in s plevelom preprežene vse tiste lepo izmerjene in ogrebene gredice iz nekdanjih dni; toda zato je bil pa ta plevel sam res lep... Ali, kakor sem ti rekel že prej: bil sem postal sicer kmetski fant, toda idealen kmetski fant . . .

In ravno zato sem igral tako neumno vlogo! . . .

(Konec prihodnjič.)

Iz cikla „Spomini“.

Kjer morje z lovorom šumeče govori,
sva šla v večer v sijaju zlatih zvezd.
Kot blesk noči ji bila je prelest,
kot zvon njen glas, ki skoz somrak drhti:

„Ko z usten drugi pil boš kdaj ljubavi med
in drugi verujoče streš srce,
mordà te vroče objemo roké,
da curek ti krvi óbraz zalije bled.

„Kedar ljubav pa mojo sveto umoriš,
poljubim te kot svečenik oltar,
kot v gori cedro divjajoč vihar,
kot Magdalena v prahu sveti, večni križ.“

Ovile so tresoč se njene me roké —
šumelo morje je svoj divni spev,
skoz gaj je čudodaljen šel odmev.
Drhteč sem jo objel: „Jaz ljubim, ljubim te! . . .“

Vojeslav Molè.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Dalje.)

azkošnost južnega življenja z vsemi svojimi kontrasti pač nikjer v Italiji ni zbrana tako na eno pregledno točko kakor v Napolju na trgu „del Plebiscito“ ob južnem podaljšku ulice „Toledo“. Trg je velik in ima obliko polkroga, katerega premer tvori impozantna „kraljeva palača“, prestolnica bivših napoljskih kraljev, zanimiva še zdaj kot stavba in zbirka umetnin in zgodovinskih spomenikov. Lok pri tem trgu pa tvori že prej omenjena cerkev sv. Frančiška di Paola z arkadami. Prav sredi loka se dviga okrogla kupola te cerkve; poslopje je namreč v celoti posnetek rimskega panteona.

Po dnevi vrvenje na tem trgu še ni toliko izredno; le izvoščeki so vsiljivi, dokler nas ne poznajo. Kličejo in namigavajo nam od vseh strani s svojimi: „Pst! Pst!“ ali: „Lei“ (= Vi) in nam sledijo s konjem in vozom celo na hodnike. — Proti večeru in po noči pa trg „del Plebiscito“ oživi, kakor bi ljudstvo vzrojilo; nepopisen direndaj zavlada na spodnjem koncu trga, kjer pelje cestna železnica ob „kraljevi palači“ na eno stran navzdol k morju, na drugo v središče mesta. Na vsaki strani trga je velika kavarna, ki postavlja ob lepih in dokaj hladnih poletnih večerih mize in stole po splošno italijanskem načinu kar ven na trg. Na tisoče ljudstva poseda pri teh mizah, sreba črno kavo in nekak sladoled („granita“), puši in se zabava, koketuje in skuša ujeti nekaj glasov godbe. Ob takih večerih koncertujeta namreč pri obeh kavarnah godbi, tekmujoč med seboj; okoli obeh je vse črno ljudstva, ki se mu ne zdi prav nič čudno, da se prirejajo koncerti na prostoru, mimo katerega ropoče cestna železnica voz za vozom, koder drdrajo izvoščeki, hrope avtomobili, kriče raznašalci časnikov („giornalista“) in razni krošnjarji ter se na ves glas zabava občinstvo! Preriti sem se moral tik do godcev, da sem sploh kaj slišal o godbi, ki je bila, kolikor sem mogel presoditi, res dobra. Skoraj smešno pa se mi je zdelo, da nastopajo na tem javnem prostoru med godbenimi točkami tudi solo-pevci, ki pojo arije iz oper. Enega takega pevca sem „po-

slušal“ dobre pol ure; po vsem nastopu je bil videti izurjen umetnik, a slišal sem edino nekaj taktov, ki jih je pel sila visoko in glasno (bil je tenorist); sicer sem spoznal skoraj le po odprtih ustih, da je — pel. Kakor sem čital drugi dan v časnikih, je bil slaven operni pevec.

Glavna množica ljudstva se ne briga niti za ta koncerta niti za oni dve kavarni; preriva se semintja po trgu, tudi med kavarniškimi mizami, hodeč počasi, a neumorno gibajoč oči in jezik. Živa mešanica! Najlaglje se opazuje iz severne kavarne, proti Karlovemu gledišču. Razkošne dame v elegantni opravi — Napoljčanke imajo dober okus! — se šetajo v družbi gigrlskih gospodičev ali dobro rejenih starejših gospodov; kar za njimi se preriva mlada mamica v borni obleki, na rokah pa ji caplja otročiček, ki je popolnoma nag! Rodbinski očetje z materjo in kopico otrok se drže za roke in prehodijo trg gori in doli; očitno je to njih „izprehod“. Nekoč sem celo videl, da je skozi tako množico mlad pastirček gnal čedo kozá, ki so brezbrižno stopicale mimo gospodov in gospa in si spretno iskale prostega pota. Da se konji vedejo naravnost — olikano, to se potemtakem razume samo ob sebi.

Med vso to pošteno, dasi mešano družbo pa švigajo gori in doli in križem odposlanci skrivnih naslad in črnih grehov, mladi možje, dečki, mlada dekleta in prihuljene starke. Naglas ti prodajajo razglednice ali kak drug drobiž, natihem pa ti šepečejo na uho sirenske besede izkušnjavca; nekateri vabljivci tudi stoje le na oglih in govore molče z očmi in namigavajo z roko. Pa poglej tem ljudem le v oči in videl boš v njih pekel; in pridružil se boš rajši zopet kričečim, veselim ljudem. — V poznih večernih urah prileze na ta svetli trg tudi skrajnja beda; prišla je pobirat ostanke od užitkov premožnejših slojev. Srce nas boli, ko se priplazijo mimo naše kavarniške mizice sklonjeni, suhotni dečki, tiho in počasi, s torbico in omelcem, s skrbnim očesom pazeč na vsak odpadek pod mizo, zlasti na ogorke („cicca“!) . . . Kakor sence prihajajo in odhajajo nemo drug za drugim; kar je eden prezrl, to zapazi drugi. Molče sprejmejo kak dar, če jim ga ponudiš; niso pa nadležni kakor podnevni in večerni berači, ki švigajo z odprto roko k mizi, kjer piješ kavo, vsak trenotek, da le stražnik obrne oči kam drugam. —

S trga „del Plebiscito“, te ljudske panorame napoljske, pelje proti jugu ulica „Sv. Lucije“ precej strmo navzdol k morju in mestnemu ter obmorskemu okolišu istega imena („Santa Lucia“).

Kdor hoče krasoto in zanimivost Napolja občudovati prav na licu mesta, ta pojdi semkaj.

Tu sem prebival nekaj dni, pač v najlepšem stanovanju, kar sem jih in bom imel v svojem življenju; tu v novem hotelu tik ob morju! Samo kakih pet gostov nas je bilo v velikanskem, konfortnem poslopju in stregli so nam s taktno uslužnostjo, kakor za kratek čas: konec julija pač ni mnogo potnikov; saj ni moderno, v vročini potovati po Italiji! Vročina? Ob odprtem Sredozemskem morju? V popoldanskih urah je solnce pač dokazovalo, da njegova moč še ne pojema, a lahna sapica je vedno pripuhtevala sem od neizmernega morja, zibajočega se ob tej uri kakor v sanjah. Nebeški hlad pa je zavladal zvečer in je postajal čarobnejši v čim poznejši noči. Vsakikrat se mi je zdelo noči škoda za — spanje... Naveličal sem se sicer večernega in nočnega hrušča in žitja gori v mestu, a doli pri „Sv. Luciji“ bi v svoji sobi strmel v to južno nočno prirodo ure in ure. Tu se mi je odkrila psihološka resnica italijanskega „dolce far niente“, ki mi severjani zanj v svoji mrzličavi gonji za opravki nimamo zmisla. — Moja soba je imela, kakor vse v hotelu, okno, ki je bilo obenem balkon, s prostim razgledom na morje. Na tem balkonu stoje, sem dočakal vsakikrat polnočne ure in čakal bi nemara jutra, ko bi mi hladni razum severnjaški ne veleval, da je za napore drugega dne treba spočitega telesa.

Vsesaval sem v teh urah vase dih juga, mogočno sapo vesoljne kraljice prirode in začutil nesmrtni duh vekovitosti in zgodovinstvenosti . . . Mestni hrup je segal sem le v ublaženih pianoglasovih, slišnih toliko, da ni nastala ona tišina, ki se ulega mučno na človeško srce. Vmes pa je morje, zvečer in po noči vedno precej nemirno, pelo svojo enakomerno in vendar neprestano se izpreminjajočo pesem o večnosti in nestalnosti. Včasi se je zazdelo morje kakor grozeč črn prepad, a hip pozneje so se lovile po dolgih valovih luči, ki so došle kdove odkod. Noči so bile vse jasne in čisto temne seveda nikoli; zasvetlikala se je v nemirni vodi zvezdica, ali ostra luč pristaniškega svetilnika tam z leve na „Molo Angioino“, ali se je ujela luč električne obločnice doli z visokega mesta izza strme trdnjave „Castello S. Elmo“, ali pa se je morda za trenotek pokazala lučica iz lahnega čolnička, ki ziblje srečno človeško dvojico, srečno vsaj v tej uri . . . Srečno? Ugibljemo o človeški sreči — tu se utrne zvezda in šine v morje! „Človek je umrl“ — in naše misli preskočijo v drug tir. — Tam daleč na levo omejuje naše obzorje ostro začrtani, zdaj temni stožec Vesuvija, včasi mu puhne iz temena

ognjen odsev, potem leži njegova masa zopet mirna, kakor bi bila mrtva . . . Prebivalstvo se ne zmeni za ta kontrast; zadovoljno uživa svojo trenotno srečo in izrablja čudovito plodovitost zemeljskega površja; da krije ta bogata zemeljska plast v sebi strašno uničevalno pošast, kdo bi se brigal za to, dokler Vesuvij le „tobak kadi", dokler prst donaša toliko sadov, morje pa nebroj slastnih živalic! Nam, resnim preudarjačem, pa uhaja pogled v ravnico na jugu pod Vesuvijem, kjer so počivala nekdaj obljudena mesta v skoraj dvetisočletnem spanju, dokler jih ni zbudila brezobzirna lopata in motika.

Zdi se nam, kakor bi se stresla zemlja pod našimi nogami; bojazni ne čutimo nikake, razločno pa spoznamo, da se je prikazal duh zgodovine. Na zgodovinskih tleh stojimo; ta zavest nas prešine in obidejo nas nekako svečanostni trenotki, ko se spominjamo, kaki dogodki in kdaj so se vršili tod. Oko nam zastrmi proti jugu v dozdevno praznino: morje in le morje! — Toda kaj je tam v daljavi ona črna stena? Je li oblak ali le prenasičen soparni vzduh? Ne, otok Capri je, skalnata kopa, navidezno kot stražnik postavljena pred Napoljski zaliv. In misli na otok se strnejo z duhom zgodovine; na tem otoku se je bil sam zakopal mogočni rimski cesar; v tej skalnati samoti, ki jo je odičil z rimskim velebogastvom, je iskal mogotnik ne sreče — kajti v njo ni veroval več —, ampak miru . . . Srečnejši nego on so bili Herkulanci in Pompejci; pri veselem uživanju je mnoge prehitela smrt v pepelu in lavi, Tiberij pa je umiral leta in leta, kot svetobežnik in človekomrzec itak že zdavnaj mrtev. Kdo je bil srečnejši ali vsaj manj nesrečen?

Zmoti nas iz misli petje, ki odmeva z ulice pred nami; narodna pesem napoljanska je, zvonka „barcarola"; tisti ulici, pravzaprav obrežju ob morju, pa se pravi „Parthenope". Staro grško ime! In takoj se pretvori v našem duhu živa mladenka sedanjost v neumrjočo ženo zgodovino: na tem mestu so se poltisoč let pred Kr. naselili Grki in tako položili temelj sedanjemu velikemu Napolju. Tudi stari grški brodar je tukaj pač popeval v lepi poletni noči kakor sedanji. Hotelov seveda tu ni bilo, a nastala so v ozadju svetišča z odprtimi lopami, gostoljubno odprtimi vsakomur, da se je zleknil po prijetno hladnih stopnicah. Ta svetišča pa je stražil grad, ležeč tam, kjer se še zdaj dviguje nad okrožjem „Sv. Lucije" proti jugu strmi, na vseh straneh obzidani „Pizzofalcone", zadnji pomol gričevja „Sv. Elma". — Izkušeni Grki so si znali poiskati pravi prostor za trajno pomorsko postojanko in naselbino. Na tej točki

se stikata loka, ki ju tvori obsežna sedanja Napoljska luka, odtod se pregleda vsa obala pod Vesuvijem in daleč proti jugu do strmin Sorrentskega polotoka in Caprija, proti zapadu pa do ovinka pod kamenitim Posilipom, izza katerega se v daljavi črnijo skrajnji obronki skalnatega otoka Ischije in njegovih mnogoštevilnih, čerém podobnih sosedov.

Kakor nalašč je priroda pred obrežje „Sv. Lucije“ zasidrala v morje skalnat otočič kot naravno predstražo in obenem najkrasnejšo razgledno točko. Ta otok, v starem času imenovan „Megaris“, je bil zaradi svoje krasne in obenem varne lege negovan že od nekdaj. Prav napoljsko življenje se je razcvitalo tod okrog tudi še potem, ko je obrežje „Sv. Lucije“ postalo pretesno in se je proti vzhodu razvila nova naselbina: „Novo mesto“ („Nea — polis“, odtod sedanje laško ime „Napoli“). — Ob času svetovne premoči rimske države je služil ta otok le za letovišče rimskim bogatašem: milijonar Lucullus je imel tu najkrasnejše izmed svojih napoljskih vrtov. — Po propadu rimske države, v divjih časih ljudskega preseljevanja, pa ni nihče več prihajal sem presojat in uživat krasote teh krajev, ampak le jih oropat in se obogatit. Izginili so skoraj vsi sledovi stare grške in rimske kulture; še v muzeju je pristno napoljskih prav malo. Zato pa je srednji vek skrbel za močne utrdbe; tako nahajamo po mestu namesto klasičnih umetniških spomenikov in ostalin le še masivne in temne zidine iz temnih dob divjega pobijanja in uničevanja! — Le preprosto napolitansko ljudstvo si je menda ostalo vse veke enako: veselo v veselem uživanju srečnega trenotka in potrpežljivo v nezgodi. Temu ljudstvu ni grabežljivi tujec mogel kaj vzeti; bogastva, ki bi se dalo odnesti, bi iskal zastonj; niti pohištva, da ne govorim o hiši, bi ne mogel vsakemu razdejati, kajti koliko jih je pač bilo, ki so imeli stolček, mizo, postelj? Rodovitne prsti, ki podarja tolikokrat na leto sadja, sočivja in zelenjave, ter rodovitnega morja, v katerem mrgoli živalic, prebivalcem užitnih, in milega podnebja pa ni mogel odnesti nobeden pohlepnik, ropar ali kralj!

Pristni Napoljčani so ob vseh nemirih in plenjenjih mogli v ravnodušni brezskrbnosti peti svoje pesmi med šumljanjem valov. „Mogotci naj imajo skrbi, ker se brigajo za bodočnost in preteklost; mi smo brezskrbni, ker se nas tiče le sedanjost.“ Tako bi si to ljudstvo mislilo, ko bi se sploh ukvarjalo z mislimi in se zavedalo, da je v svoji lenobi vendarle pridno in v svoji pridnosti vendar leno . . .

S svojega balkona sem videl naravnost tja na stari otok „Megaris“. Kje so časi njegovega razkošja? Srednjeveški velikaši so porabili njegovo skalovje za temelje močnemu gradu, katerega rjavo zidovje, z imenom „Castello dell' Ovo“, vzdignjeno neposredno iz morja, zapazi zaradi očitne lege vsak tujec, če ne od drugod, pa vsaj z najlepšega napoljskega šetališča, z obmorske široke ceste „Carraciolo“, ki se razteza ob vsem zapadnem loku Napoljske luke, od „Sv. Lucije“ pa do vznožja hriba Posilipa. Po dnevi se ulega ob grad „dell' Ovo“ pusta proza sedanje jetnišnice, a po noči leži zgradba pošastno v morju in tvarja efektno ozadje za življenje v sprednjem delu tega otoka. Sem se je namreč zateklo precej izvirnega napoljskega življa, ki ga je izpodrinil moderni razvoj mesta, kruto posegši v stoletno navajenost ljudstva. Značilno je namreč, da si je največja modernost zbrala za svojo postojanko baš „Sv. Lucijo“, ta najstarejši del mesta; tako se še pojavlja zgodovinska pomembnost tega okraja, ohranil pa je okraj tudi nekaj ponosne reserviranosti, ki jo zasledujemo proti vzhodu tja do kraljeve palače, oz. arzenala, in do vojaške luke, dočim je ostali vzhodni del Napoljske luke nekako plebejski: tam je obsežno trgovinsko pristanišče z vsemi praktičnimi, a seveda prozajskimi pripravami, in z vso navlako, ki jo donaša nakladanje in izkladanje blaga. Tam drdra tudi železnica in ne daleč je centralni kolodvor; proza in zopet proza, morje je tu vozna cesta, drugega nič! V ta vzhodni del luke je pogled lep le od daleč, najlepši z morja, sem od Caprija.

Drugače na mojem balkonu pri „Sv. Luciji“ nasproti trdnjavi „Dell' Ovo“! Udobnost, ki jo uživam, mi izpričuje, da sem v pravi mednarodni kulturni Evropi; življenje pa, ki ga opazujem na bližnjem otoku, je odsev pristnega lokalnega, le napoljskega domačinstva. Po regulaciji okraja „Sv. Lucije“ je mesto tistim stotinam ljudstva, ki je tod od pamtiveka živelo od morja, zemlje in zraka, zgradilo na otoku velikansko zavetišče („Borgo dei Marinari“), kjer so ti ljudje lahko sami med seboj. Dolgčas jim ne more biti; po dnevi pristajajo sem ladje (zlasti namenjene v Capri) in čolni, po noči pa oživi sploh ves otok, izvzemši kastel, t. j. jetnišnico. Električne luči se bleste povsod, pod njimi pa brle v vseh kotih sveče in leščerbe in ljudstvo vseh slojev se shaja in poseda. — Lepa noč me je že drugi dan mojega bivanja v Napolju zvabila na otok. Pride se tja namreč peš po nedolgem nasipu in mostu, ki veže otok z mestom. Onostran je preskrbljeno za telesne potrebe vsakogar: v elegantni restavraciji bolj sredi otoka nam postrežejo pod palmami

in pod drugim zelenjem kakor na Dunaju in v Milanu; na vzhodnem bregu, nekaj metrov niže pod glavno cesto, tik ob ribiških barkah pa uživa preprosto ljudstvo. Tod je postavljeno vsakih deset korakov železno ognjišče, kjer se cvro ribe, kuhajo makaroni in peče pecivo raznih oblik. Vse plava v olju, ribe in pecivo, od olja se sveti obraz in pest rejenega moža, ki dreza v široko, ploščnato ponev in obenem ošteva svojo boljšo polovico, sedečo poleg njega na ostankih razbitega soda ter prebirajočo ribe, ako se ji ne zdi važneje, da oskrbuje kuštravo glavo svojega menda najmlajšega otroka; za druge dele svojega telesa skrbe namreč otroci kakor tako sami . . .

Taki prodajalci rib se vrste drug za drugim na eni strani one ceste; na drugi strani pa so postavljene preproste mize in klopi. Tu posedajo tisti „gostje“, ki ne jedo rib kar stoje in si želijo kake pijače; toči se vino, pivo (ako smem verjeti svojim očem) in zlasti limonada. Ribe so neverjetno poceni; za „sold“ (pet centesimov) se dobi prav velika riba v olju ali pa cela pest znanih „frutti di mare“. Ti „morski plodovi“ so revnejšim slojem in sladkosnednim otrokom očitno zelo priljubljena jed; pomešan je ves živalski drobiž, ki gomezi v morski vodi; po centimetre dolge ribice, rakci palčki, različna polžad in ne vem kaj še; seveda se vse sne s kostmi in luskinami vred, pot in vhod v želodec se ogladi z oljem, ki se sreba najenostavneje iz pesti. — Odpadki in ostanki, iztrebine itd. se pomečejo seveda po tleh, kjer se zmešajo z debelim prahom. Ko bi ne pihljalo ob morju vedno kolikor toliko vetrca, bi mi ne prenašali izlahka vonjav po ribah, olju in prahu; sicer se v Italiji v nekoliko tednih naš nos in želodec itak precej utrdita, tako da gledamo brez slabosti to ljudstvo, ki mu gre ta ljubi „kruhek“ prav tako v slast kakor našemu kočarju ovsenjak in sok. Vsak po svoje!

Posamezne take ribje kuharnice so tudi drugod po mestu, a najlaglje jih opazujemo na našem otočiču. Nahajamo jih takisto tuintam v drugih italijanskih mestih; organski činitelj ljudskega življenja pa drugod niso. V Napolju so za nižje sloje prav te kuharnice tako potrebne, kakor so za premožnejše potrebne restavracije. Na desettisoče prebivalstva nima lastnega ognjišča, na tisoče ne lastne niti najete strehe! Vsaka ped zemlje je tu dragocena in kurjava je draga; zaradi nekaj ribic posebe kuriti, kdo zmore take stroške? Zato je potrebna kuharnica na debelo; ta lahko za poboljšek, kadar je nekaj več soldov v žepu, postreže s prgiščem makaronov! Makaroni so za otroke bonbončki; s ponosnim užitkom odgrizavajo,

dokler so gladni, vsakega kar vprek; ko se poleže prva potreba, ga odščipavajo vzdolž, ga rabijo za piščalko, sesalko, cigareto, za prstan, nazadnje ga še smuknejo v usta. — Odrasli snedo neverjetno množico makaronov, ako jih — imajo; jedli bi jih menda brez nehanja; toda napolitanski rek se glasi: „Le kralj ima na razpolago toliko makaronov, kolikor se mu jih zljubi!“ — Da bi si Italijan s preveliko množino jedi pokvaril želodec, to je jedva mogoče. Napoljčani imajo vrhutega dober pripomoček proti — vsem boleznim; to je žveplen studenec („acqua solforosa ali ferrata), po ljudskem sporočilu milosten dar mestne zaščitnice sv. Lucije. V glinastih vrčih se raznaša ta voda po mestu in v vročem času, ko so želodčne bolezni posebno opasne, se je izpije ogromna mera. Dobimo je na vseh prometnih točkah, kakor dobimo povsod limonado (brez sladkorja) in rdečih melon. One žveplene vode se lahko napijemo tudi na licu mesta: na južnem koncu ulice „Santa Lucia“, zadaj za hotelom „Continental“, tam, kjer se ulica zelo zožuje, peljejo kamenite stopnice v starem, črnem poslopju do studenca. Prostora ne moremo zgrešiti, ker stoje pred vhodom vedno cele vrste vrčev in kak voz, obložen ž njimi. — Ta voda je preprostemu ljudstvu vseobče zdravilo; ona namreč prav izdatno čisti želodec in čeva, Napolitanec pa prisoja vsakemu zdravilu veljavo le pod pogojem, da čistilno vpliva na njegovo telo.

Najpriljubljenejše zdravilo vseh bolezni in bodrilo v vseh neprilikah je — spanje. Ondotno ljudstvo spi mnogo, spi, kadar se mu zljubi, in se ne da motiti niti v najsitnejših odnošajih in neprilikah, po dnevi ali po noči, v vročini in hladu, v senci ali na solncu, sam ali v družbi, sit ali lačen! More pa se tudi, če hoče in če je treba, vsak hip prebuditi in postati popolnoma boder. Kamen pod glavo, telo se zlekne po pločniku ob hišah, in možic zaspi; kaj ga briga, da se pasantje spotikajo ob njegove noge, da stopajo čez njega in da mu psički izkazujejo prav intimno pozornost! Lačen je, dela nikjer dobiti, torej zaspimo! — V najprometnejših in najožjih ulicah stražništvo ne dopušča takega poleganja; v širših ulicah pa, posebno v bližini morja, se nihče ne zmeni za pouličnе spanjače. Po noči že celo ne, ko so mnoge ulice n. pr. okrog Pizzofalconija, pravzaprav velike — spalnice, a ne samo za tiste samce, ki nimajo nikakega stanovanja, ampak za vso obitelj. Saj tudi ti, največ mali rokodelci, pravzaprav ne prebivajo v stanovanjih, ampak v človeških — shrambah. Ko se zmrači, posedejo pred vrata svojega bivališča oče, mati in otroci, pokramljajo s sosedi, a zaspijo vsi povprek baš

v času, ko se ponočno velikomestno življenje šele prične prav razvijati. Udobnosti ne potrebujejo nikake: oče se usede na svojem stolu malo bolj po strani, žena se nasloni v kot na pragu, z najmlajšim otrokom v naročju, večji otroci poležejo kamorkoli in kakorkoli — a vsi spe trdno. Ko sem stopal mimo takih mirno spečih gruč v dokaj obljudenih ulicah, nisem vedel, naj li pomilujem te ubožne ljudi ali jih naj blagrujem zaradi potrpežljive zadovoljnosti v tem okrožju razkošja. V ponočni razsvetljavi nudijo ti speči ljudje često prav slikovite prizore, nalašč za umetnika; genljiva je očitna zavest tesne srčne zveze med posameznimi člani vsake obitelji. Mnogo stori tudi iluzija, rodeča se v nočni poltemi; po dnevi bi izginila in naše oko bi videlo tam le umazanost, kjer je opazovalo v nočni uri poetičnost, srčkanost . . . Ko potihuje proti jutru hrup v mestu, tedaj učinkujejo tudi te speče gruče na človeka drugače nego zvečer. Ako se je prej zganil v spanju kak zagorel mož ali kodrast otrok, se nam je zdelo, da je završil umetniško pozo; v sedanji ulični tišini pa slišimo, kako mož težko vzdiha v spanju, otrok pa jezička cele stavke, ki govore le o jedi in zopet jedi. —

(Konec prihodnjič.)

V mrtvaščnici.

Prižgani sta v mrtvaščnici dve sveči
ob krajih črne krste. Njiju luč
trepeče medlo po prosojnem licu
suhotnega moža. Ob znožju krste
leži ponižen šop jesenskih rož.
Pred odrom deklica se grudi sloka.
Zastrla si z rokami je obraz,
in časih se telo ji zdrzne šibko
od krčevite, neme žalosti.
Skoz okence ob strani sije solnce
na njo in vžiga svetle bisere
v laseh ji zlatih. Tiha groza plove
iz kotov zaprašenih, sili k njej.

Na prsi lega ji mrtvaški duh,
voščen in ves nasičen s prhlostjo.
Brezglasen mir. Pošasten, velik molk . . .
Glej, zdaj se je zgenila in široko
se ji upro objokane oči
na mrtvega očeta. Oj, kako
brezgibno spava tamkaj v krsti! Mir
zavladal je v ubogih teh možganih,
ki dan za dnevom vrtala je v njih
z zakrivljenimi prsti blaznost, grebla,
da so se mu izbulile oči
krvavordeče, da je besen krik
iz penastih se ust izvil njegovih,
zdaj divji kakor jek zveri zadete,
zdaj strašen kakor sam grohot iz pèkla!
Roké so sklenjene na grudih. Blede,
prozorne in voščene . . . Ali prej —
kako pulile so lase, kako
na prsi treskale in greble vanje,
da kri polzela je iz ran . . .
Vse tiho.
Le tiho, da naspi se mož trpin!
Že dom poslednji zanj je izkopan.
Le nekaj še trenutkov . . . In potem
v mrtvaščnici ga dvignejo raz oder . .
Na zadnjo pot . . .
Brezkončno vzgrožena
strmi dekle na mrtvega očeta.
In to ni več mrtvaščnica. To dom
je njijin v kleti. In večerna zarja
poseva v redkih pramenih skoz okno . . .
Prišel je ravno z dela resni mož.
In tja na stolec se je zgrudil v kotu.
Izdelan, bled, koščenega obraza,
ki v njem žare se vélike oči
mrzličavo in vendar toli trudne.
Da, tak je bil, odkar ga sploh pozna!
In tiste čase, ko je bila dete,
takrat se bala je oči njegovih
in vse njegove biti, če strmel

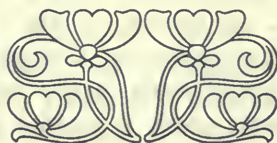
tako je srepo nanjo in potem
pritiskal spet tako jo divje k sebi . . .
In ko je rasla v bedi in trpljenju,
kako se ji je smilil bledi mož,
kedàr je tičal v kotu tam na stolu
in so kljuvale ljute bolečine
v njegovi glavi . . . Tu na postelji
pa je ležala žena. Njena mati.
Suhotna kakor smrt. In nje roké
so greble po odeji. In suh kašelj
ji stresal je život, doklèr zastal
ni v nje hropečih prsih zadnji dih!
    Vse to se živo kaže nje očem
v najstrašnejši podobi. In še več!
Ne vidi li očeta pred seboj,
ko sta domov vrnila se s pogreba?
Ne sliši li, kako se strašni smeh
njegov razlegnil je po mračni kleti,
kjer plul je še mrtvaški duh? In zdaj —
zdaj padel je na materino postelj!
Tam ruje si lase. In plaka, plaka.
In vmes kriči besede bogokletne . . .
In zdajci plane kvišku. In rohneč
razbija vprek pohištvo . . . Ha! Tam stol —
nameril ga je vanjo. Oče v hčer.
In zdaj ga je zavihtel proti njej.
V poslednjem hipu je skočila vstran!
On pa se je sesedel. Zdaj leži
na tleh. In stoka. In s pestjo si bije
na čelo. In drhti od bolečin . . .
    Ne! Saj ni res, da danes to bi zrla!
V mrtvaščnici samo kleči ob krsti,
kjer spi trpin ubogi . . .
                                        Vstane. Gleda.
Odkod li strašne, blazne te podobe?
Tako je v njeni glavi vse težkó,
da več ne zmore jasne misli. Megla
ji polje pred očmi. Omotična
se mora oprijeti stene. Kaj
pomenijo te strašne, blazne slike?

O — zdajci kakor bliskovita iskra
ji misel je prešinila možgane!
Te blazne slike — Bog, dobrotni Bog!
Ni li že čula, da otrok lehkó . . .
takisto kakor mati, kakor oče — —
da so bolezni take, ki z rodu
prehajajo na rod . . . In tudi ona
bo kakor mrtvi oče. Sèm na dom
po njo so že prišli. Pred vrati voz —
Tako so príšli ponj. — Na cesti gneča
ljudi. Polglasen govor. Blazen krik
in hripav smeh. Tam blaznica. V njej okno
zamreženo. Za oknom o n a . . . Bog,
nikar, nikar! Zakaj tako?
„Usmiljen
si, Bog, sirotam! Grešne so bilè
očetove besede. Veš, takrat,
ko je umrla mati. Bog, odpusti!
Odpusti meni vsaj . . . Jaz nisem — ne,
jaz nisem te žalila. Bog, jaz nisem.
Če hočeš kazen — daj, kaznuj me, Bog!
Le blaznosti nikar . . . Ne blaznosti!“
Čuj, kaj je to? Koraki. Sèm gredo . . .
Po njo gredo. In že stoje pred vrati.
Odpirajo. Svetloba. Jasen dan.
Po njo gredo. Tako so príšli ponj!
Takrat. Zdaj noč. Po njo . . .

*

Pogrebci s tal
siroto dvignili so nezavestno.
Iz dalje zvon je pel v slovo mrliču.

A. Funtek.

Sredi noči.

Spisal Fr. J. Dolinar.

(Konec.)

a bi utegnila biti njegova ljubezen resna, nepremagljiva, ji nikdar ni prišlo na misel. Kaj takega ona niti pojmiti ni mogla. Ona je sodila vse po sebi. Njej so bili vsi moški precej enaki. Ob misli, da se bo enkrat možila in da bo enkrat konec zlate prostosti, konec zornim dnem samskega življenja, je pač vztrepetala in strah se je je lotil pred tem, kar jo je čakalo, toda vprašanje, kdo bo njen mož, kdo bo tisti, ki se mu bo moralo pokoriti njeno samozavestno srce, je nikdar ni begalo. Njen učitelj za petje in glasbo seveda ne! Preveč prezirljivo sta govorila večkrat oče in mati o njem. In sama je čutila, ko bi tudi tolikrat slišala ne bila, da se mora tisti, ki bo kdaj njen mož, odlikovati po posebnih lastnostih, da mora biti iz ugledne rodbine, da mora zavzemati v človeški družbi primerno mesto, da mora imeti lepo bodočnost, morda tudi lepo premoženje. Zavedajoč se svoje lastne vrednosti, je bila tako prepričana, da mora biti vse tako in nič drugače in da mora biti njen prihodnji mož v vsakem pogledu pravi odličnjak, da si niti misliti ni mogla, da bi zahteval kdaj kdo njene ljubezni, ki ne bi zadoščal vsem tem pogojem. Ko se je torej njen učitelj za glasbo in petje nekoč izpozabil, zapeljan najbrž po njenih prostodušnih pogledih in ljubeznivih nasmehljajih, da ji je začel jecljaje razodevati svoja čuvstva, se je rezko zasmejala. Ni zvenelo zaničevanje iz tega smeha, temveč samo neka prešerna veselost, a vendar mu je vzela s tem smehom tako temeljito ves pogum, da je takoj umolknil in in da ni od tistih dob nikdar več izginila neka plahost iz njegovega pogleda. Tako pa ga je še raje videla. Da bi ji bil govoril o ljubezni, tega ni mogla in pač tudi ni smela trpeti, a da jo je ljubil potihem in celo nekako strahoma, to ji je ugajalo, to je prijalo njeni dekliški gizdavosti. In spet je vpirala svoje žarovite oči vanj, ker je vedela, da mu deje dobro to, ako počivajo na njem, in še ljubezniveje se mu je nasmihavala nego prej, kakor bi ga hotela odškodovati za tisti gromki smeh, s katerim je bila uničila njegove presmele nade . . .

Za moža pa si je izbrala tistega, ki so ji ga izbrali starši, kajti premlada je bila še in premalo izkušena pri svojih sedemnajstih letih, da bi bila mogla sama izbirati. In zakaj bi se ne prilagodila volji svojega očeta, svoje skrbne mamice? Mož, ki sta ji ga bila odločila, je bil čeden, še mlad, sin odlične rodbine, imel je zveze z vplivnimi krogi, ki so mu lahko koristili in pomagali pri stremljenju za poviškom v službi; — združeval je torej v svoji osebi domalega vse one lastnosti, ki jih je po njenem lastnem prepričanju moral imeti njen bodoči mož. Njene tovarišice so ji zavidale in to dejstvo je razpršilo še one male dvojbe, ki so se ji včasi vzbujale. Smatrala je to za najboljši dokaz, da je volila dobro in da ji starši niso svetovali slabo. Gledala je samo na zunanje strani življenja, njegovih skrivnosti, njegove notranje vsebine niti slutila prav ni. Umevno torej, da jo je posilil smeh, ko jo je zasnubil ubogi učitelj, akoravno so tudi njo navdajali z neko sladkobo njegovi pogledi. Bili so tako otožni, tako neskončno vdani, tako iskreno proseči! Toda to ji je prijalo, ne da bi ji bilo jasno zakaj. Vzroke, vsled katerih se je odločila za svojega moža, pa je natanko poznala. Bil je lep, mlad, ugleden, torej... A ko se je bilo zgodilo in je bila pod oblastjo izvoljenega moža, ko je stopila v življenje, ko je padlo zagrinjalo in ni bilo nobene skrivnosti več, se je polastilo grenko razočaranje njenega srca. To naj bi bilo tisto, česar se je tako zelo veselila njena deviška duša, to naj bi bilo tisto lepo, prelestno, tisto čarovito, o čemer je sanjala, po čemer je tako hrepenela? . . . Tako naj bi bilo uresničenje njenih nad? Res niso imele te nade nobene določene vsebine, res je bilo vse z lehko meglico zastrto in njen pogled ni bil jasen, a tega, tega, kar ji je zdaj nudilo življenje, tega si ni želela! Občutila je bridko razliko med tem, kar je pričakovala in kar je učakala. Njeno nedolžno, njeno nežno srce je hrepenelo po poeziji, a življenje je bilo tako brutalno, tako neusmiljeno... Bila je uverjena, da mora biti še nekaj, da mora biti ono lepo, prelestno — da mora biti nekaj, v čemer najde utehe tisto nežnejše, tisto neizrazno, tisto eterično srčno hrepenenje... In strašno ji je bilo ob zavesti, da je to poglavitno, da brez tega sreče ni, a da ona tega nima . . . In lotilo se je je nekaj kod srd do tega moža, ki jo je strmoglavil z viška njenih sanj in nad . . . Ah, bil je lep, bil je mlad, bil je ugleden, toda kdo ve, če bi je ne bil tisti ubogi učitelj kmetskega pokolenja stokrat, stokrat bolj osrečil . . . če bi ne bila imela baš ob njegovi strani tistega, kar zdaj tako bridko pogreša . . .

Vse drugače si je mislila ona ljubezen... Zdelo se ji je, kakor bi je njen mož sploh ne ljubil . . . Videla je v njem samo pohlepnega, brezobzirnega egoista. To naj bi bilo bistvo ljubezni?... To naj bi bilo tisto nebeško, tisto rajsko? — Ne, ne!

Ah, zdaj je umela, zakaj začne toliko mladim ženam kmalu po poroki kloniti glavica, zakaj tako naglo obledevajo poprej sveža, cvetoča lica, zakaj pridejo tako hitro ob lesk poprej žarko iskreče se oči. Razočaranje... razočaranje! O, kje je tisto lepo, tisto prelestno? Ali res ni tam poezije, kjer je istina?

Sicer ni dvomila, da se sprijazni s tem, kar se predrugačiti ni dalo, kakor se jih je sprijaznilo že milijone drugih. — Sprijazni se, to je vedela . . . Ali že sama misel, da se bode privadila temu življenju z njegovimi brutalnostmi, je imela nekaj nepopisno trpkega, grenkega zanjo! Vdala, privadila, odrekla se bo, ali kolika žrtev je bila v tej odreki, koliko istinite tragike! Pozabiti vse, kar je krepilo dušo, ne več misliti na tiste sladko mameče sanje, ki so bile v njenem življenju to, kar je cvetje v zlatem majniku, zatreti vse upe, vse nade, da se uresniči kdaj tisto nepoznano, a tako krasno, ugonobiti v sebi najlepša čuvstva — o koliko bojev jo bode še stalo, koliko dvomov ji bode še premagati! . . .

Po tebi se solzé oči,
po tebi srce koprni
vse dneve, vse noči! . . .

Iznova je zadonelo petje in iznova je vztrepetala, zadrhtela. Mileje in mileje je tožila pesem, njej pa so se utrinjale bridke solze in močile mehko blazino, na kateri ji je počivala trudna glava . . .

Ne, to ni bila ljubezen, česar je bila ona deležna ob strani svojega moža! . . . Bolj in bolj je uvidevala to . . . Ali ni mar poglavitni znak ljubezni požrtvovalnost? A njen mož je zahteval! Če bi mu odrekla, kdo ve . . . Onega ubogega pevca tam doli pa je zavrgla, žalila ga je in zasmehovala, a ni se izpremenil, še jo je ljubil, še hrepenel po njej! In tudi trpel je! Kajti silno, neutešno koprnenje je zvenelo iz pesmi . . .

„Revež!“

Smilil se ji je. Smilil se ji je, ker jo je ljubil tako, kakor bi jo bil pač moral ljubiti njen mož! Hvaležna mu je bila in zato je bilo pristno in globoko njeno sočutje. Velika je bila njegova ljubezen! Od sebe ga je pahnila, a on ji je ostal vdan; celo zdaj, ko je vedel, da ga niti pogledati, da se mu niti nasmehniti več ne sme, ko je bila vsaka najmanjša nada nezmisel, jo je še ljubil, je še koprnel po

njej. In zdaj je vedela, česa si je želela. Tisto veliko koprnenje je bila ljubezen — moža si je želela, ki bi ji bil neskončno vdan, ki bi ne zahteval, ki bi samo sanjal ž njo, sanjal tiste lepe, prelestne sanje . . .

Prepozno, prepozno ji je prišlo spoznanje — potem šele, ko je odpadel že cvet, razpršil se vonj... Zaman bi bila zdaj tožba...

Privadila se bode nemara, toda precej še ne! Še ji je koprnelo srce po onem lepem, jasnočistem, nazaj si je želela še njena duša v kraljestvo sanj in nad, v kraj, kjer poganja hrepenenje in koprnenje svoje opojno cvetje. Žalostna je bila istina in težka je bila pot z vrta poezije . . .

Njena duša je bila nežnejša, nego je sama slutila. Strah jo je bilo pred tem, kar jo je še čakalo, in nekaj kakor stud je občutila... Sprijaznila se bo, toda koliko krasnega se pogrezne, izgine in se ne vrne nikdar, nikdar več . . . Bolela jo je prevara, bolelo vse to bridko iznenadenje . . .

Njen mož je trdno spal poleg nje. Vsako noč je bilo tako... Nikdar, tudi zvečer ni imel časa, da bi se razgovarjal ž njo. Hitro je zadremal in potem je spal vso dolgo noč. Globoko in enakomerno je sopel, kakor sope zdrav človek. Včasi je neprijetno zahrčal. On je hrčal, a spodaj je tožila sladkoubrana pesem! . . . On bi si ne kratil radi nje spanja, onega ubogega učitelja pa je prignalo sredi temne noči hrepenenje pod njeno okno! . . .

Tiše in tiše se je glasila pesem . . . Sladkodoneče zvoke je odnašala sapa . . . Bolj in bolj so se izgubljali v tiho noč . . . Pevci so se oddaljevali, a njej je bilo, kakor bi bili vzeli njeno srce s seboj... Glas za glasom je pojemal, a enega je čula še vedno... Donel ji je v ušesih, zvenel ji je v prsih. Tožil je in prosil tako milo! Prosil je, a zahteval ni ničesar . . . Ljubezen ne jemlje, ljubezen daje samo! . . .

Zamrl je poslednji zvok. Njej pa se je zaihtelo naglas . . . Zaplakala je v temno noč. Zaplakala je, ker je tako bridko občutila grenkost spoznanja; zaplakala, ker se je smilila sama sebi; zaplakala morda tudi, ker ji je očitala vest, da se je s tem, kar je občutila v tem hipu, pregrešila zoper zvestobo, ki jo je obljubila svojemu možu, in si ni vedela tolažbe . . .

Dolgo je plakala in ihtela in umolknila je šele, ko se je prebudil njen mož in rekel:

„Ali, Adela! Kako moreš kaj tako neumnega sanjati!“

Slovanski shod v Pragi.

Spisal **dr. Bogumil Vošnjak.**

(Konec.)

aša doba ne smatra za nič nenavadnega, da ustvarijo kulturne vezi preko državnih mej duševno vzajemnost. Kulturna vzajemnost, ki se razprostira preko državnega ozemlja, ne more dandanašnji več nasprotovati državni misli, kajti naloga države ni, ustvariti državno kulturo. Narodnostno enotna država ni za nas več ideal, narodnostno mešana država je višji tip države. Narodnostna država si seveda ne more ustvariti svoje enotne kulture, narodno kulturo more samo ustvariti avtonomna narodnost. Zakaj bi slovanske narodnosti v dobi, v kateri se raztezajo kulturna stremljenja preko mej držav in imajo izvendržavni in naddržavni značaj, ne smele gojiti in razvijati svojih kulturnih posebnosti brez ozira na meje onih osmih držav, v katerih živijo? Kulturo gojiti je le posredna naloga države, v prvi vrsti mora zanjo skrbeti narodnost. Da se pa ta naloga laže reši, je treba skleniti zvezo. Take narodnostne kulturne zveze niso nič novega. Že v starem veku so imeli Grki tako kulturno zvezo. Zveza slovanskih narodov napravlja le zaradi tega vznemirjujoč vtisk, ker je to mogočna kulturna zveza, kakršne svet še ni videl. Za male slovanske narodnosti pomeni ta zveza biti ali ne biti, zaradi tega vprav sanjarska naklonjenost, s katero pozdravljajo vse češke stranke novoslovanstvo. V tej zvezi avtonomnih samostojnih narodov se skrivajo sila in možnosti razvitka, kakršnih danes niti slutiti ne moremo. Neko tajno čuvstvo nas preveva, da bi mogla taka zveza ustvariti ogromne kulturne vrednote, ki bi bile v prid vsem narodom, vsemu človeštvu brez ozira na jezik in raso.

Ako se danes pripisujejo tem kulturnim smotrom politični nameni, se je treba sklicevati na dejstvo, da prešinja že mnogo let slovansko inteligenco mogočno hrepenenje po taki kulturni zvezi. Prva je bila slovanska umetnost, ki je šla to pot. Najprej so se združili umetniki vseh treh jugoslovanskih narodov in skupno razstavili svoje umotvore. Pa tudi med jugom in severom so skoraj nastale take vezi. Umetniki najmanjšega slovanskega naroda so priredili tik pred

praškim shodom umetniško razstavo v Varšavi. Za vse one, ki so zasledovali proces strohnevanja starega vojaškega, reakcijonarnega panslavizma, pomeni ta nova kulturna smer osvobojenje iz puščobe velike politike, ki je bila mnogo preveč eksotična, da bi imela za zapadne Slovane kako vrednost. Stari panslavizem je bil balkanska politika, ne slovanska politika. Kulturni moment je stopal vsled vsiljivega naglašanja pravoslavja in samodržavja v ozadje.

V Pragi se ni poudarjal samo kulturni, ampak tudi gospodarski moment. Parola je bila: gospodarsko približevanje slovanskih narodov. V jedru si nasprotujeta pojma narod in gospodarstvo. Narod ni poklican, da bi nastopal kot gospodarska enota. Avstrijski razvitek je silil narode, da so se gospodarsko organizovali. To je avstrijska posebnost, ker drugod izvršuje edinole država gospodarske funkcije. V svrho samoobrambe in razvitka avtonomne narodnosti je bil poskus, ustvariti posebne narodnostne gospodarske enote, potreben in izmed vseh slovanskih narodov so dosegli Čehi na polju narodnostne gospodarske organizacije največje uspehe. V nenormalnih razmerah živeče narodnosti prisilijo dejanske razmere, da si poskusijo ustvariti svoje gospodarstvo. Podoben proces je opažati na Poznanjskem, kjer so Poljaki ustvarili podobno organizacijo kakor posamezne avstrijske narodnosti. Gospodarske organizacije pa, ki se raztezajo preko mej držav, niso nič tujega v gospodarskem življenju naše dobe. Da, one odgovarjajo v posebni meri smotru svetovnega gospodarstva, ustvariti velike naddržavne trge. Na vprašanje, ali je opravičena taka organizacija narodov, gospodarska zveza, ni možno odgovoriti s teoretičnega, ampak edinole s praktičnega stališča. Sicer pa more taka organizacija mogočno pospeševati državne interese.

Treba je, da na kratko očrtamo delovanje praške konference. Kulturni del moramo ločiti od gospodarskega. Izmed kulturnih referatov je pred vsem omeniti referat profesorja Behtereva, ki je predlagal, naj bi se ustvarila vseslovanska znanstvena organizacija. Izdajajo se naj vseslovanski znanstveni strokovni časopisi, prirejajo vseslovanski znanstveni kongresi in omogoča vseslovanska znanstvena izmena. Behterev je končal svoj referat z besedami, da je centralizacija znanstvenega dela v korist ne samo Slovanstvu, ampak vsemu človeštvu. Predlagala se je zveza slovanskih pravnikov in državoslovcev ter tudi zveza slovanskih zdravnikov in naravoslovcev. Praški zgodovinar slovanskega prava, Čelakovsky, je poročal o ustanovitvi prosvetne zveze med vsemi slovanskimi narodi po vzorcu

češkega „Svaza osvetového“. Nadalje se je razpravljalo o centralizaciji ljudske prosvete med Slovani. Poslanec Gabrščck je referiral o ustanovitvi vseslovanskega knjižnega trga v Pragi. Ena izmed najvažnejših točk je bilo posvetovanje o enotni organizaciji slovanske žurnalistike. Te vrste naj služijo v pregled kulturnega programa praškega shoda.

Med gospodarskimi referati je bilo najvažnejše o vseslovanski razstavi. Ustanovitev vseslovanske banke je skoraj zagotovljena. Cela vrsta najimenitnejših čeških avtoritet v bančni politiki se peča s tem vprašanjem.

Težišče posvetovanj je bilo v posameznih delegacijah. Jugoslovanska delegacija, v kateri so bili združeni Bolgari, Hrvati in Slovenci, je prihajala manj v poštev. Največ zanimanja so vzbujala posvetovanja poljske in ruske delegacije, ki sta večkrat tudi skupno obravnavali. Po poročilu navzočnih je prišlo tudi še drugi dan shoda pri skupnih sejah obeh delegacij do nevarnih situacij. Pa prepričanje, da se mora izvršiti zedinjenje, je vse prešinjalo že od prvega dne. Presenetila je le popolna sprava.

V poljski delegaciji je delala v začetku frakcija levice, naprednjaki, težave, pa pri svečanostni zaključni seji je izjavil zastopnik teh disidentov, Konic, da so presenečeni o ugodnem uspehu razprav in da upajo v uresničenje teh stremljenj. V ruski delegaciji je bil tajnik starega vseslovanskega „Blagotvoriteljnega obščestva“, Korablov, ki se je protivil Poljakom prijaznemu razpoloženju ruske delegacije, pa brez najmanjšega uspeha. Ker oktobristi nimajo svojega dovršenega programa o poljski politiki in se je bilo bati, da bodo konservativni člani nadaljevali svojo nesrečno politiko nasproti Poljakom, je uspeh obravnav v ruski delegaciji naravnost presenetil. Med kadeti in oktobristi je prišlo do popolne sprave z ozirom na poljsko politiko. Sprava s Poljaki, tako se je glasila osvobojujoča beseda.

Že prvi dan je vzbudila izjava Dmovskega, da Poljaki nikdar ne opustijo slovanske misli, opravičeno pozornost. Vsi so instinktivno čutili, da je Poljakom pot nazaj zaprta. In ko je pozneje Maklakov zatrdil, da so se besede izpregovorile, ki vežejo, je bil vsakdo prepričan, da shod ne more biti brezuspešen. V slavnostni zaključni seji so se čule izjave, ki bi jih niti najsmelejši optimist ne bil pričakoval v začetku shoda. Predsednik ruske delegacije je izjavil, da se nasprotja med slovanskimi narodi morejo odpraviti le na podlagi načela enakopravnosti in prostega razvoja vsakega slo-

vanskega naroda. To priznanje, da ima vsak slovanski narod pravico do svobodnega razvitka, je neprecenljive vrednosti. Tej izjavi Krasovskega odgovarja tudi izjava Dmovskega, „da postane prerojena Rusija, ako prizna pravice poljskega naroda, država, katere obstanek bode v prospeh ne samo ruskemu, ampak tudi poljskemu narodu in vsemu človeštvu."

Avtonomija vseh slovanskih narodov je edina podlaga te zveze. Taka zveza ima le tedaj pravico do obstanka, ako ji je glavno načelo zdrava, naravna misel avtonomne narodnosti. Mogočne perspektive se razgrnejo, bržko bode taka zveza narodnih sil izvrševala svoje visoke kulturne funkcije. Neizmerno potencirano kulturno delo bode posledica take federacije. Narodna avtonomija nima samo za Avstrijo svojega velikega, speče kulturne sile vzbujajočega pomena, ona je tudi za bodočnost rase, kakršna so Slovani, neprecenljive vrednosti.

Narodna avtonomija ostro nasprotuje historicizmu. Poljaki pač niso brez notranjih bolečin dali prednosti pred zgodovinsko preteklostjo po praktičnem delovanju hrepeneči narodnosti. Poljaki so imeli izbirati med državo preteklosti in narodom sedanjosti, in izbrali so si boljši del. Poljska država je mrtva; za njeno prenovljenje so najboljši in najplemenitejši Poljaki prelivali svojo srčno kri. Misel na razbito državo vzbuja le še sanjave spomine na mogočne, neizbrisne državne tradicije, državna misel se je morala umakniti narodni misli. Iz razvalin velike zgodovinske preteklosti je vstala mladostnosveža poljska narodnost, ki se pripravlja na svoje veliko kulturno delo v zvezi z drugimi Slovani. Velika krvava žaloigra propadle države je pri kraju. Država je zgodovinska veleiteta, poljska narodnost, prosta okovov, ki so jo tlačili v obliki preperelih privilegijev in sanjavih državnih utopij, se bliža novi slovanski bodočnosti. Načelo čiste narodnosti je zmagalo v Pragi.

Mnogo let se je verovalo v dokazano laž, da se je razpravljalo na slovanskem kongresu v Pragi l. 1848. v nemškem jeziku. Danes je lahko postaviti na laž tako bajko. Na letošnjem slovanskem shodu se je izključno govorilo v slovanskih jezikih, tudi ne francosko, kakor je poročal neki slabo informiran slovenski dnevnik. Vsi slovanski jeziki so bili enakovredni in se je mogel vsakdo posluževati svojega jezika. Na neko važno dejstvo je treba opozoriti v dokaz, koliko se je ruski jezik že povzpel do posredovalnega jezika vseh Slovanov. Največ se je rabil ruski jezik že zaradi tega, ker so se ga posluževali Poljaki iz Rusije, Bolgari in večina delegatov drugih

slovanskih narodov. Predsednik Kramář je govoril češko in rusko, zapisnik je bil v češkem jeziku. Zapisnikarji so imeli nalogo, biti tolmači za lastne rojake; grof Potocki je imel med njimi največ opravka, ker so bili Poljaki primeroma najmanj vešči drugim jezikom. V Pragi se je praktično dokazalo, da je edini mogoči posredovalni jezik med Slovani ruski.

Stališče, ki so ga zavzemale češke stranke z ozirom na slovanski shod, je pričalo o strogo enotnem razumevanju slovanskega problema. Ta enodušnost je bila vprav občudovanja vredna. Vse češke stranke brez izjeme so odposlale svoje delegate. Poleg Mladočehov so sedeli realisti, poleg Staročehov narodni socijalisti in poleg agrarcev klerikalci. In vse stranke so prepustile pri shodu vodstvo skoraj najmanjši stranki, Mladočehom, katerih vodja Kramář si je pridobil za shod največjih zaslug. Jako prijetno je iznenadil članek, ki ga je priobčil F. V. Krejči v socijalnodemokratskem dnevniku „Pravo lidu". S toplim prepričanjem dokazuje Krejči, da je novoslovanstvo smer bodočnosti; veruje v misijo Slovanstva, ustvariti nov socijalizem, in sicer „socijalizem, ki mu bode vcepil slovanski duh čuvstvo, vest in altruizem". „Program novoslovanstva oznanja danes še liberalna buržuazija, pa pride dan, ko bode socijalna demokracija slovanskih narodov resno premišljevala o snu Kollara in Šafaříka." S temi besedami zaključuje Krejči svoj lepi, temeljiti in za popolno razumevanje slovanskega problema jako važni članek.

Dejstvu, da se Ukrajinci niso udeležili praškega shoda, ni mogoče pripisovati prevelikega pomena. Da Ukrajinci odslej ne bodo več izključeni, se lahko sklepa po tem, da se je naložilo v Pragi izvoljenemu izvrševalnemu odseku, naj stopi v dotiko ž njimi. Dočim se bliža rusko-poljski problem svoji rešitvi, je poljsko-rusinski problem čisto drugega značaja, to je razredni problem, ki temelji v posestnih razmerah. Med Poljaki in Rusi ni tega razrednega nasprotstva. Bati se je le, da bodo uničene ruske manjšine, katerih gospodarsko moč je vlada vzredila umetnim potom, ako pride do popolne sprave. Tako uničenje ene plasti ruskega prebivalstva v poljskih mestih bi morebiti privedlo do sovražnega izbruha, ker bi Ruse tak proces vznemiril. Pa to so same kombinacije. Čisto drugačno je razmerje med Poljaki in Rusini, ki so si gospodarski nasprotniki. Poljsko plemstvo, ki poseduje zemljo, se ne more zvezati s poljedelskim proletarcem, Rusinom, ki ga je doslej izsesavalo in zatiralo. Ta nasprotja so gospodarska, zaradi tega jih je težko poravnati.

Sreča je, da je na praškem shodu bil v ospredju samo en problem, in sicer rusko-poljski, in da se moči niso preveč razcepile, kar bi se bilo zgodilo, ako bi se bila začela resno pretresavati vsa druga slovanska vprašanja. Dasi bi bilo naivno pričakovati, da bi prenehala nasprotstva med Poljaki in Rusi namah, vendar se je brez dvoma v Pragi storil mogočen korak na poti naprej. V par dneh ni mogoče z nekaterimi lepimi govori izbrisati spominov na to nesrečno nezgodo, na zgodovino razkosane države in dobo zatiranja. Treba je časa; mase se ne morejo kar čez noč vživeti v te nove misli. Ni lahko razlikovati med družbo in državo. Pa dejstva ne smemo nikdar izgubiti izpred oči, da ruska inteligenca ni bila nič manj zatirana nego poljska. Stoletno krivico, ki so jo morali prenašati Poljaki vsled pritiska ruskega absolutizma, mora poravnati ruska družba.

Po pomembni zaključni seji dne 18. julija se je priredil izlet v češko provincijo. V posebnem vlaku so se peljali slovanski gostje v Tabor in Pisek. To je bil izbruh navdušenja, kakršnega še menda ni videla češka provincija. Na kolodvorih okrajni zastopi, belo oblečene deklice, Sokoli in pevci. Posebno na Ruse so napravili ti prizori velik vtisk, kajti poslanci dume niso vajeni doma takim izbruhom navdušenja. V ponedeljek smo se peljali na vozeh iz Piska proti staremu gradu Zvikovu in posestvu kneza Schwarzenberga v Orliku. Vsaka vas je bila okrašena z zastavami, kmetsko ljudstvo je stalo na cesti in čakalo dolgo vrsto voz, ki jih je burno pozdravljalo. Po staroslovanski šegi so ponujali ob poti slovanskim gostom soli in kruha. Preprosti, nekoliko zbegani kmetski župani so brali z lista navdušene pozdrave, ki niso bili brez neke srčne naivnosti, in mlada dekleta so deklamirala domoljubne pesmi. Skratka, vladarja ne bi bilo mogoče svečaneje sprejemati. In vse to je bilo polno take prisrčnosti, kakršne je mogoče najti samo v češki provinciji. Ruski poslanci so stopali z voz in podajali kmetom ob plugu na polju roke. Niso se mogli dovolj načuditi narodni in politični zavesti teh preprostih ljudi. Ti prizori so bili nekako podobni onemu, ki se je vršil na shodu narodnosocijalne stranke na Kraljèvih Vinohradih. Tam je množica, broječa več tisoč ljudi, pozdravljala tako vzhičeno ruske poslance, da so se rahločutni Rusi mogli komaj obvladati.

Na Zvikovu, starem češkem plemskem gnezdu, v romantični okolici, ki močno spominja na slike srednjeveških gradov, kakršne je slikal Schwind, se je kazala slovanskim gostom češka preteklost.

Srednji vek je zapustil v teh slikovitih sobanah sledove romanske gotike in Rusi so pač gledali nekoliko začudeni na te tanke svode.

Težko je s kratkimi besedami ponoviti pomen praških posvetovanj. Delo, ki sedaj čaka delavcev, naj ima kulturni in gospodarski značaj. Naravno je pa, da se kulturne in gospodarske potence izpremenijo v politično silo. Eden izmed najimenitnejših mož na praškem shodu, nekdanji bolgarski minister Bobčev, je izrekel zanimivo sentenco: „Silno Slovanstvo lahko obstaja poleg silne Rusije in silne Avstrije“. Novoslovanstvo noče premikati nikakih obmejnih kolov, ono zahteva samo svobodni razvitek lastnih sil.

Dolga desetletja se borita najzapadnejša slovanska naroda, Čehi in Slovenci, za veliko misel slovanskega približevanja. Za zahvalo jima je bilo doslej le zasmehovanje. Sedaj se pa preobrača slovanski vztok k zapadnoslovanskemu nacijonalizmu. N. P. Ignatijev je umrl nekoliko tednov pred praškim shodom, njegova smrt je bila konec vojaškega panslavizma. Sedaj je začela vladati nova smer. To je zmaga slovanofilskih smotrov obeh najzahodnejših slovanskih narodov, ki sta obenem zase najbolj izpostavljena navalu kulture tuje rase. Za Čehe in Slovence pomeni to neskončno mnogo. Izpolnjuje se to, kar so njih najboljši možje upali in po čemer so hrepeneli eno stoletje. Tisočletna zgodovina poniževanja, narodne sramote in plemenskega srda, ki jim je pritisnil pečat manj vrednega etnografskega materijala, se približuje svojemu koncu. Samostojni, svobodni razvitek avtonomnih narodnosti se je oznanjeval v Pragi. Proti onemu, ki skuša ovirati z brutalno fizično silo svobodni razvitek tudi najmanjšega slovanskega naroda, naj vstane vsa rasa. Obramba naravnega socijalnega razvoja, podobnega naravnemu zakonu, naj se zaupa zvezi. Ta sila naj brani, da bi kdo po zločinsko oviral ta razvitek, kajti taka ovira bi bila brezuspešna in bi se morala poplačati z izgubo kulture, imetja in življenja. Da bi se onemogočale take protikulturne ovire, naj se sklene zveza.

Pesem.

Oj, brez tebe moja sreča
vsa je izgubljena —
pridi k meni, kje je tvoja
glavica svilena?

Kje si, srčkana devojka,
da bi mi postlala —
da kot angel mi v naročju
sladko bi zaspala?

C. Golar.

Na podružnici.

Spisal Josip Premk.

(Konec.)

Steza se je zavila nizdol, ker polje se je končalo, in samo travnik, ki je bil pokošen, se je širil po lahno vzpetem brdu. Ne daleč pod njima je stala nekoliko v nižini cerkvica s koničastim zvonikom in obdana s polpodrtim zidovjem, ki je morda kdaj branilo božji hram pred silnimi Turki.

„Vidiš," je pričel oče in pokazal na cerkvico, — „živa duša se je ne spomni čez leto, še čudno, da ne pozabijo njenega imena, pa pride proščenje in nabere se ti ljudstva, da je grdo. Ti še nisi videl enakega proščenja, no, letos bodeš lahko videl vse. Lepo je, ko se ti vrsti procesija za procesijo in ko zazvone zvonovi, ki so bili tiho celo leto. Doljani pridejo vsi, tudi od Šmarjete, nekaj jih priroma celo doli od Sv. Mihela. To ti je roj in še posebno, ako je vroč dan. Pijani vročine in vina ti vriskajo v noč, fantje pojo in kupujejo odpustke pri kramarjih, ki prodajajo svojo pisano robo kroginkrog cerkve. A drugi dan zopet vse odide in sv. Jakob ostane tih in pozabljen, dokler zopet ne preteče leto. Tako, vidiš, in midva bova poslikala sv. Antona in, ako bo treba, popravila še kaj drugega, da bo pobožnost in veselje večje in župnik bolj radodaren."

Saša je gledal na cerkvico, ki je bila osamljena in na prvi pogled podobna pozabljeni zapuščini, potem pa se je spomnil nečesa, kar mu je morda neprijetno ležalo v spominu, in bliže je stopil k očetu.

„Oče, ali bi ne bilo bolje, da prej stopiva do onih koč tam pod brdom in si preskrbiva prenočišča. Vidite, temni se, dež bo in do večera ni dolgo."

Oče je pogledal tja proti bližnjemu holmu, kjer se je videlo nekaj hiš, namrgodil lice in pogledal na nebo.

„Dež bo, to je res; pa stopiva najprvo v cerkev, da vidiva, kako je, in potem v vas. Saj ni daleč, komaj četrt ure imava do tja."

Saša je bil menda s predlogom zadovoljen, ker prikimal je molče.

„Ali imate ključ od cerkve, oče?“

„To se razume, da ga imam. Saj me že teži celo pot; velik in neroden je, prav kot iz turških časov.“

Nato sta krenila nizdol proti cerkvi.

Oče je privlekel iz malhe ključ, ki je bil res velik in debel, da mu je skoro omahnila roka, in ga potisnil v ključalnico. Rezko so zaškripala vrata in z nekakim svečanim strahom je prestopil Saša prag božjega hrama.

V cerkvi je bilo polmračno. Skozi okna, ki so bila čezinčez preprežena z dolgimi, umazanimi pajčevinami, je le slabo prihajala svetloba, tako da so se oltarji videli nejasno. Izpod stropa je visel nekak lestenec, star in zarjavel, polovico steklenih priveskov je že manjkalo, in od sveč, ki so ostale na njem od zadnjega proščenja, je visel vosek in tudi na zamazanih kamenitih tleh so se poznale nekatere kaplje.

Ob stranskem oltarju, ki je bil na debelo pokrit s prahom, je ležala na tleh grčeva, široko zakrivljena romarska palica, nekoliko od nje pa rdeč robec z velikimi, rumenimi pikami. Primož je brcnil oboje v stran in prižgal ostanek sveče, ki jo je našel na oltarju, da vidi podobo sv. Antona, ki jo je imel poslikati.

Saša pa je hodil po cerkvi oprezno in boječe, ni si upal kaliti tišine, ki je vladala v božjem hramu, zato se je plaho ozrl, ko se je zasmejal oče tam pri stranskem oltarju tako glasno, da je odmevalo votlo po cerkvi.

„Pojdi no bliže, Saša!“ mu je zaklical glasno, kot da se nahaja v kaki krčmi, a ne v cerkvi.

Ko je Saša pristopil, ga je prijel za ramo in ga potisnil prav pred sliko.

„Ali vidiš? Mar naj bo to sv. Anton!? Bogme! Ako ni ta obraz bolj podoben konjskemu mešetarju kakor svetniku, naj me vrag vzame!“

Nato se je zasmejal globoko in zaničljivo.

Saša pa je gledal sv. Antona. Lep res ni bil, a tako grozno smešen, kot se je zdel očetu, tudi ne. Sploh se je barva že luščila, tako da sta bila nos in desno oko razpraskana in popačena in vsa slika oprašena in zamazana; bogve koliko časa se je že nahajala v oltarju.

Potem sta pristopila k nasprotnemu, stranskemu oltarju, kjer je stal kip Matere božje. Ko je donesel Primož svečo, je Saša začudenja razprl oči, ker od pet do temena je bila Marija okrašena s

svetinjicami, rožnimi venci, zlatimi verižicami, uhani, zapestnicami in enakim lepotičjem. In to se mu je zdelo tako velike vrednosti, da od početka kar ni mogel odtegniti pogleda od lesketajočega se nakita.

Oče pa se ni brigal za Marijin blesk, ampak nasmehnil se je dolgi, umazani drči vlage, ki je bila razpeta od okna do Marijinega hrbtišča. Gotovo je bilo pri proščenju vroče, in odprli so visoko gori pod obokanim stropom okno, a pri odhodu so ga pozabili zapreti, in tako je teklo ob dežju po zidu nizdol prav za Marijino hrbtišče, pa tudi na njen obraz je kanila kaka kaplja, da je bila videti kakor pegasta. In skozi tisto okno je prihajalo tudi nebroj mešic in komarjev, ki so plesali pod stropom, a zagledavši pri oltarju luč, so prispeli v nižine in se tako trmoglavo zaganjali v Primoža, da se je nevoljno umaknil tja v kot, kjer je bilo bolj temno. A Saša je še vedno stal zadivljen pred okrašenim kipom Marije.

Svetloba v cerkvi pa je vidno minevala, prav kakor da so se privlekle od velikega oltarja temne sence in se razgrnile tja do vrat, ki so bila široko odprta.

Tedaj je kanila na Saševo lice prva deževna kaplja, ki je padla kakor pomotoma skozi tisto odprto okno v božji hram, in začudeno se je ozrl.

A tudi oče je že bil pri vratih in nevoljno majal z glavo.

Zunaj je pričelo deževati. Velike, debele kaplje so padale na zemljo in veter, ki je zažvižgal nenadno čez polje, jih je podil vse križem, tudi Primožu na obraz.

„Sedaj bo treba počakati," je dejal oče in postrani opazoval Saševo nezadovoljno lice. „Nič se ne boj, saj ne bo dolgo in še pred nočjo prideva v vas."

Saša se je naslonil na kamenit podboj, si privihnil krajce klobuka, da mu niso padale kaplje v oči, in molčal.

Tako sta stala med vrati in gledala na polje, nad katerim je vstajalo kakor lahna megla.

V zamolklo enoličnost se je ovilo nebo in kakor lahen mrak je valovilo v zraku.

Dež je padal močneje, natanko se je čulo, kako so padale kaplje v orošeno klasje, prav kakor šum čebel je šumelo sem čez polje.

„Večer bo, to je res," je izpregovoril zopet po kratkem premišljevanju oče. „Pa ako ne bo drugače, lahko prenočiva tudi v cerkvi."

Saša ga je pogledal malce začudeno, a ker je bilo očetovo lice resno, si ni upal ugovarjati, dasi se mu je zdelo zelo čudno prenočiti v božjem hramu.

Oče je stal med vrati še nekaj časa. Pa megle se niso hotele raztrgati; z mrakom, ki se je priplazil tam izza brd, je umrl dan in veter je izginil, kot da se je potopil v noč: dež je padal enakomerno. Tedaj je stopil oče zopet v cerkev. S počasnim korakom je izginil v temini in kmalu nato se je pokazala za velikim oltarjem lahna luč, ki je metala senco od oltarja daleč po cerkvi.

Ko je Saša pristopil, je videl, da razgrinja oče ob svitu dveh sveč veliko, rdečo preprogo, pokapljano z voskom in omadeževano s pljunki.

„Ležišče pripravljam," se je nasmehnil, zravnal preprogo in razgrnil mašni plašč, ki je bil zmečkano poravnan v istem zaboju. Zlasti okraski, ki so bili vsekrižem prepleteni po njem, so viseli potrgani in obrabljeni in tudi rumenosivo, težko blago samo se je že pretrgalo na mnogih krajih. Zato ga je oče zvil malomarno, ne brigajoč se, da je kdaj služil za svečano opravilo, in ga vrgel poleg rdeče, debele preproge. In vse skupaj je potem pobral, potisnil pod pazduho, vzel še nekaj sveč, ki so bile nerodno razmetane za prašnim zabojem, in se napotil preko cerkve na kor. Pravzaprav to ni bil nikak kor; lesene stopnice, ozke in nerodne kakor v kak zvonik, so se strmo dvigale na lesen, ograjen oder, ki je bil podprt od tal s šestimi lesenimi stebri. Tam je postavil sveči na zagrajo precej narazen, da je padala svetloba bolj na široko, in pregrnil tisto rdeče, štirikrat zganjeno sukno po zamazanih, prašnih tleh, ki so bila zbita iz debelih desk, a so puščale med seboj tako široke raze, da bi lahko potiščal vanje prst. Mašni plašč, ki ga je zvil tako, da se niso otipali robovi, na debelo pošiti s tistim zlatim vezenjem, je namestil za zglavje in čezinčez je pogrnil belo, tanko, ob robu s širokimi čipkami obšito platno, ki so ga ob proščenju gotovo pogrinjali čez oltarno mizo.

Potem se je ozrl po koru in, zagledavši Sašo, ki ni kazal nič kaj zadovoljnega obraza, se je nasmehnil prav kakor človek, ki je napravil nespodobno neumnost, a je sam vendar ž njo zadovoljen.

„Kaj ne pristopiš, Saša? Lezi in odpočij se! To večerjo, ki nama jo je blagoslovil Bog v vsej svoji varčnosti in skromnosti, lahko použijeva tudi leže. Saj sva v božjem hramu, prav kakor romarji, ki ne prinesejo s seboj srebrnih žlic in pregrnjenih miz. Kaj bi s tistim! Pitano tele ne izgubi dobrega okusa v žganjarnici,

najin hlebec pa se tudi ne bo izpremenil v pogačo, pa naj ga pojeva prav tam pred oltarjem. Sedi, Saša!"

Z zasmehljivim nasmehom je govoril oče in Saša je prisedel nemo, brez odgovora.

Okoli sveče, ki je gorela v njuni bližini, so začele plesati vešče; toliko jih je bilo, da so butale druga v drugo, padale na tla in včasi se je katera zakadila celo v rumenkasti plamenček, da je za hip vzplapolal visoko, potem pa se potuhnil in zagorel iznova.

Velika rumena lisa je padala na desno stran cerkve, prav tja do vrat, in tam je obledevala in prehajala v zamolklo mračnost in tam dalje popolnoma v temo, ki se je potuhnjeno vlačila po ostali nerazsvetljeni cerkvi. Oltarji so se vsi potopili v temo, samo desna perot pozlačenega angela v velikem oltarju se je svetlikala skozi temo, izginila včasi, ko sta plamenčka vztrepetala v vetru, ki je zapihal od trenotka do trenotka skozi odprto okno, potem pa se zopet začrtala jasneje, da je bilo videti, kot da se veča in skrivnostno približuje.

Primož in Saša pa sta večerjala brez besed. Nobenemu ni bilo do jedi: Primož je lomil kruh in rezal v kosce slanino, da ni odnehal Saša, a ta je požiral s silo, da bi se ne jezil oče, — njegove misli pa so bile vse drugod . . .

Ko sta strkala drobtine raz ležišče, je sedel Primož ob zglavje, prekrižal nemo roke pod kolena in sklonil glavo nizko, kot da hoče opraviti nemoteno večerno molitev.

Saša pa je začutil, da mu je glava težka in telo kakor pretepeno, zato je legel in si potisnil klobuk po strani na lice, da ne vidi svetlobe. Ko je dogorela prva sveča, je že hrkal lahno in enakomerno.

Zunaj je menda veter potihnil, ker mirno je bilo okoli cerkve, samo v tisto malo, zaprašeno okence na koru so bobnale debele kaplje, kot da hočejo zbuditi mirno spečega.

In bogve, kako je prišlo, da so takrat Primoževe misli, motne in skoro brez cilja drugače, postale mehke in nežne: sklanjal je glavo globoko na prsi, se podprl z rokami in pozabil po dolgem zopet vse, kar ga je mučilo . . . Nekaj neskončno blaženega je občutil v svojem srcu, nekaj mogočnega, pred čimer bi moral pasti na kolena in izplakati vse, kar je kdaj grenkega navdajalo njegovo življenje. Vse, vse, mladost, odičena z žlahtnim vencem pestrih nad, srce, vse dobro in krotko, polno ljubezni, vsi upi in vsi trenotki, sreče, hrepenenja in žalosti polni, vse bi moralo priti

vsaj še enkrat, da bi se poslovil za vedno od vsega, zažgal daritev, cvetje in sad svojih moči, — potem bi morda mirovali spomini. A tako —. Brez besed odhaja sreča, tiha in plašna, kot da se je zbala sama svoje radosti in blaženosti, in on, ki je mislil in upal vanjo, ostane sredi upov, sredi najlepših cvetk — brez venca. Morda je tako usojeno, da je pot do zvezd brez zvezd, do solnca brez solnca . . .

Primožu Sitarju so se zmedli pojmi in zdelo se mu je, da je tako majhen in neznaten, da nima moči, ozreti se do najbližje zvezde, ki trepeče na širnem obloku vesoljnega življenja . . .

Kaj? Mar nima Saša morda več moči nego on, ki nima pravice, odvračati ga od upov, ki so bili tudi njemu nekdaj vse življenje. Ali ako zaide prav na isto pot kot on —.

Ob tej misli je vztrepetal: naj li postane tudi njegova duša kelih najbridkejših izkušenj in prevar? In začutil je globlje nego kdaj, da je kri njegove krvi, cvet njegovega življenja, a nikakor ne tovariš, ki naj pije iz iste kupe kakor on.

Po dolgem času je začutil Primož zopet, da je oče; pozabil je že skoro popolnoma: tistega, ki je hodil ob njegovi strani, je hotel samo zastrupiti s srdom in jezo nad vsem, kar je prevaralo njega, z mržnjo in hladnostjo do vsega, v kar je nekdaj upal sam.

Dvoje poti vodi do krone na visoki gori, — tako se je zdelo Primožu, kadar je mislil na preteklost. Ena vodi naravnost proti vrhuncu, brez ovinkov, brez serpentin, drzno v navpični smeri, obžarjena je od solnca in razbita od strel, — po njej se jih napoti največ. Drzni so: strast in pogum jim gorita v očeh, zavist do bližnjega, ki bo le v napotje na težavni poti in morda doseže krono preje nego sotovariš. Samopašnost, sebičnost, zavist, up, vse kipi v njih dušah. Preko gorkih trupel sopotnikov bi najraje vsak dospel prvi na vrhunec, a nekateri omagajo zelo kmalu in morda se napotijo po drugi poti. Drugi hite dalje, ali večina jih obstane na poti, redki so, ki dosežejo vrhunec, in zato bolj slavno kronani.

Primož je dospel komaj do polovice. Morda ni bilo niti na polovici, ali pa je bil že blizu vrhunca, — kdove, koliko je manjkalo, da ni bila priznana njegova „Nezakonska mati". Morda je bil le nesrečen slučaj, morda celo nesramen vzrok grde nepoznanosti, — a naj bo karkoli, Primož se je zavedal, da nima moči ustvariti kaj večjega.

Druge poti, ki se vije udobno, v komaj vidni vzpetosti do krone na gori, ob obeh straneh obsenčena z lavorikami in si vsak lahko napravi venček za kratek čas, — si ni izbiral. Na njej navadno

ni videti človeka, ki bi šel z razpaljenimi očmi in hitrimi koraki; počasno, umerjeno, kakor se spodobi šetalcu po aleji; in sedeminsedemdesetkrat je daljša od prve. Dogodi se, da prišeta tudi po njej kdo na vrhunec slavne gore, a ta je navadno star fant . . . in nič kaj preveč se ga ne razvesele zlatolase muze.

„Taki ljudje ne propadajo, pijani sreče niso nikdar, a zadovoljni vsekakor, ker hodijo udobno, in to pot si izberi ti, Saša!"

Tako je včasi nasvetoval Saši z ironičnim nasmehom, ker srce mu je velevalo drugače, a ga ni hotel poditi v pogubo. A sam si je ni izbral. Samo enkrat je začutil tisto gigantsko moč, ki naj bi ga dovedla do vrhunca in iz katere se je porodila „Nezakonska mati".

Sredi polja, po ozki stezi je korakalo proti vasi dekle, sredi zlatega polja, posutega z žarečim makom in višnjevimi plavicami, in za poljem je migljala, odeta v razpaljen zrak, nje rojstna vas. To je bila tista vasica, raztresena in revna, kjer se je porodil Primož Sitar. Nič posebnega ni bilo v tistem zlatožarečem polju, v tisti vasici, raztreseni pod brdom, nič vsiljivega in pretiranega, prav tako, kot je bila resnično. Ali morda je bilo kaj večjega v dekletu, ki je šla skozi sinje klasje, doječ na mladih prsih drobno dete. Dvoje oči, globokih in temnih in izpranih od solz, je sijalo v lahnem sramu, a v vsej materinski ljubezni na otročji obrazek, ki se je napenjal in zardeval ob sesanju. Dvoje nekoliko obledelih, drobnih ustnic je vztrepetavalo ob koraku, ki jo je nosil bliže vasici, kjer jo pričakuje zasramovanje in psovanje. Pramen zamolklotemnih las ji je zdrknil na gladko, lepo čelo, ki se je lesketalo v znojnih kapljicah. In čez vse njeno lice je bila razlita tolika miloba, toliko otroške vdanosti in strahu, da bi lahko verniki poklekali pred njo v tolikem zaupanju ko do božje Bogorodice.

Primož Sitar je bil slike vesel, vso dušo, vse moči je izlil v vsako potezo, da jo upodobi prav tako, kot je bila v resnici njegova Flora.

Nič lepšega ne more napraviti človek nego to, kar mu v duši sami prekipeva, — je mislil Primož in upodobil Floro prav tako, kakršna je bila takrat, ko je stala pred njim, pognana od doma.

Detece je pritiskala na prsi, njegovo nezakonsko dete, sinka Sašo, in drhtela je pred njim v strahu, vsa vdana in vsa ponižna, kot da pričakuje od njega, ki mu je dala vse — milosti ali obsodbe.

In Primožu se je raztrgalo takrat nekaj sladkega na dnu mladostne duše in zaplakal je sreče . . .

„To si ti, Flora,“ ji je šepetal in pritiskal od solz razpaljeni obraz na njeno plaho lice. „To si ti, uboga, in tako te moram sprejeti, kakor da sem namenil tebi diadem in krono z brušenimi biseri . . . Odpusti, Flora, ti moje sladko dete, odpusti, nimam, da bi te zakopal v mehke pernice, nimam — dete presladko, da bi te odel z brokatom in zlatom, samo srce imam, ljubeče srce, tebi darovano, in dvoje rok, ki ne bodo omahnile prej, da bo doseženo, kar upava . . .“

In Flora, hči siromašnega pisarja, izgnana in prokleta od staršev, je zadobila tolažbo in ostala pri njem, da si delita bedo in upanje...

V tistih večerih, ko je trkala na vrata beda in se je v njo vpiralo dvoje plahih obrazov, v tistih večerih, polnih skrbi, upa in ljubezni mogočne, se je porodila pod Primoževem čopičem njegova „Nezakonska mati“ . . . — —

Ogorek sveče na zagraji lesenega kora je zaprasketal, veter je potegnil skozi tisto odprto okno, da se je plamenček popolnoma prihulil k tlom, in naglo, kot da ga je kdo dregnil, se je predramil Primož iz svoje zamišljenosti.

Zunaj je menda ponehal dež, ker nič več se ni čulo, da bi trkala kaplja ob okno na koru, in veter je nosil v cerkev zategle glasove:

„Za góro dekle spi sladkó,
oj, tak sladkó, oj, tak lepó . . .
Po vasi fantje pevajo,
pri srcu pa jim je hudó! . . .“

Primož se je nasmehnil, skoro mokro so se mu zasvetlikale oči, in ko se je sklonil nad Sašo, mu je bil glas tresoč. —

„Ti me boš zmaščeval, Saša, ne po drugi, po prvi poti pojdeš, da dosežeš, v kar je upal oče . . .

Nato se je obrnil in oprezno odšel iz cerkve. Pred vrati pa je postal, kot da premišljuje, bi li šel ali ne. Tam pod brdom so peli fantje; visok, cvileč glas se je trgal skozi noč, visoko gori se je pravkar prižgalo nekaj zvezd, čiste in jasne so bile ko brušene in umite, in Primožu je bilo svečano pri srcu kakor že ne dolgo poprej . . .

Okrenil se je in šel proti vasi.

— — Ko se je Saša prebudil, je začudenja izbulil oči v temo, ki je že medlela in je bila videti, da je pomešana z nekim svetlikanjem: za gorami je že zopet vstajal dan. Potipal je okoli sebe, kot da ne verjame pogledu, morda ga varajo oči, še vedno očarane od

krasote . . . Pa tako je bilo, ležal je na koru, a tisto, kar ga je navdajalo, da mu je nemirno tolklo srce, so bile le — sanje. Nikjer ni bilo slik žarečih se v zlatih okvirih, ne palete iz drage ebenovine, in atelier, okrašen z orijentalskimi cvetkami in visokimi palmami, je izginil bogvekam . . . Samo sanje so bile in so zbežale, morda so se prestrašile božjega hrama, pustega in dolgočasnega.

Potipal je okoli sebe, in tedaj ga je oblila zona. Sam samcat je bil na koru, in ko je klical očeta, se ni odzval nihče, samo glas je vztrepetal po cerkvi in utonil v jutranji mrak.

Tedaj ga je izpreletelo nekaj groznega . . . Najraje bi bil zakričal, da bi odmevalo po božjem hramu v tisočerem bolestnem kriku, da bi čul tudi oče, vsa vas, vseokrog, kako ga proklinja . . .

Šel je in pije, desetak bo zapil, — mu je hušknilo v misli preplašene in zbegane in še vse vroče od lepih sanj, in videl je, kako se podira pred njim vse, kar si je slikal krasnega, kar je upal doseči, bodočnost, življenje, sreča, vse pada v brezdno ničevosti...

In planil je pokoncu, s čudno razplamtenimi očmi, kot da namerava nekaj velikega, in oprezno je odcapljal po stopnicah. Tam pred kipom Marije, ki jo je pravkar poljubila jutranja svetloba, še vsa motna in težka, pa je postal. Plaho se je ozrl na vrata, na kor, na nasprotni oltar, že je hotel pristopiti bliže, a je ves vztrepetal. Pa bilo ni ničesar; netopir je zaplahutal pod stropom, ker se je prestrašil svetlobe, in se obesil na vrv, na kateri je visel lestenec. In Saša, videč, da ni nikogar, se je pomiril. A še je omahoval, ves je bledel in se tresel ko mrzličen.

Pa glas, ki ga je vabil iz dna zbegane duše, je bil močnejši, nego njegovi dobri premisleki, in tedaj je iztegnil roko po prvi zlati verižici.

Zlato, zlato, čisto, jasno, kdove odkod! Našel je, bogataš je izgubil namenjeno bogve komu in ne bo iskal. Za njega siromaka pa je velike važnosti. Dobro se proda in z zlatimi cekini bo priromal v mesto, kjer ga čaka življenje in bodočnost . . .

Ko je snel poslednjo zapestnico, je pogledal Mariji v obraz in nehote so se mu zgenile ustnice:

„Odpusti, Marija, tebi, da, tebi bodo še dali, mene pa se ne spomni niti oče!“

Nato je opotekaje odhitel. V naglici je stlačil vse v male žepe v suknjiču in ni niti zapazil, da mu na dveh krajih visi zlata verižica z medenim srcem iz žepa, ni videl, kako se je zalesketala v jutranji

zori, ki je bila razlita čez polje, vedel in znal je samo eno: proč, v mesto . . .

In tako je hitel plašnodivjih korakov, oči je vpiral v tla in v licu se mu je brala bojazen . . .

* *
*

Ko je zazvonilo na vasi jutranji Ave in so se kmetje odpravljali na polje, je zakričal tam konec vasi županov hlapec tako nekaj čudnega, da je mahoma pridirjalo na lice mesta vse, kar je čulo njegov klic.

„Kje je?“ so vprašali nekateri in se spogledavali, ker niso prav razumeli, kaj je.

V tistem hipu pa se je že prikazal izza ovinka žandar, s puško v roki in ves znojen in zaripljen v obraz. Županov hlapec pa je pripodil izza drugega ogla kuštravega, bosopetega dečka, ki je plaho blodil s pogledi in metal od sebe nekaj svetlega . . .

„Primite ga!“ je kričal žandar, videč, da divja deček naravnost proti gruči zbranih vaščanov. Nekateri so že razprostrli roke in županov hlapec bi ga bil dohitel, da se ni zagnal v odločilnem hipu nekdo proti njemu in ga butil v prsi, da je zakričal in padel vznak.

„Kaj ga braniš, Primož?“ je zaklical nad njim krčmar, pri katerem je prenočil. „Tat je, pomagaj, da ga ujamemo!“

„Ni res!“ je zakričal Primož, da je skoro prevpil ves vrišč in hrup in se zagnal za njim. „Pustite ga, moj sin je!“

„Potem sta kradla skupaj,“ je opomnil glasno žandar in hitel proti Saši, ki je bil zasopel in zbegan kot preplašen srnjak.

Takrat pa, ko je bilo že čisto blizu, da bi ga obkolili in so že nekateri razprostrli za krut prijem vseh pet prstov, je smuknil Saša z zadnjo močjo čez županov plot, stekel po gredi, nato pa skočil na skalo, ki je bila zavaljena tam, in se vrgel naprej . . .

Sedaj so vaščani začudenja obstali, ker so vedeli, kaj se je zgodilo.

Za tisto ogromno skalo je bil vodnjak, star in globok, da mu je bilo težko premeriti dno.

In vzdih je šel po vasi, tudi kletve so se čule nad pritepencema, a na vse je Primož molčal.

Nemo je podal roke orožniku, kakor je zahteval, ker je vedel, da nima ničesar več iskati za seboj . . .

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

aš sem bil izcrpil svoje spomine o Plaperju, ko zagrme možnarji. Mitre je plašno dvignil glavo, pa precej se je upokojil, apatični mrko je enomerno capal, a šara je mignila z ušesom in pospešneje je stopila. Pogledal sem predse — evo mi mesta! Na cesti pred vhodom je stalo nekaj črno oblečenih gospodov v cilindrih in frakih, kraj njih so se belili in rdeli turbani mestnih očetov, na tratini so skakali okoli možnarjev zagoreli cigani, 'neoficijalni zastopniki bosenskega naroda pri vseh slavnostih. Zadonel je boben, zacvilile so piščalke in zasvirala in zaslišala se je ona turška godba, od katere se nevajenemu človeku lasje ježe na glavi. Zagledal sem stransko pot, vodečo kraj Drine v mesto, in ker nisem hotel biti deležen svečanosti, ki ni bila namenjena meni, sem krenil nanjo. Iz mesta so se čuli pojoči glasovi muezinov, kličočih vernike k večerni molitvi. Na travniku ob Drini so na kolenih čepeli trije stari Turki ter obrnjeni proti vzhodu opravljali svojo molitev. Te bujno oblečene postave so me živo spomnile onih treh kraljev iz jutrove dežele, katerih podobe sem svoje dni s takšnim zanimanjem prevlekel z najživejšimi barvami in jih potem prilepil na hišne duri. Zopet so zagrmeli možnarji; še enkrat sem pogledal na moleče Turčine, in klanjajoč se pobožnosti, čeprav se je kazala v turški obleki, sem dejal sam v sebi: Ti trije so si izvolili boljši delež!

Turška godba je odmevala že iz sredine mesta, ko sem prijezdil med prve hiše, skrite za vegastimi, lesenimi pregrajami, ki s svojo črvivostjo in trohljivostjo zbude v človeku sama tožna čuvstva. Mrak je bolj in bolj zagrinjal zemljo. Mimogredočega vojaka sem vprašal po najboljši gostilni v mestu. Peljal me je po nesnažnih in tesnih ulicah v gostilno „Pri Sokolu“, kjer me je gostilničar Mojšelj, kriv, krmežljav mož kljunastega nosu, sprejel pod svoje peroti. Poslovil sem se z Mitrom. —

Drugi dan opoldne sva si s Plaperjem v Mojšljevi gostilni pozdravljajoč segla v roke. Najino staro znanstvo se je obnovilo

tem bolj, ker sva oba zahajala k Mojšlju in ker sva imela dosti vzajemnih spominov na preteklost, v najinih pogovorih posuto s samimi rožicami in očiščeno že vseh nezgod in neprilik preteklih dni.

Plaper je sedaj v najboljši dobi svojih let; to kaže njegovo svetlozorno, razvaljeno lice, kolikor se ga vidi iz rdečkaste brade. Njegove službe mu niso nasule bogve kakšnih zakladov, vendar pa živi dobro, to je, vsak dan sedi za obilo in dobro pipo in papo, kakor pri nas pravijo, dolgo in spokojno spi in tudi zarad ženskih si ne beli glave. Kakor ljudje boljših stanov ostaja tudi on krojaču in čevljarju na dolgu, kar je lahko umevno, če pomislimo, v kakšni družbi je na Dunaju gledal laži in prevari v lokavo lice. Plaper . . . toda za naprej ga hočem imenovati gospoda Laparja: za gospoda ga kličejo vsi ljudje, olikani in neolikani, meni se pa to še posebno zategadelj spodobi, ker dobiva moj junak plačo devetega razreda, jaz pa šele desetega, čeravno sem za tri leta starejši.

Gospod Lapar ni eden tistih ljudi, ki tako radi beže od realnega dela in se zapro v svojo izbo, pretehtujoč tam, čemu je pač Bog svet ustvaril, ali ocenjujoč dela raznеženih poetov in suhoparnih filozofov, ali brezuspešne solze lijoč nad propastjo naroda, pešanjem vere, nad pokvarjenostjo človeštva, ničevostjo življenja; on je delaven in ne misleč človek, zatorej se nikdar ne bo skisal v nezgodah življenja. V nekem oziru je navdušen človek, navdušen namreč za vse ono, kar zahteva oblast. Seveda je tudi za svoje lastno blagostanje navdušen, pa taki smo vsi grešniki. Z ljudmi višjimi je v večnem soglasju, z ljudmi nižjimi v večnem nasprotju, torej v svoji vrsti popolnoma navaden političen človek. Take ljudi ima oblast nastavljene po vseh svojih predelih, ona samo take ljudi potrebuje, uvažuje in povišuje. Tak človek je gibčen, prihuljen in svetlozoren pred višjim, okoren, ponosen in mrzel pred nižjim. Tak človek je jako tenkočuten za vsak migljaj, ki pride z višjega mesta: on nikdar ne čaka, da bi ga višji v nos dregnil, če je dovoljeno izraziti se po kancelijski. Gospod Lapar se olikanemu človeku neuradniku rad pokaže v vsem svojem veličju in dostojanstvu. V takih slučajih ogrne njegov obraz hladna resnost in modro premišljevanje, njegova glava postane težka, kakor bi nosila v sebi nove organizacije, nove sisteme z jako zamotanimi paragrafi, nova kancelijska pravila in rubrike. V takih slučajih si olehča čutečo dušo z besedami: „Da, prijatelj, težka je postala služba dandanes! In plača je majhna!“ Neolikanemu nižjemu človeku pa ume pokazati najoblastnejšo strogost; takega človeka meri z jastrebjim pogledom

od nog do glave, podpre se z rokama ob bok, vzpne se in nekoliko večji postane, čelo se mu nagubanči, lasje štrle od njega, besede vro iz njega. Seveda je kaj takšnega mogoče samo v Bosni, kjer vladajo bajoneti. Pozna pa se mu, da se je te strogosti naučil v službi, da mu ni prirojena in da mu ne gre naravnost iz srca. Mož je vroče krvi: pri vsaki malenkosti vzkipi in pokaže svojo moč in veljavo. Potrpljenje kaže samo uradnikom svoje vrste in častnikom se že od daleč spoštljivo odkriva in klanja. Za red je ves vnet in natančnost je njegova prva čednost. Spominjam se, da on celo pri jopi Mojšljeve natakarice, črnooke Madjarke, ni mogel videti odpetega gumba: Tak nedostatek — je dejal — treba odpraviti!... in precej se je lastnoročno poprijel dela.

Kmalu sem se prepričal, kako različne predele obsega delovanje mojega znanca. Priznal mi je, da se je vršila svečanost na proslavljenje novo vpeljanega bika po njegovem nasvetu in po njegovi uredbi, kajti treba je pokazati Bošnjakom, da se mi za naše naredbe zanimamo z dušo in telesom, in jih tako privaditi, da jih pričnejo tudi oni uvaževati. Zvedel sem, da je dal nastaniti bika zato v hlevu Ibrahima Kokića, ker se mu zdi ta Turek nezanesljiv in sovražen našim podjetjem. S tem ga bo držal v svojih rokah, in če najde kakšen nered v hlevu, pa pride globa.

Gospod Lapar se rad pohvali s svojo delavnostjo na kulturnem polju. Pokazal mi je svoje kurnike. Ker se v Bosni poskusi že z vsako stvarjo, je on poskusil s kurami. Zabavne stvari mi je pravil o tej živali. Kadar začne kura leči, dobi nad gnezdo tablico, na kateri je napisano, kdaj je sedla, na vsako jajce napiše dan njegovega rojstva. Povedal mi je, da je bil nedavno tega in tega leta na Dunaju ob razstavi perotnine, da je tam spoznal čudovito lepa kurja plemena; pokazal mi je kuro Bramaputro ter mi povedal, da se Bramaputre dele na tri vrste: so bele, so sive, pa so tudi rdeče. Da bi gospodu Laparju pokazal, kako globoko sem tudi jaz pogledal v svet in da poznam nekatera čopasta plemena, sem omenil, da so kohinkinske kure manjše, pa jako čvrste in kako sila ljubeznivi so mali piščanci, kadar prikljujejo iz jajčjih lupin na dan. Potožil mi je, da Bošnjakom do takih stvari ni mar, da so mu otrovali spočetka mnogo perotnine, da bi rad prasičke redil, pa ne more, ker bivajo okoli in okoli njegove hiše Turki, ki nimajo zmisla za to žival. Povedal mi je, da je preteklo poletje krotil pet gadov, pa živalce so mu poginile, predno se je pokazalo kaj uspeha. Govoreč o takih podjetjih, se je ponašal moj junak, kakor bi imel

Atlantove rame in bi on sam nesel, globoko se zadihajoč, omiko, napredek in srečo na balkanski poluotok.

Samo z enim Bošnjakom se gospod Lapar vede prijazno in jovijalno. To je Jovica. Jovica je bil izprva šumar za 8 gld. 33 kr. na mesec; po priporočilu gospoda Laparja pa je postal kancelijski sluga v konaku, kjer dobiva na mesec 15 gld. plače, za kar ga zavida mnogo Bošnjakov. Mož je zelo zadovoljen ž njo in pri vsaki priložnosti si prizadeva svojemu pokrovitelju izkazati hvaležnost — po svoje. Mlada njegova žena pere in šiva za gospoda Laparja, opravlja pa mu še tudi druga ženska dela. In ker roka roko umiva, ji potisne uradnik prvi dan vsakega meseca zlat denar v roko. Njej ne ostaja nikdar na dolgu. Ženica mu za tako radodarnost in točnost izkazuje prisrčno hvaležnost.

Očital mi bo kdo, da po nepotrebnem odkrivam slabosti znanca in sobrata. In po pravici! Res, pregrešni smo postali ljudje! Dosti je zatrosil hudir, ta zakleti sovražnik vsega, kar je pošteno (fej mu bodi! — bi napisal Gogolj), grehov na svet. Maščevanje se povsod šopiri in jezična mu sestra škodoželjnost razriva mir in spravo med brati. Na sobratu kaj hitro zapazimo njegove slabe strani, za dobre ostanemo pa dolgo slepi. Prav lahko nam je obregniti se obenj, no ljubezni do njega se včasi celo sramujemo. Staro pravilo o brezmejni ljubezni do bližnjega še vedno nosimo na jeziku, dejanja naša pa kažejo, da nam je do bližnjega toliko, kolikor do pepela, ki ga odtrnemo od smodke. Pripovedniki pisatelji največ greše zoper ono pravilo. Ljudje te vrste bližnjemu nikoli ne prizaneso, vsako njegovo slabost odkrijejo, vse oklevetajo in na tak način pripomorejo, da se odpro naposled našemu lahkovernemu bratu oči, da pogleda v sobrata in zagleda na njem pege, ki jih poprej ali videl ni, ali pa jih je smatral za dar prirode in slučaja, za stvar brez namena in pomena. In v takem slučaju v našem poučenem bratu lastna veljavnost visoko dvigne glavo, on — sam grešnik — z zaničevanjem zre na grešnega sobrata, na katerem najde od dne do dne večje število hib in nedostatkov, človeštvo jame prezirati, celo sovražiti in na mesto prejšnje nezavedne krščanske ljubezni stopi grda škodoželjnost in ničemno sovraštvo. Tako so povsod na zemlji oklevetali drugoverce in inojezičnike ter zasejali med brate nesrečni razpor in razdor. Res, hudomušen je postal svet!

Kadar pritegne vihar, nagne se vse drevje drevoredov, vrtov, logov in šum brez izjeme na eno stran. Enako nas zagrabi duh časa in mi se mu pokorimo, nekateri v podobi igralcev, drugi v

podobi gledalcev in poslušalcev. Takšno viharno silo predstavlja v naši papirnati dobi pisarjenje. Pokoreč se tej sili, opisujem gospoda Laparja.

Na nekaterih gospodih Laparjeve vrste lahko opazite znake jako blagoslovljene lenobe; tega pa pri mojem junaku ne: kakor metulj od rože do rože je letal in se pehal od dela do dela. Skoraj vsak dan sem bil priča njegovega vsestranskega, trudapolnega napiranja. Gospod Lapar pravi, da treba z Bošnjakov zbrisati azijsko barbarstvo, vse sledove preteklosti, da jih je treba raznaroditi, to je, približati zapadni omiki, zatorej jih uči, kako se je gospodi odkrivati, kako na vrata trkati, kako segati v pozdravljenje v roke. In res se kaže v tem oziru v njegovem okraju že nekak napredek. Dostikrat sem se posmejal, videč Bošnjaka, gredočega proti leblajtarju, kako je že od daleč vlekel z glave turban, ki se mu je v roki raztegnil v poldrugi meter dolgo ruto. Bog ne daj, da bi stopil Bošnjak v pisarno gospoda Laparja, predno je potrkal na vrata. In tako trkajo, nekateri pravilno s skljućenim prstom, drug samo vrta ali pa pritrkuje z nohtom, da se sliši, kakor bi ptič kljuval, in zopet drug praska z vso petorico prstov po vratih, tako da se gospodu zdi: zdajle se privali medved v sobo. Poslednji način trkanja vselej zelo razkači gospoda Laparja. Tudi desnice ne podavajo po naših pravilih, podavajo jo pa vendar: nekateri pomoli skrčeno pest, drug položi samo kazalec v vašo desnico in tretji poboža s svojo trdo predpotopno dlanjo po gosposki mehki dlani. Ti pojavi napredka so sad prizadevanj mojega znanca.

Gospod Lapar je ustanovil v mestu bralno društvo za Bošnjake. Postavil je globo v denarjih za vsakega člana, ki ni redno obiskaval društvenih shodov. Kmalu pa je dobil migljaj, da bralno društvo ni za ljudi, ki še čitati ne umejo in se za to stvar tudi ne zanimajo; prestrojil je torej bralno društvo v kmetijsko društvo z globami. V tem društvu naj bi se Bošnjaki učili kmetijstva. Okupiral se je za društvo vrt, na katerem se je vsejala različna zelenjava. Priroda je dvignila na vrtu bujno zelenje in vse bi bilo gladko izteklo, gospod Lapar bi bil svobodno zase in za društvo pošiljal pohvale v židovske liste, da mu tega veselja niso skalile prepirljive in sebične gospe uradnikov, ki so se začele puliti za vrtne pridelke. Skraja se nihče ni zmenil dosti za te prepire, toda sovraštvo je kipelo više in više in je prikipelo na vrhunec. Gospa oficijalova je gospe predstojnikovi v jezi zarad neke redkvice dala taka ostudna imena, da jih ni mogoče povedati, zavistna gospa kontrolorjeva pa je gospe taj-

nikovi zarad korenja očito oponesla, da je bila s tem in tem begom tako in tako in odtod da so prišli tisti cekini, ki jih je nosila na glavi in na vratu pri zadnjem plesu v narodnih nošah. Naposled je oblast te reči slišala in spoznala, da se Bošnjaki od gospodov, ki sami ne umejo kmetijstva, v tej stroki ničesar ne morejo naučiti; razpustila je torej društvo in je s tem zelo ustregla v zdražbi živečim rodbinam.

Tiste dni pa so se zbrali nad glavo gospoda Laparja oblaki in usula se je nanj ploha, ki ga je vsaj za nekaj časa ohladila. Gospod Lapar je imel v mestu že lastno hišo, pri kateri je pogrešal vrta. Večkrat je preudarjal, kako bi napravil iz dvorišča vrt, da bi imel vsaj senčnico na svojem. Pa dvorišče je bilo ozko in ob deževnem času vse zalito. Onostran desak, ki so ograjale dvorišče, je stala sredi nevelikega vrta hiša soseda Ibrahima Kokića. „Kokić bi lahko odstopil kos svojega vrta, ograja bi se premeknila in jaz bi imel senčnico na svojem,“ je mislil gospod Lapar. Nagovarjal je torej Kokića, ponujal novce, pretil, toda pogan ni pedi zemlje ni hotel odstopiti. Naložil mu je parkrat globo zarad tistega bika, ker je našel, da mu je nezadostno nastlano. Kokić je plačeval globe in zlovoljen je obetal, da bo posadil žival na svoje blazine in mu položil dušek pod glavo, a vrta ni hotel odstopiti. Zdaj je gospod Lapar iztuhtal strašno zvijačo, s katero je mislil soseda omehčati ali pa ga pognati iz hiše. Postavil je svinjak v kot svojega dvorišča, tako da je bil le malo oddaljen od Kokićeve hiše; vanj je nastanil tri svinje, svojemu služabniku pa je naročil, naj skrbi, da živali ne bodo presite in prezaspane. In pričela se je burka! Spretnejše pero, pero kakšnega slovenskega Gogolja naj dostojno opiše, kako neznansko in neznosno so krulile noč in dan lačne živali, kako se je vila med sočno travo črna voda na Ibrahimov vrt, kako so te neprijetne okolnosti razljučenega Turčina ostro bodle v ušesa in nos, kako je kruto zadet v svojih čuvstvih v jezi od dne do dne više skakal in globlje segal v svojo neverno dušo po kletve, želeče vsem kaurinom vsakaterih nesnag in nesreč, kako je naposled žival s služabnikovo pripomočjo razrila trhli svinjak in črvivo ograjo, usula se na sosedov vrt, zarajala okoli njegove hiše, vteknila rilec v vežo, prevrnila triletno turško dete, povohala omedlelo bulo in kako so se godile še druge strahovite reči, ki pa niso nič genile gospoda Laparja.

(Konec prihodnjič.)

V življenje.

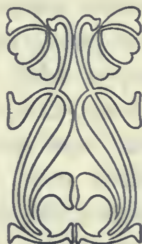
In slišal sem temen koral iz grobov
in videl kraljestvo noči,
kjer žezlo, zagrnjeno v tul, plamení —
A plaho nazaj od trohnobe domov
se vrača moj trudni korak.

Življenje, življenje, nebeški ti znak,
zbudilo si zopet mi v prsih moči
in razbleščalo srce si mi v žar.
Kot zvezda visoka gre skozi vihar,
iz večnega tira ne pade nikdar —
tako naj v življenje bleste iz temin
skoz noč in mrakove se moje poti.

In naj bo brez luči moj dan,
naj v temnem požaru moj svod se temni,
z mrakovi v neskončnost obdan —
naj črna bo zarja vrh mojih planin,
a nje ne ugasne mi smrtni orkan
in v zarjo ne sliši se klic iz globin.

Mladost, oj, podaj mi nezmagani let —
in dvigni nad morje me gor v nedogled,
kjer večnosti sanja brezmejno oko —
naj solnce si novo pripnem na nebo,
da v noč in vihar mi sijalo bo.

C. Golar.

Pogled v bodočnost.

Spisal Milan Pugelj.

I.

oča, ki stoji na bregu, se bliža koncu. Na vseh mestih že odpada omet, okna trhlenijo, večino šip nadomešča neprosojen papir, deske, ki so branile podstrešje burji in sneženim metežem, so segnile vsled vedne močevine in zdaj razpadajo kosoma kakor stare cunje. Slamnato streho prerašča zelen in visok mah, na levem koncu mole iz nje preperela rebra kakor nekakšen žalosten pomnik, kakor beraško vabilo za tistega, ki gre mimo in lahko izkazuje dobrote.

Pod podstreškom po sprednji steni, kjer stoje vedno odprte zakajene in razpokane duri, vise na večje in manjše obode napete mreže, leže dolge šibe in palice, sloneče na lesenih in v oprhli zid zabitih klinih, na tleh čepi star in poveznjen čoln, ki mu manjka že tretjine dna. Okrog se širi nalahko napeta ravnica, zadaj sredi nje dvoje ali troje njiv, spredaj in spodaj molči široka in globoka reka kakor mrtvo jezero. V ovinku jo zagledajo oči, nov ovinek jim jo jemlje — samotno, pokojno, brez šuma, brez valov gubečo se v mrak. —

Proti večeru gre. Solnce je že zašlo, zarja se razgubila, nebo temni, tuintam vztrepeče na njem zvezda, srebrna, neznatna, boječa. Mirno je vse, tam ni ljudi, tam ni hiš, samo tam daleč na nasprotnem bregu, kjer raste šuma, tam sredi smrek se beli grajščina, smeje se nekako v pokoj in samoto kakor zadovoljnež sredi beračev. Tudi zdaj v mraku se smeje blestečebela, in vso noč do jutra. In čez dan v solncu kakor prešerna mačeha.

V koči gori luč, slabotna petrolejka, brli, ugasuje, vzplapolava. Slabo razsvetljuje izbo, komaj je videti v kotu za durmi zeleno peč, ki pušča po vseh špranjah dušeč dim, komaj klopi tik nje, starca, ki sedi na eni, dekleta in pod njo skrinjo, mizo in fanta na starinskem in težkem stolu. Starca zebe tudi zdaj v poletju. Star je, koščen in upognjen, ob gorki peči sloni, ker je kri oslabela, izgubila moč in toploto. Iz nagubanih lic mole tope kosti, okorele

čeljusti se premikajo, siva brada, ki raste od levega ušesa navzdol po vratu do desnega, se spodaj stiska in širi, skriva in prikazuje. Starec govori dekletu, ki ji je ime Terezinka in je njegova hči, in fantu, ki se mu pravi Jernej Konopec in odhaja to noč na pot.

„Tako“ — pravi z nizkim in nekoliko hripavim glasom — „je prišlo vse do konca. Stopil je predme tisti, ki vodi grajsko gospodarstvo in je tako dejal, da je odslej naprej voda v zakupu kakor pašnik ali košenica in da nimam jaz več pri njej posla. To se pravi: živi drugače, in če ne moreš, pogini! Ribič si, pa lovi ribe po kopnem!“ —

Starec govori s težkim glasom, pozna se, da se pritožuje.

„Meja stoji med nami starci in med vami mladci. Tako smo živeli jaz, tako moj oče, očeta oče — vsi mi smo tako živeli: lovili rake in ribe in jih prodajali. Vi boste drugače: kakor boste hoteli in mogli.“ —

Dekle, ki sedi na skrinji, gleda predse, tiha je in žalostna. Fant sedi na pot pripravljen za mizo, z levo roko podpira glavo, z desnim kazalcem riše po deski, kakor bi pisal. Starec govori, kakor misli, da se spodobi ob slovesu.

„Vse je minljivo na svetu!“ — pravi. „Sramota in čast. Ljudje se shajajo in razhajajo. Tudi midva sva se razšla: jaz in tvoja mati, Terezinka. Smrt je prišla in naju ločila. In zdaj se poslovimo mi. Zakoni so prišli, novi zakoni: ti nas razdružijo.“

Terezinka vzdihne tiho in pridušeno, ker ji je težko slovo, fant sloni in piše s kazalcem po mizi, starec se domisli minulosti.

„Kdaj je to bilo?“ vpraša. „Davno, davno. Nekega večera je prišla k nama lepa in ubožna ženska, s teboj v naročju je prišla, Jernej, in je prosila prenočišča. Jesen je bila zunaj, že skoro zima, deževje, burja, mraz — dobrega srca je bila rajna mati, rada je storila dobro. „Zunaj bi spali“ — je ponudila in še postlala ji je na gorkem, tik ognjišča. No, pa sva zjutraj vstala, pa ni bilo tuje ženske nikjer, a ti, Jernej, si se plazil po razkopanem ležišču in jokal. Ni bila dosti prida tvoja mati! Še mačka, poglej, skrbi za mladiča! In sva se te midva usmilila. Vzela sva te v hišo in sva te redila s Terezinko vred. Oba sta zdaj odrasla, mati je umrla, jaz sem starec, prišla so leta, vse se je izpreobrnilo. Na pot greš, ker moraš. Bog ti daj sreče, Jernej! Glej: ni drugače! Vodo so nam vzeli, ki nas je preživljala! Tam zadaj za hišo je dvoje njiv: premalo je zate. Tudi kajža je zate premalo. Mlad si in jak, drugam pojdeš in si prislužiš denarja. Slabo se živi pri nas, drugod pa služijo

ljudje denar in zato jim je dobro. Hiše imajo, lepe domove in žene in otroke in zadovoljnost, ker ne trpe pomanjkanja!" —

Tiho je, na steni tiktaka ura, v kotu za omaro zaškrablja od časa do časa miš, skozi nizka in širom odprta okna prihaja v izbo petje murinov, ki se glasijo po ravnici, čukanje čuka, ki sedi na slemenu starega kozolca sredi njive in gleda s svetlimi in začudenimi očmi v noč.

Fant vstaja izza mize, dviga nanjo culo, ki stoji tik njega na tleh, jo otipava, potežka, položi nazaj in se obrne proti peči.

„Dobro ste mi storili!" pravi. „Kdaj vam bom povrnil?" —

„Meni ne bo treba!" — odgovarja starec. „Meni ne! Star sem, pri kraju! Takrat, ko bo tebi dobro, bom že davno v grobu. Ali če najdež reveža, mu stori dobro. Namesto meni njemu!" —

„Prej bom povrnil!" — obljublja fant. „Kmalu bo to, trdni ste še, še dočakate. Pridem čez leto, čez poldrugo leto in poplačam. Hišo popravim, polja dokupim!" —

Starec odmajuje z glavo, pa mu je dobro v duši. Obraz se mu hoče spačiti na jok, mišice krog ust trepečejo, v medle oči silijo solze.

Tudi dekletu se stori milo. Njene črne in velike oči gledajo kakor iz megle, njen polni, okrogli obraz je bled, rdeče ustne vztrepetavajo.

„Zdaj greš!" — govori s skrbnim dekliškim glasom. „Kako, da si se namenil po noči? Zakaj bi ne čakal jutra?" —

„Hladno je!" odgovarja fant. „Zdaj je hlad, po dnevi pa je vročina. In do dne bom že daleč!" —

„Pameten bodi!" — svetuje starec. „Ne vdajaj se pijači in ženske pusti, ki te mamijo ob njej! In bogokletneža in pretepača se ogni in se ne pečaj ž njim!" —

Fant oprijemlje culo vnovič, tehta jo, preizkuša vozle, če držijo trdno in ne popuščajo.

„Bog daj zdravja!" — želi. „Bog vam dal še par let učakati, oče, da bi vas še našel zdrave in pri moči, ko bi se vrnil. Bog daj!" —

K peči stopi, roko ponuja, in oče mu jo stisne kakor sinu.

„Da bi Bog dal!" — pravi. Njegov glas je jokav, mišice krog velih ust trepečejo, po brazdah na vsako stran nosu se lovijo drobne in svetle solze.

Terezinka vstaja, do mize gre in otipava culo, kakor bi se hotela prepričati, če je vse v redu. Solze ji silijo v oči, obraz se

ji hoče spačiti na jok, zato sklanja glavo in popravlja nagelj, ki ga nosi na prsih.

„Ž njim pojdi!“ ji ukazuje oče. „Spremi ga kakor brata! Tudi jaz bi šel, pa so mi noge okorele: počasna je moja hoja! Culo deni na glavo, odnesi jo malo! —“

Terezinka dvigne culo, posadi jo na teme, fant vzame iz kota ukrivljeno palico, gleda po izbi, še enkrat seže starcu v roko.

„Rad bi, resnično bi rad, da bi vas našel še pri moči. Bog nama daj učakati tisti dan, ko se zopet vidiva!“ —

„Srečno!“ — reče oče. Več ne more, ker mu tišči jok grlo, da ne morejo besede iz njega. Naglo utriplje z očmi, gleda, kako odhaja skozi vrata Jernej, ve, zdi se mu gotovo, da se ne bosta nikoli več videla. V življenju nikoli več. Sam ostane v sobi, težke misli ga obdajajo, smrt mu je vedno pred očmi. Čuti, kako ga je popustila moč, kako je oslabelo telo, kako se je kri ohladila, zvodenela. In minulost gleda pred sabo, svoje življenje, slovo od njega. Vse daleč nazaj vidi, vse do mladosti, do lepih časov. Blago se mu zdi življenje, dobro. Tudi njemu — revežu je dalo srečo. Včasi v davnini. Spominja se, hvaležen je. Zato je slovo, ki stoji blizu, težko kakor od dobrotnika.

Zunaj se gube sredi noči koraki onih dveh, ki gresta po obrežni poti samotna in molčeča. Lepa poletna noč se širi okoliinokoli, višina je posuta z zvezdami kakor s cekini, privezanimi na nevidne vrvice, zibajočimi se v sladkem vetru. Po ravnici pojo murini, spodaj molči reka in kaže odsev zvezdnatega neba. Tuintam — redkokdaj — zaklopoče v njej, kje ob bregu zapljusne, riba se vrže iz nje, morda vidra, hiteča za plenom. Nizko nad potom in v vednih podolgovatih krogih letajo netopirji popolnoma tiho in neslišno ušesu, očem vidni kakor majhne črne in bežeče sence. Kje visoko iz vrha ravne jagnedi, ki raste samujoča sredi ravnice, plane sova, kakor bi se hipoma iztrgala iz njenih vej, divje zakriči, šine v temo kakor bežeča pred preganjalci.

Krajec meseca se mota izza prosojnega oblačka, ki se vrši po nebu kakor izgubljena ovca, tava naprej in nazaj, trga se, razgublja, prehaja v nič. Motna svetloba se razliva po krajini, nekako mehka, skoro čuvstvena. Včasi dahne rahla sapa, sem od vode prihaja, nalahno se raztaka po tratah. Trave se upognejo, rože, ki mole iz njih svoje cvetove, se nagnejo kakor v nočnih sanjah dremajoče.

Jernej in Terezinka gresta počasi, kakor bi ne bilo nobene poti pred očmi, ampak šetnja sama. Terezinka nese na glavi culo,

na desni strani jo drži z desno roko, levico opira ob bok. Jernej stopa poleg nje, ob ukrivljeno palico se opira, iz njegovega obraza, ki je sicer drzen in prešeren, odseva nekaj domačega, toplega. Oči so prijazne, vse poteze take, kakor bi se hotele zaokrožiti v dobroten smehljaj, združen z ljubeznivo besedo. Kadar pogleda Terezinko, se mu oči vidno razveselijo, nekako razbistrijo. Vidi njene poglede, ki se v pritajenih solzah motno svetlikajo, vidi lepi, okrogli obraz, ki je bled in žalosten, in ustne, ki včasi vztrepečejo, silijo na jok. Dobro mu je, ker ve, da ji je težko slovo od njega. In zato je vesel tudi zdaj, ko se poslavlja. Daleč bo živel in sam, brez prijatelja mogoče. Pa ne bo brez tolažbe, ker bo vedel za dekleta, ki misli nanj. Hodi okrog hiše, koplje na njivi, kuha v veži, priliva rožam, leži v postelji pa misli nanj.

Spomnil se je, da že dolgo hodita.

„Strah te bo!“ — ji je rekel. „Posloviva se, pa se vrni! In če se bojiš, pa grem s tabo tako daleč nazaj, da zagledava kočo!“ —

„Ne!“ — je odvrnilo dekle s tihim, vdanim glasom. „Lahko ti še malo odnesem. In pospremim te, ko nič ne zamudim. Noč je, samo spanje me čaka!“ —

Jernej je pogledal na culo in se domislil.

„Cula je težka!“ — je dejal. „Glava te bo bolela od nje, tilnik! Čakaj! Bom sam nesel! Kaj bi se mučila zavoljo mene?!“ —

Z rokami je posegel, Terezinka se brani, stopi v stran, tišči njegovo roko od sebe.

„Čemu?“ — vpraša. „Močna sem! Tudi ni težko! In ti boš še dovolj nesel, še dosti daleč!“ —

„Tisto je!“ — povzema Jernej. „Še dosti daleč. Deset ur hoda! Še veš, kako se pravi tistemu kraju, kamor sem se namenil?“ —

Vprašuje, kakor bi se hotel skrivoma uveriti, če se zanima zanj, če ji ostane vsaka njegova beseda v spominu, če jo razmišlja, razume.

„Še!“ — pritrjuje dekle. „V Rožancih!“ —

Jernej potegne iz žepa pipo, iz drugega mehur s tobakom, tlači ga vanjo s palcem in kazalcem, spravi zopet, praska žveplenke ob stegno, prižiga in govori vmes.

„Da!“ — pravi. „Tako je! V Rožancih se pravi. Lepo ime — Rožanci! Zazveni nekako — kakor nova kosa. Tako, kakor bi rekel — Terezinka!“ —

Zasmeje se, ker se mu zdi, da se je dobro pošalil. Tudi dekle se nasmehne, žalostnovdano zaokroži rdeče ustne, ker jo veseli, da je njemu všeč njeno ime.

„V Rožancih se pravi!“ — govori fant naprej. „Tam je gora in v tisti gori premog. Črno kamenje je to, ki ga rabijo po mestih namesto drv. Gori kakor polena. Vržeš v peč, podžgeš, pa je v plamenu. Polno delavcev je, ki ga kopljejo v gori. Dolgi rovi so vanjo, v njih ga lomijo kakor kamenje in vozijo na plano. Tudi jaz pojdem mednje, ker se dobro zasluži: tako sem slišal. Grajski hlapec — poznaš Martina! — tisti ve take reči in mi je povedal.“ —

Dekle premišlja, govori skoro prestrašena.

„V Ameriki“ — pravi — „tam kopljejo v takih rovih rudo. In včasi koga ubije. Z Višave — tiste vasi nad nami — je ubilo enega: lansko leto! Nevarno je pod zemljo, pa bi delal drugod, na planem!“ —

„Vseeno je tisto!“ — zavrača Jernej. „Božja previdnost, božja roka! Vsakemu je namenjena smrt — tebi in meni. Umreti moramo, ker smo ljudje. Ta tukaj, ta tam! Kakor je božja volja!“ —

Preneha, vidi oblak, ki se dviga izza gore kvišku, in govori dalje.

„Tisti oblak poglej! Vidiš ga! Lahko šine iz njega strela in naju ubije. Domisli se na Bogataja in Bogatajko, kmeta z Višave! Malo je bilo nebo oblačno, ko sta delala na polju, skoro solnce je sijalo. Pa je treščilo v oba in na mestu sta bila mrliča. Na vseh krajih in potih je človeku smrt za petami!“ —

Umolknil je, premišljal svoje besede in sam se je prestrašil take zavesti. Zato je skušal tolažiti dekleta in sebe.

„In tisto je tudi“ — izpregovarja — „tisto! Vest človeka napominja na nesrečo, ki se bliža. O Bogatajki so rekli, da je bila štirinajst dni prej nemirna kakor ptica, ki se odpravlja jeseni na jug. Ni našla pokoja ne po noči, ne po dnevi! Jaz pa sem miren, poglej, in zadovoljen. In še tako mi pravi vest, da se bova prav midva videla in sešla še bolj srečna in vesela kakor sva danes!“ —

Molče gresta. Dekle hoče izpregovoriti, pa se premisli. Sram jo je govoriti o tistem, kar ji leži čisto pri srcu.

Pozno je, vse je utihnilo, tudi murini. Od nikoder ni več glasu, krajina leži mirna kakor v trdnem spanju. Nebo gori v zvezdah, tuintam se katera utrne, zleti mimo drugih kakor zlat žarek, izgine v nebeški daljavi. Srebrn srp plava visoko, hiti s popotnikoma naravnost skozi sredo višine kakor dobromisleč tovariš.

Jernej kadi iz pipe, misli nekaj, gleda predse in se hoče posloviti.

„Vrni se!“ — pravi. „Do jutra prideš komaj domov — tako daleč si zašla! In glava te bo bolela od bremena in vrat. Vrni se!“ —

„Nič me ne bo bolelo!“ — odvrača dekle. „Nič! Mlada sem in zdrava!“ —

Roko dvigne, kaže s kazalcem naprej in govori, kakor bi prosila.

„Še do tam, samo še do tistih vrb, vidiš jih, tako daleč še! In vrnila se bom, če boš hotel!“ —

Jernej vidi, kako gre težko od njega, nekaj prijetnega hoče povedati, pa ne ve ničesar. In v naglici reče tisto, kar mu šine hipoma v glavo.

„Tako greš za mano“ — govori — „kakor zvest psiček za gospodarjem. S kamenjem ga lučaj, pa teče še vedno za teboj! —“ In čez čas pristavi: „Dobra si, Terezinka! Dokler bom živ, ne bom te pozabil!“ —

Dekle se vznemirja, kri ji stopi v lice, da rdi kakor mak v pšenici, izpregovori trudoma in vendar tako željno, kakor bi imela vso pot tiste besede na srcu in jeziku in bi jih do te ure ne mogla izreči.

„Ne!“ — ugovarja. „Ne! Druge bodo prišle — lepe in bogate. Jaz pa nisem lepa in tudi denarja nimam!“ —

Po glasu se pozna, da ji je hudo v prsih. Neha, kakor bi ji kdo odvzel besedo siloma, stran gleda in naglo utriplje z velikimi, žametastimi trepalnicami. Jernej se zavzema nad njenimi besedami in jih zanikuje.

„Ni tako!“ — govori. „Ni tako! Ni se dobro pečati s tujci in tudi s tujimi ženskami ne! Ne poznaš je, nikoli ne veš, kakšno zlo te čaka ž njo! Tebe pa poznam in vem, kakšna si! Ta Božič ne, ki pride, ampak drugi Božič — če da Bog zdravja in dobrega zaslužka — takrat bom prišel. Pote pridem, Terezinka!“ —

Dekle gleda še vedno stran, utriplje naglo ž žametastimi trepalnicami, na rdečih licih se ji blestita v mesečini dve solzi. Jernej gleda dobrohotno vanjo, govori s pipo v ustih in zabada popotno palico v mehko zemljo.

„Pa se nič ne ustraši, če ti ne bom pisal. Tisto, kar čutim zate, ne bi hotel praviti drugemu, ki bi pačil moje besede po papirju in ti jih poslal drugačne, kakor so bile izrečene. A sam ne znam pisati. Pa ne imej krivih misli o meni, četudi ne prejmeš glasu iz tistega kraja, kjer bom prebival. Spominjal se te bom in napravil bom, kakor se spodobi poštenjaku: obljubo izpolnim in pridem pote!“ —

Zdaj sta prišla do vrb. Jernej se je ustavil, iztegnil roke do cule, a dekle je prijelo obe za zapestja, kakor bi se branilo.

„Čakaj!“ — pravi Jernej, oprosti desnico, vzame pipo iz ust in jo vtakne v žep. „Čakaj! Vse sva se pogovorila, vse ti je zdaj znano! Vrni se: do jutra prideš komaj do doma!“ —

Siloma oprime culo, vzame jo z njene glave in jo položi na zemljo. Dekle zakrije s predpasnikom obraz in se natihem razjoka.

„Čemu jok?“ — vprašuje Jernej. „Čemu? Mlada sva in zdrava, lahko je nama čakati sreče!“ —

Roko ji hoče dati, pa je tudi njemu hudo. Nenadoma mu je stisnilo nekaj prsi in tudi glas mu je pošel. S ploskimi dlanmi oprime nerodno od obeh strani dekletovo glavo, njene lase poljubi nekako naglo in burno, skloni se do zemlje, zatakne kljukasto palico pod vozel, zavihti culo ž njo vred preko rame na hrbet, z levico še molče potreplje ihtečega dekleta po rami, okrene se nemudoma in izgine med vrbami.

(Konec prihodnjič.)

Razpoloženje.

Da droben slavček sem nocoj,
življenju bi slavo pel,
da sem nedolžna vijolica,
ljubezni bi v čast dehtel.

Da sem srebrna zvezdica,
bi kazal v nebesa moj žar —
a da sem bil Stvarnik šesti dan,
ljudi ne bi bil vstvaril nikdar!

Koritnik.

Neznanemu . . .

Kdo ti je vtisnil v obraz
to moč, oblast nad menoj —
kdo ti je dahnil nocoj
v srce ta zimski mraz?

Zakaj me s surovo roko
biješ in moriš —
življenje, zakaj ta križ,
zakaj sovražno oko?

Med tisoči en sam —
in ravno jaz — zakaj?
in ravno ti — zakaj?
Cilj, jaz te ne poznam . . .

In sebi samemu
odgovora ne vem —
pa vendar dalje grem
k Neznanemu . . .

Koritnik.

Književne novosti

„Kratka zgodovina slovenskega naroda“. Slovenski mladini v pouk sestavil Pavel Poljanec. Ponatis iz „Novega slovenskega Štajerca“. V Ljubljani 1908. Tiskal Dragotin Hribar. Cena? — Popularno delce, ki bo jako dobro služilo svojemu namenu: seznaniti širše kroge, zlasti pa učečo se mladino s poglavitnimi momenti iz zgodovine slovenskega naroda.

Trgovski koledar za leto 1909., ki je izšel že, ima sledečo bogato vsebino: Slovensko trgovsko društvo „Merkur“ in odbor, posredovalnica, trgovski dom, koledar, kolkovne lestvice, podrobna določila za kolkovanje listin, spisov, računov itd., poštne določbe, kovani denar raznih držav, mere in uteži, obrestne tabele, preračunjevalne tabele, lovski red, užitninska tarifa za Ljubljano, uvozna carina, avstrijski konzulati, nekoliko o varstvu patentov in vzorcev, trgovska korespondenca, tabela za razredčevanje alkohola, kalkulacija, nasvet trgovcem z jestvinami, pojasnila glede železnic, potni listi, razprodaje, krošnjarstvo, dopustnost trg. potovanja, kako se protokolira firma, kaj je treba storiti osebam, ki postanejo samostojni trgovci, posebna določila za izvrševanje trgovine z mešanim blagom, s špecerijskim, materijalnim in kolonijalnim blagom, olajšave glede donašanja sposobnostnega dokaza, sposobnostni dokaz za trgovinske obrte in trgovske družbe, obrtne pravice trgovcev, ki prodajajo storjeno moško, žensko in otroško obleko, ter prodajalcev čevljev, pokojninski zakon za zasebne uslužbence, trgovsko-obrtni strokovni tolmač, ugodnosti na železnicah za trgovske potnike, ki imajo kovčege z vzorci. — Koledar obsega 131 tiskanih strani. Uredila sta ga gg. dr. Rudolf Marn in Silvester Škerbinec. Koledar je naročati naravnost pri slovenskem trgovskem društvu „Merkurju“ v Ljubljani. Cena mu je 1 K, po pošti 1 K 20 h. Čisti dobiček koledarja se steka zakladu za „Trgovski dom“.

Grof Lev N. Tolstoj: Kazaki. Kavkaška povest. Iz ruščine prevel Josip Knaflič. V Trstu 1908. Tiskala in založila tiskarna „Edinost“. Cena 1 K 60 h, po pošti 10 h več. — „Kazaki“ so eno izmed onih del velikega ruskega pripovedovalca, ki bodo radi svoje pristnosti večno živela. Kdor jih čita, jih ne pozabi več. Mesta so v njih tako polna resničnega življenja, da se vtisnejo neizbrisno človeku v spomin in v srce. Bila je srečna misel, prevesti to slavno delo na naš jezik. Prevod je gladek in se čita kot izvirno delo. Knjiga je lepo opremljena. Značilno naslovno sliko je narisal naš rojak Hugo V. Gerbič. Dobiva se knjiga za gorenjo nizko ceno po vseh knjigarnah na Slovenskem.

R. Fr. Magjer: Porivi. (Nove pjesme.) 1908. Tisak Prve hrvatske dioničke tiskare u Osieku. 53 str. Cena 1 K. — Prvo zbirko svojih pesmi je izdal pisatelj z istim naslovom („Porivi“) že l. 1906.; sicer pa nastopa večinoma kot mladinski pisatelj. — Ako se kdo posveti intenzivno eni stroki, vtiskuje vsakemu svojemu delu nehote pečat glavnega svojega posla; zato smo pripravljeni, da bomo našli v pesniški zbirki mladinskega pisatelja raznih znakov njegovega ožjega delokroga. Pohvalno pa moremo omeniti, da smo se varali v svojem pričakovanju, pohvalno zato, ker globoka in visoka poezija, kakršne iščemo v resnih pesniških zbirkah, ni

pristopna tisti „mladini", ki so zanjo namenjeni načelno mladinski spisi! Pristopna je le zrelim, v normalnih razmerah torej kolikor toliko doraslim ljudem. – Pričujoče Magjerove pesmi so prav odvažnega značaja, posvečene vzvišenim idejam (domovini, pravici, vernosti), včasih v obliki ode. — Zdi se mi pa, da se pesniku najbolj posreči nežni ton; pesmi tega značaja (n. pr. „Jesen", „Ženi", „U oči ti gledam") so najboljše v zbirki. Na tem polju si g. Magjer more še steči zaslug in slave; ne sme pa nežnih motivov metamorfozovati v grandijoznost, kakor je to storil v pesmi „Vrba"; tak razkol se čuti neprijetno. — Precej pesmi je prigodnic; vendar so oblečene v dokaj splošno opremo.

Zbirka pesmi zasluži torej svoje resno uvaževanje; čisto nepotrebna je le polemična uvodna „pesem" „Mojim klevetnikom". — Knjigi je še pridejan prozaičen predgovor, ki razpravlja zlasti o važnem (?) vprašanju, naj li delajo pisatelji reklamo zase in za svoja dela in, ali je umestno, da vlagajo v svoja dela tudi svojo — sliko. — Vprašanji bo pač vsak rešil po svojem ukusu; eno pa je jasno: neprimerno je, da se rešujeta v predgovoru pesniške zbirke. *Dr. Jos. Tominšek.*

Rasad. Štivo za mladež. (Pripovijesti i pjesme.) Izdao i uredio Rudolfo Franjin Magjer. (Knjižnica za mladež. Knjiga I.) — Cena 90 h.

Mladina potrebuje knjig, kakor je ta: preveč debela ne sme biti, menjavati se morajo lahne povestice, mile pesmice priproste vsebine pa zvenečega ritma in nežnih čutov; nasproti njim gladke pripovedne pesmi in — sila važno! — kjerkoli je mogoče, primerne slike resnega in šaljivega značaja: taka mešana hrana v prikupljivi obliki prija mladini, in taka je pričujoča prva knjiga „Knjižnice za mladež", ki jo je postavil v svet sila marljivi mladinski pisatelj R. F. Magjer. Zbral je okrog sebe različne mladinske pisatelje, pišoče v verzih in prozi (ti so: L. Varga, I. Šebečić, I. Grohovac, Rudolf baron Maldini Wildenhainski, Š. Lovašen), največ pa je prispeval sam. — Hvalevrednemu podjetju je želeti mnogo uspeha.

Dr. Jos. Tominšek.

Balkanska književnost v nemščini. Aus dem Balkanwinkel. Erzählungen aus dem griechischen, rumänischen und südslavischen Volksleben. — Leipzig 1908. — Cena? — Dr. Karel Dieterich je v tej knjižici prav srečno zbral devet kratkih povestič iz „balkanskega kota". Dve sta grški, tri rumunske, štiri pa jugoslovanske, t. j. ena bolgarska in tri srbsko-hrvaške. Jako čedna je črtica „Um nichts", katero je napisal Glišić. Prevod je menda oskrbel dr. Dieterich sam. Stud. phil. A. Dorić je prestavil iz Vazova „Der alte Jotzo schaut aus" in pa „Heilig ist die Rache", katero je napisal Dalmatinec Sima Matavulj. Lazarevićevo črtico „Das Volk wirds vergolden" je preložil O. Franz v Belgradu, ki je sploh pri vsej stvari pomagal Dieterichu. Ravno tako ga je podpiral pri izbiranju tudi g. prof. Murko. — Prireditelj te zbirke je hotel nemško občinstvo nekoliko bliže seznaniti z balkanskimi narodi in njih umetnostjo, kajti niti inteligenca nemška nima o Balkanu jasnih pojmov; „das Wort „Balkan" hat bei den gebildeten Deutschen oft einen gewissen üblen Beigeschmack", beremo takoj v začetku predgovora. Vse slovanske povestice so vzete iz nižjih slojev, iz naroda. Morda izide še drugi zvezek, ki bo obsegal povesti iz srednjih krogov — seveda če se bo ta razpečal — „ein zweites Bändchen, das den typischen Gestalten des vorliegenden eine Reihe mehr individueller gegenüberstellen soll, dem bäuerlichen Leben das bürgerliche". — Dr. Dieterich je šel z dvojnim namenom na delo. Prvič je hotel svoje rojake seznaniti z duševnim in kulturnim življenjem balkanskih rodov, drugič pa je hotel pokazati nemškemu občinstvu, kakšna in kolika je njih umetna moderna literatura.

Razen tega so izšli spisi Srba Lazarevića v „Universal-Bibl.“ (Nr. 4470) in pripravljajo se novele Vazova, ki izidejo ravno tam. Sicer gre počasi, a vendar gre.

Čas bi bilo, da bi tudi kak slovenski pisatelj prišel v nemški obliki pred širšo javnost naših sicer neprijaznih sosedov. *Janko Bratina.*

Českoslovinský slovník. Sepsal Ant. Zavadil. V Praze. Nákladem I. Otty. Cena 2 K 80 h. — Ta ročni slovarček je skrbno sestavljen in bode jako ustrezal svojemu namenu. Priporočamo ga vsem tistim, ki hočejo s čitanjem, torej na praktičen način izpopolniti svoje znanje v češčini, ker jim bo izvestno dobro služil.

Konstantinov Aleko: Baj Ganju (nemški prevod). Prof. Weigand v Lipskem, ki je izdal pred letom bolgarsko slovnico (Bulgarische Grammatik von G. Weigand, Leipzig bei Joh. Amb. Barth. M. 4·50), je objavil pred kratkim znano satirično povest bolgarskega pisatelja Konstantinova: „Baj Ganju“. Knjižica obsega tri dele: 1. bolgarski tekst z naglasom, 2. nemški prevod, 3. opazke in pojasnila. — Baj Ganju — stric Ganju bi rekli pri nas — je tipičen malomeščan bolgarski. Pol kultiviran in civiliziran, pol še po starem. Včasi nosi celo frak — pravi tudi „pardon“ itd., a „понятието за чистомá“ ni še ravno posebno razvito pri Baju Ganju. Vsa pripovest je takozvana „Rahmenerzählung“. Vsakdo izmed zbrane družbe ve nekaj povedati o Ganju, vsak ga je že videl kje med svetom. Ganju je bil že na Dunaju, v Draždanih, na razstavi v Pragi itd. Tam je obiskal tudi historika Jirečka, kjer je bil povabljen na obed. — Iz vsega dela zveni klic pisateljev: taki ste, someščani; smešni pred svetom in domišljujete si bogve kaj. — Kdor se zanima za bolgarsko literaturo, temu bodi knjižica toplo priporočena. Satirično-šaljivo pripovedovanje, snov in oblika, vse je zanimivo. Poleg tega si vsak s prevodom lahko pomaga pri čitanju bolgarskega teksta. Knjiga stane 3 M. *Janko Bratina.*

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Letošnja glediška sezona se je pričela kakor običajno dne 1. oktobra in sicer z uprizoritvijo slovanskega dela. Igrali so ta večer prvič na našem odru „Gospo majorko“, igrokaz v petih dejanjih, ruski spisal Ippolit Vasiljevič Spažinskij, preložil Fr. Gestrin. „Gospa majorka“ spominja tuintam na moderne igre, dasi je bila spisana, ko o modernizmu še niti govora ni bilo. Pristna ruska govorica nam udarja v tej igri na uho in večinoma se nam tudi pristno življenje slika v njej. Fenja, glavna junakinja, je pač malo nenavadna ženska, a do so ženske te vrste na svetu, nam svedoči dejstvo, da jih srečujemo v literaturah vseh narodov. Prav jasen nam njen značaj seveda ni. Ljubi li Grigonja istinito ali bi se tudi ž njim rada samo igrala, tega ne doznamo. Taka, kakor smo jo videli, je koketa brez srca, ženska, v kateri prevladuje gizdavost vse druge lastnosti. — Igralo se je vobče dobro. Zlasti se je odlikovala gospa Borštnikova kot Fenja, dasi se nam zdi, da ni bila povsod na enaki višini. Prav mogoče je, da je tudi njena igra nekoliko kriva, da si o Fenji nismo mogli ustvariti popolnoma jasne podobe.

Dne 2. oktobra se je uprizorila druga noviteta: angleška burka v treh dejanjih „Nioba“, ki sta jo spisala Harry in E. A. Paulton. O igri izpregovorimo po reprizi.

„Gospod senator“, veseloigra v treh dejanjih, ki smo jo videli prvič na našem odru dne 3. oktobra, je skupno delo znane tvrdke Schönthan & Kadelburg. Bogve kako duhovita ni ta igra, pa tudi ne originalna. Vsak hip naletimo v nji na stare, obrabljene motive. S tem pa nočemo reči, da bi ne bila zabavna, zlasti za tistega, ki ne hodi še dolgo v gledišče in mu starejše igre te vrste niso v vseh podrobnostih znane. Pri tej igri smo čutili malce, da naš dramski ensemble ni popoln.

Dne 4. oktobra popoldne so igrali po dolgem premoru zopet enkrat Raimundovega „Zapravljivca“. Kje so tisti časi, ko je še rajni Nolli nastopal v tej igri!

Dne 8. oktobra se je uprizoril prvič igrokaz v treh dejanjih, „V dolini“, katalonski spisal don Angelo Guimera, slovenski priredil R. Perušek. Tudi o tej igri bomo govorili, kadar se ponovi.

Dne 18. oktobra popoldne so igrali prvič v sezoni dramo: „V znamenju križa“, dne 20. in 22. oktobra pa smo videli burko v štirih dejanjih „Vražja misel“, spisal Karel Laufs, ki se dosedaj še ni predstavljala v našem gledišču. Ta burka je manj bogata dobrih dovtipov nego komičnih situacij, ki skoro brez prešledka izpodrivajo druga drugo. Ker se je igralo temperametno, je uspela in se bo zlasti pred nedeljskim občinstvom lahko še večkrat ponavljala.

Od novega dramskega osobja sta nastopila doslej samo gospodična Kavcka in gospod Iličič v manjših vlogah, zato o njiju še ne moremo izrekati sodbe. Vender se nam zdi, da kazi Kavcko hiba, ki bo precej motila, čeprav ima sicer morda lep igralski talent.

B. Opera in opereta. Dosedaj se je pela štirikrat in sicer dne 4., 6., 10. in 18. oktobra operna noviteta „Madame Butterfly“ (Gospa metuljček), tragedija Japonke v treh dejanjih, besedilo spisala L. Illica in G. Giacosa, prevel Etbin Kristan, uglasbil Giacomo Puccini, trikrat pa, in sicer dne 13., 16. in 24. oktobra operetna noviteta „Valčkov čar“, spisala Feliks Dörmann in Leopold Jacobson, uglasbil Oskar Strauss.

Oceno obeh glasbenih del in njune uprizoritve izpod peresa drugega poročevalca prinašamo za tem poročilom. *Dr. Zbašnik.*

Giacomo Puccini: Madame Butterfly (besedilo spisala L. Illica in G. Giacosa). Japonsko tragedijo nazivlje Puccini svojo „Madamo Butterfly“. Enostavna je vsebina libretu, navaden prigodljaj, kakor se pojavlja širom sveta dan za dnem, pripovedka o vzplamteli ljubezni, ki je bila ljubimcu le v hipno zabavo, a se je nji ukoreninila toliko globoko, da ji je izkrvavelo ranjeno srce, ko je bila zaznala za prevaro. Tragike dosti v zgodbi, da vzbudi tople simpatije za ubogo žrtev. Simpatična postane uboga Butterfly le tem bolj, ko je v Puccinijevi operi resnično genljiva, ljubka in prepričevalna v vseh svojih izrazih ljubezni, vdanosti in zvestobe, da se zasmili vsakomur. S preprostostjo, ki je nam ljuba na naravi, z enostavnostjo, ki diči narodno pesem, učinkuje tu prikupljivi libreto in budi s tem ravno prav globoko našo občutnost.

Puccini je ustvaril k tej prigodbi znamenito glasbo, glasbene ilustracije, v katerih mu reagira skladateljska zmožnost na vsak utrip, ki ga bude beseda, scenski milieu, dejanje. Neizcrpno se mu rode melodije, odiči jih lahko in zanimivo s

pravim, posameznosti primernim značajem, da vplivajo, vabijo in oduševljajo. Nikdar trivijalen, le plemenito misleč, podaje v glasbi, kar mu je vzklilo iz vznosito plamtečega, toplo čutečega in resnično razbolelega srca. V prelepem, kar nudi bogata partitura, bodi opozorjeno le na spev deviškega zbora ob prihodu Butterfly, na blesteči, v ljubavni zadivljenosti se topeči dvospev ob koncu prvega dejanja, na razkošne melodije Butterflyine, izražajoče toli pregnantno njeno neprikrito detinsko radost in njen obup, na divno očarujoči konec drugega dejanja ob staccatu orkestra in flažeoletih gosli k otožni melodiji čela in zamolklega speva za odrom. In le stopnjuje se v svojem učinku glasba tretjega dejanja, ko sili iznenadenje ubogo Butterfly v smrt. Sugestivna je tu Puccinijeva glasba v svoji prelesti, markantna, pretresljiva, zmagujoča.

V nenavadnih svojih tonovskih načinih, povzetih po zatrdilu Puccinijevem japonskim napevom, eksotično in apartno glaseče se delo je zbudilo na slovenskem odru toplo zanimanje in si je prislužilo hvaležen sprejem. Scenska oprema je bila korektna v okviru japonskega značaja. Poleg izrednega užitka, ki ga je nudil prvič pri gledališki predstavi učinkujoči koncertni orkester Glasbene Matice s svojo decentno, elitno igro, gre poglavitna zasluga za doseženi uspeh predstaviteljici Butterfly, gospe Lilly Nordgartovi. Od tega, kako se poda ta velika vloga, je odvisna usoda predstave, gospa Nordgartova pa je težki svoji nalogi v obilni meri zadostila. Glasovno je briljirala ne manj kakor s svojo znamenito igro in mimiko, z redkimi to svojstvi dobre operne pevke, ki jih ravno v vlogi Butterfly mora imeti. V vlogi njene zveste strežnice Suzuki je našla gospodična Peršlova z uspehom simpatično vlogo, ki ji da priliko, da se izkaže glasovno in tudi igralski. Pinkerton tenorista gospoda Fiale in Sharpless baritonista g. pl. Vulakovića sta uverila občinstvo, da se je posrečilo pridobiti za novo sezono muzikalno odlična solista. Pohvalno omeniti je tudi g. Bohuslava agilnega Goro.

Oskarja Straussa opereta Valčkov čar (libreto Feliksa Dörmanna in Leopolda Jacobsona). V besedju in kretanju frivolna, ima opereta v svojem libretu vendar nekaj uzadovoljivega jedra, iz katerega se izplete prijazna pripovedka, ki se povzpne konec II. in III. dejanja celo do dramatski vznesenih scen, polnih toplote in dobrote. V tem oziru je libreto nekaka parafraza dunajske popevke, ki je poredna, vendar od srca diktirana in zato prikupljiva. Straussova glasba se prilega dobro kroju libreta, v njej utripljejo gracijoznost, radost, prijazna ljubeznivost v prikupljivi obliki dunajskega valčka. Pevski sta se odlikovali gospa Nordgartova in subreta gospodična Haderbolcova v družbi tenorista g. Fiale. Prepričali smo se tudi, da razpolaga slovenska opera z vrsto domačih pevcev, ki v manjših partijah prav dobro uspevajo, tako gdčna. Thalerjeva in gospodje Povhe, Križaj, Iličič, Juvan. Zbor je bil precizen, orkester odličen. *Dr. V. Foerster.*

Med revijami

V **„Glasu Matice Hrvatske“** (br. 13., str. 108.) je objavil dr. A. Bazala aktualni članek „Mogu li jezici malih naroda biti organima nauke“, ki je načelno in podrobno seveda važen tudi v prvi vrsti za nas Slovence. Dr. Bazala stoji odločno

na stališču, da naj pišejo znanstveniki tudi malih narodov v svojem jeziku, kajti „resignacija u pogledu narodnoga jezika prvi je stupanj u resignaciji na samostalnost kulturnu". Ugovor, da jeziku malih narodov nedostaja strokovnih izrazov, ne velja; tudi pri velikih narodih so bili strokovni in strokovno rabljeni izrazi izprva novi, umljivi najprej le strokovnim krogom; a kmalu se razširi interes in ž njim specifične besede, posebna rekla, celo poseben slog. Mi še opozarjamo na tole prednost: kjer se znanstveni jezik šele ustvarja, tam zadobi vse znak večje pristnosti nego ondi, kjer se hodi le po res udobnih, a preveč izhojenih potih. To izkusi vsakdo, kdor se poskuša na obojih poljih. — Jezik sam torej ni nikakšna ovira; saj so moderni jeziki tudi sila prožni. Da pa pri vsebini ne smemo zahtevati in pričakovati v dveh, treh letih uspehov, ki so jih dosegli veliki narodi šele v stoletjih, na to je dr. Bazala umno opozoril. *Dr. Jos. Tominšek.*

Srpski književni Glasnik omenja v 179. štev. tudi „Ljubljanski Zvon" in dr. Murkov članek o Kopitarju in Vuku Karadžiću. V 181. štev. je ocenjena Andrijaševićeva knjiga „Slike i prilike iz Neretvanske krajine", ki jo je omenil tudi naš list; N. Antula pravi v „Glasniku" (str. 236.) enostavno, da je „knjiga g. Andrijaševića vrlo slaba i bez svake vrednosti". — Ta sodba se nam zdi vendar preostra.

Dr. Jos. Tominšek.

Splošni pregled

† Danilo Fajgelj. Znani skladatelj slovenski, Danilo Fajgelj, je umrl dne 15. oktobra v Gorici. Rajnik je bil jako plodovit glasbenik in je število njegovih kompozicij zelo veliko. Odličnemu možu časten spomin! +

Katalog slovenskih skladbenih del je izdala „Katoliška Bukvarna" v Ljubljani, ki bo vsled svoje popolnosti prav dobro služil glasbenikom, pevskim zborom itd.

Slovenska Matica. 161. odborova seja. Predsednik je nasvetoval, da bi se Matica letošnjega 20. septembra spominjala z literarno ustanovo. Načeloma je odbor pritrdil nasvetu, ki se je odkazal gospodarskemu in knjižnemu odseku v poročanje. — Umrlemu utemeljitelju Sl. M., dvornemu svetniku Jos. Šumanu, napiše profesor Pleteršnik življenjepis. Knjige izidejo pred Božičem. Določile so se slike za II. del „Kamniških Alp". Proračun za l. 1909. se je odobril. Zbrati bo še ohranjene ljudske tradicije o francoski dobi. — Zemljevid je rokopisno malone izdelan. — Pleteršnikov slovar bo v svrho izdaje tehniškega slovarja do konca oktobra ekscerpiran. — Članarino za t. l. je doslej plačalo 2623 udov.

Prevod Prešernovega soneta „Vrh solnca sije solncev cela čeda — —." — V graškem listu „Der Aufmerksame" leta 1833., št. 138., sem zasledil dosedaj neznan prevod omenjenega Prešernovega soneta. Glasi se tako:

Am Himmel steh'n in unermeßnen Zahlen
Der Sterne Herde in der schönsten Pracht,
Und ohne Sonne einsam in der Nacht,
Beschaut die Erde sie mit Wohlgefallen.

+ Slov. Narod, št. 237. z dne 10./10. t. l. je pa že prinesel notico o njegovi smrti. Kdaj je prava ?!!

Allein sobald mit ihren gold'nen Strahlen
Des Tages Königinn im Osten lacht,
Da ist der Erde Liebe neu erwacht:
Die Sonne sieh't sie jetzt allein von allen.

Dem Sternenhimmel gleich sind uns're Auen
Besä't mit zarten Mädchen, holden Frauen,
Zu ihnen wend' ich gern die Blicke hin;

Doch zauberähnlich wird mit einem Mahle
Mein Auge blind für diese Schönen alle,
Erblick' ich sie, des Herzens Königinn.

Podpisan je „V. Zusner". — Vincenc Zusner je bil rojen v Škofji Loki 18. januarja 1803 in je umrl v Gradcu 12. junija 1874. leta. Mož je bil večinoma samouk. Nekaj časa je živel v graški okolici, leta 1825. pa se je naselil stalno v mestu. Leta 1844. je prodal svojo veliko trgovino, ker se je vedno bolj pečal s poezijo in umetnostjo. Kot lirik je bil svoj čas precej na glasu. (Wurzbach, Biogr. Lexikon **60**, 321.) — Vidic Zusnerjevega prevoda ne omenja. (Prešernov album, 826. sl.) Kakor je pa iz njegove razprave razvidno, bi bil to prvi nemški prevod iz Prešerna razen pesnikovih lastnih, ki segajo dalje nazaj; kajti šele leta 1844. je objavil Vin. Rizzi v „Illyrr. Bl." prevod pesmi „Mornar" in „Sila spomina".

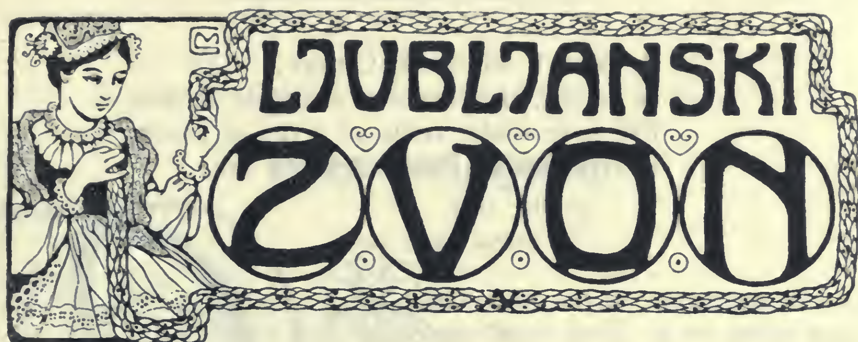
Janko Bratina.

Asan-aginica v Walter Scottovem prevodu. (Po „Srpskem Književnem Glasniku" 1908, št. 397.) — V katalogu mnogobrojnih del velikega angleškega romanopisca Scotta, objavljenem l. 1871., je bil zabeležen tudi njegov rokopis „The Lamentation of the Faithful Wife of Asan Aga"; takisto je bilo iz Scottovega životopisa znano, da je l. 1799. imel pripravljen prevod „Asan-aginice" za neko pesniško zbirko. Prevod je bil prirejen po znanem Goethejevem prevodu te srbske národne pesmi; to je razvidno tudi iz angleškega naslova, ki doslovno odgovarja Goethejevemu. Dotična zbirka pa ni izšla in Scottov prevod je ostal neporabljen. — Srbe bi seveda zanimalo, kak je ta prevod; Vojeslav Ivanović se je tudi obrnil na pristojno mesto, a je izvedel, kakor poroča v časopisu „The Athenaeum" (z dne 5. septembra 1908.), da dotični gospodje, ki so v katalogu navedeni kot imetniki rokopisa, v istini tega rokopisa — nimajo. Zdaj se vpraša, kje je rokopis. — „Asan-aginica" je bila tridesetkrat prevedena v tuje jezike, v angleščino šestkrat.

Dr. Jos. Tominšek.

Tiskovne hibe, oziroma popravki. V „Sonetu" na strani 600 v zadnji številki čitaj v 8. vrsti od zgoraj doli namesto „snažnim" snežnim in v 11. vrsti namesto „pregrešeni" pregrešni. Na strani 617. pa čitaj v pesmi „Ob solnčnem zatonu" v 7. vrsti od spodaj namesto „jeka" odmeva.

Carmen.

Vidim te ženo, zapleteno v svoj sen,
vem, kaj s silo ponavlja si duša tvoja,
kam stremijo ti misli brez pokoja —
sebe in nas prepričuješ: Jaz — Carmen!

Žena, vem: ljubili so te — nekoč,
k tebi drhteli so mladi, v prvi nasladi
dihali tvoje ime so v tajinstveni nadi,
ti si se rogala — oni so padali v noč.

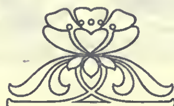
Šlo je v grobove z njimi tvoje ime
— roža, na ustnicah mrtvih živo žareča —.
Drugi? — Ostali so, klije v življenju jim sreča,
tem si že davno umrla — ti misliš na njé.

Misliš bolnó in ne veš z življenjem kam,
snuješ in predeš nenehoma zanke in spletke,
Sfingo posnemaš in staviš možem zagonetke:
mož gre naprej — ti ne moreš iz lastnih omam.

Ha, Carmen! V nje risu začaran je vsak.
Smrt in življenje v enakih skodelah visita . . .
Kje je ljubezen? Tam naša usoda je skrita,
naj se prevesi nam tehtnica v dan ali v mrak.

Pa če si ti bilà kedaj Carmen,
če si bilà, si v trenotku zagledala večnost —
Kaj si se zbala, vrnila se v čas in povprečnost?
Dvakrat živeti? Pusti ničemurni sen!

19./VIII. 1908. **Oton Zupančič.**

Iz dnevnika.

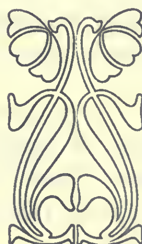
Seje Satan svojo pšenico,
svet, pred našimi očmi,
seje nečistnico skupaj z devico,
z enim sitom može in — ljudi.

Seje dejanja, seje besede,
seje duha in seje značaj,
garjave ovce loči od čede —
črni sitar, le rešetaj!

Lepi čas! Dal vetru si pleve,
ljuliko si od zrnja izbral:
sklical h koritu si polnemu šleve,
možu si kamen za jajce podal.

Lepi čas! Odprl si oči nam!
Kar nas je še, vsi vemo, kaj;
zdaj šele vemo, kaj v duši gori nam —
črni sitar, le rešetaj!

8./V. 1908. **Oton Zupančič.**

Ulica umirajočih.

Spisal Ivan Cankar.

olga je ulica in čisto ravna, kakor napeta vrv; če pogledam skozi okno, ji ne vidim kraja ne na to, ne na drugo stran. Siva je, pusta in prašna. Hiše so vse enake; visoke, temne, tihe. Oko se ozre in spozna takoj: v tej ulici še ni bilo srečnega človeka; kadar pride Kristus poslednjikrat in bo paradiž odprt, se bo najprva razsula v prah.

Mnogo je takih ulic — kam bi se drugače skrili izgnanci in obremenjenci, kam bi pljusknilo temno morje svoje pene? Ampak nekaj posebnega razlikuje to ulico od vseh drugih na svetu; in to posebnost sva pred nedavnim časom opazila midva, moje dekle in jaz.

Najina ulica je namreč ulica umirajočih. Uro za uro, dan za dnem romajo mimo črni pogrebci. Velika črna rakev z belim križem na pokrovu; težko jo nosi šestero mož. Drobna bela rakvica, ki jo nese pod pazduho skljúčen starec. Dolg pogreb, ženske s črnimi pajčolani, moški v črnih suknjah; solze, vzdihovanje, žalna pesem zvonov. Četvero mrkih pogrebcev, brez križa in cerkovnika; razcapan fant teče po blatu za njimi in tuli kakor pes za gospodarjem. Dan za dnem, vrsta za vrsto. Izpraznila pa se ulica ne bo nikoli: rakev iz hiše, postelja v hišo.

Spočetka se nisva posebno zmenila za ljudi, za njih življenje in umiranje. Nisva gledala na ulico, ker je bilo v izbi sami in v najinih srcih dovolj bridkosti. Navsezadnje pa je srce otopelo in bridkost je bila kakor kosilo in večerja. Ozrla sva se na ulico.

„Glej — trinajsti!“

Iz nasprotne hiše so prišli pogrebci; čemerno so se držali, celó kletev sva slišala; daleč zadaj v veži je nekdo kričal za njimi, da so oderuhi in razbojniki.

„Trinajst!“

Takrat se me je lotila prijetna misel.

„Škoda, da nisva štela kar od začetka! Celo iz te hiše jih je šlo že najbrž več nego trinajst — toliko sva jih samo videla, Bog

pa vedi, koliko sva jih zgrešila! Ob nedeljah naju ni doma in prav ob nedeljah umirajo ljudje najrajši . . . Potrebno bi bilo, da napraviva zapisnik . . .“

„Glej — od one strani!“

Od druge strani je počasi romal dolg pogreb; celo venec z belimi trakovi je ležal na rakvi.

„Tudi tega zapišiva! Drugi že danes, pa je komaj enajst! Da bi le videl človek do konca ulice, na to in na ono stran!“

„Čemu bi gledal? Drugod ne morejo do pokopališča nego tod mimo . . .“

Slonela sva ob oknu do mraka in naštela sva jih sedem; sedem od jutra do mraka. Slab dan je bil; pozneje sva jih naštela včasi do petnajst in več. Ulica je bila dolga in hiše so bile visoke.

Zvečer sva prižgala svetiljko in sva napravila zapisnik. Prvega dne nisva štela, ker sva bila stopila k oknu šele ob enajstih; rakve beračev pa gredo navsezgodaj svojo pot, nekatere že ob petih.

Drugo jutro sva bila na straži, ko se je danilo. Prvi pogreb je ugledala ona že od daleč, ko sem videl jaz šele komaj črno senco v megli.

„Prvi!“

Ko je napravila v zapisnik debelo črto, je namršila obrvi.

„Ampak to ni nič — samo dan in črta! Če pogledava kasneje — kaj bova videla? Mrtev dan, mrtvo črto! Kdo je bil? Iz katere hiše? Kako mu je bilo ime, ali je bil moški, ali je bila ženska, otrok ali starec?“

„In za katero boleznijo . . .“

Zasmejala se je.

„Tega ni potreba — ni potreba v tej ulici . . . Ali bi ne bilo smešno, če bi kdo ne umrl za jetiko? Zato tudi zdravnika ni pol ure daleč . . . Ampak zapisnik narediva tako, da bo kakor naglas govoril . . . da ne bo tam samo gola mrtva črta, temveč spomin človeka, ki bo gledal in rekel: do tiste ure sem bil!“

Napravila sva drug zapisnik. „Dan in ura smrti, ime človeka, njegova starost in njegov poklic.“ In velik prostor za posebne opombe. Truda sva imela mnogo, ampak sladek trud je bil. Vse bi bila lahko poizvedela v župnišču, kar nakratko in za ves teden. Toda prijetnejše je bilo povpraševanje po hišah, razgovarjanje s tujimi, objokanimi, od bridkosti otopelimi ljudmi, ki so odgovarjali tako vdano in odkritosrčno, kakor spovedniku. Zgodilo se je, da je človek srepo gledal in natanko poslušal, pa besede ne razumel;

tudi se je pripetilo, da je nenadoma pričel zmerjati, sam ni vedel koga in čemu in da nama je nato soseda prišepnila v veži globoko skrivnost. Gledala sva resno in žalostno, govorila sva z zamolklim glasom, v srcu pa sva bila vesela; in vendar ni bilo nič hinavščine ne v najinih očeh, ne v najinih besedah: umrl je človek, Bog mu bodi milosten, še solza se mu spodobi . . . a midva sva mlada in vesela in imava zapisnik.

Zvečer sva bila obadva trudna in zaspana, napravila pa sva vse po vrsti, kar nama je bil dan razodel.

Ob tednu sva napravila pregled in pokazalo se je, da so se učenjaki zmotili, ali pa da je najina ulica čisto poseben kraj, ki se v življenju in v smrti razlikuje od vseh drugih. Prav malo sva namreč naštela otrok in starcev še manj; večina je bila deklet od šestnajstega do dvajsetega letà in fantov od osemnajstega do petindvajsetega. Drugod se ljudje ženijo in može v teh letih; ampak v tej ulici je zgodaj mrak.

Ni še preteklo mesec dni, ko nama je bilo že malo dolgčas ob zapisniku. Kakor je človeku dolgčas ob dolgi procesiji: prve obraze še gleda, opazi celo njih posebnosti in zanimivosti, nato pa se mu polagoma zazdi, da so si enaki in da je gledal ves čas enega samega človeka, ki mu je bil že zdavnaj znan; okrene se in gre zlovoljen po svoji poti.

Odprla je zapisnik in je strmela vanj.

„Ni živ . . . glej, nič ne govori! Ta je umrl, to uro je umrl, to nevesto je imel — kaj še? Ničesar več . . . kakor mrtva črta, mrtev dan! Odpri kjerkoli ta pusti zapisnik: povsod en sam obraz . . . gleda in molči! Kaj sva zato skrbela, hodila in pisala, da bi gledala zdaj ob dolgih večerih to debelo knjigo, ki ni drugega nič nego stokratna podoba ene same dolgočasne mrtvaške glave? O dragi, prazno je življenje . . . prazno še v smrti!“

Stopila sva k oknu, obadva zlovoljna in žalostna. Tedaj pa je šla preko ulice ženska, zavita v dolgo črno ruto. Sključena je šla, strmela je v tla, njen obraz je bil upal do kosti.

Ona pa je gledala za njo.

„V solncu gre, ogiblje se sence . . . boji se pač, da ne utone vanjo. Morda gre poslednjikrat preko ulice . . . O dragi, kako sva bila nespametna! Kaj bi s tistim mrtvim zapisnikom? Ne štejva mrtvih, leže naj mirno, Bog ž njimi! Štejva umirajoče, pot jim kaživa, čas jim meriva! . . . Takoj začniva, s tisto žensko! Doklej še? Do

septembra sodim jaz, do prve severne sape! . . . Pojdi in vprašaj, kdo da je in odkod!“

Tako sva začela z novim zapisnikom. Nisva preštevala več mrtvih — živim sva štela dni in ure. Dela je bilo toliko, da sva ga komaj zmagovala; zakaj ulica je bila dolga in hiše so bile visoke.

Zaznamenovala sva najpoprej tiste, ki se jim je najbolj mudilo; zato sva imela prve dni največ opravila. Spoznala sva, da bi bil ves trud brezzmiseln, če bi stala na cesti in čakala, da nama pridejo obsojenci naproti. Poiskati jih je bilo treba v tistih temnih, vlažnih, smrdljivih brlogih, ki se skrivajo za visokim zidovjem. In kmalu sva imela znancev, kolikor je bila ulica dolga.

Najin zapisnik ni bil več popoln — o popolnosti sploh ni moglo biti besede; življenja samega bi ne vklenil v rubrike — kako šele bi vklepal umiranje, ki je v svojih podobah stokrat živejše in bogatejše?... Imenik umrlih sva pisala samo še mimogrede in brez veselja; vse posebne opombe so se preselile v imenik umirajočih. „Porojen tega leta in tega dne... torej mu je toliko in toliko let... krojač po poklicu (dobra tretjina jih je bilo krojačev) . . . odbije mu najbrž ta dan in to uro . . .“ Vse po vrsti.

Prvi teden sva se neprestano motila. Izmed vseh, ki sva jih napisala in obsodila v tistem času, je en sam umrl ob uri, kakor sva jo bila določila; vsi drugi so nama pokvarili zapisnik. Neki šivilji sva prisodila samo še dobrih troje tednov, pa se je kasneje omožila ter se preselila bogvedikam. Drugače pa je storil mlad, čokat fant, kovač, ki se nama je takorekoč kar izpod prstov izmuznil; spoznala sva ga pač na očeh in ušesih, da je obsojen, ampak zapisala sva mu dolgo cesto in še dneva nisva povedala; zvečer sva napisala ime, naslednje jutro pa je umrl. Kadar sva se tako zmotila, sva bila obadva žalostna in sva nemirno spala.

Tako je bilo prvi teden; izkušnja pa nama je kmalu izbistrila oko in pamet. Na jesen sva razločevala in sodila že ob prvem pogledu. Nisva gledala več samo na oči in na ušesa, temveč tudi na čelo, na lica, na izraz in obliko ustnic, na podbradek in vrat; bolj nego vse drugo je bil važen način, kako je obsojenec govoril, kako je sedel in hodil in posebno še, kako je — mislil. Zakaj obsojenci mislijo naglas; tiho slutnjo, ki bi jo radi skrili, razodenejo ob prvi priliki s kretnjo in pogledom, celo z besedo; molčali bi, pa naravnost koprne, da bi skrivnost razkričali.

Ne samo za človeka samega, treba se je bilo brigati za vso okolico; drugače bi naju ukanil, ko sva mu pretehtala poslednjo

kapljico ter prižgala svečo. Ležala je ženska na postelji, sedemnajst let ji je bilo. Odeja je ležala tam, ženske ni bilo; rumen obraz na vzglavju, dvoje temnih oči v njem, črni lasje ob licih — telesa ni bilo več. Svetili so in jokali, midva pa sva se v srcu smehljala, zakaj vedela sva, da se najin zapisnik ne moti. Pred tremi meseci je pisala bratu v Ameriko; poznala ga je, ko je bil otrok, pa se ga je nenadoma spomnila, kakor se spomnijo bolniki davnih časov in daljnih ljudi, kadar v izbi več ne razločijo obrazov. Midva takrat nisva zapisala dneva, zakaj določeno je bilo: ugasnila bo tisto uro in tisto minuto, ko se prikaže voz pred hišo; ne za hip prej in ne za hip pozneje; krvi ni bilo v srcu, ampak bilo je pričakovanje. In kakor sva zapisala, tako se je zgodilo čez štirinajst dni . . . Nekoč sva prišla k šestletnemu dekletcu, tako slabotnemu in drobnemu, kakor da mu je komaj dve leti; v rokah je tiščalo umazano, razdrapano cunjo, s črnim trakom prevezano; ta cunja je bila punčka. Pa je nekdo prišel in je rekel, da je cunja zastrupljena in da naj jo vržejo na cesto; naročila sva ljudem, da naj povedo, kadar bo cunja na cesti; in nič se nisva motila: še tisto uro je dekletce dopolnilo.

Mnogokdaj se je pripetilo, da si nisva bila edina v računu in sodbi. Ob takih prilikah sva stavila; spočetka za poljube, kasneje tudi za denar. Najina ljubezen ni bila nič hladnejša nego kdaj poprej, samo nemirnejša je bila; prej enakomerna, tiha prisrčnost — zdaj vsa strma pot od sovražne zlovoljnosti do viharne strasti. Kadar sem pogledal skozi okno, trepetajoč od radosti, da se je izpolnila moja beseda, sem čutil na vratu njen temni pogled.

„Spravi to krono, pa jo spravi! Le da bi bilo po tvojem . . . bi ga še sam ubil!“

Takim besedam nisem zameril; tudi jaz sem jo sovražil, kadar so prišli pogrebci ob njeni uri in se je ozrla name z žarečimi očmi.

„Ubijala bi sama, brez vesti in brez usmiljenja, da bi se izpolnila njena ura!“

Ne bilo bi treba veliko skrbi: ob tihi uri prašek v kozarec, ki stoji ob postelji — kdo bi iskal in kdo bi spoznal? Tako bi storil tudi jaz . . .

Malo sva spala tiste čase. Vzdramila se je ona, ali sem se vzdramil jaz, in nihče ni drugega budil. Šel sem gledat z opreznim korakom, če se ni zasvetilo kje v odprtem oknu; in ko sem se vračal, je strmela name napol v sanjah in je zavzdihnila: „Ne dotikaj se zapisnika, ne popravljaj zapisnika!“ Tudi jaz sem včasi

planil, kakor da me je v spanju poklicalo, in ugledal sem njeno senco ob oknu . . . Umirali so pred nama, po najini sodbi in po najinem ukazu; stala sva ob postelji, kakor stojita sodnik in duhovnik pod vislicami; kdor je bil zapisan, je bil obsojen. In komaj sva občutila, kako se je bilo najino življenje preselilo iz src v zapisnik.

Dvoje mirnih sodnikov sva bila, dvoje hladnih duhovnikov. Brala sva sodbo in sva jo zapisala, pa še z očesom nisva trenila; govorila sva molitve umirajočim, pa je ostala beseda na jeziku, ni šla ne v srce, ne proti nebesom. Nikoli se ni zgenilo sočutje v meni in tudi v njenih očeh ga nikoli nisem opazil. Da bi se prikazala solza, bi ob tisti uri ne bilo več zapisnika . . .

Včasi pod večer je prišla Mira, da nama je pripovedovala o svojem ženinu in o svoji sreči. V najinem zapisniku je bila številka tristoinpetinšestdeseta. „Mira . . . sedemnajstletna . . . šivilja . . . nevesta . . . obsojena za Božič . . .“ Lepa je bila nekoč — lepota tuberoze, opojno dišeča v temi in samoti. Zdaj so bile oči vdrte, lica so splahnela do kosti, ustnice so bile že tenke in vse opaljene od vroče sape, glava je bila sklonjena; oblačila se je vsa v črno, tako da je bila še bledejša.

Prišla je k nama, sedla je na zofo in je govorila z nemirnim glasom in nemirnim, begotnim pogledom, kakor da bi neprestano in strahoma povpraševala: „Kaj ni res? Recita, da je res! Bojim se namreč, da so vse te besede nespametna tolažba, gole sanje!“ . . . Tudi o bolezni je govorila, ampak le mimogrede, kakor o postranski, nevažni stvari, ki je komaj vredna, da bi jo človek omenil. „Sinoči mi je bilo nekako slabo ; spati nisem mogla, pa sem odprla okno . . . zjutraj pa je bilo že vse dobro; zdrava sem bila kakor nikoli . . .“

Midva sva se natihem smejala. Vsi so namreč taki, da ne govore o bolezni in tudi ne mislijo nanjo; prav tako, kakor jaz ne mislim na svoje lase, na svojo brado, na svoj nos; smrt je v njih, neobčutena in neopažena, kakor je v meni kri in življenje. In tudi so vsi taki, da žive po noči in umirajo po dnevi; kolikor je ulica dolga, je v vsaki hiši vsaj po eno okno do jutra odprto, a od zore do poldne tesno zagrnjeno; tam slone vso noč, v odeje zaviti, in strme v nebo s temnimi očmi.

Teden dni je bilo pred svetim večerom, ko sva gledala za pogrebom in je šla Mira preko ulice. Izpreletelo me je nenadoma kakor tiho sočutje.

„Nje bi ne bilo treba napisati . . . Lepa je bila nekoč!“

Ona je namršila obrvi in me je začudena pogledala.

„Kar je zapisano, je zapisano! Kakor je sojeno, je sojeno!... Ne popravljaj zapisnika!“

Z zamišljenim očesom je gledala za njo, ki je črna in upognjena stopila v vežo.

„Natanko sem jo premislila, ne sme me ukaniti! Ali si opazil: prej je vselej privzdignila krilo, ko je prestopila vežni prag; danes ni tako storila, roka je visela ob životu! — Kakor je zapisano: še teden dni, pa ji bova svetila; o mraku, sodim jaz, od pete do šeste ure . . . Glej, spet je na ulici; k nama se je napotila!“

Prišla je k nama; v soboto je bilo, teden dni pred svetim večerom.

Zdelo se mi je, da je še bolj slabotna, drobna in bleda nego poprej in da je še več plahe prošnje v njenih očeh. Tiste plahe prošnje: „Nikar ne recita, da so vse moje besede le nespametna tolažba; tudi s pogledom nikar ne pokažita, da je vse to upanje le igrača! Kar mislita v srcu, naj v srcu ostane!“

Prinesla je velik svežnj s seboj in ga je obzirno in skrbljivo razvila na mizi. V svežnju pa je bila bela, svilena, sladko šumeča obleka; položila je nanjo obedve roki, dolgi, tenki roki in naju je pogledala molče in smehljaje. Morda je občutila najino tiho misel; umeknila je pogled, sedla je na rob zofe in je položila roke na kolena.

„To je namreč moja poročna obleka... Sinoči jo je prinesla, pa mi je bilo nekoliko slabo . . . danes sem jo oblekla, zelo lepa je . . . in komaj se prestopim, zašumi tako prijetno . . . kakor da bi šel s prstom preko dlani . . . Pol ure sem hodila po izbi, nazadnje pa se mi je zdelo, da se peljem v vozu, in trudna sem bila...“

Moje dekle je stopilo k oknu; vedel sem, da se je okrenila samo zategadelj, ker ji je bilo na smeh. Ko se je vrnila, je stopila k mali mizi, kjer je pod cveticami ležál zapisnik; odprla ga je in je listala po njem počasi s tenkimi, prosojnimi prsti; tiho je trepetal smehljaj na njenih ustnicah.

„Kdaj, praviš, da bo poroka?“

Mira je gledala nanjo z nemirnimi, nezaupnimi očmi in je govorila zelo hitro.

„Takoj po praznikih, prav nič ne bova čakala . . .“

Nenadoma se je prikazala rdečica na njenih licih, Bog sam vedi odkod.

„Saj je neumno in otročje . . . ampak tako lepo je, da ni besede, ki bi vse to razodela. Pomisli: obleke sem se veselila,

vse dolgo leto sem se je veselila, bolj nego poroke same — in zdaj, ko jo imam, je nisem več vesela; včeraj je bila zlata, danes je še srebrna, jutri bo morda že cunja . . . Zdaj se veselim prstana . . . ampak nadvse, nadvse na svetu se veselim voza in svatov; dvoje konj bo vpreženih, voznik bo imel bel šopek za klobukom in na biču, svatje bodo črno oblečeni in bodo gledali slovesno. In takrat pride on . . ."

„Stoj!" se je okrenilo k meni moje dekle. „Njega nisva še napisala!"

Prestrašena se je ozrla Mira.

„Kako mu je ime?" je vprašala ona in je omočila pero.

„Franc!"

„Koliko let mu je zdaj?"

„Štiriindvajset!"

„Kaj je?"

„Kovač!"

Gledala mi je srepo v obraz in je premišljevala.

„Kako bi ti sodil?"

„Nisem ga še ogledal . . . samo na ulici sem ga srečal . . ."

„Lahko bi sodil, če si ga srečal!"

Nato se je okrenila k Miri.

„Dalje pripoveduj!"

Mira je govorila napol šepetaje; težko je sopla in zdelo se mi je, da se opaljeni ustnici nikoli nista doteknili druga druge.

„Pa to ni nič, vse to ni nič — kakor lesena igrača za otroke! Take misli plešejo pred menoj le ob tistih pustih urah, ko spati ne morem . . . saj tudi otrok zaspi, kadar ima igračo v naročju . . . Moj Bog, o moj Bog!"

Sklonila je glavo skoro do kolęn, stisnila je lica v dlani in je zaihtela.

„Čemu solze?" je reklo moje dekle s tako mrzlim glasom, da me je izpreletelo. „Čemu solze, ko je že tako vse zapisano in ne bo izbrisano nikoli!"

Mira je vzdignila glavo, njene oči so bile ob robeh zakrvavele.

„Kako lepo si rekla . . . da je vse zapisano! Tudi meni se včasi tako zazdi, kakor da grem po ravni, čisto ravni, dolgi, neskončno dolgi ulici in da ni pota na nobeno drugo stran; tja pojdem, kamor drži ulica, in kadar bo konec . . ."

Ni izpregovorila; in tudi midva sva molčala, ko naju je Mira trepetaje prosila z očmi: „Recita, da ni res! Recita, da so le hude sanje, da je le otročji strah!“

Odgovorila nisva, gledala sva nanjo, kakor gleda pravičnik na grešnika, in mraz je bil v najinih srcih.

Sklenjene roke je pritisnila k prsim; če pri naju ni bilo usmiljenja, pri Bogu je bilo.

„Pa bodi, kakor je zapisano — saj pojdem do konca! Ampak predno pridem do tistega žalostnega kraja, bo še veselja veliko! Niso le puste sanje, Bog ve, da niso! Še vse bom užila, še vse bom popila, potem pa bodi, kakor je sojeno!“

Žarela so ji lica, oči so se ji svetile. Mirno je stalo moje dekle, belo roko na zapisniku; in takrat sem videl, kako je zloba vzbočila njene ustnice.

„Po praznikih, praviš, da bo poroka?“

„Po praznikih!“

„Po praznikih ne bo poroke!“

Mira je prebledela, zgenila je z ustnicami, izpregovorila ni.

„Midva imava namreč zapisnik... tak zapisnik, kakor ga še ni bilo na svetu! Odpri, poglej! . . . Mira . . . sedemnajstletna . . . šivilja . . . nevesta . . . obsojena za Božič . . .“

Mira je molčala, strmela v grozi kakor kanarček, stisnjen v pesti.

„Za Božič, glej! Kako bi torej bila poroka po praznikih? Nespametna si, Mira — tega lepega šumečega krila ne boš nosila ob poroki . . . drugače ga boš nosila! . . . In tudi lepo bi ne bilo, da bi naju ukanila, da bi nama kvarila zapisnik!“

Mira je vzdignila sklenjene roke.

„Ne, ne, ne! Nisem razumela, ne maram razumeti! . . . Kdo stoji za teboj in govori?“

„Odpri zapisnik, poglej! Kar je zapisano, je zapisano! Najina roka je pisala, ne najin ukaz!“

„Ne do Božiča!... Do Velike noči vsaj, o vsaj do pepelnice!“

„Glej, kako si razumela! Ne dneva dalj, ne ure! Ne popravljaj zapisnika! . . . Čemu si bleda, Mira? Še teden dni je pred teboj, še teden dni prelepih sanj — čemu si bleda?“

Mira je vstala; trepetala je tako močno, da se je sveženj trikrat odvil, predno ga je zavila in prevezala.

„Ni bilo treba!“ je šepetala. „Ni bilo treba! Bog ne poslušaj tvojih besed, kakor so grešne; Bog ne glej v tvoje srce, kakor je

trdo! In če si še kdaj pogledava iz oči v oči, ne bodi sovraštva nad nama!“

Ponudila nama je roko in je gledala v tla.

„Če si še kdaj pogledamo iz oči v oči . . . tam na koncu . . . na koncu te ravne ulice . . . pa si poglejmo z veseljem in prijaznostjo!“

Mene je stresel mraz, ko sem ji stisnil roko, in čudno težko mi je bilo pri srcu; ampak kar je zapisano, je zapisano, kakor je sojeno, je sojeno.

Spremila sva jo do duri. Tako smo šli mimo ogledala, pogledali smo in smo prebledeli vsi trije. Vsi trije smo stali tam, vsi trije upognjeni, oči temne, vdrte, lica upala do kosti . . . vsi trije obsojeni . . .

Odpri zapisnik zdaj, omoči pero! Zakaj: kar je zapisano, je zapisano, kakor je sojeno, je sojeno . . . ne popravljaj zapisnika!

Še teden dni je do Božiča!

Sonet.

Še več ko misli v duši osameli
je zvezd na krilu mehkega neba,
visokih zvezd . . . Njih svit na cesti beli
hiti v polnoč. Do njih? Ne ve, ne zna.

Glej, ti si luč, kot luč med njih krdeli,
in jaz sem cesta, kdovekje doma,
in romam tja, kjer čistost trepeta
kot tvoja v vedrih glorijah nad čeli.

Zato ti služim v mislih dan in noč
ko sto željá mi bol ločitve žanje,
in vem: če tiho splule bi nad vrti

vse tvoje modre sanje v zvezd obroč,
tako z višin bi se čudile nanje,
kot je od lica večnih solnc do smrti.

Vladimir Levstik.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal **dr. Jos. Tominšek.**

(Konec.)

ko hočemo pozabiti vso to bedo pristnega napoljstva, pojdimo zvečer za kako uro se šetat na glavno shajališče elegantnega sveta, domačega in tujega, na že omenjeno obrežje (zapadni del luke) med „Sv. Lucijo“ in med Posilipom, bodisi da hodimo po širokem pločniku obmorske ceste „Carraciolo“, kjer je pristanišče le za izletniške čolne, ne za umazane trgovinske ali za hrupne pasažirske ladje, ali pa da stopimo čez ulico v ozadje pod palme sila vestno oskrbovanega mestnega parka „Villa Nazionale“ ali „Communale“ z nam že znanim akvarijem v sredi. V to okrožje si prav ne upa blizu priti kak razcapanec in očiten revež; ne vem, ali se v tem redu in tej snagi ne počutijo dobro, ali jih morda odvračajo vestni in sami elegantni stražniki „karabinierji“. Razpostavljeni so po parku in ob njem tudi različni spomeniki, ki jih ne bom omenjal. Spominu pesnikov Vergilija in Tassa sta posvečena dva tempeljčka. Vergilij je bil tu nekje pokopan; njegov grob („tomba di Virgilio“) pa nam kažejo na pobočju Posilipovem; tam je imel res vilo in tu je tudi želel biti pokopan. Mi prikorakamo po zapadnem podaljšku mestnega parka in po nekaterih strmih stranskih ulicah, zlasti mimo umazanih kovačnic, pred tisti starorimski grob, ki ga je Petrarca baje našel še popolnoma ohranjenega, a preverjeni smo lahko, da Vergilij baš tu ni — počival. Kar je starinskega, je v Napolju vse preveč razmetano in ni misliti, da bi se prav ta grob bil v dolgi dobi 1900 let še tako dobro ohranil. Poročilo je tem manj verjetno, ker je veljal Vergilij v srednjem veku za čarovnika; Vergilij je n. pr. baje zasidral v morje otok, na katerem stoji „Castello dell' ovo“ (jajčja trdnjava), in sicer ga je pritrdil na — jajcu! Odtod ime!

Take misli so vzrok, da se izprehajamo s prav posebnimi občutki po ulici „Carraciolo“. Mimo nas po široki vozni cesti pa se vrši „korso“, najlepši v Italiji. V večernih urah, ko tu igra promenadna godba do enajstih in se dreve gori in doli v pravcati dirki vozovi vseh vrst, avtomobili, pa tudi vozički, ki jih v diru pode

iskri (kdo bi to pričakoval!) oslički, da o različnih konjskih vpregah ne govorim, ljudje pa opravljeni z evropsko eleganco in južno pestrostjo in neprisiljivostjo, in ko se v ves ta življenski hrup tajno oglašajo spomini na tisočletno preteklost tega kraja: tedaj se zavedamo, kako majhen je posamezni človek, a kako veliko je človeštvo!

Od ceste „Carraciolo" se lahko gre proti zapadu kar naprej ob morju in nad njim, okrog griča Posilipa po lepi „novi cesti" (Strada nuova di Posilipo). Razgled nazaj na mesto, doli na morje in okrog na vile, nasade in prhke skale po griču je tako nepopisno lep, da je to pot treba prehoditi peš in ne s cestno železnico, ki pelje ob morju do tja, kjer se svet prične zniževati. Zdaj se morska obala zavije, Napolj se zakriva, a odpira se razgled na prekrasni Pozzuolski zaliv. Tu blizu je „Sejanova jama" in nekaj v stran ostanki vile „Pausilypon" („Miroskrbje"), ki je dala griču sedanje ime „Posilipo". Vilo si je bil postavil kruti rimski razkošnež in razsipnik Vedius Pollio, tisti, ki je nedaleč od svoje vile redil v svojih ribnikih žlahtne ribe z mesom svojih sužnjev! Vila je bila potem last rimskega cesarja Avgusta. Sploh so se semkaj prihajali zabavat in hladit rimski mogotci in so si z ogromnimi stroški pripravili vsako udobnost; omenjena „Sejanova jama" je n. pr. tunel, 900 metrov dolg, ki so ga izkopali zaradi primernejše zveze s kopališčem Puteoli (zdaj = Pozzuoli). Otočič Nisida (stari Nesis), žrelo ugaslega vulkana, ki leži kot nekak podaljšek Posilipa blizu obale, je bil last bogatega Lukula; pozneje je služil tudi zarotnikoma Kasiju in Brutu za posvetovanje o Cezarjevem umoru. — Kamor se ozremo, povsod znaki velike preteklosti, moči, krutosti in kulture! Dandanes se tod udomačuje le rafinirana kultura!

Ta obmorska stran Posilipa je najlepša. Zaradi lepega razgleda preko mesta na Vesuvij, njega podnožje in luko pa ne sme nihče zamuditi, popeti se po katerikoli ulici, najkrajše po kaki strmi s stopnicami, na vzhodno pobočje Posilipa ter po Tassovi cesti in njenih podaljških prehoditi grič. Nazaj grede se lahko usedemo na cestno železnico, da nas pelje po dolgem „Corso Vittorio Emanuele", izpeljanem visoko gori po gričevju v ozadju mesta, daleč proti vzhodu, celo po viaduktih, zopet do prometne žile, nam že znane ulice „Toledo" („Roma"). — Posilip je tudi podvrtan: v višini mesta pelje skozi njega premočrten predor, izkopan v letih 1882—1885, namesto krajšega starorimskega, ki ga je tudi vredno pogledati. Novi predor je dvanajst metrov visok in sorazmerno širok, razsvetljen seveda noč in dan. Zanimivo ga je pač premeriti peš,

nikakor pa ne prijetno. Cestna železnica in drugi vozovi povzročajo grmeč hrup, ki ga uho ne prenaša; neprijeten prepih nam podi prah v oči in usta in raznim nadležnežem v tem prostoru kar ne moremo uiti. — Za promet pa je ta predor („Grotta nuova di Posilipo“), kot neposreden podaljšek ceste „di Piedigrotta“, silno važen zaradi zveze s Pozzuolsko luko, ondotnimi kopelmi in drugimi znamenitostimi stare in svetovne slave (Averńsko in Lukrinsko jezero, Baja, Cumae, Capo Miseno), ki smo se jih deloma spomnili pri drugi priliki. Sredi predora je pripravljeno celó dvigalo, ki nas za tri solde potegne skozi zemljo na vrh Posilipa! Pameten tujec pa hrib pač rajši obleze zunaj nego znotraj. — Na grič Vomero pelje iz spodnjih delov mesta od dveh strani železnica vzpenjača („funicolare“). —

Ako še stopimo na severnem koncu mesta v lepe nasade okrog kraljeve palače na vzvišenem „Capodimonte“ in si ogledamo spodaj ležeče mesto tudi od te strani, potem se nam bo njegova lega vtisnila v spomin pač za vse čase. Spotoma še morda stopimo v obsežne katakombe „S. Gennaro“ z istoimensko cerkvijo. Kraljeva palača na Capodimonte se seveda ne sme zamenjavati s krasno stavbo na „Piazza del Plebiscito! Sicer se tujci, kakor se razume samo ob sebi, v Napolju brigajo razmeroma malo za take bolj reprezentativne stavbe in njim sorodne ulice; borzni trg in „Corso Umberto I.“ nista nič drugega kakor katerakoli živahna ulica na Dunaju; „Piazza Municipio“ je že vse kaj drugega, ker prehaja na enem koncu v morsko obalo, na drugem pa se druži s pristnim napoljstvom v „Via Toledo“, preko katere gleda doli trdnjava na griču S. Elmo. — Sploh: pristno domače življenje, gričevje v ozadju, morje ter zopet morje in naposled kot najvažnejše: zgodovina ljudi in zemlje — to so štiri privlačne sile v Napolju.

Nasproti tem silam izgine tudi pomembnost „Narodnega muzeja“ (Museo Nazionale) v Napolju, dasi spada med najbogatejše in je v nekaterih ozirih prvi na svetu. Neprecenljivo vrednost mu namreč dajejo izkopine iz razvaljenih in podsutih mest (Pompei, Herculaneum, Stabiae, Cumae); najlepše najdbe iz Pompejev na pr. niso shranjene v malem muzeju v Pompejih samih, ampak v „Narodnem muzeju“ v Napolju. Zbirka starih stenskih slik in bronastih izdelkov je neizmerno bogata; na stotine je tu nagrmadenih spomenikov, izmed katerih bi kakemu drugemu muzeju bil dika že eden! Pa tudi iz drugih dob je mnogo zgodovinskih in umetniških predmetov; saj so v muzeju združene zbirke napoljskih kraljev iz

raznih palač s slavno Farnesijcev (iz Rima in Parme). Zato so pod eno streho n. pr. klasična Hera Farnese, mozaik Aleksandrove bitke, Tizianove slike (Papež Pavel III., Danae), Corregiova „Madonna la Zingarella“ itd. —

Največja privlačna sila Napolja morda ni v mestu samem, ampak v njega bližnji in daljnji okolici. Prostor nam ne pripušča, da bi o vsakem priobčili vsaj splošni vtisk. Povsem nepopolna pa bi bila omemba Napolja, ako bi se ne doteknila Vesuvija in Pompejev. Ta sta sama zase znamenitosti, ki bi zahtevali posebnega članka; jaz morem tu podati le zunanji okvir svojega poseta tema krajema.

Poročila o Vesuviju so navadno polna raznih groz, nezgod, sitnosti, zaprek... Bralec rad vse verjame: roparski in tatinski ljudje, goreča lava, dim in strupeni plini, odprto žrelo, ki mi vanje lahko spodrsne — vse to preti tujcu, ki mora biti vesel, da se vrne le živ in s praznim žepom in — nepražen! — Kaj še! Več ko polovica takih poročil je vsaj dandanašnji prazno renomiranje ali pa znamenje, da si dotičnik ture ne zna urediti. Sitnosti, da, je precej in te obstoje v plačevanju raznih iz trte izvitih — taks, nevarnosti prav nikake, truda za količkaj utrjenega turista malo; potnik si pač ne sme sam obteževati svojega podjetja. — Najprej se razume samo ob sebi, da bo vsak pametni človek porabil železnico do Resine, odkoder se hodi na Vesuvij od zapadne strani, oziroma do Torre Annunciata ali do Boscoreale, če se hoče lotiti Vesuvija od juga. Kdor si do teh postaj najme izvoščka, ta si pač nalašč nakoplje romantiko dragega plačila, silnega prahu, pretresanja kosti, počasnosti in nikakega razgleda. Najbolje se je peljati s posebno obvesuvijsko železnico („circumvesuviana“), ki je izpeljana okrog cele gore; jako poceni je, vlakov gre mnogo in njen kolodvor v Napolju je nekoliko na desno od centralnega. — Staro pravilo v vesuvijskih potopisih je, da se izpod vznožja gore jaha nanjo, s konjem ali oslom, zlasti od juga iz Boscoreale ali tudi iz „Tre case“. Niti to se dandanašnji ne priporoča; ježa je draga, nam pribije na pete sitnega gonjača, sedenja na suhem hrbtu se naveličamo, živinče stopa počasi in meša prah, zadnji konec pota pa moramo itak iti peš. — Ves hrib naj obleze peš le tisti, ki gre na Vesuvij le na — izprehod; vendar čaka pešca vse polno ovir: ob suhem vremenu prah, ob mokrem blato (kajti lava se hitro stare), razgleda spodaj prav malo, ker vodijo potje vedno med gostim drevjem ter visokimi zidi in plotovi; pešec je nadalje izpostavljen vsem nadležnostim tukaj-

šnjega pohlepnega ljudstva, plačati mora celi dve liri vstopnine za neko — cesto, sicer se mora kar sredi pota vrniti itd.

Jaz sem se iz Napolja peljal z obvesuvijsko železnico (tudi cestna električna žeteznica pelje do sem) do Resine; nekaj minut odtod, v Puglianu, sem prestopil na Cookovo (izgovori: „Kuk“) vesuvijsko električno železnico, ki je osem kilometrov dolga, izpeljana od zapadne strani na zadnjo teraso pod glavnim stožcem gore. — Cookovi vlaki odhajajo po potrebi nekako vsake pol ure. Krasot te tričetrtiurne vožnje, pač najlepše v Evropi, ni moči popisati; vlak se dviga počasi kvišku, ob večjih strminah po zobčasti progi, krasota okolice kar raste pred našimi očmi in se širi in širi proti Napolju in morju in onostran njega ter daleč po Campaniji. Naš voz, katerega stene so skoraj vse eno edino okno, nam odpira pogled na vse strani tem laglje, ker je vzvišen nad bližnjo okolico. Sicer nas pogled na bližino mika še bolj nego v daljavo. Vozimo se po vinogradih, kjer raste slavna kapljica „lacrimae Christi“, neprodirni vrtovi samega plemenitega sadja nas spremljajo na obeh straneh; smokve, debele kakor buče, vise tik ob progi... Vendar oko nam sili gori: kmalu nas zapuščajo vrtovi, okolica postane mrtva, po goli strjeni lavi se peljemo, različno barvani, kakor je pač stara, visoke škarpe so zgrajene na raznih mestih, da branijo proti bodočim izbruhom spodaj ležeče rajske vrtove. In — mimo observatorija — bliže prihajamo dimu, ki se vali gori proti nebu . . .

Kmalu dospemo do končišča železnice, na precej obsežni terasi s seveda le vulkanskim kamenjem. Do velikega izbruha v l. 1906. je odtod privedla tujca še železnica vzpenjača naravnost po strmini v nekaj minutah tik pod rob žrela; omenjenega leta pa je vzpenjačo lava čisto razdrla; zato je treba ta zadnji kos, dobre pol ure, premagati peš ali jež. — Res! Še nismo prav stopili iż železniškega voza, že nas obsujejo razni ponudniki: ta nam vsiljuje konja, drugi osla, tretji nosilnico, četrti — samega sebe. — Odtod je najbolje iti peš; pobočje se dviguje sicer kaj strmo čisto naravnost do vrha, a pot je izpeljana v lepih serpentinah in brez vsake nevarnosti; tuintam puhti iz kake razpoke živ ogenj še neugasle lave, a mi bi morda šli kar mimo, ko bi nam vodnik ne pokazal s prstom tja. Vodnik? Da! Naravnost — predpisano je namreč, da moramo od postaje vzeti vodnika s seboj (za 5 lir), čeprav ga ne potrebujemo prav nič, ker pota zgrešiti ni mogoče in pomoči ni treba nobene.

Taka pot se pač ne pozabi nikoli! Pihal je prav hladen veter — bilo je zjutraj — in bredel sem nekaj časa po pepelu strte lave,

potem sem stopal rajši malo ob stezi po nerazbiti lavi, a sem moral paziti, da mi ostri robovi tega pod stopinjami škrtajočega kamenja niso čisto raztrgali čevljev. Zadaj za menoj je neki rejen potnik smešno čepel na suhem kljusetu, dva nosača pa sta v nosilnico („portantina") polagala nekaj, menda ženskega, kolikor je bilo mogoče spoznati iz ne vem koliko metrov pajčolana, ki je vihral okoli tiste žive kope. Zrak je bil čist, včasi pa je prinesel veter žveplen dim, razgled me ni mikal — le hitro naprej! — Tik pod žrelom stojim, pot pelje zelo strmo kar naravnost do roba. „Naprej!" Toda glej italijanske umnosti! Dosedanji vsiljeni vodnik ima privilegij le do te točke! In tik pred koncem je treba plačati — zopet takso, poltretjo liro, da me spremi vodnik še tistih par korakov. Zdaj sem tudi spoznal, zakaj je ta zadnji del pota izpeljan kar naravnost kvišku, ko bi vendar bilo prav lahko z dvema serpentinama mu vzeti vso strmino. Nalašč namreč hočejo ostrašiti tujca s hudim potom, da bi si (za 2 liri) vzel tu pomočnika! Tu je namreč tisti slavni prostor, kjer potnika z vrvjo vlečejo kvišku! Ko kaj takega čitamo v grozečih spisih, nam vstajajo lasje, ko pa stojimo na licu mesta, se nam zdi vsa procedura silno smešna in prav nepotrebna! Smejati sem se moral, ko sem videl, kako je tak vodnik zadrgnil jermen okoli nekega tujca in ga vlekel naprej, drugi „vodnik" pa je na ta živi tovor pritiskal še od zadaj. Jaz in moj tovariš spremljevalec pa sva se zaletela na vrh, na veliko jezo raznih pomočnikov, ki so naju bili strašili, da sama sploh ne uspeva!

In stal sem ob žrelu! Gledal sem doli v globočino, odkoder sunkoma prhata dim in para, se premetava plamteče kamenje, bobni grgrajoče grmenje. Kadar je veter pobrisal dim, sem videl na ono stran žrela: človek je tam videti kakor majhna živalica! Strašna širina in globina! Ob robu vede steza, neopasna, da smo le količkaj previdni. Od zadnjega izbruha se je žrelo razširilo, vrh pa znižal za blizu 100 *m*, tako da Vesuvij zdaj ni več 1300 *m* visok.

Gori na vrhu se toči v kolibici pristno „domače" vino; pokusil sem „lacrimae Christi", stoječ ob žrelu in obrnjen doli proti morju! Zlatorumena, sladka, težka kapljica, premočna za te vroče kraje, a vendar v soglasju ž njimi! —

Zdaj pa doli! Odločil sem se, da se ne vrnem po istem potu, ampak da jo uberem po južnem pobočju naravnost v Pompeje. Pogled navzdol na to stran je bil precej grozeč: vsa gora, kolikor je je, torej kakih 1200 *m*, se, kakor že vemo, v skoraj nepretrgani strmini spušča doli v obmorsko ravnino. Navpičnih sten sicer ni, a

če mi izpodleti, se bom kotačil ne vem kam. Saj je vse to pobočje jedva leto prej ogladila lava, ki se je valila zlasti na to stran in je uničila vse nasade ter se ustavila šele tik pred naselbino Boscotrecase, podrši nad sto hiš; dva široka toka sta se ulila tu sem in se nagrmadila mestoma 11 metrov visoko. — Najhujši izbruh je bil 7. aprila (1906); pepel je pokril celo v Napolju ulice in hiše po 5 *cm* visoko, v krajih ob Vesuviju pa tudi po 5 metrov visoko; kaj čuda, da so se pod tako težo podirala poslopja in da je v cerkvi v S. Giuseppe, na vzhodnem vznožju Vesuvija, bilo podsutih nad 100 ljudi. — Mikalo me je, drsati se po tej sveži lavi (na tej strani ni železnice); dal sem se pregovoriti vodniku in nekemu potniku, ki se je vračal s Kitajskega v Bremen, in brez odloga smo smuknili navzdol. Prasketali smo po ostri strjeni lavi, smučali po vročem pepelu strmih drč, kakor bi šlo za stavo! Planinska kri mi je zavrela v tej vročini in prehitro, prej ko v eni uri smo bili spodaj, v žalostni puščavi! Ped visoke trte in male kaktuse so pričeli nasajati v pušči tega še pred enim letom bogatega kraja.

Postali smo spodaj v prvi gostilni, kjer smo dobili zopet tistega dragocenega vina in dobrega prekajenega mesa in — pa le proti plačilu — vode, da smo se umili. Kajti v dostojen list ne spada popis, v kakem stanju smo dovršili to drsalno turo po lavi, pepelu in v vulkanski popoldanski vročini! Nekaj sitnosti je še bilo z vodnikom, ki je, nadejajoč se velike napitnine, prav po nepotrebnem spremljal naše korake še spodaj po široki cesti, dasi je bil že odslovljen. Mož je pač skrbel za svoj ljubi, vroči kruhek! — —

Tod okrog so me obdajali živi sledovi sveže moči Vesuvijeve; po preteku dobre četrt ure pa sem stal v mestu, kakor je bilo pred skoraj 2000 leti, v izkopanih Pompejih. Hodil sem po ulicah, koder so se do 24. avgusta leta 79. po Kr. mirno srečavali meščani, stopajoč ob hišah po pločniku, zelo vzvišenem nad voziščem. Po tem so drdrali vozovi s tistimi visokimi kolesi in kratko osjo, kakor jih vidimo še dandanes v Kampaniji; ulice so bile vse tlakane s kamenitimi ploščami in tir je v nje globoko zarezan. Omenjenega dne je prišla katastrofa! Večina prebivalstva — vseh je bilo kakih 25.000 — je pobegnila in odnesla imetje, kolikor ga je mogla; na stotine pa jih je bilo zasačenih. — In pepel je zakrival mesto, strehe so bile podrte, višje zidovje je molelo v zrak. Tekom poznejših let in stoletij so sosedje izkopali, kar so dosegli in kar se jim je zdelo kaj vredno, potem je izginjal spomin na mesto. Kralj Karel III. je leta 1748. pričel nekaj izkopavati, a sistemno se je lotil odkri-

vanja mesta šele Fiorelli l. 1860. Zdaj so odkrili važnejši del mesta s toliko popolnostjo, da nam nudijo sliko o onem starem življenju, kakor je ne dobimo nikjer drugje na svetu. Ulica se vrsti za ulico, ob obeh straneh še stoje hiša ob hiši. Zasebna poslopja so proti ulici precej enostavna, ker se je domače življenje Rimljana razvijalo, kakor zdaj še pri orientalcih, le v ozadju hiše; ta sestoji zato iz več delov, ki si slede drug za drugim tja do vrta. Hiše so bile večinoma pritlične, pri dvo- in tronadstropnih so gorenja nadstropja vsa podrta; le pri eni hiši se je posrečilo vse ohraniti. — Zelo dobro ohranjene pa so mnoge pritliške obokane sobe, posebno kopeli, z živobarvnimi, včasi precej frivolnimi slikami; mnogo so jih pač odnesli v muzej v Napolju. Ohranjene so seveda tudi najrazličnejše hišne priprave (kuhinje, vodovodi itd.) ter oprave; sploh si ni težko slikati vsega življenja v tem provincijalnem, vobče premožnem mestu, tem laglje, ker kmalu spoznamo, da so bili ti stari prebivalci v svojem življenju in bivanju vendar zelo podobni nam in zlasti prav tako krvavi za kožo kakor mi. — V podrobnosti se mi je nemogoče spuščati, saj so obširni opisi predmetov lahko pristopni pravim interesentom, starinoslovcem. —

Pošteno truden in lačen sem bil, ko sem zvečer moral zapustiti to od mrtvih vstalo mesto; zvečer se namreč zapro vsi vhodi in mesto zopet omrtvi . . .

Z vesuvijsko železnico sem se vrnil v Napolj. Morska sapa me je posvežila in vtiskov mi je toliko vršalo po glavi, da se ni hotel pojaviti zaspanec. Izprehajal sem se po „Galleria Umberto I.“, že prej omenjeni, nekaki pokriti ulici z lepimi prodajalnami in raznimi zabavišči. Takoj ob vhodu (nasproti „Karlovemu gledišču“) se toči izborno monakovsko pivo; od tam me zagleda moj kitajski znanec z Vesuvija. Potegnil me je k sebi in mi je pripovedoval to in ono s svojega bivanja v daljni Aziji; med tem pa je igrala v bližnji kavarni naše galerije godba prav izbrane komade; sivolas starček je temperamentno dirigiral, a na kontrabas je igrala — dama, edina v sicer moškem orkestru!

Ko se je ura bližala polnoči, sem se poslovil od svojega znanca za vselej. On se je nameraval zjutraj vkrcati za vožnjo proti Gibraltarju, jaz pa sem se že vračal proti domu, namreč v — Rim!

Najžalostnejša noč.

Spisal Ksaver Meško.

Sveta noč, blažena noč . . .

Ves obilni, kipeči svoj blagoslov razliva nebo to noč, milostno kakor nobeno noč v vsem dolgem letu ne čez zemljo, v grehih vzdihujočo. Radodarno kakor nikoli vse leto ne trosi to noč neskončno svoje bogastvo po revnem svetu. Nebeško prelest vliva v srca, drhteča v čudesnem nemiru in v sladkoopojni sreči, v kakršni nikdar v vsem letu, ob poročnem dnevi morda komaj.

Kdo jo je opisal, kdo jo je naslikal kdaj vredno vso to prelest? Kdo ga je izpel kdaj primerno, docela, do zadnje globočine ves neizmerni blagoslov svetonočni? Kdo na vsem širnem svetu jim je pogledal kdaj do dna z umrljivimi svojimi očmi, s srcem, smrti določenim, nebeškim tem skrivnostim, čudovitejšim, nego so skrivnosti knjige apokalipske s sedmerimi pečati zapečatene, zakrite in skrite očem in srcem, v velikem, božjem hrepenenju in tesnem pričakovanju drhtečim, kdaj da se odpre knjiga in se razgrnejo pred začudeno dušo neumljive, nikoli še slišane, nikdar in nikjer še gledane tajnosti knjige . . .

O čuda svetonočna, o blagoslov božični! — Kamor stopi noga, glej, grehu odkleta, posvečena zemlja! Kamor se ozre strmeče oko, v bližino in v daljino, glej, blagoslovljen svet! Kakor visoko se dviga pobožno, v sladkosti moleče srce, glej, s svetlostjo oškropljeno, ne, obilno oblito, s svetostjo preplavljeno nebo! Kakor daleč, kakor globoko, kakor visoko plava v veličastne vizije zatopljena, s sladkostjo napolnjena, v nemiru drhteča duša, glej, vsepovsodi mehka, ljubeča roka, iztegajoča se ji naproti, mehkejša nego roka sladke, v prvi ljubezni drhteče sedemnajstletne ljubice, bolj ljubeča nego roka materina . . . O blagoslov božični, o čuda svetonočna!

Pobožno in mehko, vabeče in tolažeče kakor vse leto ne zveni pesem božičnih zvonov v tiho, sanjavo sveto noč. In bolj voljno, z večjo ljubeznijo in z večjim hrepenenjem nego kdaj v letu prisluhnejo stotera, od svetonočnega blagoslova in od svetonočnih čudes razvneta in omehčana srca. In sledijo klicu, mehkemu in

sladkemu, kakor je klic materin. Oživijo vsa pota, vse gazi se napolnijo s temnimi postavami, hitečimi v sladki omami k istemu cilju.

Stopim v cerkev.

Glej, kakor vse leto ob nobenem dnevi sevajo oči otrok pred oltarjem. Kakor ob največjem drugem prazniku ne, jim rde lica od srčne radosti in sladke, mameče blaženosti. Vso cerkev polni svečan mir. A ob vsi ti veličastni svečanosti mi čuti srce, in menda čuti isto vsako drugo srce, nemir, ki plava od tabernaklja do velikih vrat, tajnosten in čaroben, kakršen ne polni cerkve ob nobeni drugi slavnosti in slovesnosti, nepopisljiv, nepojmljiv skoro.

Stopim pred oltar s srcem čudesno drhtečim, kakor ne vse dolgo leto ob nobeni drugi uri. Ali je radost, ki ga vnema, ki ga širi in stiska, čista, neskaljena, nebeška, angelska in božja radost? Mogoče, da je obilna mera radosti božične v srcu. A več, glej, je boli v njem!

Ker v duhu sem vso to noč v domovini. Zakaj veliko in močno je hrepenenje srca po domovini to noč, tako močno in pekoče kakor ob nobenem drugem dnevi, v nobeni drugi noči. Gledam v duhu domačo vas, očetovo hišo, rodno sobo: luč na mizi, v kotu jaslice, ob mizi in ob peči domače, vse svetonočno radostne. Tudi rajna mati je še med njimi. Radostna je tudi ona. Čuj, nekoliko razburjena ji je govorica od svetonočnega nemira, a vendar mehka, mehkejša še nego sicer. Vlažno, a srečno ji seva oko. Morda misli na sina: Zre ga v duhu samevajočega v tihi sobici, ko se pripravlja, da stopi v ti najbolj blaženi, najbogateje blagoslovljeni noči pred oltar Gospodov in se spominja tam tudi nje, nje pred vsemi drugimi. Daleč je do sina, a vendar je radosti polna misel nanj . . . O mati! Eno veliko prevaro sem zagrešil zoper tebe, ki je obenem velika laž mojega življenja: da sem te pustil živeti vsa leta v mislih in prepričanju, kako sem srečen — srečen v tujini, srečen sam v življenju! In umreti sem te pustil v ti prevari! Velika je bila ta laž in mnogo premagovanja in gorja je zahtevala od mene. A ne morem je obžalovati iz srca; ker vem: Brez nje bi umirala še teže . . .

In glas domačih zvonov sliši drhteče srce sem v tujino. In gledam v duhu, kako se gibljejo po dolinah in po brdih, med vinogradi, spečimi pod tanko sneženo plastjo in drhtečimi pod blagoslovom svetonočnim, pod blagoslovom Njega, ki je posvetil vinsko trto in njen sad in njene solze z najvišjim blagoslovom v drugi, žalostni in prebridki noči — kako se gibljejo vsepovsodi svetilnice in baklje iz smolencev, kakor smo jih nosili, ko sem stopal še tudi

jaz deček in vesel dijak po posvečenih onih krajih k službi svetonočni. Škriplje po potih sneg. Hudo je mrzlo, kakor malokdaj v onih solnčnih, srečnih krajih. A koraki vseh so tako lahni in prožni nocoj. Vsi hite, še starci in starke, od tihega, ogrevajočega hrepenenja gnani. In govorica vseh je nežna, vseh glasovi so topli, ker so topla vseh srca, ker polni vsa v obilni meri svetost svetonočna, blagoslov božični . . .

Drhti po cerkvi pesem, kipeča iz srca, po domovini, po prijaznih obrazih, po ljubečih srcih hrepenečega. A ob kipeči pesmi svetonočni plaka na skrivnem duša v bridkosti in v žgoči zavesti samote in zapuščenosti, ki je žalostni njen delež do smrti . . .

Umolkne pesem, utihnejo orgle. Nagloma se prazni cerkev. Sveča za svečo ugasuje na oltarjih, žalostna tišina zavlada v velikem mračnem hramu božjem. Le nekaj ženic še moli pred oltarji in pred jaslicami in vzdihuje pridušeno med molitvijo. Ali leži teža in breme v tej sladkosti in blagoslova polni noči tudi na njih mislih, tudi na njih srcih? Ali pa so tako prepolne sreče in radosti njih duše, da omagujejo pod velikostjo in sladkostjo sreče?

Povsem se je izpraznila cerkev. Pojdem tudi jaz.

Prazno je tudi pokopališče; vse je odhitelo domov ali v gorke sobe k sosedom ob cerkvi, da počakajo tam zornice.

Le ena sama visoka, močna postava stoji, glej, ob stebru lope pred velikimi vrati, mirna, kakor iz kamena izklesana, in strmi v tiho, tajno noč, mrzlo, a pravljično bajno, da se čudijo še zvezde, ki gore na jasnem azurnem svodu nebesnem, svetlo kakor v nobeni drugi noči ne, in drhtijo nemirno v velikem strmenju.

„Ali ste vi, Joza?"

Zdrzne se nalahko in se okrene malo proti meni, a ne reče ničesar. Slovak je Joza, piskrovezec. Stanuje v naši vasi. Vidiva se čestokrat. In vsakikrat mi ve povedati čudovito mnogo o svetu in o življenju, dasi je primeroma še mlad, okoli trideset. Največ ve povedati o svoji domovini, najrajši govori o nji in najlepše.

„O čem razmišljate, Joza?"

Privzdignil je glavo in me je pogledal začudeno, kakor bi ne mogel umeti, kako da ga vprašam kaj takega.

„O domovini!"

Vsa bol, pekoča kakor pač vse leto ne, vse veliko hrepenenje, mogočno kakor v nobeni drugi uri, v nobeni drugi noči vse leto ne, je zvenelo iz te edine besedice.

„O domovini . . . Tako težko mi je nocojšnjo noč, gospod. V tujini! In tako sam!“

Povesil je glavo na prsi. Vzdihnil je pridušeno; močno telo mu je nalahko vzdrhtelo, kakor bi ga bilo zelo zazeblo ali kakor bi bil dušil s silo jok.

Resnično, svetonočno delo bi bilo, tolažiti ga. A nisem mogel. Sklonil sem glavo tudi jaz. Ker tudi vse moje gorje, ki ga čutim nocoj kakor vse leto ob nobenem dnevi, v nobeni noči ne tako bridko in pekoče, ima vir in konec v tem dvojem: V tujini in — sam . . .

V tujini in sam v ti blagoslovljeni, najčudovitejši noči . . . o sveta noč, prežalostna noč . . .

Sonet.

Čigava Indija? Čigav Bagdad?
Kdo strelja naj, obeša v Teherani?
Kdo nadzoruj moritve po Balkani?
Kam z zlatim ključem carigrajskih vrat?

Razpregel zemljevid je diplomat:
tovorov polni, glej, vsi oceani,
zakladov nakopičenih pristani —
Komu zemljé in morja blagodat?

I jaz razganém pred seboj papirje:
glej — rodna zemlja, naša draga prst!
Ko drugì se borijo za vsemirje,

boš rod, ki bivaš tod, boš v duši čvrst?
O, kaj bo z vami, vi mejniki štirje,
Celovec, Maribor, Gorica, Trst?

7./VI. 1908. **Oton Zupančič.**

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Konec.)

V tej stiski je Kokić mislil, ugibal, kako bi si pomogel. Domislil se je, kako gre kadiji v slast na ražnju pečeno jagnje. Vzel je torej pod vsako pazduho rejeno jagnje, in hajdi h kadiji potožit mu svoje gorje. Kadija je zbral svoje misli, katerih polovica se je zavrtela okoli pečenih jagnjet, druga polovica po okoli Kokićevega gorja, in poslušal je tožnika resnega obraza in z odkritosrčnim obžalovanjem. Drugo jutro je vtaknil kadija zlati križec za zasluge v žep — ta križec si je šele v konaku v veži pripel na prsi — in se je napotil zarad Kokićeve stvari k predstojniku Pruprutkijeviču, k modremu in pametnemu človeku, ki Boga pozna in je poleg tega tudi prava majka bosenska. Ko je kadija vstopil, je vstal Pruprutkijevič od dela, vtaknil pero za uho, roke v žep, kjer je porožljal s ključi, naredil je najmodrejši, to je, najtemnejši obraz, potopil oči in pazljivo je poslušal. Ko je vse slišal, je dejal globoko zamišljeno, politično in pomenljivo: „Hm!“ — ter odpravil kadijo, sam pa je hitel k Mojšlju popit po poljskem običaju pred dopoldansko južino dve čašici žganja, da bi na tej podlagi laže in bolje prebavil južino in se pokrepčal po naporni službi.

Tisto dopoldne je šla Kokićeva bula zahaljena čez trg k sorodnici. In prigodilo se je, da je po čaršiji gori prikolovratil pijan vojak, ki se je slučajno zakasnil v nekem zloglasnem zavodu. Po nesreči je mladi junak, ko je urno zavil okoli džamije, opotekajoč se nenadoma in nehote zadel tako silno ob Kokićevo bulo, da se je v svoji nerodni obleki zvalila na zemljo in, čeprav ji ni bilo zla, bolestno javknila: „Joj meni, mila majko, pomozite, ubio me Švaba!“ Ta klik je razsrdil vojaka; zasukal se je na petah, pomaknil kapo na tilnik, pa je proklel javno in naglas bulo, Muhameda, njegov zakon in njegovo brado. Ali da vidiš, kako so skočili Turki na „noge lagane“! Iz džamije, iz sosednjih prodajalnic in hiš so vreli starci, možje in mladeniči na trg pred džamijo. Gibanje je bilo, vrvenje in hitenje kakor na mravljišču, kadar je kdo raz-

brska. Glas, da je proklel švabski asker pred džamijo vse, kar je Turku drago in sveto, se je raznesel po bliskovo po turških ulicah in od vseh strani je pritisnil narod na trg. Tam je stalo na stotine ljudi, ki so se uredili ali po starosti, ali po sorodstvu, ali po rokodelstvu v večje ali manjše gruče. Pred vhodom v džamijo je stalo krdelo sivih Turkov, vplivnih pri narodu. Samo v tej gruči se je vnel živahen in vendar ne razdražen pogovor, vse drugo je molčalo, bliskalo z očmi in pričakovalo nekaj posebnega in nenavadnega.

Gospod Pruprutkijevič je držal baš drugo čašico dopoldanskega žganja med prsti, ko je zdajci kakor v povesti o Jobu planil v sobo Mojšelj in precej za njim gospod Lapar, oba bleda in prepadla. S pretrganimi besedami in v nedokončanih stavkih sta mu povedala o stvareh, ki se gode v mestu. Gospod Pruprutkijevič je ostrmel, čašica mu je zdrknila izmed prstov na tla. Zasmrčal je skozi nos in temno je pogledal na svojega pristava. „No ... no ... saj sem dejal ... sedaj pa zaslišiš kaj o svoji svinjereji! Ti ... ti ...“ hotel je zabrusiti: mulec, pa ni, ampak mirno je rekel: „Ti, ti ... kapaciteta v kulturnih delih!“ Poljska vljudnost. Vsi trije so na vrat na nos hiteli iz sobe. Uradnika sta bežala na čaršijo.

Tukaj se je vcarila v narod ona tihota, ki se pred hudo uro tako udušljivo in težko uleže na človeško srce. Vse, kar je prodiralo v to tihoto: tlesk zapirajočih se vrat, drdranje židovskih vozičkov, ki so jadrno bežali za vojaški ostrog, kjer se je zbirala boječa, težkovestna „madjarska kolonija“, njej na čelu sokol Mojšelj, naposled — glas trobent in bobnov, glasni zapovedni kliki, žvenketanje orožja, topot huzarskega oddelka, skokoma hitečega iz ostroga na odmenjeno mu mesto, pojavljanje višnjevih kap in svetlih bajonetov po vseh ulicah, vse to je javno pričalo, da je razburjenost v mestu velika.

Uradnika sta se pridružila orožniškemu častniku, ki je dajal potrebne ukaze svoji četi. Gospod Pruprutkijevič se je posvetoval s častnikom, kako v red spraviti narod, predno izpregovori vojaštvo odločilno besedo; rad bi bil pokazal, kako vpliva sama njegova beseda na ljudstvo in da ume sam s pomočjo orožnikov ukrotiti razburjene duhove. Še kakšen red bi si dobil za takšno patriotsko delo. Stopil je torej trdo in odločno nekaj korakov naprej proti gruči sivih Turkov in glasovito vprašal, čemu se je ljudstvo tukaj zbralo. „Ali še ne poznate naših zakonov“, je dejal z mehkim poljskim naglasom in umiljeno, kakor bi govoril iz izpovednice, „zakonov, ki ne dopuščajo nikakega nereda? Ali ste nam tako hvaležni

za omiko in napredek, ki ju prejemate od nas? Mi vam gradimo ceste . . .“

„Hvala tebi za ceste, gospodar“ se je oglasil Turek, sedeč na kamenu ob džamiji, „mi cest ne potrebujemo, nismo vozniki; mi vse, kar imamo, lahko prenesemo na konjih. Ceste so za vaše askere in žide.“

„Zemaljska vlada je dvignila in izboljšala poljedelstvo in živinorejo“, je nadaljeval nekoliko zbegani predstojnik.

„Znamo, da je dvignila, hvala za vaše poljedelsko društvo z globami! Živ i zdrav bio, ti i car čestiti!“ je odgovoril kakor sam zase Turek na kamenu ter si sesukal cigareto.

„Živila zemaljska vlada i njeni žandari!“ je zavpil nekdo v dnu zadaj.

Gospod Lapar se je nepotrpežljivo mel za predstojnikom. Videč, da ne teče kri, se je ohrabril: ni mogel strpeti, da bi tudi on ne pripomogel kaj, da se narod pomiri. Skočil je k Turku, ki je nepozvan tako hladnokrvno odgovarjal, ter ga vprašal: „Kdo je pa tebe, hadžija, najel, da tako drzno odgovarjaš gospodu predstojniku? Ali ne veš, da čaka smrt podpihovalcev in upornikov?“

„Bog je dal, Bog je namenil! Smrti se mi ne bojimo“, je odgovoril Turčin. „Mi nimamo ni handžarjev ni pušk, toda pobiti hočemo vsakega, kdor se drzne onečastiti naše žene in našo vero!“

V gospodu Laparju je zloba privrela do vrha. „A . . . tako . . . tako!“ je kričal, „dobro, da sem te spoznal!“ Ozrl se je po orožnikih. Častnik je stal že poleg njega s petorico svojih mož, katerih eden je s puško sunil Turčina v koleno, češ, naj vstane, da ga vklenejo. Po gručah je šel lahek šepet, oči so ognjeviteje zablisnile.

V tem trenotku se je pokazal izza ogla star general na vrancu. Za njim je prijezdilo nekaj častnikov. Vse se je obrnilo proti generalu, vse se mu je umaknilo v stran, celo orožniki so pustili prezgovornega Turčina. Ta general je bil ljudomil, priljubljen in moder človek — redka prikazen med dostojanstveniki tega sveta. Rodom je bil graničar, ki je do nitke poznal Bošnjake. Že 1848. l. je stal v bitkah pred madjarskimi vstajniki, potem je služil na Laškem, kjer je dovolj spoznal uporne ljudi in kako ž njim ravnati, pozneje se je bil v Bosni. Njegovo dostojanstvo, siva starost in bogate izkušnje so mu podelile prevago nad drugimi ljudmi, poleg tega pa je poznal človeka in človeško družbo skozinskozi.

General je jezdil kakor mimogrede, pred džamijo pa je hipoma ustavil konja ter se obrnil k tolpam. Nikakega nemira ni razode-

valo njegovo črnikasto lice, pač pa se je svetil na njem ironičen smehljaj, ki je pomirjevalno vplival na zbor ljudi.

„Že zopet vrag ni vedel, kako bi dovršil svoj posel, in poslal je babo“, je začel general v gladki srbščini z vzvišenim glasom. „In vi ste šli v nastavljeno past in se podali njegovi lokavosti. Ujel vas je v svojo vrečo in meni je treba samo zadrgniti, in gorje vašim ženam in otrokom! Namlel in zamesil vam je, a kruha ne bo dobrega. Kaj hočete tukaj?“

„Ako Boga poznaš . . . bodi naša majka . . . brani nas nasilstva!“ je izpregovoril sivobradi hadžija v rumenih sandalah v imenu zbranega ljudstva.

„Kakšnega nasilstva? Kar človek stori v pijanstvu, to še ni premišljeno nasilstvo. Vojaka, ki je razžalil vašo vero, sem strogo kaznoval. Vsak mi bo dajal odgovor za samolastno ravnanje!“

„Tudi drugi nas stiskajo, gospodar!“

„Kako?“

„Naganjajo nam nečisto žival v naše vrte in hiše. V lastnih hišah že nismo gospodarji.“

General se je za hip zamislil.

Gospod Pruprutkijevič je pokimal z glavo, njegovo kalno, nedoločno oko se je vsadilo na ubogega Laparja in odtrgal se je v njem zamolkel glas: „Hm!“

„Tu na tem mestu se ne obravnavajo take razprave“, je poučeval general. „Znano vam je, kje iskati pravice, če se vam godi krivica. V našem carstvu je mogoče po zakoniti poti priti do pravice, pri nas že od nekdaj velja prislovica, da je pravica steber vsakega carstva.“

„Dovoli, gospodar, da nas gre šestorica se pritožit v Sarajevo k zemaljski vladi, druga šestorica pa v Beč k carju čestitemu!“ je povzel besedo turški govornik.

„Poslanstev tu ni potreba: v Sarajevu in Beču veljajo baš tisti zakoni kakor tukaj v našem mestu; tudi tu se sodi v imenu carja čestitega. Oni, ki vas stiska, kakor pravite, ne bo ušel zasluženi kazni, ker človeška družba in Bog držita vsakega posameznika v svojih silnih rokah.“

„Dovoli torej, majka naša, da napišemo in vložimo pritožbo!“

„Napišite, kolikor in kar hočete“, je dejal general že nejevoljen ter mahnil z roko. „Sedaj se pa vrni vsak k svoji rodbini, ker vojska ima ukaz streljati, ako bi se ne povrnila mir in red v mesto. Ne mislite dalje na nemogoče stvari! Poglejte okoli sebe: po vseh

ulicah, na vseh oglih, na vseh brdih stoji carsko vojaštvo in spomnite se bosenske prislovice, ki pravi, da ni mogoče orati po gozdu!"

To rekši, je general izpodbodel konja in odjahal. Od vseh strani se mu je priklanjal narod; hadžija je vzkliknil za njim: „Živio gospodar, živa ti sreča!" In ljudje, ki so bili poprej pripravljeni hladnokrvno in slepo žrtvovati življenje, so se spogledali, vsakemu se je zdelo, da bere na mračnem obrazu svojega tovariša vprašanje: Čemu še stojimo na tem nevarnem mestu? Predno je poteklo pol ure, je bil trg pred džamijo prazen, prodajalnice so se odpirale, židovski vozički z Mojšljem na čelu so ropotali po vegastem tlaku nazaj v mesto. Mirna, kratka beseda sivega, izkušenega moža je izpodmila razburjenosti tla in preprečila krvoprelitje. Oni general je bil popularen pri Bošnjakih. Njegova soba je bila vsakemu odprta in mnogo so hodili veljaki k njemu v posete. Ko pa je šel leto pozneje v pokoj, ni dobil običajnih odlikovanj vrli mož.

Drugi dan so Turki vložili v konaku pritožbo. V njej so popisali vse globe, kar so jih kdaj plačali ali na dolgu ostali, vse naprave in novote, ki so jih želeli odpravljene. Pokazalo se je, da je pričina nekaterih teženj gospod Lapar. Listina je šla počasno po pravilih kancelijske manipulacije pod različnimi številkami po različnih rokah. Zaradi nje se je napotil gospod Pruprutkijevič v Sarajevo, kjer se je po pisarnah priklanjal od Poncija do Pilata, dokler ni naposled pritožba onemogla obležala v predalu visokega uradnika ter v Bogu zaspala. Vendar je modra oblast ukrenila dvigniti gospoda Laparja z gorkega sedeža in ga prestaviti v kršno Hercegovino. Tako sem zopet izgubil starega znanca. —

Kmalu zatem sem dokončal svoja opravila v mestu ob Drini. Pisal sem po Mitra in njegovega konja. Teden pozneje je stal Mitre pred mojim stanovanjem in nepremično je zrl v moja okna, dokler nisem prišel k njemu na ulice. Precej sem pogrešil kobilo šaro. Zvedel sem, da je izdihnila življenje sredi sočne detelje kakor pohotni kralj sredi razkošne gostije. „Prav se ji je zgodilo, če je tako nespametna, da crkne sredi detelje", je rekel Mitre. Namesto nje je pripeljal belca, katerega mi je predstavil, tresoč ga za šop redke grive, z besedami: „Star je, toda čvrst kakor zrno — pravi kremen!" Rebra tega kremena so bila že od daleč vidna in podobna lesenim obročem, vijočim se okoli soda. Bogme — ne pogledam rad na belega konja! On me vselej spomni starih bojevitih Germanov, ki so po božje slavili belce umrlih junakov in jih gojili v posebnih gajih. Kadar gledam na belega konja, vselej se mi zdi, da vidim pred

sabo kos tiste dežele, iz katere so se rodili Slovanom tako neprijazni sosedi. Vsekakor pa to ni drugega kakor gola prevara preživе obrazotvornosti. V tem, ko sem od vseh strani ogledoval belca in se čudil njegovi mršavosti, je Mitre odpenjal prazne torbe, mi tožil o bolezni, ki mu še veninven sedi v želodcu, in obupno je proklinjal hajduka, ki mu je, spečemu preteklo noč v hanu, ukradel izpod glave ne samo vse brašno, ampak tudi tri groše in ves duhan, vreden štiri krajcarje. Pomislil sem nekaj in potem sem potolažil siromaka.

Drugo jutro sva se napotila z vsakojakim brašnom obilo preskrbljena na obratno pot.

Igra.

Nervozni so kralji: Taroki
prežijo na nje iz zasede,
kraljice trepečejo blede,
kavali se zvračajo v skoki —
glej, jezdec in konj sta na tleh.
Udati se? — Pladost je greh.
Križ, goni nevernike, goni!
Zaplotniki! — Beži, Pagat!
Dama je . . . Fej, Mond-renegat!
Hip zadnji se Škisu pokloni . . .
Kjer Šteselj je čet komandur,
tam je izgubljen Port-Artur . . .

21./VIII. 1908. **Oton Zupančič.**

Vesoljstva utrinek.

Jaz nosim v duši tiho žalost,
na ustnih svojih smeh grenak;
mladost je moja kakor solnce,
ki sije medlo skozi mrak.

Jaz sam — utrinek le vesoljstva . . .
V tolažbo mi je ta zavest:
ker sam v vesoljstvu sem neznaten,
neznatna moja je bolest.

Rusmir.

Iz dolgega časa.

Spisal **dr. Ivo Šorli.**

(Konec.)

ravzaprav me je vendar sram, če se spomnim... Ne zato, ker se je zgodilo vse to: izpolnilo mi je dve leti mojega življenja; in vredno je, da se do konca hvaležno spominjamo vsega, kar je človeku napolnilo tudi le en hip. Toda način, kako sem se takrat vedel, mi kaže, kako popolnoma sem bil postal že — Zakrižan . . .

To pa je bilo tako: Juri ni hotel odnehati več od svojih pravic, sem rekel. Seveda bi bilo treba pred vsem, da bi mu bila Tončka sama povedala, ali ga mara ali ne, oziroma naravnost, da ga ne mara. Toda Tončka je menila naenkrat, naj bi bil storil to jaz . . . Kadar pride zopet k njej v kuhinjo, naj bi stopil jaz ven in mu povedal, da je moja in da je ne dam nobenemu drugemu, torej tudi njemu, Jurju, ne.

Seveda se mi je zazdela stvar vnovič nekoliko prebedasta in za hip sem se resno pomišljal, ali bi ali ne. Celo prigovarjal sem ji, naj sama pomisli, kaj bi to pomenilo, če stopim jaz sam kar tja ven pred vso faro in jo proglasim javno za svojo . . . svojo . . . res ne vem, kako bi rekel . . . Mislil sem že, da me zapraša vsaj zdaj, kaj mislim ž njo . . . Zakaj tako omejena Tončka pri zdravi pameti ni bila, da bi ne bila spoznala, kake odločilne važnosti morda za vse njeno življenje je bil ta trenotek. Toda ubogo dekle ni bilo več pri čisti pameti . . . Samo ljubilo je, samo čutilo je in ni mislilo ničesar več . . .

In jaz tudi ne. Saj drugače mi vendar ne bi bila tako zavrela kri, ko sem ga še isti večer zaslišal naenkrat zunaj surovo kričati nad njo, in ne bi se bil potem zakadil s tako besnostjo vanj, da je obstal z odprtimi usti pred menoj.

To se pravi: nekaj časa je bil pač presenečen in celo preplašen, toda potem me je gledal popolnoma mirno; in ko sem nehal, me je zaprašal z neverjetno impertinenco, kako da se mešam v tuje zadeve, ki mi niso čisto nič mar . . . Tako je prišla zdaj vrsta name, da nisem vedel, kaj bi mu odgovoril . . . Nehote sem

pogledal Tončko, da bi našel pri njej svet, kaj naj rečem in ali naj res z eno besedo povem vse . . . In glej, v resnici je stala tam, ponosno zravnana, na boj pripravljena, in je gledala naravnost sem name, prosto in mirno, naj povem vsemu svetu, da se ljubiva . . .

Kako bi človek rekel? . . . Glej, v majhnih stvareh ste ženske vendar bolj velike nego mi . . . To se pravi: mi govorimo, da ste majhne, ker smo dali samo zunanjim stvarem naslov velikih, in se skrbno trudimo skriti še tisto malo čuvstev, kar jih imamo. Toda globoko v sebi vendar ne moremo zatreti spoštovanja, ki ga nam tako često izsili preprosta ženska gesta, en sam globok pogled iz ženskih oči, ena sama težka beseda . . . In morda samo zato nočemo priznati, da je bila ženska v takem in takem trenotku velika, ker je nas same našel majhne, strahopetne, zaničljive . . . In ker so ljudje na svetu, ki pravijo, da je vse prav, kar se zgodi, oziroma, da je vse naravno in zato v najžalostnejšem pomenu besede prav, bi rekel takole človek, da je prav, ko je tako . . . Sredi vrtinca čuvstev, gnana od močnih strasti dalje in dalje, ženska često ne zna izmeriti globočine, v katero se hoče vreči. A tu jo zgrabi oprezni mož za roke, jo pridrži in reši marsikdaj i njo i sebe . . .

Tako sem storil takrat jaz . . . Res, da sem stal potem osramočen in s povešenimi očmi pred njo . . . jaz, ki sem bil prečital že nešteto tirad o ponosni prostodušnosti in se navduševal ob njih, — osramočen pred navadnim kmetskim dekletom, ki se ji je bil dvignil sam iz sebe v duši odpor proti le eni klavrni laži v njeni veliki, samozavestni ljubezni . . . Toda, da je takrat nisem zatajil, te najine ljubezni, ne vem, ali bi bila jaz in Tončka še na svetu ali ne, zakaj Jurjeve grozne oči niso obetale nič dobrega, posebno ko je bil dečko znan, da se ni dobro šaliti ž njim. Ampak recimo tudi, da bi se bil kar obrnil in šel, Tončka danes gotovo ne bi imela lepega doma in bi se morala klatiti bogve kod po svetu okrog . . . Ti bi rekla, da bi bilo morda še bolje zanjo; a jaz sem tega mnenja, da se ljudje v vse vdado, samo če se jim dobro godi, in da so tiste historije o srcih, ki ne morejo pozabiti, le bolj literarne vrednosti . . .

Tako sem rekel torej Jurju, da se nikakor nočem mešati v njegove stvari, ampak da sem mislil, bogve kdo da je zunaj, ko sem slišal tako kričanje; in vrhutega sem mnenja, da je Tončka tako dekle, ki gotovo ne zasluži, da bi se kdo znašal nad njo.

„Saj se nisem hotel znašati,“ se je opravičeval Juri ves v zadregi, „ampak tega ne morem razumeti, zakaj se sedaj naenkrat

kuja, ko je bilo že vse dogovorjeno.“ Potolažil sem ga, da ji pač ni lahko kar tako pustiti gospe učiteljeve, s katero sta kakor prijateljici; da je Tončka itak še premlada; da je sploh bolje, če ne sili in počaka, da mu ona sama pove, kdaj je pripravljena; zakaj ženske da imajo često svoje muhe, ki jih nam ne morejo povedati kar na lepem. Tako je potem pomirjen odšel in je priporočil Tončki samo še, da ji doto rad zavaruje na hišo, če se boji zanjo.

S Tončko sva ostala sama.

„Če je tako, potem je itak prav!“ je skomizgnila malomarno. Vpraševal sem jo, kaj hoče s tem reči, razlagal ji svoje ravnanje, prigovarjal ji, naj sama izprevidi, — bilo je vse zaman; nobenega odgovora nisem več dobil . . .

Tiste dni nato se me je trdovratno izogibala. In ker sem se čutil krivega pred njo, sem se ji bližal tudi jaz le toliko, kolikor je bilo treba, da ne opazi, kako se sam zavedam, da sem klavrno ravnal. Sicer pa sem se itak bal njenega očitanja in mi je bilo skoraj ljubše, da se mi izumika . . .

In prišlo je, da sem izvedel šele od gospe učiteljeve, da se Tončka poroči že v enem mesecu.

Da se razumeva: niti na um mi ne pride, da bi pripisoval dekletu bogve kaka „čuvstva“, ker je šlo in se je „vrglo drugemu v naročje“... Ampak toliko je gotovo, da ji je moje vedenje naenkrat odprlo oči in da je spoznalo, kaj je čaka, ako se ne spametuje. Užalil sem jo bil, to je; in kadar je človek užaljen, vidi hipoma tudi drugo, gršo stran vsake stvari.

Kar se tiče mene, sem vzel zdaj ta Tončkin sklep čudovito mirno na znanje. Ne da bi se je bil naveličal ali sploh želel odkrižati, ampak to sem čutil, da je padla težka odgovornost z mojih ramen, ko je bila sama odločila tako... In ker si laskam, da imam poseben dar, prilagoditi se vsakokratnim razmeram svojega življenja, ter posebno spretnost, dokazati samemu sebi, da ta ali oni udarec pravzaprav ni bil ravno tako hud, da ta ali ona neprijetnost pravzaprav ni bila tako neprijetna, se mi je posrečilo tudi zdaj določiti, da je vrednost moje rešitve iz ljubezenskih spon višja nego moja izguba: takorekoč popolnoma trgovski postaviti ceno i enemu i drugemu in si potem še čestitati, da nisem napravil slabe kupčije, posebno z ozirom na to ne, ker se je naše delo bližalo itak že koncu in je bilo pričakovati, da me prestavijo že v kratkem kam drugam. Naredil sem se torej, kakor da sem preponosen, da bi se komu vsiljeval, in sem pogledal še vstran, če sem imel Tončko srečati.

To se mi je zdelo pa vseeno čudno, da se je tudi ločila brez pozdrava, in hudo mi je bilo, da ji nisem tako čisto nič več . . . Otožno sem gledal za njo, ko je stopala tja doli po vasi proti svojemu domu, tako čvrsta, polna in zdrava in zame za vedno izgubljena...

Tiste čase pred poroko sem prišel večkrat mimo njene hiše, nego je bilo neogibno potrebno . . . Rad bi ji bil dal vendar še kaj malega v spomin; saj sem se imel zahvaliti edino le njej, ako to dvoje let ni bilo popolnoma zavrženih, izgubljenih . . . Toda kadar me je zagledala že od daleč, se je takoj umeknila v hišo in mi je brezobzirno pokazala, da grem lahko dalje . . . To je pa zdaj že docela presegalo moj razum; zakaj junakinja kake moderne novele slednjič Tončka vendar ni bila, ki bi ji bila ena sama beseda potrla vsa kolesca v duši, da bi se bila začela vrteti ravno na nasprotno stran... Morala je imeti torej še kak vzrok... Toda kak?...

Prišel je potem dan njene poroke.

Ljudje so govorili, da še niso videli lepše neveste, in jaz sam sem ostrmel, ko sem jo zagledal. In mislil sem, da bo vsaj danes bolj prijazna z menoj in da sprejme moja voščila. Toda tudi zdaj se je obrnila vstran, da se ji nisem upal več približati.

Naše delo se je bližalo zaključku in treba se je bilo lotiti sklepnih računov. Moj šef je prav takrat obolel in prišel je naslednik, kateri ni imel veliko vpogleda v vse to, kar se je bilo izvršilo tu gori. Tako je prišlo name skoraj dvojno delo. Vdal pa sem se mu bil zdaj, ko nisem imel nikakih drugih stvari po glavi, z vso odločnostjo in se zakopal med akte, da sem prav nevljudno zagodrnjal, ko je potrkal nekega dne nekdo na moja vrata.

Bila je Tončka. Presenečen in razveseljen sem jo sprejel in sem jo peljal na naslanjač. Zdela se mi je nekoliko upala, za spoznanje ovela na obrazu in tudi njene oči so bile postale vse žalostne . . . In predno sem jo mogel kaj vprašati, sta ji privreli dve veliki solzi iz njih.

„Kaj ti je Tončka?“ sem vzkliknil prestrašen. „Ali se je kaj zgodilo? Ali je surov s teboj? Ali . . .“

„O, nič ni,“ je odgovorila. „Še predober je, ko ne zaslužim... in nisem mislila, da bo tako . . . Ampak jaz ne morem več živeti . . . jaz ne morem več živeti . . .

. . . namreč brez — mene da ne more več živeti! . . . Pa da je vedela že poprej skoraj za gotovo, da ne bo in da ne bo mogla... In samo zato da se me je one zadnje dni tako izogibala, ker ni imela poguma, da bi se bila poslovila od mene . . . in ker

ji je bilo preveč hudo, ko je spoznala, kako lahko da sem jo bil prepustil drugemu . . .

Presenečen sem stal pred njo . . . Kaj je res mogoče, da se zaljubi preprosto kmetsko dekle tako globoko, sem premišljeval. Toda le v prvem hipu sem si stavil to vprašanje in samo iz navade . . . iz navade nas mestnih ljudi namreč, ki si ne moremo misliti, da ima preprost človek lahko prav tako srce kakor mi in morda često še boljše . . . Poznal sem Tončko vendar dovolj, kaka mehka, pohlevna, vdana dušica je bila, — kolikokrat mi je bilo naravnost mučno, ko sem občutil tudi v najnežnejših trenotkih, da se ne more povzpeti čez misel, da ni samo moja pokorna dekla, trepetajoča vsak hip, da mi v čem ne ugodi in da jo pošljem trdo od sebe; . . . in zavedel sem se takoj, da bi mi dvom o iskrenosti njenih čuvstev niti ne bi bil smel priti . . . In zavedel sem se, da sem ji dolžan vsako — žrtev . . .

Ravno včeraj sem čital v nekem listu kratko poročilo o mladi ženi, katera se je dala po dolgem ustavljanju zavesti prošnjam svojega oboževalca, da je zbežala ž njim; že čez nekaj dni pa je spoznala, kaj je storila, in je pisala soprogu, naj ji odpusti, ker ni šla z onim iz ljubezni, ampak samo zato, ker se ji je bil — smilil. . . . Soprog ji je res odpustil, poročevalec pa je napravil na njegov račun ironično opazko, ker ji je — verjel . . . Moj Bog, kakor bi bilo to res tako neverjetno! Kakor da bi se ne zgodilo vsaj pol neumnosti v ljubezni samo in zgolj !e iz — usmiljenja! . . .

Smilila se mi je, kakor je ihtela zdaj vsa skljućena pred menoj, in zato nisem poslušal svojega razuma, da bi ji bil rekel, naj gre in se vda v svojo usodo. Zakaj moj razum mi je rekel takoj, da pričenjam nevarno igro in da je postavek v njej veliko previsok...

Pa sem že tak človek . . . In Tončka se je prikradla vsak teden po dvakrat k meni . . . Trepetal sem sicer vsakikrat, da bi je kdo ne videl in da bi ne zavrelo po vasi . . . zakaj ne vem, kaj bi se bilo zgodilo . . . A to bi bil že vse tvegal . . . saj mi itak ni ostalo drugega, ko me je bil povlekel vrtinec zopet vase, . . . samo ako bi Tončka ne bila postajala vsak dan bolj . . . kako bi rekel? . . . vsak dan bolj — nadležna . . . Že tisto je bilo kajpak gotovo, „da brez mene ne more več živeti“. Ampak na tej podlagi naj bi zdaj jaz pomislil — dalje . . .

In sem res mislil . . . Hm, večno tukaj ostati nisem mogel, — kvečemu bi se bil moral potegovati za službo občinskega tajnika —, vzeti bi jo bil moral torej s seboj. Nazadnje . . . izučila bi se lahko

za kuharico in človek bi si ustanovil v mestu nekako lastno quasi-ognjišče . . . Kaj bi koga brigalo? . . .

Že sem bil na tem, da bi ji predlagal to pot, ne da bi bil pomislil, kaj poreče k temu njen mož, ko je naenkrat počilo . . . Neki hudoben sosed je bil opazoval dalje časa, da zahaja mlada Selanovka redno k meni, in ko se je bil slednjič popolnoma prepričal, kake vrste so ti poseti, je zbral hitro pol vasi, da so jo počakali, ko je prišla iz hiše . . . Učiteljevih, ki bi se bili drugače reve gotovo usmilili in rekli, da je hodila vse te čase vedno le k njim in k nobenemu drugemu, slučajno ravno ni bilo doma, — lopov je to najbrže vedel in je zato izbral ta trenotek. — In tako ni imela nobenega izgovora in je stala kakor plaha ovčica sredi tolpe volkov... Kri mi je zastala v žilah, ko sem pogledal doli in videl . . . In v enem samem hipu sem že imel svoj samokres v žepu in sem ji tekel na pomoč.

Tiščalo je vsaj deset teh divjakov in furij v njo in kričalo, ko sem priletel naenkrat jaz mednje.

„Kaj ji hočete? Kdo ima kaj opraviti ž njo?“ sem zakričal in sem se ozrl tako divje čeznje, da je nastal za hip smrtni molk, toda le za toliko časa, da so se jim razmajala odprta usta; zakaj potem se je usulo s tako silo čezme, da bi se bil gotovo zapotekel nazaj, ako bi ne bil čutil v žepu varnega orožja. Tako pa sem se postavil še drzneje prednje in sem jih prav s tem popolnoma zbegal, da so molče strmeli vame, ko sem jim odrekal pravico, da se postavljajo za sodnike komu. Ali mislijo, da je človek, ki je toliko let študiral, kakor so oni: živina? Ali poštena ženska ne sme v pošteni hiši malo počakati, če ne najde ljudi doma? Ne gre samo zanjo, gre tudi za mojo čast, če si ji upa kdo pred vsemi ljudmi očitati kaj takega, in jaz da bom tožil vse po vrsti.

Skratka, ustrahoval sem jih popolnoma, in Tončka je lahko mirno odšla.

„Pojdite zdaj!“ sem ji rekel z veličastno hladnostjo; „in če se vas drzne žaliti še kdo, pridite mi povedat, da obračunim jaz ž njim!“

O, bil sem velik hinavec takrat . . .

Ampak seveda . . . taki nezasluženi uspehi so le trenotni . . . Pol ure pozneje že gotovo nihče več ni verjel moji krinki. Da vsaj njen mož ne, sem se lahko kmalu sam prepričal . . .

Ni pretekla namreč še ena ura, ko je planila Tončka, zasopla in prestrašena kakor preganjana srna, v mojo sobo... Moža da so

že našuntali in da se je spustil z gnojnimi vilami za njo in da jo hoče ubiti . . . In predno sem mogel le misliti, da bi jo pomiril, se je zaslišalo spodaj strašno kričanje in hip pozneje se je zaletel nekdo v vrata, katera je bila Tončka zaklenila za seboj.

Pogledal sem doli in sem videl Jurja. Vile so se mu bile zapičile tako globoko v les, da jih ni mogel izpuliti več, zato pa je tem besneje rjovel. Zbiralo se je okrog njega vedno več ljudi in niti dvoma ni bilo, da mu hočejo bestije pomagati . . .

Tončka je trepetala v kotu in si je pokrivala s predpasnikom obraz, kakor da se hoče tako ubraniti napadalcev, če bi vdrli v hišo . . . Spodaj je naraščal hrum vedno bolj in psovke na naju uboga grešnika so bile vedno bolj jasne . . . Razumel sem tolpo popolnoma: greh je bil za ta mali kraj, za to preprosto, nepokvarjeno ljudstvo tako nov, tako strašen, tak insult njih naravni sramežljivosti, da sem moral biti pripravljen na najhujše, ako bi me dobili v svoje preproste, nepokvarjene pesti... Tako sem pregledal torej z vso skromnostjo še enkrat svoj samokres in sem sklenil, da se branim do skrajnosti.

V tem trenotku sem zaslišal na ulici nov hrup. Planil sem k oknu in sem zagledal učitelja in njegovo ženo obkoljeno od vseh strani . . . Saj veš, da v takih krajih učitelje itak, rekel bi, že skoraj instinktivno mrze, in treba je le najmanjšega povoda, da izbruhne mračna, toliko časa zadrževana strast. In ti ljudje so mislili, da se jim je ponudil tak povod sedaj . . . Onadva namreč, učitelj in gospa, da sta že davno vedela za to pohujšanje v svoji hiši in da sta ga še skrivala ter potuho dajala. In če ju ne dasta zdaj ven, babe in tistega luterana, da jima vlomijo v hišo in razbijejo vse, kar najdejo. Sploh pa da bi bilo najbolje, če bi tako zalego hudičevo...

. . . Da, draga moja, v tem hipu sem videl, da imajo vragi že zdaj zares . . . Vsaj deset pesti je že krožilo od daleč okrog učiteljeve glave, drugi so bili zastavili pot v hišo in ženske so vreščale vse vprek proti gospe... Jasno mi je bilo, da ni izgubljati niti trenotka več. Zgrabil sem zopet samokres in zdirjal doli. In zopet sem stal sredi tolpe: toda zdaj bi sam zase ne bil ničesar opravil, da niso videli, kako se je zasvetilo v moji iztegnjeni roki . . . Tuintam je kriknil kdo, in naenkrat je bilo precej prostega prostora okoli mene... Pomignil sem hitro oblegancema, naj skočita v vežo, in sem napel petelina.

„Ali se mi spravite, ali ustrelim!“ sem zakričal . . . A vrag vedi, zdaj se ni premaknil nobeden več. In naenkrat se zakadi suh

dedec, ki me je sovražil že od prej radi baje premajhne odškodnine za njegov svet, tik predme in mi zakriči prav v obraz:

„Kaj misliš, da se te bojim, jud? Ali misliš, da ne poznamo postav? Tisto rajši povej, če si upaš, ali se res ni hodila vlačit k tebi, ali . . .“

Seveda je povedal vse tako surovo, da se mi je kazalec že nategnil . . . Toda naenkrat se mi je zazdelo, da res ni vredno. In začutil sem se do oblakov čez vse te stupidne, živinske obraze, ki so zijali od vseh strani vame, in malomarno sem povesil roko . . .

„Da, k meni je hodila,“ sem rekel in sem se jim zasmejal. „In zato je hodila, ker je moja, čeprav vi tepci tega ne razumete. In zdaj bo pri meni, dokler se bo meni zljubilo, in kdor hoče kroglo v svojo neumno bučo, da bo imel vsaj nekaj notri, naj pride ponjo?“

Kadar dela človek dovtipe, mora paziti ne samo, da niso slabi, ampak tudi, da so na mestu. Moj je bil gotovo dober, a da ni bil na mestu, mi je pokazalo najmanj deset rok, ki so segle istočasno vsaka po svoj kamen . . . Predno sem se zavedel, mi je priletel Jurjev tik mimo glave, da sem na streljanje popolnoma pozabil in da sem bil z enim skokom v hiši... Bliskoma je zaloputnil učitelj vrata in potegnil zapahe čeznje. In potem smo se spogledali.

„Kaj pa vraga počenjate, gospod inžener?“ me je zaprašal učitelj prav kakor Heinejev kapitan: „Doktor, sind Sie des Teufels?!“...

„Pokazati sem jim hotel mevžam, da se jih ne bojim!“ sem rekel zaničljivo in sem šel naprej.

Ampak zaradi tega smo se jih vseeno bali vsi, kar nas je bilo v oblegani trdnjavi, eden malo manj, drugi malo bolj . . . Zakaj s svojo izjavo sem bil sovražnike popolnoma razdivjal, da so razbijali po vratih kakor obsedeni. Vasica ni imela ne duhovnika ne nobene druge veljavne osebe, da bi bila ljudi pomirila. Bil sem sicer prepričan, da bi jih z učiteljem le pregnala, ako bi res vdrli, ker sva imela vsak kar po dva samokresa, toda dokler ni, da res mora biti nihče rad ne mori. Tako je bila res prava sreča, da je imel gostilničar v pritličju del svoje zaloge, in so bila zato vrata nenavadno močna in vsa okna omrežena. V nadstropju pa smo imeli . . . že radi solnca zaklopnice zaprte, da se je slišalo samo, kako je kamenje odletalo.

Da bi prišli torej noter, ni bilo take nevarnosti; toda drugo vprašanje je bilo, kako pridemo mi ven . . . Kmet je trdovraten, če se enkrat loti; in čisto mogoče bi bilo, da nas čakajo, dokler se ne

prikažemo. Zdaj šele sem se spomnil telefona. Poklical sem hitro sosednjo postajo in naprosil, naj nam pošljejo orožnike na pomoč. V pol ure so bili z vozom že lahko tu.

Med tem časom se je obleganje nadaljevalo, le da brez posebnega uspeha. Slišali smo gostilničarja dvakrat protestirati, češ, da je on gospodar, a manjkalo je jako malo, da niso pretepli še njega; to njegovo hišo pa mu je krstil nekdo z nespoštljivim izrazom, ki ga je imel očividno še od vojakov.

Kar nas je bilo znotraj, smo stali vsak pri svojem oknu in smo gledali iz varnega zavetja doli. Zakaj mučno bi nam bilo, ako bi morali govoriti . . . To, da je hodila Tončka tudi še, odkar je bila omožena, k meni, je bilo učiteljeve gotovo skrajno presenetilo in tudi neprijetno zadelo, da bi se vsaj v prvem hipu ne mogli prijazno meniti ne z enim ne z drugim . . . Tončko je bilo tako sram, da je bila skrita skoraj z vsem gorenjim telesom za svojim oknom. Meni pa tudi ni moglo biti ljubo, da je radi mene vsa vas pokoncu in da bo govoril že v enem tednu ves svet o mojih čudnih doživljajih . . . Naprtil sem si bil s svojim smešnim junaštvom onole kmetsko bunko tam . . . tako sem jo v svoji plemenitosti v resnici že imenoval . . . za vse življenje na hrbet in sem se lahko kar pripravil, kako me pozdravijo moji kolegi, ko bodo videli, kak imeniten okus imam . . . Besno sovraštvo do nje se me je polaščalo bolj in bolj. Da bi bila sama, bi ji bil dal gotovo vsaj umeti, da je že več nego nadležna s svojo „ljubeznijo", ki si je nihče niti ne želi . . . In-če bi bil zdaj spodaj med tolpo, do katere je privrelo to uro v meni tudi že zgolj kastno sovraštvo do vrhunca, bi bil brez usmiljenja, — ne samo brez usmiljenja, ampak naravnost s krvoločnostjo ustrelil . . .

Kmetje so se bili že nekoliko pomirili, in videti je bilo, da hočejo samo še stražiti, ko se je zaslišalo naenkrat drdranje in se je prikazal takoj nato izza vogla voz s tremi žandarji. Poskakali so ročno na tla in stopili med ljudi. Kratko izpraševanje in potem kratko povelje, naj se razidejo . . .

Treba je pomisliti, kako spoštovanje uživa orožnik med takimi ljudmi, da se razume, kaj pomeni, če se jim ustavijo. In tu so se jim res ustavili . . . Toda mrkih mož menda ni bila volja, da bi se dolgo pričkali: naenkrat in istočasno so se povesili bajoneti, da so ljudje preplašeno odskočili . . .

Samo Jurja bogve kaj da ga je bilo prijelo . . . Čudno je zakrilil in kakor vešča v ogenj je silil v smrtonosna bodala . . . Toda

že ga je držalo šestero trdih pesti in predno se je mogel braniti, je imel železne okove na rokah . . .

To je iztreznilo tudi druge. V hipu je bilo vse razkropljeno, in orožniki so potrkali na naša vrata.

Hiteli smo jim odpirat. „Tu ni druge pomoči, nego da greste z nami!“ je odločil postajevodja kratko. Ozrl sem se v zadregi okrog sebe, obstal za hip z očmi na Tončki in sem zardel.

„Seveda jo morate vzeti s seboj!“ se je oglasila gospa učiteljeva, ki je bila morda spoznala moje misli. „Ona je še v večji nevarnosti nego vi!“

Orožniki so bili istega mnenja, in zdaj sem se vsaj delal tudi jaz, kakor da se mi zdi to popolnoma po sebi umevno. V resnici pa sem iz vse duše preklinjal svoj bedasti položaj in bi bil najrajši ubežal.

Napregli so še dva konja, in potem smo se razvrstili: jaz, Tončka in postajevodja smo stopili v prvi, ostala dva orožnika z neprestano zmerjajočim Jurjem v drugi voz . . . Bič je počil, in odpeljali smo se v diru, kajti vaščani so se bližali že zopet od vseh strani; in prav videti jim je bilo, da bi Jurja radi rešili, če bi si količkaj upali.

S Tončko sva sedela zadaj, postajevodja nama nasproti. Bilo je prav tako, kakor da sva aretirana tudi midva . . . In res so zijali ljudje, koder smo se peljali mimo, še veliko bolj na naš voz nego na oni. Prijetna vožnja ta menda pač ni bila . . . Sedel sem skljućen na svojem prostoru in se nisem upal nikamor ozreti. Tončka si je brisala vso pot oči, in to me je še bolj dražilo. Že nekaterikrat sem hotel reči, da bi stopil rajši z voza in šel peš dalje, a občutil sem vseeno, kako bi bilo sramotno, popustiti svojo „prijateljico“, ki bi jo bil najrajši sunil z voza . . . Ozrl sem se dvakrat, trikrat po strani nanjo, in vedno bolj se mi je zdela zoprna . . .

A šele, ko smo zavili v trg in smo srečavali gospodo ter se je potem voz ustavil in je skočila Tončka nerodno z njega na tla! . . . To široko, štirivoglato, okorno kmetsko žensko sem ljubil torej skoraj dve leti, zaradi takega tesla sem počenjal vse te neumnosti! . . . O, in zdaj se še drzne buliti s temi svojimi topimi očmi vame, tu sredi vseh ljudi, — stopiti prav tik k meni in me vprašati, kaj neki store z — nama . . . „nama“! . . . Mislil sem, da jo zgrabim z obema rokama za vrat!

Jurja so odpeljali, in s Tončko sva bila seveda prosta. Spoznal sem, da je najbolje, ako grem takoj k našemu voditelju in mu sam povem, kaj se mi je dogodilo.

„Počakaj tukaj!" sem rekel Tončki osorno in sem se odpravil h gospodu stavbnemu svetniku.

Poslušal me je mirno, potem pa se je naenkrat veselo zasmejal.

„Saj smo že nekaj slišali, da se vam tam gori ni ravno slabo godilo; a da se bo tako tragično končalo, seveda ni nihče pričakoval. No, in kaj mislite zdaj, ko je gospodar priklenjen in zelnik bolj vaš, nego vam je najbrže ljubo?" . . .

Deviško sem zardel in nisem vedel, kaj bi rekel.

„Ah, ne bodimo vendar tako nerodni!" se je zopet zasmejal starina in mi je pomežiknil. „Veste kaj: pojdiva prosit sodnika, ki je pameten človek, da ubogega možaka zopet izpustijo, ko ni napravil pravzaprav nič hudega, in potem mu ponudite vi nekaj stotakov, da vzame žensko zopet nazaj. On bo zadovoljen, da je na tako lahek način profitiral še eno doto, vi si pa tudi lahko še čestitate... Če bi bil Bog blagoslovil vaš zakon z njegovo Dulcinejo, — kaj ji je menda tako ime? — bi vas bilo stalo itak še več in bi se je ne bili tako izlepa odkrižali . . ."

Jezilo me je, da se tako nesramno norčuje iz mene, a kaj sem hotel? In storila sva tako.

Juri je sicer še nekaj časa rohnel, a ko je spoznal, ne samo da ne bo zastonj, ampak da mu prinese ženina nezvestoba v hišo, kolikor bi mu sto let njene zvestobe ne bilo, smo se slednjič pogodili; in celo prisegel je, da se nad ženo ne bo niti z besedami niti z dejanji maščeval.

Zdaj šele sem šel sam poiskat Tončko, da ji sporočim to veselo vest . . . Samo gledala me je z nepopisno grozo v očeh in me ni mogla umeti. Toda, ko me je slednjič umela, ker sem ji razložil vse tako modro in lepo, ni rekla ničesar več in se je samo obrnila in je šla . . . Imel sem pripravljenega tudi zanjo nekaj denarja, a zdaj, ko sem gledal presenečen za njo, sem razumel, da se z denarjem vendar še ne kupijo vsi ljudje . . .

Jaz se seveda nisem vrnil več v Zakriž. Poslali so nekoga drugega gori, mene pa v mesto, v centralni urad. „Ker ste se baje tako imenitno naučili deželnega jezika!" . . . mi je pomežiknil naš stari lisjak. V centrali je bilo treba namreč obračunati še z nekaterimi delavci in kmeti, in jaz sem govoril ž njimi, kakor bi me Bog ne bil prinesel čez pet kronovin mednje.

V mestu sem se začel, — dovoli mi izraz! — zopet luščiti . . . Ali pravzaprav: začel sem se že na oni vožnji iz Zakriža v trg, in tu se je prelevljanje samo nadaljevalo. Sedel sem zopet v kavarni

in sem čital. In kakor sem tam gori polagoma polzel vedno niže navzdol, tako sem se tukaj počasi kobacal zopet navzgor . . . Zopet so se mi zazdele lepe stvari, ki so se mi videle takrat neumne, in iznova mogoče, ki jih tedaj nisem več verjel. In ko sem bil spravil že vso rjo s svoje duše, da je dobila zopet bleska, kolikor ga je nekoč imela, in da je zopet rezala, tedaj me je stresla groza, če sem pogledal, koliko se je bilo nabralo nesnage na njej . . .

*

Obširen sem bil, zelo obširen, ljuba Elga! . . . A morda je že v tem, kako sem ti pripovedoval o vsem tem, veliko značilnega zame, in jaz želim, sem rekel že začetkoma, da si napraviš še pravočasno jasno sliko o meni . . . Nič se nisem hlinil . . . sodi! . . ."

Narodna.

Na polju mak tako žari,
da gledati ga moči ni,
a bolne moje so oči.

Oči so moje plakale,
ker ljubega so čakale,
a vedno še ga k meni ni.

Kako ga čakam pretežko,
ljubezni plamen žge hudo,
na polju mak žarí tako!

Petruška.

Pesem o beli hišici.

Bela hišica na samem,
bela breza poleg nje —
tam lepo bi domovalo
in ljubilo se srce.

Ali sam — oj, božji dolgčas —
koj nevestko bi si zbral!
Beloroko, črnooko,
noč in dan bi svatoval!

In kot ptiček v svojem gnezdu
gledal bi na glupi svet —
in poljubljal in poljubljal
svoje sreče mladi cvet.

C. Golar.

Pogled v bodočnost.

Spisal **Milan Pugelj.**

III.

eto je minilo, še več. Že je poletje končano, dnevi so se skrajšali, jesen je prišla v deželo. Polje in košenice — vse je že prazno in golo, jate ptičev posedajo po strniščih, žalostno kriče, dvigajo se trumoma kvišku, odhajajo na pot proti jugu. Zadnji listi se trgajo od drevesnih vej, padajo na vlažna tla, mešajo se z blatom in ginejo. Nebo zavijajo goste megle, kakor umazane rjuhe se pno preko njega, zdi se, kakor bi ga obteževale in vlekle proti zemlji. Znižalo se je. Visoka drevesa se ga skoro dotikajo, vrhovi daljnih gor tiče do polovice sredi njega.

Koča ob reki se je postarala še bolj. Kakor nadležna starka čepi na bregu, vse so razdrapane njene stene; deske, ki so zapirale podstrešje, so segnile do konca in razpadle, sleme, ki je že prej kazalo rebra, moli zdaj črno in golo daleč iz razpadajoče slame in mahu. Zima bo kmalu, in kadar zapade sneg, takrat je bo konec. Pod njegovo težo se bo sesedla kakor starka pod bremenom.

Noč je. Gosta megla leži naokrog, zagoščena s črno temo, mrtva tišina vlada okoliinokoli, lena in globoka reka se vije pod njo sredi opustošene in zapuščene ravnice kakor hladna in spolzka kača. Kakor en sam grob je vsa krajina, vsa molčeča v mrtvaški tišini, toneča v gosti megli, zavita v gluho jesensko noč, ki je dolga, brezkončna. Starci in starke, ki jim pohaja spanec in ki ljubijo dan, se moré sredi nje z žalostnimi mislimi, lepi spomini iz mladosti jim napravljajo sedanjost odurno in neznosno, misel na bližnjo smrt jih dela bolne in nadložne.

Tudi stari ribič nima pokoja. Misli naprej in nazaj, koča nad njim razpada, a smrti ni, ki ga reši iz razvalin. Zdi se mu, da se bo njegovo življenje vleklo še dalje, vidi, da ne prenese kajža nobene zime več, da ji odnese prva burja streho, da jo podere prvi sneg, ki ga prinese megleno vreme. Mnogo razmišlja, pa si ne ve pomoči. Kdor ima in ga pozna, noče pomagati, in kdor nima, ne more. Na Jerneja misli, ki živi daleč — deset ur hoda! — v Rožancih, koplje

v gori in služi denar. — On — starec — mu je storil dobro, vzredil ga je kakor sina. Zdaj pojde do njega, da mu vrne dobro za dobro, da ga preživi do smrti. In hčer ima — Terezinko, ki je mlada in potrebuje opore. Ve, da je mlado dekle brez gospodarja kakor list v ozračju: kamor pihajo vetrovi, tja gre njegova pot. To se pravi: utone, izgubi se v kalnem vrtincu življenja. In on, njen oče, mora najti nekoga, komur jo izroči, da skrbi zanjo takrat, ko ne bo več njega, da ravna njeno pot, njene korake, ker je še mlada, osemnajstletna.

Črna tema leži po izbi, ni videti starca, ki leži v stare odeje zamotan na peči, ne dekleta, ki spi v nizki postelji ob steni. Ura tiktaka nekje tik duri, miš škrablja za skrinjo, starec nekako hropeče sope na peči, šumi, vstaja in kliče s hripavim in rezkim glasom dekleta.

„Terezinka!“ — pravi. „Terezinka, vstani!“ —

Trdno spi dekle, komaj jo predramijo starčevi klici, čez dolgo se oglasi s čudnim razsanjanim glasom. Tudi ona šumi v postelji, vstaja, dela luč sredi izbe, mane oči, hiti se umivati in oblačiti.

„Greva!“ — govori starec. „Kakor sem se odločil: to jutro odpotujeva, zapustiva domovje. Revno domačijo — pa vseeno: dom!“ —

„Terezinka molči, naglo se oblači, povezuje cule, pripravlja se na pot, komaj čuje starca, raztresena je, kakor radovedna na bodočnost. Ribič sedi na peči — dolg, suh in siv, naglo treplje z vodenimi brezobrvnimi očmi; ker se mu blešči od luči, se šara k robu počasi, nekako tako, kakor bi se težko ločil od tiste črne ploče, kjer je prespal dolgo vrsto noči.

„Kaj hočemo?“ se vpraša. „Vsaka stvar pride do konca. Tudi hiša, tudi življenje! Zgódi se, kakor je namenjeno!“ —

Spusti se na klop, s klopi na tla, počasi se oblači, splahuje stari in nagubani obraz, natika škornje, da se upeha in utrudi. Terezinka je že gotova in pripravljena na pot, na mizo postavi skledo mleka, ki ga je prinesla sinoči iz vasi, nadrobi vanj črnega kruha, da očetu žlico in zajtrkuje ž njim vred. Gotova sta. Starec vzame iz kota močno palico z naširoko ukrivljeno kljuko, dvigne svetiljko, ki stoji tik nje na tleh, odpre steklena vratca, prižge v njej lojeno svečo, zapre nazaj, obrne se po izbi in gleda po stenah in kotih.

„V omaro deni skledo in tudi žlice!“ — ukazuje. „Vse pospravi in pozapri! Glej! Mogoče je, da ni več Jerneja tam — v Rožancih. Spoznal je, da se tam malo zasluži, in zvedel, da se drugod več. Pa je šel tja: za kruhom. Midva ne veva kam, in tudi ljudje ne.

Tih fant je bil, pa se ni pečal s tujci. Vrniti se bova morala, še jutri prideva nazaj — v kočo. In ga počakava!“ —

„Počakava ga!“ povzame dekle. „Obljubil je, da se vrne: o drugem Božiču. Prvi je že minil lani, zdaj je na vrsti drugi!“ —

„Če bo tako,“ — pravi starec — „naj se zgodi! Nekaj mi pravi, da bom učakal še eno pomlad, in tudi koča počaka Božiča. Kasno so leteli žerjavi, tudi lastovice so odhajale tako pozno kakor še redkokdaj. Ne bo hude zime, tudi burje ne in zametov.“

Odhajata iz izbe, zaklepata vrata, zapahujeta vežne duri, bela mačka gre za njima, vzigrava se, gleda, kakor bi se smejala s svojimi ognjenoiskrečimi očmi. Terezinka nese veliko culo na glavi, drugo drži v roki, zavita je v staro zimsko ogrinjačo, krilo ima izpodpasano, na nogah ima težke in stare nizke škornje, na glavi pisano ruto z velikimi rdečimi rožami po vogalih. Zrasla je, čvrstejša je postala, v lice je lepša, nego je bila. Zdrava rdečica jo obliva, oči so velike in čiste, ustne rdeče in sočne kakor zrele jagode. Brhko stopa tik starca, ki gre upognjen, opirajoč se na palico, v levici zibajoč veliko svetiljko. Tudi on ima na nogah rjave škornje, ozke hlače ima zavihane do sredi golenic, kratka obtrgana in oguljena suknja mu sega do polovice beder, zadaj enakomerno izpodletava, spredaj se zapleta in izmotava. Pisana pahovka se ovija vratu, na glavi se pogreza spredaj do oči in ob strani globoko preko ušes siva in kosmata polhovka.

Noč je vse naokrog, črna in meglena in gluha. Nikjer ni sledu o življenju, vse molči kakor v grobu. Tudi sove ni, nočne ptice, da bi zakričala vanjo z odurnim in plašečim glasom. Tam nekje spodaj leži reka, mrzla, opolzka se zdi spominu, ostudna skoro kakor kača.

Že je davno utonila koča sredi temine za odhajajočima, bela mačka še teče pred njima, kakor blesteča lisa plava sredi noči, obstane ob potu, skoči v stran, izgine v megli.

Enakomerno korakata, dekle s culo na glavi in v roki, starec s palico in svetiljko, ki siplje okrog sebe skozi motne šipe nekakšne medle, bolehne žarke, nekako tipajoče okoli sebe, sproti ugasujoče v vlažni in močeči megli. Ribič maje suhe, domalega brezzobe čeljusti, vedno pripoveduje, kakor bi ga bilo strah tišine.

„Kdo ve,“ — vprašuje — „kdo ve, kako je tam, kjer ga ni zraven? Človek misli, izprevidi po svoji pameti, da je mogoče samo dvojno: to in to. Pa se zgodi drugače: pride in vidi, da je bilo mogoče tudi tretje. Bilo je mogoče: zgodilo se je!“ —

Starec govori, dekle molči in je zamišljeno.

„Tvojo mater poglejva!" — govori ribič. „V glavo ji je prišlo, vidiš. Prehlad, kajpada! Pravila je, da tako čuti, kakor bi imela navezano lobanjo na konopcih in na vse štiri dele sveta, pa bi vsi štirje deli vlekli vsaksebi. H konjederki sva šla, in je rekla, da je za oči nevarnost. Tudi padarja sva vprašala, in je rekel, da bo ob oči. Pa je bila ob oči in ob življenje. Seveda je oslepela, ko je umrla!" —

Gresta — komaj opazno se pričenja rdečiti tema, megla se beli, nekako mleči; iz nje prši rosa, ki se prijemlje lica kakor slina. Starec dvigne svetiljko do obraza, odpre vratca in upihne svečo, ki dogoreva za zakajenim steklom.

„Kje sva?" — vpraša dekle.

„Na Brinju!" — odgovarja ribič. „Na Brinju. Po zemlji poznam: tla so peščena, kamenita, polje slabo. Zlobni ljudje so tod; mladina razuzdana, starši žganjarji in pijanci. Ne bova se ustavila med njimi, ampak na Hrenovcih, kamor prideva — ako Bog da — opoldne, tam se pomudiva in poprosiva za malo hrane. Dobri ljudje so tam, bogaboječi, sloveči po dobrih delih." —

„Zakaj so na Brinju hudobni?" — vpraša dekle razmišljeno, skoro nevedoma.

„Tujci so prišli mednje!" — razlaga starec. „Tujci so jih spačili. Cesarsko cesto so izpeljavali skozi vas, pa so prišli tuji delavci k njim in so jih pohujšali, izpridili. Malopridnost in razuzdanost je kakor garji, ki so nalezljivi: sosed jih dobi od soseda. Tako je!" —

Starec se domisli Jerneja; vidi se mu, da preudarja, obraz se mu gubanči v drobne skrbne gube.

„Tudi on je med tujci!" — reče. „Tudi Jernej. Bog si ga vedi! Lahko so ga popačili, izpridili. Greva do njega, stopiva mu pred oči, pa ne bo hotel poznati ne mene, ne tebe! Mlad je in mladina je nestalna — taka kakor cunja na sapi. Lahko jo je potegniti na to in na ono stran!" —

„Ne!" — se zavzema dekle za fanta. „Nikoli! On je drugačen, resen, neizpremenljiv!" —

„Dobro je!" — meni starec. „Bog daj, da bi bilo tako!" —

Daleč sta že dospela. Razdanilo se je, na vseh straneh razsvetilo, megla se je razredčila, razgubila, samo daleč tam, kjer se dotika nebo gorskih vrhov, se razteza še snežnobela, prosojna kakor tenčica. Prekoračila sta dolg lesen most, reka je stala zadaj, sama ravnina se širi na desni in levi, bela cesarska cesta se vije sredi

nje, skoro svetlika se kakor posrebrena. Tam na levi mole iz golega drevja rdeče strehe, nizke hiše se belijo, visok zvonik kipi proti nebu tako visoko, da se skoro dotika oblakov.

„Hrenovci!“ — se oglasi ribič. „To so Hrenovci. Okreniva!“

Po poljski poti zavijeta do vasi. Pred prvo hišo se ustavita, starec prestopi prag, dekle čaka zunaj in gleda fanta, ki nese na hrbtu ogromno kopo mrve. Jerneja se domisli, tudi on je tako nesel: ko so imeli kravo, si je oprtil enako veliko mrve na rame in jo je nesel v hlev. Ribič se vrne in jo pokliče.

„Pojdi!“ — pravi.

„Odloži!“ — ji veli prijazna ženska, nizka in junačna, ki se suče okrog ognjišča.

Dekle odloži culi, stopi v hišo, sede za mizo ob peči in gleda kmeta, ki hodi gostoljubno po sobi, govori z njenim očetom in vleče siloma dim iz kratke in svetlookovane pipe.

„Odkod ste?“ — vprašuje. „Kaj ste, pravite?“ —

„Izpod Višave“ — odgovarja starec, ki sedi tudi za mizo in se odmika dekletu, sramežljivemu in stiskajočemu se k njemu. „Res je: izpod Višave. In ribiči smo! To se pravi: smo bili. Ribe smo lovili in rake. Prodajali smo jih okrog, največ v trg, ki je oddaljen za tri ure od Višave, v Robidovje. Zaslužilo se je — ne bogvekaj, ampak toliko, da se je živelo. Pošteno — mislim! Zdaj pa se je oglasil grajščak od onostran brega. Naenkrat se je razkošatil in tako je dejal, da je reka njegova in da nimam jaz nobene pravice do tega, kar plava in gomazi po njej. In tudi gosposka je potegnila ž njim. Ker je bogataš, zato je njegova prava. Revež stori vse narobe na svetu; še kar misli, je krivo in kaznivo. Bogataš pa dela vse prav in za voljo in kar hoče in reče, tisto obvelja kakor zakon božji!“ —

Kmet, ki hodi po hiši, se prijazno nasmehljava, gospodinja prinese na mizo koruznih žgancev in mleka, ki ga izlije nanje, ponudi dekletu in starcu žlici in sili jesti.

„Kam sta pa namenjena?“ — se zanima. „Mar še daleč? — Suho jesen imamo — hvala Bogu! Lepa so pota, prijetna je hoja!“ —

„Res je!“ — pritrjuje ribič. „Dobro vreme imamo, še dosti dobro. Greva pa v Rožance — tja, kjer kopljejo premog! Rejenca imam tam, ki dela v rovu in služi denarje. Prej sem mu storil jaz dobro, zdaj grem do njega, da stori on meni isto: preživi naj me do smrti. Malo je to, ker sem star in ne bom več dolgo!“ —

Starec jé in pripoveduje, tudi dekle zajema. Nasitita se, vstajata, zahvaljujeta se in odhajata. Terezinka z eno culo na glavi, z drugo

v rokah, oče s svetiljko v levi in s kljukasto palico v desni. Ko se že oddalita od hiše, priteče za njima majhna, bosonoga punčka z zlatimi in razpuščenimi lasmi, z očmi kakor dvoje potočnic. Majhno rdečo podobico drži v roki in jo daje dekletu.

„Na Brezjah sem bila!" — se hvali z drobnim glasom in kaže sliko Matere Božje. „Na božji poti pri Mariji Pomagaj, ki je čudodelna. Res! Letos! Vzemi v spomin!" —

Izroči, okrene se, teče nazaj, jesensko solnce se lovi v njenih zlatih laseh, izgine za oglom.

„Dobri ljudje!" — govori starec. „Otrok tako, kakor oče in mati. Da bi imeli dosti sreče, to jim želim!"

Nadaljujeta pot preko polja nazaj na cesto in od tam naravnost dalje skozi sredo ravnine.

Megla se je razgubila popolnoma, nebo se je zjasnilo, tik gorskih vrhov stoji jesensko solnce, obseva okolico z rahlimi, vodenobleščečimi žarki, plazi se dalje po robu neba proti zapadu, kakor bi bilo boječe in strahopetno.

Malokoga srečata potoma. Tuintam popotnika, ponekod berača, včasi voz, ki drdra mimo in dviga prah. Starec govori malo, molčeč postaja, pokašljuje in se prijemlje za prsi.

„Ni več zame potovanje!" — pravi. „Poznam. Znotraj v prsih čutim. Sapo mi jemlje. —"

Dekle molči in ve, da stari ljudje vedno tožijo in jadikujejo, pa zavoljo tega živijo vseeno. Enakomerno stopa tik očeta, gleda po široki plani, koder se razliva svetloba jesenskega solnca, letajo jate velikih sivih vran, iščejo hrane in krakajo zategnjeno in žalostno vsled pomanjkanja in lakote. Prazen kmetski voz ju dohiti na potu, star voznik odzdravlja ribiču, ki ga pozdravlja in ogovarja.

„Isto pot imaš, kaj ne?" — vprašuje. „V Rožance pelješ!" —

„Gori!" — pritrjuje voznik in zateguje izgovor.

„Lahko nama storiš dobro!" — dostavlja in napominja starec. „Na voz naju vzemi, odpelji malo. Star sem, glej, pot mi jemlje sapo." —

Voznik ustavi, potnika sedeta na voz, in vsi trije se peljejo skupaj dalje. Mlada, dobrorejena konja sta vprežena spredaj, naglo tečeta, da leti voz kakor ptica. Tako hitro se sučejo kolesa, kakor bi bila iz celega izdelana, zdi se, da beže mimo polje in travniki in gozdovi, kakor bi jih kdo sipal in metal od sebe. Na desno, na levo se zavije cesta, še enkrat na levo in še enkrat na desno, pa se zasveti na klancu velika vas z mestoma dvonadstropnimi in belimi

hišami kakor v mestu, z veliko cerkvijo, ki stoji v sredini kakor orjakinja in kaže z debelim im mogočnim kazalcem proti nebesom, z gorami v ozadju, ki se vzpenjajo više in više kakor stopnice.

Navkreber gre pot, počasi vlečeta konja, voz se pomika polagoma dalje, kmalu se ustavi ob prvi hiši, ki stoji na desni. Voznik skoči na tla, podlaga kolo in govori s cigaro v ustih.

„Prišli smo!“ — pravi. „To so Rožanci!“ —

Starec se plazi počasi in oprezno z voza, zahvaljuje se, jemlje v roke svetiljko in palico, dekle je že skočilo na tla, eno culo ima na glavi, drugo v roki, oba se okreneta na pot in odideta po cesti navkreber.

„Povprašala bova!“ — govori starec. „Ko prideva do ljudi, pa povprašava, kje dela in kje stanuje delavec Jernej Konopec, ki je prišel izpod Višave in koplje premog v gori.“ —

Dekle pritrjuje, gleda krog sebe, vznemirja se kakor ptica, ki je letela na jug, pa je spotoma zaostala in ne ve zdaj ne naprej, ne nazaj.

Že sta prišla na sredino hiš, ljudje gredo mimo na desno in na levo, ta se ozre, drugi odide, kakor bi ju ne opazil. Tam pred krčmo stoji kopa mož, tja stopi ribič in pozdravi.

„Od daleč sem prišel!“ — pravi. „Izpod Višave. K rejencu sem namenjen, ki dela tukaj v Rožancih v gori in se piše Jernej Konopec. Pa se ne vem obrniti ne na levo, ne na desno, ker sem tujec v tem kraju. Zato vas vprašujem!“ —

Možje zmajujejo z glavami in pravijo, da ne poznajo tistega, ki ga išče. Eden izmed njih svetuje, da bi šel starec do velike hiše, ki stoji nad Rožanci in ob pobočju gore, in tam povprašal. Imena vseh imajo zapisana tam, in če je tukaj oni, ki ga išče, mu bodo povedali tudi zanj.

Starec in dekle korakata dalje, vidita hišo nad Rožanci, naravnost do nje se napotita in kmalu stopita v vežo. Mnogo prostora je na desno in levo, hodniki na vse strani, brez števila vrat, kamor se obrnejo oči, ne vesta, kje bi potrkala in vstopila. Dolgo sta sama, nazadnje pride od desne visok, bradat gospod mimo, kakor bi ju ne opazil, a starec pozdravi naglas, da ni mogoče prezreti.

„Prišla sva“ — pripoveduje — „izpod Višave. Jaz in ta-le tukaj, moja hči. Rejenca sem imel. Prišla je ženska z otrokom od bogvekod, noč jo je vzela, otroka pa je pustila. Tako sem ga dobil! In vzredil sem ga, storil mu dobro. Zdaj sem pa ubožal, nič nimam in zato sem prišel do njega, da bi mi povrnil dobro z dobrim in

me preživil do smrti. Dobro mu gre, če se ne varam. Tukaj v gori koplje premog in služi denar. Pa ga ne vem kod iskati, zato sem prišel v to hišo, da bi pozvedel, kaj in kako.“ —

Gospod stoji in se smeje.

„Kako se piše, povejte!“ —

„Glejte: starec sem!“ — se jezi ribič sam nad seboj. „Klepečem, razlagam na dolgo in široko, pa tisto zamolčim, kar je prvo! — Jernej Konopec — tako se piše!“ —

Gospod pomišlja.

„Če se ne motim“ — izpregovori in se prime za gosto črno brado.

„Nič se ni treba motiti!“ — svetuje starec. „Kar po pravici in po resnici recite. Pravijo, da resnica bode, jaz pa mislim vselej tako, da je boljša kakor laž ali slepljenje!“ —

Gospod gre proti sobi, odpre vrata, vstopi, vrne se z debelo višnjevo knjigo, išče po njej in zmajuje z glavo.

„Če se ne motim“ ponovi še enkrat.

Starec stoji s svetiljko v roki in oprt na kljukasto palico, dekle ima na glavi culo, z levico jo oprijemlje, v desnici drži drugo in manjšo, gospod se praska z desno roko med brado, v roki ima debelo knjigo, ki gledajo vsi trije vanjo: onadva odzunaj v višnjeve platnice, on odznotraj v popisane strani. Tako stojijo vsi mirni in tihi, pričakujoč skrivnosti, ki jim jo razodenejo bukve. In dogodi se tako.

„Lansko zimo“ — prične gospod in takoj popravlja: „Ne! Lansko jesen! Ob Vseh svetih bo leto. Nesreča se je pripetila takrat, velika nesreča. V gori — v rovu se je utrgala skala, med delom se je utrgala. Tri delavce je zagrabila, zasula, zdrobila. Tudi njega, ki po njem vprašujete: Jerneja Konopca!“ —

Dekle pobledi, kolena se ji zibljejo, trese se po životu, rdeče ustne se ji razširijo na jok, obraz se razcemeri, oči zalijejo solze, tečejo iz njih po licih, kapljajo na mlade prsi in na tla — debele in svetle. Starec se upogne še globlje, gubasti obraz se mu čudno skrči; zdi se, da se je tisti hip silovito postaral.

„Namenjeno je!“ izpregovori s trdim, suhim glasom. „Bog je hotel.“ —

Stoji še, kakor bi se zmedel na potu, zakašlja težko, votlozveneče.

„Kaj stojiva, kaj iščeva še?“ — vpraša. „Pojdiva!“ —

Spredaj gre, s silo se opira na palico, globoko je sključen, stara siva glava visi na prsi. Dekle, ki gre za njim, se negotovo ziblje, skoro opoteka.

„Slab sem!“ — pove starec. „V prvo hišo stopiva, ker ne morem naprej!“ —

Molče in počasi prideta do nje, ribič prosi prenočišča, gospodar mu ponudi prazen in temen hlev, do polovice napolnjen z listjem. Tja gresta.

„Slab sem!“ — ponavlja starec. „Vest mi pravi, da je smrt blizu. In domov bi šel — v kajžo. Tam bi rad umrl! Pa ne zmorem več hoje.“ —

Polmračno je v hlevu, komaj je opaziti staro beračico, ki kleči v kotu in si pripravlja ležišče. Tudi Terezinka razvezuje culo, vzame iz nje rjuho, razmahne jo in razprostre po listju.

„Lezite!“ pravi z nekako izgubljenim, zmedenim glasom. „Odleglo vam bo! Odpočijte se, oddahnite!“ —

„Bolni ste, mož!“ — se oglaša beračica in prišepa bliže. „Bolni, pozna se vam. Malo juhe bi izpili, pa vam bi bilo bolje. Čakajte, prosila bom za vas!“ —

Beračica odšepa iz hleva, dekle sedi na listju, starec leži tik nje in težko diše.

„Kmalu mi bo odleglo!“ — govori v odmorih in s pešajočim glasom. „Kmalu bo dobro: umrl bom!“ —

Beračica prišepa nazaj s skledico v roki, pokleka k bolniku, sili in ponuja.

„Juha je tu!“ — pravi. „Pijte, nagnite! Ta vas okrepi, mož, moči vam da, zdravja! Dvignite se, nagnite!“ —

„Nočem!“ — se brani starec in še tišji je njegov glas. „Ni treba! Ne bom! Zdaj je konec!“ —

Roko dvigne, suho, velo, koščeno desnico, prekriža se. Vedno teže diše.

„Slabo kri ima!“ — hiti razlagati beračica. „Da bi imela dve pijavki, pa bi mu jo izpili — vso, kolikor je bolne. Eno bi mu nastavila na sence, eno pa na levo stran: gotovo bi mu še odleglo. Ampak kje dobiti zdaj pijavke, kje!“ —

Dekle sedi v listju, beračica jadikuje, starec hrope, pritiska suhe in koščene roke k prsim.

„Po gospoda grem, po gospoda!“ — se domisli beračica, odšepa naglo iz hleva in zapre vrata za seboj. Starec se pomirjuje, položi roke ob sebi, diha vedno počasneje, vedno tiše, vedno redkeje, neha, več se ne gane. Dekle kleči tik njega v listju, z velikimi, prestrašenimi očmi strmi v črni strop, trese se po životu, roke sklepa na prsih kakor k molitvi, ustne ji trepečejo kakor v mrzlici.

Veter je, jasno je zunaj, skozi zamreženo okno sije mesec tudi v hlev. Tam na vrhu listja se svetlika dvoje troje žarkov, tiho je vse, zapuščeno, žalostno.

III.

Tretji dan popoldne so pokopali ribiča. Izprevod je bil kratek: samo duhovnik, cerkovnik, grobar in Terezinka. In tudi pot je bila kratka: iz mrtvašnice v kotu pokopališča do groba tik nje.

Oblačen in otožen jesenski dan je bil, nebo so zavijale umazane megle, zakrivale daljo, zalivale bližino kakor dušeče morje. Tiha je ležala vas, od redkokod je pritaval človek, odšel mimo pobit in nevesel. Terezinka je prišla s pokopališča, pod cerkvijo stoji sredi vasi, roke tišči pod predpasnikom, v meglo strmi z nevednimi, boječimi očmi.

Pršeti je pričelo, vlaga se prijemlje obraza kakor slina, sili v oči, moti poglede. Tudi snežinke padajo. Izmotavajo se iz meglenega morja, tavajo k tlom, drobne, hipoma se topeče in gubeče v nič. Mrači se naglo. Zdi se, da prihajajo mrakovi trumoma, cele mračne plasti se plazijo od vseh strani, objemajo se, prehajajo druga v drugo, iztiskajo iz sebe svetlobo, ki se umika nekam proč — za gore.

Terezinka stoji sredi vasi pod cerkvijo, strmi z nerazumnimi, prestrašenimi očmi predse, gleda in nič ne vidi, čuti in nič ne čuti. Topa je kakor mrtva, kakor soha od kamena.

Že je noč, gluha, brezglasna. Samo od tu, od tam korak, pijana pesem iz gostilne, motnordeče svetlikanje tujih oken, samo padanje snežink, ki se komaj slišno in občutno dotikajo glave, samo vlaga megle, ki se oprijemlje obraza kakor ledena slina.

„Kam — kod?“ —

Ljubimca.

Prišel v deželo vojske je hrum,
privreli čez meje Francozi. —
Polnočni je čas, le vetra šum
beži po senčnati lozi.

Tu tabor sovraga, tu blizu nekje,
domač je tam daleč za holmi —
Prijezdili straži oprezni sta dve
po holmih navzgor in navzdol mi.

Ej, mladih vojakov zali par,
ej, brhki, pogumni in smeli! —
Meglica zastrla je meseca žar,
borovci naglas zašumeli.

Zahrkala vranca oba: hru, hru!
tam sredi grmičja obstala;
planota je spredaj, goščava je tu,
nevarna je ježa postala.

Govoril je, šepetal prvi vojak,
zamislil, utonil v spominih — —
Tam daleč, tam moli mnog siv siromak,
žaluje po svojih sinih.

Tam daleč bela koča stoji,
na oknih rože cvetijo;
med njimi glavica zala sloni,
oči v noč tiho bežijo — —

Utonil v spominih je mladi vojak,
govoril je rahlo, počasi:
„Če krogla sovražna ne vrže me vznak,
svatóval bom v Kukmaki vasi!“ —

Oblaček napravil je luni klobuk,
ptic nočnih začuli se glasi —
Kot v snu bi se vzdramil, govoril je drug:
„Jaz tudi — v Kúkmaki vasi!

„Tam spodaj, kjer potok čez jez šumi,
kjer mlin tik njega ropoče,
tam žito pretresati, mleti hiti
pregizdave ljubice oče.

„Močan je šum in velik ropot,
pa očka ne vidi, ne čuje,
kdo tiho polnočno prihaja pot,
kdo hčerki noč okrajšuje!“ —

Vznemirjen vzravna se slušalec njegov,
oči mu čudno vzplamt jo:
„Tja v mlin jaz prihajal sem kakor domov
in ljubil se s hčerko Marijo!

„Popoldne sva bila samá med seboj
tam zgoraj v šumi nad mlinom;
po noči — je rekla — jo strah je takoj,
da v pest bi ne pal pretepinom!“ —

Prav blizu v borovcu začukal je čuk,
kup senc čez grmovje se zvrnil —
Naglas spregovoril nemirni je drug,
k slušalcu je vranca obrnil:

„Nikogar do nje ne pusti oče Blaž,
pri njem je čez ves dan Marija!
Vse, kar si govoril, ostudna je laž,
vse zloba je, vse hudobija!“ —

In vzklikne prvi — kot splašena zver
njegov se vranec zasuče —:
„Zamreženo okno, zaprta je dver,
do nje ima oče le ključe!“

Grohoče se drug in seže pod plašč:
„In vidiš jih — tiste ključe!“ —
Razkrije se ščip, kot bi storil nalašč,
skovir na ves glas zahuhuče.

Med njima krik in mečev blesk — —
Vršanje tam onkraj grmovja,
sovražnih strelov plesk in tresk — —
In noč in tišina grobovja.

Milan Pugelj.

Književne novosti

Oton Zupančičeve pesmi: „Samogovori“, ki jih izda Bambergova knjigotržnica, so dotiskane. Opozarjamo naše naročnike že zdaj na izdajo te najnovejše pesniške zbirke.

Poezije dr. Franceta Prešerna. Uredil L. Pintar. II. natisk ljudske izdaje. Izdala knjigotržnica Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Dejstvo, da je prvi natisk Bambergove ljudske izdaje Prešernovih poezij razprodan, je vesel dokaz, da se tudi širše občinstvo čimdalje bolj zanima za neumrjoče proizvode našega pesnika prvaka. Naj bi se kazalo to zanimanje i v bodoče! Zamolčati pa ne moremo pri tem naznanilu, da je v drugem natisku precej napak; zagrešila jih je tiskarna, ker ni uredniku 1. izdaje, skriptorju L. Pintarju, niti prijavila 2. natiska, niti mu ga poslala v pregled.

1. **S. Gregorčič: Poezije. IV.** — Tiskala in založila „Narodna tiskarna“ v Gorici. 1908.

2. **Simon Gregorčič: Poezije.** — Izdala in založila „Družba sv. Mohorja“ v Celovcu. 1908.

S prvo knjigo se še poplačuje narodov dolg goriškemu slavčku, z drugo se že nalaga kapital pri narodu. To je dosledni zaključek v razmerju med narodom in njegovim ljubljencem: z navdušenjem je bil sprejet pesnik, ko je pred skoraj tridesetimi leti izdal prvi zvezek svojih „Poezij“; a jedva je utihnil pevec za veke, že je zahtevala pieteta, naj se zbere zapuščina njegovih sladkih melodij, in je vznikla v narodu zavest, da spada med prve pojme narodne izobrazbe, poznati Gregorčiča po imenu, življenju in delih. Dvoje pričakovanj narodovega dolžnostnega čuta — dvoje knjig na književnem trgu! In značilno je, da sta obojo dolžnost izpolnila zastopnika najpoklicanejših interpretov narodove zavestnosti, pesnika F. Ks. Meško in Anton Medved.

Prva knjiga je pogoj za drugo. Kar je oskrbel pesnik za prvi zvezek svojih poezij sam, to je opravil za IV. zvezek Meško: „raztresene je ude zbral“. A dočim je Gregorčič poleg zbiranja tudi izbiral, je bila Meškova dolžnost, le zbirati; moral je izpopolniti vse dosedanje Gregorčičeve zvezke, zasledovati raztresene natise nekaterih pesmi po raznih, često malo znanih listih, in zlasti pregledati rokopisno ostalino. Po vsem tem je torej IV. zvezek izpopolnilo Gregorčičevih poezij iz vseh dob njegovega pesnikovanja: od začetniških pesmi v „Glasniku“ v šestdesetih letih preteklega stoletja pa sem do prigodnice „Knezonadškofu dr. F. Sedeju“ in do jesenske budnice „Na dan“, ki sta spesnjeni v letu 1906. Zanimalo bi nas izvedeti, je li gradivo zbrano res celotno, tako da imamo zdaj celega Gregorčiča pred seboj; literarni zgodovinar bi zlasti rad vedel, kako je z literarno zapuščino, so li natisnjene vse pesmi, ali so nekatere iz kakršnihkoli razlogov še udržane, v kateri končni obliki so se natisnile, ali so morda kaj popravljene itd. Izdajatelj je imel z zbiranjem in urejevanjem mnogo truda; zato je škoda, da nam ni otvoril vpogleda v njegovo delalnico. V posebno zaslugo mu štejem, da ni prezrl vsaj najpotrebnejšega: v „Kazalu“ so pristavljeni naslovom pesmi podatki o času (oz. kraju) nastanka in objave malodane vseh pesmi; le pri 7 pesmih ni nikakih pojasnil.

Natančna poučitev v tem oziru bi bila baš pri tem zvezku zelo instruktivna, ker nam nudi pregled čez vso dobo pesnikovega delovanja, v izrezkih sliko njegovega razvoja in pri še nenatisnjenih pesmih vpogled v mehanizem njegovega pesnikovanja. Vsekakor nam je Meško s to izdajo omogočil študiranje Gregorčiča; zdaj je tudi prišel čas za to in ta knjiga nas po svoji snovi na tak posel kar izziva. Na tem mestu ne bomo izvrševali te naloge; ker se bo ona tikala v prvi vrsti seveda estetske sodbe, naglašamo tukaj le dejstvo, da so najboljše pesmi v tej zbirki, prav „Gregorčičeve", iz dobe prvega njegovega zvezka. Najboljša v zvezku je pač „Ohrani Bog te v cveti", ki smo jo kot dijaki tolikokrat peli, prelestna posestrima ponarodnele „Nazaj v planinski raj". Najbolj nevredni Gregorčiča pa sta zadnji dve kitici uvodne „Moje pesmi", popačeni po vsebini in obliki [pesnikovo srce je vulkan, srce Slovencev je knjiga; oni vulkan naj „šviga" v knjižico (!) src; ako jih ogreje, „za narod moj [sic!] nisem tu gorel zaman"]. Sicer se vrste dobre in slabejše (n. pr. nekatere prigodnice); a mi se v vse podrobnosti ne moremo spuščati. Nasproti izdajateljevi trditvi v predgovoru, češ, „Gregorčič ni iskal nikdar sebe", pa moramo poudariti, da so baš tiste Gregorčičeve pesmi najlepše in najbolj učinkovite, v katerih je samega sebe iskal in — našel.

Ko so bile Gregorčičeve pesmi vse zbrane, se je moglo misliti na izbor iz njih, na Gregorčičevo antologijo; priredil jo je A. Medved. Da jo je izdala „Družba sv. Mohorja", to zagotavlja knjigi uspeh, kakor bi ji ga ne moglo izposlovati nobeno drugo založništvo; Gregorčičeva antologija je postala narodna knjiga, ker se je priredila kot ljudska knjiga. V interesu našega naroda moramo z veseljem pozdraviti to novo načelo pri celovški „Družbi"; take knjige povzdigajo ves nivô njenih publikacij. Vpraša se le, kako bo sprejelo tako knjigo naše „Mohorjevo" občinstvo, ki pričakuje v prvi vrsti čtiva „Večernic" in bodrila, kakor je — imenik udov, nikakor pa ne pesmi. Vendar, knjiga bo v hiši, lepše je opremljena ko druge in prelistovala se bo. — Katere pesmi so izbrane in kako so uvrščene, to prepuščam odločitvi po razumnih izdajateljevih nazorih („Predgovor", 6—7); le prigodnic bi moglo biti še manj. Pesnikov životopis je dobro sestavljen; pogrešali pa bodo bralci tuintam kakega pojasnila k pesmim; saj je Meško celo v zgoraj omenjeni izdaji, ki je namenjena pač bolj izobraženim slojem, na nekaterih mestih pridejal prav dobro došle opazke pod črto. — „Družbeni" Gregorčič je ilustrovan; to je dobro, ker slike vedno vabijo. A za svojo osebo moram izjaviti, da mi izmed slik ugaja le ta in ona; kjer se nanašajo na istinite pokrajine (Gregorčičev rojstni kraj, Rabeljsko jezero), tam bi naj bile tudi v sliki take, kakršni so kraji zares, ne tako medle; alegorične pa morajo odgovarjati milieuju. Zdaj pa si poglejte kar prvo („Naša zvezda"), ali tiste gigrlske hajduke k „Hajdukovi oporoki" (str. 69.) In kratkohlačni (!), bosonogi, golobedri „Veseli pastir" na str. 67. pač nikoli ni in ne bo „po planini visoki pohajal". Sicer: ta pastir po vsebini pesmi („za muhe mi ljudske ni mar") ne more biti mlad dečko, ampak že izkušen človek!

Gregorčič je torej prišel k nam, pojdimo zdaj tudi mi h Gregorčiču!

Dr. Jos. Tominšek.

Džungula. (The Jungle Book.) Angleški spisal Rudyard Kipling. Prevedel Fr. K. S sliko avtorjevo in 15 ilustracijami. V Ljubljani 1908. Založil L. Schwentner. Cena broš. knjigi 2 K, eleg. vezani 3 K, po pošti 20 h več. Kipling je morda najbolje plačani pisatelj sedanjosti in njegova dela se že davno prevajajo na razne evropske jezike. Prav je torej, da se seznanimo tudi mi Slovenci nekoliko natančneje ž njim. Uverjeni smo, da bo knjiga ugajala marsikomu.

Osnovni nauki o narodnem gospodarstvu. Spisal Valentin Žun, c. kr. finančni komisar. V Ljubljani 1908. Založila „Narodna knjigarna". Natisnil Iv. Pr. Lampret v Kranju. Cena 3 K, s pošto 3 K 20 h. — Da se pišejo pri nas tudi take knjige, je dobro znamenje. Pisatelj obvladuje popolnoma predmet, s katerim se bavi; o tem se prepriča vsakdo, ki knjižico tudi le površno prelista. Vse gradivo je porazvrščeno sistematično in pregledno, pripovedovanje je jasno, definicije enostavne, a vendar točne, vsled česar bode knjigo vsakdo s pridom čital, tudi tisti, ki je šele začetnik v proučevanju narodnega gospodarstva; da, vidi se nam, da bode knjiga zanimala tudi širše kroge, ki jim ne gre za to, da bi se seznanili z narodnim gospodarstvom kot vedo, ker je pisana zares poljudno. Priporočamo jo tudi „Zvonovim" naročnikom.

Nova pravna knjiga. Društvo „Pravnik" v Ljubljani je ravnokar izdalo že davno zaželjeno 5. knjigo „Poljudne pravne knjižnice" (zvezek XI. in XII.), ki obsega predpise zoper okvaro poljščine (poljskega blaga) za vse slovenske pokrajine. Knjižica, ki stane le 80 h, ima naslednjo vsebino: I. Državni zakon o uradnem stanju stražarskega osobja. — II. Predpisi za Kranjsko. a) Zakon o obrambi poljščine. b) Razglasilni ukaz o vinograjskem zakonu. c) Zakon za vinograde. d) Okrožnica dež. odbora vinogradnikom. e) Zakon o oznakah čuvalnih organov. f) Ukaz k temu. g) Zakon o varstvu planik in kraljeve rože. — III. Predpisi za Koroško. a) Zakon o obrambi poljščine. b) c) Dodatni predpisi k temu zakonu. — IV. Predpisi za Goriško-Gradiško. a) Zakon o varstvu poljskega blaga. b) c) Dodatni predpisi. d) Zakon o zahtevkih za javne stražnike. e) Zakon o varstvu planike. — V. Predpisi za Istro. a) Zakon o varstvu poljskega blaga. b) c) d) Dodatni predpisi k temu zakonu. e) Zakon o reji in paši koz. f) Ukaz k temu zakonu. — VI. Predpisi za Trst. a) Zakon o varstvu poljskega blaga. b) Razglas k temu zakonu. — VII. Predpisi za Štajersko. a) Zakon o varstvu poljskega blaga. b) c) Dodatni predpisi k temu zakonu. Sklepne urednikove pripomnje. — Vsebina in nizka cena priporočata knjigo sami. Jezik je jako umljiv in krepek, vsaj je velik del teh predpisov svoj čas sestavil pokojni pesnik France Levstik. Ponatisk iz te knjige z nekimi pristavki je „Stenska tabela s kazenskimi določili zaradi obrambe poljščine", ki velja za vsako kronovino posebej po 20 h. Oboje se dobiva po vseh knjigarnah, v Novem mestu tudi pri uredniku te prepotrebne nove pravne knjige, g. dr. Ed. Volčiču.

Koledar „Družbe sv. Cirila in Metoda" v Ljubljani za navadno leto 1909. Izdalo in založilo vodstvo. Cena 1 K 20 h. Priporočamo ta koledar, ki prinaša razen običajne koledarske vsebine in družbenega vestnika tudi par zanimivih sestavkov, ker je dobiček iz izkupila namenjen družbi, ki potrebuje v obrambo najvitalnejših narodnih interesov od leta do leta več novcev.

Slovenski sokolski koledar za leto 1909. Uredil g. G. Sajovic. IV. letnik. V Kranju, 1908. Izdal in založil vaditeljski zbor Sokola v Kranju Cena 1 K. Ta koledar je v Ljubljani naprodaj edinole v „Narodni knjigarni", naročila pa sprejema vaditeljski zbor v Kranju. Poleg koledarske vsebine obsega ta elegantno vezana knjižica še zanimiv strokovni del, v katerem so natisnjene sokolske koračne pesmi in članki: „Sokolstvo Svatopluka Čecha" (s Čechovo podobo), „Trubar — buditelj" (s Trubarjevo podobo), „Slovensko Sokolstvo v letu 1908.", „Zvezni vaditelj", „Nekaj besedi vaditeljem", „Navodila za vaditelje naraščaja", „Naš prvi dom" (s podobo sokolskega doma v Žireh) itd.

Družba sv. Jeronima v Zagrebu je izdala za letošnje leto sledeče knjige: 1. Bibiijska povjest. Knjiga I. Od stvorenja svijeta do Davida. Napisao

dr. Dinko Gudek. 2. Dolazak Hrvata. Povjesna pripovijest iz VII. vijeka. Napisao Milutin Mayer. 3. Poučni razgovori. III. 4. Hrana i kako se priredjuje. Priredio Miroslav Galović. 5. Danica. Koledar za prostu god. 1909.

M. Šemonddin Sarajlić: Razija. Pripovijest. Cijena 1 kruna. Sarajevo. Tisak islamske dioničke štamparije. — O knjigi izpregovorimo še.

Glasba

Novi akordi. VII. letnik 1907/8. Uredil dr. Gojmir Krek, izdajatelj Lav. Schwentnerjeva knjigarna v Ljubljani. Cena 8 K. Letniku je pridejana slika zaslužnega urednika dr. Kreka, ki druži v tem svojem dvomesečniku slovenske skladatelje, daje novim talentom priliko, da stopajo na dan, in jih s tem izpodbuja k nadaljnji produkciji in k napredovanju, saj velja prav za umetnost, da vzgaja le neumorna vaja mojstra. „Nove akorde“ cenimo kot vzgojiteljico naraščaja, ki naj donese obilo sadu.

Razvrstitev tvarine je ista kot v prejšnjih letnikih; vrsté se skladbe za klavir, za solospeve, za moške in mešane zbore. Sotrudniki so razen nestorja izmed njih, dr. Benj. Ipavca, Čeha Jos. Procházke in Hrvata Vjekoslava Rosenberg-Ružića Emil Adamič, Fran Ferjančič, dr. Gojmir Krek, Anton Lajovic, Ivan Ocvirk, Stanko Premrl, Miha Rožanc in Ant. Svetek, imena najmlajše slovenske skladateljske dobe.

Dr. B. Ipavec podaje troje solospevov, toplo zabarvani „Mak žari“, z ljubeznivo melodijo pretkani spev „Božji volek“ in spevni, jasno zabarvani „Pomladni veter“, dalje melodijozni mešani zbor „Ej tedaj . . .“

Jos. Procházka, rutiniran skladatelj dičnih in prikupljivih, noblese in vsebine polnih skladb, nadaljuje s svojim lani pričetim klavirskim ciklom „Silhouetty“ s točkami II., III. in IV. istega naziva.

Vjekoslav Rosenberg-Ružić je objavil „Valse intermezzo“, elegantno in gracijozno klavirsko skladbo, ter dvoje moških zborov, energično „Zimsku pjesmu“ in zvokoviti „San“.

Emil Adamič, najplodovitejši med mladimi, je priobčil troje klavirskih točk: čedno „Serenadico“, prijazni spomin „Gregorčičevim manom“ in skico „Zjutraj“, dalje mešani zbor „Na vrtu“ in morda najlepše, kar je doslej spisal, nežno občuteni, sladko in mehko se glaseči solospev „Pri zibeli“, delo, ki ga vznaša srečna invencija.

Fran Ferjančič je zložil dvoje priporočljivih, prav poljudnih zborov: „Slovo od doma“ in „Zvončku“.

Dr. Gojmira Kreka so trije solospevi: živahni, temperamentni „Intermezzo“, mogočni, a tragiko markantno izražajoči „Pa ne pojdem prek poljan“ in rezki, sveže oživljeni „Pogodba“, — dalje ritmično zanimivi moški zbor „Studenček“ in mešana zbora „Slika“, ki je lahko izvedljiv, vendar učinljiv, ter vzorno uspeli, nad vse priporočljivi zbor „Kakor bela golobica“.

Antona Lajovica solonapev „Serenada“ je pestra, prešerna slika, zasnovana na temelju bujno cvetočega klavirskega parta; v svojem tragičnem zanosu doseza resno, besedi se prilegajoče razpoloženje. Temno zroča je Lajovičeva muza tudi v njegovem od melanholije prepojenem dvospevu „Pesem“.

Preprosti skladbi sta Iv. Ocvirka „Koračnica“ za klavir in Mihe Rožanca moški zbor „V mlinu“.

Stanko Premrl budi zanimanje kakor po svojem umno zasnovanem moškem zboru „Nagrobna“, tako pred vsem po svojem kaj dobro uspelem, živo navdahnjenem „Scherzu“ za klavir.

Anton Svetek javlja v mešanem zboru „Izgubljen cvet“ vidno stremljenje po modernejšem skladanju, dober in zvočen je tudi njegov moški zbor „Vojakova ljubica“. *Dr. V. Foerster.*

Koncert „Glasbene Matice“ dne 8. novembra t. l. v Ljubljani je podal reprizo svojedobno že pevanih mešanih zborov Antona Dvořáka: 149. psalm „Nova pesem Stvarnika proslavi“ ter „Te Deum“. Zasnovana sta oba zbora na efektih smelo se razvijajočih mas glasov in orkestra in sta vsled tega mogočnega učinka. Muzikalno uzadovoljuje psalm vsekakor bolj nego Te Deum; v le-tem ubijata teatralnost začetnih in končnih delov in besedilu nasprotujoča sladkobnost srednjega dela vso nabožnost, kar krati delu vzvišenost misli. Proizvedba skladb pod vodstvom koncertnega mojstra g. Hubada je bila precizna in plastična, velikosti skladb ekvivalentna. Solistovski partiji v Te Deum sta bili poverjeni glasovno znamenitima pevcema, gospe Lilli Nordgartovi in g. Juliju Betettu. Betetto se je prav v tej skladbi izkazal pevca herojskega značaja. Mehko zaokroženost glasu in inteligenčno potenco svojo je izdatno uveljavil g. Betetto v Herzmana pesmih „Trije potniki“ in „Salome“; Karla Loeweja balada „Menih iz Pize“ in Čajkovskega „Hrepenenje“ nista bili radi liričnosti ekvivalentni njegovemu glasovnemu materijalu. Posebno pozornost je budila Franc Schubertova simfonija v h-molu (Allegro moderato in Andante con moto), ki jo je sviral orkester „Slovenske filharmonije“. Prelestnost te nedodelane simfonije, temperamentno podane pod vodstvom g. V. Talicha, je očarala. Glasil se je orkester v baržunasti mehkobi, virtuozno, vprav elitno.

Dr. V. Foerster.

Gledišče

Slovensko gledišče. *A.* Drama. Dne 5. novembra smo videli prvič na našem odru Gerharda Hauptmanna komedijo v štirih dejanjih: Bobrov kožuh. Ta komedija je zaslovela širom sveta, dasi ne vemo prav zakaj, Par dobro risanih značajev in nekoliko srečno uporabljene ironije, to je vse, kar nam nudi to delo. Konec iznenadi, a ne v dobrem, ampak v slabem zmislu, ker je že afektirano enostaven. — Da je Hauptmann kot pisatelj tako velik, izvira deloma pač iz tega, da nimajo Nemci dandanes nobenega večjega!

Dne 7. novembra se je uprizoril prvič na našem odru Lud. Fuldov igrokaz v štirih dejanjih: Maškerada. Predstave nismo videli in ocenimo igro, ko se ponovi.

Dne 19. novembra je bila prva izvirna nova drama na vrsti, predstavljala se je Meškova drama v treh dejanjih: „Mati“.

Ko sem čul, da piše Meško dramo s tem naslovom, sem se razveselil, ker se mi je zdelo, da je baš Meško poklican, podati pod tem naslovom nekaj posebnega, zbal pa sem se skoro, ko mi je prišel glediški list v roke, kajti nisem si

mogel misliti, kako bi bilo možno pisatelju v tem okviru, kakor ga je kazal glediški list, dobiti snovi za tri dejanja, oziroma za ves večer. No, ta bojazen ni bila povsem opravičena, ker je v prvih dveh dejanjih še dovolj dramatične sile. Seveda je drugo dejanje precej epizodno in ni absolutno potrebno za razvoj celote, toda ima nekaj momentov, ki si osvoje siloma pozornost in zanimanje gledalca. Tako je izzval pisatelj baš v tem dejanju buren aplavz ob odprtem odru, in sicer tam, ko odslovi Tinka-narodnjakinja snubača-nemškutarja. Žal, da je v življenju tako ubogo malo takih Tink! — Mnogo je pokvarilo zadnje dejanje, ker je predolgovezno in pa preveč enolično. Baš zaradi tega dejanja je trpel splošni vtisk, dasi tudi prejšnji dve dejanji nista brez hib. Tako je ciganov nastop v prvem dejanju premalo posredovan in ljubezen Silvije do njega vse premalo motivirana. Kazalo bi morda pri morebitni predelavi igre cigana čisto eliminirati, zato pa srčni konflikt med Tinko in Križnikom ter Milanom in Silvijo bolj poglobiti in razplesti. Tinka bi bila še mnogo večja junakinja, nego je, da bi ji slovo od moža, ki je v tem in onem pogledu kakor ustvarjen, da jo osreči, ne bilo tako lahko. — Zakaj mora postati Milan morilec, ni prav jasno, in mislim, da bi šlo tudi brez tistega poboja ob koncu prvega dejanja.

Mogoče da ima to in ono v igri globočji pomen. Namigavalo se je nekaj, kakor bi bile posamezne osebe, ki nastopajo v igri, simboli. No, s simbolističnimi igrami je sploh križ, pa naj jih piše Cankar ali Meško. Cankar ima toliko lažje stališče, ker odškoduje gledalca za vse ono, česar ne razume, s stvarmi, s kakršnimi jih Meško odškodovati ne sme. — Meškova „Mati“ je nekako nasprotno delo h Cankarjevi drami „V dolini šentflorjanski“, vsaj po tedenci. Ali lahko je pobijati besedo z besedo, teže dramo z dramo. Marsikaj lepega je lepo povedal Meško v svoji drami in simpatični so nam nazori, ki jih razvija, in misli, ki jih razodeva, ali Cankarjeve dramatike ni dosegel.

Da so igrali na Vseh svetnikov dan „Mlinarja in njegovo hčer“, menda ni treba še omenjati, dasi smo upali, da stopi letos na mesto te Raupachove žaloigre Grillparzerjeva „Prababica“.

Dne 15. novembra popoldne so uprizorili Finžgarjevega „Divjega lovca“.

B. Opera in opereta. Dne 27. oktobra so peli četrtič in dne 24. novembra petič „Valčkov čar“, dne 15. novembra petič opero „Madame Butterfly“, a dne 30. oktobra ter 3. in 10. novembra našemu občinstvu doslej neznano veliko opero v štirih dejanjih „Samson in Dalila“, besedilo spisal Ferdinand Lemaire, uglasbil C. Saint-Saëns. Ocena, ki jo je napisal drug poročevalec, sledi temu poročilu. Dne 13., 17. in 21. novembra pa se je pela po večletnem premoru znana in priljubljena Straussova opereta „Netopir“. *Dr. Fr. Zbašnik.*

Saint Saënsa opera „Samson in Dalila“. Camille Saint-Saëns, roj. 1835. l. v Parizu, je eden najbolj priznanih skladateljev Francije. Prvotno organist in pianist se je posvetil pozneje skladanju, zaslovel je pred vsem po svojih simfoniških skladbah. Izmed številnih njegovih oper je prodrla opera „Samson in Dalila“, zložena že leta 1875., šele od leta 1890. dalje. Danes ji je zagotovljeno stalno mesto na repertoarju velikih odrov.

Snov biblijski tej operi je povzeta svetopisemski knjigi sodnikov (pogl. XVI.), ki pripoveduje o nesrečni usodi Samsona, junaškega voditelja in dramitelja Izraelcev v boju za oprostitev od nadvlade Filistejcev. V ljubezni se vda Samson Filistejki,

lepi Dalili, ki zlorabi njegovo tajnost in ga spečega ostriže, s tem pa oropa orjaške njegove moči, da ga izda Filistejcem. Ujetega in oslepelega ga privedo v Dagonovo svetišče k zmagoslavju, toda od zasmeha zdražen se maščuje s tem, da zruši stebre svetišča, ki se podere nad zbranim filistejskim narodom.

Biblijski tej snovi je primeren oratorijski značaj Saint-Saënsove glasbe, ki je vzvišena, plemenita. Kot skladatelj resen muzikalen mislitelj, poln noblese, skrajno vesten v oblikovanju, je našel Saint-Saëns v antični snovi svojemu nagnjenju primerno, po heroizmu ozarjeno ozadje, ki izziva muzikalno-dramatski patos in teatralni efekt, ki sta znak francoske velike opere, hkratu tudi znak orkestralno blesteče skladateljske zmožnosti Saint-Saënsove. V obliki se ne upira Saint-Saëns starejšim opernim zgledom, tudi arioznost pevskih partij se naslanja nanje, vendar dodaje svoji skladbi sijaj modernosti, ki klije cvetoče iz bogastva orkestrske partiture. Saint-Saëns je v mnogem oziru posredovalec med starejšo in moderno dobo opere. Klasično umerjen v svojem muzikalnem izražanju daje prednost vznositosti zanosa polnega mišljenja. Morda je ta umerjenost kriva, da ne doseza čutnost njegove glasbe tudi stopnje prepričevalne toplote, kar čutimo v veliki ljubimski sceni II. akta, ki imponuje po svojem krasu, vendar pa ne zatopi srca.

Pevske partije so v tej operi spričo svoje arioznosti kaj odlične in zahtevajo pevcev nemale muzikalne izobrazbe. Predstavitelji velikih vlog: gospodična Šipankova (Dalila) ter gospoda Fiala (Samson) in pl. Vulakovič (veliki duhoven) so bili v tem oziru popolnoma kos svoji nalogi; šteti je vse med pevski in glasbeno visoko izobražene pevce. Prvič nastopivša gospodična Šipankova je naravnost briljirala s svojim obsežnim glasom, ki ga zna vzorno akomodirati krepkim akcentom strasti in tudi poeziji vzdušne sanjavosti, trepetajoči v falzetih divnega pianissima. Podala se je predstava tudi sicer po ostalih udeležencih, predvsem po orkestru odlično. *Dr V. Foerster.*

Nova hrvatska opereta. V Zagrebu uprizarjajo z velikim uspehom novo opereto domačega komponista Srečka Albinija: „Baron Trenk". Iz skladbe zvene tuintam motivi iz hrvaških narodnih pesmi, kar daje delu poseben kolorit. Pela se je ta opereta že prej v Lipskem.

Splošni pregled

Dr. Vatroslav Jagić. Znameniti slavist dr. Vatroslav Jagić je bil povodom umirovljenja povzdignjen v viteški stan.

† Kranjčević S. Strahimir. Dne 29. oktobra je preminil v Mostarju znameniti hrvatski lirik Kranjčević. Hrvatsko slovstvo je zadela z njegovo smrtjo huda izguba. Bratskemu narodu naše odkritosrčno sočutje, a odličnemu pesniku časten spomin!

Četrti shod čeških naravoslovcev in zdravnikov v Pragi od 6.—10. junija 1908. — Zlata Praga je bila letos nekako gorišče, v katerem se je zbiral ves slovanski nepolitični in politični svet. Fenomenalna razstava praške trgovske in obrtne zbornice je učinkovala privlačno na eni strani na zastopnike slovanske industrije in trgovine, takozvani „slovanski shod" pa na politično odločujoče činitelje. V dobi teh prireditev je bil tja sklican tudi shod čeških naravoslovcev in zdrav-

nikov,[1]) ki je v svoji vrsti četrti. Celotni program, ki ga je izvršil ta kongres v času od 6. do 10. dne meseca junija, je na kratko bil ta-le: 6. junija dopoldne slavnostno zborovanje v „Narodnem gledišču". Predaval je vseučiliški prof dr. F. Mareš o temi: „Veda in kultura". Popoldne so se pričela zborovanja v posameznih sekcijah, ki so se nadaljevala do vštetega 9. 10. je bilo slavnostno sklepno zborovanje v „Panteonu" kraljevega češkega muzeja. Slavnostni govornik je bil geolog, prof. češkega vseučilišča dr. F. Počta. Govornik je razvijal razne misli „o dviganju celin".

Vsa znanstvena snov, ki je prišla za kongres v pośtev, je bila porazdeljena v XVII. sekcij.[2])

Kako velik napredek znači ta sestanek proti prejšnjim, se razvidi iz sledečih številk. Prvi shod, ki se je vršil l. 1880., so delili le v 9 sekcij in še celo III. „sjezd" (l. 1901) jih je imel samo 12. Na prvem shodu so našteli 357, na drugem (l. 1882.) 668, na III. 1062, na letošnjem pa 1127 članov. Njih število narašča torej od shoda do shoda Prvi shod čeških naravoslovcev in zdravnikov je imel docela češki značaj, ker so se ga udeležili res le Čehi, drugi češko-poljski kolorit, tretji pa splošno slovanski. Poleg čeških znanstvenikov se je udeležilo veliko število pripadnikov nečeških narodnosti, kar se že potem jasno kaže, ker je nastopilo 29 predavateljev med njimi. V primeri z vsemi 447 samostojnimi predavanji jih sicer ni bilo mnogo, a pomisliti je treba, da so nastopili nekateri češki govorniki pri dveh ali celo treh prilikah. Da so bili Poljaki v tolikem številu med predavatelji, je razumljivo, ako vpoštevamo njih bližino z ozirom na Prago in dejstvo, da imajo že toliko let dve vseučilišči, vseučilišča so pa sploh povsod najkrepkejša opora znanstvenih kongresov. Menda nas ne bodo napačno razumevali, ako konstatujemo, da so prekašali Slovence po številu predavateljev razen Poljakov le še Rusi; Srbe, odnosno Hrvate smo pa prekosili mi.

Da bi se spuščali v podrobno diskusijo o tako obširni snovi in pri tako mnogovrstni materiji, kakor so jo podali vsi posamezni predavatelji, o tem seveda niti misliti ni. Vsekakor naj pa registrujemo predavanja naših slovenskih udeležnikov.

Starosta slovenskih predavateljev, g. vladni svetnik dr. Edo Šlajmer, ki je bil pred 7 leti na tretjem shodu „še osamljen zastopnik našega malega slovenskega naroda", je podal: „Daljši prispevek k lumbalni anesteziji s tropakokainom".[3]) Mestni fizik ljubljanski, g. dr. O. Krajec, je govoril: „O razvoju

[1]) „Ljubljanski Zvon" 1908., str. 151.

[2]) Obseg posameznih sekcij:

I. Anatomija, primerjalna anatomija, zoologija in antropologija. II. Botanika, agrikulturna botanika in fitopatologija. III. Fiziologija (rastlin in živali), fiziološka patologija, farmakologija in toksikologija. IV. Splošna patologija, patološka anatomija in mikologija, sodna medicina ter zdravstvena policija. V. Interna med. psihiatrija in nevrologija, pediatrija ter dermatologija. VI. Kirurgija, ginekologija in porodništvo, oftalmologija, otologija ter rinologija. VII. Zobozdravstvo. VIII. Higijena. IX. Veterinarstvo. X. Mineralogija, petrografija, geologija, paleontologija, geofizika, geografija ter meteorologija. XI. Kemija, in sicer *a)* teoretična, *b)* praktična in *c)* fizikalna. XII. Fizika, matematika in astronomija. XIII. Aplikovane vede fizikalno-matematične. XIV. Zemljedelstvo. XV. Socijalno zdravstvo (delavsko zavarovanje itd.) XVI. Farmacevtika in lekarništvo. XVII. Prirodoslovski pouk.

[3]) „Věstník IV. sjezdu českých přírodozpytcův a lékařů v Praze", str. 349—350.

zdravstvenih razmer v Ljubljani".[1]) Kot poslednjega slovenskega predavatelja naj omeni pisec teh vrstic samega sebe. Govoril je na podlagi lastnih desetletnih študij: „O vzhodnočeških gnajsih".[2])

Hrvat, prof. zagrebškega vseučilišča, vsaj nekaterim našim rojakom znani dvorni svetnik dr. D. Gorjanović-Kramberger si je izbral za svoje predavanje tema: „Pračovjek iz Krapine — Kanibal".[3])

Izmed severnih naj omenimo le kratko imena naslednjih udeležencev. Poljaki: prof. Odo Bujivid (Krakov), prof. A. Gizelt (Lvov), prof. Bol. Wicherkiewicz (Krakov), prof. Ant. Gluziński (Lvov), prof. C. Marchlewski (Krakov), prof. Bronislav Pawlewski (Lvov), dvorni svetnik prof. Lud. Rydygier (Lvov) in prof. Zaleski (Petrograd). — Rusi: prof. N. V. Petrov (Petrograd), prof. Nik. Kuzněcov (Jurjev) in ekscelenca prof. Dmitrij Ott (Petrograd).

Kakor je razvidno, ni bilanca ob koncu IV. shoda čeških naravoslovcev in zdravnikov za nas Slovence baš neugodna ali celo sramotna. Pomisliti je treba le, kako bore malo nas je. Nikakor pa še ni taka, kakršne bi smeli pričakovati. Poleg vseh naših žalostnih razmer bi bila udeležba lahko dosti večja. V naših vrstah smo pogrešali namreč še marsikoga, od kogar smemo zahtevati, da mu leži na srcu tudi kulturni razvoj naroda slovenskega. Pogrešali pa naših mož nismo le mi sami; po posameznih imenih so popraševali tudi pripadniki drugih slovanskfh narodnosti, kar jasno dokazuje, da imamo tudi v svojih vrstah može, katerih imena so znana izven mej ožje naše domovine. To velja v prvi vrsti za nekatere zastopnike matematično-naravoslovne skupine. Resnih izgovorov ni mogoče navesti proti udeležbi, če pomislimo, koliko čeških srednješolskih profesorjev se je shoda udeležilo ne le pasivno, temveč je tudi samostojno predavalo. Kdor misli, da mora perfektno češko govoriti in sploh le v tem jeziku predavati, se jako moti. Po kongresnih štatutih ima vsak Slovan pravico, govoriti pri vsaki priliki v svoji materinščini.

Ob sklepu naj le še pripomnimo, da je privolilo celo c in kr. vojno ministrstvo, da se smejo udeležiti našega shoda vojaški zdravniki ter farmacevti, da je deželni šolski svet češki odredil primerne dopuste udeležnikom-profesorjem na srednjih šolah in da je dovolila deželna vlada za Bosno in Hercegovino udeležiti se shoda onim zdravnikom in naravoslovcem, ki so v njenih službah. Ta vlada je poslala pripravljalnemu odboru celo seznamek dotičnih, od katerih se je smelo pričakovati, da se bodo udeležili „sjezda" z ozirom na njih narodnost.

Dr. Karel Hinterlechner.

Bleiweisova nagrada za urejevanje „Novic". Znano je, da je bil določen za urednika tega lista izprva dr. Orel, posel pa je prevzel takoj od začetka dr. Bleiweis. Dasi so bile „Novice" pasivne, vendar je določil stalni odbor c. kr. kmetijske družbe za Kranjsko nagrado za urednika „Novic" s sklepom z dne 30. marca 1846. l., št. 64. Iz denarja „Novic" je pa ni mogel izplačati niti za to leto, zato je nakazala kmetijska družba Bleiweisu iz svojega denarja za l. 1846. — 205 gld. 58 kr., za prihodnje leto (1847) pa 300 gld., češ, da je popolnoma zadovoljna z njegovim urejevanjem. *Dr. I. L.*

[1]) Ibidem p. 200—202.
[2]) Ibidem p. 241.
[3]) Ibidem p. 288—290.

Vabilo na naročbo.

Ob zaključku letošnjega letnika se obračamo do vseh dosedanjih naročnikov našega lista z vljudno prošnjo, da blagovolijo pravočasno ponoviti naročnino, obenem pa vabimo, da stopijo v krog naših podpirateljev, vse one prijatelje slovenskega slovstva in naše književne umetnosti, ki jih sedaj še pogrešamo med našimi vrstami. Ne mislimo razvijati programa, ker je itak znan, niti ne naštevati del, ki jih hočemo priobčiti prihodnje leto v našem listu. Le toliko naj naglašamo, da razpolaga uredništvo »Ljubljanskega Zvona« že zdaj v izobilju z najmnogovrstnejšim izbranim leposlovnim gradivom in da je v vsakem oziru preskrbljeno za to, da prihodnji, XXIX. letnik našega lista ne bo le vreden vrstnik svojih prednikov, ampak v tem in onem pogledu še popolnejši in zanimivejši. Da štejemo najodličnejše slovenske pesnike in pisatelje med svoje sotrudnike, dokazuje že površen pogled v kateregakoli izmed zadnjih letnikov našega lista, a da naši obeti glede bodočnosti niso pretirani, o tem se uverijo naročniki našega lista že pri prvi številki prihodnjega letnika.

„Ljubljanski Zvon“ izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po eden pot na mesec v zvezkih ter stane za vse leto 9 K 20 h, za pol leta 4 K 60 h, za četrt leta 2 K 30 h. Za vse neavstrijske dežele znaša naročnina 11 K 20 h na leto. Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h.

Uredništvo „Ljubljanskega Zvona“.

Naroča se v „Narodni tiskarni“, v „Narodni knjigarni“ in v „Lav. Schwentnerjevi trgovini“ v Ljubljani.

Razpis častnih nagrad.

„Matica Slovenska“ razpisuje:

1.) za stoletnico Napoleonove „Ilirije“ in za stoletnico rojstva Stanka Vraza in Ljudevita Gaja iz Jurčič-Tomšičeve ustanove dve častni nagradi po 200 K za najboljša leposlovna spisa o francoski dobi na Slovenskem, oz. o ilirskih časih St. Vraza in Lj. Gaja.

Vsak spis obsegaj vsaj štiri tiskane pole. Rokopisi naj se dopošljejo do 1. decembra 1909.

„Matica Slovenska“ razpisuje za leto 1909:

2.) iz Costove ustanove častno nagrado 200 K za najboljši leposlovni spis katerekoli vsebine, a v obsegu vsaj štirih tiskanih pol. Rokopisi naj bodo vloženi do 1. maja 1909.

Dr. Fr. Ilešič,
predsednik.

Rojaki!

„Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaju“, ustanovljeno ob vladarski štiridesetletnici l. 1888., slavi letos dvajsetletnico svojega obstanka.

Tiho in brezhrupno bo to slavje, kakor je bilo tiho delovanje tega prepotrebnega društva. A to slavje naj bi bilo vsaj povod, da bi se ga rojaki v domovini in drugod izdatneje spominjali z obilnimi darovi. Vemo sicer, da je narodni davek ogromen, a pomisliti je treba, da skrbi naše društvo za najboljše, za našo mladino, za našo bodočnost.

V vseh strokah nam nedostaje duševnih delavcev in na merodajnih mestih se često izgovarjajo, da ni potrebnih moči na razpolaganje, ako zahtevamo, kar nam gre. A marsikateremu visokošolcu upade pogum, da opeša in omaga malo pred ciljem, ker ga je potlačila in oslabila revščina. Zakaj poleg vseh težkoč, s katerimi se borijo slovenski visokošolci, poleg preziranja s strani drugorodnih tovarišev in poleg zapostavljanja od strani višjih, je **revščina najhujša sovražnica, ker slabi duševne in telesne sile.**

In revna ter potrebna je pretežna večina slovenskih visokošolcev! Vsak mesec trka **70** do **80** prosilcev na naše duri in odbor je včasih v največji zadregi, ker bi rad pomagal, pa ne more, ker so mu prepičlo odmerjeni denarni pomočki. S strahom opazujemo, kako se od leta do leta krčijo dohodki, draginja v velikem mestu pa je vedno večja.

Zato se obračamo danes do vseh rojakov z iskreno prošnjo, naj se nas z obilno mero spominjajo za naš jubilej. Zlasti pa pozivljemo vse tiste, ki so svoj čas uživali dobrote našega društva, naj se spomnijo tistih časov in naj se oddolžijo vsaj deloma ter tako pomagajo drugim, da dosežejo svoj cilj. Okolo 1500 poročil in položnic smo razposlali o Božiču; kdor se še ni odzval, naj poišče položnico in jo uporabi ali pa naj pošlje svoj prispevek na naslov društva, ki ima svoj sedež v pisarni blagajnika gosp. drja. Kl. Seshuna, dvornega in sodnega odvetnika na Dunaju, I., Singerstrasse 7.

Na Dunaju, meseca maja 1908.

Odbor

podpornega društva za slov. visokošolce.

